Sisaala-Paasaal

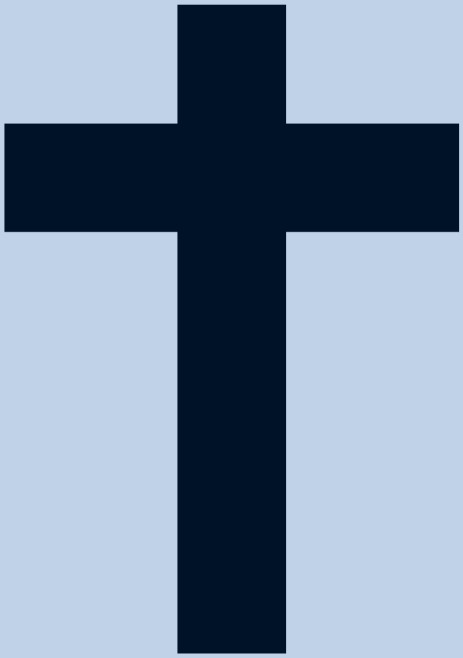

New Testament in Sisaala-Paasaal (Ghana)

Sisaala-Paasaal

New Testament in Sisaala-Paasaal (Ghana)

copyright © 2001 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Sisaala-Paasaal

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2025-07-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Jul 2025 from source files dated 2 Jul 2025
5ad2e8f3-51a3-50fb-a466-cbfb371c3947

Contents

MATIWU 1
MAAKI 57
LUKA 91
GYƆƆŊ 150
YESU KPAMBISI 191
ROMA TIMMA 246
1 KORIŊTI TIMMA 270
2 KORIŊTI TIMMA 293
GALETIYA TIMMA 309
ƐFISO TIMMA 318
FILIPI TIMMA 326
KOLOSI TIMMA 332
1 TESALONIIKA TIMMA 338
2 TESALONIIKA TIMMA 343
1 TIMOTI 346
2 TIMOTI 353
TITUSI 358
FILEMƆŊ 361
HIIBURU TIMMA 363
GYEMSI 381
1 PIITA 388
2 PIITA 395
1 GYƆƆŊ 399
2 GYƆƆŊ 405
3 GYƆƆŊ 406
GYUUDI 407
WILIIDAGIYA 409

WIISI WIWELIYE HƱ
MATIWU
AA SABA

Yesu doho nala
Luka 3.23-28

1 Yesu Krisita doho nala rɛ nyɛ. Ʊ naabaa rɛ gyɪ yaa Deviti, Deviti mɛ naabaa yaa
Abɪraham.
2 Abɪraham nɛ gyɪ lʊl Azɪkɪ.
Azɪkɪ mɛ sii lʊl Gyeekɔbɪ.
Gyeekɔbɪ mɛ sii lʊl Gyuda abee ʊ naabiisi.
3 Gyuda mɛ sii lʊl Pɛrɛsɪ abee Zɛra.
(Ba nɪɪna feŋ nɛ gyɪ yaa Tama.)
Pɛrɛsɪ mɛ bɪl sii lʊl Hɛzʊrɔŋ.
Hɛzʊrɔŋ mɛ sii lʊl Rami.
4 Rami mɛ sii lʊl Amiinadabu.
Amiinadabu mɛ sii lʊl Naasuŋ.
Naasuŋ mɛ sii lʊl Salmɔŋ.
5 Salmɔŋ mɛ sii lʊl Buwasi.
(Buwasi nɪɪna feŋ nɛ gyɪ yaa Reehabɪ.)
Buwasi mɛ sii lʊl Obɛdɪ.
(Obɛdɪ nɪɪna feŋ nɛ gyɪ yaa Rufu.)
Obɛdɪ mɛ sii lʊl Gyesi.
6 Gyesi mɛ sii lʊl kuwori Deviti.
Deviti mɛ sii lʊl Solomɔn.
(Solomɔn nɪɪna rɛ fa yaa Yuriya haaŋ hʊ ʊ aa sʊba ka Deviti laa kpa).
7 Solomɔn mɛ sii lʊl Rehobʊwam.
Rehobʊwam mɛ sii lʊl Abigya.
Abigya mɛ sii lʊl Asa.
8 Asa mɛ sii lʊl Gyihosafati.
Gyihosafati mɛ sii lʊl Gyɔram.
Gyɔram mɛ sii lʊl Yuzaya.
9 Yuzaya mɛ sii lʊl Gyotam.
Gyotam mɛ sii lʊl Ahazɪ.
Ahazɪ mɛ sii lʊl Hezikaya.
10 Hezikaya mɛ sii lʊl Manaasi.
Manaasi mɛ sii lʊl Amɔn.
Amɔn mɛ sii lʊl Gyosaya.
11 Gyosaya mɛ sii lʊl Gyekonaya abee ʊ naabiisi.
Saŋa no tɪyaŋ nɛ ba kasɪ Iziral tɪmma mʊ Baabilɔŋ paalʊʊ.
12 Ba gyɪ aa kasɪ Iziral tɪmma mʊ Baabilɔŋ paalʊʊ hal tɪyaŋ nɛ,
Gyekonaya lʊl Siyatiil, Siyatiil mɛ sii lʊl Zerubabɛl.
13 Zerubabɛl mɛ sii lʊl Abiyudi.
Abiyudi mɛ sii lʊl Ɛliyakim.
Ɛliyakim mɛ sii lʊl Azɔ.
14 Azɔ mɛ sii lʊl Zadɔkɪ.
Zadɔkɪ mɛ sii lʊl Akimu.
Akimu mɛ sii lʊl Ɛliyudu.
15 Ɛliyudu mɛ sii lʊl Ɛliyeza.
Ɛliyeza mɛ sii lʊl Maataŋ.

Maataŋ mɛ bɪl sii lʊl Gyeekɔbɪ.
16 Gyeekɔbɪ mɛ rɛ yaŋ sii lʊl Gyosɛfʊ.
Gyosɛfʊ mɛ sii kpa Mɛɛrɪ, nal hʊ aa lʊl Yesu,
ba kɪ yɪrɪ Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya.
17 A piili Abɪraham a mʊ pele kuwori Deviti, Yesu Krisita naaba-doho fa yaa fi abee banaa rɛ. A yaŋ bɪl piili bee kuwori Deviti a mʊ kɪ pele saŋa hʊ ba aa kasɪ Iziral tɪmma mʊ Baabilɔŋ paalʊʊ hʊ, Yesu naaba-doho gyɪ yaa fi abee banaa rɛ. A bɪl lɪɪ haŋ saŋa hʊ mɛ a mʊ pele saŋa hʊ ba aa lʊl Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, ʊ naaba-doho gyɪ yaa fi abee banaa rɛ.

Yesu Krisita lʊlɪɪ
Luka 2.1-7

18 Nyɛ rɛ Yesu Krisita lʊlɪɪ naasɪ tɪŋa: Ʊ naa Mɛɛrɪ abee Gyosɛfʊ gyɪ wee nyʊwa rɛ anɪɪ ba sɪ yal dɔmɔŋ. Amɛ ba ha gyɪ bɪ yal dɔmɔŋ, aŋka Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee leŋ Mɛɛrɪ kaŋ luwol.
19 Gyosɛfʊ gyɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ. Ɛɛ wɪya ʊ gyɪ bee kyɛ dɪ ʊ we Mɛɛrɪ hɪɪsɪ gyamaa tɪyaŋ, aŋ gyɪ kɪ kyɛ dɪ ʊ lʊwɔlɪ vɪya ʊ.
20 Ʊ gyɪ aa bɪɪnɪ gɛɛ tɪyaŋ nɛ, malɪka ko ʊ lee duwoso tɪyaŋ a basɪ tɪya ʊ a baa, "Gyosɛfʊ, Kuwori Deviti doho nal, ta leŋ dɪ kambɪŋ kana ɪ, ɪ aa sɪ kpa Mɛɛrɪ a yaa ɪ haaŋ, beewɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee rɛ tɪŋ ʊ kaŋ biye no luwol.
21 Ʊ sɪ lʊl boyoŋbiye, dɪ ɪ we ʊ feŋ Yesu. Feŋ hʊ memii rɛ yaa Laataal, beewɪya ʊ rɛ sɪ laa ʊ nala ta ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ."
22 Wɪya no buloŋ gyɪ yaa rɛ dɪ wɪya hʊ á Tɪɪna Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal kɪdɪgɪ tɪyaŋ basɪ ko su ba bʊʊsɪ. Ʊ gyɪ tɪŋ ʊ tɪŋdaal no tɪyaŋ nɛ a baa,
23 "Hatoluu kɪdɪgɪ ha aa bɪ gyɪŋ baal sɪ kaŋ luwol a lʊl boyoŋbiye dɪ ba kana ʊ kɪ yɪrɪ Imanuwɛl." (Feŋ hʊ memii rɛ yaa "Wɪɪsɪ we á lee.")
24 Gyosɛfʊ aa sii doo sɪya tɪyaŋ, ʊ gyɪ yaa gɛɛ hʊ malɪka hʊ aa basɪ tɪya ʊ rɛ, a gyɪ kpa Mɛɛrɪ mʊ ʊ dɪya a yaa ʊ haaŋ.
25 Amɛ ʊ beel-ʊ ha gyɪ bɪ gyɪŋ dɔmɔŋ anɪɪ baal bee haaŋ aŋka Mɛɛrɪ lʊl boyoŋbiye. Nyɛ rɛ Gyosɛfʊ we biye hʊ feŋ Yesu.

2

Wɪgyʊnna badɔmɔŋ lɪɪ tɪɪmemii dɪɪlaŋ ko dɪ ba na Yesu

1-2 Bɛtɪlɛhɛm tɪyaŋ nɛ ba gyɪ lʊl Yesu. Bɛtɪlɛhɛm gyɪ yaa tɔbiye rɛ, a we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Haŋ saŋa hʊ Kuwori Hɛrɔtɪ rɛ gyɪ yaa doŋ paalʊʊ kuworibal. Ba gyɪ aa lʊl Yesu, ʊ bɪ pɪɪsa ka wɪgyʊnna badɔmɔŋ aa gʊnnɪ kyɪŋwʊlɪya wɪkanɪya sii lɪɪ tɪɪmemii dɪɪlaŋ, a ko Gyerusalɛm, a ko pɪyɛsɪ, a baa, "Lee tɪyaŋ nɛ ba lʊl biye hʊ aa sɪ yaa Gyuuma kuwori hʊ? Á na kyɪŋwʊlɪɪ rɛ tɪɪmemii tɪyaŋ, ʊ daga anɪɪ ba lʊla ʊ rɛ á ko dɪ á kyʊwalɪ ʊ a kpa ʊ gyɪrɪma tɪya ʊ."
3 Kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ aa nɪɪ wɪɪ no, kambɪŋ gyɪ kaŋ ʊ bee Gyerusalɛm tɪmma buloŋ nɛ kɪŋkaŋ.
4 Ɛɛ rɛ ʊ gyɪ yɪrɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ a ko laŋŋɪ, a pɪyɛsɪ ba a baa, "Lee tɪyaŋ nɛ ba sɪ lʊl Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya?"
5 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, "Ba sɪ lʊla ʊ Bɛtɪlɛhɛm aa we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ tɪŋdaal hʊ gyɪ sabɪ. Ʊ gyɪ baa dɪ
6 Wɪɪsɪ baa,
"Bɛtɪlɛhɛm yaa tɔbiye rɛ Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ.
Amɛ Gyudɪya paalʊʊ buloŋ tɪyaŋ, Bɛtɪlɛhɛm nala rɛ yaa nɪbala,
beewɪya ba tɪyaŋ nɛ Iziral kuwori sɪ lɪɪ,
nal hʊ aa sɪ kɪ deŋ ŋ nala, Iziral tɪmma."

7 Doŋ nɛ Kuwori Hɛrɔtɪ lʊwɔlɪ yɪrɪ wɪgyʊnna hʊ aa lɪɪ tɪɪmemii ko, a kaŋ ba mʊ faŋa a pɪyɛsɪ ba dɪ ba daga ʊ saŋa hʊ tɪɪ kyɪŋwʊlɪɪ hʊ aa lɪya. Ba daga tɪya ʊ.
8 Ɛɛ rɛ Kuwori Hɛrɔtɪ ta ba dɪ ba mʊ Bɛtɪlɛhɛm, aŋ basɪ tɪya ba a baa, "Ma mʊ kyɛ biye hʊ abee sɪfɪyasɪ. Ma yaŋ ko na ʊ pɛ, ma leŋ dɪ ŋ mɛ kaŋ duwoso, dɪ ŋ mɛ mʊ kyʊwalɪ ʊ a kpa ʊ gyɪrɪma tɪya ʊ."
9 Ba aa nɪɪ gɛɛ, ba lɪɪ kpa ŋmanɪɪ a kɪ mʊ, kyɪŋwʊlɪɪ hʊ ba fa aa naa tɪɪmemii bɪl laa ba sɪya gɛɛɛ, a mʊ sɪŋ kyugili lee hʊ biye aa we.
10 Ba aa naa kyɪŋwʊlɪɪ hʊ gɛɛ, ba tenni buloŋ fɪyɛlɪ, ba kɪ gyʊwɔsɪ.
11 Ba aa mʊʊ pele lee hʊ biye hʊ aa we, ba mʊ gyʊʊ dɪya hʊ a na biye hʊ abee ʊ naa Mɛɛrɪ. Ɛɛ rɛ ba tuu gbinni biye hʊ sɪya tɪyaŋ a kyʊwalɪ ʊ a kpa ʊ gyɪrɪma tɪya ʊ, aŋ puri ba kyʊgɪsɪ a lɪɪ salma abee wɪsɪnaaŋ abee kɪŋ kɪdɪgɪ sʊwala aa sʊma ba kɪ yɪrɪ mɛɛ, a tɪya ʊ.
12 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ basɪ tɪya ba, ba duwoso tɪyaŋ abee sɪfɪyasɪ anɪɪ ba ta ko mɪɪgɪ mʊ Kuwori Hɛrɔtɪ lee. Nyɛ rɛ ba sii a tɪŋ ŋmaŋdɪma a mɪɪgɪ mʊ ba paalʊʊ.

Gyosɛfʊ bee Mɛɛrɪ lɪɪ fá mʊ Igyipiti

13 Wɪgyʊnna hʊ bee mʊyɪ hal tɪyaŋ nɛ Gyosɛfʊ duwosi na malɪka dɪ ʊ ko ʊ lee a basɪ tɪya ʊ a baa, "Sii kpa biye hʊ abee ʊ naa a fá mʊ Igyipiti. Ma we doŋ a kaŋ kɪ mʊ saŋa hʊ ŋ bɪl aa sɪ tɪya ma ŋmanɪɪ dɪ ma lɪɪ doŋ, beewɪya Kuwori Hɛrɔtɪ aa kyɛ dɪ ʊ kpʊ biye hʊ rɛ."
14 Ɛɛ rɛ Gyosɛfʊ gyɪ sii kpa biye hʊ bee ʊ naa buloŋ a mʊ Igyipiti paalʊʊ tebine. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba gyɪ we a mʊ pele saŋa hʊ Kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ aa ko sʊba.
15 Wɪɪ no gyɪ yaa rɛ dɪ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal tɪyaŋ basɪ ko yaa wɪtɪɪ. Wɪɪsɪ gyɪ baa,
"Ŋ biye gyɪ we Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ nɛ ŋ lɪɪ ʊ."

Ba kpʊʊ boyoŋbiifɪllɪ Bɛtɪlɛhɛm tɪyaŋ

16 Kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ aa ko gyɪma anɪɪ wɪgyʊnna hʊ mʊrɪ ʊ rɛ, ʊ na baaŋ kɪŋkaŋ. Wɪgyʊnna hʊ gyɪ aa daga ʊ saŋa hʊ ba aa lʊl Yesu wɪya, ʊ sii ta ʊ laalyuwolo dɪ ba mʊ Bɛtɪlɛhɛm abee tɔbiisi hʊ buloŋ aa kpaga doŋ, a kpʊ boyoŋbiisi hʊ buloŋ ha aa yaa bɪsɪ balɪya a kaŋ kɪ tuu.
17 Wɪɪ no leŋ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal Gyɛrimaya tɪyaŋ basɪ ko yaa wɪtɪɪ rɛ.
18 Wɪɪ hʊ Gyɛrimaya gyɪ aa basa rɛ nyɛ:
"Nal lɛ aa wii Rama tɪyaŋ,
a wii kɪ gʊwagɪ
Rekyil lɛ aa wii ʊ balɪya aa sʊba wɪya,
a pɔ dɪ ʊ bee tallɪ."

Gyosɛfʊ bee Mɛɛrɪ mʊʊ Nazarɛti

19-21 Kuwori Hɛrɔtɪ sʊʊ hal tɪyaŋ, Gyosɛfʊ bɪl duwosi a na malɪka dɪ ʊ ko ʊ lee Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ a basɪ tɪya ʊ a baa, "Sii kpa biye hʊ abee ʊ naa a mɪɪgɪ mʊ Iziral paalʊʊ. Nala hʊ fa aa kyɛ dɪ ba kpʊ biye hʊ sʊba rɛ." Ɛɛ rɛ ʊ sii kaŋ biye hʊ abee ʊ naa a mʊ we Iziral paalʊʊ tɪyaŋ.
22 Amɛ Gyosɛfʊ aa ko nɪɪ anɪɪ Kuwori Hɛrɔtɪ sʊba rɛ, ka ʊ biye Akɪlɔɔsɪ di koro Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ, kambɪŋ gyɪ fa kana ʊ rɛ doŋ mʊyɪ wɪya. Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ bɪl basɪ tɪya ʊ duwoso tɪyaŋ abee sɪfɪyasɪ anɪɪ ʊ mʊ hɔŋ Galili paalʊʊ tɪyaŋ.
23 Ʊ aa mʊʊ Galili paalʊʊ, ʊ mʊʊ hɔŋ Nazarɛti tɪyaŋ nɛ. Nyɛ yaa rɛ dɪ wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaala hʊ tɪyaŋ basɪ ko yaa wɪtɪɪ. Ba gyɪ basa rɛ a baa,
"Ba sɪ kana ʊ kɪ yɪrɪ Nazarɛti tɪɪna."

3

Gyɔɔŋ Wɪɪsɪɪnɪɪfool hʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya
Maakɪ 1.1-8; Luka 3.1-18; Gyɔɔŋ 1.19-28

1 Saŋa no tɪyaŋ nɛ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ mɛ sii ko Gyudɪya
paalʊʊ, a we pogo tɪyaŋ a piili kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya.
2 Ʊ gyɪ basɪ tɪya ba rɛ a baa, "Ma bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, beewɪya Wɪɪsɪbee
koro hʊ kpaga rɛ!"
3 Gyɔɔŋ no wɪya rɛ Wɪɪsɪ gyɪ tɪŋ ʊ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ a gyɪ basɪ gɛɛ. Ʊ gyɪ baa,
dɪ Wɪɪsɪ baa,
"Nal lɛ we pogo tɪyaŋ a heeli kɪ basɪ,
"Ma marɪ ma tɪsɪ dɪ á Tɪɪna ko kɪ tɪŋa anɪɪ ma aa marɪ ŋmaŋ-deginii a pɔ nɪbal koyi
gɛɛ."
4 Nyɔgɪmaa pʊna gannɪ rɛ Gyɔɔŋ gyɪ fa kɪ laalɪ, aŋ aa kpa tɛpɪɪŋbii vʊwa ʊ tɪŋa.
Nyɪŋgɪrɪgɪsɪ abee tʊʊ rɛ gyɪ yaa ʊ kɪdiiliye.
5 Nala gyɪ lɪɪ Gyerusalɛm abee Gyudɪya paalʊʊ abee tɔnɪ hʊ buloŋ aa kpaga Gyɔɔdaŋ
fuwo hʊ buloŋ nɛ, a kɪ ko ʊ lee.
6 Ba aa ko lusi ba wɪbɔmɔ aŋ tuu Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ, ʊ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ.

7 Amɛ Gyɔɔŋ aa ko na dɪ Farasiima abee Sadusiima yʊga aa kɪ ko ʊ lee dɪ ʊ fo
ba wɪɪkyʊwalnɪɪ gɛɛ, ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Ɛɛdɔŋ dʊma! Ma dawarɪ yʊga ma
tɪyaŋ! Ma bɪɪna ma sɪ wuwo fá nyʊgɪsɪ kyɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ di nala sarɪya rɛ koo?
8 Ma kɪ yaa wɪya hʊ aa daga anɪɪ ma bɪrɪma lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ,
9 aŋ ta bɪɪna anɪɪ Abɪraham aa yaa ma naabaa wɪya, Wɪɪsɪ bɪ sɪ dɔgɪsɪ ma. Ma leŋ
dɪ ŋ basɪ tɪya ma anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ wuwo leŋ dɪ bʊwa no ma aa naa nyɛ bɪrɪmɪ Abɪraham
doho nala.
10 Ma na, Wɪɪsɪ yaa siri abee ʊ saa rɛ dɪ ʊ ŋmaŋ tɪɪsɪ lo. Tɪya hʊ buloŋ aa bee nɔŋ
nɔŋweliye, ʊ sɪ ŋmana ʊ lo a paa we diŋ tɪyaŋ.

11 Nɪɪ dʊŋ nɛ ŋ kɛ kaŋ kɪ fo ma wɪɪkyʊwalnɪɪ, dɪ gɛɛ daga anɪɪ ma bɪrɪma lɪɪ ma
wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ, amɛ nal hʊ aa sɪ tɪŋa ŋ hal ko, ʊ kɛ sɪ kpa Wiyesi Welii hʊ abee
diŋ a fo ma wɪɪkyʊwalnɪɪ. Ʊ rɛ te ŋ. Ŋ paalɪ bɪ maga dɪ ŋ kol ʊ naatɔbɔ mɛ gba.
12 Ʊ kol ʊ mɪkyaarɪgbaha rɛ, dɪ ʊ ko ŋmaa ʊ mɪya buloŋ teŋ, dɪ ʊ kpa gbaha hʊ a
kyaarɪ lɪɪ miŋbii hʊ a we ʊ busol tɪyaŋ aŋ kpa mɪŋgyɔrʊ hʊ we diŋ tɪyaŋ. Diŋ hʊ aa
bɪ sɪ maakyiye dɪsɪ."

Gyɔɔŋ foo Yesu wɪɪkyʊwalnɪɪ
Maakɪ 1.9-11; Luka 3.21-22

13 Saŋa hʊ Gyɔɔŋ gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya aŋ kɪ fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ hʊ tɪyaŋ nɛ,
Yesu sii lɪɪ Galili paalʊʊ a ko Gyɔɔŋ lee Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ tɪyaŋ dɪ ʊ fo ʊ wɪɪkyʊwalnɪɪ.
14 Amɛ Gyɔɔŋ aa naa gɛɛ, ʊ kɪ lʊga dɪ Yesu bɪrɪmɪ ʊ hakɪla. Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ basɪ
tɪya ʊ a baa, "Ɪ rɛ maga dɪ ɪ fo ŋ wɪɪkyʊwalnɪɪ, aŋka ɪ mɪɪgɪ ko ŋ lee dɪ mɪyaŋ fo ɪ
wɪɪkyʊwalnɪɪ?"
15 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Ɪ kɛ yaa gɛɛ ŋ aa baa ɪ yaa. Nyɛ rɛ sɪ leŋ dɪ á yaa
wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa kyɛɛ." Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ laa nyʊwa, a fo Yesu wɪɪkyʊwalnɪɪ.
16 Gyɔɔŋ aa yaŋ fo Yesu wɪɪkyʊwalnɪɪ hʊ ko teŋ, ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ lɪɪ nɪɪ hʊ tɪyaŋ a
ko dɪ ʊ lɪɪ, dɪ ʊ naa wɪɪsɪnyuu lɔgɔ suri. Ka ʊ na Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ a kɪɪ gɛɛ anɪɪ
kokomo, a ko tuu saga ʊ tɪyaŋ.
17 Doŋ tɪyaŋ nɛ, ʊ nɪɪ taal dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪnyuu a baa, "Ŋ biikyoolii rɛ nyɛ. Ŋ teŋ fɪyɛla
rɛ ʊ tɪyaŋ."

4

Sıtaanı magısı Yesu
Maakı 1.12-13; Luka 4.1-13

1 Ɛɛ rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʋ kpa Yesu gyʋʋ pogo. Doŋ tıyaŋ nɛ Sıtaanı magısı ʋ.
2 Nyɛ rɛ Yesu gyı we pogo hʋ tıyaŋ kyɛyɛ mɔllı balıya dı ʋ bı dii kıŋ buloŋ tebine bee wııhaa buloŋ. Ɛɛ rɛ losi gyı kana ʋ.
3 Doŋ nɛ Sıtaanı ko bası tıya ʋ a baa, "Na ı yaa Wıısı Biye rɛ, ɛɛ kɛ leŋ dı bʋwa no bırımı kıdiiliye."
4 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, "Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
"Kıdiiliye dʋŋ daa aa tıya nihuwobiŋ mııbol,
amɛ wıı buloŋ aa lıı Wıısı nyʋwa tıyaŋ mɛ aa tıya nihuwobiŋ mııbol lɛ."
5 Ɛɛ rɛ Sıtaanı kaŋ Yesu mʋ Gyerusalɛm, a kana ʋ mʋ gyıŋ Wııkyʋwaldııbal hʋ nyugbaŋfara,
6 aŋ bası tıya ʋ a baa, "Na ı yaa Wıısı Biye rɛ, ɛɛ kɛ sıŋ daha aŋ gyaa tuu kyigisi taŋha tıyaŋ. Beewıya ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa dı Wıısı baa,
"Ŋ sı leŋ dı ŋ malıkası
kı pɔ ı. Ba sı kyeŋ kana ı,
dı ı naaŋ mɛ ta dige taŋha."
7 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa,
"Ba bıl saba Wıısı teŋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ nɛ a baa,
"Ta kı magısı ı Tıına Wıısı."
8 Ɛɛ rɛ Sıtaanı bıl kaŋ Yesu mʋ gyıŋ dogiŋbal kıdıgı nyuu a daga ʋ dʋnıya koro abee ʋ weliŋ buloŋ fine,
9 aŋ bası tıya ʋ a baa, "Ŋ sı kpa kına no buloŋ tıya ı, dı ı rɛ sı tuu gbinni a kyʋwalı ŋ abee gyırıma."
10 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, "Sıtaanı, fası mʋ ŋ sıyaŋ! Wıısı teŋ tıyaŋ ba saba rɛ a baa, Kı kyʋwalı ŋ Tıına Wıısı dʋŋ abee gyırıma aŋ kı tıŋa ʋ."
11 Doŋ tıyaŋ nɛ Sıtaanı leŋ Yesu aŋ kpa mʋ. Doŋ nɛ ka malıkası ko tuu kyiyeli ʋ.

Yesu piile ʋ tʋma Galili paalʋʋ tıyaŋ
Maakı 1.14-15; Luka 4.14-15

12 Yesu aa ko nıı dı ba kaŋ Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʋ tɔ dıyaŋ, ɛɛ rɛ ʋ sii lıı Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ a kpa mʋ Galili paalʋʋ.
13 Nyɛ rɛ ʋ sii kpa mʋ Nazarɛti a bıl lıı doŋ a mııgı kpa mʋ hɔŋ Kapɛɛnam tıyaŋ. Tɔɔ no kpaga Galili fuwobal hʋ rɛ, a we Zebulɔŋ abee Nafitali paalʋʋ tıyaŋ.
14 Wıı no gyı yaa rɛ dı wıı hʋ Wıısı gyı aa tıŋ ʋ tıŋdaal Azaaya tıyaŋ bası ko yaa wıtıı.
15 Ʋ gyı baa,
"Ma nala hʋ aa we Zebulɔŋ abee Nafitali paalʋʋ aa kyaası Galili fuwobal hʋ, Gyɔɔdaŋ fuwobal hʋ kyolo, abee
Galili paalʋʋ nala, lee hʋ tıyaŋ nala hʋ aa bı yaa Gyuuma aa yʋga,
ma nıı daha,
16 "Nala hʋ aa we bilhuu tıyaŋ,
ba na pʋlʋŋbal lɛ.
Nala hʋ mɛ buloŋ aa bı gyıŋ Wıısı,
Ba naa Wıısı laatayı rɛ ʋ kıı gɛɛ anıı pʋlʋŋ nɛ kyaanı we ba tıyaŋ."
17 Saŋa no tıyaŋ nɛ Yesu gyı piili kı bası Wıısı wıya a baa, "Ma bırımı lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ, beewıya, Wıısıbee koro hʋ kpaga rɛ."

Yesu yırı fuwonaŋkasıla banaa
Maakı 1.16-20; Luka 5.1-11

18 Yesu gyı kpaa Galili fuwobal hʊ nyʊwa a kpala kı baŋ dı ʊ naa fuwonaŋkasıla
balıya dı ba aa kası fuwonamıısı abee ba keliŋsi. Ba gyı yaa nımmabalıya rɛ. Kıdıgı
feŋ nɛ yaa Siimɔŋ (ʊ feŋ kıdıgı mɛ rɛ yaa Piita.) Ʊ naabiye hʊ mɛ feŋ nɛ Aŋduru.
19 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma ko kı tıŋa ŋ hal. Ŋ sı daga ma gɛɛ ma aa sı kı
kası nihuwobisi.”
20 Haŋ lagılagıbiye hʊ ba kpa ba keliŋsi hʊ ta, aŋ sii tıŋa ʊ hal.
21 Yesu bıl kpaa kı mʊ dı ʊ naa Gyemsi bee ʊ naabiye Gyɔɔŋ abee ba kuwo Zebedi,
dı ba we nııduworiboro tıyaŋ a kı marı ba keliŋsi.
22 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ba, ba guu sii a leŋ ba nııduworiboro hʊ abee ba kuwo buloŋ ta,
aŋ tıŋ Yesu hal.

Yesu tııbı wııla tımma
Luka 6.17-19

23 Ɛɛ rɛ Yesu gɔllı Galili paalʊʊ buloŋ a kı daga nala Gyuuma wııkyʊwaldıısı tıyaŋ,
a bası Wıısı koro hʊ wıweliye wıya a kı tıya nala aŋ pɛ kı tııbı nala aa kaŋ wııla
iriŋ iriŋ buloŋ mɛ.
24 Ɛɛ rɛ Yesu wıya taalı Siiriya paalʊʊ buloŋ. Nala sii kaŋ ba wııla tımma kı ko ʊ
lee. Gbarıga abee kpuŋkpuŋ-telle abee nala gyıŋbɔmɔ aa kana abee wııla iriŋ iriŋ
buloŋ tımma rɛ ba kaŋ ko, Yesu tııbı ba buloŋ.
25 Nyɛ rɛ nıgyamaa sii giri lıı Galili paalʊʊ abee tɔnı fi hʊ, abee Gyerusalɛm, abee
Gyudıya paalʊʊ a paa tıŋ Yesu hal. Ba badɔmɔŋ mɛ gyı lıı Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ kyolo
paalʊʊ rɛ.

5

Yesu daga nala dogimo nyuu tıyaŋ
Luka 6.20-23

1-2 Yesu aa naa nıgyamaa hʊ gɛɛ, ʊ mʊ gyıŋ hɔŋ dogimo nyuu tıyaŋ, ka ʊ hatınna
hʊ mɛ ko hɔŋ gol ʊ, ʊ piili kı daga ba abaa,
3 “Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa kpaa ba bayıyɛla buloŋ we Wıısı tıyaŋ,
ba aa rɛ sı di wıısıbee koro hʊ tɔnɔ.
4 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa wii,
Wıısı sı fıyɛlı ba bembiye.
5 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa kaŋ ba tıı kı hʊwɔlı,
ba sı na kıŋ hʊ wıya Wıısı aa wee nyʊwa baa ʊ sı kpa tıya ba.
6 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa kyo dı nal buloŋ yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ,
Wıısı sı tıya ba ba wıkyɛɛlıı.
7 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa fá nala sikii,
Wıısı mɛ sı fá ba sikii.
8 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa kaŋ tıpʊlʊŋ Wıısı sıya tıyaŋ
ba aa rɛ sı na Wıısı.
9 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa marı nala dɔmɔŋ.
Wıısı sı kaŋ ba yaa ʊ balıya.
10 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ ba aa dɔgısı akuu ba aa yaa wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı
Wıısı sıya tıyaŋ wıya.
ba aa rɛ sı na wıısıbee koro hʊ tɔnɔ.
11 Dı ba aa rɛ kuu ŋ wıya a kı tʊʊsı ma, a nyıya wıya kı tıya ma, ka wıbɔŋ buloŋ aa
bı maga dı ba kpa tıya nihuwobiŋ ba kpa tıya ma, aŋ pɛ kı dɔgısı ma, ma leŋ dı ma
tenni fıyɛlı.
12 Ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı, dı ma kı gyʊwɔsı, beewıya ma tuno yʊga rɛ wıısıbee
tıyaŋ. Ba aa dɔgısı ma nyɛ, ɛɛ tıı rɛ ba fa dɔgısı Wıısı tıŋdaala hʊ aa laa sıya ko ma
tıyaŋ mɛ.

Mamaa rɛ yaa dʋnıya yısı abee ʋ kyaanʋʋ
Maakı 9.50; Luka 14.34-35

13 Ma kıı gɛɛ rɛ anıı yısı dʋnıya nala buloŋ lee. Yısı sʋma, amɛ dı ʋ sʋmıŋ nɛ ko lıı, ı bıl bı sı wuwo yaa dı ʋ sʋma. Ʋ aa mııgı bırımı kıtɔɔ rɛ, ba kpa yuwo ta nala nʋwɔsı kı baŋ.
14 Ma kıı gɛɛ rɛ anıı pʋlʋŋ dʋnıya nala buloŋ lee. Tɔɔ buloŋ aa sıŋ dogimo nyuu tıyaŋ, ʋ bı sı wuwo faŋa.
15 Nal buloŋ mɛ aa kyɛ pʋlʋŋ ʋ dıya tıyaŋ, ʋ bı sı nyɔgɔ fıŋtına gyʋʋ biŋ aŋ kpa gbaha kyige tɔ. Ʋ aa kpa saga fıŋtıŋdaaŋ tıyaŋ nɛ, dı ʋ kyaanı tıya nal buloŋ aa we dıya hʋ tıyaŋ.
16 Ɛɛ tıı rɛ ma mɛ maga dı ma kyaanı nala lee dı ba na wıweliye hʋ ma aa yaa, a dannı ma Kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ.

Yesu daga nala Wıısı Mırısı hʋ wıya

17 Ma ta bıına anıı ŋ ko dı ŋ paa Mırısı hʋ Moosi fa aa saba biŋ koo Wıısı tıŋdaala wıdagıya hʋ kıdıgı buloŋ ta rɛ? Ŋ bı ko dı ŋ paa ba ta, amɛ ŋ ko rɛ dı ŋ leŋ wıya no su ba bʋʋsɛ.
18 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dʋnıya abee wıısınyuu aa sı pıısı mɔɔgɛɛ, Mırısı hʋ Moosi fa aa saba biŋ, ba bı sı lıı ba kıdıgı, koo ba kıdıgı libiye mɛ gba ta, see dı mırısı no buloŋ su ba bʋʋsı.
19 Nal hʋ buloŋ aa sı vıya mırısı no kıdıgı ta, aŋ baa dı ʋ bı kaŋ tɔnɔ, aŋ kı daga ʋ dɔŋtıŋsı dı ba kı yaa gɛɛ tıı, ʋ tıına bı sı na lee wıısıbee koro hʋ tıyaŋ. Amɛ nal hʋ mɛ buloŋ aa tıŋ Mırısı no, aŋ kı daga ʋ dɔŋtıŋsı dı ba mɛ kı yaa gɛɛ, ʋ tıına rɛ sı yaa nıbal wıısıbee koro hʋ tıyaŋ.
20 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, see dı ma kaŋ tıpʋlʋŋ a te Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima hʋ, aŋ kı yaa wıya hʋ Wıısı aa kyɛ, dı gɛɛ daa, ma bı sı wuwo gyʋʋ wıısıbee koro hʋ.

Yesu bası baaŋ nayı wıya

21 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa, “Ma nıya anıı faafaa hʋ tıyaŋ Wıısı gyı bası tıya ma naabaala rɛ a baa, ‘Ma ta kı kpʋʋ nala. Dı nal buloŋ nɛ ko kpʋ nal, ŋ sı di ʋ tıına sarıya.” ’
22 Amɛ lagılagı no, ŋ bası kı tıya ma rɛ, nal hʋ buloŋ aa naa baaŋ ʋ dɔŋtıına nyuu tıyaŋ, Wıısı sı di ʋ tıına sarıya. Nal hʋ mɛ buloŋ aa baa dı ʋ dɔŋtıına yaa nıgyɔrı rɛ, ba sı kana ʋ mʋ di ʋ sarıya. Nal hʋ mɛ buloŋ aa baa dı ʋ dɔŋtıına yaa nıtɔɔ rɛ, ʋ tıına sı mʋ gyʋʋ diŋ.
23 Ɛɛwıya, dı ı rɛ kaŋ wıısʋllı kına kı mʋ wıısʋllı-kogu hʋ nyuu dı ı sʋla Wıısı, aŋ liisi mʋ na anıı ı yaa wıı kyogi ı dɔŋtıına rɛ,
24 ʋ maga dı ı leŋ wıısʋllı kına hʋ kogu hʋ sıya tıyaŋ nɛ aŋ mııgı mʋ, dı ı bee ı dɔŋtıına hʋ marı dɔmɔŋ, ka dı ı na mııgı mʋ kpa kına hʋ a sʋla Wıısı.
25 Dı nal lɛ sama ı, a kana ı kı mʋ sarıya lidiilii, yaa kuwokeri aŋ leŋ dı ma bası wıı hʋ marı dɔmɔŋ ŋmanıı tıyaŋ lagı lagı aŋ na mʋ. Dı gɛɛ daa, ʋ sı kana ı mʋ we sarıdiile nosi tıyaŋ. Sarıdiile hʋ mɛ sı kpa ı we porisi nosi tıyaŋ, dı ba mɛ kana ı mʋ tɔ dıyaŋ.
26 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, doŋ tıyaŋ nɛ ı sı we a mʋ pele saŋa hʋ ı aa sı tuŋ kyıŋ hʋ ba aa kere tıya ı buloŋ teŋ.

Yesu bası sɔŋsɔŋ wıya

27 Ma nıya dı ba baa dı ma ta kı sɔnnɔ
28 Amɛ ŋ bası kı tıya ma rɛ, nal hʋ buloŋ aa naa haaŋ a yaa ʋ kaŋ-pınıı wıya kayalŋa, ı tıına kana ʋ pıŋ nɛ gɛɛ.

29 Dı ı sıı rɛ kana ı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, lıı ta. Ɪ aa sı gyʊʊ wıısıbee koro hʊ
abee sıtogo, ʊ rɛ kpıya ba aa kpaa ı yuwo we diŋ tıyaŋ abee sıya balıya.
30 Dı ı noŋ nɛ kana ı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, kere ta. Ɪ aa sı gyʊʊ wıısıbee koro hʊ
tıyaŋ abee nokuu, ʊ rɛ kpıya ba aa kpaa ı yuwo we diŋ tıyaŋ abee nosi balıya.

Yesu bası haana vıyayı wıya
Matiwu 19.9; Maakı 10.11-12; Luka 16.18

31 Ba basa Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
"Dı nal hʊ buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʊ vıya ʊ haaŋ, ʊ maga dı ʊ tıına sabı haaŋ vıyayı teŋ
tıya haaŋ hʊ anıı ı vıya ʊ rɛ."
32 Amɛ lagılagı no, ŋ bası kı tıya ma rɛ, dı baal buloŋ nɛ ko kuu wıı kıdıgı buloŋ
wıya a vıya ʊ haaŋ, dı haaŋ hʊ aa sɔnnı wıya daa, ka dı haaŋ hʊ mııgı mʊ yala
badıma, ʊ tıına leŋ haaŋ hʊ yaa sɔŋsɔnnı rɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa kpaa haaŋ ʊ bala
aa vıya, ʊ tıına yaa sɔŋsɔnnı rɛ Wıısı sıya tıyaŋ.

Yesu bası ŋmıyɛsıı wıya

33 Ma bıl nıya dı Wıısı gyı bası tıya faafaa nala rɛ a baa,
"Dı ı rɛ ŋmıyɛsı Wıısı anıı ı sı yaa wıı,
ta ko vıya wıı hʊ yayı.
Amɛ yaa wıı hʊ ı aa ŋmıyɛsa baa dı ı sı yaa hʊ."
34 Amɛ ŋ bası kı tıya ma rɛ, dı mamaa rɛ aa kyɛ dı ma yaa wıı, ma ta ŋmıyɛsa Wıısı.
Ma ta ŋmıyɛsı wıısıbee mɛ, beewıya doŋ nɛ Wıısı hɔŋ a kı deŋ dʊnıya buloŋ.
35 Ma ta ko ŋmıyɛsı taŋha nyuu mɛ, beewıya Wıısı naası liwiyesii rɛ gɛɛ. Ma ta
ŋmıyɛsı Gyerusalɛm mɛ, beewıya Wıısı, á Kuworibal hʊ, bee rɛ gɛɛ.
36 Ma ta paalı ko kı ŋmıyɛsı ma nyuni mɛ, beewıya ma bı sı wuwo leŋ dı ma
nyupʊŋdıgı bıl koo dı ʊ pʊllı.
37 Dı wıı rɛ ko maga dı ma baa 'Waa,' ma baa 'Waa.' Dı wıı mɛ rɛ ko maga dı ma
baa 'Aayı,' ma baa 'Aayı.' A lıı gɛɛ hal tıyaŋ, dı mamaa rɛ bıl ko bası wıı buloŋ,
Sıtaanı lee rɛ ʊ lıı.

Dı nal lɛ ko yaa ı wıbɔŋ, ta yaa ʊ wıbɔŋ tuŋ
Luka 6.29-30

38 Ma nıya anıı Wıısı teŋ hʊ gyı bıl daga rɛ abaa,
"Dı nal lɛ tɔbɔ ı sıı pʊrı, ı mɛ tɔbɔ tıına sıı pʊrı, dı nal lɛ ŋmaa ı nyıŋ kyuri, ı mɛ
ŋmaa ʊ nyıŋ kyuri."
39 Amɛ ŋ bası kı tıya ma rɛ anıı dı nal lɛ yaa ı wıbɔŋ, ta yaa wıbɔŋ tuŋ ʊ tıına. Dı
nal lɛ ŋmaa ı noduu kyaŋkpaŋ tıyaŋ, kaŋ ı nogɔbɔ kyaŋkpaŋ mɛ bırımı tıya ʊ dı ʊ
ŋmaa.
40 Dı nal lɛ sama ı, dı ʊ laa ı gabiye, wuri ı gabal mɛ pɛ tıya ʊ.
41 Dı nal lɛ fıla ı dı ı kyʊŋ ʊ kyʊgısı a vala meeldaaŋ, leŋ dı ma bıl vala meeldaaŋ a
pɛ.
42 Dı ı rɛ kaŋ kıŋ, dı nal sʊla, kpa tıya ʊ. Dı nal lɛ ko ı lee a kı kyɛ kıŋ dı ʊ kyıma,
dı ı rɛ kana, kpa kyıma ʊ.

Yesu baa á kyo á dɔmɔ
Luka 6.27-28, 32-36

43 Ma nıya dı ba baa dı ma kyo ma dɔŋtıŋsı aŋ haası ma dɔmɔ.
44 Amɛ ŋ bası kı tıya ma rɛ, ma kyo ma dɔmɔ aŋ kyʊwalı Wıısı kı tıya nala hʊ mɛ
aa dɔgısı ma.
45 Ɛɛ sı leŋ dı ma yaa ma Kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ balıya. Ʊ leŋ ʊ wıısı
pɔsɔ kı we nıbɔmɔ abee niweliye buloŋ tıyaŋ nɛ, a leŋ duwoŋ nıı kı tıya niweliye
abee nıbɔmɔ buloŋ.

46 Dı ı rɛ kyo nala hʊ aa kyo ı dʊŋ, ı bı sı kaŋ tuno wıısıbee tıyaŋ. Beewıya nıbɔmɔ
mɛ gba aa daga kyori no irıŋ nɛ.
47 Dı ı rɛ tʊwası ı kyaŋsı dʊŋ dı ba yaa ı nıkyooliye, ɛɛ bı daga anıı ı yaa wıkyirikyi
kıdıgı buloŋ beewıya, nala hʊ aa bı gyıŋ Wıısı mɛ gba aa yaa gɛɛ rɛ.
48 Ɛɛ wıya ʊ maga dı ma yaa tıpʊlʊŋ tımma rɛ aŋ ta kaŋ wıkyogii buloŋ anıı ma
kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ aa yaa tıpʊlʊŋ Tıına gɛɛ.

6

Yesu daga wıweliye yayı

1 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, "Ma pɔ dı ma ta kı yaa ma wıyaaweliye
nala sıya tıyaŋ dı ba na. Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ ma bı sı kaŋ tuno buloŋ ma kuwo
aa we wıısıbee tıyaŋ lee.
2 Ɛɛwıya dı ı rɛ kpaa kıŋ tıya nyaabʊ ta leŋ dı nal buloŋ gyıma. Minaafigi tımma
hʊ rɛ aa kı yaa gɛɛ nıgyamaa tıyaŋ, dı nala kı bigisi ba. Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma,
ba foŋ laa ba tuno buloŋ nɛ gɛɛ.
3 Amɛ dı ı rɛ kpaa kıŋ tıya nyaabʊ, ta leŋ dı ı kyaŋfıyaŋ mɛ gba gyıma.
4 Leŋ dı ʊ yaa wıfaŋıı. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, ı Kuwo Wıısı sı tun-ı beewıya ʊ kɛ naa wıı
hʊ ı aa yaa rɛ."

Yesu daga gɛɛ á aa sı kı kyʊwalı Wıısı
Luka 11.2-4

5 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Dı ma ko kı kyʊwalı Wıısı, ma ta kıı minaafigi tımma hʊ,
beewıya ba aa kyo dı ba sıŋ wıkyʊwaldıısı abee ŋmaŋsı logimo tıyaŋ nɛ, a kı
kyʊwalı Wıısı dı nal buloŋ na ba. Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ba kɛ laa ba tuno
buloŋ nɛ gɛɛ.
6 Amɛ dı ma ko kı kyɛ dı ma kyʊwalı Wıısı, ma gyʊʊ ma dıısı a kaŋ borisi hʊ tɔ,
aŋ sʊla ma Kuwo hʊ ma aa bee na. Ʊ kɛ aa na wıı hʊ ma aa faŋa kı yaa rɛ, ʊ sı tuŋ
ma.
7 Dı ma ko kı kyʊwalı Wıısı, ma ta kı bası wıgyamaa aa bı kaŋ memii, anıı nala
hʊ aa bı gyıŋ Wıısı aa kı yaa gɛɛ. Ba bıına anıı ba wıbasıgyamaa no rɛ sı leŋ dı
Wıısı nıı ba kyʊwala.
8 Ma ta kıı ba. Beewıya ma Kuwo kɛ gyıŋ kıŋ hʊ ma aa kyɛ rɛ, dı ma ha gba bı
sʊla ʊ.
9 Dı ma ko kı kyɛ dı ma kyʊwalı Wıısı, ma baa,
"Á Kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ,
leŋ dı ı feŋ na bigisii.
10 Leŋ dı ı koro ko.
Leŋ dı nala kı tıŋa ı nyʊwa taŋha no tıyaŋ anıı ba aa tıŋ gɛɛ wıısıbee tıyaŋ.
11 Tıya ma á gyınaŋ nyʊwa kıdiiliye
12 aŋ kpa á wıbɔmɔ kyɛ ma, anıı á mɛ aa kpaa á dɔŋtıŋsı wıbɔmɔ kı kyɛ ba gɛɛ.
13 Kyiyeli ma dı kıŋ buloŋ ta ko mʊrı ma we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ aŋ lıı ma Sıtaanı
nosi tıyaŋ.
14 Dı ı dɔŋtıına rɛ yaa ı wıbɔŋ, ka dı ı kpa kyɛ ʊ, ı Kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ
mɛ sı kpa ı wıbɔmɔ kyɛ ı.
15 Amɛ dı ı rɛ bı kpaa wıya kı kyɛ ı dɔŋtıŋsı, ı Kuwo Wıısı mɛ bı sı kpa ı wıbɔmɔ
kyɛ ı."

Yesu daga nala nyʊwa vʊwayı

16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Dı mamaa rɛ ko vʊwa nyʊwa, ma ta kaŋ ma sıya haası anıı
minaafigi tımma hʊ aa kı yaa gɛɛ. Dı ba ko vʊwa nyʊwa ba aa haası ba sıya rɛ dı

nal buloŋ na a gyıma anıı ba vʊwa nyʊwa rɛ. Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ba kɛ laa ba tuno buloŋ teŋ nɛ gɛɛ.
17 Amɛ dı mamaa rɛ ko vʊwa nyʊwa, ma sɔŋ ma sıya a kyaası ma nyuni
18 dı nala ta wuwo gyıma anıı ma vʊwa nyʊwa rɛ, see ma Kuwo Wıısı, nal hʊ ma aa bee na dʊŋ. Ʊ kɛ na wıı hʊ ma aa faŋa yaa rɛ, ɛɛ wıya ʊ sı tuŋ ma."

Wıısıbee dʊwa
Luka 12.33-34
19 Nyɛ rɛ Yesu bıl baa, "Ma ta kyɛɛ kına kı biŋ ma tıı dʊnıya no tıyaŋ. Beewıya, dʊnıya tıyaŋ, pʊgıma sı di badɔmɔŋ ka badɔmɔŋ mɛ sʊ, ka dı gaala mɛ wuwo gyʊʊ gaa badɔmɔŋ.
20 Amɛ ma kyɛ kına kı biŋ ma tıı wıısıbee tıyaŋ, lee hʊ pʊgıma aa bı sı wuwo di ba, ba bı sı sʊ, ka gaala mɛ bı sı wuwo gaa ba.
21 Lee hʊ ı sıfıyaŋ kına aa we, doŋ nɛ ı hakıla mɛ aa we."

Yesu baa dı nihuwobiŋ sıı rɛ yaa ʊ teŋ kyaanʊʊ
Luka 11.34-36
22 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Ɪ sıya rɛ yaa ı teŋbii kyaanʊʊ. Dı ı sıya rɛ weliye a kı na, ı teŋbii buloŋ kaŋ kyaanʊʊ rɛ,
23 amɛ dı ı sıya bee na, ı teŋ buloŋ aa we bilhuu tıyaŋ nɛ. Dı kyaanʊʊ hʊ aa we ı tıyaŋ nɛ ko bırımı bilhuu, bilhuu kıŋkaŋ tıyaŋ nɛ ı paalı we gɛɛ."

Yesu daga nala dı ba ta kyıla kıdiiliye abee gannı wıya
Luka 16.13; 12.22-31
24 Ba bı sı wuwo kpa dʊŋdɔɔdıgı a dɔbɔ dʊŋdɔɔ-nımma balıya, beewıya ʊ sı kyo kıdıgı aŋ haası kıdıgı mɛ. Ʊ sı kı tıŋ kıdıgı nyʊwa weliŋ aŋ kı vıya kıdıgı hʊ mɛ nyʊwa. Ɛɛ tıı rɛ nal buloŋ mɛ bı sı wuwo kyo dʊnıya no kına aŋ bıl tıŋ Wıısı mɛ.
25 Ɛɛwıya, ŋ bası kı tıya ma rɛ, ma ta leŋ dı ma mııbol wıya kyıl ma. Ma ta leŋ dı kına hʊ ma aa sı di koo kına hʊ ma aa sı nyʊwa ma mııbol tıyaŋ wıya kyıl ma. Ma ta leŋ dı ma teŋbii kına wıya mɛ kyıla ma. Beewıya, kıdiiliye dʊŋ daa aa tıya nihuwobiŋ mııbol. Gannı mɛ dʊŋ daa yaa nihuwobiŋ teŋbii kıkyɛɛlıya. Kıdiiliye abee gannı no buloŋ bı maga ma mııbol.
26 Ma deŋ na digibiisi, ba bee pala, ba bı kaŋ busolo mɛ a kı we kıdiiliye, amɛ á Kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ nɛ aa tıya ba kıdiiliye. Ma yaŋ daa kaŋ tɔnɔ a te digibiisi no?
27 Ma tıyaŋ kıbee rɛ sı wuwo kuu kına no aa kyıla ʊ wıya a kaŋ kyɛdıgı mɛ pɛ ʊ tıı mııbol tıyaŋ.
28 Bee rɛ yaŋ tıŋ gannı wıya kyıl ma? Ma deŋ na tııfııla aa we ɔhɔ tıyaŋ. Ba bee tʊŋ tʊma, ba bı ala gannı mɛ kı laalı,
29 amɛ ba weliye rɛ kıŋkaŋ. Kuwori Solomɔn gyı kaŋ kına rɛ weliŋ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ ʊ gannı fa bı weliye a maga tııfııla no kıdıgı buloŋ.
30 Dı Wıısı rɛ aa sı wuwo leŋ ɔhɔ aa sı we doŋ gyınaŋ bee kyiye dʊŋ weliye gɛɛ, ma bıına anıı Wıısı bı sı wuwo leŋ dı ma na gannı tɔ ma tıı rɛ koo. Ma na gɛɛ ma Wıısı laadii aa maga?
31 Ɛɛwıya ma ta leŋ kıdiiliye hʊ ma aa sı di, koo kıŋ hʊ ma aa sı nyʊwa, koo kıŋ hʊ mɛ ma aa sı laalı wıya kyıl ma.
32 Nala hʊ aa bı gyıŋ Wıısı dʊnıya no tıyaŋ, ba aa rɛ aa leŋ kına no wıya kyıl ba. Ma Kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ gyıma anıı ma maga dı ma kaŋ kına no buloŋ nɛ.
33 Amɛ, ma laa sıya kyɛ kına hʊ aa we Wıısı koro hʊ tıyaŋ, a kyɛ gɛɛ hʊ ma aa sı yaa a kaŋ tıpʊlʊŋ Wıısı sıya tıyaŋ. Ʊ sı kpa kıkaalıya hʊ buloŋ mɛ a pɛ tıya ma.
34 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı kyiye wıya kyıl ma. Kyɛɛ buloŋ kaŋ ʊ wıgyʊʊlıya rɛ. Ma ta bıl kpaa wıdʊma buloŋ pɛ kyɛɛ kıdıgı buloŋ bee ʊ wıgyʊʊlıya tıyaŋ."

7

Yesu baa dı á ta kı dii dɔmɔŋ sarıya
Luka 6.37-38, 41-42

1 Ta dii ı dɔŋtıına sarıya, dı Wıısı mɛ ta dii ı sarıya.
2 Beewıya ɛɛ hʊ tıı ı aa yaŋ di ı dɔŋtıına sarıya, ɛɛ tıı rɛ Wıısı mɛ sı di ı sarıya. Ɪ aa yaŋ kpa gɛɛ tıŋ ı dɔŋtıına, ɛɛ tıı rɛ Wıısı mɛ sı kpa tıŋa ı.
3 Ɛɛ rɛ ı yaa a wuwo na gyagıŋ hʊ aa we ı dɔŋtıına sıı tıyaŋ aŋ bee na daakuu hʊ kɛ aa we ı tıı sıı tıyaŋ?
4 Ɛɛ rɛ ı sı yaa bası tıya ı dɔŋtıına a baa dı ʊ leŋ dı ı lıı gyagıŋ hʊ aa we ʊ sıı tıyaŋ ta, aŋ bı sı wuwo lıı daakuu hʊ aa we ı tıı sıı tıyaŋ kɛ.
5 Ɛɛdɔŋ minaafigi tıına! Laa sıya lıı daakuu hʊ aa we ı tıı sıı tıyaŋ dı ı sıya wuwo kı na weliŋ, dı ı na wuwo lıı gyagıŋ hʊ aa we ı dɔŋtıına sıı tıyaŋ.
6 Ma ta kpaa kıweliye tıya vası, beewıya ba aa vıya ba rɛ ba ta aŋ kil tıŋ ma hal a kı dɔgısı ma. Ma ta kpaa ma sıfıyaŋ kına mɛ a biŋ porikusi sıya tıyaŋ, beewıya ba sı nʊwɔsı ba.

Ɪ aa kyɛ kıŋ hʊ, ı sı na ʊ
Luka 11.9-13

7 Dı ı rɛ sʊl kıŋ Wıısı lee, ı aa na ʊ rɛ.
8 Dı ı rɛ aa kyɛ kıŋ Wıısı lee ı aa na ʊ rɛ. Dı ı rɛ ŋmaa Wıısı boro, ʊ aa kaŋ ʊ suri tıya ı rɛ. Beewıya nal hʊ buloŋ aa sʊl kıŋ Wıısı lee, ʊ aa tıya ʊ rɛ. Nal hʊ buloŋ aa kyɛ kıŋ Wıısı lee ʊ aa na ʊ rɛ. Nal hʊ buloŋ aa ŋmaa boro hʊ, Wıısı aa kaŋ ʊ suri tıya ʊ rɛ.
9 Ma kıbee rɛ sı laa nyʊwa kpa bʊyı tıya ʊ biye dı ʊ rɛ baa ı tıya ʊ kıdiiliye?
10 Koo dı ʊ baa ı tıya ʊ fuwonamıya, ı sı kpa dʊŋ tıya ʊ? Aayı, ı bı sı yaa gɛɛ!
11 Ma nala no yaŋ aa bɔmɔ nyɛ, aŋ gyıŋ dı ma kpa kıweliye tıya ma biisi, ɛɛ rɛ ma kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ sı yaa a bı sı kpa kıweliye aa tee gɛɛ tıya nal hʊ aa sʊla ʊ kı kyɛ?
12 Mırısı hʊ Moosi gyı aa bine dı nala kı tıŋa abee Wıısı tıŋdaala wıbasıya hʊ buloŋ, ba wınyuu rɛ yaa wıı no: Ɪ aa bee kyɛ wıı ta kpaa ʊ yaa ı dɔŋtıına.

Ma tıŋ dimbeenyʊwa hʊ aa bı gyalıya a gyʊʊ wıısıbee
Luka 13.24

13 Nyɛ rɛ Yesu bıl baa, “Ma tıŋ dimbeenyʊwa hʊ aa bı gyalıya a gyʊʊ wıısıbee. Beewıya dimbeenyʊwa hʊ ba aa tıŋ kı mʊ diŋ, ʊ gyalıya rɛ weliŋ, aŋ ka ʊ ŋmanıı hʊ mɛ valıı bı hayɛ. Nıgyamaa rɛ aa tıŋ ŋmanıı no.
14 Amɛ wıısıbee dimbeenyʊwa hʊ kɛ muro rɛ, ka ŋmanıı hʊ mɛ aa mʊ doŋ valıı hayɛ. Nala baŋmana dʊŋ nɛ wuwo na ŋmanıı no a kı tıŋa.”

Tıya abee ʊ nɔnɔ
Luka 6.43-44; 13.25-27

15 Ma pɔ ma tıı ma weliŋ abee nala hʊ aa ko nyıya wıya a baa dı ba yaa Wıısı tıŋdaala rɛ. Ba sı ko ma lee a kıı gɛɛ anıı niweliye ma sıya tıyaŋ, amɛ ba tısı tıyaŋ, ba kıı gɛɛ rɛ anıı gbopʊrısı.
16 Ba wıyaalıya tıyaŋ nɛ ma sı tıŋa a gyıŋ ba. Beewıya sɔgyaŋ bee nɔŋ kyʊkyɔyı, sugulugu mɛ bee nɔŋ tutogi-naŋkpılıya.
17 Ɛɛ tıı rɛ yaŋ, tıya hʊ buloŋ aa kaŋ laaŋfıya aa nɔŋ nɔŋweliye rɛ, tıya hʊ mɛ aa bı kaŋ laaŋfıya ʊ aa nɔŋ nɔŋbɔŋlɔrını rɛ.
18 Tıya hʊ aa kaŋ laaŋfıya bı sı wuwo nɔŋ nɔŋbɔŋlɔrını, tıya hʊ mɛ aa bı kaŋ laaŋfıya bı sı wuwo nɔŋ nɔŋweliye.
19 Tıya hʊ buloŋ aa bee nɔŋ nɔŋweliye, ba aa ŋmaŋ lo rɛ, a paa we diŋ tıyaŋ.
20 Ɛɛwıya, nala no wıyaalıya rɛ ma sı kpa a gyıŋ ba.

21 Nala hʋ buloŋ aa yırı ŋ, “Tıına, Tıına” daa sı gyʋʋ wıısıbee koro hʋ tıyaŋ, see
nala hʋ aa tıŋ ŋ Kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ nyʋwa.
22 Dı Wıısı sarıya kyɛdiilii hʋ rɛ ko pele, nala yʋga sı baa, “Á Tıına, á Tıına, á bası
Wıısı wıya a tıya nala rɛ ı feŋ tıyaŋ, aŋ kpa ı feŋ a kile gyıŋbɔmɔ mɛ nala tıyaŋ, aŋ
ha yaa wımagıla mɛ yʋga ı feŋ tıyaŋ.”
23 Doŋ tıyaŋ nɛ ŋ yaŋ sı bası tıya ba a baa, “Mamaa wıbɔŋyaala, ma nyʋgısı ŋ sıya
tıyaŋ. Ɲ bı gyıŋ ma!”

Yesu maga dıısaala balıya namaga
Luka 6.47-49

24 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Nal hʋ buloŋ aa gyegile nıı wıya no ŋ aa bası kı tıya ma, a
kı tıŋ ba, ʋ tıına kıı gɛɛ rɛ anıı wıgyʋnnı aa saa ʋ dıya sıgı bʋnyıŋ tıyaŋ.
25 Ɛɛ rɛ duwoŋ ko nıı. Fuwoni su a gbarı, puwobal mɛ gyigisi dıya hʋ, ka ʋ bı tele,
beewıya bʋnyıŋ tıyaŋ nɛ ba saa ʋ.
26 Amɛ nal hʋ mɛ buloŋ aa gyegile nıı wıya no ŋ aa bası, aŋ bee tıŋ ba, ʋ tıına kıı
gɛɛ rɛ anıı bambugi aa saa ʋ dıya sıgı bumbugulo tıyaŋ.
27 Ɛɛ rɛ duwoŋ ko nıı. Fuwoni su a gbarı, puwobal mɛ gyigisi dıya hʋ, ʋ tele ʋ
buloŋ muŋsi muno muno.”
28-29 Yesu aa bası wıya no ko teŋ, ʋ gyı yaa nyʋʋfıyɛlı lɛ a tıya gyamaa hʋ buloŋ aa
we doŋ, beewıya ʋ gyı bı daga ba anıı ba Wıısı Teŋ dıdagıla hʋ aa kı daga ba gɛɛ.
Ʋ gyı daga ba rɛ anıı ʋ rɛ kaŋ wıı hʋ dee.

8

Yesu tııbı gbege
Maakı 1.40-45; Luka 5.12-16

1 Yesu aa bası wıya no teŋ, ʋ lıı dogimo hʋ nyuu a ko tuu, nıgyamaa kı tıŋa ʋ hal.
2 Ɛɛ rɛ gbege kıdıgı ko tuu gbinni Yesu sıya aŋ sʋla ʋ a baa, “Ɲ nıhıyawʋ, dı ı rɛ
kyo, ı sı wuwo leŋ dı ŋ deye.”
3 Ɛɛ rɛ Yesu lıı ʋ noŋ a dige ʋ aŋ baa, “Ɲ kyo rɛ. Deye!” Ɛɛ rɛ baal hʋ gbegisi hʋ
pirigi teŋ doŋ.
4 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Ta ko bası wıı no tıya nal buloŋ. Amɛ kaŋ ı tıı mʋ
daga wııkyʋwal sılaal hʋ dı ʋ laa ı wıısʋllı-kına a kpa sʋla Wıısı a tıya ı anıı Moosi
fa aa daga ma gɛɛ. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, nal buloŋ sı gyıma anıı ı gbegisi hʋ tene rɛ.”

Yesu tııbı laalyuwolo nıhıyawʋ dıya tʋŋtʋnnı
Luka 7.1-10

5 Ɛɛ rɛ Yesu sii kpa mʋ Kapɛɛnam. Doŋ tıyaŋ nɛ Roma laalyuwolo nıhıyawʋ kıdıgı
sii ko ʋ lee a sʋla ʋ dı ʋ ko pɛ ʋ bee wıı kıdıgı, a baa,
6 “Ɲ nıhıyawʋ, ŋ dıya tʋŋtʋnnı rɛ aa wıılı a pıŋ dıya tıyaŋ a kı na tʋwara kıŋkaŋ.
Ʋ bı wuwo kı vala.”
7 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Ɲ sı ko leŋ dı ʋ deye.”
8 Amɛ baal hʋ bası tıya ʋ a baa, “Ɲ nıhıyawʋ, ŋ bı maga dı ı ko gyʋʋ ŋ dıya. Ɛɛwıya
ı kɛ haa suri ı nyʋwa dʋŋ a baa dı ŋ tʋŋtʋnnı hʋ deye, ʋ sı deye.
9 Beewıya ŋ mɛ paalı kı tıŋ ŋ laalyuwolo nıhıyası nyʋwa rɛ. Laalyuwolo badɔmɔŋ
mɛ kı tıŋa ŋ nyʋwa. Dı mıyaŋ nɛ baa dı nal no mʋ daha, ʋ aa mʋʋ rɛ. Dı mıyaŋ mɛ
rɛ baa dı nal no ko daha, ʋ aa ko rɛ. Dı mıyaŋ nɛ bası tıya ŋ tʋŋtʋnnı dı ʋ yaa wıı
no, ʋ aa yaa rɛ.”
10 Yesu aa nıı wıya no, ʋ nyʋwa fıyɛlı. Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya nıgyamaa hʋ fa aa tıŋa ʋ
hal a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ŋ ha bı maakyiye na laadii no iriŋ Iziral paalʋʋ
nal kıdıgı buloŋ tıyaŋ.

11 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, nala sɪ lɪɪ dʊnɪya logiŋ buloŋ a ko hɔŋ Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ
dɪ ba bee Abɪraham abee Azɪkɪ abee Gyeekɔbɪ kɪ di kɪna,
12 amɛ Iziral tɪmma hʊ fa aa maga dɪ ba we Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ aŋ bɪ gyʊwa, Wɪɪsɪ
sɪ kpa ba yuwo ta gyaŋhal tɪyaŋ dɪ ba we bilhuu tɪyaŋ a pɪŋ kɪ wii aŋ kɪ kyaŋ ba
nyɪŋa."
13 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ a baa, "Kɪ mʊ dɪya, wɪɪ hʊ buloŋ
ɪ aa laa di baa ʊ sɪ yaa, ʊ rɛ sɪ yaa." Saŋa no tɪɪ tɪyaŋ nɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ
tʊŋtʊnnɪ hʊ na laaŋfɪya.

Yesu tɪɪbɪ nala yʊga
Maakɪ 1.29-34; Luka 4.38-41

14 Ɛɛ rɛ Yesu mʊ Piita dɪya. Ʊ aa gyʊwa dɪ Piita hɪɪlhaaŋ pɪna kɪ wɪɪlɪ, ʊ teŋ buloŋ
nɪma.
15 Nyɛ rɛ Yesu mʊ dige ʊ noŋ tɪyaŋ. Ʊ teŋ fa aa nɪma gɛɛ, ʊ fɪyɛlɪ. Ʊ sii yaa kɪdiiliye
tɪya ʊ.
16 Ʊ dɪdaana aa ko pele, nala kaŋ nɪgyamaa a ko Yesu lee. Gyɪŋbɔmɔ rɛ gyɪ kaŋ
badɔmɔŋ. Ɛɛ rɛ Yesu nɔsɪ gyɪŋbɔmɔ hʊ ta ba lɪɪ ka ʊ tɪɪbɪ nala hʊ buloŋ gyɪ fa aa
wɪɪlɪ.
17 Ʊ yaa wɪɪ no dɪ wɪya hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ a basɪ ko yaa
wɪtɪɪ rɛ. Ʊ gyɪ baa,
"Ʊ rɛ laa ma ta á wɪɪla buloŋ tɪyaŋ."

Nala aa maga dɪ ba tɪŋ Yesu hal
Luka 9.57-62

18 Yesu aa naa dɪ nɪgyamaa hʊ ko gol-ʊ gɛɛ, ʊ basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, "Ma
leŋ dɪ á kyol fuwo hʊ kyolo."
19 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪl kɪdɪgɪ ko ʊ lee a basɪ tɪya ʊ a baa, "Ŋ nɪhɪyawʊ, ŋ yaa
siri rɛ dɪ ŋ tɪŋa ɪ hal a mʊ lee kɛ buloŋ ɪ aa mʊʊ."
20 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Ŋmanyɔnɪ kaŋ bʊʊsɪ rɛ a kɪ gyʊʊ, digibiisi mɛ kaŋ
gyannɪ a kɪ gyʊʊ, amɛ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye bɪ kaŋ lee ŋ aa sɪ pɪŋ a wiyesi."
21 Nala hʊ fa aa tɪŋ Yesu hal, ba kɪdɪgɪ mɛ basɪ tɪya ʊ a baa, "Ŋ nɪhɪyawʊ, ŋ sɪ tɪŋa
ɪ hal amɛ leŋ dɪ ŋ laa sɪya mʊ kpa ŋ kuwo hogo aŋ ko."
22 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Kɪ tɪŋa ŋ hal aŋ leŋ dɪ sʊʊnɪ hʊ kɪ hogo ba tɪɪ
sʊʊnɪ."

Yesu leŋ nɪɪpuwo sige
Maakɪ 4.35-41; Luka 8.22-25

23 Ɛɛ rɛ Yesu mʊ gyʊʊ nɪɪduworiboro, ʊ hatɪnna mɛ tɪŋa ʊ hal a mʊ gyʊʊ.
24 Saŋa hʊ ba aa mʊʊ tɪyaŋ nɛ puwoduwo kɪdɪgɪ pirigi kɪ dɔŋ. Ɛɛ rɛ nɪɪpuwo tɔ
nɪɪduworiboro hʊ buloŋ. Nɪɪduworiboro hʊ fa kɪ kyɛ dɪ ʊ tuu nɪɪmemii. Saŋa no
tɪyaŋ dɪ Yesu kɛ pɪŋ doo.
25 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ mʊ kyisi ʊ a basɪ tɪya ʊ a baa, "Á Tɪɪna, laa ma ta, dɪ ɛɛ daa
á sɪ sʊba."
26 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Bee rɛ tɪŋ kambɪŋ kaŋ ma? Ma laadii bɪ yʊga." Ɛɛ
rɛ ʊ sii a nɔsɪ puwo hʊ aŋ basɪ tɪya fuwo hʊ mɛ dɪ ʊ fɪyɛlɪ pɪŋ. Lee buloŋ pirigi yaa
siyee.
27 Nyɛ rɛ ba buloŋ nyʊʊsɪ fɪyɛlɪ, ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, "Nɪgɛɛ iriŋ nɛ nyɛ?
Fuwoni abee puwoni buloŋ kɪ tɪŋa ʊ nyʊwa?"

Yesu kile gyɪŋsɪ ta baala balɪya tɪyaŋ
Maakɪ 5.1-20; Luka 8.26-39

28 Ɛɛ rɛ Yesu sii kpa mʊ Gadara paalʊʊ fuwo hʊ kyolo. Dɪ baala balɪya lɪɪ bilni tɪyaŋ
a ko kyeme ʊ. Gyɪŋbɔmɔ rɛ gyɪ kaŋ baala no ba kɪ yaarɪ. Nal buloŋ gyɪ bɪ wuwo kɪ
tɪŋ ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ baala no balɪya aa we, beewɪya, ba gyɪ bɔmɔ rɛ weliŋ.

29 Ba aa naa Yesu, ba pirigi kyiyesi a baa, “Wɪɪsɪ Biye, bee rɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ ɪ yaa ma? Ɪ ko dɪ ɪ dɔgɪsɪ ma rɛ ka saŋa hʊ na pele koo?”
30 Dɪ poriku-gyamaa mɛ sɪŋ kpaga doŋ a kɪ di kɪna.
31 Ɛɛ rɛ gyɪŋbɔmɔ hʊ sʊla Yesu a baa, “Dɪ ɪ ko kil ma ta dɪ á lɪɪ nala no tɪyaŋ, leŋ dɪ á mʊ gyʊʊ porikusi no tɪyaŋ.”
32 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma lɪɪ kɪ mʊ.” Ɛɛ rɛ ba lɪɪ baala hʊ tɪyaŋ a mʊ gyʊʊ porikusi hʊ tɪyaŋ, porikusi hʊ buloŋ sii fá a lɪɪ fuwo hʊ nyʊwa a tuu gyʊʊ fuwo hʊ tɪyaŋ a sʊba.
33 Nyɛ rɛ porikudaala hʊ fá mʊ gyʊʊ bee hʊ tɪyaŋ a basɪ wɪɪ hʊ buloŋ aa yaa doŋ abee wɪɪ hʊ aa yaa baala hʊ gyɪ aa kaŋ gyɪŋbɔmɔ hʊ mɛ tɪyaŋ a tɪya bee hʊ nala.
34 Ɛɛ rɛ bee hʊ nala buloŋ sii lɪɪ mʊ dɪ ba na Yesu. Ba aa mʊʊ na ʊ, ba sʊla ʊ dɪ ʊ lɪɪ ba paalʊʊ tɪyaŋ.

9

Yesu tɪɪba baal kɪdɪgɪ logiŋdɪgɪ aa sʊba
Maakɪ 2.1-12; Luka 5.17-26

1 Ɛɛ rɛ Yesu sii gyʊʊ nɪɪduworiboro a kyol fuwo hʊ a mɪɪgɪ kpa mʊ ʊ bee.
2 Doŋ nɛ nala badɔmɔŋ sii kyʊŋ baal kɪdɪgɪ logiŋdɪgɪ buloŋ aa sʊba abee ʊ wasɪpɪnɪɪ a ko Yesu sɪya. Yesu aa naa dɪ ba laadii yʊga gɛɛ, ʊ basɪ tɪya baal hʊ a baa, “Ŋ Biye, ta leŋ kambɪŋ kana ɪ! Ŋ kpaa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ rɛ.”
3 Yesu aa basɪ gɛɛ, Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla badɔmɔŋ mɪɪgɪ hɔŋ kɪ gʊrɪmɪ wɪya a baa, “Baal no aa basɪ wɪya gɛɛ rɛ anɪɪ ʊ rɛ yaa Wɪɪsɪ.”
4 Amɛ Yesu kɛ gyɪŋ wɪɪ hʊ ba gyɪ aa bɪɪnɪ rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma kɪ bɪɪnɪ wɪbɔmɔ no.
5 Ŋ aa sɪ baa ‘Ŋ kpaa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ rɛ,’ koo ŋ aa sɪ baa ‘Sii kɪ vala,’ ba tɪyaŋ kɪbee rɛ yaa mɔl?
6 Ŋ sɪ dagɪ ma dɪ ma gyɪma anɪɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye kaŋ dee rɛ ŋ aa sɪ wuwo kpa dʊnɪya nala wɪbɔmɔ kyɛ ba.” Ɛɛ rɛ ka ʊ basɪ tɪya baal hʊ a baa, “Sii kpa ɪ wasa a kɪ mʊ dɪya.”
7 Doŋ nɛ baal hʊ nyagɪ sii sɪŋ, a kɪ mʊ dɪya.
8 Nɪgyamaa hʊ buloŋ aa naa gɛɛ, kambɪŋ kaŋ ba, ba dannɪ Wɪɪsɪ anɪɪ ʊ aa kpaa dee no iriŋ a tɪya nihuwobisi.

Yesu yɪrɪ Matiwu dɪ ʊ ko yaa ʊ hatɪnnɪ
Maakɪ 2.13-17; Luka 5.27-32

9 Yesu aa lɪɪ doŋ kɪ mʊ, dɪ lampolaal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Matiwu rɛ hɔŋ ʊ tʊŋtʊnnɪ-dɪya tɪyaŋ gɛɛ. Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ʊ a baa, “Sii ko kɪ tɪŋa ŋ hal.” Ʊ sii a kɪ tɪŋ Yesu hal.
10 Nyɛ rɛ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ buloŋ kpa mʊ Matiwu dɪya, a hɔŋ kɪ di kɪna. Doŋ tɪyaŋ nɛ lampolaala bee wɪbɔŋyaala mɛ ko pɛ ba tɪyaŋ, ba buloŋ kɪ di kɪna hʊ.
11 Farasiima badɔmɔŋ aa naa gɛɛ, ba pɪyɛsɪ Yesu hatɪnna hʊ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma nɪhɪyawʊ bee lampolaala abee wɪbɔŋyaala no buloŋ hɔŋ kɪ di kɪna?”
12 Yesu aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, “Nala hʊ aa kaŋ laaŋfɪya, ba bee kyɛ tɪɪba tɪɪna, see nala hʊ aa wɪɪlɪ.”
13 Ma mʊ deŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a na wɪɪ no ba aa saba memii. Ba saba rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ baa,
“Ma aa fá nala sikii, ʊ rɛ kpɪya ma aa lɪɪ wɪɪsʊllɪ kɪna a kpʊ tɪya ŋ.”
Wɪbɔŋyaala wɪya rɛ ŋ ko, ŋ bɪ ko tɪpʊlʊŋ tɪmma wɪya.

Ba pɪyɛsɪ Yesu nyʊwa vʊwayɪ wɪya
Maakɪ 2.18-22; Luka 5.33-39

14 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ hatɪnna ko Yesu lee a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Bee rɛ tɪŋ á
bee Farasiima kɪ vʊwa nyʊwa aŋka ɪ hatɪnna hʊ kɛ bee vʊwa nyʊwa?”
15 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa “Dɪ nal lɛ kpaa hafalɪɪ ka dɪ ʊ bee ʊ kyaŋsɪ hɔŋ, ʊ
kyaŋsɪ hʊ tɪya sɪ kyogi? Aayɪ, amɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ we doŋ ba aa sɪ kaŋ baal hʊ mʊ lee
kɪdɪgɪ ka dɪ ʊ kyaŋsɪ hʊ vʊwa nyʊwa.”
16 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl maga namaga tɪya ba a baa, “Nal buloŋ bɪ sɪ kpa taŋfalɪɪ a ala tɔ
gabɪnɪɪ bol. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, taŋfalɪɪ hʊ sɪ kʊʊrɪ, dɪ gabɪnɪɪ hʊ marɪ kɪyasɪ pɛ.
17 Ɛɛ tɪɪ rɛ nal buloŋ mɛ bɪ sɪ laa nyʊwa kpa sɪhuwo a we pulbɪnɪɪ tɪyaŋ, see dɪ ʊ
kpa we pulfalɪɪ tɪyaŋ. Dɪ gɛɛ daa pulbɪnɪɪ hʊ sɪ pɔsɔ dɪ sɪŋ hʊ bɪsɪ ta. Sɪhuwo maga
dɪ ɪ kpa we pulfalɪɪ tɪyaŋ nɛ dɪ sɪŋ hʊ bee pul hʊ buloŋ ta kyogo ta.”

Yesu kyisi Gyuuma nɪhɪyawʊ toluu sʊʊ tɪyaŋ aŋ tɪɪba haaŋ kɪdɪgɪ mɛ
Maakɪ 5.21-43; Luka 8.40-56

18 Yesu ha gyɪ aa basɪ wɪya hʊ gɛɛ rɛ, Gyuuma nɪhɪyawʊ kɪdɪgɪ ko ʊ lee, a tuu
gbinni ʊ sɪya tɪyaŋ aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɲ toluu rɛ sʊba lagɪlagɪ no, amɛ ko kpa ɪ
nosi dɔbɔ ʊ tɪyaŋ dɪ ʊ sii sʊʊ tɪyaŋ.”
19 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ buloŋ sii tɪŋ baal hʊ hal ba kpa kɪ mʊ.
20-21 Ba aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, dɪ haaŋ kɪdɪgɪ aa yaa ʊ hawɪya ka ba bee teŋ ʊ bɪsɪ fi
abee balɪya, ko baŋ Yesu hal aŋ liisi ʊ tɪya tɪyaŋ a baa, “Dɪ mɪyaŋ nɛ yaŋ dige ʊ gal
dʊŋ mɛ, ŋ aa na laaŋfɪya rɛ,” aŋ dige gal hʊ nyʊwa.
22 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ galdaasɪ a na ʊ, a basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɲ toluu, ta leŋ kambɪŋ
kana ɪ, ɪ aa laa ŋ di rɛ tɪŋ ɪ deye.” Haaŋ hʊ pirigi na laaŋfɪya haŋ lagɪlagɪbiye hʊ.
23 Ɛɛ rɛ ka Yesu kpa gyʊʊ Gyuuma nɪhɪyawʊ hʊ dɪya. Ʊ gyʊwa dɪ haŋye-taala abee
lodaala hʊ sɪna a kɪ wii.
24 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma buloŋ mʊ lɪɪ, haŋtolibiye hʊ bɪ sʊba, ʊ ta pɪŋ
doo rɛ.” Ɛɛ rɛ ba buloŋ mɪɪgɪ kɪ mʊma ʊ.
25 Amɛ ba aa kile nala hʊ buloŋ ba lɪɪ gɛɛ, Yesu mʊ gyʊʊ haŋtolibiye hʊ dɪya, a mʊ
kaŋ ʊ noŋ tɪyaŋ, ʊ sii.
26 Wɪɪ no Yesu aa yaa taalɪ haŋ paalʊʊ hʊ buloŋ.

Yesu tɪɪba nyʊlma balɪya

27 Yesu bɪl aa lɪɪ doŋ kɪ mʊ, nyʊlma balɪya mɛ sii kɪ tɪŋa ʊ hal aŋ huwori kɪ yɪrɪ ʊ
a baa, “Yesu, Deviti Biye, fá á sikii.”
28 Yesu aa mʊʊ gyʊʊ dɪya hʊ, nyʊlma hʊ balɪya mɛ kpa ko ʊ lee. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba
a baa, “Ma laa di anɪɪ ŋ sɪ wuwo tɪɪbɪ ma dɪ ma deye rɛ koo?” Ɛɛ rɛ ba baa, “Waa, á
Tɪɪna, á laa di rɛ.”
29 Ɛɛ rɛ Yesu dige dige ba sɪya tɪyaŋ aŋ baa, “Ɛɛ hʊ ma aa laa di anɪɪ ʊ sɪ yaa, ŋ sɪ
leŋ dɪ ɛɛ yaa.”
30 Ba sɪya suri, ka Yesu basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ a baa, “Ma ta ko basɪ wɪɪ no tɪya
nal buloŋ.”
31 Amɛ ba vɪya aŋ lɪɪ basɪ ʊ wɪya a taalɪ paalʊʊ hʊ buloŋ.

Yesu tɪɪba ganɪɪ

32 Nyʊlɪma hʊ balɪya aa yaŋ lɪɪ dɪya hʊ tɪyaŋ, dɪ nala badɔmɔŋ mɛ kaŋ baal kɪdɪgɪ
gyɪŋbɔmɔ aa kana ʊ bɪ wuwo kɪ basɪ wɪya, a ko Yesu lee.
33 Ɛɛ rɛ Yesu kile gyɪŋbɔmɔ hʊ baal hʊ tɪyaŋ, ka baal hʊ piili kɪ basɪ wɪya. Ʊ yaa
nal buloŋ wɪkperii. Ɛɛ rɛ ba baa, “Á ha bɪ maakyiye na wɪɪ no iriŋ Iziral paalʊʊ
tɪyaŋ.”
34 Amɛ Farasiima hʊ kɪ basɪ anɪɪ gyɪŋbɔmɔ kuwori rɛ tɪya ʊ dee ʊ wuwo kile
gyɪŋbɔmɔ kɪ ta gɛɛ.

Yesu fáá nala sikii

35 Ɛɛ rɛ Yesu sii gɔllı tɔbala abee tɔbiisi hʋ buloŋ a kı daga nala Gyuuma wıkyʋwaldıısı tıyaŋ, aŋ pɛ kı bası Wıısı koro hʋ wıweliye wıya, aŋ kı tııbı nala hʋ wııla iriŋ iriŋ buloŋ aa kana.
36 Ʋ aa naa nıgyamaa hʋ, sikii buloŋ kana ʋ, beewıya ʋ naa nıı wıya yʋga aa dɔŋ ba rɛ, ka ba bı kaŋ nal aa sı kyiyeli ba. Ba kıı gɛɛ anıı piyese aa bı kaŋ pedaal.
37 Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ʋ hatınna hʋ baa, "Kıkʋmıya hʋ yʋga rɛ baga hʋ tıyaŋ, amɛ tʋŋtʋnna hʋ bı yʋga ba aa sı kʋŋ kına hʋ.
38 Ma yaŋ sʋla baga hʋ tıına dı ʋ kyɛ tʋŋtʋnna yʋga dı ba kʋŋ baga hʋ kına."

10

Yesu tıŋ ʋ kpambısı fi abee balıya hʋ
Maakı 3.13-19; 6.7-13; Luka 6.12-16; 9.1-6

1 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʋ kpambısı fi abee balıya hʋ a laŋŋı dɔmɔŋ, a tıya ba dee dı ba wuwo kı kile gyıŋbɔmɔ aŋ pɛ kı tııbı nala wııla iriŋ iriŋ buloŋ aa kana.
2 Nala hʋ ʋ aa lıya ba fene rɛ nyɛ: Siimɔŋ (ʋ feŋ kıdıgı mɛ rɛ yaa Piita), abee ʋ naabiye Aŋduru, abee Gyemsi bee ʋ naabiye Gyɔɔŋ mɛ. Gyemsi bee Gyɔɔŋ fa yaa Zebedi balıya rɛ,
3 abee Fılıpı, abee Batolomi, abee Tɔmaası, abee Matiwu lampolaal hʋ, abee Alfiyası biibaal Gyemsi, abee Tadiyo,
4 abee Siimɔŋ, nal hʋ aa kyıl ʋ nala wıya kıŋkaŋ, abee Gyudası Isıkarɔtı nal hʋ a ko yaa minaafigi tıına, a kpa Yesu yallı.
5 Tıŋdarı hʋ Yesu gyı aa kpaa tıya ʋ kpambısı fi abee balıya hʋ ba lıı rɛ nyɛ. Ʋ baa, "Ma ta ko mʋ nala aa bı yaa Gyuuma paalʋʋ koo Samaarıya paalʋʋ tɔɔ kıdıgı kɛ buloŋ.
6 Amɛ ma mʋ Iziral nala lee, nala no kıı gɛɛ rɛ anıı piyese aa nyʋgısa.
7 Ma mʋ bası Wıısı wıya tıya ba anıı wıısıbee koro hʋ kpaga rɛ.
8 Ma tııbı wııla tımma, a kyisi sʋʋnı, a tııbı gbegisi, a kile gyıŋbɔmɔ mɛ ta nala tıyaŋ. Dı ma ko yaa wıya no buloŋ, ma ta laa tuno buloŋ, beewıya ma mɛ bı tuŋ kıŋ buloŋ aŋ laa dee no.
9 Ma ta kpaa molbii buloŋ we ma gyıfası tıyaŋ.
10 Ma ta kpaa diiku ma ŋmanıı no valıı tıyaŋ, a ta paa gatʋŋnyʋwa bʋlıya koo naatɔbɔ tʋŋnyʋwa bʋlıya mɛ. Ma ta kol daatıgıya balıya mɛ. Tʋŋtʋnnı buloŋ maga dı ba tıya ʋ kına hʋ aa maga dı ʋ kana rɛ.
11 Dı mamaa rɛ ko mʋ pele tɔɔ buloŋ, ma kyɛ nal hʋ aa sı laa nyʋwa laa ma biŋ, dı ma we ʋ lee a mʋ pele saŋa hʋ ma aa sı lıı tɔɔ hʋ tıyaŋ.
12 Dı mamaa rɛ ko mʋ gyʋʋ dıya buloŋ, ma laa sıya kyʋwalı dıya hʋ nala a baa, 'Wıısı sı leŋ dı dıya no nala hɔŋ abee laaŋfıya.'
13 Dı ba aa rɛ ko laa ma, ma sʋl Wıısı dı ʋ tıya ba fıyɛlʋʋ. Amɛ dı ba aa rɛ ko bı laa ma, ma leŋ dı fıyɛlʋʋ hʋ ma aa sʋla tıya ba mııgı ko ma lee.
14 Dı tɔɔ koo dıya kıdıgı nala rɛ ko pɔ dı ma ta gyʋwa, a bı yaa siri mɛ dı ba gyegili nıı ma duwoso, ɛɛ kɛ, ma lıı doŋ, aŋ piisi ma naası taŋha ta. Ɛɛ sı daga nıı ba aa vıya ma nyɛ Wıısı sı dɔgısı ba.
15 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dʋnıya sarıya hʋ kyɛdiilii, Wıısı sı dɔgısı haŋ tɔɔ hʋ nala a te gɛɛ hʋ ʋ gyı aa dɔgısı Sodɔm bee Gomora tımma ba wıbɔmɔ nyuniŋ."

Tʋwara hʋ ma aa sı na
Maakı 13.9-13; Luka 21.12-17

16 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʋ kpambısı hʋ a baa, "Ma gyegili nıı daha! Ŋ aa tıŋ ma rɛ dʋnıya nala lee, ba sı kil tıŋ ma hal anıı ba aa kpaa piyese bee gboni a laŋŋı lıdıgı. Ɛɛwıya, ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ. Amɛ ma wıyaalıı buloŋ tıyaŋ ma kaŋ ma tıı.

17 Ma pɔ ma tɪɪ weliŋ abee nala no, beewɪya ba sɪ kaŋ ma mʊ nɪhɪyasɪ sɪya dɪ ba di ma sarɪya aŋ vɪɪrɪ ma ba wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ.
18 Ba sɪ kuu ŋ wɪya, a kaŋ ma mʊ paalʊʊsɪ nɪbala abee kuworo sɪya dɪ ba di ma sarɪya ka dɪ ma di ŋ daŋsɪya a tɪya ba abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ.
19 Dɪ ba ko kaŋ ma mʊ nala no sɪya, ma ta leŋ dɪ ma bembiye kɪ sii wɪya hʊ ma aa sɪ basɪ laa ma tɪɪ wɪya. Beewɪya, dɪ saŋa hʊ rɛ ko pele, Wɪɪsɪ sɪ daga ma wɪɪ hʊ ma aa sɪ basɪ.
20 Wɪya hʊ ma aa sɪ basɪ, ba bɪ sɪ yaa ma tɪɪ wɪbasɪya. Ma Kuwo Wɪɪsɪ rɛ sɪ leŋ dɪ ʊ Wiyesi Welii hʊ tɪŋ ma tɪyaŋ a basɪ wɪya no tɪya ma.
21 Nɪmmabalɪya sɪ kaŋ dɔmɔŋ a mʊ tɪya dɪ ba kpʊ. Dɪ kuwoma mɛ yaa ba biisi gɛɛ tɪɪ. Biisi mɛ sɪ vɪya ba kuwoma abee ba nɪmma nyʊʊsɪ tɪŋɪɪ aŋ kaŋ ba mʊ tɪya dɪ ba kpʊ.
22 Nal nal buloŋ sɪ kuu ŋ wɪya a haasɪ ma. Amɛ nal hʊ buloŋ aa kaŋ mala ʊ laadii tɪyaŋ a mʊ teŋ, Wɪɪsɪ sɪ laa ʊ ta.
23 Dɪ ba ko kɪ dɔgɪsɪ ma tɔɔ kɪdɪgɪ tɪyaŋ, ma lɪɪ a fá mʊ tɔdʊma. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ma bɪ sɪ wuwo tʊŋ tʊma hʊ ŋ aa kpaa tɪya ma teŋ Iziral paalʊʊ buloŋ tɪyaŋ, ka dɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye na mɪɪgɪ ko.
24 Sakuuribiye bee te ʊ dɪdagɪl. Ɛɛ rɛ yoŋ mɛ bee te ʊ tɪɪna.
25 Amɛ sakuuribiye maga dɪ ʊ mɛ kɪɪ dɪdagɪl hʊ aa daga ʊ rɛ. Yoŋ mɛ maga dɪ ʊ kɪɪ nal hʊ aa deŋe ʊ rɛ. Dɪ ba aa rɛ yaŋ kaŋ dɪya tɪɪna kɪ yɪrɪ Sɪtaanɪ, ɛɛ kɛ, ba sɪ tɪya dɪya hʊ nala fene aa lɔrɔ te Sɪtaanɪ.

Nal hʊ aa maga dɪ ma kɪ fá ʊ
Luka 12.2-7

26 Ɛɛwɪya, ma ta kɪ fá nala no, wɪɪ buloŋ tuwo a yaa wɪfaŋɪɪ.
27 Wɪɪ buloŋ ŋ aa faŋa basɪ tɪya ma, ʊ maga dɪ ma basɪ ʊ lɪgyalɪɪ tɪyaŋ nɛ. Wɪɪ buloŋ mɛ ŋ aa miŋse tɪya ma, ma basɪ ʊ dɪ nal buloŋ nɪɪ."
28 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Ma ta kɪ fáá nala hʊ aa sɪ wuwo kpʊ ma dʊŋ. Amɛ ma kɪ fá Wɪɪsɪ, beewɪya ʊ rɛ kaŋ dee ʊ aa sɪ wuwo leŋ dɪ ɪ sʊba, a kaŋ dee mɛ ʊ aa sɪ maakyiye kpa ɪ we diŋ.
29 Kokobiisi balɪya yalɪɪ yaa baŋmɛ rɛ? Amɛ dɪ ma kuwo Wɪɪsɪ mɛ yaŋ bɪ tɪya ŋmanɪɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ bee sʊba.
30 Wɪɪsɪ paalɪ gyɪŋ ma kɪdɪgɪ buloŋ nyupʊna nyʊwa rɛ.
31 Ɛɛwɪya, ma ta leŋ dɪ kambɪŋ kaŋ ma. Beewɪya Wɪɪsɪ sɪya kɛ tɪyaŋ ma kɪdɪgɪ buloŋ kaŋ tɔnɔ rɛ kɪŋkaŋ a te kokogyamaa.
32 Nal hʊ buloŋ aa sɪ wuwo sɪŋ gyamaa tɪyaŋ a baa dɪ ʊ yaa ŋ nal lɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ ŋ mɛ sɪ basɪ ʊ tɪɪna wɪya ŋ Kuwo Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ sɪya tɪyaŋ.
33 Amɛ nal hʊ buloŋ mɛ aa sɪ vɪya ŋ wɪya gyamaa tɪyaŋ, ɛɛ tɪɪ rɛ ŋ mɛ sɪ vɪya ʊ tɪɪna wɪya ŋ Kuwo Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee sɪya tɪyaŋ.
34 Ma ta bɪɪna anɪɪ ŋ ko dʊnɪya dɪ nala sʊma rɛ? Aayɪ, yuwo rɛ ŋ kaŋ ko.
35 Ŋ ko dɪ ŋ porigi nala dɔmɔŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ ba aa saba gɛɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ. Biye bee ʊ kuwo sɪ kaa dɔmɔŋ. Dɪ haŋtolibiye bee ʊ naa mɛ kaa dɔmɔŋ. Biihaaŋ bee ʊ bala nɪɪna sɪ kaa dɔmɔŋ.
36 Nal dɪya nala tɪɪ rɛ sɪ yaa ʊ dɔmɔ, a haasɪ ʊ te nal buloŋ.
37 Nal hʊ buloŋ aa kyo ʊ kuwo abee ʊ naa a te ŋ, ʊ tɪɪna bɪ maga dɪ ʊ yaa ŋ hatɪnnɪ. Nal hʊ buloŋ mɛ aa kyo ʊ biibaal koo ʊ toluu a te ŋ, ʊ tɪɪna bɪ maga dɪ ʊ yaa ŋ hatɪnnɪ.
38 Nal hʊ buloŋ aa bɪ baasɪ ʊ tɪɪ daagarɪɪ, a kɪ tɪŋa ŋ hal, ʊ tɪɪna bɪ maga dɪ ʊ yaa ŋ hatɪnnɪ.
39 Nal hʊ buloŋ aa kyo ʊ tɪɪ mɪɪbol, ʊ tɪɪna sɪ kpa ʊ mɪɪbol ta. Amɛ nal hʊ mɛ buloŋ aa sɪ kuu ŋ wɪya a vɪya ʊ mɪɪbol ta ʊ tɪɪna sɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii.

40 Nal hʊ buloŋ aa sɪ kaŋ ma weliŋ, mɪyaŋ nɛ ʊ tɪɪna kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʊ buloŋ
mɛ aa kana ŋ weliŋ, Tɪɪna hʊ aa tɪma ŋ mɛ rɛ ʊ kaŋ weliŋ gɛɛ.
41 Nal hʊ buloŋ aa kaŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaal weliŋ akuu ʊ aa yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal wɪya, Wɪɪsɪ
aa tɪya ʊ tɪɪna Wɪɪsɪ tɪŋdaal tuno rɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa kaŋ tɪpʊlʊŋ tɪɪna weliŋ
akuu ʊ aa yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna wɪya, Wɪɪsɪ aa tɪya ʊ tɪɪna mɛ tɪpʊlʊŋ tɪɪna tuno rɛ.
42 Nal hʊ mɛ buloŋ aa sɪ yaa nɪɪfɪyɛlɪɪ mɛ gba tɪya ŋ hatɪnna no tɪyaŋ nɪbiye akuu
ʊ aa yaa ŋ hatɪnnɪ wɪya, wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma Wɪɪsɪ kɔnɪ sɪ tuŋ ʊ tɪɪna."

11

Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ tɪŋ nala ba ko Yesu lee
Luka 7.18-35

1 Yesu a basɪ wɪya no a tɪya ʊ hatɪnna hʊ fi abee balɪya ko teŋ, ʊ lɪɪ doŋ a mʊ dɪ ʊ
daga nala aŋ pɛ basɪ Wɪɪsɪ wɪya Galili paalʊʊ tɪyaŋ.
2 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ gyɪ we nɪtɔdɪya tɪyaŋ nɛ. Ʊ aa nɪɪ wɪya
hʊ Krisita aa yaa, ɛɛ rɛ ʊ tɪŋ ʊ hatɪnna badɔmɔŋ,
3 ba mʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Basɪ tɪya ma, ɪ rɛ yaa nal hʊ Gyɔɔŋ fa aa baa dɪ ʊ sɪ ko
laa ma ta hʊ, koo á ha kɪ gyegili nɪdɪma?"
4 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma mɪɪgɪ mʊ basɪ tɪya Gyɔɔŋ wɪya hʊ buloŋ ma
aa naa, abee wɪya hʊ buloŋ ma aa nɪya.
5 Ma mʊ basɪ tɪya ʊ dɪ nyʊlɪma sɪya suro rɛ, gbarɪga kɪ vala, gbegisi mɛ kɪ deye,
wonni kɪ nɪɪ wɪya, nala hʊ a sʊba kɪ sii sʊʊ tɪyaŋ. Ka ba basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ mɛ
a kɪ tɪya nyaaba.
6 Teŋfɪyɛl tɪmma rɛ yaa nala hʊ kɔnɪ aa laa ŋ wɪya di aŋ bɪ sɪ maakyiye yaa ŋ sige
anɪɪ mɪyaŋ nɛ yaa nal hʊ Wɪɪsɪ aa tɪma."
7 Saŋa hʊ Gyɔɔŋ hatɪnna hʊ aa kpaa kɪ mʊ, ɛɛ rɛ Yesu piili basɪ Gyɔɔŋ wɪya a kɪ
tɪya gyamaa hʊ. Ʊ pɪyɛsɪ ba rɛ a baa, "Ma gyɪ aa mʊʊ Gyɔɔŋ lee pogo hʊ tɪyaŋ nɪgɛɛ
iriŋ nɛ ma gyɪ fa kɪ yɪyɛlɪ anɪɪ ma sɪ mʊ na. Ma gyɪ bɪɪna Gyɔɔŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɔhɔ
puwo a kaŋ kɪ viisi rɛ ma mʊ ma na koo?
8 Dɪ ɛɛ yaŋ daa, nɪgɛɛ iriŋ nɛ ma lɪɪ dɪ ma na? Ma lɪɪ dɪ ma na nal a laalɪ gaweliye
rɛ? Aayɪ. Deŋ na, nala hʊ aa laalɪ gannɪ no iriŋ, ba aa we kuworidɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ.
9 Ma yaŋ daga ŋ nal hʊ iriŋ ma aa lɪɪ doŋ dɪ ma na. Ma mʊwa dɪ ma na Wɪɪsɪ
tɪŋdaal lɛ koo? Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʊ ma gyɪ aa naa, ʊ tee Wɪɪsɪ tɪŋdaal
lɛ.
10 Nal no wɪya rɛ ba gyɪ sabɪ biŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa dɪ Wɪɪsɪ baa,
'Ŋ sɪ tɪŋ ŋ tɪŋdaal
dɪ ʊ laa ɪ sɪya a mʊ marɪ ŋmanɪɪ bin-ɪ.'
11 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya nala hʊ a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ba ha bɪ
maakyiye lʊl nal buloŋ dʊnɪya no tɪyaŋ ʊ tee Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ. Amɛ nal hʊ yaŋ
aa yaa nɪbiye Wɪɪsɪbee koro hʊ tɪyaŋ, ʊ tɪɪna mɛ rɛ tee Gyɔɔŋ.
12 A yaŋ lɪɪ saŋa hʊ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool aa piile basɪ Wɪɪsɪ wɪya a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ,
nala kaŋ Wɪɪsɪbee koro hʊ wɪya kɪ kaa dɔmɔŋ nɛ, ɛɛ rɛ gaduwogo kɪ lʊga dɪ ba kaŋ
fasɪ.
13 Amɛ ka dɪ Gyɔɔŋ na ko, dɪ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ abee mɪrɪsɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa leŋ
Moosi sabɪ biŋ hʊ laa sɪya basɪ Wɪɪsɪbee koro hʊ wɪya rɛ.
14 Dɪ mamaa rɛ laa di anɪɪ wɪya no yaa wɪtɪɪ rɛ, ɛɛ kɛ ʊ maga dɪ ma gyɪma anɪɪ
Gyɔɔŋ nɛ yaa nal hʊ wɪya ba gyɪ aa basa Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ anɪɪ Ilaagya sɪ mɪɪgɪ ko hʊ.
15 Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ wɪya no weliŋ."
16 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Ma leŋ dɪ ŋ daga ma gɛɛ hʊ gyɪnaŋ nala aa
kɪya. Ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ haŋbiisi aa lɪɪ dɪ ba gbɪyalɪ. Badɔmɔŋ aa huwori ba dɔŋtɪŋsɪ
a basɪ tɪya ba a baa,

17 ‘Á yıı yııla rɛ tıya ma, ka ma vıya gʊwayı. Á taa haŋyee mɛ tıya ma ka ma vıya wiyi.” ’
18 Ɛɛ tıı rɛ yaŋ, saŋa hʊ tıyaŋ Gyɔɔŋ gyı aa ko ma lee, ʊ gyı aa vʊwa nyʊwa rɛ, aŋ bee nyʊwa sıŋ mɛ. Ɛɛ rɛ nala baa dı gyıŋbɔŋ nɛ kana ʊ.
19 Aŋka mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ ko a kı di kına aŋ kı nyʊwa sıŋ mɛ. Ɛɛ rɛ nala baa dı baal no kɛ yaa nabolıŋ tıına rɛ, a yaa sınyʊwal mɛ aŋ pɛ kaŋ lampolaala abee wıbɔŋyaala buloŋ mɛ yaa ʊ kyaŋsı. Nala hʊ aa kaŋ Wıısı wıgyʊŋ hʊ, ba wıyaalıya rɛ aa daga.”

Tɔnı hʊ nala aa bı laa Yesu wıya di
Luka 10.13-15
20 Tɔnı hʊ tıyaŋ Yesu gyı aa yaa wımagıla hʊ gyenıŋ buloŋ nala gyı bı bırıma lıı ba wıbɔmɔ yayı tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ bası ba sıya wıya tıya ba a baa,
21 “Mamaa Kɔrazıŋ tımma abee Bɛsaada tımma, ma sı na tʊwara kıŋkaŋ. Wımagıla hʊ ŋ aa yaa ma lee, dı mıyaŋ nɛ fa yaa wıya no Taaya abee Siidɔŋ nala lee, ba fa bı sı yaa gyegye ka dı ba paa ba logannı laalı, aŋ yaa tʊwɔl bʊgı ba tıı a daga anıı ba tısı kyogo rɛ, ba bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ.
22 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, sarıya hʊ kyɛdiilii, Wıısı sı dɔgısı Kɔrazıŋ abee Bɛsaada tımma a te Taaya abee Siidɔŋ tımma.
23 Mamaa Kapɛɛnam tımma, ma ta ko kı liisi anıı Wıısı sı bigisi ma. Ma gyıŋ tıya ma tıı welıŋ, ʊ sı kpa ma we dıŋ tıyaŋ dı ma na tʊwara kıŋkaŋ. Ma bıına ma sı wuwo kaŋ ma tıı gyıŋ wıısıbee rɛ koo? Wıısı sı kpa ma yuwo we dıŋ tıyaŋ dı ma na tʊwara kıŋkaŋ. Wımagıla no buloŋ ŋ aa yaa ma lee, dı Sodɔm tıyaŋ nɛ ŋ fa yaa ba, Wıısı fa bı sı kyogi doŋ buloŋ. Sodɔm ha fa sı we doŋ a kaŋ kı ko gyınaŋ.
24 Amɛ ŋ yaŋ bası kı tıya ma rɛ, sarıya hʊ kyɛdiilii Wıısı sı dɔgısı Kapɛɛnam tımma a te sodɔm tımma.”

Yesu bası tıya nala dı ba ko ʊ lee a na wiyese
Luka 10.21-22
25 Saŋa no tıı tıyaŋ nɛ Yesu baa, “Ŋ Kuwo Wıısı, ı rɛ yaa wıısınyuu abee taŋha buloŋ Tıına. Ŋ aa dannı ı rɛ akuu wıya hʊ ı aa kpaa faŋa wıgyʊnna, aŋ kpa ba daga nala hʊ aa bı kaŋ wıgyʊŋ.
26 Ŋ Kuwo, ŋ aa kyʊwalı ı aŋgyʊwasʊ rɛ beewıya wıı hʊ ı aa kyɛɛ ʊ rɛ ı yaa gɛɛ.
27 Ŋ Kuwo kpaa kıŋ buloŋ dee tıya ŋ nɛ. Ŋ Kuwo dʊŋ nɛ gyıŋ gɛɛ ŋ aa kıya. Ŋ dʊŋ mɛ rɛ gyıŋ gɛɛ ŋ Kuwo aa kıya. Nal buloŋ bı gyıma ʊ, see nala hʊ dʊŋ ŋ aa lıya a daga ʊ tıya ba.”
28 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Ma nala hʊ buloŋ aa lɔlɔ, aŋka wıya vʊwa ma bıŋ, ma ko ŋ lee, dı ŋ tıya ma wiyese.
29 Ma tıŋ ŋ nyʊwa dı á yaa nyʊʊdıgı, dı ma wuwo gyıŋ tʊma hʊ ŋ aa kpaa tıya ma dı ma tʊma welıŋ, beewıya, ŋ sıya fıyɛla rɛ ka ŋ gyıŋ ŋ tıı kanıı mɛ. Dı mamaa rɛ yaa gɛɛ, ŋ sı tıya ma wiyese.
30 Wıya hʊ ŋ aa baa dı ma yaa, ba bı yaa wıduwoni ma aa sı yaa lɔlɔ. Tʊma hʊ mɛ ŋ aa sı kpa tıya ma, ba bı sı leŋ dı ma buri.”

12

Ba pıyɛsı Yesu Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wıya
Maakı 2.23-28; Luka 6.1-5
1 Ʊ gyı bı pıısa ka Yesu bee ʊ hatınna sii kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ a tıŋ nyoŋso baga kıdıgı tıyaŋ a kı mʊ. Ɛɛ rɛ losi gyı kaŋ ʊ hatınna hʊ ba bori nyoŋso hʊ a piisi kı kyaŋ.

2 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ na ba a pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Ɪ bɪ naa? Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ
sɪna daa ɪ hatɪnna hʋ kɪ kyogi gɛɛ.”
3 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma ha bɪ karɪmɪ wɪɪ hʋ Kuwori Deviti gyɪ aa yaa
saŋa hʋ losi gyɪ aa kaŋ ʋ bee ʋ hatɪnna?
4 Ʋ gyɪ mʋʋ gyʋʋ Wɪɪsɪ dɪya hʋ rɛ, a kpa paanʋʋ hʋ ba gyɪ aa kaŋ ko biŋ Wɪɪsɪ
sɪya, a lɪɪ ʋ bee ʋ hatɪnna kyaŋ. Ʋ fa yaa sɪna rɛ dɪ nɪwaasɪ buloŋ kyaŋ haŋ paanʋʋ
hʋ, see wɪɪkyʋwal sɪlaala hʋ dʋŋ.
5 Ma tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ tʋma hʋ wɪɪkyʋwal sɪlaala hʋ aa kɪ tʋma Wɪɪkyʋwaldɪɪbal
hʋ tɪyaŋ Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ yaa kyɛɛ no sɪna rɛ. Amɛ ma tɪɪ naa rɛ mɪrɪsɪ hʋ Moosi
aa saba tɪyaŋ anɪɪ Wɪɪsɪ bɪ sɪ kpa kyogisi tɪya ba ɛɛwɪya.
6 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, “Nal aa tee Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ rɛ we daha nyɛ.”
7 Ba saba rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
“Ma aa fá nala sikii, ʋ rɛ kpɪya ma aa lɪɪ wɪɪsʋllɪ kɪna a kpʋ tɪya ŋ.”
Dɪ mamaa rɛ kɔnɪ fa gyɪŋ wɪɪ no memii, ma fa bɪ sɪ kpa kyogisi kɪ tɪya nala hʋ aa bɪ
kaŋ wɪkyogii.
8 Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye rɛ yaa Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ Tɪɪna.”

Yesu tɪɪbɪ baal kɪdɪgɪ noŋ aa sʋba
Maakɪ 3.1-6; Luka 6.6-11

9 Ɛɛ rɛ Yesu lɪɪ doŋ, a mʋ gyʋʋ Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya kɪdɪgɪ,
10 dɪ banosʋʋ kɪdɪgɪ tɪɪna mɛ we doŋ. Nala hʋ aa we wɪɪkyʋwaldɪya hʋ tɪyaŋ fa
aa kyɛ ŋmanɪɪ rɛ dɪ ba basɪ tɪya Yesu anɪɪ ʋ kyogi ba mɪrɪsɪ rɛ. Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʋ a
baa, “Ʋ yaa ŋmanɪɪ dɪ á tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ koo ʋ bɪ yaa ŋmanɪɪ?”
11 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Dɪ ma kɪdɪgɪ rɛ kaŋ piyesi dɪ ʋ tele kɔlʋŋ tɪyaŋ
Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ, na ɪ aa lɪɪ ʋ rɛ?
12 Nihuwobiŋ nɛ tee piyesi. Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ aa yaa wɪweliye kyɛwiyesii hʋ
kyɛɛ, mɪra buloŋ bɪ daga anɪɪ á yaa wɪɪ kyogi rɛ.
13 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nosʋʋ hʋ tɪɪna a baa, ‘Kaŋ ɪ noŋ hʋ tannɪ.’ Nyɛ rɛ ʋ kaŋ ʋ
noŋ tannɪ. Ʋ mɪɪgɪ kɪɪ noduwo hʋ.”
14 Ɛɛ rɛ Farasiima hʋ mɛ sii lɪɪ doŋ a mʋ dɪ ba vʋʋlɪ gɛɛ hʋ ba aa sɪ yaa a kpʋ Yesu.

Yesu rɛ yaa laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya.

15 Yesu aa ko gyɪma anɪɪ nala hʋ aa vʋʋlɪ ʋ kpʋyɪ wɪya rɛ, ɛɛ rɛ ʋ sii lɪɪ doŋ. Amɛ
nɪgyamaa ha gyɪ sii tɪŋa ʋ hal. Nyɛ rɛ ʋ tɪɪbɪ nala hʋ buloŋ fa aa wɪɪlɪ ba tɪyaŋ.
16 Aŋ basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ a baa, “Ma ta ko gɔllɪ basɪ ŋ wɪya a kɪ tɪya nala.”
17 Ʋ gyɪ aa basɪ wɪɪ no leŋ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʋ tɪŋdaal Azaaya tɪyaŋ basɪ kɔnɪ
ko yaa wɪtɪɪ rɛ.
18 Wɪɪsɪ gyɪ baa,
“Ma na, nal hʋ ŋ aa lɪya dɪ ʋ yaa ŋ tʋŋtʋnnɪ rɛ nyɛ, ʋ rɛ ŋ kyo, ŋ teŋ fɪyɛla rɛ ʋ tɪyaŋ
kɪŋkaŋ.
Ŋ sɪ kpa ŋ Wiyesi Welii hʋ dee we ʋ tɪyaŋ.
Dɪ ʋ basɪ tɪya dʋnɪya nala buloŋ anɪɪ saŋa hʋ ŋ aa sɪ laa ba ta pele rɛ.
19 Ʋ bɪ sɪ gɔllɪ ŋmaa nyʋʋtaaduwo kɪ baŋ.
Ʋ bɪ sɪ gɔllɪ lee buloŋ nɔsɪ wɪya kɪ baŋ gyamaa tɪyaŋ.
20 Ʋ sɪya sɪ fɪyɛlɪ sikii tɪmma lee aŋ kaŋ bɔnyɛ mɛ a beel-ba. Ʋ bɪ sɪ yaa wɪya hʋ aa
sɪ leŋ dɪ ba kpa ba bayɪyɛla hʋ ba aa kana ta, a mʋ pele saŋa hʋ dʋnɪya nala
aa sɪ na Wɪɪsɪ laatayɪ hʋ ʋ aa kpaa tɪya ba.
21 Ʋ tɪyaŋ nɛ dʋnɪya nala buloŋ sɪ kpa ba bayɪyɛla we dɪ ʋ laa ba ta.”

Ba baa dɪ Yesu dee lɪɪ Bɛlizebul lee rɛ
Maakɪ 3.20-30; Luka 11.14-23

22 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ nala badɔmɔŋ kaŋ baal kıdıgı gyıŋbɔmɔ aa kana, ʋ nyʋlımı, aŋ
bı wuwo kı bası wıya mɛ, a ko Yesu lee. Nyɛ rɛ Yesu tııbı baal hʋ, ʋ bıl wuwo kı
bası wıya aŋ kı na mɛ.
23 Yesu aa yaa gɛɛ, nıgyamaa hʋ buloŋ aa we doŋ nyʋʋsı gyı fıyɛla rɛ. Ɛɛ rɛ ba kı
pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, "Kuwori Deviti nihii hʋ á aa gyegili dı ʋ ko laa ma ta hʋ rɛ nyɛ
dʋ?"
24 Amɛ Farasiima hʋ gyı aa nıı gɛɛ Yesu aa tııbı baal hʋ gyıŋbɔmɔ hʋ gyı aa kana,
ba baa dı gyıŋbɔmɔ kuwori Bɛlizebul lɛ tıya ʋ dee ɛɛ rɛ tıŋ ʋ wuwo kı kile gyıŋbɔmɔ
gɛɛ.
25 Yesu gyı gyıŋ wıı hʋ ba aa bıını ba tıısı tıyaŋ, a bası tıya ba a baa, "Dı paalʋʋdıgı
nala rɛ we doŋ a bı kaŋ nyʋʋdıgı, ba paalʋʋ hʋ bı sı pıısı aŋ tele. Dı bedıgı nala koo
gyaŋwuwodıgı nala mɛ rɛ we doŋ a bı kaŋ nyʋʋdıgı, ba bee hʋ koo ba gyaŋwuwo
hʋ bı sı pıısı aŋ tele.
26 Na ma baa dı Sıtaanı dee rɛ ŋ kpaa kı kil gyıŋbɔmɔ, ɛɛ daga anıı Sıtaanı gʋl kaŋ
ʋ tıı kı kaa kaası rɛ gɛɛ. Dı gɛɛ rɛ we doŋ, ʋ koro hʋ bıl bı sı pıısı aŋ tele.
27 Dı ɛɛ hʋ ma aa bası kɔnı yaŋ yaa wıtıı anıı gyıŋbɔmɔ kuwori Bɛlizebul lɛ tıya ŋ
dee ŋ kı kil gyıŋbɔmɔ, ɛɛ kɛ aŋnɛ rɛ tıya ma tıı hatınna hʋ mɛ dee ba kı kil gyıŋbɔmɔ.
Ma hatınna hʋ wıyaalıya yaŋ daga anıı ma wıbasıı hʋ buloŋ yaa wınyıyɛl lɛ.
28 Aayı Bɛlizebul daa tıya ŋ dee hʋ, amɛ Wıısı Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ nɛ ŋ wuwo
kı kil gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ gɛɛ. Nyɛ rɛ yaŋ daga anıı Wıısı koro hʋ ko we ma lee rɛ.
29 Nal buloŋ tuwo ʋ aa sı wuwo bori gyʋʋ gaduwogi dıya a gaa ʋ kına, dı ʋ bı laa
sıya kaŋ gaduwogi hʋ vʋwa.
30 Nal hʋ buloŋ aa bı yaa ŋ nal, ʋ tıına lıı ŋ hal lɛ. Nal hʋ buloŋ aa bı pɛ ŋ tıyaŋ
dı á gbaa nala kı we lıdıgı, ʋ tıına leŋ nala kı vıya Wıısı ŋmanıı rɛ gɛɛ.
31 Ɛɛwıya ma yaŋ leŋ dı ŋ bası tıya ma, nal hʋ buloŋ aa yaa ʋ dɔŋtıına wıbɔŋ, koo
a bası wıya kyogi Wıısı feŋ, Wıısı sı wuwo kpa kyɛ ʋ. Amɛ nal hʋ buloŋ aa bası
wıya tʋʋsı Wıısı Wiyesi Welii hʋ, Wıısı bı sı maakyiye kpa kyɛ ʋ tıına.
32 Nal hʋ buloŋ aa sı bası wıbɔmɔ a tıya mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, Wıısı aa wuwo
ʋ kpa kyɛ ʋ rɛ, amɛ nal hʋ buloŋ aa bası wıya tʋʋsı Wıısı Wiyesi Welii hʋ kɛ, Wıısı
bı sı kpa kyɛ ʋ tıına, gyınaŋ koo maakyiye kıdıgı buloŋ."

Tıya abee ʋ nɔnɔ
Luka 6.43-45

33 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Dı ı rɛ deŋ tıya nyuu tıyaŋ dı ʋ waa weliŋ a kaŋ laaŋfıya, ʋ
aa nɔŋ nɔŋweliye rɛ. Dı ı rɛ bı deŋ tıya hʋ nyuu tıyaŋ weliŋ ka dı wııla kana ʋ, ʋ
aa nɔŋ nɔŋbɔŋlɔrını rɛ. Tıya nɔnɔ rɛ aa daga tıya hʋ iriŋ ʋ aa yaa.
34 Ɛɛ rɛ ma mɛ yaŋ kıı anıı dʋma, ma bɔmɔ rɛ weliŋ, ɛɛwıya ma bı sı wuwo bası
wıwelii kıdıgı buloŋ. Beewıya, nihuwobiŋ wıbasıı tıyaŋ nɛ ı aa gyıŋ nihuwobiŋ hʋ
iriŋ ʋ aa yaa.
35 Nal hʋ aa kaŋ tıbııŋweliye ʋ tıya tıyaŋ, ʋ rɛ aa yaa wıweliye. Nal hʋ mɛ aa kaŋ
tıbııŋbɔmɔ ʋ tıya tıyaŋ ʋ tıına mɛ rɛ aa yaa wıbɔmɔ.
36 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, nal hʋ buloŋ aa bı gyıŋ ʋ nyʋwa kanıı aŋ bası wıı hʋ fa aa
bı maga dı ʋ bası, sarıya hʋ kyɛdiilii ʋ sı daga wıı hʋ aa tıŋ ʋ tıına yaa gɛɛ a tıya
Wıısı.
37 Ma tıı nyʋʋdaası rɛ Wıısı sı kpa di ma sarıya, dı ma laa wısʋma koo ma laa
kyogisi tıya ma tıı."

Nala aa kyɛ dı Yesu yaa wımagıl
Maakı 8.11-12; Luka 11.29-32

38 Ɛɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima sii ko Yesu lee a bası tıya ʋ a baa,
"Nıhıyawʋ, á aa kyɛ dı ı yaa wımagıl lɛ dı á na a gyıma anıı Wıısı kɔnı we ı lee rɛ."

39 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma gyınaŋ nala yaa nıbɔmɔ rɛ, a bı gyıŋ Wıısı mɛ. Ma aa sı yaa gɛɛ gyıŋ Wıısı wıya bı kyıl ma see wımagıla dʊŋ wıya rɛ kyıl ma. Wımagıl hʊ buloŋ Wıısı aa sı yaa dı ma na rɛ yaa wımagıl hʊ ʊ gyı aa yaa ʊ tıŋdaal Gyoona tıyaŋ.
40 Gyoona gyı aa yaŋ we fuwonaŋbal hʊ fuu tıyaŋ kyɛyɛ kpaŋkpaŋ boto gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ sı we bʊwa tıyaŋ kyɛyɛ boto.
41 Sarıya hʊ kyɛdiilii, Ninive nala sı kpa kyogisi tıya ma gyınaŋ nala. Beewıya saŋa hʊ tıyaŋ Gyoona gyı aa mʊʊ bası Wıısı wıya tıya ba, ba gyı bırıma lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ nɛ aŋ tıŋ Wıısı. Ma yaŋ leŋ dı ŋ bası tıya ma anıı lagılagı no nal lɛ we ma tıyaŋ a te Gyoona.”
42 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Ma gyıŋ haaŋ hʊ Siiba tımma gyı aa lıya ʊ gyı yaa ba kuwori rɛ. Ʊ gyı sii mʊ lee bee ʊ dɔŋ nɛ dı ʊ mʊ nıı wıgyʊŋ hʊ kuwori Solomɔn gyı aa kpaa kı daga nala. Sarıya hʊ kyɛdiilii, haaŋ no mɛ sı kpa kyogisi tıya ma. Ma yaŋ gyıma weliŋ anıı lagılagı no nal lɛ we ma tıyaŋ daha a te kuwori Solomɔn ka ma vıya ʊ tıŋıı.”

Yesu bası gyıŋbɔmɔ wıya
Luka 11.24-26
43 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Dı ba ko kile gyıŋbɔŋ dı ʊ lıı nal tıyaŋ, ʊ aa gɔllı taŋhahılıı tıyaŋ nɛ a kı kyɛ lee dı ʊ wiyesi, amɛ dı ʊ ko kyɛ lee lɔlɔ,
44 ʊ aa mııgı bası tıya ʊ tıı rɛ a baa, ‘Ŋ sı mııgı mʊ lee hʊ ŋ aa lıya.’ Dı ʊ rɛ ko mııgı ko dı ba marı dıya hʊ buloŋ weliŋ, ka nal buloŋ tuwo ʊ tıyaŋ,
45 ʊ aa mııgı mʊ kaŋ gyıŋbɔmɔ bapɛ aa bɔmɔ te ʊ tıı rɛ a pɛ dı ba ko kı gyʊʊ. Ɛɛ hal tıyaŋ, ba sı lɔrı ʊ tıına tıyaŋ a te ʊ fa aa kıı gɛɛ. Ɛɛ tıı rɛ ba sı kıı ma gyınaŋ nıbɔmɔ no mɛ tıyaŋ.”

Yesu nıına abee ʊ naabalıya
Maakı 3.31-35; Luka 8.19-21
46 Yesu ha gyı aa bası wıya kı tıya nıgyamaa hʊ gɛɛ, dı ʊ naa abee ʊ naabalıya ko sıŋ gyaŋhal tıyaŋ a kı kyɛ dı ba na ʊ.
47 Ɛɛ rɛ nala hʊ kıdıgı bası tıya Yesu a baa, “I naa bee ı naabalıya rɛ sıŋ gyaŋhal tıyaŋ a kı kyɛ dı ba na ı.”
48 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı pıyɛsı ʊ a baa, “Kıbee rɛ yaa ŋ naa? Kıbeema rɛ yaa ŋ naabalıya?”
49 Nyɛ rɛ ka Yesu mııgı lıı ʊ noŋ a daga ʊ hatınna hʊ aŋ baa, “Ŋ naa abee ŋ naabalıya rɛ nyɛ.
50 Nal hʊ buloŋ aa yaa wıya hʊ ŋ Kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ aa kyɛ, ʊ tıına rɛ yaa ŋ naabiye abee ŋ naatoluu abee ŋ naa.”

13

Yesu maga kıdohıl namaga
Maakı 4.1-9; Luka 8.4-8
1 Haŋ kyɛɛ hʊ tıı rɛ Yesu sii lıı dıya hʊ tıyaŋ ʊ bee ʊ hatınna hʊ fa aa hɔnɔ, a tuu mʊ hɔŋ Galili fuwobal hʊ nyʊwa tıyaŋ, a kı daga nala Wıısı wıya.
2 Nyɛ rɛ nala ko gol ʊ kyige. Ʊ aa ko na dı nala hʊ yʊga gɛɛ, ʊ sii mʊ gyʊʊ hɔŋ nııduworiboro tıyaŋ, nıı hʊ tıyaŋ, ka nıgyamaa hʊ buloŋ sıŋ fuwo hʊ nyʊwa.
3 Ɛɛ rɛ ʊ kpa namagısı a bası wıya yʊga tıya ba. Ʊ gyı maga namaga tıya ba rɛ a baa, “Baal kıdıgı rɛ gyı siye a kaŋ ʊ kıdoho mʊ dı ʊ gyaası.
4 Ʊ gyı aa gyaası kına hʊ tıyaŋ nɛ biye hʊ badɔmɔŋ tele nııbʊʊsı tıyaŋ. Digibiisi ko tuu tʊwası di.
5 Badɔmɔŋ mɛ gyı tele bʊnyıŋ nyuu tıyaŋ, a pesi nyʊ.

6 Amɛ akuu doŋ taŋha aa bɪ yʊga wɪya, ba naaliliye bɪ wuwo gyʊʊ taŋha. Ɛɛ rɛ
wɪɪsɪ ko pɔsɔ kaŋ ba, ba sʊba.
7 Ka kɪdoho hʊ badɔmɔŋ mɛ gyɪ tele sɔsɪ tɪyaŋ, a nyʊ amɛ sɔsɪ hʊ sii waa gɪrɪgɪ
ba, ba pʊgɪmɪ.
8 Ka badɔmɔŋ mɛ gyɪ tele taŋhawelii tɪyaŋ, a nyʊ, a waa, a marɪ weliŋ. Badɔmɔŋ
we biye kɔɔ kɔɔ, badɔmɔŋ we mɔllɪboto boto, badɔmɔŋ mɛ mɔlɪya abee fi fi.
9 Yesu aa maga namaga hʊ teŋ, ʊ baa, 'Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ wɪya
no weliŋ." '

Yesu daga ʊ hatɪnna wɪɪ hʊ aa tɪŋ ʊ aa kɪ maga namagɪsɪ.
Maakɪ 4.10-12; Luka 8.9-10

10 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ sii ko pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Bee rɛ tɪŋ ɪ aa kaŋ namagɪsɪ a basɪ
wɪya kɪ tɪya nala hʊ?"
11 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Wɪya hʊ aa yaa wɪfaŋɪya Wɪɪsɪbee koro hʊ tɪyaŋ,
ma nala no rɛ Wɪɪsɪ daga ba memii tɪya, amɛ nal buloŋ daa.
12 Nal hʊ buloŋ aa gyɪŋ wɪya hʊ aa yaa wɪfaŋɪya wɪɪsɪbee koro hʊ tɪyaŋ, ʊ tɪɪna rɛ
Wɪɪsɪ sɪ tɪya wɪgyʊŋ dɪ ʊ marɪ gyɪŋ wɪɪsɪbee koro hʊ memii weliŋ. Nal hʊ mɛ buloŋ
aa bɪ gyɪŋ wɪya hʊ aa yaa wɪfaŋɪya wɪɪsɪbee koro hʊ tɪyaŋ kɪdɪgɪ buloŋ, mʊhʊ hʊ
mɛ gba ʊ fa aa gyɪma Wɪɪsɪ sɪ kaŋ laa ʊ tɪɪna lee.
13 Wɪɪ hʊ aa tɪŋ ŋ aa kaŋ namagɪsɪ basɪ wɪya kɪ tɪya ba hʊ rɛ nyɛ: Ba aa deŋ deŋ
nɛ aŋ bɪ wuwo kɪ na kɪŋ buloŋ, a kɪ gyegili wɪya mɛ aŋ bee nɪɪ wɪɪ buloŋ, aŋ bɪ
wuwo kɪ gyɪŋ wɪya memii mɛ.
14 Wɪya no aa yaa nala no tɪyaŋ nyɛ leŋ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya gyɪ aa basa
kɔnɪ ko yaa wɪtɪɪ rɛ. Ʊ gyɪ baa,
"Nala no sɪ gyegili gyegili wɪya aŋ bɪ sɪ wuwo gyɪŋ wɪɪ buloŋ memii,
ba sɪ deŋ deŋ lee buloŋ, aŋ bɪ sɪ wuwo na kɪŋ buloŋ mɛ,
15 beewɪya ba bɪ kaŋ wɪgyʊŋ,
ba tɔɔ ba dɪgɪna rɛ dɪ ba ta nɪɪ wɪɪ buloŋ
a kaŋ ba sɪya mɛ tɔ dɪ ba ta na kɪŋ buloŋ.
Wɪɪsɪ baa, dɪ gɛɛ fa daa, ba sɪya fa sɪ kɪ na,
dɪ ba dɪgɪna mɛ fa kɪ nɪɪ wɪya.
Ka dɪ ba fa gyɪŋ wɪya memiye mɛ,
a fa mɪɪgɪ ko ŋ lee dɪ ŋ tɪɪbɪ ba."
16 Amɛ, ma kɛ nyuu sʊma rɛ kɪŋkaŋ, beewɪya ma sɪya aa naa rɛ ma dɪgɪna mɛ kɪ nɪɪ
wɪya.
17 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee tɪpʊlʊŋ tɪmma yʊga rɛ fa kyo dɪ ba
na wɪya no ma aa naa nyɛ, aŋ bɪ wuwo na, a fa kyo dɪ ba nɪɪ wɪya no ma aa nɪɪ, aŋ
bɪ wuwo nɪɪ ba.

Yesu daga kɪdohɪl namaga hʊ memii
Maakɪ 4.13-20; Luka 8.11-15

18 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, "Ma gyegili nɪɪ kɪdohil namaga hʊ
memii."
19 Nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya, aŋ bɪ gyɪŋ ba memii, ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kɪdoho
hʊ aa tele nɪɪbʊʊsɪ hʊ tɪyaŋ. Sɪtaanɪ rɛ aa ko kaŋ wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa we ba tɪsɪ
tɪyaŋ a lɪɪ.
20 Kɪna hʊ mɛ aa tele bʊnyɪŋ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya a pesi laa
di abee teŋfɪyɛlʊʊ.
21 Amɛ wɪɪ hʊ aa bee pɪŋ ba tɪsɪ tɪya a kɪ pɪɪsɪ, beewɪya ʊ tɪɪna laadii aa bɪ yʊga
wɪya, dɪ tʊwara rɛ ko gyʊʊ ʊ koo dɪ ba ko kuu Wɪɪsɪ wɪbii hʊ wɪya a kɪ dɔgɪsɪ ʊ, ʊ
aa kpaa ta rɛ.

22 Kına hʋ aa tele sɔsı hʋ tıyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʋ aa nıı Wıısı wıbii hʋ amɛ dʋnıya
no kına wıya kyıl ba, ba kyo dı ba kaŋ kına. Ɛɛ wıya, ba aa bı laa nyʋwa dı ba tıŋ
Wıısı wıbii hʋ, ka wıya hʋ mɛ aa bee kaŋ doho ba tıyaŋ.
23 Kına hʋ aa tele taŋhawelii tıyaŋ nɛ yaa nala hʋ aa nıı Wıısı wıbii hʋ, a gyıŋ
ba memii, ʋ kaŋ doho ba tıyaŋ badɔmɔŋ we biye kɔɔ kɔɔ, badɔmɔŋ mɔllıboto boto,
badɔmɔŋ mɛ mɔlıya abee fi fi.”

Yesu maga baga aa kaŋ ɔbii namaga

24 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga kıdıgı tıya ba a baa, “Wıısıbee koro hʋ kıı gɛɛ rɛ
anıı baal aa sii kpa kıdoho weliye a mʋ doho ʋ baga tıyaŋ.
25 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı tebine, saŋa hʋ nala buloŋ aa ko pıŋ doni gɛɛ, baal hʋ dɔŋ sii
kaŋ ɔbii a mʋ mısı baga hʋ tıyaŋ, aŋ mııgı mʋ ʋ lımʋʋlıya.
26 Kıdoho hʋ aa nyʋwa, a ko kı lʋla a kı we biye gɛɛ tıyaŋ nɛ ba gyıma nıı ɔhɔ mɛ
pɛɛ rɛ.
27 Ɛɛ rɛ baal hʋ baga-tʋŋtʋnna ko bası tıya ʋ a baa, “Nıhıyawʋ, kıweliye rɛ ı doho
ı baga hʋ tıyaŋ, ka lee rɛ ɔhɔ mɛ lıı a we baga hʋ tıyaŋ?”
28 Ɛɛ rɛ ba nıhıyawʋ hʋ bası tıya ba a baa, “Ŋ liise ŋ dɔŋ nɛ mʋʋ yaa gɛɛ.” Ɛɛ rɛ
ʋ tʋŋtʋnna hʋ bası tıya ʋ a baa, “Ɛɛ kɛ leŋ á mʋ kyuri ɔhɔ hʋ ta?”
29 Ɛɛ rɛ baal hʋ baa, ‘Aayı, beewıya dı mamaa rɛ mʋʋ dı ma kyuri ɔhɔ hʋ lagılagı
no, ma sı pɛ kyuri kıdoho hʋ badɔmɔŋ mɛ ta.
30 Ɛɛwıya, ma leŋ dı kıdoho hʋ bee ɔhɔ hʋ buloŋ laŋŋı waa a we dɔmɔŋ. Dı kıdoho
hʋ rɛ ko bıı a yaa kʋmıı, ŋ sı leŋ dı kʋkʋnna hʋ laa sıya kyuri ɔhɔ hʋ a vʋwa pıla a
nyɔgɔ ta, aŋ na kʋŋ kıdoho hʋ a ŋmaa kyaarı ko we ŋ busol tıyaŋ.” ’

Yesu maga kıdoho kıdıgı ba aa yırı masıtadı namaga
Maakı 4.30-32; Luka 13.18-19

31 Ɛɛ rɛ Yesu bıl kpa namaga kıdıgı lo a baa, “Wıısıbee koro hʋ kıı gɛɛ rɛ anıı baal
kıdıgı aa sii kpa kıdoho kıdıgı ba aa yırı masıtadı a mʋ doho ʋ baga tıyaŋ.
32 Kıdoho no bii bı maga wıı buloŋ. Ʋ muro rɛ weliŋ a te kıdoho kɛ buloŋ aa we
doŋ. Amɛ dı ʋ rɛ ko nyʋ, ʋ aa waa a yaa tııbal lɛ, a yʋga te baga kıdohii kɛ buloŋ.
Digibiisi aa ko sʋwa ba gyannı ʋ naası tıyaŋ.”

Yesu maga sıbʋl namaga
Luka 13.20-21

33 Nyɛ rɛ Yesu bıl maga namaga kıdıgı tıya ba a baa, “Wıısıbee koro hʋ kıı gɛɛ rɛ
anıı haaŋ aa kpaa paanʋʋ muŋ kʋrʋba bʋto a we tahaŋbal tıyaŋ a kpa sıbʋl mɛ we,
a kaŋ ŋmʋra. Mʋhʋ ko kı pɛ dı muŋ hʋ sii pʋʋsı su tahaŋbal hʋ buloŋ.
34 Namagısı rɛ Yesu gyı aa kpa a bası wıya no buloŋ kı tıya gyamaa hʋ. Ʋ gyı bı sı
bası wıı buloŋ dı ʋ bı kaŋ namaga maga.
35 Ʋ yaa gɛɛ rɛ dı wıya hʋ Wıısı gyı aa tıŋ ʋ tıŋdaal Azaaya tıyaŋ a bası ko yaa
wıtıı. Ʋ gyı baa,
“Namagısı rɛ ŋ sı kpa bası wıya kı tıya ba. Ŋ sı bası wıya hʋ ba fa aa bı gyıma a lıı
dʋnıya piilii tıyaŋ buloŋ a tıya ba.”

Yesu daga ɔbii namaga hʋ memii

36 Nyɛ rɛ Yesu leŋ nıgyamaa hʋ ta aŋ sii gyʋʋ dıya. Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ ko pıyɛsı ʋ
a baa, “Daga ma ɔbii namaga hʋ ı aa maga memii.”
37 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Nal hʋ aa doho kıdoho hʋ rɛ yaa mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye.
38 Baga hʋ tıyaŋ ʋ aa doho kıdoho hʋ mɛ rɛ yaa dʋnıya no tıyaŋ ma aa wee.
Kidohiweliye hʋ mɛ rɛ yaa nala hʋ aa tıŋ Wıısı nyʋwa a we Wıısı koro hʋ tıyaŋ.
Ɔhɔ hʋ mɛ aa nyʋ baga hʋ tıyaŋ nɛ yaa Sıtaanı nala.
39 Ʋ dɔŋ hʋ mɛ aa doho ɔbii hʋ rɛ yaa Sıtaanı. Kıdoho hʋ kyɛkʋmıı mɛ rɛ yaa
dʋnıya kyɛtenii. Nala hʋ mɛ aa sı kʋŋ kıdoho hʋ mɛ rɛ yaa malıkası.

40 Ɛɛ hʋ ba aa yaŋ kyuri ɔhɔ hʋ laŋŋı a nyɔgɔ ta gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ ba sı laŋŋı Sıtaanı
noŋ nala mɛ a we diŋ dʋnıya kyɛtenii.
41 Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, ŋ sı tıŋ ŋ malıkası dı ba gyʋʋ Wıısı koro hʋ tıyaŋ a
tʋwası nala hʋ aa leŋ nala yaa wıbɔmɔ abee nala hʋ buloŋ aa yaa wıbɔmɔ.
42 A leŋ ba kpa ba yuwo we diŋbal hʋ aa bı kaŋ dısıı tıyaŋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ba sı wii
aŋ kyaŋ ba nyıŋa.
43 Ka dı tıpʋlʋŋ tımma kı tʋla anıı wııpɔsıı ba Kuwo Wıısı koro hʋ tıyaŋ. Nala hʋ
aa kaŋ dıgına, ma gyegili nıı wıya no weliŋ.”

Baal hʋ aa pal baga a mʋ mɔŋ kına

44 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Nyɛ rɛ Wıısıbee koro hʋ kıı: Baal kıdıgı rɛ mʋʋ kı pala baga
tıyaŋ, a kuusi mʋ parı salma dı ba hogo baga hʋ tıyaŋ. Ʊ aa naa salma hʋ gɛɛ, ʋ
mııgı gbaa taŋha tɔ, ka ʋ teŋ buloŋ fıyɛlı. Ɛɛ rɛ ʋ mʋ kpa ʋ kına buloŋ a yallı, a kaŋ
molbii hʋ mʋ yɔbɔ baga hʋ.”
45 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Wıısıbee koro hʋ kıı gɛɛ rɛ anıı bayalʋʋ aa gɔllı kı kyɛ
sıfıyaŋbʋyı kıdıgı ba aa yırı pɛɛl.
46 Ʊ aa ko na sıfıyaŋbʋyı no kıdıgı dı ʋ weliye ʋ sıı tıyaŋ, ʋ mııgı mʋ kpa ʋ kıŋ
kıŋ buloŋ yallı a mʋ yɔbɔ bʋyı hʋ.”

Yesu maga awule namaga

47 Yesu bıl baa, “Wıısıbee koro hʋ kıı gɛɛ rɛ anıı fuwonaŋkasıla aa kpaa awule a
yuwo we nıı tıyaŋ, a kası fuwonamıısı iriŋ iriŋ buloŋ.
48 Fuwonamıısı hʋ aa ko su awule hʋ, fuwonaŋkasıla hʋ kaŋ awule hʋ tarı lıı nıı
hʋ nyʋwa, a tʋwası fuwonaŋweliye hʋ buloŋ aŋ kpa kına hʋ aa bı yaa a yuwo ta.
49 Nyɛ rɛ ʋ yaŋ sı kıı dʋnıya kyɛtenii mɛ. Malıkası sı tʋwası nıbɔmɔ a lıı niweliye
tıyaŋ,
50 a kpa ba yuwo we diŋbal aa bı sı dısı tıyaŋ. Doŋ nɛ ba sı we a kı wii aŋ kı kyaŋ
ba nyıŋa.”

Yesu maga kına tıına kıdıgı namaga

51 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ hatınna hʋ a baa, “Ma gyıŋ wıya no buloŋ memii rɛ?” Ɛɛ rɛ
ba baa, “Waa.”
52 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıı no daga anıı nal hʋ buloŋ aa gʋnnı Wıısı teŋ
weliŋ a ko yaa ŋ hatınnı aŋ yaa siri dı ʋ gyʋʋ Wıısıbee koro hʋ tıyaŋ, ʋ tıına kıı gɛɛ
rɛ anıı dıya tıına aa kuwoni mıbınıya abee mıfalıya ʋ busol tıyaŋ.”

Ba vıya Yesu Nazarɛti tıyaŋ
Maakı 6.1-6; Luka 4.16-30

53 Yesu aa maga namagısı no ko teŋ, ʋ sii lıı doŋ
54 a mııgı kpa mʋ ʋ bee, a kı daga nala ba wıkyʋwaldıya tıyaŋ. Nala hʋ buloŋ gyı
aa nıı wıya hʋ ʋ aa basa, ba nyʋʋsı gyı fıyɛla rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a
baa, “Lee rɛ baal no na wıgyʋŋ abee dee no buloŋ a kaŋ kı yaa wımagıla no?
55 Gyosɛfʋ aa yaa kapiŋta biye hʋ daa gɛɛ? Ʊ naa daa yaa Mɛɛrı? Gyemsi abee
Gyosɛfʋ abee Siimɔŋ abee Gyudası daa yaa ʋ naabalıya?
56 Á bee ʋ naatoliye buloŋ daa we daha nyɛ? Lee tıyaŋ nɛ ʋ yaŋ na wıya no buloŋ?”
57 Ɛɛ rɛ ba bı laa ʋ wıya di. Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıısı tıŋdaal kɛ buloŋ,
ba aa kı tıya ʋ gyırıma rɛ weliŋ lee buloŋ tıyaŋ, amɛ ʋ bee nala abee ʋ dıya nala kɛ
sıı aa bee su ʋ.”
58 Akuu ba aa bı laa ʋ di wıya, ʋ gyı bı yaa wımagıla yʋga doŋ tıyaŋ.

14

Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ sʊʊ wɪya
Maakɪ 6.14-29; Luka 9.7-9

1 Saŋa no tɪyaŋ nɛ Hɛrɔtɪ, nal hʊ aa deŋ Galili paalʊʊ, gyɪ nɪɪ Yesu wɪya.
2 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ʊ tʊŋtʊnna a baa, "Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ rɛ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ kaŋ dee a wuwo kɪ yaa wɪmagɪla no."
3-4 Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Hɛrɔtɪ, paalʊʊ hʊ didenni hʊ gyɪ basɪ nyɛ rɛ yaa, ʊ gyɪ laa sɪya leŋ ba kaŋ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ we kyɔrʊmɔ rɛ, a kpa ʊ we nɪtɔdɪya tɪyaŋ, akuu Hɛrɔtɪ aa gʊl kaŋ ʊ maana Fɪlɪpɪ haaŋ Hɛrodiya fasɪ wɪya. Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gyɪ aa basɪ tɪya ʊ a baa, "Ʊ bɪ yaa ŋmanɪɪ dɪ ɪ kaŋ ɪ naabiye haaŋ fasɪ."
5 Nyɛ rɛ kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ fa kɪ kyɛ dɪ ʊ kpʊ Gyɔɔŋ, amɛ ʊ gyɪ aa fá Gyuuma hʊ rɛ, beewɪya Gyuuma hʊ kɛ lee Gyɔɔŋ gyɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ.
6 Ɛɛ rɛ kuwori Hɛrɔtɪ kyɛlʊlɪɪ kyɛɛ gyɪ ko pele. Nala yʊga gyɪ ko dɪ ba gbɪyalɪ tɪya ʊ. Doŋ nɛ Hɛrodiya toluu gyɪ ko gyʊʊ gʊwa ba buloŋ sɪya tɪyaŋ, kuwori Hɛrɔtɪ teŋ gyɪ fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ.
7 Ɛɛ rɛ kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ wee nyʊwa aŋ ŋmɪyɛsɪ dɔbɔ a tɪya haŋtolibiye hʊ a baa, "Wɪɪ hʊ kɛ buloŋ ɪ aa kyɛɛ, ŋ sɪ yaa tɪya ɪ."
8 Ɛɛ rɛ haŋtolibiye hʊ mʊ basɪ wɪɪ no tɪya ʊ naa aŋ pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Wɪbee rɛ ŋ sɪ leŋ ʊ yaa tɪya ŋ?" Ɛɛ rɛ ʊ naa basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ baa ʊ aa kyɛ dɪ ʊ kpa Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ nyuu rɛ a we parɪtɪ tɪyaŋ, a tɪya ʊ. Ɛɛ rɛ haŋtolibiye hʊ mʊ basɪ gɛɛ tɪɪ tɪya kuwori Hɛrɔtɪ.
9 Kuwori Hɛrɔtɪ gyɪ aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ tɪya gyɪ kyogo rɛ kɪŋkaŋ. Amɛ akuu ʊ aa ŋmɪyɛsa nala hʊ buloŋ sɪya tɪyaŋ wɪya, ʊ tɪya ŋmanɪɪ dɪ ba yaa haŋtolibiye hʊ wɪkyɛɛlɪɪ tɪya ʊ.
10 Doŋ nɛ ʊ leŋ ba mʊ keri Gyɔɔŋ nyuu nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ,
11 a we parɪtɪ tɪyaŋ a kaŋ ko tɪya haŋtolibiye hʊ. Ɛɛ rɛ ʊ laa a kaŋ mʊ tɪya ʊ naa.
12 Gyɔɔŋ hatɪnna hʊ gyɪ aa ko nɪɪ wɪɪ no, ba sii ko laa Gyɔɔŋ a kaŋ mʊ hogo, aŋ mʊ basɪ wɪɪ hʊ aa yaa a tɪya Yesu.

Yesu tɪya nala tusi bɔnɔŋ kɪdiiliye
Maakɪ 6.30-44; Luka 9.10-17; Gyɔɔŋ 6.1-14

13 Yesu gyɪ aa nɪɪ Gyɔɔŋ wɪya, ɛɛ rɛ ʊ sii doŋ a kpa mʊ gyʊʊ nɪɪduworiboro a mʊ lee hʊ nala aa tuwo. Amɛ nala gyɪ aa nɪɪ ʊ wɪya, nɪgyamaa gyɪ sii lɪɪ ba beye, a kɪ kile ʊ lugo abee naasɪ.
14 Yesu aa ko lɪɪ nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ, a na nɪgyamaa hʊ aa hɔŋ kɪ gyegili ʊ, ba sikii kana ʊ. Ɛɛ rɛ ʊ tɪɪbɪ nala hʊ aa wɪɪlɪ ba tɪyaŋ.
15 Ʊ dɪdaana aa ko pele, ʊ hatɪnna hʊ ko basɪ tɪya ʊ a baa, "Lee bile rɛ, ka lee no mɛ yaa pogo. Ɛɛ wɪya ta nala hʊ dɪ ba mʊ tɔnɪ hʊ aa kpaga daha a yɔbɔ kɪdiiliye di."
16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Nala no bɪ maga dɪ ba mʊ lee buloŋ. Ma tɪɪ mʊ kyɛ kɪdiiliye tɪya ba dɪ ba di."
17 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ baa, "Kɪŋ buloŋ á aa kana daha rɛ yaa paanʊʊ gama bɔnɔŋ abee fuwonamɪɪsɪ balɪya."
18 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ma kaŋ ko tɪya ŋ."
19 Aŋ leŋ nala hʊ buloŋ tuu hɔŋ hɔŋ ɔhɔ hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ka ʊ laa paanʊʊ gama hʊ bɔnɔŋ abee fuwonamɪɪsɪ hʊ balɪya, a wil deŋ wɪɪsɪnyuu a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ, aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a kpa tɪya ʊ hatɪnna hʊ, ba laa kpaa nala hʊ buloŋ.
20 Nal nal buloŋ nɛ gyɪ kyaŋ vɔgɔ, ka ʊ hatɪnna hʊ ha gyɪ paa kɪkaalɪya hʊ a su simbiisi fi abee balɪya.
21 Nala hʊ gyɪ aa kyaŋ paanʊʊ no, ba tɪyaŋ baala dʊŋ gyɪ yaa tusi bɔnɔŋ nɛ, dɪ biibiisi abee haana noŋ tuwo.

Yesu vala nıı nyuu tıyaŋ
Maakı 6.45-52; Gyɔɔŋ 6.15-21

22 Ɛɛ rɛ ka Yesu leŋ ʋ hatınna hʋ laa sıya mʋ gyʋʋ nııduworiboro dı ba duwori
kyol fuwo hʋ kyolo, aŋka ʋ mɛ ta nıgyamaa hʋ ba mʋ.
23 Ʊ aa taa nıgyamaa hʋ buloŋ ba mʋ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʋ mʋ gyıŋ dogimo kıdıgı nyuu
dı ʋ kyʋwalı Wıısı. Ʊ dıdaana mʋ pele ka ʋ dʋŋ ha we dogimo hʋ nyuu tıyaŋ.
24 Saŋa no tıyaŋ dı nııduworiboro hʋ mɛ pele nıı hʋ tʋtʋʋ. Nııpuwo kaŋ boro hʋ
kı viisi, beewıya ba fa kyaası puwo hʋ rɛ.
25 Ʊ sıgballınyʋwa, anıı kerifi boto bee kerifi badʋ paga tıyaŋ gɛɛ, Yesu sii vala nıı
hʋ nyuu a kı mʋ ʋ hatınna hʋ lee.
26 Ba aa naa ʋ dı ʋ aa vala nıı nyuu tıyaŋ gɛɛ, ba kɛ bıına anıı nıdʋma rɛ. Kambıŋ
kaŋ ba, ba ŋmaa kyiyesuu.
27 Ɛɛ rɛ Yesu piliŋsi bası tıya ba a baa, “Ma kaŋ ma tıı! Mıyaŋ nɛ. Ma ta leŋ dı
kambıŋ kaŋ ma.”
28 Ɛɛ rɛ Piita baa, “Ŋ Tıına, dı ı rɛ kɔnı, leŋ dı ŋ sii val nıı hʋ nyuu tıyaŋ a ko ı
lee.”
29 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Sii kı ko.” Ʊ aa bası gɛɛ, Piita sii lıı nııduworiboro hʋ tıyaŋ a
vala nıı hʋ nyuu tıyaŋ a kı mʋ Yesu lee.
30 Amɛ Piita aa naa nııpuwo hʋ, kambıŋ kana ʋ. Ʊ piili kı tuu nıımemii. Ɛɛ rɛ ʋ
kyiyesi baŋbaŋ a baa, “Ŋ Tıına, laa ŋ.”
31 Ɛɛ rɛ Yesu tarısı mʋ kana ʋ aŋ bası tıya ʋ a baa, “Bee rɛ tıŋ ı kı yaa ŋ sige, ı
laadii bı yʋga?”
32 Nyɛ rɛ ba buloŋ mʋ gyʋʋ nııduworiboro hʋ. Doŋ nɛ puwo hʋ mɛ sige.
33 Ʊ hatınna hʋ buloŋ aa we nııduworiboro hʋ tıyaŋ tuu gbinni a kyʋwalı ʋ a kpa
ʋ gyırıma tıya ʋ aŋ baa, “Wıtıı, ı rɛ kɔnı yaa Wıısı Biye hʋ.”
34 Ɛɛ rɛ ba kyol fuwo hʋ a ko pele tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Gɛnɛsarɛti.
35 Ɛɛ rɛ nala hʋ aa we doŋ wuwo gyıŋ bee baa Yesu rɛ, a leŋ ʋ duwoso pel tɔnı hʋ
buloŋ aa we doŋ. Nyɛ rɛ ba mʋ paa ba wııla tımma buloŋ aa we tɔnı hʋ aa kpaga
Gɛnɛsarɛti a kaŋ ko Yesu lee,
36 aŋ sʋla ʋ dı ʋ kɛ haa leŋ dı nala hʋ buloŋ aa wıılı dige ʋ gal nyʋwa. Nala hʋ
buloŋ gyı aa dige ʋ gal nyʋwa, ba buloŋ nɛ gyı naa laaŋfıya.

15

Yesu bası Gyuuma lesiri wıya
Maakı 7.1-13

1 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ abee Wıısı Teŋ dıdagıla sii lıı Gyerusalɛm a ko Yesu lee
a pıyɛsı ʋ a baa,
2 “Bee rɛ tıŋ ı hatınna kı kyogi á naabaala sıŋsı? Ba aa bee sɔŋ ba nosi anıı gɛɛ
hʋ á naabaala aa daga ma aŋ kı di kıdiiliye.”
3 Doŋ nɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma kɛ aa kuu ma lesiri wıya a vıya Wıısı
nyʋwa tıŋıı.
4 Wıısı baa dı ma kı tıya ma kuwoma abee ma nımma gyırıma, a bıl baa dı dı nal
lɛ kaaba tıya ʋ kuwo koo ʋ naa, ʋ maga dı ba kpʋ ʋ tıına rɛ.
5 Amɛ ma kɛ aa daga nala anıı dı nal lɛ kaŋ kıŋ a maga dı ʋ kpa kyiyeli ʋ kuwo
koo ʋ naa, ka dı ʋ tıına bası tıya ba anıı kıŋ hʋ ʋ fa a sı kpa kyiyeli ba hʋ yaa Wıısı
kıŋ nɛ.
6 Dı ɛɛwıya ʋ bıl bı maga dı ʋ kpa kıŋ hʋ tıya ba. Ʊ tıına bıl bee tıya ʋ naa bee
ʋ kuwo gyırıma rɛ gɛɛ. Ɛɛ yaŋ daga anıı ma kuu ma naabaala sıŋsı wıya rɛ, a vıya
wıı hʋ Wıısı aa baa ma yaa ta.

7 Ma yaa minaafigi tımma rɛ! Wıısı tıŋdaal Azaaya wıya gyı sʊma rɛ ʊ gyı aa bası
ma wıya a baa,
8 “Wıısı baa, nyʊwa dʊŋ nɛ nala no kaŋ kı tıya ŋ gyırıma,
Amɛ ba tısı kɛ bı kpaga ŋ.
9 Ba aa kyʊwalı ŋ waasʊ rɛ, beewıya ba vıya ŋ nyʊwa rɛ aŋ kı daga nala
mırısı hʊ ba tıı aa bine, aŋ aa fugo baa dı mıyaŋ Wıısı mırısı rɛ.”

Kına hʊ aa leŋ nihuwobiŋ kı kaŋ bisiŋ
Maakı 7.14-23

10 Ɛɛ rɛ Yesu yırı nıgyamaa hʊ ba ko ʊ lee. Ʊ bası tıya ba a baa, “Ma gyegili nıı
daha a wuwo gyıŋ wıya no memii weliŋ.
11 Nal kıdiiliye bı sı wuwo leŋ dı ʊ yaa bisiŋ tıına. Kıŋ kɛ buloŋ aa tuu nal fuu, ʊ
bı sı wuwo leŋ tıına kaŋ bisiŋ. Amɛ wıya hʊ aa lıı ʊ tıına nyʊwa tıyaŋ nɛ sı wuwo
leŋ ʊ yaa bisiŋ tıına.”
12 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ ko ʊ lee a bası tıya ʊ a baa, “Ɪ gyıma anıı ı aa bası gɛɛ
Farasiima hʊ tıya kyogo rɛ?”
13 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Tıya hʊ buloŋ ŋ Kuwo aa we wıısıbee tıyaŋ aa bı
pɔɔ, ba sı kyuri ʊ ta.
14 Ma ta leŋ dı ba wıya kı dɔŋ ma, beewıya ba yaa nyʊlıma rɛ aŋ kı kaŋ nyʊlıma
daatıgıya. Dı nyʊlʊŋ nɛ yaŋ kaŋ ʊ dɔŋtıına nyʊlʊŋ daaŋ tıyaŋ, ba buloŋ balıya sı
tele bootogi tıyaŋ.”
15 Ɛɛ rɛ Piita baa, “Daga ma namaga no ı aa maga tıya Farasiima hʊ memii.”
16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ɛɛ kɛ ma mɛ buloŋ nɛ yaŋ gɛɛ?
17 Ma bı gyıŋ wıı no memii? Kıŋ kɛ buloŋ aa tıŋ nal nyʊwa gyʊʊ, ʊ aa tuu ʊ fuu
rɛ, a tıŋ ʊ memii lıı.
18 Amɛ wıya hʊ aa tıŋ ı nyʊwa lıı, ba aa lıı ı tıya tıyaŋ nɛ. Wıya no rɛ aa leŋ nal
kaŋ bisiŋ.
19 Ɪ tıya tıyaŋ nɛ ı aa bıını wıbɔmɔ yayı, ɛɛ leŋ ı wuwo mʊ kpʊ nal, koo a mʊ kyɛ
nal haaŋ, a kı gaa koo a kı sɔnnı, koo a nyıya wıya kı tıya nala, koo a kı kyogi nala
fene.
20 Wıya no rɛ aa leŋ nal kaŋ bisiŋ. Amɛ dı nal bı sɔmɔ ʊ noŋ aŋ di kına anıı ma
naabaala a daga gɛɛ, ɛɛ bı sı wuwo leŋ dı ʊ tıına kaŋ bisiŋ.”

Yesu tııbı Keenaŋ tıına
Maakı 7.24-30

21 Ɛɛ rɛ Yesu sii lıı doŋ a mʊ Taaya abee Siidɔŋ paalʊʊ.
22 Nyɛ rɛ Keenaŋ tımma haaŋ kıdıgı fa aa we doŋ sii ko Yesu lee, a bası tıya ʊ a baa,
“Ŋ Tıına, Deviti nihii, fá ŋ sikii. Gyıŋbɔŋ nɛ kaŋ ŋ toluu, ʊ kı na tʊwara kıŋkaŋ.”
23 Amɛ Yesu gyı bı bası wıı buloŋ tıya ʊ. Ɛɛ rɛ ka ʊ hatınna hʊ ko sʊla ʊ a baa,
“Leŋ dı haaŋ hʊ mʊ, beewıya ʊ kaŋ kyagıŋsı kı tıŋ á hal lɛ.”
24 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıısı tıma ŋ nɛ dı ŋ ko kyɛ kası nala hʊ aa kıı
gɛɛ anıı penyʊgısıya Iziral tımma dʊŋ tıyaŋ.”
25 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ ko tele Yesu naası tıyaŋ aŋ baa, “Ŋ Tıına, pɛ ŋ tıyaŋ.”
26 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ʊ bı yaa ŋmanıı dı ı kpa biisi kıdiiliye a tıya vası.”
27 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ baa, “Ŋ Tıına, wıtıı rɛ ı bası, amɛ dı vası hʊ tımma rɛ aa di kına,
kına hʊ aa tele taŋha rɛ vası hʊ mɛ aa paa kı di.”
28 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya haaŋ hʊ a baa, “Ɪ laadii kɔnı yʊga rɛ. Wıı hʊ ı aa kyɛɛ, ŋ sı
yaa tıya ı.” Saŋa no tıı tıyaŋ nɛ haaŋ hʊ toluu hʊ na laaŋfıya.

Yesu tııbı nala yʊga

29 Ɛɛ rɛ Yesu bıl sii doŋ a kpa tıŋ Galili fuwo hʊ dıılaŋ kı mʊ, a mʊ gyıŋ hɔŋ dogimo
kıdıgı nyuu tıyaŋ.

30 Ɛɛ rɛ nıgyamaa sii paa gbarıga abee nyʊlıma abee ganıya abee nala aa kaŋ wııla iriŋ buloŋ a ko biŋ Yesu sıya tıyaŋ. Ʊ tııbı ba.
31 Nıgyamaa hʊ aa naa dı ganıya hʊ aa bası wıya, gbarıga kı vala, ka nyʊlıma sıya mɛ suri gɛɛ, ʊ yaa ba wıkperii, ba dannı Iziral tımma Wıısı hʊ.

Yesu tıya nala tusi banaa kıdiiliye
Maakı 8.1-10

32 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʊ hatınna hʊ a bası tıya ba a baa, "Ŋ aa naa nala no, sikii kana ŋ nɛ. Ba kyɛyɛ boto rɛ nyɛ ba aa we ŋ lee aŋ bı naa kıdiiliye di. Ŋ bee kyɛ dı ŋ ta ba abee losi. Dı mıyaŋ nɛ yaa gɛɛ, ba sı ko mʊ yiyegi ŋmanıı tıyaŋ."
33 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ pıyɛsı ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ á sı yaa a na kıdiiliye pogo no tıyaŋ a tıya nıgyamaa no buloŋ dı ba di."
34 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Paanʊʊ gama baŋmɛ rɛ ma kana?" Ba baa, "Kına bapɛ rɛ abee fuwonamıısı baŋmana."
35 Ɛɛ rɛ Yesu leŋ nala hʊ buloŋ tuu hɔŋ taŋha.
36 Ka ʊ kpa paanʊʊ gama hʊ bapɛ abee fuwonamıısı hʊ a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ, aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a tıya ʊ hatınna hʊ ba laa kpaa nıgyamaa hʊ buloŋ.
37 Ba buloŋ di a vɔgɔ, ka Yesu hatınna hʊ ha paa kıkaalıya hʊ a su simbiisi bapɛ.
38 Nala hʊ gyı aa dii kına hʊ, ba tıyaŋ baala dʊŋ gyı yaa tusi banaa rɛ, dı haana bee biibiisi noŋ tuwo.
39 Ɛɛ rɛ Yesu ta nıgyamaa hʊ aŋ mʊ gyʊʊ nııduworiboro, a kpa mʊ Magadaŋ paalʊʊ.

16

Farasiima abee Sadusiima aa kyɛ dı Yesu yaa wımagıl
Maakı 8.11-13; Luka 12.54-56

1 Ɛɛ rɛ Farasiima abee Sadusiima badɔmɔŋ ko Yesu lee a kı kyɛ dı ba magısı ʊ. Nyɛ rɛ ba bası tıya ʊ dı ʊ yaa wımagıl dı ba na a gyıma anıı ʊ dee hʊ kɔnı lıı Wıısı lee rɛ.
2 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Dı Wıısı ko kı gyʊʊ, dı wıısınyuu fıyɛsı, na ma aa baa dı nyɛ kɛ lee hʊ pollo rɛ?
3 Kyıkyʊwala mɛ, dı wıısınyuu rɛ ko kıı gyunun, na ma aa baa dı duwoŋ sı nıı gyınaŋ. Dı mamaa rɛ aa sı wuwo deŋ wıısınyuu a gyıŋ wıı hʊ aa sı yaa, bee rɛ tıŋ ma bı sı wuwo gyıŋ wıı hʊ aa yaa dʊnıya no tıyaŋ lagılagı no.
4 Ma gyınaŋ nala yaa nıbɔmɔ rɛ, a bee fá Wıısı mɛ, aŋ baa dı ŋ yaa wımagıl. Aayı, ŋ bee yaa gɛɛ. Wımagıl hʊ buloŋ ma aa sı na rɛ yaa wımagıl hʊ Wıısı aa yaa ʊ tıŋdaal Gyoona tıyaŋ." Ɛɛ rɛ Yesu leŋ ba doŋ aŋ mʊ.

Yesu bası Farasiima abee Sadusiima wıdagıya wıya
Maakı 8.14-21

5 Yesu hatınna hʊ gyı aa gyʊʊ nııduworiboro hʊ, a duwori kyol fuwo hʊ kyolo gɛɛ, ba gyı yeŋŋi rɛ a bı kaŋ paanʊʊ mʊ.
6 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma pɔ ma tııma weliŋ a kı gyıŋ Farasiima bee Sadusiima sıbʊl hʊ wıya."
7 Ɛɛ rɛ ba piili bası kı tıya dɔmɔŋ a baa, "Á aa bı kaŋ paanʊʊ ko hʊ nɛ tıŋ ʊ bası wıı no."
8 Ɛɛ rɛ Yesu gyıŋ wıı hʊ ba aa bası, a bası tıya ba a baa, "Ma Wıısı laadii bı yʊga! Bee rɛ tıŋ ma hɔŋ kı vʊʊlı anıı ma bı kaŋ paanʊʊ?
9 Ɛɛ kɛ ma ha bı gyıŋ nal hʊ iriŋ ŋ aa yaa? Ma bı liise mʊ parı saŋa hʊ ŋ gyı aa kpaa paanʊʊ gama bɔnɔŋ a kaŋ lɔgɔ lɔgɔ a tıya nala tusi bɔnɔŋ ba dı a vɔgɔ hʊ? Ba gyı aa dii vɔgɔ aŋ ka kına hʊ, simbiisi baŋmɛ rɛ ma gyı paa su?
10 Aŋka paanʊʊ gama bapɛ hʊ mɛ ŋ gyı aa kaŋ lɔgɔ lɔgɔ tıya nala tusi banaa hʊ? Simbiisi baŋmɛ rɛ ma gyı paa ba kıkaalıya hʊ mɛ su?

11 Ɛɛ kɛ ma bɪ gyɪma anɪɪ kɪdiiliye wɪya daa ŋ kɪ basɪ ma lee? Ma kɪ gyɪŋ Farasiima
bee Sadusiima sɪbʊl hʊ wɪya.”
12 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ gyɪma anɪɪ ʊ bɪ baa dɪ ba pɔ ba tɪɪ abee sɪbʊl hʊ ba aa kpa we
paanʊʊ tɪyaŋ, amɛ ʊ baa dɪ ba pɔ ba tɪɪma rɛ abee Farasiima bee Sadusiima wɪdagɪya
tɪyaŋ. Beewɪya nala no wɪdagɪya kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ sɪbʊl.

Piita daga nal hʊ Yesu aa yaa
Maakɪ 8.27-30; Luka 9.18-21

13 Ɛɛ rɛ Yesu sii mʊ Sizaariya Filipi paalʊʊ. Doŋ nɛ ʊ pɪyɛsɪ ʊ hatɪnna hʊ a baa,
“Kɪbee rɛ nala baa dɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye yaa?”
14 Ɛɛ rɛ ba baa, “Badɔmɔŋ baa dɪ ɪ rɛ yaa Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ. Badɔmɔŋ mɛ baa
dɪ ɪ rɛ yaa Ɛlaagya. Ka badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ɪ rɛ yaa Gyɛrimaya, koo faafaa Wɪɪsɪ
tɪŋdaala hʊ kɪdɪgɪ.”
15 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ʊ hatɪnna hʊ mɛ a baa, “Ka ma mɛ, aŋnɛ rɛ ma baa ŋ yaa?”
16 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita baa, “Ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, Wɪɪsɪ hʊ aa weye biye.”
17 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Siimɔŋ, Gyɔɔŋ biibaal, nyusʊŋtɪɪna rɛ yaa ɪ, beewɪya wɪgyʊŋ
no ɪ aa kaŋ lɪɪ wɪɪ no sɪɪ, nihuwobiŋ daa tɪya ɪ. Ŋ Kuwo aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ nɛ tɪya
ɪ.
18 Ɛɛ wɪya Piita, ŋ basɪ tɪya ɪ rɛ anɪɪ ɪ feŋ hʊ memii rɛ yaa bʊyɪ, bʊyɪ no tɪyaŋ nɛ
ŋ sɪ kaŋ nala hʊ buloŋ aa laa ŋ wɪya di ko laŋŋɪ. Sʊʊ mɛ gba bɪ sɪ wuwo yige nala
no lo.
19 Ŋ sɪ kpa Wɪɪsɪbee koro hʊ saafɪɪbiye tɪya ɪ. Wɪɪ hʊ ɪ aa sɪŋ dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ
rɛ Wɪɪsɪ mɛ kɪ sɪna, wɪɪ hʊ mɛ ɪ aa sɪ laa dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ rɛ Wɪɪsɪ mɛ sɪ laa”
20 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ abee sɪfɪyasɪ dɪ ba ta basɪ tɪya nal buloŋ anɪɪ
ʊ rɛ yaa Krisita hʊ, Laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya.

Yesu basɪ ʊ sʊʊ wɪya
Maakɪ 8.31–9.1; Luka 9.22-27

21 A piili haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ Yesu aa basɪ wɪya polli kɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ rɛ a baa, “Ʊ
maga dɪ ŋ mʊ Gyerusalɛm nɛ a na tʊwara weliŋ Gyuuma nɪhɪyasɪ abee ba wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla nosi tɪyaŋ. Ba sɪ kpʊ ŋ, amɛ Wɪɪsɪ sɪ kyisi
ŋ sʊʊ tɪyaŋ kyɛyɛ boto kyɛɛ.”
22 Ɛɛ rɛ Piita kana ʊ fasɪ lɪɪ saŋkala, a basɪ tɪya ʊ a baa “Ta basɪ gɛɛ! Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ
ta laa nyʊwa dɪ wɪɪ no maakyiye yaa ɪ.”
23 Ɛɛ rɛ Yesu bɪrɪmɪ kyaasɪ Piita aŋ basɪ tɪya ʊ baa, “Fasɪ mʊ ŋ sɪya tɪyaŋ. Sɪtaanɪ
wɪya rɛ ɪ kɪ basɪ gɛɛ. Ɪ aa kyɛ dɪ ɪ mʊrɪ ŋ dɪ ŋ vɪya ŋ kuwo nyʊwa rɛ. Beewɪya
nihuwobiŋ tɪliise rɛ ɪ kana ɪ bɪ kaŋ Wɪɪsɪ tɪliise.”
24 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Dɪ nal buloŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ tɪŋa ŋ, see
dɪ ʊ vɪya ʊ tɪɪ ŋmanɪɪ ta aŋ kpa ʊ daagarɪɪ baasɪ a kɪ tɪŋa ŋ hal.
25 Nal hʊ buloŋ aa kyɛ dɪ ʊ laa ʊ tɪɪ mɪɪbol, ʊ tɪɪna bɪ sɪ na ʊ mɪɪbol. Amɛ nal hʊ
mɛ aa kuu ŋ wɪya a vɪya ʊ mɪɪbol ta ʊ tɪɪna sɪ na mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii.
26 Dɪ ɪ rɛ tɪŋ dʊnɪya no kɪŋ buloŋ, aŋ bɪ sɪ na mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii, bekiŋ tɔnɔ
rɛ ɪ na? Dʊnɪya no tɪyaŋ, bekiŋ nɛ ɪ sɪ wuwo kpa lenni laa ɪ mɪɪbol?
27 Ŋ basɪ nyɛ kɪ tɪya ma rɛ beewɪya, mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪ mɪɪgɪ ko abee ŋ
kuwo gaŋdarɪ. Ŋ bee malɪkasɪ rɛ sɪ ko. Dɪ ámaa rɛ ko ko, ŋ sɪ tuŋ nal buloŋ a maga
gɛɛ hʊ ʊ tɪɪna aa tʊma.
28 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nala badɔmɔŋ we ma tɪyaŋ daha, ba bɪ sɪ sʊba see dɪ
ba na mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye ko di dʊnɪya buloŋ koro.”

17

Yesu bɪrɪma
Maakɪ 9.2-13; Luka 9.28-36

1 Ʊ kyɛyɛ badʋ hal tɪyaŋ, Yesu kaŋ Piita abee Gyemsi bee ʋ naabiye Gyɔɔŋ, a mʋ
gyɪŋ dogiŋbal kɪdɪgɪ nyuu ba dʋŋ.
2 Ba ko baa dɪ ba deŋ, dɪ ba naa Yesu bɪrɪma, ʋ sɪya buloŋ kɪ tʋla gɛɛ anɪɪ wɪɪpɔsɪɪ
aŋka ʋ gannɪ mɛ pʋllɪ gɛɛ peretete a kɪ tʋla.
3 Haŋ lagɪlagɪ hʋ dɪ ba naa Moosi abee Ɛlaagya dɪ ba bee Yesu sɪŋ kɪ basɪ wɪya.
4 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya Yesu a baa, "Á Tɪɪna, ʋ yaa wɪwelii rɛ anɪɪ á aa we daha. Dɪ
ɪ rɛ aa kyɛ, ŋ sɪ we gyama boto daha, dɪ ɪ tɪŋ kɪdɪgɪ, dɪ Moosi mɛ tɪŋ kɪdɪgɪ, ka dɪ
Ɛlaagya mɛ tɪŋ kɪdɪgɪ."
5 Piita ha fa aa basɪ wɪya hʋ gɛɛ dɪ taal tʋlɪɪ kɪdɪgɪ ko tuu tɔ ba, ka taal lɪɪ taal
tʋlɪɪ hʋ tɪyaŋ a baa, "Ŋ Biikyoolii rɛ nyɛ. Ŋ teŋ fɪyɛla rɛ ʋ tɪyaŋ. Ma gyegili kɪ nɪɪ ʋ
nyʋwa."
6 Yesu hatɪnna hʋ aa nɪɪ taal hʋ gɛɛ, kambɪŋ kaŋ ba, ba tuu tele kyige taŋha.
7 Ɛɛ rɛ Yesu ko ba lee a dige ba aŋ basɪ tɪya ba a baa, "Ma sii, ma ta leŋ kambɪŋ
kaŋ ma."
8 Ba aa siye, ba deŋ lee buloŋ, ka ba bɪ naa nal buloŋ, see Yesu dʋŋ.
9 Ba aa lɪɪ dogimo hʋ nyuu ko kɪ tuu, Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma ta ko basɪ wɪɪ
no ma aa naa gyɪnaŋ a kɪ tɪya nal buloŋ a mʋ pele kyɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ kyisi mɪyaŋ
Nihuwobiŋ Biye sʋʋ tɪyaŋ."
10 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ pɪyɛsɪ ʋ a baa, "Bee rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʋ baa dɪ
Ɛlaagya rɛ sɪ laa sɪya ko, ka dɪ Krisita, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya na ko?"
11 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Wɪtɪɪ rɛ, Ɛlaagya rɛ kɔnɪ sɪ laa sɪya ko, a kaŋ kɪŋ buloŋ marɪ
biŋ.
12 Amɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ anɪɪ Ɛlaagya paalɪ ko rɛ, aŋka nala bɪ wuwo gyɪma ʋ,
aŋ kana ʋ yaa gɛɛ ba aa kyɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ ba yaŋ sɪ dɔgɪsɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ."
13 Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ gyɪma anɪɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʋ wɪya rɛ ʋ basɪ gɛɛ.

Yesu kile gyɪŋbɔŋ ta biye kɪdɪgɪ tɪyaŋ
Maakɪ 9.14-29; Luka 9.37-43

14 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatɪnna hʋ boto sii mɪɪgɪ ko nɪgyamaa hʋ lee. Doŋ nɛ baal
kɪdɪgɪ gyɪ ko Yesu lee a tuu gbinni ʋ sɪya tɪyaŋ,
15 aŋ basɪ tɪya ʋ baa, "Ŋ nɪhɪyawʋ, fá ŋ biibaal sikii, ʋ aa tele kpuŋkpuŋsi rɛ. Wɪɪl
hʋ gyʋʋ ʋ tɪyaŋ nɛ kɪŋkaŋ, ʋ aa kɪ tele diŋ koo nɪɪ tɪyaŋ.
16 Ŋ kana ʋ ko ɪ hatɪnna hʋ lee rɛ, amɛ ba bɪ wuwo tɪɪbɪ ʋ."
17 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ma gyɪnaŋ nala aa bɪ laa Wɪɪsɪ di, ma yaa nɪbɔmɔ rɛ. Abaa!
Kyɛyɛ baŋmɛ rɛ ŋ tɪɪ baa ŋ we ma lee?" Doŋ nɛ ka ʋ basɪ tɪya baal hʋ a baa, "Kaŋ
biye hʋ ko daha."
18 Ɛɛ rɛ Yesu nɔsɪ gyɪŋbɔŋ hʋ ʋ lɪɪ biye hʋ tɪyaŋ, ka biye hʋ teŋ pirigi deye.
19 Nyɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ ko ʋ lee a lʋwɔlɪ pɪyɛsɪ ʋ a baa, "Bee rɛ tɪŋ á kɛ bɪ wuwo
kile gyɪŋbɔŋ hʋ?"
20 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma Wɪɪsɪ laadii bɪ yʋga, ɛɛ rɛ tɪŋ. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ
kɪ tɪya ma, dɪ ma Wɪɪsɪ laadii rɛ fa yʋga mʋhʋ tɪɪ tʋlɪɪ mɛ gba, ma fa sɪ wuwo basɪ
tɪya dogimo no dɪ ʋ sii daha a mʋ lee bee ʋ dɔŋ, dɪ ʋ kɔnɪ sii mʋ. Wɪɪ buloŋ tuwo
ma fa aa sɪ yaa lɔlɔ.
21 Amɛ dɪ nal lɛ sɪ kile gyɪŋtesi no, see dɪ ʋ tɪɪna vʋwa nyʋwa, a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ."

Yesu bɪl basɪ ʋ sʋʋ wɪya
Maakɪ 9.30-32; Luka 9.43-45

22 Yesu hatɪnna hʋ buloŋ aa ko laŋŋɪ Galili tɪyaŋ gɛɛ, ʋ basɪ tɪya ba a baa, "Ba sɪ
kpa Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye a we nala nosi tɪyaŋ,
23 dɪ ba kpʋ ŋ, amɛ ɛɛ hal tɪyaŋ Wɪɪsɪ sɪ kyisi ŋ sʋʋ tɪyaŋ kyɛyɛ boto kyɛɛ." Yesu
aa basɪ gɛɛ, ʋ hatɪnna hʋ tɪsɪ buloŋ kyogi.

Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ lampoo tunii wɪya

24 Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ aa ko pele Kapɛɛnam, nala hʊ aa laa Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ
lampoo ko Piita lee a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ma nɪhɪyawʊ hʊ aa tuŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ
lampoo rɛ?”
25 Ɛɛ rɛ Piita baa dɪ ʊ aa tuŋ nɛ. Piita aa basɪ gɛɛ aŋ mɪɪgɪ gyʊʊ dɪya, Yesu laa
sɪya pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Piita, ɛɛ rɛ ɪ bɪɪnɪ? Kɪbee rɛ aa tuŋ lampoo a kɪ tɪya dʊnɪya no
kuworo, tɔɔ hʊ nala tɪɪ koo nɪhʊwala?”
26 Ɛɛ rɛ Piita baa dɪ nɪhʊwala rɛ. Yesu bɪl baa, “Ɛɛ daga anɪɪ tɔɔ hʊ nala tɪɪ kɛ bee
tuŋ kɪŋ buloŋ.”
27 Amɛ á kɛ bee kyɛ dɪ á yaa wɪɪ buloŋ kyogi ba, ɛɛ wɪya kpa bɪyaŋ a tuu fuwo a
lo, laasɪya fuwonamɪya hʊ ɪ aa sɪ lɪɪ kaŋ ʊ nyʊwa suri a tʊʊ lɪɪ molbinʊʊ ʊ nyʊwa
tɪyaŋ, a kaŋ molbii hʊ mʊ tuŋ ŋ beel-ɪ buloŋ nyuu lampoo.

18

Yesu daga nal hʊ aa yaa nɪbal Wɪɪsɪbee koro hʊ tɪyaŋ
Maakɪ 9.33-37; Luka 9.46-48

1 Ʊ bɪ pɪɪsa ka Yesu hatɪnna hʊ ko ʊ lee a pɪyɛsɪ ʊ baa, “Kɪbee rɛ yaa nɪbal Wɪɪsɪbee
koro hʊ tɪyaŋ?”
2 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ biibiye kɪdɪgɪ a leŋ ʊ ko sɪŋ ba sɪya tɪyaŋ.
3 Nyɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ ma bɪ kaŋ ma tɪɪ bɪrɪmɪ
a kɪɪ gɛɛ anɪɪ biibiisi, ma bɪ sɪ maakyiye gyʊʊ wɪɪsɪbee koro hʊ.
4 Nal hʊ aa kaŋ ʊ tɪɪ hʊwɔlɪ anɪɪ biibiye no, ʊ tɪɪna rɛ yaa nɪbal wɪɪsɪbee koro hʊ
tɪyaŋ.
5 Dɪ nal lɛ kuu ŋ wɪya a kaŋ biibiye no dɔŋtɪɪna weliŋ, mɪyaŋ nɛ ʊ tɪɪna kaŋ weliŋ
gɛɛ.”

Yesu basɪ wɪya hʊ aa sɪ leŋ dɪ nala yaa wɪbɔmɔ
Maakɪ 9.42-48; Luka 17.1-2

6 Dɪ nal lɛ ko leŋ dɪ nala no aa laa ŋ di, anɪɪ biibiisi no kɪdɪgɪ buloŋ ko vɪya ŋ
nyʊwa, ba aa kpaa nɔŋ a vʊwa laalɪ ʊ tɪɪna bagɪna tɪyaŋ a kpa ʊ yuwo we nɪɪbɪŋ
tɪyaŋ ʊ nyʊwa nɪɪ sʊba, ʊ rɛ sɪ kpɪya ʊ tɪɪna aa weye.
7 Akuu wɪya hʊ aa we dʊnɪya no tɪyaŋ aa sɪ wuwo leŋ dɪ dʊnɪya nala yaa wɪbɔmɔ
kyogi Wɪɪsɪ nyubaanɪŋ, dʊnɪya nala sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ. Wɪya hʊ aa sɪ leŋ dɪ
nihuwobiŋ yaa wɪbɔmɔ sɪ ko, amɛ tʊwara sɪ gyʊʊ nal hʊ aa sɪ leŋ dɪ ʊ dɔŋtɪɪna yaa
wɪbɔŋ.
8 Dɪ ɪ noŋ koo ɪ naaŋ nɛ leŋ ɪ yaa wɪbɔŋ, keri ʊ ta. Ɪ aa gyʊʊ wɪɪsɪbee koro hʊ abee
nokuu koo naakuu, ʊ rɛ kpɪya ɪ aa sɪ kaŋ nopilime abee naapilime ka dɪ ba kpa ɪ
yuwo we diŋ tɪyaŋ.
9 Dɪ ɪ sɪɪ rɛ leŋ ɪ yaa wɪbɔŋ, lɪɪ ta. Ɪ aa gyʊʊ wɪɪsɪbee koro hʊ abee sɪtogo, ʊ rɛ
kpɪya ɪ aa kaŋ sɪya balɪya ka ba kpa ɪ yuwo we diŋ tɪyaŋ.
10 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma kɪ pɔ dɪ ma ta ko maakyiye deŋ nala no aa tɪŋ Wɪɪsɪ aŋ
kaŋ ba tɪɪ hʊwɔlɪ anɪɪ biibiisi no kɪdɪgɪ buloŋ waasʊ. Beewɪya ba malɪkasɪ hʊ aa we
wɪɪsɪbee tɪyaŋ aa kaŋ ba wɪya mʊ kɪ biŋ ŋ kuwo sɪya rɛ saŋa buloŋ.
11 “Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye ko dɪ ŋ kyɛ a laa nala hʊ aa nyʊgɪsa rɛ a ta.”

Yesu maga piyesi hʊ aa nyʊgɪsa namaga
Luka 15.3-7

12 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga a baa, “Dɪ nal lɛ kaŋ piyese kɔɔ dɪ kɪdɪgɪ nyʊgɪsɪ, ɛɛ rɛ
ma bɪɪnɪ anɪɪ ʊ sɪ yaa? Na ʊ aa leŋ piyese mɔllɪbanaa bee fi abee nibi hʊ rɛ dɪ ʊ ta
pogo tɪyaŋ, ka dɪ ʊ gɔllɪ kɪ kyɛ penyʊgɪsɪɪ hʊ.

13 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ ʊ rɛ ko mʊ na ʊ, ʊ teŋ sɪ fɪyɛlɪ rɛ weliŋ pedɪgɪ no
wɪya a te pekaanɪya hʊ aa bɪ nyʊgɪsa.
14 Ɛɛ tɪɪ rɛ ma kuwo aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ mɛ bee kyɛ dɪ ma nala no aa laa Wɪɪsɪ
di aŋ kaŋ ma tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ anɪɪ biibiisi kɪdɪgɪ buloŋ nyʊgɪsɪ.”

Dɪ ɪ dɔŋtɪɪna ko yaa wɪɪ kyogi ɪ

15 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Dɪ ɪ dɔŋtɪɪna krisitabiye rɛ yaa wɪɪ kyogi ɪ, mʊ basɪ wɪɪ hʊ ʊ aa
yaa kyogi ɪ tɪya ʊ, amɛ leŋ dɪ ʊ yaa ɪ beel-ʊ dʊŋ wɪgyɪmɪɪ. Dɪ ʊ rɛ ko gyegili nɪɪ wɪɪ
hʊ ɪ aa basɪ tɪya ʊ, ɛɛ kɛ ɪ beel-ʊ mɪɪgɪ marɪ dɔmɔŋ nɛ gɛɛ.
16 Amɛ dɪ ʊ rɛ ko bɪ gyegili nɪɪ ɪ nyʊwa, kaŋ nal koo nala balɪya a pɛ ɪ tɪɪ tɪyaŋ dɪ
ma mʊ ʊ lee a basɪ wɪɪ hʊ ʊ aa yaa kyogi ɪ dɪ ba marɪ ma dɔmɔŋ. Ɪ aa yaa gɛɛ, ɪ sɪ
kaŋ nala balɪya koo boto dɪ ba yaa ɪ daŋsɪya tɪmma anɪɪ Wɪɪsɪ teŋ aa daga gɛɛ.
17 Amɛ dɪ ʊ rɛ ha ko bɪ gyegili nɪɪ ba mɛ nyʊwa, basɪ wɪɪ hʊ tɪya Krisitabiisi hʊ
buloŋ. Dɪ ʊ rɛ ha ko bɪl bɪ gyegili nɪɪ ba mɛ nyʊwa, ɛɛ kɛ kpa ʊ tɪɪna anɪɪ nal aa bɪ
gyɪŋ Wɪɪsɪ koo wɪbɔŋ yaal.
18 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, wɪɪ hʊ ma aa sɪŋ dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ rɛ Wɪɪsɪ kɪ sɪna.
Amɛ wɪɪ hʊ ma aa laa dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ rɛ Wɪɪsɪ mɛ sɪ laa.
19 Ŋ marɪ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, dɪ ma balɪya rɛ yaa nyʊʊdɪgɪ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ kyɛ
kɪŋ, ŋ Kuwo aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ sɪ yaa ʊ tɪya ma.
20 Lee hʊ nala balɪya koo boto aa laŋŋa ŋ feŋ tɪyaŋ, ŋ we ba lee rɛ.”

Yesu daga nala dɔmɔŋ wɪbɔmɔ kpakyɛyɪ wɪya

21 Ɛɛ rɛ Piita ko Yesu lee a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Tɪɪna, dɪ ŋ dɔŋtɪɪna rɛ yaa wɪɪ kyogi
ŋ, naaŋsɪɪnyʊwa bʊŋmɛ rɛ ŋ maga dɪ ŋ kpa kyɛ ʊ? Ŋ kpa kyɛ ʊ naaŋsɪɪnyʊwa bʊpɛ
koo?”
22 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Aayɪ, naaŋsɪɪnyʊwa bʊpɛ dʊŋ daa. Amɛ kpa kyɛ ʊ a mʊ pele
saŋa hʊ ɪ bɪl aa bɪ sɪ wuwo dɪɪsɪ.”
23 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ wɪɪ no maga namaga a baa, “Wɪɪsɪbee koro hʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ
kuwori kɪdɪgɪ aa sii yɪrɪ ʊ tʊŋtʊnna dɪ ʊ gyɪŋ ba kɪdɪgɪ buloŋ aa dii ʊ kyɪŋ mɔɔgɛɛ.
24 Ʊ aa piile dɪ ʊ pɪyɛsɪ kyɪma hʊ gɛɛ, ʊ tʊŋtʊnnɪ kɪdɪgɪ aa di ʊ kyɪŋ molbiye tusi
tusi ko ʊ lee.
25 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnɪ hʊ bɪ kaŋ molbii ʊ aa sɪ tuŋ. Nyɛ rɛ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ baa dɪ ba kaŋ
ʊ bee ʊ haaŋ abee ʊ balɪya abee kɪŋ buloŋ ʊ aa kana, a kaŋ mʊ yallɪ a ko tuŋ kyɪŋ
hʊ.
26 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnɪ hʊ tuu gbinni a sʊla ʊ, a baa, ‘Ŋ nɪhɪyawʊ, di kenyiri tɪya ŋ, ŋ sɪ
tuŋ kyɪŋ hʊ buloŋ.” ’
27 Nyɛ rɛ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ fá ʊ sikii a kpa kyɪŋ hʊ kyɛ ʊ aŋ leŋ ʊ mʊ.
28 Amɛ baal no aa lɪɪ, a kyeŋ ʊ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪɪna mɛ aa dii ʊ kyɪŋ molbiwarɪ tusi,
ʊ kyɪɪrɪ gal we ʊ bagɪna tɪyaŋ a baa dɪ ʊ tuŋ kyɪŋ hʊ.
29 Nyɛ rɛ ʊ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪɪna hʊ mɛ tuu gbinni a sʊla ʊ a baa, ‘Di kenyiri tɪya ŋ, ŋ
sɪ tuŋ kyɪŋ hʊ.’
30 Amɛ ʊ vɪya aŋ leŋ ba kana ʊ mʊ tɔ dɪya tɪyaŋ a kaŋ kɪ mʊ saŋa hʊ ʊ aa sɪ tuŋ
kyɪŋ hʊ teŋ.
31 Ʊ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪŋsɪ hʊ aa naa wɪɪ hʊ ʊ aa yaa, ʊ yaa ba tɪkyogi. Ba mʊ basɪ tɪya
ba nɪhɪyawʊ hʊ.
32 Ɛɛ rɛ kuwori hʊ yɪrɪ ʊ, a basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɛɛ dɔŋ tahaa tɪɪna! Ɪ aa sʊla ŋ nɛ
tɪŋ, ŋ kpaa kyɪŋ hʊ ɪ aa diye buloŋ a kyɛ ɪ.
33 Bee rɛ yaŋ tɪŋ ɪ kɛ bɪ wuwo dɪ ɪ fá ɪ dɔŋtɪɪna hʊ sikii anɪɪ ŋ aa fáá ɪ sikii gɛɛ?”
34 Kuwori hʊ na baaŋ weliŋ ʊ nyuu tɪyaŋ aŋ leŋ ba kana ʊ mʊ tɪya nɪtɔdɪya nala
dɪ ba dɔgɪsɪ ʊ a mʊ pele saŋa hʊ ʊ aa sɪ tuŋ kyɪŋ hʊ buloŋ teŋ.
35 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Nyɛ tɪɪ rɛ ŋ kuwo aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ mɛ sɪ yaa ma kɪdɪgɪ
buloŋ, dɪ mamaa rɛ ko bɪ kpaa wɪya kɪ kyɛ ma dɔŋtɪŋsɪ abee ma tɪsɪ buloŋ.”

19

Yesu basɪ haana vɪyayɪ wɪya
Maakɪ 10.1-12

1 Yesu aa basɪ wɪya no teŋ, ʋ lɪɪ Galili paalʋʋ a mʋ Gyudɪya paalʋʋ Gyɔɔdaŋ fuwo
hʋ kyolo tɪyaŋ.
2 Nɪgyamaa sii tɪŋa ʋ hal. Ʋ tɪɪbɪ nala hʋ aa wɪɪlɪ ba tɪyaŋ.
3 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ mɛ sii ko ʋ lee a kɪ kyɛ dɪ ba magɪsɪ ʋ, a pɪyɛsɪ ʋ a baa,
"Ʋ yaa ŋmanɪɪ rɛ dɪ baal kuu wɪɪ kɛ buloŋ wɪya a vɪya ʋ haaŋ?"
4 Yesu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ba a baa, "Ma bɪ karɪma Wɪɪsɪ teŋ hʋ tɪyaŋ anɪɪ saŋa hʋ Wɪɪsɪ
gyɪ aa marɪ dʋnɪya, baal bee haaŋ nɛ ʋ gyɪ ta aŋ baa,
5 nyɛ wɪya baal aa sɪ leŋ ʋ kuwo abee ʋ naa rɛ ka dɪ ʋ bee ʋ haaŋ yaa kɪdɪgɪ a kɪ
gyʋʋ.
6 Ba bɪl bɪ yaa nala balɪya, ba bɪrɪma nɪdɪgɪ rɛ. Ɛɛwɪya, nala hʋ Wɪɪsɪ aa leŋ ba
yaa nɪdɪgɪ ʋ bɪ maga dɪ nihuwobiŋ kaŋ ba porigi dɔmɔŋ."
7 Ɛɛ rɛ Farasiima hʋ bɪl pɪyɛsɪ ʋ a baa, "Bee rɛ yaŋ tɪŋ Moosi fa baa dɪ dɪ baal lɛ
aa kyɛ ʋ vɪya ʋ haaŋ, dɪ ʋ laa sɪya sabɪ haaŋ vɪyayɪ teŋ tɪya ʋ aŋ na vɪya ʋ?"
8 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Ma dagɪɪ aa hayɛ rɛ tɪŋ Moosi gyɪ tɪya ma
ŋmanɪɪ dɪ ma kɪ vɪya ma haana gɛɛ. Amɛ nyɛ daa ʋ fa kɪɪ dʋnɪya piilii hʋ tɪyaŋ.
9 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, a lɪɪ sɔŋsɔŋ hal, dɪ baal lɛ kuu wɪɪ buloŋ wɪya a vɪya ʋ haaŋ,
aŋ bɪl mʋ kpa hadɪma, ɪ tɪɪna yaa basɔŋsɔnnɪ rɛ."
10 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ basɪ tɪya ʋ anɪɪ dɪ nyɛ rɛ baal bee haaŋ wɪya kɪɪ, ɛɛ kɛ
nal aa leŋ haaŋ kpayɪ rɛ kyo kpɪya.
11 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, "Wɪɪ no bɪ kɪɪ nɪɪ nal buloŋ nɛ sɪ wuwo yaa
ʋ. Amɛ nala hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa ɛɛ dee tɪya dʋŋ nɛ sɪ wuwo yaa gɛɛ.
12 Wɪɪ hʋ aa tɪŋ baala badɔmɔŋ bee paa haana, ba yaa wɪgyamaa rɛ. Ba aa lʋl
badɔmɔŋ dɪ ba paalɪ bɪ kaŋ barɪ. Badɔmɔŋ mɛ nihuwobisi rɛ farɪ ba, ka badɔmɔŋ
mɛ kuu Wɪɪsɪbee koro hʋ wɪya a vɪya haana paayɪ. Nal hʋ aa sɪ wuwo laa wɪɪ no di,
ʋ tɪɪna laa di."

Yesu sʋl Wɪɪsɪ tɪya biibiisi
Maakɪ 10.13-16; Luka 18.15-17

13 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ sii kaŋ biisi ko Yesu lee, dɪ ʋ kpa ʋ nosi dɔbɔ ba tɪyaŋ a sʋla
Wɪɪsɪ tɪya ba. Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ kɪ kil ba.
14 Yesu aa naa gɛɛ, ʋ basɪ tɪya ba a baa, "Ma ta kil ba. Ma leŋ dɪ ba ko ŋ lee,
beewɪya nala hʋ aa kaŋ ba tɪɪ kɪ hʋwɔlɪ anɪɪ biibiisi no aŋ kɪ tɪŋ ŋ hal, ba aa rɛ sɪ
gyʋʋ wɪɪsɪbee koro hʋ tɪyaŋ."
15 Ɛɛ rɛ ʋ kpa ʋ nosi dɔbɔ ba tɪyaŋ aŋ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ba aŋ lɪɪ doŋ kpa mʋ.

Bapʋwasɪɪ hʋ aa yaa kɪna tɪɪna
Maakɪ 10.17-31; Luka 18.18-30

16 Baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ siye a ko Yesu lee a pɪyɛsɪ ʋ a baa, "Ŋ nɪhɪyawʋ, wɪwelibee
rɛ ŋ sɪ yaa a na mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii?"
17 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʋ a baa, "Bee rɛ tɪŋ ɪ kɪ pɪyɛsɪ ŋ wɪweliye wɪya? Wɪɪsɪ dʋŋ nɛ
weliye. Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ dɪ ɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii, kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ ba aa
saba biŋ."
18 Ɛɛ rɛ baal hʋ pɪyɛsɪ ʋ abaa, "Mɪrɪbeema rɛ gɛɛ?" Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ba aa rɛ nyɛ:
Ta kpʋʋ nal, ta kɪ sɔnnɔ, ta gaa, ta nyɪya wɪya tɪya nal,
19 kɪ tɪya ɪ kuwo abee ɪ naa gyɪrɪma, kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ."
20 Ɛɛ rɛ baal hʋ baa, "Wɪya no kɛ buloŋ nɛ ŋ kɪ tɪŋa. Wɪbee rɛ ha kaa?"

21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ abaa, “Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ dɪ ɪ kɔnɪ yaa niwelii Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ
tɪyaŋ, a ta kaŋ gyoŋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, mʊ kpa ɪ kɪna hʊ buloŋ yallɪ, a kpa molbiye hʊ
tɪya nyaaba, aŋ ko kɪ tɪŋa ŋ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, ɪ sɪ kaŋ kɪna wɪɪsɪbee tɪyaŋ.”
22 Yesu aa basɪ gɛɛ, baal hʊ tɪya buloŋ kyogi, ʊ sii mʊ, beewɪya ʊ gyɪ kaŋ kɪna rɛ
weliŋ.
23 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ʊ yaa wɪduwo
rɛ abee kɪna tɪɪna aa sɪ wuwo gyʊʊ wɪɪsɪbee koro hʊ.
24 Ŋ bɪl basɪ kɪ tɪya ma rɛ, nyɔgɪmaa aa sɪ tɪŋ gahaŋ sɪɪ a lɪɪ, ʊ rɛ yaa mɔl a te kɪna
tɪɪna aa sɪ wuwo gyʊʊ wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ.”
25 Ʊ hatɪnna hʊ gyɪ aa nɪɪ wɪya no, ba nyʊʊsɪ gyɪ fɪyɛlɪ weliŋ ba pɪyɛsɪ Yesu a baa,
“Dɪ ba aa rɛ kɪɪ nyɛ, kɪbee rɛ yaŋ sɪ na Wɪɪsɪ laatayɪ?”
26 Yesu mɪɪgɪ deŋ ba aŋ baa, “Wɪɪ no kperi nihuwobiŋ nɛ, amɛ wɪɪ buloŋ tuwo
Wɪɪsɪ aa bɪ sɪ wuwo yaa.”
27 Ɛɛ rɛ Piita baa, “Na, á kɛ leŋ á kɪŋ buloŋ nɛ aŋ kɪ tɪŋa ɪ hal. Bekiŋ tɔnɔ rɛ á sɪ
na?”
28 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, saŋa hʊ
dʊnɪfalɪɪ hʊ aa sɪ ko tɪyaŋ, mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪ hɔŋ ŋ gaŋdaa-kuworikpasa
tɪyaŋ. Saŋa no tɪyaŋ, ma nala hʊ fi abee balɪya hʊ aa tɪŋa ŋ hal, ma mɛ sɪ hɔŋ
kuworikpasɪnɪ fi abee balɪya tɪyaŋ a kɪ di Iziral bekyige fi abee balɪya hʊ sarɪya.
29 Nal hʊ buloŋ mɛ aa kuu ŋ wɪya, a leŋ ʊ dɪɪsɪ koo ʊ naabiisi koo ʊ kuwo koo ʊ
naa, koo ʊ biisi koo ʊ bagɪsɪ a ta, ʊ tɪɪna sɪ bɪl na kɪna no naaŋsɪɪnyʊwa kɔɔ aŋ pɛ
kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii mɛ.
30 Amɛ nala hʊ aa yaa nɪbala dʊnɪya sɪya tɪyaŋ, ba sɪ maakyiye ko yaa nɪbiisi, ka
nala hʊ mɛ aa yaa nɪbiisi dʊnɪya sɪya tɪyaŋ ba mɛ sɪ maakyiye ko yaa nɪbala.”

20

Yesu maga baga tʊŋtʊnna namaga

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga a tɪya ʊ hatɪnna hʊ a daga wɪɪ hʊ ʊ aa basɪ memii.
Ʊ baa, “Wɪɪsɪbee koro hʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ baga tɪɪna kɪdɪgɪ aa sii kyɪkyʊwala, a lɪɪ kɪ
kyɛ nala dɪ ʊ paa baadee dɪ ba mʊ pala ʊ baga.
2 Ʊ aa ko na nala hʊ aa sɪ mʊ baga hʊ, ʊ laa nyʊwa anɪɪ ʊ sɪ tuŋ ba kɪdɪgɪ buloŋ
kyɛdɪgɪ tuno, aŋ leŋ ba mʊ baga hʊ.”
3 Wɪɪsɪ aa ko maga gyinyɛ, ʊ bɪl lɪɪ a na baala badɔmɔŋ dɪ ba sɪŋ bee tɪyaŋ waasʊ.
4 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa “Ma mɛ mʊ ŋ baga, ka dɪ ŋ tuŋ ma gɛɛ hʊ buloŋ aa
maga.” Ɛɛ rɛ ba mɛ mʊ baga hʊ.
5 Wɪɪsɪ bɪl aa ko maga nyutʊtʊʊ, ʊ bɪl lɪɪ a na baala badɔmɔŋ a leŋ ba mɛ mʊ baga
hʊ. Sɔnnɪ bɪl aa ko viisi saŋa hʊ, ʊ bɪl lɪɪ na nala badɔmɔŋ a leŋ ba mɛ mʊ baga hʊ.
6 Wɪɪsɪ aa ko tuu fɪyɛlɪ gɛɛ, ʊ bɪl lɪɪ bee a na nala badɔmɔŋ mɛ dɪ ba sɪŋ waasʊ.
Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba abaa, “Bee rɛ tɪŋ ma sɪŋ daha waasʊ gyɪnaŋ buloŋ, ma bɪ kaŋ tʊŋ
buloŋ?”
7 Ba basɪ tɪya ʊ anɪɪ ba bɪ naa tʊma dɪ ba tʊma. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba dɪ ba mɛ mʊ
ʊ baga hʊ. Nyɛ rɛ ba mɛ kpa mʊ.
8 Dɪdaana aa ko pele, ɛɛ rɛ baga hʊ tɪɪna yɪrɪ nal hʊ aa deŋ ʊ baga hʊ a basɪ tɪya ʊ
dɪ ʊ yɪrɪ nala hʊ aa ko tʊŋ tʊma baga hʊ tɪyaŋ a tuŋ ba. Ʊ baa dɪ ʊ laasɪya tuŋ nala
hʊ aa laa hal ko a mʊ tuu pele nala hʊ a laa sɪya ko tɪyaŋ.
9 Baala hʊ aa laa hal mʊ baga hʊ, ʊ tuŋ ba kɪdɪgɪ buloŋ kyɛdɪgɪ tuno.
10 Ʊ aa tuŋ ba teŋ, nala hʊ aa laa sɪya mʊ baga hʊ mɛ ko dɪ ba laa ba tuno. Ba fa
bɪɪna anɪɪ ba sɪ laa te hal nala hʊ rɛ, amɛ ba tuŋ ba mɛ gɛɛ tɪɪ.
11 Ba laa molbiye hʊ aŋ gʊrɪmɪ baga hʊ tɪɪna wɪya kɪ basɪ,

12 a baa, “Nala no aa laa hal ko, ba tʊŋ tʊma hawa dɪgɪ dʊŋ nɛ, aŋka á kɛ tʊma
kyɪkyʊwala buloŋ gɛɛ wɪɪsɪ no mʊ gyʊʊ, aŋka ɪ tuŋ á buloŋ maga dɔmɔŋ.”
13 Ɛɛ rɛ baga hʊ tɪɪna basɪ tɪya ba kɪdɪgɪ a baa, “Ŋ bagyʊwa gyegile nɪɪ daha, ŋ bɪ
firimi ma. Na ma laa nyʊwa rɛ anɪɪ ma sɪ tʊma dɪ wɪɪsɪ gyʊʊ, ka dɪ ma laa kyɛdɪgɪ
tuno.
14 Ma laa ma molbiye kɪ mʊ. Ŋ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ŋ tuŋ baala no aa laa hal ko gɛɛ tɪɪ
ŋ aa tuŋ ma mɛ.
15 Ŋ bɪ kaŋ ŋmanɪɪ dɪ ŋ kaŋ ŋ molbiye yaa gɛɛ hʊ ŋ aa kyɛɛ? Koo ma tɪsɪ aa hɔllɪ
akuu ŋ aa kaŋ bɔnyɛ wɪya rɛ?”
16 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ teŋ aŋ baa, “Nala hʊ aa yaa nɪbala dʊnɪya nala sɪya tɪyaŋ ba
aa rɛ sɪ ko maakyiye yaa nɪbiisi dʊnɪfalɪɪ hʊ aa sɪ ko tɪyaŋ, ka nala hʊ mɛ aa yaa
nɪbiisi dʊnɪya nala sɪya tɪyaŋ ba mɛ rɛ sɪ maakyiye ko yaa nɪbala dʊnɪfalɪɪ hʊ aa sɪ
ko tɪyaŋ.”

Yesu bɪl basɪ ʊ sʊʊ wɪya
Maakɪ 10.32-34; Luka 18.31-34

17 Saŋa hʊ Yesu bee ʊ hatɪnna fi abee balɪya hʊ gyɪ aa we ŋmanɪɪ tɪyaŋ a kɪ mʊ
Gyerusalɛm tɪyaŋ nɛ ʊ gyɪ kaŋ ba dʊŋ gɪɪgɪ lɪɪ a basɪ tɪya ba a baa,
18 “Ma gyegili nɪɪ daha. Á aa mʊ Gyerusalɛm nɛ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba sɪ kaŋ mɪyaŋ
Nihuwobiŋ Biye a kaŋ mʊ tɪya Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ
dɪdagɪla. Ba sɪ di ŋ sarɪya a kpa kyogisi tɪyaŋ aŋ baa ʊ maga dɪ ba kpʊ ŋ nɛ,
19 aŋ kpa ŋ we nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma nosi tɪyaŋ. Ba sɪ yaa ŋ sɪya, a vɪɪrɪ ŋ, aŋ
kpaasɪ ŋ mal daagarɪɪ tɪyaŋ. Amɛ ʊ kyɛtoo kyɛɛ Wɪɪsɪ sɪ kyisi ŋ sʊʊ tɪyaŋ.”

Zebedi haaŋ sʊla Yesu kɪ kyɛ lɪhɔnɪya dɪ ʊ tɪya ʊ balɪya
Maakɪ 10.35-45

20 Zebedi haaŋ gyɪ sii kaŋ ʊ biisi balɪya ko Yesu lee rɛ a tuu gbinni ʊ sɪya tɪyaŋ, aŋ
sʊla ʊ dɪ ʊ pɛ ʊ bee wɪɪ kɪdɪgɪ.
21 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Wɪbee rɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ ŋ yaa tɪya ɪ?” Nyɛ rɛ ʊ baa, “Dɪ ɪ
ko di ɪ koro hʊ a hɔŋ ɪ gaŋdaa-kuworikpasa hʊ tɪyaŋ, leŋ dɪ ŋ biisi no balɪya kɪdɪgɪ
hɔŋ ɪ noduu, dɪ kɪdɪgɪ mɛ hɔŋ ɪ nogɔbɔ.”
22 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya biisi hʊ a baa, “Ma bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ma aa kyɛ. Ma sɪ wuwo
kaŋ kenyiri a na tʊwara hʊ ŋ aa sɪ na?” Ba baa “Waa á sɪ wuwo.”
23 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ma basɪ. Tʊwara hʊ ŋ aa sɪ na, ʊ tɪɪ rɛ
ma mɛ sɪ na. Amɛ ŋ noduu abee ŋ nogɔbɔ hʊhɔnnɔ hʊ kɛ, ŋ daa sɪ lɪɪ ba. Ŋ kuwo
Wɪɪsɪ marɪ doŋ nɛ a tɪya nala hʊ ʊ tɪɪ aa sɪ lɪɪ dɪ ba hɔŋ doŋ.”
24 Yesu hatɪnnɪ kaalɪya hʊ aa nɪɪ wɪɪ no ba kɪ na baaŋ Gyemsi bee Gyɔɔŋ tɪyaŋ.
25 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ʊ hatɪnna hʊ buloŋ ko laŋŋɪ, a basɪ tɪya ba a baa, “Na ma gyɪma
anɪɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma, ba kuworo aa hɔŋ ba nyuu tɪyaŋ nɛ, ba sɪlaala mɛ
kaŋ ba kɪ fɪla.
26 Amɛ ʊ bɪ maga dɪ ma kɛ kɪ yaa gɛɛ. Ma tɪyaŋ nal hʊ aa kyɛ dɪ ʊ yaa ma nɪbal,
ʊ maga dɪ ʊ tɪɪna tʊma kɪ tɪya ma rɛ.
27 Ma nal hʊ mɛ aa kyɛ dɪ ʊ yaa ma tɪyaŋ sɪlaal, ʊ maga dɪ ʊ tɪɪna kaŋ ʊ tɪɪ yaa
yoŋ nɛ ma tɪyaŋ,
28 anɪɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa kɪɪ gɛɛ. Ŋ bɪ ko dɪ nala tʊma kɪ tɪya ŋ, amɛ nala
rɛ ŋ ko dɪ ŋ tʊma tɪya, aŋ kpa ŋ mɪɪbol mɛ lenni sʊʊ a laa nala yʊga ta ba wɪbɔmɔ
tɪyaŋ.”

Yesu suro nyʊlɪma balɪya sɪya
Maakɪ 10.46-52; Luka 18.35-43

29 Ɛɛ hal lɛ ba mʊ lɪɪ tɪŋ Gyɛriko tɪyaŋ kɪ mʊ, nɪgyamaa mɛ sii paa tɪŋ ba hal.

30 Doŋ nɛ dı banyʊlma balıya mɛ hɔŋ ŋmanıı hʊ nyʊwa aŋ nıı dı Yesu rɛ aa baŋ.
Ɛɛ rɛ ba huwori yırı ʊ a baa, “Á nıhıyawʊ, Deviti nihii, fá á sikii.”
31 Ɛɛ rɛ nıgyamaa hʊ nɔsı ba dı ba leŋ ba kyagıŋsı hʊ. Amɛ ba marı yırı te gɛɛ a
baa, “Á nıhıyawʊ, Deviti nihii, fá á sikii.”
32 Doŋ nɛ Yesu sıŋ aŋ yırı ba a pıyɛsı ba, “Bekiŋ nɛ ma kı kyɛ dı ŋ yaa tıya ma?”
33 Ba baa, “Á nıhıyawʊ, á aa kyɛ dı ı suri á sıya tıya ma rɛ.”
34 Ɛɛ rɛ Yesu fá ba sikii a dige dige ba sıyası ba pirigi suri, ba sii kı tıŋa ʊ hal.

21

Yesu gyʊʊ Gyerusalɛm abee gaŋdarı
Maakı 11.1-11; Luka 19.28-40; Gyɔɔŋ 12.12-19

1 Yesu bee ʊ hatınna hʊ gyı aa ko kı kpaga Gyerusalɛm, a ko pele Bɛtifage aa we
Olivi dogimo nyuu tıyaŋ, Yesu lıı ʊ hatınna hʊ tıyaŋ balıya a tıŋ ba a baa, “Ma mʊ
tɔɔ hʊ aa we ma sıya.
2 Dı mamaa rɛ ko mʊ, ma sı na kokumo bee ʊ biye dı ba vʊwa sıgı. Ma puri kaŋ
ko tıya ŋ.
3 Dı nal buloŋ nɛ ko pıyɛsı ma, ma bası tıya ʊ anıı ma Tıına rɛ aa kyɛ. Ʊ sı leŋ dı
ma kaŋ ko lagı.”
4 Wıı no yaa dı wıı hʊ Wıısı gyı aa tıŋ ʊ tıŋdaal kıdıgı tıyaŋ bası ko yaa wıtıı rɛ.
5 Ʊ gyı baa,
“Bası tıya Zaayɔŋ nala
Ma na, ma kuwori rɛ aa ko ma lee.
Ʊ kaŋ ʊ tıı hʊwɔlı rɛ a gyıŋ kokumo
abee ʊ biye.”
6 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna hʊ mʊ a yaa wıı hʊ Yesu aa bası tıya ba.
7 Ba mʊ kaŋ kokumo hʊ bee ʊ biye a ko kpa ba gannı dɔbɔ kokumo hʊ abee ʊ biye
nyuu tıyaŋ, Yesu gyıŋ.
8 Nıgyamaa mɛ gyı kpaa ba gannı a gyarı ŋmanıı hʊ tıyaŋ, ka ba badɔmɔŋ mɛ gyaa
paaponni a mɛ kaŋ ko lıı gyarı ŋmanıı hʊ tıyaŋ.
9 Nıgyamaa hʊ aa laa Yesu sıya abee nala hʊ aa tıŋa ʊ hal piili kı yaa kyagıŋsı a kı
dannı ʊ a baa, “Tabarikala! Deviti nihii! Wıısı sı pɛ nal hʊ aa ko á Tıına feŋ tıyaŋ.
Ma leŋ dı á dannı Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ!”
10 Yesu aa mʊʊ gyʊʊ Gyerusalɛm, bee hʊ buloŋ dɔŋ. Ɛɛ rɛ nala kı pıyɛsı a baa, “Kıbee
rɛ nyɛ?”
11 Ɛɛ rɛ nıgyamaa hʊ baa, “Wıısı tıŋdaal Yesu aa lıı Nazarɛti aa we Galili paalʊʊ
tıyaŋ nɛ gɛɛ.”

Yesu gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ
Maakı 11.15-19; Luka 19.45-48; Gyɔɔŋ 2.13-22

12 Ɛɛ rɛ Yesu sii mʊ gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ gyaŋwuwo, dı nala badɔmɔŋ gyı we
doŋ a kı yallı kına, badɔmɔŋ mɛ kı yɔbɔ kına. Yesu kile ba buloŋ ta ba lıı. Baala
badɔmɔŋ mɛ gyı we doŋ a kı warı molbiye. Yesu ŋmaa ba teebʊlsı lo. Badɔmɔŋ mɛ
gyı aa yallı kokosi, ʊ ŋmaa ba mɛ kpasını kyige.
13 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa dı Wıısı baa, ‘Ŋ
dıya sı yaa lee hʊ nala aa sı kı kyʊwalı Wıısı rɛ’, aŋka ma kɛ mııgı kaŋ bırımı gaala
dıya.”
14 Ɛɛ rɛ nyʊlıma abee gbarıga ko Yesu lee Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, ʊ tııbı ba.
15 Amɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ aa naa
wımagıla hʊ ʊ aa yaa, a bıl na gɛɛ biibiisi aa yaa kyagıŋsı a kı dannı ʊ a baa
“Tabarikala! Deviti nihii!” Wııkyʊwaldııbal hʊ gyaŋwuwo tıyaŋ, ba baaŋ sii.

16 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ pɪyɛsɪ Yesu
a baa, “I nɪɪ wɪya hʊ biisi hʊ aa basɪ rɛ?” Yesu baa, “Ŋ nɪya rɛ.” Ɛɛ rɛ Yesu mɛ pɪyɛsɪ
ba abaa, “Ma bɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ teŋ lee hʊ ba aa saba a baa
“Wɪɪsɪ daga biibiisi abee biifɪllɪ rɛ dɪ ba kɪ dannɪ ʊ weliŋ?”
17 Doŋ nɛ Yesu leŋ ba aŋ sii mʊ pɪŋ Bɛɛtani tɪyaŋ.

Yesu kaaba we tutogo tɪyaŋ
Maakɪ 11.12-14, 20-24

18 Ʊ sɪya aa gballa kyɪkyʊwala, Yesu mɪɪgɪ sii kɪ mʊ Gyerusalɛm. Ŋmanɪɪ tɪyaŋ,
losi kana ʊ.
19 Ʊ naa tutogo dɪ ʊ sɪŋ ŋmanɪɪ hʊ nyʊwa tɪyaŋ. Ʊ mʊ gyʊʊ tutogo hʊ memii a wil
nyuu deŋ dɪ nɔnɔ tuwo, see paaponni dʊŋ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya tutogo hʊ a baa, “A lɪɪ
gyɪnaŋ kɪ mʊ, ɪ bɪl bɪ sɪ nɔnɔ.” Tutogo hʊ pirigi sʊba haŋ lagɪlagɪbiye hʊ.
20 Ʊ hatɪnna hʊ aa naa wɪɪ no, ʊ yaa ba wɪkperii. Ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Ɛɛ rɛ
tɪya hʊ pirigi sʊba lagɪ gɛɛ?”
21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ mamaa rɛ kɔnɪ laa
Wɪɪsɪ di, a bee yaa sige, ma mɛ sɪ wuwo yaa wɪɪ no ŋ aa yaa tutogo hʊ. Nyɛ mɛ dʊŋ
yaŋ daa, amɛ ma sɪ paalɪ wuwo basɪ tɪya dogimo no aa sɪna, a baa, ‘Sii a mʊ tele
mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ dɪ ʊ kɔnɪ sii mʊ tele.’
22 Kɪna hʊ buloŋ ma aa sʊla Wɪɪsɪ a kɪ kyɛ, dɪ mamaa rɛ laa Wɪɪsɪ di, ma sɪ na ba.”

Ba pɪyɛsɪ Yesu ʊ dee wɪya
Maakɪ 11.27-33; Luka 20.1-8

23 Yesu aa mɪɪgɪ mʊ gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal gyaŋwuwo hʊ, a kɪ daga nala, doŋ nɛ
Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma bee-nɪhɪyasɪ buloŋ sii ko ʊ lee a
pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Aŋnɛ rɛ tɪya ɪ dee ɪ kɪ yaa wɪya no buloŋ?”
24 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ mɛ sɪ pɪyɛsɪ ma wɪdɪgɪ. Dɪ mamaa rɛ ko lɪɪ ʊ
sɪɪ tɪya ŋ, ŋ mɛ sɪ daga ma nal hʊ aa tɪya ŋ dee ŋ kɪ yaa wɪya no buloŋ.”
25 Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Aŋnɛ rɛ tɪya Gyɔɔŋ, Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ dee ʊ gyɪ kɪ fo nala
wɪɪkyʊwalnɪɪ? Ʊ dee hʊ gyɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ koo ʊ lɪɪ nihuwobiŋ lee rɛ?” Ʊ aa basɪ
gɛɛ, ba piili kaŋ wɪɪ hʊ kɪ kpa dɔmɔŋ a baa, “Wɪbee rɛ á sɪ basɪ tɪya ʊ? Dɪ ámaa rɛ
basɪ tɪya ʊ a baa dɪ Wɪɪsɪ lee rɛ ʊ lɪɪ, ʊ sɪ pɪyɛsɪ ma a baa, ‘Bee rɛ yaŋ tɪŋ á bɪ laa
wɪya hʊ Gyɔɔŋ aa basa di?’
26 Dɪ ámaa rɛ bɪl baa dɪ ʊ lɪɪ nihuwobiŋ lee mɛ rɛ, nɪgyamaa no buloŋ bee leŋ ma.
Beewɪya ba buloŋ gyɪ laa di anɪɪ Gyɔɔŋ gyɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ.”
27 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya Yesu a baa, “Á bɪ gyɪma.” Nyɛ rɛ Yesu mɛ basɪ tɪya ba a baa,
“Ɛɛ kɛ, ŋ mɛ bɪ sɪ daga ma nal hʊ aa tɪya ŋ dee ŋ wuwo kɪ yaa wɪya no buloŋ.”

Biibaala balɪya namaga

28 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga a tɪya Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma
a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ a kaŋ ʊ biibaala balɪya. Ʊ sii mʊ ʊ biihɪyawʊ hʊ
lee a basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Ŋ biye, mʊ baga gyɪnaŋ a tʊŋ tʊma.’
29 Ɛɛ rɛ biye hʊ baa, “Ŋ bɪ sɪ wuwo mʊ.” Amɛ gɛɛ hal tɪyaŋ, ʊ bɪrɪmɪ ʊ hakɪla aŋ
sii mʊ baga hʊ.
30 Ɛɛ rɛ ʊ mʊ a basɪ ɛɛ tɪɪ tɪya haŋbiye hʊ tɪɪna mɛ, ʊ laa nyʊwa weliŋ anɪɪ ʊ sɪ
mʊ baga hʊ aŋ vɪya mʊyɪ.
31 Biisi no balɪya tɪyaŋ, ba kɪbee rɛ tɪŋ ʊ kuwo hʊ nyʊwa?” Doŋ nɛ ba basɪ tɪya ʊ
dɪ ʊ biihɪyawʊ rɛ tɪŋ ʊ kuwo nyʊwa. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ
kɪ tɪya ma, lampolaala abee gyaŋtɪrɪsɪ laa sɪya kɪ gyʊʊ wɪɪsɪ koro hʊ rɛ ma tɪyaŋ.
32 Beewɪya Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ ko daga ma wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʊ rɛ ma aa sɪ tɪŋa,
aŋka ma bɪ laa ʊ wɪya di, amɛ lampolaala abee gyaŋtɪrɪsɪ kɛ laa ʊ wɪya di rɛ. Abee

ma aa naa gɛɛ hʋ ba aa laa ʋ wɪya di buloŋ, amɛ ma kɛ bɪ bɪrɪma ma hakɪllɪ a laa ʋ wɪya di.”

Yesu maga baga tʋŋtʋnna badɔmɔŋ namaga
Maakɪ 12.1-12; Luka 20.9-19

33 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ biŋ ʋ baga a pɔ kɪna badɔmɔŋ aa kaŋ nɔŋkyɪga a kɪɪ gɛɛ anɪɪ kyʋkyɔyɪ, ba kɪ yɪrɪ girepisi. Ʋ yaŋ lɪga baga hʋ gol baŋ, a hulo bʋwa baga hʋ tɪyaŋ dɪ ba kyaga tɪɪnɔnɔ hʋ nɪɪ kɪ we (beewɪya ba kpaa ba nɔnɔ kɪ kyɔ sɪŋ nɛ). Ʋ gyɪ saa salnyuu dɪɪbiye mɛ rɛ, dɪ ba hɔŋ ʋ salnyuu tɪyaŋ a kɪ pɔ baga hʋ. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ʋ paa nala a we baga hʋ tɪyaŋ dɪ ba kɪ tʋma. Ka ʋ sii kpa mʋ tɔɔ kɪdɪgɪ.

34 Tɪɪnɔnɔ hʋ tɔrɪɪ saŋa aa ko pele, ʋ tɪŋ ʋ dɪya tʋŋtʋnna dɪ ba mʋ baga tʋŋtʋnna hʋ lee a laa ʋ tɪɪnɔnɔ tol ko tɪya ʋ. Nyɛ rɛ ba mʋ.

35 Ba kasɪ ba a ŋmaa kɪdɪgɪ, a kpʋ kɪdɪgɪ, aŋ yaga kɪdɪgɪ hʋ mɛ abee bʋwa.

36 Ɛɛ rɛ baal hʋ bɪl marɪ tɪŋ ʋ dɪya tʋŋtʋnna badɔmɔŋ aa tee laasɪya nala hʋ. Ba yaa ba mɛ gɛɛ tɪɪ.

37 Ba kateŋsi tɪyaŋ ʋ tɪŋ ʋ biye tɪɪ. Ʋ bɪɪna anɪɪ dɪ ʋ biye tɪɪ kɛ rɛ mʋwa, ba sɪ tɪya ʋ gyɪrɪma.

38 Amɛ tʋŋtʋnna hʋ aa naa biye hʋ, ba basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Dɪ baga hʋ tɪɪna rɛ ko sʋba, biye no rɛ sɪ di ʋ kyaŋ. Ma leŋ dɪ á kpʋ ʋ. Dɪ ámaa rɛ kpʋ ʋ, ámaa rɛ sɪ mɪɪgɪ tɪŋ ʋ kɪna hʋ buloŋ.”

39 Doŋ nɛ ba kaŋ biye hʋ a kpʋ ʋ, aŋ kpa ʋ yuwo ta baga hʋ hal.

40 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Ba aa maga nyɛ, dɪ baga hʋ tɪɪna rɛ ko, ɛɛ rɛ ʋ sɪ yaa baga tʋŋtʋnna no?”

41 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʋ a baa, ‘Ʋ sɪ ko a kpʋ nɪbɔmɔ no aŋ kpa baga hʋ a tɪya nɪdʋŋsɪ, nala hʋ aa sɪ kɪ tɪya ʋ ʋ tɪɪnɔnɔ tol, dɪ ba tɔrɪɪ saŋa rɛ ko pele.” ’

42 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ nala hʋ aa nɪɪ namaga hʋ abaa, “Ma bɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ teŋ hʋ lee hʋ ba aa baa,
‘Bʋyɪ hʋ dɪɪsaala a vɪya ta,
ʋ rɛ mɪɪgɪ ko yaa bʋduwo ba aa kpaa biŋ dɪya hʋ gyememii ʋ kaŋ dɪya hʋ sɪgɪ.
Á Tɪɪna Wɪɪsɪ tʋma rɛ gɛɛ.
Á naa nɪɪ ʋ yaa wɪkperii rɛ!” ’

43 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nala hʋ a baa, “Wɪɪsɪ sɪ kaŋ ʋ koro hʋ laa ma lee, a kpa tɪya nala hʋ aa sɪ tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa weliŋ a kɪ yaa wɪya hʋ aa sɪ daga anɪɪ ba we wɪɪsɪ koro hʋ tɪyaŋ nɛ.

44 Nal hʋ aa tele bʋyɪ no nyuu, ʋ tɪɪna sɪ kyɔrɪsɪ kyɔrɔkyɔrɔ. Dɪ bʋyɪ no mɛ rɛ ko tele nal buloŋ nyuu, ʋ sɪ kyaŋɪsɪ ʋ tɪɪna kyaŋa kyaŋa.”

45 Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Farasiima aa nɪɪ Yesu aa maga namaga hʋ, ba gyɪma anɪɪ ba wɪya rɛ ʋ kɪ basɪ gɛɛ.

46 Ɛɛ rɛ ba kɪ lʋga dɪ ba kana ʋ tɔ dɪyaŋ. Amɛ ba fa aa fá nɪgyamaa hʋ aa we doŋ nɛ, beewɪya nɪgyamaa hʋ kpaa Yesu anɪɪ ʋ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ.

22

Yesu maga hafalɪɪ gbɪyala namaga
Luka 14.15-24

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga kɪdɪgɪ tɪya nala hʋ aa pɪyɛsɪ ʋ dee wɪya,

2 a baa, “Wɪɪsɪbee koro hʋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kuwori kɪdɪgɪ aa leŋ ba marɪ ʋ biye hafalɪɪ gbɪyala kɪdiiliye.

3 Ba aa marɪ kɪdiiliye hʋ teŋ, ʋ tɪŋ ʋ tʋŋtʋnna dɪ ba mʋ yɪrɪ nala hʋ ʋ aa yɪra anɪɪ wɪɪ buloŋ yaa siri rɛ. Ba mʋ yɪrɪ ba, ba vɪya koyi.

4 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl tɪŋ ʊ tʊŋtʊnna badɔmɔŋ a baa, ‘Ma mʊ basɪ tɪya nala hʊ ŋ aa yɪra anɪɪ
nɔbolli bee nɔfarɪsɪ buloŋ nɛ ŋ kpʊ a leŋ ba yaa kɪdiiliye hʊ. Wɪɪ buloŋ yaa siri rɛ.
Ɛɛwɪya ba ko hafalɪɪ gbɪyala hʊ.” ’
5 Ɛɛ rɛ nala hʊ ʊ aa yɪra bɪl vɪya mʊyɪ aŋ kɪ tʊŋ ba tʊma. Ba badɔmɔŋ sii mʊ ba
bagɪsɪ ka badɔmɔŋ mɛ sii mʊ ba kɪna lɪyallɪɪ.
6 Ka badɔmɔŋ mɛ kasɪ ʊ dɪya tʊŋtʊnna hʊ ʊ aa tɪma a ŋmaa ba weliŋ aŋ kpʊ ba.
7 Ɛɛ rɛ kuwori hʊ na baaŋ kɪŋkaŋ a ta ʊ laalyuwolo ba mʊ kpʊ nala hʊ aa kpʊʊ ʊ
dɪya tʊŋtʊnna hʊ, aŋ nyɔgɔ ba bee buloŋ ta.
8 Ɛɛ rɛ ʊ yɪrɪ ʊ tʊŋtʊnnɪkaalɪya hʊ a bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Hafalɪɪ gbɪyala kɪdiiliye
hʊ yaa siri rɛ, amɛ nala hʊ ŋ aa yɪra bɪ maga dɪ ba ko gbɪyala hʊ.
9 Ma lɪɪ gɔllɪ bee hʊ tɪyaŋ buloŋ a yɪrɪ nala hʊ buloŋ ma aa sɪ na a basɪ tɪya ba dɪ
ba ko di kɪdiiliye hʊ.”
10 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnna hʊ lɪɪ gbɛ bee hʊ tɪyaŋ buloŋ a yɪrɪ nala hʊ buloŋ ba aa naa doŋ,
niweliye abee nɪbɔmɔ buloŋ. Ɛɛ rɛ ba buloŋ ko gyʊʊ su dɪya hʊ tɪyaŋ ba fa aa gbɪyalɪ
gbɪyala hʊ.
11 Ɛɛ rɛ kuwori hʊ gyʊʊ dɪ ʊ na nala hʊ aa ko. Ʊ gyʊwa a na baal kɪdɪgɪ aa bɪ laalɪ
hafalɪɪ gbɪyala gal.
12 Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɲ bagyʊwa, ɛɛ rɛ ɪ yaa ko gyʊʊ daha aŋ bɪ laalɪ hafalɪɪ
gbɪyala gal?” Baal hʊ tallɪ ʊ nyʊwa.
13 Ɛɛ rɛ kuwori hʊ basɪ tɪya ʊ tʊŋtʊnna a baa, “Ma kaŋ baal no a vʊwa ʊ nosi abee
ʊ naasɪ buloŋ a kpa ʊ yuwo ta gyee hal bilhuu hʊ tɪyaŋ dɪ ʊ pɪŋ doŋ kɪ wii aŋ kɪ
kyaŋ ʊ nyɪŋa.”
14 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ teŋ aŋ baa, “Nɪgyamaa rɛ ba yɪrɪ amɛ nala baŋmana dʊŋ nɛ ba
lɪɪ.”

Ba basɪ lampoo tunii wɪya
Maakɪ 12.13-17; Luka 20.20-26

15 Ɛɛ rɛ Farasiima sii lɪɪ a vʊʊlɪ gɛɛ hʊ ba aa sɪ magɪsɪ Yesu a bara kana ʊ abee
wɪpɪyɛsɪya.
16 Nyɛ rɛ ba tɪŋ ba hatɪnna badɔmɔŋ abee kuwori Hɛrɔtɪ hatɪnna badɔmɔŋ dɪ ba
mʊ Yesu lee. Ɛɛ rɛ ba ko pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Á nɪhɪyawʊ, á gyɪma anɪɪ ɪ kaŋ wɪtɪɪ
rɛ a kɪ daga Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ mɛ abee wɪtɪɪ. Ɪ sɪya tuwo nala wɪbasɪya tɪyaŋ. Ɪ bee fa
nɪbal buloŋ sɪɪ mɛ.
17 Á aa kyɛ dɪ á gyɪma rɛ anɪɪ dɪ ʊ yaa ŋmanɪɪ dɪ á tuŋ lampoo kɪ tɪya Roma paalʊʊ
kuworibal hʊ koo ʊ bɪ yaa ŋmanɪɪ.”
18 Amɛ Yesu fa gyɪŋ ba tɪbɪɪŋbɔmɔ hʊ rɛ, ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Mamaa
minaafigi tɪmma! Bee rɛ tɪŋ ma ko dɪ ma magɪsɪ ŋ?
19 Ma kpa molbinʊʊ hʊ ma aa kaŋ kɪ tuŋ lampoo hʊ tɪya dɪ ŋ na.”
20 Ba kpaa kɪdɪgɪ tɪya ʊ, ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Kɪbee nyuu abee ʊ feŋ nɛ ba kpaa
biŋ molbinʊʊ hʊ tɪyaŋ nyɛ?”
21 Ɛɛ rɛ ba baa dɪ Roma paalʊʊ kuworibal hʊ feŋ abee ʊ nyuu rɛ. Ʊ basɪ tɪya ba a
baa, “Ɛɛ kɛ, kɪŋ hʊ aa yaa Roma paalʊʊ kuworibal hʊ kɪŋ, ma kpa tɪya ʊ. Ka kɪŋ hʊ
mɛ aa yaa Wɪɪsɪ kɪŋ, ma kpa tɪya Wɪɪsɪ.”
22 Yesu aa basɪ gɛɛ, ba buloŋ nyʊʊsɪ fɪyɛlɪ, ba lem-ʊ aŋ sii mʊ.

Ba pɪyɛsɪ Yesu sʊʊ tɪyaŋ mɪɪgɪ siiyi wɪya
Maakɪ 12.18-27; Luka 20.27-40

23 Haŋ Kyɛɛ hʊ tɪɪ rɛ nala badɔmɔŋ ba aa yɪrɪ Sadusiima mɛ sii ko Yesu lee. Nala
no kɛ gyɪ baa dɪ dɪ nal lɛ sʊba ʊ tɪɪna bɪl bɪ sɪ wuwo sii sʊʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba ko pɪyɛsɪ
Yesu a baa,

24 “Á nıhıyawʊ, Moosi daga anıı dı baal lɛ kpaa haaŋ, dı ʊ bee haaŋ hʊ bı lʊl biye
ka dı baal hʊ sʊba, ʊ maga dı ʊ naabiye kpa lohaaŋ hʊ rɛ, dı ʊ beel-ʊ lʊl biisi tıya ʊ
maana hʊ.
25 Nımmabalıya bapɛ rɛ gyı we daha a yaa baala. Nyɛ rɛ ba kıhıyawʊ tıına kpaa
haaŋ. Ʊ bee haaŋ hʊ bı lʊl biye, aŋka ʊ sʊba. Ʊ katıyal mɛ mııgı kpa haaŋ hʊ.
26 Ɛɛ rɛ ʊ katıyal hʊ mɛ sʊba, ka too tıına hʊ mɛ kpa haaŋ hʊ. Ʊ mɛ gɛɛ tıı puu ʊ.
Nımmabalıya hʊ bapɛ buloŋ nɛ kpaa haaŋ hʊ, ka ʊ bee ba kıdıgı buloŋ bı lʊl biye.
27 Ɛɛ hal tıyaŋ haaŋ hʊ mɛ sii sʊba.
28 Kyɛɛ hʊ nala aa sı sii sʊʊ tıyaŋ, baala no bapɛ tıyaŋ, kıbee rɛ sı tıŋ haaŋ hʊ?
Beewıya ba buloŋ bapɛ rɛ kpaa ʊ ko baŋ kyeme.”
29 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma bı gyıŋ Wıısı teŋ, a bı gyıŋ Wıısı dee mɛ, ɛɛ
rɛ tıŋ ma ŋmaa naaŋ mɔɔnyɛ.
30 Kyɛɛ hʊ nala aa sı sii sʊʊ tıyaŋ, baala bıl bı sı paa haana, haana mɛ bıl bı sı yal
balama. Ba buloŋ sı kıı gɛɛ anıı malıkası aa we wıısıbee tıyaŋ.”
31 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Na ma pıyɛsı ŋ nala aa sı sii sʊʊ tıyaŋ wıya rɛ.
Ma bı karımı wıya hʊ Wıısı aa basa tıya ma a mʊ kı tile sʊʊnı mııgı sii tıyaŋ ʊ teŋ
tıyaŋ?
32 Ʊ baa, ‘Mıyaŋ nɛ yaa Wıısı hʊ Abıraham abee Azıkı abee Gyeekɔbı buloŋ gyı
aa tıŋa. Wıı no ʊ aa basa, ʊ daga anıı Wıısı yaa niweye Wıısı rɛ, ʊ bı yaa sʊʊnı
Wıısı.” ’
33 Nıgyamaa hʊ aa nıı gɛɛ ʊ aa daga nala, ba nyʊʊsı fıyɛlı.

Wıısı mırısı tıyaŋ sıfıyaŋ wıı
Maakı 12.28-34; Luka 10.25-28

34 Farasiima hʊ aa nıya anıı Yesu bası wıya lo Sadusiima ba nyʊʊsı gyʊʊ kpʊlıya
gɛɛ, ba ko yaa nyʊʊdıgı a sii kpa mʊ Yesu lee.
35 Ɛɛ rɛ ba kıdıgı aa yaa Wıısı Teŋ dıdagıl kı lʊga dı ʊ magısı Yesu, a pıyɛsı ʊ wıya
36 a baa, “Nıhıyawʊ, Wıısı mırısı hʊ tıyaŋ, ba kıbee rɛ yaa ba buloŋ tıyaŋ sıfıyaŋ
wıı?”
37 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Kyo ı tıına Wıısı abee ı tıya buloŋ, abee ı hakıla buloŋ abee ı
wıkanıı buloŋ.
38 Wıısı mırısı hʊ tıyaŋ buloŋ wıbal abee ba tıyaŋ sıfıyaŋ wıı rɛ gɛɛ.
39 Wılıya tıına mɛ aa yaa sıfıyaŋ wıı rɛ nyɛ: ‘Kyo ı dɔŋtıına anıı ı aa kyo ı tıı
gɛɛ.” ’
40 Wıısı mırısı hʊ Moosi fa aa saba biŋ abee wıya hʊ buloŋ Wıısı tıŋdaala hʊ aa
basa, ba buloŋ lıı wıya no balıya tıyaŋ nɛ.

Ba pıyɛsı laataal hʊ Wıısı aa lıya wıya
Maakı 12.35-37; Luka 20.41-44

41 Farasiima hʊ ha aa laŋŋa gɛɛ, Yesu pıyɛsı ba a baa,
42 “Ɛɛ rɛ ma bıını Krisita, laataal hʊ Wıısı aa lıya wıya? Kıbee doho nal lɛ ʊ yaa?”
Ɛɛ rɛ ba baa dı ʊ yaa Deviti nihii rɛ.
43 Doŋ nɛ Yesu bıl pıyɛsı ba a baa, “Dı ʊ rɛ yaŋ yaa Deviti nihii, bee rɛ tıŋ saŋa hʊ
Wıısı Wiyesi Welii hʊ fa aa ko gyʊʊ Deviti tıyaŋ ʊ yırı Krisita hʊ ʊ Tıına?
44 Beewıya Deviti fa baa:
‘Ŋ Tıına Wıısı bası tıya ŋ Tıına a baa,
hɔŋ ŋ noduu logiŋ nıhɔnıı,
a mʊ pele saŋa hʊ ŋ aa sı kpa ı dɔmɔ we ı nosi tıyaŋ.’
45 Dı Deviti tıı rɛ yaŋ yırı Krisita hʊ ʊ Tıına, ɛɛ rɛ ʊ sı yaa a yaa ʊ nihii.”
46 Yesu aa bası gɛɛ, nal buloŋ bıl bı wuwo laa wıı bası. A lıı haŋ kyɛɛ hʊ a kaŋ kı
mʊ, nal buloŋ mɛ bıl bı kaŋ nyuduwo ʊ aa sı wuwo lıı sıŋ a pıyɛsı ʊ wıı buloŋ.

23

Yesu daga nala dı ba pɔ ba tııma weliŋ abee Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima
Maakı 12.38-40; Luka 11.39-44, 46, 52; 20.45-47

1 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya nıgyamaa hʊ abee ʊ hatınna hʊ a baa,
2 "Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ abee Farasiima hʊ, ba aa rɛ kaŋ ŋmanıı dı ba kı daga nala
Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba biŋ.
3 Ɛɛwıya, ma maga dı ma kı tıŋ wıya hʊ buloŋ ba aa baa dı ma kı yaa rɛ, amɛ ma
ta kı kyese ba wıyaalıya, beewıya ba tıı bee tıŋ wıya hʊ ba aa daga ma.
4 Ba aa vʊwa kyʊgı yoho rɛ a kpa kyʊgı nala, amɛ ba tıı bı sı laa nyʊwa pɛ ba tıyaŋ
mʊhʊ mɛ dı ba wuwo kyʊŋ kyʊgısı hʊ.
5 Ba aa yaa wıı buloŋ a kı kyɛ dı nala na ba rɛ. Ba aa sabı Wıısı wıya a we dagibiisi
tıyaŋ nɛ a kpa vʊwa ba gannı nosi tıyaŋ abee ba nyupugini tıyaŋ, aŋ leŋ ba gannı
nyʊʊgyʊwasa mɛ doliye doliye a te ɛɛ hʊ nıwaasıma kına aa kıya.
6 Dı ba aa rɛ yırı ba dı ba ko di kına, ba aa kyo dı ba hɔŋ nıbala lıhɔnıya rɛ. Dı
ba aa rɛ ko gyʊʊ wıkyʊwaldıısı mɛ, ba aa kyo dı ba hɔŋ nıbala lıhɔnıya rɛ.
7 Ba aa kı kyɛ dı nala kı kyʊwalı ba rɛ abee gyırıma gyamaa tıyaŋ aŋ kı yırı ba
nıhıyası.
8 Amɛ ma kɛ ta leŋ dı nala kaŋ ma kı yırı nıhıyası, beewıya ma buloŋ yaa
nımmabalıya rɛ, aŋka ma nıhıyawʊ mɛ yaa nıdıgı dʊŋ.
9 Ʊ bıl bı maga dı ma yırı nal buloŋ ma kuwo dʊnıya no tıyaŋ, beewıya ma Kuwo
yaa nıdıgı dʊŋ nɛ a we wıısıbee tıyaŋ.
10 Ma ta bıl kaŋ nal buloŋ mɛ yırı ma sılaal, beewıya ma sılaal yaa nıdıgı dʊŋ nɛ,
ʊ rɛ yaa Krisita, laataal hʊ Wıısı aa lıya.
11 Ʊ maga dı ma tıyaŋ sılaal bırımı haŋbiye rɛ a tʊŋ tʊma kı tıya ma buloŋ.
12 Nal hʊ buloŋ aa kpa ʊ tıı yohuŋ, Wıısı sı kana ʊ hʊwɔlı, ka nal hʊ mɛ aa kaŋ ʊ
tıı hʊwɔlı, Wıısı sı kpa ʊ yohuŋ.
13 Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tımma! Ma sı na
tʊwara yʊga! Ma kaŋ wıısıbee koro hʊ dimbeenyʊwa tɔ rɛ dı nala ta gyʊwa, beewıya
ma tıı bee kyɛ dı ma gyʊʊ, aŋ pɔ dı nala hʊ aa lʊga dı ba gyʊʊ mɛ ta gyʊwa.
14 Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tımma! Ma sı na
tʊwara kıŋkaŋ. Beewıya ma aa kaŋ lohaana kına kı fası rɛ, aŋ aa fugo kyʊwalı
Wıısı kı pıısı. Ɛɛwıya Wıısı sı dɔgısı ma a te nal buloŋ.
15 Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tımma! Ma sı na
tʊwara kıŋkaŋ. Ma aa sii duwori nıı rɛ a mʊ paalʊʊ dʊŋsı a kı bası Wıısı wıya. Dı
nıdıgı rɛ ko laa di, ma aa leŋ ʊ marı bɔmɔ rɛ, a maga dı ʊ tıına gyʊʊ diŋ a na tʊwara
kıŋkaŋ anıı ma mɛ aa sı na gɛɛ.
16 Mamaa nyʊlʊŋ-sılaala, ma sı na tʊwara! Ma aa baa, "Dı nal lɛ ŋmıyɛsı
Wıkyʊwaldııbal hʊ, ʊ bı yaa ŋmıyɛsʊʊ amɛ dı ʊ rɛ ko ŋmıyɛsı salma kına hʊ aa we
Wıkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, ʊ yaa ŋmıyɛsʊʊ rɛ."
17 Ɛɛdɔŋ nyʊlʊŋbambugo! Salma kına hʊ aa we Wıkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ abee
dıya hʊ aa leŋ salma hʊ bı kaŋ bisiŋ Wıısı sıya tıyaŋ, kına no balıya, kıbee rɛ yaa
sıfıyaŋ kıŋ?
18 Ma bıl basa anıı dı nal lɛ ŋmıyɛsı wıısʊllı-kına kogu hʊ tıyaŋ ba aa kpa kına kı
sʊla Wıısı, ʊ bı yaa ŋmıyɛsʊʊ, amɛ dı ʊ rɛ ŋmıyɛsı kıŋ hʊ ba aa kpaa dɔbɔ wıısʊllı-
kına kogu hʊ nyuu a sʊla Wıısı, ʊ yaa ŋmıyɛsʊʊ rɛ.
19 Ma yaa nyʊlıma rɛ, kıŋ hʊ ba aa kpaa biŋ kogu hʊ nyuu abee wıısʊllı-kına kogu
hʊ aa leŋ dı kıŋ hʊ bı kaŋ bisiŋ Wıısı sıya tıyaŋ, kına no balıya tıyaŋ kıbee rɛ yaa
sıfıyaŋ kıŋ?
20 Ɛɛwıya, dı nal lɛ ŋmıyɛsı wıısʊllı-kına kogu hʊ, ʊ ŋmıyɛsı kogu hʊ bee kıŋ hʊ
buloŋ aa dɔbɔ ʊ a tıyaŋ nɛ.

21 Dı nal lɛ bıl ŋmıyɛsı Wıkyʊwaldııbal hʊ, ʊ ŋmıyɛsı Wıısı dıya hʊ abee Wıısı
buloŋ nɛ, beewıya Wıısı we dıya hʊ tıyaŋ nɛ.
22 Dı nal lɛ bıl ŋmıyɛsı wıısıbee, ʊ ŋmıyɛsı Wıısı kuworikpasa hʊ abee nal hʊ aa
hɔŋ ʊ tıyaŋ buloŋ nɛ gɛɛ.
23 Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tımma! Ma sı na
tʊwara kıŋkaŋ. Paaponni hʊ buloŋ ma aa kpa we kıdiiliye tıyaŋ ba sʊwala sʊma,
ma aa kaŋ ba kpaa leye fi fi rɛ, a kpa lıdıgı tıya Wıısı. Ma aa yaa wımʊlla no buloŋ
nɛ aŋ vıya dı ma tıŋ sıfıyaŋ wıya hʊ Moosi fa aa biŋ tıya ma anıı ma kaŋ wıtıı wıı
buloŋ tıyaŋ, a kı fá nala sikii, a kı tıŋ Wıısı abee wıtıı. Ma aa kaŋ ma kına kpaa
leye fi fi, a kpa lıdıgı tıya Wıısı gɛɛ, ʊ yaa wıwelii rɛ, amɛ ɛɛ bı daga dı ma vıya
wıkaalıya hʊ kɛ ta.
24 Mamaa nyʊlʊŋ sılaala! Ma aa kyuwori ma nıı rɛ, a lıı naŋkyʊwa ta, aŋ kpa
kokumo lile.
25 Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tımma! Ma sı na
tʊwara kıŋkaŋ. Beewıya ma aa sası ma nıınyʊwagbaŋbiisi abee ma gbaŋsı hala
weliŋ nɛ aŋ bee sası ba tısı kɛ. Kıdiiliye hʊ bee kınyʊwalıya hʊ buloŋ aa we
nıınyʊwagbaŋbiisi no bee ma kıdigbaŋsı hʊ buloŋ tıyaŋ lıı ma tıbal hʊ ma aa kaŋ
kı firimi nala lee rɛ.
26 Ɛɛdɔŋ nyʊlıma! Ma bı gyıma anıı dı mamaa rɛ laa sıya sası nıınyʊwagbaŋbiisi
no bee ma kıdigbaŋsı no tısı ba hala mɛ sı kyaanı weliŋ?
27 Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima, ɛɛdɔŋ minaafigi tımma! Ma sı na
tʊwara kıŋkaŋ. Beewıya ma kıı gɛɛ rɛ anıı bilni ba aa kpaa tʊwɔl bʊgı. Ba hala aa
weliye rɛ, aŋka ba tısı buloŋ su abee sʊʊnı hogo abee kıpʊwanı iriŋ kɛ buloŋ.
28 Ɛɛ tıı rɛ ma mɛ kıı nala sıya tıyaŋ. Dı ba aa rɛ na ma, ba aa bıını nıı ma yaa
nıtııma rɛ, ka ma tısı su abee wıbɔmɔ abee minaafigi wıya.
29 Mamaa Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima, ma sı na tʊwara kıŋkaŋ! Ma yaa
minaafigi tımma rɛ, beewıya ma aa saa Wıısı tıŋdaala abee wıtıı tımma bilni rɛ a
marı ba mɛ weliŋ.
30 Ma aa baa, “Dı ámaa rɛ fa we doŋ saŋa hʊ tıyaŋ á naabaala fa aa we ba mııbolo
tıyaŋ, á fa bı sı laa nyʊwa pɛ ba tıyaŋ dı ba kpʊ Wıısı tıŋdaala hʊ.”
31 Ma wıbasıya kɔnı daga anıı ma yaa nala hʊ aa kpʊʊ Wıısı tıŋdaala hʊ doho
nala rɛ.
32 Wıbɔmɔ hʊ ma naabaala aa piile, ma mɛ kaŋ teŋsi.
33 Na ba aa bɔmɔ gɛɛ anıı dʊma! Ma bıına anıı ma sı wuwo fá gɛ diŋ gyʊʊyı rɛ
koo?
34 Ŋ bası kı tıya ma rɛ anıı, ŋ sı tıŋ Wıısı tıŋdaala abee wıgyʊnna abee dıdagıla dı
ba ko ma lee. Ma sı kpʊ badɔmɔŋ, a kaŋ badɔmɔŋ kpaası mal daagarıı tıyaŋ, a vıırı
badɔmɔŋ mɛ ma wıkyʊwaldıısı tıyaŋ, aŋ gɔllı kil badɔmɔŋ mɛ kı baŋ tɔnı tıyaŋ a
kı kyɛ dı ma kpʊ ba.
35 Ɛɛwıya, Wıısı sı dɔgısı ma akuu ba aa kpʊ nıtııma hʊ wıya, a piili Abɛl tıyaŋ a
mʊ pele saŋa hʊ tıyaŋ ba aa kpʊʊ Barakiya biibaal Zakarıya. Ba gyı kpʊʊ Zakarıya
Wıkyʊwaldııbal hʊ abee wıısʊllı-kına kogu hʊ nyuu ba aa nyɔgɔ pʊsı kı tıya Wıısı
paga tıyaŋ nɛ.
36 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nala no ba aa kpʊwa, ba haakye buloŋ dɔbɔ ma gyınaŋ
nala nyuu tıyaŋ nɛ.
37 Mamaa Gyerusalɛm nala, Wıısı tıŋ ʊ tıŋdaala ma lee rɛ, ma kpʊ badɔmɔŋ a paa
bʊwa yaga badɔmɔŋ mɛ. Saŋa buloŋ nɛ ŋ fa kyo dı ŋ puŋ tɔ ma buloŋ anıı gyimii
aa puŋ tɔ ʊ balıya gɛɛ, ka ma bı laa nyʊwa.
38 Ɛɛwıya, Wıısı sı baanı ma bee tıya ma dı ʊ pıŋ gyikpiye.
39 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, ma bıl bı sı na ŋ, see saŋa hʊ tıyaŋ ma aa sı lɔllı ŋ a baa,
‘Nyusʊŋtıına rɛ yaa nal hʊ aa ko Wıısı feŋ tıyaŋ.” ’

24

Yesu basɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ ŋmaaloyi wɪya
Maakɪ 13.1-2; Luka 21.5-6

1 Yesu gyɪ aa sii lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ a kɪ mʊ, ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ ko ʊ lee
a basɪ tɪya ʊ a baa, "Tɪɪna, deŋ na Wɪɪkyʊwaldɪɪbal no bee dɪɪsɪ no buloŋ aa sɪŋ doŋ
aa weliye gɛɛ."
2 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ma tɪɪ naa gɛɛ ba aa weliye rɛ, amɛ wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma,
ba sɪ maakyiye ŋmaa dɪɪsɪ no buloŋ lo. Bʊdɪgɪ mɛ gba bɪl bɪ sɪ ka a dɔbɔ ʊ dɔŋtɪɪna
tɪyaŋ."
3 Ɛɛ rɛ Yesu gyɪ mʊ hɔŋ Olivi dogimo hʊ nyuu tɪyaŋ, doŋ nɛ ʊ hatɪnna hʊ dʊŋ sii
ko ʊ lee a pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Saŋa bee tɪyaŋ nɛ wɪya no sɪ yaa? Bekiŋ wɪmagɪl lɛ á sɪ
na a gyɪŋ saŋa hʊ tɪyaŋ ɪ aa sɪ mɪɪgɪ ko, abee saŋa hʊ dʊnɪya aa sɪ teŋ?"
4 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ dɪ nal buloŋ ta ko mʊrɪ
ma.
5 Beewɪya, nala yʊga aa sɪ ko kpa ŋ feŋ anɪɪ ba aa rɛ yaa Krisita hʊ, a mʊrɪ
nɪgyamaa.
6 Ma sɪ nɪɪ yuwo dɔmɔ lee buloŋ tɪyaŋ. Dɪ mamaa rɛ ko nɪɪ gɛɛ, ma ta leŋ dɪ ma
bembiye kɪ sii. Beewɪya wɪya no buloŋ sɪ yaa, amɛ ɛɛ bɪ daga anɪɪ dʊnɪya tenii pele
rɛ.
7 Yuwo sɪ we dʊnɪya logiŋ buloŋ tɪyaŋ. Losi mɛ sɪ gyʊʊ, ka dɪ taŋha mɛ gyigili
lɪgyamaa tɪyaŋ.
8 Wɪya no buloŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ haluwokannɪ luwol aa piile kɪ wɪɪ.
9 Ɛɛ tɪyaŋ ba sɪ kasɪ ma a kpa ma we nala nosi tɪyaŋ dɪ ba dɔgɪsɪ ma aŋ kpʊ ma.
Dʊnɪya nala buloŋ sɪ kuu ŋ wɪya a haasɪ ma.
10 Haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ nɪgyamaa sɪ kpa ba Wɪɪsɪ laadii ta. Ba sɪ kaŋ gyamba bee
dɔmɔŋ a haasɪ dɔmɔŋ.
11 Nala hʊ aa nyɪya wɪya a baa ba yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala rɛ, ba sɪ yʊga a ko a mʊrɪ
nɪgyamaa.
12 Wɪbɔmɔ yayɪ sɪ pʊrɪgɪ, dɪ ɛɛ leŋ nala kyori mɛ teŋ abee dɔmɔŋ.
13 Amɛ nal hʊ buloŋ aa sɪ wuwo di kenyiri a kaŋ mala a mʊ teŋ, Wɪɪsɪ sɪ laa ʊ ta.
14 Ba sɪ laa sɪya basɪ Wɪɪsɪbee koro hʊ wɪweliye lee buloŋ tɪyaŋ dɪ dʊnɪya nal buloŋ
nɪɪ, ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ dʊnɪya tenii sɪ pele.

Yesu basɪ kɪbɔŋlɔrɪ hʊ aa yaa sɪna wɪya
Maakɪ 13.14-23; Luka 21.20-24

15 Dɪ mamaa rɛ ko na kɪbɔŋlɔrɪ hʊ aa yaa sɪna hʊ wɪya Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪŋ ʊ tɪŋdaal
Danɪyɛl tɪyaŋ a basɪ, dɪ ʊ sɪŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ, ʊ maga dɪ ma nala hʊ aa
karɪmɪ wɪya no lʊga rɛ aŋ gyɪŋ ba memii.
16 Dɪ mamaa rɛ ko na gɛɛ, ʊ maga dɪ nala hʊ aa we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ fá gyɪŋ
dogiŋsi nyuni rɛ a faŋa.
17 Dɪ nal lɛ we salnyuu tɪyaŋ, ʊ ta bɪl baa ʊ tuu gyʊʊ dɪya a paa ʊ kɪna.
18 Dɪ nal buloŋ nɛ we ʊ baga tɪyaŋ, ʊ ta bɪl baa ʊ mɪɪgɪ mʊ dɪya a paa ʊ ganni.
19 Haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ, haluwokanna bee biifɪllɪ nɪmma sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ.
20 Ma kɪ sʊla Wɪɪsɪ dɪ kyɛ hʊ ma aa si fá ta ko yaa puwo saŋa koo Kyɛwiyesii hʊ
kyɛɛ.
21 Beewɪya Wɪɪsɪ aa mara dʊnɪya a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ, nal buloŋ ha bɪ naa tʊwara
no iriŋ, nal mɛ bɪl bɪ sɪ na tʊwara no iriŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ.
22 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ fa bɪ kere kyɛyɛ hʊ wɪya no aa sɪ yaa ta, nɪdɪgɪ mɛ fa bɪ sɪ ka beewɪya
tʊwara hʊ aa sɪ ko sɪ lɔrɪ rɛ kɪŋkaŋ. Amɛ akuu nala hʊ ʊ aa lɪya wɪya, ʊ sɪ kere kyɛyɛ
hʊ ta.

23 Saŋa no tıyaŋ dı nal buloŋ nɛ ko bası tıya ı a baa, ‘Na Krisita hʊ we daha, koo ʊ
we lee kıdıgı, ta laa ʊ tıına di.’
24 Beewıya nala badɔmɔŋ sı sii nyıya wıya dı ba aa rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ
Wıısı aa lıya. Dı badɔmɔŋ mɛ sı sii fugo baa dı ba yaa Wıısı tıŋdaala rɛ. Ba sı yaa
wımagıla abee wıkperiye buloŋ a kı kyɛ dı ba mʊrı nala hʊ Wıısı aa lıya mɛ gba.
25 Ma gyegil daha! Ŋ bası wıya no buloŋ kı tıya ma rɛ, ka dı saŋa hʊ na pele.
26 Ɛɛwıya, dı nal buloŋ nɛ ko bası tıya ma anıı laataal hʊ Wıısı aa lıya rɛ we pogo
tıyaŋ, ma ta mʊʊ doŋ, koo dı ba aa rɛ bası tıya ma anıı ʊ rɛ faŋa daha, ma ta laa di,
27 beewıya saŋa hʊ tıyaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sı mııgı ko, ʊ sı kıı gɛɛ rɛ anıı
duwoŋ aa lıgısa, a kyaanı wıısınyuu buloŋ.
28 Lee hʊ buloŋ kıpʊwa aa pına, doŋ nɛ duuno aa kı laŋŋı.”

Nihuwobiŋ Biye mııgı koyi
Maakı 13.24-27; Luka 21.25-28

29 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Tʊwara no tenii hal tıyaŋ, ʊ bıl bı sı pıısı ka
dı wıısı bıl bı sı kı pɔsɔ, pene mɛ bıl bı sı kı pɔsɔ. Kyıŋwʊlıya sı lıı wıısınyuu a ko
tuu kı tele. Wıısınyuu kına buloŋ sı sii lıı ba liweeliye tıyaŋ.
30 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı na mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye magıl wıısınyuu tıyaŋ. Dı dʊnıya
nala rɛ ko na magıl no ba buloŋ sı wii. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma yaŋ sı na mıyaŋ Nihuwobiŋ
Biye, dı ŋ ko kı tuu abee gaŋdarı abee dee.
31 Ɛɛ tıyaŋ ba sı mʊʊ kabıl dı ʊ kyıyamı laa lee buloŋ, ka dı Wıısı tıŋ ʊ malıkası
dı ba mʊ lee kɛ buloŋ a kaŋ nala hʊ buloŋ ʊ aa lıya dı ba kı tıŋa ʊ ko laŋŋı.
32 Dı ma ko na tıısı aa tɔsı, ma aa gyıma anıı yʊʊ kpaga rɛ. Ʊ maga dı ma gʊnnı
wıgyʊŋ nɛ a lıı wıı no tıyaŋ.
33 Ɛɛ tıı rɛ dı mamaa rɛ ko na wıya no buloŋ aa yaa, ma gyıma anıı mıyaŋ
nihuwobiŋ Biye koyi mɛ kɔnı kpaga rɛ.
34 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma gyınaŋ nala aa we ma mııbol tıyaŋ, ma buloŋ bı
sı sʊba ka dı wıya no yaa baŋ.
35 Wıısınyuu abee taŋha buloŋ sı teŋ, amɛ wıya hʊ ŋ aa basa kɛ sı we doŋ a kaŋ
kı mʊ maakyiye buloŋ.

Nal buloŋ bı gyıŋ kyɛɛ hʊ koo saŋa hʊ Yesu aa sı mııgı ko
Maakı 13.32-37; Luka 17.26-30, 34-36

36 Nal buloŋ bı gyıŋ kyɛɛ hʊ wıya no aa sı yaa. Malıkası aa we wıısıbee tıyaŋ mɛ
gba paalı bı gyıma, see ŋ Kuwo Wıısı dʊŋ.
37 Saŋa hʊ tıyaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sı mııgı ko, ʊ sı kıı gɛɛ anıı wıya hʊ
gyı aa yaa saŋa hʊ Nowa gyı aa we ʊ mııbol tıyaŋ.
38 Ka dı duwoŋ hʊ gyı na nıı a su dʊnıya buloŋ, nala gyı aa di kıdiiliye rɛ, a kı
nyʊwa sıŋ. Baala kı paa haana, haana mɛ kı yala balama, a mʊ pele kyɛɛ hʊ Nowa
gyı aa gyʊʊ nııduworiboro hʊ.
39 Ba gyı bı gyıŋ wıı hʊ buloŋ aa yaa see saŋa hʊ tıyaŋ nıı hʊ aa ko paa ba buloŋ
mʊ. Ɛɛ tıı rɛ sı yaa saŋa hʊ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sı mııgı ko.
40 Saŋa no tıyaŋ baala balıya sı kı pala baga tıyaŋ dı Wıısı ko kpa kıdıgı aŋ leŋ
kıdıgı ta.
41 Haana balıya mɛ sı kı nɔŋ muŋ nɔŋ tıyaŋ dı Wıısı ko kpa kıdıgı aŋ leŋ kıdıgı
ta.
42 Ɛɛwıya ma yaŋ gyıŋ tıya ma tıı weliŋ, beewıya ma bı gyıŋ kyɛɛ hʊ ma Tıına aa
sı mııgı ko.
43 Ma tıı gyıma rɛ weliŋ anıı dı nal lɛ gyıŋ saŋa hʊ tıyaŋ gaal aa sı ko bori ʊ dıya
gyʊʊ a gaa ʊ kına, ʊ sı bara doo, a hɔŋ pɔ dı gaal hʊ ta ko bori ʊ dıya a gyʊʊ gaa ʊ
kına hʊ.

44 Ma mɛ yaŋ yaa siri pɔ, beewıya mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı mııgı ko saŋa hʋ tıyaŋ
ma aa bı yıyɛla.”

Tʋŋtʋnnı buloŋ maga ʋ kaŋ wıtıı rɛ
Luka 12.41-48

45 Ɛɛ rɛ á Tıına Yesu mııgı bası tıya ba a baa, “Ŋ aa kyɛ dı ma kıı tʋŋtʋnnı hʋ aa
gyıŋ wıya a kı tıŋ ʋ nıhıyawʋ nyʋwa rɛ. Ʋ rɛ yaa tʋŋtʋnnı hʋ ʋ nıhıyawʋ hʋ aa sı
lıı dı ʋ kı deŋ ʋ dıya, aŋ pɛ kı tıya ʋ tʋŋtʋnnı-dɔŋtıŋsı hʋ mɛ ba kıdiiliye saŋa hʋ
aa maga dı ʋ tıya ba.
46 Dı tʋŋtʋnnı no rɛ yaa wıya hʋ ʋ nıhıyawʋ hʋ aa daga ʋ dı ʋ yaa, ʋ teŋ sı fıyɛlı
weliŋ kyɛɛ hʋ ʋ nıhıyawʋ hʋ aa sı mııgı ko.
47 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ʋ nıhıyawʋ hʋ sı kpa ʋ kına buloŋ we tʋŋtʋnnı no
nosi tıyaŋ dı ʋ kı deŋ.
48 Amɛ dı ʋ rɛ yaa tʋŋtʋnnıbɔŋ, ʋ aa bası tıya ʋ tıı rɛ a baa, ‘Ŋ nıhıyawʋ hʋ bı sı
ko lagılagı no. Ʋ sı pıısı.’
49 Ka dı ʋ yaŋ piili kı dɔgısı ʋ tʋŋtʋnnı-dɔŋtıŋsı hʋ aŋ kı di kıdiiliye hʋ yʋga yʋga,
aŋ gɔllı tıŋ sınyʋwala hal a nyʋwa sıŋ bugo kı baŋ,
50 wıya no tıyaŋ nɛ ʋ sı we kı yaa dı ʋ nıhıyawʋ hʋ mııgı ko pirigi ʋ tıyaŋ dı ʋ bı
yıyɛla.
51 Ʋ sı dɔgısı ʋ weliŋ aŋ leŋ dı ʋ mɛ na tʋwara hʋ nala aa fugo baa ba aa tıŋ Wıısı
aa naa. Haŋ tʋwara hʋ tıyaŋ nɛ ba sı we a kı wii aŋ kı kyaŋ ba nyıŋa.”

25

Yesu maga hatoliye fi badɔmɔŋ namaga

1 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga a baa, “Kyɛɛ hʋ wıya no buloŋ aa sı yaa, wıısıbee
koro hʋ sı kıı gɛɛ anıı hatoliye fi aa sii tebine kıdıgı a paa ba fıŋtıŋsı a mʋ dı ba
kyeŋ hafalıı bala.
2 Hatoliye no tıyaŋ, bɔnɔŋ gyı yaa bambugo rɛ, ka bɔnɔŋ mɛ gyı yaa wıgyʋnna.
3 Bambugo hʋ gyı bı lɔgɔ nʋʋ kolo, dı ba fıŋtıŋsı hʋ rɛ ko dısı dı ba fa kpa we.
4 Ka wıgyʋnna hʋ kɛ gyı lɔgɔ nʋʋ we bumbuŋiye tıyaŋ a kolo.
5 Hafalıı hʋ bala hʋ gyı pıısa rɛ weliŋ, ɛɛ rɛ hatoliye hʋ buloŋ mɛ gyı hɔŋ dıyɛgı
dıyɛgı lɔlɔ aŋ kpa doo pıŋ.
6 Ʋ tekere vıʋ̃ʋ̃, nal kıdıgı heeli a baa, “Hafalıı bala hʋ rɛ aa ko! Ma ko lıı mʋ
kyeme ʋ.”
7 Ɛɛ rɛ hatoliye hʋ buloŋ sii a kaŋ ba fıŋtıŋsı ŋması turo ta ba gyıŋ.
8 Doŋ nɛ bambugo hʋ bası tıya wıgyʋnna hʋ a baa, “Á fıŋtıŋsı hʋ aa kyɛ dı ba dısı
rɛ, ma tıya ma nʋʋ hʋ mʋhʋ mʋhʋ.”
9 Ɛɛ rɛ wıgyʋnna hʋ bası tıya ba a baa, “Aayı, nʋʋ hʋ bı sı pele á beel-ma buloŋ.
Ma mʋ kyɛ yɔbɔ ma tıı nʋʋ.”
10 Ɛɛ rɛ ba sii kpa mʋ dı ba yɔbɔ nʋʋ hʋ. Ba aa mʋʋ tıyaŋ nɛ, ka hafalıı bala hʋ
mɛ ko. Hatoliye hʋ bɔnɔŋ gyı aa yaa siri hɔŋ hʋ sii tıŋa ʋ hal gyʋʋ hafalıı gbıyala
hʋ lee, ka ba kaŋ dimbee hʋ tɔ.
11 Ʋ hal tıyaŋ nɛ hatoliye hʋ aa mʋʋ dı ba yɔbɔ nʋʋ hʋ mʋ kpa ko a ŋmaa
dimbeenyʋwa aŋ baa, ‘Á nıhıyawʋ, á aa sʋla ı, ha kaŋ suri tıya ma dı á gyʋʋ.” ’
12 Ɛɛ rɛ ʋ baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ŋ bı gyıŋ ma.”
13 Yesu aa maga namaga no ko teŋ ʋ baa, “Ma yaŋ gyıŋ tıya ma tıı weliŋ beewıya
ma bı gyıŋ kyɛɛ hʋ koo saŋa hʋ mıyaŋ nihuwobiŋ Biye aa sı mııgı ko.”

Yesu maga tʋŋtʋnna boto namaga
Luka 19.11-27

14 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl kaŋ namaga a daga wɪɪsɪbee koro hʊ wɪya a baa, “Saŋa no tɪyaŋ
wɪɪsɪbee koro hʊ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ baal kɪdɪgɪ aa sii dɪ ʊ vala ŋmanɪɪ. Ɛɛ rɛ ʊ yɪrɪ ʊ
tʊŋtʊnna a kpa ʊ kɪna we ba nosi tɪyaŋ dɪ ba kɪ deŋ.
15 Ʊ gyɪ kaŋ kɪna hʊ kpaa ba a maga gɛɛ hʊ nal buloŋ aa sɪ wuwo kɪ deŋ nɛ. Ʊ gyɪ
kpaa molbiye tusi bɔnɔŋ nɛ a tɪya kɪdɪgɪ dɪ ʊ kɪ deŋ, a kpa tusi bʊlɪya tɪya kɪdɪgɪ
mɛ, aŋ kpa tusi mɛ tɪya kɪdɪgɪ hʊ mɛ. Ɛɛ rɛ ka ʊ kpa mʊ ŋmanɪɪ hʊ.
16 Tʊŋtʊnnɪ hʊ aa laa molbiye tusi bɔnɔŋ hʊ kaŋ mʊ a tʊŋ tʊma a bɪl na tusi bʊnɔŋ
tɔnɔ pɛ.
17 Tʊŋtʊnnɪ hʊ mɛ aa laa molbiye tusi balɪya hʊ, ʊ mɛ kaŋ ʊ kɪna kɪ bɪrɪmɪ, a mɛ
na molbiye tusi bʊlɪya tɔnɔ a pɛ.
18 Amɛ tʊŋtʊnnɪ hʊ aa laa tusi hʊ, ʊ kɛ kaŋ ʊ kɪna mʊ hul bʊwa a kpa hogo.
19 Ʊ gyɪ pɪɪsa rɛ weliŋ ka ba nɪhɪyawʊ hʊ gyɪ na ko a yɪrɪ ba dɪ ʊ na ba kɪdɪgɪ
buloŋ aa kpaa ʊ molbiye yaa gɛɛ.
20 Tʊŋtʊnnɪ hʊ aa laa tusi bʊnɔŋ hʊ kaŋ ʊ kɪna ko gyʊʊ a basɪ tɪya ʊ nɪhɪyawʊ a
baa, ‘Molbiye tusi bʊnɔŋ nɛ ɪ tɪya ŋ, ŋ mɛ naa tusi bʊnɔŋ nɛ a pɛ.’
21 Doŋ nɛ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Gyaaŋbiye, ɪ yaa tʊŋtʊnnɪtɪɪ rɛ. Ɪ kɔnɪ
daga nɪɪ ɪ yaa wɪtɪɪ tɪɪna rɛ. Ɛɛwɪya ɪ aa wuwo deŋ kɪbiye nyuu weliŋ nyɛ ŋ sɪ leŋ
dɪ ɪ kɪ deŋ kɪgyamaa. Ɲ teŋ fɪyɛla rɛ weliŋ abee wɪɪ hʊ ɪ aa yaa. Ɛɛwɪya ŋ aa kyɛ dɪ
ɪ mɛ teŋ fɪyɛlɪ rɛ a beel ŋ.’
22 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnɪ hʊ mɛ aa laa molbiye tusi bʊlɪya hʊ mɛ kaŋ ʊ kɪna ko gyʊʊ a basɪ
tɪya ʊ nɪhɪyawʊ hʊ a baa, ‘Ɲ nɪhɪyawʊ, ɪ aa tɪya ŋ molbiye tusi bʊlɪya hʊ, na, ŋ mɛ
naa tusi bʊlɪya rɛ a pɛ.’
23 Doŋ nɛ ʊ basɪ tɪya ʊ mɛ a baa, ‘Gyaaŋbiye, ɪ yaa tʊŋtʊnnɪtɪɪ rɛ. Ɪ kɔnɪ daga
nɪɪ ɪ yaa wɪtɪɪ tɪɪna rɛ. Ɪ aa wuwo deŋ kɪbiye nyuu weliŋ nyɛ ŋ sɪ leŋ dɪ ɪ kɪ deŋ
kɪgyamaa. Ɲ teŋ fɪyɛla rɛ weliŋ abee wɪɪ hʊ ɪ aa yaa. Ɛɛwɪya ŋ aa kyɛ dɪ ɪ teŋ mɛ
fɪyɛlɪ rɛ a beel-ŋ.’
24 Nyɛ rɛ tʊŋtʊnnɪ hʊ ʊ aa kpaa molbiye tusi hʊ tɪya mɛ ko gyʊʊ a baa, ‘Ɲ nɪhɪyawʊ,
ŋ gyɪma anɪɪ ɪ kaŋ tɪbal lɛ weliŋ, ɪ aa kɪ kʊŋ kɪna ɪ aa bɪ doho rɛ.
25 Ɛɛ rɛ tɪŋ kambɪŋ kana ŋ, ŋ hul bʊwa a kpa molbiye hʊ a hogo. Na ɪ molbiye.
Laa ɪ kɪna.’
26 Ɛɛ rɛ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Ɪ yaa tʊŋtʊnnɪbɔŋ nɛ a kaŋ teŋwɪɪ mɛ. Ɪ
aa gyɪma anɪɪ ŋ aa kɪ kʊŋ kɪna ŋ aa bɪ doho,
27 ʊ fa maga dɪ ɪ kpa ŋ molbiye hʊ mʊ biŋ lee hʊ tɪyaŋ ba aa biŋ molbiye rɛ. Ɲ fa
aa mɪɪgɪ ko nyɛ, ŋ fa sɪ laa molbiye hʊ abee ŋ tɔnɔ buloŋ.
28 Ma kaŋ molbiye hʊ laa ʊ lee, a kpa tɪya nal hʊ aa kaŋ molbiye tusi fi hʊ.
29 Nal hʊ aa kaŋ kɪna yʊga, Wɪɪsɪ sɪ marɪ tɪya ʊ pɛ, amɛ nal hʊ aa bɪ kaŋ kɪna yʊga,
mʊhʊ hʊ mɛ ʊ aa kana, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ laa ʊ lee.
30 Ma kaŋ tʊŋtʊnnɪ tɔɔ no lɪɪ yuwo ta dɪ ʊ we bilhuu tɪyaŋ. Doŋ tɪyaŋ nɛ nala hʊ
aa vɪya Wɪɪsɪ sɪ we a kɪ wii aŋ kɪ kyaŋ ba nyɪŋa.” ’

Dʊnɪya buloŋ sarɪya kyɛdiilii

31 Saŋa hʊ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko abee gaŋdarɪ, ŋ bee malɪkasɪ
buloŋ nɛ sɪ ko. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ hɔŋ ŋ gaŋdaa-kuworikpasa tɪyaŋ.
32 Aŋka dɪ dʊnɪya nala buloŋ ko laŋŋɪ ŋ sɪya tɪyaŋ. Ɲ sɪ kaŋ ba porigi leye balɪya
anɪɪ pedaal aa kaŋ ʊ piyese porigi bʊʊna tɪyaŋ gɛɛ.
33 Ɲ sɪ leŋ dɪ tɪpʊlʊŋ tɪmma hʊ sɪŋ ŋ noduu, ka dɪ nɪbɔmɔ hʊ mɛ sɪŋ ŋ nogɔbɔ.
34 Doŋ tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ basɪ tɪya nala hʊ aa sɪŋ ŋ noduu a baa, “Ma ko, ma nala hʊ
ŋ Kuwo Wɪɪsɪ aa yaa wɪwelii tɪya. Ma ko di wɪɪsɪ koro hʊ ʊ aa mara biŋ ma a lɪɪ
dʊnɪya piili tɪyaŋ buloŋ.
35 Beewɪya, losi gyɪ aa kana ŋ nɛ, ma yaa kɪdiiliye tɪya ŋ, nɪɪnyʊwasɪ gyɪ kana ŋ
ma yaa nɪɪ tɪya ŋ, ŋ nyʊwa. Ɲ gyɪ yaa nɪhʊwal lɛ, ma kana ŋ weliŋ.

36 Ŋ gyı kaŋ teŋbil lɛ, ma kpa gal laalı ŋ. Ŋ gyı aa wıılı lɛ, ma deŋ ŋ lee weliŋ. Ba
gyı kana ŋ tɔ dıyaŋ nɛ, ma ko na ŋ."
37 Doŋ tıyaŋ nɛ tıpʋlʋŋ tımma hʋ sı pıyɛsı ʋ a baa, "Á Tıına, kyɛbee rɛ á naa ı dı
losi kana ı, á tıya ı kıdiiliye? Kyɛbee rɛ nıınyʋwası kana ı, á yaa nıı tıya ı?
38 Kyɛbee rɛ á naa ı dı ı yaa nıhʋwal, á kana ı weliŋ, koo kyɛbee rɛ á naa ı dı ı
kaŋ teŋbil á kpa gal laalı ı?
39 Kyɛbee rɛ á naa ı dı ı aa wıılı, koo dı ba kana ı tɔ dıyaŋ, á ko na ı?"
40 Doŋ nɛ ŋ sı bası tıya ba a baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, saŋa hʋ buloŋ ma aa
yaa wıwelii a tıya ŋ naabalıya no tıyaŋ nıbiye, mıyaŋ nɛ ma yaa tıya gɛɛ."
41 Doŋ tıyaŋ nɛ ŋ sı bası tıya nala hʋ aa sıŋ ŋ nogɔbɔ a baa, "Ma fası lıı ŋ sıya
tıyaŋ! Wıısı vıya ma wıya rɛ. Ma mʋ gyʋʋ diŋ hʋ aa bı sı maakyiye dısı, diŋ hʋ
Wıısı aa wee biŋ Sıtaanı bee ʋ noŋ nala.
42 Beewıya saŋa hʋ tıyaŋ losi gyı aa kana ŋ, ma bı yaa kıdiiliye tıya ŋ, nıınyʋwası
gyı kana ŋ nɛ ma bı yaa nıı tıya ŋ.
43 Ŋ gyı yaa nıhʋwal lɛ ma bı kana ŋ weliŋ. Ŋ gyı kaŋ teŋbil lɛ, ma bı kpaa gal
laalı ŋ. Ŋ gyı aa wıılı rɛ ma bı deŋ ŋ, ba gyı kana ŋ tɔ dıyaŋ mɛ, ma bı ko na ŋ."
44 Doŋ nɛ ba sı pıyɛsı ŋ a baa, "Á Tıına, kyɛbee rɛ losi kana ı, koo nıınyʋwası kana
ı, koo ı gyı yaa nıhʋwal koo, ı gyı kaŋ teŋbil koo, ı gyı kı wıılı koo, ba kana ı tɔ dıyaŋ
aŋ ka á bı kyiyeli ı?"
45 Ŋ yaŋ sı baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, saŋa hʋ buloŋ ma aa vıya dı ma kyiyeli
nala no tıyaŋ nıbiye, mıyaŋ nɛ ma vıya kyiyelii gɛɛ.
46 Wıısı sı leŋ dı nala no mʋ gyʋʋ lee hʋ ba aa sı na tʋwara a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ,
aŋka dı tıpʋlʋŋ tımma hʋ mɛ kaŋ mııbol hʋ aa bı tenii."

26

Ba vʋʋla dı ba kpʋ Yesu
Maakı 14.1-2; Luka 22.1-2; Gyɔɔŋ 11.45-53

1 Yesu aa daga nala hʋ wıya no buloŋ ko teŋ, ʋ bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa,
2 "Ma tıı gyıma anıı kyɛyɛ balıya rɛ kaa ka dı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ pele. Saŋa
no tıyaŋ nɛ ba sı kaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye a kpa ŋ tıya ŋ dɔmɔ dı ba kpaası ŋ mal
daagarıı tıyaŋ."
3 Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma bee nıhıyası, gyı ko laŋŋı
Kayifası dıya tıyaŋ nɛ. Saŋa no tıyaŋ dı Kayifası rɛ yaa Gyuuma wııkyʋwal sılaala
hʋ nıhıyawʋ.
4 Doŋ tıyaŋ nɛ ba vʋʋlı gɛɛ hʋ ba aa sı yaa a lʋwɔlı kaŋ Yesu kpʋ.
5 Ba baa dı ʋ bı maga ba kana ʋ kyɛbal hʋ kyɛɛ, beewıya dı ba aa rɛ yaa gɛɛ,
gyamaa hʋ sı laa taawɛɛ.

Ba kpaa tʋranıı tısı Yesu Bɛɛtani tıyaŋ
Maakı 14.3-9; Gyɔɔŋ 12.1-8

6 Ɛɛ hal lɛ Yesu gyı sii kpa mʋ Bɛɛtani, a mʋ gyʋʋ gbegi-werisi kıdıgı ba aa yırı
Siimɔŋ dıya.
7 Doŋ tıyaŋ nɛ Yesu gyı hɔŋ kı di kına, haaŋ kıdıgı ko gyʋʋ a kaŋ pʋrʋŋtʋwa abee
tʋranıı ko bısı we Yesu nyuu tıyaŋ. Tʋranıı hʋ yalıı gyı hayɛ rɛ weliŋ.
8 Ʋ hatınna hʋ aa naa gɛɛ, ba baaŋ sii. Ba gʋrımı wıya kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, "Bee
rɛ tıŋ haaŋ no kaŋ tʋranıı no kyogi ta nyɛ?
9 Deŋ naa, dı ba aa rɛ fa kpaa tʋranıı no yallı na ba aa na mogyamaa rɛ dı ba fa
kyiyeli nyaaba."
10 Amɛ Yesu fa gyıŋ wıı hʋ ba aa bası rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ba a baa, "Bee rɛ tıŋ ma kı
dɔŋ haaŋ no nyɛ? Wıwelii rɛ ʋ yaa tıya ŋ gɛɛ.

11 Ma bee nyaaba sı we doŋ saŋa buloŋ, amɛ ŋ beel-ma bı sı we doŋ a kı mʊ deŋdeŋ.
12 Ʊ aa bısı tʊranıı no we ŋ tıyaŋ nyɛ daga anıı ŋ teŋbii rɛ ʊ marı gɛɛ a pɔ kyɛɛ hʊ ba aa sı hogo ŋ.
13 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ ba aa sı mʊ a bası Wıısı wıweliye hʊ, ba sı bası wıı no haaŋ no mɛ aa yaa a liisi ʊ wıya."

Gyudası laa nyʊwa dı ʊ kpa Yesu yallı
Maakı 14.10-11; Luka 22.3-6

14 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna fi abee balıya hʊ tıyaŋ kıdıgı ba aa yırı Gyudası Isıkarɔtı sii mʊ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası lee, a pıyɛsı ba a baa,
15 "Dı mıyaŋ nɛ kyɛɛ ŋmanıı tıya ma dı ma kaŋ Yesu, bekiŋ nɛ ma sı tıya ŋ?" Ɛɛ rɛ ba dıısı molbinʊʊ mɔlıya abee fi a kpa tıya ʊ.
16 A lıı haŋ saŋa hʊ tıyaŋ nɛ Gyudası piili kı kyɛ ŋmanıı hʊ ʊ aa sı tıŋa a kpa Yesu we ba nosi tıyaŋ.

Yesu bee ʊ hatınna hʊ dii Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ kıdiiliye
Maakı 14.12-21; Luka 22.7-13, 21-23; Gyɔɔŋ 13.21-30

17 Dıısı-Parı-banıı kyɛbal hʊ tıyaŋ ba aa kyaŋ paanʊʊ hʊ ba aa bı wee sıbʊl hʊ, ʊ kyɛbuŋbuŋ kyɛɛ Yesu hatınna hʊ ko pıyɛsı ʊ a baa, "Lee rɛ ı kı kyɛ dı á mʊ yaa Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ kıdiiliye dı ı ko di?"
18 Ɛɛ rɛ Yesu daga ba baal kıdıgı lee tɔbal hʊ tıyaŋ a baa, "Ma mʊ bası tıya ʊ dı ma nıhıyawʊ baa dı ʊ saŋa pele rɛ. Ɛɛwıya ʊ aa kyɛ dı ʊ bee ʊ hatınna hʊ ko di Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ kıdiiliye rɛ ʊ dıya tıyaŋ."
19 Nyɛ rɛ Yesu hatınna hʊ mʊ a yaa gɛɛ Yesu aa daga ba, a marı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ kıdiiliye.
20 Dıdaana aa ko pele Yesu bee ʊ hatınna fi abee balıya hʊ ko gyʊʊ hɔŋ a kı di kıdiiliye hʊ.
21 Ba aa di kına hʊ tıyaŋ nɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma kıdıgı rɛ sı kpa ŋ yallı."
22 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ tısı kyogi. Ba piili kı pıyɛsı ʊ, kıŋ kıŋ. Kıdıgı aa pıyɛsı, "Ŋ Tıına, mıyaŋ nɛ?
23 Yesu bası tıya ba a baa, ŋ bee nal hʊ aa kyala kaŋ paanʊʊ tuu yuu gbaha hʊ tıyaŋ nɛ sı kpa ŋ yallı.
24 Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı sʊba anıı ba aa saba ŋ wıya gɛɛ. Amɛ nal hʊ aa sı kpa mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye yallı, ʊ sı na tʊwara yʊga. Ba fa aa bı ʊ lʊla ʊ rɛ kpıya."
25 Doŋ nɛ Gyudası minaafigi tıına hʊ aa sı kpa Yesu yallı pıyɛsı ʊ a baa, "Ŋ nıhıyawʊ, mıyaŋ nɛ ı kı daga?" Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, "Waa, ı rɛ."
26 Ba aa hɔnɔ kı di kına hʊ tıyaŋ nɛ Yesu kpa paanʊʊ a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ a kpa tıya ʊ hatınna hʊ aŋ baa, "Ma laa kyaŋ. Ŋ teŋbii rɛ nyɛ."
27 Ɛɛ rɛ ʊ bıl kpa nıınyʊwagbaŋbiye mɛ, a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ aŋ kpa tıya ba aŋ baa, "Ma buloŋ nyʊwa nıınyʊwagbaŋbiye no tıya kına,
28 beewıya ŋ kyal lɛ gɛɛ. Kyal no rɛ Wıısı kpa we nyʊwa hʊ tıya ma. Ŋ kyal sı gyaası nıgyamaa wıya, dı Wıısı kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba.
29 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, ŋ bıl bı sı maakyiye nyʊwa sıŋ no, see kyɛɛ hʊ ŋ beel-ma aa sı nyʊwa sıfalıı ŋ Kuwo koro hʊ tıyaŋ."
30 Ɛɛ rɛ ba yıı wııkyʊwalyııl aŋ sii lıı a mʊ gyıŋ Olivi dogimo hʊ.

Yesu baa dı Piita sı tʊwa baa ʊ bı gyıma ʊ
Maakı 14.27-41; Luka 22.31-34; Gyɔɔŋ 13.36-38

31 Doŋ tıyaŋ Yesu bası tıya ba a baa, “Tebine no tıı ma buloŋ sı fá pısa aŋ vıya ŋ ta
akuu wıı hʊ aa sı puu ŋ wıya. Beewıya ba sabı Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa, Wıısı baa,
‘Ŋ sı kpʊ pedaal hʊ aŋ ka dı piyese hʊ fá pısa.” ’
32 Amɛ ŋ sı sii sʊʊ tıyaŋ. Dı mıyaŋ nɛ ko sii, ŋ sı laa sıya a mʊ Galili ma tıyaŋ.
33 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya Yesu a baa, “Dı ba buloŋ sı kuu wıı hʊ aa sı puu ı wıya fá
vıya ı ta mɛ, amɛ ŋ kɛ bı sı mııgı ı hal maakyiye kıdıgı buloŋ.”
34 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ı, gyınaŋ tebine no tıı ı Piita
sı tʊwa naaŋsıınyʊwa bʊto a baa ı bı gyıma ŋ, ka dı gyibal na wii.”
35 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya ʊ a baa, “Haalı dı ŋ beel-ı sı paalı sʊba mɛ, ka ŋ bı sı
maakyiye baa ŋ bı gyıma ı.” Nıkaalıya hʊ buloŋ mɛ bası gɛɛ tıı.

Yesu kyʊwalı Wıısı Gɛsamani tıyaŋ
Maakı 14.32-42; Luka 22.39-46

36 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatınna hʊ sii mʊ gyʊʊ lee kıdıgı ba aa yırı Gesamani. Doŋ nɛ
Yesu bası tıya ba a baa, “Ma hɔŋ daha ka dı ŋ yıya mʊ kyʊwalı Wıısı aŋ ko.”
37 Ɛɛ rɛ ka ʊ kaŋ Piita abee Zebedi biisi hʊ balıya ba mʊ. Ʊ tıya gyı kyogo rɛ kıŋkaŋ,
ka ʊ hakıla buloŋ gyarı.
38 Nyɛ rɛ ʊ bası tıya ba a baa, “Ŋ tıya buloŋ nɛ kyogo ŋ bembii kı kyɛ dı ʊ bori.
Ma hɔŋ daha kı gyegili ŋ?”
39 Ba hɔŋ ka ʊ fası mʊ sıya mʊhʊ a tuu pıŋ kyige taŋha a sʊla Wıısı a baa “Ŋ kuwo,
dı ŋmanıı we doŋ maga dı tʊwara no parı ŋ baŋ, leŋ dı ɛɛ yaa. Amɛ ŋ tıı kyɛrı tıyaŋ
daa, ı kyɛrı tıyaŋ nɛ.”
40 Ʊ kyʊwalı Wıısı hʊ teŋ aŋ sii ko ʊ hatınna hʊ boto lee dı ba pıŋ doo. Ɛɛ rɛ ʊ
pıyɛsı Piita a baa, “Ma aa pıŋ doo rɛ? Ɛɛ kɛ ma bı sı wuwo bara doo a kyʊwalı Wıısı
hawadıgı mɛ aŋ kı gyegili ŋ?
41 Ma kı bara doo a kı sʊla Wıısı aŋ kı pɔ dı Sıtaanı ta wuwo mʊrı ma. Ma tıısı
tıyaŋ ma kyo dı ma tıŋa ŋ nyʊwa rɛ, amɛ ma tıı bı kaŋ ɛɛ dee.”
42 Ʊ bıl mʊ a kyʊwalı Wıısı lıya tıına a bıl baa, “Ŋ kuwo, dı ŋmanıı buloŋ tuwo a
maga dı tʊwara no parı ŋ baŋ, leŋ dı ı kyɛrı yaa.”
43 Ʊ gyı bıl mııgı ko dı ʊ naa ba bıl pıŋ doo, beewıya doo gyı kaŋ ba rɛ weliŋ.
44 Nyɛ rɛ Yesu leŋ ba aŋ bıl mʊ kyʊwalı Wıısı bʊto tıına, a bıl kyʊwalı gɛɛ tıı.
45 Ɛɛ rɛ ʊ bıl mııgı ko ʊ hatınna hʊ lee a pıyɛsı ba a baa, “Ma ha pıŋ kı pıŋ doo
rɛ? Ma deŋ na, saŋa hʊ ba aa sı kaŋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye a mʊ tıya wıbɔŋyaala
pele rɛ.
46 Ma sii dı á mʊ. Na nal hʊ aa kpaa ŋ yallı rɛ aa ko.”

Ba kaŋ Yesu
Maakı 14.43-50; Luka 22.47-53; Gyɔɔŋ 18.3-12

47 Yesu ha gyı aa bası wıya hʊ tıyaŋ nɛ dı ʊ hatınna fi abee balıya hʊ kıdıgı ba aa
yırı Gyudası rɛ mʊ kı ko gɛɛ, nıgyamaa paa tıŋa ʊ hal, badɔmɔŋ kolo takoobiye abee
daŋgulo. Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee ba bee nıhıyası rɛ gyı tıŋ ba.
48 Minaafigi tıına hʊ gyı tıya nala hʊ magıl lɛ a baa, “Nal hʊ ŋ aa sı mʊ guwori, ʊ
rɛ gɛɛ. Ma kana ʊ.”
49 Ɛɛ rɛ Gyudası vala degini Yesu a mʊ pele ʊ aŋ baa, “Ŋ nıhıyawʊ, ŋ aa kyʊwalı ı,
aŋ guwori ʊ.”
50 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ŋ bagyʊwa, kı yaa wıı hʊ ı aa ko dı ı yaa.” Nyɛ rɛ
ba mʊ pele Yesu a gurigi ʊ.
51 Doŋ tıyaŋ nɛ Yesu hatınna hʊ kıdıgı lıı ʊ takoobii a ŋmaŋ baal kıdıgı dıgıŋ kyɔl.
Baal no fa yaa Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ dıya tʊŋtʊnnı rɛ.
52 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Mııgı kpa ı takoobii hʊ we ʊ tʊʊl tıyaŋ. Nal hʊ
buloŋ aa kyuri takoobii kyɔgɔ nal, takoobii rɛ ba sı kpa kpʊ ʊ tıına mɛ.

53 Ɪ bɪ gyɪma anɪɪ ŋ fa sɪ wuwo yɪrɪ ŋ Kuwo dɪ ʊ pɛ ŋ tɪyaŋ? Dɪ mɪyaŋ nɛ fa yɪrɪ ʊ,
lagɪlagɪ no buloŋ ʊ fa sɪ ta ʊ malɪkasɪ tusi tusi dɪ ba ko pɛ ŋ tɪyaŋ.
54 Amɛ dɪ ʊ rɛ fa yaa gɛɛ, ɛɛ rɛ wɪya hʊ ba fa aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ sɪ yaa a ko
yaa wɪtɪɪ, beewɪya ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ wɪya no maga ba yaa nyɛ rɛ."
55 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ nɪgyamaa hʊ a baa, "Ŋ yaa biibɔŋ nɛ, ma paa takoobiye abee
daŋgulo a kɪ ko dɪ ma kana ŋ? Ka kyɛɛ buloŋ nɛ ŋ beel-ma aa hɔŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal
hʊ tɪyaŋ ŋ kɪ daga ma wɪya, aŋka ma bɪ lʊga dɪ ma kana ŋ doŋ.
56 Amɛ wɪya no buloŋ yaa dɪ wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa leŋ ʊ tɪŋdaala basɪ biŋ ko yaa wɪtɪɪ
rɛ." Doŋ nɛ Yesu hatɪnna hʊ buloŋ vɪya ʊ ta aŋ fá nyʊgɪsɪ.

Ba kaŋ Yesu mʊ bee hɪyarɪ sɪya
Maakɪ 14.53-65; Luka 22.54-55, 63-71; Gyɔɔŋ 18.13-14, 19-24

57 Ɛɛ rɛ nala hʊ aa kaŋ Yesu kana ʊ mʊ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ Kayifasɪ dɪya.
Dɪ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee ba bee nɪhɪyasɪ buloŋ laŋŋa doŋ.
58 Ka Piita mɛ daasɪ kɪ tɪŋ ba hal a tɪŋa gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ
hʊ gyaŋwuwo. Ʊ aa gyʊʊ gyaŋwuwo hʊ, ʊ mʊʊ hɔŋ nala hʊ aa pɔ gyaŋwuwo hʊ lee
dɪ ʊ na wɪɪ hʊ ba aa sɪ yaa Yesu.
59 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee nala hʊ buloŋ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ
wɪya, kɪ kyɛ dɪ ba nyɪya wɪya a tɪya Yesu dɪ ba kpʊ ʊ.
60 Amɛ ba gyɪ bɪ naa wɪɪ buloŋ ba aa sɪ nyɪya tɪya ʊ. Haalɪ nala yʊga gyɪ ko nyɪya
wɪya tɪya ʊ, amɛ ba bɪ naa wɪɪ buloŋ ʊ aa yaa kyogi a maga dɪ ba kpʊ ʊ.
61 Ɛɛ rɛ baala balɪya ko lɪɪ a baa, "Baal no baa dɪ ʊ sɪ wuwo ŋmaa Wɪɪkyʊwaldɪɪbal
hʊ lo aŋ mɪɪgɪ saa ʊ kyɛyɛ boto paga tɪyaŋ."
62 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ sii sɪŋ a pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Wɪgyamaa
no buloŋ ba tɪɪ aa baa ɪ yaa, ɛɛ kɛ ɪ kɛ tɪɪ bɪ kaŋ wɪɪ ɪ aa sɪ basɪ?"
63 Ka Yesu tallɪ ʊ nyʊwa. Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ basɪ tɪya
ʊ a baa, "Ŋmɪyɛsɪ Wɪɪsɪ hʊ aa weye feŋ tɪyaŋ, a basɪ tɪya ma, ɪ rɛ yaa Krisita hʊ,
laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya? Ɪ rɛ yaa Wɪɪsɪ Biye hʊ?"
64 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ ɪ basɪ. Amɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma buloŋ nɛ, a lɪɪ
saŋa no tɪyaŋ a kaŋ kɪ mʊ, ma sɪ na mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye hʊ aa hɔŋ Wɪɪsɪ noduu
logiŋ tɪyaŋ dɪ ŋ ko kɪ tuu taala tɪyaŋ."
65 Yesu aa basɪ gɛɛ, Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ gʊl kaŋ ʊ tɪɪ gannɪ
kɪyɛsɪ a daga nɪɪ ʊ tɪya kyogo rɛ aŋ baa, "Ʊ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ rɛ gɛɛ. Ʊ bɪ maga dɪ á bɪl kɪ
kyɛ daŋsɪya tɪmma. Na ma buloŋ naa baal no aa kpaa ʊ tɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ʊ yaa Wɪɪsɪ
rɛ.
66 Ɛɛ rɛ ma na?" Ɛɛ rɛ ba baa, "Ʊ maga dɪ ba kpʊ ʊ rɛ."
67 Ɛɛ rɛ ba tʊ naŋtʊwɔl we ʊ sɪya tɪyaŋ aŋ ŋmaa ʊ. Ba badɔmɔŋ aa ŋmaa ʊ rɛ, aŋ
basɪ tɪya ʊ a baa,
68 "Ɪ Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, na ɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ, daga nal hʊ aa ŋmaa
ɪ."

Piita tʊwa anɪɪ ʊ bɪ gyɪŋ Yesu
Maakɪ 14.66-72; Luka 22.56-62; Gyɔɔŋ 18.15-18, 25-27

69 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Piita mɛ gyɪ hɔŋ gyaŋwuwo hʊ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ gyaŋwuwo hʊ
tʊŋtʊnnɪ-toluu kɪdɪgɪ ko lɪɪ a baa, "Na ɪ mɛ fa aa tɪŋ Yesu aa lɪɪ Galili hal lɛ."
70 Doŋ nɛ Piita tʊwa ba buloŋ sɪya tɪyaŋ a baa, "Ŋ kɛ bɪ gyɪŋ wɪɪ no ɪ aa basɪ tɪyaŋ."
71 Piita aa basɪ gɛɛ, ʊ sii lɪɪ sɪŋ gyaŋwuwo hʊ paga nyʊwa tɪyaŋ. Doŋ nɛ tʊŋtʊnnɪ-
toluu kɪdɪgɪ mɛ bɪl na ʊ a basɪ tɪya nala hʊ aa sɪŋ kpaga doŋ a baa, "Baal no mɛ yaa
Yesu aa lɪɪ Nazarɛti hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ rɛ."
72 Piita bɪl tʊwa a baa, "Ŋ ŋmɪyɛsa, ŋ bɪ gyɪŋ baal no."
73 Mʊhʊ sʊwa nala hʊ aa sɪŋ doŋ mɛ sii kpa mʊ Piita lee a basɪ tɪya ʊ a baa, "Wɪtɪɪ
rɛ, ɪ mɛ yaa ba kɪdɪgɪ rɛ, beewɪya ɪ wɪbasɪɪ daga gɛɛ rɛ."

74 Ɛɛ rɛ Piita ŋmıyɛsı a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı mıyaŋ nɛ kɔnı ko gyıŋ baal no Wıısı ta leŋ wıı tıyaŋ. Ɲ paal bı gyıŋ baal no.” Ʊ aa bası gɛɛ ko teŋ dı gyibal wiye.
75 Doŋ tıyaŋ nɛ Piita liisi wıı hʊ Yesu gyı aa bası tıya ʊ anıı ʊ sı tʊwa naaŋsıınyʊwa bʊto a baa dı ʊ bı gyıma ʊ, ka dı gyibal na wii. Ɛɛ rɛ ʊ sii lıı a wii weliŋ.

27

Ba kaŋ Yesu mʊ Pilato sıya
Maakı 15.1; Luka 23.1-2; Gyɔɔŋ 18.28-32

1 Ʊ sıgballıya kyıkyʊwala, Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ buloŋ abee Gyuuma bee-nıhıyası ko laŋŋı a vʊʊlı yaa nyʊʊdıgı anıı Yesu maga dı ba kpʊ ʊ rɛ.
2 Ɛɛ rɛ ba kana ʊ a leŋ ba vʊwa ʊ, a kana ʊ mʊ Pilato sıya. Pilato rɛ gyı yaa nal hʊ aa laa Roma paalʊʊ kuworibal hʊ naası sıŋ Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ.

Gyudası sʊʊ
Kpambısı 1.18-19

3 Gyudası minaafigi tıına hʊ aa nıya anıı ba aa kyɛ dı ba kpʊ Yesu gɛɛ rɛ, ʊ tıya buloŋ kyogi ʊ aa kpaa Yesu yallı wıya. Ɛɛ rɛ ʊ mııgı kaŋ molbinʊʊ mɔlıya abee fi hʊ a mʊ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma bee-nıhıyası hʊ lee a baa,
4 “Ɲ yaa wıbɔŋ nɛ, ŋ aa kpaa nal hʊ aa bı kaŋ wıkyogii a yallı tıya ma dı ma kpʊ ʊ.” Ɛɛ rɛ nala hʊ baa, “Á sıya kɛ bıl tuwo ɛɛ tıyaŋ. Ɛɛ kɛ yaa ı mɛ dʊŋ wıı rɛ.”
5 Ɛɛ rɛ Gyudası kpa molbiye hʊ yuwo ta Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ aŋ lıı mʊ yuwo ŋmaŋ.
6 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ paa molbiye hʊ aŋ baa, “Kyal molbiye rɛ nyɛ. Ʊ yaa sına rɛ á lesiri tıyaŋ anıı á aa sı kpa ba pɛ Wııkyʊwaldııbal hʊ molbiye tıyaŋ.”
7 Doŋ nɛ ba vʊʊlı dı ba gyıŋ wıı hʊ ba aa sı kpa molbiye hʊ yaa. Nyɛ rɛ ba kpa molbiye hʊ yɔbɔ taŋha viimɔɔl kıdıgı lee, a kı hogo nıhʊwala doŋ.
8 Ɛɛ rɛ tıŋ ba kaŋ doŋ kı yırı Kyal Taŋha abee gyınaŋ buloŋ.
9 Ba aa yaa gɛɛ, wıya hʊ Wıısı gyı aa tıŋ ʊ tıŋdaal Gyɛrimaya tıyaŋ a bası ko yaa wıtıı rɛ. Ʊ gyı baa,
10 “Iziral tımma gyı laa nyʊwa anıı baal no yalıı ba tıı aa wee rɛ yaa molbinʊʊ mɔlıya bee fi. Ɛɛ rɛ ba laa molbii no a kpa yɔbɔ taŋha viimɔɔl kıdıgı lee anıı á Tıına Wıısı aa daga gɛɛ.”

Pilato pıyɛsı Yesu wıya
Maakı 15.2-5; Luka 23.3-5; Gyɔɔŋ 18.33-38

11 Saŋa no tıyaŋ dı Yesu sıŋ Gyudıya paalʊʊ buloŋ nıbal hʊ sıya tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı ʊ a baa, “Ɪ rɛ yaa Gyuuma kuwori hʊ koo?” Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Waa, ɛɛ rɛ ı tıı bası gɛɛ.”
12 Amɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma bee-nıhıyası hʊ bası wıya hʊ ba aa baa ʊ yaa kyogi, ka ʊ bı laa wıı buloŋ bası.
13 Nyɛ rɛ ba paalʊʊ nıbal hʊ pıyɛsı ʊ abaa, “Ɪ bı nıı wıya hʊ buloŋ ba aa baa dı ı yaa kyogi?”
14 Amɛ Yesu bı suri ʊ nyʊwa. Ʊ bı laa wıdıgı mɛ bası. Ɛɛ rɛ wıı hʊ kperi Pilato.
15 Dı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ rɛ ko pele buloŋ, Pilato fa aa leŋ ba lıı nal hʊ nala hʊ aa kyɛ rɛ nala hʊ ba aa kaŋ tɔ nıtɔdıya tıyaŋ a ta.
16 Saŋa no tıyaŋ ba gyı kaŋ baal kıdıgı ba aa yırı Barabaası tɔ nıtɔdıyaŋ nɛ. Barabaası gyı yaa biibɔŋ nɛ nal buloŋ gyıma ʊ wıya.

17 Nıgyamaa hʋ aa laŋŋa gɛɛ, Pilato pıyɛsı ba abaa, “Kıbee rɛ mɛ kyo dı ŋ lıı tıya
ma? Barabaası koo Yesu, nal hʋ ma aa yırı Krisita hʋ?”
18 Pilato gyı gyıma rɛ anıı Gyuuma nıhıyası hʋ tısı gyı aa hɔllı Yesu wıyaalıya rɛ,
ɛɛ rɛ tıŋ ba kana ʋ ko ʋ lee.
19 Pilato gyı aa hɔŋ sarıya hʋ lidiilii tıyaŋ, ʋ haaŋ tıya tıŋdarı dı ba mʋ bası tıya
ʋ a baa, “Ta yaa baal no wıı buloŋ. Ʋ bı kaŋ wıkyogii buloŋ. Dıya tebine ŋ dıya naa
tʋwara rɛ weliŋ ŋ duwoso tıyaŋ a mʋ kı tile baal no tıyaŋ.”
20 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma bee nıhıyası hʋ mʋrı
nıgyamaa hʋ we dı ba leŋ dı Pilato lıı Barabaası ta aŋ leŋ dı ba kpʋ Yesu.
21 Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı nıgyamaa hʋ a baa, “Nala no balıya tıyaŋ, kıbee rɛ ma kı kyɛ
dı ŋ lıı tıya ma?” Ɛɛ rɛ ba baa, “Barabaası!”
22 Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı nala hʋ a baa, “Aŋka Yesu hʋ ma aa yırı Krisita, bee rɛ ma
baa ŋ yaa ʋ?” Ɛɛ rɛ ba buloŋ baa, “Leŋ dı ba kpaası ʋ mal daagarıı tıyaŋ.”
23 Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı ba a baa, “Wıbɔŋ bee rɛ ʋ yaa?” Ɛɛ rɛ ba nɔsı a te buŋbuŋ
hʋ a baa, “Leŋ dı ba kpaası ʋ mal daagarıı tıyaŋ.”
24 Pilato aa ko na anıı kyagıŋsı hʋ marı yʋga gɛɛ, ʋ naa anıı ʋ bıl bı kaŋ wıyaalıı
buloŋ, ka nala hʋ sıŋ dı ba laa taawɛɛ. Ɛɛ rɛ ʋ kpa nıı a sɔmɔ ʋ nosi nıgyamaa hʋ
sıya tıyaŋ aŋ baa, “Ŋ noŋ tuwo baal no kpʋyı tıyaŋ. Ʋ haakye we ma lee.”
25 Ɛɛ rɛ nıgyamaa hʋ buloŋ baa, “Dı ámaa rɛ kyogo wıı no tıyaŋ, leŋ dı Wıısı
dɔgısı ma abee á biisi akuu á aa kpʋʋ ʋ wıya.”
26 Ɛɛ rɛ Pilato lıı Barabaası tıya ba aŋ leŋ ba vıırı Yesu aŋ kpa ʋ tıya ba dı ba kaŋ
mʋ kpaası mal daagarıı tıyaŋ.

Laalyuwolo yaa Yesu sıya
Maakı 15.16-20; Gyɔɔŋ 19.2-3

27 Ɛɛ rɛ Pilato laalyuwolo hʋ badɔmɔŋ kaŋ Yesu gyʋʋ Pilato gyaŋwuwo. Laalyuwolo
hʋ nıkaalıya buloŋ mɛ ko pɛ ba tıyaŋ a laŋŋı ka Yesu we ba tʋtʋʋ.
28 Nyɛ rɛ ba wuri Yesu gannı buloŋ aŋ kpa gafıyaŋdolii kıdıgı laalı ʋ anıı ba Kuwori
aa kı laalı gɛɛ.
29 Aŋ kyɛ sɔsı a kaŋ sʋwa nyupugi anıı kuwori nyupugi gɛɛ a kpa kyigi ʋ aŋ kpa
daaŋ aa kıı gɛɛ anıı kuwori daatıgıı we ʋ noduu tıyaŋ aŋ aa tuu gbinni ʋ sıya a yaa
ʋ sıya a baa, “Gyuuma kuwori, Wıısı sı tıya ı mııbol dolii!”
30 Ka ba tʋ naŋtʋwɔl a we ʋ tıyaŋ aŋ laa daaŋ hʋ mɛ ŋmaa ŋmaa ʋ nyuu tıyaŋ.
31 Ba aa yaa ʋ sıya hʋ ko teŋ, ba wuri gafıyaŋ dolii hʋ aŋ paa ʋ tıı gannı a laalı ʋ
aŋ kana ʋ lıı ŋmanıı dı ba mʋ kpaası ʋ mal daagarıı tıyaŋ.

Ba kpaası Yesu mal daagarıı tıyaŋ
Maakı 15.21-32; Luka 23.26-43; Gyɔɔŋ 19.17-27

32 Ba aa kana ʋ lıı kı mʋ dı ba kpaası mal daagarıı hʋ nyuu gɛɛ rɛ, ba kyeŋ baal
kıdıgı ba aa yırı Siimɔŋ aa lıı Sariini. Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʋ fıla ʋ, ʋ laa Yesu daagarıı
hʋ a baası.
33 Ɛɛ rɛ ba ko pele lee kıdıgı ba aa yırı Golgota. Feŋ hʋ memii rɛ yaa nyukuŋkogilo.
34 Ba aa mʋʋ pele doŋ, ba kpa kıhaanı badɔmɔŋ we sıŋ tıyaŋ a kpa tıya Yesu dı ʋ
nyʋwa. Ʋ aa kyumo mʋhʋ a na dı ʋ hayɛ gɛɛ, ʋ vıya nyʋwayı.
35 Ɛɛ rɛ ba kpaası ʋ mal daagarıı hʋ nyuu aŋ yuwo gbaŋŋa a kaŋ ʋ gannı kpaa
dɔmɔŋ,
36 aŋ hɔŋ doŋ pɔ ʋ.
37 Wıya hʋ ba aa baa dı ʋ yaa kyogi, ba gyı sabı ba rɛ a mal daagarıı hʋ tıyaŋ a
baa, “Yesu, Gyuuma kuwori hʋ rɛ nyɛ.”
38 Ba gyı kpaası gaala balıya mɛ a pɛ Yesu tıyaŋ, kıdıgı we ʋ noduu, kıdıgı mɛ we
ʋ nogɔbɔ.

39 Ba aa kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ gɛɛ, nala hʊ aa tɪŋ doŋ kɪ baŋ kɪ tʊʊsɪ ʊ
aŋ kaŋ ba nyuni kɪ kyugisi
40 a baa, "Ɪ rɛ yaa nal hʊ aa baa dɪ ɪ sɪ ŋmaa á Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ lo aŋ bɪl wuwo
saa ʊ kyɛyɛ boto paga tɪyaŋ. Ɪ aa yaa Wɪɪsɪ Biye kɪŋkaŋ, tuu daagarɪɪ hʊ nyuu a laa
ɪ tɪɪ ta."
41 Ɛɛ tɪɪ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee tɔɔ
hʊ nɪhɪyasɪ mɛ gyɪ kɪ yaa Yesu sɪya a kɪ basɪ,
42 "Na ʊ wuwo laa nala kɪ ta rɛ, bee rɛ yaŋ tɪŋ ʊ bɪ wuwo laa ʊ tɪɪ kɛ kɪ ta. Na ʊ
baa ʊ rɛ yaa Iziral kuwori, ʊ lɪɪ daagarɪɪ hʊ nyuu ko tuu dɪ á na a laa ʊ wɪya di.
43 Ʊ yelli Wɪɪsɪ rɛ aŋ gba baa dɪ ʊ yaa Wɪɪsɪ Biye rɛ. Tɔɔ, ɛɛ kɛ dɪ Wɪɪsɪ sɪ laa ʊ, ʊ
ko tuu laa ʊ lagɪlagɪ no dɪ á na."
44 Gaala hʊ balɪya mɛ ba aa kpaasa a pɛ Yesu tɪyaŋ, ba mɛ tʊʊsɪ ʊ gɛɛ tɪɪ.

Yesu sʊba
Maakɪ 15.33-41; Luka 23.44-49; Gyɔɔŋ 19.28-30

45 Wɪɪsɪ aa ko maga nyutʊtʊʊ, lee hʊ buloŋ bil gɛɛ timm a mʊ pele dɪdaana, ka lee
bɪl na kyaanɪ.
46 Ɛɛ rɛ Yesu faasɪ yɪrɪ ʊ taal tɪyaŋ a baa, "Eloyi, Eloyi, lama sabakitani." Ʊ memii
rɛ yaa: "Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ, bee rɛ tɪŋ ɪ vɪya ŋ ta nyɛ?"
47 Dɪ nala badɔmɔŋ sɪŋ doŋ a nɪɪ wɪya hʊ ʊ aa basa. Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya dɔmɔŋ baa,
"Wɪɪsɪ tɪŋdaal Ilaagya rɛ baal hʊ kɪ yɪrɪ gɛɛ."
48 Haŋ lagɪlagɪ hʊ nala hʊ kɪdɪgɪ fa aa sɪŋ doŋ fá mʊ kpa sɪbʊl gbara a kaŋ mʊ yuu
sɪkyaakyaa a kpa tʊʊ kaakelii tɪyaŋ a kaŋ mʊ we ʊ nyʊwa tɪyaŋ dɪ ʊ nyʊwa.
49 Ɛɛ rɛ nɪkaalɪya hʊ baa dɪ nyɛ kɛ ba lem-ʊ ka dɪ ba gyegili na dɪ Ilaagya sɪ ko kpa
ʊ tuu daagarɪɪ hʊ nyuu koo.
50 Ɛɛ rɛ Yesu faasɪ wii aŋ wiyesi ʊ wiyesi-kateŋse.
51 Haŋ lagɪlagɪ hʊ dɪ patɪɪsa hʊ fa aa bori Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪya sɪŋ ʊ nyuu tɪyaŋ
aŋ kɪyɛsɪ balɪya ko tuu. Ɛɛ rɛ ka taŋha buloŋ gyigili, bʊwa warɪ warɪ,
52 bilni suri suri, Wɪɪsɪ nala yʊga mɛ sii sʊʊ tɪyaŋ.
53 Yesu aa sii sʊʊ hal tɪyaŋ, nala hʊ aa sii sʊʊ tɪyaŋ mʊ Gyerusalɛm nɛ, a leŋ
nɪgyamaa na ba.
54 Laalyuwolo nɪhɪyawʊ abee laalyuwolo hʊ fa aa sɪŋ doŋ a kɪ pɔ Yesu aa naa taŋha
aa gyigile gɛɛ abee wɪya hʊ buloŋ aa yaa, kambɪŋ kaŋ ba. Ɛɛ rɛ ba baa, "Wɪtɪɪ, baal
no kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ Biye rɛ."
55 Ka haana yʊga mɛ fa sɪŋ libolii a kɪ deŋ. Haana no fa aa tɪŋ Yesu hal lɛ a lɪɪ
Galili paalʊʊ a kɪ pɛ ʊ tɪyaŋ.
56 Haana no badɔmɔŋ nɛ yaa Mɛɛrɪ Magidalina abee Gyemsi bee Gyosɛfʊ ma nɪɪna
Mɛɛrɪ a yaŋ bee Zebedi haaŋ.

Ba hogo Yesu
Maakɪ 15.42-47; Luka 23.50-56; Gyɔɔŋ 19.38-42

57 Dɪdaana aa ko pele, kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ aa lɪɪ Arimatiya ba kɪ yɪrɪ Gyosɛfʊ mɛ sii
ko Gyerusalɛm. Ʊ mɛ fa yaa Yesu hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ rɛ.
58 Ɛɛ rɛ ʊ sii mʊ Pilato lee a sʊla ʊ dɪ ʊ leŋ dɪ ʊ kpa Yesu mʊ hogo. Ɛɛ rɛ Pilato laa
nyʊwa anɪɪ ba mʊ kpa tɪya ʊ.
59 Ɛɛ rɛ Gyosɛfʊ mʊ kpa Yesu a we ʊ lɪŋe,
60 a kpa ʊ hogo ʊ tɪɪ bʊʊfalɪɪ kɪdɪgɪ ʊ fa aa lurigo bʊyɪ tɪyaŋ a bilɪŋsi bʊbal a ko tɔ
bʊwa hʊ nyʊwa aŋ mʊ.
61 Ka Mɛɛrɪ Magidalina abee Mɛɛrɪ kɪdɪgɪ hʊ tɪɪna fa hɔŋ doŋ a kyaasɪ bʊwa hʊ
lee.

Laalyuwolo hɔŋ pɔ bil hʊ

62 Ʊ sıya aa gballa, Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ, Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyası abee
Farasiima sii mʊ Pilato lee a bası tıya ʊ a baa,
63 “Nıhıyawʊ, á liise wıı rɛ. Saŋa hʊ tıyaŋ wınyıyɛl no gyı aa we ʊ mııbol tıyaŋ, ʊ
gyı basa anıı dı ʊ rɛ sʊba, ʊ sı mııgı sii sʊʊ tıyaŋ kyɛyɛ boto kyɛɛ.
64 Ɛɛ wıya leŋ dı nala mʊ hɔŋ pɔ ʊ bil hʊ weliŋ dı kyɛyɛ boto hʊ pele, dı ʊ hatınna
hʊ ta wuwo mʊ gaa lıı ʊ aŋ bası tıya nala anıı Wıısı kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ hʊ ʊ
hatınna hʊ aa mʊrı nala hʊ, nyɛ kɛ rɛ ba yaŋ sı marı mʊrı nala te gɛɛ.”
65 Ɛɛ rɛ Pilato bası tıya ba dı ba kaŋ laalyuwolo mʊ dı ba hɔŋ pɔ bil hʊ nyʊwa
weliŋ anıı ɛɛ ba tıı aa gyıma.
66 Ɛɛ rɛ ba mʊ magılı bʊyı hʊ aa tɔ bʊwa hʊ nyʊwa aŋ leŋ laalyuwolo sıŋ pɔ doŋ
buloŋ.

28

Yesu sii sʊʊ tıyaŋ
Maakı 16.1-10; Luka 24.1-12; Gyɔɔŋ 20.1-10

1 Ba Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ a tene, Alahadi kyɛɛ sıgballınyʊwa, Mɛɛrı Magidalina abee
Mɛɛrı kıdıgı tıına hʊ sii mʊ bil hʊ lee.
2 Ba aa mʊʊ pele doŋ, mʊhʊ sʊwaa dı lee pirigi gyigili. Doŋ nɛ malıka lıı wıısınyuu
ko tuu a biliŋsi bʊyı hʊ ta aŋ hɔŋ bʊyı hʊ nyuu tıyaŋ.
3 Ʊ sıya gyı kıı gɛɛ rɛ anıı duwoŋ aa lıgısa, aŋka ʊ gannı mɛ pʊrısı gɛɛ kpil kpil.
4 Ɛɛ rɛ kambıŋ kaŋ laalyuwolo hʊ gyı aa hɔŋ pɔ bʊwa hʊ. Ba kyele gɛɛ a mʊ kpaŋa
anıı ba aa sʊba.
5 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bası tıya haana hʊ a baa, “Ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ ma. Ŋ gyıma
anıı Yesu rɛ ma kı kyɛ, nal hʊ ba aa kaŋ kpaası mal daagarıı hʊ tıyaŋ.
6 Amɛ ʊ tuwo daha! Wıısı kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ anıı gɛɛ hʊ ʊ aa bası tıya ma. Ma
ko na lee hʊ ʊ fa aa pına.
7 Aŋ mʊ lagı lagı a bası tıya ʊ hatınna hʊ anıı Wıısı kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ. Ʊ laa
sıya kı mʊ Galili rɛ. Doŋ nɛ ma sı na ʊ. Wıı hʊ ŋ aa kana dı ŋ bası tıya ma rɛ nyɛ.”
8 Ɛɛ rɛ ba lıı bil hʊ lee a yʊwası kı mʊ dı ba mʊ bası tıya Yesu hatınna hʊ wıı hʊ
aa yaa. Kambıŋ gyı kaŋ ba rɛ, ka ba tenni mɛ fıyɛlı.
9 Doŋ nɛ Yesu pirigi kyeŋ ba a bası tıya ba a baa, “Fıyɛlʊʊ we ma lee.” Ba mʊ kaŋ
ʊ naası tıyaŋ a kyʊwalı ʊ abee gyırıma.
10 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ ma. Ma mʊ bası tıya ŋ
hatınna hʊ dı ba mʊ Galili, ba sı na ŋ doŋ.”

Laalyuwolo hʊ duwoso

11 Haana hʊ aa mııgı kı mʊ hʊ tıyaŋ nɛ, laalyuwolo hʊ fa aa sıŋ pɔ bʊwa hʊ,
badɔmɔŋ mııgı mʊ bee hʊ a bası wıya hʊ buloŋ aa yaa a tıya Gyuuma wıkyʊwal
sılaala nıhıyası hʊ.
12 Ɛɛ rɛ Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma bee-nıhıyası hɔŋ a vʊʊlı
wıı hʊ ba aa sı yaa. Ba gyı kpaa molbiye yʊga rɛ a kpala laalyuwolo hʊ fa aa sıŋ pɔ
bʊwa hʊ aŋ bası tıya ba a baa,
13 “Ma bası tıya nala anıı ma pıŋ doo rɛ tebine aŋka Yesu hatınna ko gaa lıı ʊ.
14 Dı paalʊʊ hʊ nıbal hʊ rɛ ko nıı wıı no, á sı bası pɛ ma tıyaŋ a laa ma ta aŋ leŋ
dı ʊ gyıma anıı ma mɛ wıı daa.”
15 Nyɛ rɛ laalyuwolo hʊ laa molbii hʊ aŋ bası gɛɛ hʊ ba aa baa dı ba bası. Wıı no
ba aa basa rɛ Gyuuma kɛ ha kaŋ gɔllı kı bası lee buloŋ abee gyınaŋ.

Sıfıyaŋ wıı hʊ Yesu aa kpaa tıya ʊ hatınna.
Maakı 16.14-18; Luka 24.36-49; Gyɔɔŋ 20.19-23; Kpambısı 1.6-8

16 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna fi abee kıdıgı hʊ sii mʊ Galili paalʊʊ a gyıŋ dogimo hʊ nyuu,
lee hʊ Yesu fa aa daga ba.
17 Ba aa na ʊ ba kyʊwalı ʊ abee gyırıma, amɛ ba badɔmɔŋ kɛ ha fa aa yaa ʊ sige
rɛ.
18 Doŋ nɛ Yesu ko kpaga ba a bası tıya ba baa, “Wıısı kpaa wıısıbee abee dʊnıya
no buloŋ dee tıya ŋ nɛ.
19 Ɛɛwıya ma mʊ dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ a leŋ dı nala buloŋ bırımı ŋ hatınna ka dı
ma fo ba wııkyʊwalnıı, Kuwo abee Biye abee Wiyesi Welii hʊ feŋ tıyaŋ.
20 Ma daga ba dı ba kı tıŋ wıya hʊ buloŋ ŋ aa daga ma. Aŋka ma gyıma anıı ŋ
kɔnı we ma lee rɛ saŋa buloŋ a kaŋ kı mʊ dʊnıya tenii.”

WIISI WIWELIYE HU
MAAKI
AA SABA

Gyɔɔŋ Wiisiniifool hu basi Wiisi wiya ki tiya nala
Matiwu 3.1-12; Luka 3.1-18; Gyɔɔŋ 1.19-28

1 Wiisi Biye Yesu Krisita wiweliye hu lipiilii rɛ nyɛ.
2 Wiisi tiŋdaal Azaaya gyi saba nal hu aa si laa Yesu Krisita siya ko wiya rɛ, a baa di Wiisi baa,
"Deŋ na, ŋ si tiŋ ŋ tiŋdaal di u laa i siya a mu a mari ŋmaniı bin-i."
3 A bil baa, "Nal lɛ siŋ pogo tiyaŋ a heeli ki basi, 'Ma ko a mari ma tisi aniı ma aa mari ŋmaniı a pɔ nibal koyi gɛɛ, di ma Tiina ko tiŋa. Di mamaa rɛ yaa gɛɛ di u ko ko, u liıvaliı si piŋ weliŋ.' "
4 Ɛɛ rɛ baal no sii, ba ki yiri u Gyɔɔŋ, Wiisiniifool. U sii gyuu pogo hu a heeli a ki basi, "Ma biirimi liı ma wibɔmɔ tiyaŋ, ka di ŋ fo ma wiikyuwalniı, di Wiisi kpa ma wibɔmɔ kyɛ ma."
5 U aa basi gɛɛ, Gyudiya timma abee Gyerusalɛm timma buloŋ liı a mu u lee, a lugisi ba wibɔmɔ, aŋ tuu Gyɔɔdaŋ fuwo hu, u fo ba wiikyuwalniı.
6 Nyɔgimaa puna ganni rɛ Gyɔɔŋ fa ki laali, aŋ aa kpa tɛpiiŋbii vuwa u tiŋa. Nyiŋgirigisi abee tuu rɛ fa yaa u kidiiliye.
7 U gyi basi Wiisi wiya ki tiya nala rɛ a baa, "Nal kidigi si tiŋa ŋ hal ko. U rɛ si te ŋ. Ŋ paali bi maga di ŋ kpaga u a kaŋ u naatɔbɔ ŋmasi mɛ puri.
8 Niı duŋ nɛ ŋ kɛ kaŋ ki fo ma wiikyuwalniı, amɛ u kɛ si kpa Wiyesi Welii hu we ma tiyaŋ."

Gyɔɔŋ foo Yesu wiikyuwalniı
Matiwu 3.13–4.11; Luka 3.21, 22; 4.1-13

9 Haŋ saŋa hu tiyaŋ nɛ Yesu gyi sii liı Nazarɛti aa we Galili paaluu tiyaŋ, a ko lee hu Gyɔɔŋ fa aa wee, a ko tuu Gyɔɔdaŋ fuwo hu Gyɔɔŋ fo u wiikyuwalniı.
10 U aa miigi liı niı hu tiyaŋ ko di u liı, a wil di u deŋ, di u naa wiisinyuu pirigi lɔgɔ suri. Doŋ tiyaŋ nɛ Wiisi Wiyesi Welii hu aa kiı gɛɛ aniı kokomo ko tuu saga u tiyaŋ.
11 Ɛɛ hal lɛ u niı taal di u liı wiisinyuu a basi tiya u baa, "Ŋ biikyoolii rɛ yaa i. Ŋ teŋ fiyɛla rɛ i tiyaŋ."
12 U bi piisa ka Wiisi Wiyesi Welii hu kpa Yesu gyuu pogo.
13 U we doŋ gɛɛ kyɛyɛ mɔllibaliya. U bee pogo tiyaŋ kina duŋ. Sitaani ko magisi magisi u lɔlɔ, aŋka malikasi ko tuu ki kyiyeli u.

Yesu yiri fuwonaŋkasila banaa
Matiwu 4.12-22; Luka 4.14, 15; 5.1-11

14 U bi piisa ka ba kaŋ Gyɔɔŋ tɔ diya tiyaŋ. Ɛɛ rɛ Yesu sii kpa mu Galili paaluu, a basi Wiisi wiweliye hu a ki tiya nala,
15 a baa, "Saŋa hu pele rɛ. Wiisi koro hu pele rɛ. Ma biirimi liı ma wibɔmɔ tiyaŋ aŋ laa Wiisi wiweliye hu di."
16 Ɛɛ rɛ u mu pele Galili fuwo hu, a tiŋ fuwo hu nyuwa ki baŋ, di u naa Siimɔŋ abee u naabiye Aŋduru. Ba fa yaa fuwonaŋkasila rɛ. U aa muu di ba aa yuwo ba gyoŋ a ki kasi fuwonamiisi.
17 U yiri ba, a basi tiya ba a baa, "Ma sii ko ki tiŋa ŋ hal. Ŋ si daga ma di ma kasi nala aniı ma aa kasi fuwonamiisi gɛɛ."

18 Ba sii kpa ba gyoŋ hʋ ta aŋ kpa tɪŋa ʋ hal.
19 Ʋ bɪl kpa mʋ sɪya mʋhʋ dɪ baala balɪya mɛ rɛ gɛɛ. Ba fene rɛ yaa Gyemsi abee
Gyɔɔŋ, a yaa Zebedi balɪya. Ʋ aa mʋʋ dɪ ba hɔŋ ba nɪɪduworiboro tɪyaŋ a kɪ tɔ ba
gyoŋsi bolo.
20 Ʋ aa ko na ba, ʋ yɪrɪ ba, ba leŋ ba kuwo hʋ abee nala hʋ buloŋ fa aa tʋma kɪ
tɪya ba aŋ lɪɪ nɪɪduworiboro hʋ tɪyaŋ, a mʋ kɪ tɪŋa ʋ hal.

Yesu kile gyɪŋbɔŋ baal kɪdɪgɪ tɪyaŋ
Luka 4.31-37

21 Ɛɛ rɛ ba kpa kɪ mʋ, a ko pele Kapɛɛnam. Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ Yesu sii mʋ gyʋʋ
Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya a kɪ daga nala.
22 Ʋ aa daga ba gɛɛ, ʋ yaa ba wɪkperii, beewɪya ʋ bee daga ba anɪɪ Wɪɪsɪ Teŋ
dɪdagɪla hʋ aa kɪ daga ba gɛɛ, amɛ ʋ daga ba rɛ ba gyɪma anɪɪ ʋ kaŋ wɪɪ hʋ ʋ aa
dagɪ dee rɛ.
23 Ɛɛ rɛ dɪ baal kɪdɪgɪ gyɪŋbɔŋ aa kana rɛ gɛɛ, a ko gyʋʋ wɪɪkyʋwaldɪya hʋ a kɪ
kyɪɪrɪ a baa,
24 "Yesu aa lɪɪ Nazarɛti, bee rɛ ɪ kɪ kyɛ ɪ yaa ma? Ɪ ko dɪ ɪ kpʋ ma rɛ? Ŋ gyɪma ɪ
rɛ. Ɪ rɛ yaa Wɪɪsɪ Tɪpʋlʋŋ Tɪɪna hʋ."
25 Yesu aa nɪɪ wɪya no baal hʋ aa basa, ʋ nɔsɪ gyɪŋbɔŋ hʋ a baa, "Leŋ kyagɪŋsɪ aŋ
ko lɪɪ baal hʋ tɪyaŋ."
26 Gyɪŋbɔŋ hʋ kaŋ baal hʋ kɪ kyele aŋ kyɪɪrɪ yʋga aŋ lɪɪ baal hʋ tɪyaŋ.
27 Nala hʋ buloŋ mɪɪgɪ hirigi a kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, "Bee wɪɪ rɛ nyɛ? Wɪfalɪɪ rɛ
ʋ kɪ daga. Ʋ paalɪ kaŋ gyɪŋbɔmɔ dee rɛ, a basɪ wɪya tɪya ba, ba kɪ tɪŋa ʋ nyʋwa."
28 A lɪɪ gɛɛ tɪyaŋ nɛ ʋ feŋ taalɪ Galili paalʋʋ buloŋ.

Yesu tɪɪba nala yʋga
Matiwu 8.14-17; Luka 4.38-41

29 Ɛɛ rɛ Yesu sii lɪɪ wɪɪkyʋwaldɪya hʋ tɪyaŋ haŋ lagɪ lagɪ hʋ, ʋ bee Gyemsi abee
Gyɔɔŋ, a kpa mʋ Siimɔŋ abee Aŋduru dɪya.
30 Ba aa mʋwa dɪ Siimɔŋ hɪɪlhaaŋ pɪna kɪ wɪɪlɪ, ʋ teŋ buloŋ nɪma. Yesu aa mʋʋ
ko, ba basɪ tɪya ʋ.
31 Ɛɛ rɛ ʋ ko gyʋʋ a kaŋ haaŋ hʋ noŋ tɪyaŋ a kaŋ tarɪ ʋ sii sɪŋ. Ʋ teŋnɪma hʋ pirigi
nyʋgɪsɪ, ka ʋ sii yaa kɪdiiliye tɪya ba.
32 Ʋ sɪdʋsɪya saŋa, ba kaŋ nala hʋ buloŋ aa wɪɪlɪ abee gyɪŋsɪ aa kaŋ nala hʋ buloŋ
a ko Yesu lee.
33 Bee hʋ tɪmma buloŋ giri a ko laŋŋɪ Siimɔŋ dɪya dimbee nyʋwa tɪyaŋ.
34 Yesu gyɪ tɪɪbɪ nala hʋ yʋga aa wɪɪlɪ, a kile gyɪŋbɔmɔ mɛ yʋga ta nala tɪyaŋ.
Gyɪŋsɪ hʋ gyɪ gyɪŋ nal hʋ Yesu aa yaa rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ gyɪ bɪ leŋ ba basɪ wɪɪ buloŋ.

Yesu basɪ Wɪɪsɪ wɪya Galili paalʋʋ tɪyaŋ
Luka 4.42-44

35 Ʋ sɪgballɪnyʋwa, Yesu sii lɪɪ dɪya hʋ tɪyaŋ a mʋ lee hʋ nala aa tuwo dɪ ʋ kyʋwalɪ
Wɪɪsɪ.
36 Ɛɛ rɛ ka Siimɔŋ bee ʋ kyaŋsɪ hʋ mɛ sii ko a kɪ kyɛ ʋ.
37 Ba aa ko na ʋ, ba basɪ tɪya ʋ a baa, "Nala buloŋ nɛ ko kɪ kyɛ ɪ."
38 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma leŋ dɪ á mʋ tɔnɪ hʋ mɛ aa kpaga daha, dɪ ŋ
basɪ Wɪɪsɪ wɪya doŋma mɛ, beewɪya ɛɛ wɪya rɛ ŋ ko."
39 Ʋ yaŋ sii a mʋ gbɛ Galili paalʋʋ buloŋ, a gyʋʋ Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪɪsɪ a kɪ basɪ
Wɪɪsɪ wɪya aŋ pɛ kile gyɪŋsɪ mɛ nala tɪyaŋ a ta.

Yesu tɪɪbɪ gbege
Matiwu 8.1-4; Luka 5.12-16

40 Ɛɛ rɛ gbege kıdıgı mɛ sii ko Yesu lee a tuu gbinni a sʊla ʊ a baa, “Dı ı rɛ aa kyɛ,
ı sı wuwo leŋ dı ŋ deye.”
41 Ʊ aa bası gɛɛ, sikii kaŋ Yesu. Ʊ lıı ʊ noŋ a dige ʊ aŋ baa, “Ŋ aa kyɛ rɛ, deye!”
42 Ɛɛ rɛ gbegisi hʊ pirigi leŋ baal hʊ, ʊ deye.
43 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ abee sıfıyaŋ a baa,
44 “Kı mʊ aŋ ta bası wıı no tıya nal buloŋ. Amɛ kaŋ ı tıı mʊ daga wııkywal sılaala
nıhıyawʊ hʊ, dı ʊ lıı wıısʊlıı tıya Wıısı, a pıısı ı bisiŋ ta anıı Moosi fa aa daga ma
gɛɛ. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, nal buloŋ sı na anıı ı bıl bı kaŋ bisiŋ.”
45 Aŋka baal hʊ vıya aŋ kaŋ wıı hʊ lıı bası a taalı lee buloŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ Yesu bıl bı
wuwo dı ʊ gyʊʊ tɔɔ buloŋ tıyaŋ. Amɛ ʊ aa hɔŋ beye samanı tıyaŋ nɛ, ka nala lıı lee
kɛ buloŋ a kı ko ʊ lee.

2

Yesu tııbı gbarıgı
Matiwu 9.1-8; Luka 5.17-26

1 Kyɛyɛ baŋmana hal, Yesu mııgı mʊ Kapɛɛnam. Nala nıı dı ʊ mııgı ko a we dıya
tıyaŋ nɛ.
2 Ɛɛ rɛ nala yʊga giri ko su lee hʊ buloŋ, a tɔ dimbeenyʊwa hʊ, ka ʊ bası Wıısı
wıya kı tıya ba.
3 Ɛɛ rɛ dı nala badɔmɔŋ mɛ rɛ gɛɛ. Ba banaa kpa gbarıgı kıdıgı aa pıŋ ʊ wasa
tıyaŋ a kaŋ ko.
4 Nala aa tɔɔ lee hʊ buloŋ gɛɛ, ba bı gyıŋ lee hʊ ba aa sı tıŋa a gyʊʊ. Ɛɛ rɛ ba gyıŋ
dıya hʊ nyuu, a luri lee, a kpa gbarıgı hʊ abee ʊ wasa buloŋ a tıŋ doŋ ta, ʊ tuu pıŋ
Yesu sıya tıyaŋ.
5 Ba aa yaa gɛɛ rɛ Yesu gyıma anıı ba kɔnı laa ʊ di rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya
gbarıgı hʊ a baa, “Ŋ biye, ŋ kpaa ı wıbɔmɔ kyɛ ı rɛ.”
6 Dı Wıısı Teŋ dıdagıla badɔmɔŋ mɛ hɔŋ doŋ. Ɛɛ rɛ ba kı bıını ba tısı tıyaŋ a baa,
7 “Bee rɛ tıŋ baal no kı bası gɛɛ? Bee rɛ tıŋ ʊ kı tʊʊsı Wıısı nyɛ? Aŋnɛ rɛ sı wuwo
kpa nal wıbɔmɔ kyɛ ʊ, dı Wıısı dʊŋ daa?”
8 Yesu wuwo gyıŋ ba tıbıına, a pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma kı bıını wıya no?
9 Ŋ aa sı bası tıya gbarıgı hʊ dı ŋ kpaa ʊ wıbɔmɔ kyɛ ʊ rɛ, abee ŋ fa aa sı bası tıya
ʊ dı ʊ sii kpa ʊ wasa a kı mʊ, ba tıyaŋ kıbee rɛ yaa mɔl?
10 Ŋ sı daga ma anıı mıyaŋ, Nihuwobiŋ biye, kaŋ dee rɛ dʊnıya tıyaŋ dı ŋ kpa nala
wıbɔmɔ kyɛ ba.”
11 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya gbarıgı hʊ a baa, “Sii kpa ı wasa a kı mʊ dıya.”
12 Baal hʊ nyagı sii sıŋ, a kpa ʊ wasa a vala lıı ba sıya. Ba buloŋ hirigi, a dannı
Wıısı a baa, “Á ha bı maakyiye na wıı no dɔŋtıına.”

Yesu yırı Levi
Matiwu 9.9-13; Luka 5.27-32

13 Ɛɛ rɛ Yesu sii doŋ a mııgı tuu fuwo hʊ nyʊwa. Nıgyamaa ko gol-ʊ, ʊ kı daga ba.
14 Ʊ kpaa kı mʊ sıya dı ʊ naa lampolaal kıdıgı ba aa yırı Levi, a yaa Alfiyası biibaal,
dı ʊ hɔŋ ʊ tʊŋtʊnnı-dıya tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʊ dı ʊ sii ko kı tıŋa ʊ hal. Ʊ sii tıŋa
ʊ hal.
15 Nyɛ rɛ Yesu mʊ gyʊʊ Levi dıya, ʊ bee ʊ hatınna buloŋ, a hɔŋ kı di kına.
Lampolaala badɔmɔŋ abee wıbɔŋyaala mɛ ko, ba buloŋ laŋŋı kı di kına hʊ.
Lampolaala abee wıbɔŋyaala fa yʊga rɛ weliŋ a kı tıŋa Yesu hal.
16 Wıısı Teŋ dıdagıla badɔmɔŋ fa we doŋ a yaa Farasiima. Ɛɛ rɛ ba naa ba, a ko
pıyɛsı Yesu hatınna hʊ a baa, “Bee rɛ tıŋ Yesu bee wıbɔŋyaala abee lampolaala buloŋ
laŋŋı hɔŋ kı di kına?”

17 Yesu nıı wıı hʊ ba aa basa, a mııgı bası tıya ba a baa, “Nala hʊ aa kaŋ laaŋfıya
bee kyɛ nal dı ʊ tııbı ba, see nala hʊ aa wıılı. Ŋ ko dı ŋ yırı wıbɔŋyaala rɛ dı ba leŋ
ba wıbɔmɔ. Nala hʊ aa yaa tıpʊlʊŋ tımma daa ŋ ko dı ŋ yırı.”

Ba pıyɛsı Yesu nyʊwa vʊwayı wıya
Matiwu 9.14-17; Luka 5.33-39

18 Saŋa kıdıgı, Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʊ hatınna abee Farasiima gyı aa vʊwa nyʊwa
rɛ. Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ sii ko pıyɛsı Yesu a baa, “Bee rɛ tıŋ Gyɔɔŋ hatınna abee
Farasiima kı vʊwa nyʊwa, aŋka ı hatınna kɛ bee vʊwa nyʊwa?”
19 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Dı hafalıı bala bee ʊ kyaŋsı rɛ aa gbıyalı ʊ haaŋ hʊ
gbıyala, ʊ kyaŋsı hʊ sı wuwo vʊwa nyʊwa? Aayı, dı ba ha we gbıyala hʊ tıyaŋ, ʊ
kyaŋsı hʊ bı sı vʊwa nyʊwa.
20 Amɛ saŋa kıdıgı rɛ sı ko pele dı ba kaŋ baal hʊ mʊ lee kıdıgı. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ʊ
kyaŋsı hʊ yaŋ sı vʊwa nyʊwa.”
21 Ɛɛ rɛ ʊ bıl bası tıya ba a baa, “Nal buloŋ bı sı kpa taŋfalıı a ala tɔ gabınıı bol?
Dı ı rɛ yaa gɛɛ, taŋfalıı hʊ sı kʊʊrı, dı gabınıı hʊ marı kıyası pɛ.
22 Dı ı rɛ kaŋ pulbınıı, ı sı yaa sıhuwo a we dı ʊ wii? Aayı, dı ı rɛ yaa gɛɛ, pulbınıı
hʊ sı pɔsɔ dı sıŋ hʊ buloŋ ta. Ba aa kpa sıhuwo we pulfalıı tıyaŋ nɛ.”

Ba bası Kyɛwiyesii hʊ Kyɛɛ wıya
Matiwu 12.1-8; Luka 6.1-5

23 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kıdıgı, Yesu bee ʊ hatınna hʊ sii a mʊ tıŋ nyoŋso baga kıdıgı
tıyaŋ a kı mʊ. Ʊ hatınna hʊ bori nyoŋso hʊ a piisi kı kyaŋ.
24 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ pıyɛsı Yesu a baa, “I bı naa? Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sına
daa ı hatınna hʊ kı kyogi gɛɛ?”
25 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı pıyɛsı ba a baa, “Ma ha bı maakyiye karımı wıı hʊ Deviti gyı
aa yaa? Losi gyı kaŋ ʊ bee ʊ hatınna rɛ,
26 Ʊ mʊ gyʊʊ Wıısı dıya hʊ a kpa paanʊʊ hʊ ba fa aa kaŋ ko biŋ Wıısı sıya tıyaŋ,
a lɔgɔ kyaŋ aŋ kpa tıya ʊ hatınna hʊ mɛ, ba mɛ kyaŋ. Ʊ fa yaa sına rɛ anıı nıwaası
aa sı kpa haŋ paanʊʊ hʊ dige ʊ nyʊwa, see nala hʊ aa yaa wııkyʊwal sılaala dʊŋ, ka
Deviti bee ʊ nala gyı kpa kyaŋ gɛɛ. Haŋ saŋa hʊ tıyaŋ Abiyata rɛ gyı yaa wııkyʊwal
sılaala buloŋ nıhıyawʊ.”
27 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Wıısı lıı Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ nihuwobisi wıya
rɛ, amɛ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wıya daa ʊ marı nihuwobiŋ.
28 Mıyaŋ, Nihuwobiŋ biye rɛ yaa Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ tıına.”

3

Yesu tııbı baal kıdıgı noŋ aa sʊba
Matiwu 12.9-14; Luka 6.6-11

1 Nyɛ rɛ Yesu gyı sii a bıl mʊ gyʊʊ Gyuuma wııkyʊwaldıya kıdıgı, dı baal kıdıgı
noŋ aa sʊba mɛ gyı we doŋ.
2 Nala hʊ aa naa Yesu dı ʊ gyʊwa, ba buloŋ lıı sıya pɔ ʊ tıyaŋ, a kı deŋ dı ba na dı
ʊ sı tııbı baal hʊ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ koo. Badɔmɔŋ fa aa kyɛ dı ba na wıı rɛ, a tıŋ
doŋ a kaŋ Yesu, a bası tıya ʊ anıı ʊ kyogi ba sıŋsı rɛ.
3 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya nosʊʊ hʊ tıına dı ʊ sii ko lıı sıŋ ba sıya tıyaŋ. Ʊ sii lıı.
4 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı nala hʊ a baa, “Ɛɛ rɛ ma naabaala lesiri daga dı ma kı yaa
Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ? Dı ma kı pɛ nala tıyaŋ koo, dı ma kı dɔgısı ba? Dı ma kı laa
nala mııbolo koo, dı ma kı kpʊ ba?” Ʊ aa pıyɛsı gɛɛ, ba yaa sırıtıtı.
5 Ɛɛ rɛ Yesu na baaŋ ba nyuu tıyaŋ. Ʊ tıya buloŋ gyı kyogo rɛ akuu ba dıgına aa
bee nıı wıya nyuniŋ. Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya nosʊʊ hʊ tıına a baa, “Kaŋ ı noŋ tannı.” Ʊ
kaŋ tannı, ʊ bırımı noduwo.

6 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ sii lıı, ba bee Hɛrɔtı hatınna mʊ vʊʊlı gɛɛ ba aa sı yaa a kaŋ
Yesu kpʊ.

Yesu bası Wıısı wıya tıya nala aŋ tııbı nala yʊga mɛ fuwobal hʊ nyʊwa

7 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatınna hʊ gyı sii tuu fuwobal hʊ nyʊwa. Nıgyamaa aa lıı Galili
paalʊʊ sii giri tıŋ ba hal.
8 Nala gyı aa nıı wıya hʊ buloŋ Yesu aa yaa, nıgyamaa sii lıı Gyudıya paalʊʊ, abee
Gyerusalɛm, abee Idumiya paalʊʊ, abee Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ kyolo abee Taaya abee
Siidɔŋ paalʊʊ, a kı ko ʊ lee.
9 Gyamaa hʊ gyı aa ko yʊga gɛɛ, ʊ bası tıya ʊ hatınna hʊ dı ba mʊ kpa
nııduworiboro ko sıgı nıı hʊ nyʊwa dı ʊ gyʊʊ, dı nala hʊ ta ko yige ʊ lo.
10 Yesu fa tııbı nala rɛ yʊga. Ɛɛ wıya nala hʊ fa aa wıılı buloŋ fa ko kaŋ ʊ bagına
tıyaŋ nɛ a kı kyɛ dı ba dige ʊ.
11 Ba tıyaŋ, nala gyınbɔmɔ fa aa kana we doŋ. Dı gyınbɔmɔ ko na Yesu buloŋ, ba
aa tuu tele ʊ sıya tıyaŋ nɛ a kı kyıırı aŋ kı bası, "I rɛ yaa Wıısı biye hʊ."
12 Ɛɛ rɛ ʊ aa bası tıya gyınbɔmɔ hʊ abee sıfıyası buloŋ dı ba ta ko daga kı tıya
nala, nal hʊ ʊ aa yaa.

Yesu lıı ʊ kpambısı fi abee balıya
Matiwu 10.1-4; Luka 6.12-16

13 Ɛɛ rɛ Yesu sii lıı doŋ, a mʊ gyınŋ dogimo kıdıgı, a yırı nala hʊ buloŋ ʊ aa kyɛ, ba
mʊ laŋŋı ʊ lee.
14 Ɛɛ rɛ ʊ bıl lıı ba tıyaŋ nala fi abee balıya, dı ba yaa ʊ kpambısı, a we ʊ lee, dı ʊ
ko leŋ dı ba mɛ mʊ bası Wıısı wıya a kı tıya nala.
15 Ka dı ʊ tıya ba dee mɛ dı ba wuwo kaŋ kı kile gyınsı nala tıyaŋ.
16 Nala hʊ fi abee balıya ʊ gyı aa lıya, ba fene rɛ nyɛ: Siimɔŋ, Yesu fa kana ʊ kı
yırı Piita.
17 Zebedi biisi hʊ balıya, Gyemsi abee ʊ naabiibaal Gyɔɔŋ. Yesu fa kaŋ ba mɛ kı
yırı Buwanagyisi. Feŋ no yaa namaga feŋ nɛ. Ʊ memii rɛ yaa gaduwo-kyagınsıyaala
anıı duwoŋ nɔsıı.
18 Ba nıkaalıya hʊ mɛ rɛ nyɛ: Aŋduru abee Fılıpı abee Batolomi abee Matiwu abee
Tɔmaası abee Gyemsi, Alfiyası biibaal hʊ, abee Tadiyo abee Siimɔŋ, nal hʊ aa kyıl ʊ
nala wıya kınkaŋ,
19 bee Gyudası Isıkarɔtı, nal hʊ aa ko kpa Yesu yallı.

Yesu bee Sıtaanı
Matiwu 12.22-32; Luka 11.14-23; 12.10

20 Yesu aa ko lıı nala no mʊ teŋ, ʊ mııgı mʊ dıya. Ɛɛ rɛ nala bıl ko gol ʊ bee ʊ
hatınna hʊ, ba paalı bı naa sınıı dı ba di kıdiiliye mɛ gba.
21 Ʊ dıya nala aa ko nıı ʊ wıya, ba sii lıı dı ba kana ʊ, beewıya nala fa aa bası rɛ
anıı ʊ aa kyɛ ʊ yaarı rɛ.
22 Wıısı Teŋ dıdagıla badɔmɔŋ mɛ gyı we doŋ. Ba gyı lıı Gyerusalɛm nɛ a ko, a mɛ
baa dı gyınbɔmɔ buloŋ kuwori ba aa yırı "Bɛlizebul" lɛ kana ʊ. Dı ʊ rɛ tıya ʊ dee
hʊ ʊ kı kile gyınsı nala tıyaŋ gɛɛ.
23 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ba, a maga namaga no tıya ba a baa, "Ɛɛ rɛ Sıtaanı sı yaa a kile
ʊ tııtıı noŋ nala?
24 Dı bee nala rɛ we doŋ aŋ bı kaŋ nyʊʊdıgı, ba bee hʊ sı sıŋ?
25 Dı dııdıgı nala mɛ ko bı kaŋ nyʊʊdıgı, ka dı ba kı kaa kaası, ba dıya hʊ mɛ bı
sı sıŋ.
26 Dı Sıtaanı bee ʊ noŋ nala mɛ yaŋ ko bı kaŋ nyʊʊdıgı, ba bee mɛ bı sı sıŋ. Ʊ sı
tele teŋ.

27 Nal tuwo ʊ aa sɪ wuwo gyʊʊ gaduwogi dɪya a gaa ʊ kɪna, see ʊ aa laa sɪya kaŋ
gaduwogi hʊ vʊwa biŋ, aŋ na wuwo gyʊʊ paa ʊ kɪna."
28 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya nala hʊ a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ nal lɛ yaa
wɪbɔmɔ mɔɔgɛɛ buloŋ, aŋ pɛ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ mɛ gba, ka Wɪɪsɪ ha sɪ wuwo kpa ba buloŋ
kyɛ ʊ.
29 Amɛ dɪ nal lɛ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ, Wɪɪsɪ bɪ sɪ maakyiye kpa kyɛ ʊ buloŋ.
Sʊʊkpʊŋ wɪbɔŋ aa bɪ kaŋ marɪ layɪ rɛ ʊ tɪɪna yaa gɛɛ."
30 Nala hʊ badɔmɔŋ aa basɪ baa dɪ gyɪŋbɔŋ nɛ kaŋ ʊ hʊ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ basɪ nyɛ.

Yesu nɪɪna abee ʊ naabalɪya ko ʊ lee
Matiwu 12.46-50; Luka 8.19-21

31 Mʊhʊ ko pɛ dɪ Yesu nɪɪna abee ʊ naabalɪya ko a sɪŋ gyaŋhal tɪyaŋ aŋ tɪŋ nal dɪ
ʊ gyʊʊ yɪrɪ ʊ. Tɪŋdaal hʊ aa gyʊʊ
32 dɪ nɪgyamaa hɔŋ gol-ʊ. Ɛɛ rɛ ba laa basɪ tɪya ʊ a baa, "Ɪ naa abee ɪ naabalɪya rɛ
sɪŋ gyaŋhal tɪyaŋ a kɪ kyɛ ɪ."
33 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ba a baa, "Aŋnɛ rɛ yaa ŋ naa abee ŋ naabalɪya?"
34 Aŋ mɪɪgɪ deŋ nala hʊ aa hɔŋ gol-ʊ, aŋ basɪ tɪya ba a baa, "Ma na, ŋ naa abee ŋ
naabalɪya rɛ nyɛ.
35 Nal hʊ buloŋ aa yaa wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa kyo, ʊ rɛ yaa ŋ naabiibaal, abee ŋ naatoluu,
abee ŋ naa."

4

Kɪdohil namaga
Matiwu 13.1-9; Luka 8.4-8

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl mɪɪgɪ mʊ hɔŋ Galili fuwobal hʊ nyʊwa a kɪ daga nala. Nɪgyamaa
sii giri ko kyige ʊ. Ʊ aa ko na gyamaa hʊ yʊga gɛɛ, ʊ sii mʊ gyʊʊ nɪɪduworiboro, a
hɔŋ nɪɪ hʊ tɪyaŋ, ka nala hʊ sɪŋ fuwo hʊ nyʊwa.
2 Doŋ tɪyaŋ nɛ ʊ kpa namagɪsɪ a daga ba wɪya yʊga. Ʊ basɪ tɪya ba a baa,
3 "Ma gyegili nɪɪ daha! Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ sii a kaŋ ʊ kɪdoho mʊ dɪ ʊ gyaasɪ.
4 Ʊ aa gyaasɪ kɪna hʊ tɪyaŋ nɛ, biye hʊ badɔmɔŋ tele nɪɪbʊʊsɪ hʊ tɪyaŋ. Digibiisi
ko tuu tʊwasɪ di.
5 Badɔmɔŋ mɛ tele bʊnyɪŋ tɪyaŋ. Bʊnyɪŋ hʊ fa bɪ kaŋ taŋha yʊga. Ɛɛ wɪya, kɪna
hʊ teŋ pesi nyʊ. Amɛ ba naaliliye bɪ wuwo gyʊʊ taŋha.
6 Ɛɛ rɛ wɪɪsɪ nʊŋ kpʊ ba, beewɪya ba naaliliye bɪ gyʊʊ taŋha.
7 Biye hʊ badɔmɔŋ mɛ tele sɔsɪ tɪyaŋ a nyʊ. Amɛ sɔsɪ hʊ sii gɪrɪgɪ ba, ba nʊŋ
pʊgɪmɪ kɪna hʊ, ba bɪ wuwo we biye.
8 Biye hʊ badɔmɔŋ mɛ tele taŋha welii tɪyaŋ a nyʊ, a waa, a marɪ weliŋ. Badɔmɔŋ
we biye mɔlɪya bee fi fi, badɔmɔŋ mɛ mɔllɪboto boto, badɔmɔŋ mɛ kɔɔ kɔɔ."
9 Yesu aa maga namaga hʊ ko teŋ, ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma
gyegili nɪɪ wɪya no weliŋ."

Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Yesu kaŋ namagɪsɪ kɪ daga nala Wɪɪsɪ wɪya
Matiwu 13.10-17; Luka 8.9, 10

10 Saŋa hʊ gyamaa hʊ buloŋ aa mʊwa, aŋka Yesu bee ʊ kpambɪsɪ fi abee balɪya hʊ,
abee ʊ hatɪnna badɔmɔŋ dʊŋ, ba pɪyɛsɪ ʊ namagɪsɪ hʊ memii.
11 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Ma nala no kɛ, Wɪɪsɪ leŋ ma gyɪŋ wɪya hʊ aa yaa
wɪfaŋɪya ʊ koro hʊ tɪyaŋ memii rɛ. Amɛ nɪkaalɪya hʊ kɛ buloŋ, namagɪsɪ rɛ ba kpa
kɪ daga ba Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya,
12 dɪ gɛɛ leŋ,

'ba aa gyegili, gyegili aŋ bɪ wuwo kɪ gyɪŋ ba memii, a bɪl deŋ deŋ mɛ aŋ bɪ wuwo kɪ na kɪŋ buloŋ. Dɪ ba aa rɛ fa gyɪŋ ba memii, ba fa sɪ bɪrɪmɪ tɪŋ Wɪɪsɪ, dɪ ʊ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba." '

Yesu daga kɪdohil namaga hʊ memii
Matiwu 13.18-23; Luka 8.11-15

13 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, "Ma bɪ gyɪŋ namaga no memii? Ɛɛ rɛ ma yaŋ sɪ yaa a gyɪŋ namagɪsɪ buloŋ memiye? Aŋ daga ba namaga hʊ memii a baa,
14 Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ rɛ kɪdohil hʊ kaŋ lɪɪ dɪ ʊ basɪ tɪya nala.
15 Nala badɔmɔŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kɪdoho hʊ aa tele nɪɪbʊʊsɪ hʊ tɪyaŋ. Nala no aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ rɛ, ka haŋ lagɪlagɪbiye hʊ, Sɪtaanɪ teŋ ko kaŋ wɪɪ hʊ a lɪɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ.
16 Nala badɔmɔŋ mɛ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kɪna hʊ aa tele bʊnyɪŋ hʊ tɪyaŋ. Nala no aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, a pesi laa di abee teŋfɪyɛlʊʊ.
17 Amɛ wɪɪ hʊ aa bee pɪŋ ba hakɪllɪ tɪyaŋ anɪɪ kɪna hʊ naaliliye a bɪ gyʊʊ taŋha gɛɛ. Ba aa laa wɪɪ hʊ rɛ a tɪŋa mʊ maga gɛɛ. Amɛ dɪ tʊwara rɛ ko gyʊʊ ba, koo dɪ ba tɪŋ naasɪ kɪ dɔgɪsɪ ba wɪɪ hʊ wɪya, ba lɔgʊ aa lɪɪ wɪɪ hʊ rɛ, ba kpa ta.
18 Nala badɔmɔŋ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ kɪna hʊ aa tele sɔsɪ hʊ tɪyaŋ. Ba aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ,
19 amɛ dʊnɪya kɪna wɪya kyɪl ba. Ba aa kyo dɪ ba yaa kɪna tɪmma dʊnɪya tɪyaŋ wɪya, ba kɪkyɛɛlɪya hʊ aa kɪ mʊrɪ ba rɛ, ba bɪ laa wɪya hʊ di. Ɛɛwɪya, wɪya hʊ aa bɪ kaŋ doho ba lee.
20 Nala badɔmɔŋ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ kɪna hʊ aa tele taŋha welii hʊ tɪyaŋ. Nala no rɛ yaa nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, a laa di, ʊ we ba tɪsɪ tɪyaŋ, ʊ kaŋ doho, a we biye, badɔmɔŋ mɔlɪya bee fi fi, badɔmɔŋ mɔllɪboto boto, badɔmɔŋ kɔɔ kɔɔ."

Yesu maga kyaanʊʊ namaga
Luka 8.16-18

21 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ba a baa, "Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ pʊlʊŋ a kyol fɪŋtɪna ko gyʊʊ dɪya, ɪ sɪ kpa gbaha a kyige tɔ? Koo, ɪ sɪ kpa sɪgɪ ɪ godo memii? Koo, ɪ aa kpa ɪ saga kɪŋ nyuu tɪyaŋ nɛ dɪ ʊ kyaanɪ?
22 Wɪfaŋɪɪ tuwo aa bɪ sɪ ko lɪɪ lɪgyalɪɪ. Wɪɪ mɛ buloŋ aa we bilhuu tɪyaŋ, ʊ sɪ ko lɪɪ pʊlʊŋ.
23 Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili kɪ nɪɪ weliŋ."
24 Ʊ bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Ma fɪyɛlɪ ma sɪya weliŋ abee wɪya hʊ ma aa kɪ nɪɪ. Haŋ wɪɪ hʊ ma aa sɪ kpa yaa ma dɔŋtɪŋsɪ, ʊ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ mɛ sɪ kpa yaa ma. Ʊ gba sɪ yaa ma te gɛɛ hʊ ma aa kpaa kɪ yaa ma dɔŋtɪŋsɪ.
25 Nal hʊ aa kaŋ kɪna yʊga, Wɪɪsɪ sɪ marɪ tɪya ʊ pɛ. Amɛ nal hʊ mɛ aa bɪ kaŋ kɪna yʊga, mʊhʊ hʊ mɛ ʊ aa kana, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ laa ʊ lee."

Yesu maga kɪdoho waayɪ namaga

26 Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Wɪɪsɪ koro hʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ nal aa siye a mʊ gyaasɪ kɪdoho ʊ baga tɪyaŋ.
27 Lee bil ʊ mɪɪgɪ mʊ pɪŋ. Sɪya gballɪ ʊ bɪl sii mʊ. Kyɛyɛ baŋmana hal ʊ sii kɪ mʊ dɪ kɪdoho hʊ nyʊwa, a waa, ka ʊ bɪ gyɪŋ ba aa yaa gɛɛ nyʊ.
28 Ba nyʊwa rɛ ba tɪɪ, a waa, a we biye, a hɪla ba tɪɪ.
29 Ba aa ko hɪla ko teŋ, ʊ leŋ ba mʊ kʊma."

Yesu maga kɪdoho kɪdɪgɪ ba a yɪrɪ Masɪtadɪ namaga
Matiwu 13.31, 32, 34; Luka 13.18, 19

30 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ba a baa, "Bekiŋ nɛ á sɪ kpa Wɪɪsɪ koro hʊ magɪsɪ? Namaga bee rɛ á sɪ kpa daga ʊ memii?

31 Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı kıdoho bii kıdıgı ba aa yırı masıtadı. Masıtadı bii rɛ muro te tıya buloŋ bii.
32 Amɛ dı ʋ ko nyʋ ʋ aa waa tııbal lɛ a te kıdohii kɛ buloŋ. Ʊ aa lıı naası yʋga rɛ digibiisi aa ko saga ʋ tıyaŋ a sʋwa ba gyannı doŋ."
33 Yesu maga namagısı no iriŋ nɛ yʋga a kı daga nala Wıısı wıya. Ʊ aa kı daga ba a maga gɛɛ hʋ ba aa sı wuwo kpa a we ba nyuni tıyaŋ nɛ.
34 Ʊ aa bı laa nyʋwa bası wıı buloŋ polli, see dı ʋ kaŋ maga namaga. Amɛ dı ʋ bee ʋ hatınna hʋ dʋŋ nɛ ko hɔŋ, ʋ aa daga namagısı hʋ memiye rɛ a tıya ba.

Yesu leŋ nıı tıyaŋ puwoduwo sige
Matiwu 8.23-27; Luka 8.22-25

35 Haŋ kyɛɛ hʋ tııtıı dıdaana, ʋ bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa, "Ma leŋ dı a kyol fuwo hʋ kyolo."
36 Ba ta haŋ nıgyamaa hʋ buloŋ ba mʋ, aŋ ko gyʋʋ nııduworiboro hʋ tıyaŋ ʋ fa aa hɔnɔ hʋ a kpa kı mʋ. Nııduworiborisi badɔmɔŋ mɛ fa we doŋ nɛ a kı mʋ.
37 Ɛɛ rɛ dı dopuwo kıdıgı piili kı yaa, a ko ŋmaa nıı kı we nııduworiboro hʋ tıyaŋ, ʋ kı kyɛ dı ʋ su.
38 Amɛ Yesu fa pıŋ doo rɛ nııduworiboro hʋ hal tıyaŋ, a yelli nyuyellii. Ʊ hatınna hʋ ko kyisi ʋ a bası tıya ʋ a baa, "Á Tıına, ı sıya tuwo koo? Ɪ bı gyıma dı á aa kyɛ á sʋba rɛ?"
39 Ɛɛ rɛ ʋ sii doo hʋ tıyaŋ a nɔsı puwo hʋ dı ʋ ta kı yaa, aŋ bası tıya fuwo hʋ mɛ dı ʋ fıyɛlı pıŋ. Puwo hʋ sige, ka lee hʋ buloŋ yaa siyee.
40 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ hatınna hʋ a baa, "Bee rɛ tıŋ kambıŋ kaŋ ma? Ma ha bı laa ŋ di?"
41 Ɛɛ rɛ kambıŋ marı kaŋ ba weliŋ, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, "Nıgɛɛ doho paalı yaa baal no? Puwoni abee fuwoni buloŋ kı tıŋa ʋ nyʋwa."

5

Yesu tııbı baal kıdıgı gyıŋbɔmɔ aa kana
Matiwu 8.28-34; Luka 8.26-39

1 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatınna hʋ sii kyol Galili fuwobal hʋ kyolo a mʋ pele Gɛrasa tımma paalʋʋ a lıı nııduworiboro hʋ tıyaŋ.
2 Yesu aa lıı dı ʋ sıŋ, dı baal kıdıgı gyıŋbɔmɔ gyı aa kana rɛ gɛɛ.
3 Ʊ gyı lıı bilni tıyaŋ nɛ a kı ko dı ʋ kyem-ʋ. Bilni hʋ nyuni tıyaŋ nɛ ʋ gyı aa gɔllı we.
4 Ba gyı aa kaŋ kyɔrʋmɔ vʋwa ʋ rɛ, a mʋ lɔlɔ, beewıya ba aa ko vʋwa ʋ buloŋ, ʋ aa kaŋ tɔrı rɛ. Ba aa kana ʋ we kpıyası mɛ, ʋ ŋmaa kpıyası hʋ bori. Nal buloŋ tuwo aa sı wuwo kana ʋ.
5 Wııhaa abee tebine buloŋ, ʋ gyı aa we bilni abee dogiŋsi nyuu tıyaŋ nɛ a kı gbɛ, a kı kyıırı aŋ paa bʋwa kı paası ʋ tıı.
6 Ʊ aa naa Yesu dı ʋ we libolii, ʋ fá mʋ kyem-ʋ, a tuu gbinni ʋ sıya tıyaŋ.
7-8 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya gyıŋbɔŋ hʋ dı ʋ lıı baal hʋ tıyaŋ. Baal hʋ kyıırı a baa, "Yesu, Wııbal hʋ biye, bee rɛ ı kı kyɛ dı ı yaa ŋ? Ŋ kpaa Wıısı kyʋgı ı! Ta dɔgısı ŋ."
9 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ a baa, "Ɪ feŋ nɛ bee?" Ʊ baa, "Ŋ feŋ nɛ kıgyamaa, beewıya á yʋga rɛ daha."
10 Ɛɛ rɛ ʋ sʋla Yesu kıŋkaŋ dı ʋ ta leŋ dı gyıŋsı hʋ lıı doŋ paalʋʋ tıyaŋ.
11 Dı porikulaal mɛ sıŋ doŋ, a kı di kına dogimo hʋ nyuu.
12 Gyıŋsı hʋ sʋla Yesu dı ʋ leŋ dı ba mʋ gyʋʋ porikusi hʋ tıyaŋ.
13 Ʊ laa nyʋwa. Ɛɛ rɛ ba lıı baal hʋ tıyaŋ a mʋ gyʋʋ porikusi hʋ tıyaŋ. Porikusi hʋ buloŋ sii fá lıı dogimo hʋ nyuu, a mʋ tuu gyʋʋ fuwo hʋ tıyaŋ, a nyʋwa nıı sʋba. Porikusi hʋ fa pele tusi bʋlıya.

14 Ɛɛ rɛ porikudaala hʋ fá mʋ heeli tɪya bagɪdaala abee tɔɔ hʋ nala buloŋ. Ba buloŋ
sii ko lɪɪ Yesu lee.
15 Ba aa ko dɪ baal hʋ gyɪŋsɪ fa aa kana hʋ, dɪ ʋ hɔnɔ a laalɪ gal a kaŋ laaŋfɪya. Ba
aa naa gɛɛ, kambɪŋ gyʋʋ ba.
16 Nala hʋ fa aa we doŋ a naa wɪɪ hʋ aa yaa baal hʋ abee porikusi hʋ, ba basɪ wɪɪ
hʋ tɪya nala hʋ buloŋ.
17 Ba aa nɪɪ gɛɛ rɛ, ba ko sʋla Yesu dɪ ʋ lɪɪ ba paalʋʋ tɪyaŋ.
18 Ɛɛ rɛ Yesu mʋ dɪ ʋ gyʋʋ nɪɪduworiboro hʋ. Baal hʋ gyɪŋsɪ hʋ fa aa kana hʋ sʋla
ʋ a baa dɪ ʋ leŋ dɪ ʋ ko dɪ ba mʋ.
19 Yesu kaŋ vɪya, aŋ basɪ tɪya ʋ dɪ ʋ mɪɪgɪ mʋ dɪya a basɪ tɪya ʋ dɪya nala wɪɪ hʋ
buloŋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa yaa ʋ tɪyaŋ, abee ʋ aa fáá ʋ sikii maga gɛɛ.
20 Baal hʋ mɪɪgɪ mʋ tɔnɪ fi hʋ aa we doŋ paalʋʋ tɪyaŋ, a basɪ wɪɪ hʋ buloŋ Yesu a
yaa tɪya ʋ. Nala nɪɪ, ʋ yaa ba wɪkperii.

Gyerusi toluu abee haaŋ hʋ aa dige Yesu gal
Matiwu 9.18-26; Luka 8.40-56

21 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ mʋ gyʋʋ nɪɪduworiboro hʋ a kyol fuwo hʋ kyolo a mʋ hɔŋ fuwo
hʋ nyʋwa. Nala giri ko kyige ʋ.
22 Ɛɛ rɛ dɪ baal kɪdɪgɪ we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Gyerusi. Ʋ fa yaa Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya
nɪhɪyawʋ rɛ. Ʋ aa naa Yesu, ʋ tuu tele ʋ naasɪ tɪyaŋ,
23 a sʋla ʋ a baa, "Ŋ toluu rɛ aa wɪɪlɪ, a pɪŋ kɪ kyɛ dɪ ʋ sʋba. Ŋ aa sʋla ɪ dɪ ɪ ko kpa
ɪ nosi dɔbɔ ʋ tɪyaŋ, dɪ ʋ deye."
24 Yesu sii tɪŋa ʋ hal ba kɪ mʋ. Nɪgyamaa mɛ sii kɪ tɪŋa ʋ hal a gol-ʋ kyige.
25 Haaŋ kɪdɪgɪ gyɪ we gyamaa hʋ tɪyaŋ a kaŋ wɪɪl kɪdɪgɪ. Ʋ gyɪ aa yaa ʋ hawɪya
ba bee teŋ ʋ bɪsɪ fi abee balɪya rɛ gɛɛ.
26 Ʋ gyɪ gɔllɪ yaa luliye kɪŋkaŋ, a na tʋwara weliŋ, a paalɪ kyogi ʋ molbiye buloŋ
ta waasʋ, ka wɪɪl hʋ gba marɪ gyʋʋ ʋ tɪyaŋ.
27 Ʋ gyɪ nɪɪ Yesu wɪya rɛ, a mɛ ko kɪ tɪŋ nala hʋ tɪyaŋ, aŋ kɪ bɪɪnɪ ʋ tɪya tɪyaŋ a
baa,
28 "Dɪ ŋ yaŋ wuwo dige ʋ gal mɛ, ŋ sɪ deye." Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛgɪ nala hʋ a mʋ sɪŋ Yesu
hal a kaŋ noŋ a dige ʋ gal.
29 Ʋ aa dige ʋ gal hʋ tɪyaŋ nɛ, ʋ wɪɪl hʋ pirigi teŋ. Ɛɛ rɛ ʋ tɪɪ gyɪma anɪɪ ʋ wɪɪl hʋ
tene rɛ.
30 Ka Yesu mɛ gyɪma ʋ tɪya tɪyaŋ anɪɪ dee kɪdɪgɪ lɪɪ ʋ tɪyaŋ nɛ. Ʋ bɪrɪmɪ nala hʋ
lee a pɪyɛsɪ ba a baa, "Aŋnɛ rɛ dige ŋ gal gɛɛ?"
31 Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna baa, "Ɪ bɪ naa nala aa yʋga gɛɛ a gol-ɪ kyige? Ka ɪ bɪl kɪ pɪyɛsɪ
dɪ aŋnɛ rɛ dige ɪ gal?"
32 Aŋka Yesu ha vɪya aŋ kɪ deŋ dɪ ʋ na nal hʋ a dige ʋ.
33 Amɛ haaŋ hʋ gyɪ aa gyɪŋ wɪɪ hʋ aa yaa ʋ tɪyaŋ wɪya, ʋ ko a kɪ kyele, a tuu tele
Yesu naasɪ tɪyaŋ aŋ basɪ wɪɪ hʋ buloŋ tɪya ʋ.
34 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ʋ a baa, "Ŋ toluu, ɪ laadii rɛ leŋ ɪ deye. Kɪ mʋ abee
laaŋfɪya. Wɪɪl hʋ bɪl bɪ sɪ kana ɪ."
35 Yesu ha aa basɪ wɪya haaŋ hʋ lee gɛɛ, dɪ tɪŋdaala lɪɪ Gyerusi dɪya, a ko basɪ tɪya
Gyerusi a baa, "Ɪ toluu hʋ sʋba rɛ, ta bɪl kɪ dɔŋ Tɪɪna hʋ."
36 Yesu aa nɪɪ ba aa basɪ gɛɛ, ka ʋ basɪ tɪya Gyerusi a baa, "Ta leŋ dɪ ɪ bembii kɪ
sii, laa ŋ di."
37 Ɛɛ rɛ Yesu sii, a bɪ leŋ nal buloŋ tɪŋa ʋ hal see Piita, abee Gyemsi, abee ʋ naabiye
Gyɔɔŋ.
38 Ɛɛ rɛ ba ko pele Gyerusi dɪya. Ba aa ko dɪ ba kaŋ kyagɪŋsɪ a kɪ ŋmaa nyʋʋsɪ
bagɪbagɪ, a kɪ wii lee buloŋ.

39 Ʊ mʊ gyʊʊ a pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma kɪ yaa kyagɪŋsɪ no buloŋ? Biye hʊ bɪ sʊba. Ʊ ta kɪ pɪŋ doo rɛ.”
40 Ba buloŋ mɪɪgɪ sɪŋ kɪ mʊma ʊ. Ɛɛ rɛ ʊ kile ba ta ba lɪɪ, aŋka ʊ kaŋ biye hʊ kuwo, abee ʊ naa, abee ʊ hatɪnna hʊ boto, ba gyʊʊ dɪya hʊ tɪyaŋ biye hʊ aa pɪna.
41 Ba aa gyʊʊ dɪya hʊ, Yesu mʊ kaŋ biye hʊ noŋ tɪyaŋ aŋ baa, “Talita kumi.” Ʊ memii rɛ yaa “Haŋtolibiye, ŋ baa ɪ sii.”
42 Biye hʊ nyagɪ sii a kɪ vala, nala hʊ buloŋ nyʊʊsɪ fɪyɛlɪ. Biye hʊ fa yaa bɪsɪ fi abee balɪya rɛ.
43 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ, dɪ ba ta leŋ dɪ nal buloŋ nɪɪ wɪɪ no, aŋ basɪ tɪya ba dɪ ba kyɛ kɪdiiliye tɪya biye hʊ dɪ ʊ di.

6

Nazarɛti tɪmma vɪya Yesu
Matiwu 13.53-58; Luka 4.16-30

1 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ lɪɪ haŋ paalʊʊ hʊ tɪyaŋ a kpa mʊ ʊ bee tɪɪ.
2 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ, ʊ sii mʊ gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya a kɪ daga nala. Ba aa nɪɪ ʊ wɪbasɪɪ hʊ, ba gyeniŋ buloŋ hirige rɛ, a baa “Ɛɛ rɛ ʊ yaa a gyɪŋ wɪya no? Aŋnɛ rɛ tɪya ʊ wɪgyʊŋ no?
3 Ɛɛ rɛ ʊ yaa a wuwo kɪ yaa wɪmagɪla no? Á gyɪma ʊ rɛ! Kapiŋta hʊ daa gɛɛ? Mɛɛrɪ biibaal daa gɛɛ. Gyemsi abee Gyoose abee Gyuda abee Siimɔŋ daa yaa ʊ naabalɪya? Ʊ naatoliye we daha.” Ɛɛ rɛ ba sii bee su ʊ.
4 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪɪsɪ tɪŋdaal kɛ buloŋ, ʊ aa kaŋ yohuŋ nɛ lee buloŋ tɪyaŋ, amɛ ʊ bee nala abee ʊ dɪya nala tɪɪ kɛ sɪɪ aa bee su ʊ.”
5 Akuu ba aa bɪ laa ʊ di wɪya, ʊ bɪ wuwo yaa wɪduwoni buloŋ doŋ tɪyaŋ. Ʊ yaŋ ta kpa ʊ nosi a dɔbɔ wɪɪla tɪmma baŋmana tɪyaŋ nɛ ba deye.
6 Yesu nyʊwa gyɪ fɪyɛla rɛ abee ʊ tɪɪ bee nala aa bɪ laa ʊ di.

Yesu tɪŋ ʊ kpambɪsɪ fi abee balɪya hʊ
Matiwu 10.5-15; Luka 9.1-6

7 Ɛɛ rɛ ʊ sii mʊ gɔllɪ tɔnɪ hʊ buloŋ aa kpaga doŋ a kɪ daga nala. Ʊ yɪrɪ ʊ hatɪnna fi abee balɪya hʊ a laŋŋɪ, a tɪŋ ba balɪya balɪya a tɪya ba dee gyɪŋbɔmɔ nyuu tɪyaŋ.
8 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, “A lɪɪ ma daatɪgɪya hal, ma ta bɪl kpaa kɪŋ buloŋ pɛ a vala ŋmanɪɪ hʊ. Ma ta kaŋ kɪdiiliye mʊ, a ta kpaa diiku mɛ kolo, a ta kpaa molbii mɛ.
9 Amɛ ma paa ma naatɔbɔ we, aŋ ta bɪl kpaa gal pɛ kɪna hʊ ma aa laala tɪyaŋ.
10 Dɪ mamaa rɛ ko mʊ gyʊʊ tɔɔ buloŋ, ma gyʊʊ dɪya hʊ nala aa kyo ma wɪya, a we dɪɪdɪgɪ tɪyaŋ gɛɛɛ dɪ saŋa hʊ ma aa sɪ lɪɪ tɔɔ hʊ tɪyaŋ mʊ pele.
11 Dɪ ma ko mʊ tɔɔ buloŋ dɪ ba pɔ dɪ ma ta gyʊwa, a bɪ sɪ gyegili nɪɪ wɪya hʊ mɛ ma aa basɪ, ma gallɪ mʊ. Dɪ ma ko lɪɪ bee hʊ tɪyaŋ, ma piisi ma naasɪ taŋha ta. Ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ ba gyɪma anɪɪ ba aa vɪya ma nyɛ Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ ba.”
12 Ʊ aa tɪya ba ʊ nyʊʊdaasɪ ko mʊ teŋ, ba lɪɪ mʊ a basɪ kɪ tɪya nala dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ.
13 Ba gyɪ kile gyɪŋbɔmɔ yʊga rɛ nala tɪyaŋ, ba lɪɪ. Ba kpaa nʊʊ mɛ a tɪsɪ wɪɪla tɪmma ba na laaŋfɪya.

Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ sʊʊ
Matiwu 14.1-12; Luka 9.7-9

14 Ɛɛ rɛ Yesu feŋ taalɪ lee hʊ buloŋ, Kuwori Hɛrɔtɪ mɛ nɪɪ ʊ wɪya. Nala badɔmɔŋ kɪ basɪ a baa, “Ʊ rɛ yaa Gyɔɔŋ, Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ. Wɪɪsɪ kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ kaŋ dee a kɪ yaa wɪmagɪla no buloŋ.”

15 Ka badɔmɔŋ mɛ baa dɪ Ilaagya rɛ, nal hʊ fa aa yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ kɪdɪgɪ. Badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ʊ yaŋ ta yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ anɪɪ faafaa nala hʊ kɪdɪgɪ gɛɛ.

16 Kuwori Hɛrɔtɪ aa nɪɪ ʊ wɪya, ʊ baa, "Gyɔɔŋ nɛ gɛɛ. Ʊ rɛ yaa nal hʊ ŋ gyɪ aa leŋ ba keri ʊ nyuu hʊ. Ʊ rɛ sii sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ." Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Hɛrɔtɪ gyɪ leŋ ba keri Gyɔɔŋ nyuu rɛ nyɛ:

17 Hɛrɔtɪ tɪɪtɪɪ gyɪ leŋ ba kaŋ Gyɔɔŋ tɔ dɪyaŋ nɛ ʊ haaŋ Hɛrodiya wɪya. Beewɪya Hɛrodiya gyɪ yaa ʊ maana Fɪlɪpɪ haaŋ nɛ, ʊ kaŋ fasɪ.

18 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ basɪ tɪya Hɛrɔtɪ a baa, "Ʊ bɪ yaa ŋmanɪɪ dɪ ɪ kaŋ ɪ maana haaŋ fasɪ."

19 Ɛɛ rɛ tɪŋ Hɛrodiya laa wɪɪ hʊ we ʊ tɪya tɪyaŋ a kɪ kyɛ dɪ ba kpʊ Gyɔɔŋ. Amɛ ʊ gyɪ bɪ naa ŋmanɪɪ dɪ ʊ kpʊ ʊ, beewɪya Hɛrɔtɪ gyɪ aa pɔ Gyɔɔŋ nɛ.

20 Hɛrɔtɪ gyɪ aa tɪya Gyɔɔŋ gyɪrɪma rɛ, beewɪya ʊ naa dɪ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ a kɪ yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ. Gyɔɔŋ wɪbasɪɪ buloŋ gyɪ aa kperi Hɛrɔtɪ rɛ, ka abee gɛɛ buloŋ, ʊ ha kyo dɪ ʊ gyegili nɪɪ wɪya hʊ ʊ aa basɪ rɛ.

21 Amɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ Hɛrodiya ha vɪya aŋ na ʊ ŋmanɪɪ rɛ. Kuwori Hɛrɔtɪ kyɛlʊlɪɪ kyɛɛ rɛ gyɪ ko baŋ pele. Ɛɛ rɛ ʊ sii yaa kɪdiiliye yʊga, a yɪrɪ ʊ kuworibiisi abee ʊ laalyuwolo nɪhɪyasɪ, abee Galili nɪhɪyasɪ, ba buloŋ ko laŋŋɪ a hɔŋ kɪ di kɪna hʊ.

22 Ba hɔnɪɪ hʊ tɪyaŋ nɛ Hɛrodiya toluu ko gyʊʊ gʊwa. Hɛrɔtɪ bee nala hʊ buloŋ kɪ deŋ ʊ, ba tenni fɪyɛlɪ ʊ nyuu tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Hɛrɔtɪ basɪ tɪya haŋtolibiye hʊ dɪ ʊ kɛ daga kɪŋ hʊ buloŋ ʊ aa kyɛ, dɪ ʊ sɪ tɪya ʊ.

23 Ʊ paalɪ ŋmɪyɛsɪ rɛ a baa, "Ɪ aa kyɛ kɪŋ hʊ buloŋ ŋ sɪ tɪya ɪ. Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ ŋ taŋha logiŋ kɪdɪgɪ, haalɪ a pele faŋ mɛ, ŋ sɪ kpa tɪya ɪ."

24 Haŋtolibiye hʊ sii lɪɪ, a mʊ pɪyɛsɪ ʊ naa a baa, "Ŋ basɪ baa bekiŋ nɛ ŋ kɪ kyɛ?" Ɛɛ rɛ Hɛrodiya baa, "Basɪ tɪya ʊ dɪ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ nyuu rɛ ɪ kɪ kyɛ."

25 Haŋtolibiye hʊ mɪɪgɪ lagɪlagɪ a mʊ kuwori hʊ lee a basɪ tɪya ʊ a baa, "Ŋ aa kyɛ dɪ ɪ keri Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ nyuu rɛ, a we parɪtɪ tɪyaŋ, a kaŋ ko tɪya ŋ."

26 Kuwori hʊ aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ tɪya buloŋ kyogi. Amɛ ʊ aa ŋmɪyɛsa nala hʊ buloŋ sɪɪ tɪyaŋ gɛɛ, ʊ bɪl bɪ sɪ wuwo lugisi ʊ nyʊwa.

27 Ɛɛ rɛ ʊ yɪrɪ laalyuwol kɪdɪgɪ, a tɪma ʊ dɪ ʊ mʊ keri Gyɔɔŋ nyuu kaŋ ko.

28 Laalyuwol hʊ sii a mʊ lee hʊ ba aa kaŋ Gyɔɔŋ mʊ tɔ hʊ, a keri ʊ nyuu a we parɪtɪ tɪyaŋ, a kaŋ ko tɪya haŋtolibiye hʊ. Ʊ laa a kaŋ mʊ tɪya ʊ naa.

29 Gyɔɔŋ hatɪnna hʊ aa nɪɪ wɪɪ no, ba sii ko a laa ʊ teŋbii a kaŋ mʊ hogo.

Yesu tɪya nala tusi bʊnɔŋ kɪdiiliye ba di vɔgɔ
Matiwu 14.13-21; Luka 9.10-17; Gyɔɔŋ 6.1-14

30 Yesu hatɪnna hʊ ʊ fa aa tɪma hʊ, ba mɪɪgɪ ko ʊ lee, a basɪ wɪya hʊ buloŋ ba aa yaa abee wɪya hʊ buloŋ ba aa daga, a tɪya ʊ.

31 Nala hʊ badɔmɔŋ gyɪ aa yaŋ kɪ lɪɪ rɛ ka badɔmɔŋ mɛ ko kɪ gyʊʊ. Yesu abee ʊ hatɪnna paalɪ bɪ naa sɪnɪɪ dɪ ba di kɪna mɛ gba. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Ma leŋ dɪ á mʊ lee hʊ nala aa tuwo dɪ ma wiyesi mʊhʊ."

32 Ɛɛ rɛ ba sii a gyʊʊ nɪɪduworiboro a kɪ mʊ lee hʊ nala aa tuwo.

33 Amɛ nala yʊga gyɪ naa ba a wuwo gyɪma anɪɪ ba aa rɛ. Ɛɛ rɛ ba lɪɪ tɔgyamaa a fa mʊ lee hʊ Yesu fa aa mʊʊ, a laa ʊ bee ʊ hatɪnna hʊ sɪya a pele doŋ.

34 Ba mɛ mʊ ko, a lɪɪ nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ. Yesu aa ko lɪɪ nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ, dɪ ʊ naa nɪgyamaa dɪ ba hɔŋ kɪ gyegili ʊ. Ba sikii buloŋ kana ʊ, beewɪya ba gyɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ piyese aa bɪ kaŋ pedaal. Ʊ sii piili kɪ daga ba wɪya yʊga.

35 Ʊ dɪdaana aa ko pele, ʊ hatɪnna hʊ ko basɪ tɪya ʊ a baa, "Lee no yaa ɔhɔ rɛ, ka wɪɪsɪ fɪyɛlɪ nyɛ.

36 Ta nala hʊ dɪ ba mʊ tɔnɪ hʊ abee bagɪsɪ aa kpaga daha, a mʊ yɔbɔ kɪdiiliye a di."

37 Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya a baa, “Ma mʊ kyɛ kɪdiiliye tɪya ba dɪ ba di.” Ba pɪyɛsɪ ʊ a
baa, “Gbo! Dɪ ámaa sɪ kpa molbii yɔbɔ kɪdiiliye tɪya nala no dɪ ba wuwo di vɔgɔ, ʊ
sɪ te nɪdɪgɪ bɪŋpiliŋ tuno.”
38 Nyɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Paanʊʊ baŋmɛ rɛ we doŋ? Ma mʊ na.” Ba mʊ, aŋ
mɪɪgɪ ko basɪ tɪya ʊ abaa, “Kɪna bɔnɔŋ nɛ abee fuwonamɪɪsɪ balɪya.”
39 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ dɪ ba leŋ nala hʊ buloŋ tuu hɔŋ kyige gulo gulo
ɔfɪyɛl hʊ nyuu tɪyaŋ.
40 Nyɛ rɛ badɔmɔŋ hɔŋ nala kɔɔ, kɔɔ, badɔmɔŋ mɛ mɔllɪbalɪya bee fi fi.
41 Ɛɛ rɛ ʊ kpa paanʊʊ hʊ bɔnɔŋ abee fuwonamɪɪsɪ hʊ balɪya, a wil deŋ wɪɪsɪnyuu,
aŋ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ, aŋ kaŋ paanʊʊ hʊ lɔgɔ a tɪya ʊ hatɪnna hʊ dɪ ba laa
mʊ kpaa nala hʊ. Ʊ bɪl kaŋ fuwonamɪɪsɪ hʊ balɪya mɛ a kpaa ba.
42 Ba buloŋ di a vɔgɔ.
43 Ka ba mʊ paa paanʊʊ hʊ abee fuwonamɪɪsɪ hʊ kɪkaalɪya, a su simbiisi fi abee
balɪya.
44 Nala hʊ gyɪ aa dii kɪdiiliye hʊ, ba tɪyaŋ baala dʊŋ gyɪ yaa tusi bʊnɔŋ nɛ.

Yesu vala nɪɪ nyuu tɪyaŋ
Matiwu 14.22-33; Gyɔɔŋ 6.15-21

45 Ɛɛ rɛ ʊ leŋ ʊ hatɪnna hʊ mʊ gyʊʊ nɪɪduworiboro, a laa ʊ sɪya duwori kyol fuwo
hʊ kyolo, a kɪ mʊ Bɛsaada. Ka ʊ ta nɪgyamaa hʊ buloŋ ba mʊ.
46 Ʊ aa taa nala hʊ ba mʊ teŋ, ʊ sii mʊ gyɪŋ dogimo kɪdɪgɪ nyuu dɪ ʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ.
47 Ʊ dɪdaana ko kɪ pele dɪ nɪɪduworiboro hʊ we nɪɪ hʊ tʊtʊʊ bee tʊtʊʊ, aŋka Yesu
dʊŋ ha we dogimo tɪyaŋ.
48 Ɛɛ rɛ Yesu deŋ na dɪ puwo kaŋ ʊ hatɪnna hʊ kɪ lʊga, a pɔ dɪ nɪɪduworiboro hʊ
ta mʊwa. Ʊ sɪgballɪnyʊwa, ʊ sii a vala nɪɪ hʊ nyuu a kɪ mʊ, a ko kpaga ba, a kɪ kyɛ
dɪ ʊ parɪ ba baŋ.
49 Ba aa na ʊ dɪ ʊ aa vala nɪɪ hʊ nyuu, ba bɪɪna anɪɪ nɪdɪma rɛ. Kambɪŋ kaŋ ba,
ba yaga kyiyesuu.
50 Ɛɛ rɛ ʊ piliŋsi basɪ tɪya ba a baa, “Ma kaŋ ma tɪɪ. Mɪyaŋ nɛ. Ma ta leŋ dɪ kambɪŋ
kaŋ ma.”
51 Ka ʊ yaŋ mʊ gyʊʊ nɪɪduworiboro hʊ. Ʊ aa gyʊʊ ko teŋ, puwo hʊ sige. Ʊ yaa ʊ
hatɪnna hʊ wɪkperii.
52 Ba gyɪ naa dɪ Yesu kaŋ paanʊʊ gama bɔnɔŋ a kpaa nala tusi bʊnɔŋ nɛ, ka ba ha
gyɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ memii, beewɪya ba ha bɪ gyɪŋ nal hʊ Yesu aa yaa.

Yesu tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma Gyɛnɛsarɛtɪ tɪyaŋ
Matiwu 14.34-36

53 Ɛɛ rɛ ba kyol fuwo hʊ kyolo, a ko pele tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyɛnɛsarɛtɪ, a lɪɪ
nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ aŋ kaŋ vʊwa nɪɪ hʊ nyʊwa.
54 Ba aa lɪɪ ko teŋ, dɪ nala gyɪma anɪɪ Yesu rɛ.
55 Ba fá mʊ gbɛ ba paalʊʊ buloŋ, a paa wɪɪlɪ tɪmma abee ba wasɪnɪ, a kaŋ mʊ lee
kɛ buloŋ ba aa nɪya dɪ Yesu we.
56 Lee kɛ buloŋ Yesu a mʊwa, tɔbala koo tɔbiisi koo bagɪsɪ, nala aa paa ba wɪɪla
tɪmma rɛ a kaŋ lɪɪ biŋ lɪgyalɪya tɪyaŋ, a sʊla ʊ dɪ ʊ leŋ dɪ ba dige ʊ gal nyʊwa mɛ
gba. Ba nala hʊ buloŋ gyɪ aa wuwo dige ʊ, ba gyɪ naa laaŋfɪya rɛ.

7

Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla basɪ ba naabaala lesiri tɪŋɪɪ wɪya
Matiwu 15.1-9

1 Ɛɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ, Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla badɔmɔŋ sii lɪɪ Gyerusalɛm
ko, ba buloŋ sii ko Yesu lee.

2 Ba aa ko ba naa dı Yesu hatınna hʊ badɔmɔŋ bı sɔŋ nıı aŋ kı di kına. Nyɛ yaa
bisiŋ nɛ ba lesiri tıyaŋ.
3 Farasiima abee Gyuuma buloŋ bı sı laa nyʊwa di kıŋ buloŋ dı ba bı sɔŋ nıı anıı
ba naabaala lesiri aa daga gɛɛ.
4 Dı ba aa rɛ ko lıı yɔbɔ ko mɛ, ba aa sɔŋ nıı rɛ aŋ na di kına. Ba sıŋsı yʊga. Ba
kaŋ ŋmanıı kıdıgı mɛ rɛ ba aa kı vaalı ba nıınyʊwagbaŋbiisi abee ba kıdigbaŋsı
abee ba hɔgı viini buloŋ.
5 Ɛɛ rɛ ba ko pıyɛsı Yesu a baa, “Bee rɛ tıŋ ı hatınna hʊ kı kyogi a naabaala sıŋsı
nyɛ? Bee rɛ tıŋ ba aa bı sɔŋ nıı aŋ kı di kına?”
6 Ɛɛ rɛ ʊ mııgı bası tıya ba a baa, “Minaafigi tımma! Ma wıya hʊ buloŋ Wıısı
tıŋdaal Azaaya gyı aa basa faafaa buloŋ, ba yaa wıtıı rɛ. Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ
anıı ʊ baa dı Wıısı baa,
‘Nyʊwa dʊŋ nɛ nala no kaŋ kı tıya ŋ gyırıma, amɛ ŋ wıya tuwo ba tısı tıyaŋ.
7 Ba aa kı kyʊwalı ŋ waasʊ rɛ, a kı daga nihuwobisi ŋmaŋsı aŋ baa dı Wıısı rɛ basa.’
8 Nihuwobisi ŋmaŋsı rɛ ma kı tıŋa aŋ vıya Wıısı nyʊwa tıŋıı”
9 Yesu bıl baa, “Ma kaŋ wıgyʊŋ kıdıgı rɛ aa wuwo vıya Wıısı ŋmanıı aŋ kı tıŋ ma
naabaala ŋmaŋsı. Ma aa yaa gɛɛ, ma tol sʊma rɛ?
10 Moosi fa saba rɛ a bası anıı Wıısı baa dı ı kı fá ı kuwo abee ı naa, a bıl sabı a baa
dı dı nal lɛ tʊʊsı ʊ kuwo abee ʊ naa, dı ba kpʊ ʊ tıına.
11 Amɛ ma kɛ bası anıı dı nal lɛ kaŋ kıŋ, a maga dı ʊ kpa kyiyeli ʊ kuwo koo ʊ naa,
ka dı tıına bası tıya ba abaa, “Kıŋ hʊ ŋ fa aa sı kpa kyiyeli ma hʊ, ʊ yaa ‘Kɔribaŋ’
nɛ.” (Ʊ memii rɛ yaa, kıŋ hʊ bırımı Wıısı tol lɛ.) Ʊ bıl bı maga dı ʊ kpa tıya ba.
12 A kuu nyɛ wıya, ma bı daga dı ʊ yaa wıı buloŋ a kyiyeli ʊ kuwo abee ʊ naa.
13 Nyɛ rɛ ma yaa a vıya Wıısı nyʊwa tıŋıı aŋ kı tıŋ ma naabaala ŋmaŋsı, a bıl sii
kpa daga ma biisi mɛ. Wıtesi no yʊga rɛ ma kı yaa.”

Kına hʊ aa kaŋ bisiŋ
Matiwu 15.10-20

14 Ɛɛ rɛ Yesu bıl yırı nala hʊ ba ko laŋŋı. Ba aa ko, ʊ bası tıya ba a baa, “Ma buloŋ
gyegili nıı weliŋ.
15 Nal kıdiiliye bı sı wuwo leŋ dı ʊ yaa bisiŋ tıına. Kıŋ kɛ buloŋ aa tuu nal fuu ʊ
bı kaŋ bisiŋ. Amɛ wıya hʊ aa lıı ʊ tıya tıyaŋ ko kı lıı, ba aa rɛ sı wuwo leŋ dı ʊ yaa
bisiŋ tıına.
16 Nala hʊ aa kaŋ dıgına, ma gyegili nıı weliŋ.”
17 Ʊ aa bası gɛɛ teŋ, ʊ leŋ nala hʊ aŋ mʊ gyʊʊ dıya. Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ ko pıyɛsı
ʊ namaga hʊ memii.
18 Nyɛ rɛ ʊ pıyɛsı ba a baa, “Ma ha bı kaŋ wıgyʊŋ? Ma bı gyıma anıı dı nal lɛ di
kıŋ, ʊ bı sı wuwo leŋ dı ʊ kaŋ bisiŋ?
19 Dı ı rɛ dii kıŋ, ʊ bee gyʊʊ ı tıya. Ɪ fuu rɛ ʊ aa tuu, ı nyɛ ta.” Yesu aa bası nyɛ, ʊ
daga anıı kıdiiliye sıŋsı bıl tuwo rɛ gɛɛ.
20 Ɛɛ rɛ ʊ bıl baa, “Wıya hʊ aa lıı nal tıya tıyaŋ nɛ aa leŋ nal kaŋ bisiŋ.
21 Ɪ tıya tıyaŋ nɛ ı aa bıını wıbɔmɔ yayı anıı sɔŋsɔŋ, gaal, nala kpʊyı, nala haana
kyɛyı, tıbal, a kı yaa wıbɔŋ kɛ buloŋ, a kı mʊrı nala, a kı yaa wıya hʊ buloŋ aa bı
maga dı ı yaa.
22 Ɪ tıya kı hɔllı nala. Ɪ kı kyogi nala fene, a kı daga ı tıı, a kı yaa bambugi wıya.
23 Wıbɔmɔ no buloŋ yaa bisiŋ wıya rɛ, ka nihuwobiŋ tıya tıyaŋ nɛ ba buloŋ aa lıı.”

Siiriya paalʊʊ haaŋ laa Yesu wıya di
Matiwu 15.21-28

24 Ɛɛ rɛ Yesu sii lıı doŋ, a mʊ Taaya paalʊʊ, a mʊ gyʊʊ faŋa dıya kıdıgı tıyaŋ, a
bee kyɛ dı nal buloŋ gyıma ʊ wıya, ka ba vıya aŋ gyıma.

25 Haaŋ kıdıgı rɛ gyı we doŋ a lıı Fɔniisıya aa we Siiriya paalʊʊ tıyaŋ, a yaa Giriki tıına. Gyıŋbɔŋ gyı kaŋ ʊ toluu.
26 Ɛɛ rɛ ʊ nıı Yesu wıya, a sii ko tuu tele ʊ naası tıyaŋ, a sʊla ʊ dı ʊ kile gyıŋbɔŋ hʊ ta ʊ biye hʊ tıyaŋ.
27 Yesu pıyɛsı ʊ a baa, "Dı ı rɛ kaŋ biisi, ı sı laa nyʊwa kpa ba kıdiiliye tıya vası? Aayı, ı aa laa sıya yaa kıdiiliye hʊ tıya ı biisi hʊ rɛ, dı ba aa rɛ yaŋ ko dı aŋ ka, ı kpa tıya vası."
28 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ baa, "Wıtıı rɛ, ŋ Tıına, ı bı sı kpa ı biisi kıdiiliye kɛ tıya vası. Amɛ biisi hʊ aa dii ka kına hʊ kı tele taŋha, ba aa rɛ vası hʊ mɛ sı paa di."
29 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya haaŋ hʊ a baa, "Ɪ aa bası wıı no wıya, gyıŋbɔŋ hʊ lıya rɛ ı toluu hʊ tıyaŋ. Kı mʊ dıya."
30 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ kpa mʊ. Ʊ mʊwa dı ʊ biye hʊ pına, gyıŋbɔŋ hʊ kɔnı lıı ʊ tıyaŋ.

Yesu tııbı ganıı

31 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı lıı Taaya paalʊʊ tıyaŋ a mʊ tıŋ Siidɔŋ abee tɔnı fi badɔmɔŋ paalʊʊ, a mʊ pele Galili fuwobal hʊ nyʊwa.
32 Ɛɛ rɛ dı ganıı kıdıgı we doŋ. Ba kana ʊ ko, a sʊla Yesu dı ʊ kpa ʊ nosi dɔbɔ ʊ tıyaŋ.
33 Yesu kana ʊ kaŋ lıı nala hʊ tıyaŋ. Ba dʊŋ balıya hɔŋ. Ɛɛ rɛ ʊ kpa ʊ noniye a tʊʊ baal hʊ dıgına tıyaŋ aŋ tʊ naŋtʊwɔl dige ʊ naŋdeliŋ.
34 Aŋ wil deŋ wıısınyuu aŋ wiyesi yʊga fʊ̃ʊ̃, aŋ bası tıya baal hʊ baa, "Ɛfata." Ɛfata memii rɛ yaa kaŋ suri.
35 Ɛɛ rɛ baal hʊ dıgına suri. Ʊ naŋdeliŋ mɛ bırımı, ʊ kı bası wıya weliŋ.
36 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya nala hʊ abee sıfıyası dı ba ta bası wıı no tıya nal buloŋ. Abee gɛɛ buloŋ, ka ba ha vıya aŋ kpa wıı hʊ wuwoli lee buloŋ.
37 Nala hʊ buloŋ a nıı wıı no, ba hirigi kıŋkaŋ a baa, "Wıı kɛ buloŋ nɛ ʊ wuwo kı yaa weliŋ. Ʊ paalı leŋ wonni kı nıı wıya rɛ, a leŋ ganıya mɛ wuwo kı bası wıya."

8

Yesu tıya nala tusi bʊnaa kıdiiliye
Matiwu 15.32-39

1 Saŋa kıdıgı nıgyamaa bıl ko laŋŋı ʊ lee tıyaŋ nɛ. Ʊ kyɛtoo kyɛɛ dı ba bıl bı kaŋ kıdiiliye dı ba di. Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʊ hatınna hʊ a bası tıya ba a baa,
2 "Ŋ aa naa nala hʊ sikii kana ŋ nɛ. Ba aa we ŋ lee ʊ kyɛyɛ boto rɛ nyɛ, dı ba bı dii kıŋ buloŋ.
3 Dı ba aa rɛ bı dii kıŋ buloŋ, ka dı ŋ baa dı ba mııgı, ba sı mʊ yiyegi ŋmanıı tıyaŋ, beewıya ba badɔmɔŋ lıı liboliye rɛ."
4 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ pıyɛsı ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ ı sı yaa a na kıdiiliye dı nala no buloŋ di vɔgɔ ɔhɔ no tıyaŋ?"
5 Ʊ pıyɛsı ba abaa, "Paanʊʊ baŋmɛ rɛ we doŋ?" Ba baa, "Kına bapɛ."
6 Ɛɛ rɛ ʊ leŋ nala hʊ tuu hɔŋ taŋha, ka ʊ mʊ paa paanʊʊ hʊ bapɛ, a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ, aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ a tıya ʊ hatınna hʊ dı ba laa kpaa nala hʊ. Ba laa kpaa ba.
7 Dı ba kaŋ fuwonamıısı mɛ baŋmana. Ʊ kpa ba mɛ a kyʊwalı Wıısı, aŋ leŋ ʊ hatınna hʊ laa kpaa nala hʊ buloŋ.
8 Nal buloŋ di a vɔgɔ, ka ba paa kıkaalıya hʊ a su simbiisi bapɛ.
9 Nala hʊ fa aa dii kına hʊ pele nala tusi bʊnaa.
10 Ɛɛ rɛ ʊ ta ba, aŋ kaŋ ʊ hatınna hʊ ba mʊ gyʊʊ nııduworiboro hʊ a mʊ Dalmanuta paalʊʊ.

Farasiima baa dı Yesu yaa wımagıl
Matiwu 16.1-4

11 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ sii ko Yesu lee, a kı pıyɛsı ʊ wıya. Ba gyı aa kyɛ dı ba
magısı ʊ na wıya, ba baa dı ʊ yaa wımagıl dı ba na a gyıma anıı ʊ dee hʊ lıı Wıısı
lee rɛ.
12 Yesu tıya buloŋ kyogi. Ʊ kyigi ʊ wiyesi aŋ pıyɛsı ba a baa, "Ma lagılagı no nala,
bee rɛ tıŋ ma aa kı kyɛ dı ŋ yaa wımagıl dı ma na? Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ŋ bı
sı yaa wımagıl buloŋ dı ma na anıı ŋ dee hʊ lıı Wıısı lee rɛ."
13 Ɛɛ rɛ ʊ leŋ ba aŋ mııgı mʊ gyʊʊ nııduworiboro, a duwori kyol fuwo hʊ kyolo.

Yesu bası Farasiima abee Hɛrɔtı bɔŋsı wıya
Matiwu 16.5-12

14 Yesu bee ʊ hatınna hʊ aa duwori kyol fuwo hʊ kyolo tıyaŋ nɛ, ʊ hatınna hʊ liisi
anıı ba yeŋŋi ba kıdiiliye ta rɛ, aŋ kpa paanʊʊ dıgı dʊŋ we nııduworiboro hʊ tıyaŋ.
15 Ɛɛ rɛ Yesu bası abee sıfıyası a baa, "Ma pɔ ma tıı abee Farasiima abee Hɛrɔtı
wıya. Ba wıyaalıya kıı gɛɛ rɛ anıı sıbʊl. Dı ı rɛ kpaa ʊ we kıŋ buloŋ tıyaŋ, ʊ aa sii
pʊʊsı rɛ."
16 Ʊ aa bası gɛɛ rɛ, ba hɔŋ kı vʊʊlı a baa, "Á bı kaŋ paanʊʊ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ bası gɛɛ."
17 Yesu wuwo gyıŋ wıı hʊ ba aa vʊʊlı, a pıyɛsı ba a baa, "Bee rɛ tıŋ ma hɔŋ kı
vʊʊlı baa ma bı kaŋ paanʊʊ? Ma sıya ha bı suro? Bee rɛ tıŋ ma nyuni sʊba gɛɛ?
18 Ma kaŋ sıya rɛ, ma bee na? Ma kaŋ dıgına rɛ, ma bee nıı wıya? Ma bı liisi wıı
hʊ?
19 Ŋ kpaa paanʊʊ bɔnɔŋ nɛ a lɔgɔ kpaa baala tusi bɔnɔŋ. Ma aa paa kıkaalıya hʊ,
simbiisi baŋmɛ rɛ ma paa su?" Ba baa, "Simbiisi fi abee balıya."
20 Ʊ bıl pıyɛsı ba, "Ŋ bıl aa kpaa paanʊʊ bapɛ a lɔgɔ kpaa nala tusi banaa, ma aa
paa kıkaalıya hʊ, simbiisi baŋmɛ rɛ ma paa su?" Ba baa "Simbiisi bapɛ."
21 Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı ba a baa, "Ma ha bı wuwo kı gyıŋ wıya memii?"

Yesu suri nyʊlʊŋ sıya Bɛsaada tıyaŋ

22 Yesu bee ʊ hatınna hʊ bıl ko pele Bɛsaada. Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ kaŋ nyʊlʊŋ
kıdıgı, a ko sʊla Yesu dı ʊ kpa ʊ nosi a dige ʊ.
23 Yesu kaŋ nyʊlʊŋ hʊ noŋ tıyaŋ a kana ʊ lıı tɔɔ hʊ tıyaŋ a tʊ naŋtʊwɔl we ʊ sıya
tıyaŋ, aŋ kpa ʊ noŋ dige bal hʊ sıya aŋ pıyɛsı ʊ dı ʊ aa na lee rɛ?
24 Baal hʊ deŋ lee aŋ baa, "Ŋ aa na nala rɛ, amɛ ba kıı gɛɛ rɛ anıı tıısı rɛ aa gɔllı."
25 Ɛɛ rɛ Yesu bıl kpa ʊ nosi dige bal hʊ sıya. Baal hʊ marı kyirigi sıya weliŋ. Ʊ sıya
bıl kı na, ʊ na kıŋ kıŋ buloŋ weliŋ.
26 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ dı ʊ ta bıl gyʊʊ tɔɔ hʊ tıyaŋ, dı ʊ kı mʊ ʊ bee.

Piita baa dı Yesu rɛ yaa Krisita hʊ
Matiwu 16.13-20; Luka 9.18-21

27 Yesu bee ʊ hatınna hʊ bıl sii doŋ a kı mʊ Sizaariya Filipi paalʊʊ. Ba aa mʊʊ hʊ
tıyaŋ nɛ, Yesu pıyɛsı ʊ hatınna hʊ a baa, "Aŋnɛ rɛ nala baa dı ŋ yaa?"
28 Ba baa, "Badɔmɔŋ baa dı ı rɛ yaa Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ. Badɔmɔŋ mɛ baa dı ı
rɛ yaa Ilaagya, Wıısı tıŋdaal hʊ. Badɔmɔŋ mɛ baa dı ı yaŋ ta yaa Wıısı tıŋdaala hʊ
kıdıgı rɛ."
29 Ɛɛ rɛ Yesu bıl pıyɛsı ʊ hatınna hʊ mɛ a baa, "Ka ma mɛ, ma baa ŋ yaa aŋnɛ rɛ?"
Piita baa "I rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı a lıya."
30 Piita a bası gɛɛ rɛ, Yesu bası tıya ba abee sıfıyası dı ba pɔ dı ba ta ko bası wıı
no tıya nal buloŋ.

Yesu basa ɛɛ hʊ ʊ aa sı na tʊwara aŋ sʊba
Matiwu 16.21-28; Luka 9.22-27

31 Ɛɛ rɛ Yesu piili kı daga ʋ hatınna hʋ a baa, “Mıyaŋ Nihuwobiŋ biye, ŋ sı na tʋwara kıŋkaŋ. Bee nıhıyası abee wıkyʋwal sılaala nıhıyası, abee Wıısı Teŋ dıdagıla, ba buloŋ sı vıya ŋ aŋ leŋ dı ba kpʋ ŋ. Dı ba aa rɛ ko kpʋ ŋ, ŋ sı yaa kyɛyɛ boto aŋ mııgı sii sʋʋ tıyaŋ.”
32 Ʋ kyaası bası wıı no rɛ tıya ba. Ɛɛ rɛ Piita kana ʋ gııgı lıı, a nɔsı ʋ, aŋ bası tıya ʋ anıı ʋ ta bası gɛɛ, dı ʋ bı bası weliŋ.
33 Ɛɛ rɛ Yesu bırımı kyaası ʋ hatınna hʋ lee aŋ nɔsı Piita a baa, “Sıtaanı, fası lıı ŋ sıya tıyaŋ. Wıya hʋ ı aa basa, nihuwobiŋ tıbıına rɛ, Wıısı tıbıına daa.”
34 Nyɛ rɛ Yesu yırı ʋ hatınna hʋ abee nala hʋ buloŋ ba ko, ʋ bası tıya ba a baa, “Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʋ tıŋa ŋ, see dı ʋ vıya ʋ tıı ŋmanıı aŋ kpa ʋ daagarıı baası, a tıŋa ŋ.
35 Nal hʋ buloŋ aa kyɛ dı ʋ laa ʋ mııbol, ʋ bı sı na ʋ. Amɛ nal hʋ aa vıya ʋ mııbol ta ŋ wıya, abee Wıısı wıweliye hʋ wıya, ʋ sı kɔnı laa ʋ mııbol.
36 Dı ı rɛ tıŋ dʋnıya no buloŋ aŋ bı sı na mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii, bekiŋ tɔnɔ rɛ ı sı na?
37 Dʋnıya no tıyaŋ, bekiŋ nɛ ı sı wuwo kpa lenni ı mııbol?
38 Ma lagılagı no wıbɔŋyaala aa vıya ŋ wıya hʋ, na ŋ bee ŋ wıbasıya buloŋ aa yaa ma hıısı rɛ. Amɛ kyɛɛ kıdıgı, mıyaŋ Nihuwobiŋ biye, ŋ bee malıkası buloŋ sı ko abee ŋ Kuwo gaŋdarı. Haŋ saŋa hʋ tıyaŋ, ŋ wıya aa yaa nal hʋ buloŋ hıısı, ʋ tıına wıya mɛ sı yaa ŋ hıısı.”

9

1 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nala badɔmɔŋ we daha, ba bı sı sʋba, see dı ba na Wıısı koro hʋ sına teŋ abee dee ka dı ba na sʋba.”

Yesu bırıma
Matiwu 17.1-13; Luka 9.28-36

2 Kyɛyɛ badʋ hal, Yesu sii kaŋ Piita abee Gyemsi abee Gyɔɔŋ dʋŋ, ba mʋ gyıŋ dogiŋbal kıdıgı nyuu. Ba yaa dı ba deŋ ba sıya, dı Yesu bırıma.
3 Ʋ gannı buloŋ pʋrısı gɛɛ pogipogi, a kı tʋla gɛɛ nyʋlıınyʋlıı. Gasasıl buloŋ tuwo dʋnıya no tıyaŋ ʋ aa sı wuwo sası gannı dı ba pʋrısı kıı gɛɛ.
4 Ka Ilaagya abee Moosi ko lıı ba sıya tıyaŋ, ba bee Yesu sıŋ kı bası wıya.
5 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya Yesu a baa, “Á nıhıyawʋ, ʋ yaa wıwelii rɛ anıı aa we daha. Leŋ dı á we gyama boto, dı ı tıŋ kıdıgı, dı Moosi mɛ tıŋ kıdıgı, dı Ilaagya mɛ tıŋ kıdıgı.”
6 Kambıŋ fa kaŋ ba rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʋ bası gɛɛ. Ʋ fa bı gyıŋ wıı hʋ buloŋ ʋ aa sı bası.
7 Ɛɛ rɛ taalbal kıdıgı ko tɔ ba, ka taal kıdıgı lıı taalbal hʋ tıyaŋ a baa, “Ŋ biikyoolii rɛ nyɛ. Ma gyegile kı nıı ʋ wıbasıı.”
8 Ba aa nıı taal hʋ a mııgı galdaası, ba gyı bıl bı naa nal buloŋ, see Yesu dʋŋ.
9 Ba aa lıı dogimo hʋ nyuu ko kı tuu tıyaŋ, Yesu bası tıya ba a baa, “Ŋ bee kyɛ dı ma ko bası wıı hʋ ma aa naa kı tıya nal buloŋ, see saŋa hʋ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sı sii sʋʋ tıyaŋ.”
10 Ɛɛ rɛ ba laa wıı hʋ we ba nyuni tıyaŋ, aŋ kı pıyɛsı dɔmɔŋ, “Ʋ aa sı sii sʋʋ tıyaŋ, ʋ memii rɛ yaa bee?”
11 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı Yesu a baa, “Bee rɛ tıŋ Wıısı Teŋ dıdagıla hʋ bası anıı Ilaagya rɛ sı laa sıya ko, ka dı Krisita hʋ na ko?”
12 Ʋ bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ, Ilaagya sı kɔnı laa sıya ko, a kaŋ kıŋ buloŋ marı biŋ. Ba saba Nihuwobiŋ Biye hʋ wıya rɛ a biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ, a daga nıı ʋ sı na tʋwara kıŋkaŋ, ka dı nala ha deŋ ʋ sıgyʋʋ, a kana ʋ kʋwası. Bee rɛ tıŋ ba sabı gɛɛ?

13 Lagılagı no, ŋ sı bası tıya ma anıı Ilaagya paalı ko rɛ. Ba kana ʊ yaa ʊ gɛɛ hʊ
ba aa kyɛ anıı ba aa saba gɛɛ Wıısı Teŋ tıyaŋ.”

Yesu tııbı biye gyıŋbɔŋ aa kana
Matiwu 17.14-21; Luka 9.37-43a

14 Ba aa ko pele ʊ hatınna hʊ nıkaalıya hʊ lee, dı nıgyamaa laŋŋa doŋ. Ba bee
Wıısı Teŋ dıdagıla sıŋ kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ.
15 Nala hʊ aa naa Yesu dı ʊ aa ko, ba hirigi a sii fá mʊ kyem-ʊ, a kyʊwalı ʊ.
16 Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı ʊ hatınna hʊ a baa, “Wıbee rɛ ma bee haŋ nala hʊ kaŋ kı kpa
dɔmɔŋ?”
17 Nala hʊ kıdıgı baa, “Á Tıına, ŋ biye rɛ ŋ kaŋ ko ı lee. Gyıŋbɔŋ nɛ kana ʊ, ʊ
bırımı ganıı.
18 Ʊ yaŋ ko kana ʊ buloŋ, ʊ aa tele taŋha tıyaŋ nɛ, naŋtʊwɔ-fʊŋfʊga tɔ ʊ nyʊwa, ʊ
kı kyaŋ ʊ nyıŋa aŋ tiŋŋi. Ŋ sʊla ı hatınna hʊ dı ba kile gyıŋbɔŋ hʊ ta ʊ tıyaŋ, amɛ
ba bı wuwo kile.”
19 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma lagılagı no nala, ma bı laa Wıısı di. Kyɛyɛ
baŋmɛ rɛ ma tıı kı kyɛ dı ŋ yaa ma lee ka ma na laa ŋ di? Ma kaŋ biye hʊ ko ŋ na.”
20 Ɛɛ rɛ ba kaŋ biye hʊ ko ʊ lee. Gyıŋbɔŋ hʊ aa naa Yesu, ʊ kaŋ biye hʊ kyele, ʊ
tuu tele taŋha a kı biliŋsi, naŋtʊwɔ-fʊŋfʊga tɔ ʊ nyʊwa.
21 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ kuwo hʊ, “Kyɛbee rɛ ʊ piili ʊ?” Ʊ baa “Ʊ biibiri tıyaŋ buloŋ
nɛ ʊ piili ʊ.
22 Saŋa kıdıgı ʊ aa wuwo kpa ʊ lo diŋ tıyaŋ nɛ, koo nıı tıyaŋ, a kı kyɛ dı ʊ kpʊ ʊ.
Ɪ aa sı wuwo yaa wıı hʊ buloŋ, kı yaa. Fá ŋ sikii aŋ pɛ ŋ tıyaŋ.”
23 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ɪ aa baa dı ŋ sı wuwo hʊ, ı tıı mɛ fa sı wuwo yaa, dı ı fa laa ŋ
di. Beewıya nal hʊ buloŋ aa laa ŋ wıya di, Wıısı aa wuwo ʊ yaa wıı kɛ buloŋ tıya ı
rɛ.”
24 Ɛɛ rɛ biye hʊ kuwo sii sıŋ a heeli bası a baa, “Ŋ laa ı di rɛ, amɛ ʊ bı maga. Pɛ ŋ
tıyaŋ dı ŋ laa ı di yʊga.”
25 Ba aa sıŋ kı bası wıya hʊ gɛɛ, nala yʊga fá ko kı laŋŋı. Yesu aa ko na nıgyamaa
hʊ, ʊ bası tıya gyıŋbɔŋ hʊ abee sıfıyası a baa, “Gyıŋganıı, mıyaŋ nɛ baa dı ı lıı biye
hʊ tıyaŋ. Kı pɔ dı ı ta bıl maakyiye kana ʊ.”
26 Gyıŋbɔŋ hʊ kyıırı aŋ kaŋ biye hʊ kyıgısı aŋ ko lıı, ka biye hʊ pıŋ gɛɛ anıı ʊ aa
sʊba. Nala hʊ gyeniŋ buloŋ baa dı biye hʊ sʊba rɛ.
27 Amɛ Yesu mʊ kaŋ ʊ noŋ tıyaŋ ʊ sii sıŋ.
28 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatınna hʊ mʊ gyʊʊ dıya. Ba lʊwɔlı pıyɛsı ʊ a baa, “Bee rɛ tıŋ
á kɛ bı wuwo kil gyıŋbɔŋ hʊ?”
29 Ʊ bası tıya ba a baa, “Nal buloŋ bı sı wuwo kile gyıŋbɔŋ no iriŋ, see ʊ aa sʊla
Wıısı weliŋ.”

Yesu bıl bası ʊ sʊʊ wıya
Matiwu 17.22, 23; Luka 9.43b-45

30 Ɛɛ rɛ ba sii lıı doŋ, a tuu tıŋ Galili paalʊʊ mʊ. Yesu fa bee kyɛ dı nal buloŋ gyıŋ
lee hʊ ʊ aa we.
31 Beewıya ʊ gyı aa daga ʊ hatınna hʊ rɛ. Ʊ gyı bası tıya ba rɛ a baa, “Ba sı kaŋ
mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, a we nala nosi tıyaŋ dı ba kpʊ ŋ. Amɛ ŋ sı sii sʊʊ tıyaŋ ʊ
kyɛyɛ boto kyɛɛ, a kaŋ mııbol.”
32 Amɛ ba fa bı gyıŋ wıı hʊ ʊ aa basa memii, aŋ kı fá kambıŋ ba aa sı pıyɛsı ʊ.

Yesu hatınna hʊ aa kyɛ dı ba gyıŋ ba tıyaŋ nıbal
Matiwu 18.1-5; Luka 9.46-48

33 Ɛɛ rɛ ba sii ko Kapɛɛnam. Ba aa gyʊʊ dıya, Yesu pıyɛsı ʊ hatınna hʊ a baa,
“Bekiŋ wıı rɛ ma fa kaŋ kı kpa dɔmɔŋ ŋmanıı hʊ tıyaŋ gɛɛ?”

34 Ɛɛ rɛ ba tallı ba nyʊʊsı, beewıya ba tıyaŋ nıhıyawʊ wıya rɛ ba fa kaŋ kı kpa dɔmɔŋ.
35 Ɛɛ rɛ Yesu hɔŋ aŋ yırı ʊ hatınna fi abee balıya hʊ, a bası tıya ba a baa, “Nal hʊ aa kyɛ dı ʊ yaa ma tıyaŋ nıbal, see dı ʊ kaŋ ʊ tıı bırımı ma tıyaŋ haŋbiye a tʊma tıya ma buloŋ.”
36 Ɛɛ rɛ ka ʊ kaŋ biibiye a ko sıgı ba tʊtʊʊ, a guwori ʊ aŋ bası tıya ba a baa,
37 “Dı nal lɛ kuu ŋ wıya a kaŋ biibiye no dɔŋtıına weliŋ, mıyaŋ nɛ ʊ kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa kana ŋ weliŋ, ŋ dʊŋ daa ʊ kaŋ weliŋ. Nal hʊ aa tıma ŋ mɛ rɛ ʊ kaŋ weliŋ gɛɛ.”

Baal kıdıgı kile gyıŋbɔmɔ ta Yesu feŋ tıyaŋ
Luka 9.49, 50

38 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ bası tıya Yesu a baa, “Á Tıına, á naa baal kıdıgı rɛ dı ʊ kpaa ı feŋ a kı kile gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ. Ɛɛ rɛ á kile ʊ dı ʊ ta kı yaa gɛɛ, beewıya ʊ bı yaa á kıdıgı.”
39 Amɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Dı ʊ rɛ aa yaa gɛɛ, ma ta kile ʊ. Dı nal lɛ yaa wımagıl buloŋ ŋ feŋ tıyaŋ, ʊ kyiye bıl bı sı wuwo kyogi ŋ feŋ.
40 Nal hʊ buloŋ aa bı lıı ŋ hal, ʊ yaa á kıdıgı rɛ.
41 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʊ buloŋ aa kpaa nıınyʊwagbaŋbiye bee nıı a tıya ma akuu ma aa yaa ŋ hatınna wıya, ʊ kaŋ ʊ tuno rɛ.”

Wıya hʊ aa sı kaŋ nal we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ
Matiwu 18.6-9; Luka 17.1, 2

42 “Nal hʊ buloŋ aa naa haŋbiisi no aa tıŋa ŋ tıyaŋ kıdıgı, a mʊrı ʊ dı ʊ yaa wıbɔŋ, ʊ maga dı ba kpa nɔŋ a vʊwa laalı ʊ bagına tıyaŋ nɛ, a kpa ʊ yuwo we mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ. Dı ba aa rɛ yaa ʊ gɛɛ, ʊ rɛ sı kpıya ʊ aa weye.
43-44 Dı ı noŋ nɛ aa kyɛ dı ʊ kana ı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, keri ta. Ɪ aa sı mʊ wıısıbee abee nokuu, ʊ rɛ kpıya ı aa kaŋ nopilime aŋ gyʊʊ diŋ, ‘Lee hʊ kyaaŋkyʊwana aa sı di ı teŋbii deŋdeŋ a bı sı sʊba, ka diŋ hʊ mɛ bı sı dısı.’
45-46 Dı ı naaŋ nɛ aa kyɛ dı ʊ kana ı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, keri ta. Ɪ aa sı mʊ wıısıbee abee naakuu, ʊ rɛ kpıya ba aa sı kpa ı yuwo we diŋ tıyaŋ abee naapilime. ‘Lee hʊ kyaaŋkyʊwana aa sı di ı teŋbii deŋdeŋ a bı sı sʊba, ka diŋ hʊ mɛ bı sı dısı.’
47 Dı ı sii rɛ aa kyɛ dı ʊ kana ı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, kɔrıgı lıı ta. Ɪ aa sı mʊ wıısıbee abee sıtogo, ʊ rɛ kpıya ba aa sı kpa ı yuwo we diŋ tıyaŋ abee sıya balıya,
48 ‘Lee hʊ kyaaŋkyʊwana aa sı di ı teŋbii deŋdeŋ a bı sı sʊba, ka diŋ hʊ mɛ bı sı dısı.’
49 Diŋ nɛ ba sı kpa pıısı nal buloŋ bisiŋ ta.
50 Yısı sʊma, amɛ dı ʊ sʊmıŋ ko lıı, ı bıl bı sı wuwo yaa ʊ dı ʊ sʊma. Ma leŋ dı ma tısı sʊma anıı yısı aa sʊma gɛɛ, aŋ leŋ dı ma buloŋ kaŋ nyʊʊdıgı.”

10

Yesu bası haana vıyayı wıya
Matiwu 19.1-12; Luka 16.18

1 Ɛɛ rɛ Yesu sii lıı doŋ, a mʊ Gyudıya paalʊʊ abee Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ kyolo. Nıgyamaa bıl ko laŋŋı ʊ lee. Ʊ bıl kı daga ba anıı ʊ aa kı daga gɛɛ.
2 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ mɛ sii ko ʊ lee, a kı kyɛ dı ba magısı ʊ, a pıyɛsı ʊ a baa, “Ʊ yaa ŋmanıı rɛ dı baal vıya ʊ haaŋ?”
3 Yesu mııgı pıyɛsı ba a baa, “Ɛɛ rɛ Moosi daga ma dı ma kı tıŋa?”
4 Ba baa, “Moosi basa anıı dı baal lɛ aa kyɛ dı ʊ vıya ʊ haaŋ, dı ʊ laa sıya sabı haaŋ-vıyayı teŋ a tıya haaŋ hʊ aŋ na vıya ʊ.”

5 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma dagɪɪ hayɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ Moosi gyɪ sabɪ gɛɛ tɪya ma.
6 Amɛ Wɪɪsɪ aa piili dʊnɪya marɪɪ, baal abee haaŋ nɛ ʊ marɪ.
7 Ɛɛ wɪya baal aa sɪ leŋ ʊ kuwo abee ʊ naa rɛ, aŋ kpa haaŋ dɪ ʊ bee haaŋ hʊ yaa kɪdɪgɪ.
8 Nala no balɪya sɪ kaŋ kyaldɪgɪ, ba bɪl bɪ yaa nala balɪya, ba bɪrɪmɪ nɪdɪgɪ rɛ.
9 Wɪɪsɪ yaŋ aa kaŋ nala hʊ pɛ dɔmɔŋ, ʊ bɪ maga dɪ nihuwobiŋ kaŋ ba porigi.”
10 Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ mɪɪgɪ sii gyʊʊ dɪya. Ɛɛ rɛ ba bɪl pɪyɛsɪ ʊ wɪɪ no tɪɪ.
11 Ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Baal hʊ kɛ buloŋ aa vɪya ʊ haaŋ aŋ bɪl kpa hadɪma, ʊ tɪɪna gyʊʊ ʊ haaŋ hʊ haakye tɪyaŋ nɛ, aŋ pɛ yaa sɔŋsɔnnɪ mɛ.
12 Dɪ haaŋ mɛ rɛ vɪya ʊ bala, aŋ mɛ bɪl mʊ yal badɪma, ʊ mɛ gyʊʊ ʊ bala hʊ haakye tɪyaŋ nɛ, aŋ pɛ yaa sɔŋsɔnnɪ mɛ.”

Yesu kpaa ʊ nosi dɔbɔ biibiisi tɪyaŋ
Matiwu 19.13-15; Luka 18.15-17

13 Nala badɔmɔŋ gyɪ kaŋ ba biibiisi ko Yesu lee rɛ, dɪ ʊ kpa ʊ nosi dɔbɔ ba tɪyaŋ dɪ Wɪɪsɪ pɛ ba. Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ nɔsɪ ba.
14 Yesu aa naa gɛɛ, ʊ na baaŋ ʊ hatɪnna hʊ nyuu tɪyaŋ, aŋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma leŋ dɪ haŋbiisi hʊ ko ŋ lee. Ma ta kil ba. Nala no iriŋ nɛ sɪ gyʊʊ Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ.
15 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ ɪ bɪ yelli Wɪɪsɪ anɪɪ haŋbiye aa yelli ʊ kuwo abee ʊ naa gɛɛ, ɪ bɪ sɪ na Wɪɪsɪ koro hʊ gyʊʊ.”
16 Ɛɛ rɛ ʊ paa haŋbiisi hʊ nɔgɔ, a kpa ʊ nosi dɔbɔ ba tɪyaŋ, a sʊla Wɪɪsɪ tɪya ba dɪ Wɪɪsɪ pɛ ba tɪyaŋ.

Kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ ko Yesu lee
Matiwu 19.16-30; Luka 18.18-30

17 Yesu gyɪ bɪl sii dɪ ʊ vala ŋmanɪɪ, ɛɛ rɛ baal kɪdɪgɪ fá ko gbinni ʊ sɪya tɪyaŋ a pɪyɛsɪ ʊ, “Ŋ Tɪɪŋwelii, ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa a kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii?”
18 Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ɪ yɪrɪ ŋ ɪ Tɪɪŋwelii? Nal buloŋ bɪ weliye, see Wɪɪsɪ dʊŋ.
19 Na ɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ rɛ. Ba aa rɛ nyɛ, ‘Ta kpʊʊ nal, ta kyɛ ɪ dɔŋtɪɪna haaŋ, ta gaa, dɪ ɪ rɛ yaa daŋsɪya wɪɪ tɪyaŋ, ta nyɪya wɪya. Ta firimi laa nal kɪŋ. Kɪ fá ɪ kuwo abee ɪ naa.’ ’
20 Ɛɛ rɛ baal hʊ basɪ tɪya Yesu a baa, “Ŋ Tɪɪna, ŋ tɪŋ wɪya no kɛ buloŋ nɛ a lɪɪ ŋ biibiri tɪyaŋ buloŋ.”
21 Ɛɛ rɛ Yesu lurimi ʊ sɪya tɪyaŋ abee kyori aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, “Wɪdɪgɪ rɛ kaa ɪ ha aa bɪ yaa. Mʊ kpa ɪ kɪna hʊ buloŋ yallɪ, a kpa molbiye hʊ tɪya nyaaba aŋ ko kɪ tɪŋa ŋ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, ɪ sɪ kaŋ kɪna wɪɪsɪbee tɪyaŋ.”
22 Yesu aa basɪ gɛɛ, baal hʊ sɪya bil, beewɪya ʊ gyɪ kaŋ kɪna rɛ weliŋ. Ʊ tɪya buloŋ kyogi, ʊ sii mʊ.
23 Ɛɛ rɛ Yesu deŋ nala hʊ aŋ mɪɪgɪ basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ʊ yaa wɪduwo rɛ abee kɪna tɪmma aa sɪ wuwo gyʊʊ Wɪɪsɪ koro hʊ.”
24 Ʊ aa basɪ gɛɛ ʊ hatɪnna hʊ nyʊʊsɪ fɪyɛlɪ. Ʊ bɪl mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ kyaŋsɪ, Wɪɪsɪ koro hʊ gyʊʊyɪ yaa wɪduwo rɛ kɪŋkaŋ.
25 Nyɔgɪmaa aa sɪ tɪŋ gahaŋ sɪɪ lɪɪ, ʊ rɛ yaa mɔl a te kɪna tɪɪna aa sɪ wuwo gyʊʊ Wɪɪsɪ koro hʊ.”
26 Yesu aa basɪ gɛɛ, ʊ hatɪnna hʊ nyʊʊsɪ marɪ fɪyɛlɪ, ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Dɪ ba aa rɛ kɪɪ nyɛ, aŋnɛ rɛ yaŋ sɪ wuwo na Wɪɪsɪ laatayɪ?”
27 Yesu mɪɪgɪ deŋ ba aŋ baa, “Wɪɪ no kpere nihuwobiŋ nɛ, amɛ ʊ bɪ kpere Wɪɪsɪ kɛ. Beewɪya, wɪɪ buloŋ tuwo Wɪɪsɪ aa bɪ sɪ wuwo yaa.”
28 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya ʊ a baa, “Na, á kɛ leŋ kɪŋ buloŋ nɛ aŋ kɪ tɪŋa ɪ hal.”

29 Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Waa, wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʊ buloŋ aa sɪ kuu
ŋ wɪya abee Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ wɪya, a leŋ ʊ dɪya, koo ʊ naabalɪya, koo ʊ naa, koo ʊ
kuwo, koo ʊ biisi, koo ʊ bagɪsɪ,
30 ʊ tɪɪna sɪ bɪl na dɪɪsɪ, abee nɪmmabalɪya, abee nɪmma, abee biisi, abee bagɪsɪ
naaŋsɪɪnyʊwa kɔɔ dʊnɪya no tɪyaŋ. Ba sɪ kuu ŋ wɪya a dɔgɪsɪ ʊ, amɛ dɪ ʊ rɛ ko sʊba,
ʊ mɛ sɪ na mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.
31 Amɛ nala yʊga aa laa sɪya gyɪnaŋ, ba sɪ ko laa hal, ka dɪ nala hʊ aa laa hal gyɪnaŋ
mɛ ko laa sɪya.”

Yesu bɪl basɪ ʊ sʊʊ wɪya
Matiwu 20.17-19; Luka 18.31-34

32 Yesu aa basɪ gɛɛ dɪ ba we ŋmanɪɪ tɪyaŋ nɛ a kɪ mʊ Gyerusalɛm. Yesu laa ba sɪya.
Ʊ hatɪnna hʊ nyʊʊsɪ gyɪ fɪyɛla rɛ abee ʊ wɪbasɪya hʊ, kambɪŋ gyɪ gba kaŋ nala hʊ
badɔmɔŋ aa tɪŋ ba hal. Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʊ hatɪnna hʊ dʊŋ a gɪɪgɪ lɪɪ, a basɪ tɪya ba
wɪya hʊ buloŋ nala aa sɪ yaa ʊ. Ʊ baa,
33 “Ma gyegili daha! Á aa mʊ Gyerusalɛm nɛ. Dɪ ámaa rɛ ko pele doŋ, ba sɪ kaŋ
mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye, a kaŋ mʊ tɪya wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ, abee Wɪɪsɪ Teŋ
dɪdagɪla. Ba sɪ di ŋ sarɪya aŋ baa dɪ ʊ maga dɪ ba kpʊ ŋ nɛ, aŋ kana ŋ mʊ we nala
hʊ aa bɪ yaa Gyuuma nosi tɪyaŋ dɪ ba kpʊ ŋ.
34 Ba sɪ yaa ŋ sɪya, aŋ tʊ naŋtʊwɔl we ŋ tɪyaŋ. Ba sɪ vɪɪrɪ ŋ, aŋ kpʊ ŋ, amɛ ŋ sɪ sii
sʊʊ tɪyaŋ ʊ kyɛyɛ boto kyɛɛ.”

Gyemsi bee Gyɔɔŋ sʊla Yesu a kɪ kyɛ lɪhɔnɪɪ
Matiwu 20.20-28

35 Ɛɛ rɛ Gyemsi abee Gyɔɔŋ, Zebedi balɪya hʊ, sii mʊ Yesu lee a basɪ tɪya ʊ a baa,
“Á Tɪɪna, aa sʊla ɪ, wɪɪ kɪdɪgɪ rɛ we doŋ á kɪ kyɛ dɪ ɪ yaa tɪya ma.”
36 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Wɪbee rɛ ma kɪ kyɛ dɪ ŋ yaa tɪya ma?”
37 Ba baa, “Ɪ aa sɪ di Wɪɪsɪ koro hʊ, a kaŋ feŋ, a hɔŋ ɪ kuwori kpasa hʊ nyuu, leŋ
dɪ á yaa ɪ logiŋ hʊhɔnnɔ, dɪ kɪdɪgɪ hɔŋ ɪ noduu, dɪ kɪdɪgɪ mɛ hɔŋ ɪ nogɔbɔ.”
38 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma bɪ gyɪŋ kɪŋ hʊ ma aa kyɛ. Ma sɪ wuwo kaŋ
bembii a na tʊwara hʊ ŋ aa sɪ na? Ma sɪ wuwo fo dɔgɪsɪɪ hʊ ŋ aa sɪ fo?”
39 Ba baa, “Waa, á sɪ wuwo.” Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ma basɪ.
Tʊwara hʊ ŋ aa sɪ na, ʊ rɛ ma mɛ sɪ na. Dɔgɪsɪɪ hʊ ŋ aa sɪ fo, ʊ rɛ ma mɛ sɪ fo.
40 Amɛ ŋ noduu abee ŋ nogɔbɔ hʊhɔnnɔ hʊ kɛ, ŋ daa sɪ lɪɪ ba. Wɪɪsɪ rɛ gyɪŋ nala
hʊ ʊ aa mara doŋ biŋ pɔ.”
41 Yesu hatɪnna fi hʊ aa nɪya dɪ Gyemsi bee Gyɔɔŋ basɪ gɛɛ, ba kaŋ ba kɪ di dɔŋdɔŋ.
42 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ba buloŋ ko laŋŋɪ a basɪ tɪya ba a baa, “Nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma,
ka ma gyɪŋ ba kuworo aa kɪɪ gɛɛ rɛ. Ba aa hɔŋ ba nala nyuu tɪyaŋ nɛ, a kaŋ ba kɪ
fɪla. Ka nala hʊ sɪlaala mɛ ha kaŋ ba dee wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
43 Amɛ ʊ bɪ maga dɪ ma kɛ kɪɪ gɛɛ, ma tɪyaŋ nal hʊ aa kyɛ dɪ ʊ yaa ma nɪbal, ʊ
maga dɪ ʊ rɛ tʊma kɪ tɪya ma buloŋ.
44 Ma nal hʊ aa kyɛ dɪ ʊ yaa ma tɪyaŋ kuwori, ʊ maga dɪ ʊ rɛ yaa ma tɪyaŋ yoŋ.
45 Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye, ŋ bɪ ko dɪ ŋ kyɛ nala dɪ ba tʊma kɪ tɪya ŋ, ŋ ko dɪ ŋ tʊma
tɪya ba rɛ aŋ sʊba, a kpa ŋ mɪɪbol tuŋ laa nɪgyamaa mɪɪbolo ta tɪya ba.”

Yesu suro Batimeyo sɪya
Matiwu 20.29-34; Luka 18.35-43

46 Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ gyɪ sii mʊ Gyɛriko rɛ. Saŋa hʊ ba aa sii lɪɪ bee hʊ tɪyaŋ
a kɪ mʊ, nɪgyamaa sii paa tɪŋ ba hal. Ba buloŋ kpaa kɪ mʊ dɪ nyʊlʊŋ kɪdɪgɪ rɛ hɔŋ
ŋmanɪɪ hʊ nyʊwa gɛɛ, a kɪ sʊla kɪna. Ʊ feŋ nɛ yaa Batimeyo, a yaa Timeyo biibaal.
47 Ʊ aa nɪɪ dɪ Yesu aa lɪɪ Nazarɛti rɛ aa ko, ʊ huwori yɪrɪ ʊ a baa, “Yesu, Deviti nihii,
fá ŋ sikii.”

48 Nıgyamaa nɔsı ʊ dı ʊ leŋ ʊ kyagıŋsı hʊ. Ka ʊ vıya aŋ marı yırı te gɛɛ a baa,
"Yesu, Deviti nihii, fá ŋ sikii."
49 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı sıŋ, aŋ baa dı ba yırı ʊ dı ʊ ko. Ɛɛ rɛ ba yırı nyʊlʊŋ hʊ a bası
tıya ʊ a baa, "Kana ı tıı aŋ sii ko. Ʊ aa yırı ı rɛ."
50 Ʊ aa nıı gɛɛ, ʊ wuri ʊ wagyɛ ta, a sii gyaa kyigisi, aŋ kpa ko pele Yesu.
51 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ a baa, "Bekiŋ nɛ ı kı kyɛ dı ŋ yaa tıya ı?" Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ʊ
a baa, "Ŋ nıhıyawʊ, leŋ dı ŋ sıya suri dı ŋ bıl kı na."
52 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, "Ɪ laa ŋ di rɛ, ɛɛ rɛ leŋ ı deye. Kı mʊ." Ɛɛ rɛ ʊ sıya
pirigi suri, ʊ kı tıŋ Yesu hal ŋmanıı hʊ tıyaŋ.

11

Yesu gyʊʊ Gyerusalɛm abee gaŋdarı
Matiwu 21.1-11; Luka 19.28-40; Gyɔɔŋ 12.12-19

1 Nyɛ rɛ Yesu bee ʊ hatınna hʊ gyı kpa kı mʊ Gyerusalɛm, a ko pele Bɛtifage abee
Bɛɛtani aa sıŋ Olivi dogimo hʊ naası tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Yesu lıı ʊ hatınna balıya, a tıŋ ba
a bası tıya ba a baa,
2 "Ma mʊ tɔɔ hʊ aa we ma sıya. Dı mamaa rɛ ko mʊ, ma sı na kokubiye dı ba vʊwa
sıgı. Nal buloŋ ha bı gyına ʊ. Ma puri a kaŋ ko.
3 Dı mamaa rɛ ko kı puri, dı ba pıyɛsı ma baa bee rɛ tıŋ ma kı puri, ma baa, 'Tıına
hʊ rɛ aa kyɛ. Ʊ rɛ baa á puri kaŋ ko. Á sı mııgı kana ʊ ko lagı." '
4 Ba aa tıŋ ŋmanıı hʊ kı baŋ dı ba vʊwa kokubiye sıgı dıya kıdıgı dimbee nyʊwa
tıyaŋ. Ba mʊ dı ba puri.
5 Ba aa puri kokubiye hʊ tıyaŋ nɛ, nala badɔmɔŋ aa sıŋ doŋ pıyɛsı ba a baa, "Bee
rɛ tıŋ ma kı puri kokubiye hʊ?"
6 Ɛɛ rɛ ba bası gɛɛ hʊ Yesu aa baa dı ba bası. Ba aa bası gɛɛ, ba leŋ ba puri mʊ.
7 Ba kaŋ kokubiye hʊ ko tıya Yesu, a wuri ba gannı a dɔbɔ kokubiye hʊ tıyaŋ, Yesu
gyıŋ hɔŋ.
8 Badɔmɔŋ mɛ kpa ba gannı gyarı ŋmanıı hʊ tıyaŋ. Badɔmɔŋ mɛ keri
ŋmanıınyʊwa paaponni, a mɛ kaŋ lıı gyarı ŋmanıı hʊ tıyaŋ dı ʊ kı vala.
9 Nala hʊ badɔmɔŋ we ʊ sıya, ba badɔmɔŋ mɛ kı tıŋa ʊ hal. Ba buloŋ kı kyıırı, a
baa, "Ma dannı ʊ! Tabarikala! Wıısı sı pɛ nal hʊ aa ko á Tıına feŋ tıyaŋ.
10 Á naabaa Deviti koro hʊ rɛ bıl aa ko. Wıısı sı leŋ dı ʊ ko. Ma leŋ dı á dannı
Wıısı."
11 Ɛɛ rɛ Yesu mʊ Gyerusalɛm, a mʊ gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ, a deŋ kına hʊ buloŋ
a we doŋ. Ʊ aa ko deŋ teŋ dı lee bile. Ɛɛ rɛ ʊ bee ʊ hatınna fi abee balıya hʊ mııgı
mʊ Bɛɛtani a pıŋ doŋ.

Yesu ŋmıyɛsı we tıya tıyaŋ
Matiwu 21.18, 19

12 Ʊ sıya aa gballa, ba sii lıı Bɛɛtani a kpa ŋmanıı hʊ kı mʊ. Losi kaŋ Yesu.
13 Ɛɛ rɛ ʊ naa tutogo dı ʊ mʊ sıŋ sıya a kaŋ paaponni. Ʊ mʊ pele ʊ memii a kı liisi
anıı nɔnɔ we doŋ nɛ. Ʊ mʊ wil nyuu deŋ dı nɔnɔ tuwo, see paaponni dʊŋ, beewıya
ba nɔnıı ha bı pele.
14 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya tıya hʊ a baa, "Á lıı gyınaŋ a kaŋ kı mʊ, nal buloŋ bıl bı sı
na ı nɔŋ di." Ʊ hatınna hʊ nıı ʊ aa bası gɛɛ.

Yesu kile nala hʊ aa yallı kına Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ
Matiwu 21.12-17; Luka 19.45-48; Gyɔɔŋ 2.13-22

15 Ɛɛ rɛ ba mʊʊ pele Gyerusalɛm. Ba aa ko pele doŋ, Yesu mʊ gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal
hʊ, dı nala badɔmɔŋ we doŋ a kı yallı kına, ka badɔmɔŋ mɛ kı yɔbɔ kına. Yesu kile

ba buloŋ ta, ba lıı. Baala badɔmɔŋ mɛ gyı we doŋ a kı kyeŋgi molbiye. Yesu ŋmaa ba teebʊlsı mɛ lo. Baala badɔmɔŋ mɛ gyı aa yallı kokosi, ʊ ŋmaa ba kpasını mɛ lo.
16 Ʊ bı laa dı nal buloŋ kaŋ kıyallıya ko tıŋ Wıkyʊwaldıya hʊ gyaŋwuwo tıyaŋ baŋ.
17 Ɛɛ rɛ Yesu piili kı daga ba, a baa, “Ma bı liisi wıya hʊ ba aa saba Wıısı teŋ hʊ tıyaŋ? Ba saba dı Wıısı baa ʊ dıya sı yaa lee hʊ paalʊʊsı buloŋ nala aa sı kı kyʊwalı Wıısı rɛ, aŋka ma kɛ mııgı kaŋ doŋ bırımı gaala dıya.”
18 Wıkyʊwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ aa ko nıı wıya hʊ ʊ aa yaa, ba piili kı kyɛ ŋmanıı hʊ ba aa sı tıŋa a lıı ʊ mııbol. Beewıya ʊ wıdagıya hʊ gyı gyʊʊ gyamaa hʊ buloŋ dıgıŋ nɛ a yaa ba nyʊʊfıyɛlı. Nyɛ rɛ tıŋ kambıŋ gyı kaŋ wıkyʊwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ, ba kı kyɛ ŋmanıı dı ba lıı ʊ mııbol gɛɛ.
19 Ʊ dıdaana gyı aa ko pele, Yesu bee ʊ hatınna hʊ mııgı lıı tɔɔ hʊ tıyaŋ.

Yesu daga tıya hʊ sʊʊ memii
Matiwu 21.20-22

20 Ʊ kyıkyʊwala pipi ba bıl sii kpa ŋmanıı hʊ kı mʊ, a na tıya hʊ dı ʊ buloŋ sʊba a tuu parı ʊ naaliliye tıyaŋ.
21 Ɛɛ rɛ Piita liisi wıı hʊ Yesu aa bası tıya tıya hʊ, a bası tıya Yesu a baa, “Á nıhıyawʊ, deŋ na, tıya hʊ ı aa ŋmıyɛsa we hʊ, ʊ rɛ sʊba gɛɛ.”
22 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma laa Wıısı di.
23 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı mamaa rɛ laa Wıısı di, a bee yaa ʊ sige, ma sı wuwo bası tıya dogimo no dı ʊ sii mʊ tele mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ, dı gɛɛ kɔnı yaa.
24 Ɛɛ wıya kına hʊ kɛ buloŋ ma aa sʊla Wıısı kı kyɛ, dı mamaa rɛ laa di anıı ma sı na ba, ma aa na ba rɛ.
25 Saŋa kɛ buloŋ dı ı rɛ aa kyʊwalı Wıısı, liisi na dı ı bee nal kaŋ wıı koo. Dı wıı ko we doŋ, ʊ kyo dı ʊ kıı gɛɛ buloŋ, ı kɛ kpa kyɛ ʊ tıına ı Wıısı hʊ kyʊwalıı tıyaŋ. Dı ı rɛ ko yaa gɛɛ, Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ, ʊ mɛ sı kpa ı wıbɔmɔ kyɛ ı.
26 Amɛ dı ı rɛ bı kpaa wıya kı kyɛ ı dɔŋtıŋsı, ı kuwo Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ mɛ bı sı kpa ı wıbɔmɔ kyɛ ı.”

Ba pıyɛsı Yesu ʊ dee wıya
Matiwu 21.23-27; Luka 20.1-8

27 Nyɛ rɛ ba bıl ko Gyerusalɛm a mʊ gyʊʊ Wıkyʊwaldııbal hʊ. Yesu aa vala Wıkyʊwaldıya hʊ gyaŋwuwo tıyaŋ gɛɛ rɛ, wıkyʊwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla, abee Gyuuma nıhıyası hʊ buloŋ sii ko ʊ lee a pıyɛsı ʊ a baa,
28 “Bekiŋ dee rɛ ı kana a kı yaa wıya no buloŋ? Aŋnɛ rɛ tıya ı ŋmanıı ı kı yaa ba?”
29 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ŋ mɛ sı pıyɛsı ma wıdıgı. Dı mamaa rɛ ko lıı ʊ sıı tıya ŋ, ŋ mɛ sı daga ma dee hʊ ŋ aa kana memii.”
30 Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı ba a baa, “Kıbee rɛ gyı tıya Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʊ ŋmanıı ʊ kı fo nala wıkyʊwalnıı? Wıısı rɛ koo nihuwobiŋ nɛ? Ma daga ŋ.”
31 Ba piili kaŋ wıı hʊ kı kpa dɔmɔŋ a baa, “Wıbee rɛ á sı na tıya ʊ? Dı ámaa rɛ baa Wıısı lee rɛ ʊ lıı, ʊ sı pıyɛsı ma baa bee rɛ yaŋ tıŋ á bı laa wıya hʊ ʊ aa bası di?
32 Á yaŋ sı wuwo baa ʊ lıı nihuwobiŋ lee kɛ? Aayı.” Kambıŋ gyı kaŋ ba rɛ nala hʊ aa we doŋ wıya, beewıya nala basa anıı Gyɔɔŋ fa kɔnı yaa Wıısı tıŋdaal lɛ.
33 Ɛɛ rɛ ba bası tıya Yesu a baa, “Á bı gyıma.” Yesu mɛ bası tıya ba a baa, “Ɛɛ kɛ, ŋ mɛ bı sı daga ma nal hʊ aa tıya ŋmanıı ŋ kı yaa wıya no.”

12

Yesu maga baga tʊŋtʊnna badɔmɔŋ namaga
Matiwu 21.33-46; Luka 20.9-19

1 Yesu bıl maga namaga a tıya ba a baa, “Baal kıdıgı rɛ biŋ baga a pɔ kına aa kaŋ
nɔŋkyıga anıı kyʊkyɔyı, ba kı yırı girepisi. Ʊ gyı lıga baga hʊ buloŋ nɛ gol baŋ. A
hul bʊwa baga hʊ tıyaŋ dı ba kyaga tıınɔnɔ hʊ nıı kı we [beewıya ba kpaa tıınɔnɔ
no kı kyɔ sıŋ nɛ,] a saa dııbiye mɛ ba aa sı wuwo hɔŋ ʊ sal nyuu tıyaŋ kı pɔ baga
hʊ. Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ʊ paa nala a we baga hʊ tıyaŋ dı ba kı tʊma, aŋka ʊ sii kpa mʊ
tɔɔ kıdıgı.
2 Tıınɔnɔ hʊ tɔrıı gyı aa ko pele, ʊ tıŋ ʊ dıya tʊŋtʊnna hʊ kıdıgı dı ʊ mʊ baga
tʊŋtʊnna hʊ lee a laa ʊ tıınɔnɔ tol ko. Ʊ sii kpa mʊ.
3 Baga tʊŋtʊnna hʊ sii kana ʊ a ŋmaa ʊ, aŋ leŋ ʊ kaŋ nohılıya mııgı mʊ baga hʊ
tıına lee.
4 Ʊ bıl mııgı tıŋ dıya tʊŋtʊnna hʊ kıdıgı. Ʊ mɛ bıl kpa mʊ. Ba kana ʊ mɛ, a ŋmaa
ʊ, a yaga ʊ nyuu luri, a yaa ʊ gyarıgıı weliŋ.
5 Ʊ bıl tıŋ nitoo tıına, ʊ mɛ bıl mʊ. Ba paalı kpʊ ʊ kɛ. Nıgyamaa hʊ buloŋ ʊ aa
tıma, gɛɛ tıı rɛ ba yaa ba buloŋ. Ba ŋmaa badɔmɔŋ nɛ aŋ kpʊ badɔmɔŋ mɛ.
6 Ba kateŋse tıyaŋ, ʊ biibaal dʊŋ nɛ ko mʊ ka. Ɛɛ rɛ ʊ sii tıma ʊ aŋ baa, “Dı ŋ biye
tıı kɛ rɛ mʊwa, ba sı tıya ʊ gyırıma.” Ʊ mɛ bıl kpa mʊ.
7 Tʊŋtʊnna hʊ aa naa biye hʊ, ba bası tıya dɔmɔŋ a baa, “Dı baga hʊ tıına rɛ ko
sʊba, biye no rɛ sı di ʊ kyaŋ. Ma leŋ dı á kpʊ ʊ. Dı ámaa rɛ kpʊ ʊ, baga hʊ bee ʊ
kına buloŋ aa bırımı á kına rɛ.
8 Ba kaŋ biye hʊ, a ŋmaa ʊ kpʊ, a kpa ʊ yuwo ta ɔhɔ tıyaŋ.”
9 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Ba aa maga nyɛ, ɛɛ rɛ baga hʊ tıına sı yaa? Ʊ sı ko
leŋ dı ba kpʊ haŋ tʊŋtʊnna hʊ buloŋ, aŋ ka dı ʊ kpa baga hʊ tıya nıdʊŋsı.”
10 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı nala hʊ aa nıı namaga hʊ a baa, “Ma bı karımı Wıısı teŋ lee
hʊ ba aa bası nyɛ?”
‘Bʊyı hʊ dıısaala hʊ a vıya ta, ʊ rɛ mııgı ko yaa bʊduwo baa aa kpaa biŋ dıya hʊ
gyememii ʊ kaŋ dıya hʊ sıgı.
11 Á Tıına Wıısı tʊma rɛ gɛɛ. Ʊ yaa ma wıkperii rɛ?” ’
12 Yesu aa bası gɛɛ, Gyuuma nıhıyası hʊ gyı kı kyɛ dı ba kana ʊ tɔ dıyaŋ, beewıya
ba gyıma anıı ba aa rɛ ʊ maga namaga hʊ kı daga. Amɛ ba gyı aa fá nala hʊ aa we
doŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba lem-ʊ aŋ mʊ.

Ba pıyɛsı Yesu lampoo tunii wıya
Matiwu 22.15-22; Luka 20.20-26

13 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ba mʊ tıŋ Farasiima abee Hɛrɔtı hatınna badɔmɔŋ dı ba bıl mʊ
Yesu lee a magısı ʊ, a bara kana ʊ.
14 Ba kpa ko ʊ lee a bası tıya ʊ a baa, “Á nıhıyawʊ, á gyıma anıı ı kaŋ wıtıı rɛ. Ɪ
sıya tuwo nal tıyaŋ. Ɪ bee fá nıbal buloŋ sıı. Ɪ aa daga Wıısı ŋmanıı tıı rɛ. Yaŋ daga
tıya ma, ʊ yaa ŋmanıı rɛ dı á tuŋ lampoo kı tıya Roma paalʊʊ kuworibal hʊ ba aa
yırı Siiza? Ʊ maga dı á tuŋ kı tıya ʊ rɛ koo á ta tuŋ kı tıya ʊ?”
15 Amɛ Yesu gyı gyıma anıı ba paala rɛ a bası. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ
ma kı magısı ŋ nyɛ? Ma kaŋ molbinʊʊ hʊ kıdıgı ko dı ŋ na.”
16 Ba kpa kıdıgı tıya ʊ. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı ba a baa, “Aŋnɛ nyuu bee ʊ feŋ nɛ ba kpaa
biŋ molbii hʊ tıyaŋ nyɛ?” Ɛɛ rɛ ba baa dı Roma paalʊʊ kuworibal hʊ nyuu abee ʊ
feŋ nɛ.
17 Ʊ yaŋ bası tıya ba baa, “Ɛɛ kɛ, kıŋ hʊ aa yaa Roma paalʊʊ kuworibal hʊ kıŋ, ma
kpa tıya ʊ, kıŋ mɛ aa yaa Wıısı kıŋ, ma kpa tıya Wıısı.” Yesu aa bası nyɛ, ba yaa
kyʊra. Doŋ nɛ ba lem-ʊ aŋ mʊ.

Ba pıyɛsı Yesu sʊʊnı mııgı siiyi wıya
Matiwu 22.23-33; Luka 20.27-40

18 Ɛɛ rɛ nala hʋ badɔmɔŋ ba aa yırı Sadusiima mɛ ko Yesu lee. Sadusiima fa bı laa
di anıı dı nal lɛ sʋba, ʋ sı bıl sii sʋʋ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı Yesu a baa,
19 "Á Tıına, Moosi saba Wıısı Teŋ tıyaŋ anıı dı baal lɛ kpaa haaŋ, dı ʋ bee haaŋ
hʋ bı lʋl biye ka dı baal hʋ sʋba, dı ʋ maga dı ʋ naabiye kpa haaŋ hʋ rɛ, a lʋl biisi
tıya ʋ maana hʋ.
20 Nımmabalıya bapɛ rɛ gyı we doŋ. Ba buloŋ gyı yaa baala rɛ, a fa yaa hadıgı bee
badıgı balıya. Ba nıhıyawʋ tıına kpaa haaŋ. Ʋ bee haaŋ hʋ bı lʋl biye ka ʋ sʋba.
21 Ʋ katıyal kpa haaŋ hʋ. Ʋ beel-ʋ mɛ bı lʋl biye, ka ʋ mɛ sʋba. Too hʋ tıına mɛ
kpa haaŋ hʋ. Ʋ mɛ gɛɛ tıtıı puu ʋ.
22 Nımmabalıya hʋ bapɛ buloŋ nɛ kpaa haaŋ hʋ, ka ʋ bee ba kıdıgı buloŋ bı lʋla.
Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ haaŋ hʋ mɛ sʋba.
23 Tɔɔ, kyɛɛ hʋ nala aa sı sii sʋʋ tıyaŋ, baala no bapɛ tıyaŋ, ba kıbee rɛ sı tıŋ haaŋ
hʋ? Beewıya ba bapɛ hʋ buloŋ nɛ ʋ yala?"
24 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma bı gyıŋ Wıısı teŋ, a bıl bı gyıŋ Wıısı dee mɛ.
Ɛɛ rɛ tıŋ ma nyʋgısı nyɛ.
25 Kyɛɛ hʋ nala aa sı sii sʋʋ tıyaŋ, baala bıl bı sı paa haana, haana mɛ bıl bı sı yal
balama. Ba buloŋ sı kıı gɛɛ nıı malıkası aa we wıısıbee tıyaŋ."
26 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Na ma aa pıyɛsı ŋ nala aa sı sii sʋʋ tıyaŋ wıya
rɛ. Ma bı karıma wıya hʋ Moosi aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ, lee hʋ ʋ fa aa basa tııpuso
hʋ aa di diŋ hʋ wıya? Wıısı bası tıya ʋ rɛ a baa dı ʋ rɛ yaa Wıısı hʋ Abıraham abee
Azıkı abee Gyeekɔbı gyı aa tıŋa.
27 Wıı no ʋ aa basa, ʋ memii rɛ yaŋ yaa bee? Ʋ daga anıı Abıraham abee Azıkı
abee Gyeekɔbı ha we ba mııbol tıyaŋ nɛ Wıısı kɛ lee. Wıısı bı yaa sʋʋnı Wıısı. Ʋ
yaa niweye Wıısı rɛ. Ma bı gyıŋ wıı buloŋ."

Yesu daga Wıısı mırısı hʋ tıyaŋ wıbal
Matiwu 22.34-40; Luka 10.25-28

28 Wıısı Teŋ dıdagıl kıdıgı aa nıı dı ba kaŋ wıı hʋ kı ŋmaa nyʋʋtaaduwo gɛɛ, ʋ
mɛ kpa ko ba lee. Ʋ aa naa dı Yesu lıı wıı hʋ sıı weliŋ gɛɛ, ʋ pıyɛsı ʋ a baa, "Wıısı
mırısı hʋ ʋ aa biŋ tıya nala dı ba kı tıŋa, ba tıyaŋ kıbee rɛ yaa wıbal?"
29 Yesu bası tıya ʋ a baa, "Ba bası tıya Iziral nala rɛ a baa,

'Iziral nala, ma gyegile nıı ŋ taal. Á Tıına Wıısı dʋŋ nɛ we doŋ.
30 Kyo ı Tıına Wıısı abee ı bembii buloŋ, abee ı tıya buloŋ, abee ı dee buloŋ, abee ı
tıbıına buloŋ.'
Wıı no rɛ yaa ba buloŋ tıyaŋ wıbal.
31 Wılıya tıına mɛ rɛ nyɛ,
'Kyo ı dɔŋtıına anıı ı aa kyo ı tıı gɛɛ.'
Wıısı mırısı hʋ buloŋ lıı wıya no balıya tıyaŋ nɛ."

32 Ɛɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıl hʋ bası tıya ʋ a baa, "Á Tıına, wıtıı rɛ ı bası. Wıısı dʋŋ
nɛ we doŋ, kıŋ buloŋ bıl tuwo, see Wıısı dʋŋ.
33 I aa sı kaŋ ı bembii buloŋ, abee ı tıbıına buloŋ, abee ı wıı wıı buloŋ a kyo Wıısı,
a kyo ı dɔŋtıına mɛ anıı ı aa kyo ı tıı gɛɛ, ʋ rɛ kpıya ı aa sı kaŋ pʋsı kpʋ a fisi ba
buloŋ tıya Wıısı, koo ı aa kpaa kına a lıı wıısʋlıı tıya Wıısı."
34 Yesu aa naa dı baal hʋ lıı wıı hʋ sii abee wıgyʋŋ gɛɛ, ʋ bası tıya ʋ a baa, "I bee
Wıısı koro hʋ bı boliye." Ʋ aa bası gɛɛ ko teŋ, nal buloŋ bıl bı kaŋ nyʋwa ʋ aa sı
pıyɛsı ʋ wıı buloŋ.

Yesu daga nala Krisita hʋ wıya
Matiwu 22.41-46; Luka 20.41-44

35 Ɛɛ rɛ Yesu bıl kı daga nala Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ a pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ baa dı Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya, sı yaa Deviti nihii?
36 Wiyesi Welii hʊ rɛ fa daga Deviti dı ʊ bası Krisita hʊ wıya a baa,
“Ŋ Tıına Wıısı bası tıya ŋ Tıına rɛ, ‘hɔŋ ŋ noduu logiŋ, a mʊ pele saŋa hʊ ŋ aa sı kpa ı dɔmɔ we ı nosi tıyaŋ.’
37 Deviti tıı yırı nal no ʊ Tıına rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ sı yaa a yaa ʊ nihii dʊŋ?” Nıgyamaa rɛ gyı gyegile a nıı Yesu wıbasıı hʊ, ba tenni fıyɛlı.

Yesu daga nala dı ba pɔ ba tııma weliŋ abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ wıya
Matiwu 23.1-36; Luka 20.45-47

38 Yesu bıl daga ba a baa, “Ma pɔ ma tıı weliŋ abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ. Ba aa gɔllı we gyamaa tıyaŋ nɛ abee ba gadoliye, a kı kyɛ dı nala kı tıya ba gyırıma aŋ kı kyʊwalı ba.
39 Ba aa kı kyɛ nıbala lıhɔnıya rɛ wııkyʊwaldıısı tıyaŋ. Dı ba aa rɛ yırı ba laŋŋʊʊ tıyaŋ buloŋ, ba aa kyo dı ba hɔŋ nıbala lıhɔnıı rɛ.
40 Ba aa fugo kyʊwalı Wıısı kı pıısı rɛ, aŋ kaŋ lohaana kına kı fası. Saŋa hʊ tıyaŋ Wıısı aa sı di dʊnıya sarıya, ba aa rɛ sı na dɔgısıı a te ba dɔŋtıŋsı buloŋ.”

Lohaaŋ hʊ aa kpaa ʊ molbiye buloŋ a sʊla Wıısı
Luka 21.1-4

41 Yesu gyı mʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ rɛ, a mʊ hɔŋ kpaga lee hʊ nala aa kpa ba wıısʊlıı molbiye kı we, a kı deŋ gɛɛ hʊ ba aa we. Kına tımma hʊ ko kı we molbiye yʊga yʊga.
42 Ɛɛ rɛ lohanyaabʊ kıdıgı mɛ ko, a mʊ kpa aniiniima balıya a we, kobo rɛ gɛɛ.
43 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʊ hatınna hʊ a bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, lohaaŋ no rɛ we molbii a te nal kıdıgı buloŋ daha, beewıya
44 nala hʊ buloŋ aa kpaa molbiye a sʊla Wıısı, ba lıya aŋ ka rɛ. Amɛ ʊ kɛ dıya bee ʊ bee buloŋ nɛ ʊ kaŋ mʊ we gɛɛ.”

13

Yesu bası Wııkyʊwaldııbal hʊ ŋmaaloyi wıya
Matiwu 24.1, 2; Luka 21.5, 6

1 Yesu aa lıı Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ ko dı ʊ lıı, ʊ hatınna hʊ kıdıgı bası tıya ʊ a baa, “Ŋ Tıına, na haŋ bʊbala hʊ ba aa kaŋ saa dıya hʊ, ba weliye rɛ kıŋkaŋ, lee hʊ buloŋ mɛ weliye.”
2 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “I naa dıya no aa yʊga gɛɛ rɛ. Amɛ ba sı ŋmaa ʊ buloŋ lo. Ba bı sı leŋ dı bʊdıgı mɛ ka dɔbɔ ʊ dɔŋtıına tıyaŋ.”

Tʊwara bee dɔgısıı hʊ aa sı ko
Matiwu 24.3-14; Luka 21.7-19

3 Ɛɛ rɛ ba sii mʊ gyıŋ Olivi dogimo hʊ nyuu, a hɔŋ kyaası Wııkyʊwaldııbal hʊ. Doŋ nɛ Piita abee Gyemsi, abee Gyɔɔŋ, abee Aŋduru, lʊwɔlı ko pıyɛsı Yesu a baa,
4 “Saŋa bee tıyaŋ nɛ wıya no buloŋ sı yaa? Bekiŋ wıı rɛ á sı na a daga anıı wıya no aa kyɛ ba yaa rɛ?”
5 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ dı nal buloŋ ta ko mʊrı ma.
6 Nıgyamaa sı ko kpa ŋ feŋ anıı ba aa rɛ yaa Krisita hʊ, a mʊrı nala yʊga.
7 Ma sı nıı bayuwo dɔmɔ ma paalʊʊ tıyaŋ, a nıı ʊ dɔmɔ liboliye tıyaŋ mɛ. Amɛ dı mamaa rɛ ko nıı ba gɛɛ, ma ta leŋ dı ʊ yaa ma beŋkyekpa. Wıya no buloŋ sı yaa baŋ, amɛ dʊnıya hʊ tenii ha daa gɛɛ.

8 Paalʊʊ kıdıgı nala aa sı sii a mʊ yuwo paalʊʊ kıdıgı nala. Tɔɔ kıdıgı kuwori abee ʊ nala aa sı sii a mʊ yuwo kuwori kıdıgı mɛ abee ʊ nala. Taŋha sı gyigili leye yʊga tıyaŋ. Losi mɛ sı gyʊʊ. Tʊwara no buloŋ kıı gɛɛ nıı haaŋ halʊllı-luwol aa piili kı wıı.
9 Amɛ ma kaŋ ma tıı weliŋ. Ba sı kaŋ ma mʊ leye hʊ ma paalʊʊ nıhıyası aa laŋŋı kı vʊʊlı wıya, dı ba di ma sarıya. Ba sı ŋmaa ma Gyuuma wıkyʊwaldıısı tıyaŋ. Ma sı sıŋ kuworo abee bee-nıhıyası sıya akuu ŋ wıya, a di ŋ daŋsıya.
10 Amɛ see dı ba laa sıya bası Wıısı wıweliye hʊ tıya nala aa we dʊnıya paalʊʊsı buloŋ tıyaŋ, aŋka dı dʊnıya no na teŋ.
11 Dı ba aa rɛ ko kaŋ ma mʊ dı ba di ma sarıya, ma ta leŋ dı ma bembiye kı sii abee wıya hʊ ma aa sı bası a laa ma tıı. Ɛɛ saŋa, Wıısı rɛ sı kpa wıgyʊŋ we ma nyuni tıyaŋ. Wıı hʊ kɛ buloŋ aa ko ko ma nyuu, ma bası. Ma tıı daa sı bası, Wiyesi Welii hʊ rɛ sı kpa we ma nyuni tıyaŋ.
12 Nımmabalıya sı kaŋ dɔmɔŋ mʊ tıya dı ba kpʊ. Kuwoma mɛ sı yaa ba biisi gɛɛ tıı. Biisi mɛ sı vıya ba kuwoma abee ba nımma nyʊʊsı aŋ kaŋ ba mʊ tıya dı ba kpʊ.
13 Nal buloŋ nɛ sı haası ma, akuu ŋ wıya. Amɛ, nal hʊ buloŋ aa sı kaŋ mala a mʊ teŋ, Wıısı sı laa ʊ tıına ta.”

Yesu bası kıbɔŋlɔrı hʊ aa yaa sına wıya
Matiwu 24.15-28; Luka 21.20-24

14 “Dı ma ko na kıbɔŋlɔrı hʊ aa yaa sına dı ʊ sıŋ lee hʊ aa bı maga dı ʊ we. (Nal hʊ aa karımı wıya no lʊga aŋ gyıŋ ba memii.) Dı mamaa rɛ ko na gɛɛ, ma leŋ dı nala hʊ aa we Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ fá mʊ gyıŋ dogiŋsi nyuni a faŋa.
15 Dı nal buloŋ nɛ we salnyuu tıyaŋ, aŋ nıı wıya no, ʊ ta bıl lɔlɔ ʊ tıı kı kyɛ dı ʊ tuu gyʊʊ dıya paa ʊ kına.
16 Dı nal lɛ we baga tıyaŋ aŋ nıı wıya no, dı ʊ ta mııgı mʊ dıya a kı kyɛ dı ʊ kpa ʊ gal.
17 Haluwokanna abee biifıllı nımma sı na tʊwara yʊga.
18 Ma kı sʊla Wıısı dı wıı no ta yaa puwo saŋa.
19 Beewıya Wıısı aa mara dʊnıya aa ko pele gyınaŋ, nal buloŋ ha bı naa tʊwara no dɔŋtıına, nal mɛ bıl bı sı na tʊwara gɛɛ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.
20 Dı Wıısı fa bı keri kyɛyɛ hʊ ta, nıdıgı mɛ fa bı sı ka. Amɛ nala hʊ Wıısı aa lıya dı ba tıŋa ʊ wıya rɛ tıŋ ʊ keri kyɛyɛ hʊ ta.
21 Dı nal buloŋ nɛ bası tıya ı dı ı deŋ daha a na Krisita hʊ, koo dı ı deŋ doŋ a na ʊ, ta laa ʊ di.
22 Nala badɔmɔŋ sı sii mʊrı nala anıı ba aa rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya. Badɔmɔŋ mɛ sı sii a mʊrı nala dı ba yaa Wıısı tıŋdaala rɛ. Ba sı yaa wımagıla abee wıkperiye a kı kyɛ dı ba mʊrı nala hʊ Wıısı aa lıya mɛ gba, a kaŋ ba hakıllı vʊgımı.
23 Wıya no buloŋ nɛ ŋ laa sıya bası dı ŋ tıya ma, ka dı saŋa hʊ na pele. Ma yaŋ gyıŋ tıya ma tıı weliŋ.”

Yesu bası ʊ dʊnıya mııgı koyi wıya
Matiwu 24.29-31; Luka 21.25-28

24 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Tʊwara no aa sı ko baŋ hal tıyaŋ, lee buloŋ sı bırımı tebiŋ-bınıı, dı sıya bıl bee gballı. Wıısı bıl bı sı pɔsɔ, pene mɛ bıl bı sı pɔsɔ.
25 Kyıŋwʊlıya sı lıı wıısınyuu ko tuu kı tele. Ba sı kile wıısınyuu kına hʊ buloŋ aa kaŋ dee dı ba lıı ba liweeliye tıyaŋ.
26 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı na mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, dı ŋ tıŋ taala tıyaŋ ko kı tuu abee gaŋdarı abee dee.
27 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ŋ sı tıŋ malıkası dı ba mʊ dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ a kaŋ nala hʊ buloŋ Wıısı aa lıya, a ko laŋŋı.”

Ma kpa tɪɪsɪ a gʊnnɪ wɪgyʊŋ
Matiwu 24.32-35; Luka 21.29-33

28 “Ma kpa tɪɪsɪ a gʊnnɪ wɪgyʊŋ! Dɪ ma ko na tɪɪsɪ piile kɪ tɔsɔ, ma aa gyɪma anɪɪ yʊʊ kpaga rɛ.
29 Ɛɛ tɪɪ rɛ dɪ mamaa rɛ ko na wɪya no buloŋ aa yaa, ma gyɪma anɪɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye koyi kpaga rɛ.
30 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ma lagɪlagɪ no nala aa we ma mɪɪbol tɪyaŋ buloŋ bɪ sɪ sʊba teŋ, ka dɪ wɪya no yaa.
31 Wɪɪsɪnyuu abee taŋha nyuu buloŋ sɪ teŋ, amɛ wɪya hʊ ŋ aa basa kɛ bɪ sɪ nyʊgɪsɪ maakyiye buloŋ.”

Nal buloŋ bɪ gyɪŋ kyɛɛ hʊ wɪya no aa sɪ yaa
Matiwu 24.36-44

32 “Amɛ nal buloŋ bɪ gyɪŋ kyɛɛ hʊ wɪya no aa sɪ yaa. Malɪkasɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ mɛ paalɪ bɪ gyɪma. Mɪyaŋ, Wɪɪsɪ Biye tɪɪ mɛ bɪ gyɪma, see ŋ Kuwo dʊŋ.
33 Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ, a yaa siri kɪ pɔ, beewɪya ma bɪ gyɪŋ kyɛɛ hʊ wɪya no aa sɪ yaa.
34 Ʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ baal aa siye a kɪ kyɛ dɪ ʊ vala ŋmanɪɪ. Dɪ ʊ ko kɪ kyɛ ʊ lɪɪ dɪya tɪyaŋ, ʊ aa daga ʊ tʊŋtʊnna kɪdɪgɪ buloŋ ba tʊma rɛ, aŋ basɪ tɪya nal hʊ aa pɔ dimbee mɛ dɪ ʊ pɔ dɪya hʊ weliŋ, dɪ ʊ mʊ aŋ ko.
35 Ma yaŋ kɪ pɔ, beewɪya ma bɪ gyɪŋ kyɛɛ hʊ dɪya hʊ tɪɪna aa sɪ mɪɪgɪ ko, dɪ dɪdaana rɛɛ, dɪ tekere rɛɛ, dɪ sɪgballɪnyʊwa rɛɛ, koo dɪ kyɪkyʊwala rɛɛ, ma bɪ gyɪma.
36 Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ aŋ kɪ pɔ dɪ ʊ ta ko pirigi ma tɪyaŋ dɪ ma aa pɪŋ doo.
37 Wɪɪ hʊ ŋ aa basɪ kɪ tɪya ma, ʊ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya nal buloŋ, ma pɔ weliŋ.”

14

Ba lʊwɔlɪ vʊʊlɪ Yesu kpʊyɪ wɪya
Matiwu 26.1-5; Luka 22.1, 2; Gyɔɔŋ 11.45-53

1 Kyɛyɛ balɪya rɛ fa kaa ka dɪ Dɪɪsɪ parɪ-banɪɪ kyɛbal hʊ fa pele. Kyɛɛ no rɛ ba aa kyaŋ paanʊʊ hʊ ba aa bɪ wee sɪbʊl. Ɛɛ rɛ wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla kɪ kyɛ ŋmanɪɪ dɪ ba lʊwɔlɪ kaŋ Yesu kpʊ.
2 Amɛ ba mɪɪgɪ vʊʊlɪ dɪ ba ta kana ʊ ba kyɛbal hʊ kyɛɛ, beewɪya dɪ ba aa rɛ yaa gɛɛ nala hʊ sɪ laa taawɛɛ.

Haaŋ kɪdɪgɪ kpaa tʊranɪɪ tɪsɪ Yesu nyuu
Matiwu 26.6-13; Gyɔɔŋ 12.1-8

3 Nyɛ rɛ Yesu sii mʊ Bɛɛtani a gyʊʊ hɔŋ Siimɔŋ dɪyaŋ a kɪ di kɪna. Siimɔŋ gyɪ yaa gbegi-werisi rɛ. Ʊ aa di kɪna hʊ tɪyaŋ nɛ dɪ haaŋ kɪdɪgɪ kaŋ tʊranɪɪ bee pʊrʊŋtʊwa ko gyʊʊ. Tʊranɪɪ hʊ sʊwala gyɪ sʊma rɛ weliŋ, ka ʊ yalɪɪ mɛ hayɛ. Nyɛ rɛ haaŋ hʊ kaŋ pʊrʊŋtʊwa hʊ nyʊwa suri, a bɪsɪ tʊranɪɪ hʊ we Yesu nyuu tɪyaŋ.
4 Ɛɛ rɛ nala hʊ badɔmɔŋ hɔŋ kɪ gʊrɪmɪ wɪya, aŋ kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, “Bee rɛ tɪŋ haaŋ no kaŋ tʊranɪɪ no kyogi ta nyɛ?
5 Dɪ ba aa rɛ fa ta kpa tʊranɪɪ no yallɪ, ʊ fa sɪ yaa mogyamaa, dɪ ba fa kpa tɪya nyaaba.” Nyɛ rɛ ba sii kɪ basɪ haaŋ hʊ wɪya abee baaŋ.
6 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma leŋ haaŋ hʊ bee laaŋfɪya. Bee rɛ tɪŋ ma kɪ dɔmɔ ʊ gɛɛ? Wɪwelii rɛ ʊ yaa tɪya ŋ gɛɛ.
7 Ma bee nyaaba sɪ we doŋ saŋa kɛ buloŋ. Saŋa hʊ buloŋ dɪ mamaa rɛ aa kyɛ ma yaa wɪwelii tɪya ba, ma sɪ wuwo yaa. Amɛ ŋ beel-ma kɛ bɪ sɪ we doŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.
8 Haaŋ hʊ yaa kuwokeri rɛ. Ʊ yaa wɪɪ hʊ ʊ aa sɪ wuwo yaa rɛ. Ʊ tɪsɪ ŋ teŋ a kɪ pɔ saŋa hʊ ba aa sɪ hogo ŋ nɛ, dɪ ŋ ha bɪ sʊba.

9 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dʊnɪya logiŋ kɛ buloŋ ba aa sɪ mʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye
hʊ, ba sɪ lɪɪ wɪɪ no haaŋ no aa yaa a basɪ.”

Gyudasɪ laa nyʊwa anɪɪ ʊ sɪ kpa Yesu yallɪ
Matiwu 26.14-16; Luka 22.3-6

10 Ɛɛ rɛ Gyudasɪ Isɪkarɔtɪ aa yaa Yesu hatɪnna fi abee balɪya hʊ kɪdɪgɪ sii mʊ
wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ lee dɪ ʊ kpa Yesu yallɪ tɪya ba.
11 Ba aa nɪɪ gɛɛ, ba tenni fɪyɛlɪ. Ba baa dɪ ba sɪ tɪya ʊ molbiye. Doŋ tɪyaŋ nɛ
Gyudasɪ sii piili kɪ kyɛ ŋmanɪɪ hʊ ʊ aa sɪ wuwo tɪŋa a kpa Yesu yallɪ tɪya ba.

Yesu bee ʊ hatɪnna dii Dɪɪsɪ parɪ-banɪɪ kyɛbal hʊ kɪdiiliye
Matiwu 26.17-25; Luka 22.7-14, 21-23; Gyɔɔŋ 13.21-30

12 Ba kyɛbal hʊ kyɛbuŋbuŋ kyɛɛ, ba aa dɪ paanʊʊ ba aa bɪ we sɪbʊl aŋ kpʊ piyese
hʊ ba aa sɪ kaŋ yaa kyɛbal hʊ kɪdiiliye, Yesu hatɪnna hʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Lee rɛ ɪ kyo
dɪ á mʊ yaa Dɪɪsɪ parɪ-banɪɪ kyɛbal hʊ kɪdiiliye?”
13 Ɛɛ rɛ ʊ tɪŋ ʊ hatɪnna hʊ balɪya a basɪ tɪya ba a baa, “Ma mʊ gyʊʊ tɔɔ hʊ tɪyaŋ.
Dɪ mamaa rɛ ko kɪ mʊ, ma sɪ kyeŋ baal kɪdɪgɪ dɪ ʊ kyʊŋ nɪɪvii bee nɪɪ. Ma tɪŋa ʊ
hal.
14 Dɪya hʊ buloŋ ʊ aa sɪ mʊ gyʊʊ, ma tɪŋa ʊ gyʊʊ, a basɪ tɪya dɪya hʊ tɪɪna a baa,
‘Á Tɪɪna baa dɪ á pɪyɛsɪ ɪ dɪ lee rɛ ɪ nɪhʊwala dɪya we, dɪ ʊ bee ʊ hatɪnna ko gyʊʊ
hɔŋ di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ kyɛbal hʊ kɪdiiliye?’
15 Ʊ sɪ daga ma dɪɪbal kɪdɪgɪ. Ʊ yaa salnyuu dɪya rɛ. Ba marɪ ʊ buloŋ nɛ. Doŋ nɛ
ma sɪ yaa kɪdiiliye hʊ.” ’
16 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ sii lɪɪ a mʊ tɔɔ hʊ, a na wɪya hʊ buloŋ Yesu aa basɪ tɪya ba,
dɪ ba yaa gɛɛ tɪɪ, ka ba yaa Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ kyɛbal hʊ kɪdiiliye.
17 Wɪɪsɪ aa ko gyʊʊ, Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ gyʊʊ hɔŋ a kɪ di kɪna hʊ.
18 Ba aa di kɪna hʊ tɪyaŋ nɛ, Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma,
ma nala no aa di kɪna hʊ, ma kɪdɪgɪ rɛ sɪ kpa ŋ yallɪ. Ŋ beel-ʊ buloŋ nɛ laŋŋɪ kɪ di
kɪna hʊ lagɪlagɪ no nyɛ.”
19 Ba aa nɪɪ wɪɪ hʊ, ba tɪsɪ kyogi. Ba buloŋ kɪ pɪyɛsɪ ʊ kɪŋ kɪŋ a baa, “Mɪyaŋ nɛ?”
20 Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma fi abee balɪya no kɪdɪgɪ rɛ, ŋ bee nal hʊ aa kyala
kaŋ paanʊʊ tuu yuu gbaha hʊ tɪyaŋ nɛ.
21 Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye, ŋ sɪ sʊba anɪɪ ba aa saba ŋ wɪya gɛɛ. Amɛ nal hʊ aa
kpaa mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye yallɪ, ʊ sɪ na tʊwara yʊga. Ba fa aa bɪ lʊla ʊ rɛ kpɪya.”

Kɪdiiliye hʊ Yesu aa baa dɪ á di a kɪ liisi ʊ wɪya
Matiwu 26.26-30; Luka 22.14-20; 1 Koriŋti 11.23-25

22 Ba aa hɔŋ kɪ di kɪna hʊ tɪyaŋ nɛ, Yesu kpa paanʊʊ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ
aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a kpa tɪya ʊ hatɪnna hʊ, aŋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma laa. Ŋ teŋbii rɛ
nyɛ.”
23 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl kpa nɪɪnyʊwagbaŋbiye bee sɪŋ mɛ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ aŋ
kpa tɪya ba, ba buloŋ nyʊwa nɪɪnyʊwagbaŋbiidɪgɪ hʊ tɪyaŋ.
24 Ka Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ kyal lɛ gɛɛ. Kyal no rɛ Wɪɪsɪ kpa we nyʊʊfalɪɪ hʊ.
Ŋ kyal sɪ gyaasɪ nɪgyamaa wɪya, dɪ Wɪɪsɪ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba.
25 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ŋ bɪl bɪ sɪ maakyiye nyʊwa sɪŋ no iriŋ a kaŋ kɪ mʊ
kyɛɛ hʊ ŋ aa sɪ nyʊwa sɪfalɪɪ Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ.”
26 Ɛɛ rɛ ba yɪɪ wɪɪkyʊwal yɪɪl aŋ sii lɪɪ a mʊ gyɪŋ Olivi dogimo hʊ.

Yesu baa dɪ Piita sɪ tʊwa a baa ʊ bɪ gyɪma ʊ
Matiwu 26.31-35; Luka 22.31-34; Gyɔɔŋ 13.36-38

27 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba baa, “Ma buloŋ sɪ fá aŋ ka ŋ. Beewɪya ba saba Wɪɪsɪ teŋ
tɪyaŋ nɛ a baa dɪ Wɪɪsɪ sɪ kpʊ pedaal hʊ ka dɪ piyese hʊ fá pɪsa.

28 Amɛ Wɪɪsɪ sɪ kyisi ŋ sʊʊ tɪyaŋ. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko sii, ŋ sɪ laa ma sɪya a mʊ Galili.”
29 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya Yesu a baa, “Dɪ ba buloŋ sɪ fá vɪya ɪ ta mɛ, ŋ kɛ bɪ sɪ maakyiye mɪɪgɪ ɪ hal.”
30 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ, gyɪnaŋ tebine no, ɪ Piita, ɪ sɪ tʊwa naaŋsɪɪnyʊwa bʊto anɪɪ ɪ bɪ gyɪma ŋ, ka dɪ gyibal na wii naaŋsɪɪnyʊwa bʊlɪya.”
31 Ɛɛ rɛ Piita basɪ abee sɪfɪyasɪ baa, “Dɪ ŋ beel-ɪ sɪ paalɪ sʊba mɛ, ŋ bɪ sɪ laa nyʊwa baa ŋ bɪ gyɪma ɪ.” Nɪkaalɪya hʊ buloŋ mɛ basɪ gɛɛ tɪɪ.

Yesu kyʊwalɪ Wɪɪsɪ Gesamani tɪyaŋ
Matiwu 26.36-46; Luka 22.39-46

32 Ɛɛ rɛ ba mʊ gyʊʊ lee kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gesamani. Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ma hɔŋ daha ka dɪ ŋ mʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋ ko.”
33 Ka ʊ kaŋ Piita abee Gyemsi abee Gyɔɔŋ a mʊ doŋ. Yesu tɪya gyɪ kyogo rɛ kɪŋkaŋ, haalɪ ʊ hakɪla buloŋ gyarɪ.
34 Ʊ basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ŋ tɪya buloŋ nɛ kyogo, ŋ bembii kɪ kyɛ dɪ ʊ bori. Ma hɔŋ daha pɔ.”
35 Ba hɔŋ ka ʊ fasɪ mʊ sɪya mʊhʊ a tuu gbinni taŋha a sʊla Wɪɪsɪ a baa, “Saŋa hʊ pele rɛ, amɛ ɪ dee tɪyaŋ, leŋ dɪ tʊwara no parɪ ŋ mʊ.”
36 A bɪl baa, “Ŋ Kuwo, ɪ wuwo kɪ yaa wɪɪ buloŋ nɛ. Lɪɪ tʊwara no aa sɪ ko ŋ tɪyaŋ. Amɛ, ŋ kyɛrɪ tɪyaŋ daa, ɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ.”
37 Ʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ teŋ aŋ sii ko ʊ hatɪnna hʊ lee, dɪ ba pɪŋ doo. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ Piita a baa, “Ɪ pɪna rɛ? Ɪ bɪ sɪ wuwo bara doo mʊhʊ anɪɪ hawadɪgɪ mɛ?
38 Ma kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, a kɪ pɔ dɪ Sɪtaanɪ ta wuwo mʊrɪ ma. Ma tɪsɪ tɪyaŋ ma kyo dɪ ma aa yaa wɪweliye rɛ, amɛ ma bɪ kaŋ gɛɛ dee ma tɪɪ.”
39 Ʊ bɪl mʊ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, a bɪl basɪ gɛɛ tɪɪ.
40 Ʊ mɪɪgɪ kɪ ko dɪ ba bɪl pɪŋ doo, beewɪya doo gyɪ kaŋ ba rɛ weliŋ. Ba bɪ gyɪŋ ba aa sɪ basɪ wɪɪ hʊ buloŋ a tɪya ʊ.
41 Ʊ mɪɪgɪ mʊ tootɪɪna aŋ ko pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma ha pɪŋ kɪ wiyesi rɛ? Ʊ maga rɛ. Ma sii, saŋa hʊ pele rɛ. Ba sɪ kaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye a mʊ tɪya wɪbɔŋyaala.
42 Ma sii dɪ á mʊ. Ma na! Nal hʊ aa sɪ kpa ŋ yallɪ rɛ aa ko.”

Ba kaŋ Yesu
Matiwu 26.47-56; Luka 22.47-53; Gyɔɔŋ 18.3-12

43 Yesu aa basɪ gɛɛ ʊ nyʊwa ha bɪ tele taŋha dɪ Gyudasɪ rɛ mʊ kɪ ko gɛɛ. Ʊ fa yaa Yesu hatɪnna fi abee balɪya hʊ kɪdɪgɪ rɛ. Nɪgyamaa gyɪ giri kɪ tɪŋa ʊ hal. Badɔmɔŋ kolo takoobiye abee daŋgulo. Wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee ba bee-nɪhɪyasɪ rɛ gyɪ tɪŋ ba, ba ko.
44 Minaafigi tɪɪna hʊ gyɪ tɪya nala hʊ magɪl lɛ a baa, “Nal hʊ ŋ aa sɪ mʊ guwori, ʊ rɛ gɛɛ. Ma gurigi ʊ kɪ mʊ.”
45 Gyudasɪ aa pele lee hʊ Yesu aa we, ʊ degini ʊ lee mʊ aŋ baa, “Ŋ nɪhɪyawʊ,” aŋ guwori ʊ.
46 Ba buloŋ giri ko kana ʊ.
47 Nala hʊ aa sɪŋ doŋ ba kɪdɪgɪ lɪɪ ʊ takoobii, a ŋmaŋ nal kɪdɪgɪ dɪgɪŋ kyɔl. Nal hʊ dɪgɪŋ ba gyɪ aa ŋmaŋ kyɔl hʊ fa yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ dɪya yoŋ nɛ.
48 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Ŋ yaa biibɔŋ nɛ, ma kol takoobiye abee daŋgulo a kɪ ko dɪ ma kana ŋ?
49 Na kyɛɛ kɛ buloŋ nɛ ŋ beel-ma aa we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ, ŋ kɪ daga ma Wɪɪsɪ wɪya, aŋka ma bɪ lʊga dɪ ma kana ŋ doŋ. Amɛ ŋ wɪya hʊ buloŋ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, see ba buloŋ aa yaa.”
50 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ buloŋ vɪya ʊ ta aŋ fá.

51 Ka bapʊwasıı kıdıgı mɛ aa baası ʊ wagyɛ a kı tıŋa Yesu hal, ba kı lʊga dı ba
kana ʊ.
52 Ɛɛ rɛ ʊ wuri ʊ wagyɛ hʊ ta aŋ kaŋ teŋbil a fá nyʊgısı.

Ba kaŋ Yesu mʊ sarıya lidiilii
Matiwu 26.57-68; Luka 22.54, 55, 63-71; Gyɔɔŋ 18.13, 14, 19-24

53 Ba gyı kaŋ Yesu mʊ wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ dıya rɛ. Ba aa ko doŋ dı
wııkyʊwal sılaala nıhıyası, abee ba wııkyʊwaldıya nıhıyası, abee Wıısı Teŋ dıdagıla
buloŋ laŋŋa.
54 Ba aa kana ʊ kı mʊ gɛɛ, ka Piita lʊwɔlı kı tıŋ ba hal a mʊ gyʊʊ wııkyʊwal sılaala
nıhıyawʊ hʊ gyaŋwuwo. Ʊ gyʊwa dı nala hʊ aa pɔ gyaŋwuwo hʊ hɔnɔ a kı wiyeni
diŋ. Ʊ mɛ mʊ pɛ ba tıyaŋ.
55 Ɛɛ rɛ dı wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ abee nıkaalıya hʊ buloŋ laŋŋa kı vʊʊlı
wıya, a kı kyɛ dı ba na wıı hʊ Yesu aa yaa kyogi, a maga dı ba kpʊ ʊ. Aŋ kyɛ kyɛ
wıı lɔlɔ.
56 Nıgyamaa gyı nyıya wıya tıya ʊ rɛ. Amɛ ba buloŋ gyı aa bası nyʊʊlıyaba rɛ.
57 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ sii sıŋ a nyıya wıya kı tıya ʊ a baa,
58 "Á nıı dı baal no baa dı ʊ sı ŋmaa Wııkyʊwaldııbal hʊ nala aa saa a lo, aŋ bıl
wuwo saa kıdıgı kyɛyɛ boto bʊwaŋ ʊ dʊŋ bee ʊ dʊŋ."
59 Amɛ ba mɛ ha gyı bası wıya kı bı dɔmɔŋ nɛ.
60 Ɛɛ rɛ wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ sii lıı sıŋ nala hʊ tʊtʊʊ tıyaŋ a pıyɛsı Yesu
a baa, "I bı nıı nala no aa bası ı wıya mɔɔ gɛɛ? I kɛ bı kaŋ wıı ı aa sı bası?"
61 Ɛɛ rɛ Yesu tallı ʊ nyʊwa a bı laa wıı buloŋ bası. Ɛɛ rɛ baal hʊ bıl pıyɛsı ʊ a baa,
"I rɛ yaa Krisita, laataal hʊ Wıısı aa lıya? I rɛ yaa Wıısı Biye hʊ?"
62 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Mıyaŋ nɛ. Ma sı na mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, dı ŋ hɔŋ Wıısı
noduu logiŋ lıhɔnıı, a tıŋ taala tıyaŋ a ko kı tuu."
63 Ʊ aa bası gɛɛ, baal hʊ kaŋ ʊ tıı gannı kıyɛsı aŋ baa, "Ʊ bı maga dı a bıl kı kyɛ
daŋsıya tımma.
64 Ma buloŋ nıı ʊ aa tʊʊsı Wıısı gɛɛ rɛ? Ɛɛ rɛ ma na?" Ɛɛ rɛ nala hʊ buloŋ baa dı
ʊ kyogo rɛ, a maga dı ba kpʊ ʊ.
65 Badɔmɔŋ sii, a tʊ naŋtʊwɔl we ʊ sıya tıyaŋ, aŋ vʊwa ʊ sıya tɔ, aa ŋmaa ʊ, aŋ
pıyɛsı ʊ dı ʊ daga nal hʊ aa ŋmaa ʊ. Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ba kana ʊ mʊ tıya laalyuwolo
hʊ, ba mɛ ŋmaa ʊ kyaŋkpaŋa tıyaŋ.

Piita tʊwa anıı ʊ bı gyıŋ Yesu
Matiwu 26.69-75; Luka 22.56-62; Gyɔɔŋ 18.15-18, 25-27

66 Piita aa hɔŋ gyaŋwuwo hʊ tıyaŋ gɛɛ rɛ, wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ dıya
tʊŋtʊnnı-toluu kıdıgı ko lıı
67 a na Piita dı ʊ hɔŋ kı wiyeni diŋ hʊ. Ʊ deŋ ʊ weliŋ aŋ bası tıya ʊ a baa, "I mɛ fa
aa tıŋ Yesu aa lıı Nazarɛti hal lɛ."
68 Piita tʊwa a baa, "Ŋ bı gyıŋ wıı hʊ ı aa bası tıyaŋ," aŋ sii lıı sıŋ paganyʊwa hʊ
tıyaŋ dı gyibalbuŋ wiye.
69 Piita aa sıŋ doŋ ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnı toluu hʊ bıl na ʊ a bası tıya nala hʊ aa sıŋ kpaga
ʊ a baa, "Baal no mɛ yaa Yesu hatınna hʊ kıdıgı rɛ."
70 Piita bıl tʊwa a baa dı ʊ daa. Mʊhʊ sʊwaa, dı nala hʊ aa sıŋ doŋ mɛ bası tıya ʊ
a baa, "Wıtıı rɛ, ı mɛ yaa ba kıdıgı rɛ, ı lıı Galili rɛ."
71 Ɛɛ rɛ Piita kaabı tıya ʊ tıı, aŋ ŋmıyɛsı a baa, "Ŋ bı gyıŋ baal no ma aa dagı."
72 Ʊ aa bası gɛɛ teŋ dı gyibal wiye ʊ lıya tıına. Piita liisi wıı hʊ Yesu aa bası tıya ʊ
anıı ʊ sı tʊwa ʊ naaŋsıınyʊwa bʊto, ka dı gyibal na wii naaŋsıınyʊwa bʊlıya. Ɛɛ rɛ
ʊ kaŋ ʊ nyuu gʊra a wii weliŋ.

15

Ba kaŋ Yesu mʊ Pilato lee
Matiwu 27.1, 2, 11-14; Luka 23.1-5; Gyɔɔŋ 18.28-38

1 Ʊ sıgballıya kyıkyʊwala pipi, wıkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ, abee bee nıhıyası, abee Wıısı Teŋ dıdagıla, abee nala hʊ buloŋ aa laŋŋı kı vʊʊlı wıya, ba buloŋ nɛ gyı ko laŋŋı a vʊʊlı gɛɛ hʊ ba aa sı yaa Yesu. Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ba kana ʊ vʊwa, aŋ kana ʊ mʊ Pilato lee.
2 Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı Yesu a baa, "I rɛ yaa Gyuuma kuwori hʊ?" Yesu bası tıya ʊ a baa, "Waa, ɛɛ rɛ ı tıı bası gɛɛ."
3 Ɛɛ rɛ wıkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ daga wıya yʊga ba aa baa dı Yesu yaa kyogi, ka ʊ bı laa wıı bası.
4 Ɛɛ rɛ Pilato bıl pıyɛsı Yesu a baa, "I bı kaŋ wıı buloŋ ı aa sı bası tıya ba? Deŋ na wıya mɔɔgɛɛ ba baa dı ı kyogo."
5 Amɛ Yesu bıl bı suri ʊ nyʊwa. Wıı hʊ kperi Pilato.

Ba laa nyʊwa anıı ba sı kpʊ Yesu
Matiwu 27.15-26; Luka 23.13-25; Gyɔɔŋ 18.39–19.16

6 Dı Dıısı-parı-banıı kyɛbal hʊ rɛ ko pele buloŋ, Pilato aa lıı nala ba aa kaŋ tɔ dıyaŋ kıdıgı rɛ a ta, nal hʊ nala hʊ aa kyɛɛ.
7 Nala badɔmɔŋ gyı kaa kası rɛ a kpʊ nala, ba gyı kası tɔ dıyaŋ. Ba kıdıgı feŋ nɛ yaa Barabaası.
8 Ɛɛ rɛ nala hʊ yʊga sii giri mʊ Pilato lee a baa dı ʊ yaa gɛɛ hʊ ʊ aa yaa kı tıya ba saŋa buloŋ.
9-10 Pilato gyı gyıma anıı wıkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ tıya aa hɔllı Yesu rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ba kana ʊ ko ʊ lee. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı nala hʊ baa, "Ma aa kyɛ dı ŋ lıı Gyuuma kuwori hʊ rɛ tıya ma?"
11 Ɛɛ rɛ wıkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ mʊrı nala hʊ we anıı ba leŋ ba lıı Barabaası ta, aŋ leŋ Yesu.
12 Ɛɛ rɛ Pilato bıl pıyɛsı nala hʊ baa, "Aŋka baal hʊ ma aa yırı Gyuuma kuwori hʊ, bee rɛ ma baa ŋ yaa ʊ?"
13 Ɛɛ rɛ ba buloŋ nɔsı yʊga a baa, "Kpaası ʊ mal daagarıı tıyaŋ."
14 Ɛɛ rɛ Pilato pıyɛsı ba a baa, "Bekiŋ wıbɔŋ nɛ ʊ yaa?" Ɛɛ rɛ ba marı nɔsı yʊga a baa, "Kpaası ʊ mal daagarıı tıyaŋ."
15 Pilato gyı aa kyɛ dı ʊ yaa nala hʊ wıkyɛɛlıı wıya, ʊ lıı Barabaası ta aŋ leŋ ba vıırı Yesu aŋ baa dı ba kana ʊ mʊ kpaası mal daagarıı tıyaŋ.

Laalyuwolo yaa Yesu sıya
Matiwu 27.27-31; Gyɔɔŋ 19.2, 3

16 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ kana ʊ lıı ba kuworibal hʊ gyaŋwuwo tıyaŋ, a yırı ba laalyuwolo buloŋ ko laŋŋı.
17 Ɛɛ rɛ ka ba kpa gafıyaŋ a laalı ʊ, a kyɛ sɔsı a kaŋ sʊwa nyupugi, ʊ kıı kuwori nyupugi gɛɛ, ba kpa kyige ʊ.
18 Ka ba aa tuu gbinni ʊ sıya, a yaa ʊ sıya a baa, "Gyuuma kuwori, Wıısı sı tıya ı mııbodolii!"
19 Ba kpa kyapıya a vıırı ʊ nyuu tıyaŋ, a tʊ naŋtʊwɔl we ʊ tıyaŋ, a tuu gbinni, a tıya ʊ gyırıma.
20 Ba aa yaa ʊ sıya hʊ ko teŋ, ba wuri gafıyaŋ hʊ aŋ paa ʊ tıı ganni laalı ʊ, a kana ʊ lıı ŋmanıı dı ba kana ʊ mʊ kpaası daagarıı hʊ tıyaŋ.

Ba kpaası Yesu mal daagarıı tıyaŋ
Matiwu 27.32-44; Luka 23.26-43; Gyɔɔŋ 19.17-27

21 Ba aa ko kı lıı hʋ tıyaŋ nɛ ba kyeŋ baal kıdıgı ba aa yırı Siimɔŋ, a lıı Sariini. Ʊ rɛ fa yaa Alizaŋda abee Rufusi kuwo. Dı ʋ lıı baga a kı ko bee. Ba kana ʋ, a fıla ʋ, ʋ laa daagarıı hʋ baası.
22 Ba gyı kaŋ Yesu mʋ lee kıdıgı rɛ, ba kı yırı doŋ Golgota. (Golgota memii rɛ yaa Nyukuŋkogilo.)
23 Ba aa ko pele doŋ, ba kpa musa kıdıgı ba aa yırı "mıırа" a we sıŋ tıyaŋ a tıya ʋ dı nyʋwa. Ɛɛ rɛ ʋ vıya.
24-25 Haŋ saŋa hʋ dı wıısı maga gyinyɛ, ba kana ʋ kpaası mal daagarıı hʋ tıyaŋ. Aŋka ba kaŋ Yesu gannı kpaal wıya kı yuwo gbaŋŋa, a kı kyɛ dı ba gyıŋ gal hʋ nal buloŋ aa maga dı ʋ laa.
26 Ba aa baa Yesu yaa wıya hʋ kyogi, ba aa rɛ ba gyı sabı mal daagarıı hʋ tıyaŋ a baa, "Gyuuma kuwori hʋ rɛ nyɛ."
27 Gaala balıya mɛ rɛ ba gyı kpaası pɛ Yesu tıyaŋ. Kıdıgı we ʋ noduu dıılaŋ, kıdıgı mɛ we ʋ nogɔbɔ dıılaŋ.
28 Nyɛ leŋ wıı hʋ ba aa saba Wıısı Teŋ tıyaŋ a baa dı ʋ bee gaala sı sʋba sʋʋdıgı hʋ ko yaa wıtıı rɛ gɛɛ.
29 Ba aa kpaası ʋ mal daagarıı hʋ tıyaŋ gɛɛ, nala hʋ aa tıŋ doŋ kı baŋ, ba kı tʋʋsı ʋ aŋ kaŋ ba nyuni kı kyugisi a baa, "Oyi, ı rɛ yaa nal hʋ aa baa dı ı sı ŋmaa Wııkyʋwaldııbal hʋ lo aŋ bıl wuwo saa ʋ kyɛyɛ boto pagaŋ.
30 Ko tuu daagarıı hʋ tıyaŋ, a laa ı tıı ta."
31 Wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʋ mɛ kı huuri Yesu aŋ bası kı tıya dɔmɔŋ a baa, "Ʊ wuwo laa nala kı ta rɛ, aŋ bı wuwo laa ʋ tıı kɛ kı ta."
32 "Ma leŋ Krisita hʋ, Gyuuma kuwori hʋ ko tuu daaŋ hʋ nyuu tıyaŋ, dı á na a laa ʋ wıya di." Nala hʋ balıya mɛ ba aa kpaası pɛ Yesu tıyaŋ mɛ gyı tʋʋsı ʋ rɛ.

Yesu sʋba
Matiwu 27.45-56; Luka 23.44-49; Gyɔɔŋ 19.28-30

33 Wıısı gyı aa ko maga nyutʋtʋʋ, lee buloŋ gyı bile gɛɛ rɛ a mʋ pele ʋ dıdaana, ka lee bıl kyaanı.
34 Ɛɛ rɛ Yesu nɔsı yırı ʋ taal tıyaŋ a baa, "Ɛloyi, Ɛloyi, lama sabakitani." Ʊ memii rɛ yaa, "Ŋ Tıına Wıısı, bee rɛ tıŋ ı vıya ŋ ta?"
35 Dı nala badɔmɔŋ mɛ sıŋ doŋ a nıı wıı hʋ ʋ aa basa. Ɛɛ rɛ ba bası tıya dɔmɔŋ a baa, "Na, Ilaagya rɛ ʋ kı yırı gɛɛ."
36 Nala hʋ kıdıgı fa aa sıŋ doŋ mʋ kpa gbara a kaŋ mʋ yuu sıkyaakyaa, a kpa vʋwa kaakelii tıyaŋ, a kaŋ mʋ we ʋ nyʋwa tıyaŋ dı ʋ nyʋwa. Ʊ aa yaa gɛɛ, ʋ baa, "Ma leŋ dı á gyegili na dı Ilaagya sı ko kana ʋ tuu daaŋ hʋ tıyaŋ."
37 Ɛɛ rɛ Yesu kyiyesi yʋga aŋ wiyesi ʋ wiyesi kateŋse.
38 Patıısa hʋ fa aa bori Wııkyʋwaldııbal hʋ kıyɛsı balıya. Ʊ sıŋ ʋ nyuu tıyaŋ nɛ a kıyɛsı ko tuu ta.
39 Laalyuwolo nıhıyawʋ kıdıgı fa aa sıŋ pɔ Yesu aa naa gɛɛ ʋ aa kyiyese abee gɛɛ ʋ aa sʋba, ʋ baa, "Wıtıı, baal no rɛ kɔnı yaa Wıısı Biye hʋ."
40 Haana badɔmɔŋ mɛ fa sıŋ libolii rɛ a kı deŋ ʋ. Mɛɛrı Magidalina abee Salome fa we ba tıyaŋ. Gyemsi abee Gyoose nıına Mɛɛrı mɛ fa we doŋ. Ba fa kaŋ Gyemsi kı yırı bapʋwasıı rɛ.
41 Haana no buloŋ fa aa tıŋ Yesu hal lɛ, a kı kyiyeli ʋ Galili tıyaŋ. Haana hʋ mɛ fa aa tıŋ Yesu hal a ko Gyerusalɛm, ba gyeniŋ buloŋ mɛ fa we doŋ nɛ.

Ba hogo Yesu
Matiwu 27.57-61; Luka 23.50-56; Gyɔɔŋ 19.38-42

42-43 Haŋ kyɛɛ hʋ ba aa yaa siri pɔ ba Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ dıdaana, baal kıdıgı aa lıı Arimatıya ba kı yırı Gyosɛfʋ, sii mʋ Pilato lee abee bembiduwo a sʋla Yesu teŋbii.

Ʊ fa yaa ba bee nıhıyası hʊ aa laŋŋı kı vʊʊlı wıya kıdıgı rɛ, nala kı tıya ʊ gyırıma. Ʊ mɛ fa aa gyegili Wıısı koro hʊ koyi rɛ.
44 Pilato nyʊwa gyı fıyɛla rɛ Yesu teŋ aa sʊba? Ɛɛ rɛ ʊ yırı laalyuwolo hʊ nıhıyawʊ a pıyɛsı ʊ a baa, "Yesu teŋ sʊba rɛ?"
45 Laalyuwolo hʊ aa bası tıya Pilato dı Yesu sʊba rɛ, ʊ tıya Gyosɛfʊ ŋmanıı dı ʊ mʊ kpa Yesu teŋbii ko tuu taŋha.
46 Ɛɛ rɛ Gyosɛfʊ mʊ yɔbɔ lıŋe a kaŋ mʊ we ʊ, a kpa ʊ hogo. Ʊ kana ʊ mʊ hogo bʊwa ba aa lurigo dabʊyı tıyaŋ nɛ aŋ bilıŋsi dabʊbal a tɔ bʊwa hʊ nyʊwa.
47 Mɛɛrı Magidalina abee Gyoose nıına Mɛɛrı gyı we doŋ a na lee hʊ ba aa kpaa ʊ hogo.

16

Yesu sii sʊʊ tıyaŋ
Matiwu 28.1-8; Luka 24.1-12; Gyɔɔŋ 20.1-10

1 Ba Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ aa tene, Asibiti kyɛɛ dıdaana rɛ gɛɛ, Mɛɛrı Magidalina abee Gyemsi nıına Mɛɛrı abee Salome mʊ yɔbɔ tʊranıı dı ba kaŋ mʊ tısı Yesu teŋbii.
2 Alahadi kyɛɛ kyıkyʊwala, wıısı aa pɔsɔ ko kı gyıŋ gɛɛ, ba sii mʊ Yesu bʊwa hʊ lee.
3 Ba aa mʊʊ hʊ tıyaŋ nɛ, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, "Aŋnɛ rɛ sı wuwo bilıŋsi dabʊyı hʊ ta bʊwa hʊ nyʊwa?"
4 Ɛɛ rɛ ba mʊ kpaga bʊwa hʊ lee dı ba naa dabʊyı hʊ suro bʊwa hʊ nyʊwa, a bilıŋsi mʊ pıŋ. Dabʊyı hʊ fa yʊga rɛ welıŋ.
5 Ɛɛ rɛ ba mʊ gyʊʊ bʊwa hʊ tıyaŋ, a na bapʊwasıbiye dı ʊ hɔŋ bʊwa hʊ noduu tıyaŋ a laalı gapʊlʊŋ dolii. Ba hirigi.
6 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ba a baa, "Ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ ma. Ŋ gyıma anıı Yesu aa lıı Nazarɛti rɛ ma kı kyɛ, nal hʊ ba aa kpaası mal daaŋ hʊ tıyaŋ. Ʊ tuwo daha. Ʊ siye rɛ. Ma ko na lee hʊ ba aa kpaa ʊ hogo.
7 Ma mʊ bası tıya Piita abee Yesu hatınna hʊ anıı ʊ sı laa ma sıya a mʊ Galili. Dı mamaa rɛ mʊʊ doŋ, ma sı na ʊ doŋ anıı ʊ aa bası gɛɛ tıya ma."
8 Ba hirigi, a kı kyele, aŋ sii lıı bʊwa hʊ tıyaŋ a fá. Kambıŋ gyı kaŋ ba rɛ welıŋ, ba bı wuwo bası wıı tıya nal buloŋ.
9 Yesu gyı sii sʊʊ tıyaŋ Alahadi kyɛɛ sıgballınyʊwa rɛ. Ʊ aa siye, ʊ leŋ Mɛɛrı Magidalina rɛ laa sıya na ʊ, nal hʊ tıyaŋ ʊ gyı aa kile gyıŋbɔmɔ bapɛ hʊ ta.
10 Ɛɛ rɛ Mɛɛrı sii a mʊ bası tıya Yesu hatınna hʊ wıı hʊ aa yaa. Ʊ mʊwa dı ba hɔnɔ a kı wii.
11 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ba anıı Yesu sii sʊʊ tıyaŋ nɛ a we ʊ mııbol tıyaŋ, dı ʊ kɛ na ʊ rɛ. Ba aa nıı wıı hʊ, ba bı laa di.
12 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ, baala balıya sii lıı kpa ŋmanıı a kı mʊ tɔɔ kıdıgı. Ba aa mʊʊ dı Yesu bırıma, a bıl bı kıı ʊ fa aa kıı gɛɛ, a kaŋ ʊ tıı ko daga ba.
13 Ɛɛ rɛ ba mııgı ko bası tıya Yesu hatınna nıkaalıya hʊ wıı hʊ aa yaa. Amɛ ba bı laa di.

Yesu kaŋ ʊ tıı ko daga ʊ hatınna fi bee kıdıgı hʊ
Matiwu 28.16-20; Luka 24.36-49; Gyɔɔŋ 20.19-23; Kpambısı 1.6-8

14 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu hatınna fi abee kıdıgı hʊ hɔŋ kı di kına. Ba aa di kına hʊ tıyaŋ nɛ, dı Yesu rɛ gɛɛ. Ʊ nɔsı ba akuu ba aa bı laa ʊ di wıya, abee ba bembiye aa deye wıya, beewıya ba bı laa nala hʊ mɛ a baa ba na ʊ dı ʊ sii sʊʊ tıyaŋ di.
15 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ba a baa, "Ma mʊ dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ a bası Wıısı wıweliye hʊ a tıya nal kɛ buloŋ.

16 Nal hʋ buloŋ aa ko laa ŋ wɪya di, aŋ leŋ ba fo ʋ wɪɪkyʋwalnɪɪ, Wɪɪsɪ sɪ laa ʋ
ta. Amɛ nal hʋ aa ko bɪ laa ŋ wɪya di, Wɪɪsɪ sɪ kpa kyogisi tɪya ʋ kyɛɛ hʋ ʋ aa sɪ di
dʋnɪya nala buloŋ sarɪya.
17 Wɪmagɪla no rɛ ma sɪ na a gyɪŋ nala hʋ aa laa ŋ wɪya di. Ba aa rɛ nyɛ. Ba sɪ
wuwo kɪ kile gyɪŋbɔmɔ ŋ dee tɪyaŋ. Ba sɪ wuwo kɪ basɪ taadʋŋsɪ mɛ.
18 Ba sɪ wuwo kɪ kol dʋma, a nyʋwa daaluliye aa kpʋ nala, ka ʋ bɪ sɪ yaa ba wɪɪ
buloŋ. Ba sɪ wuwo kpa ba nosi a dɔbɔ wɪɪla tɪmma tɪyaŋ dɪ ba deye.”
19 Á Tɪɪna Yesu a basɪ wɪya no teŋ, Wɪɪsɪ kpa ʋ a kaŋ mʋ wɪɪsɪbee, ʋ hɔŋ Wɪɪsɪ
noduu loginŋ tɪyaŋ.
20 Ɛɛ rɛ ʋ hatɪnna hʋ sii lɪɪ a mʋ lee kɛ buloŋ a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya. Á Tɪɪna Wɪɪsɪ
pɛ ba tɪyaŋ ba mʋ a kɪ yaa wɪmagɪla, dɪ nala gyɪma anɪɪ wɪya hʋ ba aa basɪ hʋ yaa
wɪtɪɪ rɛ. Amɪ.

WIISI WIWELIYE HƱ
LUKA
AA SABA

1-2 Ŋ nihiyawƱ Tiyofilɔsi, miyaŋ Luka rɛ sabi teŋ no a ki tiya i. Nala yƱga rɛ a yaa sifiyaŋ, a sabi wiya hƱ buloŋ aa yaa á sii tiyaŋ a biŋ tenni tiyaŋ. Wiya hƱ buloŋ nala aa basi tiya ma rɛ ba sabi biŋ. Ba kɛ naa wiya no lipiilii buloŋ nɛ, aŋ mɛ ha pɛ basi Wiisi wiya ki tiya nala.

3 Ŋ nihiyawƱ, ŋ gyegile nii wiya no buloŋ weliŋ nɛ, a gƱnni ba buloŋ mɛ weliŋ a lii ba piilii tiyaŋ buloŋ. Ɛɛwiya, ŋ naa anii Ʊ yaa wiwelii rɛ di ŋ sabi wiya no buloŋ aa vala gɛɛ a tiya i.

4 Ŋ sabi ki tiya i rɛ di i gyima anii wiya hƱ buloŋ ba aa daga i hƱ kɔni yaa witii rɛ.

Ba basi Gyɔɔŋ Wiisiniifool hƱ lƱlii wiya

5 Baal kidigi rɛ gyi we doŋ, ba ki yiri Zakariya. Ʊ gyi yaa Gyuuma wiikyƱwal silaala kidigi rɛ. Saŋa hƱ tiyaŋ di ba kaŋ Gyuuma wiikyƱwal silaala buloŋ kpaa kpaa rɛ. Nala hƱ tiyaŋ ba gyi aa kpaa Zakariya we, Abigya rɛ gyi yaa ba nihiyawƱ. Zakariya haaŋ mɛ feŋ nɛ gyi yaa Ɛlizabɛti. Ʊ mɛ gyi lii Gyuuma wiikyƱwal silaala doho tiyaŋ nɛ. Aarɔŋ yaa Ʊ naabatuugo rɛ. Saŋa hƱ tiyaŋ di Hɛrɔti rɛ gyi yaa Gyudiya paalƱƱ buloŋ kuwori.

6 Zakariya bee Ʊ haaŋ buloŋ gyi yaa tipƱlƱŋ timma rɛ Wiisi siya tiyaŋ. Ba buloŋ baliya gyi aa tiŋ Wiisi nyƱwa rɛ weliŋ.

7 Ɛlizabɛti gyi yaa hapiri rɛ, a bi lƱl biye buloŋ, aŋka Ʊ bee Ʊ bala Zakariya buloŋ gyi hiyasi.

8-9 Ɛɛ rɛ Zakariya bee Ʊ nala kyɛɛ ko baŋ pele di ba tƱŋ tƱma hƱ Gyuuma wiikyƱwal silaala aa ki tƱma saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ ba yuwo gbaŋŋa a lii Zakariya anii ba aa ki yaa gɛɛ saŋa buloŋ, Ʊ gyƱƱ WiikyƱwaldiibal hƱ. Doŋ nɛ Ʊ we diŋ a nyɔgɔ wisinaaŋ a tiya Wiisi, wiisƱlli-kina kogu hƱ nyuu tiyaŋ.

10 Ʊ aa gyƱwa hƱ tiyaŋ nɛ, ka nigyamaa hƱ buloŋ aa ko di ba lii wiisƱlii hƱ mɛ siŋ gyaŋwuwo hƱ tiyaŋ, a ki kyƱwali Wiisi.

11 Saŋa hƱ Zakariya gyi aa nyɔgɔ wisinaaŋ hƱ tiyaŋ nɛ di malika ko siŋ kogu hƱ noduu logiŋ tiyaŋ.

12 Ʊ aa naa malika hƱ kambiŋ kana Ʊ, Ʊ ki kyele.

13 Ɛɛ rɛ malika hƱ basi tiya Ʊ a baa, "Zakariya, ta leŋ di kambiŋ kana i. Wii hƱ i aa sƱla Wiisi ki kyɛ, Wiisi laa i sƱlii rɛ. I haaŋ Ɛlizabɛti si lƱl boyoŋbiye. I si we Ʊ feŋ Gyɔɔŋ.

14 I teŋ si fiyɛli rɛ kiŋkaŋ, di nigyamaa tenni mɛ fiyɛli, Ʊ lƱlii wiya.

15 Ʊ si yaa nibal Wiisi siya tiyaŋ. Ʊ bi si ki nyƱwa siduwo koo siŋ buloŋ aa wiye. Di ba ko lƱla Ʊ, Wiisi Wiyesi Welii hƱ si we Ʊ tiyaŋ nɛ weliŋ a kaŋ ki mƱ deŋdeŋ.

16 Ʊ si leŋ di Iziral timma yƱga bil miigi ko ki tiŋ ba Tiina Wiisi.

17 Biye no si laa á Tiina Wiisi siya ko, di Wiisi tiya Ʊ dee anii Ʊ gyi aa tiya Ʊ tiŋdaal Ɛlaagya dee gɛɛ. Ʊ si leŋ di biisi abee ba kuwoma miigi sƱma. Ʊ mɛ si leŋ di nala hƱ aa bee tiŋ Wiisi nyƱwa birimi ba hakilli a kaŋ tipƱlƱŋ, a leŋ di Wiisi nala mari ba tisi a yaa siri pɔ ba Tiina koyi."

18 Ɛɛ rɛ Zakariya piyɛsi malika hƱ a baa, "Ɛɛ rɛ ŋ si yaa a gyima anii wiya hƱ i aa basi kɔni yaa witii rɛ? Beewiya ŋ hiyasa rɛ, ŋ haaŋ mɛ hiyasi."

19 Ɛɛ rɛ malika hƱ bil basi tiya Ʊ a baa, "Ŋ feŋ nɛ yaa Geebiral. Ŋ yaa Wiisi tiŋdaal lɛ. Ʊ rɛ tima ŋ di ŋ ko basi wiweliye no a tiya i.

20 Wıya no ŋ aa bası kı tıya ı kɔnı sı ko yaa, amɛ ı aa bı laa di nyɛ, ı bıl bı sı wuwo
bası wıya a lıı gyınaŋ a kaŋ kı mʊ kyɛɛ hʊ wıya no aa sı yaa.”
21 Saŋa hʊ malıka hʊ gyı aa bası wıya kı tıya Zakarıya Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ
gɛɛ, ʊ gyı yaa nala hʊ aa gyegili Zakarıya gyaŋwuwo hʊ tıyaŋ wıkperii rɛ, beewıya,
ba gyı bı gyıŋ wıı hʊ aa tıŋ ʊ kı pıısı gɛɛ Wııkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ.
22 Ɛɛ rɛ malıka hʊ kpa mʊ, aŋka Zakarıya ko lıı gyaŋwuwo nala hʊ lee. Ʊ gyı aa
ko lıı, ʊ bıl bı wuwo kı bası wıya. Nosi rɛ ʊ gyı kaŋ kı bası wıya ba lee. Doŋ nɛ ba
gyı gyıma anıı ʊ aa bı wuwo kı bası nyɛ, ʊ naa wıı rɛ Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ ʊ
Wıısı kyʊwalıı tıyaŋ.
23 Ɛɛ rɛ Zakarıya tʊma ko teŋ Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, ʊ mııgı mʊ dıya.
24 Ʊ gyı bı pıısa, ka ʊ haaŋ Ɛlizabɛtı kaŋ luwol. Ʊ gyı aa kaŋ luwol hʊ gɛɛ, ʊ gyı
kaŋ ʊ tıı faŋa dıya tıyaŋ nɛ peŋsi bɔnɔŋ dı ʊ bı lıı bee.
25 Ɛɛ rɛ ʊ baa, “Wıısı pıısa, ka lagılagı no ʊ kyiyeli ŋ nyɛ. Ʊ tɔɔ ŋ hıısı rɛ dʊnıya
tıyaŋ.”

Ba bası Yesu lʊlıı wıya

26 Ɛlizabɛtı aa kaŋ luwol hʊ, ʊ peŋsi badʊ tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋ ʊ malıka Geebiral dı
ʊ mʊ Nazarɛti aa we Galili paalʊʊ tıyaŋ,
27 a kaŋ duwoso mʊ tıya hatoluu kıdıgı ha aa bı gyıŋ baal, ba kı yırı Mɛɛrı. Gyosɛfʊ
aa yaa kuwori Deviti doho nal lɛ gyı kpa Mɛɛrı, amɛ ʊ beel-ʊ ha gyı bı gyıŋ dɔmɔŋ
anıı haaŋ bee baal.
28 Ɛɛ rɛ malıka hʊ ko ʊ lee a kyʊwalı ʊ, a baa, “Wıısı fıyɛlʊʊ we ı lee! Wıısı we ı
lee rɛ, aŋ pɛ ı tıyaŋ mɛ weliŋ.”
29 Mɛɛrı aa nıı wıı no malıka hʊ aa basa tıya ʊ, wıı hʊ kegimi ʊ. Ʊ kı bıını wıı hʊ
memii.
30 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bası tıya ʊ a baa, “Mɛɛrı, Wıısı kyo ı wıya rɛ, ta leŋ dı kambıŋ
kana ı.
31 I sı kaŋ luwol a lʊl boyoŋbiye, a we ʊ feŋ Yesu.
32 Ʊ sı sii yaa nıbal, dı ba kana ʊ kı yırı Wııbal hʊ Biye. Á Tıına Wıısı sı leŋ dı ʊ
di koro anıı ʊ naabaa Deviti gyı aa dii koro gɛɛ.
33 Ʊ sı di koro Gyeekɔbı doho nala tıyaŋ a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ. Ʊ koro hʊ bı sı teŋ
maakyiye kıdıgı buloŋ.”
34 Ɛɛ rɛ Mɛɛrı bası tıya malıka hʊ a baa, “Ŋ ha bı gyıŋ baal, ɛɛ rɛ wıı no sı yaa, a
wuwo yaa?”
35 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bası tıya ʊ a baa, “Wıısı Wiyesi Welii hʊ rɛ sı ko gyʊʊ ı tıyaŋ,
dı ı kaŋ luwol Wıısı dee tıyaŋ. Ɛɛwıya, biye hʊ ı aa sı lʊla, ʊ sı yaa Tıpʊlʊŋ Tıına dı
ba kana ʊ kı yırı Wıısı Biye.
36 Na ı lʊllı Ɛlizabɛtı aa hıyasa gɛɛ. Ba kı bası anıı ʊ yaa hapırı rɛ, amɛ ʊ yaŋ aa
kaŋ luwol, ʊ peŋsi badʊ rɛ nyɛ.
37 Beewıya wıı buloŋ tuwo Wıısı aa bı sı wuwo yaa.”
38 Ɛɛ rɛ Mɛɛrı bası tıya ʊ a baa, “Ŋ yaa Wıısı tʊŋtʊnnı rɛ. Wıya hʊ buloŋ ı aa bası
tıya ŋ, Wıısı sı leŋ dı ba yaa wıtıı.” Ɛɛ rɛ malıka hʊ leme ʊ, aŋ mʊ.

Mɛɛrı mʊʊ dı ʊ na Ɛlizabɛtı

39 Ɛɛ rɛ Mɛɛrı sii lagı lagı, a kpa mʊ Ɛlizabɛtı bee aa we Gyudıya paalʊʊ dogiŋsi
hʊ nyuu tıyaŋ dı ʊ na ʊ.
40 Mɛɛrı aa mʊʊ pele doŋ, ʊ mʊ gyʊʊ Zakarıya dıya a mʊ kyʊwalı ʊ haaŋ Ɛlizabɛtı.
41 Ɛlizabɛtı aa nıı Mɛɛrı kyʊwala hʊ, biye hʊ aa we ʊ luwol tıyaŋ sii lugisi. Ɛɛ rɛ
Wıısı Wiyesi Welii hʊ ko gyʊʊ Ɛlizabɛtı tıyaŋ.
42 Ʊ heeli bası tıya Mɛɛrı a baa, “Wıısı kyiyeli ı rɛ a te haana buloŋ, a kyiyeli biye
hʊ mɛ ı aa sı lʊla.

43 Bee rɛ tɪŋ wɪbal no yaa ŋ tɪyaŋ, a mʊ kɪ maga dɪ ŋ Tɪɪna nɪɪna ko dɪ ʊ na ŋ mɛ nyɛ?
44 Ŋ aa laa ɪ kyʊwala hʊ gɛɛ, biye hʊ aa we ŋ luwol tɪyaŋ teŋ mɛ fɪyɛla rɛ, ʊ sii lugusi.
45 Ɪ yaa nyusʊŋtɪɪna rɛ ɪ aa laa di anɪɪ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa basɪ tɪya ɪ sɪ kɔnɪ yaa."

Mɛɛrɪ yɪɪ yɪɪl a dannɪ Wɪɪsɪ

46 Ɛɛ rɛ Mɛɛrɪ yɪɪ yɪɪl a baa,
"Ŋ teŋ fɪyɛla rɛ yʊga, ŋ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.
47 Wɪɪsɪ rɛ yaa ŋ Laataal. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kɪ gyʊwɔsɪ.
48 Ŋ yaa ʊ tʊŋtʊnnɪbiye rɛ, ka ʊ liisi ŋ wɪya.
A lɪɪ gyɪnaŋ a kaŋ kɪ mʊ, nal buloŋ sɪ kana ŋ kɪ yɪrɪ nyusʊŋtɪɪna.
49 Akuu wɪbal no Wɪɪbal hʊ aa yaa tɪya ŋ wɪya.
Ʊ yaa Tɪpʊlʊŋ Tɪɪna rɛ.
50 Nala hʊ buloŋ aa fá Wɪɪsɪ, ʊ mɛ aa fá ba sikii rɛ,
nihuwobiŋ doho kɛ buloŋ tɪyaŋ.
51 Ʊ gaŋdaa-noŋ hʊ rɛ ʊ kaŋ tannɪ,
a ŋmaa babiibala abee ba tɪbɪɪna buloŋ pɪsa.
52 Ʊ kile kuworibala rɛ ba kuworikpasɪnɪ nyuni tɪyaŋ,
aŋ mɪɪgɪ leŋ nɪbiisi laa doŋma hɔŋ.
53 Ʊ kpa kɪweliye rɛ a tɪya nyaaba
aŋ kile kɪna tɪmma ta abee nohɪllɪ.
54 Ʊ fa biŋ nyʊwa rɛ a tɪya á naabaala
dɪ ʊ sɪ pɛ ʊ tʊŋtʊnna Iziral tɪmma tɪyaŋ.
Wɪɪ hʊ ʊ fa aa basa ko yaa wɪtɪɪ rɛ, beewɪya ʊ pɛ ba tɪyaŋ nɛ.
55 Ʊ gyɪ fá Abɪraham sikii rɛ.
Ʊ yaŋ sɪ fá ʊ doho nala buloŋ mɛ sikii a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ."
56 Mɛɛrɪ gyɪ hɔŋ Ɛlizabɛtɪ lee rɛ peŋsi boto, aŋ na mɪɪgɪ mʊ bee.

Ba lʊl Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ

57 Ɛɛ rɛ Ɛlizabɛtɪ lʊl ko pele. Ʊ lʊla boyoŋbiye.
58 Ʊ aa lʊla gɛɛ, ʊ dɔŋtɪŋsɪ abee ʊ lʊlla buloŋ nɪɪ gɛɛ Wɪɪsɪ aa fáá ʊ sikii. Ba tenni buloŋ gyɪ fɪyɛlɪ, ba beel-ʊ buloŋ kɪ dɪyɛsɪ.
59 Biye hʊ gyɪ aa ko pele kyɛyɛ kyori, ba ko dɪ ba keri ʊ peŋ aŋ we ʊ feŋ. Ba gyɪ aa kyɛ dɪ ba kpa ʊ kuwo Zakarɪya feŋ nɛ a tɪya ʊ.
60 Ɛɛ rɛ ʊ naa bɪ laa nyʊwa aŋ baa dɪ ba we ʊ feŋ Gyɔɔŋ.
61 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ anɪɪ ba doho nal buloŋ ha bɪ maakyiye di Gyɔɔŋ.
62 Nyɛ rɛ ba kaŋ nosi pɪyɛsɪ ʊ kuwo dɪ feŋbee rɛ ʊ kɪ kyɛ dɪ ʊ we biye hʊ.
63 Doŋ nɛ Zakarɪya leŋ ba kpa daaparɪ ko tɪya ʊ, ʊ sabɪ biye hʊ feŋ we a baa dɪ ʊ feŋ nɛ yaa Gyɔɔŋ. Ba na feŋ hʊ, ʊ yaa ba wɪkperii.
64 Haŋ lagɪlagɪbiye hʊ, Zakarɪya bɪl piili a kɪ basɪ wɪya a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.
65 Nala hʊ fa aa we doŋ a naa wɪɪ hʊ aa yaa, ʊ yaa ba kambɪŋ. Ba kaŋ wɪɪ hʊ lɪɪ a basɪ taalɪ Gyudɪya paalʊʊ logiŋ hʊ aa kaŋ dogiŋsi hʊ buloŋ.
66 Nala hʊ buloŋ aa nɪɪ gɛɛ, ba kaŋ wɪɪ hʊ kɪ bɪɪnɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ a kɪ basɪ, "Biye no yaŋ sɪ yaa nɪgɛɛ doho rɛ nyɛ?" Ba naa anɪɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ dee we ʊ tɪyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɪ basɪ gɛɛ.

Zakarɪya dannɪ Wɪɪsɪ

67 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ ko gyʊʊ Gyɔɔŋ kuwo Zakarɪya tɪyaŋ, ʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya Wiyese Welii hʊ dee tɪyaŋ a baa,
68 "Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ, Wɪɪsɪ hʊ Iziral tɪmma aa tɪŋ.

Beewıya, ʋ ko dı ʋ pɛ ʋ nala tıyaŋ nɛ a laa ba ta.
69 Ʋ lıı niduwo rɛ ʋ ko, dı ʋ laa ma ta.
Nal no lıı Wıısı tʋŋtʋnnı Deviti doho nala tıyaŋ nɛ.
70 Faafaa buloŋ nɛ Wıısı tıŋ ʋ tıŋdaala tıyaŋ, a bası tıya ma
71 anıı ʋ sı laa ma ta á dɔmɔ
abee nala hʋ buloŋ aa haası ma nosi tıyaŋ.
72 Ʋ mɛ fa basa anıı ʋ sı fá á naabaala sikii, ka dı wıya hʋ buloŋ mɛ ʋ aa wee nyʋwa a baa dı ʋ sı yaa hʋ, dı ʋ kɔnı yaa ba mɛ.
73-74 Ʋ fa wee nyʋwa tıya á naabaa Abıraham nɛ abee sıfıyası buloŋ
anıı ʋ sı laa ma ta á dɔmɔ nosi tıyaŋ,
a leŋ dı á kı tıŋa ʋ, aŋ ta kı fá kambıŋ.
75 Ɛɛ rɛ á sı wuwo yaa nıtııma, a kaŋ tıpʋlʋŋ ʋ sıya tıyaŋ
á mııbol buloŋ tıyaŋ.”
76 Zakarıya gyı aa bası wıya no ko teŋ, ʋ mııgı bası tıya ʋ biye hʋ mɛ a baa,
“Ŋ biye, ı sı yaa Wııbal hʋ tıŋdaal
I sı laa á Tıına sıya mʋ,
a marı ʋ ŋmanıı bin-ʋ.
77 I sı bası tıya Wıısı nala anıı Wıısı sı kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba aŋ laa ba ta.
78 Wıısı kaŋ bɔnyɛ rɛ, a kı fá nala sikii mɛ.
Ʋ sı laa ma ta, a leŋ dı á hɔŋ pʋlʋŋ tıyaŋ.
79 Pʋlʋŋ no sı lıı wıısıbee, a kyaanı we nala hʋ buloŋ aa we bilhuu tıyaŋ, ka sʋʋ wıya yaa ba beŋkyekpa.
Ʋ sı daga ma ŋmanıı hʋ aa kaŋ fıyɛlʋʋ dı á kı tıŋa.”
80 Ɛɛ rɛ biye hʋ sii waa abee dee, a kaŋ wıgyʋŋ mɛ. Biye no gyı sii mʋ we pogo tıyaŋ nɛ, a mʋ pele kyɛɛ hʋ ʋ aa piile kı bası Wıısı wıya Iziral nala buloŋ na ʋ.

2

Ba lʋl Yesu
Matiwu 1.18-25

1 Saŋa no tıyaŋ, baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ, ba kı yırı Ɔgɛsitu Siiza. Ʋ rɛ fa yaa Roma paalʋʋ buloŋ kuworibal. Nyɛ rɛ ʋ sii baa dı ba dıısı paalʋʋ hʋ nala buloŋ. Ba ha gyı bı maakyiye dıısı nala paalʋʋ hʋ tıyaŋ aŋka. Ba piilii rɛ ha gyı nyɛ.
2 Saŋa hʋ ba aa dıısı nala hʋ, dı baal kıdıgı ba aa yırı Kuriniyɔsı mɛ rɛ gyı laa kuworibal hʋ naası sıŋ Siiriya paalʋʋ tıyaŋ.
3 Ɛɛ rɛ nal buloŋ mʋ ʋ bee dı ba dıısı ʋ doŋ.
4 Gyosɛfʋ mɛ gyı sii lıı Nazarɛti aa we Galili paalʋʋ tıyaŋ, a mʋ Bɛtılɛhɛm aa we Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ. Bɛtılɛhɛm nɛ Gyosɛfʋ naabaa Kuworo Deviti gyı lıı, ɛɛ rɛ tıŋ ʋ gyı mʋ doŋ gɛɛ.
5 Ʋ bee Mɛɛrı buloŋ nɛ gyı mʋwa dı ba dıısı ba doŋ, beewıya ba gyı wee nyʋwa tıya dɔmɔŋ nɛ, nal buloŋ gyıma, anıı ba sı yal dɔmɔŋ. Saŋa no tıyaŋ dı Mɛɛrı gyı kaŋ luwol hʋ rɛ.
6 Ba gyı aa mʋʋ pele Bɛtılɛhɛm dı Mɛɛrı lʋl mɛ pele,
7 amɛ ba gyı bı naa lee dı ba gyʋʋ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı mʋ gyʋʋ gyadıya kıdıgı. Doŋ nɛ Mɛɛrı gyı lʋl ʋ hatobiye, ʋ yaa boyoŋbiye. Ɛɛ rɛ ʋ kaŋ gakɔsʋŋsı bɔ tɔ ʋ, a kpa ʋ biŋ gya-ɔhɔ nyuu tıyaŋ.

Malıkası bası Yesu lʋlıı wıya tıya pedaala

8 Haŋ saŋa hʋ tıyaŋ dı pedaala badɔmɔŋ mɛ gyı we paalʋʋ hʋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ, a kyʋwa ɔhɔ tıyaŋ, a kı deŋ ba piyese.
9 Ɛɛ rɛ malıka kıdıgı ko ba lee. Ʋ aa ko gɛɛ, Wıısı pʋlʋŋ kyaanı we ba tıyaŋ. Kambıŋ gyı kaŋ ba, ba nyuni gyı ŋmala ŋmala.

10 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bası tıya ba a baa, “Ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ ma. Duwosi-welii
rɛ ŋ kaŋ ko dı ŋ tıya ma. Nal hʊ buloŋ aa sı nıı duwosi-welii no, ʊ teŋ sı fıyɛlı rɛ
kıŋkaŋ.
11 Gyınaŋ ba lʊl ma Laataal lɛ Bɛtılɛhɛm tıyaŋ, ba kı yırı ʊ á Tıına Krisita, laataal
hʊ Wıısı aa lıya dı ʊ laa ʊ nala ta.
12 Dı ma ko mʊ, nyɛ rɛ ma sı kpa gyıma ʊ. Ma sı na biye dı ba kaŋ gakɔsʊŋsı bɔ
tɔ ʊ, a kpa ʊ biŋ gya-ɔhɔ nyuu tıyaŋ.”
13 Ɛɛ rɛ malıkası yʊga pirigi ko lıı, a pɛ malıka hʊ tıyaŋ, ba yıı yııla a kı dannı
Wıısı a baa,
14 “Ma leŋ dı á dannı Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ.
Wıısı nikyooliye mɛ aa we taŋha nyuu tıyaŋ sı na fıyɛlʊʊ.”
15 Malıkası hʊ aa mııgı mʊ wıısıbee ko teŋ, pedaala hʊ bası tıya dɔmɔŋ a baa, “Ma
leŋ dı á mʊ Bɛtılɛhɛm, a na wıı hʊ á Tıına Wıısı aa leŋ ʊ malıkası hʊ ko bası tıya
ma.”
16 Doŋ nɛ ba sii fá lagı lagı, a mʊ na Mɛɛrı abee Gyosɛfʊ, aŋ na biye hʊ mɛ dı ʊ pıŋ
gya-ɔhɔ nyuu tıyaŋ.
17 Ɛɛ rɛ pedaala hʊ bası tıya biye hʊ nıına abee ʊ kuwo wıya hʊ malıka hʊ aa bası
tıya ba a mʊ kı tile biye hʊ tıyaŋ.
18 Nala hʊ buloŋ aa nıı wıı no pedaala hʊ aa basa, ʊ gyı yaa ba wıkperii rɛ.
19 Ka Mɛɛrı kɛ laa wıya hʊ buloŋ a we ʊ hakıla tıyaŋ a kaŋ kı bıını.
20 Ɛɛ rɛ pedaala hʊ mııgı mʊ ba pedaa. Ba aa mʊʊ hʊ tıyaŋ nɛ ba yıı yııla a kı
dannı Wıısı, beewıya wıya hʊ buloŋ malıka hʊ aa bası tıya ba, ba kɔnı naa ba rɛ.

Ba wee Yesu feŋ

21 Biye hʊ gyı aa ko pele kyɛyɛ kyori, ba keri ʊ peŋ aŋ we ʊ feŋ Yesu. Feŋ no rɛ
malıka hʊ gyı daga tıya Mɛɛrı ka ʊ na kaŋ luwol hʊ.

Ba kaŋ Yesu mʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ

22 Saŋa hʊ gyı aa ko pele dı Mɛɛrı bee Gyosɛfʊ pıısı ba bisiŋ ta anıı Wıısı mırısı
hʊ Moosi fa aa saba aa daga gɛɛ, ba sii kaŋ biye hʊ mɛ pɛ mʊ Gyerusalɛm dı ba kpa
ʊ tıya Wıısı, beewıya ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
23 “Dı baal bee ʊ haaŋ nɛ ko lʊl ba biibuŋbuŋ, dı ʊ rɛ ko yaa boyoŋbiye, ʊ maga
dı ba kpa ʊ tıya Wıısı rɛ.”
24 Ba bıl saba rɛ anıı ʊ maga dı ba kpa kokosi balıya mɛ rɛ a sʊla Wıısı. Ɛɛ rɛ
Gyosɛfʊ bee Mɛɛrı sii mʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ dı ba yaa wıya no.
25 Saŋa hʊ tıyaŋ baal kıdıgı rɛ gyı we Gyerusalɛm tıyaŋ ba kı yırı Simiyɔŋ. Ʊ fa
yaa nıtıı rɛ a kı fá Wıısı, aŋ fa kı gyegili dı Wıısı laa Iziral tımma ta.
26 Wıısı Wiyesi Welii hʊ fa aa we ʊ tıyaŋ bası tıya ʊ rɛ anıı ʊ bı sı sʊba see dı ʊ
na Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa wee nyʊwa baa dı ʊ sı ta dı ʊ ko.
27 Ɛɛ rɛ Yesu kuwo abee ʊ naa mʊ gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ dı ba kpa Yesu tıya
Wıısı aŋ pɛ yaa gɛɛ hʊ buloŋ Wıısı mırısı hʊ aa daga. Haŋ saŋa hʊ dı Wıısı Wiyesi
Welii hʊ kaŋ Simiyɔŋ mɛ ko gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ.
28 Simiyɔŋ na biye hʊ, a laa ʊ we ʊ nosi tıyaŋ aŋ dannı Wıısı a baa,
29 “Ŋ Tıına, ı aa wee nyʊwa a baa ı sı yaa wıı hʊ, ı kɔnı yaa ʊ rɛ.
Nyɛ kɛ, leŋ dı mıyaŋ ı tʊŋtʊnnı sʊba a mʊ bee laaŋfıya.
30 Ŋ kɔnı naa nal hʊ aa ko dı ʊ laa dʊnıya nala ta rɛ abee ŋ sıı.
31 Ɪ tıma ʊ rɛ ʊ ko dı nal buloŋ na ʊ.
32 Biye no sı yaa pʊlʊŋ a daga nala hʊ aa bı yaa Gyuuma ı ŋmanıı,
ka dı ı nala Iziral tımma mɛ na feŋ.”
33 Simiyɔŋ aa bası gɛɛ ko teŋ, wıya hʊ ʊ fa aa basa a mʊ kı tile biye hʊ tıyaŋ fa
yaa ʊ kuwo bee ʊ naa wıkperii rɛ.

34 Ɛɛ rɛ Simiyɔŋ sʊla Wɪɪsɪ tɪya ba aŋ basɪ tɪya Mɛɛrɪ, biye hʊ nɪɪna a baa, “Wɪɪsɪ
rɛ lɪɪ ɪ biye no. Nala hʊ aa bɪ sɪ laa ʊ wɪya di Iziral tɪmma tɪyaŋ, ba sɪ na tʊwara;
amɛ nala hʊ aa sɪ laa ʊ wɪya di, ʊ sɪ laa ba ta. Wɪɪsɪ taa biye no rɛ dɪ ʊ yaa ʊ magɪl,
ka nala yʊga bɪ sɪ tɪŋa ʊ nyʊwa. Amɛ ʊ sɪ kpa ba memii ta.”
35 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya Mɛɛrɪ a baa, “Ɪ tɪɪ tɪya mɛ sɪ kyogi rɛ weliŋ ɪ biye no wɪya,
a kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba aa kpaa takoobii kyɔgɔ ɪ.”
36 Hanɪhɪyawʊ kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Ana. Ʊ gyɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ.
Ʊ kuwo feŋ nɛ gyɪ yaa Fanuwɛl, a lɪɪ Asa doho tɪyaŋ.
37 Saŋa no tɪyaŋ, haaŋ no gyɪ yaa bɪsɪ mɔllɪ banaa abee banaa rɛ. Ʊ gyɪ aa yal bala,
ʊ bɪŋpɛɛ tɪyaŋ nɛ bala hʊ sʊba. Kyɛɛ kɛ buloŋ, ʊ aa we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ
nɛ wɪɪhaa abee tebine buloŋ. Ʊ aa kɪ vʊwa nyʊwa rɛ doŋ a kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ.
38 Simiyɔŋ fa aa basɪ wɪya kɪ tɪya Mɛɛrɪ tɪyaŋ, dɪ Ana mɛ rɛ ko gyʊʊ gɛɛ. Ʊ aa naa
biye hʊ, ʊ dannɪ Wɪɪsɪ aŋ basɪ ʊ wɪya tɪya nala hʊ buloŋ fa aa gyegili dɪ Wɪɪsɪ laa
Iziral tɪmma ta.

Yesu bee ʊ kuwo abee ʊ naa mɪɪgɪ mʊ Nazarɛti

39 Gyosɛfʊ bee Mɛɛrɪ aa yaa wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ aa daga dɪ ba yaa
Gyerusalɛm tɪyaŋ ko teŋ, ba mɪɪgɪ mʊ ba bee Nazarɛti aa we Galili paalʊʊ tɪyaŋ.
40 Ɛɛ rɛ Biye hʊ sii waa weliŋ, a kaŋ dee abee wɪgyʊŋ, ka Wɪɪsɪ noŋ mɛ dɔbɔ ʊ
tɪyaŋ saŋa buloŋ.

Yesu we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ

41 Bɪna kɛ buloŋ Yesu kuwo abee ʊ naa aa mʊ Gyerusalɛm nɛ a di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ
Kyɛbal hʊ.
42 Yesu gyɪ aa ko yaa bɪsɪ fi abee balɪya, ʊ bee ʊ kuwo bee ʊ naa mʊ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ
Kyɛbal hʊ Gyerusalɛm tɪyaŋ, anɪɪ ba aa kɪ yaa gɛɛ bɪna bɪna buloŋ.
43 Kyɛbal hʊ wɪkanɪya aa ko teŋ, ba mɪɪgɪ kɪ mʊ bee aŋka Yesu kɛ mɪɪgɪ ka
Gyerusalɛm tɪyaŋ dɪ ʊ naa bee ʊ kuwo bɪ gyɪma.
44 Ba fa bɪɪna anɪɪ ʊ we ba bee nala hʊ aa we hal kɪ ko tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ba vala
gɛɛ wɪɪsɪ mʊ gyʊʊ ka ba bɪ na ʊ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba yaŋ piili kɪ kyɛ ʊ ba lʊlla abee ba
kyaŋsɪ tɪyaŋ.
45 Nyɛ rɛ ba kyɛ ʊ lɔlɔ ba tɪyaŋ, aŋ mɪɪgɪ kile ʊ lugo mʊ Gyerusalɛm, a deŋ kɪ kyɛ
ʊ doŋ.
46 Ʊ kyɛtoo kyɛɛ rɛ ba mʊ na ʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ, dɪ ʊ bee Wɪɪsɪ Teŋ
dɪdagɪla hɔnɔ. Ʊ kɪ gyegili wɪya hʊ ba aa basɪ aŋ pɛ kɪ pɪyɛsɪ ba wɪya mɛ.
47 Nala hʊ buloŋ aa we doŋ a nɪɪ ʊ aa lɪɪ wɪya hʊ sɪya abee wɪgyʊŋ gɛɛ, ba nyʊʊsɪ
fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ.
48 Ʊ kuwo bee ʊ naa gyɪ aa ko na ʊ, ba nyʊʊsɪ mɛ gyɪ fɪyɛla rɛ. Doŋ nɛ ʊ naa pɪyɛsɪ
ʊ a baa, “Ŋ biye, deŋ na ɪ aa yaa ma gɛɛ! Ŋ bee ɪ kuwo buloŋ gɔllɔ kyɛ ɪ gɛɛ rɛ a mʊ
lɔlɔ á buloŋ, haalɪ ɪ wɪya mɪɪgɪ yaa ma beŋkyekpa.”
49 Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Bee rɛ tɪŋ ma gɔllɪ kɪ kyɛ ŋ? Ma bɪ gyɪma anɪɪ ŋ maga
dɪ ŋ we ŋ Kuwo dɪya tɪyaŋ nɛ?”
50 Amɛ ba fa bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ aa basɪ tɪya ba memii.
51 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ tɪŋ ʊ naa bee ʊ kuwo hal, ba buloŋ kpa mʊ Nazarɛti. Ba aa
we doŋ, ʊ gyɪ aa tɪŋ ba nyʊwa rɛ weliŋ, ka ʊ naa kpa wɪya hʊ buloŋ aa yaa a we ʊ
hakɪla tɪyaŋ a kɪ bɪɪnɪ.
52 Ɛɛ rɛ Yesu sii waa weliŋ, a kaŋ wɪgyʊŋ mɛ. Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ ʊ tɪyaŋ, nihuwobisi
mɛ kyo ʊ wɪya weliŋ.

3

Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya
Matiwu 3.1-12; Maakɪ 1.1-8; Gyɔɔŋ 1.19-28

1-2 Zakarɪya biibaal Gyɔɔŋ ha gyɪ we pogo hʊ tɪyaŋ nɛ. Doŋ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ gyɪ basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ mʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya a tɪya nala. Saŋa no tɪyaŋ, Roma paalʊʊ buloŋ kuworibal Tibeeriyo gyɪ aa dii koro, ʊ bɪsɪ fi abee bɔnɔŋ tɪyaŋ nɛ gyɪ gɛɛ. Ɛɛ saŋa dɪ Pɔŋtiyo Pilato mɛ rɛ fa laa Roma kuworibal hʊ naasɪ sɪŋ Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Hɛrɔtɪ mɛ rɛ fa aa deŋ Galili paalʊʊ, ka ʊ naabiye Fɪlɪpɪ mɛ fa kɪ deŋ Ituriya abee Tirakonati paalʊʊ. Baal kɪdɪgɪ aa lɪɪ Lisaniya mɛ rɛ fa aa deŋ Abiliini paalʊʊ. Anaasɪ bee Kayifasɪ mɛ rɛ fa yaa Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ Gyerusalɛm tɪyaŋ.

3 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gɔllɪ Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ nyʊwa buloŋ, a basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya nala a baa, “Ma bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, aŋ leŋ dɪ ŋ fo ma wɪɪkyʊwalnɪɪ, dɪ Wɪɪsɪ kpa ma wɪbɔmɔ kyɛ ma.”

4 Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya fa saba wɪɪ no Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ, a baa:
“Nal lɛ we pogo tɪyaŋ, a heeli kɪ basɪ,
‘Ma ko marɪ ma tɪsɪ anɪɪ ma aa marɪ ŋmanɪɪ a pɔ nɪbal koyi gɛɛ,
dɪ ma tɪɪna ko tɪŋa. Dɪ mamaa rɛ yaa gɛɛ dɪ ʊ ko ko, ʊ lɪvalɪɪ sɪ pɪŋ weliŋ.
5 Ma giri dogiŋbala abee dogiŋbiisi hʊ buloŋ
a tuu tɔ pallɪ hʊ buloŋ
a kaŋ gyarɪ dɪ ba maga dɔmɔŋ,
ŋmaŋsɪ hʊ buloŋ aa golo, ma kaŋ ba degini.
Ŋmaŋsɪ hʊ buloŋ mɛ aa kaŋ bootigini, ma we ba buloŋ taŋha dɪ ba pɪŋ namama.
6 Dʊnɪya nala buloŋ sɪ na gɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa laa nala kɪ ta.” ’

7 Ɛɛ rɛ nɪgyamaa ko lɪɪ Gyɔɔŋ lee dɪ ʊ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ. Ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ɛɛdɔŋ dʊma! Ma dawarɪ yʊga ma tɪyaŋ. Kɪbee rɛ mʊrɪ ma anɪɪ wɪɪkyʊwalnɪɪ no ŋ aa sɪ fo ma dʊŋ sɪ wuwo laa ma ta Wɪɪsɪ sarɪya hʊ kyɛdiilii?

8 Ma leŋ dɪ ma wɪyaalɪya daga anɪɪ ma bɪrɪma lɪɪ ma wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ nɛ, aŋ ta leŋ ma aa yaa Abɪraham doho nala wɪya dʊŋ yaa wɪɪ. Beewɪya Wɪɪsɪ aa wuwo ʊ leŋ bʊwa no ma aa naa nyɛ sii bɪrɪmɪ Abɪraham doho nala rɛ.

9 Ma gyɪma! Wɪɪsɪ yaa siri rɛ abee ʊ saa dɪ ʊ ŋmaŋ tɪya hʊ buloŋ aa bee nɔŋ nɔŋweliye a lo, a keri paa yuwo we diŋ tɪyaŋ.”

10 Ɛɛ rɛ nala hʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɛɛ rɛ yaŋ maga dɪ á yaa?”

11 Ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Nal hʊ aa kaŋ gannɪ balɪya, ʊ maga dɪ ɪ kpa kɪdɪgɪ tɪya nal hʊ aa bɪ kaŋ gal lɛ. Nal hʊ mɛ aa kaŋ kɪdiiliye, ʊ maga dɪ ʊ yaa kpaa nala hʊ aa bɪ naa ba di rɛ.”

12 Ɛɛ rɛ lampolaala badɔmɔŋ mɛ ko dɪ ʊ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ. Ba mɛ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Nɪhɪyawʊ, ɛɛ rɛ á mɛ sɪ yaa?”

13 Ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ma ta laa molbiye te gɛɛ hʊ aa maga dɪ ma laa.”

14 Laalyuwolo badɔmɔŋ mɛ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Aŋka á mɛ, ɛɛ rɛ á mɛ sɪ yaa?” Ʊ basɪ tɪya ba mɛ a baa, “Ma ta fugisi nal buloŋ a laa molbiye, a ta nyɪya wɪya a kɪ tɪya nala mɛ. Ma leŋ dɪ tuno hʊ ma aa laa maga ma.”

15 Ɛɛ rɛ nala hʊ fa aa gyegili Krisita hʊ koyi fa piili kɪ bɪɪnɪ anɪɪ Gyɔɔŋ nɛ yaa Krisita hʊ.

16 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ basɪ tɪya ba buloŋ a baa, “Nɪɪ dʊŋ nɛ ŋ kɛ kaŋ kɪ fo ma. Amɛ nal kɪdɪgɪ rɛ sɪ ko, ʊ rɛ yaa nɪbal a te ŋ. Ŋ paalɪ bɪ maga dɪ ŋ kpaga ʊ, a kaŋ ʊ naatɔbɔ ŋmasɪ mɛ puri. Ʊ kɛ sɪ kpa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ abee diŋ a fo ma wɪɪkyʊwalnɪɪ.

17 Ʊ kolo ʊ mɪkyaarɪgbaha rɛ. Dɪ ʊ rɛ ko ŋmaa ʊ mɪya hʊ teŋ, ʊ sɪ kyaarɪ lɪɪ miŋbii hʊ a we ʊ busol tɪyaŋ, aŋ kpa mɪŋgyɔrʊ hʊ a we diŋ aa bee dɪsɪ tɪyaŋ.”

18 Ŋmaŋgyamaa rɛ Gyɔɔŋ gyɪ kpa a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ a tɪya nala, aŋ kpaanɪ ba weliŋ dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ.

19 Wıya badɔmɔŋ nɛ Hɛrɔtı gyı yaa, ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gyı bası ʊ sıya wıya tıya ʊ. Hɛrɔtı
rɛ gyı aa deŋ Galili paalʊʊ. Ʊ maana ha gyı hɔnɔ rɛ ka ʊ kaŋ ʊ haaŋ ba aa yırı
Hɛrodiya a fası. Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ gyı bası tıya ʊ anıı ʊ bı yaa ŋmanıı dı ʊ kaŋ ʊ maana
haaŋ fası. Hɛrɔtı gyı yaa wıbɔmɔ badɔmɔŋ mɛ rɛ yʊga a pɛ wıı no tıyaŋ. Ba buloŋ
wıya rɛ tıŋ Gyɔɔŋ gyı bası ʊ sıya wıya tıya ʊ gɛɛ.
20 Hɛrɔtı gyı yaŋ aa sı marı yaa wıbɔŋ hʊ rɛ yaa, ʊ gyı bıl sii leŋ ba kaŋ Gyɔɔŋ tɔ
nıtɔdıya tıyaŋ.

Gyɔɔŋ foo Yesu wııkyʊwalnıı
Matiwu 3.13-17; Maakı 1.9-11

21-22 Gyɔɔŋ gyı aa foo nala hʊ buloŋ wııkyʊwalnıı ko teŋ, ɛɛ rɛ ʊ fo Yesu mɛ
wııkyʊwalnıı. Doŋ tıyaŋ nɛ Yesu kı kyʊwalı Wıısı dı ʊ naa wıısınyuu pirigi lɔgɔ
suri. Nyɛ rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ kıı gɛɛ anıı kokomo, a ko tuu saga ʊ tıyaŋ. Ɛɛ hal
lɛ ʊ nıı taal kıdıgı dı ʊ lıı wıısınyuu a bası tıya ʊ a baa, “Ɪ rɛ yaa ŋ Biikyoolii. Ŋ teŋ
fıyɛla rɛ ı tıyaŋ.”

Yesu doho nala
Matiwu 1.1-17

23 Saŋa hʊ Yesu gyı aa piili ʊ tʊma hʊ, dı ʊ gyı yaa bısı mɔlıya abee fi rɛ. Nala gyı
bıına anıı Gyosɛfʊ rɛ lʊl Yesu. Nyɛ rɛ Yesu doho tıŋa: Gyosɛfʊ kuwo feŋ nɛ yaa Heli.
24 Heli mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mataati. Mataati mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Levi. Levi mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Mɛlki. Mɛlki mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyanna. Gyanna mɛ kuwo feŋ nɛ
yaa Gyosɛfʊ.
25 Gyosɛfʊ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Matatiya. Matatiya mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Emosi.
Emosi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Nahum. Nahum mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ɛsili. Ɛsili mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Nagayi.
26 Nagayi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Maati. Maati mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Matatiya. Matatiya
mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Simeeni. Simeeni mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyosɛkı. Gyosɛkı mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Gyoda.
27 Gyoda mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyuwanaŋ. Gyuwanaŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Risa.
Risa mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Zerubabɛl. Zerubabɛl mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Siyatiil. Siyatiil
mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Neeri.
28 Neeri mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mɛlki. Mɛlki mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Adi. Adi mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Kosam. Kosam mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ɛlimadam. Ɛlimadam mɛ kuwo feŋ
nɛ yaa Ɛri.
29 Ɛri mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyoosʊwa. Gyoosʊwa mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ɛliyeza.
Ɛliyeza mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyorim. Gyorim mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mataati. Mataati
mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Levi.
30 Levi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Simiyɔŋ. Simiyɔŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyuda. Gyuda
mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyosɛfʊ. Gyosɛfʊ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyonam. Gyonam mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Ɛliyakim.
31 Ɛliyakim mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mɛlıya. Mɛlıya mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mɛna. Mɛna
mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mataata. Mataata mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Neetaŋ. Neetaŋ mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Deviti.
32 Deviti mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyesi. Gyesi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Obɛdı. Obɛdı mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Buwasi. Buwasi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Salmɔŋ. Salmɔŋ mɛ kuwo feŋ
nɛ yaa Naasuŋ.
33 Naasuŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Amiinadabu. Amiinadabu mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Adimıŋ. Adimıŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Aani. Aani mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Hɛzʊrɔŋ.
Hɛzʊrɔŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Pɛrɛsı. Pɛrɛsı mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyuda.

34 Gyuda mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyeekɔbɪ. Gyeekɔbɪ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Azɪkɪ. Azɪkɪ
mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Abɪraham. Abɪraham mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Tɛɛra. Tɛɛra mɛ kuwo
feŋ nɛ yaa Nahɔ.
35 Nahɔ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Sɛrugu. Sɛrugu mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Ruu. Ruu mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Pɛlɛgɪ. Pɛlɛgɪ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Iiba. Iiba mɛ kuwo feŋ nɛ yaa
Sɛla.
36 Sɛla mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Kayinaŋ. Kayinaŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Afagisaadi.
Afagisaadi mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Sɛm. Sɛm mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Nowa. Nowa mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Lamɛkɪ.
37 Lamɛkɪ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Matusela. Matusela mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Inɔkɪ. Inɔkɪ
mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Gyarɛdɪ. Gyarɛdɪ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Mahalalɪ. Mahalalɪ mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Kayinaŋ.
38 Kayinaŋ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Inɔsɪ. Inɔsɪ mɛ kuwo feŋ nɛ yaa Sɛɛtɪ. Sɛɛtɪ mɛ
kuwo feŋ nɛ yaa Adama. Wɪɪsɪ rɛ ta Adama.

4

Sɪtaanɪ magɪsɪ Yesu
Matiwu 4.1-11; Maakɪ 1.12-13

1 Ɛɛ rɛ Yesu gyɪ mɪɪgɪ lɪɪ Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ tɪyaŋ ko lɪɪ, dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ
we ʊ tɪyaŋ weliŋ, a kpa ʊ gyʊʊ pogo.
2 Ʊ we doŋ kyɛyɛ mɔllɪbalɪya. Sɪtaanɪ aa ko magɪsɪ magɪsɪ ʊ a mʊ lɔlɔ. Ʊ aa we
doŋ kyɛyɛ mɔllɪ balɪya no buloŋ, ʊ bɪ kɪŋ buloŋ diye. Kyɛyɛ mɔllɪbalɪya hʊ ko mʊ
kɪ teŋ dɪ losi yaŋ kana ʊ.
3 Ɛɛ rɛ Sɪtaanɪ ko basɪ tɪya ʊ a baa, “Dɪ ɪ baa ɪ yaa Wɪɪsɪ Biye kɛ, leŋ dɪ bʊwa no
aa pɪna sii bɪrɪmɪ paanʊʊ.”
4 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
‘Kɪdiiliye dʊŋ daa aa tɪya nihuwobiŋ mɪɪbol.” ’
5 Ɛɛ hal tɪyaŋ, Sɪtaanɪ bɪl kana ʊ kpa gyɪŋ wɪɪsɪnyuu, aŋ leŋ ʊ gul lurimi na dʊnɪya
paalʊʊsɪ abee ba korisi buloŋ gɛɛ fine.
6 Doŋ tɪyaŋ nɛ ʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Kɪna no buloŋ yaa ŋ kɪna rɛ. Ŋ sɪ leŋ dɪ ɪ kaŋ
ba buloŋ dee, a tɪŋ ba buloŋ a kɪ nɪɪ ba sʊma. Ŋ aa wuwo dɪ ŋ kpa ba tɪya nal hʊ
buloŋ ŋ aa kyɛ rɛ.
7 Ɛɛwɪya, dɪ ɪ rɛ tuu gbinni ŋ sɪya tɪyaŋ, a kyʊwalɪ ŋ, ŋ sɪ kpa kɪna no buloŋ tɪya
ɪ.”
8 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, “Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
‘Ʊ maga dɪ á kɪ tɪŋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ dʊŋ nɛ
aŋ kɪ kyʊwalɪ ʊ dʊŋ.” ’
9 Ɛɛ rɛ Sɪtaanɪ bɪl kana ʊ mʊ Gyerusalɛm, a kana ʊ gyɪŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ
nyugbaŋfara, aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, “Dɪ ɪ baa ɪ yaa Wɪɪsɪ Biye kɛ, sɪŋ daha aŋ gyaa
kyigisi taŋha.
10 Na ba sabɪ biŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ʊ malɪkasɪ sɪŋ pɔ ɪ a kɪ deŋe
ɪ.
11 Ba bɪl saba rɛ anɪɪ
‘Ba sɪ kyeŋ kana ɪ dɪ ɪ naaŋ mɛ ta paalɪ dige taŋha.” ’
12 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, “Ba bɪl saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa ‘Ta magɪsɪ
á Tɪɪna Wɪɪsɪ.” ’
13 Sɪtaanɪ aa kpaa ŋmaŋsɪ no buloŋ a magɪsɪ Yesu mʊ lɔlɔ, ʊ leme ʊ, aŋ kpa biŋ pɔ
kyɛɛ hʊ ʊ bɪl aa sɪ na ŋmanɪɪ kɪdɪgɪ.

Yesu piile ʊ tʊma Galili paalʊʊ tɪyaŋ
Matiwu 4.12-17; Maakɪ 1.14-15

14 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ, Yesu gyɪ bɪl lɪɪ pogo hʊ tɪyaŋ nɛ, a mɪɪgɪ kpa
mʊ Galili paalʊʊ. Ɛɛ rɛ ʊ wɪya taalɪ doŋ buloŋ.
15 Doŋ nɛ ʊ kɪ daga nala Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ, nal nal buloŋ kɪ bigisi ʊ.

Nazarɛti tɪmma vɪya Yesu
Matiwu 13.53-58; Maakɪ 6.1-6

16-17 Ɛɛ rɛ Yesu sii mʊ Nazarɛti, lee hʊ tɪyaŋ ʊ aa waa. Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ ko pele,
ʊ sii mʊ gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya anɪɪ ʊ aa kɪ yaa gɛɛ saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ ʊ sii sɪŋ
dɪ ʊ karɪmɪ Wɪɪsɪ teŋ a tɪya nala hʊ. Ba kpa Wɪɪsɪ teŋ logiŋ hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya
aa saba a tɪya ʊ. Nyɛ rɛ ʊ suri mʊ lee hʊ Azaaya aa saba a baa,
18 "Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ we ŋ tɪyaŋ nɛ.
Ʊ lɪɪ ŋ nɛ dɪ ŋ ko basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ a tɪya nyaaba.
Ʊ tɪma ŋ nɛ dɪ ŋ ko basɪ tɪya yosi anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ laa ba ta,
a bɪl basɪ tɪya nyʊlɪma mɛ dɪ ba sɪya sɪ suri.
Ʊ tɪma ŋ nɛ dɪ ŋ laa nala hʊ buloŋ ba aa kaŋ kɪ tɪya sikii ta,
19 aŋ basɪ tɪya ba anɪɪ saŋa hʊ á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa sɪ laa ʊ nala ta pele rɛ."
20 Yesu aa karɪmɪ teŋ hʊ teŋ, ʊ kaŋ tɔ aŋ kpa tɪya nal hʊ aa biŋ teŋ hʊ aŋ tuu hɔŋ.
Nala hʊ buloŋ aa we wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ mɪɪgɪ kyirigi sɪya we ʊ tɪyaŋ.
21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Wɪya hʊ ŋ aa karɪma teŋ hʊ tɪyaŋ ma nɪɪ nyɛ,
gyɪnaŋ ba buloŋ sʊʊ ba bʊʊsɪ rɛ."
22 Yesu wɪbasɪɪ hʊ buloŋ gyɪ yaa nala hʊ teŋfɪyɛl lɛ, ba nyʊʊsɪ mɛ gyɪ fɪyɛlɪ abee
wɪweliye hʊ ʊ aa basa wɪya. Ɛɛ rɛ ba kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, "Gyosɛfʊ biibaal hʊ daa
nyɛ dʊ?"
23 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ gyɪma anɪɪ ma sɪ maga namaga no tɪya ŋ a
baa, 'Tɪɪba tɪɪna, tɪɪbɪ ɪ tɪɪ.' Ma bɪl sɪ basɪ tɪya ŋ a baa dɪ wɪya hʊ buloŋ ma aa nɪya
dɪ ŋ aa yaa Kapɛɛnam tɪyaŋ, dɪ ŋ yaa ba ŋ tɪɪ bee tɪyaŋ mɛ."
24 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, "Wɪtɪɪ rɛ, Wɪɪsɪ tɪŋdaal kɛ buloŋ, ʊ bee tɪɪ nala aa bee tɪya ʊ
gyɪrɪma."
25 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, "Ma gyegili nɪɪ daha. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma. Saŋa hʊ
Wɪɪsɪ tɪŋdaal Ɛlaagya gyɪ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ, lohaana gyɪ yʊga rɛ a we Iziral
paalʊʊ tɪyaŋ. Haŋ saŋa hʊ duwoŋ mɛ bɪ nɪya bɪsɪ boto abee kyalɪɪ. Nyɛ rɛ losiŋbɔŋ
gyɪ gyʊʊ Iziral paalʊʊ buloŋ.
26 Amɛ Wɪɪsɪ gyɪ bɪ tɪŋ Ɛlaagya ʊ mʊ Gyuuma lohaana no kɪdɪgɪ buloŋ lee. Amɛ ʊ
gyɪ tɪma ʊ rɛ, ʊ mʊ lohaaŋ kɪdɪgɪ aa lɪɪ Siidɔŋ paalʊʊ dʊŋ lee, tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Zarɛfatɪ tɪyaŋ.
27 Saŋa hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Ilaasa mɛ gyɪ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ, gbegisi gyɪ yʊga
rɛ a we Iziral paalʊʊ tɪyaŋ, amɛ Wɪɪsɪ gyɪ bɪ leŋ Ilaasa tɪɪbɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ, see
gbege kɪdɪgɪ aa lɪɪ Siiriya paalʊʊ ba kɪ yɪrɪ Naamaŋ dʊŋ."
28 Nala hʊ buloŋ gyɪ aa we wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ aa nɪɪ wɪya no, ba baaŋ gyɪ sii
ʊ nyuu tɪyaŋ.
29 Ɛɛ rɛ ba sii kaŋ Yesu, a kana ʊ tarɪ lɪɪ bee hʊ samanɪ, a kana ʊ mʊ gyɪŋ dogimo
hʊ nyuu tɪyaŋ bee hʊ fa aa sɪna. Ba gyɪ kana ʊ mʊ dogimo hʊ lee aa geese yʊga rɛ,
a kɪ kyɛ dɪ ba kpa ʊ yuwo ta dɪ ʊ tuu tele taŋha. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba sɪŋ,
30 ka ʊ vala tɪŋ nala hʊ tɪyaŋ a lɪɪ mʊ.

Yesu kile gyɪŋbɔŋ ta baal kɪdɪgɪ tɪyaŋ
Maakɪ 1.21-28

31 Ɛɛ rɛ Yesu lɪɪ Nazarɛti tɪyaŋ, a kpa mʊ Kapɛɛnam aa we Galili paalʊʊ tɪyaŋ.
Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ, ʊ mʊ gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya a kɪ daga nala.
32 Ʊ aa daga ba gɛɛ, ba nyʊʊsɪ buloŋ fɪyɛlɪ, beewɪya gɛɛ hʊ ʊ aa basɪ wɪya hʊ daga
anɪɪ ʊ kaŋ wɪya hʊ ʊ aa basɪ dee rɛ.

33 Dı baal kıdıgı gyıŋbɔŋ aa kana mɛ gyı we wıkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ faası kyıırı
34 a baa, “Yesu aa lıı Nazarɛti, bekiŋ nɛ ı kı kyɛ ı yaa ma? Ɪ ko dı ı kpʊ ma rɛ? Ŋ gyıma ı rɛ. Ɪ rɛ yaa Wıısı tıŋdaal hʊ aa yaa tıpʊlʊŋ tıına.”
35 Yesu aa nıı wıya hʊ baal hʊ aa basa, ʊ nɔsı gyıŋbɔŋ hʊ a baa, “Leŋ kyagıŋsı aŋ ko lıı baal hʊ tıyaŋ.” Gyıŋbɔŋ hʊ lıı baal hʊ lo ba buloŋ sıya tıyaŋ doŋ, aŋ lıı ʊ tıyaŋ. Amɛ ʊ gyı bı yaa ʊ wıbɔŋ buloŋ.
36 Ba aa naa gɛɛ, ʊ yaa nal buloŋ wıkperii. Ɛɛ rɛ ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Bekine wıduwoni rɛ ʊ kı bası nyɛ? Baal no paalı kaŋ dee rɛ, a wuwo gyıŋbɔmɔ, a nɔsı ba ba kı lıı nala tıyaŋ.”
37 Ɛɛ rɛ Yesu wıya taalı lee hʊ buloŋ.

Yesu tııbı nala yʊga
Matiwu 8.14-17; Maakı 1.29-34

38 Ɛɛ rɛ Yesu lıı wıkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ, a kpa mʊ baal kıdıgı ba aa yırı Siimɔŋ dıya. Ʊ mʊwa dı Siimɔŋ hııla pına a kı wıılı, ʊ teŋ buloŋ nıma. Ɛɛ rɛ ba bası ʊ wıya tıya ʊ.
39 Yesu sii mʊ sıŋ haaŋ hʊ logiŋ, aŋ nɔsı wııl hʊ dı ʊ lıı ʊ tıyaŋ. Wııl hʊ leŋ haaŋ hʊ, aŋka ʊ teŋ sii yaa kıdiiliye tıya ba.
40 Ʊ dıdaana aa ko pele, nala hʊ buloŋ aa kaŋ kyaŋsı ba kaŋ wııla iriŋ iriŋ buloŋ, ba mʊ kaŋ ba ko Yesu lee dı ʊ tııbı ba. Yesu kpa ʊ nosi dɔbɔ ba kıdıgı kıdıgı buloŋ tıyaŋ ba na laaŋfıya.
41 Gyıŋbɔmɔ mɛ gyı lıı nala tıyaŋ yʊga, aa kı kyıırı, a bası tıya Yesu a baa, “Ɪ rɛ yaa Wıısı Biye hʊ.” Ɛɛ rɛ Yesu nɔsı ba dı ba ta bası ʊ wıya, beewıya ba gyıma anıı ʊ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya dı ʊ ko laa dʊnıya nala ta.

Yesu bası Wıısı wıya Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ
Maakı 1.35-39

42 Ʊ sıgballınyʊwa, Yesu sii lıı bee hʊ tıyaŋ, a mʊ lee hʊ nala aa tuwo. Ɛɛ rɛ ka bee hʊ nala piili kı kyɛ ʊ. Ba aa ko na ʊ, ba kı lʊga dı ba kana ʊ biŋ dı ʊ ta bıl mʊʊ lee buloŋ.
43 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ʊ maga dı ŋ mʊ tɔnı badɔmɔŋ mɛ rɛ, a bası Wıısı koro hʊ wıya doŋma mɛ. Beewıya, ɛɛ wıya rɛ Wıısı tıma ŋ, ŋ ko.”
44 Ɛɛ rɛ ʊ gɔllı kı bası Wıısı wıya Gyudıya paalʊʊ Gyuuma wıkyʊwaldıısı tıyaŋ.

5

Yesu yırı ʊ buŋbuŋ hatınna
Matiwu 4.18-22; Maakı 1.16-20

1 Kyɛɛ kıdıgı Yesu gyı sıŋ fuwo hʊ ba aa yırı Gɛnɛsarɛti nyʊwa tıyaŋ nɛ, ka nıgyamaa mʊ yige dɔmɔŋ kı ko ʊ lee dı ba nıı Wıısı wıya.
2 Doŋ nɛ Yesu na nııduworiborisi balıya dı ba vʊwa nıı hʊ nyʊwa. Ba tımma gyı kaŋ ko vʊwa rɛ, aŋ mʊ dı ba sası ba gyoŋsi.
3 Ɛɛ rɛ Yesu mʊ gyʊʊ nııduworiborisi hʊ kıdıgı aa yaa Siimɔŋ kıŋ, aŋ leŋ ʊ yige ʊ bee boro hʊ we nıı hʊ tıyaŋ. Nyɛ rɛ Yesu hɔŋ nııduworiboro hʊ tıyaŋ aŋ kı daga nıgyamaa hʊ buloŋ.
4 Ʊ aa bası wıya tıya nala hʊ ko teŋ, ʊ bası tıya Siimɔŋ a baa, “Kuwosi nııduworiboro hʊ dı ʊ mʊ lilunjii mʊhʊ, dı ı bee ı dɔŋtıŋsı hʊ yuwo ma gyoŋsi, a kası fuwonamıısı.”
5 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ bası tıya ʊ a baa, “Ŋ nıhıyawʊ, á yuwo gyoŋsi rɛ dıya tebine buloŋ, aŋ bı kaŋ kıŋ buloŋ. Amɛ ʊ aa yaa ı kɛ aa baa dı ŋ yuwo wıya, ŋ sı yuwo.”

6 Nyɛ rɛ ba yuwo ba gyoŋsi, a kasɪ fuwonamɪɪsɪ kɪŋkaŋ, ba gyoŋsi gba kɪ kyɛ dɪ
ba pʊʊrɪ.
7 Dɪ ba dɔŋtɪŋsɪ badɔmɔŋ mɛ we nɪɪduworiboro kɪdɪgɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba kolli yɪrɪ ba
dɪ ba ko kyiyeli ba. Ba ko kuwoni fuwonamɪɪsɪ hʊ, a su nɪɪduworiborisi hʊ balɪya
buloŋ. Borisi hʊ su, a paalɪ kɪ kyɛ dɪ ba tuu nɪɪmemii.
8 Siimɔŋ Piita aa naa wɪya hʊ buloŋ aa yaa, ʊ tuu gbinni Yesu sɪya tɪyaŋ aŋ baa,
"Ŋ Tɪɪna, kɪ mʊ aŋ leme ŋ. Ŋ yaa wɪbɔŋyaal lɛ."
9 Ɛɛ hʊ Piita bee ʊ nala hʊ aa kasɪ fuwonamɪɪsɪ hʊ, ʊ gyɪ yaa ba mɛ tɪɪ wɪkperii rɛ.
10 Dɪ Siimɔŋ dɔŋtɪŋsɪ Gyemsi abee Gyɔɔŋ mɛ fa we doŋ. Ba fa yaa Zebedi biibaala
rɛ. Ba nyʊʊsɪ mɛ gyɪ fɪyɛla rɛ abee wɪya hʊ ba aa naa. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya Siimɔŋ a
baa, "Ta leŋ dɪ kambɪŋ kana ɪ. A lɪɪ gyɪnaŋ kɪ mʊ, ɪ sɪ kɪ kasɪ nihuwobisi anɪɪ ɪ fa
aa kasɪ fuwonamɪɪsɪ gɛɛ."
11 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, ba sii a kaŋ nɪɪduworiborisi hʊ tarɪ ko lɪɪ nɪɪ hʊ nyʊwa, a leŋ ba
kɪŋ kɪŋ buloŋ ta doŋ, aŋ sii tɪŋ Yesu hal.

Yesu tɪɪbɪ gbege
Matiwu 8.1-4; Maakɪ 1.40-45

12 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl sii mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ dɪ gbege kɪdɪgɪ rɛ gɛɛ. Ʊ aa naa Yesu, ʊ tuu gbinni
ʊ sɪya tɪyaŋ a sʊla ʊ, a baa, "Ŋ nɪhɪyawʊ, dɪ ɪ rɛ kyo, ɪ sɪ wuwo tɪɪbɪ ŋ."
13 Ɛɛ rɛ Yesu kpa ʊ noŋ a dige ʊ aŋ baa, "Ŋ kyo rɛ. Deye." Gbegisi hʊ pirigi leŋ baal
hʊ.
14 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ʊ abee sɪfɪyaŋ a baa, "Ta ko basɪ wɪɪ no kɪ tɪya nal buloŋ.
Amɛ degini wɪɪkyʊwal sɪlaal lee, a kaŋ ɪ tɪɪ mʊ daga ʊ, dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ, a pɪɪsɪ ɪ bisiŋ
ta anɪɪ Moosi aa daga gɛɛ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, nal buloŋ sɪ na anɪɪ ɪ bɪl bɪ kaŋ bisiŋ."
15 Aŋka wɪɪ hʊ ha vɪya aŋ marɪ taalɪ lee buloŋ a gyʊʊ mʊ. Nala yʊga kɪ ko ʊ lee dɪ
ba nɪɪ ʊ wɪbasɪɪ, aŋka dɪ ʊ pɛ tɪɪbɪ ba mɛ.
16 Ka Yesu aa sii mʊ lee hʊ nala aa tuwo, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ.

Yesu tɪɪbɪ gbarɪgɪ
Matiwu 9.1-8; Maakɪ 2.1-12

17 Kyɛɛ kɪdɪgɪ rɛ Yesu kɪ daga nala dɪ Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla aa lɪɪ Galili
paalʊʊ abee Gyudɪya paalʊʊ abee Gyerusalɛm buloŋ mɛ fa hɔŋ doŋ. Wɪɪsɪ gyɪ tɪya
Yesu dee rɛ, ʊ gyɪ kɪ tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma.
18 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ mʊ kyʊŋ gbarɪgɪ kɪdɪgɪ abee ʊ wasa a ko, a kɪ lʊga dɪ ba
kana ʊ gyʊʊ biŋ Yesu sɪya tɪyaŋ, dɪya hʊ tɪyaŋ.
19 Amɛ, akuu nala fa aa yʊga lee hʊ tɪyaŋ wɪya, ba gyɪ bɪ wuwo na ŋmanɪɪ dɪ ba
kana ʊ gyʊʊ dɪya hʊ. Ɛɛ rɛ ba kana ʊ kaŋ gyɪŋ dɪya hʊ nyuu a luri lee, a kpa ʊ ta ʊ
tɪŋ doŋ a tuu pɪŋ Yesu sɪya tɪyaŋ nɪgyamaa hʊ tʊtʊʊ tɪyaŋ.
20 Ba aa yaa gɛɛ rɛ Yesu na anɪɪ ba laa ʊ di rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya gbarɪgɪ hʊ a
baa, "Ŋ bagyʊwa, ŋ kpa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ rɛ."
21 Ɛɛ rɛ Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ piili kɪ bɪɪnɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ a baa,
"Kɪbee rɛ yaa nal no aa tʊʊsɪ Wɪɪsɪ nyɛ? Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo kpa wɪbɔmɔ kyɛ nal,
see Wɪɪsɪ dʊŋ."
22 Ɛɛ rɛ Yesu wuwo gyɪŋ ba tɪbɪɪna a pɪyɛsɪ ba a baa, "Bee rɛ tɪŋ ma kɪ bɪɪnɪ wɪya
no ma tɪsɪ tɪyaŋ?
23 Ŋ aa sɪ baa dɪ ŋ kpaa ʊ wɪbɔmɔ kyɛ ʊ rɛ, abee ŋ aa sɪ baa dɪ ʊ sii kɪ vala, ba
tɪyaŋ kɪbee basɪɪ rɛ yaa mɔl?
24 Ŋ sɪ daga ma anɪɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye kaŋ dee rɛ dʊnɪya tɪyaŋ ŋ aa sɪ wuwo
kpa wɪbɔmɔ kyɛ nala." Ɛɛ rɛ ka ʊ basɪ tɪya gbarɪgɪ hʊ a baa, "Sii, a kpa ɪ wasa kɪ mʊ
dɪya."

25 Doŋ nɛ gbarıgı hʊ nyagı sii sıŋ ba sıya tıyaŋ, a kpa ʊ wasa hʊ tıyaŋ ʊ fa aa pına,
a vala kı mʊ dıya aŋ kı dannı Wıısı.
26 Wıı hʊ yaa nala hʊ buloŋ fa aa we doŋ wıkperii. Kambıŋ gyʊʊ ba, ba dannı
Wıısı a baa, "Á naa wıkperiye rɛ gyınaŋ."

Yesu yırı Levi
Matiwu 9.9-13; Maakı 2.13-17

27 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu sii lıı a na lampolaal kıdıgı ba aa yırı Levi dı ʊ hɔŋ ʊ
tʊŋtʊnnı dıya tıyaŋ. Nyɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, "Sii ko kı tıŋa ŋ hal."
28 Ɛɛ rɛ Levi sii, a leŋ ʊ kıŋ kıŋ buloŋ ta doŋ aŋ kı tıŋa ʊ hal.
29 Ɛɛ hal tıyaŋ, Levi gyı leŋ ba marı kıdiiliye yʊga ʊ dıya tıyaŋ a tıya Yesu, a yırı
nıgyamaa mɛ. Nıgyamaa hʊ ʊ gyı aa yıra tıyaŋ, lampolaala yʊga gyı we ba tıyaŋ nɛ.
30 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ abee Wıısı Teŋ dıdagıla mɛ aa yaa Farasiima sii ko, a
pıyɛsı Yesu hatınna hʊ a baa, "Bee rɛ tıŋ ma bee lampolaala abee wıbɔŋyaala buloŋ
laŋŋı hɔŋ kı di kına?"
31 Yesu nıı ba aa bası gɛɛ, a bası tıya ba a baa, "Nala hʊ aa kaŋ laaŋfıya, ba bee
kyɛ tııba tıına, see nala hʊ aa wıılı.
32 Ɲ ko dı ŋ yırı wıbɔŋyaala rɛ dı ba leŋ ba wıbɔmɔ. Ɲ bı ko dı ŋ yırı tıpʊlʊŋ
tımma."

Ba pıyɛsı Yesu nyʊwa vʊwayı wıya
Matiwu 9.14-17; Maakı 2.18-22

33 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ ko pıyɛsı Yesu a baa, "Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʊ hatınna aa kı
vʊwa nyʊwa rɛ, a kı kyʊwalı Wıısı mɛ saŋa buloŋ. Farasiima hatınna mɛ kı yaa gɛɛ
tıı. Amɛ ı hatınna kɛ bee vʊwa nyʊwa."
34 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Dı nal lɛ kpaa haaŋ, dı ʊ bee ʊ kyaŋsı kı gbıyalı
hafalıı hʊ gbıyala, ʊ kyaŋsı hʊ sı wuwo vʊwa nyʊwa? Aayı, ba bı sı wuwo vʊwa
nyʊwa.
35 Amɛ saŋa kıdıgı rɛ sı pele, dı ba kaŋ hafalıı bala hʊ mʊ lee kıdıgı. Ɛɛ tıyaŋ nɛ
ʊ kyaŋsı hʊ yaŋ sı vʊwa nyʊwa."
36 Ɛɛ rɛ ʊ bıl maga namaga no tıya ba a baa, "Nal buloŋ bı sı lɔgɔ taŋfalıı a kpa
ala tɔ gabınıı bol. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, ı sı kyogi gafalıı hʊ, ka dı taŋfalıı hʊ bee gabınıı
hʊ mɛ bı sı kıı dɔmɔŋ.
37 Ɛɛ tıı rɛ nal mɛ bı sı kpa sıhuwo a we pulbınıı tıyaŋ. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, pul hʊ sı
pɔsɔ, dı sıŋ hʊ buloŋ bısı ta.
38 Sıhuwo maga dı ı kpa we viiweliye tıyaŋ nɛ.
39 Dı nal lɛ aa nyʊwa sıwiilii, ʊ bıl bı sı kı kyɛ dı ʊ nyʊwa sıhuwo, beewıya tıına
aa baa dı sıwiilii rɛ weliye te sıhuwo."

6

Ba pıyɛsı Yesu Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wıya
Matiwu 12.1-8; Maakı 2.23-28

1 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kıdıgı, Yesu bee ʊ hatınna hʊ gyı sii mʊ tıŋ nyoŋso baga kıdıgı
tıyaŋ nɛ a kı mʊ. Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ bori nyoŋso hʊ, a piisi kı kyaŋ.
2 Dı Farasiima badɔmɔŋ mɛ gyı we doŋ a na ba. Doŋ nɛ ba pıyɛsı ba a baa, "Bee
rɛ tıŋ ma kı yaa nyɛ? Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sına daa ma kı kyogi gɛɛ?"
3 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Ma ha bı karıma na wıı hʊ Deviti gyı aa yaa?
4 Losi gyı kaŋ ʊ bee ʊ hatınna rɛ, ʊ gyı mʊ gyʊʊ Wıısı dıya hʊ, a kpa paanʊʊ hʊ
ba fa aa kaŋ ko sʊla Wıısı, a lɔgɔ kyaŋ aŋ kpa tıya ʊ hatınna hʊ mɛ, ba mɛ laa kyaŋ.
Ʊ fa yaa sına rɛ anıı nıwaası aa sı kpa haŋ paanʊʊ hʊ dige ʊ nyʊwa, see wıkyʊwal
sılaala dʊŋ, ka Deviti bee ʊ nala hʊ gyı kyaŋ ba gɛɛ."

5 Ka Yesu yaŋ basɪ tɪya ba a baa, “Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye rɛ yaa Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ tɪɪna.”

Yesu tɪɪbɪ banosʋʋ tɪɪna
Matiwu 12.9-14; Maakɪ 3.1-6

6 Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ kɪdɪgɪ Yesu bɪl sii gyʋʋ Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya, a kɪ daga nala, dɪ baal kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we doŋ, ʋ noduu noŋ sʋba.
7 Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla abee Farasiima badɔmɔŋ mɛ gyɪ we doŋ. Ba gyɪ aa kyɛ wɪɪ rɛ dɪ ba tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a kaŋ Yesu, a baa dɪ ʋ kyogo ba sɪŋsɪ rɛ. Ɛɛwɪya, ba buloŋ gyɪ lɪɪ sɪya pɔ ʋ tɪyaŋ, dɪ ba na dɪ ʋ sɪ tɪɪbɪ baal hʋ Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ rɛ koo?
8 Amɛ Yesu fa gyɪŋ ba tɪbɪɪna buloŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya nosʋʋ hʋ tɪɪna a baa dɪ ʋ sii ko lɪɪ sɪŋ ba sɪya tɪyaŋ. Nyɛ rɛ baal hʋ sii mʋ lɪɪ sɪŋ doŋ.
9 Doŋ nɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ daga dɪ á kɪ yaa Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ? Dɪ á kɪ kyiyeli nala koo dɪ á kɪ dɔgɪsɪ ba? Dɪ á kɪ laa nala mɪɪbolo koo dɪ á kɪ kpʋ ba?”
10 Yesu aa basɪ gɛɛ, ʋ mɪɪgɪ deŋ nala hʋ aa hɔŋ doŋ buloŋ aŋ basɪ tɪya nosʋʋ hʋ tɪɪna dɪ ʋ kaŋ ʋ noŋ tannɪ. Ʋ kaŋ tannɪ. Nosʋʋ hʋ mɪɪgɪ kɪɪ kɪduwo hʋ.
11 Yesu aa yaa gɛɛ, nala hʋ buloŋ baaŋ sii kɪŋkaŋ. Ba kɪ vʋʋlɪ wɪɪ hʋ ba aa sɪ yaa ʋ.

Yesu lɪɪ ʋ kpambɪsɪ fi abee balɪya
Matiwu 10.1-4; Maakɪ 3.13-19

12 Kyɛɛ kɪdɪgɪ Yesu sii mʋ gyɪŋ dogimo kɪdɪgɪ nyuu dɪ ʋ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ. Ʋ we doŋ, a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ gɛɛ deŋdeŋ sɪya mʋ gballɪ.
13 Sɪya aa gballa, ʋ yɪrɪ ʋ hatɪnna buloŋ ba ko ʋ lee. Ɛɛ rɛ ʋ lɪɪ ba tɪyaŋ nala fi abee balɪya dɪ ba yaa ʋ kpambɪsɪ.
14 Nala hʋ ʋ gyɪ aa lɪya rɛ nyɛ: Siimɔŋ (Yesu fa kana ʋ kɪ yɪrɪ Piita rɛ) abee ʋ naabiibaal Aŋduru, abee Gyemsi abee Gyɔɔŋ abee Fɪlɪpɪ abee Batolomi
15 abee Matiwu abee Tɔmaasɪ abee Alfiyasɪ biibaal Gyemsi, abee Siimɔŋ, nal hʋ aa kyɪl ʋ nala wɪya kɪŋkaŋ,
16 abee Gyemsi biibaal Gyudasɪ, abee Gyudasɪ Isɪkarɔtɪ, nal hʋ aa ko yaa minaafigi tɪɪna hʋ.

Yesu daga nala aŋ tɪɪbɪ ba badɔmɔŋ mɛ
Matiwu 4.23-25

17 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ kpambɪsɪ hʋ sii lɪɪ dogimo hʋ nyuu ko tuu, dɪ ʋ hatɪnna badɔmɔŋ mɛ sɪŋ dogimo hʋ naasɪ tɪyaŋ. Nɪgyamaa mɛ gyɪ sɪŋ doŋ, ba badɔmɔŋ gyɪ lɪɪ Gyudɪya paalʋʋ rɛ, ba badɔmɔŋ mɛ gyɪ lɪɪ Gyerusalɛm, ba badɔmɔŋ mɛ gyɪ lɪɪ Taaya bee Siidɔŋ aa kpaga fuwobal hʋ nyʋwa.
18 Nala no buloŋ gyɪ ko dɪ ba gyegili nɪɪ wɪya hʋ Yesu aa basɪ rɛ aŋ ka dɪ ʋ tɪɪbɪ ba. Nala badɔmɔŋ mɛ gyɪŋbɔmɔ aa kana mɛ gyɪ ko rɛ dɪ Yesu tɪɪbɪ ba.
19 Nala hʋ buloŋ gyɪ aa we doŋ kɪ lʋga dɪ ba dige ʋ, beewɪya ba gyɪ naa anɪɪ dee kɪdɪgɪ rɛ aa lɪɪ ʋ tɪyaŋ, a leŋ nala buloŋ kɪ na laaŋfɪya.

Teŋfɪyɛlʋʋ abee tɪkyogi
Matiwu 5.1-12

20 Nyɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ deŋ ʋ hatɪnna hʋ aŋ baa,
“Nyusʋŋtɪmma rɛ yaa ma nala hʋ a yaa nyaaba,
mamaa rɛ sɪ gyʋʋ Wɪɪsɪ koro hʋ.
21 Nyusʋŋtɪmma rɛ yaa ma nala hʋ losi aa kpʋʋ gyɪnaŋ,
Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ma vɔgɔ.
Nyusʋŋtɪmma rɛ yaa ma nala hʋ aa wii gyɪnaŋ,
Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ma mʋma.

22 Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa ma nala hʊ ba aa haasa, a lɪɪ ma kɪ ta nala tɪyaŋ a kɪ tʊʊsɪ
ma a kɪ kyogi ma feŋ aŋ baa dɪ ma yaa nɪbɔmɔ rɛ, akuu ma aa tɪŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ
Biye hal wɪya.
23 Dɪ gɛɛ rɛ ko puu ma, ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ, dɪ ma kɪ gʊwa a kɪ gyʊwɔsɪ,
beewɪya ma tuno yʊga rɛ a pɪŋ wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Ɛɛ tɪɪ rɛ ba naabaala mɛ gyɪ dɔgɪsɪ
Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ gyɪ aa laa sɪya ko.
24 Amɛ ma nala hʊ aa yaa kɪna tɪmma gyɪnaŋ, ma sɪ na tʊwara
beewɪya ma laa sɪya di ma sʊma buloŋ teŋ nɛ.
25 Ma nala hʊ mɛ aa vɔgɔ gyɪnaŋ, ma mɛ sɪ na tʊwara
dɪ losi kpʊ ma.
Ma nala hʊ mɛ aa mʊŋ gyɪnaŋ, ma sɪ na tʊwara.
Ma tɪsɪ sɪ kyogi, dɪ ma wii sɪnɪɪl.
26 Dɪ dʊnɪya nala buloŋ nɛ ko kɪ bigisi ma, ma gyɪma anɪɪ tʊwara tɪyaŋ nɛ ma we
gɛɛ, beewɪya, ɛɛ tɪɪ rɛ ba naabaala gyɪ kɪ bigisi nala hʊ gyɪ aa nyɪya wɪya baa dɪ ba
yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaala rɛ."

Ma kyo ma dɔmɔ
Matiwu 5.38-48; 7.12

27 "Amɛ ma nala no aa we daha, a gyegili kɪ nɪɪ ŋ wɪbasɪɪ no, ma leŋ dɪ ŋ basɪ tɪya
ma, ma kyo ma dɔmɔ aŋ yaa wɪweliye kɪ tɪya nala hʊ aa haasɪ ma.
28 Ma sʊl Wɪɪsɪ kɪ tɪya nal buloŋ aa basɪ wɪbɔmɔ kɪ tɪya ma, aŋ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ
tɪya nala hʊ buloŋ aa dɔgɪsɪ ma.
29 Dɪ nal lɛ ŋmaa ɪ nogɔbɔ kyaŋkpaŋ, kaŋ ɪ noduu kyaŋkpaŋ mɛ tɪya ʊ dɪ ʊ ŋmaa.
Dɪ nal lɛ kaŋ ɪ gabal fasɪ, wuri ɪ gabiye mɛ pɛ tɪya ʊ.
30 Dɪ nal lɛ ko sʊla ɪ kɪŋ, kpa tɪya ʊ. Dɪ nal mɛ rɛ kyɪma ɪ kɪŋ, ta pɪyɛsɪ ʊ laa.
31 Wɪya hʊ ma aa kyɛ dɪ nala kpa kɪ yaa ma, ma mɛ kpa ba tɪɪ kɪ yaa nala.
32 Dɪ mamaa rɛ kyo nala hʊ aa kyo ma dʊŋ, ma bɪ kaŋ tuno buloŋ Wɪɪsɪ lee, beewɪya
wɪbɔŋyaala mɛ gba kyo nala hʊ aa kyo ba rɛ.
33 Dɪ mamaa rɛ yaa wɪweliye kɪ tɪya nala hʊ aa yaa wɪweliye kɪ tɪya ma dʊŋ, ma
bɪ kaŋ tuno buloŋ Wɪɪsɪ lee, beewɪya wɪbɔŋyaala mɛ gba aa yaa gɛɛ rɛ.
34 Dɪ mamaa rɛ kpaa kɪna kɪ kyɪŋ nala hʊ ma aa gyɪma anɪɪ ba sɪ wuwo tuŋ tɪya
ma dʊŋ, ma bɪ kaŋ tuno buloŋ Wɪɪsɪ lee, beewɪya wɪbɔŋyaala mɛ gba aa kpa kɪna
kyɪŋ ba dɔŋtɪŋsɪ rɛ aŋ kɪ yɪyɛlɪ dɪ ba mɪɪgɪ tuŋ gɛɛ tɪɪ tɪya ba.
35 Amɛ wɪya hʊ ŋ aa kyɛ dɪ ma kɛ kɪ yaa rɛ nyɛ: Ma kyo ma dɔmɔ, a yaa wɪweliye
kɪ tɪya ba, a kɪ kyɪŋ ba kɪna aŋ ta kɪ yɪyɛla dɪ ba tuŋ ma. Dɪ mamaa rɛ ko kɪ yaa nyɛ,
ma tuno bɪ sɪ kyallɪ Wɪɪsɪ lee, ka dɪ Wɪɪsɪ ha leŋ dɪ ma yaa ʊ Wɪɪbal hʊ tɪɪ balɪya.
Beewɪya tahaa tɪmma abee nɪbɔmɔ buloŋ nɛ Wɪɪsɪ yaa wɪweliye kɪ tɪya.
36 Ma kɪ fá nala sikii anɪɪ ma Kuwo Wɪɪsɪ aa fá nala sikii gɛɛ.

Ma ta kɪ dii nala sarɪya
Matiwu 7.1-5

37 Ta dii ɪ dɔŋtɪɪna sarɪya, dɪ Wɪɪsɪ mɛ ta dii ɪ sarɪya. Ta kpaa kyogisi tɪya ɪ dɔŋtɪɪna
dɪ Wɪɪsɪ mɛ ta kpaa kyogisi tɪya ɪ. Ma kpa wɪya kɪ kyɛ ma dɔŋtɪŋsɪ. Dɪ mamaa rɛ
aa yaa gɛɛ, Wɪɪsɪ mɛ sɪ kpa wɪya kɪ kyɛ ma.
38 Ma kpa kɪna kɪ tɪya nala. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, Wɪɪsɪ mɛ sɪ kpa kɪna kɪ tɪya
ma. Ʊ sɪ magɪsɪ kɪna a su kɪŋ yurutu, a nyagɪ we, ka dɪ ba ha yuwori kɪ tuu, dɪ ʊ kpa
tɪya ma. Amɛ kɪŋ hʊ ɪ aa kaŋ magɪsɪ kɪna tɪya ɪ dɔŋtɪɪna, ʊ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ mɛ sɪ kaŋ
magɪsɪ tɪya ɪ."
39 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga tɪya ba a baa, "Nyʊlʊŋ bɪ sɪ wuwo kaŋ ʊ dɔŋtɪɪna
nyʊlʊŋ daaŋ. Dɪ ʊ rɛ yaa gɛɛ, ba buloŋ balɪya sɪ tele bootogi tɪyaŋ.

40 Nal hʊ aa gʊnnɪ wɪɪ bɪ sɪ wuwo te nal hʊ aa daga ʊ, amɛ dɪ ʊ rɛ ko gʊnnɪ wɪɪ
hʊ teŋ, ʊ mɛ aa kɪɪ nal hʊ aa daga ʊ rɛ.
41 Ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa na gyagɪŋ hʊ aa we ɪ dɔŋtɪɪna sɪɪ tɪyaŋ, aŋ bɪ naa daakuu hʊ aa
we ɪ tɪɪ sɪɪ tɪyaŋ.
42 Ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa baa dɪ ɪ dɔŋtɪɪna leŋ dɪ ɪ lɪɪ gyagɪŋ hʊ aa we ʊ sɪɪ tɪyaŋ ta tɪya ʊ, aŋ
bee na daakuu hʊ kɛ aa gɪrɪga ɪ tɪɪ sɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛdɔŋ minaafigi tɪɪna kɪdɪgɪ! Laasɪya
lɪɪ daakuu hʊ aa we ɪ tɪɪ sɪɪ tɪyaŋ, ka dɪ ɪ wuwo kɪ na weliŋ, a na lɪɪ gyagɪŋ hʊ aa
we ɪ dɔŋtɪɪna sɪɪ tɪyaŋ.”

Tɪya abee ʊ nɔnɔ
Matiwu 7.16-20; 12.33-35

43 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga tɪya ba a baa, “Tɪya hʊ aa bee wɪɪlɪ, ʊ bee nɔŋ
nɔŋbɔŋlɔrɪnɪ. Ɛɛ rɛ tɪya hʊ mɛ aa kaŋ wɪɪla, ʊ mɛ bee nɔŋ nɔŋweliye.
44 Tɪya nɔnɔ rɛ aa daga tɪya hʊ doho ʊ aa yaa. Sɔgyaŋ bee nɔŋ tutogo nɔnɔ, kanɪɪ
mɛ bee nɔŋ babɪlɪya.
45 Niwelii aa kaŋ tɪbɪɪŋweliye rɛ ʊ tɪya tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ kɪ yaa wɪweliye. Nɪbɔŋ
mɛ aa kaŋ tɪbɪɪŋbɔmɔ rɛ ʊ tɪya tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ mɛ kɪ yaa wɪbɔmɔ. Beewɪya, wɪɪ
hʊ aa we ɪ tɪya tɪyaŋ, ʊ rɛ ɪ nyʊwa kɪ basɪ.”

Yesu maga dɪɪsaala balɪya namaga
Matiwu 7.24-27

46 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Bee rɛ tɪŋ ma kɪ yɪrɪ ŋ ma Tɪɪna, aŋ bee yaa wɪya hʊ ŋ aa
basɪ kɪ tɪya ma?
47 Nal hʊ buloŋ aa ko ŋ lee a gyegile nɪɪ ŋ wɪbasɪya, a kɪ tɪŋ ba, ŋ sɪ daga ma gɛɛ
ʊ tɪɪna aa kɪya.
48 Ʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ nal aa kyɛ dɪ ʊ saa dɪya, a hulo dɪya hʊ memii ʊ tuu yɪ bʊyɪ, ka
ʊ na saa. Ɛɛ rɛ duwoŋ ko nɪɪ, fuwo su gbarɪ, nɪɪ ko gyɪŋ sɪna dɪya hʊ, ka ʊ bɪ gyigise
mɛ gba, beewɪya, ba saa ʊ weliŋ nɛ.
49 Amɛ nal hʊ aa gyegile nɪɪ ŋ wɪbasɪya aŋ bee tɪŋ ba, ʊ tɪɪna kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ nal hʊ
aa saa ʊ dɪya, aŋ bɪ hulo dɪya hʊ memii ʊ tuu aŋ saa dɪya hʊ. Ɛɛ rɛ duwoŋ ko nɪɪ,
fuwo su gbarɪ, nɪɪ ko gyɪŋ sɪna dɪya hʊ, ʊ tele wuroo, a muŋsi ʊ buloŋ muno muno.”

7

Yesu tɪɪbɪ Roma tɪmma laalyuwolo nɪhɪyawʊ dɪya tʊŋtʊnnɪ
Matiwu 8.5-13

1 Yesu aa basɪ wɪya no buloŋ a tɪya nala hʊ ko teŋ, ʊ sii mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Kapɛɛnam.
2 Roma tɪmma laalyuwolo nɪhɪyawʊ kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ, a kaŋ ʊ dɪya tʊŋtʊnnɪ,
a fa kyo ʊ wɪya weliŋ. Ɛɛ rɛ ʊ dɪya tʊŋtʊnnɪ hʊ sii kɪ wɪɪlɪ, a pɪŋ kɪ kyɛ dɪ ʊ sʊba.
3 Laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ aa nɪɪ Yesu wɪya, ʊ sii lɪɪ Gyuuma nɪhɪyasɪ badɔmɔŋ dɪ
ba mʊ sʊla ʊ dɪ ʊ ko tɪɪbɪ ʊ tʊŋtʊnnɪ hʊ.
4 Nyɛ rɛ ba sii mʊ Yesu lee a sʊla ʊ abee sɪfɪyasɪ buloŋ a baa, “Baal no yaa nɪtɪɪ rɛ.
Ʊ maga dɪ ɪ pɛ ʊ tɪyaŋ nɛ.
5 Ʊ kyo á nala rɛ weliŋ, haalɪ a gba saa á wɪɪkyʊwaldɪya tɪya ma.”
6 Ɛɛ rɛ Yesu kpa tɪŋ ba hal kɪ mʊ. Ba aa mʊ kpaga laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ dɪya, ʊ
tɪma ʊ kyaŋsɪ dɪ ba ko lɪɪ basɪ tɪya Yesu a baa, “Ŋ nɪhɪyawʊ, ta dɔgɪsɪ ɪ tɪɪ ko ŋ dɪya.
Ŋ bɪ maga dɪ ɪ ko gyʊʊ ŋ dɪya.
7 Ŋ tɪɪ mɛ gba bɪ maga dɪ ŋ ko ɪ lee. Amɛ dɪ ɪ yaŋ suri ɪ nyʊwa a baa dɪ ŋ tʊŋtʊnnɪ
hʊ deye mɛ, ka ʊ sɪ deye.
8 Ŋ mɛ aa tɪŋ ŋ nɪhɪyasɪ nyʊwa rɛ, ka laalyuwolo badɔmɔŋ mɛ yaa ŋ noŋ nala, a
mɛ kɪ tɪŋa ŋ nyʊwa. Dɪ mɪyaŋ nɛ baa dɪ kɪdɪgɪ mʊ daha, ʊ aa mʊʊ rɛ. Dɪ ŋ bɪl baa

kıdıgı mɛ ko daha, ʊ aa ko rɛ. Dı mıyaŋ nɛ bası tıya ŋ tʊŋtʊnnı dı ʊ yaa wıı no, ʊ aa yaa rɛ.”

9 Yesu aa nıı wıya no, ʊ nyʊwa fıyɛlı kıŋkaŋ. Doŋ nɛ ʊ mııgı galdaası ʊ hal a bası tıya nıgyamaa hʊ fa aa tıŋa ʊ hal a baa, “Ŋ ha bı naa nal aa laa Wıısı di nyɛ Iziral tımma tıı mɛ gba tıyaŋ.”

10 Nyɛ rɛ tıŋdaala hʊ mııgı kpa mʊ laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ dıya, dı ʊ tʊŋtʊnnı hʊ kɔnı deye.

Yesu kyisi lohaaŋ kıdıgı biibaal sʊʊ tıyaŋ

11 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu kpa mʊ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Neeŋ. Ʊ hatınna hʊ bee nıgyamaa mɛ gyı sii tıŋa ʊ hal mʊ.

12 Ʊ gyı aa mʊʊ kı pele bee hʊ, ʊ naa dı nıgyamaa mʊʊ kı ko gɛɛ bilili, a kpa bapʊwasıı kıdıgı aa sʊba, a kaŋ kı mʊ dı ba hogo. Bapʊwasıı no dʊŋ nɛ ʊ naa gyı lʊla, ka ʊ naa hʊ mɛ yaa lohaaŋ.

13 Á tıına Yesu aa naa haaŋ hʊ, sikii buloŋ kana ʊ. Ʊ bası tıya ʊ a baa “Ta kı wiye.”

14 Ɛɛ rɛ ka ʊ kpa mʊ, a dige sʊʊdaga hʊ. Nala hʊ fa aa kyʊŋ daga hʊ mııgı sıŋ. Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya sʊʊ hʊ a baa, “Bapʊwasıbiye, sii.”

15 Doŋ nɛ baal hʊ sii hɔŋ, a piili kı bası wıya. Ɛɛ rɛ Yesu kpa ʊ tıya ʊ naa.

16 Kambıŋ kaŋ nala hʊ buloŋ, ba kı dannı Wıısı a baa, “Wıısı tıŋdaalbal lɛ ko tuu á lee nyɛ. Wıısı rɛ ko dı ʊ laa ma ta.”

17 Wıı no Yesu aa yaa gyı taalı Gyudıya paalʊʊ abee tɔbiisi hʊ aa gol doŋ buloŋ.

Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ tıŋ nala Yesu lee
Matiwu 11.2-19

18 Nyɛ rɛ Gyɔɔŋ hatınna bası wıya no buloŋ Yesu aa yaa a tıya ʊ.

19 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ yırı ba tıyaŋ nala balıya, a tıŋ ba dı ba mʊ á Tıına Yesu lee, a pıyɛsı ʊ a baa, “I rɛ yaa nal hʊ Gyɔɔŋ aa baa dı ʊ sı ko hʊ, koo á ha kı gyegili nıdıma?”

20 Ba aa ko Yesu lee, ba bası tıya ʊ a baa, “Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ rɛ tıŋ ma dı á ko pıyɛsı ı anıı ı rɛ yaa nal hʊ ʊ aa baa dı ʊ sı ko hʊ, koo á ha kı gyegili nıdıma?”

21 Haŋ saŋa hʊ tıı tıyaŋ dı Yesu tııbı wııla tımma yʊga, a kile gyıŋbɔmɔ mɛ ta nala tıyaŋ, aŋ suri nyʊlıma mɛ yʊga sıya.

22 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya Gyɔɔŋ hatınna hʊ a baa, “Ma mııgı mʊ a bası tıya Gyɔɔŋ wıya hʊ buloŋ ma aa nıya abee wıya hʊ buloŋ ma aa naa. Nyʊlıma sıya aa suri rɛ, gbarıga kı vala, gbegisi kı deye. Wonni kı nıı wıya. Nala aa sʊba kı sii sʊʊ tıyaŋ. Nyaaba mɛ kı nıı Wıısı wıweliye hʊ.

23 Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa bee yaa ŋ sige.”

24 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ hatınna hʊ mııgı kpa mʊ, ka Yesu piili bası Gyɔɔŋ wıya kı tıya nıgyamaa hʊ. Ʊ gyı pıyɛsı ba rɛ a baa, “Ma gyı aa lıı mʊ Gyɔɔŋ lee pogo hʊ tıyaŋ, bekiŋ nɛ ma fa liisi anıı ma sı na? Ma gyı mʊʊ dı ma na ɔhɔ puwo aa kaŋ kı gyiyegi rɛ koo?

25 Bekiŋ nɛ ma gyı yaŋ lıı mʊ dı ma na? Ma gyı lıı mʊ dı ma na nal aa laalı gaweliye rɛ koo? Aayı, beewıya nala hʊ aa laalı gaweliye, ba aa hɔŋ kuworidıısı tıyaŋ nɛ, a kı nıı sʊma.

26 Ma yaŋ daga ŋ kıŋ hʊ ma gyı aa lıı mʊ dı ma na. Ma gyı lıı mʊ dı ma na Wıısı tıŋdaal lɛ koo? Ŋ bası kı tıya ma rɛ anıı nal hʊ ma gyı aa mʊʊ na hʊ, ʊ tee Wıısı tıŋdaal lɛ.

27 Haŋ Gyɔɔŋ hʊ wıya rɛ ba sabı biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ, a baa dı Wıısı baa,

‘Ŋ sı tıma ŋ tıŋdaal
dı ʊ laa ı sıya a mʊ a marı ı ŋmanıı bin-ı.” ’

28 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya nala hʊ a baa, “Gyɔɔŋ nɛ tee nihuwobiŋ buloŋ ba aa lʊla.
Amɛ nal hʊ aa yaa nɪbiye Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ, ʊ rɛ tee Gyɔɔŋ.”
29 Nala hʊ buloŋ gyɪ nɪɪ wɪya hʊ Yesu aa basa rɛ. Nala no buloŋ gyɪ tɪŋ Wɪɪsɪ
nyʊwa hʊ Gyɔɔŋ gyɪ aa daga rɛ, haalɪ ba bee lampolaala buloŋ, beewɪya ba gyɪ leŋ
Gyɔɔŋ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ rɛ.
30 Amɛ Farasiima abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ kɛ gyɪ vɪya Wɪɪsɪ nyʊwa rɛ, beewɪya
ba gyɪ bɪ leŋ Gyɔɔŋ gyɪ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ.
31 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Bekiŋ nɛ ŋ sɪ kpa gyɪnaŋ nala magɪsɪ? Ɛɛ rɛ ba kɪɪ?
32 Ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ biibiisi aa gbɪyalɪ bee tɪyaŋ, a nɔsɪ basɪ kɪ tɪya dɔmɔŋ a baa,
‘Á mʊʊ loŋbiye tɪya ma rɛ, ka ma vɪya gʊwayɪ, á yɪɪ haŋyee mɛ tɪya ma, ka ma vɪya
wiyi’
33 Saŋa hʊ tɪyaŋ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ gyɪ aa ko ma lee, ʊ gyɪ aa vʊwa nyʊwa rɛ
a bee nyʊwa sɪŋ mɛ. Ɛɛ rɛ ma baa dɪ gyɪŋbɔŋ nɛ kana ʊ.
34 Aŋka Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye kɛ ko ma lee, a kɪ di kɪna aŋ kɪ nyʊwa sɪŋ mɛ. Ɛɛ
rɛ ma basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa dɪ baal no kɛ yaa laboriŋ tɪɪna rɛ, a yaa sɪnyʊwal mɛ,
aŋ pɛ kaŋ lampolaala abee wɪbɔŋyaala buloŋ yaa ʊ kyaŋsɪ.
35 Nala hʊ aa kaŋ wɪgyʊŋ hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee, ba wɪyaalɪya rɛ aa daga anɪɪ ba
wɪgyʊŋ hʊ kɔnɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ.”

Yesu gyʊʊ Farasii kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Siimɔŋ dɪya

36 Kyɛɛ kɪdɪgɪ Farasii kɪdɪgɪ yɪrɪ Yesu dɪ ʊ ko ʊ dɪya di kɪna. Yesu mʊ a hɔŋ dɪ ʊ di
kɪna hʊ.
37 Dɪ hasɔŋsɔnnɪ kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we tɔɔ hʊ tɪyaŋ. Haaŋ no gyɪ aa nɪɪ Yesu wɪya anɪɪ
ʊ we Farasii hʊ dɪya tɪyaŋ a kɪ di kɪna, ʊ sii kpa pʊrʊŋtʊwa bee tʊranɪɪ a kaŋ mʊ
gyʊʊ dɪya hʊ.
38 Haaŋ hʊ aa ko gyʊʊ dɪya hʊ, ʊ mʊ sɪŋ Yesu hal, aŋ wii sɪnɪɪl kɪ we ʊ naasɪ tɪyaŋ.
Sɪnɪɪl hʊ aa tuu Yesu naasɪ tɪyaŋ gɛɛ, ʊ kaŋ ʊ nyupʊna tɪɪgɪ tɪɪgɪ, aŋ tuu gbinni, a
kaŋ Yesu naaŋ tɪyaŋ, aŋ kpa tʊranɪɪ hʊ bɪsɪ we ʊ naasɪ tɪyaŋ.
39 Dɪya hʊ tɪɪna aa naa wɪɪ no haaŋ hʊ aa yaa, ʊ hɔŋ kɪ liisi ʊ tɪya tɪyaŋ a baa,
“Dɪ baal no fa kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal, ʊ fa sɪ gyɪma anɪɪ haaŋ no aa dige ʊ hʊ yaa
wɪbɔŋyaal lɛ.”
40 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Siimɔŋ, ŋ kaŋ wɪɪ rɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ɪ.” Siimɔŋ mɛ
basɪ tɪya ʊ a baa, “Ŋ nɪhɪyawʊ, basɪ tɪya ŋ.” Nyɛ rɛ Yesu baa,
41 “Baala balɪya rɛ sii mʊ kyɪŋ molbiye kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ lee. Kɪdɪgɪ kyɪŋ bʊwara
tusi kɔɔ rɛ, kɪdɪgɪ mɛ kyɪŋ bʊwara tusi.
42 Baala no balɪya tɪyaŋ, ba kɪdɪgɪ buloŋ bɪ wuwo tuŋ kyɪŋ hʊ. Ɛɛ rɛ kɪna tɪɪna hʊ
kpa kyɪma hʊ a kyɛ ba buloŋ balɪya. Baala no balɪya tɪyaŋ, ba kɪbee rɛ sɪ kyo kɪna
tɪɪna hʊ wɪya yʊga?”
43 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ŋ liise anɪɪ nal hʊ kyɪŋ aa yʊga hʊ rɛ sɪ kyo baal
hʊ wɪya yʊga.” Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ʊ “Wɪtɪɪ rɛ ɪ basɪ.”
44 Nyɛ rɛ Yesu yaŋ mɪɪgɪ deŋ haaŋ hʊ aŋ basɪ tɪya Siimɔŋ a baa, “Na ɪ naa haaŋ no
rɛ? Ŋ ko ɪ dɪya rɛ, aŋka ɪ bɪ yaa nɪɪ tɪya ŋ dɪ ŋ sɔmɔ ŋ naasɪ, aŋka ʊ kɛ kpaa ʊ sɪnɪɪl
sɔmɔ ŋ naasɪ aŋ kaŋ ʊ nyupʊna mɛ tɪɪgɪ ŋ naasɪ tɪya ŋ.
45 Ŋ aa ko ɪ dɪya, ɪ bɪ guwori ŋ, amɛ ŋ aa ko gyʊʊ daha buloŋ, haaŋ no ko tuu
gbinni kana ŋ naaŋ tɪyaŋ nɛ, a ha bɪ siye bee nyɛ buloŋ.
46 Ɪ bɪ tɪsɪ ŋ nyuu bee nʊʊ, ka ʊ kɛ yaa tʊranɪɪ tɪsɪ ŋ naasɪ.
47 Ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ rɛ anɪɪ ʊ wɪbɔŋgyamaa hʊ buloŋ nɛ Wɪɪsɪ kpa kyɛ ʊ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ
kyo ŋ wɪya yʊga gɛɛ. Amɛ nal hʊ buloŋ ba aa kpaa ʊ wɪbɔmɔ mʊhʊ kyɛ ʊ, ʊ mɛ aa
kyo tɪɪna mʊhʊ rɛ.”
48 Ɛɛ rɛ ka Yesu basɪ tɪya haaŋ hʊ a baa, “Ŋ kpaa ɪ wɪbɔmɔ kyɛ ɪ rɛ.”

49 Nɪkaalɪya hʊ fa aa hɔŋ kɪ di kɪdiiliye hʊ mɪɪgɪ kɪ bɪɪnɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ anɪɪ kɪbee
rɛ paalɪ yaa baal no, a kpa wɪbɔmɔ kɪ kyɛ nala?
50 Amɛ Yesu basɪ tɪya haaŋ hʊ a baa, "Ɪ laadii rɛ laa ɪ ta. Kɪ mʊ abee laaŋfɪya."

8

Haana hʊ gyɪ aa tɪŋ Yesu hal

1-3 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu gɔllɪ mʊ tɔbala abee tɔbiisi buloŋ, a basɪ Wɪɪsɪ koro wɪweliye
hʊ a kɪ tɪya nala. Ʊ hatɪnna hʊ fi abee balɪya abee haana badɔmɔŋ nɛ gyɪ aa tɪŋ ʊ
hal. Gyɪŋbɔmɔ abee wɪɪla gyɪ kaŋ haana no badɔmɔŋ nɛ, Yesu gyɪ tɪɪbɪ ba. Yesu gyɪ
kile gyɪŋbɔmɔ bapɛ rɛ Mɛɛrɪ Magidalina tɪyaŋ, a tɪɪbɪ Gyuwana abee Suzaana abee
hagyamaa. Gyuwana bala fa yaa nɪhɪyawʊ rɛ kuwori Hɛrɔtɪ dɪya tɪyaŋ, ba kɪ yɪrɪ
Kyuuza. Haana no buloŋ gyɪ aa tɪŋ Yesu hal lɛ, a kpa ba tɪɪ kɪna a kɪ kyiyeli ʊ bee ʊ
hatɪnna hʊ.

Kɪdohil namaga
Matiwu 13.1-9; Maakɪ 4.1-9

4 Ɛɛ rɛ nala gyɪ lɪɪ tɔnɪ yʊga, a kɪ ko Yesu lee. Ʊ gyɪ aa ko na dɪ nala laŋŋa yʊga
gɛɛ, ʊ maga namaga no tɪya ba a baa,
5 "Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ siye, a kaŋ ʊ kɪdoho mʊ dɪ ʊ gyaasɪ ʊ baga tɪyaŋ. Ʊ aa gyaasɪ
kɪna hʊ tɪyaŋ nɛ, kɪdoho hʊ badɔmɔŋ tele nɪɪbʊʊsɪ tɪyaŋ. Nala vala kɪ nʊwɔsɪ, ka
digibiisi mɛ ko tʊwasɪ di.
6 Badɔmɔŋ mɛ tele bʊnyɪŋ tɪyaŋ, a nyʊ aŋ sʊba, beewɪya fɪyɛl gyɪ tuwo doŋ.
7 Badɔmɔŋ mɛ gyɪ tele sɔsɪ tɪyaŋ a nyʊ, ba bee sɔsɪ buloŋ sii waa we dɔmɔŋ, ka
sɔsɪ hʊ nʊŋ kaŋ ba, ba pʊgɪmɪ.
8 Kɪdoho hʊ badɔmɔŋ mɛ gyɪ tele taŋhawelii tɪyaŋ, a nyʊ, a waa, a marɪ weliŋ, a
we biye kɔɔ kɔɔ." Yesu aa maga namaga hʊ teŋ, ʊ baa, "Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma
gyegili nɪɪ wɪya no weliŋ."

Yesu daga wɪɪ hʊ aa tɪŋ ʊ kaŋ namagɪsɪ kɪ daga nala Wɪɪsɪ wɪya
Matiwu 13.10-17; Maakɪ 4.10-12

9 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ pɪyɛsɪ ʊ namaga hʊ memii.
10 Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ma nala no rɛ Wɪɪsɪ daga wɪya hʊ aa yaa wɪfaŋɪya ʊ
koro hʊ tɪyaŋ memii tɪya. Amɛ nɪkaalɪya hʊ kɛ buloŋ, namagɪsɪ rɛ ʊ aa kaŋ kɪ daga
ba. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba aa gyegili gyegili, aŋ bee gyɪŋ ba memiye, a bɪl deŋ deŋ mɛ aŋ bee
na kɪŋ buloŋ.

Yesu daga kɪdohil namaga hʊ memii
Matiwu 13.18-23; Maakɪ 4.13-20

11 Kɪdohil namaga hʊ memii rɛ nyɛ: Kɪdoho hʊ rɛ yaa Wɪɪsɪ wɪbii hʊ.
12 Kɪna hʊ aa tele nɪɪbʊʊsɪ hʊ tɪyaŋ nɛ yaa nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya, ka Sɪtaanɪ
ko kaŋ wɪɪ hʊ lɪɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ, dɪ ba ta laa di, dɪ Wɪɪsɪ laa ba ta.
13 Kɪna hʊ mɛ aa tele bʊnyɪŋ hʊ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ, a
laa di abee teŋfɪyɛlʊʊ. Amɛ wɪɪ hʊ bɪ kaŋ lɪpɪnɪɪ ba tɪsɪ tɪyaŋ. Ba aa laa wɪɪ hʊ rɛ,
a tɪŋa mʊ maga gɛɛ, amɛ dɪ wɪɪ rɛ ko gyʊʊ ba wɪɪ hʊ tɪŋɪɪ tɪyaŋ, ba aa kpaa ta rɛ.
14 Kɪna hʊ mɛ aa tele sɔsɪ hʊ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ, ka
dʊnɪya kɪna abee dʊnɪya wɪyaalɪya wɪya kyɪl ba. Dʊnɪya kɪna wɪya, ba aa bɪ wuwo
dɪ ba tɪŋ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ mʊ sɪya, aŋ kpa ta.
15 Kɪna hʊ aa tele taŋhawelii hʊ tɪyaŋ mɛ rɛ yaa nala hʊ aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ, a
laa we ba hakɪllɪ tɪyaŋ, aŋ kaŋ kenyiri abee mala wɪɪ hʊ tɪŋɪɪ tɪyaŋ, ʊ mʊ kaŋ doho."

Yesu maga fɪŋtɪna namaga
Maakɪ 4.21-25

16 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası baa, “Nal buloŋ bı sı nyɔgɔ fıŋtına ʋ dıya tıyaŋ, aŋ bıl kpa sıgı godo memii tıyaŋ, koo a kpa gbaha kyige tɔ. Ʋ aa kpaa dı ʋ saga fıŋtıŋdaaŋ tıyaŋ nɛ dı ʋ kyaanı tıya nala hʋ aa ko kı gyʋʋ dıya hʋ.
17 Wıfaŋıı buloŋ tuwo dı ʋ bı sı ko lıı lıgyalıı. Wıı buloŋ mɛ aa we bilhuu tıyaŋ, ʋ mɛ sı ko lıı pʋlʋŋ.
18 Ma fıyɛlı ma sıya weliŋ abee wıya hʋ ma aa nıı tıyaŋ. Nal hʋ buloŋ aa kaŋ yʋga, Wıısı sı marı tıya ʋ yʋga pɛ. Nal hʋ mɛ aa bı kaŋ kıŋ, mʋhʋ hʋ mɛ gba ʋ aa bıına anıı ʋ kana, Wıısı sı kaŋ laa ʋ lee.”

Yesu nıına abee ʋ naabalıya
Matiwu 12.46-50; Maakı 3.31-35

19 Ɛɛ rɛ Yesu nıına abee ʋ naabalıya sii ko ʋ lee, dı ba na ʋ. Amɛ nala gyı aa yʋga doŋ wıya, ba gyı bı wuwo dı ba na ʋ.
20 Ɛɛ rɛ nal kıdıgı bası tıya Yesu a baa, “Ɪ naa abee ı naabalıya rɛ sıŋ gyaŋhal tıyaŋ a kı kyɛ dı ba na ı.”
21 Doŋ nɛ Yesu bası tıya ba buloŋ a baa, “Nala hʋ aa nıı Wıısı wıya a kı tıŋ ba, ba aa rɛ yaa ŋ naama abee ŋ naabalıya.”

Yesu leŋ puwo sige
Matiwu 8.23-27; Maakı 4.35-41

22 Kyɛɛ kıdıgı Yesu bası tıya ʋ hatınna hʋ dı ba leŋ dı ba kyol fuwo hʋ kyolo. Ɛɛ rɛ ba sii gyʋʋ nııduworiboro, a duwori kı mʋ.
23 Ba aa duwori kı mʋ hʋ tıyaŋ nɛ, Yesu kpa doo pıŋ. Ka puwoduwo kıdıgı mɛ piili kı yaa, a ko ŋmaa nıı kı we nııduworiboro hʋ tıyaŋ ʋ kı kyɛ dı ʋ su. Boro hʋ fa kaa mʋhʋ ka dı ʋ tuu nıımemii.
24 Nyɛ rɛ Yesu hatınna hʋ mʋ lee hʋ ʋ fa aa pına, a kyisi ʋ a bası tıya ʋ a baa, “Á nıhıyawʋ, ba aa nıı ma rɛ! Boro hʋ aa kyɛ dı ʋ tuu nıımemii rɛ.” Ɛɛ rɛ Yesu sii doo hʋ tıyaŋ, a nɔsı puwo hʋ bee nıı hʋ buloŋ dı ba fıyɛlı pıŋ. Doŋ nɛ puwo hʋ sige, ka lee buloŋ yaa siyee.
25 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ hatınna hʋ a baa, “Bee rɛ tıŋ ma bı laa ŋ di?” Wıı hʋ yaa ba buloŋ wıkperii, haalı kambıŋ kaŋ ba.
Ɛɛ rɛ ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, “Nıgɛɛ iriŋ nɛ paalı yaa baal no? Ʋ nɔsı puwo abee nııgbaŋpumo, ba buloŋ tıŋa ʋ nyʋwa?”

Yesu tııbı baal kıdıgı gyıŋbɔmɔ aa kana
Matiwu 8.28-34; Maakı 5.1-20

26 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ hatınna hʋ duwori ko pele Gɛrasa paalʋʋ aa we Galili fuwo hʋ kyolo tıyaŋ.
27 Ba aa mʋʋ pele doŋ, Yesu lıı nıı hʋ nyʋwa. Ʋ lıı dı ʋ sıŋ, dı baal kıdıgı gyıŋbɔmɔ aa kana mɛ lıı tɔɔ hʋ tıyaŋ a ko kyeme ʋ. Ʋ gyı aa gɔllı we bilni nyuni tıyaŋ nɛ a kı gbɛ abee ʋ teŋbil aŋ pɔ ʋ bee gyʋʋ dıya.
28 Ʋ aa naa Yesu, ʋ kyiyesi, aŋ tuu tele ʋ sıya tıyaŋ, aŋ kyıırı bası tıya ʋ a baa, “Yesu, Wııbal hʋ Biye, bee rɛ ı kı kyɛ ı yaa ŋ? Ŋ aa sʋla ı, ta dɔgısı ŋ.”
29 Yesu fa nɔsı gyıŋbɔŋ hʋ rɛ dı ʋ lıı baal hʋ tıyaŋ, ɛɛ rɛ tıŋ baal hʋ bası gɛɛ. Gyına hʋ gyı ville kı kana ʋ rɛ saŋa buloŋ. Ɛɛwıya, ba gyı aa kana ʋ tɔ dıya tıyaŋ nɛ, a we ʋ nosi bee ʋ naası buloŋ kpıyası aŋ ha lıı nala we dı ba kı deŋ ʋ. Amɛ ʋ gyı aa kaŋ kpıyası hʋ tɔrı rɛ, ka gyıŋbɔmɔ hʋ kpa ʋ gyʋʋ pogo.
30 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ a baa, “Ɪ feŋ nɛ bee?” Baal hʋ baa “Ŋ feŋ nɛ yaa kıgyamaa.” Gyıŋgyamaa rɛ gyı we ʋ tıyaŋ, ɛɛ rɛ tıŋ ʋ baa dı ʋ feŋ nɛ kıgyamaa gɛɛ.
31 Ɛɛ rɛ gyıŋsı hʋ sʋla Yesu a baa dı dı ʋ ko kil ba ta baal hʋ tıyaŋ, dı ʋ ta kil ba we bootogilunjii hʋ aa bı kaŋ litenii tıyaŋ dı ba kı na tʋwara.

32 Dı poriku-gyamaa badɔmɔŋ mɛ sıŋ dogimo kıdıgı aa kpaga doŋ logiŋ tıyaŋ, a kı
di kına. Ɛɛ rɛ gyıŋsı hʋ sʋla Yesu dı ʋ leŋ dı ba mʋ gyʋʋ porikusi hʋ tıyaŋ. Ʋ tıya
ba ŋmanıı.
33 Ɛɛ rɛ ba lıı baal hʋ tıyaŋ a mʋ gyʋʋ porikusi hʋ tıyaŋ. Porikusi hʋ buloŋ sii fá
a lıı dogimo hʋ logiŋ aa geese yʋga a mʋ tuu tele fuwo hʋ tıyaŋ, a nyʋwa nıı sʋba.
34 Porikudaala hʋ aa naa wıı no aa yaa, ba fá mʋ heeli bası tıya bee hʋ nala abee
nala hʋ aa we bagısı tıyaŋ buloŋ.
35 Nyɛ rɛ nala sii lıı mʋ lee hʋ Yesu aa we, dı ba na wıı hʋ aa yaa. Ba aa ko dı baal
hʋ tıyaŋ Yesu aa kile gyıŋbɔmɔ hʋ, dı ʋ deye, a hɔŋ Yesu logiŋ a laalı gawelii. Ba aa
naa gɛɛ, ʋ yaa ba kambıŋ.
36 Nala hʋ gyı aa we doŋ ka Yesu tııbı baal hʋ, ba bası tıya nıkaalıya hʋ gɛɛ Yesu
aa yaa a tııbı ʋ.
37 Ba aa nıı wıya hʋ, kambıŋ kaŋ ba weliŋ. Ɛɛ rɛ paalʋʋ hʋ nala buloŋ ko bası tıya
Yesu dı ʋ lıı ba paalʋʋ tıyaŋ. Nyɛ rɛ Yesu sii gyʋʋ nııduworiboro, ʋ bee ʋ hatınna
hʋ duwori mʋ.
38 Baal hʋ tıyaŋ Yesu gyı aa kile gyıŋbɔmɔ hʋ mɛ sʋla ʋ, dı ʋ leŋ dı ʋ ko dı ba mʋ.
Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ vıya, aŋ bası tıya ʋ a baa,
39 "Mııgı mʋ dıya a bası tıya nala wıı hʋ Wıısı aa yaa tıya ı." Doŋ nɛ baal hʋ mʋ
gɔllı bee hʋ tıyaŋ buloŋ a kı bası wıı hʋ Yesu aa yaa tıya ʋ.

Yesu kyisi Gyeerusi toluu sʋʋ tıyaŋ
Matiwu 9.18-26; Maakı 5.21-43

40 Ɛɛ rɛ Yesu bıl gyʋʋ nııduworiboro a duwori kyol fuwo hʋ. Ʋ aa ko kyolo hʋ
dı nıgyamaa laŋŋa doŋ. Ba aa naa dı ʋ aa ko, ba sii mʋ kyeme ʋ abee teŋfıyɛlʋʋ,
beewıya ba buloŋ fa hɔŋ kı gyegili ʋ rɛ.
41-42 Doŋ nɛ baal kıdıgı ba aa yırı Gyeerusi mɛ mʋ kpa ko. Ʋ fa yaa Gyuuma
wııkyʋwaldıya nıhıyawʋ rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ ko tuu gbinni Yesu sıya tıyaŋ, aŋ baa, "Ŋ aa sʋla
ı, ko ŋ dıya, beewıya ŋ toldıgı dʋŋ ŋ aa lʋla rɛ pıŋ kı kyɛ dı ʋ sʋba." Haŋtolibiye hʋ
fa yaa nıı bısı fi abee balıya rɛ. Ɛɛ rɛ Yesu sii kpa kı mʋ Gyeerusi dıya. Ʋ aa mʋʋ hʋ
tıyaŋ nɛ, nala gol ʋ kyige lee buloŋ.
43 Haaŋ kıdıgı mɛ gyı we nala hʋ tıyaŋ, a gyı kı yaa ʋ hawıya ka ba bee teŋ bısı fi
abee balıya, haalı ʋ gɔllı yaa luliye weliŋ, a kpa ʋ molbiye buloŋ kyogi ta waasʋ, ka
nal buloŋ bı wuwo tııbı ʋ.
44 Ɛɛ rɛ ʋ lugisi nala hʋ tıyaŋ a ko sıŋ Yesu hal, aŋ dige ʋ galnyʋwa tıyaŋ. Ʋ aa
dige Yesu galnyʋwa hʋ tıyaŋ nɛ, wııl hʋ pirigi teŋ doŋ.
45 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı a baa dı kıbee rɛ dige ʋ. Nal buloŋ baa dı ʋ kɛ daa. Ɛɛ rɛ Piita
bası tıya Yesu a baa, "Nıhıyawʋ, ka ı naa nala aa yʋga gɛɛ rɛ a gol ı kyige, a kı yige
dɔmɔŋ, ka ı ha kı pıyɛsı baa dı kıbee rɛ dige ı gal."
46 Amɛ Yesu ha baa, "Nal kıdıgı dige ŋ nɛ, beewıya ŋ gyıma anıı dee lıı ŋ tıyaŋ
nɛ."
47 Haaŋ hʋ aa naa anıı ʋ bı sı wuwo kaŋ wıı hʋ faŋa, ʋ ko tuu gbinni Yesu sıya
tıyaŋ, a kı kyele, a bası tıya nala hʋ wıı hʋ aa tıŋ ʋ dige ʋ, a daga gɛɛ hʋ ʋ aa dige
ʋ, a pirigi na laaŋfıya.
48 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, "Ŋ toluu, ı aa laa ŋ di rɛ tıŋ ı deye. Kı mʋ abee
laaŋfıya."
49 Yesu ha fa aa bası wıya no gɛɛ, dı ba tıŋ nal ʋ lıı Gyeerusi dıya ko, a ko bası tıya
Gyeerusi a baa, "Ɪ toluu hʋ sʋba rɛ, ta bıl kı dɔŋ á nıhıyawʋ hʋ."
50 Yesu aa nıı gɛɛ, ʋ bası tıya Gyeerusi a baa, "Ta leŋ dı kambıŋ kana ı. Ɪ kɛ laa ŋ
di, ʋ sı sii."
51 Yesu aa mʋʋ pele baal hʋ dıya, ʋ bı leŋ nal buloŋ tıŋa ʋ hal gyʋʋ dıya hʋ, see
Piita abee Gyɔɔŋ abee Gyemsi, a pɛ biye hʋ kuwo abee ʋ naa tıyaŋ.

52 Ba aa mʊʊ gyʊʊ dıya hʊ dı nala hʊ buloŋ aa we doŋ sıŋ kı wıı biye hʊ loho. Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma ta kı wiye, biye hʊ bı sʊba, doo rɛ ʊ pıŋ.”
53 Ɛɛ rɛ ba buloŋ kpa ʊ mʊma, beewıya ba gyıma anıı biye hʊ sʊba rɛ.
54 Nyɛ rɛ Yesu tuu kaŋ biye hʊ noŋ tıyaŋ aŋ yırı ʊ a baa, “Ŋ biye, sii.”
55 Doŋ nɛ ʊ mııgı sii sʊʊ tıyaŋ haŋ lagılagıbiye hʊ. Ɛɛ rɛ Yesu baa dı ba yaa kıdiiliye tıya biye hʊ dı ʊ di.
56 Wıı no gyı yaa biye hʊ kuwo abee ʊ naa buloŋ wıkperii rɛ, ka Yesu bası tıya ba abee sıfıyaŋ dı ba ta ko bası wıı hʊ tıya nal buloŋ.

9

Yesu tıŋ ʊ kpambısı fi abee balıya hʊ
Matiwu 10.5-15; Maakı 6.7-13

1 Ɛɛ rɛ Yesu yırı ʊ hatınna fi abee balıya hʊ, a ko laŋŋı, a tıya ba dee abee ŋmanıı dı ba wuwo kı kile gyıŋbɔmɔ, aŋ wuwo kı tııbı wııla tımma mɛ.
2 Ɛɛ rɛ ʊ tıŋ ba dı ba lıı mʊ a bası Wıısı koro hʊ wıya aŋ pɛ tııbı wııla tımma mɛ.
3 Aŋ bıl bası tıya ba a baa, “Ŋmanıı no valıı tıyaŋ, ma ta paa daatıgıya, koo ma diikusi, a ta kol kıdiiliye koo molbiye. Ma ta paa gannı pɛ gannı hʊ ma aa sı laalı tıyaŋ. Kıŋ buloŋ paalı bı maga dı ʊ tıŋ ma hal.
4 Dı mamaa rɛ ko mʊ tɔɔ buloŋ, dı tɔɔ hʊ nala ko kyaga laa ma abee nosi balıya, lee hʊ ba aa sı kpa tıya ma dı ma gyʊʊ, ʊ maga dı ma we doŋ nɛ a mʊ pele kyɛɛ hʊ ma aa sı lıı tɔɔ hʊ tıyaŋ.
5 Dı mamaa rɛ ko mʊ tɔɔ buloŋ, dı tɔɔ hʊ nala bı tɔgımɔ ma, ma piisi ma naası taŋha ta doŋ, aŋ lıı tɔɔ hʊ tıyaŋ. Ɛɛ sı leŋ dı ba gyıma anıı ba aa vıya ma nyɛ, Wıısı sı dɔgısı ba.”
6 Nyɛ rɛ ba sii gɔllı mʊ tɔnı, a kı bası Wıısı wıweliye hʊ, aŋ pɛ kı tııbı nala mɛ, lee hʊ kɛ buloŋ ba aa mʊwa.

Hɛrɔtı hakıla vʊgıma
Matiwu 14.1-12; Maakı 6.14-29

7 Nal hʊ gyı aa deŋ Galili paalʊʊ ba kı yırı Hɛrɔtı gyı aa nıı wıya hʊ Yesu bee ʊ hatınna hʊ aa gɔllɔ kı yaa, ʊ hakıla buloŋ gyı vʊgıma rɛ, beewıya nala badɔmɔŋ gyı aa bası rɛ anıı Gyɔɔŋ Wıısınııfool hʊ rɛ mııgı sii sʊʊ tıyaŋ.
8 Nala badɔmɔŋ mɛ gyı baa dı Ɛlaagya rɛ mııgı ko, ka badɔmɔŋ mɛ baa dı faafaa Wıısı tıŋdaala hʊ kıdıgı rɛ mııgı sii sʊʊ tıyaŋ.
9 Nyɛ rɛ Hɛrɔtı baa, “Ŋ gyı leŋ ba keri Gyɔɔŋ nyuu rɛ, ka kıbee wıya rɛ ŋ yaŋ bıl kı nıı nyɛ?” Ɛɛ rɛ ʊ kı lʊga dı ʊ na Yesu.

Yesu tıya nıgyamaa kıdiiliye
Matiwu 14.13-21; Maakı 6.30-44; Gyɔɔŋ 6.1-14

10 Nyɛ rɛ Yesu kpambısı hʊ mııgı ko ʊ lee, a yaa ba ŋmanıı duwoso tıya ʊ, ka ʊ beel-ba dʊŋ sii kpa tıŋ Bɛsaada dıılaŋ mʊ.
11 Nala aa nıı Yesu wıya anıı ʊ mʊʊ Bɛsaada, ba sii kile ʊ lugo mʊ doŋ. Ba aa mʊʊ pele doŋ, ʊ lɔllı ba weliŋ, aŋ bası Wıısı koro hʊ wıya tıya ba, aŋ tııbı wııla tımma mɛ.
12 Dıdaana aa ko pele, Yesu kpambısı hʊ bası tıya ʊ a baa, “Leŋ dı nala hʊ mʊ tɔnı hʊ abee bagısı hʊ aa kpaga daha, a kyɛ kıdiiliye abee lıpınıya, beewıya kıŋ buloŋ tuwo daha ba aa sı di.”
13 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya ba a baa, “Ma tıı mʊ kyɛ kıdiiliye tıya ba dı ba di.” Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʊ a baa, “Kıŋ hʊ á aa kana rɛ yaa paanʊʊ gama bɔnɔŋ abee fuwonaŋhılıya balıya. Ɛɛ rɛ á sı yaa a yɔbɔ kıdiiliye tıya nıgyamaa no buloŋ?”

14 Baala dʊŋ gyɪ aa we nala hʊ tɪyaŋ gyɪ pele tusi bʊnɔŋ nɛ. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ
hatɪnna hʊ a baa, “Ma leŋ dɪ nala hʊ laŋŋɪ hɔŋ gulo gulo, a leŋ dɪ gul buloŋ yaa nala
mɔllɪbalɪya abee fi.”
15 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ leŋ nala hʊ buloŋ tuu hɔŋ gulo gulo.
16 Ka Yesu kpa paanʊʊ hʊ bɔnɔŋ abee fuwonamɪɪsɪ hʊ balɪya, a wil deŋ wɪɪsɪnyuu
aŋ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ, aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a kpa tɪya ʊ hatɪnna hʊ, ba mɛ laa
kaŋ kpaa nala hʊ.
17 Nala hʊ buloŋ kyaŋ, a vɔgɔ aŋ ka. Ʊ hatɪnna hʊ paa kɪkaalɪya hʊ su simbiisi fi
abee balɪya.

Piita daga nal hʊ Yesu aa yaa
Matiwu 16.13-19; Maakɪ 8.27-29

18 Kyɛɛ kɪdɪgɪ rɛ Yesu dʊŋ mʊ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ. Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ sii mʊ ʊ lee.
Doŋ nɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Aŋnɛ rɛ nala baa ŋ yaa?”
19 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ baa, “Badɔmɔŋ baa dɪ ɪ rɛ yaa Gyɔɔŋ, Wɪɪsɪnɪɪfool hʊ.
Badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ɪ rɛ yaa Ɛlaagya. Badɔmɔŋ mɛ ha baa dɪ ɪ yaa faafaa Wɪɪsɪ
tɪŋdaala hʊ kɪdɪgɪ rɛ, a mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ.”
20 Nyɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ʊ hatɪnna hʊ mɛ a baa, “Aŋka ma mɛ, aŋnɛ rɛ ma baa
ŋ yaa?” Ɛɛ rɛ Piita baa, “Ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʊ laa dʊnɪya
nala ta.”
21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ dɪ ba ta ko basɪ wɪɪ no kɪ tɪya nal buloŋ.

Yesu basɪ ʊ tʊwara nayɪ abee ʊ sʊʊ wɪya
Matiwu 16.20-28; Maakɪ 8.30–9.1

22 Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪ na tʊwara rɛ kɪŋkaŋ.
Gyuuma nɪhɪyasɪ abee Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla
buloŋ sɪ vɪya ŋ. Ba sɪ kpʊ ŋ, amɛ ŋ sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ ʊ kyɛtoo kyɛɛ.”
23 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya nala hʊ buloŋ a baa, “Dɪ nal buloŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ tɪŋa ŋ, see dɪ
ʊ vɪya ʊ tɪɪ ŋmanɪɪ ta aŋ kpa ʊ daagarɪɪ baasɪ kyɛɛ kɛ buloŋ, a kɪ tɪŋa ŋ hal.
24 Nal hʊ buloŋ aa kyɛ dɪ ʊ laa ʊ tɪɪ mɪɪbol, ʊ bɪ sɪ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii,
amɛ nal hʊ aa kuu ŋ wɪya a vɪya ʊ mɪɪbol ta, ʊ tɪɪna rɛ sɪ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ
tenii.
25 Dɪ ɪ rɛ tɪŋ dʊnɪya no buloŋ, aŋka dɪ ɪ bɪ sɪ na mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii, bekiŋ
tɔnɔ rɛ ɪ na?
26 Dɪ nal buloŋ nɛ ko leŋ dɪ Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye bee ŋ wɪbasɪya yaa ʊ hɪɪsɪ, ʊ
tɪɪna wɪya mɛ sɪ yaa ŋ hɪɪsɪ kyɛɛ hʊ ŋ aa sɪ mɪɪgɪ ko dʊnɪya abee gaŋdarɪ abee ŋ
kuwo Wɪɪsɪ gaŋdarɪ abee ʊ malɪkaweliye hʊ gaŋdarɪ.
27 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nala badɔmɔŋ we daha, ba bɪ sɪ sʊba ka dɪ Wɪɪsɪ koro
hʊ ko.”

Yesu bɪrɪma
Matiwu 17.1-8; Maakɪ 9.2-8

28 Yesu aa basɪ wɪya no hal tɪyaŋ, ʊ kyɛyɛ kyori kyɛɛ, ʊ sii kaŋ Piita bee Gyɔɔŋ abee
Gyemsi, a mʊ gyɪŋ dogimo kɪdɪgɪ nyuu dɪ ʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ.
29 Ʊ fa aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ tɪyaŋ nɛ, ʊ sɪya pirigi bɪrɪmɪ, a bɪl bɪ kɪɪ ʊ kɪyɪ. Ʊ
ganni buloŋ mɪɪgɪ pʊrɪsɪ gɛɛ pogipogi, a kɪ tʊla gɛɛ nyʊlɪɪnyʊlɪɪ.
30-31 Doŋ tɪyaŋ nɛ Moosi bee Ɛlaagya pirigi lɪɪ wɪɪsɪbee, a ko pɛ Yesu tɪyaŋ, ba gannɪ
mɛ kɪ tʊla gɛɛ tɪɪ. Ba beel-ʊ sɪŋ kɪ basɪ gɛɛ hʊ Yesu aa sɪ sʊba Gyerusalɛm tɪyaŋ, a
leŋ dɪ wɪɪ hʊ wɪya Wɪɪsɪ aa tɪma ʊ ko su ʊ bʊwa.
32 Piita bee ʊ dɔŋtɪŋsɪ hʊ fa aa pɪŋ doo rɛ, amɛ ba aa hirige sii, ba naa Yesu dɪ ʊ
aa tʊl, a na baala hʊ balɪya mɛ aa sɪŋ ʊ lee.
33 Nyɛ rɛ baala hʊ ta Yesu aŋ kpa dɪ ba mʊ. Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya Yesu a baa, “Tɪɪna,
ʊ yaa wɪwelii rɛ á aa we daha. Á sɪ we gyama boto, dɪ ɪ tɪŋ kɪdɪgɪ, dɪ Moosi mɛ tɪŋ

kıdıgı, ka dı Ɛlaagya mɛ tıŋ kıdıgı.” (Piita aa bası wıya no buloŋ, ka ʋ tıı fa paalı bı gyıŋ wıı hʋ ʋ aa bası.)
34 Piita ha fa aa bası wıya hʋ tıyaŋ nɛ, taalbal kıdıgı pirigi ko tuu tɔ ba. Ɛɛ rɛ kambıŋ kaŋ Yesu hatınna hʋ.
35 Ka taal kıdıgı lıı taalbal hʋ tıyaŋ a baa, “Ŋ Biye rɛ nyɛ. Ʋ rɛ yaa nal hʋ ŋ aa lıya. Ma gyegili kı nıı ʋ nyʋwa.”
36 Taal hʋ aa bası wıya no ko teŋ, dı Yesu dʋŋ nɛ kaa sıŋ doŋ. Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ tallı ba nyʋwa. Ba bı laa nyʋwa bası wıı no ba aa naa a tıya nal buloŋ.

Yesu kile gyıŋbɔŋ ta boyoŋbiye kıdıgı tıyaŋ
Matiwu 17.14-18; Maakı 9.14-27
37 Ʋ sıgballıya, Yesu bee ʋ hatınna hʋ boto lıı dogimo hʋ nyuu ko tuu dogimo hʋ naası. Doŋ nɛ nıgyamaa ko kyeŋ Yesu.
38 Dı baal kıdıgı lıı nıgyamaa hʋ tıyaŋ a huwori Yesu a baa, “Nıhıyawʋ, ŋ aa sʋla ı, deŋ ŋ biye no aŋ ha kyiyeli ŋ, beewıya ŋ biye buloŋ nɛ gɛɛ.
39 Gyıŋbɔŋ nɛ kana ʋ, ʋ kı tele kpuŋkpuŋsi. Dı ʋ ko sii ʋ tıyaŋ buloŋ, ʋ aa pirigi kyıırı rɛ aŋ lıı tele, a kı kyele, ka ʋ nyʋwa buloŋ tɔ naŋtʋwɔ-fʋŋfʋga. Ʋ aa villi kı sii ʋ tıyaŋ nɛ saŋa buloŋ, a kı dɔgısı ʋ.
40 Ɛɛ rɛ ŋ ko sʋla ı hatınna hʋ dı ba kile gyıŋbɔŋ hʋ ta ʋ tıyaŋ, amɛ ba bı wuwo kile.”
41 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma gyınaŋ nala, ma yaa nınyʋgısıya rɛ, a bı laa Wıısı mɛ di. Abaa! Kyɛyɛ baŋmɛ rɛ ŋ baa ŋ yaa ma lee?” Aŋ mııgı bası tıya baal hʋ a baa, “Kaŋ ı biye hʋ ko daha.”
42 Ɛɛ rɛ biye hʋ sii kpa dı ʋ mʋ. Doŋ nɛ gyıŋbɔŋ hʋ lıı ʋ lo taŋha ʋ pıŋ kı kyele. Ɛɛ rɛ Yesu nɔsı gyıŋbɔŋ hʋ dı ʋ lıı biye hʋ tıyaŋ. Ʋ lıı, ka biye hʋ deye. Yesu mııgı kpa ʋ tıya ʋ kuwo.

Yesu bıl bası ʋ sʋʋ wıya
Matiwu 17.22-23; Maakı 9.30-32
43 Nala hʋ buloŋ nyʋʋsı gyı fıyɛla rɛ abee Wıısı debal hʋ ba aa naa. Ɛɛ rɛ ba gyı sıŋ kı bıını wıkperiye hʋ buloŋ Yesu aa yaa. Ɛɛ tıyaŋ nɛ Yesu bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa,
44 “Ma ta ko yeŋŋi wıı no ŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma! Ba sı kpa mıyaŋ, Nihuwobiŋ Biye a yallı tıya dʋnıya nala.”
45 Amɛ ʋ hatınna hʋ gyı bı gyıŋ wıı hʋ ʋ aa basa memii. Ʋ yaa wıfaŋıı rɛ ba lee. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı bı wuwo gyıŋ ʋ memii. Amɛ ba kı fá kambıŋ ba aa sı pıyɛsı ʋ wıı hʋ memii.

Yesu hatınna hʋ kaŋ ba tıyaŋ nıbal wıya kı kpa dɔmɔŋ
Matiwu 18.1-5; Maakı 9.33-37
46 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna hʋ kaŋ ba tıyaŋ nıbal wıya kı kpa dɔmɔŋ.
47 Yesu fa gyıŋ wıı hʋ ba aa bıını rɛ, ɛɛ rɛ ʋ kaŋ biibiye ko sıgı ʋ logiŋ,
48 aŋ bası tıya ba a baa, “Dı nal buloŋ nɛ kuu ŋ wıya a kaŋ biibiye no weliŋ, mıyaŋ nɛ ʋ tıına kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʋ mɛ buloŋ aa kana ŋ weliŋ, ŋ dʋŋ daa ʋ kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʋ aa tıma ŋ mɛ rɛ ʋ kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʋ aa yaa nıbiye ma tıyaŋ, ʋ rɛ yaa ma tıyaŋ nıbal.”

Nal hʋ buloŋ aa bı haası ı, ʋ kyo ı rɛ
Maakı 9.38-40
49 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ bası tıya Yesu a baa, “Nıhıyawʋ, á fa naa baal kıdıgı rɛ dı ʋ kpaa ı feŋ a kı kile gyıŋbɔmɔ nala tıyaŋ. Á kile ʋ dı ʋ ta kı yaa gɛɛ, beewıya ʋ bı yaa á kıdıgı.”

50 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya Gyɔɔŋ abee ʊ hatɪnna hʊ nɪkaalɪya a baa, “Ma ta kile ʊ, beewɪya nal hʊ buloŋ aa bɪ lɪɪ á hal tɪyaŋ, ʊ yaa á kɪdɪgɪ rɛ.”

Samaarɪya tɪmma vɪya Yesu wɪya

51 Kyɛɛ hʊ aa ko kpaga dɪ Wɪɪsɪ kpa Yesu gyɪŋ wɪɪsɪbee, Yesu sii yaa ʊ siri, a lɪɪ kpa ŋmanɪɪ kɪ mʊ Gyerusalɛm.
52 Ʊ gyɪ taa nala rɛ dɪ ba laa sɪya mʊ marɪ lee bine ʊ Samaarɪya paalʊʊ tɔbiye kɪdɪgɪ tɪyaŋ.
53 Amɛ doŋ nala gyɪ bɪ yaa siri dɪ ba laa ʊ, beewɪya ba gyɪ gyɪma anɪɪ Gyerusalɛm nɛ ʊ kɪ mʊ.
54 Gyemsi abee Gyɔɔŋ aa naa wɪɪ no, ba pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Á Tɪɪna, ɪ bɪ sɪ leŋ dɪ á sʊla Wɪɪsɪ dɪ ʊ leŋ diŋ lɪɪ wɪɪsɪnyuu ko tuu kpa ba di?”
55 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ bɪrɪmɪ kyaasɪ ba, aŋ nɔsɪ ba.
56 Ɛɛ hal lɛ ka ba parɪ mʊ tɔdɪma.

Nala hʊ aa maga dɪ ba tɪŋ Yesu hal
Matiwu 8.19-22

57 Ba aa kpaa ŋmanɪɪ hʊ kɪ mʊ tɪyaŋ nɛ, baal kɪdɪgɪ basɪ tɪya Yesu a baa, “Ŋ yaa siri rɛ dɪ ŋ tɪŋa ɪ hal a mʊ lee kɛ buloŋ ɪ aa sɪ mʊ.”
58 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Ŋmanyɔnɪ kaŋ bʊʊsɪ rɛ a kɪ gyʊʊ, digibiisi mɛ kaŋ gyannɪ a kɪ pɪŋ, amɛ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye kɛ bɪ kaŋ lee ŋ aa sɪ kpa ŋ nyuu biŋ a wiyesi.”
59 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya baal kɪdɪgɪ mɛ a baa, “Ko kɪ tɪŋa ŋ hal.” Ʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Nɪhɪyawʊ, leŋ dɪ ŋ laa sɪya mʊ kpa ŋ kuwo hogo.”
60 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Leŋ dɪ sʊʊnɪ kɪ hogo ba tɪɪ sʊʊnɪ, aŋ ka dɪ ɪ mɛ mʊ basɪ Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya kɪ tɪya nala.”
61 Nal kɪdɪgɪ mɛ bɪl basɪ tɪya Yesu a baa, “Nɪhɪyawʊ, ŋ sɪ tɪŋa ɪ hal, amɛ leŋ dɪ ŋ mʊ ta ŋ dɪya nala aŋ ko.”
62 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Nal hʊ buloŋ aa tɪga nɔpalɪya pal kɪ pala, aŋ kpa ʊ sɪya ta gama, ʊ tɪɪna bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ.

10

Yesu tɪŋ ʊ hatɪnna mɔllɪboto abee fi abee balɪya

1 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu lɪɪ nala mɔllɪboto abee fi abee balɪya a kaŋ ba kpaa balɪya balɪya, a tɪŋ ba dɪ ba laa sɪya mʊ tɔnɪ hʊ abee leye hʊ buloŋ ʊ tɪɪ aa kyɛ dɪ ʊ mʊ.
2 Ɛɛ rɛ ka ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Baga hʊ kɪkʊmɪya yʊga, amɛ kɪkʊnna hʊ bɪ yʊga. Ɛɛ wɪya ma sʊla baga hʊ tɪɪna dɪ ʊ ta tʊŋtʊnna dɪ ba ko kʊŋ kɪna hʊ.
3 Ma sii mʊ! Ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ pebiisi, ŋ kɪ tɪŋ ma dɪ ma mʊ guwosi gboni tɪyaŋ.
4 Ma ta kol molbiye, a ta paa diikusi mɛ. Ma ta paa naatɔbɔ pɛ kɪna hʊ ma aa sɪ tʊʊ tɪyaŋ, a ta sɪŋ kyʊwalɪ nala mɛ kɪ pɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ.
5 Dɪ mamaa rɛ ko mʊ gyʊʊ dɪya buloŋ, ma laa sɪya basɪ tɪya dɪya hʊ nala a baa, ‘Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ʊ fɪyɛlʊʊ we dɪya no tɪyaŋ.’
6 Dɪ nal lɛ ko we doŋ, a kyo fɪyɛlʊʊ hʊ ma aa sʊla tɪya ba, ma leŋ dɪ ʊ hɔŋ abee laaŋfɪya anɪɪ ma aa sʊla gɛɛ. Amɛ dɪ nal ko tuwo dɪya hʊ tɪyaŋ a kyo fɪyɛlʊʊ hʊ, ma leŋ dɪ fɪyɛlʊʊ hʊ ma aa sʊla mɪɪgɪ ko ma lee.
7 Dɪ ba aa rɛ ko tɪya ma lɪpɪnɪɪ, ma we doŋ, a di aŋ kɪ nyʊwa kɪŋ hʊ kɛ buloŋ ba aa sɪ tɪya ma. Beewɪya tʊŋtʊnnɪ buloŋ maga dɪ ba tun-ʊ rɛ. Ma ta gɔllɪ kɪ pɪŋ nala dɪɪsɪ tɪyaŋ.
8 Dɪ mamaa rɛ ko mʊ tɔɔ buloŋ, dɪ ba laa ma weliŋ, kɪŋ kɛ buloŋ ba aa sɪ tɪya ma, ma di.

9 Ma tɪɪbɪ wɪɪla tɪmma aa we tɔɔ hʊ tɪyaŋ aŋ basɪ tɪya bee hʊ nala a baa, ‘Wɪɪsɪ
koro hʊ ko kpaga ma rɛ.’
10 Amɛ dɪ mamaa rɛ ko mʊ tɔɔ buloŋ, dɪ ba bɪ laa ma weliŋ, ma lɪɪ sɪŋ ŋmanɪɪ
tɪyaŋ aŋ basɪ tɪya ba a baa,
11 ‘Ma bee hʊ taŋha aa mal á naasɪ tɪyaŋ, ba aa rɛ á piisi we ma tɪyaŋ nyɛ. Amɛ ʊ
maga dɪ ma gyɪma rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ koro hʊ ko kpaga ma rɛ.’
12 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, Sarɪya hʊ kyɛdiilii, Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ haŋ tɔɔ hʊ nala a te
Sodɔm nala.”

Tɔnɪ hʊ nala aa bɪ laa Yesu wɪya di
Matiwu 11.20-24

13 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ baa, “Mamaa Kɔrazɪŋ tɪmma, ma tʊwara sɪ yʊga! Mamaa
Bɛsaada tɪmma mɛ, ma tʊwara mɛ sɪ yʊga! Wɪmagɪla hʊ ba aa yaa ma tɪyaŋ, dɪ ba
aa rɛ fa yaa ba Taaya abee Siidɔŋ nala tɪyaŋ, ba fa bɪ sɪ yaa gyegye ka dɪ ba paa ba
logannɪ laalɪ, aŋ yaa tʊwɔl bʊgɪ ba tɪɪ a daga anɪɪ ba tɪsɪ kyogo rɛ, ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba
wɪbɔmɔ tɪyaŋ.
14 Sarɪya hʊ kyɛdiilii, Wɪɪsɪ sɪ fá Taaya abee Siidɔŋ nala sikii a te ma.
15 Mamaa Kapɛɛnam tɪmma, ma aa kyɛ dɪ ma kaŋ ma tɪɪ gyɪŋ wɪɪsɪbee rɛ. Amɛ
Wɪɪsɪ sɪ kpa ma yuwo ta dɪ ma tuu gyʊʊ diŋ.”
16 Ɛɛ rɛ ka Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Nal hʊ buloŋ aa gyegile nɪɪ ma
nyʊwa, ŋ nyʊwa mɛ rɛ ʊ gyegile nɪɪ gɛɛ. Nal hʊ buloŋ mɛ aa vɪya ma nyʊwa, ŋ
nyʊwa rɛ ʊ vɪya gɛɛ. Haŋ nal hʊ buloŋ mɛ aa vɪya ŋ nyʊwa, nal hʊ aa tɪma ŋ nyʊwa
mɛ rɛ ʊ tɪɪna vɪya gɛɛ.”

Yesu hatɪnna mɔllɪboto abee fi abee balɪya hʊ mɪɪgɪ ko ʊ lee

17 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna mɔllɪboto abee fi abee balɪya hʊ mɪɪgɪ ko ʊ lee abee teŋfɪyɛlʊʊ,
a basɪ tɪya ʊ a baa, “Á Tɪɪna, á aa mʊwa, dɪ ámaa rɛ ko nɔsɪ gyɪŋbɔmɔ ɪ feŋ tɪyaŋ,
ba aa tɪŋ á nyʊwa rɛ, a yaa wɪɪ hʊ buloŋ á aa baa dɪ ba yaa.”
18 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ naa Sɪtaanɪ rɛ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪnyuu ko tuu tele gɛɛ
anɪɪ duwoŋ aa lɪgɪsa.”
19 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Ma gyegile nɪɪ daha. Ŋ tɪya ma dee rɛ dɪ ma
wuwo vala dʊma abee nʊʊŋsɪ nyuni tɪyaŋ, ka dɪ ba bɪ sɪ wuwo dʊŋ ma. A bɪl tɪya
ma dee mɛ dɪ ma wuwo Sɪtaanɪ abee ʊ wɪɪ buloŋ. Ɛɛwɪya, wɪɪ buloŋ bɪ sɪ wuwo dɔŋ
ma.
20 Amɛ ma ta leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ akuu gyɪŋbɔmɔ aa tɪŋ ma nyʊwa wɪya, ma leŋ
dɪ ma tenni fɪyɛlɪ ba aa sabɪ ma fene biŋ wɪɪsɪbee tɪyaŋ wɪya.”

Yesu dannɪ Wɪɪsɪ
Matiwu 11.25-27; 13.16-17

21 Saŋa no tɪyaŋ, dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ leŋ Yesu teŋ fɪyɛlɪ. Nyɛ rɛ ʊ baa, “Ŋ
Kuwo, ɪ rɛ yaa wɪɪsɪnyuu abee taŋha buloŋ Tɪɪna. Ŋ aa kyʊwalɪ ɪ aŋgyʊwasʊ rɛ
yʊga, beewɪya, wɪya hʊ ɪ aa kpaa faŋa wɪgyʊnna, ba aa rɛ ɪ kpaa daga nala hʊ aa bɪ
yaa wɪgyʊnna. Wɪtɪɪ rɛ ŋ Kuwo, ɪ tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ɪ yaa wɪya no buloŋ.”
22 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ŋ Kuwo kpaa kɪŋ buloŋ dee tɪya ŋ nɛ.
Nal buloŋ tuwo a gyɪŋ gɛɛ hʊ mɪyaŋ biye hʊ aa kɪya, see ŋ kuwo dʊŋ. Ŋ dʊŋ mɛ rɛ
gyɪŋ gɛɛ ŋ kuwo aa kɪya, abee nala hʊ ŋ aa daga ɛɛ ŋ Kuwo hʊ aa kɪya a tɪya ŋ kyɛrɪ
tɪyaŋ.”
23 Nyɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ bɪrɪmɪ kyaasɪ ʊ hatɪnna hʊ dʊŋ aŋ basɪ tɪya ba a baa, “Ma
nyuu sʊma rɛ abee ma aa na wɪya no.
24 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee kuworo buloŋ fa aa kyɛ dɪ ba na wɪya
no ma aa naa rɛ, amɛ ba bɪ wuwo na ba; a fa lʊga mɛ dɪ ba nɪɪ wɪya no ma aa nɪɪ,
aŋ bɪ wuwo nɪɪ ba.”

Yesu daga ɛɛ aa maga dı á kyo á dɔŋtıŋsı

25 Ɛɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıl kıdıgı ko kı kyɛ dı ʊ magısı Yesu, a pıyɛsı ʊ a baa,
"Nıhıyawʊ, ɛɛ rɛ ŋ sı yaa a kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii?"
26 Nyɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ ba sabı biŋ Wıısı teŋ hʊ tıyaŋ? Wıya hʊ ba
aa saba biŋ memii rɛ yaa bee ı lee?"
27 Doŋ nɛ baal hʊ bası tıya Yesu a baa, "Ba saba baa 'Kyo ı tıına Wıısı abee ı tıya
buloŋ, abee ı dʊma buloŋ, abee ı dee buloŋ, abee ı hakıla buloŋ, aŋ kyo ı dɔŋtıına
mɛ anıı ı aa kyo ı tıı gɛɛ." '
28 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, "Wıya hʊ buloŋ ı aa basa yaa wıtıı rɛ. Dı ı rɛ aa
tıŋ ba, ı sı kaŋ mııbol."
29 Nyɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıl hʊ ha kı kyɛ dı ʊ daga anıı ʊ yaa nıtıı rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ bıl
pıyɛsı Yesu a baa, "Aŋnɛ rɛ yaa ŋ dɔŋtıına?"
30 Doŋ tıyaŋ nɛ Yesu maga namaga no a baa, "Baal kıdıgı rɛ gyı siye, a lıı
Gyerusalɛm a kı mʊ Gyɛriko. Ʊ aa mʊʊ hʊ tıyaŋ nɛ, gaala ko lıı bori ʊ ŋmanıı,
a kaŋ ʊ kıŋ kıŋ buloŋ laa, aŋ ŋmaa ʊ a bɔŋsı, aŋ vıya ʊ ta doŋ, ʊ pıŋ kı kyɛ dı ʊ
sʊba.
31 Ɛɛ rɛ dı Gyuuma wııkyʊwal sılaal kıdıgı mɛ kpaa ŋmanıı hʊ kı ko. Ʊ aa ko a na
baal hʊ, ʊ tıŋ gama, a kpala baŋ mʊ.
32 Ɛɛ rɛ Wııkyʊwaldııbal tʊŋtʊnnı kıdıgı mɛ bıl kı ko, a na ʊ, a mɛ kpala tıŋ gama
baŋ mʊ.
33 Ɛɛ rɛ dı Samaarıya tımma baal kıdıgı mɛ fa kpaa ŋmanıı hʊ kı ko. Ʊ aa ko na
baal hʊ, sikii kana ʊ.
34 Ʊ kpa mʊ pele ʊ, a sası ʊ dʊgʊlıya hʊ, a we luliye aŋ vʊwa, aŋ kpa ʊ saga ʊ tıı
kokumo tıyaŋ a kana ʊ mʊ nıhʊwala dıya kıdıgı, a leŋ ba kı deŋ ʊ.
35 Ʊ sıgballıya, ʊ sii kpa molbii tıya dıya hʊ tıına aŋ bası tıya ʊ a baa, 'Kı deŋ ʊ
nyuu tıyaŋ weliŋ. Dı mıyaŋ nɛ ko mııgı ko, kyıŋ mɔɔgɛɛ buloŋ ı aa ŋmaa pɛ baal
hʊ nyuu tıyaŋ, ŋ sı tuŋ tıya ı.'
36 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı Wıısı Teŋ dıdagıl hʊ a baa, 'I aa naa, nala no boto tıyaŋ, kıbee
rɛ yaa baal hʊ gaala aa ŋmaa hʊ dɔŋtıına?'
37 Ɛɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıl hʊ baa, 'Baal hʊ aa fáá ʊ sikii hʊ.' Yesu yaŋ bası tıya ʊ,
'Tɔɔ, ı mɛ mʊ a kı yaa gɛɛ tıı." '

Yesu mʊʊ dı ʊ na Maata abee Mɛɛrı

38 Yesu bee ʊ hatınna hʊ sii kpa ŋmanıı kı mʊ, a ko pele tɔɔ kıdıgı. Haaŋ kıdıgı
gyı we tɔɔ no tıyaŋ, ba kı yırı Maata. Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ Yesu gyʊʊ ʊ dıya.
39 Maata nıınatoluu mɛ fa we doŋ, ba kı yırı Mɛɛrı. Yesu aa hɔŋ dıya hʊ tıyaŋ,
Mɛɛrı ko hɔŋ ʊ logiŋ a kı gyegile wıya hʊ ʊ aa bası,
40 ka Maata sii mɛ fıyɛsı, ʊ kı tʊŋ tʊma dıya hʊ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ na dı tʊma hʊ yʊga
tıya ʊ, ʊ ko bası tıya Yesu a baa, "Ŋ Tıına, ı bı naa ŋ naabiye aa leŋ tʊma hʊ buloŋ
tıya ŋ dʊŋ? Leŋ dı ʊ sii ko lıı kyiyeli ŋ."
41 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, "Maata, ı leŋ wıgyamaa rɛ kı dɔm-ı.
42 Amɛ wıdıgı dʊŋ nɛ yaa sıfıyaŋ wıı. Haŋ wıı hʊ rɛ Mɛɛrı kɛ kpa gɛɛ. Nal buloŋ
mɛ bı sı wuwo kaŋ wıı no laa ʊ lee."

11

Yesu daga ɛɛ á aa sı kı kyʊwalı Wıısı
Matiwu 6.9-13; 7.7-11

1 Kyɛɛ kıdıgı Yesu sii mʊ dı ʊ kyʊwalı Wıısı lee kıdıgı tıyaŋ. Ʊ aa kyʊwalı Wıısı
hʊ teŋ, ʊ hatınna hʊ kıdıgı bası tıya ʊ a baa, "Á Tıına, daga ma gɛɛ á aa sı kı kyʊwalı
Wıısı, anıı Gyɔɔŋ fa aa daga ʊ hatınna hʊ gɛɛ."

2 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ ma ko kɪ kyɛ dɪ ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ buloŋ, ma baa,
“Á Kuwo Wɪɪsɪ,
leŋ dɪ ɪ feŋ gyɪŋ,
leŋ dɪ ɪ koro hʊ ko.
3 Tɪya ma á nyʊwa kɪdiilii kyɛɛ buloŋ.
4 Kpa á wɪbɔmɔ kɪ kyɛ ma anɪɪ á mɛ aa kpaa á dɔŋtɪŋsɪ wɪbɔmɔ kɪ kyɛ ba gɛɛ,
aŋ lɪɪ ma wɪɪ buloŋ aa sɪ kaŋ ma we wɪbɔŋ yayɪ tɪyaŋ.”
5 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ma leŋ dɪ á kpa anɪɪ ma kɪdɪgɪ rɛ mʊʊ ʊ kyana dɪya tekere, a basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Ŋ kyana, sii kyɪma ŋ paanʊʊ gama boto.
6 Ŋ kyana rɛ lɪɪ ŋmanɪɪ a ko ŋ lee tebine no, ka ŋ bɪ kaŋ kɪŋ buloŋ dɪ ŋ yaa tɪya ʊ dɪ ʊ di.’
7 Ɛɛ rɛ ɪ kyana hʊ we dɪya tɪyaŋ aŋ basɪ tɪya ɪ a baa, ‘Ta kɪ dɔmɪ-ŋ, ŋ dimbee lara rɛ. Ka ŋ bee ŋ balɪya buloŋ mɛ pɪŋ. Ŋ bɪ sɪ wuwo sii a yaa wɪɪ buloŋ tɪya ɪ.’
8 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, kapuwo ʊ bɪ sɪ sii kpa paanʊʊ hʊ tɪya ɪ akuu ma aa yaa kyaŋsɪ wɪya. Amɛ ʊ sɪ sii tɪya kɪŋ hʊ buloŋ ɪ aa kyɛɛ, akuu ɪ aa bɪ fáá hɪɪsɪ aŋ sɪŋ kɪ sʊla deŋdeŋ wɪya.
9 Ɛɛwɪya, ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, dɪ ɪ rɛ aa sʊl kɪŋ Wɪɪsɪ lee deŋdeŋ, ʊ sɪ kpa tɪya ɪ. Dɪ ɪ rɛ aa kyɛ kɪŋ Wɪɪsɪ lee mɛ, ɪ sɪ na ʊ. Dɪ ɪ rɛ aa ŋmaa boro hʊ, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ suri tɪya ɪ.
10 Beewɪya, nal hʊ buloŋ aa sʊl kɪna Wɪɪsɪ lee, ʊ aa tɪya ʊ rɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa kyɛ kɪŋ Wɪɪsɪ lee, ʊ aa na ʊ rɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa ŋmaa boro hʊ, Wɪɪsɪ aa kaŋ suri tɪya ʊ rɛ.
11 Kuwo bee rɛ we daha, aa sɪ kpa dʊŋ a tɪya ɪ biye dɪ ʊ rɛ sʊla fuwonamɪya ɪ lee?
12 Koo ma kɪbee rɛ sɪ kpa nʊʊma tɪya ɪ biye, dɪ ʊ rɛ sʊla gyihal ɪ lee?
13 Dɪ mamaa yaŋ aa yaa nɪbɔmɔ rɛ gyɪŋ ma aa sɪ kpa kɪweliye tɪya ma biisi. Ɛɛ rɛ ma Kuwo Wɪɪsɪ aa yaa wɪweliye buloŋ tɪɪna, a we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ, kɛ sɪ yaa ʊ bɪ kpaa Wiyesi Welii hʊ kɪ tɪya nala hʊ aa sʊla ʊ kɪ kyɛ.”

Yesu abee Bɛlizebul
Matiwu 12.22-30, 43-45; Maakɪ 3.20-27

14 Yesu gyɪ kile gyɪŋbɔŋ kɪ ta baal kɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ. Gyɪna hʊ aa lɪɪ ko teŋ, baal hʊ wuwo kɪ basɪ wɪya, beewɪya gyɪna hʊ fa leŋ ʊ ganɪya rɛ. Wɪɪ no gyɪ yaa gyamaa hʊ buloŋ aa laŋŋa doŋ wɪkperii rɛ.
15 Amɛ nala hʊ badɔmɔŋ baa dɪ gyɪŋbɔmɔ kuwori hʊ ba aa yɪrɪ Bɛlizebul lɛ tɪya ʊ dee dɪ ʊ kɪ kile gyɪŋbɔmɔ gɛɛ.
16 Nala hʊ badɔmɔŋ mɛ kɪ kyɛ dɪ ba magɪsɪ Yesu. Ɛɛ rɛ ba baa dɪ ʊ yaa wɪmagɪl dɪ ba na, a gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ rɛ tɪya ʊ dee ʊ kɪ yaa gɛɛ.
17 Yesu wuwo gyɪŋ ba tɪbɪɪna a basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ paalʊʊ nala rɛ we doŋ a bɪ kaŋ nyʊʊdɪgɪ, ba paalʊʊ hʊ sɪ tele. Dɪ nɪmmabalɪya mɛ rɛ we doŋ a bɪ kaŋ nyʊʊdɪgɪ, ba dɪya sɪ tele.
18 Ɛɛwɪya, dɪ Sɪtaanɪ nala rɛ we doŋ a gʊla kɪ kaa dɔmɔŋ, Sɪtaanɪ koro hʊ mɛ bɪ sɪ sɪŋ.”
19 “Na ma baa dɪ Bɛlizebul lɛ tɪya ŋ dee ŋ kaŋ kɪ kile gyɪŋbɔmɔ nala tɪyaŋ. Dɪ gɛɛ rɛ yaa wɪtɪɪ, kɪbee rɛ yaŋ tɪya ma hatɪnna mɛ dee ba kɪ kile gyɪŋbɔmɔ nala tɪyaŋ? Ma hatɪnna no tɪɪ daga anɪɪ ma yaa wɪnyɪyɛla rɛ.
20 Amɛ Wɪɪsɪ dee rɛ ŋ kɛ kaŋ kɪ kile gyɪŋbɔmɔ nala tɪyaŋ. Wɪɪ no rɛ yaŋ daga anɪɪ Wɪɪsɪ koro hʊ teŋ we ma tɪyaŋ nɛ.
21 Dɪ gaduwogi rɛ vʊwa ʊ tʊwanɪ, a hɔŋ pɔ ʊ dɪya, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo gyʊʊ dɪya hʊ a kpa kɪŋ buloŋ.

22 Amɛ dı nal mɛ aa deye te ʊ rɛ ko kyigi ʊ, ʊ aa kaŋ ʊ balaala hʊ buloŋ tıyaŋ ʊ
fa aa kpaa ʊ bayıyɛla we rɛ ʊ laa, aŋ paa ʊ kına hʊ buloŋ mʊ dı ʊ bee ʊ kyaŋsı kaŋ
kpaa dɔmɔŋ.
23 Nal hʊ buloŋ aa bı yaa ŋ nal, ʊ tıına lıı ŋ hal lɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa bı pɛɛ ŋ
tıyaŋ dı á kaŋ nala kı laŋŋı, ʊ tıına ŋmaa pısa kı ta rɛ.”
24 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya nala hʊ a baa, “Dı gyıŋbɔŋ nɛ ko lıı nal tıyaŋ, ʊ aa mʊ
gɔllı taŋhahılıı tıyaŋ nɛ a kı kyɛ liwiyesii. Dı ʊ rɛ ko bı naa lee, ʊ aa bası tıya ʊ tıı
rɛ a baa, ‘Ŋ sı mııgı mʊ lee hʊ ŋ aa lıya.’
25 Dı ʊ rɛ ko mııgı mʊ a na dı bisiŋ tuwo dıya hʊ tıyaŋ, ka ba marı ʊ buloŋ weliŋ,
26 ʊ aa mııgı lıı rɛ, a kaŋ gyıŋbɔmɔ bapɛ, kına mɛ aa bɔmɔ te ʊ tıı, ba ko gyʊʊ a
pɛ ʊ tıyaŋ. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ba yaŋ sı lɔrı nal hʊ tıyaŋ a te buŋbuŋ hʊ.”
27 Yesu aa bası gɛɛ teŋ, dı haaŋ kıdıgı mɛ we nıgyamaa hʊ tıyaŋ a faası bası tıya
ʊ a baa, “Nyusʊŋtıına rɛ yaa haaŋ hʊ aa lʊla ı, a dıyɛsı ı.”
28 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya ʊ a baa, “Ɛɛ daa! Amɛ nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ
aa nıı Wıısı wıya, a kı tıŋ ba.”

Ba baa dı Yesu yaa wımagıl
Matiwu 12.38-42

29 Nala aa gol Yesu gɛɛ, ʊ bası tıya ba a baa, “Ma gyınaŋ nala bɔmɔ rɛ kıŋkaŋ. Ma
baa dı ŋ yaa wımagıl dı ma na a gyıma anıı ŋ dee hʊ lıı Wıısı lee rɛ. Ŋ bı sı yaa
gɛɛ. Wımagıl hʊ ma aa kyɛ, ma bı sı na ʊ, see wımagıl hʊ Wıısı gyı aa yaa ʊ tıŋdaal
Gyoona tıyaŋ.
30 Ɛɛ hʊ Wıısı tıŋdaal Gyoona gyı aa yaa magıl a tıya Ninive tımma, ɛɛ tıı rɛ Mıyaŋ
Nihuwobiŋ Biye mɛ sı yaa magıl a tıya gyınaŋ nala.
31 Haaŋ kıdıgı rɛ gyı dii paalʊʊ kıdıgı ba aa yırı Siiba koro. Dʊnıya sarıya hʊ
kyɛdiilii, haaŋ no sı kpa kyogisi tıya ma gyınaŋ nala. Beewıya, ʊ paalʊʊ bee Iziral
paalʊʊ gyı boliye rɛ weliŋ, ka ʊ gyı sii mʊ doŋ dı ʊ gyegili nıı wıgyʊŋ hʊ Iziral kuwori
Solomɔn aa kana a kı daga nala. Ŋ bası kı tıya ma rɛ anıı nal lɛ we ma tıyaŋ daha
a te Solomɔn, ka ma bı yaa siri dı ma gyegili nıı ʊ nyʊwa.
32 Dʊnıya sarıya kyɛdiilii, Ninive nala mɛ sı sii a kpa kyogisi a tıya ma weliŋ. Saŋa
hʊ tıyaŋ Gyoona gyı aa mʊ bası Wıısı wıya tıya Ninive nala, ba gyı bırıma lıı ba
wıbɔmɔ tıyaŋ nɛ aŋ tıŋ Wıısı. Ŋ bası kı tıya ma rɛ anıı nal lɛ we ma tıyaŋ a te
Gyoona, ka ma bı yaa siri dı ma gyegili nıı ʊ nyʊwa.”

Nihuwobiŋ sıya rɛ yaa ʊ kyaanʊʊ
Matiwu 5.15; 6.22-23

33 Ɛɛ rɛ Yesu bıl daga ba a baa, “Nal buloŋ bı sı nyɔgɔ fıŋtına ʊ dıya tıyaŋ, aŋ kpa
faŋa, koo a kpa gbaha kyige tɔ. Ʊ aa kpa dı ʊ saga fıŋtıŋdaaŋ nyuu tıyaŋ nɛ dı ʊ
kyaanı dıya hʊ tıyaŋ a tıya nala hʊ buloŋ aa ko kı gyʊʊ.
34 Ɪ sıya rɛ yaa ı teŋ kyaanʊʊ. Dı ı sıya rɛ weliye, ı teŋ buloŋ aa kaŋ kyaanʊʊ rɛ,
amɛ dı ı sıya rɛ bı weliye, ı teŋ buloŋ we bilhuu tıyaŋ nɛ.
35 Ma pɔ dı kyaanʊʊ hʊ ma aa kana ta ko bırımı bilhuu.
36 Dı ı teŋ buloŋ nɛ kaŋ kyaanʊʊ, dı ı lee buloŋ mɛ tuwo bilhuu tıyaŋ, ı teŋ lee
buloŋ sı we kyaanʊʊ tıyaŋ, anıı fıŋtına aa kyaanı we ı tıyaŋ gɛɛ.”

Yesu bası Farasiima abee Wıısı Teŋ dıdagıla wıya
Matiwu 23.1-36; Maakı 12.38-40

37 Yesu aa bası wıya no ko teŋ, ɛɛ rɛ Farasii kıdıgı yırı ʊ dı ʊ ko ʊ dıya a di kına.
Ɛɛ rɛ Yesu mʊ hɔŋ dı ʊ di kıdiiliye hʊ, aŋ bı sɔŋ nıı anıı ba lesiri aa daga gɛɛ, aŋ kı
di kına hʊ.
38 Farasii hʊ aa naa gɛɛ, ʊ nyʊwa fıyɛlı.

39 Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Mamaa Farasiima, ma aa sasɪ ma gbaŋsɪ
abee ma nɪɪnyʊwagbaŋbiisi hala rɛ ba weliye, aŋ bee sasɪ ba tɪsɪ kɛ, ka ba tɪsɪ buloŋ
birisi. Ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ nɪɪnyʊwagbaŋbiisi abee gbaŋsɪ no. Ma tenni rɛ weliye, amɛ
ma tɪsɪ kɛ tɪyaŋ, ma kaŋ tɪhɔllʊʊ rɛ abee tɪbɪɪŋbɔmɔ.
40 Ɛɛ dɔŋ bambugo! Wɪɪsɪ hʊ aa marɪ ma teŋbiye, ʊ rɛ marɪ ma tɪsɪ mɛ.
41 Dɪ mamaa rɛ aa kyɛ dɪ ma tɪsɪ pʊllɪ, ma kpa gbaŋsɪ hʊ tɪya kɪna tɪya nyaaba.
42 Mamaa Farasiima, ma sɪ na tʊwara yʊga! Paaponni hʊ buloŋ ma aa kpa we
kɪdiiliye tɪyaŋ ba sʊwala sʊma, ma aa kaŋ ba kpaa leye fi rɛ, a kpa lɪdɪgɪ sʊla Wɪɪsɪ.
Ma aa yaa wɪmʊlla no buloŋ nɛ, aŋ aa vɪya wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʊ kɛ, a bɪ kyo Wɪɪsɪ mɛ.
Ma aa kaŋ ma kɪna kpaa leye fi fi, a kpa lɪdɪgɪ tɪya Wɪɪsɪ gɛɛ, ʊ yaa wɪwelii rɛ, amɛ
ɛɛ bɪ daga anɪɪ ma vɪya wɪkaalɪya hʊ kɛ ta.
43 Mamaa Farasiima, ma sɪ na tʊwara yʊga! Dɪ mamaa rɛ ko gyʊʊ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ,
ma aa kɪ kyɛ nɪbala nɪhɔnɪya rɛ dɪ ma hɔŋ. Dɪ mamaa rɛ ko gyʊʊ gyamaa tɪyaŋ mɛ,
ma aa kɪ kyɛ dɪ nal nal buloŋ yʊwɔgɪ kɪ kyʊwalɪ ma rɛ abee gyɪrɪma.
44 Ma sɪ na tʊwara yʊga! Ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ bilni bee taŋha aa pɪŋ maga dɔmɔŋ,
nala bɪ gyɪma aŋ kɪ vala ba nyuu, a kyogi ba sɪna.”
45 Yesu aa basɪ gɛɛ teŋ, Wɪɪsɪ teŋ dɪdagɪl kɪdɪgɪ basɪ tɪya ʊ a baa, “Nɪhɪyawʊ, ɪ aa
ko kɪ basɪ wɪya no, ɪ aa kɪ tʊʊsɪ ma mɛ rɛ gɛɛ.”
46 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla mɛ, ma sɪ na tʊwara yʊga. Ma aa
kpa kyʊgɪyoho rɛ a kyʊgɪ nala, ba bɪl lɔlɔ ba kyʊŋ. Aŋka ma tɪɪ mɛ bɪ sɪ laa nyʊwa
pɛ ba tɪyaŋ mʊhʊ mɛ dɪ ba wuwo kyʊŋ kyʊgɪsɪ hʊ.
47 Ma sɪ na tʊwara yʊga! Ma aa saa bilweliye rɛ a we Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ tɪɪ ma
naabaala aa kpʊwa.
48 Nyɛ daga anɪɪ ma laa di anɪɪ wɪɪ hʊ ma naabaala aa yaa kpaa ŋmanɪɪ rɛ.
Beewɪya, ba kpʊʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ rɛ, ma mɛ saa bilni we ba.
49 Wɪɪ no wɪya, Wɪɪsɪ wɪgyʊŋ tɪyaŋ, ʊ basa rɛ a baa, ‘Ɲ sɪ ta ŋ tɪŋdaala abee ŋ
kpambɪsɪ dɪ ba mʊ ba lee. Ba sɪ kpʊ ba badɔmɔŋ aŋ dɔgɪsɪ ba badɔmɔŋ mɛ.’
50 Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ gyɪnaŋ nala akuu Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ ba aa kpʊwa a lɪɪ dʊnɪya
piili tɪyaŋ buloŋ wɪya,
51 a lɪɪ saŋa hʊ ba aa kpʊʊ Abɛl a kaŋ mʊ pele saŋa hʊ ba aa kpʊʊ Zakarɪya
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ gyaŋwuwo tɪyaŋ, kogu hʊ tɪyaŋ ba aa kpa kɪna a lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ kɪ
tɪya Wɪɪsɪ abee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪɪ paga tɪyaŋ. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, Wɪɪsɪ
sɪ dɔgɪsɪ gyɪnaŋ nala buloŋ kɪŋkaŋ akuu nala no buloŋ wɪya.
52 Mamaa Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla, ma mɛ sɪ na tʊwara yʊga! Ma kaŋ dɪya hʊ nala aa sɪ
gyʊʊ a na wɪgyʊŋ lara rɛ, aŋ lɪɪ saafɪɪbiye hʊ faŋa. Ma tɪɪ bee kyɛ dɪ ma gyʊʊ dɪya
hʊ aŋ pɔ dɪ nala hʊ aa kyɛ dɪ ba gyʊʊ mɛ ta gyʊwa.”
53 Yesu aa basɪ wɪya no tɪya ba ko teŋ, aŋ kɪ lɪɪ, Wɪɪsɪ teŋ dɪdagɪla hʊ abee Farasiima
hʊ piili kɪ basɪ ʊ wɪya abee baaŋ, a kɪ pɪyɛsɪ ʊ wɪgyamaa.
54 Beewɪya ba fa aa kyɛ dɪ ʊ baaŋ sii rɛ dɪ ʊ basɪ wɪɪ kyogi Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ, dɪ ba
tɪŋ doŋ kana ʊ.

12

Yesu baa dɪ gyambatɪmma kɪ gyɪma
Matiwu 10.26-27

1 Gyamaa hʊ gyɪ aa ko laŋŋɪ Yesu lee gyɪ bɪ kyalla, lee hʊ buloŋ gyɪ su abee nala,
haalɪ ba kɪ fɪrɪgɪ dɔmɔŋ lee buloŋ. Ɛɛ rɛ Yesu laa sɪya basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa,
“Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ ma weliŋ abee Farasiima hʊ wɪya, beewɪya ba yaa minaafigi
tɪmma rɛ. Ba wɪdagɪya kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ sɪbʊl. (Dɪ ɪ rɛ kpaa ʊ mʊhʊ mɛ we kɪna tɪyaŋ,
ka ba aa sii pʊʊsɪ rɛ).
2 Wɪɪ buloŋ aa faŋa, ʊ sɪ ko lɪɪ lɪgyalɪɪ dɪ nala nɪɪ ʊ.

3 Wıı hʊ buloŋ mɛ ba aa basa bilhuu tıyaŋ, ba sı nıı ʊ pʊlʊŋ tıyaŋ. Wıı hʊ buloŋ
mɛ ba aa miŋse bası dıya tıyaŋ, ba sı gyıŋ heeli bası ʊ salnı nyuni tıyaŋ.”

Ma kı fá Wıısı aŋ ta kı fáá nihuwobiŋ
Matiwu 10.28-33

4 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Ŋ kyaŋsı, ŋ bası kı tıya ma rɛ, ma ta kı fáá nal hʊ aa sı wuwo
kpʊ ma teŋbiye dʊŋ, aŋ bı sı wuwo yaa ma wıbɔŋ buloŋ pɛ.
5 Ŋ sı daga ma nal hʊ aa maga dı ma kı fá. Ma kı fá Wıısı, beewıya ʊ rɛ kaŋ dee
ʊ aa sı wuwo kpʊ ma, aŋ bıl kaŋ dee mɛ ʊ aa sı wuwo kpa ma we diŋ tıyaŋ. Ŋ bası
kı tıya ma rɛ, ʊ rɛ maga dı ma kı fá ʊ.
6 Ma aa kpa kokosi bɔnɔŋ nɛ a yallı kobo balıya dʊŋ. Amɛ Wıısı kɛ bee yeŋŋi ba
tıyaŋ kıdıgı mɛ wıya.
7 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı wıı buloŋ wıya yaa ma kambıŋ, beewıya Wıısı paalı gyıŋ ma
nyupʊna mɛ gba nyʊwa rɛ. Wıısı lee tıyaŋ, ma kıdıgı buloŋ kaŋ tɔnɔ te kokogyamaa
rɛ.
8 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʊ buloŋ aa sı suri ʊ nyʊwa gyamaa tıyaŋ a baa dı
ʊ yaa ŋ hatınna rɛ, Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ sı bası gɛɛ tıı tıya ʊ Wıısı malıkası
sıya tıyaŋ.
9 Amɛ nal hʊ mɛ buloŋ aa vıya ŋ wıya gyamaa tıyaŋ, Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ
sı vıya ʊ wıya Wıısı malıkası sıya tıyaŋ.
10 Nal hʊ buloŋ aa bası wıbɔŋ a tıya mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, Wıısı sı kpa kyɛ ʊ,
amɛ nal hʊ buloŋ aa tʊʊsı Wıısı Wiyesi Welii hʊ, Wıısı bı sı kpa kyɛ ʊ tıına.
11 Dı ba aa rɛ kaŋ ma gyʊʊ Gyuuma wıkyʊwaldıısı, koo a kaŋ ma mʊ kuworo abee
nıhıyası sıya dı ba di ma sarıya, ma ta leŋ dı ma bembiye kı sii abee gɛɛ ma aa sı
bası a laa ma tıı, koo wıı kɛ buloŋ ma aa sı bası.
12 Saŋa hʊ tıı tıyaŋ, Wıısı Wiyesi Welii hʊ rɛ sı daga ma wıı hʊ ma aa sı bası.”

Yesu maga kına tıına kıdıgı aa yaa bambugi namaga

13 Yesu fa aa bası wıya kı tıya nıgyamaa hʊ tıyaŋ, baal kıdıgı sii bası tıya ʊ a baa,
“Nıhıyawʊ, á kuwo sʊba rɛ aŋ ka ʊ kyaŋ. Ŋ aa sʊla ı dı ı bası tıya ŋ maana dı ʊ kaŋ
kyaŋ hʊ kpaa, a kpa ŋ tol tıya ŋ.”
14 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ŋ bagyʊwa, aŋnɛ rɛ lıı ŋ dı ŋ di ma wıı no sarıya,
koo dı ŋ kaŋ ma kuwo kyaŋ kpaa ma.”
15 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya nala hʊ a baa, “Ma gyıŋ tıya ma tııma weliŋ, a pɔ dı
ma ta kaŋ tıbal ma kına kyɛyı tıyaŋ. Dı nal lɛ kyo ʊ kaŋ kına mɔɔgɛɛ buloŋ mɛ, amɛ
kına hʊ daa aa tıya ʊ mııbol.”
16 Doŋ nɛ Yesu yaŋ maga namaga no tıya ba a baa, “Baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ a
kaŋ kına weliŋ a biŋ ʊ baga. Ʊ baga hʊ kına mɛ yaa weliŋ.
17 Ɛɛ rɛ ʊ gyı kı bıını ʊ tıya tıyaŋ a baa, ‘Ɛɛ rɛ ŋ sı yaa? Ŋ bı kaŋ lee ŋ aa sı we ŋ
kına no buloŋ.’
18 Doŋ nɛ ʊ liisi ʊ tıya tıyaŋ a baa, ‘Nyɛ rɛ ŋ sı yaa! Ŋ sı kyeŋŋi ŋ busolo ŋ aa kana,
aŋ marı saa kıbala, a yaŋ kpa ŋ panyʊwa kına hʊ buloŋ a we doŋ.
19 Aŋka dı ŋ yaŋ bası tıya ŋ tıı a baa, ‘Ŋ yaa nyusʊŋtıına rɛ! Ŋ biŋ kına rɛ yʊga.
Ŋ sı yaa bıŋgyamaa dı ŋ bı kyɛɛ kıŋ buloŋ lɔlɔ. Ŋ sı ta gyıya, a di kına aŋ nyʊwa
vɔgɔ abee teŋfıyɛlʊʊ.’
20 Ɛɛ rɛ Wıısı bası tıya ʊ, ‘Ɛɛ dɔŋ bambugi! Tebine no buloŋ ŋ sı laa ı mııbol ı lee.
Ka dı á na nal hʊ aa sı tıŋ kına hʊ ı aa kyɛɛ biŋ.’
21 Yesu aa maga namaga hʊ teŋ, ʊ baa, ‘Nala hʊ buloŋ aa kyɛɛ kına biŋ ba tıı wıya,
ba kıı gɛɛ rɛ anıı baal no, beewıya ba bı yaa kına tımma Wıısı sıya tıyaŋ.” ’

Yesu daga nala dı ba yelli Wıısı
Matiwu 6.25-34

22 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ɛɛwɪya, ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma ta leŋ
kɪdiiliye hʊ ma aa sɪ di a kaŋ mɪɪbol wɪya kɪ dɔŋ ma, a ta leŋ dɪ ganni hʊ mɛ ma aa
sɪ kpa we ma tenni wɪya mɛ kɪ dɔŋ ma.
23 Ma mɪɪbol lɛ yaa sɪfɪyaŋ a te kɪdiiliye, ma tenni wɪya mɛ yaa sɪfɪyaŋ a te ganni.
24 Ma na digibiisi! Ba bee pala, ba bɪ kaŋ busolo mɛ a kɪ we kɪdiiliye, ka Wɪɪsɪ kɪ
dɪyɛsɪ ba. Amɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, mamaa rɛ kaŋ tɔnɔ kɪŋkaŋ buloŋ a te digibiisi.
25 Dɪ mamaa rɛ leŋ kɪna no wɪya kɪ dɔŋ ma kɛ, ma kɪbee rɛ sɪ wuwo kuu ɛɛ wɪya
a kaŋ kyɛdɪgɪ mɛ gba pɛ ʊ mɪɪbol tɪyaŋ, dɪ ʊ kyɛsʊʊ rɛ pele.
26 Dɪ mamaa rɛ yaŋ bɪ sɪ wuwo kaŋ kyɛdɪgɪ mɛ pɛ ma mɪɪbol tɪyaŋ dɪ ma kyɛyɛ rɛ
pele, bee rɛ tɪŋ ma leŋ kɪna no wɪya kɪ dɔŋ ma?
27 Ma na tɪɪfɪɪla! Ba bee tʊŋ tʊma, ba bɪ sʊwa ganni mɛ kɪ laalɪ, amɛ ba weliye rɛ
kɪŋkaŋ. Saŋa hʊ Kuwori Solomɔn fa aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ, ʊ fa kaŋ kɪna rɛ weliŋ.
Amɛ ʊ ganni mɛ gba fa bɪ weliye maga tɪɪfɪɪla no.
28 Wɪɪsɪ rɛ aa leŋ ɔhɔ nyʊ, a waa, a weliye, ka ba aa bee pɪɪsɪ aŋ hɪla, ba kpa diŋ
nyɔgɔ ta. Dɪ Wɪɪsɪ rɛ aa wuwo leŋ ɔhɔ weliye gɛɛ, bee rɛ tɪŋ ma kɪ bɪɪnɪ anɪɪ ʊ bɪ sɪ
wuwo tɪya ma ma teŋbii kɪna? Ma bɪ laa Wɪɪsɪ di yʊga!
29 Ɛɛwɪya, ma ta leŋ dɪ kɪna hʊ ma aa sɪ di abee kɪna hʊ ma aa sɪ nyʊwa wɪya dʊŋ
kyɪl ma.
30 Nala hʊ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ dʊnɪya no tɪyaŋ, ba aa rɛ aa lʊga kɪ kyɛ kɪna no. Ma
Kuwo Wɪɪsɪ gyɪma anɪɪ ma aa kyɛ kɪna no rɛ.
31 Ɛɛwɪya, ma laa sɪya leŋ dɪ Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya kyɪl ma. Ʊ sɪ kpa ma kɪkyɛɛlɪya
buloŋ pɛ tɪya ma.”

Wɪɪsɪbee dʊwa
Matiwu 6.19-21

32 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Ma nala hʊ aa tɪŋa ŋ, ma bɪ yʊga, amɛ ma ta leŋ dɪ kambɪŋ
kaŋ ma. Ma Kuwo Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛla rɛ ʊ aa sɪ leŋ ma di wɪɪsɪbee koro.
33 Ma kpa ma kɪna buloŋ yallɪ a kpa molbiye hʊ tɪya nyaaba. Ma kɪ kyɛ kɪna hʊ aa
bee kyogi a biŋ ma tɪɪ Wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Doŋ nɛ ba bɪ sɪ teŋ, beewɪya gaal tuwo doŋ
aa sɪ gaa ba, tuyi mɛ tuwo doŋ aa sɪ di ba.
34 Lee hʊ ɪ sɪfɪyaŋ kɪna aa wee, doŋ nɛ ɪ hakɪla mɛ aa we.
35 Ma kɪrɪsɪ ma tɪɪ ma weliŋ, a yaa siri pɔ wɪɪ hʊ buloŋ aa sɪ ko ma tɪyaŋ.
36 Ma kɪɪ gɛɛ anɪɪ dɪya tʊŋtʊnnɪ weliye aa kyol ba fɪŋtɪŋsɪ a hɔŋ kɪ gyegili ba dɪya
tɪɪna dɪ ʊ lɪɪ hafalɪɪ gbɪyala ko. Dɪ ʊ rɛ ko saŋa buloŋ mɛ, a ŋmaa boro hʊ, ba sɪ kaŋ
suri tɪya ʊ lagɪ lagɪ.
37 Ʊ sɪ yaa wɪwelii rɛ a tɪya tʊŋtʊnna hʊ dɪ ba dɪya tɪɪna hʊ rɛ ko puu ba dɪ ba hɔŋ
kɪ gyegili ʊ. Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ʊ sɪ wuri ʊ gabal, aŋ leŋ dɪ tʊŋtʊnna hʊ hɔŋ
dɪ ʊ yaa kɪdiiliye tɪya ba dɪ ba di.
38 Dɪ ʊ rɛ mɪɪgɪ ko tekere koo saŋa kɛ buloŋ, aŋ ko puu ba dɪ ba hɔŋ kɪ gyegili ʊ,
ʊ sɪ yaa wɪwelii rɛ kɪŋkaŋ a tɪya ba.
39 Ma bɪɪnɪ wɪɪ no na weliŋ! Dɪ nal lɛ gyɪŋ saŋa hʊ gaala aa sɪ ko gaa ʊ dɪya kɪna,
ʊ sɪ bara doo a hɔŋ pɔ ʊ dɪya hʊ dɪ gaala hʊ ta ko gaa ʊ kɪna.
40 Ma mɛ yaŋ yaa siri, beewɪya, mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪ ko saŋa hʊ tɪyaŋ ma aa
bɪ yɪyɛla.”

Tʊŋtʊnnɪ hʊ aa kaŋ wɪtɪɪ abee tʊŋtʊnnɪ hʊ aa bɪ kaŋ wɪtɪɪ
Matiwu 24.45-51

41 Ɛɛ rɛ Piita pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Tɪɪna, á dʊŋ nɛ ɪ maga namaga no kɪ tɪya koo, ɪ
maga kɪ tɪya nal buloŋ nɛ?”

42 Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Yesu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ba a baa, “Kɪbee rɛ yaŋ yaa tʊŋtʊnnɪ hʊ aa kaŋ
wɪtɪɪ abee wɪgyʊŋ? Ʊ rɛ yaa nal hʊ ʊ nɪhɪyawʊ aa lɪya dɪ ʊ kɪ deŋ ʊ dɪya, aŋ pɛ kɪ
tɪya ʊ tʊŋtʊnnɪ dɔŋtɪŋsɪ mɛ kɪdiiliye saŋa hʊ ʊ aa maga dɪ ʊ tɪya ba.
43 Dɪ tʊŋtʊnnɪ hʊ rɛ aa yaa wɪya hʊ ʊ nɪhɪyawʊ aa daga ʊ dɪ ʊ yaa, ʊ teŋ sɪ fɪyɛlɪ
saŋa hʊ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ aa sɪ mɪɪgɪ ko.
44 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, ʊ nɪhɪyawʊ hʊ sɪ kpa ʊ kɪna buloŋ we tʊŋtʊnnɪ no
nosi tɪyaŋ dɪ ʊ kɪ deŋ.
45 Amɛ dɪ tʊŋtʊnnɪ hʊ rɛ ko liisi ʊ tɪya tɪyaŋ anɪɪ ʊ dɪya hʊ tɪɪna sɪ pɪɪsɪ, ka dɪ ʊ
piili kɪ dɔgɪsɪ ʊ tʊŋtʊnnɪ dɔŋtɪŋsɪ hʊ, ba baala abee haana buloŋ, aŋ kɪ di kɪdigalma,
a nyʊwa sɪŋ kɪ bugo,
46 Kyɛɛ hʊ tʊŋtʊnnɪ no aa bɪ yɪyɛla abee saŋa hʊ ʊ aa bɪ gyɪma, haŋ kyɛɛ hʊ rɛ ʊ
nɪhɪyawʊ hʊ sɪ mɪɪgɪ ko. Doŋ tɪyaŋ nɛ ʊ sɪ kana ʊ, a dɔgɪsɪ ʊ weliŋ, aŋ kile ʊ ta, a
leŋ dɪ ʊ na tʊwara hʊ nala hʊ aa bɪ laa Wɪɪsɪ di aa sɪ na.
47 Tʊŋtʊnnɪ hʊ aa gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ nɪhɪyawʊ aa kyɛ dɪ ʊ yaa aŋ bɪ yaa siri dɪ ʊ yaa
haŋ wɪɪ hʊ, ʊ nɪhɪyawʊ hʊ sɪ vɪɪrɪ ʊ kɪŋkaŋ.
48 Amɛ tʊŋtʊnnɪ hʊ aa bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ nɪhɪyawʊ aa kyɛ dɪ ʊ yaa, aŋ yaa wɪɪ hʊ
aa maga dɪ ba vɪɪrɪ ʊ mɛ, ba sɪ vɪɪrɪ ʊ mʊhʊ. Dɪ ba kpaa kɪna yʊga a tɪya nal dɪ ʊ kɪ
deŋ, ba sɪ kɪ kyɛ kɪna yʊga rɛ a lɪɪ ʊ lee. Dɪ ba kpaa kɪna yʊga kɪŋkaŋ mɛ a tɪya nal
dɪ ʊ kɪ deŋ, ba sɪ kɪ kyɛ kɪna yʊga kɪŋkaŋ a lɪɪ ʊ lee.”

Nala sɪ kuu Yesu wɪya a porigi dɔmɔŋ
Matiwu 10.34-36

49 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Ŋ ko dɪ ŋ we dʊnɪya diŋ nɛ. Ŋ kɛ wɪkyɛɛlɪɪ rɛ fa gba yaa dɪ
diŋ hʊ fa piili kɪ di lagɪlagɪ no.
50 Nɪɪfori kɪdɪgɪ rɛ we doŋ ba aa sɪ fo ŋ. Dɪ ba aa rɛ bɪ foo ŋ teŋ, ŋ hakɪla bɪ sɪ pɪŋ
lɪdɪgɪ.
51 Ma bɪɪna anɪɪ fɪyɛlʊʊ rɛ ŋ kaŋ ko dʊnɪya? Fɪyɛlʊʊ daa! Ŋ ko rɛ dɪ nala kuu ŋ
wɪya a porigi dɔmɔŋ.
52 A lɪɪ gyɪnaŋ kaŋ kɪ mʊ, dɪ dɪɪdɪgɪ nala rɛ yaa bɔnɔŋ a we doŋ, ba sɪ porigi dɔmɔŋ,
dɪ boto kɪŋ yaa kɪdɪgɪ, dɪ balɪya kɪŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ. Nala boto hʊ sɪ yaa nyʊʊdɪgɪ, a
kaŋ nala balɪya hʊ kɪ kaa kaasɪ.
53 Kuwoma bee ba biibaala sɪ gʊla kɪ kaa dɔmɔŋ, dɪ nɪmma bee ba toliye mɛ gʊla
kɪ kaa dɔmɔŋ. Balama nɪmma bee ba biihaana sɪ gʊla kɪ kaa dɔmɔŋ.”

Ʊ maga dɪ ma gyɪŋ saŋa hʊ wɪya no aa sɪ yaa rɛ
Matiwu 16.2-3

54 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya nala hʊ a baa, “Dɪ mamaa rɛ ko na taala sɪŋ ma dosɪɪ
tɪyaŋ, ma aa baa dɪ duwoŋ aa kyɛ dɪ ʊ nɪɪ rɛ. Duwoŋ mɛ kɔnɪ aa nɪɪ rɛ.
55 Dɪ mamaa rɛ bɪl ko na puwo lɪɪ fuwomemii dɪɪlaŋ, ma aa baa dɪ lee sɪ nɪma.
Lee mɛ kɔnɪ aa nɪma rɛ.
56 Minaafigi tɪmma! Ma aa wuwo deŋ taŋha rɛ a deŋ wɪɪsɪnyuu mɛ a wuwo daga
wɪɪ hʊ aa sɪ yaa. Bee rɛ yaŋ tɪŋ ma bɪ sɪ wuwo gyɪŋ wɪya hʊ aa yaa dʊnɪya tɪyaŋ
lagɪlagɪ no memii?”

Dɔmɔŋ mɪɪgɪ marɪɪ
Matiwu 5.25-26

57 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Ma aa gyɪŋ wɪɪ hʊ aa maga dɪ ma yaa, bee rɛ tɪŋ ma aa bee
yaa ʊ?
58 Dɪ nal lɛ sama ɪ, a kana ɪ kɪ mʊ sarɪya lidiilii, yaa kuwokeri dɪ ma basɪ wɪɪ hʊ
we dɔmɔŋ ŋmanɪɪ tɪyaŋ aŋ na pele. Dɪ gɛɛ daa, ʊ sɪ kana ɪ tarɪ mʊ sarɪdiil lee, dɪ ʊ
mɛ kpa ɪ we porisi noŋ tɪyaŋ dɪ ba kana ɪ mʊ tɔ dɪya tɪyaŋ.

59 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ba bɪ sɪ lɪɪ ɪ dɪya no tɪyaŋ, see dɪ ɪ tuŋ kyɪŋ hʊ ba aa kere
tɪya ɪ teŋ.”

13

Yesu basɪ tɪya nala dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ

1 Yesu ha gyɪ aa basɪ wɪya kɪ tɪya nala hʊ gɛɛ rɛ, nala badɔmɔŋ basɪ tɪya ʊ gɛɛ hʊ
Pilato gyɪ aa leŋ ba kpʊ Galili tɪmma badɔmɔŋ. Galili tɪmma no gyɪ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
rɛ, a kpa kɪna kɪ sʊla Wɪɪsɪ, ka Pilato gyɪ kpʊ ba.
2 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma bɪɪna anɪɪ gɛɛ hʊ Pilato gyɪ aa kpʊʊ Galili tɪmma
no daga anɪɪ ba aa rɛ yaa wɪbɔmɔ a te Galili tɪmma buloŋ koo?
3 Aayɪ, ɛɛ daa. Dɪ mamaa rɛ bɪ bɪrɪma lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, ma buloŋ mɛ sɪ sʊba.
4 Ka dɪɪdolii hʊ gyɪ aa tele ŋmaa nala fi abee kyori hʊ kpʊ Silom tɪyaŋ, ma bɪɪna
anɪɪ ba aa rɛ yaa wɪbɔmɔ a te nala hʊ buloŋ gyɪ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ koo?
5 Aayɪ, ɛɛ daa. Ma leŋ dɪ ŋ basɪ tɪya ma, dɪ ma bɪ bɪrɪma lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, ma
buloŋ mɛ sɪ sʊba.”

Tɪya hʊ aa bee nɔnɔ namaga

6 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga tɪya ba a baa, “Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ pɔɔ tutogo ʊ baga tɪyaŋ.
Nyɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ ʊ mʊ dɪ ʊ tɔrɪ ʊ nɔnɔ dɪ tɪya hʊ bɪ nɔnɔ.
7 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ʊ bagɪdaal hʊ a baa, ‘Bɪsɪ boto rɛ nyɛ tɪya no aa bɪ nɔnɔ. Ʊ maga
dɪ ɪ ŋmana ʊ ta rɛ, beewɪya ʊ sɪŋ tɔ lee waasʊ rɛ.’
8 Doŋ nɛ bagɪdaal hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Ŋ nɪhɪyawʊ, leŋ dɪ ʊ ha sɪŋ bɪndɪgɪ pɛ dɪ
á na. Ŋ sɪ hulo baarɪ ʊ memii, a we nɔbɪŋ.
9 Bɪna dɪɪlaŋ dɪ ʊ rɛ ko nɔnɔ, ʊ yaa wɪwelii rɛ. Amɛ dɪ ʊ rɛ ko bɪ nɔnɔ, ɛɛ kɛ ɪ sɪ
wuwo leŋ dɪ ŋ ŋmaŋ ta.” ’

Yesu tɪɪbɪ haaŋ kɪdɪgɪ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ

10 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kɪdɪgɪ Yesu gyɪ aa daga nala Wɪɪsɪ wɪya gyuuma
wɪɪkyʊwaldɪya tɪyaŋ nɛ.
11 Dɪ haaŋ kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we doŋ. Gyɪŋbɔŋ nɛ gyɪ kana ʊ, a kpa wɪɪla we ʊ, ʊ wɪɪlɪ
gɛɛ bɪsɪ fi abee kyori. Wɪɪla hʊ gyɪ leŋ ʊ gʊla rɛ, a bɪ wuwo sii sɪŋ kɪ tannɪ.
12 Yesu aa naa haaŋ hʊ, ʊ yɪrɪ ʊ a baa, “Haŋtolibiye, ɪ wɪɪla hʊ lɪɪ ɪ tɪyaŋ nɛ.”
13 Ɛɛ rɛ ʊ kpa ʊ nosi a dɔbɔ haaŋ hʊ tɪyaŋ. Haaŋ hʊ tɪɪ sii tannɪ haŋ lagɪlagɪbiye
hʊ, aŋ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.
14 Ɛɛ rɛ wɪɪkyʊwaldɪya hʊ nɪhɪyawʊ na baaŋ Yesu nyuu tɪyaŋ akuu ʊ aa tɪɪbɪ nala
Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wɪya. Aŋ mɪɪgɪ basɪ tɪya nala hʊ a baa, “Kyɛyɛ badʊ rɛ we doŋ a
maga dɪ á kpa kɪ tʊŋ tʊma. Kyɛyɛ no badʊ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ, ma sɪ wuwo ko dɪ ba
tɪɪbɪ ma, amɛ kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kɛ daa.”
15 Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɛɛ dɔŋ minaafigi tɪmma! Ma kɪbee rɛ we
doŋ aa bɪ sɪ puri ʊ nɔpalɪya koo ʊ kokumo a kaŋ mʊ dɪ ba nyʊwa nɪɪ Kyɛwiyesii hʊ
kyɛɛ?
16 Haaŋ no yaa Abɪraham doho nal lɛ. Sɪtaanɪ kana ʊ vʊwa biŋ bɪsɪ fi abee kyori.
Ʊ yaŋ bɪ maga dɪ á laa ʊ ta Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ koo?”
17 Yesu aa basɪ gɛɛ, hɪɪsɪ kaŋ ʊ dɔmɔ hʊ buloŋ, aŋka nɪkaalɪya hʊ kɛ tenni fɪyɛlɪ
wɪmagɪla hʊ Yesu aa yaa wɪya.

Yesu maga namagɪsɪ balɪya a daga ɛɛ hʊ Wɪɪsɪ koro hʊ aa kɪya
Matiwu 13.31-33; Maakɪ 4.30-32

18 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ nala hʊ a baa, “Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ koro hʊ kɪɪ? Bekiŋ nɛ ŋ sɪ kpa ʊ
magɪsɪ?

19 Ʊ kıı kıdoho kıdıgı bii aa muro kıŋkaŋ nɛ ba kı yırı masıtadı. Baal kıdıgı kpa
doho ʊ baga tıyaŋ. Ʊ nyʊ, a waa, a bırımı tııbal. Ɛɛ rɛ digibiisi ko sʊwa ba gyannı ʊ
naası tıyaŋ.”
20 Ɛɛ rɛ Yesu bıl pıyɛsı ba a baa, “Bekiŋ nɛ ŋ bıl sı kpa Wıısı koro hʊ magısı?
21 Wıısı koro hʊ kıı gɛɛ rɛ anıı sıbʊl haaŋ aa kpaa we paanʊʊ muŋ kʊrʊba bʊto
tıyaŋ. Mʊhʊ ko kı pɛ dı paanʊʊ muŋ hʊ sii pʊwarı su tahaŋbal.”

Dimbeenyʊwa hʊ aa bı gyalıya
Matiwu 7.13-14, 21-23

22 Yesu gyı sii kı mʊ Gyerusalɛm nɛ, a gɔllı tıŋ tɔnı hʊ buloŋ aa we doŋ dıılaŋ, a
kı daga nala Wıısı wıya.
23 Ɛɛ rɛ nal kıdıgı ko pıyɛsı ʊ a baa, “Á Tıına, nala baŋmana dʊŋ nɛ Wıısı sı laa
ta koo nıgyamaa rɛ ʊ sı laa ta?”
24 Nyɛ rɛ Yesu bası tıya nala hʊ a baa, “Dı mamaa rɛ aa kyɛ dı ma gyʊʊ Wıısı koro
hʊ, ma yaa sıfıyaŋ a wuwo tıŋ dimbeenyʊwa hʊ aa bı gyalıya a gyʊʊ. Wıtıı rɛ ŋ bası
kı tıya ma, nala yʊga sı lʊga dı ba tıŋ doŋ gyʊʊ, amɛ ba bı sı wuwo.
25 Kyɛɛ kıdıgı dıya hʊ tıına sı kaŋ ʊ dimbee tɔ. Ka dı ma ko sıŋ gyaŋhala tıyaŋ, a
kı ŋmaa boro hʊ a baa, ‘Á Tıına, kaŋ dimbeenyʊwa hʊ suri tıya ma.’ Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ
sı bası tıya ma a baa, ‘Ɲ kɛ bı gyıŋ ma lee buloŋ tıyaŋ.’
26 Ɛɛ rɛ ma mɛ sı bası tıya ʊ a baa, ‘Á beel-ı buloŋ nɛ fa we doŋ, a laŋŋı kı di kına.
I gba daga ma wıya yʊga á bee tıyaŋ mɛ.’
27 Ɛɛ rɛ ʊ bıl sı bası tıya ma a baa, ‘Ɲ baa ŋ bı gyıŋ lee hʊ ma aa lıya. Ma fası lıı
ŋ sıya tıyaŋ. Ɛɛ dɔŋ nıbɔmɔ!’
28 Kyɛɛ kıdıgı ma sı na Abıraham abee Azıkı abee Gyeekɔbı, abee Wıısı tıŋdaala
buloŋ, dı ba hɔŋ Wıısı koro hʊ tıyaŋ, ka dı ma kɛ sıŋ gyaŋhal tıyaŋ. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma
sı wii sınııl, a kyaŋ ma nyıŋa, aŋ bı sı wuwo gyʊʊ doŋ.
29 Nala sı lıı dʊnıya logiŋ logiŋ buloŋ a gyʊʊ Wıısı koro hʊ, a hɔŋ kı di kına aŋ kı
gbıyalı.
30 Wıtıı rɛ, nala aa yaa nıbiisi gyınaŋ, ba sı mııgı ko yaa nıbala, ka dı nala mɛ aa
yaa nıbala gyınaŋ mııgı ko yaa nıbiisi.”

Yesu kyo Gyerusalɛm nala
Matiwu 23.37-39

31 Saŋa no tıı tıyaŋ nɛ Farasiima badɔmɔŋ mʊ Yesu lee, a bası tıya ʊ a baa, “Ʊ
maga dı ı lıı Galili paalʊʊ tıyaŋ nɛ, beewıya Kuwori Hɛrɔtı aa kyɛ dı ʊ kpʊ ı rɛ.”
32 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma mʊ bası tıya haŋ badarı hʊ, dı ŋ aa kile
gyıŋbɔmɔ rɛ nala tıyaŋ, aŋ kı tııbı nala mɛ daha gyınaŋ abee kyiye, dı kyiyetuwo rɛ
ŋ sı teŋ ŋ tʊma.
33 Abee gɛɛ buloŋ, ʊ maga dı ŋ we ŋmanıı tıyaŋ nɛ gyınaŋ abee kyiye abee
kyiyetuwo buloŋ, a kı mʊ Gyerusalɛm. Beewıya, ka doŋ dʊŋ tıyaŋ nɛ ba foŋ kı
kpʊ Wıısı tıŋdaala buloŋ.
34 O! Gyerusalɛm tımma! Mamaa rɛ aa kpʊ Wıısı tıŋdaala hʊ buloŋ, aŋ paa bʊwa
kı yaga nala hʊ buloŋ Wıısı aa tıma dı ba ko ma lee. Ɲ lʊga rɛ dı ŋ fa kaŋ ma buloŋ
ko laŋŋı dɔmɔŋ, a kyige tɔ ma anıı gyimii aa kyige tɔ ʊ biisi gɛɛ, ka ma bı laa.
35 Ɛɛwıya, Wıısı baanı ma bee tıya ma rɛ. Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma bıl bı sı
na ŋ a kaŋ kı mʊ kyɛɛ hʊ ma aa sı na ŋ a baa, ‘Wıısı sı kyiyeli nal hʊ aa ko á Tıına
Wıısı feŋ tıyaŋ.” ’

14

Yesu bıl tııbı nal Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ

1 Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ kıdıgı, Yesu mʋ dı ʋ di kına Farasiima nıhıyawʋ kıdıgı dıya
tıyaŋ. Ɛɛ rɛ nala hʋ buloŋ gyı aa we doŋ lıı sıya pɔ ʋ tıyaŋ, a kı deŋ dı ba na wıı hʋ
ʋ aa sı yaa.
2 Dı baal kıdıgı naası bee ʋ nosi buloŋ aa pʋʋsa mɛ gyı we doŋ. Ɛɛ rɛ ʋ sii kpa mʋ
Yesu lee.
3 Doŋ nɛ Yesu pıyɛsı Wıısı Teŋ dıdagıla abee Farasiima hʋ a baa, “Wıısı mırısı hʋ
tıya ŋmanıı dı á kı tııbı nala Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ koo gɛɛ ŋmanıı tuwo?”
4 Ba buloŋ tallı ba nyʋʋsı. Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ baal hʋ, a tııbı ʋ aŋ leŋ ʋ mʋ dıya.
5 Ɛɛ rɛ ʋ bıl pıyɛsı ba a baa, “Ma kıbee biye koo ʋ nʋhʋ rɛ sı tele kɔlʋŋ tıyaŋ
Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ, dı ʋ tıına vıya ʋ lıyı?”
6 Ʋ aa bası nyɛ, ba kıdıgı buloŋ bı wuwo laa wıı bası.

Yesu bası á tıı kaŋ hʋwɔlıı abee bɔnyɛ wıya

7 Doŋ nɛ Yesu na dı nala hʋ ba aa yıra ko gyʋʋ bagısı lıı nıbala lıhɔnıya a kı hɔŋ.
Ɛɛ rɛ ʋ maga namaga no tıya ba a baa,
8 “Dı ba yırı ı dı ı ko laŋŋıbal, ta laa sıya mʋ bagısı lıı nıbal lıhɔnıı a hɔŋ. Kapuwo
ba yırı nal mɛ aa te ı rɛ dı ʋ ko laŋŋʋʋ hʋ.
9 Ɛɛwıya, nal hʋ aa yırı ma sı wuwo ko bası tıya ı a baa, ‘Sii ka dı nal no hɔŋ ı
lıhɔnıı hʋ.’ Dı gɛɛ rɛ yaa, ı sı na dı ʋ yaa ı hıısı, beewıya, ı aa mııgı ı mʋ hɔŋ nıbiisi
lıhɔnıı rɛ.
10 Ɛɛwıya, dı ba aa rɛ ko yırı ı dı ı ko laŋŋıbal, dı ı ko mʋ, laasıya mʋ hɔŋ nıbiisi
lıhɔnıı. Dı nal hʋ aa yırı ı hʋ rɛ ko na ı, ʋ sı bası tıya ı a baa, ‘Ŋ kyana, sii ko hɔŋ
lıhɔŋwelii no.’ Dı ʋ rɛ yaa gɛɛ, ʋ tıya ı yohuŋ nɛ gɛɛ nala hʋ buloŋ sıya tıyaŋ.
11 Nal hʋ buloŋ aa gyigisi ʋ tıı, Wıısı sı kana ʋ hʋwɔlı. Nal hʋ mɛ aa kaŋ ʋ tıı kı
hʋwɔlı, Wıısı sı kpa ʋ yohuŋ.”
12 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya nal hʋ aa yırı ʋ dı ʋ ko di kıdiiliye hʋ a baa, “Dı ı rɛ ko
yaa kıdiiliye, ta yırı ı kyaŋsı koo ı naabalıya, koo ı lʋlla, koo ı dɔŋtıŋsı kına tımma.
Beewıya ba mɛ sı wuwo maakyiye yırı ı dı ı ko di kıdiiliye ba lee a tuŋ ı kyıŋ.
13 Dı ı ko baa ı yırı nala dı ba ko gbıyalı gbıyala, a di kıdiiliye, yırı nyaaba abee
gbarıga abee nala naası koo nosi aa sʋba abee nyʋlıma buloŋ.
14 Dı ı rɛ yaa gɛɛ, Wıısı mɛ sı pɛ ı tıyaŋ, beewıya ba aa rɛ bı sı wuwo tuŋ ı kyıŋ.
Wıısı sı tuŋ ı kyıŋ kyɛɛ hʋ tıpʋlʋŋ tımma aa sı sii sʋʋ tıyaŋ.”

Yesu maga laŋŋıbal namaga
Matiwu 22.1-10

15 Yesu aa bası wıı no, ɛɛ rɛ nala hʋ aa hɔŋ kı di kına hʋ kıdıgı bası tıya ʋ a baa,
“Nyusʋŋtımma rɛ yaa nala hʋ aa sı di kına Wıısı koro hʋ tıyaŋ.”
16 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga no a baa, “Baal kıdıgı rɛ gyı sii yırı laŋŋıbal, a leŋ ba
yaa kıdiiliye su lee buloŋ.
17 Kıdiiliye hʋ gyı aa ko yaa siri, ʋ tıŋ ʋ tʋŋtʋnna kıdıgı dı ʋ mʋ bası tıya nala hʋ
ʋ aa yıra anıı wıı buloŋ yaa siri rɛ, dı ba kı ko.
18 Ʋ aa mʋʋ yırı ba, ba buloŋ vıya, ka kıdıgı buloŋ kı daga wıı hʋ aa tıŋ ʋ bı sı
wuwo mʋ. Laa sıya nal hʋ baa, ‘Baga rɛ ŋ yɔbɔ a kı kyɛ dı ŋ mʋ na. Ɛɛwıya, ŋ aa
sʋla ı rɛ, ŋ bı sı wuwo ko.’
19 Kıdıgı mɛ baa, ‘Nɔpalıya tʋŋnyʋwa bʋnɔŋ nɛ ŋ yɔbɔ a kı kyɛ dı ŋ kaŋ mʋ pala
na. Ɛɛwıya, sʋlıı rɛ, ŋ mɛ bı sı wuwo ko.’
20 Kıdıgı tıına mɛ baa, ‘Kyɛɛ no rɛ ŋ kpaa haaŋ. Ɛɛ wıya ŋ mɛ bı sı wuwo ko.’
21 Ɛɛ rɛ tʋŋtʋnnı hʋ mııgı mʋ bası tıya ʋ nıhıyawʋ hʋ. Ʋ aa nıı gɛɛ, ʋ baaŋ sii
kıŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ bıl bası tıya ʋ a baa, ‘Lıı lagılagı, a mʋ ŋmaŋbala hʋ nyʋʋsı abee
bee hʋ tıyaŋ ŋmaŋbiisi buloŋ, a yırı nyaaba abee gbarıga abee nyʋlıma, abee nala
hʋ naası abee ba nosi aa sʋba buloŋ.’

22 Lagılagı dı tʊŋtʊnnı hʊ lıya rɛ, a yırı nala hʊ buloŋ ba ko gyʊʊ. Ka ʊ gyʊʊ bası
tıya ʊ nıhıyawʊ hʊ anıı nala hʊ ko rɛ, dı amɛ lee ha kaa rɛ.
23 Ɛɛ rɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ bıl bası tıya ʊ a baa, 'Bıl lıı mʊ bagısı ŋmaŋsı abee bagısı
hʊ tıı, a yırı nala dı ba ko gyʊʊ, dı dıya hʊ su.'
24 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, nala hʊ ŋ aa laa sıya yırı hʊ, ba kıdıgı buloŋ nyʊwa paalı
bı sı dige kıdiiliye no."

Yesu hal tıŋıı memii
Matiwu 10.37-38

25 Yesu bıl aa lıı kpa ŋmanıı kı mʊ, nıgyamaa sii paa tıŋa ʊ hal. Nyɛ rɛ ʊ mııgı
bası tıya ba a baa,
26 "Dı nal buloŋ nɛ sı ko ŋ lee, see dı ʊ tıına kyo ŋ a te gɛɛ ʊ aa kyo ʊ kuwo abee ʊ
naa, abee ʊ haaŋ bee ʊ balıya, abee ʊ naabalıya abee ʊ tıı. Dı gɛɛ daa, ʊ bı sı wuwo
yaa ŋ hatınnı.
27 Nal hʊ buloŋ aa bı kpaa ʊ tıı daagarıı baası a kı tıŋa ŋ hal, ʊ bı maga dı ʊ yaa
ŋ hatınnı.
28 Dı nal lɛ aa kyɛ dı ʊ saa dıya, ʊ aa laa sıya hɔŋ nɛ, a bıını na dı molbiye hʊ ʊ
aa kana sı wuwo saa dıya hʊ teŋ koo ba bı sı wuwo.
29 Dı ʊ rɛ bı yaa gɛɛ, aŋ piili dıya hʊ sayı, dı molbiye hʊ ko buwo dı ʊ bı saa dıya
hʊ teŋ, nala sı na wıboriye hʊ ʊ aa yaa, a mʊma ʊ.
30 Ba sı baa, 'Baal no piile dı ʊ saa dıya rɛ aŋ bı wuwo saa teŋ.'
31 Ɛɛ rɛ Yesu bıl maga namaga kıdıgı a baa, 'Dı kuwori rɛ sii kaŋ nala tusi fi, a
kı mʊ dı ʊ yuwo ʊ kuwori dɔŋtıına, ka dı ʊ kuwori dɔŋtıına hʊ mɛ kaŋ nala tusi
mɔlıya, see dı ʊ ha laa sıya hɔŋ a bıını na dı ʊ sı wuwo yuwo di ʊ dɔŋtıına hʊ koo
ʊ bı sı wuwo yuwo di ʊ, ka dı ʊ na mʊ yuwo hʊ.
32 Dı ʊ rɛ ko bıını na anıı ʊ bı sı wuwo yuwo di ʊ kuwori dɔŋtıına hʊ, see dı ʊ
ta tıŋdaala dı ba mʊ kyeŋ ʊ kuwori dɔŋtıına hʊ libolii tıyaŋ, a sʊla ʊ dı ʊ leŋ dı ba
marı dɔmɔŋ.'
33 Nyɛ rɛ Yesu yaŋ bası tıya ba a baa, 'Ɛɛ tıı rɛ, ma kıdıgı buloŋ bı sı wuwo yaa ŋ
hatınnı, see dı ı vıya kıŋ buloŋ ı aa kana a ta." '

Kıŋ aa bı kaŋ tɔnɔ, ba aa kpa yuwo ta rɛ
Matiwu 5.13; Maakı 9.50

34 "Yısı sʊma, amɛ dı ʊ sʊmıŋ nɛ ko lıı, ı bıl bı sı wuwo yaa dı ʊ sʊma.
35 Ɪ bıl bı sı wuwo kpa ʊ we baga tıyaŋ mɛ gba dı ʊ leŋ dı kına marı. See ı aa kpaa
yuwo ta, beewıya ʊ bıl bı kaŋ tɔnɔ buloŋ. Nala hʊ aa kaŋ dıgına, ma gyegili nıı wıya
no weliŋ."

15

Yesu maga piyesi aa nyʊgısa namaga
Matiwu 18.12-14

1 Kyɛɛ kıdıgı lampolaala abee wıbɔŋyaala yʊga sii ko Yesu lee rɛ, dı ba gyegili nıı
ʊ wıbasıı.
2 Ɛɛ rɛ Farasiima abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ piili kı gʊrımı wıya a baa, "Baal no
leŋ wıbɔŋyaala kı ko ʊ lee rɛ, haalı ʊ beel-ba laŋŋı kı di kına."
3 Yesu aa nıı gɛɛ, ʊ maga namaga no tıya ba a baa,
4 "Ma leŋ á kpa anıı ma kıdıgı rɛ kaŋ piyese kɔɔ, dı kıdıgı nyʊgısı, ɛɛ rɛ ʊ sı yaa?
Ʊ aa leŋ piyese mɔllıbanaa bee fi abee nibi hʊ rɛ ʊ ta pogo tıyaŋ, ka dı ʊ gɔllı kyɛ
piyesi hʊ aa nyʊgısa hʊ. Dı ʊ rɛ ko bı na ʊ, ʊ bı sı laa nyʊwa mııgı ko bee.
5 Dı ʊ rɛ ko na ʊ, ʊ aa kpa ʊ rɛ ʊ baası mʊ dıya abee teŋfıyɛlʊʊ.

6 Dı ʊ ko pele dıya, ʊ aa yırı ʊ kyaŋsı abee ʊ dɔŋtıŋsı rɛ, ʊ bası tıya ba a baa, ‘Ma leŋ dı á buloŋ tenni fıyɛlı. Beewıya, ŋ naa ŋ piyesi hʊ aa nyʊgısa hʊ rɛ.’
7 Ɛɛ tıı rɛ, ‘Dı wıbɔŋyaaldıgı dʊŋ mɛ rɛ bırıma lıı ʊ wıbɔmɔ tıyaŋ, nala hʊ aa we Wıısıbee tıyaŋ tenni sı fıyɛlı ʊ wıya, a te nala mɔllıbanaa bee fi abee nibi aa bıına anıı ba kaŋ tıpʊlʊŋ nɛ, a bı maga dı ba bırıma lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ.” ’

Haaŋ hʊ molbinʊʊ aa nyʊgısa

8 “Koo ma leŋ á kpa anıı haaŋ kıdıgı rɛ kaŋ molbinʊʊ kına fi, dı kıdıgı nyʊgısı, ɛɛ rɛ ʊ sı yaa? Ʊ aa kyol diŋ nɛ, dı ʊ tige ʊ dıya buloŋ, a deŋ weliŋ a ko mʊ na ʊ.
9 Dı ʊ rɛ ko na ʊ, ʊ aa yırı ʊ kyaŋsı abee ʊ dɔŋtıŋsı buloŋ nɛ ʊ ko laŋŋı, a bası tıya ba a baa, ‘Ma leŋ dı á buloŋ tenni fıyɛlı. Ŋ molbii hʊ aa nyʊgısa hʊ, ŋ naa ʊ rɛ.’
10 Ɛɛ rɛ Yesu baa, ‘Ŋ bası kı tıya ma rɛ, nyɛ tıı rɛ Wıısı malıkası mɛ tenni aa fıyɛlı, dı wıbɔŋyaaldıgı rɛ ko bırıma lıı ʊ wıbɔmɔ tıyaŋ.” ’

Yesu maga biye hʊ aa nyʊgısa namaga

11 Yesu bıl maga namaga kıdıgı a baa, “Baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ a kaŋ ʊ biibaala balıya.
12 Ɛɛ rɛ haŋbiye hʊ tıına sii bası tıya ʊ kuwo a baa, ‘Ŋ kuwo, kyaŋ hʊ ı aa sı sʊba aŋ ka tıya ma, kpa ŋ tol tıya ŋ.’ Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ kına hʊ kpaa ba.
13 Ʊ bı pıısa, ka haŋbiye hʊ tıına sii kpa kına hʊ buloŋ ʊ aa laa, a yallı, a sii kpa mʊ we paalʊʊ bolii kıdıgı tıyaŋ. Doŋ nɛ ʊ kaŋ molbiye hʊ mʊ, a kpa yaa wıvıyagyımıya, ba buloŋ teŋ.
14 Saŋa hʊ ʊ kıŋ kıŋ buloŋ aa tene tıyaŋ nɛ losi sii gyʊʊ doŋ paalʊʊ kıŋkaŋ, ʊ kyɛ kıdiilii buloŋ lɔlɔ dı ʊ di.
15 Nyɛ rɛ ʊ sii mʊ na tʊma tɔɔ hʊ tımma baal kıdıgı lee. Baal hʊ kana ʊ mʊ dı ʊ kı deŋ ʊ porikusi ʊ baga tıyaŋ.
16 Ʊ aa deŋ porikusi hʊ mɛ, ka nal buloŋ bee tıya ʊ kıdiiliye. Ʊ aa hɔŋ deŋ anıı dı ʊ rɛ fa naa porikusi hʊ kıdiiliye badɔmɔŋ mɛ gba, ʊ aa dii rɛ.
17 Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ hakıla yaŋ ko wıı hʊ ʊ aa yaa, abee tʊwara hʊ tıyaŋ ʊ aa wee. Ɛɛ rɛ ʊ bıını ʊ tıya tıyaŋ a baa, ‘Ŋ kuwo mɛ kaŋ tʊŋtʊnna rɛ yʊga. Ba buloŋ nʊrıgı kıdiiliye tıyaŋ, a di aŋ kı ka, aŋka ŋ ko we daha a kı sʊba losi.
18 Ŋ sı sii a mııgı mʊ ŋ kuwo lee. Dı mıyaŋ nɛ ko mʊ, ŋ sı bası tıya ʊ a baa, Ŋ kuwo, wıı hʊ ŋ aa yaa, ŋ yaa kyogi Wıısı rɛ, a yaa kyogi ı mɛ.
19 Ŋ bıl bı maga dı ı kana ŋ yaa ı biye. Kpa ŋ dı ŋ yaa ı tʊŋtʊnna hʊ kıdıgı á tʊma kı tıya ı.’ Ɛɛ rɛ ka ʊ sii kpa kı mʊ ʊ kuwo lee.
20 Ʊ ha gyı mʊʊ we libolii rɛ a kı ko, ka ʊ kuwo hʊ na ʊ. Sikii buloŋ kana ʊ. Ʊ sii fá mʊ guwori ʊ.
21 Ɛɛ rɛ biye hʊ bası tıya ʊ kuwo a baa, ‘Ŋ yaa kyogi Wıısı rɛ, a yaa kyogi ı mɛ. Ŋ bıl bı maga dı ı kana ŋ yaa ı biye.’
22 Amɛ ʊ kuwo bası tıya ʊ dıya tʊŋtʊnna a baa, ‘Ma mʊ lagılagı, a paa gaweliye kaŋ ko laalı ʊ. Ma kpa nonipiri a we ʊ noŋ aŋ paa naatɔbɔ mɛ a we ʊ.
23 Ma lıı kaŋ nɔfara ko gyʊʊ kpʊ, dı á buloŋ kyaŋ, dı á tenni fıyɛlı.
24 Ʊ kıı gɛɛ anıı ŋ biye no fa sʊba rɛ aŋ sii. Ʊ fa nyʊgısa rɛ, ka á bıl na ʊ nyɛ. Ɛɛ rɛ ba kı di kına, a kı gbıyalı abee teŋfıyɛlʊʊ.” ’
25 Saŋa no tıyaŋ dı biye hʊ maana mɛ we baga tıyaŋ. Ʊ bee koyi saŋa aa ko pele, ʊ sii kı ko bee. Ʊ ko kı kpaga dıya, dı ʊ nıı ba aa ŋmaa kına a kı gʊwa.
26 Ɛɛ rɛ ʊ yırı ʊ kuwo dıya tʊŋtʊnna kıdıgı a pıyɛsı ʊ a baa, “Bekine wıya rɛ ba kı yaa daha?”
27 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ʊ a baa, “Ɪ naabiye hʊ rɛ mııgı ko. Ɛɛ rɛ ı kuwo kaŋ nɔfara kpʊ a tıya ʊ, beewıya ʊ mııgı ko dıya abee laaŋfıya rɛ.”

28 Nyɛ rɛ biye hʋ maana hʋ na baaŋ kɪŋkaŋ, aŋ vɪya dɪya gyʋʋyɪ. Ɛɛ rɛ ʋ kuwo ko lɪɪ, a sʋla ʋ dɪ ʋ ko gyʋʋ dɪya.
29 Doŋ nɛ ʋ basɪ tɪya ʋ kuwo a baa, "Bɪsɪ no buloŋ tɪyaŋ ŋ tʋŋ tʋma rɛ weliŋ a tɪya ɪ anɪɪ yoŋ. Ɲ ha bɪ maakyiye vɪya ɪ nyʋwa kyɛdɪgɪ mɛ. Ba buloŋ tɪyaŋ, bekiŋ nɛ ɪ yaa tɪya ŋ? Ɪ ha bɪ kaŋ bʋʋŋ mɛ gba tɪya ŋ dɪ ŋ bee ŋ kyaŋsɪ mɛ kpʋ kyaŋ.
30 Ka ɪ biye no kaŋ ɪ kɪna buloŋ mʋ kyogi ta gyaŋtɪrɪsɪ tɪyaŋ, aŋ mɪɪgɪ ko dɪya, ɪ ha bɪl sii kaŋ nɔfara kpʋ tɪya ʋ."
31 Ɛɛ rɛ biye hʋ kuwo basɪ tɪya ʋ a baa, "Ɲ biye, ɪ kɛ we dɪya tɪyaŋ nɛ saŋa buloŋ. Kɪŋ buloŋ ŋ aa kana, ɪ rɛ tɪŋa ʋ.
32 Amɛ ʋ maga dɪ á leŋ á tenni fɪyɛlɪ rɛ dɪ á gbɪyalɪ, beewɪya ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɪ naabiye no fa sʋba rɛ aŋ sii. Ʋ fa nyʋgɪsa rɛ, ka á bɪl na ʋ nyɛ."

16

Yesu maga tʋŋtʋnnɪ-hɪyawʋ hʋ aa bɪ kaŋ wɪtɪɪ namaga

1 Yesu gyɪ maga namaga no tɪya ʋ hatɪnna rɛ a baa, "Kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ, a kaŋ tʋŋtʋnnɪ kɪdɪgɪ, a leŋ ʋ kɪ deŋ ʋ kɪna. Ɛɛ rɛ nala ko basɪ tɪya kɪna tɪɪna hʋ anɪɪ ʋ tʋŋtʋnnɪ hʋ kaŋ ʋ dʋwa buloŋ kyogi kɪ ta rɛ.
2 Ʋ aa nɪɪ gɛɛ, ʋ leŋ ba mʋ yɪrɪ ʋ ko, ʋ pɪyɛsɪ ʋ a baa, 'Deŋ na ɪ wɪkanɪya hʋ ŋ aa nɪɪ. Ɪ bɪl bɪ maga dɪ ɪ yaa ŋ tʋŋtʋnnɪ-hɪyawʋ. Ɛɛwɪya, leŋ dɪ ŋ gyɪŋ ɛɛ bee ɛɛ buloŋ ɪ aa kpaa ŋ molbiye tʋma.'
3 Ɛɛ rɛ baal hʋ bɪɪnɪ ʋ tɪya tɪyaŋ a baa, 'Ɲ nɪhɪyawʋ aa kyɛ dɪ ʋ kile ŋ tʋma tɪyaŋ nyɛ, ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa? Ɲ bɪ kaŋ dee ŋ aa sɪ pala di. Ɲ bɪl bɪ sɪ wuwo gɔllɪ kɪ sʋla kɪna mɛ. Ɲ sɪ kɪ fá hɪɪsɪ.
4 Ɲ gyɪŋ gɛɛ ŋ aa sɪ yaa a wuwo kaŋ kyaŋsɪ rɛ, dɪ ŋ tʋma no rɛ ko kyogi mɛ, dɪ ba kana ŋ weliŋ ba dɪɪsɪ tɪyaŋ.'
5 Ɛɛ rɛ ʋ yɪrɪ nala hʋ buloŋ aa di ʋ nɪhɪyawʋ hʋ kyɪma, ba kɪ ko kɪdɪgɪ kɪdɪgɪ. Ɛɛ rɛ ʋ yɪrɪ buŋbuŋ nal hʋ a pɪyɛsɪ ʋ, 'Ɲ nɪhɪyawʋ kyɪŋ ɪ aa diye yaa baŋmɛ rɛ?'
6 Ɛɛ rɛ ʋ baa dɪ nʋʋ aŋkʋrɪsɪ kɔɔ rɛ ʋ kyɪma. Ɛɛ rɛ tʋŋtʋnnɪ-hɪyawʋ hʋ kpaa teŋ hʋ aa daga ʋ kyɪŋ a tɪya ʋ aŋ baa, 'Teŋ no daga anɪɪ ɪ kyɪŋ yaa nʋʋ aŋkʋrɪsɪ kɔɔ rɛ. Amɛ mɪɪgɪ kaŋ sabɪ aŋkʋrɪsɪ mɔllɪbalɪya abee fi.'
7 Ɛɛ rɛ ʋ bɪl yɪrɪ kɪdɪgɪ tɪɪna mɛ a pɪyɛsɪ ʋ a baa, 'Ka ɪ mɛ?' Ʋ mɛ baa dɪ ʋ kyɪŋ yaa mɪbʋwara tusi rɛ. Ɛɛ rɛ tʋŋtʋnnɪ-hɪyawʋ hʋ basɪ tɪya ʋ a baa, 'Teŋ hʋ aa daga ɪ kyɪŋ nɛ nyɛ. Amɛ mɪɪgɪ kaŋ sabɪ bʋwara kɔɔsɪ kyori.
8 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ kɪna tɪɪna hʋ bigisi sɪŋgɪrɪŋtɪɪna no aŋ baa dɪ ʋ yaa kuwokeri rɛ abee wɪgyʋŋ no ʋ aa kana a kaŋ kɪ yaa wɪbɔmɔ. Beewɪya nala hʋ aa kyo dʋnɪya kɪna kɪŋkaŋ, ba kaŋ kɪ kyɛ wɪgyʋŋ nɛ weliŋ, a kɪ pɛ dɔmɔŋ tɪyaŋ a te nala hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ.'
9 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, 'Ɲ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma kpa ma dʋnɪya kɪna a kyɛ kyaŋsɪ. Dɪ kɪna hʋ rɛ ko teŋ, dɪ Wɪɪsɪ laa ma we ʋ lee, dɪ ma we doŋ a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ.'
10 Dɪ nal lɛ wuwo deŋ kɪna mʋhʋ nyuu abee wɪtɪɪ, ɛɛ daga anɪɪ ʋ aa wuwo ʋ deŋ kɪgyamaa mɛ rɛ abee wɪtɪɪ. Amɛ dɪ nal lɛ bɪ wuwo deŋ kɪna mʋhʋ nyuu abee wɪtɪɪ, ɛɛ daga anɪɪ ʋ bɪ sɪ wuwo deŋ kɪgyamaa nyuu mɛ abee wɪtɪɪ.
11 Dɪ ɪ rɛ bɪ wuwo kɪ deŋ dʋnɪya kɪna nyuu abee wɪtɪɪ, nal buloŋ bɪ sɪ kpa kɪna aa kaŋ tɔnɔ a we ɪ nosi tɪyaŋ dɪ ɪ kɪ deŋ.
12 Dɪ ɪ rɛ bɪ wuwo kɪ deŋ nala kɪna abee wɪtɪɪ, aŋnɛ rɛ sɪ laa nyʋwa kpa ɪ tɪɪ kɪna tɪya ɪ dɪ ɪ kɪ deŋ?
13 Yoŋdɪgɪ bɪ sɪ wuwo tʋma kɪ tɪya nɪhɪyasɪ balɪya. Ʋ sɪ kyo kɪdɪgɪ aŋ haasɪ kɪdɪgɪ. Ʋ sɪ kɪ tɪŋ kɪdɪgɪ abee wɪtɪɪ aŋ kɪ tɪŋ kɪdɪgɪ mɛ abee dawarɪ. Ɛɛ tɪɪ rɛ, nal bɪ sɪ wuwo tɪŋ molbiye tɪyaŋ aŋ bɪl tɪŋ Wɪɪsɪ mɛ."

Yesu basɪ wɪya tɪya Farasiima
Matiwu 11.12-13; 5.31-32; Maakɪ 10.11-12

14 Farasiima hʊ aa nɪɪ wɪya hʊ Yesu aa basa, ba kɪ kyʊʊsɪ lee lee buloŋ, beewɪya
ba fa kyo molbiye rɛ weliŋ.
15 Doŋ nɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Na ma aa kyɛ dɪ nala bɪɪnɪ anɪɪ ma kaŋ wɪtɪɪ
rɛ, amɛ Wɪɪsɪ kɛ gyɪŋ ma tɪsɪ rɛ. Kɪna hʊ aa yaa sɪfɪyaŋ kɪna nihuwobisi lee, ba aa
rɛ yaa kɪtɔɔnɪ Wɪɪsɪ kɛ lee.”

16 Nyɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi gyɪ aa saba biŋ, abee wɪya hʊ Wɪɪsɪ
tɪŋdaala gyɪ aa basa, ba buloŋ gyɪ pɪna rɛ, a kaŋ mʊ pele saŋa hʊ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪnɪɪfool
hʊ gyɪ aa ko. Ɛɛ hal tɪyaŋ, a yaŋ bɪl piili haŋ saŋa hʊ a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ, ba basɪ
Wɪɪsɪ koro hʊ wɪweliye rɛ a kɪ tɪya nala. Ɛɛ rɛ nal buloŋ sii kɪ lʊga sɪfɪyaŋ dɪ ʊ gyʊʊ
Wɪɪsɪ koro hʊ.
17 Wɪɪsɪnyuu abee taŋha buloŋ aa sɪ pirigi dɪɪgɪ, ʊ rɛ sɪ yaa mɔl a te wɪbiibiye mɛ
aa sɪ dɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba tɪyaŋ.

18 Baal hʊ buloŋ aa vɪya ʊ haaŋ, aŋ bɪl mʊ kpa hadɪma, ʊ yaa sɔŋsɔnnɪ rɛ. Baal
hʊ mɛ buloŋ aa kpaa haaŋ aa vɪya ʊ bala, ʊ mɛ yaa sɔŋsɔnnɪ.”

Yesu maga kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ abee Laazʊrɔsɪ namaga

19 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga a baa, “Kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ, a gyɪ kɪ laalɪ
gabala dʊŋ, aŋ we sʊma dʊŋ tɪyaŋ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ.
20-21 Nyaabʊ kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we doŋ ba kɪ yɪrɪ Laazʊrɔsɪ, ʊ teŋ buloŋ gyɪ yaa dʊgʊlɪya.
Ʊ gyɪ aa sii leŋ ba kana ʊ mʊ holli kɪna tɪɪna hʊ dimbeenyʊwa tɪyaŋ nɛ. Ʊ gyɪ aa kɪ
yɪyɛlɪ anɪɪ kɪna tɪɪna hʊ ko kɪ di kɪna, kɪna hʊ aa sɪ tele taŋha dɪ ʊ mɛ paa ba di.
Haalɪ, ka vasɪ mɛ gyɪ aa ko kɪ lenni nyaabʊ hʊ dʊgʊlɪya hʊ.
22 Ɛɛ rɛ nyaabʊ hʊ sii sʊba. Malɪkasɪ ko kpa ʊ a kaŋ mʊ holli Abɪraham logiŋ
Wɪɪsɪbee tɪyaŋ, ʊ kɪ nɪɪ sʊma.
23 Ka kɪna tɪɪna hʊ mɛ sii sʊba, ba kpa ʊ hogo. Ʊ mʊ gyʊʊ diŋ a we tʊwara tɪyaŋ.
Ɛɛ rɛ ʊ deŋ mʊ na Abɪraham dɪ ʊ hɔŋ libolii, ka Laazʊrɔsɪ mɛ hɔŋ ʊ logiŋ.
24 Ɛɛ rɛ ʊ yɪrɪ Abɪraham a baa, ‘Ɲ kuwo Abɪraham, fá ŋ sikii aŋ tɪŋ Laazʊrɔsɪ dɪ ʊ
kaŋ ʊ nonii taga nɪɪ, a kaŋ ko lulo we ŋ naŋdeliŋ tɪyaŋ. Ɲ aa na tʊwara rɛ weliŋ diŋ
no tɪyaŋ.’
25 Ɛɛ rɛ Abɪraham basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Ɲ biye, liisi mʊ pele saŋa hʊ ɪ gyɪ aa we ɪ
mɪɪbol tɪyaŋ, ɪ fa aa nɪɪ sʊma rɛ weliŋ, aŋka Laazʊrɔsɪ fa we tʊwara tɪyaŋ. Amɛ
lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ leŋ Laazʊrɔsɪ bembii fɪyɛlɪ rɛ daha, aŋka ɪ mɛ we tʊwara tɪyaŋ.
26 Ɛɛ dʊŋ mɛ daa, bootogi luŋji rɛ pɪŋ á beel-ma paga tɪyaŋ. Dɪ nala hʊ aa we á lee
rɛ aa kyɛ dɪ ba lɪɪ kyol a mʊ ma lee, ba bɪ sɪ wuwo. Nal mɛ bɪ sɪ wuwo lɪɪ ma lee a
kyol ko á lee.’
27 Ɛɛ rɛ kɪna tɪɪna hʊ bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Ɲ kuwo Abɪraham, ɛɛ kɛ, ŋ aa sʊla ɪ dɪ
ɪ tɪŋ Laazʊrɔsɪ dɪ ʊ mʊ ŋ kuwo dɪya.
28 Ɲ naabalɪya bɔnɔŋ ha we doŋ. Leŋ dɪ ʊ mʊ kʊrɪsɪ ba dɪgɪna dɪ ba mɛ ta maakyiye
ko gyʊʊ tʊwara no tɪyaŋ.’
29 Ɛɛ rɛ Abɪraham basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Wɪya hʊ Moosi abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ aa
saba biŋ, ɪ naabalɪya hʊ gyɪŋ ba rɛ. Leŋ dɪ ba gyegili nɪɪ ba aŋ kɪ tɪŋ ba.’
30 Ɛɛ rɛ kɪna tɪɪna hʊ bɪl baa, ‘Ɲ kuwo, ɛɛ dʊŋ bɪ maga. Amɛ dɪ nal lɛ sii sʊʊ tɪyaŋ
a mʊ ba lee, ɛɛ kɛ ba sɪ bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ.’
31 Ɛɛ rɛ Abɪraham bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, ‘Dɪ ba aa rɛ bɪ sɪ gyegili nɪɪ wɪya hʊ Moosi
abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ aa saba, ɛɛ daga anɪɪ dɪ nal lɛ sii sʊʊ tɪyaŋ a mʊ basɪ tɪya ba
mɛ, ba ha bɪ sɪ laa di.” ’

17

Yesu basɪ wɪbɔmɔ yayɪ wɪya
Matiwu 18.6-7, 21-22; Maakɪ 9.42

1 Yesu gyɪ basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ rɛ a baa, “Wɪya hʊ aa sɪ leŋ dɪ nala yaa wɪbɔmɔ,
ba sɪ we doŋ. Amɛ nal hʊ aa sɪ leŋ dɪ nala yaa wɪbɔmɔ, ʊ tɪɪna sɪ na tʊwara kɪŋkaŋ.
2 Dɪ ba aa rɛ kpaa nɔŋ vʊwa laalɪ ʊ bagɪna tɪyaŋ, a kpa ʊ yuwo we mpʊwɔnʊʊ
tɪyaŋ dɪ ʊ nyʊwa nɪɪ sʊba, ɛɛ rɛ kpɪya ʊ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ a leŋ dɪ nala hʊ aa
tɪŋa ŋ hal kɪdɪgɪ yaa wɪbɔŋ.
3 Ma pɔ ma tɪɪ ma weliŋ. Dɪ ɪ dɔŋtɪɪna ko yaa ɪ wɪbɔŋ, leŋ dɪ ʊ gyɪma. Dɪ ʊ rɛ ko
baa ʊ kyogo rɛ, kpa kyɛ ʊ.
4 Dɪ ɪ dɔŋtɪɪna rɛ villi yaa wɪɪ kyogi ɪ kyɛdɪgɪ a maga gɛɛ buloŋ mɛ, ka dɪ ʊ ko yaa
buloŋ, ʊ mɪɪgɪ ko a baa dɪ ʊ kyogo rɛ, kpa kyɛ ʊ.”

Wɪɪsɪ laadii

5 Ɛɛ rɛ Yesu kpambɪsɪ hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Á Tɪɪna, leŋ dɪ á marɪ laa Wɪɪsɪ di
yʊga.”
6 Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ mamaa rɛ fa laa Wɪɪsɪ di mʊhʊ tɪɪ mɛ,
ma sɪ wuwo basɪ tɪya tɪya no dɪ ʊ bee ʊ naaliliye buloŋ sii kyuri mʊ pɔ mpʊwɔnʊʊ
tɪyaŋ, dɪ ʊ kɔnɪ tɪŋ ma nyʊwa.”

Tʊŋtʊnnɪ-welii wɪyaalɪya

7 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Dɪ ma kɪdɪgɪ rɛ kaŋ tʊŋtʊnnɪ dɪ ʊ kɪ pala ɪ baga, koo ʊ kɪ
daa ɪ piyese, dɪ ʊ rɛ lɪɪ baga koo pedaa ko, ɪ sɪ basɪ tɪya ʊ a baa dɪ ʊ yaa lagɪ a di ʊ
kɪdiiliye koo?
8 Aayɪ, ɪ sɪ basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ sii yaa kɪdiiliye tɪya ɪ, aŋ yaa siri a ko tɪga tɪya ɪ, aŋ yaa
wɪɪ hʊ buloŋ ɪ aa kyɛ a tɪya ɪ. Dɪ ɪ rɛ ko di teŋ, dɪ ʊ mɛ yaŋ na di.
9 Ɪ sɪ laa nyʊwa kyʊwalɪ ɪ tʊŋtʊnnɪ akuu ʊ aa tʊŋ tʊma hʊ ɪ aa daga ʊ wɪya koo?
10 Ɛɛ rɛ ma mɛ yaŋ kɪɪ! Dɪ mamaa rɛ ko tʊŋ tʊma hʊ ba aa tɪya ma dɪ ma tʊma, ʊ
maga dɪ ma baa, ‘Á yaa tʊŋtʊnna rɛ, á bɪ maga dɪ ba lɔllɪ ma, beewɪya á tʊma rɛ á
tʊma.” ’

Yesu tɪɪbɪ gbegisi fi

11 Ɛɛ rɛ Yesu gyɪ bɪl sii kɪ mʊ Gyerusalɛm, a gyɪ mʊ tɪŋ Samaarɪya abee Galili paalʊʊ
paga a kɪ mʊ.
12 Ʊ mʊʊ dɪ ʊ gyʊʊ tɔɔ kɪdɪgɪ, dɪ gbegisi fi rɛ ko kɪ kyeme ʊ gɛɛ.
13 Ɛɛ rɛ ba gyɪ mʊ sɪŋ libolii, aŋ huwori yɪrɪ ʊ a baa, “Yesu, á nɪhɪyawʊ, fá á sikii.”
14 Doŋ nɛ Yesu na ba a basɪ tɪya ba a baa, “Ma kaŋ ma tɪɪ mʊ daga wɪɪkyʊwal
sɪlaala hʊ dɪ ba sʊnnɪ ma na.” Nyɛ rɛ ba kpa kɪ mʊ. Ba aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, ba
gbegisi hʊ pirigi nyʊgɪsɪ.
15 Ba tɪyaŋ kɪdɪgɪ aa yaa Samaarɪya tɪɪna aa naa dɪ ʊ deye gɛɛ, ʊ mɪɪgɪ ko Yesu lee
a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ yʊga.
16 A mʊ tuu gbinni Yesu sɪya tɪyaŋ aŋ kyʊwalɪ ʊ aŋgyʊwasʊ.
17 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ma nala fi hʊ buloŋ daa ŋ tɪɪbɪ? Lee rɛ nibi hʊ kɛ we?
18 Bee rɛ tɪŋ baal no aa bɪ yaa Gyuu dʊŋ mɪɪgɪ ko dɪ ʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ?”
19 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya baal hʊ a baa, “Sii kɪ mʊ, ɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ɪ deye.”

Yesu basɪ Wɪɪsɪ koro hʊ koyi wɪya
Matiwu 24.23-28, 37-41

20 Farasiima badɔmɔŋ gyɪ pɪyɛsɪ Yesu dɪ saŋa bee tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ koro hʊ sɪ ko? Ɛɛ
rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Wɪɪsɪ koro hʊ koyi bɪ yaa wɪɪ ɪ aa sɪ wuwo na abee ɪ sɪɪ.
21 Wɪɪsɪ koro hʊ we ma tɪyaŋ nɛ. Ɛɛwɪya, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo baa, ‘Ma deŋ na, ʊ
we daha, koo ʊ we lee kɪdɪgɪ dɔŋ.” ’

22 Doŋ nɛ Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, “Saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele dɪ ma kɪ
kyɛ dɪ ma hɔŋ Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye lee kyɛdɪgɪ dʋŋ mɛ gba, amɛ ma bɪ sɪ na gɛɛ.”
23 Nala badɔmɔŋ sɪ basɪ tɪya ma a baa, “Na, ʋ rɛ nyɛ, koo, na ʋ rɛ we daha.” Dɪ ba
aa rɛ ko basɪ gɛɛ, ma ta lɪɪ gɔllɪ kɪ kyɛ ʋ.
24 Kyɛɛ hʋ Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko, nal buloŋ sɪ na ŋ anɪɪ duwoŋ aa
lɪgɪsɪ a kyaanɪ wɪɪsɪnyuu nal nal buloŋ na ʋ gɛɛ.
25 Amɛ ŋ sɪ laa sɪya na tʋwara, ka dɪ ma gyɪnaŋ nala ha vɪya ŋ.
26 Saŋa hʋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko, ʋ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ saŋa hʋ Nowa
gyɪ aa we ʋ mɪɪbol tɪyaŋ.
27 Nowa saŋa hʋ tɪyaŋ, nal nal buloŋ gyɪ we doŋ nɛ, a di aŋ kɪ nyʋwa, haana kɪ yala
balama, baala mɛ kɪ paa haana, a mʋ pele kyɛɛ hʋ Nowa gyɪ aa gyʋʋ nɪɪduworiboro
hʋ, ka nɪɪ ko kpʋ nɪkaalɪya hʋ buloŋ.
28 Ɛɛ rɛ ba gyɪ kɪɪ saŋa hʋ tɪyaŋ Lɔɔtɪ mɛ gyɪ aa we ʋ mɪɪbol tɪyaŋ. Nala buloŋ gyɪ
we doŋ nɛ, a di aŋ kɪ nyʋwa, badɔmɔŋ kɪ yallɪ kɪna, badɔmɔŋ mɛ kɪ yɔbɔ, badɔmɔŋ
kɪ doho kɪna, badɔmɔŋ mɛ kɪ saa dɪɪsɪ.
29 Ka kyɛɛ hʋ Lɔɔtɪ aa lɪɪ Sodɔm tɪyaŋ, diŋ abee gyɪrɪbʋyɪ gyɪ lɪɪ wɪɪsɪnyuu rɛ, a
ko tuu kpa nɪkaalɪya hʋ buloŋ aa we doŋ di.
30 Ɛɛ tɪɪ rɛ ba sɪ kɪɪ kyɛɛ hʋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ aa sɪ mɪɪgɪ ko.
31 Haŋ kyɛɛ hʋ dɪ nal lɛ we salnyuu, ʋ ta bɪl kɪ lʋga dɪ ʋ tuu gyʋʋ ʋ dɪya a paa ʋ
kɪna. Ɛɛ tɪɪ rɛ, dɪ nal mɛ rɛ we baga tɪyaŋ, ʋ ta bɪl kɪ lʋga dɪ ʋ mɪɪgɪ mʋ dɪya a kpa
kɪŋ buloŋ.
32 Ma liisi mʋ na wɪɪ hʋ gyɪ aa yaa Lɔɔtɪ haaŋ.
33 Nal hʋ buloŋ aa kyɛ dɪ ʋ laa ʋ tɪɪ mɪɪbol, ʋ bɪ sɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii, amɛ
nal hʋ aa kuu ŋ wɪya a vɪya ʋ mɪɪbol ta, ʋ tɪɪna rɛ sɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii.
34 Ɲ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, haŋ kyɛɛ hʋ, nala balɪya sɪ pɪŋ doo gododɪgɪ tɪyaŋ tebine,
dɪ ba kpa kɪdɪgɪ aŋ leŋ kɪdɪgɪ ta.
35 Haana balɪya sɪ kɪ nɔŋ mʋŋ, dɪ ba kpa kɪdɪgɪ aŋ leŋ kɪdɪgɪ ta.
36 (Baala balɪya sɪ we baga tɪyaŋ, dɪ ba kpa kɪdɪgɪ aŋ leŋ kɪdɪgɪ ta.)
37 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Á Tɪɪna, lee tɪyaŋ nɛ wɪya no sɪ yaa?” Ɛɛ
rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Lee hʋ kɪpʋwa aa pɪna, doŋ nɛ duuno kɪ laŋŋɪ.”

18

Yesu maga lohaaŋ kɪdɪgɪ abee sarɪdiil namaga

1 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga tɪya ʋ hatɪnna hʋ, a daga ba anɪɪ ba aa yaa ba kɪ
kyʋwalɪ Wɪɪsɪ saŋa buloŋ, aŋ ta leŋ dɪ ba tenni kɪ yʋwɔrɪ.
2 Ʋ baa, “Sarɪdiil kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we tɔɔ kɪdɪgɪ tɪyaŋ. Ʋ gyɪ bee fá Wɪɪsɪ, a bee tɪya
nihuwobisi mɛ gyɪrɪma.
3 Lohaaŋ kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we tɔɔ hʋ tɪyaŋ. Saŋa buloŋ, ʋ gyɪ aa sii mʋ sarɪdiil no
lee, a kɪ sʋla ʋ dɪ ʋ kyiyeli ʋ, a di sarɪya lo ʋ dɔŋtɪɪna kɪdɪgɪ tɪya ʋ.
4 Piili hʋ tɪyaŋ, lohaaŋ no gyɪ ville sarɪdiil no lee rɛ yʋga, ka ʋ vɪya ʋ kyiyelii. Amɛ
akuu lohaaŋ hʋ aa vala kɪ ko ʋ lee kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ wɪya, sarɪdiil hʋ bɪɪnɪ ʋ
tɪya tɪyaŋ a baa, ‘Ɲ paalɪ bee fá Wɪɪsɪ, ŋ bee tɪya nihuwobisi mɛ gyɪrɪma,
5 Amɛ lohaaŋ no aa vala kɪ dɔmɔ ŋ nyɛ, ŋ sɪ pɛ ʋ tɪyaŋ, a di sarɪya no tɪya ʋ. Dɪ
gɛɛ daa, ʋ ha sɪ vɪya aŋ vala kɪ dɔmɔ ŋ dɪ ŋ lɔgʋ mʋ lɪɪ.’
6 Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ʋ hatɪnna hʋ a baa, Sarɪdiil no aa ta bɪ kaŋ
wɪtɪɪ, amɛ ma gyegili nɪɪ wɪɪ hʋ ʋ aa basa.
7 Ma yaŋ bɪɪna anɪɪ Wɪɪsɪ kɛ rɛ bɪ sɪ wuwo pɛ ʋ nala tɪyaŋ dɪ ba laa wɪsʋma koo?
Dɪ ba aa rɛ ŋmaa wulo kɪ tɪya ʋ wɪɪhaa abee tebine buloŋ, ʋ bɪ sɪ yaa gyegye, ka dɪ
ʋ pɛ ba tɪyaŋ.

8 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ʊ sɪ di ba sarɪya lagɪlagɪ, a kpa wɪsʊma tɪya ba. Amɛ kyɛɛ
hʊ Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sɪ mɪɪgɪ ko, ŋ sɪ na nala aa laa Wɪɪsɪ di?”

Yesu maga Farasii kɪdɪgɪ abee lampolaal namaga

9 Nyɛ rɛ Yesu bɪl maga namaga no a tɪya nala hʊ aa laa ba tɪɪ di anɪɪ ba aa rɛ kaŋ
tɪpʊlʊŋ a te nal buloŋ, aŋ kaŋ ba dɔŋtɪŋsɪ kɪ kʊwasɪ.
10 Ʊ baa, “Baala balɪya rɛ gyɪ sii mʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ dɪ ba kyʊwalɪ Wɪɪsɪ.
Kɪdɪgɪ gyɪ yaa Farasii rɛ, ka kɪdɪgɪ hʊ mɛ yaa lampolaal.
11 Ɛɛ rɛ Farasii hʊ sii sɪŋ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ ʊ tɪya tɪyaŋ a baa, ‘Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ, ŋ
aa kyʊwalɪ ɪ aŋgyʊwasʊ rɛ, beewɪya ŋ bɪ kɪɪ nala hʊ aa gɔllɪ kaŋ nala kɪna kɪ fasɪ,
koo nala hʊ aa bɪ kaŋ wɪtɪɪ, koo nala hʊ aa gɔllɪ kyɛ nala haana kɪ baŋ. Ŋ bɪ kɪɪ
lampolaal no mɛ aa we daha.
12 Ŋ aa vʊwa nyʊwa bʊlɪya rɛ yɔbɔ buloŋ tɪyaŋ. Kɪŋ hʊ buloŋ mɛ ŋ aa naa, ŋ aa
kaŋ kpaa leye fi rɛ, a kpa lɪdɪgɪ tɪya ɪ.’
13 Ka lampolaal hʊ mɛ mʊ sɪŋ libolii, a paalɪ bɪ kaŋ ʊ nyuu mɛ gye, aŋ paa ʊ nosi
vʊwa ʊ nyuu aŋ baa, ‘Wɪɪsɪ, fá ŋ sikii. Ŋ yaa wɪbɔŋyaal lɛ.’
14 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, saŋa hʊ ba aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ
teŋ, ba balɪya tɪyaŋ, lampolaal hʊ rɛ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Nal hʊ buloŋ
aa kpa ʊ tɪɪ yohuŋ, Wɪɪsɪ sɪ kana ʊ fʊŋɪsɪ. Amɛ nal hʊ buloŋ aa kaŋ ʊ tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ,
Wɪɪsɪ sɪ kpa ʊ yohuŋ.”

Yesu sʊla Wɪɪsɪ tɪya biibiisi
Matiwu 19.13-15; Maakɪ 10.13-16

15 Nala badɔmɔŋ mɛ rɛ gyɪ sii kaŋ ba biibiisi ko Yesu lee dɪ ʊ kpa ʊ nosi dɔbɔ ba
tɪyaŋ, a sʊla Wɪɪsɪ tɪya ba. Yesu hatɪnna hʊ na ba, a nɔsɪ ba.
16 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ biibiisi hʊ, aŋ basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Ma leŋ dɪ biibiisi hʊ
ko ŋ lee. Ma ta kil ba. Nala hʊ aa kɪɪ biibiisi no, ba aa rɛ we Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ.”
17 Nyɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya nala hʊ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ ɪ bɪ yelli Wɪɪsɪ
anɪɪ biibiye aa yelli ʊ kuwo abee ʊ naa gɛɛ, ɪ bɪ sɪ wuwo na Wɪɪsɪ koro hʊ gyʊʊ.”

Kɪna tɪɪna kɪdɪgɪ ko Yesu lee
Matiwu 19.16-30; Maakɪ 10.17-31

18 Ɛɛ rɛ Gyuuma nɪhɪyawʊ kɪdɪgɪ ko Yesu lee a pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Nɪhɪyawelii, ɛɛ rɛ
ŋ sɪ yaa a kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii?”
19 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ɪ yɪrɪ ŋ nɪhɪyawelii? Nal buloŋ bɪ weliye,
see Wɪɪsɪ dʊŋ.
20 Na ɪ gyɪŋ wɪya hʊ Moosi aa saba biŋ dɪ ma kɪ tɪŋa hʊ rɛ? Ba aa rɛ nyɛ: Ta kyɛɛ
nal haaŋ koo nal bala. Ta kpʊʊ nal. Ta gaa. Dɪ ɪ rɛ yaa daŋsɪya wɪɪ tɪyaŋ, ta nyɪya
wɪya, kɪ fá ɪ kuwo abee ɪ naa.”
21 Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, “Ŋ aa tɪŋ wɪya no kɛ buloŋ nɛ a lɪɪ ŋ biibiri tɪyaŋ buloŋ.”
22 Ʊ aa basɪ gɛɛ, Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, “Wɪdɪgɪ rɛ kaa ɪ ha aa sɪ yaa. Mʊ kpa ɪ
kɪŋ kɪŋ buloŋ yallɪ, a kpa molbiye hʊ tɪya nyaaba, aŋ ko kɪ tɪŋa ŋ. Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, ɪ
sɪ kaŋ kɪna wɪɪsɪbee tɪyaŋ.”
23 Baal hʊ aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ tɪya buloŋ kyogi, beewɪya ʊ gyɪ kaŋ kɪna rɛ weliŋ.
24 Yesu aa naa dɪ ʊ tɪya kyogo gɛɛ, ʊ baa, “Ʊ yaa wɪduwo rɛ anɪɪ kɪna tɪmma aa sɪ
wuwo gyʊʊ Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ.
25 Nyɔgɪmaa aa sɪ tɪŋ gahaŋ sɪɪ lɪɪ, ʊ rɛ yaa mɔl a te gɛɛ kɪna tɪɪna aa sɪ yaa a gyʊʊ
Wɪɪsɪ koro hʊ.”
26 Nala hʊ aa nɪɪ Yesu aa basɪ gɛɛ, ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Kɪbee rɛ yaŋ Wɪɪsɪ sɪ laa ta?”
27 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪɪ hʊ aa kperi nihuwobiŋ, ʊ bɪ kpere Wɪɪsɪ kɛ.”
28 Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya ʊ a baa, “Deŋ na, á kɛ leŋ á kɪŋ kɪŋ buloŋ ta rɛ aŋ kɪ tɪŋa ɪ
hal.”

29 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʊ buloŋ aa sɪ kuu
Wɪɪsɪ koro hʊ wɪya a leŋ ʊ dɪya abee ʊ haaŋ koo ʊ naabalɪya koo ʊ kuwo abee ʊ naa
koo ʊ biisi,
30 Wɪɪsɪ sɪ tɪya ʊ tɪɪna kɪna yʊga a te kɪna hʊ ʊ aa leŋ ta. Dɪ ʊ rɛ ko sʊba mɛ, Wɪɪsɪ
sɪ tɪya ʊ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.”

Yesu bɪl basɪ ʊ sʊʊ wɪya
Matiwu 20.17-19; Maakɪ 10.32-34

31 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʊ hatɪnna fi abee balɪya hʊ gɪɪgɪ lɪɪ, a basɪ tɪya ba a baa, “Ma
gyegili nɪɪ daha. Á aa mʊ Gyerusalɛm nɛ. Doŋ tɪyaŋ, Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye wɪya
hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ aa saba biŋ, ba buloŋ sɪ ko su ba bʊʊsɪ.
32 Ba sɪ kpa ŋ we nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma nosi tɪyaŋ dɪ ba yaa ŋ sɪya. Ba sɪ tʊʊsɪ
ŋ aŋ pɛ tʊ naŋtʊwɔl mɛ we ŋ tɪyaŋ.
33 Ba sɪ vɪɪrɪ ŋ aŋ kpʊ ŋ, amɛ ŋ sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ ʊ kyɛtoo kyɛɛ.”
34 Amɛ Yesu hatɪnna hʊ gyɪ bɪ gyɪŋ wɪya no memii. Wɪya no buloŋ gyɪ yaa wɪfaŋɪya
rɛ ba lee. Ba gyɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ wɪya Yesu aa basɪ.

Yesu suri nyʊlʊŋ kɪdɪgɪ aa sʊl kɪna sɪya
Matiwu 20.29-34; Maakɪ 10.46-52

35 Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, ba mʊ kpaga tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Gyɛriko. Dɪ banyʊlʊŋ kɪdɪgɪ mɛ hɔŋ ŋmanɪɪ hʊ nyʊwa a kɪ sʊla kɪna.
36 Nyʊlʊŋ hʊ aa nɪɪ nɪgyamaa hʊ aa baŋ dɔmɔ, ʊ pɪyɛsɪ a baa, “Bee rɛ aa yaa?”
37 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ anɪɪ Yesu aa lɪɪ Nazarɛti rɛ aa baŋ.
38 Ɛɛ rɛ ʊ yɪrɪ Yesu a baa, “Yesu, Deviti nihii, fá ŋ sikii.”
39 Nala hʊ aa we ʊ sɪya nɔsɪ ʊ, dɪ ʊ leŋ ʊ kyagɪŋsɪ hʊ. Amɛ ʊ marɪ yɪrɪ yʊga a te
gɛɛ a baa, “Yesu, Deviti nihii, fá ŋ sikii.”
40 Ɛɛ rɛ Yesu sɪŋ aŋ baa dɪ ba kaŋ nyʊlʊŋ hʊ ko ʊ lee.
41 Ba aa kana ʊ ko pele, Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Bekiŋ nɛ ɪ kɪ kyɛ dɪ ŋ yaa tɪya ɪ?” Ʊ
basɪ tɪya ʊ a baa, “Ŋ nɪhɪyawʊ, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ bɪl kɪ na rɛ.”
42 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ, “Ɪ sɪya suro rɛ. Ɪ aa laa Wɪɪsɪ dɪ rɛ rɛ tɪŋ ɪ deye.”
43 Doŋ nɛ ʊ sɪya pirigi suri, ʊ sii kɪ tɪŋ Yesu hal a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ. Nɪgyamaa hʊ
buloŋ aa naa gɛɛ, ba buloŋ mɛ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ.

19

Yesu bee Zakiyo

1 Nyɛ rɛ Yesu gyɪ bɪl mʊ lɪɪ Gyɛriko, a vala tɪŋ bee hʊ tɪyaŋ kɪ mʊ, dɪ baal kɪdɪgɪ
ba aa yɪrɪ Zakiyo rɛ gɛɛ.
2 Ʊ fa yaa lampolaala nɪhɪyawʊ rɛ, a fa kaŋ kɪna mɛ weliŋ.
3 Zakiyo gyɪ aa kyɛ dɪ ʊ na haŋ nal hʊ iriŋ Yesu aa yaa rɛ, amɛ gyamaa gyɪ aa we
doŋ wɪya, ʊ gyɪ bɪ wuwo dɪ ʊ na ʊ, beewɪya ʊ gyɪ yaa nɪkuu rɛ.
4 Ɛɛ rɛ ʊ parɪ nala hʊ buloŋ ta, aŋ fá mʊ sɪya, a gyɪŋ tɪya dɪ ʊ wuwo na Yesu. Ʊ gyɪ
gyɪma anɪɪ Yesu sɪ ko tɪŋ tɪya hʊ memii baŋ nɛ.
5 Yesu aa ko tɪŋ tɪya hʊ memii kɪ baŋ, ʊ wil deŋ tɪya hʊ nyuu a na Zakiyo, a basɪ
tɪya ʊ a baa, “Zakiyo, ko tuu lagɪ, beewɪya ɪ dɪyaŋ nɛ ŋ sɪ pɪŋ gyɪnaŋ.”
6 Zakiyo aa nɪɪ gɛɛ, ʊ teŋ buloŋ fɪyɛlɪ. Ʊ gɪlɪŋsɪ ko tuu lagɪ lagɪ a kaŋ Yesu mʊ ʊ
dɪya.
7 Nala hʊ buloŋ aa we doŋ aa naa gɛɛ, ba piili kɪ gʊrɪmɪ wɪya a baa, “A! Ma na baal
no kɔnɪ aa mʊ dɪ ʊ pɪŋ wɪbɔŋyaal no dɪya tɪyaŋ.”
8 Saŋa hʊ á Tɪɪna Yesu aa we Zakiyo dɪya tɪyaŋ, Zakiyo sii sɪŋ a basɪ tɪya ʊ a baa,
“Ŋ nɪhɪyawʊ, ŋ sɪnɪɪ no tɪyaŋ, ŋ sɪ kaŋ ŋ kɪna buloŋ kpaa leye balɪya, a kpa lɪdɪgɪ

tıya nyaaba. Ka dı mıyaŋ nɛ fa firimi nal buloŋ mɛ, ŋ sı tuŋ ʊ tıına maga gɛɛ ŋ aa
firimi ʊ naaŋsıınyʊwa bʊnaa.”
9 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Wıısı laa ı bee ı dıya nala buloŋ ta rɛ gyınaŋ.
Beewıya ı mɛ yaa Abıraham doho nal lɛ.
10 Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye ko dı ŋ kyɛ na nala hʊ aa nyʊgısa rɛ, a laa ba ta.”

Yesu maga salma molbinʊʊ namaga
Matiwu 25.14-30

11 Saŋa hʊ Yesu gyı aa ko kpaga Gyerusalɛm, ɛɛ rɛ ʊ maga namaga no tıya nala hʊ
aa gyegile kı nıı wıya hʊ ʊ aa bası. Beewıya nala hʊ gyı aa bıını anıı ʊ aa kpaga
Gyerusalɛm nyɛ, Wıısı koro hʊ koyi mɛ kpaga rɛ.
12 Ʊ gyı baa, “Nıbal kıdıgı rɛ gyı siye, a kı mʊ paalʊʊ bolii kıdıgı, dı ba holli ʊ ʊ
bee koro, ka dı ʊ mııgı ko.
13 Ʊ gyı aa sii dı ʊ mʊ, ʊ gyı yırı ʊ dıya tʊŋtʊnna fi ko laŋŋı rɛ, a kpa salıŋbidıgı
dıgı tıya ba kıdıgı buloŋ, aŋ baa dı ba kaŋ kı bırımı dı ʊ mʊ aŋ ko.
14 Amɛ nıbal no bee nala gyı haası ʊ rɛ weliŋ. Ʊ gyı aa mʊ ko teŋ, ba mɛ gyı sii
tıŋ tıŋdaala dı ba kile ʊ lugo, a mʊ bası tıya kuworibal hʊ lee ʊ aa mʊ dı ʊ holli ʊ
koro hʊ, anıı ba bı kyo dı baal hʊ yaa ba kuwori.
15 Abee gɛɛ buloŋ, ka ba gyı holli baal hʊ koro hʊ, ka ʊ mııgı ko. Ʊ gyı aa mııgı
ko, ʊ yırı ʊ tʊŋtʊnna hʊ ʊ fa aa kpaa molbiye hʊ tıya, dı ʊ na ba kıdıgı buloŋ aa naa
tɔnɔ maga gɛɛ.
16 Nyɛ rɛ buŋbuŋ tʊŋtʊnnı ko bası tıya ʊ a baa, ‘Ŋ nıhıyawʊ, molbii hʊ ı aa kpaa
tıya ŋ hʊ, ŋ mɛ kaŋ tʊma rɛ a na maga gɛɛ fi a pɛ.’
17 Ɛɛ rɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ bası tıya ʊ a baa, ‘Gyaaŋbiye, gasıbınaa! Ɪ yaa tʊŋtʊnnıtıı
rɛ. Ɪ aa yaa gɛɛ a deŋ kıbiibiye no nyuu weliŋ abee wıtıı nyɛ, ŋ sı leŋ dı ı kı deŋ
tɔbala fi.’
18 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnnılıya hʊ tıına mɛ ko ʊ lee a baa, ‘Ŋ nıhıyawʊ, molbii hʊ ı aa kpaa
tıya ŋ hʊ, ŋ mɛ kaŋ tʊma rɛ a na maga gɛɛ bʊnɔŋ a pɛ.’
19 Ɛɛ rɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ bası tıya ʊ dı ʊ mɛ sı kı deŋ tɔbala bɔnɔŋ.
20 Ɛɛ rɛ tʊŋtʊnna hʊ kıdıgı mɛ ko a bası tıya ʊ a baa, ‘Ŋ nıhıyawʊ, na ı molbii hʊ
ı aa kpaa tıya ŋ. Ŋ kaŋ mʊ gulo gakɔsʊŋ tıyaŋ nɛ a kpa faŋa.
21 Ŋ aa fá ı rɛ, beewıya ı wıya hayɛ rɛ kıŋkaŋ. Ɪ aa kaŋ nala kına kı fası rɛ aŋ aa
kı kʊŋ kına mɛ ı aa bı doho.’
22 Ɛɛ rɛ ʊ nıhıyawʊ hʊ bası tıya ʊ a baa, ‘Ɪ yaa tʊŋtʊnnıbɔŋ nɛ. Wıya hʊ ı aa basa
tıı rɛ ŋ sı kpa di ı sarıya dı ı tele. Ɪ gyıma anıı ŋ wıya hayɛ rɛ, ŋ kaŋ nala kına kı
fası, aŋ pɛ kı kʊŋ kına ŋ aa bı doho.
23 Bee rɛ yaŋ tıŋ ı fa bı kaŋ ŋ molbii hʊ mʊ biŋ bangi tıyaŋ? Ŋ fa aa mııgı ko nyɛ,
ŋ fa sı laa molbii hʊ abee ʊ tɔnɔ buloŋ.’
24 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ʊ tʊŋtʊnnı dɔŋtıŋsı hʊ fa aa sıŋ doŋ a baa, ‘Ma laa salıŋbidıgı
hʊ ʊ lee, a kpa tıya nal hʊ aa kaŋ kına fi hʊ.’
25 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʊ a baa, ‘Nıhıyawʊ, na ʊ kɛ foŋ kaŋ molbiye fi rɛ.’
26 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, ‘Nal hʊ aa kaŋ kına yʊga, Wıısı sı marı kpa kına
yʊga a pɛ a tıya ʊ, amɛ nal hʊ aa bı kaŋ kına yʊga, mʊhʊ hʊ mɛ ʊ aa kana, Wıısı sı
kaŋ ba laa ʊ lee.
27 Ka nala hʊ mɛ aa haası ŋ, a bı kyo dı ŋ yaa ba kuwori hʊ, ma kası ba ko ŋ sıya
daha, a kpʊ ba ŋ sıı tıyaŋ.” ’

Yesu gyʊʊ Gyerusalɛm abee gandarı
Matiwu 21.1-11; Maakı 11.1-11; Gyɔɔŋ 12.12-19

28 Yesu aa bası wıya no ko teŋ, ʊ sii kpa ŋmanıı, a laa ʊ hatınna hʊ sıya, ba kı mʊ
Gyerusalɛm.

29 Ba aa ko kpaga Bɛtifage abee Bɛɛtani, a ko pele Olivi dogimo hʋ lee, ɛɛ rɛ Yesu lıı ʋ hatınna hʋ tıyaŋ nala balıya a tıŋ ba a baa,
30 “Ma mʋ tɔɔ hʋ aa we ma sıya. Dı mamaa rɛ ko mʋ, ma sı na kokubiye dı ba kaŋ vʋwa sıgı. Nal buloŋ ha bı maakyiye gyına ʋ. Ma puri a kaŋ ko.
31 Dı nal buloŋ nɛ ko pıyɛsı ma a baa dı bee rɛ tıŋ ma kı puri, ma baa dı Tıına hʋ rɛ baa dı ma puri kaŋ ko.”
32 Ba aa mʋʋ doŋ, wıya hʋ buloŋ kɔnı yaa rɛ anıı gɛɛ Yesu aa bası tıya ba.
33 Ba aa puri kokubiye hʋ tıyaŋ nɛ, ʋ tımma pıyɛsı ba a baa, “Bee rɛ tıŋ ma kı puri kokubiye hʋ?”
34 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ba a baa, “Tıına hʋ rɛ aa kyɛ ʋ.”
35 Ɛɛ rɛ ba kaŋ kokubiye hʋ mʋ tıya Yesu, a wuri ba gabala a dɔbɔ kokubiye hʋ tıyaŋ, aŋ tıga tıya Yesu ʋ gyıŋ.
36 Ʋ aa gyıŋ kokubiye hʋ kı mʋ tıyaŋ, nala kpa ba gabala a gyarı ŋmanıı hʋ tıyaŋ, ʋ kı vala ba tıyaŋ.
37 Yesu aa mʋʋ kpaga Gyerusalɛm, lee hʋ ŋmanıı hʋ a lıı Olivi dogimo hʋ nyuu tuu, nıgyamaa hʋ fa aa tıŋ ʋ hal piili kı gyʋwɔsı, a kı dannı Wıısı yʋga akuu wımagıla hʋ buloŋ ba aa naa wıya.
38 Ba baa, “Wıısı sı pɛ kuwori hʋ aa ko á Tıına Wıısı feŋ tıyaŋ. Fıyɛlʋʋ sı we Wıısıbee tıyaŋ, ka dı Wıısı feŋ mɛ yırı.”
39 Ɛɛ rɛ Farasiima badɔmɔŋ fa aa we nıgyamaa hʋ tıyaŋ bası tıya Yesu a baa, “Nıhıyawʋ, bası tıya ı hatınna hʋ dı ba leŋ kyagıŋsı.”
40 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma leŋ dı ŋ bası tıya ma, dı nala no rɛ tallı ba nyʋʋsı mɛ, bʋwa no tıı sı sii dannı Wıısı.”

Yesu wii Gyerusalɛm wıya

41 Yesu aa ko kpaga Gyerusalɛm a na tɔɔ hʋ, ʋ tıya buloŋ gyı kyogi, ʋ wii bee hʋ bee ʋ nala wıya, aŋ baa,
42 “Ŋ fa kyo dı ma bee no nala gyıŋ wıı hʋ ma aa sı yaa a hɔŋ abee laaŋfıya rɛ gyınaŋ, amɛ lagılagı no ʋ yaa wıfaŋıı rɛ ma lee.
43 Kyɛɛ kıdıgı sı pele dı ma dɔmɔ ko kyige ma bee no, a tɔ ma we, dı ma kyɛ lee lɔlɔ dı ma lıı fá.
44 Ba sı kpʋ bee no nal nal buloŋ, aŋ kyeŋŋi bee hʋ mɛ buloŋ. Bʋdıgı mɛ bı sı ka dɔbɔ ʋ dɔŋtıına tıyaŋ. Beewıya, saŋa hʋ tıyaŋ Wıısı aa ko dı ʋ laa ma ta, ma vıya ʋ nyʋwa rɛ.”

Yesu gyʋʋ Wııkyʋwaldııbal hʋ
Matiwu 21.12-17; Maakı 11.15-19; Gyɔɔŋ 2.13-22

45 Nyɛ rɛ Yesu sii mʋ gyʋʋ Wııkyʋwaldııbal hʋ, a na dı nala aa yallı kına doŋ. Ɛɛ rɛ ʋ piili kil ba kı ta ba kı lıı,
46 aŋ bası tıya ba a baa, “Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa dı Wıısı baa: ‘Ŋ dıya sı yaa lee hʋ nala aa sı kı kyʋwalı ŋ nɛ’. Aŋka ma kɛ mııgı kaŋ bırımı gaala dıya.”
47 Kyɛɛ kɛ buloŋ nɛ Yesu gyı aa kı daga nala Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla abee Gyuuma nıhıyası kı kyɛ dı ba kpʋ ʋ.
48 Amɛ ba gyı bı gyıŋ ŋmanıı hʋ ba aa sı tıŋa kpʋ ʋ, beewıya nala hʋ buloŋ fa aa we doŋ gyegile kı nıı wıya hʋ ʋ aa bası rɛ abee sıfıyası a bee kyɛ dı wıdıgı mɛ bı ba dıgıŋ.

20

Ba pıyɛsı Yesu ʋ dee wıya
Matiwu 21.23-27; Maakı 11.27-33

1 Kyɛɛ kıdıgı, Yesu gyı sii mʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ rɛ a kı daga nala aŋ pɛ bası
Wıısı wıweliye hʊ kı tıya ba. Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Wıısı
Teŋ dıdagıla abee Gyuuma nıhıyası sii kpa ko ʊ lee.
2 A pıyɛsı ʊ a baa, "Degɛɛ rɛ ı kana a wuwo kı yaa wıya no? Kıbee rɛ tıya ı ŋmanıı
ı kı yaa wıya no buloŋ?"
3 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ŋ mɛ sı pıyɛsı ma wıı, dı ma lıı ʊ sıı tıya ŋ.
4 Aŋnɛ rɛ gyı tıya Gyɔɔŋ ŋmanıı ʊ kı fo nala wııkyʊwalnıı gɛɛ, Wıısı rɛ koo
nihuwobisi rɛ?"
5 Nyɛ rɛ ba sıŋ kı vʊʊlı dı ba kyɛ wıı hʊ ʊ aa pıyɛsı ba sıı, a kı pıyɛsı dɔmɔŋ a
baa, "Wıbee rɛ á sı bası? Dı ámaa rɛ baa Wıısı rɛ tıya Gyɔɔŋ gɛɛ ŋmanıı, ʊ sı pıyɛsı
ma a baa dı bee rɛ yaŋ tıŋ á gyı bı laa wıya hʊ ʊ gyı aa bası di?
6 Dı ámaa rɛ bıl baa dı nihuwobisi rɛ tıya ʊ gɛɛ ŋmanıı, gyamaa no aa laŋŋa daha
sı paa bʊwa yaga ma, beewıya ba buloŋ laa di anıı Gyɔɔŋ fa yaa Wıısı tıŋdaal lɛ."
7 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʊ a baa, "Á bı gyıŋ nal hʊ aa tıya ʊ gɛɛ ŋmanıı."
8 Doŋ nɛ Yesu mɛ bası tıya ba a baa, "Tɔɔ, ŋ mɛ bı sı daga ma nal hʊ aa tıya ŋ
ŋmanıı ŋ kı yaa wıya no."

Yesu maga baga tʊŋtʊnna badɔmɔŋ namaga
Matiwu 21.33-46; Maakı 12.1-12

9 Ɛɛ rɛ Yesu gyı bıl maga namaga a tıya nala hʊ aa we doŋ a baa, "Baal kıdıgı rɛ
gyı kpaa ʊ baga, a pɔ tısı badɔmɔŋ aa kaŋ nɔŋkyıga a kıı gɛɛ anıı kyʊkyɔyı, ba kı
yırı girepisi. Ɛɛ rɛ ʊ paa nala we dı ba kı deŋ baga hʊ, aŋ sii mʊ paalʊʊ kıdıgı, a
pıısı doŋ weliŋ.
10 Nyɛ rɛ tıısı hʊ ko nɔnɔ a yaa tɔrıı. Baga hʊ tıına sii tıŋ ʊ dıya tʊŋtʊnna kıdıgı
dı ʊ mʊ baga tʊŋtʊnna hʊ lee a laa ʊ tıınɔnɔ tol ko tıya ʊ. Ʊ sii mʊ, ba kana ʊ a
ŋmaa ʊ weliŋ, aŋ kile ʊ ta, ʊ mııgı kaŋ nohıllı mʊ baga hʊ tıına lee.
11 Ɛɛ rɛ ʊ bıl tıŋ ʊ tʊŋtʊnna hʊ kıdıgı mɛ. Ʊ mɛ bıl mʊ. Baga tʊŋtʊnna hʊ ŋmaa
ʊ mɛ, aŋ we ʊ hıısı tıyaŋ aŋ bıl kile ʊ mɛ ta, ʊ mɛ mııgı mʊ abee nohıllı.
12 Ɛɛ rɛ ʊ bıl tıŋ nitoo hʊ tıına. Ba bıl ŋmaa ʊ mɛ we wııla, aŋ kile ʊ ta.
13 Ɛɛ rɛ baga hʊ tıına baa, 'Ɛɛ rɛ ŋ sı yaa? Ŋ sı tıŋ ŋ biye tıı. Kapuwo, ba sı tıya ʊ
kɛ gyırıma.' Ɛɛ rɛ ʊ sii tıŋ ʊ biikyoolii ʊ mɛ kpa mʊ.
14 Tʊŋtʊnna hʊ aa naa biye hʊ dı ʊ aa ko, ɛɛ rɛ ba bası tıya dɔmɔŋ a baa, 'Baga
hʊ tıına biye tıı rɛ nyɛ. Dı baga hʊ tıına rɛ ko sʊba, biye no rɛ sı di ʊ kına hʊ buloŋ
kyaŋ. Ma leŋ dı á kpʊ ʊ, aŋka dı baga hʊ bırımı á kıŋ.'
15 Ɛɛ rɛ ba kana ʊ tarı lıı baga hʊ tıyaŋ a ŋmaa ʊ kpʊ. Doŋ nɛ Yesu pıyɛsı nala hʊ
a baa, 'Ɛɛ rɛ ma bıını anıı baga hʊ tıına sı yaa nala no?
16 Ʊ sı ko kpʊ tʊŋtʊnna hʊ buloŋ, aŋ kpa baga hʊ a tıya nıdʊŋsı.'
Nala hʊ aa nıı wıya hʊ Yesu aa basa, ba baa dı Wıısı ta laa nyʊwa dı gɛɛ yaa.
17 Ɛɛ rɛ Yesu deŋ ba, aŋ pıyɛsı ba a baa, 'Ba sabı Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ anıı bʊyı hʊ
dıısaala hʊ aa vıya ta, ʊ rɛ ko yaa dıya hʊ bʊwa buloŋ sıfıyaŋ bʊyı. Wıı no memii
rɛ yaa bee?
18 Nal hʊ buloŋ aa sı tele bʊyı no nyuu, ʊ tıına sı kyɔrısı kyɔrɔkyɔrɔ. Dı bʊyı no
mɛ rɛ ko tele nal buloŋ nyuu, ʊ sı nɔmɔ ʊ tıına nʊgʊgʊ." '

Ba pıyɛsı Yesu lampoo tunii wıya
Matiwu 22.15-22; Maakı 12.13-17

19 Ɛɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıla abee Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası kı lʊga dı ba
kaŋ Yesu doŋ tıyaŋ, beewıya ba gyıma anıı ba aa rɛ ʊ maga namaga hʊ kı daga. Amɛ
ba gyı aa fá nala hʊ aa we doŋ nɛ.
20 Ɛɛ rɛ ba kı kyɛ ŋmanıı hʊ ba aa sı tıŋa a kana ʊ. Nyɛ rɛ ba kaŋ molbiye mʊ
kpala nala badɔmɔŋ, aŋ leŋ ba fugo mʊ Yesu lee gɛɛ anıı ba aa yaa nıtııma. Ba baa

dı ba mʊ magısı ʊ, a pıyɛsı ʊ wıya a na dı ʊ rɛ ko bası wıı kyogi, dı ba tıŋ gɛɛ tıyaŋ kana ʊ mʊ we Roma nıhıyawʊ hʊ aa deŋ doŋ paalʊʊ nosi tıyaŋ, dı ʊ yaa ʊ gɛɛ buloŋ ʊ aa kyɛ.

21 Ɛɛ rɛ nala hʊ ba aa turo we hʊ sii mʊ Yesu lee, a pıyɛsı ʊ a baa, "Nıhıyawʊ, á gyıma anıı wıya hʊ ı aa bası abee wıya hʊ ı daga ma buloŋ yaa wıtıı rɛ. Á gyıma anıı ı aa daga Wıısı ŋmanıı tıı rɛ, aŋ bee fá nal buloŋ mɛ sıı.

22 Tɔɔ, á yaŋ aa kyɛ dı á gyıma rɛ dı ʊ yaa ŋmanıı rɛ dı á tuŋ lampoo a kı tıya Roma paalʊʊ kuworibal hʊ koo ʊ bı yaa ŋmanıı?"

23 Amɛ Yesu kɛ gyı gyıŋ ba dawarı hʊ buloŋ, a bası tıya a ba a baa,

24 "Ma kaŋ molbinʊʊ hʊ ko dı ŋ na." Ba aa kpaa molbinʊʊ hʊ tıya ʊ, ʊ mııgı pıyɛsı ba a baa, "Kıbee nyuu abee ʊ feŋ nɛ ba kpa biŋ molbii hʊ tıyaŋ nyɛ?" Ɛɛ rɛ ba baa dı Roma paalʊʊ kuworibal hʊ feŋ abee ʊ nyuu rɛ."

25 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ɛɛ kɛ, kıŋ hʊ aa yaa Roma paalʊʊ kuworibal hʊ kıŋ, ma kpa tıya ʊ, ka kıŋ hʊ mɛ aa yaa Wıısı kıŋ, ma kpa tıya Wıısı."

26 Ʊ aa bası gɛɛ, ba bıl bı naa wıı buloŋ ba aa sı wuwo tıŋ gɛɛ tıyaŋ kana ʊ nala aa we doŋ sıya tıyaŋ. Wıya hʊ ʊ aa basa yaa ba wıkperii rɛ, ba nyʊʊsı buloŋ mɛ fıyɛlı.

Ba pıyası Yesu sʊʊnı mııgı siiyi wıya
Matiwu 22.23-33; Maakı 12.18-27

27 Ɛɛ rɛ Sadusiima badɔmɔŋ mɛ sii ko Yesu lee. Nala no gyı laa di rɛ anıı nala hʊ aa sʊba bıl bı sı wuwo sii sʊʊ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı Yesu a baa,

28 "Á nıhıyawʊ, Wıısı teŋ tıyaŋ, Moosi daga ma anıı dı baal lɛ kpaa haaŋ, dı ʊ bee haaŋ hʊ bı kaŋ biye, aŋka dı baal hʊ sʊba, dı ʊ maga ʊ naabiye kpa lohaaŋ hʊ rɛ a lʊl biisi tıya ʊ maana hʊ aa sʊba.

29 Tɔɔ, nımmabalıya bapɛ rɛ gyı we doŋ, ba buloŋ yaa baala. Ba kıhıyawʊ tıına kpa haaŋ. Ʊ bee haaŋ hʊ bı lʊl biye, ka ʊ sʊba.

30 Ɛɛ rɛ ʊ katıyal kpa haaŋ hʊ. Ʊ beel-ʊ mɛ bı lʊl biye, aŋ ka ʊ mɛ sʊba.

31 Too hʊ tıına mɛ kpa haaŋ hʊ. Ɛɛ tıı puu ʊ mɛ. Nyɛ rɛ nımmabalıya no bapɛ buloŋ kpa haaŋ hʊ, a sʊba mʊ teŋ dı ba kıdıgı buloŋ bee haaŋ hʊ bı lʊl biye.

32 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ haaŋ hʊ mɛ sii sʊba.

33 Kyɛɛ hʊ nala aa sı mııgı sii sʊʊ tıyaŋ, baala no bapɛ tıyaŋ kıbee rɛ sı tıŋ haaŋ hʊ? Beewıya ba buloŋ bapɛ rɛ ʊ yala ko baŋ parı."

34 Ɛɛ rɛ Yesu mııgı bası tıya ba a baa, "Gyınaŋ dʊnıya no tıyaŋ kɛ, baala aa paa haana rɛ, haana mɛ kı yala balama.

35 Amɛ saŋa hʊ nala hʊ aa sı sii sʊʊ tıyaŋ a kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii hʊ tıyaŋ kɛ, baala bıl bı sı kı paa haana, haana mɛ bıl bı sı kı yala balama.

36 Ba buloŋ aa mııgı ba kıı gɛɛ rɛ anıı malıkası. Ba bıl bı sı kı sʊba. Wıısı aa kyisi ba sʊʊ tıyaŋ wıya, ba yaa Wıısı biisi rɛ.

37 Moosi daga anıı nala hʊ aa sʊba sı mııgı sii sʊʊ tıyaŋ nɛ a kaŋ mııbol. Wıısı teŋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ ba fa saba rɛ anıı Moosi naa dı diŋ we tııbiye kıdıgı tıyaŋ nɛ, aŋ bee di tıya hʊ bee ɔhɔ hʊ aa we doŋ buloŋ, ka Moosi bası baa, 'Á Tıına Wıısı yaa Abıraham abee Azıkı abee Gyeekɔbı Wıısı rɛ.

38 Ʊ aa bası nyɛ daga anıı Wıısı yaa weye Wıısı rɛ, ʊ bı yaa sʊʊnı Wıısı, beewıya Wıısı kɛ lee nal buloŋ weye rɛ." '

39 Ɛɛ rɛ Wıısı Teŋ dıdagıla badɔmɔŋ bası tıya ʊ a baa, "Nıhıyawʊ, ı bee nyıya! Ɪ bası ba bʊʊsıŋ nɛ."

40 Beewıya ba gyı bıl bı kaŋ nyʊwa ba aa sı pıyɛsı ʊ wıı buloŋ.

Ba pıyɛsı Krisita, laataal hʊ Wıısı aa lıya wıya
Matiwu 22.41-46; Maakı 12.35-37

41 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ba a baa, “Ɛɛ rɛ ba sɪ wuwo baa dɪ Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ
aa lɪya, sɪ yaa Deviti nihii rɛ?
42 Deviti tɪɪ basa Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Yɪɪla tɪyaŋ nɛ a baa,
“Ŋ Tɪɪna Wɪɪsɪ basɪ tɪya ŋ Tɪɪna rɛ a baa,
‘hɔŋ ŋ noduu logiŋ,
43 ka dɪ ŋ yuwo di ɪ dɔmɔ buloŋ teŋ’.
44 Deviti tɪɪ yɪrɪ nal no ʊ Tɪɪna rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ sɪ yaa a yaa Deviti nihii dʊŋ?”

Yesu basɪ Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ wɪya
Matiwu 23.1-36; Maakɪ 12.38-40

45 Nala hʊ buloŋ gyɪ aa gyegile kɪ nɪɪ Yesu wɪbasɪɪ hʊ tɪyaŋ nɛ, ʊ mɪɪgɪ basɪ tɪya ʊ
hatɪnna hʊ a baa,
46 “Ma pɔ ma tɪɪ ma weliŋ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla no wɪya. Ba aa gɔllɪ kɪ baŋ abee
ba gadoliye rɛ gyiyegyiye, a kɪ kyɛ dɪ nala yʊwɔgɪ kɪ kyʊwalɪ ba. Dɪ ba aa rɛ ko mʊ
wɪɪkyʊwaldɪya koo laŋŋɪbal buloŋ, ba aa kɪ kyɛ dɪ ba hɔŋ nɪbala lɪhɔnɪya rɛ.
47 Ba aa fugo kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ pɪɪsɪ rɛ, a kaŋ lohaana kɪna kɪ fasɪ. Saŋa hʊ Wɪɪsɪ
aa sɪ di dʊnɪya sarɪya, ba tʊwara bɪ sɪ kyallɪ.”

21

Lohaaŋ kɪdɪgɪ kpaa ʊ molbii buloŋ ʊ aa kana a sʊla Wɪɪsɪ
Maakɪ 12.41-44

1 Saŋa kɪdɪgɪ Yesu gyɪ we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ nɛ a na kɪna tɪmma dɪ ba lɪɪ
molbiye kɪ sʊla Wɪɪsɪ.
2 Doŋ nɛ ʊ na lohaaŋ kɪdɪgɪ mɛ dɪ ʊ kpaa aniiniima balɪya a ko lo we wɪɪsʊllɪ-gbaha
hʊ tɪyaŋ.
3 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, lohaaŋ no rɛ wee a te nala hʊ buloŋ.
4 Beewɪya, nala hʊ buloŋ aa kpaa molbiye a sʊla Wɪɪsɪ, ba lɪya rɛ aŋ ka. Amɛ haaŋ
no kɛ, abee ʊ nyaabʊsɪ hʊ buloŋ, ʊ dɪya abee ʊ bee buloŋ nɛ ʊ kpa sʊla Wɪɪsɪ gɛɛ.”

Yesu basɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ telii wɪya
Matiwu 24.1-2; Maakɪ 13.1-2

5 Yesu hatɪnna hʊ badɔmɔŋ gyɪ aa basɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ wɪya rɛ, a baa dɪ ʊ
weliye, dɪ bʊwa hʊ ba aa kpaa saa ʊ mɛ weliye, abee kɪweliye hʊ iriŋ nala aa kpaa
sʊla Wɪɪsɪ ba kpa marɪ dɪya hʊ tɪya, dɪ ba buloŋ nɛ leŋ dɪya hʊ weliye gɛɛ.
6 Nyɛ rɛ Yesu baa, “Dɪya no bee ʊ kɪweliye hʊ buloŋ ma aa naa nyɛ, saŋa kɪdɪgɪ sɪ
pele dɪ ba ŋmaa ba buloŋ lo. Bʊdɪgɪ mɛ paalɪ bɪ sɪ ka a dɔbɔ ʊ dɔŋtɪɪna tɪyaŋ.”

Yesu basa ba aa sɪ dɔgɪsɪ nala hʊ aa tɪŋa ʊ wɪya
Matiwu 24.3-14; Maakɪ 13.3-13

7 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Nɪhɪyawʊ, saŋa bee tɪyaŋ nɛ wɪya no sɪ yaa? Bekiŋ
wɪɪ rɛ sɪ yaa dɪ á na a gyɪma anɪɪ wɪya no kpaga yayɪ rɛ?”
8 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma kɪ gyɪma weliŋ dɪ nal buloŋ ta ko mʊrɪ ma.
Nala yʊga sɪ ko a kpa ŋ feŋ anɪɪ ba aa rɛ yaa Krisita hʊ, a baa dɪ saŋa hʊ dʊnɪya aa
sɪ teŋ kpaga rɛ. Amɛ ma ta ko kɪ tɪŋ ba hal.
9 Ma sɪ nɪɪ yuwo abee kaasɪ dɔmɔ lɪkpagɪsɪ abee liboliye tɪyaŋ. Dɪ mamaa rɛ ko
nɪɪ ba wɪya, ma ta leŋ dɪ ma bembiye kɪ sii. Wɪya no buloŋ sɪ laa sɪya yaa, amɛ gɛɛ
bɪ daga nɪɪ dʊnɪya hʊ tenii pele rɛ.”
10 “Paalʊʊ kɪdɪgɪ nala sɪ sii a mʊ yuwo paalʊʊ kɪdɪgɪ nala. Tɔɔ kɪdɪgɪ kuwori abee
ʊ nala sɪ sii giri a mʊ yuwo kuwori kɪdɪgɪ mɛ abee ʊ nala.
11 Taŋha sɪ gyigili kɪŋkaŋ, dɪ losi mɛ gyʊʊ. Wɪɪla sɪ gyʊʊ nala lee buloŋ tɪyaŋ,
wɪbɔŋlɔrɪnɪ abee wɪmagɪla buloŋ sɪ yaa wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ.

12 Aŋka dı wıya no buloŋ na yaa, ba sı kası ma, a dɔgısı ma. Ba sı kaŋ ma gyʊʊ
wıkyʊwaldıısı, a di ma sarıya aŋ kaŋ ma tɔ dıısı tıyaŋ. Ba sı kuu ŋ wıya, a kaŋ ma
mʊ kuworo abee nıbala sıya.
13 Wıya no tıyaŋ nɛ ma sı na ŋmanıı a bası Wıısı wıweliye hʊ tıya ba.
14 Amɛ ma kaŋ ma tıı ma weliŋ, a sıŋ wıdıgı tıyaŋ, aŋ ta leŋ dı ɛɛ hʊ ma aa sı bası
wıya a laa ma tıı kı dɔŋ ma.
15 Beewıya ŋ sı kpa wıgyʊŋ tıya ma, dı ma wuwo bası wıya ma dɔmɔ sıya tıyaŋ,
dı ba bı sı wuwo kaŋ wıı buloŋ tarı anıı wıtıı daa.
16 Ma kuwoma abee ma nımmabalıya abee ma lʊlla tıı abee ma kyaŋsı sı kpa ma
yallı tıya ma dɔmɔ, dı ba kpʊ ma badɔmɔŋ.
17 Nal nal buloŋ sı haası ma ŋ wıya.
18 Amɛ ma kıdıgı buloŋ nyupʊŋ mɛ bı sı nyʊgısı.
19 Dı mamaa rɛ sıŋ ma wıtıı tıyaŋ, a kaŋ kenyiri abee mala, ma sı laa ma tıı ta.”

Yesu bası Gyerusalɛm kyeŋŋii wıya
Matiwu 24.15-21; Maakı 13.14-19

20 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Dı mamaa rɛ ko na dı laal tɔɔ Gyerusalɛm, ma gyıma anıı
bee hʊ kyeŋŋii pele rɛ.
21 Ɛɛ tıyaŋ, ma leŋ dı nala hʊ aa we Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ fá mʊ gyıŋ dogiŋsi nyuni.
Nala hʊ mɛ aa we bee hʊ tıyaŋ, ʊ maga dı ba lıı bee hʊ tıyaŋ nɛ. Nala hʊ mɛ aa we
ba bagısı tıyaŋ, ba mɛ ta mııgı gyʊʊ bee hʊ tıyaŋ.
22 Haŋ saŋa hʊ rɛ Wıısı sı dɔgısı Iziral tımma, a leŋ dı wıya hʊ buloŋ ba aa saba
biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ kɔnı yaa wıtıı.
23 Saŋa no tıyaŋ, haluwokanna abee biifıllı nımma sı na tʊwara rɛ weliŋ. Wıısı sı
na baaŋ paalʊʊ no nala nyuu tıyaŋ, a dɔgısı ba kıŋkaŋ.
24 Ba sı kpʊ ba badɔmɔŋ abee takoobiye, aŋ kası ba badɔmɔŋ mɛ mʊ yaa yosi
paalʊʊ dʊŋsı tıyaŋ, aŋka dı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma laa Gyerusalɛm tıŋa, a mʊ
pele saŋa hʊ Wıısı aa tıya ba ŋmanıı dı ba we doŋ.”

Yesu bası ʊ mııgı koyi wıya
Matiwu 24.29-31; Maakı 13.24-27

25 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, “Wımagıla sı yaa wııpɔsıı abee pene abee kyıŋwʊlıya tıyaŋ.
Dʊnıya buloŋ tıyaŋ, nala tısı sı kyogi dı ba bı gyıŋ wıı hʊ buloŋ tıyaŋ ba aa wee.
Beewıya mpʊwɔnʊʊ sı dɔŋ, dı kambıŋ gyʊʊ nala.
26 Kambıŋ sı gyʊʊ nala dı ba yiyegi, akuu ba aa lurimi na wıı hʊ aa sı yaa dʊnıya
buloŋ tıyaŋ wıya. Beewıya ba sı kile wıısınyuu kına buloŋ aa kaŋ dee dı ba lıı ba
liweeliye tıyaŋ.
27 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı na mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye dı ŋ we taala tıyaŋ ko kı tuu, a kaŋ
dee abee gaŋdarı.
28 Dı wıya no rɛ ko piili kı yaa, ma sii sıŋ a kaŋ ma nyuni kpa, beewıya saŋa hʊ
Wıısı aa sı laa ma ta pele rɛ.”

Yesu maga tutogo namaga
Matiwu 24.32-35; Maakı 13.28-31

29 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga no tıya ba a baa, “Ma deŋ na tutogo abee tıısı buloŋ.
30 Dı mamaa rɛ ko na tıısı piile kı tɔsɔ, ma aa gyıma anıı yʊʊ kpaga rɛ.
31 Ɛɛ tıı rɛ, dı mamaa rɛ ko na wıya no buloŋ ŋ aa daga ma piile kı yaa, ma gyıma
anıı Wıısı koro hʊ kpaga rɛ.
32 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma nala no aa we ma mııbol tıyaŋ gyınaŋ, ma buloŋ
bı sı sʊba, aŋka dı wıya no yaa.
33 Wıısınyuu abee taŋha buloŋ sı teŋ, amɛ wıya hʊ ŋ aa basa kɛ bı sı maakyiye
nyʊgısı.

Wıı hʊ aa tıŋ ʊ maga dı á gyıŋ tıya á tıı

34 Ma gyıŋ tıya ma tıı ma weliŋ, a ta kpaa ma hakıllı bee ma nyuni buloŋ we kıdiiliye abee sınyʊwabal dʊŋ tıyaŋ, a ta leŋ dı dʊnıya kına wıya dʊŋ kyıl ma. Dı ma ko leŋ dı wıya no dʊŋ wıya kyıl ma, kyɛɛ hʊ Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa sı mııgı ko, ʊ sı pirigi ma tıyaŋ gɛɛ anıı barıgı aa pirigi kaŋ bagıl gɛɛ.

35 Beewıya kyɛɛ hʊ aa puu nal buloŋ aa we dʊnıya logiŋ buloŋ tıyaŋ nɛ.

36 Ma gyıŋ tıya ma tıı, a kı kyʊwalı Wıısı saŋa buloŋ dı ma wuwo gyʊʊ wıya no buloŋ tıyaŋ a lıı bee laaŋfıya, aŋ wuwo maakyiye sıŋ Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sıya tıyaŋ.”

37 Yesu fa aa we Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ nɛ kyıkyʊwala abee wıhaa buloŋ a kı daga nala. Dı dıdaana rɛ ko pele buloŋ, ʊ aa mʊ Olivi dogimo hʊ nyuu rɛ a kyʊwa doŋ.

38 Sıgballıya buloŋ, nala aa mʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ rɛ dı ba gyegile nıı wıya hʊ ʊ aa bası.

22

Ba vʊʊla dı ba kpʊ Yesu
Matiwu 26.1-5; Maakı 14.1-2; Gyɔɔŋ 11.45-53

1 Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ tıyaŋ ba aa kyaŋ paanʊʊ hʊ ba aa bı wee sıbʊl gyı ko kpaga rɛ.

2 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee Wıısı Teŋ dıdagıla hʊ kı lʊga dı ba na ŋmanıı hʊ ba aa sı tıŋa a lʊwɔlı kpʊ Yesu, beewıya ba gyı aa fá nala hʊ rɛ.

Gyudası laa nyʊwa dı ʊ kpa Yesu yallı
Matiwu 26.14-16; Maakı 14.10-11; Gyɔɔŋ 11.45-53

3 Ɛɛ rɛ Sıtaanı ko gyʊʊ Yesu hatınna fi abee balıya hʊ kıdıgı, ba kı yırı Gyudası Isıkarɔtı.

4 Nyɛ rɛ ʊ sii mʊ, ʊ bee Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası abee nala hʊ aa pɔ Wııkyʊwaldııbal hʊ nıhıyası vʊʊlı gɛɛ ʊ aa sı yaa a kpa Yesu yallı tıya ba.

5 Ba tenni gyı fıyɛlı weliŋ, ba laa nyʊwa anıı ba sı tıya ʊ molbiye.

6 Ɛɛ rɛ Gyudası mɛ laa nyʊwa, aŋ piili kı kyɛ ŋmanıı hʊ ʊ aa sı tıŋa a kpa Yesu yallı tıya ba dı nala bı gyıma.

Yesu bee ʊ hatınna dii Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ kıdiiliye
Matiwu 26.17-25; Maakı 14.12-21; Gyɔɔŋ 13.21-30

7 Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ tıyaŋ, kyɛɛ kıdıgı rɛ we doŋ ba aa kyaŋ paanʊʊ ba aa bı wee sıbʊl. Kyɛɛ no tıı mɛ rɛ ba aa kpʊ pepɔrɔ hʊ ba aa sı kpa marı Kyɛbal hʊ kıdiiliye.

8 Ɛɛ rɛ Yesu tıŋ Piita abee Gyɔɔŋ, a baa dı ba mʊ marı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ kıdiiliye dı ba di.

9 Nyɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, “Lee tıyaŋ nɛ ı kı kyɛ dı á mʊ marı kıdiiliye hʊ?”

10 Ʊ bası tıya ba a baa, “Dı mamaa rɛ ko mʊ kı gyʊʊ bee hʊ, ma sı na baal kıdıgı dı ʊ baası vii abee nıı. Ma tıŋa ʊ hal mʊ gyʊʊ dıya hʊ ʊ aa sı gyʊʊ.

11 Dı mamaa rɛ ko gyʊʊ, ma bası tıya dıya hʊ tıına dı ma nıhıyawʊ baa dı ma pıyɛsı ʊ dı lee rɛ ʊ nıhʊwala dıya we, dı ʊ bee ʊ hatınna ko gyʊʊ hɔŋ di Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ kıdiiliye?”

12 “Ʊ sı daga ma dııbal kıdıgı. Ʊ yaa sal nyuu dıya rɛ, ba marı ʊ buloŋ weliŋ. Doŋ nɛ ma sı marı kıdiiliye hʊ.”

13 Nyɛ rɛ ba kpa mʊ a na wıya hʊ buloŋ ʊ aa bası tıya ba anıı ba sı na. Ɛɛ rɛ ba marı Dıısı-parı-banıı Kyɛbal kıdiiliye hʊ doŋ.

Kıdiiliye hʋ á aa sı di a kı liisi Yesu wıya
Matiwu 26.26-30; Maakı 14.22-26; 1 Koriŋti 11.23-25

14 Kıdiiliye hʋ dii saŋa aa ko pele, Yesu abee ʋ hatınna hʋ buloŋ hɔŋ dı ba di kına hʋ.
15 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ŋ fa paalı kyo dı ŋ beel-ma di kına no rɛ, aŋka dı ŋ na na tʋwara.
16 Beewıya, ŋ bıl bı sı maakyiye di kıdiiliye no iriŋ, see saŋa hʋ Wıısı koro hʋ aa sı ko. Ɛɛ tıyaŋ nɛ ma sı gyıŋ kıdiiliye no dii memii."
17 Ɛɛ rɛ Yesu kpa gbaŋbiye bee sıŋ, a kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ, aŋ kpa tıya ʋ hatınna hʋ aŋ baa, "Ma laa gbaŋbiye bee sıŋ no a kaŋ kpaa dɔmɔŋ nyʋwa.
18 Ŋ bası kı tıya ma rɛ, ŋ bıl bı sı maakyiye nyʋwa sıŋ no, see saŋa hʋ Wıısı koro hʋ aa sı ko."
19 Ɛɛ rɛ Yesu bıl kpa paanʋʋ mɛ, a kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ, a kpa tıya ba aŋ baa, "Ŋ teŋbii rɛ nyɛ, ŋ kpa sʋla Wıısı ma wıya. Ma laa kyaŋ. Ma kı yaa nyɛ a kı liisi ŋ wıya."
20 Ba aa dii kına hʋ teŋ, ʋ bıl kpa gbaŋbiye hʋ abee sıŋ a tıya ba aŋ baa, "Gbaŋbiye no sıŋ nɛ yaa nyʋʋfalıı hʋ Wıısı aa wee tıya ma. Ŋ kyal hʋ aa gyaasa ma wıya rɛ Wıısı kpa we nyʋwa no.
21 Amɛ ma naa rɛ? Nal hʋ aa sı kpa ŋ yallı, ʋ we á tıyaŋ daha. Ŋ beel-ʋ rɛ laŋŋa kı di kına hʋ nyɛ.
22 Mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye, ŋ sı sʋba anıı Wıısı aa daga gɛɛ, amɛ nal hʋ aa sı kpa ŋ yallı, ʋ sı na tʋwara yʋga."
23 Ɛɛ rɛ Yesu kpambısı hʋ piili kı pıyɛsı dɔmɔŋ anıı ba tıyaŋ kıbee rɛ sı yaa wıı no?

Yesu hatınna kaŋ nıbalıŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ

24 Yesu hatınna hʋ gyı kaŋ ba tıyaŋ nıbal wıya kı kpa dɔmɔŋ nɛ.
25 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Dʋnıya no kuworo aa hɔŋ ba nala nyuu tıyaŋ nɛ, a kaŋ ba kı fıla, ka kuworo hʋ badɔmɔŋ mɛ aa kı kyɛ dı nala hʋ kaŋ ba kı yırı bɔnyɛ tımma.
26 Amɛ ʋ bı maga dı ma kɛ kı yaa gɛɛ. Ʋ maga dı ma tıyaŋ nıbal lɛ bırımı biibiye, dı ma sılaala mɛ tʋma kı tıya ma.
27 Nal aa hɔnɔ aŋka nal kıdıgı yaa kıdiiliye kı tıya ʋ, ʋ bee nal hʋ aa yaa kıdiiliye hʋ kı tıya ʋ hʋ, ba kıbee rɛ yaa nıbal? Nal hʋ aa hɔnɔ, aŋka ba yaa kıdiiliye kı tıya ʋ, ʋ rɛ yaa nıbal. Amɛ ŋ kɛ we ma lee rɛ, a tʋma kı tıya ma.
28 Ŋ tʋwara nayı tıyaŋ, mamaa rɛ yaa nala hʋ aa sına ŋ hal, a bı vıya ŋ ta.
29 Ŋ Kuwo tıya ŋ ŋmanıı rɛ dı ŋ yaa kuworibal. Ɛɛ tıı rɛ ŋ mɛ sı tıya ma ŋmanıı dı ma yaa kuworibala.
30 Dı ŋ beel-ma buloŋ maakyiye wuwo di kıdiiliye ŋ koro hʋ tıyaŋ. Ma sı hɔŋ kuworikpasını nyuni a kı deŋ Iziral tımma bekyige fi abee balıya hʋ nyuu."

Yesu baa dı Piita sı tʋwa a baa ʋ bı gyıma ʋ
Matiwu 26.31-35; Maakı 14.27-31; Gyɔɔŋ 13.36-38

31 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya Siimɔŋ Piita a baa, "Siimɔŋ, gyegili nıı daha! Sıtaanı ko sʋla ŋmanıı rɛ dı ʋ magısı ma, a tʋwası ma niweliye a lıı ma nıbɔmɔ tıyaŋ, anıı ba aa kyaarı mıya, a lıı miŋbii aŋ ka mıŋgyɔrʋ gɛɛ.
32 Amɛ ŋ kyʋwalı Wıısı tıya ı Siimɔŋ nɛ, dı ı Wıısı laadii ta ko nyʋgısı. Dı ı rɛ ko mııgı ko ŋ lee, pɛ ı dɔŋtıŋsı hʋ mɛ tıyaŋ dı ba sıŋ ba Wıısı laadii tıyaŋ weliŋ."
33 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya ʋ a baa, "Ŋ Tıına, dı ba aa rɛ sı kana ı tɔ dıyaŋ, ŋ yaa siri rɛ dı ba kana ŋ mɛ tɔ. Dı ba sı kpʋ ı mɛ, ŋ yaa siri rɛ dı ŋ beel-ı buloŋ sʋba."
34 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Piita, ŋ bası kı tıya ı rɛ, gyibala ha bı sı wıı gyınaŋ tebine no, aŋka dı ı tʋwa naaŋsıınyʋwa bʋto anıı ı bı gyıma ŋ."

Yesu basɪ molbiye abee takoobiye wɪya

35 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ hatɪnna hʊ a baa, “Saŋa hʊ ŋ gyɪ aa tɪŋ ma, ma gyɪ bɪ kolo
molbiye, a bɪ paa diikusi, a bɪ paa naatɔbɔ tʊŋnyʊwa bʊlɪya bʊlɪya mɛ, aŋ mʊ. Ma
gyɪ yaŋ aa mʊwa, bekiŋ nɛ ma gyɪ kyɛ lɔlɔ?” Ba baa dɪ ba gyɪ bɪ kyɛɛ kɪŋ buloŋ lɔlɔ.
36 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Amɛ nyɛ kɛ, ma nal hʊ buloŋ aa kaŋ molbiye
koo diiku, ʊ maga dɪ ʊ kpa kolo rɛ. Ma nal hʊ mɛ buloŋ aa bɪ kaŋ takoobii, ʊ maga
dɪ ʊ kpa ʊ gabal yallɪ rɛ a yɔbɔ kɪdɪgɪ.
37 Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa, ‘Ba kana ʊ pɛ wɪbɔŋyaala tɪyaŋ nɛ’. Wɪya no
buloŋ, ŋ wɪya rɛ ba sabɪ gɛɛ. Ba buloŋ sɪ yaa ŋ tɪyaŋ nɛ, dɪ wɪya hʊ buloŋ ba aa saba
ŋ wɪya kɔnɪ su ba bʊʊsɪ.”
38 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Á Tɪɪna, deŋ na, takoobiye balɪya rɛ nyɛ.”
Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Tɔɔ, ba maga rɛ.”

Yesu kyʊwalɪ Wɪɪsɪ Olivi dogimo hʊ nyuu tɪyaŋ
Matiwu 26.36-46; Maakɪ 14.32-42

39 Ɛɛ rɛ Yesu sii lɪɪ Gyerusalɛm tɪyaŋ, a mʊ gyɪŋ Olivi dogimo hʊ nyuu, anɪɪ ʊ aa
kɪ yaa gɛɛ saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ mɛ sii tɪŋa ʊ hal mʊ.
40 Ba aa mʊʊ pele doŋ, ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ma kɪ sʊla Wɪɪsɪ, dɪ Sɪtaanɪ ta wuwo
mʊrɪ ma.”
41 Ʊ aa basɪ gɛɛ teŋ, ʊ parɪ ʊ hatɪnna hʊ mʊ sɪya mʊhʊ, a tuu gbinni a kyʊwalɪ
Wɪɪsɪ, a baa,
42 “Ŋ Kuwo, dɪ ʊ ko yaa ɪ kyɛrɪ, lɪɪ ŋ tʊwara no aa ko tɪyaŋ. Amɛ mɪyaŋ kɛ kyɛrɪ
daa, leŋ dɪ ɪ kyɛrɪ yaa.”
43 Doŋ nɛ malɪka lɪɪ wɪɪsɪbee a ko tuu fɪyɛlɪ ʊ bembii.
44 Ʊ tɪya gyɪ kyogo rɛ kɪŋkaŋ buloŋ. Ɛɛ rɛ ʊ faasɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ abee sɪfɪyasɪ. Ʊ
suwolii paalɪ kɪ tuu taŋha gɛɛ anɪɪ kyal.
45 Ʊ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ teŋ, ʊ sii a mɪɪgɪ mʊ ʊ hatɪnna hʊ lee, dɪ ba pɪŋ doo,
beewɪya tɪkyogi hʊ gyɪ leŋ lɔl gyʊʊ ba rɛ weliŋ.
46 Ɛɛ rɛ Yesu ko pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma kɔnɪ pɪŋ kɪ pɪŋ doo rɛ? Ma sii a kɪ sʊla Wɪɪsɪ,
dɪ Sɪtaanɪ ta wuwo mʊrɪ ma.”

Ba kaŋ Yesu
Matiwu 26.47-56; Maakɪ 14.43-50; Gyɔɔŋ 18.3-11

47 Yesu ha gyɪ aa basɪ wɪya hʊ tɪyaŋ nɛ, dɪ Yesu hatɪnna fi abee balɪya hʊ kɪdɪgɪ
ba aa yɪrɪ Gyudasɪ rɛ gyɪ mʊ laa nɪygamaa sɪya gɛɛ ba kɪ ko ʊ lee. Ba aa ko pele,
Gyudasɪ vala a mʊ guwori Yesu.
48 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Gyudasɪ, ɪ kɔnɪ ko guwori ŋ nɛ dɪ ɪ kpa Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye
yallɪ koo?”
49 Yesu hatɪnna hʊ fa aa we doŋ a na wɪɪ hʊ aa kyɛ dɪ ʊ yaa, ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ Yesu
a baa, “Á Tɪɪna, á kyuri á takoobiye koo?”
50 Nyɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ teŋ kyuri takoobii, a ŋmaŋ Gyuuma wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyawʊ dɪya yoŋ noduu dɪgɪŋ kyɔl.
51 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ʊ maga rɛ. Ma leŋ.” Ʊ basɪ gɛɛ rɛ, aŋ dige baal hʊ dɪgɪŋ, ʊ mɪɪgɪ
taasɪ.
52 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee nala hʊ aa pɔ
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ nɪhɪyasɪ abee ba bee nɪhɪyasɪ hʊ aa ko dɪ ba kana ʊ, a baa,
“Ŋ yaa biibɔŋ nɛ, ma sii kol takoobiye abee daŋgulo a kɪ ko dɪ ma kana ŋ?
53 Ŋ beel-ma buloŋ nɛ fa aa we Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ,
aŋka ma bɪ lʊga dɪ ma kana ŋ doŋ. Amɛ saŋa no rɛ Wɪɪsɪ tɪya ma ŋmanɪɪ dɪ ma
kana ŋ. Saŋa no tɪyaŋ mɛ rɛ wɪbɔmɔ kuwori, Sɪtaanɪ mɛ we ʊ tʊma tɪyaŋ.”

Piita tʊwa a baa ʊ bɪ gyɪŋ Yesu
Matiwu 26.57-58, 69-75; Maakɪ 14.53-54, 66-72; Gyɔɔŋ 18.12-18, 25-27

54 Ɛɛ rɛ ba kaŋ Yesu, a kana ʊ kɪ mʊ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ dɪya, ka
Piita mɛ daasɪ kɪ tɪŋ ba hal.
55 Ba mʊwa dɪ ba tuu diŋ gyaŋwuwo hʊ tɪyaŋ nala kɪ wiyeni. Nyɛ rɛ Piita mʊ pɛ
nala hʊ aa wiyeni diŋ hʊ tɪyaŋ a hɔŋ.
56 Haŋtolibiye kɪdɪgɪ mɛ gyɪ we ba tɪyaŋ, a yaa dɪya hʊ tʊŋtʊnnɪ. Ʊ aa naa Piita
dɪ ʊ hɔŋ kɪ wiyeni diŋ hʊ, ɛɛ rɛ ʊ deŋ ʊ sɪya tɪyaŋ gɛɛ sɪrɪtɪtɪ, aŋ baa, "Baal no mɛ
fa aa tɪŋ Yesu hal lɛ."
57 Ɛɛ rɛ Piita baa, "Haŋtolibiye, ŋ paalɪ bɪ gyɪma ʊ mɛ gba."
58 Mʊhʊ sʊwaa dɪ baal kɪdɪgɪ mɛ na ʊ a baa, "I mɛ yaa ba kɪdɪgɪ rɛ." Ɛɛ rɛ Piita bɪl
baa, "Ŋ bagyʊwa, ŋ kɛ daa."
59 Ʊ bɪl bɪ pɪɪsa, dɪ baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gɛɛ, a hara pɔ anɪɪ Piita yaa Yesu hatɪnna hʊ
kɪdɪgɪ rɛ, dɪ beewɪya ʊ yaa Galili tɪɪna rɛ.
60 Ɛɛ rɛ Piita bɪl basɪ tɪya ʊ mɛ a baa, "Ŋ bagyʊwa, ŋ paalɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ɪ aa basɪ
tɪyaŋ." Piita aa yaŋ basɪ gɛɛ, ʊ nyʊwa ha bɪ tele taŋha, dɪ gyibal wiye.
61 Ɛɛ rɛ á Tɪɪna Yesu galdaasɪ, a deŋ Piita sɪya tɪyaŋ. Doŋ nɛ ʊ liisi wɪɪ hʊ Yesu fa
aa basɪ tɪya ʊ anɪɪ ʊ sɪ tʊwa naaŋsɪɪnyʊwa bʊto a baa dɪ ʊ bɪ gyɪma ʊ, ka dɪ gyibal
na wii.
62 Ɛɛ rɛ Piita sii lɪɪ bee a wɪɪ weliŋ.

Ba yaa Yesu sɪya, aŋ ŋmaa ʊ
Matiwu 26.67-68; Maakɪ 14.65

63 Ɛɛ rɛ nala hʊ aa pɔ Yesu kɪ huuri ʊ, aŋ kɪ ŋmaa ʊ.
64 Ba gyɪ vʊwa ʊ sɪya tɔ rɛ, aŋ aa ŋmaa ʊ, aŋ pɪyɛsɪ ʊ dɪ ʊ daga nal hʊ aa ŋmaa ʊ.
65 Ba gyɪ basɪ wɪya mɛ rɛ yʊga a tʊʊsɪ ʊ.

Ba kaŋ Yesu mʊ bee-hɪyarɪ sɪya
Matiwu 26.59-66; Maakɪ 14.55-64; Gyɔɔŋ 18.19-24

66 Ʊ sɪgballɪya, Gyuuma bee nɪhɪyasɪ abee Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee
Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla buloŋ laŋŋɪ, aŋ leŋ ba kaŋ Yesu ko ba sɪya.
67 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ Yesu a baa, "Daga ma, ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa
lɪya?" Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Dɪ mɪyaŋ nɛ basɪ tɪya ma mɛ, ma bɪ sɪ laa di.
68 Dɪ mɪyaŋ nɛ yaŋ bɪl pɪyɛsɪ ma wɪɪ mɛ, ma bɪ sɪ lɪɪ ʊ sɪɪ tɪya ŋ.
69 Amɛ a lɪɪ nyɛ a kaŋ kɪ mʊ, Mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye sɪ hɔŋ Wɪɪbal hʊ noduu logiŋ
tɪyaŋ."
70 Ɛɛ rɛ ba buloŋ pɪyɛsɪ ʊ a baa, "I rɛ yaŋ yaa Wɪɪsɪ Biye hʊ koo?" Ɛɛ rɛ Yesu basɪ
tɪya ba a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ma basɪ, ma aa baa dɪ mɪyaŋ nɛ yaa Wɪɪsɪ biye hʊ."
71 Ɛɛ rɛ nala hʊ baa, "Á bɪl bee kyɛ daŋsɪya tɪɪna buloŋ. Á tɪɪ mɛ nɪɪ wɪɪ hʊ ʊ tɪɪ
nyʊwa tɪyaŋ nɛ."

23

Ba kaŋ Yesu mʊ Pilato sɪya
Matiwu 27.1-2, 11-14; Maakɪ 15.1-5; Gyɔɔŋ 18.28-38

1 Ɛɛ rɛ nala no buloŋ sii, a kaŋ Yesu mʊ nal hʊ aa laa Roma paalʊʊ kuworibal hʊ
naasɪ sɪŋ Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ ba kɪ yɪrɪ Pilato sɪya.
2 Doŋ nɛ ba piili a kɪ basɪ wɪya hʊ ba aa baa dɪ ʊ yaa kyogi, a baa, "Á kaŋ baal no
rɛ dɪ ʊ aa mʊrɪ nala, aŋ baa dɪ ba ta tuŋ lampoo kɪ tɪya Roma paalʊʊ kuworibal hʊ.
Aŋ bɪl kɪ daga anɪɪ ʊ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʊ laa dʊnɪya nala
ta, aŋ ha bɪl baa dɪ ʊ yaa kuwori mɛ rɛ."

3 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ʊ a baa, “I rɛ yaa Gyuuma kuwori hʊ koo?” Yesu basɪ tɪya ʊ a
baa, “Na ɛɛ rɛ ɪ basɪ gɛɛ.”
4 Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee nɪgyamaa hʊ buloŋ
aa laŋŋa doŋ a baa, “Ŋ bɪ naa wɪɪ hʊ baal no aa yaa kyogi, a maga dɪ ba kpʊ ʊ.”
5 Amɛ nala hʊ ha hara a baa, “Ʊ daga nala Gyudɪya paalʊʊ buloŋ tɪyaŋ nɛ a leŋ ba
kɪ laa taawɛɛ. Galili paalʊʊ tɪyaŋ nɛ ʊ piili wɪɪ no, aŋ sii kpa ko daha mɛ nyɛ.”

Ba kaŋ Yesu mʊ Hɛrɔtɪ sɪya

6 Pilato aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ pɪyɛsɪ nala hʊ a baa, “Baal no yaa Galili tɪɪna rɛ?”
7 Pilato aa ko gyɪma anɪɪ Galili paalʊʊ rɛ Yesu lɪɪ, ʊ leŋ ba kana ʊ mʊ Hɛrɔtɪ lee,
beewɪya Hɛrɔtɪ rɛ gyɪ aa deŋ doŋ paalʊʊ. Saŋa no tɪyaŋ dɪ Hɛrɔtɪ gyɪ we Gyerusalɛm
tɪyaŋ nɛ.
8 Hɛrɔtɪ teŋ buloŋ gyɪ fɪyɛla rɛ weliŋ ʊ aa naa Yesu, beewɪya ʊ gyɪ nɪɪ ʊ wɪya rɛ
faafaa buloŋ, a kɪ kyɛ dɪ ʊ na ʊ. Ʊ fa aa kyɛ dɪ Yesu yaa wɪmagɪl lɛ dɪ ʊ na.
9 Ɛɛ rɛ Hɛrɔtɪ pɪyɛsɪ Yesu wɪya yʊga, amɛ ʊ gyɪ bɪ laa wɪɪ buloŋ basɪ.
10 Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ sii tarɪsɪ mʊ Yesu
tɪyaŋ, a daga wɪya yʊga ba aa bɪɪna anɪɪ ʊ yaa kyogi.
11 Hɛrɔtɪ bee ʊ laalyuwolo mɛ yaa Yesu sɪya weliŋ, aŋ leŋ ba kpa gawil kɪdɪgɪ laalɪ
ʊ, aŋ mɪɪgɪ kana ʊ mʊ Pilato lee.
12 Hɛrɔtɪ bee Pilato fa bee na dɔmɔŋ sɪɪ. Haŋ kyɛɛ hʊ rɛ ba mɪɪgɪ bɪrɪmɪ kyaŋsɪ.

Ba kpaa kyogisi tɪya Yesu aŋ baa dɪ ba kpʊ ʊ
Matiwu 27.15-26; Maakɪ 15.6-15; Gyɔɔŋ 18.39–19.16

13 Ɛɛ rɛ Pilato yɪrɪ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma nɪhɪyasɪ abee
nala hʊ buloŋ aa laŋŋa doŋ, a basɪ tɪya ba a baa,
14 “Ma kaŋ baal no ko ŋ lee rɛ, a basɪ tɪya ŋ anɪɪ ʊ aa mʊrɪ nala rɛ. Ŋ pɪyɛsɪ ʊ
wɪya rɛ ma buloŋ sɪɪ tɪyaŋ. Wɪya hʊ buloŋ ma aa baa dɪ ʊ yaa kyogi, ŋ kɛ bɪ naa ʊ
wɪkyogii ba tɪyaŋ.
15 Hɛrɔtɪ mɛ bɪ naa ʊ wɪkyogii buloŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ leŋ ba bɪl mɪɪgɪ kana ʊ ko daha.
Ma na, baal no bɪ yaa wɪɪ buloŋ kyogi a maga dɪ ba kpʊ ʊ.
16 Ɛɛwɪya, ŋ sɪ leŋ dɪ ba vɪɪrɪ ʊ, aŋka dɪ ŋ kpa ʊ ta.”
17 Amɛ dɪ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ rɛ ko pele buloŋ, ba aa leŋ Pilato lɪɪ nala hʊ
ba aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ kɪdɪgɪ rɛ a ta, nal hʊ Gyuuma hʊ aa kyo dɪ ba lɪya.
18 Ɛɛ rɛ nala hʊ buloŋ kyɪɪrɪ a baa, “Kpʊ Yesu aŋ lɪɪ Barabaasɪ tɪya ma.”
19 (Saŋa kɪdɪgɪ, nala gyɪ sii laa taawɛɛ rɛ Gyerusalɛm tɪyaŋ, a gyɪ kpʊ nala. Ɛɛ wɪya
rɛ tɪŋ ba gyɪ kaŋ Barabaasɪ tɔ dɪyaŋ.)
20 Pilato fa aa kyɛ dɪ ʊ kpa Yesu ta rɛ, ɛɛ rɛ ʊ bɪl marɪ basɪ wɪya tɪya nɪgyamaa hʊ.
21 Amɛ ba marɪ kyɪɪrɪ yʊga a baa, “Kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ, kpaasɪ ʊ daagarɪɪ
tɪyaŋ!”
22 Ɛɛ rɛ Pilato bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Bekiŋ wɪɪ rɛ baal no yaa kyogi? Ŋ kɛ bɪ naa
wɪɪ hʊ ʊ aa yaa kyogi a maga dɪ ba kpʊ ʊ. Ɛɛwɪya, ŋ sɪ leŋ dɪ ba vɪɪrɪ ʊ, aŋka dɪ ŋ
kpa ʊ ta.”
23 Ka nala hʊ ha vɪya aŋ hara, a marɪ kyɪɪrɪ yʊga a baa, “Ʊ maga dɪ ba kaŋ Yesu
kpaasɪ daagarɪɪ tɪyaŋ nɛ.” Ba aa yaa kyagɪŋsɪ hʊ gɛɛ rɛ Pilato kyɛ wɪɪ lɔlɔ, aŋ laa ba
nyʊwa hʊ,
24 a baa dɪ ba kaŋ Yesu mʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.
25 Ɛɛ rɛ Pilato leŋ ba lɪɪ Barabaasɪ ta. Baal hʊ ba gyɪ aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ akuu
taawɛɛ aa siye bee hʊ tɪyaŋ ba kpʊ nala wɪya. Aŋ kpa Yesu mɛ tɪya ba dɪ ba kaŋ mʊ
yaa gɛɛ hʊ buloŋ ba aa sɪ yaa.

Ba kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ tɪyaŋ
Matiwu 27.32-44; Maakɪ 15.21-32; Gyɔɔŋ 19.17-27

26 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ kaŋ Yesu lɪɪ dɪ ba kana ʊ mʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ.
Ba aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, ba kyeŋ baal kɪdɪgɪ aa lɪɪ Sariini ba kɪ yɪrɪ Siimɔŋ, dɪ ʊ lɪɪ
baga a ko kɪ gyʊʊ Gyerusalɛm. Ɛɛ rɛ ba kana ʊ, a kpa daagarɪɪ hʊ tɪya ʊ ʊ baasɪ, a
kɪ tɪŋ Yesu hal.
27 Ka gyamaa hʊ buloŋ mɛ gyɪ lɪɪ tɪŋa ʊ hal. Haana badɔmɔŋ nɛ gyɪ we ba tɪyaŋ,
a kɪ wii Yesu wɪya kɪŋkaŋ.
28 Ɛɛ rɛ Yesu mɪɪgɪ deŋ ba, aŋ basɪ tɪya ba a baa, “Gyerusalɛm haana, ma ta kɪ wii
ŋ wɪya. Ma kɪ wii ma tɪɪ ma abee ma biisi wɪya.
29 Saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele dɪ nala baa, ‘Haana hʊ aa yaa hapɪra, haana hʊ aa bɪ lʊl biisi
na, abee haana hʊ aa bɪ dɪyɛsɪ biisi na, ma yaa nyusʊŋtɪmma rɛ.’
30 Saŋa no tɪɪ tɪyaŋ, nala sɪ kɪ kyɛ dɪ ba faŋa dogiŋsi hala, koo dɪ dogiŋsi tele tɔ ba.
31 Dɪ daasɔnɔ rɛ ko kɪ di diŋ, aŋnɛ rɛ bɪl sɪ kɪ basɪ daahɪlɪya mɛ wɪya?”
32 Ba gyɪ aa kaŋ Yesu kɪ mʊ dɪ ba kpʊ gɛɛ, wɪbɔŋyaala balɪya mɛ rɛ ba gyɪ kaŋ pɛ
ʊ tɪyaŋ.
33 Ɛɛ rɛ ba mʊ pele lee hʊ ba aa yɪrɪ “Nyukuŋkogilo.” Doŋ tɪyaŋ nɛ ba kpaasɪ Yesu
abee wɪbɔŋyaala hʊ balɪya daagarɪya nyuni tɪyaŋ. Kɪdɪgɪ we Yesu noduu dɪɪlaŋ,
kɪdɪgɪ mɛ we ʊ nogɔbɔ dɪɪlaŋ.
34 Ɛɛ rɛ Yesu kyʊwalɪ Wɪɪsɪ a baa, “Ŋ Kuwo, kpa wɪɪ no ba aa yaa kyɛ ba, beewɪya
ba bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ buloŋ ba aa yaa.” Ɛɛ rɛ ka ba yuwo gbaŋŋa, a kaŋ Yesu ganɪ kpaa
dɔmɔŋ.
35 Nala badɔmɔŋ mɛ gyɪ sɪŋ doŋ a kɪ deŋ, aŋka Gyuuma nɪhɪyasɪ kɪ yaa ʊ sɪya, a
baa, “Na ʊ baa ʊ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, a laa nala kɪ ta, ma leŋ
dɪ ʊ laa ʊ tɪɪ ta dɪ á na.”
36 Laalyuwolo hʊ mɛ kɪ yaa ʊ sɪya, a yaa sɪkyaakyaa mʊ we ʊ nyʊwa tɪyaŋ dɪ ʊ
nyʊwa,
37 aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, “Dɪ ɪ rɛ kɔnɪ yaa Gyuuma kuwori kɛ, laa ɪ tɪɪ ta dɪ á na.”
38 Ba gyɪ saba mal ʊ daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ nɛ a baa, “Gyuuma kuwori hʊ rɛ nyɛ.”
39 Ɛɛ rɛ wɪbɔŋyaala hʊ kɪdɪgɪ mɛ aa saga ʊ daagarɪɪ tɪyaŋ tʊʊsɪ Yesu a baa, “Na ɪ
baa ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, koo ŋ nyɪya rɛ? Ɛɛ kɛ laa ɪ tɪɪ ta, aŋ
laa ma mɛ ta dɪ á na.”
40 Ɛɛ rɛ ʊ dɔŋtɪɪna wɪbɔŋyaal hʊ nɔsɪ ʊ a baa, “Ɪ bee fá Wɪɪsɪ koo? Á beel-ʊ buloŋ
we tʊwarɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ.
41 Á kɛ maga dɪ ba yaa ma nyɛ rɛ, beewɪya á yaa wɪbɔŋ nɛ. Amɛ baal no kɛ bɪ yaa
wɪɪ buloŋ kyogi.”
42 Ɛɛ rɛ ka ʊ basɪ tɪya Yesu a baa, “Yesu, dɪ ɪ rɛ ko di ɪ koro hʊ, ta ko yeŋŋi ŋ wɪya.”
43 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, ŋ beel-ɪ sɪ we wɪɪsɪbee
tɪyaŋ gyɪnaŋ.”

Yesu sʊba
Matiwu 27.45-56; Maakɪ 15.33-41; Gyɔɔŋ 19.28-30

44 Wɪɪsɪ aa ko maga nyutʊtʊʊ saŋa gɛɛ, wɪɪsɪ pirigi nyʊgɪsɪ, ka lee buloŋ bɪl gɛɛ
timm, a mʊ pele dɪdaana kerifi boto, ka lee bɪl na kyaanɪ.
45 Patɪɪsa hʊ fa aa bori Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ kɪyɛsɪ balɪya.
46 Ɛɛ rɛ ka Yesu kyiyesi yʊga a baa, “Ŋ Kuwo, ŋ kpaa ŋ tɪɪ a we ɪ nosi tɪyaŋ nɛ.”
Nyɛ rɛ ʊ basɪ, aŋ wiyesi ʊ wiyesi-kateŋse aŋ sʊba.
47 Laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ fa aa sɪŋ doŋ aa naa wɪɪ hʊ aa yaa, ʊ dannɪ Wɪɪsɪ a
baa, “Wɪtɪɪ, baal no kɔnɪ fa yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ.”
48 Nala hʊ buloŋ fa aa laŋŋa doŋ aa naa wɪɪ hʊ aa yaa, ba mɪɪgɪ mʊ dɪɪsɪ abee
tɪkyogi.
49 Nala hʊ buloŋ fa aa gyɪŋ Yesu abee haana hʊ buloŋ fa aa tɪŋ ʊ hal a lɪɪ Galili ko,
ba sɪŋ libolii rɛ aŋ kɪ deŋ wɪya hʊ buloŋ aa yaa.

Ba hogo Yesu
Matiwu 27.57-61; Maakı 15.42-47; Gyɔɔŋ 19.38-42

50-51 Gyuuma baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ ba kı yırı Gyosɛfʋ, a lıı Arimatiya aa we Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ. Ʋ fa yaa nıtıı rɛ weliŋ, ka nala fa kı tıya ʋ gyırıma weliŋ. Ʋ fa aa gyegili Wıısı koro hʋ koyi rɛ, a fa yaa nala hʋ aa laŋŋı kı vʋʋlı wıya kıdıgı. Amɛ saŋa hʋ ba fa aa vʋʋlı Yesu kpʋyı wıya, ʋ kɛ fa bı sıŋ ba kıŋ tıyaŋ.

52 Ɛɛ rɛ ʋ sii mʋ Pilato lee, a sʋla ʋ dı ʋ tıya ʋ ŋmanıı dı ʋ kpa Yesu mʋ hogo. Pilato tıya ʋ ŋmanıı.

53 Nyɛ rɛ ʋ mʋ lallı Yesu daagarıı hʋ nyuu tıyaŋ, a we ʋ lıŋe, aŋ kpa ʋ mʋ hogo bʋbʋwa kıdıgı ba aa lurigo tıyaŋ. Ba ha gyı bı maakyiye hogo nal bulon doŋ.

54 Wıı no gyı yaa Alagyima kyɛɛ rɛ, dı ba gyı yaŋ kı yaa siri dı ba piili Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ wıkanıya.

55 Haana hʋ gyı aa tıŋ Yesu hal a lıı Galili paalʋʋ ko sii tıŋ Gyosɛfʋ hal a mʋ dı ba na ɛɛ ba aa hogo Yesu bʋbʋwa hʋ tıyaŋ.

56 Ɛɛ rɛ ba mııgı mʋ dıya haŋ dıdaana hʋ, a marı kına badɔmɔŋ sʋwala aa sʋma gɛɛ anıı tʋranıı dı ba kaŋ mʋ tısı ʋ dı ʋ ta pʋw. Amɛ haŋ dıdaana hʋ tıı mɛ rɛ ba Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ wıkanıya aa piili. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı bıl bı wuwo mııgı mʋ bıl hʋ lee. Nyɛ rɛ ba wiyesi haŋ kyɛɛ hʋ anıı Wıısı mırısı hʋ aa daga gɛɛ.

24

Yesu sii sʋʋ tıyaŋ
Matiwu 28.1-10; Maakı 16.1-8; Gyɔɔŋ 20.1-10

1 Alahadi kyɛɛ sıgballınyʋwa, haana hʋ sii, a kaŋ kına hʋ ba aa mara ba sʋwala sʋma gɛɛ anıı tʋranıı hʋ, a kaŋ mʋ bil hʋ lee.

2 Ba mʋwa dı bʋyı hʋ ba fa aa kpaa tɔ bʋbʋwa hʋ nyʋwa suro.

3 Ɛɛ rɛ ba mʋ gyʋʋ bʋbʋwa hʋ, amɛ ba bı naa á Tıına Yesu teŋbii.

4 Ɛɛ rɛ ba sıŋ doŋ, a bı gyıŋ wıı hʋ bulon ba aa sı yaa. Ba yaa dı ba deŋ, dı baala balıya rɛ pirigi ko sıŋ ba logiŋ gɛɛ, ka ba gannı bulon kı tʋla gɛɛ nyʋlıınyʋlıı.

5 Nyɛ rɛ kambıŋ kaŋ haana hʋ, ba kaŋ ba nyuni gʋra gʋra. Ɛɛ rɛ baala hʋ pıyɛsı ba a baa, "Bee rɛ tıŋ ma deŋ kı kyɛ nal hʋ aa weye nısʋʋnı tıyaŋ?

6 Ʋ tuwo daha. Ʋ siye rɛ. Ma liisi wıı hʋ ʋ gyı aa bası tıya ma, saŋa hʋ tıyaŋ ʋ gyı aa we Galili tıyaŋ.

7 Ʋ gyı bası tıya ma rɛ anıı ba sı kpa ʋ Nihuwobiŋ Biye we wıbɔŋyaala nosi tıyaŋ dı ba kpaası ʋ mal daagarıı tıyaŋ, dı ʋ sʋba, dı amɛ dı ʋ sı sii sʋʋ tıyaŋ ʋ kyɛtoo kyɛɛ."

8 Doŋ nɛ haana hʋ liisi wıı hʋ ʋ gyı aa bası tıya ba.

9 Ɛɛ rɛ ba lıı bʋbʋwa hʋ tıyaŋ, a mʋ bası wıya hʋ bulon aa yaa a tıya Yesu kpambısı fi abee kıdıgı hʋ, abee nıkaalıya hʋ bulon fa aa tıŋ ʋ hal.

10 Haana hʋ gyı aa mʋʋ bil hʋ lee rɛ nyɛ: Mɛɛrı Magidalina, Gyuwana abee Gyemsi nıına Mɛɛrı. Ba bee ba hadɔŋtıŋsı hʋ gyı aa mʋʋ na wıya hʋ rɛ gyı ko bası wıya no tıya Yesu kpambısı hʋ.

11 Amɛ Yesu kpambısı hʋ fa bıına anıı wıı hʋ haana hʋ aa basa yaa wınyıyɛl lɛ. Ɛɛwıya, ba gyı bı laa di.

12 Amɛ Piita sii a fá mʋ bʋwa hʋ lee, a mʋ tuu lurimi bʋwa hʋ, a na lıŋe hʋ ba fa aa kpaa we Yesu dı ʋ pına, aŋka ʋ bı naa kıŋ bulon. Ɛɛ rɛ wıı hʋ kpere ʋ, ʋ mııgı mʋ dıya.

Yesu kaŋ ʋ tıı ko daga ʋ hatınna balıya Imayosi ŋmanıı tıyaŋ
Maakı 16.12-13

13 Haŋ kyɛɛ hʋ tıı rɛ Yesu hatınna balıya sii kı mʋ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Imayosi.
Imayosi bee Gyerusalɛm fa yaa anıı meeldaası bapɛ rɛ.
14 Ba aa mʋʋ hʋ tıyaŋ nɛ, ba vala a bası wıya hʋ aa yaa a kı tıya dɔmɔŋ.
15 Ba aa bası wıya hʋ a vala kı mʋ tıyaŋ nɛ Yesu tıı ko pɛ ba tıyaŋ ba buloŋ kı vala.
16 Ba gyı na ʋ rɛ, amɛ ba gyı bı wuwo gyıma anıı ʋ rɛ.
17 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, “Bekine wıya rɛ ma vala kı bası gɛɛ?” Ɛɛ rɛ ba mııgı sıŋ, ba tısı buloŋ kyogi.
18 Nyɛ rɛ ba kıdıgı tıına ba aa yırı Kiliyopasi pıyɛsı ʋ a baa, “I dʋŋ nɛ yaa nıhʋwal Gyerusalɛm tıyaŋ a bı gyıŋ wıı hʋ aa yaa doŋ kyɛbʋʋsı no koo?”
19 Ɛɛ rɛ ʋ pıyɛsı ba a baa, “Wıbee rɛ gɛɛ?” Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʋ a baa, “Ka wıı hʋ ba aa yaa Yesu aa lıı Nazarɛti. Baal no fa yaa Wıısı tıŋdaal lɛ. Ʋ wıbasıya abee ʋ wıyaalıya buloŋ tıyaŋ, ʋ fa yaa nal hʋ aa kaŋ dee rɛ Wıısı abee nihuwobisi buloŋ sıya tıyaŋ.
20 Á Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyası abee Gyuuma nıhıyası kpa ʋ we Pilato nosi tıyaŋ dı ʋ kpʋ ʋ. Ɛɛ rɛ Pilato leŋ ba kpaası ʋ mal daagarıı tıyaŋ, ʋ sʋba.
21 Amɛ á fa aa yıyɛlı anıı ʋ rɛ yaa nal hʋ aa ko dı ʋ laa Iziral tımma ta. Ka ba aa kpʋ ʋ, ʋ kyɛyɛ boto rɛ yaa gyınaŋ.
22 Wıya no buloŋ hal tıyaŋ mɛ, á bee haana hʋ fa aa tıŋ Yesu hal badɔmɔŋ ko bası wıı rɛ tıya ma, wıı hʋ kperi ma. Ba baa dı ba sii mʋ bʋwa hʋ lee rɛ sıgballınyʋwa, aŋ bı naa Yesu teŋbii bʋwa hʋ tıyaŋ.
23 Ba baa dı ba naa malıkası rɛ ba bası tıya ba anıı Yesu weye rɛ.
24 Ɛɛ rɛ á badɔmɔŋ mɛ sii mʋ bʋwa hʋ lee a na anıı wıı hʋ haana hʋ aa basa hʋ yaa wıtıı. Amɛ ba mɛ gyı bı naa Yesu.”
25 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma yaa bambugo rɛ kıŋkaŋ, a bı wuwo dı ma laa wıya hʋ Wıısı tıŋdaala aa basa mɛ di.
26 Ma bı gyıma anıı ʋ maga dı Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya, na tʋwara rɛ aŋ na di ʋ gaŋdaa-feŋ Wıısı lee tıyaŋ koo?”
27 Ɛɛ rɛ Yesu bası wıya hʋ buloŋ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ a mʋ kı tile ʋ tıyaŋ, a tıya ba. Ʋ gyı piile tenni hʋ Moosi aa saba tıyaŋ nɛ a kaŋ mʋ pele tenni hʋ buloŋ Wıısı tıŋdaala mɛ aa saba, a daga wıya no buloŋ memiye mɛ tıya ba.
28 Ba aa ko kpaga Imayosi, Yesu fugo yaa gɛɛ anıı ʋ aa kyɛ dı ʋ parı mʋ.
29 Ɛɛ rɛ ba kana ʋ biŋ, aŋ baa dı lee bile rɛ, dı ʋ pıŋ sıya gballı. Ɛɛ rɛ ba beel-ʋ buloŋ kpa gyʋʋ dıya.
30 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ba hɔŋ dı ba di kına. Nyɛ rɛ Yesu kpa paanʋʋ, a kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ aŋ kaŋ lɔgɔ lɔgɔ tıya ba.
31 Ʋ aa yaa gɛɛ tıyaŋ nɛ, ba sıya yaŋ polli ba gyıma anıı Yesu rɛ. Haŋ lagılagıbiye hʋ, ʋ pirigi dııgı ba sıı tıyaŋ.
32 Ɛɛ rɛ ba bası tıya dɔmɔŋ a baa, “Saŋa hʋ ʋ fa aa bası wıya kı tıya ma aŋ daga Wıısı teŋ wıya hʋ memiye kı tıya ma ŋmanıı hʋ tıyaŋ, á tenni fa fıyɛla rɛ kıŋkaŋ buloŋ.”
33 Ɛɛ rɛ ba sii lagı lagı, a mııgı mʋ Gyerusalɛm, a na Yesu kpambısı fi abee kıdıgı hʋ, abee nıkaalıya hʋ buloŋ fa aa tıŋ Yesu hal dı ba laŋŋa lıdıgı.
34 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna hʋ fi abee kıdıgı hʋ bası tıya ba a baa, “Á Tıına Yesu kɔnı sii sʋʋ tıyaŋ nɛ, beewıya, ʋ kaŋ ʋ tıı ko daga Siimɔŋ nɛ!”
35 Doŋ nɛ baala hʋ balıya mɛ bası wıı hʋ aa yaa ŋmanıı hʋ tıyaŋ, abee gɛɛ ba aa ko gyıma anıı á Tıına Yesu rɛ. Ba bası tıya ba rɛ anıı saŋa hʋ ʋ aa kaŋ paanʋʋ lɔgɔ a tıya ba hʋ tıyaŋ nɛ ba gyıma anıı ʋ rɛ.

Yesu kaŋ ʋ tıı ko daga ʋ hatınna
Matiwu 28.16-20; Maakı 16.14-18; Gyɔɔŋ 20.19-23; Kpambısı 1.6-8

36 Saŋa hʋ baala hʋ balıya aa tıya ba ŋmanıı duwoso tıyaŋ nɛ dı Yesu tıı rɛ bıl
pirigi ko sıŋ ba buloŋ sıya tıyaŋ gɛɛ, aŋ bası tıya ba a baa, “Fıyɛlʋʋ we ma lee.”
37 Ɛɛ rɛ kambıŋ kaŋ ba, beewıya ba kɛ fa bıına anıı nıdʋma rɛ ba na gɛɛ.
38 Nyɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ ma, a ta kaŋ wıya mɛ
kı kyıısı ma hakıllı tıyaŋ.
39 Ma deŋ ŋ nosi bee ŋ naası na, ma sı gyıma anıı ŋ tıı rɛ. Ma dige ŋ na weliŋ, ma
sı gyıma anıı ŋ tıı rɛ kɔnı, beewıya nıdʋma bı kaŋ hogo bee naŋpʋna anıı ma aa
naa dı ŋ kana nyɛ.”
40 Ʋ aa bası gɛɛ ko teŋ, ʋ kaŋ ʋ nosi abee ʋ naası buloŋ a daga ba.
41 Wıı no fa yaa ba wıkperii rɛ, a bıl yaa ba teŋfıyɛlʋʋ mɛ kıŋkaŋ. Amɛ ba ha fa
bı laa ʋ di. Ɛɛ rɛ Yesu mııgı pıyɛsı ba a baa, “Ma kaŋ kıdiiliye daha rɛ?”
42 Ɛɛ rɛ ba kpa fuwonaŋ-kyabıı, a tıya ʋ.
43 Ʋ laa kyaŋ ba sıı tıyaŋ.
44 Ɛɛ rɛ ʋ bası tıya ba a baa, “Saŋa hʋ tıyaŋ ŋ beel-ma aa we doŋ, wıya no buloŋ
nɛ ŋ laa sıya bası tıya ma. Wıya hʋ buloŋ Moosi aa saba a mʋ kı tile ŋ tıyaŋ, abee
wıya hʋ buloŋ Wıısı tıŋdaala aa saba, abee wıya hʋ ba aa saba Wıısı teŋ logiŋ hʋ
ba aa yırı Yııla tıyaŋ, ba buloŋ maga dı ba ko su ba bʋʋsı rɛ.”
45 Doŋ nɛ Yesu leŋ ba hakıllı suri dı ba wuwo gyıŋ wıya hʋ ba aa saba Wıısı teŋ
tıyaŋ memiye.
46 Aŋ bıl bası tıya ba a baa, “Nyɛ rɛ ba sabı biŋ:
Ʋ maga dı Krisita hʋ, laataal hʋ Wıısı aa lıya na tʋwara rɛ, a sʋba
aŋ sii sʋʋ tıyaŋ ʋ kyɛtoo kyɛɛ.”
47 “Ba bıl saba rɛ dı nala sı bası Wıısı wıya, nal hʋ Wıısı aa lıya feŋ tıyaŋ, dʋnıya
logiŋ buloŋ tıyaŋ. Ba sı piili Gyerusalɛm tıyaŋ a bası tıya nala dı ba bırımı lıı ba
wıbɔmɔ tıyaŋ dı Wıısı kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba.
48 Mamaa rɛ yaa wıya no buloŋ aa yaa daŋsıya diile.
49 Wiyesi Welii hʋ ŋ Kuwo aa wee nyʋwa dı ʋ sı kpa tıya ma hʋ, ŋ sı kpa ʋ we ma
tıyaŋ. Amɛ ʋ maga dı ma gyegili Gyerusalɛm tıyaŋ, a mʋ pele saŋa hʋ Wiyesi Welii
no aa sı lıı Wıısı lee a ko tuu gyʋʋ ma tıyaŋ, a tıya ma dee.”

Wıısı kpa Yesu gyıŋ Wıısıbee
Maakı 16.19-20; Kpambısı 1.9-11

50 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʋ hatınna hʋ ba lıı tɔbal hʋ tıyaŋ a kpa mʋ Bɛɛtani dıılaŋ. Ba aa
we doŋ tıyaŋ nɛ ʋ kaŋ ʋ nosi gyarı tɔ ba, a sʋla Wıısı tıya ba dı ʋ pɛ ba tıyaŋ.
51 Saŋa hʋ ʋ gyı aa sʋla Wıısı kı tıya ba hʋ tıyaŋ nɛ, ʋ leŋ ba ta, ka Wıısı kpa ʋ
kaŋ gyıŋ Wıısıbee.
52 Nyɛ rɛ ba kyʋwalı ʋ doŋ aŋ mııgı mʋ Gyerusalɛm abee teŋfıyɛlʋʋ yʋga.
53 Ba gyı aa we Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ nɛ saŋa buloŋ, a kı dannı Wıısı, aŋ kı
kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ.

WIISI WIWELIYE HƱ GYƆƆŊ AA SABA

Wiisi wibii hu aa tiya miibol

1 Ka di Wiisi na mari duniya, di nal hu ba aa yiri wibii hu gyi we doŋ nɛ, u bee
Wiisi rɛ gyi we doŋ. Wibii no yaa Wiisi rɛ.
2 Haŋ saŋa hu buloŋ di u bee Wiisi we doŋ nɛ.
3 Ʊ tiyaŋ nɛ Wiisi tiŋa a ta kiŋ buloŋ. Kiŋ buloŋ tuwo di u tiyaŋ daa Wiisi tiŋa a
ta u.
4 Wibii no rɛ aa tiya miibol. Miibol no rɛ kaŋ pulun ko ki tiya nala, a leŋ ba gyiŋ
Wiisi witii hu.
5 Pulun hu aa kyaani bilhuu tiyaŋ nɛ, amɛ bilhuu hu mɛ bi maakyiye wuwo to
pulun hu.
6 Ɛɛ rɛ Wiisi tiŋ u tiŋdaal kidigi ba ki yiri Gyɔɔŋ.
7 Ʊ ko a basi pulun hu wiya tiya duniya nala di ba nii a laa di.
8 Gyɔɔŋ daa gyi yaa pulun hu, amɛ u ta ko di u basi pulun hu wiya rɛ a tiya nala.
9 Nal hu aa yaa pulun hu tii si ko tuu duniya a kyaani we nal nal buloŋ tiyaŋ di
ba na u.
10 Nal no gyi we duniya tiyaŋ. Abee Wiisi gyi aa tiŋ u tiyaŋ a mari duniya mɛ, ka
duniya nala gyi bi gyima u.
11 Ʊ ko u tii nala lee rɛ, ka ba bi laa u we.
12 Amɛ nala hu buloŋ aa laa u we aŋ laa u wiya di aŋ yelli-u, u tiya ba ŋmanii rɛ
ba birimi Wiisi biisi.
13 Nala no bi yaa Wiisi biisi anii haaŋ bee baal aa lul ba gɛɛ, ba kyɛri tiyaŋ. Amɛ
Wiisi tii rɛ lii ba, ba yaa u baliya.
14 Ɛɛ rɛ wibii hu birimi nihuwobiŋ a ko we á tiyaŋ, á na u gaŋdari, a na u bɔnyɛ
abee u kyori aa maga gɛɛ, a na u witii mɛ mɔgisi. Gaŋdaa-feŋ hu u aa kana, u Kuwo
Wiisi rɛ kpaa tiya u, a daga anii u rɛ yaa u Biidigi duŋ.
15 Gyɔɔŋ gyi heeli basi u wiya rɛ a baa, “Nal no wiya rɛ ŋ gyi basi a baa, ‘Nal hu
aa si tiŋa ŋ hal ko rɛ tee ŋ, beewiya u we doŋ nɛ faafaa buloŋ ka ba na lula ŋ.” ’
16 Ʊ bɔnyɛ aa yuga beel-ma rɛ tiŋ u ki kyiyeli á buloŋ kyɛɛ bee u nyuwa buloŋ.
17 Wiisi tiŋ Moosi tiyaŋ nɛ a biŋ u miirisi tiya ma. Amɛ Yesu Krisita tiyaŋ nɛ Wiisi
tiŋa a daga ma u bɔnyɛ abee u witii.
18 Nal buloŋ ha bi maakyiye na Wiisi. Amɛ u Biidigi hu duŋ u beel-u aa yaa kidigi
ka u hɔŋ u logiŋ hu, u rɛ ko daga ma gɛɛ hu Wiisi aa kiya.

Gyɔɔŋ Wiisiniifool hu duwoso
Matiwu 3.1-12; Maaki 1.1-8; Luka 3.1-18

19 Ɛɛ rɛ Gyuuma nihiyasi hu gyi aa we Gyerusalɛm tiyaŋ sii tiŋ ba wiikyuwal
silaala abee Levi doho nala hu aa ki kyiyeli wiikyuwal silaala hu wiikyuwaldiibal
hu tiyaŋ, di ba ko Gyɔɔŋ lee a piyɛsi u a baa, “Aŋnɛ rɛ yaa i?”
20 Gyɔɔŋ gyi bi yaa nii we u nyuwa tiyaŋ, u gyi basi witii tiya ba rɛ anii u daa yaa
Krisita hu, laataal hu Wiisi aa liya.
21 Ɛɛ rɛ ba bil piyɛsi u a baa, “Aŋnɛ rɛ yaŋ yaa i? I rɛ yaa Ɛlaagya koo?” Ʊ baa di
u daa. Ɛɛ rɛ ba bil piyɛsi u a baa, “I rɛ yaa Wiisi tiŋdaal hu á aa gyegili hu?” Ʊ bil
baa di u daa.

22 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɛɛ kɛ, yaŋ daga ma nal hʊ ɪ aa yaa? Beewɪya, ʊ maga
dɪ ɪ daga nal hʊ ɪ aa yaa tɪya ma rɛ, dɪ á mʊ basɪ tɪya nala hʊ aa tɪŋ ma. Aŋnɛ yaŋ
paalɪ yaa ɪ?”
23 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ basɪ wɪya hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya aa saba a baa, “Mɪyaŋ nɛ yaa
taal hʊ aa we pogo tɪyaŋ a heeli kɪ basɪ a baa, ‘Ma marɪ ŋmaŋ-deginii biŋ dɪ á Tɪɪna
ko tɪŋa.” ’
24 Nala hʊ ba aa tɪma Gyɔɔŋ lee ba ko pɪyɛsɪ wɪya no, ba badɔmɔŋ fa yaa Farasiima
rɛ.
25 Ɛɛ rɛ ba bɪl pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Na ɪ baa dɪ ɪ daa yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa
lɪya, ɪ daa yaa Ɛlaagya mɛ, ɪ bɪl bɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal hʊ aa gyegili mɛ. Bee rɛ yaŋ
tɪŋ ɪ kɪ fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ?”
26 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ baa, “Nɪɪ dʊŋ nɛ ŋ kɛ kaŋ kɪ fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ, amɛ nal kɪdɪgɪ
rɛ we ma tɪyaŋ daha, ka ma bɪ gyɪma ʊ.
27 Ʊ rɛ sɪ tɪŋa ŋ hal ko. Ɲ paalɪ bɪ maga dɪ ŋ kaŋ ʊ naatɔbɔ ŋmasɪ mɛ kaŋ puri.”
28 Wɪya no buloŋ gyɪ yaa Bɛɛtani tɪyaŋ nɛ, Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ kyolo, lee hʊ Gyɔɔŋ
gyɪ aa fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ hʊ.

Nal hʊ aa laa dʊnɪya nala kɪ ta ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ

29 Ʊ sɪgballɪya, Gyɔɔŋ naa Yesu dɪ ʊ aa ko ʊ lee. Ɛɛ rɛ ʊ baa, “Ma deŋ na, Wɪɪsɪ
Pebiye hʊ rɛ nyɛ. Ʊ rɛ laa dʊnɪya nala kɪ ta ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ.
30 Baal no wɪya rɛ ŋ gyɪ basɪ tɪya ma a baa, ‘Nal hʊ aa sɪ tɪŋa ŋ hal ko, ʊ rɛ tee ŋ
beewɪya ʊ we doŋ nɛ faafaa buloŋ ka ba na lʊla ŋ.
31 Ɲ tɪɪ fa paalɪ bɪ gyɪŋ nal hʊ buloŋ ʊ aa yaa. Amɛ ŋ kɛ ta ko rɛ a kpa nɪɪ dʊŋ kɪ
fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ, dɪ Iziral tɪmma (Wɪɪsɪ nala) ko gyɪŋ nal hʊ iriŋ ʊ aa yaa.” ’
32 Gyɔɔŋ tɪɪ wɪya hʊ ʊ aa basa tɪya nala rɛ nyɛ: Ʊ baa, “Ɲ naa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii
hʊ rɛ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪnyuu anɪɪ kokomo, a ko tuu saga ʊ tɪyaŋ.
33 Ɲ mɛ tɪɪ ha fa bɪ gyɪma ʊ. Amɛ Wɪɪsɪ aa tɪma ŋ dɪ ŋ fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ abee
nɪɪ dʊŋ, ʊ rɛ basɪ tɪya ŋ a baa, ‘Ɪ sɪ na Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dɪ ʊ ko tuu a we nal
tɪyaŋ. Nal no tɪɪna rɛ sɪ kpa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ a fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ!’
34 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ bɪl baa, ‘Ɲ kɔnɪ naa wɪya no yayɪ rɛ, a yaŋ basɪ kɪ tɪya ma anɪɪ ʊ rɛ
yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya.” ’

Yesu buŋbuŋ hatɪnna ʊ aa lɪya

35 Ʊ sɪgballɪya, Gyɔɔŋ bee ʊ hatɪnna balɪya bɪl sɪŋ doŋ.
36 Gyɔɔŋ aa naa Yesu dɪ ʊ aa baŋ, ɛɛ rɛ ʊ baa, “Ma na, Wɪɪsɪ Pebiye hʊ rɛ nyɛ.”
37 Ʊ hatɪnna hʊ balɪya aa nɪɪ ʊ aa basɪ wɪɪ no, ba sii tɪŋ Yesu hal mʊ.
38 Yesu mɪɪgɪ galdaasɪ, dɪ ʊ naa ba aa tɪŋa ʊ hal. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Bekiŋ nɛ
ma kɪ kyɛ?” Ɛɛ rɛ ba mɛ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Nɪhɪyawʊ, lee rɛ ɪ kɪ gyʊʊ?”
39 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma ko na.” Ɛɛ rɛ ba tɪŋa ʊ hal mʊ a na lee hʊ ʊ
aa gyʊʊ. Saŋa no, dɪ ʊ gyɪ yaa dɪdaana rɛ. Ɛɛ rɛ ba we ʊ lee sɪya gballɪ.
40 Nala no balɪya kɪdɪgɪ feŋ nɛ Aŋduru, a fa yaa Siimɔŋ Piita nɪɪnabiye.
41 Ɛɛ rɛ Aŋduru mɛ kyɛ ʊ maana Siimɔŋ lee haŋ lagɪlagɪbiye hʊ, a basɪ tɪya ʊ a
baa, “Á naa Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya hʊ rɛ.”
42 Ʊ kaŋ Siimɔŋ ko Yesu lee. Nyɛ rɛ Yesu deŋ ʊ, aŋ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɪ Gyɔɔŋ biibaal
Siimɔŋ, ba sɪ kana ɪ kɪ yɪrɪ Siifaasi.” Siifaasi bee Piita yaa feŋdɪgɪ rɛ. Ʊ memii rɛ yaa
bʊtaal.

Yesu yɪrɪ Fɪlɪpɪ abee Nataniyɛl

43 Ʊ sɪgballɪya Yesu sii dɪ ʊ mʊ Galili paalʊʊ. Ɛɛ rɛ ʊ na Fɪlɪpɪ a basɪ tɪya ʊ a baa,
“Kɪ tɪŋa ŋ hal.”
44 Fɪlɪpɪ fa lɪɪ Bɛsaada rɛ, tɔɔ hʊ Aŋduru bee Piita mɛ aa lɪya.

45 Ɛɛ rɛ Fılıpı na Nataniyɛl a bası tıya ʋ a baa, “Á naa nal hʋ wıya Moosi fa aa saba biŋ Wıısı mırısı hʋ tıyaŋ, ka Wıısı tıŋdaala hʋ mɛ fa bası ʋ wıya hʋ rɛ. Ʋ rɛ yaa Gyosɛfʋ biibaal Yesu aa lıı Nazarɛti.”
46 Ɛɛ rɛ Nataniyɛl pıyɛsı ʋ a baa, “Ɪ ha maakyiye na wıwelii lıı Nazarɛti?” Ɛɛ rɛ Fılıpı bası tıya ʋ a baa, “Ko na.”
47 Yesu aa naa Nataniyɛl dı ʋ aa ko ʋ lee, ʋ bası ʋ wıya a baa, “Nal no yaa Iziral tıına tııtıı rɛ. Ʋ kaŋ wıtıı rɛ weliŋ.”
48 Ɛɛ rɛ Nataniyɛl pıyɛsı ʋ a baa, “Ɛɛ rɛ ı yaa gyıma ŋ?” Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Ŋ naa ı rɛ dı ı ha hɔŋ tutogo hʋ memii, ka Fılıpı na yırı ı.”
49 Ɛɛ rɛ Nataniyɛl bası tıya ʋ a baa, “Nıhıyawʋ, ı rɛ yaa Wıısı Biye hʋ. Ɪ rɛ yaa Iziral tımma kuwori hʋ.”
50 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʋ a baa, “Ŋ aa baa dı ŋ naa ı dı ı hɔŋ tutogo hʋ memii rɛ tıŋ, ı laa ŋ wıya di nyɛ koo? Ɪ sı na wıkperiye a te nyɛ.”
51 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma sı na wıısınyuu dı ʋ suro, dı malıkası lıı doŋ a ko tuu mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye lee, aŋ mııgı kı gyıŋ.”

2

Ba gbıyalı hafalıı gbıyala Keena tıyaŋ

1 Ʋ kyɛtoo kyɛɛ, dı ba gyı aa gbıyalı hafalıı gbıyala Galili paalʋʋ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Keena tıyaŋ. Yesu nıına gyı we doŋ nɛ.
2 Ba gyı yırı Yesu bee ʋ hatınna hʋ mɛ rɛ, ba mɛ mʋ hafalıı gbıyala hʋ.
3 Ba ha fa we gbıyala hʋ tıyaŋ nɛ ka ba sıŋ hʋ buloŋ teŋ. Ɛɛ rɛ Yesu nıına bası tıya ʋ a baa, “Nala hʋ sıŋ hʋ tene rɛ”.
4 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʋ a baa, “Ta leŋ dı wıı no lɔl ma. Beewıya, saŋa hʋ ha bı pele dı ŋ yaa wıı buloŋ.”
5 Doŋ nɛ Yesu nıına mııgı bası tıya dıya hʋ tʋŋtʋnna a baa, “Ma yaa wıı hʋ buloŋ ʋ aa sı baa dı ma yaa.”
6 Gyuuma fa aa kı sɔŋ nıı rɛ anıı ba wııkyʋwal lesiri aa daga gɛɛ. Ɛɛwıya, viigyenni badʋ ba aa kaŋ bʋwa marı rɛ fa sıŋ doŋ abee nıı. Viini no kıdıgı buloŋ sı kı gyʋʋ anıı nıı-galaŋ mɔlıya koo galaŋ mɔlıya bee fi.
7 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya dıya tʋŋtʋnna hʋ a baa, “Ma yaa nıı su viini hʋ.” Nyɛ rɛ ba yaa nıı su viini hʋ buloŋ pılpıl.
8 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Ma yaa nıı hʋ vii hʋ tıyaŋ a kaŋ mʋ tıya nal hʋ aa deŋ gbıyala hʋ. Ɛɛ rɛ ba yaa mʋ tıya ʋ.”
9 Ʋ laa nıı hʋ nyʋwa a na dı ʋ bırımı sıŋ. Ʋ kɛ fa bı gyıŋ lee hʋ ba aa naa sıŋ hʋ. Amɛ dıya hʋ tʋŋtʋnna hʋ kɛ fa gyıma rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ yırı hafalıı hʋ bala,
10 a bası tıya ʋ a baa, “Gbıyala buloŋ tıyaŋ, ba aa laasıya kaŋ sıwelii rɛ ko lıı ba nyʋwa. Dı nal buloŋ yaŋ ko nyʋwa vɔgɔ, ı yaŋ na kaŋ sıŋ hʋ aa bı sʋma, a tıŋ hal ko. Ka ı kɛ mııgı kpa sıwelii hʋ biŋ hal, a ko pele saŋa no buloŋ.”
11 Yesu aa leŋ nıı bırımı sıŋ Keena aa we Galili paalʋʋ tıyaŋ nɛ gyı yaa ʋ wımagılbuŋbuŋ ʋ aa yaa. Doŋ nɛ ʋ daga gɛɛ ʋ gaŋdarı aa maga. Ʋ hatınna hʋ aa naa gɛɛ, ba marı laa ʋ wıya di.
12 Gbıyala hʋ aa ko teŋ, ɛɛ rɛ Yesu bee ʋ naa abee ʋ naabalıya abee ʋ hatınna hʋ sii mʋ Kapɛɛnam, a we doŋ kyɛyɛ baŋmana.

Yesu kil nala ta Wııkyʋwaldııbal hʋ tıyaŋ
Matiwu 21.12-13; Maakı 11.15-17; Luka 19.45-46

13 Ʋ gyı ko ka mʋhʋ rɛ ka dı Gyuuma Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ pele. Ɛɛ rɛ Yesu sii mʋ Gyerusalɛm.

14 Doŋ nɛ ʊ mʊ gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ gyaŋwuwo, a na dɪ nala aa yallɪ nʊsɪ,
abee piyese abee kokosi, ka badɔmɔŋ mɛ hɔŋ teebʊlsɪ hal a kɪ lenni molbinʊʊ.
15 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ŋmasɪ mɪna a marɪ kyapɪya, a kile piyese hʊ bee nʊsɪ hʊ buloŋ ta,
ba lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ gyaŋwuwo tɪyaŋ, aŋ kaŋ nala hʊ aa lenni molbiye teebʊlsɪ
mɛ bɪrɪmɪ kyige kyige, ba molbinʊʊ hʊ buloŋ gyaasɪ taŋha.
16 Ɛɛ rɛ ka ʊ nɔsɪ basɪ tɪya nala hʊ mɛ aa yallɪ kokosi hʊ a baa, "Ma kasɪ ma kokosi
hʊ lɪɪ daha. Ma ta kaŋ ŋ kuwo dɪya bɪrɪmɪ yɔbɔ."
17 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna liisi wɪɪ hʊ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa, "Wɪɪsɪ, ɛɛ hʊ ɪ dɪya
no wɪya aa kyɪla ŋ sɪ bori ŋ bembii."
18 Akuu wɪya hʊ Yesu aa yaa Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ gyaŋwuwo tɪyaŋ wɪya, Gyuuma
nɪhɪyasɪ hʊ mɪɪgɪ ko pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Bekiŋ wɪmagɪl lɛ ɪ sɪ wuwo yaa, a daga ma anɪɪ
Wɪɪsɪ rɛ tɪya ɪ ŋmanɪɪ dɪ ɪ kɪ yaa wɪya no?"
19 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Dɪ mamaa rɛ ŋmaa Wɪɪkyʊwaldɪya no lo, ŋ sɪ
wuwo kpa kyɛyɛ boto a bɪl saa ʊ".
20 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, "Kaa! Aŋnɛ rɛ mʊrɪ ɪ gɛɛ? Bɪsɪ mɔllɪbalɪya abee badʊ
rɛ ba kpa saa Wɪɪkyʊwaldɪɪbal no, ka ɪ kɛ baa dɪ ɪ sɪ kpa kyɛyɛ boto a saa ʊ."
21 Amɛ Yesu aa basɪ Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ wɪya gɛɛ, ʊ tɪɪ teŋbii rɛ ʊ kɪ daga gɛɛ.
22 Saŋa hʊ ʊ aa ko sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ ʊ hatɪnna hʊ liisi mʊ parɪ anɪɪ ʊ gyɪ basɪ wɪɪ no
rɛ. Ɛɛ rɛ ba marɪ laa wɪya hʊ ba aa saba we Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ abee wɪya hʊ Yesu aa
basa a di.

Yesu gyɪŋ nihuwobiŋ tɪya rɛ

23 Yesu ha fa aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ, Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ saŋa, nɪgyamaa
gyɪ laa ʊ wɪya di rɛ, akuu ba aa naa wɪmagɪla hʊ ʊ aa yaa wɪya.
24 Amɛ Yesu ka gyɪ bɪ laa ba wɪya di, beewɪya ʊ gyɪŋ nihuwobiŋ buloŋ tɪya aa kɪɪ
gɛɛ rɛ.
25 Ʊ bɪ maga dɪ nal buloŋ bɪl basɪ nihuwobisi wɪya tɪya ʊ, beewɪya ʊ kɛ gyɪŋ
nihuwobisi tɪsɪ wɪkanɪya buloŋ nɛ.

3

Nikodemu ko Yesu lee

1 Gyuuma nɪhɪyawʊ kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ ba kɪ yɪrɪ Nikodemu, a fa yaa Farasiima
wɪɪkyʊwal noŋ nal.
2 Tebine kɪdɪgɪ, ʊ sii ko Yesu lee a baa, "Dɪdagɪl, á gyɪma anɪɪ ɪ yaa nal Wɪɪsɪ aa
tɪma dɪ ɪ ko kɪ daga nala rɛ. Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo yaa wɪmagɪla hʊ ɪ aa yaa, dɪ Wɪɪsɪ
bɪ pɛɛ tɪɪna tɪyaŋ."
3 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo gyʊʊ
Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ, see dɪ ba bɪl mɪɪgɪ lʊl tɪɪna."
4 Ɛɛ rɛ Nikodemu pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ ba sɪ yaa a bɪl mɪɪgɪ lʊl nal aa hɪyasa.
Beewɪya ʊ bɪl bɪ sɪ wuwo mɪɪgɪ gyʊʊ ʊ naa luwol dɪ ʊ bɪl lʊla ʊ?"
5 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo gyʊʊ Wɪɪsɪbee
koro hʊ tɪyaŋ, see dɪ ba fo ʊ tɪɪna wɪɪkyʊwalnɪɪ, ka dɪ Wɪɪsɪ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ
we tɪɪna tɪyaŋ.
6 Nihuwobiŋ aa lʊl nihuwobiŋ ʊ kaŋ mɪɪbol lɛ taŋha no tɪyaŋ. Aŋka Wɪɪsɪ mɛ rɛ
aa kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ a we ʊ tɪɪna tɪyaŋ, ʊ kaŋ mɪɪbol Wɪɪsɪ lee.
7 Ta leŋ dɪ ʊ yaa ɪ wɪkperii abee ŋ aa basɪ tɪya ɪ anɪɪ ʊ maga dɪ ba bɪl mɪɪgɪ lʊl nal
buloŋ nɛ.
8 Puwo aa dɔŋ kɪ mʊ lee hʊ buloŋ ʊ aa kyo rɛ. Ɪ kɪ nɪɪ ʊ dɔmɔ, amɛ ɪ bɪ sɪ gyɪŋ lee
hʊ ʊ aa lɪɪ kɪ ko, a bɪ gyɪŋ lee hʊ mɛ ʊ aa mʊʊ. Nyɛ rɛ yaŋ nal buloŋ Wɪɪsɪ aa kpa ʊ
Wiyesi Welii hʊ we ʊ tɪyaŋ ʊ kaŋ mɪɪbofalɪɪ mɛ kɪɪ."
9 Ɛɛ rɛ Nikodemu mɪɪgɪ pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ wɪɪ no sɪ wuwo yaa."

10 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “I sɪ yaa kerikyibal Iziral paalʊʊ tɪyaŋ, aŋ bɪ gyɪŋ wɪɪ no memii?
11 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, wɪɪ hʊ á aa gyɪma rɛ á kɪ basɪ, a kɪ di wɪɪ hʊ mɛ á aa naa daŋsɪya. Amɛ ma kɪdɪgɪ buloŋ bee kyɛ dɪ ʊ laa wɪɪ hʊ á aa basɪ di.
12 Ŋ basɪ dʊnɪya wɪya rɛ kɪ tɪya ma, ka ma bɪ laa di. Dɪ mɪyaŋ nɛ yaŋ basɪ wɪɪsɪbee wɪya tɪya ma, ɛɛ rɛ ma sɪ yaa laa di?
13 Nal buloŋ ha bɪ maakyiye mʊ wɪɪsɪbee, see mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye aa lɪɪ doŋ ko tuu dʊŋ.
14 Moosi fa aa we pogo hʊ tɪyaŋ, ʊ fa kaŋ hɔgɪ a lugo dʊŋ nɛ, a kpa mal daaŋ tɪyaŋ a kaŋ gye. Nal hʊ buloŋ gyɪ aa deŋ na dʊŋ no aa gyee gɛɛ, ʊ bɪl bɪ sʊba aŋ kaŋ mɪɪbol. Ɛɛ tɪɪ rɛ ba sɪ kpaasɪ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye mɛ daaŋ tɪyaŋ a kaŋ gye.
15 Nal hʊ buloŋ mɛ aa laa ŋ wɪya di, ʊ tɪɪna sɪ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.
16 Wɪɪsɪ kyo dʊnɪya nala rɛ a mʊ parɪ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ kpa ʊ Biidɪgɪ hʊ ʊ aa kana a tɪya ma, dɪ nal hʊ buloŋ aa laa ʊ wɪya di, ʊ tɪɪna bɪ sɪ nyʊgɪsɪ, amɛ ʊ sɪ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.
17 Beewɪya Wɪɪsɪ bɪ taa ʊ Biye dɪ ʊ ko tuu di dʊnɪya nala sarɪya a kpa kyogisi tɪya ba, amɛ ʊ taa ʊ rɛ dɪ ʊ ko tuu laa dʊnɪya nala ta.
18 Nal kɛ buloŋ aa laa Yesu wɪya di, Wɪɪsɪ bɪ sɪ di ʊ tɪɪna sarɪya a kpa kyogisi tɪya ʊ, amɛ nal hʊ buloŋ aa bɪ laa ʊ wɪya di, Wɪɪsɪ teŋ dii ʊ tɪɪna sarɪya rɛ a kpa kyogisi tɪya ʊ, beewɪya ʊ tɪɪna bɪ laa Wɪɪsɪ Biidɪgɪ hʊ wɪya di.
19 Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ di dʊnɪya nala sarɪya a kpa kyogisi tɪya ba rɛ nyɛ: Ʊ taa pʊlʊŋ hʊ aa dagɪ ʊ wɪtɪɪ rɛ ʊ ko tuu dʊnɪya, amɛ dʊnɪya nala kyo bilhuu rɛ a te pʊlʊŋ, beewɪya ba wɪyaalɪya lɔrɔ rɛ kɪŋkaŋ.
20 Nal hʊ buloŋ aa yaa wɪbɔmɔ, ʊ bɪ kyo pʊlʊŋ, ʊ bee lɪɪ pʊlʊŋ tɪyaŋ, beewɪya ʊ bee kyɛ dɪ ʊ wɪbɔmɔ hʊ lɪɪ pʊlʊŋ.
21 Amɛ nal hʊ buloŋ aa yaa wɪweliye, ʊ tɪɪna aa kyo pʊlʊŋ nɛ, a kɪ lɪɪ pʊlʊŋ tɪyaŋ mɛ, dɪ nala na anɪɪ Wɪɪsɪ nyʊwa rɛ ʊ tɪŋa, a kɪ yaa wɪya hʊ ʊ aa yaa.”

Gyɔɔŋ basɪ Yesu wɪya

22 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ lɪɪ Gyerusalɛm, a kpa mʊ Gyudɪya paalʊʊ. Ba yaa kyɛyɛ baŋmana rɛ doŋ tɪyaŋ, aŋ fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ.
23 Dɪ Gyɔɔŋ mɛ gyɪ we lee kɪdɪgɪ aa kpaga Saalim, ba kɪ yɪrɪ Eenɔŋ a kɪ fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ, beewɪya doŋ fa kaŋ nɪɪ rɛ weliŋ. Nala fa aa kɪ mʊ ʊ lee rɛ ʊ kɪ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ.
24 (Saŋa no tɪyaŋ dɪ ba ha gyɪ bɪ kaŋ Gyɔɔŋ tɔ dɪya tɪyaŋ).
25 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ hatɪnna badɔmɔŋ abee Gyuuma kɪdɪgɪ sii kaŋ ba lesiri nɪɪ sɔmɪɪ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ.
26 Ɛɛ rɛ ba mʊ pɪyɛsɪ Gyɔɔŋ a baa, “Á nɪhɪyawʊ, ɪ liisi ɪ bee baal hʊ gyɪ aa we Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ kyolo wɪya ɪ gyɪ aa basɪ hʊ rɛ? Lagɪlagɪ no, ʊ mɛ aa fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ rɛ, nal nal buloŋ kɪ mʊ ʊ lee.”
27 Ɛɛ rɛ Gyɔɔŋ baa, “Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo yaa nyɛ dɪ Wɪɪsɪ daa tɪya ʊ tɪɪna ŋmanɪɪ.”
28 Ma tɪɪ yaa ŋ daŋsɪya rɛ, ka ŋ basɪ anɪɪ ŋ daa yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, amɛ Wɪɪsɪ ta tɪma ŋ nɛ, dɪ ŋ laa sɪya ko ʊ tɪyaŋ.
29 Hafalɪɪ bala rɛ tɪŋ haaŋ, amɛ dɪ hafalɪɪ hʊ bala kyana rɛ ko sɪŋ doŋ a kɪ gyegili wɪya hʊ ba aa basɪ, ʊ teŋ aa fɪyɛlɪ rɛ dɪ ʊ rɛ nɪɪ hafalɪɪ hʊ bala taal. Ɛɛ tɪɪ rɛ ŋ teŋ mɛ fɪyɛlɪ weliŋ Yesu wɪya.
30 Ʊ rɛ maga dɪ ʊ yaa nɪbal, ka dɪ ŋ yaa nɪbiye.
31 Nal hʊ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko, ʊ rɛ tee nal buloŋ. Nal hʊ aa lɪɪ dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ tɪɪna yaa dʊnɪya no nyuu nal lɛ, a kɪ basɪ dʊnɪya wɪkanɪya mɛ. Amɛ nal hʊ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko, ʊ rɛ tee nal buloŋ.

32 Ʊ aa basɪ wɪya ʊ aa naa aŋ nɪɪ mɛ rɛ, amɛ nal buloŋ bɪ laa ʊ di.
33 Amɛ nal hʊ mɛ buloŋ aa laa ʊ wɪya di aa daga rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ.
34 Nal hʊ Wɪɪsɪ aa tɪma, ʊ aa basɪ Wɪɪsɪ nyʊwa wɪya rɛ, beewɪya Wɪɪsɪ kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ dee buloŋ nɛ tɪya ʊ.
35 Wɪɪsɪ kyo ʊ Biye rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ kpa kɪŋ buloŋ dee we ʊ nosi tɪyaŋ.
36 Nal hʊ buloŋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ Biye hʊ nyʊwa, ʊ tɪɪna sɪ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii, amɛ nal hʊ mɛ buloŋ aa bee tɪŋ Wɪɪsɪ Biye hʊ nyʊwa, ʊ tɪɪna bɪ sɪ maakyiye na mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii, amɛ Wɪɪsɪ sɪ na baaŋ ʊ tɪɪna nyuu tɪyaŋ, a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.

4

Yesu basɪ wɪya tɪya Samaarɪya tɪmma haaŋ kɪdɪgɪ

1 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ ko nɪɪ anɪɪ Yesu naa hatɪnna kɪ te Gyɔɔŋ nɛ, aa leŋ ba kɪ fo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ.
2 (Amɛ Yesu kɛ tɪɪ gyɪ bɪ foo nal buloŋ wɪɪkyʊwalnɪɪ, ʊ hatɪnna hʊ dʊŋ nɛ gyɪ aa kɪ fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ.)
3 Yesu aa nɪya dɪ ba aa basɪ ʊ wɪya gɛɛ, ɛɛ rɛ ʊ sii lɪɪ Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ a mɪɪgɪ mʊ Galili paalʊʊ.
4 Ʊ aa mʊ Galili hʊ tɪyaŋ nɛ, Wɪɪsɪ leŋ ʊ tɪŋ Samaarɪya paalʊʊ,
5 a ko pele tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Siika. Doŋ bee taŋha hʊ Gyeekɔbɪ gyɪ aa kpaa tɪya ʊ biibaal Gyosɛfʊ fa bɪ boliye.
6 Gyeekɔbɪ kɔlʊŋ gyɪ we doŋ tɪyaŋ nɛ. Yesu fa aa vala ŋmanɪɪ hʊ gɛɛ, lɔl gyʊʊ ʊ, ɛɛ rɛ ʊ mʊ hɔŋ kɔlʊŋ hʊ nyʊwa. Saŋa no tɪyaŋ dɪ Wɪɪsɪ gyɪ yaŋ maga nyutʊtʊʊ rɛ.
7 Ɛɛ rɛ Samaarɪya tɪmma haaŋ kɪdɪgɪ ko kɔlʊŋ hʊ dɪ ʊ yaa nɪɪ. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Yaa nɪɪ tɪya ŋ dɪ ŋ nyʊwa.”
8 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu hatɪnna hʊ gyɪ mʊʊ bee hʊ tɪya rɛ dɪ ba yɔbɔ kɪdiiliye.
9 Ɛɛ rɛ Samaarɪya tɪmma haaŋ hʊ pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Bee rɛ tɪŋ ɪ Gyuu kɪ sʊla nɪɪ mɪyaŋ Samaarɪya tɪɪna lee?” (Gyuuma gyɪ bɪ sɪ laa nyʊwa dɪ ba bee Samaarɪya tɪɪna pɛ kɪdigbaha, koo nɪɪnyʊwagbaŋbiidɪgɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ haaŋ hʊ basɪ gɛɛ.)
10 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Dɪ ɪ rɛ fa gyɪŋ kɪŋ hʊ Wɪɪsɪ aa kpa tɪya nala, a fa gyɪŋ nal hʊ aa sʊla nɪɪ ɪ lee nyɛ, ɪ fa sɪ sʊla ʊ dɪ ʊ tɪya ɪ nɪɪ hʊ aa tɪya mɪɪbol.”
11 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Nɪhɪyawʊ, ɪ bɪ kaŋ gʊʊga ɪ aa sɪ kaŋ yaa nɪɪ hʊ, ka kɔlʊŋ hʊ mɛ luŋiye. Lee tɪyaŋ nɛ ɪ sɪ na nɪɪ hʊ aa tɪya mɪɪbol?
12 Á naabaa Gyeekɔbɪ rɛ kpaa kɔlʊŋ no tɪya ma. Ʊ bee ʊ biisi abee ʊ pʊsɪ buloŋ nyʊwa kɔlʊŋ no nɪɪ rɛ. I aa kyɛ ɪ baa ɪ tee Gyeekɔbɪ rɛ koo?”
13 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Nal hʊ buloŋ aa sɪ nyʊwa nɪɪ no, nɪɪnyʊwasɪ ha bɪl sɪ kaŋ ʊ tɪɪna.
14 Amɛ nal hʊ buloŋ aa sɪ nyʊwa nɪɪ hʊ ŋ aa sɪ tɪya ʊ, nɪɪnyʊwasɪ bɪl bɪ sɪ maakyiye kana ʊ tɪɪna. Nɪɪ hʊ ŋ aa sɪ tɪya ʊ sɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ bulo ʊ tɪɪna tɪyaŋ, a bulo nɪɪ hʊ aa tɪya mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii a kɪ tɪya ʊ tɪɪna.”
15 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Nɪhɪyawʊ, tɪya ŋ nɪɪ no, dɪ nɪɪnyʊwasɪ ta bɪl maakyiye kana ŋ, dɪ ŋ ta bɪl ko kɪ yaa nɪɪ daha mɛ.”
16 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Mʊ yɪrɪ ɪ bala dɪ ma ko”
17 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ baa dɪ ʊ bɪ kaŋ bala. Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ɪ basɪ ɪ aa baa ɪ bɪ kaŋ bala,
18 beewɪya ɪ laa sɪya yal balama bɔnɔŋ nɛ, ɪ bee baal hʊ aa we doŋ lagɪlagɪ no, ʊ kɔnɪ bɪ yaa ɪ bala.”
19 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ basɪ tɪya Yesu a baa, “Nɪhɪyawʊ, ŋ naa nɪɪ ɪ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal lɛ.”

20 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, “Á Samaarɪya tɪmma naabaala kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
dogimo no nyuu tɪyaŋ nɛ, aŋka ma Gyuuma mɛ baa dɪ Gyerusalɛm nɛ yaa lee hʊ á
aa maga dɪ á kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ.”
21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Haŋtolibiye, laa ŋ di anɪɪ saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele dɪ
nala bɪl bɪ sɪ kɪ kyʊwalɪ á Kuwo Wɪɪsɪ dogimo no nyuu koo Gyerusalɛm tɪyaŋ.
22 Ma Samaarɪya tɪmma paalɪ bɪ gyɪŋ nal hʊ ma aa kyʊwalɪ, amɛ á Gyuuma kɛ gyɪŋ
nal hʊ á aa kyʊwalɪ rɛ. Beewɪya Gyuuma rɛ sɪ daga ma gɛɛ Wɪɪsɪ aa sɪ laa dʊnɪya
nala ta.
23 Saŋa kɪdɪgɪ sɪ pele, ʊ paalɪ pele rɛ gba, dɪ nala hʊ kɔnɪ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, kyʊwalɪ
ʊ abee wɪtɪɪ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ. Wɪɪkyʊwalla no iriŋ nɛ Wɪɪsɪ kɪ kyɛ
dɪ ba kɪ kyʊwalɪ ʊ.
24 Wɪɪsɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ wiyese, ɛɛ wɪya nala hʊ aa kyɛ dɪ ba kyʊwalɪ ʊ, ʊ maga dɪ
ba kyʊwalɪ ʊ abee wɪtɪɪ rɛ, ʊ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ.”
25-26 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ŋ gyɪma anɪɪ Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya,
sɪ ko. Dɪ ʊ rɛ ko ko, ʊ sɪ daga ma wɪɪ buloŋ sɪɪ.” Yesu mɪɪgɪ basɪ tɪya ʊ a baa, “Mɪyaŋ
nɛ yaŋ gɛɛ. Mɪyaŋ nal no aa basɪ wɪya ɪ lee hʊ nɛ yaa Krisita hʊ.”
27 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu hatɪnna hʊ mɛ mɪɪgɪ ko. Ba nyʊʊsɪ gyɪ fɪyɛla rɛ kɪŋkaŋ
ba aa ko na dɪ ʊ bee haaŋ hʊ aa basɪ wɪya. Amɛ ba kɪdɪgɪ buloŋ gyɪ bɪ suri nyʊwa
a pɪyɛsɪ haaŋ hʊ anɪɪ bee rɛ ʊ kɪ kyɛ Yesu lee, koo a pɪyɛsɪ Yesu baa bee rɛ tɪŋ ʊ kɪ
basɪ wɪya haaŋ no lee.
28 Ɛɛ rɛ haaŋ hʊ leŋ ʊ vii hʊ doŋ, aŋ mɪɪgɪ mʊ bee hʊ tɪya, a basɪ tɪya nala a baa,
29 “Ma ko na baal kɪdɪgɪ aa wuwo daga wɪya hʊ buloŋ ŋ aa yaa ŋ mɪɪbol tɪyaŋ.
Kapuwo ʊ rɛ yaa Krisita hʊ.”
30 Ɛɛ rɛ ba lɪɪ bee hʊ tɪyaŋ a kpa kɪ mʊ Yesu lee.
31 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu hatɪnna hʊ aa sʊla ʊ rɛ a baa, “Á nɪhɪyawʊ, di kɪŋ mʊhʊ.”
32 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ kaŋ kɪdiiliye rɛ ma aa bɪ gyɪŋ ba wɪya.”
33 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ mɪɪgɪ sɪŋ kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ “Nal lɛ yaŋ kaŋ kɪdiiliye ko tɪya
ʊ ka á bɪ gyɪma koo?”
34 Doŋ nɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ kɪdiiliye rɛ yaa dɪ ŋ yaa nal hʊ aa tɪma ŋ
kyɛrɪ, a teŋ tʊma hʊ ʊ aa tɪya ŋ dɪ ŋ tʊma.
35 Ma aa baa dɪ ʊ kaa peŋsi banaa rɛ, ka dɪ ma na kʊŋ ma bagɪsɪ kɪna pɛ dɔmɔŋ.
Amɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma deŋ bagɪsɪ hʊ na, kɪna hʊ buloŋ yaa kʊmɪɪ rɛ.
36 Nal hʊ buloŋ aa kʊŋ baga hʊ kɪna kɪ pɛ dɔmɔŋ ʊ tɪɪna kaŋ ʊ tuno rɛ. Ʊ kʊŋ kɪna
no kɪ pɛ dɔmɔŋ nɛ dɪ ba na mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii. Ɛɛwɪya, nal hʊ aa doho abee nal
hʊ aa kʊma, ba buloŋ tenni sɪ fɪyɛlɪ.
37 Namaga no ba aa basɪ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ, nal aa doho rɛ, nal mɛ kʊma.
38 Ŋ tɪŋ ma rɛ dɪ ma mʊ kʊŋ kɪna baga hʊ tɪyaŋ ma aa bɪ tʊma. Nala badɔmɔŋ nɛ
tʊma baga no tɪyaŋ, ka ma kɪ di ʊ tɔnɔ gɛɛ.”

Samaarɪya tɪmma yʊga laa Yesu wɪya di

39 Samaarɪya tɪmma gyɪ yʊga haŋ tɔɔ hʊ tɪyaŋ a ko laa Yesu wɪya di, akuu haaŋ hʊ
aa baa dɪ Yesu basɪ ʊ mɪɪbol wɪkanɪya buloŋ wɪya tɪya ʊ wɪya.
40 Samaarɪya tɪmma hʊ aa ko Yesu lee, ba gyɪ sʊla ʊ rɛ dɪ ʊ we ba lee. Yesu laa
nyʊwa, a we doŋ kyɛyɛ balɪya.
41 Doŋ tɪyaŋ nɛ nɪgyamaa bɪl marɪ laa ʊ wɪya di, akuu wɪya hʊ ʊ aa basɪ wɪya.
42 Ɛɛ rɛ nala hʊ basɪ tɪya haaŋ hʊ a baa, “Lagɪlagɪ no kɛ, á laa ʊ wɪya di rɛ akuu
á tɪɪ aa nɪɪ ʊ nyʊwa wɪya, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ wɪɪ hʊ ɪ aa basɪ tɪya ma rɛ tɪŋ. Nyɛ kɛ á tɪɪ
gyɪma rɛ anɪɪ ʊ rɛ kɔnɪ yaa dʊnɪya nala Laataal.”

Yesu tɪɪbɪ nɪbal kɪdɪgɪ biibaal

43 Yesu aa yaa kyɛyɛ balɪya doŋ, ʊ sii a bɪl mɪɪgɪ mʊ Galili paalʊʊ.

44 Yesu tıı fa bası tıya nala rɛ a baa, “Wıısı tıŋdaal buloŋ, ba aa bee tıya ʊ gyırıma
ʊ tıı bee tıyaŋ.”
45 Yesu gyı aa ko pele Galili paalʊʊ, doŋ nala gyı kana ʊ weliŋ nɛ, beewıya ba
tıı gyı naa wıya hʊ buloŋ ʊ aa yaa rɛ saŋa hʊ ba gyı aa mʊʊ Gyerusalɛm dı ba di
Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ.
46 Ɛɛ rɛ Yesu bıl mııgı mʊ Keena aa we Galili paalʊʊ tıyaŋ, lee hʊ ʊ gyı aa leŋ nıı
bırımı sıŋ hʊ. Dı kerikyibal kıdıgı mɛ gyı we doŋ, ʊ biye gyı pıŋ kı wıılı tɔɔ kıdıgı
ba aa yırı Kapɛɛnam tıyaŋ.
47 Ʊ aa nıya anıı Yesu lıı Gyudıya paalʊʊ a ko Galili paalʊʊ, ʊ mʊ sʊla ʊ dı ʊ mʊ
Kapɛɛnam a tııbı ʊ biye hʊ tıya ʊ, dı biye hʊ aa kyɛ dı ʊ sʊba rɛ.
48 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ma kıdıgı buloŋ bı sı maakyiye laa ŋ di, see ma na
dı ŋ yaa wımagıla abee wıkperiye.”
49 Ɛɛ rɛ kerikyi hʊ bası tıya ʊ a baa, “Nıhıyawʊ, ko lagı dı gɛɛ daa, ŋ biye hʊ sı
sʊba”
50 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Kı mʊ dıya, ı biye hʊ deye rɛ.” Baal hʊ laa wıı hʊ
Yesu aa bası tıya ʊ di, aŋ kpa kı mʊ.
51 Ʊ aa mʊʊ hʊ tıyaŋ nɛ, ʊ dıya tʊŋtʊnnı ko kyeme ʊ, a bası tıya ʊ anıı biye hʊ
deye rɛ.
52 Ʊ pıyɛsı dı ʊ na saŋa hʊ tıyaŋ biye hʊ aa deye. Ba bası tıya ʊ anıı dıya wııhaa,
anıı kerifi dıgı saŋa rɛ wııla hʊ leme ʊ.
53 Ɛɛ rɛ biye hʊ kuwo liisi anıı saŋa no tıı tıyaŋ nɛ Yesu dıya bası tıya ʊ anıı ʊ biye
sı deye. Ɛɛ rɛ ʊ bee ʊ dıya nala buloŋ laa ʊ wıya di.
54 Yesu aa lıı Gyudıya paalʊʊ ko Galili paalʊʊ, ʊ wımagıl-lıya tıına rɛ nyɛ ʊ aa yaa.

5

Yesu tııbı gbarıgı

1 Nyɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu bıl sii mʊ Gyerusalɛm dı ʊ gbıyalı Gyuuma wııkyʊwal
gbıyala kıdıgı.
2 Gyerusalɛm tıyaŋ, nııbıŋ kıdıgı rɛ fa we doŋ, a kpaga paga hʊ ba aa yırı Piyesi
Paga. Hiiburu taal tıyaŋ, ba fa kaŋ nııbıŋ no kı yırı Betizata rɛ. Ba gyı wee gyama
bɔnɔŋ nɛ doŋ.
3 Wııla tımma yʊga gyı aa mʊ kı pıŋ gyama hʊ tıyaŋ nɛ. Badɔmɔŋ gyı yaa nyʊlıma
rɛ, badɔmɔŋ mɛ yaa naasʊʊnı abee nosʊʊnı tımma, ka badɔmɔŋ mɛ yaa gbarıga. (Ba
fa aa hɔŋ kı gyegili nıı hʊ rɛ dı ʊ dɔŋ.)
4 Beewıya saŋa kıdıgı malıka fa aa ko tuu kaŋ nıı hʊ vuugi rɛ. Dı ʊ ko kı vuugi nıı
hʊ, wııla tıına hʊ aa sı laa sıya tuu nıı hʊ tıyaŋ, tıına wııla kyo dı ba kıı gɛɛ buloŋ
mɛ, ka ʊ aa deye rɛ.
5 Baal kıdıgı mɛ rɛ fa we wııla tımma hʊ tıyaŋ, ʊ bısı mɔlıya abee fi abee kyori rɛ
nyɛ ʊ aa gbarıga.
6 Yesu aa naa baal no dı ʊ pıŋ doŋ, ʊ gyıma anıı ʊ wııla hʊ pıısa ʊ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ
ʊ pıyɛsı ʊ a baa, “Ɪ aa kyɛ dı ı deye rɛ?”
7 Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, “Nıhıyawʊ, ŋ bı kaŋ nal daha ʊ aa sı kpa ŋ tuu nıı hʊ saŋa hʊ
malıka hʊ aa ko kaŋ nıı hʊ kı vuugi. Ɛɛwıya, ŋ aa kı lʊga dı ŋ tuu rɛ, dı nal teŋ laa
sıya tuu ŋ tıyaŋ.”
8 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya baal hʊ a baa, “Sii, a kpa ı wasa kı mʊ.”
9 Nyɛ rɛ baal hʊ pirigi deye, a sii kpa ʊ wasa a kı mʊ. Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ wıı no
gyı yaa.
10 Ɛɛ rɛ Gyuuma nıhıyası hʊ bası tıya baal hʊ Yesu aa tııba a baa, “Gyınaŋ yaa
Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ. Ʊ yaa sına rɛ dı ı kyʊŋ ı wasa gyınaŋ kyɛɛ.”

11 Ɛɛ rɛ baal hʊ mɛ baa, “Nal hʊ aa tɪɪbɪ ŋ nɛ basɪ tɪya ŋ dɪ ŋ sii kpa ŋ wasa a kɪ mʊ.”
12 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ abaa, “Aŋnɛ rɛ yaa baal no aa basɪ wɪɪ no tɪya ɪ?”
13 Amɛ baal hʊ gyɪ bɪ gyɪŋ nal hʊ aa tɪɪbɪ ʊ, beewɪya gyamaa hʊ gyɪ yʊga doŋ nɛ. Ɛɛ rɛ Yesu luuri tɪŋ nala hʊ tɪyaŋ mʊ.
14 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, Yesu na baal hʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ a basɪ tɪya ʊ a baa, “Nɪɪ daha, lagɪlagɪ no ɪ deye rɛ, ɛɛ wɪya, leŋ wɪbɔmɔ yayɪ. Dɪ gɛɛ daa, wɪɪ aa lɔrɔ te nyɛ sɪ puu ɪ.”
15 Ɛɛ rɛ baal hʊ sii mʊ basɪ tɪya Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ anɪɪ Yesu rɛ fa tɪɪbɪ ʊ gɛɛ.
16 Yesu aa tɪɪbɪ gbarɪgɪ hʊ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ tɪŋ Gyuuma nɪhɪyasɪ kana ʊ yaa ba dɔŋ a kɪ kyɛ dɪ ba dɔgɪsɪ ʊ.
17 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Saŋa buloŋ nɛ ŋ kuwo aa kɪ tʊŋ tʊma. Ɛɛwɪya ʊ maga dɪ ŋ mɛ kɪ tʊŋ tʊma rɛ.”
18 Yesu aa basɪ gɛɛ hʊ rɛ marɪ leŋ Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ sɪɪ fɪyɛsɪ, ba kɪ kyɛ ŋmanɪɪ hʊ ba aa sɪ tɪŋa a kpʊ ʊ. Wɪya balɪya rɛ ba baa dɪ ʊ yaa kyogi: Ba baa dɪ ʊ kyogi ba Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sɪna rɛ, aŋ ha bɪl baa dɪ Wɪɪsɪ rɛ yaa ʊ Kuwo. Ɛɛ daga anɪɪ ʊ bee Wɪɪsɪ maga dɔmɔŋ nɛ gɛɛ.
19 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nala hʊ aa baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye bɪ wuwo kɪ yaa wɪɪ buloŋ ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ. Wɪɪ hʊ ŋ aa naa ŋ kuwo aa yaa, ʊ rɛ ŋ mɛ kɪ yaa. Wɪɪ kɛ buloŋ ʊ aa yaa, ʊ rɛ mɪyaŋ Biye hʊ mɛ kɪ yaa,
20 beewɪya ŋ Kuwo kyo ŋ nɛ, a daga ŋ wɪya hʊ buloŋ ʊ tɪɪ aa yaa. Ʊ ha sɪ daga ŋ wɪya a te nyɛ dɪ ŋ yaa, dɪ ma buloŋ nyʊʊsɪ fɪyɛlɪ.
21 Ŋ Kuwo aa kyisi nala hʊ aa sʊba ba bɪl kaŋ mɪɪbol gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ mɪyaŋ, ʊ Biye hʊ mɛ sɪ tɪya nala hʊ ŋ aa kyɛ mɪɪbol.
22 Ŋ Kuwo kɛ bee di nal buloŋ sarɪya, amɛ ʊ tɪya ŋ ŋmanɪɪ rɛ dɪ ŋ di nal buloŋ sarɪya.
23 Ʊ yaa gɛɛ rɛ dɪ nal buloŋ kɪ kpa mɪyaŋ ʊ Biye hʊ yohuŋ, anɪɪ ba aa kpa ŋ Kuwo yohuŋ gɛɛ. Nal hʊ buloŋ aa bee kpa mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye hʊ yohuŋ, ʊ tɪɪna mɛ bee kpa ŋ Kuwo Wɪɪsɪ aa tɪma ŋ mɛ yohuŋ.
24 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʊ buloŋ aa gyegile nɪɪ ŋ nyʊwa, a laa nal hʊ aa tɪma ŋ mɛ wɪya di, ʊ tɪɪna kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii rɛ. Ba bɪl bɪ sɪ di ʊ tɪɪna sarɪya, beewɪya ʊ tɪɪna foŋ lɪɪ sʊʊ tɪyaŋ nɛ a kaŋ mɪɪbol.
25 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, saŋa hʊ sɪ pele, ʊ gba pele mɛ rɛ, dɪ nala hʊ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ aŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ sʊʊnɪ nɪɪ mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye taal. Nala hʊ aa nɪɪ ŋ taal, a tɪŋ ŋ nyʊwa sɪ kaŋ mɪɪbol.
26 Ŋ Kuwo aa kaŋ dee a kɪ tɪya nala mɪɪbol gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ leŋ mɪyaŋ ʊ Biye mɛ kaŋ dee a kɪ tɪya nala mɪɪbol.
27 Ʊ yaŋ tɪya mɪyaŋ ʊ Biye dee rɛ dɪ ŋ di nala sarɪya, beewɪya mɪyaŋ nɛ yaa Nihuwobiŋ Biye hʊ.
28 Ma ta leŋ dɪ wɪɪ no yaa ma wɪkperii. Beewɪya saŋa hʊ sɪ ko dɪ nala hʊ buloŋ aa sʊba nɪɪ ŋ taal.
29 Ba yaŋ sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ. Nala hʊ aa yaa wɪweliye sɪ sii a kaŋ mɪɪbol, dɪ nala hʊ aa yaa wɪbɔmɔ mɛ sii dɪ Wɪɪsɪ di ba sarɪya a kpa kyogisi tɪya ba.”

Yesu daŋsɪya tɪmma

30 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Ŋ bɪ wuwo kɪ yaa wɪɪ buloŋ ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ. Ŋ aa di nala sarɪya gɛɛ Wɪɪsɪ aa baa ŋ di rɛ. Ɛɛwɪya, ŋ aa di sarɪya hʊ rɛ abee wɪtɪɪ, beewɪya ŋ bee yaa ŋ tɪɪ wɪkyɛɛlɪɪ, amɛ nal hʊ aa tɪma ŋ, ʊ kyɛrɪ rɛ ŋ kɪ yaa.
31 Dɪ ŋ dʊŋ nɛ basɪ ŋ tɪɪ wɪya, ʊ bɪ sɪ kaŋ yohuŋ.
32 Amɛ nal mɛ rɛ we doŋ a yaa ŋ daŋsɪya. Ŋ gyɪma anɪɪ ŋ wɪya hʊ ʊ aa basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.

33 Ma tɪŋ ma tɪŋdaala rɛ ba mʊ Gyɔɔŋ lee a pɪyɛsɪ ŋ wɪya, ʊ basɪ wɪtɪɪ hʊ tɪya ma.
34 Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ nal lɛ ŋ kɪ kyɛ dɪ ʊ ko basɪ wɪya a daga nal hʊ ŋ aa yaa, amɛ ŋ basɪ wɪɪ no rɛ, dɪ Wɪɪsɪ laa ma ta.
35 Wɪɪ hʊ Gyɔɔŋ gyɪ aa basa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kyaanʊʊ a tɪya ma, ma fa kyo dɪ ma nɪɪ ʊ wɪbasɪɪ hʊ sʊma mʊ sɪya mʊhʊ, beewɪya wɪbasɪɪ no gyɪ fɪyɛlɪ ma teŋ nɛ.
36 Amɛ ŋ kaŋ daŋsɪya tɪɪna kɪdɪgɪ rɛ ʊ gba tee Gyɔɔŋ. Ʊ rɛ yaa wɪya hʊ ŋ aa yaa. Tʊma hʊ ŋ kuwo aa kpaa tɪya ŋ dɪ ŋ tʊma, ba aa rɛ daga anɪɪ ŋ kuwo rɛ tɪma ŋ.
37 Ŋ Kuwo hʊ aa tɪma ŋ, ʊ mɛ basɪ ŋ wɪya rɛ. Ma ha bɪ maakyiye nɪɪ ʊ taal, a ha bɪ maakyiye na ʊ abee ma sɪɪ mɛ.
38 Ʊ wɪya tuwo ma tɪsɪ tɪyaŋ, beewɪya ma bɪ laa mɪyaŋ nal hʊ ʊ aa tɪma wɪya di.
39 Ma aa fɪyɛsɪ sɪɪ rɛ a kɪ gʊnnɪ Wɪɪsɪ teŋ hʊ beewɪya ma liise anɪɪ ba tɪyaŋ nɛ ma sɪ na mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii. Ka Wɪɪsɪ teŋ no ma aa karɪmɪ, ŋ wɪya rɛ ʊ kɪ basɪ,
40 ka ma vɪya ma aa sɪ ko ŋ lee a kaŋ mɪɪbol hʊ aa kaŋ tɔnɔ.
41 Nihuwobisi bigisii bɪ kaŋ tɔnɔ ŋ lee.
42 Ŋ gyɪŋ nala hʊ irɪŋ ma aa yaa rɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ ma tɪsɪ tɪyaŋ ma bɪ kyo Wɪɪsɪ.
43 Ŋ Kuwo dee tɪyaŋ nɛ ŋ ko, ka ma vɪya ŋ. Amɛ dɪ nal kɪdɪgɪ rɛ ko ʊ tɪɪ dee tɪyaŋ, ʊ rɛ ma sɪ laa we.
44 Ma kyo dɔmɔŋ bigisii rɛ, amɛ ma bee kyɛ dɪ ma yaa wɪya hʊ aa sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ dʊŋ bigisi ma. Ɛɛ rɛ ma yaŋ sɪ wuwo yaa a laa ŋ wɪya di?
45 Ma yaŋ ta liise nɪɪ mɪyaŋ nɛ sɪ mʊ basɪ wɪya hʊ ma aa yaa kyogi a tɪya ŋ kuwo. Ma bayɪyɛla buloŋ we Moosi tɪyaŋ nɛ, amɛ ʊ rɛ yaŋ yaa nal hʊ aa sɪ mʊ basɪ wɪya hʊ ma aa kyogi tɪya ŋ kuwo.
46 Dɪ mamaa rɛ kɔnɪ fa laa Moosi wɪya di, ma fa sɪ laa ŋ wɪya mɛ di, beewɪya ŋ wɪya rɛ Moosi gyɪ sabɪ gɛɛ.
47 Amɛ dɪ mamaa rɛ bɪ laa wɪya hʊ ʊ aa saba biŋ a di, ɛɛ rɛ ma sɪ yaa a laa wɪya hʊ ŋ aa basɪ kɛ di?”

6

Yesu tɪya nala tusibɔnɔŋ kɪdiiliye
Matiwu 14.13-21; Maakɪ 6.30-44; Luka 9.10-17

1 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ, Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ gyɪ bɪl mɪɪgɪ kyol Galili fuwobal hʊ kyolo. (Fuwo no feŋ kɪdɪgɪ mɛ rɛ yaa Tibeeriya.)
2 Nɪgyamaa gyɪ aa tɪŋa ʊ hal lɛ, beewɪya ba gyɪ naa gɛɛ hʊ ʊ aa yaa wɪmagɪla wɪɪla tɪmma tɪyaŋ nɛ ba deye.
3 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ mʊ gyɪŋ hɔŋ dogimo kɪdɪgɪ tɪyaŋ.
4 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Gyuuma Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ mɛ gyɪ kpaga.
5 Ba aa hɔŋ doŋ hʊ tɪyaŋ nɛ, Yesu na dɪ nɪgyamaa aa ko ʊ lee. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ Fɪlɪpɪ a baa, “Lee rɛ á sɪ na kɪdiiliye a yɔbɔ tɪya nala no buloŋ dɪ ba di vɔgɔ?”
6 Yesu tɪɪ fa gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ aa sɪ yaa rɛ, amɛ ʊ gyɪ ta basɪ gɛɛ rɛ dɪ ʊ gyɪŋ Fɪlɪpɪ hakɪla.
7 Ɛɛ rɛ Fɪlɪpɪ basɪ tɪya ʊ a baa, “Dɪ nal lɛ paalɪ kpa ʊ peŋsi kyori tuno yɔbɔ kɪdiiliye tɪya nala no mɛ, ka ba bee pel ba.”
8 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Aŋduru, a yaa Siimɔŋ Piita nɪɪnabiye mɛ basɪ tɪya Yesu a baa,
9 “Boyoŋbiye kɪdɪgɪ rɛ we daha, a kaŋ paanʊʊ gama bɔnɔŋ abee fuwonaŋhɪlɪya balɪya. Amɛ kɪna no ka ta bɪ sɪ wuwo yaa nala no wɪɪ buloŋ.”
10 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Ma leŋ dɪ nala hʊ tuu hɔŋ”. (Na dɪ ɔhɔ mɛ tɔsɔ lee hʊ tɪyaŋ weliŋ.) Ɛɛ rɛ ba leŋ nala hʊ buloŋ tuu hɔŋ ɔfɪyɛl hʊ tɪyaŋ. Nala hʊ tɪyaŋ baala dʊŋ gyɪ yaa anɪɪ tusibɔnɔŋ nɛ.

11 Ɛɛ rɛ Yesu laa paanʊʊ hʊ, a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ, aŋ leŋ ba kaŋ kpaa nala
hʊ. Ɛɛ rɛ ka ʊ bıl laa fuwonaŋhılıya hʊ balıya mɛ a kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ aŋ
leŋ ba kaŋ kpaa ba, ba kıdıgı buloŋ di a vɔgɔ.
12 Ba aa dii a vɔgɔ gɛɛ, ʊ bası tıya ʊ hatınna hʊ a baa, “Ma mʊ paa kına hʊ buloŋ
aa kaa, dı ba mʊhʊ mɛ ta taa.”
13 Ɛɛ rɛ ba paa kıkaalıya hʊ a su simbiisi fi abee balıya.
14 Nala hʊ aa we doŋ a na Yesu aa yaa wımagıl no, ɛɛ rɛ ba baa, “Wıtıı rɛ, baal no
rɛ kɔnı yaa Wıısı Tıŋdaal hʊ wıya ba aa saba we Wıısı Teŋ tıyaŋ anıı ʊ sı ko dʊnıya
hʊ.”
15 Yesu gyıma anıı ba aa kyɛ dı ba ko fıla ʊ rɛ dı ʊ yaa ba kuwori, ɛɛ rɛ ʊ dʊŋ bıl
sii dogimo hʊ nyuu tıyaŋ a fası mʊ sıya mʊhʊ.

Yesu vala nıı nyuu tıyaŋ
Matiwu 14.22-33; Maakı 6.45-52

16 Ʊ dıdaana aa ko pele, Yesu hatınna hʊ tuu fuwo hʊ nyʊwa,
17 a gyʊʊ nııduworiboro, a bıl duwori kı mʊ Kapɛɛnam aa we fuwo hʊ kyolo tıyaŋ.
Ɛɛ rɛ lee mʊ bıl, ka Yesu ha bı ko ba lee.
18 Saŋa no tıyaŋ dı puwoduwo kıdıgı mɛ luro, a kaŋ nıı hʊ buloŋ kı yeŋŋi.
19 Ʊ hatınna hʊ gyı duwori mʊ anıı meeldaası boto koo banaa rɛ, dı ba naa Yesu dı
ʊ mʊʊ vala nıı hʊ nyuu tıyaŋ a kı ko nııduworiboro hʊ lee. Ba aa naa gɛɛ, kambıŋ
kaŋ ba.
20 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Ma ta leŋ dı kambıŋ kaŋ ma. Mıyaŋ nɛ.”
21 Ɛɛ rɛ ba leŋ ʊ gyʊʊ nııduworiboro hʊ. Haŋ lagılagıbiye hʊ dı nııduworiboro hʊ
teŋ pele lee hʊ ba fa aa mʊʊ nıınyʊwa.

Yesu rɛ yaa kıdiiliye hʊ aa tıya nala mııbol

22 Ʊ sıgballıya, gyamaa hʊ ha fa we fuwo hʊ kyolo, lee hʊ Yesu aa yaa wımagıl hʊ
tıyaŋ. Ba gyı gyıma anıı nııduworiboridıgı dʊŋ nɛ fa we doŋ. Ba gyıma anıı Yesu
hatınna hʊ dʊŋ nɛ gyʊʊ nııduworiboridıgı hʊ mʊ. Yesu gyı tuwo ba tıyaŋ.
23 Nııduworiborisi badɔmɔŋ mɛ rɛ gyı lıı Tibeeriya ko sıŋ fuwo hʊ kyolo a kpaga
lee hʊ Yesu gyı aa kpaa paanʊʊ hʊ a kyʊwalı Wıısı aŋ kpa tıya ba ba di hʊ.
24 Gyamaa no aa kyɛɛ Yesu bee ʊ hatınna hʊ buloŋ lɔlɔ doŋ tıyaŋ gɛɛ, ɛɛ rɛ ba gyʊʊ
nııduworiborisi hʊ a mʊ Kapɛɛnam, a kı kyɛ Yesu doŋ.
25 Nala hʊ aa naa Yesu Kapɛɛnam tıyaŋ, ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, “Nıhıyawʊ, saŋa
bee rɛ ı teŋ pel daha.”
26 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, paanʊʊ hʊ ma aa kyaŋ
vɔgɔ wıya rɛ ma gɔllı kı kyɛ ŋ, ʊ bı kıı nıı ma aa gyıŋ wımagıla hʊ ŋ aa yaa memii
wıya rɛ tıŋ, ma kı kyɛ ŋ.
27 Ma ta kı kyɛɛ kıdiiliye hʊ aa sı kyogi dʊŋ, amɛ ma lʊga kı kyɛ kıdiiliye hʊ aa sı
tıya ma mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii. Kıdiiliye no rɛ mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye sı tıya ma,
beewıya ŋ Kuwo Wıısı kpaa ɛɛ dee tıya ŋ nɛ. Ŋ kuwo Wıısı we ŋ lee rɛ.”
28 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, “Ɛɛ rɛ á sı yaa a wuwo yaa wıya hʊ Wıısı aa kyɛ dı á
yaa?”
29 Ɛɛ rɛ ʊ baa, “Wıya hʊ Wıısı aa kyɛ dı ma kı yaa rɛ nyɛ: Ma laa nal hʊ Wıısı aa
tıma di.”
30 Ɛɛ rɛ ba bıl pıyɛsı ʊ a baa, “Wımagıl bee rɛ ı sı yaa dı á na a laa ı di? Bee rɛ ı
sı yaa?
31 Na á naabaala dii kıdiiliye hʊ ba aa yırı Mana rɛ pogo tıyaŋ, anıı ba aa saba gɛɛ
Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,
‘Ʊ kpaa kıdiiliye hʊ aa lıı wıısıbee rɛ a tıya ba, ba di.” ’
32 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, Moosi daa gyı tıya ma kıdiiliye hʊ aa
lıı wıısıbee ko tuu. Amɛ ŋ kuwo Wıısı rɛ aa tıya ma kıditııma hʊ aa lıı wıısıbee.

33 Mɪyaŋ nal hʋ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu a kɪ tɪya dʋnɪya nala mɪɪbol, mɪyaŋ nɛ yaa haŋ kɪdiiliye hʋ Wɪɪsɪ aa tɪya.”
34 Ɛɛ rɛ ba baa, “Nɪhɪyawʋ, ɛɛ kɛ, kɪ tɪya ma kɪdiiliye no saŋa buloŋ.”
35 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Mɪyaŋ nɛ yaa kɪdiiliye hʋ aa tɪya nala mɪɪbol. Nal hʋ buloŋ aa ko ŋ lee, losi bɪl bɪ sɪ kaŋ ʋ tɪɪna. Nal hʋ mɛ aa laa ŋ wɪya di, nɪɪnyʋwasɪ mɛ bɪl bɪ sɪ maakyiye kana ʋ.
36 Ŋ basɪ tɪya ma rɛ anɪɪ ma naa ŋ nɛ, amɛ ma bɪ laa ŋ di.
37 Nal hʋ buloŋ ŋ Kuwo aa kpaa we ŋ nosi tɪyaŋ, ʋ sɪ ko tɪŋa ŋ. Nal hʋ mɛ buloŋ aa ko ŋ lee, ŋ bɪ sɪ maakyiye kile ʋ ta,
38 beewɪya ŋ lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu dɪ ŋ tɪŋ nal hʋ aa tɪma ŋ kyɛrɪ rɛ, ŋ tɪɪ kyɛrɪ daa ŋ ko dɪ ŋ tɪŋa.
39 Nal hʋ aa tɪma ŋ kyɛrɪ rɛ yaa dɪ ŋ ta leŋ dɪ nala hʋ ʋ aa kpaa we ŋ nosi tɪyaŋ kɪdɪgɪ buloŋ ko nyʋgɪsɪ, amɛ dɪ ŋ kyisi ba buloŋ dʋnɪya kyɛtenii, dɪ ba kaŋ mɪɪbol.
40 Wɪɪ hʋ ŋ Kuwo aa kyɛɛ rɛ nyɛ: Dɪ nal hʋ buloŋ aa gyɪma ŋ anɪɪ ŋ yaa Wɪɪsɪ biye rɛ, a laa ŋ wɪya di, dɪ ʋ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii, ka dɪ dʋnɪya kyɛtenii mɛ, dɪ ŋ kyisi ʋ sʋʋ tɪyaŋ dɪ ʋ kaŋ mɪɪbol.”
41 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʋ piili kɪ gʋrɪmɪ wɪya akuu ʋ aa baa, “Mɪyaŋ nɛ yaa kɪdiiliye hʋ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu.”
42 Doŋ nɛ ba baa, “Baal no daa yaa Gyosɛfʋ biye Yesu? Á gyɪŋ ʋ kuwo abee ʋ naa buloŋ nɛ. Ɛɛ rɛ yaŋ lagɪlagɪ no, ʋ baa dɪ ʋ lɪɪ wɪɪsɪbee rɛ a ko tuu?”
43 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, “Ma leŋ wɪya gʋrɪmɪɪ.
44 Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo ko tɪŋa ŋ see dɪ ŋ Kuwo hʋ aa tɪma ŋ kaŋ ʋ tɪɪna kaŋ ko ŋ lee, ka dɪ ŋ kyisi ʋ tɪɪna sʋʋ tɪyaŋ dʋnɪya kyɛtenii dɪ ʋ kaŋ mɪɪbol.
45 Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʋ kɪdɪgɪ sabɪ nyɛ rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, a baa,
“Wɪɪsɪ sɪ daga nala buloŋ”.
Nal hʋ buloŋ aa gyegile nɪɪ wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa daga ʋ, a gʋnnɪ wɪya ʋ lee, ʋ rɛ sɪ ko kɪ tɪŋa ŋ.
46 Nyɛ bɪ daga anɪɪ nal kɪdɪgɪ buloŋ naa ŋ Kuwo Wɪɪsɪ rɛ, dɪ mɪyaŋ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee dʋŋ daa.
47 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʋ buloŋ aa laa ŋ wɪya di, ʋ sɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii.
48 Mɪyaŋ nɛ yaa kɪdiiliye hʋ aa tɪya nala mɪɪbol.
49 Ma naabaala gyɪ dii kɪdiiliye hʋ ba aa yɪrɪ Mana rɛ pogo hʋ tɪyaŋ. Abee gɛɛ buloŋ, ba ha gyɪ sʋba rɛ.
50 Amɛ kɪdiiliye hʋ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu, dɪ nal lɛ dii ba, ʋ bɪ sɪ sʋba.
51 Mɪyaŋ nɛ yaa kɪdiiliye hʋ aa tɪya mɪɪbol, a lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu. Dɪ nal lɛ dii kɪdiiliye no, ʋ sɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii. Ŋ teŋbii rɛ yaa kɪdiiliye hʋ ŋ aa sɪ kpa tɪya dʋnɪya nala dɪ ba kaŋ mɪɪbol.
52 Yesu aa basɪ gɛɛ, Gyuuma hʋ piili kaŋ wɪɪ hʋ kɪ kpa dɔmɔŋ abee baaŋ a baa, “Ɛɛ rɛ baal no sɪ yaa kpa ʋ teŋ namɪya tɪya ma dɪ á kyaŋ?”
53 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, dɪ mamaa rɛ bɪ kyaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye teŋ namɪya, a nyʋwa ŋ kyal mɛ, ma bɪ sɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa kaŋ tɔnɔ.
54 Nal hʋ buloŋ aa kyaŋ ŋ teŋ namɪya, a nyʋwa ŋ kyal mɛ, ʋ tɪɪna sɪ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii. Dʋnɪya kyɛtenii hʋ mɛ, ŋ sɪ kyisi ʋ tɪɪna sʋʋ tɪyaŋ, dɪ ʋ kaŋ mɪɪbol,
55 beewɪya ŋ teŋ namɪya yaa kɪditɪɪma rɛ, ŋ kyal mɛ yaa kɪnyʋwatɪɪma.
56 Nal hʋ buloŋ aa kyaŋ ŋ teŋ namɪya, a nyʋwa ŋ kyal mɛ, ʋ tɪɪna sɪ we ŋ lee a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ, dɪ ŋ mɛ we ʋ tɪɪna lee a kaŋ kɪ mʋ deŋdeŋ.
57 Ŋ Kuwo aa yaa mɪɪbol buloŋ tɪɪna rɛ tɪma ŋ, ʋ nyubaanɪŋ nɛ ŋ kaŋ mɪɪbol. Ɛɛ wɪya dɪ nal buloŋ mɛ rɛ kyaŋ ŋ teŋ namɪya, ŋ mɛ sɪ leŋ dɪ ʋ tɪɪna kaŋ mɪɪbol.

58 Kıdiiliye hʊ aa lıı wıısıbee ko tuu rɛ nyɛ, ʊ bı kıı kıdiiliye hʊ ma naabaala gyı
aa dii aŋ ha sʊba hʊ. Nal hʊ buloŋ aa dii kıdiiliye no, ʊ sı kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ
tenii."
59 Yesu gyı aa bası wıya no dı ʊ we Kapɛɛnam tıyaŋ nɛ a kı daga nala Gyuuma
wııkyʊwaldıya tıyaŋ.

Wıya hʊ aa tıya nala mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii

60 Nala hʊ gyı aa tıŋ Yesu hal aa nıı wıya no ʊ aa basa, ba gyeniŋ buloŋ baa, "Wıya
no ʊ aa dagı deye rɛ kıŋkaŋ. Kıbee rɛ sı wuwo tıŋ ba?"
61 Nal buloŋ gyı bı bası wıı tıya Yesu ka ʊ gyıma anıı ʊ hatınna hʊ aa gʊrımı wıya
rɛ, akuu wıya hʊ ʊ aa bası tıya ba wıya. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı ba a baa, "Wıya no leŋ ma kı
kyɛ ma bıla hal lɛ koo?
62 Ka dı mamaa rɛ yaŋ fa naa mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye dı ŋ mııgı gyıŋ kı mʊ lee hʊ
ŋ aa lıya, ɛɛ rɛ ma sı yaa?
63 Wıısı Wiyesi Welii hʊ rɛ aa tıya ma mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii. Nihuwobiŋ dee
bı kaŋ tɔnɔ buloŋ, beewıya ʊ bı sı wuwo tıya mııbol. Wıya no ŋ aa bası tıya ma, ba
aa rɛ aa leŋ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa tıya mııbol ko gyʊʊ ma tıyaŋ.
64 Abee gɛɛ buloŋ ma badɔmɔŋ ha bı laa ŋ wıya di." A lıı saŋa hʊ Yesu aa piile kı
daga nala buloŋ ʊ gyı gyıŋ nala hʊ aa bı laa ʊ wıya di rɛ, abee nal hʊ aa sı kpa ʊ
yallı.
65 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Wıı no wıya rɛ tıŋ ŋ bası tıya ma anıı nal buloŋ bı sı wuwo
ko tıŋa ŋ, dı ŋ Kuwo bı tıya ʊ tıına ŋmanıı."
66 Akuu wıı no wıya, nıgyamaa hʊ gyı aa tıŋa ʊ tıyaŋ yʊga gyı bıla hal lɛ.
67 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ hatınna fi abee balıya hʊ a baa, "Aŋka ma mɛ, ma mɛ aa kyɛ
dı ma mııgı ŋ hal lɛ koo?"
68 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita baa, "Á Tıına, kıbee lee rɛ á mɛ sı mııgı mʊ? Ɪ dʊŋ nɛ kaŋ
wıya hʊ aa tıya nala mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii.
69 Nyɛ kɛ á gyıma rɛ, a laa di mɛ anıı ı rɛ yaa Tıpʊlʊŋ Tıına hʊ aa lıı Wıısı lee."
70 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Na Mıyaŋ nɛ lıı ma nala no fi abee balıya, amɛ ma
kıdıgı yaa Sıtaanı rɛ."
71 Gyudası, Siimɔŋ Isıkarɔtı biibaal hʊ wıya rɛ ʊ gyı bası gɛɛ. Gyudası gyı yaa Yesu
hatınna fi abee balıya hʊ kıdıgı rɛ, amɛ ʊ rɛ gyı sı ko kpa Yesu yallı.

7

Yesu bee ʊ naabalıya

1 Yesu aa bası wıya no buloŋ ko teŋ, ʊ gyı sii mʊ we Galili paalʊʊ tıyaŋ nɛ a kı
gɔllı. Ʊ gyı bee kyɛ dı ʊ mʊ kı gɔllı Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ, beewıya Gyuuma nıhıyası
hʊ aa we doŋ fa aa kyɛ ŋmanıı hʊ ba aa sı tıŋa rɛ a wuwo kpʊ ʊ.
2 Saŋa no tıyaŋ dı Gyuuma kyɛbal hʊ ba aa yırı Gyama Kyɛbal mɛ kpaga.
3 Ɛɛ rɛ Yesu nımmabalıya bası tıya ʊ a baa, "Lıı daha, a mʊ Gyudıya paalʊʊ, dı ı
hatınna na wımagıla hʊ ı aa yaa."
4 Beewıya nal hʊ buloŋ aa kyɛ dı ba gyıma ʊ, ʊ bı faŋa kı yaa wıya. Ɛɛwıya, wıya
no ı aa yaa nyɛ, leŋ dı dʊnıya nala buloŋ gyıma ı.
5 Ʊ naabalıya hʊ tıı mɛ gyı bı laa ʊ wıya di, ɛɛ rɛ tıŋ ba bası gɛɛ.
6 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Saŋa hʊ ŋ aa sı mʊ doŋ ha bı pele. Amɛ ma kɛ aa
wuwo ma mʊ doŋ nɛ saŋa buloŋ.
7 Dʊnıya nala bı haası ma, amɛ ba haası ŋ kɛ rɛ, beewıya, saŋa buloŋ nɛ ŋ bası kı
tıya ba anıı ba wıyaalıya lɔrɔ rɛ.
8 Ma lıı mʊ gbıyala hʊ, amɛ ŋ kɛ ha bee mʊ, beewıya saŋa hʊ aa sı pele dı ŋ mʊ
gbıyala hʊ ha bı pele."

9 Ʊ basɪ gɛɛ rɛ aŋ ha hɔŋ Galili paalʊʊ tɪyaŋ kyɛyɛ baŋmana.
10 Yesu nɪmmabalɪya hʊ aa mʊʊ gbɪyala hʊ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʊ dʊŋ mɛ sii mʊ, dɪ nal buloŋ bɪ gyɪma ʊ wɪya doŋ tɪyaŋ.
11 Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ aa we gbɪyala hʊ tɪyaŋ gyɪ deŋ kɪ kyɛ Yesu rɛ doŋ tɪyaŋ, a kɪ pɪyɛsɪ nala a baa, "Lee rɛ ʊ we?"
12 Ɛɛ rɛ nala hʊ aa we gbɪyala hʊ lee gyeniŋ piili a miŋsi a kɪ basɪ Yesu wɪya. Badɔmɔŋ baa, "Ʊ yaa niwelii rɛ." Badɔmɔŋ mɛ baa, "Aayɪ, ʊ aa mʊrɪ nala rɛ."
13 Amɛ ba buloŋ fa aa fá Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba faŋa kɪ basɪ ʊ wɪya gɛɛ.
14 Gbɪyala hʊ aa ko mʊ gyʊʊ tʊtʊʊ, ɛɛ rɛ Yesu mʊ gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ a piili kɪ daga nala.
15 Ʊ aa daga nala hʊ gɛɛ, ʊ yaa Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ aa gyegile kɪ nɪɪ wɪya hʊ nyʊʊfɪyɛlɪ. Doŋ nɛ ba baa, "Ɛɛ rɛ baal no yaa gyɪŋ Gyuuma mɪrɪsɪ kɪŋkaŋ nyɛ, aŋ bɪ gʊnna ba nal buloŋ lee?"
16 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Wɪya no ŋ aa dagɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ, ŋ lee daa ba lɪɪ.
17 Nal hʊ buloŋ aa yaa siri dɪ ʊ yaa wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa kyo, ʊ tɪɪna sɪ gyɪma dɪ wɪya hʊ ŋ aa dagɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ koo ŋ tɪɪ lee rɛ ba lɪɪ.
18 Nal hʊ aa basɪ wɪya ʊ tɪɪ dee tɪyaŋ, ʊ aa basɪ kɪ kyɛ ʊ tɪɪ feŋ nɛ. Amɛ nal hʊ aa kyɛ dɪ nal hʊ aa tɪma ʊ feŋ gyɪŋ, ʊ yaa nɪtɪɪ rɛ, a bee nyɪya wɪya mɛ.
19 Na Moosi biŋ mɪrɪsɪ tɪya ma rɛ dɪ ma kɪ tɪŋa. Amɛ ma kɪdɪgɪ buloŋ bee tɪŋ mɪrɪsɪ no. Bee rɛ yaŋ tɪŋ ma kɪ lʊga dɪ ma kpʊ ŋ?"
20 Ɛɛ rɛ gyamaa hʊ aa we doŋ pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Na ʊ kɪɪ gyɪŋbɔmɔ rɛ kana ɪ? Kɪbee rɛ aa kyɛ dɪ ʊ kpʊ ɪ?"
21 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ɲ yaa wɪmagɪl kɪdɪgɪ rɛ ma Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ, ʊ yaa ma wɪkperii.
22 Amɛ akuu Moosi aa basɪ tɪya ma a baa ma kɪ keri ma biisi pene wɪya, ma aa kɪ keri ma biisi pene rɛ kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ. Moosi daa piili wɪɪ no, ma naabaala rɛ piili ʊ.
23 Dɪ mamaa rɛ yaŋ sɪ wuwo keri biye peŋ kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ akuu ma aa bee kyɛ dɪ ma kyogi Moosi mɪrɪsɪ hʊ wɪya, bee rɛ yaŋ sɪ tɪŋ ma kɪ na baaŋ ŋ nyuu tɪyaŋ akuu ŋ aa tɪɪbɪ nal kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ wɪya.
24 Dɪ nal lɛ yaa wɪɪ, ma ta pese kpa kyogisi tɪya ʊ. Ma bɪɪnɪ wɪɪ hʊ ʊ aa yaa weliŋ na a gyɪŋ ʊ wɪtɪɪ, aŋ na kpa kyogisi tɪya ʊ."
25 Ɛɛ rɛ nala badɔmɔŋ mɛ aa lɪɪ Gyerusalɛm pɪyɛsɪ a baa, "Baal no daa á bee nɪhɪyasɪ kɪ kyɛ dɪ ba kpʊ gɛɛ?
26 Na, ʊ rɛ yaŋ sɪŋ nala tɪyaŋ gɛɛ a kɪ basɪ wɪya, ka nal buloŋ bɪ wuwo basɪ wɪɪ buloŋ, koo nyɛ kɛ Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ laa di rɛ anɪɪ ʊ rɛ yaa Krisita hʊ?
27 Nal buloŋ bɪ sɪ gyɪŋ lee hʊ Krisita hʊ aa lɪya, amɛ á buloŋ nɛ gyɪŋ lee hʊ baal no aa lɪya."
28 Yesu aa daga nala Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ gɛɛ, ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ a baa, "Na ma kɔnɪ gyɪma ŋ nɛ, a gyɪŋ lee hʊ ŋ aa lɪya mɛ? Amɛ ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ daa ŋ ko. Nal lɛ tɪma ŋ. Nal hʊ mɛ yaŋ aa tɪma ŋ, ʊ yaa Wɪtɪɪ Tɪɪna rɛ. Ma bɪ gyɪma ʊ.
29 Amɛ ŋ kɛ gyɪma ʊ rɛ, beewɪya ʊ lee rɛ ŋ lɪɪ, ʊ rɛ tɪma ŋ."
30 Ɛɛ rɛ ba kɪ kyɛ dɪ ba kana ʊ, amɛ saŋa hʊ ba aa sɪ kana ʊ ha gyɪ bɪ pele. Ɛɛwɪya nal buloŋ bɪ wuwo kpa noŋ dige ʊ.
31 Amɛ nɪgyamaa gyɪ laa ʊ wɪya di rɛ nala hʊ tɪyaŋ aŋ baa, "Ma bɪɪna anɪɪ dɪ Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya rɛ ko, ʊ sɪ yaa wɪmagɪla te baal no?"

Ba tɪŋ nala dɪ ba mʊ kaŋ Yesu

32 Farasiima hʊ badɔmɔŋ aa nɪya dɪ nala miŋse kɪ basɪ Yesu wɪya gɛɛ, ɛɛ rɛ
ba bee Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ tɪŋ ba laalyuwolo hʊ aa sɪŋ kɪ pɔ
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ dimbee dɪ ba mʊ kaŋ Yesu.
33 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ baa, "Ɲ sɪ we ma lee kyɛyɛ baŋmana, aŋ mɪɪgɪ mʊ nal hʊ aa
tɪma ŋ lee.
34 Ma sɪ kyɛ ŋ, amɛ ma bɪ sɪ na ŋ, beewɪya lee hʊ ŋ aa sɪ we, ma bɪ sɪ wuwo mʊ
doŋ."
35 Ɛɛ rɛ Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ mɪɪgɪ kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ a baa, "Lee rɛ baal no kɪ kyɛ dɪ
ʊ mʊ, dɪ á bɪl bɪ sɪ na ʊ. Kapuwo, ʊ aa kyɛ dɪ ʊ mʊ Giriki paalʊʊ hʊ tɪyaŋ Gyuuma
aa guwoso rɛ, a kɪ daga nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma. Ba bɪl baa,
36 'Ʊ baa dɪ á sɪ kyɛ ʊ aŋ bɪ sɪ na ʊ, a bɪl baa dɪ á bɪl bɪ sɪ wuwo mʊ lee hʊ mɛ ʊ
aa sɪ we. Wɪya no buloŋ ʊ aa basɪ, ba memii rɛ yaa bee?" '

Mɪɪbol wɪya

37 Gbɪyala hʊ kyɛtenii kyɛɛ rɛ aa yaa gbɪyala hʊ sɪfɪyaŋ kyɛɛ. Ɛɛ rɛ Yesu sii sɪŋ a
heeli baa, "Nal hʊ buloŋ nɪɪnyʊwasɪ aa kana, ʊ tɪɪna ko ŋ lee a nyʊwa nɪɪ."
38 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa rɛ a baa, "Nal hʊ buloŋ aa laa ŋ wɪya di, Wɪɪsɪ wɪbii hʊ
aa tɪya mɪɪbol sɪ bulo kɪ lɪɪ ʊ tɪɪna tɪya tɪyaŋ anɪɪ nɪɪ aa lɪɪ bulo tɪyaŋ gɛɛ."
39 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ Yesu aa sɪ kpa we nala hʊ aa laa ʊ di tɪyaŋ wɪya rɛ ʊ kɪ
basɪ gɛɛ. Saŋa no tɪyaŋ dɪ ʊ ha gyɪ bɪ kpaa Wiyesi Welii hʊ we ba tɪyaŋ, beewɪya ba
ha gyɪ bɪ kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ dɪ ʊ laa feŋ.

Nala porigi dɔmɔŋ Yesu wɪya

40 Nɪgyamaa hʊ aa nɪɪ wɪya hʊ Yesu aa basa, ba badɔmɔŋ baa, "Baal no rɛ kɔnɪ
yaa Wɪɪsɪ Tɪŋdaal hʊ a aa gyegili dɪ ʊ lɪɪ Wɪɪsɪ lee ko."
41 Badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ʊ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya. Amɛ badɔmɔŋ
mɛ baa dɪ Krisita hʊ bɪ sɪ lɪɪ Galili paalʊʊ.
42 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa anɪɪ Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya, sɪ yaa Deviti
doho nal lɛ, a lɪɪ Bɛtɪlɛhɛm, lee hʊ Deviti aa lɪya.
43 Ɛɛ rɛ nala hʊ kaŋ wɪɪ no kɪ kpa dɔmɔŋ, akuu Yesu wɪya porigi dɔmɔŋ.
44 Ba badɔmɔŋ kɪ kyɛ dɪ ba kaŋ Yesu, amɛ nal buloŋ bɪ wuwo kpa noŋ dige ʊ.
45 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ ba aa tʊma dɪ ba mʊ kaŋ Yesu hʊ mɪɪgɪ mʊ Farasiima abee
wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ lee abee nohɪllɪ. Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ba a baa, "Bee rɛ tɪŋ
ma bɪ kana ʊ ko?"
46 Ɛɛ rɛ ba baa, "Nal buloŋ ha bɪ maakyiye basɪ wɪya anɪɪ baal no aa basɪ gɛɛ."
47 Nyɛ rɛ Farasiima nɪhɪyasɪ hʊ pɪyɛsɪ ba a baa, "Na ʊ kɪɪ ʊ mʊrɪ ma mɛ rɛ?
48 Ma ha maakyiye nɪɪ dɪ Gyuuma nɪhɪyasɪ koo Farasiima kɪdɪgɪ mɛ ha laa ʊ wɪya
di?
49 Amɛ nɪgyamaa no buloŋ aa laŋŋa, kɪdɪgɪ buloŋ bɪ gyɪŋ wɪya hʊ Moosi aa saba
biŋ. Ɛɛwɪya Wɪɪsɪ sɪ kʊsɪ ba nyuni."
50 Baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we ba tɪyaŋ, ba kɪ yɪrɪ Nikodemu. Ʊ mɛ fa yaa Farasiima
kɪdɪgɪ rɛ. Ʊ kɛ fa laa sɪya mʊ Yesu lee rɛ aŋ ka.
51 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Á mɪra bɪ daga dɪ á kpa kyogisi tɪya nal dɪ ʊ rɛ yaa
wɪɪ, see dɪ á laa sɪya nɪɪ tɪɪna nyʊwa, a gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ aa yaa."
52 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Ɪ mɛ yaa Galili tɪɪna rɛ koo? Dɪ ɪ rɛ deŋ Wɪɪsɪ
teŋ hʊ tɪyaŋ, ɪ sɪ na anɪɪ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ kɪdɪgɪ buloŋ bɪ maakyiye lɪɪ Galili."
53 Ɛɛ rɛ ka ba buloŋ sii pɪsa, a mʊ ba dɪɪsɪ.

8

Ba kaŋ haaŋ kɪdɪgɪ sɔŋsɔŋ tɪyaŋ

1 Nala hʊ buloŋ aa mʊʊ ko teŋ, Yesu mɛ kpa mʊ gyɪŋ Olivi dogimo hʊ.

2 Ʊ sıgballıya kyıkyʊwala, ʊ bıl mııgı mʊ a gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ. Nyɛ rɛ nala
hʊ buloŋ aa we doŋ ko gol-ʊ, ʊ hɔŋ, a bıl piili kı daga ba.
3 Ɛɛ rɛ Wıısı teŋ dıdagıla abee Farasiima kaŋ haaŋ kıdıgı ko gyʊʊ. Ba kaŋ haaŋ no
sɔŋsɔŋ tıyaŋ nɛ. Nyɛ rɛ ba leŋ haaŋ hʊ sii sıŋ ba buloŋ sıya tıyaŋ.
4 Ɛɛ rɛ ba bası tıya Yesu a baa, "Nıhıyawʊ, haaŋ no kaŋ bala rɛ, ka á kana ʊ dı ʊ
bee badıma pına.
5 Moosi mırısı hʊ daga anıı dı haaŋ buloŋ nɛ ko yaa gɛɛ, dı á yaga ʊ tıına kpʊ abee
bʊwa. Ɛɛ rɛ ı mɛ na?"
6 Ba bası gɛɛ dı ba ŋmaa Yesu fuu na rɛ, a wuwo na ŋmanıı a kana ʊ anıı ʊ kyogo
rɛ. Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ nyuu kyugili, aŋ kaŋ ʊ nonii kı sabı kına taŋha tıyaŋ.
7 Nyɛ rɛ ka ba ha sıŋ, a kı pıyɛsı ʊ wıya. Doŋ tıyaŋ nɛ Yesu kaŋ ʊ nyuu gye, a bası
tıya ba a baa, "Dı nal lɛ we ma tıyaŋ daha a ha bı maakyiye yaa wıbɔŋ, ma leŋ dı ʊ
tıına laa sıya kpa bʊyı a yaga haaŋ no."
8 Ɛɛ rɛ ʊ bıl kaŋ ʊ nyuu kyugili a bıl kaŋ ʊ nonii a kı sabı kına taŋha tıyaŋ.
9 Ba aa nıı wıı hʊ ʊ aa basa, ba buloŋ mııgı fá kıŋ kıŋ. Ba tıyaŋ nıhıyası rɛ gyı
laa sıya fá aŋ leŋ Yesu bee haaŋ hʊ dʊŋ gyamaa hʊ sıya tıyaŋ.
10 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ ʊ nyuu gye, a pıyɛsı haaŋ hʊ a baa, "Lee rɛ nala hʊ we? Ɛɛ kɛ
nal buloŋ bı kaa ʊ aa sı kpa kyogisi tıya ı a maga dı ba kpʊ ı?"
11 Nyɛ rɛ haaŋ hʊ baa dı nal buloŋ bıl bı kaa. Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, "Tɔɔ, ŋ
mɛ bı sı kpa kyogisi aa maga ba kpʊ ı a tıya ı. Amɛ kı mʊ aŋ ta bıl kı yaa wıbɔmɔ."

Yesu rɛ yaa dʊnıya pʊlʊŋ

12 Nyɛ rɛ Yesu bıl bası tıya Farasiima hʊ a baa, "Mıyaŋ nɛ yaa dʊnıya nala pʊlʊŋ.
Nal hʊ buloŋ aa tıŋa ŋ, ʊ tıına bı sı maakyiye vala bilhuu tıyaŋ. Ʊ tıına sı kaŋ pʊlʊŋ
hʊ aa tıya nala mııbol."
13 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ bası tıya ʊ a baa, "I tıı rɛ yaa ı tıı daŋsıya tıına gɛɛ. Wıya
hʊ ı aa bası bı kaŋ tɔnɔ kıdıgı buloŋ."
14 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Dı mıyaŋ nɛ yaa ŋ tıı daŋsıya tıına mɛ, wıı hʊ ŋ
aa bası yaa wıtıı rɛ, beewıya ŋ gyıŋ lee hʊ ŋ aa lıya rɛ, a gyıŋ lee hʊ mɛ ŋ aa mʊʊ.
Amɛ ma kɛ bı gyıŋ lee hʊ ŋ aa lıya, a bı gyıŋ lee hʊ mɛ ŋ aa mʊʊ.
15 Dʊnıya nala hakıla rɛ ma aa kpa kı di nala sarıya a kpa kyogisi tıya ba. Amɛ ŋ
kɛ bı kpaa kyogisi kı tıya nal buloŋ.
16 Dı mıyaŋ nɛ kpaa kyogisi tıya nal mɛ, ʊ yaa wıtıı rɛ, beewıya ŋ dʊŋ daa kpaa
kyogisi kı tıya ʊ tıına, amɛ nal hʊ aa tıma ŋ pɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ wıı no tıyaŋ.
17 Mırısı hʊ Moosi fa aa bine daga anıı dı nala balıya rɛ yaa wıı daŋsıya anıı ʊ
yaa wıtıı rɛ, ɛɛ daga anıı wıı hʊ kɔnı yaa wıtıı rɛ.
18 Ŋ yaa ŋ tıı daŋsıya tıına rɛ, ŋ Kuwo hʊ aa tıma ŋ mɛ yaa ŋ daŋsıya tıına."
19 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, "Lee rɛ ı Kuwo hʊ we?" Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ma kɔnı bı
gyıma ŋ, a bı gyıŋ ŋ Kuwo mɛ. Dı mamaa rɛ fa gyıma ŋ, ma fa sı gyıŋ ŋ Kuwo mɛ."
20 Saŋa hʊ Yesu aa bası wıya no buloŋ kı tıya nala Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ gɛɛ
dı ʊ gyı yaŋ kpaga lee hʊ ba aa kpa wıısʊlıı gbaŋsı hʊ kı biŋ nɛ. Amɛ nal buloŋ gyı
bı kana ʊ, beewıya saŋa hʊ ba aa sı kana ʊ ha gyı bı pele.

Yesu basa ʊ Wıısıbee mııgı mʊyı wıya

21 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya nala hʊ a baa, "Ŋ sı mʊ. Ma sı pıya sıya kyɛ ŋ, amɛ ma
sı sʊba ma wıbɔmɔ tıyaŋ. Lee hʊ ŋ aa mʊʊ, ma bı sı wuwo mʊ doŋ."
22 Ɛɛ rɛ Gyuuma nıhıyası hʊ pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, "Ʊ baa dı á bı sı wuwo mʊ lee
hʊ ʊ aa mʊʊ. Ʊ yaŋ basa magısı anıı ʊ sı kpʊ ʊ tıı rɛ koo ɛɛ rɛ ʊ bası nyɛ?"
23 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Taŋhanyuu daha rɛ ma lıı, amɛ ŋ kɛ lıı wıısıbee
rɛ. Ma yaa dʊnıya no nala rɛ, amɛ ŋ kɛ bı lıı dʊnıya no.

24 Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ laa sɪya basɪ tɪya ma anɪɪ ma sɪ sʊba ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ. Ma kɔnɪ
yaŋ sɪ sʊba ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, dɪ ma ko bɪ laa di anɪɪ mɪyaŋ nɛ yaa nal hʊ ŋ aa baa
ŋ yaa."
25 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Aŋnɛ nɛ rɛ yaa ɪ?" Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Piili
hʊ tɪyaŋ buloŋ nɛ ŋ daga ma nal hʊ ŋ aa yaa.
26 Ŋ kaŋ wɪya yʊga rɛ ŋ aa sɪ wuwo tɪŋ ba tɪyaŋ a kpa kyogisi tɪya ma. Amɛ nal
hʊ aa tɪma ŋ, ʊ kɔnɪ yaa Wɪtɪɪ Tɪɪna rɛ. Wɪya hʊ ŋ aa nɪya ʊ nyʊwa tɪyaŋ, ba dʊŋ
nɛ ŋ basɪ kɪ tɪya dʊnɪya nala."
27 Ʊ aa basɪ gɛɛ, nala hʊ ha fa bɪ gyɪma anɪɪ ʊ Kuwo Wɪɪsɪ wɪya rɛ ʊ basɪ tɪya ba
gɛɛ.
28 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Dɪ mamaa rɛ kaŋ mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye kpaasɪ
mal daagarɪɪ tɪyaŋ, ma sɪ gyɪma anɪɪ mɪyaŋ nɛ yaa nal hʊ ŋ aa baa ŋ yaa. Ɛɛ mɛ
tɪyaŋ nɛ ma sɪ tɪŋ gyɪma anɪɪ ŋ bee yaa wɪɪ buloŋ ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ, amɛ wɪya hʊ ŋ
Kuwo aa daga ŋ nɛ ŋ kɪ basɪ.
29 Nal hʊ mɛ aa tɪma ŋ ʊ bɪ vɪya ŋ ta, ʊ we ŋ lee rɛ, beewɪya saŋa buloŋ ŋ aa kɪ
yaa wɪya hʊ aa fɪyɛlɪ ʊ teŋ nɛ."
30 Ʊ wɪbasɪɪ no gyɪ leŋ nala yʊga laa ʊ wɪya di rɛ.

Wɪtɪɪ hʊ rɛ sɪ laa ma ta

31 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nala hʊ aa laa ʊ wɪya di a baa, "Dɪ mamaa rɛ gyegile kɪ nɪɪ
ŋ nyʊwa, ma kɔnɪ yaa ŋ hatɪnna rɛ.
32 Ma sɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ, dɪ wɪtɪɪ no leŋ dɪ ma tɪŋ ma tɪɪ."
33 Ɛɛ rɛ nala hʊ mɛ baa, "Á yaa Abɪraham doho nala rɛ. Á ha bɪ maakyiye yaa nal
buloŋ yosi. Bee rɛ yaŋ tɪŋ ɪ baa dɪ á sɪ tɪŋ á tɪɪ?"
34 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma, nal hʊ kɛ buloŋ aa yaa
wɪbɔmɔ, ʊ tɪɪna yaa wɪbɔmɔ yoŋ nɛ.
35 Dɪ yoŋ nɛ we nal dɪya tɪyaŋ, ʊ bɪ sɪ wuwo yaa dɪya hʊ doho nal tɪɪ. Amɛ dɪ dɪya
hʊ tɪɪna rɛ kaŋ biye, biye hʊ kɛ aa yaa dɪya hʊ doho nal lɛ a kɪ mʊ deŋdeŋ.
36 Dɪ mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye rɛ laa ma ta dɪ ma tɪŋ ma tɪɪ, ma kɔnɪ aa tɪŋ ma tɪɪ rɛ.
37 Ŋ gyɪma anɪɪ ma yaa Abɪraham doho nala rɛ, aŋka ma kɪ kyɛ dɪ ma kpʊ ŋ,
beewɪya wɪya hʊ ŋ aa daga ma bɪ gyʊʊ ma dɪgɪna.
38 Wɪya hʊ ŋ kuwo aa daga ŋ nɛ ŋ kɪ basɪ, ka ma mɛ kɪ yaa wɪya hʊ ma kuwo aa
daga ma dɪ ma kɪ yaa."
39 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, "Abɪraham nɛ yaa á kuwo." Ɛɛ rɛ Yesu mɛ baa, "Dɪ
mamaa rɛ kɔnɪ fa yaa Abɪraham biisi, ɛɛ kɛ ma fa sɪ kɪ yaa wɪya hʊ Abɪraham fa aa
yaa.
40 Ŋ kɛ sɪfɪyaŋ buloŋ nɛ yaa dɪ ŋ basɪ Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ ʊ aa kpaa tɪya ŋ dɪ ŋ basɪ tɪya
ma, ka ma ha kɪ kyɛ dɪ ma kpʊ ŋ. Amɛ Abɪraham kɛ bɪ yaa nyɛ.
41 Ma aa yaa wɪya hʊ ma kuwo aa yaa rɛ." Ɛɛ rɛ ba baa, "Á yaa Wɪɪsɪ biisi tɪɪ rɛ.
Wɪɪsɪ dʊŋ nɛ yaa á kuwo á aa kana."
42 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Dɪ Wɪɪsɪ rɛ kɔnɪ fa yaa ma Kuwo, ma fa sɪ kyo ŋ
wɪya, beewɪya, Wɪɪsɪ lee rɛ ŋ lɪɪ ko we daha. Ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ daa ŋ ko. Ʊ rɛ tɪma ŋ.
43 Bee rɛ yaŋ tɪŋ ma bɪ gyɪŋ wɪya hʊ ŋ aa basa memii? Ma bee kyɛ dɪ ma gyegile
nɪɪ wɪya hʊ ŋ aa basɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ma bɪ gyɪŋ ba memii gɛɛ.
44 Ma kuwo rɛ yaa Sɪtaanɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ma aa kɪ kyɛ dɪ ma kɪ yaa ʊ teŋfɪyɛl wɪya. A lɪɪ
dʊnɪya lipiilii buloŋ, ʊ yaa nɪkpʊʊl lɛ. Ʊ tɪɪ paalɪ bɪ kaŋ wɪtɪɪ, beewɪya wɪtɪɪ buloŋ
tuwo ʊ tɪyaŋ. Dɪ ʊ rɛ aa nyɪya wɪya, ʊ kɪyɪ rɛ paalɪ gɛɛ. Beewɪya ʊ yaa wɪnyɪyɛl lɛ,
a yaa wɪnyɪyɛla buloŋ kuwo mɛ.
45 Amɛ ŋ aa basɪ wɪtɪɪ hʊ wɪya rɛ tɪŋ ma bɪ laa ŋ wɪya di.
46 Ma kɪbee rɛ sɪ wuwo daga wɪbɔŋ hʊ ŋ ha aa maakyiye yaa? Dɪ mɪyaŋ nɛ aa basɪ
wɪtɪɪ, bee rɛ yaŋ tɪŋ ma bɪ laa ŋ wɪya di?

47 Nal hʊ buloŋ aa lıı Wıısı lee aa gyegile kı nıı wıya hʊ Wıısı aa bası rɛ. Ma kɛ
bı lıı Wıısı lee, ɛɛ rɛ tıŋ ma bı gyegile kı nıı Wıısı wıya."

Gyuuma badɔmɔŋ vıya Yesu wıya

48 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bası tıya Yesu a baa, "Á kɔnı aa baa dı ı yaa Samaarıya tıına,
ka gyıŋbɔŋ mɛ kana ı hʊ, ʊ yaa wıtıı rɛ."
49 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Gyıŋbɔŋ tuwo ŋ tıyaŋ. Amɛ ŋ aa tıya ŋ Kuwo
gyırıma rɛ, aŋka ma kɛ bee tıya ŋ gyırıma.
50 Ŋ bı kyɛɛ feŋ kı tıya ŋ tıı. Amɛ nal lɛ we doŋ a kyɛ feŋ kı tıya ŋ. Ʊ rɛ yaŋ sı di
nala hʊ aa vıya ŋ wıya sarıya abee wıtıı a kpa kyogisi tıya ba.
51 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʊ buloŋ aa tıŋa ŋ nyʊwa, ʊ bı sı maakyiye sʊba."
52 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bası tıya ʊ a baa, "Nyɛ kɛ, á yaŋ paalı gyıma anıı gyıŋbɔŋ nɛ
kɔnı kana ı. Abıraham sʊba rɛ. Wıısı tıŋdaala hʊ mɛ sʊba. Aŋka ı baa dı nal hʊ
buloŋ aa tıŋa ı nyʊwa bı sı maakyiye sʊba.
53 Á kuwo Abıraham tıı gba sʊba rɛ. Ɪ yaŋ bıına nıı ı rɛ tee ʊ koo? Wıısı tıŋdaala
hʊ mɛ sʊba. Aŋnɛ rɛ yaŋ yaa ı kɛ?"
54 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Dı mıyaŋ nɛ fa kyɛɛ feŋ kı tıya ŋ tıı, haŋ feŋ
hʊ fa bı sı kaŋ tɔnɔ buloŋ. Ŋ Kuwo rɛ yaa nal hʊ aa tıya ŋ feŋ, nal hʊ tıı ma aa baa
dı ʊ rɛ yaa ma Wıısı hʊ.
55 Ma ha bı maakyiye gyıma ʊ amɛ ŋ kɛ gyıma ʊ rɛ. Dı mıyaŋ nɛ baa ŋ bı gyıma ʊ,
ŋ yaa wınyıyɛl lɛ anıı ma mɛ aa yaa wınyıyɛla gɛɛ. Ŋ gyıma ʊ rɛ a kı tıŋa ʊ nyʊwa
mɛ.
56 Ma naabaa Abıraham gyı aa lurimi na a gyıma anıı ŋ sı ko dʊnıya, ʊ teŋ gyı
fıyɛlı rɛ weliŋ ŋ koyi wıya."
57 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bası tıya ʊ a baa, "Ɪ ha paalı bı pele bısı mɔllıbalıya bee fi. Ɛɛ
rɛ ı yaŋ yaa a na Abıraham?"
58 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ka dı ba na lʊl Abıraham,
dı ŋ kɛ foŋ we doŋ nɛ."
59 Ɛɛ rɛ ba paa bʊwa dı ba yaga ʊ, ʊ faŋa a lʊwɔlı lıı Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ.

9

Yesu suro nyʊlʊŋ kıdıgı sıya

1 Yesu aa kpaa ŋmanıı vala kı mʊ hʊ tıyaŋ nɛ, ʊ na baal kıdıgı ba aa lʊla ʊ dı ʊ
nyʊlıma.
2 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna pıyɛsı ʊ a baa, "Nıhıyawʊ, bee rɛ tıŋ ba lʊl baal no dı ʊ
nyʊlıma? Baal hʊ tıı wıbɔmɔ rɛ tıŋ koo ʊ kuwo bee ʊ naa wıbɔmɔ rɛ tıŋ?"
3 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Baal no nyʊlʊŋsı hʊ bı lıı ʊ tıı wıbɔmɔ tıyaŋ koo
ʊ kuwo bee ʊ naa wıbɔmɔ tıyaŋ. Ʊ nyʊlıma rɛ dı Wıısı wuwo tıŋ gɛɛ tıyaŋ a daga
ʊ dee.
4 Á aa we pʊlʊŋ tıyaŋ nyɛ, ma leŋ dı á kı yaa wıya hʊ nal hʊ aa tıma ŋ aa baa dı
á kı yaa. Bilhuu sı ko dı nal buloŋ bıl bı sı wuwo yaa wıı buloŋ.
5 Ŋ ha aa we dʊnıya tıyaŋ nyɛ, mıyaŋ nɛ yaa dʊnıya nala pʊlʊŋ."
6 Yesu aa bası gɛɛ ko teŋ, ʊ tʊ naŋtʊwɔl biŋ taŋha, a kaŋ buu buu, a paa taa baal
hʊ sıya, aŋ bası tıya ʊ a baa,
7 "Sii tuu Silom fuwo hʊ a sɔmɔ ı sıya." (Silom memii rɛ yaa tımıı). Ɛɛ rɛ baal hʊ
sii tuu fuwo hʊ, a yaa nıı sɔmɔ ʊ sıya. Ʊ sıya suri doŋ, ʊ mııgı mʊ dıya.
8 Ɛɛ rɛ ʊ bee nala hʊ aa gyʊʊ kı kpaga dɔmɔŋ, abee nala hʊ buloŋ fa aa naa baal
no dı ʊ fa aa kı sʊla kına, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, "Baal no daa fa aa hɔŋ kı sʊla
kına gɛɛ?"

9 Badɔmɔŋ baa dı ʊ rɛ, badɔmɔŋ mɛ baa dı ʊ daa, dı ba ta kıı dɔmɔŋ nɛ. Ɛɛ rɛ
baal hʊ tıı baa "Mıyaŋ nɛ gɛɛ."
10 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ ı yaa a wuwo kı na nyɛ kɛ."
11 Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, "Baal hʊ ba aa yırı Yesu, ʊ rɛ buu taŋha a paa taa ŋ sıya, aŋ
baa dı ŋ tuu Silom fuwo hʊ a yaa nıı sɔmɔ. Ɛɛ rɛ ŋ tuu sɔmɔ, ŋ sıya pirigi suri."
12 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, "Lee tıyaŋ nɛ ʊ we?" Baal hʊ baa, "Ŋ bı gyıma".

Farasiima tıŋ nyʊlʊŋ hʊ tııbıı naası

13 Ɛɛ rɛ ba kaŋ baal hʊ fa aa nyʊlıma a mʊ Farasiima hʊ lee.
14 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ rɛ Yesu gyı buu taŋha a paa taa baal hʊ sıya ba suri gɛɛ.
15 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ mɛ bıl pıyɛsı baal hʊ gɛɛ ʊ aa yaa ʊ sıya suri. Baal hʊ bası
tıya ba a baa, "Taŋha rɛ ʊ buu a paa taa ŋ sıya, ŋ mʊ sɔmɔ ta ŋ sıya suri."
16 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ badɔmɔŋ baa, "Baal hʊ aa yaa wıı no, Wıısı daa tıma ʊ,
beewıya ʊ bee tıŋ á Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ sıŋsı." Ɛɛ rɛ badɔmɔŋ mɛ baa, "Ɛɛ rɛ nal hʊ
aa yaa wıbɔŋyaal sı wuwo kı yaa wımagıla no?" Doŋ nɛ nyʊʊtaaduwo gyʊʊ ba, ba
porigi dɔmɔŋ.
17 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ bıl pıyɛsı baal hʊ a baa, "Ka ı baa ʊ suri ı sıya rɛ, aŋnɛ rɛ ı
bıını anıı ʊ yaa?" Nyɛ rɛ baal hʊ baa "Ʊ yaa Wıısı tıŋdaala lɛ."
18 Amɛ Gyuuma nıhıyası hʊ fa bee kyɛ dı ba laa di anıı baal hʊ fa kɔnı nyʊlıma
rɛ, aŋ mııgı ko kı na gɛɛ, see dı ba na ʊ kuwo bee ʊ naa.
19 Nyɛ rɛ ba tıŋ yırı baal hʊ nıına abee ʊ kuwo a pıyɛsı ba a baa, "Ma biye rɛ nyɛ?
Ma baa dı ma lʊla ʊ dı ʊ nyʊlıma rɛ? Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ yaa a kı na nyɛ kɛ?"
20 Ɛɛ rɛ ba baa, "Á gyıma anıı á biye rɛ nyɛ. Á gyıma anıı á lʊla ʊ dı ʊ nyʊlıma rɛ.
21 Amɛ ɛɛ hʊ ʊ aa yaa ʊ sıya suri kɛ, á bı gyıma. Á bı gyıŋ nal hʊ mɛ aa leŋ ʊ sıya
suri. Ma kı pıyɛsı ʊ, ʊ hıyasa rɛ. Ʊ aa wuwo ʊ bası wıya rɛ ʊ tıı."
22 Baal hʊ kuwo abee ʊ naa fa aa fá Gyuuma nıhıyası hʊ rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ba bası gɛɛ.
Beewıya Gyuuma nıhıyası hʊ fa baa dı nal hʊ buloŋ ko baa Yesu rɛ yaa Krisita hʊ,
laataal hʊ Wıısı aa lıya, dı ba sı kile ʊ tıına ta ba wıkyʊwaldıya tıyaŋ.
23 Biye hʊ nıına bee ʊ kuwo gyıŋ gɛɛ tıyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ba baa dı ʊ hıyasa rɛ, dı
ba pıyɛsı ʊ gɛɛ.
24 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ bıl yırı baal hʊ fa aa nyʊlıma hʊ a baa, "Á gyıma anıı baal
no yaa wıbɔŋyaal lɛ. Wıısı sıya tıyaŋ, bası wıtıı tıya ma."
25 Baal hʊ baa, "Ŋ kɛ bı gyıma dı baal no yaa wıbɔŋyaal koo ʊ bı yaa wıbɔŋyaal.
Amɛ wıı hʊ ŋ kɛ aa gyıma rɛ nyɛ: Ŋ fa nyʊlıma rɛ, amɛ lagılagı no ŋ aa naa rɛ."
26 Ɛɛ rɛ ba pıyɛsı ʊ a baa, "Ɛɛ rɛ ʊ yaa ı, ı sıya suri?"
27 Ɛɛ rɛ baal hʊ bası tıya ba a baa, "Ŋ laa sıya bası tıya ma rɛ, ka ma bı gyegile nıı.
Bee rɛ tıŋ ma bıl kı kyɛ dı ma nıı? Ma mɛ aa kyɛ dı ma yaa ʊ hatınna rɛ koo?"
28 Ɛɛ rɛ ba tʊʊsı ʊ weliŋ aŋ baa, "Ɪ rɛ yaa baal no hatınnı, amɛ á kɛ yaa Moosi
hatınna rɛ.
29 Á gyıma anıı Wıısı fa bası wıya tıya Moosi rɛ, amɛ baal no kɛ, á gba bı gyıŋ lee
hʊ ʊ aa lıya."
30 Ɛɛ rɛ baal hʊ baa, "Ma na wıkperii ga! Ma bı gyıŋ lee hʊ ʊ aa lıya, amɛ ʊ rɛ suri
ŋ sıya.
31 Á gyıma anıı Wıısı bı gyegile kı nıı wıbɔŋyaala nyʊwa. Ʊ aa gyegili kı nıı nala
hʊ aa fá ʊ rɛ, aŋ pɛ kı yaa wıya hʊ ʊ aa kyo.
32 Dʊnıya aa piile buloŋ, ma ha nıya ba baa dı nal suri nal ba aa lʊla dı ʊ nyʊlıma
sıya?
33 Dı baal no fa bı lıı Wıısı lee, ʊ fa bı sı wuwo yaa wıı buloŋ."
34 Ɛɛ rɛ ba bası tıya baal hʊ a baa, "Ba paalı kı lʊla ı dı ı yaa wıbɔŋyaal lɛ, ka ı
mɛ yaŋ kı kyɛ dı ı daga ma koo?" Ɛɛ rɛ ba kile ʊ ta ʊ lıı Wıkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ.

Hakıl-nyʊlıma tımma

35 Yesu aa nıya dı ba kile baal hʊ ta Wııkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ, ʊ mʊ kyɛ na ʊ a pıyɛsı ʊ a baa, “Ɪ laa Nihuwobiŋ Biye hʊ wıya di rɛ?”
36 Ɛɛ rɛ baal hʊ pıyɛsı ʊ a baa, “Aŋnɛ rɛ gɛɛ? Daga ŋ tıına, ŋ nıhıyawʊ, dı ŋ laa ʊ wıya di.”
37 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, “Ɪ foŋ na ʊ rɛ. Ʊ rɛ yaa nal hʊ aa bası wıya ı lee nyɛ.”
38 Ɛɛ rɛ baal hʊ tuu gbinni Yesu sıya tıyaŋ, a kyʊwalı ʊ aŋ baa, “Ŋ Tıına, ŋ laa ı di rɛ.”
39 Nyɛ rɛ Yesu baa, “Ŋ ko dʊnıya rɛ dı dʊnıya nala na ba wıbɔmɔ, ka dı ŋ leŋ nala hʊ aa nyʊlıma sıyası suri, ka nala hʊ mɛ aa baa dı ba sıya suro dı ba mɛ nyʊlımı.”
40 Farasiima badɔmɔŋ mɛ fa aa sıŋ doŋ, aŋ nıı Yesu aa bası gɛɛ, ba pıyɛsı ʊ a baa, “Ɪ bıına anıı á mɛ nyʊlıma rɛ koo?”
41 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Dı mamaa rɛ fa nyʊlıma, ma fa bı sı kaŋ wıkyogii buloŋ. Amɛ ma foŋ aa baa dı ma aa naa nyɛ, a gyıŋ wıtıı hʊ, ɛɛ rɛ tıŋ ma ha we ma kyogisi tıyaŋ.”

10

Yesu rɛ yaa Pedaalwelii hʊ

1 Ɛɛ rɛ Yesu maga namaga a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʊ buloŋ aa bı tıŋ dimbeenyʊwa hʊ a gyʊʊ pedıya hʊ, aŋ wile tıŋ gyekariya gyʊʊ, ʊ tıına yaa gaal lɛ, a kı fası nala kına mɛ.
2 Amɛ nal hʊ aa tıŋ pedıya hʊ dimbeenyʊwa gyʊʊ, ʊ tıına rɛ yaa piyese hʊ tıına.
3 Pedıya didenni hʊ aa suri pedıya hʊ dimbeenyʊwa rɛ a tıya ʊ. Piyese hʊ mɛ gyıŋ ʊ taal. Piyesi hʊ tıına aa yırı ba kıdıgı buloŋ feŋ nɛ, a laa ba sıya a kaŋ ba lıı.
4 Dı ʊ rɛ ko kaŋ ba buloŋ lıı teŋ, ʊ aa laa ba sıya rɛ, ka piyese hʊ kı tıŋa ʊ hal, beewıya ba gyıŋ ʊ taal lɛ.
5 Ba bı sı laa nyʊwa tıŋ nıdʊma hal, see dı ba mııgı fá tıına hal tıyaŋ, beewıya ba bı gyıŋ ʊ taal.”
6 Yesu gyı maga namaga no tıya ba rɛ, amɛ ba gyı bı gyıŋ wıı hʊ ʊ aa bası tıya ba memii.
7 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, “Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, mıyaŋ nɛ yaa pedıya hʊ dimbeenyʊwa.
8 Nala hʊ buloŋ aa laa sıya ko ŋ tıyaŋ a nyıya wıya baa dı Wıısı rɛ tıŋ ba, ba buloŋ yaa gaala rɛ, a kı fası nala kına mɛ, piyese hʊ mɛ bee tıŋ ba nyʊwa.
9 Mıyaŋ nɛ yaa dimbeenyʊwa hʊ. Nal hʊ buloŋ aa tıŋa ŋ tıyaŋ a kı gyʊʊ, ŋ sı pɔ ʊ weliŋ. Ʊ sı lıı aŋ mııgı ko kı gyʊʊ abee laaŋfıya, a na kıdiweliye mɛ kı di.
10 Gaal hʊ kɛ ko dı ʊ gaa rɛ, a kpʊ, aŋ kyogi kyogisi, amɛ ŋ kɛ ko rɛ dı nala hʊ aa tıŋa ŋ nyʊwa kaŋ mııbol aa kaŋ tɔnɔ.”
11 Yesu bıl baa, “Mıyaŋ nɛ yaa pedaalwelii hʊ. Pedaalwelii aa kpa ʊ mııbol lenni sʊʊ rɛ ʊ piyese wıya.
12 Amɛ nal hʊ ba aa kpaa ʊ kı daa piyese hʊ a kı laa tuno, ʊ tıına daa tıŋ piyese hʊ. Ɛɛwıya dı ʊ rɛ ko na gboo dı ʊ aa ko, ʊ aa vıya piyese hʊ ta rɛ aŋ fá. Gboo hʊ aa ko kaŋ kıdıgı rɛ aŋ ŋmaa kıkaalıya hʊ buloŋ pısa.
13 Ʊ aa fá rɛ, beewıya ʊ tuno wıya rɛ ʊ kı daa piyese hʊ. Ʊ sıya tuwo piyese hʊ tıyaŋ.
14 Mıyaŋ nɛ yaa pedaalwelii hʊ. Ŋ gyıma ŋ piyese rɛ, ŋ piyese mɛ gyıma ŋ.
15 Anıı ɛɛ hʊ ŋ Kuwo aa gyıma ŋ, ɛɛ rɛ ŋ mɛ gyıma ʊ. Ŋ yaa siri rɛ dı ŋ kpa ŋ mııbol lenni sʊʊ ŋ piyese wıya.

16 Ŋ kaŋ piyese badɔmɔŋ mɛ rɛ, aŋka ba tuwo pedıya no tıyaŋ. Ʊ maga dı ŋ kası
ba mɛ ko pɛ piyese no tıyaŋ nɛ, dı ba buloŋ yaa nıdıgı piyese a gyıŋ ŋ taal, ka dı ba
pedaal mɛ yaa nıdıgı.
17 Ŋ kuwo kyo ŋ wıya rɛ, beewıya ŋ yaa siri rɛ dı ŋ sʊba ŋ tıı kyɛrı tıyaŋ. Ka dı ŋ
ha bıl sii sʊʊ tıyaŋ mɛ.
18 Nal buloŋ bı sı wuwo kpʊ ŋ dı ŋ bı tıya ʊ tıına ŋmanıı. Ŋ tıı kyɛrı tıyaŋ nɛ ŋ sı
kpa ŋ mııbol tıya sʊʊ. Ŋ kaŋ dee rɛ ŋ aa sı kpa ŋ mııbol tıya sʊʊ, a bıl kaŋ dee mɛ
ŋ aa sı laa ʊ sʊʊ lee. Ŋ kuwo aa baa ŋ yaa wıı rɛ gɛɛ."
19 Yesu aa bası wıya no, Gyuuma hʊ kuu ɛɛ wıya a porigi dɔmɔŋ.
20 Ba gyeniŋ buloŋ baa, "Bee rɛ tıŋ ma gyegili kı nıı baal no wıbasıı? Gyıŋbɔŋ nɛ
kana ʊ! Ʊ aa yaarı rɛ!"
21 Ba badɔmɔŋ mɛ baa, "Nal hʊ gyıŋbɔŋ aa kana bı sı wuwo kı bası wıya no.
Gyıŋbɔŋ wuwo kı suri nyʊlʊŋ sıya rɛ?"

Ba vıya Yesu

22 Ɛɛ rɛ Gyuuma kyɛbal hʊ tıyaŋ ba aa kı liisi saŋa hʊ ba gyı aa kpaa ba
Wııkyʊwaldııbal hʊ we Wıısı nosi tıyaŋ bıl ko pele. Kyɛbal no gyı aa ko puwo
saŋa rɛ Gyerusalɛm tıyaŋ.
23 Saŋa no tıyaŋ dı Yesu gyı we Wııkyʊwaldııbal hʊ gyambarıŋ hʊ ba aa yırı
Solomɔn Gyambarıŋ tıyaŋ nɛ a kı vala.
24 Ɛɛ rɛ nala ko gol-ʊ, a pıyɛsı ʊ a baa, "Mɔɔgɛɛ rɛ ı kı kyɛ dı á gyegili maga ka dı ı
na daga nal hʊ ı aa yaa tıya ma? Dı ı rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya, bası
polli tıya ma dı á gyıma."
25 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ŋ laa sıya bası tıya ma rɛ, ka ma bı laa di. Tʊma
hʊ ŋ aa tʊŋ ŋ Kuwo dee tıyaŋ, ba aa rɛ aa di ŋ daŋsıya.
26 Amɛ ma bı yaa ŋ piyese, ɛɛ rɛ tıŋ ma bı laa ŋ wıya di.
27 Ŋ piyese gyıma ŋ taal lɛ, ŋ mɛ gyıŋ ba, ba kı tıŋa ŋ hal.
28 Ŋ aa tıya ba mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii rɛ, ba bı sı maakyiye sʊba. Nal buloŋ mɛ
bı sı wuwo kaŋ ba laa ŋ nosi tıyaŋ maakyiye kıdıgı buloŋ.
29 Ŋ Kuwo aa kpaa ba tıya ŋ, ʊ rɛ tee kıŋ buloŋ. Nal buloŋ mɛ yaŋ bı sı wuwo kaŋ
ba laa ʊ nosi tıyaŋ.
30 Ŋ bee ŋ Kuwo buloŋ yaa kıdıgı rɛ."
31 Yesu aa bası gɛɛ, Gyuuma hʊ bıl paa bʊwa dı ba yaga ʊ.
32 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ŋ Kuwo tıya ŋ dee rɛ ŋ yaa wıweliye yʊga ma sıı
tıyaŋ. Ba kıbee wıya rɛ tıŋ ma kı kyɛ dı ma yaga ŋ nyɛ?"
33 Gyuuma hʊ mɛ mııgı baa, "Á bee kyɛ dı á yaga ı akuu ı aa yaa wıweliye no
kıdıgı buloŋ wıya, amɛ ı yaa nihuwobiŋ nɛ aŋ kpa ı tıı anıı ı rɛ yaa Wıısı, ɛɛ rɛ tıŋ."
34 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma tıı mırısı tıyaŋ ba basa rɛ anıı Wıısı baa, 'Ma
yaa wııbiisi rɛ." '
35 Á gyıma anıı wıya hʊ ba aa sabı biŋ Wıısı teŋ tıyaŋ yaa wıtıı rɛ, aa bı sı
maakyiye dısı. Wıısı kaŋ haŋ nala hʊ kı yırı wııbiisi rɛ. Dı Wıısı tıı sı yırı nala
no ʊ aa kpaa ʊ duwoso tıya wııbiisi,
36 bee rɛ yaŋ sı tıŋ dı Wıısı lıı ŋ, a tıma ŋ ŋ ko tuu dʊnıya, dı ma baa ŋ kpaa ŋ tıı
kı magısı Wıısı rɛ akuu ŋ aa baa dı ŋ yaa Wıısı Biye wıya?
37 Dı mıyaŋ nɛ ko bee yaa wıya hʊ ŋ Kuwo aa kyɛ dı ŋ yaa, ɛɛ kɛ ma ta laa ŋ wıya
di.
38 Amɛ dı mıyaŋ nɛ aa yaa wıya hʊ ŋ Kuwo aa baa ŋ kı yaa, abee ma aa bı laa ŋ
di nyɛ buloŋ mɛ, ka ʊ maga dı ma laa wıya no di rɛ a kɔnı wuwo gyıma anıı ŋ bee
ŋ kuwo buloŋ yaa kıdıgı rɛ.
39 Ʊ aa bası gɛɛ, ba bıl kı kyɛ dı ba kana ʊ, ɛɛ rɛ ʊ lʊwɔlı lıı doŋ.

40 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl mɪɪgɪ mʊ kyol Gyɔɔdaŋ fuwo hʊ, a mʊ we lee hʊ tɪyaŋ Gyɔɔŋ fa
aa fo nala wɪɪkyʊwalnɪɪ hʊ.
41 Nyɛ rɛ nɪgyamaa kɪ ko ʊ lee. Ba basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, "Gyɔɔŋ fa bɪ yaa wɪmagɪl
buloŋ, amɛ wɪya hʊ buloŋ ʊ fa aa basa a mʊ kɪ tile baal no tɪyaŋ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ."
42 Ɛɛ rɛ nɪgyamaa hʊ gyɪ aa we doŋ laa Yesu wɪya di.

11

Laazʊrɔsɪ sʊʊ

1-2 Baal kɪdɪgɪ rɛ gyɪ we doŋ a lɪɪ Bɛɛtani ba kɪ yɪrɪ Laazʊrɔsɪ. Doŋ nɛ Mɛɛrɪ bee ʊ
naatoluu Maata mɛ gyɪ lɪɪ. (Mɛɛrɪ no tɪɪ rɛ yaa nal hʊ gyɪ aa kpaa tʊranɪɪ bɪsɪ we á
Tɪɪna Yesu naasɪ tɪyaŋ, aŋ kaŋ ʊ nyupʊna tɪɪgɪ gɛɛ). Ɛɛ rɛ ba nɪɪnabiibaal Laazʊrɔsɪ
gyɪ sii kɪ wɪɪlɪ.
3 Nyɛ rɛ ʊ naatoliye hʊ tɪma ba mʊ basɪ tɪya Yesu a baa, "Á Tɪɪna, ɪ kyaŋkyoolii hʊ
aa wɪɪlɪ rɛ."
4 Yesu aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ baa, "Wɪɪla no litenii daa sɪ yaa Laazʊrɔsɪ sʊʊ, amɛ ʊ pɪŋ
wɪɪla no rɛ dɪ nala na Wɪɪsɪ gaŋdarɪ, ka dɪ mɪyaŋ Wɪɪsɪ Biye mɛ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a laa
ŋ gaŋdarɪ."
5 Yesu fa kyo Maata abee ʊ naatoluu Mɛɛrɪ abee Laazʊrɔsɪ wɪya rɛ weliŋ.
6 Amɛ abee ʊ aa nɪya dɪ Laazʊrɔsɪ aa wɪɪlɪ buloŋ, ka ʊ ha gyɪ hɔŋ lee hʊ ʊ aa wee
tɪyaŋ nɛ kyɛyɛ balɪya.
7 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ʊ basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, "Ma leŋ dɪ á mɪɪgɪ mʊ Gyudɪya
paalʊʊ."
8 Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnna hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, "Á nɪhɪyawʊ, dɪyaraŋ biisi no ɪ daa
Gyuuma paa bʊwa kɪ kyɛ ba yaga gɛɛ. Bee rɛ yaŋ tɪŋ ɪ bɪl kɪ kyɛ dɪ ɪ mʊ doŋ?"
9 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Sɪgballɪya buloŋ kaŋ ʊ tebine bee ʊ wɪɪhaa rɛ. Ɛɛwɪya, nal hʊ aa
vala wɪɪhaa, ʊ bee garɪ kɪna, beewɪya lee buloŋ aa kyaanɪ rɛ.
10 Amɛ nal hʊ aa vala tebine, ʊ aa kɪ garɪ kɪna rɛ, beewɪya pʊlʊŋ tuwo."
11 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ hatɪnna hʊ a baa, "Á kyana Laazʊrɔsɪ pɪŋ doo rɛ, amɛ
ŋ sɪ mʊ kyisi ʊ doo hʊ tɪyaŋ."
12 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnna hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, "Dɪ ʊ rɛ pɪŋ doo, ɛɛ daga anɪɪ ʊ sɪ deye."
13 Yesu aa basɪ gɛɛ, ʊ daga anɪɪ Laazʊrɔsɪ sʊba rɛ gɛɛ, amɛ ʊ hatɪnna hʊ kɛ fa bɪɪna
anɪɪ doo tɪɪ rɛ ʊ kɔnɪ pɪŋ.
14 Nyɛ rɛ Yesu kaŋ basɪ polli tɪya ba anɪɪ Laazʊrɔsɪ sʊba rɛ.
15 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ma wɪya, ŋ teŋ fɪyɛla abee Laazʊrɔsɪ aa sʊba dɪ ŋ tuwo doŋ.
Ma sɪ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ, a laa ŋ wɪya di. Ma leŋ dɪ á mʊ ʊ lee."
16 Ɛɛ rɛ Tɔmaasɪ, Yesu hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ daalɪyanɪ, basɪ tɪya ʊ dɔŋtɪŋsɪ
hʊ a baa, "Ma leŋ dɪ á buloŋ tɪŋ Yesu hal mʊ, dɪ ʊ rɛ sɪ sʊba mɛ, dɪ á buloŋ sʊba."
17 Ɛɛ rɛ Yesu bee ʊ hatɪnna hʊ kpa mʊ Bɛɛtani. Ba aa mʊʊ pele doŋ, ɛɛ rɛ Yesu nɪɪ
anɪɪ Laazʊrɔsɪ kyɛyɛ banaa rɛ gɛɛ ba aa hogo ʊ.
18 Bɛɛtani abee Gyerusalɛm gyɪ bɪ pele meeldaasɪ balɪya.
19 Gyuuma fa yʊga a lɪɪ Gyerusalɛm ko Bɛɛtani dɪ ba lɔllɪ Maata abee Mɛɛrɪ, ba
nɪɪnabiibaal hʊ aa sʊba wɪya.
20 Maata aa nɪya anɪɪ Yesu we ŋmanɪɪ tɪyaŋ, ɛɛ rɛ ʊ sii lɪɪ mʊ dɪ ʊ kyeme ʊ, aŋka
Mɛɛrɪ kɛ fa we dɪya tɪyaŋ.
21 Ɛɛ rɛ Maata basɪ tɪya Yesu a baa, "Ɲ Tɪɪna, dɪ ɪ rɛ fa we daha, ŋ naabiibaal hʊ
fa bɪ sɪ sʊba.
22 Ka abee gɛɛ buloŋ, ŋ gyɪma anɪɪ dɪ ɪ rɛ sʊla Wɪɪsɪ kɪ kyɛ wɪɪ buloŋ, ʊ sɪ yaa tɪya
ɪ."
23 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ, "I naabiibaal hʊ sɪ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol".
24 Ɛɛ rɛ Maata basɪ tɪya ʊ a baa, "Ɲ gyɪma anɪɪ dʊnɪya kyɛtenii, ʊ sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ."

25 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Mɪyaŋ nɛ yaa nal hʊ aa kyisi nala sʊʊ tɪyaŋ a tɪya
ba mɪɪbol. Nala hʊ buloŋ aa laa ŋ wɪya di, dɪ ba aa rɛ sʊba mɛ, ba sɪ kaŋ mɪɪbol.
26 Nala hʊ mɛ buloŋ aa weye aŋ laa ŋ wɪya di, bɪ sɪ maakyiye sʊba. Ɪ laa wɪɪ no di
rɛ koo?”
27 Ɛɛ rɛ Maata baa, “Waa, ŋ Tɪɪna. Ɲ laa di anɪɪ ɪ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ
aa lɪya, a yaa Wɪɪsɪ Biye mɛ, nal hʊ Wɪɪsɪ aa baa ʊ sɪ ko tuu dʊnɪya no.”

Yesu wiye

28 Maata aa basɪ wɪya no teŋ, ʊ mɪɪgɪ gyʊʊ dɪya a lʊwɔlɪ yɪrɪ ʊ naatoluu Mɛɛrɪ, a
miŋsi basɪ tɪya ʊ a baa, “Mɛɛrɪ, á nɪhɪyawʊ hʊ ko rɛ, a pɪyɛsɪ kɪ kyɛ ɪ.”
29 Mɛɛrɪ aa nɪɪ gɛɛ, ʊ sii lagɪ lagɪ, a lɪɪ dɪ ʊ kyeme ʊ.
30 Saŋa no tɪyaŋ dɪ Yesu ha bɪ gyʊʊ bee hʊ tɪyaŋ, dɪ ʊ ha gyɪ we lee hʊ Maata aa
kyeme ʊ hʊ tɪyaŋ nɛ.
31 Nala hʊ fa aa we dɪya hʊ tɪyaŋ a kɪ fɪyɛlɪ Mɛɛrɪ bembii, aa naa dɪ ʊ sii tarɪsɪ kɪ lɪɪ
gɛɛ, ba mɛ sii tɪŋa ʊ hal, beewɪya ba kɛ fa bɪɪna anɪɪ ʊ aa kyɛ dɪ ʊ mʊ wii Laazʊrɔsɪ
bil hʊ lee rɛ.
32 Mɛɛrɪ aa mʊʊ pele lee hʊ Yesu fa aa wee a na ʊ, ʊ tuu tele ʊ naasɪ tɪyaŋ aŋ baa,
“Ɲ Tɪɪna, dɪ ɪ rɛ fa we daha, ŋ naabiibaal no fa bɪ sɪ sʊba.”
33 Yesu aa naa Mɛɛrɪ abee nala hʊ aa tɪŋa ʊ hal aa wii gɛɛ, ʊ tɪya kyogi kɪŋkaŋ. Ʊ
nyuu buloŋ nyiiri.
34 Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ba a baa, “Lee tɪyaŋ nɛ ma hogo ʊ?” Ba basɪ tɪya ʊ a baa, “Á Tɪɪna,
ko na doŋ.”
35 Yesu wii.
36 Ɛɛ rɛ nala hʊ basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Ma na ʊ aa kyo ʊ gɛɛ.”
37 Badɔmɔŋ mɛ pɪyɛsɪ a baa, “Ka ʊ rɛ gyɪ suri nyʊlʊŋ hʊ sɪya gɛɛ, ʊ fa bɪ sɪ wuwo
leŋ dɪ Laazʊrɔsɪ ta sʊba?”
38 Ba aa basɪ gɛɛ, Yesu nyuu bɪl nyiiri. Ɛɛ rɛ ba mʊ pele bʊwa hʊ lee. Bʊwa hʊ fa
yaa bʊbʊwa rɛ, ka ba kpa bʊyɪ tɔ ʊ nyʊwa.
39 Ɛɛ rɛ Yesu baa dɪ ba kaŋ bʊyɪ hʊ suri bʊwa hʊ nyʊwa tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Maata,
Laazʊrɔsɪ nɪɪnatoliye hʊ kɪdɪgɪ basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɲ Tɪɪna, ʊ aa sʊba ʊ kyɛyɛ banaa
rɛ yaa gyɪnaŋ. Mɔɔnyɛ ʊ aa sʊwalɪ.”
40 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Ɲ bɪ basɪ tɪya ɪ anɪɪ dɪ ɪ rɛ laa ŋ wɪya di, ɪ sɪ na
Wɪɪsɪ dee aa maga gɛɛ?”
41 Ɛɛ rɛ ba kaŋ bʊyɪ hʊ suri. Yesu wil deŋ wɪɪsɪnyuu aŋ baa, “Ɲ Kuwo, ŋ aa kyʊwalɪ
ɪ aŋgyʊwasʊ abee ɪ aa gyegile kɪ nɪɪ ŋ wulo.
42 Ɲ gyɪma anɪɪ ɪ gyegili kɪ nɪɪ ŋ wulo rɛ saŋa buloŋ. Amɛ nala no aa we daha wɪya
rɛ tɪŋ ŋ basɪ wɪɪ no, dɪ ba wuwo laa di anɪɪ ɪ rɛ tɪma ŋ.”
43 Yesu aa basɪ gɛɛ ko teŋ, ʊ nɔsɪ yɪrɪ a baa, “Laazʊrɔsɪ, ko lɪɪ!”
44 Ʊ aa basɪ gɛɛ baal hʊ aa sʊba hʊ sii ko lɪɪ. Ʊ aa ko lɪɪ dɪ liŋe hʊ ha fa vʊwa ʊ
naasɪ abee ʊ nosi buloŋ, ka kɪdɪgɪ mɛ tɔ ʊ sɪya. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya nala hʊ a baa,
“Ma kaŋ kɪna hʊ puri ta ʊ tɪyaŋ dɪ ʊ mʊ.”

Ba vʊʊla dɪ ba kpʊ Yesu
Matiwu 26.1-5; Maakɪ 14.1-2; Luka 22.1-2

45 Nala hʊ gyɪ aa ko dɪ ba kyʊwalɪ Mɛɛrɪ, a na wɪɪ hʊ Yesu aa yaa, ba tɪyaŋ nala
yʊga gyɪ laa ʊ wɪya di rɛ.
46 Ka ba badɔmɔŋ mɛ mɪɪgɪ mʊ basɪ tɪya Farasiima badɔmɔŋ wɪɪ hʊ Yesu aa yaa.
47 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ abee wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ abee bee hʊ nɪhɪyasɪ na
dɔmɔŋ a baa, “Wɪbee rɛ á sɪ yaa? Ma na wɪmagɪla no buloŋ baal no aa yaa.

48 Dı ámaa rɛ leŋ dı ʊ yaa wıya no kı mʊ deŋdeŋ, nal nal buloŋ sı ko laa ʊ wıya
di. Dı gɛɛ rɛ ko yaa, Roma paalʊʊ nala sı ko kaŋ á taŋha abee á Wıkyʊwaldıbal hʊ
buloŋ laa."
49 Gyuuma nıhıyası hʊ tıyaŋ kıdıgı rɛ ba fa kı yırı Kayifası. Haŋ bına hʊ tıyaŋ,
ʊ rɛ gyı yaa Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyawʊ. Ɛɛ rɛ ʊ baa, "Ma yaa bambugo
kıŋkaŋ!
50 Ma bı gyıma anıı dı nıdıgı rɛ laa paalʊʊ no nala buloŋ nyuu sʊba, ʊ rɛ kpıya á
paalʊʊ no nala buloŋ aa sʊba, koo ma bı gyıŋ gɛɛ tıyaŋ?"
51 Ʊ aa bası gɛɛ, ʊ bı kıı nıı ʊ tıı hakıla tıyaŋ nɛ ʊ bası gɛɛ, amɛ ʊ aa yaa wıkyʊwal
sılaala nıhıyawʊ haŋ bına hʊ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ wuwo bası wıya Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee
tıyaŋ, anıı Yesu rɛ sı laa paalʊʊ hʊ nala buloŋ nyuu sʊba.
52 Ba paalʊʊ hʊ nala mɛ dʊŋ wıya daa ʊ sı sʊba, amɛ dı ʊ wuwo pɛ kası Wıısı biisi
hʊ aa pısa we lee buloŋ tıyaŋ mɛ, a pɛ dɔmɔŋ.
53 A yaŋ lıı haŋ kyɛɛ hʊ kı mʊ, ɛɛ rɛ Gyuuma nıhıyası hʊ piili kı kyɛ ŋmanıı hʊ
ba aa sı tıŋa a kpʊ Yesu.
54 Ɛɛwıya, Yesu gyı bıl bı gɔllɔ kı mʊ leye hʊ Gyuuma aa sı kı na ʊ. Ʊ gyı lıı
Gyudıya paalʊʊ tıyaŋ nɛ, ʊ bee ʊ hatınna hʊ mʊ we tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Efirem aa
kpaga pogibal hʊ tıyaŋ.
55 Saŋa no tıyaŋ dı Gyuuma Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ gyı kpaga. Ɛɛ rɛ Gyuuma
yʊga lıı ba beye, a mʊ Gyerusalɛm, dı ba pıısı ba bisiŋ ta, aŋka dı kyɛbal hʊ na pele.
56 Ɛɛ rɛ ba deŋ kı kyɛ Yesu. Ba aa we Wıkyʊwaldıbal hʊ tıyaŋ, ɛɛ rɛ ba kı pıyɛsı
dɔmɔŋ a baa, "Ma bıına ʊ sı ko gbıyala hʊ koo, ʊ bı sı ko?"
57 Saŋa hʊ tıyaŋ, dı wıkyʊwal sılaala nıhıyası abee Farasiima hʊ tıya nyʊwa anıı
dı nal buloŋ nɛ gyıŋ lee hʊ Yesu aa wee, dı ʊ tıına ko tıya ba duwoso dı ba wuwo
kana ʊ.

12

Mɛɛrı kpaa nʊʊ tısı Yesu naası
Matiwu 26.6-13; Maakı 14.3-9

1 Ʊ gyı kaa kyɛyɛ badʊ rɛ ka dı Gyuuma Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ pele. Ɛɛ rɛ Yesu
sii mʊ Bɛɛtani, lee hʊ Laazʊrɔsı aa wee, baal hʊ ʊ fa aa kyise sʊʊ tıyaŋ hʊ.
2 Doŋ tıyaŋ nɛ ba marı kıdiiliye dı ba hʊwɔlı ʊ. Laazʊrɔsı mɛ gyı pɛɛ nala hʊ bee
Yesu aa hɔŋ kı di kına hʊ tıyaŋ nɛ, ka Maata mɛ gyı pɛ kı kpaa kıdiiliye hʊ.
3 Ɛɛ rɛ Mɛɛrı kpa tʊranıı kıdıgı sʊwala aa sʊma weliŋ ka ʊ yalıı mɛ hayɛ, ʊ kpa
bısı mısı Yesu naası, a kaŋ ʊ nyupʊna tııgı. Ɛɛ rɛ tʊranıı hʊ sʊwala sii tɔ dıya hʊ
buloŋ.
4 Dı Yesu hatınna hʊ kıdıgı ba aa yırı Gyudası Isıkarɔtı, nal hʊ fa aa ko kpa Yesu
yallı hʊ, baa,
5 "Bee rɛ tıŋ ba bı kpaa tʊranıı no yallı a kpa molbiye hʊ tıya nyaaba. Tʊranıı no
yalıı fa sı maga nal kıdıgı biŋ piliŋ tuno."
6 Ʊ aa bası gɛɛ, ʊ bı kıı nıı ʊ aa kyo nyaaba rɛ tıŋ, amɛ ʊ fa yaa gaal lɛ. Ʊ rɛ fa aa
biŋ ba molbiye, aa gaa lıı kı yaa ʊ tıı wıkanıya.
7 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma leŋ haaŋ no bee laaŋfıya, ʊ fa kpaa tʊranıı no
biŋ kı pɔ kyɛɛ hʊ ba aa sı hogo ŋ nɛ.
8 Ma bee nyaaba sı we doŋ saŋa buloŋ, amɛ ŋ beel-ma kɛ bı sı we doŋ kı mʊ
deŋdeŋ."

Ba vʊʊla dı ba kpʊ Laazʊrɔsı

9 Nıgyamaa gyı nıya anıı Yesu we Bɛɛtani tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ba sii mʊ doŋ. Amɛ Yesu dʊŋ wıya daa ba gyı mʊ doŋ. Ba gyı mʊwa ka dı ba pɛ na Laazʊrɔsı mɛ rɛ, nal hʊ Yesu aa kyise sʊʊ tıyaŋ.
10 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası vʊʊlı anıı see dı ba kpʊ Laazʊrɔsı mɛ.
11 Beewıya, Yesu aa kyisi Laazʊrɔsı sʊʊ tıyaŋ wıya, Gyuuma yʊga vıya ba nıhıyası hʊ nyʊwa rɛ, aŋ laa Yesu wıya di.

Yesu gyʊʊ Gyerusalɛm abee gaŋdarı
Matiwu 21.1-11; Maakı 11.1-11; Luka 19.28-40

12 Ʊ sıgballıya, gyamaa hʊ aa ko Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ nıya anıı Yesu aa ko Gyerusalɛm nɛ.
13 Ɛɛ rɛ ba buloŋ gyaa wııwıısı paaponni, a kaŋ mʊ dı ba kyeme ʊ, a kı yaa kyagıŋsı yʊga a baa, "Ma dannı Wıısı. Wıısı sı kyiyeli nal hʊ aa ko á Tıına Wıısı feŋ tıyaŋ. Wıısı sı kyiyeli Iziral tımma kuwori hʊ.
14 Nyɛ rɛ Yesu na kokubiye a kaŋ gyıŋ. Ba fa sabı gɛɛ rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,
15 "Zaayɔŋ nala, ma ta kı fáá kambıŋ. Ma na, ma kuwori rɛ gyıŋ kokubiye a kı ko."
16 Yesu hatınna hʊ gyı bı gyıŋ wıya no buloŋ aa yaa, amɛ Wıısı aa kyisi Yesu ʊ sii sʊʊ tıyaŋ a laa feŋ hʊ gɛɛ hal tıyaŋ nɛ ba liisi anıı wıya hʊ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ a mʊ kı tile Yesu tıyaŋ, ba aa rɛ kɔnı ko yaa ʊ tıyaŋ gɛɛ.
17 Nıgyamaa hʊ gyı aa we doŋ a na Yesu dı ʊ yırı Laazʊrɔsı a kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ ʊ lıı bʊwa hʊ tıyaŋ nɛ gyı bası wıı no kı tıya nala.
18 Nıgyamaa hʊ gyı aa nıya anıı Yesu rɛ yaa wımagıl no, ɛɛ rɛ tıŋ ba buloŋ gyı ko lıı dı ba kyeme ʊ.
19 Ɛɛ rɛ Farasiima hʊ bası tıya dɔmɔŋ a baa, "Á lʊga á wıı hʊ kı lɔlɔ rɛ. Ma deŋ na, dʊnıya nala buloŋ nɛ aa tıŋa ʊ hal gɛɛ."

Giriisi tımma badɔmɔŋ ko kı kyɛ dı ba na Yesu

20 Giriisi tımma badɔmɔŋ mɛ rɛ fa we nala hʊ gyı aa mʊʊ Gyerusalɛm Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ saŋa dı ba kyʊwalı Wıısı hʊ tıyaŋ.
21 Ɛɛ rɛ nala no sii mʊ Fılıpı lee, (Fılıpı fa lıı Bɛsaada aa we Galili paalʊʊ tıyaŋ nɛ) a bası tıya ʊ a baa, "Nıhıyawʊ, á aa kyɛ á na Yesu rɛ."
22 Fılıpı mɛ sii mʊ bası tıya Aŋduru. Ɛɛ rɛ ba buloŋ balıya mʊ bası tıya Yesu.
23 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Nyɛ kɛ, saŋa hʊ pele rɛ dı Wıısı daga mıyaŋ Nihuwobiŋ Biye gaŋdarı.
24 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, dı ı rɛ bı kpaa miŋbii doho, dı ʊ sʊba, ʊ aa yaa miŋbidıgı dʊŋ nɛ. Amɛ dı ı rɛ ko kpa ʊ doho dı ʊ sʊba ʊ aa we miŋbigyamaa rɛ.
25 Nal hʊ buloŋ aa kyıl ʊ tıı wıya, ʊ tıına bı sı kaŋ kıŋ buloŋ. Amɛ nal hʊ mɛ buloŋ aa bı kyıl ʊ dʊŋ wıya dʊnıya no tıyaŋ, ʊ tıına yaa gɛɛ kı pɔ ʊ tıı rɛ dı ʊ maakyiye na mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii.
26 Nal hʊ buloŋ aa kyɛ dı ʊ tʊma kı tıya ŋ, see tıına tıŋa ŋ nyʊwa. Lee hʊ buloŋ ŋ aa wee, ʊ tıına mɛ sı we doŋ. Nal hʊ buloŋ aa tʊma kı tıya ŋ, ŋ Kuwo sı kpa ʊ tıına yohuŋ."

Yesu bası ʊ sʊʊ wıya

27-28 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Lagılagı no, ŋ tıya buloŋ nɛ kyogo. Wıbee rɛ ŋ sı bası? Ŋ baa dı ŋ Kuwo ta leŋ dı tʊwara hʊ ŋ aa gyıma anıı ŋ sı na ko ŋ tıyaŋ koo? Aayı, ŋ bı sı wuwo bası gɛɛ. Beewıya tʊwara no wıya rɛ tıŋ ŋ ko dʊnıya. Ŋ kuwo, daga ı gaŋdarı." Ɛɛ rɛ taal lıı wıısıbee a baa, "Ŋ daga ŋ gaŋdarı aa maga gɛɛ rɛ. Ŋ bıl sı daga ŋ gaŋdarı."
29 Nıgyamaa hʊ aa sıŋ doŋ a nıı taal hʊ, ba badɔmɔŋ baa dı duwoŋ nɛ nɔsɔ. Badɔmɔŋ mɛ baa dı malıka rɛ bası wıya tıya ʊ.

30 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, “Ma wɪya rɛ tɪŋ taal no basɪ gɛɛ, ŋ wɪya daa.
31 Saŋa hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ di dʊnɪya nala sarɪya pele rɛ. Saŋa no tɪyaŋ nɛ ʊ sɪ kile
Sɪtaanɪ, nal hʊ aa yaa dʊnɪya nala kuwori a ta ʊ kuwori kpasa tɪyaŋ.
32 Amɛ dɪ ba aa rɛ ko kpaasɪ ŋ mal daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ, ŋ sɪ kaŋ nala buloŋ ko
ŋ lee.”
33 (Ʊ aa basɪ wɪɪ no, sʊʊ hʊ iriŋ ʊ aa sɪ sʊba rɛ ʊ daga gɛɛ.)
34 Ɛɛ rɛ nala hʊ baa, “Ba daga ma á mɪrɪsɪ hʊ tɪyaŋ a baa, ‘Krisita hʊ, laataal hʊ
Wɪɪsɪ aa lɪya, ʊ bɪ sɪ sʊba, ʊ sɪ we doŋ deŋdeŋ kɪ mʊ. Ɛɛ rɛ ɪ yaŋ sɪ yaa baa dɪ ba sɪ
kaŋ Nihuwobiŋ Biye a kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ? Aŋnɛ rɛ yaa Nihuwobiŋ Biye no
wɪya ɪ aa basɪ?’
35 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba aa baa, “Pʊlʊŋ hʊ bɪ sɪ we ma lee pɪɪsɪ. Pʊlʊŋ hʊ ha aa
we doŋ nyɛ, ma kɪ vala pʊlʊŋ hʊ tɪyaŋ, dɪ bilhuu ta pirigi gyʊʊ ma, beewɪya nal hʊ
aa vala bilhuu tɪyaŋ, ʊ bɪ gyɪŋ lee hʊ ʊ aa mʊʊ.
36 Nal hʊ aa tɪya pʊlʊŋ hʊ ha aa we ma lee nyɛ, ma laa ʊ wɪya di. Ɛɛ rɛ ma sɪ yaa
nala hʊ aa we pʊlʊŋ tɪyaŋ.” Yesu aa basɪ wɪya no ko teŋ, ʊ sii lɪɪ a kana ʊ tɪɪ faŋa
dɪ ba ta na ʊ.

Gyuuma gyeniŋ buloŋ vɪya Yesu wɪya

37 Abee wɪmagɪla hʊ buloŋ ʊ aa yaa ba sɪɪ tɪyaŋ, ka ba ha bɪ laa ʊ wɪya di.
38 Ba aa bɪ laa ʊ wɪya di gɛɛ, ɛɛ leŋ wɪya hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya fa aa basa ko
yaa wɪtɪɪ rɛ. Ʊ gyɪ baa,
“Tɪɪna, aŋnɛ rɛ laa wɪya hʊ ŋ aa basɪ di,
aŋnɛ rɛ Wɪɪsɪ daga ʊ dee hʊ tɪya.”
39 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɔnɪ gyɪ bɪ laa Wɪɪsɪ wɪya di gɛɛ. Beewɪya Azaaya gyɪ bɪl basɪ ba wɪya
rɛ abaa,
40 “Wɪɪsɪ tɔɔ ba sɪya rɛ, dɪ ba ta wuwo na kɪŋ buloŋ.
a kaŋ ba hakɪllɪ mɛ tɔ, dɪ ba ta wuwo gyɪŋ wɪya memiye.
Dɪ gɛɛ fa daa, ba fa sɪ ko Wɪɪsɪ lee dɪ ʊ tɪɪbɪ ba.”
41 Azaaya kɛ gyɪ laa sɪya na Yesu gaŋdarɪ aa sɪ kɪɪ gɛɛ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ basɪ ʊ wɪya gɛɛ.
42 Abee gɛɛ buloŋ, Gyuuma nɪhɪyasɪ yʊga gyɪ laa Yesu wɪya di rɛ, ka kambɪŋ gyɪ kaŋ
ba Farasiima hʊ wɪya. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba bɪ wuwo kyaasɪ basɪ anɪɪ ba laa ʊ wɪya di rɛ. Dɪ
ba aa rɛ basɪ gɛɛ, ba fa sɪ kile ba ta ba wɪɪkyʊwaldɪya tɪyaŋ.
43 Ba fa kyo dɪ nala kɪ bigisi ba rɛ a te Wɪɪsɪ aa sɪ kɪ bigisi ba. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba fa kaŋ ba
laadii faŋa.
44 Ɛɛ rɛ Yesu heeli basɪ a baa, “Nal hʊ buloŋ aa laa ŋ wɪya di, nal hʊ aa tɪma ŋ wɪya
mɛ rɛ ʊ tɪɪna laa di gɛɛ, ŋ dʊŋ wɪya daa.
45 Nal hʊ buloŋ aa naa ŋ, ʊ tɪɪna naa nal hʊ aa tɪma ŋ mɛ rɛ.
46 Ŋ ko tuu dʊnɪya rɛ dɪ ŋ yaa dʊnɪya nala pʊlʊŋ a kyaanɪ tɪya ba. Ɛɛwɪya, nal hʊ
buloŋ aa laa ŋ wɪya di, ʊ tɪɪna bɪl bɪ sɪ we bilhuu tɪyaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.
47 Nal hʊ buloŋ aa nɪɪ ŋ wɪbasɪya aŋ bee tɪŋ ba, ŋ bɪ sɪ di ʊ tɪɪna sarɪya, beewɪya ŋ
bɪ ko dɪ ŋ di dʊnɪya nala sarɪya a kpa kyogisi tɪya ba. Amɛ ŋ ko dɪ ŋ laa dʊnɪya nala
ta rɛ.
48 Sarɪdiil lɛ we doŋ ʊ aa sɪ di nal hʊ buloŋ aa vɪya ŋ wɪya sarɪya. Dʊnɪya kyɛtenii ŋ
wɪbasɪya rɛ ba sɪ kpa di nal buloŋ aa bɪ laa ŋ wɪya di sarɪya a kpa kyogisi tɪya ʊ.
49 Wɪtɪɪ rɛ ŋ kɪ basɪ, beewɪya wɪya hʊ ŋ aa basa, ŋ tɪɪ dee tɪyaŋ daa ŋ basɪ ba. Ŋ
Kuwo hʊ aa tɪma ŋ, ʊ rɛ daga ŋ wɪya hʊ ŋ aa sɪ basɪ abee ɛɛ hʊ ŋ aa sɪ basɪ ba.
50 Ŋ gyɪma anɪɪ wɪya hʊ ʊ aa daga ŋ dɪ ŋ basɪ aa tɪya nala mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii
rɛ. Ɛɛwɪya, wɪya hʊ buloŋ ŋ aa basɪ, ŋ Kuwo rɛ daga ŋ.”

13

Yesu sɔmɔ ʊ hatɪnna naasɪ

1 Ʊ gyı ko ka kyɛdıgı rɛ ka dı Gyuuma Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ pele. Yesu gyı
gyıma anıı saŋa hʋ ʋ aa sı lıı dʋnıya no tıyaŋ a mʋ ʋ Kuwo lee pele rɛ. Ʊ gyı kyo
nala hʋ aa tıŋa ʋ hal lɛ dʋnıya no tıyaŋ weliŋ, ʋ ha sı kyo ba a kaŋ kı mʋ dʋnıya
tenii.
2 Kyɛɛ no dıdaana, Yesu bee ʋ hatınna hʋ hɔŋ kı di kıdiiliye. Saŋa no tıyaŋ dı
Sıtaanı kɛ foŋ gyʋʋ Siimɔŋ biibaal Gyudası Isıkarɔtı hakıla tıyaŋ nɛ dı ʋ kpa Yesu
yallı.
3 Yesu gyı gyıma anıı ʋ Kuwo kpaa kıŋ buloŋ dee rɛ tıya ʋ. Ʊ tıı fa gyıma anıı
Wıısı lee rɛ ʋ lıı ko, ɛɛwıya ʋ fa gyıma anıı ʋ bıl aa mııgı ʋ mʋ Wıısı lee rɛ.
4 Ɛɛ rɛ Yesu sii kıdiiliye hʋ nyuu, a wuri ʋ gabal biŋ, aŋ kpa bɔrıdʋba vʋwa ʋ tıŋa,
5 aŋ yaa nıı we kıŋ tıyaŋ, a piili kı sɔmɔ ʋ hatınna hʋ naası aŋ kaŋ bɔrıdʋba hʋ ʋ
aa kpaa vʋwa ʋ tıŋa a kı bıllı ba naası.
6 Ʊ aa ko pele Siimɔŋ Piita, ɛɛ rɛ Piita pıyɛsı ʋ a baa, "Ŋ Tıına, ı aa kyɛ dı ı sɔmɔ
ŋ naası rɛ?"
7 Yesu bası tıya ʋ a baa, "Gyınaŋ kɛ ı bı gyıŋ wıı no ŋ aa yaa memii, amɛ ʋ hal
tıyaŋ ı sı gyıma ʋ memii."
8 Piita bıl bası tıya ʋ a baa, "Ŋ bı sı laa nyʋwa dı ı sɔmɔ ŋ naası maakyiye kıdıgı
buloŋ." Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Dı mıyaŋ nɛ bı sɔmɔ ı naası, ŋ beel-ı bıl bı sı pɛ wıı buloŋ."
9 Ɛɛ rɛ Piita bıl baa, "Ŋ Tıına, dı ɛɛ kɛ rɛ haa, ta sɔmɔ ŋ naası dʋŋ, sɔmɔ ŋ nyuu
abee ŋ nosi buloŋ."
10 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Nal hʋ buloŋ aa foo nıı, ʋ teŋ lee buloŋ aa weliye rɛ, ʋ bıl bı
maga dı ʋ tıına fo nıı, see dı ʋ sɔmɔ ʋ naası dʋŋ. Ma buloŋ yaŋ bı kaŋ bisiŋ, amɛ
nıdıgı dʋŋ nɛ kaŋ bisiŋ ma tıyaŋ."
11 Yesu gyı gyıŋ nal hʋ aa sı kpa ʋ yallı rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʋ baa dı ba buloŋ daa kaŋ
bisiŋ, dı see nıdıgı dʋŋ gɛɛ.
12 Yesu aa sɔmɔ ʋ hatınna hʋ naası ko teŋ, ʋ bıl kpa ʋ gabal hʋ laalı, a bıl mʋ hɔŋ
ʋ lıhɔnıı, aŋ pıyɛsı ba a baa, "Ma gyıŋ wıı no ŋ aa yaa memii rɛ?
13 Ma kana ŋ kı yırı ma dıdagıl lɛ abee ma Tıına. Ʊ yaa ŋmanıı rɛ dı ma kı yırı ŋ
gɛɛ, beewıya ŋ kɔnı maga gɛɛ rɛ.
14 Ŋ aa yaa ma Tıına abee ma dıdagıl aŋ sɔmɔ ma naası nyɛ, ʋ maga dı ma mɛ kı
sɔmɔ dɔmɔŋ naası rɛ.
15 Ŋ laa sıya yaa rɛ dı ma na, a mɛ wuwo yaa gɛɛ tıı kı tıya dɔmɔŋ.
16 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, yoŋ buloŋ bı tee ʋ tıına. Nal ba aa tıma mɛ bı tee nal
hʋ aa tıma ʋ.
17 Nyɛ kɛ, ma aa gyıŋ wıtıı no nyɛ, dı mamaa rɛ aa tıŋa ʋ, Wıısı sı kyiyeli ma.
18 Ma buloŋ daa ŋ kı daga. Ŋ gyıŋ nala hʋ ŋ aa lıya rɛ. Amɛ wıı hʋ ba aa saba biŋ
Wıısı teŋ tıyaŋ maga dı ʋ yaa rɛ. Ba basa anıı ŋ bee nal hʋ aa pɛɛ dɔmɔŋ di kıdiiliye
rɛ sı mııgı bırımı ŋ dɔŋ.
19 Ŋ bası wıı no kı tıya ma rɛ ka dı ʋ na yaa, dı gɛɛ rɛ kɔnı ko yaa, ma sı gyıma
anıı mıyaŋ nɛ yaa nal hʋ ŋ aa baa ŋ yaa.
20 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʋ buloŋ aa kaŋ nal hʋ ŋ aa tıma weliŋ, mıyaŋ
nɛ ʋ tıına kaŋ weliŋ gɛɛ. Nal hʋ mɛ buloŋ aa kana ŋ weliŋ, nal hʋ aa tıma ŋ mɛ rɛ
ʋ tıına kaŋ weliŋ gɛɛ."

Yesu basa wıı hʋ aa sı puu ʋ
Matiwu 26.20-25; Maakı 14.17-21; Luka 22.21-23

21 Yesu aa bası wıya no ko teŋ, ʋ tıya buloŋ kyogi kıŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ bası polli tıya
ba a baa, "Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma kıdıgı rɛ sı kpa ŋ yallı."
22 Ɛɛ rɛ ʋ hatınna hʋ mııgı gal kı daası dɔmɔŋ, ka wıı hʋ kperi ba, beewıya ba gyı
bı gyıŋ ba nal hʋ ʋ aa dagı.
23 Yesu hatınna hʋ tıyaŋ nal hʋ wıya ʋ fa aa kyo kıŋkaŋ nɛ fa hɔŋ ʋ logiŋ.

24 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita lɔgɪ ʊ anɪɪ ʊ pɪyɛsɪ Yesu na dɪ aŋnɛ rɛ ʊ kɪ daga gɛɛ?
25 Ɛɛ rɛ hatɪnnɪ hʊ fa aa hɔŋ Yesu logiŋ hʊ marɪ fasɪ mʊ kpaga Yesu a pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Ŋ Tɪɪna, aŋnɛ rɛ?"
26 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ŋ aa sɪ kpa paanʊʊ hʊ yuu dɪsɪ a tɪya nal hʊ, ʊ rɛ gɛɛ." Ɛɛ rɛ ʊ kpaa paanʊʊ hʊ a yuu dɪsɪ a kpa tɪya Gyudasɪ, Siimɔŋ Isɪkarɔtɪ biibaal hʊ.
27 Gyudasɪ aa yɪya laa paanʊʊ hʊ teŋ, Sɪtaanɪ ko gyʊʊ ʊ. Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ, "Wɪɪ hʊ ɪ aa kyɛ dɪ ɪ yaa, kɪ yaa lagɪ lagɪ."
28 Nɪkaalɪya hʊ buloŋ fa aa di kɪdiiliye hʊ gyɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ aa tɪŋ ʊ fa basɪ gɛɛ tɪya Gyudasɪ.
29 Gyudasɪ rɛ fa aa biŋ ba molbiye. Ɛɛ wɪya Yesu hatɪnna hʊ badɔmɔŋ kɛ fa bɪɪna anɪɪ Yesu fa aa kyɛ dɪ Gyudasɪ mʊ yɔbɔ kɪna hʊ ba aa sɪ di rɛ gbɪyala hʊ tɪyaŋ, koo ʊ baa ʊ kaŋ kɪŋ nɛ a lɪɪ tɪya nyaaba.
30 Gyudasɪ aa laa paanʊʊ hʊ teŋ, ʊ nyagɪ sii lɪɪ lagɪ lagɪ. Saŋa no tɪyaŋ dɪ lee gyɪ bile rɛ.

Yesu wee nyʊʊfalɪɪ tɪya nala

31 Gyudasɪ aa lɪya ko teŋ, ɛɛ rɛ Yesu baa, "Nyɛ kɛ, Wɪɪsɪ daga mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye gaŋdarɪ rɛ a tɪya nala. Ʊ sɪ tɪŋa ŋ tɪyaŋ a leŋ dɪ nala na ʊ gaŋdarɪ."
32 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, "Dɪ Wɪɪsɪ rɛ si tɪŋa ŋ tɪyaŋ a daga ʊ gaŋdarɪ aa maga gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ sɪ tɪŋa ʊ tɪɪ mɛ tɪyaŋ a daga mɪyaŋ Nihuwobiŋ Biye gaŋdarɪ aa maga gɛɛ. Ʊ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ ʊ yaa wɪya no buloŋ.
33 Ŋ nikyooliye, ŋ bɪl bɪ sɪ we ma lee pɪɪsɪ. Ma sɪ deŋ kyɛ ŋ. Amɛ, wɪɪ hʊ ŋ aa basɪ tɪya Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ, ʊ tɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma mɛ. Lee hʊ ŋ aa sɪ mʊ, ma bɪ sɪ wuwo mʊ doŋ.
34 Mɪrɪfalɪɪ rɛ ŋ biŋ kɪ tɪya ma. Ʊ rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ, anɪɪ ŋ aa kyo ma gɛɛ.
35 Dɪ mamaa rɛ kyo dɔmɔŋ, ɛɛ tɪyaŋ nɛ nala buloŋ sɪ tɪŋa a gyɪma anɪɪ ma kɔnɪ yaa ŋ hatɪnna rɛ."

Yesu baa dɪ Piita sɪ tʊwa a baa dɪ ʊ bɪ gyɪma ʊ
Matiwu 26.31-35; Maakɪ 14.27-31; Luka 22.31-34

36 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita pɪyɛsɪ Yesu a baa, "Ŋ Tɪɪna, lee rɛ ɪ kɪ mʊ?" Ɛɛ rɛ Yesu mɛ basɪ tɪya ʊ a baa, "Lee hʊ ŋ aa mʊʊ lagɪlagɪ no, ɪ bɪ sɪ wuwo tɪŋa ŋ mʊ doŋ, amɛ ŋ mʊyɪ hal tɪyaŋ nɛ ɪ sɪ wuwo kile ŋ lugo."
37 Ɛɛ rɛ Piita bɪl pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Ŋ Tɪɪna, bee rɛ tɪŋ ŋ bɪ sɪ wuwo tɪŋa ɪ hal lagɪlagɪ no? Ŋ paalɪ yaa siri rɛ dɪ ŋ kpa ŋ mɪɪbol lenni sʊʊ ɪ wɪya."
38 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Ɪ kɔnɪ yaa siri dɪ ɪ kpa ɪ mɪɪbol lenni sʊʊ ŋ wɪya rɛ? Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, ka dɪ gyibal na wii gyɪnaŋ, ɪ sɪ tʊwa naaŋsɪɪnyʊwa bʊto anɪɪ ɪ bɪ gyɪma ŋ."

14

Yesu rɛ yaa Ŋmanɪɪ hʊ aa mʊ Wɪɪsɪ lee

1 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ma ta leŋ dɪ ma tɪsɪ kyogi. Ma laa Wɪɪsɪ di, a laa ŋ mɛ di.
2 Ŋ Kuwo bee tɪyaŋ dɪɪgyamaa rɛ we doŋ. Dɪ gɛɛ fa daa, ŋ fa bɪ sɪ basɪ tɪya ma anɪɪ ŋ sɪ mʊ marɪ lee a biŋ ma.
3 Dɪ mɪyaŋ nɛ mʊwa a marɪ lee hʊ biŋ ma ko teŋ, ŋ sɪ mɪɪgɪ ko a kaŋ ma mʊ ŋ lee dɪ á buloŋ we lɪdɪgɪ.
4 Lee hʊ mɛ ŋ aa sɪ mʊ, ma gyɪŋ ŋmanɪɪ hʊ rɛ."
5 Ɛɛ rɛ Tɔmaasɪ basɪ tɪya ʊ a baa, "Á Tɪɪna, á bɪ gyɪŋ lee hʊ ɪ aa mʊʊ, ɛɛ rɛ á sɪ wuwo yaa gyɪŋ ʊ ŋmanɪɪ?"
6 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Mɪyaŋ nɛ yaa ŋmanɪɪ hʊ, abee Wɪɪsɪ wɪtɪɪ, a kɪ tɪya mɪɪbol mɛ. Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo mʊ ŋ Kuwo lee, dɪ ʊ tɪɪna bɪ tɪŋa ŋ tɪyaŋ.

7 Dı mamaa rɛ kɔnı gyıma ŋ, ma sı gyıŋ ŋ Kuwo mɛ. A lıı gyınaŋ kaŋ kı mʊ, ma
paalı gyıma ʊ rɛ, a na ʊ mɛ."
8 Ɛɛ rɛ Fılıpı bası tıya ʊ a baa, "Ŋ Tıına, daga ma Kuwo hʊ, wıı hʊ á aa kyɛɛ buloŋ
nɛ gɛɛ."
9 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ a baa, "Fılıpı, ŋ beel-ma buloŋ sı we doŋ a pıısı maga nyɛ, ka
ı ha bı gyıma ŋ? Nal hʊ buloŋ aa naa ŋ, ʊ tıına naa ŋ Kuwo mɛ rɛ. Bee rɛ yaŋ tıŋ ı
baa dı ŋ daga ma ŋ Kuwo?
10 Ɪ bı laa di anıı ŋ bee ŋ Kuwo buloŋ yaa kıdıgı rɛ koo? Wıya hʊ buloŋ ŋ aa bası
tıya ma, ŋ tıı dee tıyaŋ daa ŋ bası ba. Wıya hʊ mɛ ŋ aa yaa, ŋ Kuwo tıı rɛ tıŋa ŋ ŋ
kı yaa ba gɛɛ.
11 Ma laa di anıı ŋ aa baa ŋ bee ŋ kuwo buloŋ yaa kıdıgı rɛ. Dı mamaa bı sı laa ŋ
di akuu ŋ aa baa ŋ bee ŋ kuwo yaa kıdıgı wıya, amɛ ma laa ŋ di akuu wıya hʊ ŋ aa
yaa nyubaanıŋ.
12 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, nal hʊ buloŋ aa laa ŋ wıya di, ʊ tıına sı wuwo kı yaa
wıya hʊ ŋ aa yaa. Ʊ tıına gba sı paalı wuwo yaa wıya a te wıya hʊ ŋ aa yaa, beewıya
ŋ aa mʊʊ ŋ Kuwo lee rɛ.
13 Wıı kɛ buloŋ ma aa sʊla kı kyɛ ŋ feŋ tıyaŋ, ŋ sı yaa tıya ma. Ŋ sı yaa gɛɛ dı nala
tıŋa ŋ tıyaŋ a na ŋ Kuwo gaŋdarı aa maga gɛɛ.
14 Dı mamaa rɛ sʊla kı kyɛ wıı buloŋ ŋ feŋ tıyaŋ, ŋ sı yaa tıya ma."

Yesu wee nyʊwa baa ʊ sı leŋ dı Wiyesi Welii hʊ ko

15 Ɛɛ rɛ Yesu bıl baa, "Dı mamaa rɛ kyo ŋ, ma sı kı tıŋa ŋ nyʊwa.
16 Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, ŋ sı sʊla ŋ Kuwo dı ʊ kpa kyıkyagıl kıdıgı mɛ tıya ma.
Ʊ sı we ma lee a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ.
17 Ʊ rɛ yaa Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa daga ma Wıısı aa kıı gɛɛ. Dʊnıya nala bı sı
wuwo laa ʊ we ba tısı tıyaŋ, beewıya ba bee na ʊ, ba bı gyıma ʊ mɛ. Amɛ ma kɛ
gyıma ʊ rɛ. Beewıya ʊ we ma lee rɛ, a we ma tısı tıyaŋ a kı mʊ deŋdeŋ.
18 Dı mıyaŋ nɛ ko mʊ, ŋ bı sı vıya ma ta dı ma kıı gɛɛ anıı busuluŋbiisi. Ŋ sı mıısı
ko ma lee.
19 Ʊ kaa mʊhʊ ka dʊnıya nala bıl bı sı na ŋ, amɛ ma kɛ sı na ŋ. Ŋ aa sı kaŋ mııbol
wıya, ma mɛ sı kaŋ mııbol.
20 Kyɛɛ hʊ ŋ aa sı sii sʊʊ tıyaŋ a bıl kaŋ mııbol, haŋ kyɛɛ hʊ rɛ ma sı gyıma nıı ŋ
beel-ma yaa kıdıgı rɛ anıı ŋ bee ŋ kuwo aa yaa kıdıgı gɛɛ.
21 Nal hʊ buloŋ aa nıı ŋ nyʊwa, a kı tıŋa ŋ, ʊ tıına rɛ kyo ŋ. Ŋ Kuwo mɛ yaŋ sı
kyo nal hʊ aa kyo ŋ. Ŋ mɛ sı kyo tıına a kaŋ ŋ tıı daga ʊ."
22 Ɛɛ rɛ Gyudası baa "Ŋ Tıına, ɛɛ rɛ ı sı yaa a kaŋ ı tıı daga ma, aŋ bı sı kaŋ ı tıı
daga dʊnıya nala." (Gyudası no daa yaa Isıkarɔtı biibaal hʊ).
23 Nyɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, "Nal hʊ buloŋ aa kyo ŋ, ʊ sı kı tıŋa ŋ nyʊwa. Ŋ
Kuwo mɛ sı kyo ʊ. Ŋ bee ŋ Kuwo buloŋ sı ko we ʊ tıına lee.
24 Nal hʊ buloŋ aa bı kyo ŋ, ʊ bee tıŋa ŋ nyʊwa. Wıya hʊ buloŋ ŋ aa daga ma bı
yaa ŋ tıı wıdagıya. Amɛ ba lıı ŋ kuwo aa tıma ŋ lee rɛ.
25 Ŋ ha aa we ma lee rɛ tıŋ ŋ bası wıya no kı tıya ma nyɛ.
26 Amɛ kyıkyagıl hʊ ŋ Kuwo aa sı tıma ŋ feŋ tıyaŋ, ʊ rɛ yaa ʊ Wiyesi Welii hʊ. Ʊ
sı kı pɛ ma tıyaŋ a daga ma wıı buloŋ, a leŋ dı ma kı liisi wıya hʊ buloŋ ŋ aa bası
tıya ma.
27 Fıyɛlʊʊ we ma lee. Ŋ fıyɛlʊʊ hʊ ŋ aa kana tıı rɛ ŋ kpaa kı tıya ma. Fıyɛlʊʊ no ŋ
aa kpaa kı tıya ma, ʊ bee dʊnıya nala fıyɛlʊʊ bı kıı dɔmɔŋ. Ma ta leŋ dı ma hakıllı
kı viisi, a ta leŋ dı kambıŋ mɛ kaŋ ma akuu wıı hʊ aa sı puu ma wıya.
28 Ŋ bası tıya ma rɛ a baa, 'Ŋ aa mʊʊ rɛ ka dı ŋ bıl mıısı ko ma lee.' Dı mamaa rɛ
fa kyo ŋ, ma tenni fa sı fıyɛlı, ŋ aa mʊʊ ŋ kuwo lee nyɛ wıya, beewıya ʊ rɛ tee ŋ.

29 Ŋ basɪ wɪya no buloŋ kɪ tɪya ma rɛ, ka dɪ ba na yaa. Dɪ ba aa rɛ ko kɪ yaa, ma
sɪ laa di anɪɪ wɪya hʊ buloŋ ŋ aa basɪ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.
30 Ŋ bɪ sɪ wuwo basɪ wɪya ma lee pɪɪsɪ, beewɪya dʊnɪya kuwori hʊ aa ko rɛ. Amɛ
ʊ bɪ kaŋ ŋ dee wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
31 Amɛ ŋ aa kyɛ dɪ dʊnɪya nala gyɪma rɛ anɪɪ ŋ kyo ŋ Kuwo rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kɪ yaa
wɪya hʊ buloŋ ʊ aa baa dɪ ŋ yaa. Ma sii dɪ á lɪɪ daha tɪyaŋ.”

15

Yesu rɛ yaa tɪya hʊ tɪɪ

1 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Mɪyaŋ nɛ yaa tɪya hʊ tɪɪ. Ŋ Kuwo mɛ rɛ aa deŋ tɪya hʊ.
2 Tɪya hʊ naaŋ buloŋ aa bee nɔnɔ, ʊ aa keri keri ta rɛ, a marɪ marɪ tɪya hʊ we, dɪ
ʊ wuwo kɪ nɔnɔ yʊga.
3 Ma tɪsɪ kɛ bɪl bɪ kaŋ bisiŋ buloŋ, akuu wɪya hʊ ŋ aa basɪ tɪya ma nyuniŋ.
4 Ma mal ŋ tɪyaŋ dɪ ŋ mɛ mal ma tɪyaŋ. Tɪya naasɪ dʊŋ bɪ sɪ wuwo nɔnɔ, see dɪ
ba mal tɪya hʊ maŋkpaŋ tɪyaŋ. Ma mɛ bɪ sɪ wuwo yaa wɪɪ buloŋ, dɪ ma bɪ mal ŋ
tɪyaŋ.”
5 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl baa, “Mɪyaŋ nɛ yaa tɪya hʊ, mamaa mɛ rɛ yaa tɪya hʊ naasɪ. Nal hʊ
buloŋ aa mal ŋ tɪyaŋ, ŋ mɛ mal tɪɪna tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ sɪ wuwo leŋ dɪ ʊ yaa wɪweliye
weliŋ, beewɪya dɪ mamaa rɛ bɪ mal ŋ, ma bɪ sɪ wuwo yaa wɪɪ buloŋ.
6 Dɪ nal lɛ bɪ mal ŋ tɪyaŋ, ba sɪ kpa tɪɪna yuwo ta anɪɪ ba aa keri tɪya naasɪ ta, ba
hɪla, ba paa yuwo we diŋ tɪyaŋ ba di gɛɛ.
7 Dɪ ma mal ŋ tɪyaŋ, a leŋ dɪ wɪya hʊ ŋ aa basɪ tɪya ma we ma tɪsɪ tɪyaŋ, wɪɪ hʊ
buloŋ ma aa sʊla ŋ kɪ kyɛ, ŋ sɪ yaa tɪya ma.
8 Dɪ mamaa rɛ aa yaa wɪweliye yʊga, ɛɛ rɛ ŋ Kuwo feŋ sɪ yɪrɪ. Ɛɛ mɛ rɛ sɪ daga
anɪɪ ma yaa ŋ hatɪnna rɛ.
9 Ŋ kyo ma rɛ anɪɪ ŋ Kuwo aa kyo ŋ gɛɛ. Ɛɛwɪya, ma mal ŋ tɪyaŋ dɪ ŋ kyo ma a
kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.
10 Dɪ mamaa rɛ aa tɪŋa ŋ nyʊwa, ŋ sɪ kyo ma a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ, anɪɪ ŋ aa tɪŋ ŋ
Kuwo nyʊwa, a mal ʊ tɪyaŋ ʊ kyo ŋ gɛɛ.
11 Ŋ basɪ wɪya no tɪya ma rɛ dɪ ma wuwo na teŋfɪyɛlʊʊ hʊ ŋ aa kpaa tɪya ma. Ɛɛ
mɛ rɛ ma tenni sɪ marɪ fɪyɛlɪ weliŋ a mʊ teŋ.
12 Wɪɪ hʊ ŋ aa kpaa kɪ tɪya ma rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ anɪɪ ŋ aa kyo ma gɛɛ.
13 Dɪ nal lɛ yaa siri dɪ ʊ kpa ʊ mɪɪbol yɔbɔ sʊʊ ʊ kyana wɪya, ɛɛ daga anɪɪ ʊ kyo ʊ
rɛ a te wɪɪ buloŋ.
14 Dɪ mamaa rɛ aa yaa wɪya hʊ ŋ aa basɪ tɪya ma dɪ ma kɪ yaa, ma sɪ yaa ŋ kyaŋsɪ.
15 Ŋ bɪl bɪ kaŋ ma kɪ yɪrɪ ŋ tʊŋtʊnna, beewɪya tʊŋtʊnnɪ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ nɪhɪyawʊ
aa yaa. Amɛ ŋ kaŋ ma kɪ yɪrɪ ŋ kyaŋsɪ rɛ, beewɪya wɪya hʊ buloŋ ŋ kuwo aa basɪ
tɪya ŋ, ŋ mɛ basɪ ba tɪya ma rɛ.
16 Ma daa lɪɪ ŋ, mɪyaŋ nɛ lɪɪ ma. Ŋ lɪɪ ma rɛ dɪ ma mʊ a marɪ kɪ yaa wɪweliye,
wɪweliye hʊ aa bɪ sɪ maakyiye nyʊgɪsɪ. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, ŋ Kuwo sɪ tɪya ma
kɪŋ buloŋ ma aa sʊla kɪ kyɛ ŋ feŋ tɪyaŋ.
17 Wɪɪ hʊ ŋ aa basɪ tɪya ma dɪ ma kɪ yaa rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ.

Yesu basɪ gɛɛ dʊnɪya nala aa haasɪ ʊ bee ʊ hatɪnna

18 Dɪ dʊnɪya nala rɛ haasɪ ma, ma gyɪma anɪɪ ba laa sɪya haasɪ ŋ nɛ.
19 Dɪ mamaa rɛ fa yaa dʊnɪya nala, dʊnɪya nala fa sɪ kyo ma rɛ weliŋ anɪɪ ba aa
kyo dɔmɔŋ gɛɛ. Amɛ ma bee dʊnɪya nala bɪ yaa kɪdɪgɪ. Ŋ lɪɪ ma dʊnɪya nala tɪyaŋ
nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba haasɪ ma.

20 Ŋ laa sıya bası tıya ma rɛ anıı yoŋ bı sı wuwo te ʋ tıına. Ma liisi wıı no na. Ba
aa dɔgısı ŋ gɛɛ, gɛɛ tıı rɛ ba sı dɔgısı ma mɛ. Dı ba aa rɛ fa laa ŋ nyʋwa, ba fa sı laa
ma mɛ nyʋwa.
21 Ba sı yaa wıya no buloŋ akuu ma aa tıŋa ŋ hal wıya. Ba bı gyıŋ nal hʋ aa tıma
ŋ, ɛɛ rɛ tıŋ ba kı yaa gɛɛ.
22 Dı mıyaŋ nɛ fa bı ko bası wıya tıya ba, ba aa yaa wıbɔmɔ hʋ buloŋ, ŋ fa bı sı
wuwo baa dı ba kyogi wıı buloŋ. Amɛ ŋ foŋ aa ko bası wıya tıya ba wıya, ba bıl bı
sı wuwo baa dı ba fa bı gyıma.
23 Nal hʋ aa haası ŋ, tıına haası ŋ Kuwo mɛ rɛ.
24 Wıya hʋ buloŋ ŋ aa yaa, nal buloŋ bı yaa ba. Dı mıyaŋ nɛ fa bı yaa ba dı ba na,
ba fa bı sı kaŋ wıkyogii buloŋ. Amɛ ba naa ba buloŋ nɛ aŋ ha haası ŋ bee ŋ Kuwo
buloŋ.
25 Ba aa haası ŋ gɛɛ, wıya hʋ buloŋ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ kɔnı yaa wıtıı rɛ.
Nyɛ rɛ ba sabı,
'Ŋ bı yaa wıı buloŋ kyogi, ka ba haası ŋ.'
26 Amɛ ŋ sı leŋ dı Wıısı Wiyesi Welii hʋ lıı ŋ Kuwo lee a ko tuu we ma tıyaŋ. Ʋ sı pɛ
ma tıyaŋ a daga ma wıtıı hʋ. Ʋ rɛ sı marı bası ŋ wıya tıya ma.
27 Ma mɛ sı bası ŋ wıya tıya nala, beewıya ma we ŋ lee rɛ a lıı saŋa hʋ ŋ aa piile kı
daga nala buloŋ.

16

1 Ŋ bası wıya no buloŋ tıya ma rɛ dı ma ta ko mııgı hal ma laadii tıyaŋ.
2 Ba sı kile ma ta Gyuuma wııkyʋwaldıısı tıyaŋ. Saŋa kıdıgı sı pele, dı nal lɛ ko
kpʋ ma kıdıgı buloŋ, ʋ tıına aa bıını anıı Wıısı ŋmanıı rɛ ʋ kı tıŋa gɛɛ.
3 Ba sı yaa ma wıya no buloŋ, beewıya ba bı gyıma ŋ Kuwo, a bı gyıma ŋ mɛ.
4 Ŋ laa sıya bası wıya no buloŋ nɛ a tıya ma, dı saŋa hʋ rɛ ko pele dı wıya no kı
yaa, ma sı liisi anıı ŋ gyı bası ba tıya ma rɛ.

Wıısı Wiyesi Welii hʋ tʋma

Ŋ gyı aa we ma lee rɛ tıŋ ŋ bı bası wıya no tıya ma piili hʋ tıyaŋ buloŋ ma aa ko
yaa ŋ hatınna.
5 Amɛ nyɛ kɛ, ŋ aa mʋ nal hʋ aa tıma ŋ lee rɛ, aŋka ma kıdıgı buloŋ ha bı pıyɛsı
ŋ anıı lee rɛ ŋ kı mʋ?
6 Ŋ aa bası wıya no tıya ma nyɛ, lagılagı no ma tısı kyogo rɛ kıŋkaŋ.
7 Amɛ wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma. Akuu ma wıya, ŋ aa mʋwa rɛ kpıya. Beewıya dı
mıyaŋ nɛ bı mʋwa, kyıkyagıl hʋ bı sı ko ma lee. Amɛ dı ŋ ko mʋ ŋ sı ta ʋ dı ʋ ko
ma lee.
8 Dı ʋ rɛ yaŋ ko ko, ʋ sı leŋ dı dʋnıya nala gyıma anıı ba nyıya rɛ ba aa baa ba
gyıŋ wıı hʋ aa yaa wıbɔŋ, a gyıŋ wıı hʋ aa kpaa ŋmanıı mɛ, abee ba aa baa ba gyıŋ
Wıısı sarıya kyɛdiilii hʋ mɛ wıya rɛ.
9 Ba bı gyıŋ wıı hʋ aa yaa wıbɔŋ, beewıya ba bı laa ŋ wıya di.
10 Ba bı gyıŋ wıı hʋ aa kpaa ŋmanıı mɛ beewıya ŋ mııgı kı mʋ ŋ Kuwo lee rɛ, ma
bıl bı sı maakyiye na ŋ.
11 Ba bı gyıŋ Wıısı sarıya hʋ kyɛdiilii mɛ wıya beewıya Wıısı foŋ di dʋnıya kuwori
(Sıtaanı) sarıya rɛ ʋ tele.
12 Ŋ ha kaŋ wıya yʋga rɛ ŋ aa sı bası tıya ma, amɛ ma bı kaŋ bembii ma aa sı nıı
ba buloŋ.
13 Amɛ dı Wıısı Wiyesi Welii hʋ aa daga ma gɛɛ hʋ Wıısı aa kıya rɛ ko ko, ʋ sı leŋ
dı ma gyıŋ wıtıı hʋ buloŋ aa we Wıısı lee. Ʋ bı sı kı bası wıya ʋ tıı dee tıyaŋ, amɛ
wıya hʋ buloŋ ʋ aa sı nıı, ba aa rɛ ʋ sı bası. Ʋ mɛ sı daga ma wıya hʋ buloŋ aa sı
maakyiye yaa.

14 Wıya hʊ bulonŋ ŋ aa kana dı ŋ bası tıya ma, ʊ sı kaŋ ko bası tıya ma dı gɛɛ wuwo leŋ dı nala na ŋ gaŋdarı.
15 Kıŋ hʊ bulonŋ ŋ Kuwo a kana yaa ŋ kıŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ bası tıya ma anıı wıya hʊ bulonŋ ŋ aa kana dı ŋ bası, ŋ sı kpa tıya Wiyesi Welii hʊ dı ʊ ko bası tıya ma gɛɛ."

Tikyogi sı bırımı teŋfıyɛlʊʊ

16 Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ba a baa, "Mʊhʊ sʊwaa, ma bıl bı sı na ŋ, amɛ ʊ kyɛyɛ baŋmana hal, ma bıl sı na ŋ."
17 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ badɔmɔŋ kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa, "Wıı no memii rɛ yaa bee? Ʊ bası tıya ma anıı mʊhʊ sʊwaa á bı sı na ʊ amɛ dı ʊ kyɛyɛ baŋmana hal dı á bıl sı na ʊ. Ʊ bıl baa ʊ aa sı mʊ ʊ kuwo lee rɛ tıŋ á bıl bı sı na ʊ gɛɛ.
18 Ʊ aa baa kyɛyɛ baŋmana no, ʊ memii rɛ yaa bee? Á bı gyıŋ wıı no ʊ aa bası memii."
19 Yesu gyıma anıı ba aa kyɛ dı ba pıyɛsı ʊ gyıŋ wıı no memii rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ba a baa, "Ɲ aa baa dı mʊhʊ sʊwaa ma bı sı na ŋ, ka dı kyɛyɛ baŋmana hal dı ma bıl na ŋ hʊ wıya rɛ ma kı pıyɛsı dɔmɔŋ nyɛ koo?
20 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ma sı wii gʊwagı sınııl, amɛ dʊnıya nala tenni kɛ sı fıyɛlı. Ma tısı sı kyogi, amɛ ma tıkyogi hʊ sı mııgı bırımı teŋfıyɛlʊʊ.
21 Dı haaŋ halʊllı-luwol lɛ ko kı wıı, ʊ tıya aa kyogi rɛ, beewıya ʊ gyıma tʊwara puu ʊ rɛ. Amɛ dı ʊ rɛ ko lʊl biye hʊ teŋ, ʊ aa yeŋŋi ʊ tʊwara hʊ bulonŋ nɛ, a kuu ʊ aa lʊla biifalıı wıya.
22 Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ kıı ma tıyaŋ mɛ. Nyɛ kɛ, ma tısı kyogo rɛ, amɛ ŋ bıl sı na ma, a leŋ dı ma tenni fıyɛlı fıyɛlıı hʊ iriŋ nal bulonŋ aa bı sı wuwo leŋ dı ʊ lıı ma kıdıgı bulonŋ tıyaŋ.
23 Dı kyɛɛ hʊ rɛ ko pele, ma bı sı pıyɛsı ŋ kı kyɛ wıı bulonŋ. Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma, ŋ Kuwo sı tıya ma kıŋ hʊ bulonŋ ma aa sʊla ʊ kı kyɛ ŋ feŋ tıyaŋ.
24 Abee gyınaŋ, ma ha bı sʊla ʊ a kyɛ kıŋ bulonŋ ŋ feŋ tıyaŋ. Ɛɛwıya, ma yaŋ sʊla ʊ, ʊ sı kpa kıŋ hʊ ma aa sʊla ʊ kı kyɛ tıya ma dı ma tenni fıyɛlı a mʊ teŋ.
25 Wıya no bulonŋ ŋ aa bası tıya ma, namagısı rɛ ŋ kı maga. Amɛ saŋa kıdıgı sı pele, ŋ bıl bı sı maga namagısı, ŋ sı bası ŋ kuwo wıya polli tıya ma.
26 Dı haŋ kyɛɛ hʊ rɛ ko pele, ma sı sʊla ʊ kı kyɛ kına ŋ feŋ tıyaŋ. Ɲ bı baa mıyaŋ nɛ sı sʊla ʊ tıya ma,
27 beewıya ŋ Kuwo tıı mɛ kyo ma rɛ. Ma kyo ŋ nɛ, a laa ŋ wıya di anıı ŋ lıı ʊ lee rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ mɛ kyo ma gɛɛ.
28 Ɲ lıı ŋ Kuwo lee rɛ a ko tuu dʊnıya. Nyɛ kɛ, ŋ yaŋ sı lıı dʊnıya no tıyaŋ a mııgı mʊ ŋ Kuwo lee."
29 Ɛɛ rɛ ʊ hatınna hʊ bası tıya ʊ a baa, "Nyɛ kɛ, ı kyaası bası wıya kı polli rɛ. Ɪ bıl bee maga namagısı.
30 Nyɛ kɛ, á gyıma anıı ı gyıŋ wıı bulonŋ aa we nihuwobiŋ hakıla tıyaŋ nɛ, ɛɛwıya ı bıl bı maga dı ı pıyɛsı nal wıı bulonŋ. Nyɛ leŋ á gyıma anıı ı lıı Wıısı lee rɛ."
31 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Nyɛ kɛ ma yaŋ laa ŋ wıya di rɛ koo?
32 Saŋa kıdıgı sı pele, ʊ gba pele mɛ rɛ, dı ma bulonŋ fá pısa mʊ ma dıısı, aŋ ka ŋ dʊŋ. Amɛ ŋ bı sı yaa ŋ dʊŋ beewıya ŋ Kuwo we ŋ lee rɛ saŋa bulonŋ.
33 Ɲ bası wıya no kı tıya ma rɛ, dı ŋ beel-ma yaa kıdıgı dı ma wuwo tıŋ ŋ tıyaŋ a na fıyɛlʊʊ. Dʊnıya no tıyaŋ ma sı na tʊwara. Amɛ ma kaŋ ma tıı, beewıya ŋ yuwo di dʊnıya rɛ."

17

Yesu kyʊwalı Wıısı tıya ʊ hatınna

1 Yesu aa basɪ wɪya no ko teŋ, ʊ wil deŋ wɪɪsɪnyuu aŋ baa, “Ŋ Kuwo, saŋa hʊ pele
rɛ. Leŋ dɪ dʊnɪya nala na mɪyaŋ ɪ biye hʊ gaŋdarɪ dɪ ŋ mɛ leŋ dɪ ba na ɪ gaŋdarɪ.
2 Ɪ rɛ kpaa dʊnɪya nala wɪɪ buloŋ dee a we ŋ nosi tɪyaŋ, dɪ ŋ kpa mɪɪbol hʊ aa bɪ
kaŋ tenii a tɪya nala hʊ ɪ aa leŋ ba yaa ŋ hatɪnna.
3 Nala hʊ aa gyɪma anɪɪ ɪ dʊŋ nɛ kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ, aŋ pɛ gyɪŋ mɪyaŋ Yesu Krisita,
laataal hʊ mɛ ɪ aa tɪma, ba aa rɛ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.
4 Ŋ daga ɪ gaŋdarɪ rɛ dʊnɪya tɪyaŋ daha, beewɪya tʊma hʊ ɪ aa kpaa tɪya ŋ, ŋ tʊŋ
ba buloŋ teŋ nɛ.
5 Ŋ kuwo tɪya ŋ gaŋdarɪ ɪ sɪya tɪyaŋ lagɪlagɪ no. Gaŋdarɪ hʊ ŋ fa aa kana ɪ lee ka
ɪ na marɪ dʊnɪya hʊ.

6 Nala hʊ ɪ aa lɪɪ tɪya ŋ dʊnɪya nala tɪyaŋ, ŋ leŋ ba gyɪma ɪ rɛ. Ba fa yaa ɪ nala rɛ,
ka ɪ kpa ba tɪya ŋ. Ba laa ɪ wɪya di rɛ.
7 Ɛɛwɪya, lagɪlagɪ no, ba gyɪma anɪɪ kɪna hʊ buloŋ ŋ aa kana lɪɪ ɪ lee rɛ.
8 Duwoso hʊ ɪ aa kpaa tɪya ŋ, ŋ basɪ tɪya ba rɛ. Ba laa di rɛ a gyɪma anɪɪ wɪtɪɪ rɛ,
ŋ kɔnɪ lɪɪ ɪ lee rɛ. Ba laa di mɛ rɛ anɪɪ ɪ rɛ tɪma ŋ.
9 Nala hʊ ɪ aa lɪɪ tɪya ŋ dʊŋ wɪya rɛ ŋ kɪ sʊla ɪ, beewɪya ba aa rɛ yaa ɪ nala. Dʊnɪya
nala buloŋ wɪya daa ŋ kɪ sʊla ɪ:
10 Ɪ nala yaa ŋ nala rɛ, ŋ nala mɛ yaa ɪ nala. Ba tɪyaŋ nɛ ɪ tɪŋa a daga ŋ gaŋdarɪ.
11 Lagɪlagɪ no, ŋ aa ko ɪ lee rɛ, ŋ bɪl bɪ sɪ we dʊnɪya no tɪyaŋ, amɛ ba kɛ sɪ we
dʊnɪya no tɪyaŋ. Ŋ Kuwo, ɪ rɛ maga dɪ á kyʊwalɪ ɪ abee gyɪrɪma. Kɪ deŋ nala hʊ ɪ
aa lɪɪ tɪya ŋ nyuu weliŋ abee ɪ dee hʊ ɪ aa kpaa tɪya ŋ a leŋ dɪ ba yaa kɪdɪgɪ, anɪɪ ŋ
beel-ɪ aa yaa kɪdɪgɪ gɛɛ.
12 Ŋ fa aa we ba lee, ŋ deŋ ba nyuu rɛ weliŋ abee dee hʊ ɪ aa kpaa tɪya ŋ. Ŋ fa sɪŋ
pɔ ba rɛ a deŋ ba nyuu weliŋ. Ba kɪdɪgɪ buloŋ bɪ nyʊgɪsa ɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ, see nal hʊ
aa maga dɪ ʊ nyʊgɪsɪ dʊŋ, dɪ gɛɛ leŋ wɪya hʊ ba fa aa saba ɪ teŋ tɪyaŋ kɔnɪ ko yaa
wɪtɪɪ.
13 Lagɪlagɪ no, ŋ aa ko ɪ lee rɛ. Amɛ ŋ ha aa we dʊnɪya no tɪyaŋ nyɛ, ŋ basɪ wɪya
no kɪ tɪya ba rɛ dɪ teŋfɪyɛlʊʊ hʊ buloŋ ŋ aa kana mɛ we ba tɪyaŋ.
14 Ŋ basɪ ɪ nyʊwa wɪya tɪya ba rɛ. Amɛ dʊnɪya nala ha haasɪ ba rɛ beewɪya ba bee
dʊnɪya nala bɪ yaa kɪdɪgɪ anɪɪ ŋ bee dʊnɪya nala mɛ aa bɪ yaa kɪdɪgɪ gɛɛ.
15 Ŋ bɪ baa dɪ ɪ lɪɪ ba dʊnɪya no tɪyaŋ, amɛ ŋ aa sʊla ɪ rɛ dɪ ɪ pɔ ba a lɪɪ ba Sɪtaanɪ
nosi tɪyaŋ.
16 Ŋ bee dʊnɪya no nala bɪ yaa kɪdɪgɪ. Ɛɛ tɪɪ rɛ ba mɛ bee dʊnɪya no nala bɪ yaa
kɪdɪgɪ.
17 Tɪŋa ɪ wɪtɪɪ hʊ tɪyaŋ, a lɪɪ ba dɪ ba yaa ɪ tɪɪ nala, ɪ wɪbii hʊ rɛ yaa wɪtɪɪ. Tɪŋa ɪ
wɪbii hʊ aa yaa wɪtɪɪ tɪyaŋ a lɪɪ ba dɪ ba yaa ɪ tɪɪ nala.
18 Ɛɛ hʊ ɪ aa yaŋ tɪma ŋ, ŋ ko dʊnɪya no, ɛɛ tɪɪ rɛ ŋ mɛ tɪŋ ba dʊnɪya no tɪyaŋ.
19 Ba wɪya, ŋ kpaa ŋ tɪɪ tɪya ɪ rɛ a kɪ tɪŋa ɪ nyʊwa, dɪ gɛɛ wuwo leŋ dɪ ba mɛ kpa
ba tɪɪ tɪya ɪ a kɪ tɪŋa ɪ nyʊwa abee wɪtɪɪ.

20 Ŋ bɪ sʊla ɪ kɪ tɪya ba dʊŋ, amɛ ŋ sʊla ɪ kɪ tɪya nala hʊ buloŋ aa sɪ laa ŋ wɪya hʊ
ba aa sɪ basɪ di mɛ rɛ.
21 Ŋ bɪl aa sʊla ɪ rɛ dɪ ɪ leŋ ba buloŋ ko yaa kɪdɪgɪ. Ŋ kuwo, leŋ dɪ á beel-ba buloŋ
yaa kɪdɪgɪ anɪɪ ŋ beel-ɪ aa yaa kɪdɪgɪ gɛɛ. Leŋ dɪ ba yaa kɪdɪgɪ dɪ dʊnɪya nala laa di
anɪɪ ɪ rɛ kɔnɪ tɪma ŋ.
22 Gaŋdarɪ hʊ ɪ aa kpaa tɪya ŋ, ʊ tɪɪ rɛ ŋ mɛ kpa tɪya ba. Ŋ yaa gɛɛ rɛ dɪ ba buloŋ
yaa kɪdɪgɪ anɪɪ ŋ beel-ɪ buloŋ aa yaa kɪdɪgɪ gɛɛ.
23 Ŋ we ba lee rɛ, ɪ mɛ we ŋ lee. Leŋ dɪ ba kɔnɪ yaa kɪdɪgɪ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ dʊnɪya
nala gyɪma anɪɪ ɪ rɛ kɔnɪ tɪma ŋ. Leŋ dɪ ba gyɪma anɪɪ ɛɛ hʊ ɪ aa kyo ŋ, ɛɛ tɪɪ rɛ ɪ
kyo ba mɛ.

24 Ŋ Kuwo, nala hʋ ɪ aa kpaa tɪya ŋ, ŋ aa kyɛ dɪ ba mɛ we lee hʋ tɪyaŋ ŋ aa sɪ we rɛ,
dɪ ba wuwo na ŋ gaŋdarɪ hʋ ɪ aa kpaa tɪya ŋ. Ɪ kpaa gaŋdarɪ no tɪya ŋ nɛ beewɪya
ɪ kyo ŋ nɛ aŋ na marɪ dʋnɪya no.
25 Ŋ kuwo, tɪpʋlʋŋ tɪɪna, dʋnɪya nala bɪ gyɪma ɪ, amɛ ŋ kɛ gyɪma ɪ rɛ. Nala no mɛ
gyɪma rɛ anɪɪ ɪ rɛ tɪma ŋ.
26 Ŋ leŋ ba gyɪma ɪ rɛ. Ŋ ha sɪ leŋ dɪ ba marɪ gyɪma ɪ dɪ gɛɛ leŋ ba kyo ba dɔŋtɪŋsɪ
anɪɪ ɛɛ hʋ ɪ aa kyo ŋ, ka dɪ ŋ mɛ we ba lee."

18

Ba kaŋ Yesu
Matiwu 26.47-56; Maakɪ 14.43-50; Luka 22.47-53

1 Yesu aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ hʋ ko teŋ, ʋ bee ʋ hatɪnna hʋ sii kyol fuwonaaŋ kɪdɪgɪ ba
aa yɪrɪ Kidirɔŋ, a mʋ gyʋʋ baga kɪdɪgɪ tɪyaŋ ba aa pɔɔ olivi tɪɪsɪ.
2 Gyudasɪ, nal hʋ aa ko kpa Yesu yallɪ hʋ gyɪ gyɪŋ baga no lee rɛ, beewɪya ba bee
Yesu gyɪ aa kɪ mʋ doŋ nɛ saŋa buloŋ.
3 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Farasiima hʋ sii lɪɪ Roma
laalyuwolo badɔmɔŋ abee Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ pʋpɔɔlɔ badɔmɔŋ, dɪ Gyudasɪ kaŋ
ba mʋ dɪ ba kaŋ Yesu. Ba gyɪ nyʋgɪlɪ ba bakɪna rɛ, aŋ kolo fɪŋtɪŋsɪ abee kapɪla.
4 Yesu gyɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ buloŋ ba aa sɪ yaa ʋ rɛ. Ɛɛ rɛ ʋ lɪɪ kyeŋ ba a pɪyɛsɪ ba a baa,
"Aŋnɛ rɛ ma kɪ kyɛ?"
5 Ɛɛ rɛ ba baa, "Yesu aa lɪɪ Nazarɛti rɛ á kɪ kyɛ." Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa,
"Mɪyaŋ nɛ nyɛ." Gyudasɪ, gyambatɪɪna hʋ mɛ fa pɛɛ ba tɪyaŋ nɛ a sɪŋ doŋ.
6 Yesu aa basɪ baa mɪyaŋ nɛ nyɛ, ba mɪɪgɪ mʋ hal, a lɪɪ tele.
7 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ ba a baa, "Aŋnɛ rɛ ma kɪ kyɛ?" Ba baa, "Yesu aa lɪɪ Nazarɛti."
8 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ foŋ basɪ tɪya ma rɛ anɪɪ mɪyaŋ nɛ nyɛ. Dɪ mɪyaŋ
kɛ rɛ ma kɪ kyɛ, ma leŋ dɪ ŋ hatɪnna no kɛ kɪ mʋ."
9 Ʋ basɪ gɛɛ rɛ dɪ wɪɪ hʋ ʋ fa aa laa sɪya basɪ kɔnɪ ko yaa wɪtɪɪ. Ʋ fa baa "Ŋ kuwo,
nala hʋ buloŋ ɪ aa lɪɪ tɪya ŋ, ba kɪdɪgɪ buloŋ bɪ nyʋgɪsa."
10 Dɪ Siimɔŋ Piita fa kol takoobii doŋ. Ɛɛ rɛ ʋ tʋʋrɪ, a ŋmaŋ Gyuuma wɪɪkyʋwal
sɪlaala nɪhɪyawʋ kɪdɪgɪ yoŋ ba aa yɪrɪ Malku noduu dɪgɪŋ a kyɔl.
11 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya Piita a baa, "Kpa ɪ takoobii hʋ tʋʋ ʋ tʋʋl tɪyaŋ. Ɪ bɪɪna anɪɪ
ŋ bee kyɛ dɪ ŋ na tʋwara hʋ ŋ kuwo aa kpaa bine ŋ nɛ koo?"

Ba kaŋ Yesu mʋ Anaasɪ sɪya

12 Ɛɛ rɛ Roma laalyuwolo hʋ abee ba nɪhɪyawʋ abee Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ pʋpɔɔlɔ
kaŋ Yesu, a vʋwa ʋ,
13 a laa sɪya kana ʋ mʋ Anaasɪ lee. Anaasɪ fa yaa Kayifasɪ hɪɪla rɛ. Haŋ bɪna hʋ,
Kayifasɪ rɛ fa yaa Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ buloŋ nɪhɪyawʋ.
14 Kayifasɪ no rɛ gyɪ basɪ tɪya Gyuuma nɪhɪyasɪ anɪɪ dɪ nɪdɪgɪ rɛ laa paalʋʋ no nala
buloŋ nyuu sʋba, ʋ rɛ sɪ kpɪya ba paalʋʋ hʋ nala buloŋ aa sɪ sʋba.

Piita tʋwa anɪɪ ʋ bɪ gyɪŋ Yesu
Matiwu 26.69-70; Maakɪ 14.66-68; Luka 22.55-57

15 Siimɔŋ Piita bee Yesu hatɪnna hʋ kɪdɪgɪ gyɪ tɪŋ Yesu hal lɛ. Wɪɪkyʋwal sɪlaala
nɪhɪyawʋ hʋ gyɪ gyɪŋ haŋ hatɪnnɪ hʋ rɛ weliŋ. Ɛɛwɪya, ʋ kɛ gyɪ tɪŋ Yesu hal a gyʋʋ
gyaŋwuwo hʋ rɛ.
16 Ka Piita kɛ sɪŋ paga hʋ nyʋwa tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Yesu hatɪnnɪ no mɪɪgɪ lɪɪ, a basɪ wɪya
tɪya haŋtolibiye hʋ aa pɔɔ paga hʋ nyʋwa, aŋ kaŋ Piita ko gyʋʋ.
17 Ɛɛ rɛ haŋtolibiye hʋ aa sɪŋ pɔ paganyʋwa hʋ pɪyɛsɪ Piita a baa, "Ka ɪ yaa baal
no hatɪnna hʋ kɪdɪgɪ rɛ?" Ɛɛ rɛ Piita baa, "Aayɪ, ŋ bɪ yaa ba kɪdɪgɪ."

18 Saŋa no tıyaŋ waal gyı we doŋ nɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ dıya hʊ tʊŋtʊnna abee Wııkyʊwaldııbal hʊ pʊpɔɔlɔ we diŋ a sıŋ gol a kı wiyeni. Nyɛ rɛ Piita mɛ mʊ sıŋ ba lee a kı wiyeni diŋ hʊ.

Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ pıyɛsı Yesu wıya
Matiwu 26.59-66; Maakı 14.55-64; Luka 22.66-71

19 Ɛɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ pıyɛsı Yesu ʊ hatınna hʊ wıya abee wıya hʊ ʊ fa aa dagı.
20 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ŋ bı lʊwɔlı bası wıı buloŋ a tıya nal buloŋ. Ŋ aa sıŋ lıgyalıı tıyaŋ nɛ a bası wıya kı tıya nala. Ŋ aa kı daga nala Gyuuma wııkyʊwaldıısı tıyaŋ nɛ abee Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ lee hʊ nala aa kı laŋŋı.
21 Bee rɛ yaŋ tıŋ ı kı pıyɛsı ŋ nyɛ? Pıyɛsı nala hʊ aa nıı wıya hʊ ŋ aa basa, dı ba daga ı. Beewıya ba gyıŋ wıya hʊ ŋ aa basa rɛ."
22 Yesu aa bası gɛɛ, Wııkyʊwaldııbal pʊpɔɔlɔ hʊ kıdıgı ŋmaa ʊ kyaŋkpaŋ tıyaŋ aŋ baa, "Aŋnɛ rɛ yaa ı, ı bası wıya nyɛ kı tıya Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ?"
23 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Dı mıyaŋ nɛ bası wıı kyogi, ʊ maga dı ı bası dı nal buloŋ nıı rɛ. Amɛ dı wıı hʊ ŋ aa basa rɛ yaa wıtıı, bee rɛ tıŋ ı leŋ ba ŋmaa ŋ kyaŋkpaŋ?"
24 Ɛɛ rɛ Anaası ha leŋ Yesu vʊwa gɛɛ, ka ʊ leŋ ba kana ʊ mʊ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ Kayifası lee.

Piita bıl tʊwa anıı ʊ bı gyıŋ Yesu
Matiwu 26.71-75; Maakı 14.69-72; Luka 22.58-62

25 Piita ha gyı sıŋ gyaŋwuwo hʊ tıyaŋ nɛ a kı wiyeni diŋ hʊ. Ɛɛ rɛ nala hʊ badɔmɔŋ pıyɛsı ʊ a baa, "Ka ı mɛ yaa baal no hatınna hʊ kıdıgı rɛ." Piita tʊwa a baa, "Aayı, ŋ bı yaa ba kıdıgı."
26 Dı Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ yoŋ kıdıgı mɛ gyı we doŋ. Ʊ gyı yaa nal hʊ dıgıŋ Piita gyı aa ŋmaŋ kyɔl hʊ lʊllı rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı Piita a baa, "Na ŋ gyı naa ı bee Yesu no rɛ olivi tıısı baga hʊ tıyaŋ?"
27 Ɛɛ rɛ Piita bıl tʊwa a baa dı aayı. Piita aa bası gɛɛ ko teŋ dı gyibal wiye.

Ba kaŋ Yesu mʊ Pilato sıya
Matiwu 27.1-2, 11-14; Maakı 15.1-5; Luka 23.1-5

28 Ʊ kyıkyʊwala pipi, ba sii kaŋ Yesu lıı Kayifası dıya tıyaŋ, a mʊ Pilato dıya. Pilato rɛ fa laa Roma kuworibal hʊ naası sıŋ doŋ paalʊʊ tıyaŋ. Gyuuma hʊ gyı bı gyʊʊ gyaŋwuwo hʊ. Beewıya ba gyı bee kyɛ dı ba ko kyogi ba sına, ka dı ba wuwo di Dıısı-parı-banıı Kyɛbal kıdiiliye hʊ.
29 Ɛɛ rɛ Pilato ko lıı pıyɛsı ba a baa, "Wıbee rɛ ma baa baal no yaa kyogi?"
30 Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʊ a baa, "Dı ʊ rɛ fa bı yaa wıı kyogi, á fa bı sı kana ʊ ko ı lee."
31 Ɛɛ rɛ Pilato bası tıya ba a baa, "Ɛɛ kɛ, ma kana ʊ mʊ di ʊ sarıya ma tıı lesiri tıyaŋ." Ɛɛ rɛ ba bası tıya ʊ a baa, "Mamaa Roma nala bı tıya ma ŋmanıı dı á kpʊ nal buloŋ".
32 Wıya no buloŋ yaa rɛ dı wıya hʊ buloŋ Yesu aa basa a mʊ tile ɛɛ hʊ ʊ aa sı sʊba kɔnı koo yaa wıtıı.
33 Ɛɛ rɛ Pilato mııgı gyʊʊ dıya, aŋ leŋ ba kaŋ Yesu ko ʊ sıya ʊ pıyɛsı ʊ a baa, "Ɪ rɛ yaa Gyuuma kuwori hʊ?"
34 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ʊ a baa, "Ɪ tıı rɛ bası wıı no koo nal lɛ bası ŋ wıya tıya ı?"
35 Ɛɛ rɛ Pilato bıl baa, "Ŋ bı yaa Gyuu. Ɪ tıı nala abee ma wııkyʊwal sılaala nıhıyası rɛ kana ı ko we ŋ nosi tıyaŋ. Wıbee rɛ ı yaa kyogi?"
36 Ɛɛ rɛ Yesu baa, "Ŋ koro tuwo dʊnıya no tıyaŋ. Dı ŋ koro rɛ fa we dʊnıya no tıyaŋ, ŋ nala fa sı yuwo laa ŋ, dı Gyuuma ta wuwo kana ŋ. Amɛ ŋ koro tuwo daha."

37 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ʊ a baa, “I yaŋ yaa kuwori rɛ koo?” Ɛɛ rɛ Yesu baa, “I tɪɪ rɛ
basa. Wɪdɪgɪ dʊŋ wɪya rɛ ŋ kuu ko, ba lʊla ŋ dʊnɪya no tɪyaŋ. Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ rɛ ŋ ko
dɪ ŋ basɪ tɪya nala. Nal hʊ buloŋ aa kyɛ wɪtɪɪ no, ʊ tɪɪna aa gyegile nɪɪ ŋ nyʊwa rɛ.”
38 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Wɪtɪɪ rɛ yaa bee?”

Nala hʊ baa dɪ ba kpʊ Yesu
Matiwu 27.15-31; Maakɪ 15.6-20; Luka 23.13-25

Ɛɛ rɛ Pilato mɪɪgɪ lɪɪ Gyuuma hʊ lee a basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ bɪ naa wɪɪ hʊ baal no
aa yaa a maga dɪ ŋ kpa kyogisi tɪya ʊ.
39 Amɛ bɪna kɛ buloŋ, dɪ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ rɛ ko pele, ŋ aa kuu ma wɪya
rɛ aa lɪɪ nala hʊ ba aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ nɪdɪgɪ a ta, anɪɪ ma lesiri aa daga gɛɛ. Ma
aa kyɛ dɪ ŋ kpa Gyuuma kuwori hʊ rɛ ta koo?”
40 Ɛɛ rɛ ba nɔsɪ a baa, “Aayɪ, baal no kɛ daa! Lɪɪ Barabaasɪ ta tɪya ma. (Barabaasɪ
gyɪ yaa nɪbɔŋ nɛ ba kaŋ tɔ dɪyaŋ.)”

19

1 Ɛɛ rɛ Pilato leŋ ba kaŋ Yesu a vɪɪrɪ ʊ,
2 ka laalyuwolo hʊ kpa sɔsɪ sʊwa nyupugi aa kɪɪ kuwori nyupugi, a kpa kyige ʊ, aŋ
kpa gafɪyaŋdolii kɪdɪgɪ laalɪ ʊ,
3 aŋ aa villi mʊ kɪ kyʊwalɪ ʊ a baa, “Gyuuma kuwori, Wɪɪsɪ sɪ tɪya ɪ mɪɪbodolii!”
Aŋ aa ŋmaa ʊ kyaŋkpaŋ tɪyaŋ.
4 Ɛɛ rɛ Pilato bɪl mɪɪgɪ lɪɪ gyamaa hʊ lee a basɪ tɪya ba a baa, “Ma deŋ na, ŋ sɪ kana
ʊ ko lɪɪ ma lee dɪ ma gyɪma anɪɪ ŋ kɛ bɪ naa wɪɪ buloŋ baal no aa yaa a maga dɪ ŋ
kpa kyogisi tɪya ʊ.”
5 Ɛɛ rɛ ba kaŋ Yesu ko lɪɪ dɪ ʊ ha kyige sɔsɪ nyupugi hʊ abee gafɪyaŋdolii hʊ ba aa
kpaa laalɪ ʊ. Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya ba a baa, “Baal hʊ rɛ nyɛ.”
6 Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ pʊpɔɔlɔ aa naa ʊ,
ba kyɪɪrɪ yʊga a baa, “Ma kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.” Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya ba a
baa, “Ma tɪɪ kana ʊ mʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ. Ŋ kɛ bɪ naa wɪɪ hʊ ʊ aa yaa a
maga dɪ ŋ kpa kyogisi tɪya ʊ.”
7 Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bɪl baa, “Ʊ kaŋ ʊ tɪɪ kɪ yɪrɪ Wɪɪsɪ Biye rɛ. Á mɪrɪsɪ daga anɪɪ
nal hʊ buloŋ ko yaa gɛɛ, ʊ tɪɪna maga dɪ ba kpʊ ʊ rɛ.”
8 Pilato aa nɪɪ ba aa basɪ gɛɛ, kambɪŋ marɪ kana ʊ anɪɪ ʊ aa sɪ kpa kyogisi tɪya
Yesu.
9 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl mɪɪgɪ gyʊʊ dɪya hʊ a pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Lee rɛ ɪ lɪɪ?” Amɛ Yesu bɪ laa
wɪɪ buloŋ basɪ.
10 Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ʊ a baa, “I bee tɔgɪmɪ ŋ? I bɪ gyɪma anɪɪ ŋ kaŋ dee rɛ ŋ aa sɪ
wuwo kpa ɪ ta, a bɪl kaŋ dee mɛ ŋ aa sɪ wuwo leŋ dɪ ba kpaasɪ ɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ
koo?”
11 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “I fa bɪ sɪ kana ŋ dee dɪ Wɪɪsɪ fa bɪ tɪya ɪ gɛɛ dee.
Amɛ nala hʊ aa kana ŋ ko we ɪ nosi tɪyaŋ wɪbɔŋ nɛ yʊga a te wɪbɔŋ buloŋ.”
12 Pilato aa nɪɪ gɛɛ, ʊ fa kɪ kyɛ dɪ ʊ kpa Yesu ta. Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ bɪl kyɪɪrɪ yʊga
a baa, “Dɪ ɪ rɛ ko kpa ʊ ta, ɪ bɪl bɪ yaa á paalʊʊ kuworibal Siiza kyana. Beewɪya nal
hʊ buloŋ aa kaŋ ʊ tɪɪ kɪ yɪrɪ kuwori, ʊ tɪɪna yaa kuworibal hʊ dɔŋ nɛ.”
13 Pilato aa nɪɪ gɛɛ, ʊ kaŋ Yesu ko lɪɪ, aŋ mʊ hɔŋ ʊ sarɪdi-kpasa nyuu tɪyaŋ. Bʊwa rɛ
ba fa kpa marɪ kuwori kpasa hʊ lɪsɪnɪɪ a kaŋ doŋ kɪ yɪrɪ Gabata Hiiburu taal tɪyaŋ.
14 Saŋa no tɪyaŋ dɪ wɪɪsɪ gyɪ maga nyutʊtʊʊ rɛ. Kyɛɛ no rɛ Gyuuma aa yaa siri, a
sii ʊ sɪgballɪya, ba di Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ. Ɛɛ rɛ Pilato basɪ tɪya ba a baa, “Ma
kuwori hʊ rɛ nyɛ.”
15 Ɛɛ rɛ ba marɪ kyɪɪrɪ yʊga a baa, “Kpʊ ʊ! Kpʊ ʊ! Kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.”
Ɛɛ rɛ Pilato pɪyɛsɪ ba a baa, “Ma aa kyɛ dɪ ŋ kpaasɪ ma kuwori hʊ daagarɪɪ tɪyaŋ nɛ

koo?” Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ baa, “Á bɪ kaŋ kuwori buloŋ a pɛ Siiza, á kuworibal hʊ tɪyaŋ.”
16 Ɛɛ rɛ Pilato kpa Yesu tɪya ba dɪ ba kaŋ mʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.

Ba kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ tɪyaŋ
Matiwu 27.32-44; Maakɪ 15.21-32; Luka 23.26-43

17 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ laa ʊ a kana ʊ kɪ mʊ. Ba kaŋ Yesu ko kɪ lɪɪ dɪ ʊ baasɪ ʊ tɪɪ daagarɪɪ rɛ, ɛɛ rɛ ba mʊ pele lee hʊ ba aa kyɛ dɪ ba kpaasɪ ʊ. Doŋ feŋ nɛ yaa Golgota, Hiiburu taal tɪyaŋ. Golgota memii rɛ yaa nyukuŋkogilo.
18 Doŋ tɪyaŋ nɛ ba kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ. Ba fa kpaasɪ nala balɪya mɛ rɛ daagarɪya balɪya nyuni tɪyaŋ a pɛ Yesu tɪyaŋ. Kɪdɪgɪ we ʊ noduu dɪɪlaŋ, kɪdɪgɪ mɛ we ʊ nogɔbɔ dɪɪlaŋ.
19 Ɛɛ rɛ Pilato leŋ ba sabɪ mal Yesu daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ a baa, “Yesu aa lɪɪ Nazarɛti, Gyuuma kuwori hʊ.”
20 Gyuuma gyɪ yʊga a karɪmɪ wɪɪ no beewɪya lee hʊ ba gyɪ aa kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ gyɪ kpaga Gyerusalɛm nɛ. Pilato gyɪ leŋ ba sabɪ wɪɪ no Hiiburu abee Laatɪn abee Giriki taanɪ tɪyaŋ nɛ.
21 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ basɪ tɪya Pilato anɪɪ ʊ ta saba a baa dɪ Gyuuma kuwori rɛ nyɛ, amɛ dɪ ʊ sabɪ a baa dɪ baal no rɛ baa dɪ ʊ rɛ yaa Gyuuma kuwori.
22 Ɛɛ rɛ Pilato baa, “Wɪɪ hʊ ŋ foŋ aa saba, ŋ bɪl bɪ kaŋ kɪ bɪrɪmɪ.”
23 Laalyuwolo hʊ aa kpaasɪ Yesu mal daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ ko teŋ, ba paa ʊ gannɪ a kaŋ kpaa leye banaa. Laalyuwol buloŋ di lɪdɪgɪ. Ɛɛ rɛ ka ba kpa ʊ gadolii hʊ mɛ. Gasɪdɪgɪ rɛ ba fa kpa sʊwa ʊ buloŋ.
24 Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ basɪ tɪya dɔmɔŋ a baa, “Ma ta leŋ dɪ á kaŋ gal hʊ kɪyɛsɪ, ma leŋ dɪ á yuwo gbaŋŋa, a na nal hʊ aa sɪ di ʊ.” Ba yaa wɪɪ no dɪ wɪya hʊ ba fa aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ko yaa wɪtɪɪ rɛ. Ba fa saba abaa,
“Ba paa ŋ gannɪ kpaa dɔmɔŋ nɛ
aŋ kuu ŋ gadolii hʊ wɪya a yuwo gbaŋŋa.”
Ɛɛ tɪɪ rɛ laalyuwolo hʊ mɛ kɔnɪ yaa.
25 Yesu nɪɪna, abee Yesu ʊ naa nɪɪna toluu abee Kulopasi haaŋ Mɛɛrɪ, abee Mɛɛrɪ Magidalina fa sɪŋ kpaga Yesu daagarɪɪ hʊ rɛ.
26 Yesu aa naa ʊ naa abee ʊ hatɪnnɪ hʊ wɪya ʊ fa aa kyo kɪŋkaŋ dɪ ba sɪna, ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ʊ naa a baa, “Ŋ naa, ɪ biibaal lɛ nyɛ.”
27 Aŋ bɪl basɪ tɪya ʊ hatɪnnɪ hʊ mɛ a baa, “ɪ naa rɛ nyɛ.” A lɪɪ haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ, ʊ hatɪnnɪ hʊ kaŋ Yesu nɪɪna mʊ ʊ dɪya a kɪ deŋ ʊ.

Yesu sʊba
Matiwu 27.45-56; Maakɪ 15.33-41; Luka 23.44-49

28 Yesu gyɪ gyɪma anɪɪ nyɛ kɛ ʊ tʊŋ tʊma hʊ ʊ kuwo aa kpaa tɪya ʊ teŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʊ baa “Nɪɪnyʊwasɪ kana ŋ nɛ.” Nyɛ leŋ wɪya hʊ ba aa sabɪ biŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ko yaa wɪtɪɪ rɛ.
29 Dɪ sɪkyaakyaa mɛ gyɪ suu gbaha a sɪŋ doŋ. Ɛɛ rɛ ba kpa gbara a sɪna sɪŋ hʊ tɪyaŋ, a kpa kaakelii lɪɪ gbara hʊ a kaŋ gyɪŋ dige ʊ nyʊʊpine.
30 Yesu aa lamɪsɪ sɪŋ hʊ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʊ baa, “Wɪɪ buloŋ tene rɛ!” Aŋ kaŋ ʊ nyuu kyugili a sʊba.
31 Kyɛɛ no dɪ Gyuuma hʊ mɛ aa yaa ba siri, beewɪya ʊ sɪgballɪya rɛ sɪ yaa Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʊ. Kyɛwiyesii hʊ mɛ kyɛɛ rɛ gɛɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ bee kyɛ dɪ nala hʊ saga daagarɪya hʊ nyuu haŋ kyɛbal hʊ. Nyɛ rɛ ba mʊ sʊla Pilato dɪ ʊ leŋ dɪ laalyuwolo hʊ mʊ bori ba naasɪ aŋ lallɪ ba tuu daagarɪya hʊ tɪyaŋ.
32 Ɛɛ rɛ laalyuwol hʊ mʊ ŋmaa baala hʊ ba aa kpaasa a pɛ Yesu tɪyaŋ naasɪ bori.
33 Ba aa ko Yesu lee dɪ ʊ sʊba. Ɛɛ wɪya ba gyɪ bɪ bori ʊ naasɪ kɛ.

34 Amɛ laalyuwol hʋ kıdıgı kpa ʋ tiŋ a kyɔgɔ Yesu logiŋ luri. Ɛɛ rɛ kyal abee nıı
gyaa lıı gyaası.
35 Mıyaŋ nal hʋ aa bası wıya no buloŋ kɛ naa ba rɛ abee ŋ sıı. Wıya no buloŋ mɛ
ŋ aa bası kɔnı yaa wıtıı rɛ. Ŋ tıı gyıma anıı ŋ bee nyıya wıya. Daŋsıya no rɛ ŋ di,
dı ɛɛ leŋ dı ma mɛ wuwo laa di.
36 Wıya no buloŋ yaa rɛ dı wıya hʋ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ ko yaa wıtıı. Ba
saba a baa,
"Ba bı sı bori ʋ hogidıgı mɛ."
37 Wıısı teŋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ, ba bıl basa rɛ anıı nala sı deŋ nal hʋ logiŋ ba aa kyɔgɔ.

Ba hogo Yesu
Matiwu 27.57-61; Maakı 15.42-47; Luka 23.50-56

38 Baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ ba kı yırı Gyosɛfʋ, a lıı Arimatiya. Ʋ fa yaa Yesu
hatınna kıdıgı rɛ. Amɛ ʋ fa kaŋ ʋ tıı faŋa rɛ Gyuuma nıhıyası hʋ wıya. Yesu aa ko
sʋba, ɛɛ rɛ ʋ mʋ sʋla Pilato dı ʋ leŋ dı ʋ mʋ kpa Yesu. Nyɛ rɛ Pilato tıya ʋ ŋmanıı ʋ
mʋ kpa ʋ.
39 Ɛɛ rɛ Nikodemu nal hʋ gyı aa laa sıya mʋ Yesu lee tebine hʋ mɛ sii tıŋ Gyosɛfʋ
hal ba mʋ. Nikodemu gyı kpaa tıınaaluliye badɔmɔŋ ba aa yırı mɛɛ abee alɔɔsı rɛ
a marı kına badɔmɔŋ dı ʋ kaŋ mʋ tısı Yesu teŋbii dı ʋ ta pʋw lagı. Kına no yohuŋ
gyı maga nihuwobiŋ piliŋ yohuŋ nɛ.
40 Ba balıya rɛ gyı mʋʋ kpa Yesu teŋbii, a kpa kına hʋ ʋ aa mara tısı ʋ aŋ kpa
gapʋlʋŋ, a bɔ tɔ ʋ, anıı Gyuuma sʋʋnı hogii lesiri aa daga gɛɛ.
41 Dipolo kıdıgı rɛ fa we lee hʋ tıyaŋ ba gyı aa kpaası Yesu mal daagarıı hʋ tıyaŋ.
Dipolo hʋ tıyaŋ, bʋbʋwa kıdıgı rɛ fa we doŋ, ba ha bı maakyiye hogo nal buloŋ doŋ.
42 Akuu ʋ sıgballıya aa sı yaa Gyuuma kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ wıya, ka bʋbʋwa no mɛ
gyı aa kpaga doŋ wıya, ba gyı kpa Yesu hogo ʋ tıyaŋ.

20

Yesu sii sʋʋ tıyaŋ
Matiwu 28.1-8; Maakı 16.1-8; Luka 24.1-12

1 Alahadi kyɛɛ sıgballınyʋwa pipi, Mɛɛrı Magidalina sii foŋ mʋ bʋwa hʋ lee. Ʋ
mʋwa dı dabʋyı hʋ ba aa kpaa tɔ bʋwa hʋ suro.
2 Nyɛ rɛ ʋ mııgı fá mʋ Siimɔŋ Piita abee Yesu hatınnı hʋ Yesu fa aa kyo kıŋkaŋ hʋ
lee, a bası tıya ba a baa, "Ba lıı á Tıına Yesu bʋwa hʋ tıyaŋ nɛ. Ka á bı gyıŋ lee hʋ
ba aa kpaa ʋ biŋ."
3 Ɛɛ rɛ Piita bee Yesu hatınnı-kyoolii hʋ gyı sii fá kı mʋ bʋwa hʋ lee.
4 Nyɛ rɛ kıdıgı hʋ tıına fá kaŋ Piita ta, aŋ laa sıya fá mʋ pele bʋwa hʋ lee.
5 Amɛ ʋ gyı bı gyʋʋ bʋwa hʋ tıyaŋ. Ʋ gyı tuu luŋ nɛ a deŋ na dı Yesu liŋe hʋ dʋŋ
pıŋ bʋwa hʋ tıyaŋ.
6 Amɛ Piita kɛ aa tıŋ hal ko, ʋ bıl bı gyegile aŋ mʋ gyʋʋ bʋwa hʋ a na dı Yesu liŋe
hʋ dʋŋ pına.
7 Ka gal hʋ ba fa aa kpaa vʋwa Yesu nyuu mɛ kulo pıŋ ʋ dʋŋ.
8 Ɛɛ rɛ nal hʋ aa laa sıya mʋ bʋwa hʋ lee mɛ mʋ gyʋʋ bʋwa hʋ tıyaŋ a na wıı hʋ
aa yaa, a laa di anıı Yesu kɔnı sii sʋʋ tıyaŋ nɛ.
9 Amɛ ba ha gyı bı gyıŋ wıı hʋ ba fa aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ memii anıı ʋ maga dı
Yesu sii sʋʋ tıyaŋ nɛ.

Yesu kaŋ ʋ tıı ko daga Mɛɛrı Magidalina
Matiwu 28.9-10; Maakı 16.9-11

10 Ɛɛ rɛ Yesu hatınna hʋ mııgı mʋ bee.

11 Ka Mɛɛrɪ Magidalina ha sɪŋ bʊwa hʊ logiŋ a kɪ wii. Ʊ aa wii gɛɛ rɛ aŋ tuu luŋ
dɪ ʊ deŋ bʊwa hʊ tɪyaŋ,
12 dɪ ʊ naa malɪkasɪ balɪya bʊwa hʊ tɪyaŋ dɪ ba laalɪ gapʊllɪ a hɔŋ lee hʊ Yesu fa
aa pɪna. Kɪdɪgɪ hɔŋ Yesu nyuu fa aa mʊʊ lee hʊ rɛ, ka kɪdɪgɪ mɛ hɔŋ ʊ naasɪ fa aa
mʊʊ lee hʊ.
13 Nyɛ rɛ ba pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Haŋtolibiye, bee rɛ tɪŋ ɪ kɪ wii?" Ɛɛ rɛ ʊ baa, "Ba kpaa
ŋ Tɪɪna bʊwa hʊ tɪyaŋ nɛ, ka ŋ bɪ gyɪŋ lee hʊ ba aa kpaa ʊ mʊ biŋ."
14 Ɛɛ rɛ ʊ mɪɪgɪ dɪ ʊ bɪrɪmɪ, dɪ ʊ naa Yesu dɪ ʊ sɪŋ doŋ. Amɛ Mɛɛrɪ fa bɪ gyɪma
anɪɪ Yesu rɛ gɛɛ.
15 Ɛɛ rɛ Yesu mɛ pɪyɛsɪ Mɛɛrɪ a baa, "Haŋtolibiye, bee rɛ tɪŋ ɪ kɪ wii? Kɪbee rɛ ɪ
kɪ kyɛ?" Mɛɛrɪ fa bɪɪna anɪɪ baal hʊ aa deŋ dipolo hʊ rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ ʊ a baa,
"Nɪhɪyawʊ, dɪ ɪ rɛ kpa ʊ, daga ŋ lee hʊ ɪ aa kana ʊ mʊ biŋ, dɪ ŋ mʊ kpa ʊ."
16 Ɛɛ rɛ Yesu yɪrɪ ʊ feŋ a baa, "Mɛɛrɪ". Nyɛ rɛ Mɛɛrɪ mɪɪgɪ galdaasɪ aŋ basɪ Hiiburu
taal tɪyaŋ a baa, "Rabboni" (Rabboni memii rɛ yaa dɪdagɪl.)
17 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, "Ta dige ŋ, beewɪya ŋ ha bɪ mʊʊ ŋ Kuwo lee. Amɛ
mʊ basɪ tɪya ŋ hatɪnna hʊ anɪɪ ŋ mɪɪgɪ kɪ gyɪŋ ŋ Kuwo lee rɛ. Ʊ rɛ yaa ŋ beel-ma
buloŋ Kuwo a yaa ŋ beel-ma buloŋ Wɪɪsɪ mɛ."
18 Ɛɛ rɛ Mɛɛrɪ Magidalina mʊ Yesu hatɪnna hʊ lee, a basɪ tɪya ba a baa dɪ ʊ naa
Tɪɪna Yesu rɛ, a basɪ wɪya hʊ mɛ buloŋ ʊ aa basɪ tɪya ʊ a tɪya ba.

Yesu kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ hatɪnna
Matiwu 28.16-20; Maakɪ 16.14-18; Luka 24.36-49

19 Haŋ Alahadi hʊ kyɛɛ dɪdaana, ʊ hatɪnna hʊ gyɪ laŋŋa dɪya tɪyaŋ nɛ aŋ kaŋ
dimbee hʊ lara, beewɪya ba gyɪ aa fá Gyuuma nɪhɪyasɪ hʊ rɛ. Ɛɛ rɛ Yesu ko sɪŋ ba
tʊtʊʊ aŋ baa, "Fɪyɛlʊʊ we ma lee."
20 Ʊ aa basɪ gɛɛ ko teŋ, ʊ kaŋ ʊ nosi abee ʊ logiŋ daga ba dɪ ba na fʊfʊʊnɪ hʊ. Ʊ
hatɪnna hʊ buloŋ tenni gyɪ fɪyɛla rɛ weliŋ ba aa naa Tɪɪna hʊ nyuniŋ.
21 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ba a baa, "Fɪyɛlʊʊ we ma lee." Ŋ Kuwo aa tɪma ŋ gɛɛ, ɛɛ
tɪɪ rɛ ŋ mɛ kɪ tɪŋ ma.
22 Ʊ aa basɪ gɛɛ teŋ, ʊ wiyesi we ba tɪyaŋ aŋ baa, "Ma laa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ a
leŋ dɪ ʊ we ma tɪsɪ tɪyaŋ.
23 Dɪ mamaa rɛ ko kpa nal wɪbɔmɔ kyɛ ʊ, Wɪɪsɪ mɛ sɪ kpa ʊ tɪɪna wɪbɔmɔ kyɛ ʊ.
Dɪ mamaa rɛ ko bɪ kpaa nal wɪbɔmɔ kyɛ ʊ, Wɪɪsɪ mɛ bɪ sɪ kpa ʊ tɪɪna wɪbɔmɔ kyɛ
ʊ."

Yesu kaŋ ʊ tɪɪ ko daga Tɔmaasɪ

24 Saŋa hʊ tɪyaŋ Yesu aa kaŋ ʊ tɪɪ ko daga ʊ hatɪnna hʊ, dɪ ʊ hatɪnna hʊ kɪdɪgɪ ba
aa yɪrɪ Tɔmaasɪ kɛ fa tuwo. Ʊ feŋ kɪdɪgɪ mɛ rɛ fa yaa Daalɪyanɪ.
25 Ɛɛ rɛ ʊ hatɪnnɪ-kaalɪya hʊ basɪ tɪya ʊ a baa, "Á naa á Tɪɪna rɛ." Ɛɛ rɛ Tɔmaasɪ
basɪ tɪya ba a baa, "See dɪ ŋ na habibʊʊsɪ hʊ ʊ nosi tɪyaŋ, a kpa ŋ nonii dige doŋ
fʊfʊʊnɪ, a kpa ŋ nonii tʊʊ ʊ logiŋ bʊwa hʊ mɛ tɪyaŋ, ka dɪ ŋ na laa ma wɪɪ hʊ di."
26 Ʊ kyɛyɛ kyori hal tɪyaŋ, Yesu hatɪnna hʊ bɪl gyʊʊ dɪya a kaŋ dimbee hʊ lara.
Saŋa no tɪyaŋ kɛ dɪ Tɔmaasɪ mɛ we ba tɪyaŋ. Ba ko yaa dɪ ba deŋ dɪ Yesu sɪŋ ba
tʊtʊʊ aŋ baa, "Fɪyɛlʊʊ we ma lee."
27 Ɛɛ rɛ ka ʊ basɪ tɪya Tɔmaasɪ a baa, "Kpa ɪ nonii a tʊʊ ŋ noŋ bʊwa hʊ tɪyaŋ aŋ
deŋ ŋ nosi na, aŋ kpa ɪ nonii tʊʊ ŋ logiŋ bʊwa hʊ mɛ tɪyaŋ a na. Laa di, ta kɪ yaa
sige."
28 Ɛɛ rɛ Tɔmaasɪ baa, "Ɪ rɛ yaa ŋ tɪɪna abee ŋ Wɪɪsɪ."
29 Ɛɛ rɛ Yesu pɪyɛsɪ ʊ baa, "Ɪ aa naa ŋ nɛ tɪŋ ɪ laa di nyɛ koo? Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa
nala hʊ aa bɪ naa ŋ, aŋ laa ŋ wɪya di."

30 Yesu gyı yaa wımagıla yʊga rɛ ʊ hatınna hʊ sıı tıyaŋ. Amɛ wıya no buloŋ daa
ŋ sabı we teŋ no tıyaŋ.
31 Amɛ ŋ sabı wıya no rɛ dı ma wuwo laa di anıı Yesu rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ
Wıısı aa lıya, a yaa Wıısı Biye mɛ. Dı mamaa rɛ laa ʊ wıya di, ma sı kaŋ mııbol aa
bı kaŋ tenii.

21

Yesu kaŋ ʊ tıı ko daga ʊ hatınna bapɛ

1 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Yesu gyı bıl kaŋ ʊ tıı ko daga ʊ hatınna badɔmɔŋ fuwo kıdıgı ba
aa yırı Tibeeriya nyʊwa tıyaŋ.
2 Siimɔŋ Piita abee Tɔmaası, nal hʊ ba fa aa yırı Daalıyanı, abee Nataniyɛl fa aa lıı
Keena aa we Galili paalʊʊ tıyaŋ, abee Zebedi biisi hʊ, abee Yesu hatınna hʊ balıya
buloŋ nɛ gyı laŋŋa ka wıı no yaa.
3 Nyɛ rɛ Yesu gyı tıŋa a kaŋ ʊ tıı ko daga ba: Ba gyı sıŋ fuwo hʊ nyʊwa rɛ. Ɛɛ rɛ
Siimɔŋ Piita bası tıya ʊ dɔŋtıŋsı hʊ anıı ʊ aa mʊ dı ʊ kası fuwonamıısı rɛ. Ɛɛ rɛ ba
buloŋ baa dı ba sı tıŋa ʊ mʊ. Ɛɛ rɛ ba mʊ kpa nııduworiboro a gyʊʊ nıı hʊ tıyaŋ,
amɛ haŋ tebine hʊ buloŋ ba gyı bı kaŋ fuwonaŋ-dıgı mɛ.
4 Ʊ sıgballınyʊwa, Yesu ko sıŋ nıı hʊ nyʊwa, amɛ ʊ hatınna hʊ gyı bı gyıma anıı
ʊ rɛ.
5 Ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı ba a baa, "Ŋ kyaŋsı, ma ha bı kaŋ fuwonamıya buloŋ?" Ba baa
dı aayı.
6 Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ba a baa, "Ma yuwo ma gyoŋ hʊ we nııduworiboro hʊ noduu
logiŋ dıılaŋ, ma sı kası fuwonamıısı." Ɛɛ rɛ ba yuwo gyoŋ hʊ a kası fuwonamıısı
su. Ʊ aa suwo gɛɛ, ba bı wuwo dı ba gba tarı gyoŋ hʊ gyıŋ.
7 Ɛɛ rɛ Yesu hatınnı hʊ ʊ fa aa kyo kıŋkaŋ hʊ bası tıya Piita a baa, "Á Tıına rɛ bası
wıya kı ma gɛɛ." Saŋa no tıyaŋ dı Piita fa wuri ʊ gal lɛ. Ʊ aa nıı gɛɛ, ʊ kpa ʊ gal hʊ
laalı, aŋ lıı nııduworiboro hʊ tıyaŋ, a gyaa tuu nıı hʊ dı ʊ duwori mʊ Yesu lee.
8 Doŋ bee nıı hʊ nyʊwa fa bı boliye. Ʊ fa pele naaŋsıınyʊwa kɔɔsı boto rɛ. Ka Yesu
hatınna nıkaalıya hʊ aa we nııduworiboro hʊ tıyaŋ tarı gyoŋ hʊ abee fuwonamıısı
hʊ ko lıı nıı hʊ nyʊwa.
9 Ba aa ko lıı nıı hʊ nyʊwa, ba na diŋ dı fuwonamıısı kyɛbɛ ka ba na paanʊʊ mɛ.
10 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma lıı fuwonamıısı hʊ badɔmɔŋ ma aa kasa
lagılagı no hʊ a kaŋ ko."
11 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ Piita mııgı mʊ pɛ ba tarı gyoŋ hʊ ko gyıŋ dogimo, dı fuwonamııbala
suwo. Fuwonamıısı hʊ fa yaa kɔɔ abee mɔllıbalıya abee fi abee boto rɛ. Abee
fuwonamıısı hʊ gyı aa yʊga gɛɛ buloŋ amɛ gyoŋ hʊ gyı bı kıyɛsa.
12 Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ba a baa, "Ma ko bıllı nyʊwa." Ʊ aa bası gɛɛ, ʊ hatınna hʊ
kıdıgı buloŋ gyı bı wuwo dı ʊ pıyɛsı baa "Aŋnɛ rɛ yaa ı." Beewıya ba buloŋ gyıma
anıı Tıına hʊ rɛ.
13 Ɛɛ rɛ Yesu kaŋ paanʊʊ hʊ kpaa tıya ba, a kpaa fuwonamıısı hʊ mɛ tıya ba.
14 Ʊ aa sii sʊʊ tıyaŋ, ʊ bʊto rɛ yaŋ nyɛ ʊ aa kaŋ ʊ tıı ko daga ʊ hatınna.

Yesu bası wıya tıya Piita

15 Ba aa dii kına hʊ ko teŋ, ɛɛ rɛ Yesu pıyɛsı Siimɔŋ Piita a baa, "Gyɔɔŋ biibaal
Siimɔŋ, ı kyo ŋ a te gɛɛ ı dɔŋtıŋsı no aa kyo ŋ nɛ?" Ɛɛ rɛ Piita baa, "Waa, ŋ Tıına, ı
tıı gyıma anıı ŋ kyo ı rɛ." Ɛɛ rɛ Yesu bası tıya ʊ a baa, "Kı deŋ ŋ hatınna nyuu anıı
pedaal aa kı deŋ ʊ piyese nyuu gɛɛ."
16 Ɛɛ rɛ Yesu bıl pıyɛsı ʊ a baa, "Gyɔɔŋ biibaal Siimɔŋ, ı kɔnı kyo ŋ nɛ?" Ɛɛ rɛ Piita
bıl baa, "Waa, ŋ Tıına, ı gyıma anıı ŋ kyo ı rɛ." Ɛɛ rɛ Yesu bıl bası tıya ʊ a baa, "Kı
deŋ ŋ hatınna nyuu anıı pedaal aa kı deŋ ʊ piyese nyuu gɛɛ."

17 Ɛɛ rɛ Yesu bɪl pɪyɛsɪ Piita bʊto tɪɪna a baa, “Gyɔɔŋ biibaal Siimɔŋ, ɪ kyo ŋ nɛ?”
Yesu aa pɪyɛsɪ ʊ bʊto gɛɛ, Piita tɪya buloŋ kyogi, ʊ basɪ tɪya Yesu a baa, “Ɲ Tɪɪna, ɪ
gyɪŋ wɪɪ buloŋ nɛ. Ɪ gyɪma anɪɪ ŋ kyo ɪ rɛ.” Ɛɛ rɛ Yesu bɪl basɪ tɪya ʊ a baa, “Kɪ deŋ
ŋ hatɪnna nyuu anɪɪ pedaal aa kɪ deŋ ʊ piyese nyuu gɛɛ.
18 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ɪ, ɪ fa aa yaa bapʊwasɪɪ, ɪ aa sii nyʊgɪlɪ ɪ tɪɪ rɛ, a kɪ mʊ
lee hʊ buloŋ ɪ aa kyɛ. Amɛ dɪ ɪ rɛ ko hɪyasɪ, ɪ sɪ kaŋ ɪ nosi gye, aŋka dɪ ba vʊwa ɪ, a
kana ɪ mʊ lee hʊ ɪ aa bee kyɛ.”
19 Yesu aa basɪ wɪɪ no daga gɛɛ hʊ Piita aa sɪ sʊba rɛ, a leŋ dɪ nala tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a
na Wɪɪsɪ gaŋdarɪ aa maga gɛɛ. Ɛɛ rɛ ka Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Kɪ tɪŋa ŋ hal.”
20 Ɛɛ rɛ Piita galdaasɪ hal, a na dɪ Yesu hatɪnnɪ hʊ Yesu fa aa kyo kɪŋkaŋ hʊ dɪ ʊ aa
tɪŋ ba hal. Ʊ rɛ yaa nal no tɪɪna gyɪ aa hɔŋ kpala Yesu saŋa hʊ ba gyɪ aa di kɪdiiliye
hʊ, a gyɪ pɪyɛsɪ ʊ a baa, “Ɲ Tɪɪna, aŋnɛ rɛ sɪ kpa ɪ yallɪ?”
21 Piita aa naa ʊ, ɛɛ rɛ ʊ pɪyɛsɪ Yesu a baa, “Ɲ Tɪɪna, ka baal no mɛ, bee rɛ sɪ yaa
ʊ mɛ?”
22 Ɛɛ rɛ Yesu basɪ tɪya ʊ a baa, “Dɪ mɪyaŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ we doŋ a mʊ pele saŋa hʊ
ŋ aa sɪ mɪɪgɪ ko dʊnɪya mɛ, ɪ wɪbee rɛ we doŋ? Ɪ kɛ kɪ tɪŋa ŋ hal.”
23 Yesu aa basɪ nyɛ wɪya, ʊ hatɪnna buloŋ gyɪ aa basɪ rɛ anɪɪ ʊ hatɪnnɪ no kɛ bɪ sɪ
sʊba. Amɛ Yesu gyɪ bɪ baa dɪ ʊ bɪ sɪ sʊba. Wɪɪ hʊ ʊ gyɪ aa basa rɛ nyɛ: “Dɪ mɪyaŋ
nɛ aa kyɛ dɪ baal no we doŋ a mʊ pele saŋa hʊ ŋ aa sɪ mɪɪgɪ ko dʊnɪya mɛ, Piita, ɪ
wɪɪ tuwo.”
24 Hatɪnnɪ no rɛ yaa nal hʊ aa basɪ wɪya no, a bɪl sabɪ ba biŋ teŋ tɪyaŋ mɛ. Á gyɪma
anɪɪ wɪya hʊ buloŋ ʊ aa basa yaa wɪtɪɪ rɛ.
25 Yesu yaa wɪya badɔmɔŋ mɛ rɛ yʊga a pɛ wɪya hʊ ŋ aa saba we teŋ no tɪyaŋ. Dɪ
mɪyaŋ nɛ fa sabɪ wɪya hʊ buloŋ kɪŋ kɪŋ a biŋ tenni tɪyaŋ, ŋ bɪ tama tenni hʊ fa sɪ
na lee a pɪŋ dʊnɪya no tɪyaŋ.

YESU KPAMBISI HU TUMA

1 Ŋ nıhıyawʊ Tiyofilɔsı, mıyaŋ Luka rɛ bıl sabı teŋ no kı tıya ı. Teŋ hʊ ŋ aa laa
sıya sabı tıya ı tıyaŋ, ŋ daga wıya hʊ buloŋ Yesu aa yaa rɛ abee wıya hʊ ʊ aa daga,
a lıı saŋa hʊ ʊ aa piile kı tuŋ ʊ tʊma,
2 a mʊ pele kyɛɛ hʊ Wıısı aa kpaa ʊ gyıŋ wıısıbee. Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ,
ʊ gyı daga ʊ kpambısı hʊ ʊ aa lıya tʊma hʊ ba aa sı kı tʊma rɛ, aŋ na mʊ wıısıbee.
3 Ʊ aa sii sʊʊ tıyaŋ mɛ, ʊ kana ʊ tıı ko daga ʊ kpambısı hʊ buloŋ nɛ ʊ sʊʊ kyɛyɛ
mɔllıbalıya paga tıyaŋ. Ŋmaŋgyamaa rɛ ʊ gyı kpa, a kana ʊ tıı ko daga ba, ba na ʊ,
dı nal buloŋ ta yaa sige anıı ʊ mııgı sii sʊʊ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ka ʊ gyı bası Wıısı koro
hʊ wıya tıya ba, aŋ na mʊ wıısıbee.
4 Yesu ha gyı aa we ʊ hatınna hʊ lee, ʊ gyı bası tıya ba rɛ abee sıfıyası a baa, “Ma
ta ko kı lıı Gyerusalɛm tıyaŋ. Ma gyegili bɔnyɛ kıŋ hʊ ŋ Kuwo aa wee nyʊwa a baa
dı ʊ sı tıya ma. Ŋ laa sıya bası ʊ wıya tıya ma rɛ.
5 Gyɔɔŋ, Wıısınııfool hʊ kɛ, nıı rɛ ʊ gyı kaŋ kı fo nala wıkyʊwalnıı. Amɛ ʊ bı sı
pıısı, ka dı Wıısı kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ fo ma wıkyʊwalnıı.”

Yesu gyıŋ wıısıbee
Maakı 16.19-20; Luka 24.50-53

6 Yesu bee ʊ kpambısı hʊ aa laŋŋa gɛɛ rɛ, ba pıyɛsı ʊ a baa, “Á Tıına, lagılagı no
kɛ, ı sı leŋ dı Iziral tımma bıl di ba paalʊʊ koro koo?”
7 Doŋ nɛ Yesu bası tıya ba a baa, “Wıya no abee kyɛɛ hʊ ba aa sı yaa, ba we Ŋ
kuwo lee rɛ. Ʊ kyɛrı tıyaŋ nɛ ʊ biŋ ba buloŋ. Ɛɛwıya, ʊ bı maga dı ma gyıŋ kyɛɛ hʊ.
8 Amɛ dı Wıısı ko kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tıyaŋ, ma sı kaŋ dee a yaa ŋ
daŋsıya diile a bası ŋ wıya Gyerusalɛm tıyaŋ, abee Gyudıya paalʊʊ buloŋ tıyaŋ abee
Samaarıya paalʊʊ buloŋ tıyaŋ, a kaŋ kı mʊ dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ.”
9 Yesu aa bası gɛɛ ko teŋ, Wıısı kpa ʊ kaŋ gyıŋ wıısıbee, ka ʊ kpambısı hʊ sıŋ wil
nyuni kı deŋ wıısınyuu. Nyɛ rɛ taal ko tɔ ʊ, ba bıl bı na ʊ.
10 Ba ha aa sıŋ wil nyuni kı deŋ wıısınyuu gɛɛ, dı baala balıya rɛ ko sıŋ ba logiŋ
tıyaŋ gɛɛ, a laalı gapʊllı
11 a pıyɛsı ba a baa, “Galili tımma, bee rɛ tıŋ ma sıŋ kı deŋ wıısınyuu nyɛ? Ɛɛ hʊ
ma aa yaŋ na Wıısı kpaa Yesu a kaŋ kı gyıŋ wıısıbee ma sıı tıyaŋ nyɛ, ɛɛ tıı rɛ ʊ sı
bıl mııgı lıı wıısıbee ko tuu.”

Ba lıı nal dı ʊ laa Gyudası nyuu
Matiwu 27.3-10

12 Ɛɛ rɛ Yesu kpambısı hʊ lıı Olivi dogimo hʊ nyuu a mııgı mʊ Gyerusalɛm. A lıı
dogimo hʊ kı mʊ Gyerusalɛm sı yaa anıı meeldaa-kyalıı.
13 Ba ko pele Gyerusalɛm, a kpa mʊ ba dııgyʊʊlıı gyirambisa nyuu dıya kıdıgı
tıyaŋ. Ba nala hʊ gyı aa laŋŋa kı gyʊʊ doŋ nɛ nyɛ: Piita, Gyɔɔŋ, Gyemsi, Aŋduru,
Fılıpı, Tɔmaası, Batolomi, Matiwu, Alfiyası biibaal Gyemsi, Siimɔŋ, nal hʊ aa kyıl ʊ
nala wıya, abee Gyemsi biibaal Gyudası.
14 Ba bee haana badɔmɔŋ abee Yesu nıına Mɛɛrı abee Yesu nımmabalıya buloŋ nɛ
gyı yaa nyʊʊdıgı aa kı laŋŋı doŋ saŋa buloŋ, a kı kyʊwalı Wıısı abee sıfıyası.
15 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı ba ko laŋŋı dɔmɔŋ. Ba fa pel nala kɔɔ abee mɔlıya. Ɛɛ rɛ
Piita sii sıŋ a baa,
16 “Ŋ naabalıya, Wıısı Wiyesi Welii hʊ fa leŋ Deviti daga wıya hʊ Gyudası aa sı yaa
rɛ. Ʊ maga dı Wıısı nyʊwa no Deviti aa basa kɔnı ko yaa wıtıı rɛ. Beewıya Gyudası
rɛ yaa nal hʊ aa kaŋ nala mʊ ba kaŋ Yesu.

17 Yesu fa lıı ʊ rɛ ʊ yaa á kıdıgı, a mɛ pɛ á tʊma no tıyaŋ.”
18 (Gyudası gyı yaa wıbɔŋ nɛ, a na molbiye doŋ a kpa yɔbɔ taŋha kıdıgı. Haŋ taŋha hʊ tıyaŋ nɛ ʊ tele pɔsɔ, ʊ nabolimo buloŋ lıı gyaası.
19 Nala hʊ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ buloŋ nɛ gyı nıı ʊ wıya. Ɛɛ rɛ tıŋ ba kaŋ lee hʊ kı yırı Akɛldama, ba taal tıyaŋ. Ʊ memii rɛ yaa taŋha hʊ tıyaŋ kyal aa gyaasa.)
20 “Deviti saba we Wıısı teŋ logiŋ hʊ ba aa yırı Yııla tıyaŋ nɛ a baa,
‘Wıısı sı leŋ dı ʊ dıya pıŋ gyikpiye, dı nal buloŋ ta kı gyʊʊ.’
Aŋ bıl sabı abaa,
‘Amɛ ʊ tʊma kɛ, see dı nal laa ʊ nyuu a kı tʊma.’
21 Ɛɛ wıya ʊ maga dı nal laa ʊ nyuu rɛ a pɛ á tıyaŋ dı á di daŋsıya anıı á Tıına Yesu sii sʊʊ tıyaŋ nɛ. Nal no tıına maga dı ʊ lıı á nala hʊ gyı aa tıŋ á Tıına Yesu hal lɛ, á beel-ʊ we doŋ saŋa buloŋ,
22 a lıı saŋa hʊ Gyɔɔŋ gyı aa foo Yesu wııkyʊwalnıı a kaŋ ko pele kyɛɛ hʊ Wıısı aa kpaa ʊ á sıı tıyaŋ, a gyıŋ wıısıbee.”
23 Nyɛ rɛ ba daga nala balıya. Ba kıdıgı feŋ nɛ yaa Gyosɛfʊ Basabaası. (Ʊ feŋ kıdıgı mɛ rɛ fa yaa Gyusitu.) Kıdıgı hʊ mɛ feŋ nɛ fa yaa Matıyası.
24-25 Ba aa daga nala hʊ gɛɛ rɛ, ba kyʊwalı Wıısı a baa, “Á Tıına, ı rɛ gyıŋ nihuwobiŋ buloŋ tıya. Ɛɛwıya, nala no balıya tıyaŋ, daga ma nal hʊ ı aa lıya dı ʊ yaa ı kpambısı hʊ kıdıgı a laa Gyudası nyuu, a kı tuŋ ʊ tʊma. Beewıya Gyudası leŋ ma rɛ aŋ mʊ ʊ bee lee hʊ aa maga.”
26 Nyɛ rɛ ba yuwo gbaŋŋa, Matıyası di, ba lıı ʊ pɛ Yesu kpambısı fi abee kıdıgı hʊ tıyaŋ.

2

Wıısı Wiyesi Welii hʊ kotuuyi

1 Nyɛ rɛ ba kyɛbal hʊ ba aa yırı Pɛŋtikosi kyɛɛ ko pele. Kyɛɛ no dı nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di doŋ tıyaŋ ko laŋŋı dııdıgı tıyaŋ nɛ.
2 Ba ko baa dı ba deŋ, dı dɔmɔ kıdıgı lıı wıısınyuu, a kıı gɛɛ anıı puwobal lɛ aa dɔŋ. Dɔmɔ hʊ ko gyʊʊ tɔ dıya hʊ buloŋ.
3 Ɛɛ rɛ ka ba na kına badɔmɔŋ aa kıı gɛɛ anıı diŋtʊlnı, a ko pısa saga ba kıdıgı kıdıgı buloŋ tıyaŋ.
4 Nala hʊ buloŋ tıyaŋ diŋtʊlnı hʊ gyı aa saga, Wıısı gyı kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ba tıyaŋ nɛ, ʊ gyı leŋ ba piili kı bası wıya abee taanı ba aa bı gyıma.
5 Gyuuma badɔmɔŋ mɛ fa we Gyerusalɛm tıyaŋ, a yaa wııkyʊwalla aa lıı dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ.
6 Nıgyamaa no buloŋ gyı aa nıı kyagıŋsı hʊ, ba buloŋ ko kyige doŋ. Ba aa kyige gɛɛ, ba kıdıgı buloŋ gyı nıı Yesu Krisita hatınna wıbasıı hʊ rɛ ʊ tıı taal tıyaŋ. Ʊ gyı yaa ba wıkperii.
7-8 Nyɛ rɛ wıı hʊ marı yaa ba wıkperii, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ, a baa, “Ka nala no buloŋ aa bası wıya hʊ yaa Galili tımma rɛ, ɛɛ rɛ á kıdıgı buloŋ yaŋ yaa kı nıı ba wıbasıı hʊ á tıı taanı tıyaŋ nyɛ?
9 Á buloŋ lıı paalʊʊ dʊŋsı rɛ. Á badɔmɔŋ lıı Paatıya rɛ, á badɔmɔŋ lıı Midiisi, á badɔmɔŋ mɛ lıı Ilam. Á badɔmɔŋ lıı Mesopotemiya rɛ, á badɔmɔŋ lıı Gyudıya, á badɔmɔŋ mɛ lıı Kapadoosıya, á badɔmɔŋ mɛ lıı Pɔŋtusi, á badɔmɔŋ mɛ lıı Esıya.
10 Á badɔmɔŋ lıı Firigyiya rɛ, á badɔmɔŋ mɛ lıı Pamfilıya, á badɔmɔŋ lıı Igyipiti, ka á badɔmɔŋ mɛ lıı Libiya logiŋ kıdıgı aa kpaga tɔɔ hʊ ba aa yırı Sariini. Á badɔmɔŋ mɛ yaa nıhʊwala rɛ, a lıı Roma. Á badɔmɔŋ yaa Gyuuma, á badɔmɔŋ mɛ bı yaa Gyuuma, aŋ ta kı kyʊwalı Gyuuma Wıısı, a kı tıŋ ba lesiri mɛ.

11 Á badɔmɔŋ lıı Kiriti rɛ, á badɔmɔŋ mɛ lıı Areebıya. Á kıdıgı buloŋ mɛ yaŋ bee
ʊ taal lɛ, ka á nıı dı ba aa bası Wıısı wıduwoni hʊ ʊ aa yaa á tıı taanı tıyaŋ.”
12 Nyɛ rɛ wıı hʊ ha kperi ba, ba hakıllı buloŋ vʊgımı, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ a baa,
“Wıya no buloŋ memii rɛ yaa bee?”
13 Ɛɛ rɛ ka nala hʊ badɔmɔŋ mɛ kı yaa Yesu hatınna hʊ sıya a baa dı ba nyʊwa sıŋ
bugo rɛ.

Piita bası Wıısı wıya tıya gyamaa hʊ

14 Nyɛ rɛ Yesu kpambısı hʊ sii sıŋ, ka Piita heeli bası tıya gyamaa hʊ a baa, “Ŋ
kuwobalıya Gyuuma abee nala hʊ buloŋ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ, ma wuwoli ma
dıgına, dı ŋ bası wıya no aa yaa memii tıya ma.
15 Ma aa bıını anıı nala no bugo rɛ? Amɛ, ma yaŋ gyıma anıı ba bı bugo. Beewıya,
ʊ ha yaa kyıkyʊwala kerifi nibi rɛ, ɛɛ rɛ nal sı yaa bugo?
16 Amɛ Wıısı tıŋdaal Gyowɛl gyı basa wıya no aa yaa wıya rɛ anıı nyɛ sı maakyiye
yaa. Ʊ basa anıı,
17 Wıısı baa, ‘Dı dʊnıya rɛ ko kpaga tenii, nyɛ rɛ ŋ sı yaa. Ŋ sı kpa ŋ Wiyesi Welii
hʊ we nala iriŋ buloŋ tıyaŋ. Ma biibaala abee ma toliye sı bası wıya ŋ Wiyesi
Welii hʊ dee tıyaŋ. Ma bapʊwasıya abee ma banıhıyası buloŋ mɛ sı kı na
Wıısı wıtıı hʊ ba duwoso tıyaŋ.
18 Haŋ saŋa hʊ, ŋ sı kpa ŋ Wiyesi Welii hʊ tıya baala abee haana hʊ aa tıŋa ŋ kyɛrı,
dı ba buloŋ kı bası wıya ŋ Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ.
19 Ŋ sı kı yaa wıkperiye Wıısınyuu tıyaŋ, aŋ kı yaa wımagıla mɛ dʊnıya abee
taŋhanyuu tıyaŋ daha. Kyal, diŋ, abee nyʊwɔsı sı we doŋ.
20 Sıgballıya sı kıı gɛɛ anıı tebine. Ka dı pene mɛ fıyɛsı gɛɛ anıı kyal. Wıya no buloŋ
sı yaa rɛ, ka dı á Tıına Kyɛbal hʊ yaŋ na pele.
21 Haŋ kyɛɛ hʊ, nal hʊ buloŋ aa yırı á Tıına Wıısı, ʊ sı laa ʊ ta.’
22 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Piita bıl baa, ‘Iziral tımma, ma ha marı wuwoli ma dıgına weliŋ a
nıı wıya no ŋ aa bası kı tıya ma: Yesu aa lıı Nazarɛti, Wıısı rɛ kɔnı tıma ʊ. Wımagıla
hʊ abee wıkperiye hʊ buloŋ Wıısı aa leŋ ʊ wuwo yaa, ba aa rɛ daga gɛɛ. Ma buloŋ
mɛ gyıŋ wıya no tıyaŋ nɛ, beewıya ma sıı tıyaŋ nɛ ʊ yaa ba buloŋ.
23 Wıısı kyɛrı tıyaŋ nɛ, ʊ gyımaa mɛ we doŋ, ka ba kaŋ Yesu Krisita we ma nosi
tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ma kpa ʊ tıya wıbɔŋyaala, ba kpaası ʊ mal daagarıı tıyaŋ, ʊ sʊba.
24 Amɛ Wıısı kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ, a lıı tʊwara hʊ buloŋ ʊ aa naa ʊ sʊʊ saŋa ta.
Beewıya sʊʊ bı kaŋ dee ʊ aa sı wuwo kana ʊ biŋ dı ʊ ta siye.’
25 Deviti fa bası ʊ wıya rɛ a baa,
‘Ŋ gyı naa ŋ Tıına rɛ dı ʊ laa ŋ sıya, aŋ we ŋ lee saŋa buloŋ, dı nal buloŋ ta wuwo
yaa ŋ wıbɔŋ.
26 Nyɛ aa leŋ ŋ bembii pıŋ lıdıgı rɛ, ŋ kı bası wıya abee teŋfıyɛlʊʊ. Ŋ yaa nihuwobiŋ
nɛ, a gyıma anıı ŋ sı maakyiye sʊba. Amɛ ŋ bayıyɛla buloŋ mɛ we wıya hʊ
Wıısı aa sı yaa tıya ŋ tıyaŋ nɛ.
27 Dı mıyaŋ nɛ ko sʊba, ı Wıısı bı sı laa nyʊwa vıya ŋ ta lalıyabee tıyaŋ. Ɪ bı sı laa
nyʊwa leŋ dı ı tʊŋtʊnnı hʊ aa kaŋ wıtıı pıŋ bʊwa tıyaŋ a pʊwa.
28 Ɪ daga ŋ ŋmanıı hʊ ŋ aa sı tıŋa a kaŋ mııbol lɛ. Ɪ aa we ŋ lee mɛ rɛ yaŋ sı leŋ dı
ŋ kaŋ teŋfıyɛlʊʊ.’
29 Nyɛ rɛ Piita bıl bası baa, Ŋ kuwobalıya, ŋ sı bası á naabaa Deviti wıya a kaŋ polli
tıya ma. Deviti sʊba rɛ, ba kpa ʊ hogo, ʊ bil ha pıŋ á bee tıyaŋ daha a kaŋ kı ko
gyınaŋ.
30 Ʊ fa yaa Wıısı tıŋdaal lɛ, a gyıŋ wıya hʊ buloŋ Wıısı aa wee nyʊwa dı ʊ sı yaa
tıya ʊ. Wıısı wee nyʊwa rɛ anıı ʊ sı leŋ dı Deviti doho nal dı koro a kıı gɛɛ anıı
Deviti fa aa kıya.

31 Deviti fa aa naa wıı hʊ Wıısı fa aa kyɛ dı ʊ yaa, ʊ wuwo bası Krisita sʊʊ tıyaŋ
mııgı siiyi wıya rɛ a baa, 'Wıısı bı laa nyʊwa vıya ʊ ta lalıyabee tıyaŋ. Ʊ bı laa
nyʊwa leŋ ʊ teŋbii pıŋ bʊwa tıyaŋ a pʊwa.'
32 Yesu no tıı rɛ yaŋ Wıısı kyisi sʊʊ tıyaŋ gɛɛ. Á buloŋ nɛ yaa wıı no daŋsıya beewıya
á naa wıya no buloŋ aa yaa rɛ.
33 Wıısı kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ ʊ sii gyıŋ hɔŋ ʊ kuwo Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ, ka ʊ kpa
Wiyesi Welii hʊ wıya ʊ fa aa wee nyʊwa a tıya ʊ. Wiyesi Welii no rɛ Yesu kpa we á
tıyaŋ gyınaŋ, ʊ rɛ yaa wıya hʊ ma aa na abee wıya hʊ ma aa nıı gɛɛ.
34 Deviti tıı fa bı gyıŋ mʊ Wıısıbee anıı Yesu aa mʊwa gɛɛ, amɛ Yesu wıya rɛ ʊ fa
bası a baa,
'Á Tıına bası tıya ŋ Tıına rɛ, a baa Ko hɔŋ ŋ noduu logiŋ tıyaŋ,'
35 Ka dı ŋ yuwo di ı dɔmɔ buloŋ teŋ.
36 Ɛɛwıya, Iziral tımma, ma buloŋ yaŋ gyıma anıı ʊ yaa wıtıı rɛ anıı Yesu no ma aa
kaŋ kpaası mal daagarıı hʊ tıyaŋ, ʊ tıı rɛ Wıısı leŋ ʊ yaa á Tıına. Ʊ rɛ bıl yaa nal
hʊ Wıısı aa lıya dı ʊ laa dʊnıya nala ta."
37 Nala no aa nıı wıya hʊ buloŋ Piita fa aa basa, ʊ fa yaa ba dɔgısıı rɛ kıŋkaŋ. Ɛɛ
rɛ ba mııgı pıyɛsı Piita bee Yesu kpambısı hʊ nıkaalıya hʊ a baa, 'Á nımmabalıya,
wıya no yaŋ aa kıı nyɛ, ɛɛ rɛ maga dı á yaa?'
38 Nyɛ rɛ Piita bası tıya ba a baa, 'Ma bırımı lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ, aŋ leŋ dı ba fo
ma wııkyʊwalnıı Yesu Krisita feŋ tıyaŋ, dı Wıısı kpa ma wıbɔmɔ kyɛ ma, aŋ kpa ʊ
Wiyesi Welii hʊ we ma tıyaŋ.
39 Beewıya, Wiyesi Welii hʊ wıya Wıısı aa wee nyʊwa a baa dı ʊ sı tıya ma bee
ma doho nala, abee nala hʊ buloŋ aa lıı liboliye, abee nal hʊ kɛ buloŋ Wıısı aa yıra
dı ʊ ko ʊ lee, ma wıya rɛ ʊ we haŋ nyʊwa hʊ." '
40 Ɛɛ hal tıyaŋ, Piita bıl bası wıya rɛ kıŋkaŋ a kpaanı ba abee sıfıyası, aŋ ha sʊl
ba a baa, "Ma lıı ma tııma nıbɔmɔ no tıyaŋ, dı tʊwara hʊ aa sı ko ba nyuu tıyaŋ ta
ko daagı ma."
41 Piita wıbasıı hʊ hal tıyaŋ, nıgyamaa gyı ko laa wıya hʊ ʊ aa basa di rɛ, aŋ leŋ
ba fo ba wııkyʊwalnıı. Nala hʊ gyı aa laa Yesu wıya di haŋ kyɛɛ hʊ, ba gyı pele nala
tusi bʊto rɛ, a pɛ nıbınıya hʊ tıyaŋ.
42 Ba gyı kaŋ nyʊʊdıgı rɛ, a kaŋ sıfıyala mɛ, aŋ kpa ba nyuni we wıya hʊ buloŋ
Yesu kpambısı hʊ aa daga ba tıyaŋ. Ba buloŋ nɛ gyı aa laŋŋı kı di kıdiiliye hʊ Yesu
fa aa baa dı ba di a kı liisi ʊ wıya, aŋ pɛ dɔmɔŋ kı kyʊwalı Wıısı, a kı gʊnnı Wıısı
Teŋ wıya hʊ mɛ.

Ɛɛ hʊ nala hʊ aa laa Yesu wıya di aa laŋŋa kı gyʊʊ

43 Yesu kpambısı hʊ gyı aa yaa wımagıla abee wıkperiye rɛ yʊga, ʊ gyı yaa nal
buloŋ nyʊʊfıyelı.
44 Saŋa kɛ buloŋ, nala hʊ aa laa Yesu wıya di aa ko laŋŋı dɔmɔŋ nɛ, a kpa ba kına
buloŋ mɛ we lıdıgı, a kpa kı kpaa dɔmɔŋ.
45 Dı ba ko yallı ba kına mɛ, ba aa kaŋ molbiye hʊ kpaa dɔmɔŋ nɛ, a maga gɛɛ hʊ
nal buloŋ aa kyɛɛ.
46-47 Kyɛɛ buloŋ ba aa laŋŋı ba dıısı tıyaŋ nɛ, a kı di kıdiiliye abee teŋfıyelʊʊ,
abee tıdıgı, aŋ kı dannı Wıısı. Aŋ ha bıl aa kı laŋŋı Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, a kı
kyʊwalı Wıısı aŋ kı bigisi ʊ. Ka nala mɛ kı bigisi ba abee ba wıyaalıya buloŋ tıyaŋ.
Kyɛɛ buloŋ nɛ á Tıına aa laa nıfalıya ta, ba ko kı pɛ nala hʊ aa laa Yesu wıya di tıyaŋ.

3

Piita bee Gyɔɔŋ tııbı gbarıgı

1 Kyɛɛ kıdıgı, Piita bee Gyɔɔŋ gyı sii mʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ rɛ Wıısı kyʊwalıı
saŋa. Saŋa no gyı yaa nıı wııhaa kerifi boto rɛ.
2 Ba aa mʊ dı baal kıdıgı mɛ we doŋ. Ʊ naa paalı kı lʊla ʊ dı ʊ gbarıga rɛ. Kyɛɛ
kɛ buloŋ ʊ nala aa kpa ʊ mʊ holli Wııkyʊwaldııbal hʊ paganyʊwa hʊ ba aa yırı
Pagıwelii hʊ tıyaŋ nɛ. Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ gyı aa hɔŋ, a kı sʊla kına nala hʊ aa gyʊʊ
Wııkyʊwaldııbal hʊ lee.
3 Ʊ gyı aa naa Piita bee Gyɔɔŋ dı ba aa ko dı ba gyʊʊ wııkyʊwaldıya hʊ, ʊ sʊla
kına ba lee.
4 Nyɛ rɛ ba kı deŋ ʊ sıya tıyaŋ, aŋka Piita bası tıya ʊ dı ʊ mɛ kı deŋ ba.
5 Ɛɛ rɛ ʊ kı deŋ ba aŋ kı yıyɛlı anıı ba sı tıya ʊ kıŋ.
6 Nyɛ rɛ Piita mııgı bası tıya ʊ, "Ŋ bı kaŋ molbii buloŋ ŋ aa sı tıya ı, amɛ kıŋ hʊ
ŋ aa kana, ʊ rɛ ŋ sı kpa tıya ı. Yesu Krisita aa lıı Nazarɛti feŋ tıyaŋ, ŋ baa 'Sii kı
vala." '
7 Ʊ aa bası gɛɛ rɛ, ʊ kana ʊ noduu noŋ tıyaŋ, a kana ʊ tarı sii sıŋ. Ʊ naası buloŋ
pirigi tannı, a deye deye.
8 Nyɛ rɛ ʊ sii gyaa kyigisi ʊ naası tıyaŋ, a kı vala. Ɛɛ rɛ ba buloŋ kpa gyʊʊ
Wııkyʊwaldııbal hʊ. Ka baal hʊ vala aŋ sii kı gyaa, a kı dannı Wıısı.
9 Nala hʊ buloŋ na ʊ, dı ʊ aa val aŋ kı dannı Wıısı.
10 Ba aa na ʊ, ba wuwo gyıma rɛ anıı ʊ rɛ fa aa hɔŋ Pagıwelii hʊ nyʊwa tıyaŋ kı
sʊla kına gɛɛ. Nyɛ rɛ ba buloŋ hirigi, beewıya ba kɛ lee, wıkperii rɛ ba na gɛɛ.

Piita bası Wıısı wıya Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ

11 Nyɛ rɛ Piita bee Gyɔɔŋ abee baal hʊ buloŋ sii mʊ gyʊʊ gyambarıŋ kıdıgı ba kı
yırı Solomɔn Gyambarıŋ. Nala hʊ aa naa baal hʊ dı ʊ aa tıŋ Piita bee Gyɔɔŋ hal gɛɛ,
ba sii giri fá mʊ dı ba na ʊ, beewıya wıkperii rɛ ba kɛ na gɛɛ.
12 Piita aa naa nala hʊ aa yaa gɛɛ rɛ, ʊ pıyɛsı ba a baa, "Ŋ kuwobalıya Iziral tımma,
bee rɛ tıŋ wıı no yaa wıkperii ma lee, haalı, ma paalı kuwoni ma sıyası we á tıyaŋ
nyɛ? Ma ta ko liisi anıı á tıı dee koo á wıweliye yayı rɛ tıŋ baal no sii kı vala nyɛ.
13 Abıraham abee Azıkı abee Gyeekɔbı abee á naabaala Wıısı hʊ rɛ kpaa feŋbal
a tıya ʊ tʊŋtʊnnı Yesu. Nal hʊ ma aa kaŋ tıya ba di ʊ sarıya. Ɛɛ rɛ ka ma bıl tʊwa
Pilato, sarıdiil hʊ sıya tıyaŋ, anıı ma bı gyıma ʊ. Haalı, Pilato fa kı kyɛ dı ʊ kpa ʊ
ta, ka ma bı laa nyʊwa dı ʊ ta ʊ.
14 Wıısı Tıpʊlʊŋ Tıına, nal hʊ aa yaa wıweliye hʊ, ʊ rɛ ma vıya, aŋ sʊla dı ba kpa
Barabaası, nal hʊ aa kpʊ nala, a ta.
15 Aŋ leŋ ba kpʊ nal hʊ aa tıya mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii. Amɛ á dii daŋsıya rɛ anıı
Wıısı kyisi baal no rɛ sʊʊ tıyaŋ.
16 Baal no ma aa naa dı ʊ deye nyɛ, haŋ Yesu hʊ dee tıyaŋ nɛ. Á laa ʊ dee hʊ wıya
di rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ wıı no wuwo yaa nyɛ. Á aa laa ʊ wıya di hʊ rɛ tıŋ baal no wuwo na
laaŋfıya ma buloŋ sıı tıyaŋ nyɛ.
17 Ŋ naabalıya, ŋ gyıma anıı ma bee ma nıhıyası gyı aa bı gyıma rɛ tıŋ ma kpʊ
Yesu Krisita gɛɛ.
18 Faafaa buloŋ nɛ Wıısı leŋ ʊ tıŋdaala bası anıı nal hʊ ʊ aa lıya dı ʊ ko laa dʊnıya
nala ta sı na tʊwara. Ɛɛ mɛ kɔnı yaŋ ko yaa wıtıı rɛ.
19 Ɛɛwıya, ma bırımı lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ aŋ kı tıŋ Wıısı, dı ʊ kpa ma wıbɔmɔ
kyɛ ma, a leŋ dı ma bembiye fıyɛlı.
20 Ka dı Wıısı bıl tıŋ Krisita hʊ, nal hʊ ʊ aa lıya dı ʊ ko ma lee. Ʊ rɛ yaa Yesu.
21 Ʊ maga dı ʊ we Wıısıbee tıyaŋ nɛ, a kaŋ kı mʊ saŋa hʊ Wıısı aa sı leŋ dı dʊnıya
wıı buloŋ ko bırımı wıfalıı. Faafaa buloŋ nɛ Wıısı leŋ ʊ tıŋdaala bası wıya no ʊ
Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ.
22 Moosi mɛ fa yaa Wıısı tıŋdaala no kıdıgı rɛ. Ʊ gyı bası baa,

‘Á Tiina Wiisi si tiŋ ʊ tiŋdaal kidigi di ʊ ko ma lee aniı ʊ aa tima ŋ gɛɛ. Ʊ si yaa ma niinabiye tii. Di ʊ rɛ ko ko, ma laa ʊ nyʊwa wibasiya buloŋ di, aŋ tiŋa ʊ.
23 Nal hʊ buloŋ ko bi tiŋ ʊ nyʊwa, Wiisi si lii ʊ tiina ta ʊ nala tiyaŋ.’
24 Wiya no buloŋ á aa naa nyɛ gyinaŋ, Wiisi tiŋdaala hʊ ʊ aa taa di ba ko basi ʊ wiya hʊ laa siya basi wiya no aa si yaa wiya rɛ. A piili Samuwɛl abee nala hʊ buloŋ aa tiŋa ʊ hal ko, ba buloŋ mɛ basi wiya no yayi wiya rɛ.
25 Nyʊʊsi hʊ buloŋ Wiisi aa bine ʊ tiŋdaala hʊ ko basi gɛɛ, mamaa rɛ ʊ biŋ ba buloŋ tiya. Ʊ biŋ tiya á naabaala rɛ ka ba ha piŋ gbal ma mɛ gyinaŋ. Beewiya ʊ gyi basi tiya Abiraham nɛ a baa,
‘I doho nala tiyaŋ nɛ ŋ si tiŋa a leŋ di dʊniya nala buloŋ na marisi.’
26 Ɛɛ rɛ tiŋ Wiisi lii ʊ tʊŋtʊnni Yesu á Tiina, di ʊ laa siya ko ma lee, a pɛ ma tiyaŋ di ma buloŋ birimi lii ma wibɔmɔ tiyaŋ.”

4

Ba kaŋ Piita bee Gyɔɔŋ mʊ di ba di ba sariya

1 Piita bee Gyɔɔŋ ha fa aa siŋ basi wiya ki tiya nala hʊ gɛɛ, di Gyuuma wiikyʊwal silaala hʊ badɔmɔŋ abee nala hʊ aa siŋ ki pɔ Wiikyʊwaldiibal nihiyawʊ abee nala hʊ ba aa yiri Sadusiima badɔmɔŋ nɛ mʊ kpa ko ba lee gɛɛ.
2 Nyɛ rɛ ba ko na baaŋ Piita bee Gyɔɔŋ nyuu tiyaŋ kiŋkaŋ, beewiya, ba fa aa daga nala hʊ rɛ aniı Yesu sii sʊʊ tiyaŋ nɛ. Ɛɛ daga aniı di nal lɛ sʊba, ʊ tiina si miigi sii sʊʊ tiyaŋ nɛ gɛɛ.
3 Nyɛ rɛ ba kaŋ Piita bee Gyɔɔŋ mʊ tɔ diya tiyaŋ siya gballi. (Ba gyi aa kasi ba saŋa hʊ di wiisi gyʊwa rɛ. Ɛɛ rɛ tiŋ ba gyi kaŋ ba mʊ tɔ diya tiyaŋ di siya gballi).
4 Ka nala hʊ aa nii wiya hʊ ba aa basa, ba yʊga gyi ko laa Yesu wiya di rɛ. Nala hʊ gyi aa laa Yesu wiya di tiyaŋ, ba baala dʊŋ gyi pele nala tusi bɔnɔŋ nɛ.
5 Ʊ sigballiya, Gyuuma silaala abee ba nihiyasi abee Wiisi Tenni didagila buloŋ nɛ gyi ko laŋŋi Gyerusalɛm tiyaŋ.
6 Ba bee Anaasi, Gyuuma wiikyʊwal silaala nihiyawʊ hʊ, abee Kayifasi, abee Gyɔɔŋ abee Alizaŋda, abee nala hʊ kɛ buloŋ aa lii ba wiikyʊwal silaala nihiyawʊ hʊ doho nala tiyaŋ nɛ gyi ko laŋŋi.
7 Ba aa ko laŋŋi teŋ, ba yiri Yesu kpambisi hʊ baliya ba lii siŋ ba tʊtʊʊ tiyaŋ, a piyɛsi ba a baa, “Degɛɛ rɛ ma kana, a wuwo leŋ baal no deye nyɛ, koo aŋnɛ feŋ nɛ ma yiri a leŋ baal no deye nyɛ?”
8 Ɛɛ rɛ Wiisi Wiyesi Welii hʊ dee tiyaŋ Piita basi tiya ba a baa, “Mamaa aa yaa silaala abee nihiyasi,
9 ma kaŋ ma ko ki di á sariya rɛ gyinaŋ akuu á aa yaa wiwelii a tiibi gbarigi no wiya.
10 Ʊ yaŋ maga di ma nala no abee Iziral timma buloŋ gyima rɛ aniı Yesu Krisita aa lii Nazarɛti, ʊ feŋ tiyaŋ nɛ baal no wuwo deye a siŋ ma siya tiyaŋ nyɛ. Ʊ rɛ ma leŋ ba kaŋ kpaasi mal daagarii hʊ tiyaŋ ʊ sʊba gɛɛ, ka Wiisi kyisi ʊ sʊʊ tiyaŋ.
11 Yesu wiya rɛ ba basi Wiisi teŋ tiyaŋ a baa,
‘Bʊyi hʊ diisaala hʊ aa viya ta, ʊ rɛ ko yaa wara hʊ buloŋ tiyaŋ sifiyaŋ bʊyi.’
12 Nal buloŋ tuwo dʊniya no tiyaŋ aa si wuwo laa ma ta di Yesu dʊŋ daa. Ʊ dʊŋ feŋ nɛ Wiisi baa di á yiri, di ʊ laa ma ta.”
13 Nala hʊ buloŋ aa laŋŋa aa ko na aniı Gyɔɔŋ bee Piita aa basi wiya hʊ abee nyuduwo gɛɛ, ba nyʊʊsi gyi miigi fiyɛli rɛ, beewiya ba gyima aniı ba tuwo bol buloŋ tiyaŋ, a yaa nyuguliŋ timma mɛ, a bi mʊʊ sakuuri. Doŋ tiyaŋ nɛ ba hakilli yaŋ ko aniı ba gyi aa tiŋ Yesu hal lɛ.
14 Nyɛ rɛ ba kyɛ wii lɔlɔ ba aa si basi, beewiya ba naa Piita bee Gyɔɔŋ abee gbarigi hʊ ba aa tiiba, di ba buloŋ siŋ doŋ.

15 Nyɛ rɛ ba basɪ tɪya ba dɪ ba mʊ lɪɪ dɪya hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba kpa lɪɪ, ka ba yaŋ hɔŋ
kɪ pɪyɛsɪ dɔmɔŋ; "Ɛɛ rɛ á sɪ yaa baala no balɪya?
16 Á bɪ sɪ wuwo baa dɪ wɪɪ no yaa wɪnyɪyɛl lɛ, beewɪya nal buloŋ aa we Gyerusalɛm
tɪyaŋ gyɪma rɛ anɪɪ ba aa rɛ yaa wɪmagɪl no.
17 Amɛ dɪ ámaa rɛ aa kyɛ dɪ wɪɪ no ta marɪ taalɪ yʊga, ma leŋ dɪ á basɪ tɪya ba
abee sɪfɪyasɪ anɪɪ ba ta bɪl ko maakyiye basɪ Yesu Krisita wɪya a tɪya nal buloŋ."
18 Nyɛ rɛ ba bɪl yɪrɪ ba ko gyʊʊ, a basɪ tɪya ba abee sɪfɪyasɪ anɪɪ ba ta bɪl ko
maakyiye basɪ Yesu wɪya koo a daga nala ʊ feŋ tɪyaŋ.
19 Ɛɛ rɛ Piita bee Gyɔɔŋ pɪyɛsɪ ba a baa, "Á aa tɪŋ ma nyʊwa, abee á aa tɪŋ Wɪɪsɪ
nyʊwa, kɪbee rɛ yaa ŋmanɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ? Ma basɪ wɪtɪɪ.
20 Á yaŋ bɪ sɪ wuwo tallɪ á nyʊwa, see dɪ á basɪ wɪya hʊ á aa nɪya abee wɪya hʊ á
aa naa."
21 Nyɛ rɛ nala hʊ bɪl marɪ fugisi Piita bee Gyɔɔŋ kɪŋkaŋ, aŋ na kpa ba ta. Amɛ ba
gyɪ naa anɪɪ ba bɪ sɪ wuwo yaa ba wɪɪ buloŋ, beewɪya nala hʊ buloŋ gyɪ aa dannɪ
Wɪɪsɪ rɛ abee wɪɪ hʊ aa yaa tɪyaŋ.
22 Gbarɪgɪ no ba gyɪ aa tɪɪba, ʊ gyɪ tee bɪsɪ mɔllɪbalɪya rɛ.

Nala hʊ aa laa Yesu wɪya di sʊla Wɪɪsɪ dɪ ʊ tɪya ba nyuduwo

23 Ba aa yaŋ kpa Piita bee Gyɔɔŋ ta, ba mɪɪgɪ mʊ nɪkaalɪya hʊ aa laa Yesu wɪya
di lee rɛ, ba beel-ba laŋŋɪ. Doŋ nɛ ba kpa wɪya hʊ buloŋ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala
nɪhɪyasɪ hʊ abee bee nɪhɪyasɪ hʊ aa basa, a basɪ tɪya ba.
24 Ba aa basɪ wɪya no ko teŋ, ba buloŋ piili kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ abee tɪdɪgɪ a baa, "Á
Tɪɪna Wɪɪsɪ, ɪ rɛ taa wɪɪsɪnyuu abee taŋha buloŋ, abee fuwoni abee kɪna hʊ buloŋ
aa we ba tɪyaŋ.
25 Ɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ nɛ ɪ leŋ á naabaa Deviti, Ɪ tʊŋtʊnnɪ hʊ basɪ a baa,
'Bee rɛ tɪŋ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma kɪ na baaŋ kɪŋkaŋ nyɛ? Bee rɛ tɪŋ nala no aa
vʊʊlɪ dɪ ba sɪ kyogi Wɪɪsɪ tʊma aŋ lɔlɔ?
26 Dʊnɪya nyuu kuworo laŋŋɪ dɔmɔŋ nɛ, a yaa siri, ba tɪyaŋ nɪhɪyasɪ naa dɔmɔŋ nɛ,
a yaa nyʊʊdɪgɪ dɪ ba yuwo á Tɪɪna abee ʊ Krisita hʊ, laataal hʊ ʊ aa lɪya dɪ ʊ
ko laa dʊnɪya nala ta.'
27 Wɪya no buloŋ yaŋ kɔnɪ ko yaa wɪtɪɪ rɛ, Beewɪya Hɛrɔtɪ bee Pɔŋtiyo Pilato abee
nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma abee Iziral tɪmma, ba buloŋ gyɪ ko laŋŋɪ rɛ bee no tɪyaŋ
dɪ ba yuwo Yesu, Ɪ tʊŋtʊnnɪ welii hʊ Ɪ aa lɪya dɪ ʊ yaa Krisita hʊ.
28 Ba gyɪ laŋŋa yaa wɪya hʊ ɪ aa paalɪ gyɪma ɪ dee tɪyaŋ abee ɪ kyɛrɪ tɪyaŋ anɪɪ ba sɪ
kɔnɪ yaa rɛ.
29 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ, yaŋ deŋ na, gyɪnaŋ kyɛɛ no ɛɛ hʊ ba aa fugisi ma anɪɪ ba sɪ dɔgɪsɪ
ma. Ɛɛwɪya, pɛ ɪ tʊŋtʊnna tɪyaŋ dɪ á tenni polli, dɪ á wuwo kɪ basɪ ɪ wɪya abee
nyuduwo.
30 Daga ɪ dee, a leŋ dɪ wɪɪla tɪmma abee taaga buloŋ na laaŋfɪya. Ka dɪ á mɛ wuwo
kɪ yaa wɪkperiye abee wɪmagɪla, Ɪ tʊŋtʊnnɪ welii Yesu feŋ tɪyaŋ."
31 Ba aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ ko teŋ, dɪ lee hʊ ba aa laŋŋa buloŋ gyigise rɛ. Wɪɪsɪ Wiyesi
Welii hʊ ko gyʊʊ ba kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ. Ba piili kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya abee nyuduwo.

Nala hʊ aa laa Yesu wɪya di aa kyiyeli dɔmɔŋ

32 Nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wɪya di fa kaŋ nyʊʊdɪgɪ rɛ, a kaŋ tɪdɪgɪ mɛ. Dɪ ba
kɪdɪgɪ buloŋ nɛ kaŋ kɪŋ mɛ, ʊ aa bɪ kaŋ kɪ yɪrɪ ʊ dʊŋ kɪŋ. Ʊ aa kpa ʊ nɪɪ ʊ bɪrɪmɪ
ba buloŋ kɪŋ nɛ.
33 Wɪɪsɪ dee tɪyaŋ, Yesu kpambɪsɪ hʊ gyɪ wuwo kaŋ dee abee nyuduwo rɛ, a basɪ
kɪ tɪya nala anɪɪ á Tɪɪna Yesu sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ, ka Wɪɪsɪ mɛ kɪ pɛ nala hʊ buloŋ aa laa
Yesu wɪya di tɪyaŋ kɪŋkaŋ.

34 Nala hʋ buloŋ fa aa kaŋ dɪɪsɪ abee bagɪsɪ, ba aa kpa ba buloŋ yallɪ rɛ, a kaŋ
molbiye hʋ ba aa naa, a mʋ Yesu kpambɪsɪ hʋ lee.
35 Ba gyɪ aa kaŋ molbiye hʋ kpaa dɔmɔŋ nɛ, nal buloŋ na a maga ɛɛ hʋ ʋ aa kyɛ.
Ɛɛwɪya, ba nala hʋ kɪdɪgɪ buloŋ fa bɪ kyɛɛ kɪŋ kɪ lɔlɔ.
36 Baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we ba tɪyaŋ ba kɪ yɪrɪ Gyosɛfʋ. Yesu kpambɪsɪ hʋ fa kana ʋ
kɪ yɪrɪ Banabaasɪ. (Banabaasɪ memii rɛ yaa nal hʋ aa basɪ wɪya kɪ polli nala tenni).
Ʋ fa yaa Levi doho nal lɛ, a lɪɪ Saapʋrɔsɪ paalʋʋ.
37 Ʋ fa kaŋ baga kɪdɪgɪ rɛ. Nyɛ rɛ ʋ kpa yallɪ, a kaŋ molbiye hʋ mʋ Yesu kpambɪsɪ
hʋ sɪya.

5

Ananiyasɪ bee Safiira

1 Amɛ ba tɪyaŋ baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we doŋ ba kɪ yɪrɪ Ananiyasɪ. Ʋ haaŋ mɛ feŋ
nɛ yaa Safiira. Nyɛ rɛ ʋ bee ʋ haaŋ hʋ sii kpa ba sɪfɪyaŋ kɪna badɔmɔŋ yallɪ. Ʋ bee
ʋ haaŋ hʋ buloŋ yaa nyʋʋdɪgɪ,
2 a lɪɪ molbiye hʋ badɔmɔŋ faŋa, ka Ananiyasɪ sii kaŋ molbikaalɪya hʋ mʋ Yesu
kpambɪsɪ hʋ lee.
3 Nyɛ rɛ Piita pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ananiyasɪ, bee rɛ tɪŋ ɪ leŋ Sɪtaanɪ mʋrɪ ɪ, ɪ lɪɪ kɪna
hʋ ɪ aa yalla molbiye badɔmɔŋ faŋa, aŋ nyɪya wɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ sɪya tɪyaŋ
nyɛ?
4 Na kɪna hʋ yaa ɪ kɪna rɛ ka ɪ na kpa yallɪ? Ɪ bɪl aa yalla mɛ, molbiye hʋ yaa ɪ
molbiye rɛ. Ɛɛ rɛ ɪ yaŋ liisi ɪ tɪya tɪyaŋ, aŋ yaa wɪɪ no nyɛ? Nihuwobisi sɪya tɪyaŋ
daa ɪ nyɪya wɪya no, amɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ nɛ ɪ nyɪya wɪya no gɛɛ.”
5 Ananiyasɪ aa nɪɪ wɪɪ no, ʋ lɪɪ tele doŋ nɛ, a sʋba haŋ lagɪlagɪbiye hʋ. Nyɛ rɛ
kambɪŋ gyɪ gyʋʋ nala hʋ buloŋ aa nɪɪ wɪɪ no.
6 Nyɛ rɛ bapʋwasɪya ko gyʋʋ, a we ʋ liŋe, a kpa ʋ lɪɪ mʋ hogo.
7 Mʋhʋ sʋwaa, dɪ ʋ haaŋ hʋ mɛ ko gyʋʋ. Ʋ kɛ fa bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ aa yaa tɪyaŋ.
8 Nyɛ rɛ Piita pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Ɪ bala kaŋ molbiye badɔmɔŋ ko daha rɛ. Ma aa yallɪ
kɪna hʋ, molbii hʋ nyʋwa rɛ ʋ kaŋ ko gɛɛ?” Ɛɛ rɛ haaŋ hʋ baa dɪ molbii hʋ nyʋwa
rɛ gɛɛ.
9 Ɛɛ rɛ Piita bɪl pɪyɛsɪ ʋ a baa, “Bee rɛ tɪŋ ɪ bee ɪ bala buloŋ vʋʋlɪ dɪ ma nyɪya wɪya
Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ sɪya tɪyaŋ nyɛ, aŋ liisi anɪɪ ʋ bɪ sɪ dɔgɪsɪ ma? Deŋ na, nala hʋ
aa kpaa ɪ bala mʋ hogo, ba aa rɛ ha sɪŋ dimbee hʋ nyʋwa tɪyaŋ gɛɛ. Ba yaŋ sɪ kpa ɪ
mɛ mʋ.”
10 Ɛɛ rɛ ʋ mɛ pirigi lɪɪ tele ʋ sɪya tɪyaŋ doŋ, a sʋba. Bapʋwasɪya hʋ aa kpaa ʋ bala
mʋ hogo ko kɪ gyʋʋ dɪ ʋ mɛ sʋba. Ɛɛ rɛ ba kpa ʋ mɛ a kaŋ lɪɪ hogo kpala ʋ bala hʋ.
11 Nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wɪya di, aŋ aa ko kɪ laŋŋɪ, abee nala hʋ buloŋ mɛ gyɪ
aa nɪɪ wɪɪ no, kambɪŋ gyɪ gyʋʋ ba rɛ kɪŋkaŋ.

Wɪkperiye bee wɪmagɪla

12 Yesu kpambɪsɪ hʋ gyɪ yaa wɪmagɪla abee wɪkperiye rɛ yʋga nala tɪyaŋ. Nala
hʋ buloŋ aa laa Yesu wɪya di, ba buloŋ nɛ gyɪ aa kɪ laŋŋɪ dɔmɔŋ abee nyʋʋdɪgɪ.
Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ gyambarɪŋ ba aa yɪrɪ Solomɔn Gyambarɪŋ, ʋ tɪyaŋ nɛ ba gyɪ aa
kɪ laŋŋɪ.
13 Nala hʋ buloŋ gyɪ aa bɪ laa Yesu wɪya di, ba kɪdɪgɪ buloŋ gyɪ bɪ kaŋ nyuduwo ʋ
aa sɪ wuwo gyʋʋ pɛ ba tɪyaŋ. Abee gɛɛ buloŋ, ka nala ha gyɪ aa kɪ bigisi ba rɛ weliŋ.
14 Amɛ kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ, nala aa laa Yesu wɪya di rɛ, baala abee haana
buloŋ, a ko kɪ pɛ nɪbɪnɪya hʋ tɪyaŋ.
15 Akuu wɪya no buloŋ Yesu kpambɪsɪ hʋ aa yaa wɪya, nala aa paa ba wɪɪla tɪmma
bee ba kɪpɪnɪya rɛ, a ko lɪɪ biŋ ŋmaŋsɪ nyʋʋsɪ tɪyaŋ. Ba aa yaa gɛɛ rɛ dɪ Piita rɛ ko

kı baŋ, dı ʊ daaliiŋ gyʊʊ ba tıyaŋ. Beewıya dı Piita daaliiŋ mɛ gba ko gyʊʊ ba tıyaŋ, ba aa na laaŋfıya rɛ.
16 Nıgyamaa mɛ gyı lıı tɔnı hʊ aa kpaga Gyerusalɛm nɛ, aa kaŋ wıla tımma abee nala hʊ gyıŋbɔmɔ aa kana, a kaŋ ko ba lee ba buloŋ na laaŋfıya.

Ba dɔgısı Yesu kpambısı hʊ

17 Ɛɛ rɛ Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ abee ʊ hatınna hʊ aa we Sadusiima paati hʊ tıyaŋ, ba sii kpa baaŋ abee tıhɔllı kyeŋ Yesu kpambısı hʊ.
18 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ba kası Yesu kpambısı hʊ a mʊ tɔ dıyaŋ.
19 Amɛ haŋ kyɛɛ hʊ tıı tebine rɛ malıka kıdıgı ko kaŋ nıtɔdıya hʊ dimbee suri, aŋ leŋ ba lıı. Ka ʊ bası tıya ba a baa,
20 “Ma mʊ gyʊʊ sıŋ Wıkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ, a bası wıkyʊwal-ŋmaŋfalıı no wıya a tıya nala.”
21 Ɛɛ rɛ Yesu kpambısı hʊ tıŋa ʊ nyʊwa hʊ. Ʊ sıgballınyʊwa, ba sii mʊ gyʊʊ Wıkyʊwaldııbal hʊ a piili kı daga nala. Nyɛ rɛ Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ abee ʊ hatınna sii yırı Gyuuma nıhıyası abee nala hʊ buloŋ dı ba ko laŋŋı vʊʊlı. Ka ba tıma dı ba mʊ lıı Yesu kpambısı hʊ nıtɔdıya hʊ tıyaŋ a kaŋ ba ko.
22 Laalyuwolo hʊ aa mʊwa ba bı naa Yesu kpambısı hʊ nıtɔdıya hʊ tıyaŋ. Nyɛ rɛ ba mııgı ko ba nıhıyası hʊ lee a baa,
23 “Á aa mʊʊ nıtɔdıya hʊ, nal buloŋ bı suro boro hʊ, ka nala hʊ aa pɔ nıtɔdıya hʊ mɛ sıŋ boro hʊ nyʊwa. Amɛ á aa mʊʊ suri, á bı naa Yesu kpambısı hʊ.”
24 Nala hʊ aa pɔ Wıkyʊwaldııbal hʊ nıhıyawʊ abee Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyası aa nıı wıı no, ʊ yaa wıkperii rɛ kıŋkaŋ a tıya ba. Ba bı gyıŋ wıı hʊ aa puu ba.
25 Doŋ tıyaŋ nɛ, dı baal kıdıgı rɛ ko gyʊʊ gɛɛ, a bası tıya ba anıı ba naa nala hʊ ba aa kasa tɔ dıya hʊ tıyaŋ nɛ, dı ba ko lıı sıŋ Wıkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ a kı daga nala.
26 Ɛɛ rɛ Wıkyʊwaldııbal laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ abee ʊ noŋ nala sii lıı a mʊ kası ba a mııgı kaŋ ko. Amɛ ba gyı bı kpaa dee a kası ba, beewıya kambıŋ fa kaŋ ba rɛ anıı nala hʊ aa we Wıkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ sı paa bʊwa yaga ba.
27 Ba aa kaŋ ba ko gyʊʊ, nyɛ rɛ ba leŋ ba sıŋ nala hʊ aa laŋŋı kı vʊʊlı wıya hʊ sıya tıyaŋ. Nyɛ rɛ Gyuuma wıkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ bası tıya ba a baa,
28 “Á bası tıya ma rɛ daha abee sıfıyası anıı ma ta bıl ko maakyiye bası Yesu wıya tıya nal buloŋ, koo a yırı ʊ feŋ mɛ gba. Amɛ ma deŋ na, ma vıya aŋ kaŋ wıı hʊ gɔllı gyaası Gyerusalɛm buloŋ nɛ, a kı kyɛ dı ma kpa baal no sʊʊ wıya kyʊgı ma.”
29 Ɛɛ rɛ Piita abee Yesu kpambısı hʊ nıkaalıya mııgı bası tıya ba a baa, “Ʊ maga dı á tıŋ Wıısı nyʊwa rɛ, aŋ vıya nihuwobiŋ nyʊwa.
30 Á naabaala Wıısı hʊ rɛ kyisi Yesu sʊʊ tıyaŋ. Nal hʊ ma aa kaŋ kpaası mal daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ ʊ sʊba hʊ.
31 Wıısı kyisi ʊ rɛ, ʊ sii gyıŋ hɔŋ ʊ noduu logiŋ, dı ʊ yaa sılaal abee laataal, a tıya Iziral tımma ŋmanıı dı ba bırımı lıı ba wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, ka dı Wıısı kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba.
32 Wıya no buloŋ á aa bası nyɛ, á bee Wıısı Wiyesi Welii hʊ ʊ aa kpaa we nala hʊ aa tıŋa ʊ nyʊwa, buloŋ yaa ba daŋsıya rɛ.”
33 Nala no aa nıı wıı no, nyɛ rɛ ba na baaŋ kıŋkaŋ aŋ kı kyɛ dı ba kpʊ ba.
34 Amɛ ba kıdıgı rɛ gyı we doŋ, a lıı Farasiima paati hʊ tıyaŋ, ba kı yırı Gamaliyɛl. Ʊ fa yaa Wıısı teŋ dıdagıl lɛ, nala fa kı tıya gyırıma weliŋ. Nyɛ rɛ ʊ sii sıŋ aŋ baa, “Ma leŋ dı Yesu kpambısı hʊ lıı lıgyalıı mʊhʊ.”
35 Ɛɛ rɛ ʊ yaŋ bası tıya ba a baa, “Mamaa Iziral tımma, ma fıyɛlı ma sıya abee wıya hʊ ma aa kyɛ dı ma yaa nala no.

36 Saŋa hʊ, baal kıdıgı rɛ gyı we doŋ, ba kı yırı Tiyodası. Ʊ gyı kpaa ʊ tıı anıı ʊ
yaa nıbal lɛ. Nala gyı pele kɔɔsıbanaa, a kı tıŋa ʊ hal. Amɛ ba gyı aa ko kpʊ ʊ, ʊ
hatınna hʊ buloŋ gyı fáá pısa rɛ. Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ ŋmanıı hʊ sıŋ dısı, ka ʊ feŋ mɛ
nyʊgısı.
37 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ, baal kıdıgı mɛ bıl lıı, saŋa hʊ tıyaŋ dı ba gyı aa dıısı á paalʊʊ
nala rɛ. Ʊ mɛ feŋ nɛ gyı yaa Gyudası, a lıı Galili paalʊʊ. Ʊ mɛ gyı kası nala yʊga rɛ
ba kı tıŋa ʊ hal. Ba gyı aa ko kpʊ ʊ mɛ, haŋ nıgyamaa hʊ mɛ buloŋ fa aa tıŋa ʊ hal
fáá pısa rɛ.
38 Ɛɛwıya, wıı no tıyaŋ, ŋ kɛ aa naa wıı rɛ nyɛ, ma ta yaa nala no wıı buloŋ. Ma
kɛ kpa ba ta. Dı ba wıyaalıya no ko lıı nihuwobiŋ dee tıyaŋ, tʊma hʊ sı nyʊgısı ba
tıı.
39 Amɛ, dı ʊ ko yaa Wıısı tʊma, ma bı sı wuwo kaŋ tʊma no kyogi. Dı mamaa rɛ
paalı kı kyɛ ma kyogi ba mɛ, ma sı na anıı ma bee Wıısı sı mııgı kaŋ wıı.”
40 Ɛɛ rɛ ba gyegili nıı baal hʊ nyʊwa hʊ. Doŋ nɛ ba yırı Yesu kpambısı hʊ ba ko
gyʊʊ, ba leŋ ba vıırı ba, aŋ bası tıya ba anıı ba ta bıl ko bası wıya Yesu feŋ tıyaŋ,
aŋ kpa ba ta.
41 Nyɛ rɛ Yesu kpambısı hʊ kpa lıı nala hʊ tıyaŋ, ka ba tenni buloŋ gyı fıyɛlı akuu
ba aa dɔgısı ba Yesu wıya nyuniŋ. Beewıya ba kɛ lee, ʊ yaa nyusʊŋ nɛ anıı Wıısı aa
naa dı ba mɛ maga dı ba di tʊwara Yesu wıya.
42 Kyɛɛ buloŋ ba aa mʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ rɛ, abee nala dıısı, a kı bası Wıısı
wıya aŋ kı daga nala Wıısı wıweliye hʊ a mʊ kı tile á tıına Yesu Krisita tıyaŋ, nal
hʊ Wıısı aa lıya dı ʊ laa dʊnıya nala ta.

6

Ba lıı nala bapɛ dı ba kı kyiyeli Yesu kpambısı hʊ

1 Saŋa no tıyaŋ dı nala hʊ aa laa Yesu wıya di gyı marı wala kı pɛ rɛ. Nyɛ rɛ ba
tıyaŋ Gyuuma hʊ aa bası Giriki taal abee Gyuuma hʊ aa bası Hiiburu taal piili kı kaa
dɔmɔŋ. Beewıya Gyuuma hʊ aa bası Giriki taal gyı baa dı Hiiburu tımma hʊ aa vıya
ba lohaana kı ta rɛ ba kına kpayı tıyaŋ kyɛɛ buloŋ.
2 Nyɛ rɛ Yesu Kpambısı hʊ fi abee balıya yırı nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di a
ko laŋŋı, a bası tıya ba a baa, “Ʊ bı maga dı á kı deŋ molbiye koo kıdiiliye wıkanıya,
aŋ yeŋŋi Wıısı wıya basıı ta.
3 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, ma lıı nala bapɛ ma tıyaŋ. Ma lıı nala hʊ aa kaŋ wıgyʊŋ,
nala kı tıya ba gyırıma, ka Wıısı Wiyesi Welii hʊ mɛ we ba tıyaŋ. Ma lıı ba, dı á kpa
á molbiye wıkanıya we ba nosi tıyaŋ.
4 Ka dı á mɛ kpa á nyuu buloŋ we Wıısı kyʊwalıı abee Wıısı wıya basıı tıyaŋ.”
5 Ɛɛ rɛ nala hʊ buloŋ aa we doŋ tenni fıyɛlı abee wıya hʊ Yesu kpambısı hʊ aa
basa. Nyɛ rɛ ba lıı baal kıdıgı ba aa yırı Sıtııvıŋ. Ʊ fa yaa nal hʊ aa laa Wıısı di
rɛ weliŋ, ka Wiyesi Welii hʊ mɛ we ʊ tıyaŋ. Nyɛ rɛ ba bıl lıı Fılıpı abee Purokurɔsi
abee Nikaano abee Tiimɔŋ abee Paamina, a bıl bee Nikolası aa lıı Aŋtiyɔki. Nikolası
fa bı yaa Gyuu, aŋ ta kı tıŋ Gyuuma wııkyʊwal ŋmaŋsı abee ba lesiri.
6 Ɛɛ rɛ ba kaŋ nala no bapɛ ba aa lıya a mʊ Yesu kpambısı hʊ sıya. Ba kpa ba nosi
dɔbɔ ba nyuni tıyaŋ, aŋ kyʊwalı Wıısı tıya ba.
7 Nyɛ rɛ ka Wıısı wıbii hʊ marı pısa mʊ lee buloŋ. Nala hʊ aa laa Yesu wıya di
marı yʊga kı pɛ weliŋ Gyerusalɛm tıyaŋ. Gyuuma wııkyʊwal sılaala mɛ gyı yʊga rɛ
weliŋ, a ko laa Yesu wıya di.

Gyuuma nıhıyası leŋ ba kaŋ Sıtııvıŋ

8 Wıısı noŋ gyı dɔbɔ Sıtııvıŋ tıyaŋ nɛ, ʊ dee mɛ we ʊ tıyaŋ yʊga, ʊ wuwo kı yaa
wıkperiye abee wımagıla nala tıyaŋ.

9 Nala badɔmɔŋ mɛ fa we doŋ, a fa yaa Gyuuma, aŋ lıı Sariini, ka badɔmɔŋ
mɛ lıı Alizaŋdiriya. Ba fa yaa wııkyʊwaldıya hʊ ba aa yırı "Yosi ba aa kpaa ta
wııkyʊwaldıya" nala rɛ. Ka badɔmɔŋ mɛ fa yaa Gyuuma, a mɛ lıı Silisıya abee
Esıya. Nala no buloŋ fa bı sıŋ Sıtııvıŋ kıŋ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ba beel-ʊ kaŋ nyʊʊtaaduwo
abee wıya hʊ ʊ aa bası tıyaŋ.
10 Amɛ ba fa bı wuwo bası wıya lo ʊ wıı buloŋ tıyaŋ, beewıya Wıısı Wiyesi Welii
hʊ fa we ʊ lee rɛ, ka ʊ kaŋ wıgyʊŋ mɛ ʊ wıbasıı buloŋ tıyaŋ.
11 Nyɛ rɛ ba lʊwɔlı we nala badɔmɔŋ nyuu dı ba bası baa ba nıı Sıtııvıŋ bası wıya
kı kyogi Moosi abee Wıısı feŋ nɛ.
12 Nala no aa bası wıya no, ɛɛ rɛ bee hʊ nala abee ba nıhıyası abee Wıısı Teŋ
dıdagıla hʊ buloŋ baaŋ sii Sıtııvıŋ nyuu tıyaŋ kıŋkaŋ. Nyɛ rɛ ba kana ʊ mʊ hıyarı
sıya.
13 Aŋ kaŋ nala mɛ ko dı ba ko nyıya wıya tıya ʊ. Ɛɛ rɛ nala nyıya wıya tıya ʊ a
baa, "Saŋa buloŋ, baal no aa bası wıya rɛ a kı kyogi Wııkyʊwaldııwelii hʊ á aa saa,
abee Wıısı mırısı hʊ buloŋ ʊ aa leŋ Moosi sabı biŋ dı á kı tıŋa.
14 Á nıya dı ʊ baa Yesu no aa lıı Nazarɛti sı yige Wıısı dıya no lo, aŋ kaŋ wıya hʊ
Moosi fa aa daga a naabaala dı ba kı tıŋa hʊ mɛ a bırımı kyige."
15 Nala hʊ buloŋ fa aa hɔŋ doŋ kuwoni ba sıya pɔ Sıtııvıŋ tıyaŋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ba
na dı ʊ sıya kıı gɛɛ anıı malıka sıya.

7

Sıtııvıŋ wıbasıı

1 Nyɛ rɛ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ pıyɛsı Sıtııvıŋ a baa, "Wıya no
ba aa basa, ba yaa wıtıı rɛ koo ba nyıya tıya ı rɛ."
2 Ɛɛ rɛ Sıtııvıŋ baa, "Ŋ kuwoma abee ŋ naabalıya, ma gyegili nıı daha. Wııbal
hʊ, feŋbal hʊ tıına gyı kaŋ ʊ tıı ko daga á naabaa Abıraham nɛ dı ʊ ha gyı hɔŋ
Mesopotemiya taŋha tıyaŋ. Haŋ saŋa hʊ dı ʊ ha gyı bı mʊʊ Haraŋ paalʊʊ.
3 Ɛɛ rɛ Wıısı bası tıya ʊ dı ʊ sii leŋ ʊ dıya nala buloŋ, aŋ lıı ʊ paalʊʊ mɛ tıyaŋ, a
mʊ paalʊʊ hʊ ʊ aa sı daga ʊ.
4 Nyɛ rɛ ʊ sii lıı Kaldıya paalʊʊ tıyaŋ, a mʊ hɔŋ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Haraŋ tıyaŋ.
Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ kuwo sʊba. Ɛɛ rɛ Wıısı bıl leŋ ʊ sii doŋ, a ko hɔŋ paalʊʊ no tıyaŋ ma
aa hɔnɔ gyınaŋ.
5 Saŋa hʊ tıyaŋ, Wıısı fa bı keri taŋha hʊ mʊhʊ mɛ a tıya Abıraham a pel
naaŋsıınyʊwa kıdıgı mɛ, dı ʊ tıı kana. Amɛ ʊ gyı wee nyʊwa tıya ʊ rɛ anıı ʊ sı
kpa paalʊʊ no tıya ʊ bee ʊ doho nala. Saŋa hʊ tıyaŋ Wıısı aa bası gɛɛ dı Abıraham
ha bı lʊla.
6 Nyɛ rɛ Wıısı bası tıya ʊ, 'I doho nala sı yaa nıhʊwala paalʊʊ kıdıgı tıyaŋ a yaa
yosi. Ba sı dɔgısı ba kıŋkaŋ bısı kɔɔsıbanaa.
7 Amɛ ŋ sı dɔgısı haŋ paalʊʊ hʊ nala aa kaŋ ba bırımı yosi ba tʊma kı tıya ba hʊ.
Ɛɛ hal tıyaŋ, ba sı lıı doŋ tıyaŋ, a bıl ko daha, a kı kyʊwalı mıyaŋ Wıısı.'
8 Ɛɛ rɛ Wıısı kpa ʊ nyʊwa tıya Abıraham. Ʊ nyʊwa hʊ magıl lɛ yaa Abıraham bee ʊ
doho nala aa keri ba pene. Nyɛ rɛ Abıraham lʊl Azıkı. Ʊ kyɛyɛ kyori kyɛɛ, Abıraham
keri ʊ peŋ. Azıkı mɛ sii lʊl Gyeekɔbı. Gyeekɔbı mɛ lʊl biisi fi abee balıya. Ba aa rɛ
ko yaa á naabaala.
9 Ba tıyaŋ kıdıgı feŋ nɛ fa yaa Gyosɛfʊ. Nyɛ rɛ nıkaalıya hʊ gyı haası ʊ, ba tısı kı
hɔllı ʊ. Ba kuu gɛɛ wıya a kana ʊ mʊ yallı tıya baala badɔmɔŋ. Ba mɛ kana ʊ mʊ
Igyipiti, a mʊ yallı tıya baal kıdıgı, ʊ yaa yoŋ. Amɛ Wıısı ha gyı aa pɛ ʊ tıyaŋ nɛ
weliŋ,

10 a lıı ʊ tʊwara buloŋ tıyaŋ ʊ gyı aa gyʊwa. Ʊ fa aa mʊʊ Igyipiti Kuwori Faaro sıya, Wıısı dee tıyaŋ, ʊ wuwo kaŋ wıgyʊŋ nɛ abee gyogiweliye. Ɛɛ rɛ Kuwori Faaro lıı ʊ, ʊ yaa ʊ paalʊʊ nıhıyawʊ, a kı deŋ ʊ paalʊʊ abee ʊ dıya buloŋ.
11 Ɛɛ rɛ losiŋbɔŋ kıdıgı gyı ko gyʊʊ Igyipiti paalʊʊ abee Keenaŋ paalʊʊ buloŋ, nala kı na sikii kıŋkaŋ, á naabaala hʊ gyı kyɛ kıdiilii buloŋ lɔlɔ dı ba di.
12 Doŋ tıyaŋ nɛ Gyeekɔbı nıı anıı kıdiiliye we Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ nɛ. Ʊ tıma ʊ balıya dı ba mʊ yɔbɔ ko. Ɛɛ rɛ ba mʊ yɔbɔ ko.
13 Nyɛ rɛ Gyeekɔbı balıya hʊ bıl mııgı mʊ Igyipiti lıya tıına dı ba yɔbɔ kıdiiliye. Doŋ tıyaŋ nɛ Gyosɛfʊ kaŋ ʊ tıı dagı ba, aŋ kaŋ ba mʊ daga Kuwori Faaro mɛ. Ɛɛ tıyaŋ nɛ Kuwori Faaro yaŋ gyıŋ Gyosɛfʊ doho aa lıı lee hʊ.
14 Ɛɛ rɛ ka Gyosɛfʊ tıma dı ba mʊ bası tıya ʊ kuwo Gyeekɔbı, dı ʊ kaŋ ʊ dıya nala buloŋ ko Igyipiti paalʊʊ. Gyeekɔbı dıya nala hʊ ʊ aa paa mʊ Igyipiti paalʊʊ, ba buloŋ gyı yaa nala mɔllıboto rɛ abee fi abee bɔnɔŋ.
15 Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ bee ʊ balıya buloŋ sʊba.
16 Ba mııgı kaŋ ba mʊ Keenaŋ paalʊʊ, a hogi ba Sɛkɛm tıyaŋ. Bʊbʊʊbal kıdıgı rɛ Abıraham fa yɔbɔ Hamɔ nala lee. Doŋ tıyaŋ nɛ ba hogi ba.

17 Wıısı gyı wee nyʊwa rɛ dı ʊ sı yaa wıı kıdıgı tıya Abıraham. Ʊ gyı ko ka mʊhʊ rɛ ka dı Wıısı yaa wıı no. Haŋ saŋa hʊ dı Gyeekɔbı doho nala mɛ fa wala yʊga rɛ weliŋ Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ.
18 Ɛɛ rɛ kuwori hʊ fa aa gyıŋ Gyosɛfʊ Igyipiti tıyaŋ ko sʊba aŋka nıdıma mııgı di Igyipiti paalʊʊ koro. Ʊ kɛ fa bı gyıŋ Gyosɛfʊ wıya.
19 Nyɛ rɛ ʊ kı mʊrı á naabaala hʊ, a kı dɔgısı ba kıŋkaŋ, aŋ fıla ba dı ba paa ba biifıllı lıı ta dı ba sʊba.
20 Haŋ saŋa hʊ tıyaŋ nɛ ba gyı lʊl Moosi. Ʊ fa yaa biiwelii nyɛ rɛ. Ɛɛ wıya, ba kpa ʊ faŋa ʊ kuwo dıya tıyaŋ peŋsi boto, aŋ na kpa ʊ lıı ta.
21 Ba aa kpa ʊ lıı ta gɛɛ, Kuwori Faaro tıı toluu ko kpa ʊ a dıyɛsı ʊ anıı ʊ biilʊlıı.
22 Ba daga ʊ Igyipiti tımma wıgyʊŋ buloŋ. Ʊ wıyaalıya abee ʊ wıbasıya buloŋ gyı daga anıı ʊ yaa nıbal lɛ.

23 Moosi gyı aa ko pele bısı mɔllıbalıya, ʊ na anıı ʊ maga dı ʊ mʊ na ɛɛ hʊ ʊ nala Iziral tımma hɔnıı aa kıya rɛ.
24 Ʊ gyı aa mʊʊ dı ʊ naa Igyipiti tımma hʊ kıdıgı dı ʊ aa dɔgısı Iziral tımma hʊ kıdıgı. Ɛɛ rɛ ʊ mʊ laa pɛ Iziral tıına hʊ tıyaŋ, a ŋmaa Igyipiti tıına hʊ kpa lo ʊ sʊba.
25 Ʊ fa liise anıı ʊ nala hʊ sı gyıma anıı Wıısı aa kyɛ dı ʊ rɛ laa ba ta, amɛ ba bı wuwo gyıma.
26 Ʊ sıgballıya, ʊ bıl mʊwa dı Iziral tımma balıya aa kaa dɔmɔŋ. Ʊ mʊ dı ʊ laa ba ta, aŋ marı ba dɔmɔŋ. Nyɛ rɛ ʊ bası tıya ba a baa, 'Ma yaa nımmabalıya rɛ, bee rɛ tıŋ ma mııgı gul kı kaa dɔmɔŋ?'
27 Ɛɛ rɛ nal hʊ fa aa di dee ʊ dɔŋtıına hʊ nyuu tıyaŋ kaŋ Moosi yige ta aŋ pıyɛsı ʊ a baa, 'Aŋnɛ rɛ lıı ı dı ı kı deŋ á nyuu, a laa á wıya kı bası?
28 Koo ı aa kyɛ ı kpʊ ŋ mɛ rɛ anıı ı dıya aa kpʊʊ Igyipiti tıına hʊ gɛɛ rɛ?'
29 Moosi aa nıı gɛɛ, ʊ lıı fá Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ, a mʊ yaa nıhʊwal Mıdıya paalʊʊ tıyaŋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ hɔŋ a kpa haaŋ, a lʊl boyoŋbiisi balıya.
30 Ʊ fa hɔŋ doŋ bısı mɔllıbalıya rɛ. Ɛɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı, malıka kıdıgı ko ʊ lee ɔhɔ tʊtʊʊ tıyaŋ, a kpaga dogimo kıdıgı ba aa yırı Saana. Ʊ ko lıı a kıı gɛɛ anıı tııbiye rɛ aa di diŋ.
31 Moosi aa naa gɛɛ, ʊ yaa ʊ wıkperii. Ɛɛ rɛ ʊ mʊ pele dı ʊ marı na tııbiye hʊ weliŋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ nıı á Tıına Wıısı taal, dı ʊ bası tıya ʊ a baa,
32 'Mıyaŋ nɛ yaa ı naabaala Abıraham abee Azıkı abee Gyeekɔbı Wıısı'. Ʊ aa bası gɛɛ, Moosi sıŋ kı kyele. Ʊ bıl bı wuwo dı ʊ deŋ.

33 Sıtııvıŋ bıl bası baa, ‘Ɛɛ rɛ á Tıına Wıısı bası tıya Moosi a baa, kuwoni ı naatɔbɔ
ı naası tıyaŋ. Wıısı we lee hʊ tıyaŋ ı aa sına tıyaŋ nɛ.
34 Ɲ naa ɛɛ hʊ ba aa dɔgısı ŋ nala rɛ Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ, a nıı ba wiile mɛ. Ɲ ko
tuu dı ŋ laa ba ta rɛ. Sii dı ŋ tıma ı dı ı mııgı mʊ Igyipiti.’
35 Ɛɛ rɛ Sıtııvıŋ bıl marı kpa, a baa, ‘Moosi no rɛ Iziral tımma hʊ gyı vıya aŋ pıyɛsı
ʊ baa, Aŋnɛ rɛ baa dı ı kı deŋ ma a laa á wıya kı bası?’ Ʊ rɛ Wıısı yaŋ tıma dı ʊ yaa
ba nıhıyawʊ abee ba laataal. Wıısı rɛ gyı tıŋ ʊ malıka, ʊ gyı ko Moosi lee a gyı kıı
gɛɛ anıı tııbiye rɛ aa di diŋ, a ko pɛ Moosi tıyaŋ dı ʊ laa ʊ nala ta.
36 Moosi gyı yaa wımagıla abee wıkperiye rɛ Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ, aŋ na kası ʊ
nala hʊ lıı doŋ tıyaŋ. Ba gyı aa mʊʊ pele fuwo kıdıgı ba aa yırı Fuwofıyaŋ, ʊ gyı bıl
yaa wımagıla rɛ doŋ. Ba gyı vala pogo mɛ dʊŋ tıyaŋ nɛ bısı mɔllı balıya, ka Moosi
ha kı yaa wımagıla abee wıkperiye ŋmanıı hʊ tıyaŋ.
37 Moosi no tıı rɛ bıl bası tıya Iziral tımma a baa,
‘Wıısı sı tıŋ ʊ tıŋdaal dı ʊ ko ma lee anıı ʊ aa tıma ŋ gɛɛ. Ʊ sı yaa ma nıınabiye tıı.’
38 Moosi bee á naabaala gyı laŋŋa pogo tʊtʊʊ tıyaŋ nɛ. Doŋ tıyaŋ nɛ Moosi gyı na
malıka doginbal kıdıgı ba aa yırı Saana nyuu tıyaŋ. Ɛɛ rɛ malıka hʊ kpa Wıısı
nyʊwa hʊ aa kaŋ mııbol tıya ʊ dı ʊ laa bası tıya ma.
39 Ɛɛ rɛ ka á naabaala hʊ gyı vıya ʊ nyʊwa, aŋ kpa ba hal yıya ʊ, ka ba tıliise buloŋ
fa kı tıya ba anıı ba mııgı mʊ Igyipiti paalʊʊ.
40 Nyɛ rɛ ba bası tıya Aarɔŋ a baa, ‘Mɔ tɔdʊnnı tıya ma dı ba kı deŋ ma. Moosi no
aa kaŋ ma lıı Igyipiti paalʊʊ ko daha, á bı gyıŋ wıı hʊ buloŋ aa kana ʊ.’
41 Ɛɛ rɛ ba sii mɔ vʊgı kıdıgı ʊ kıı gɛɛ anıı nɔbiye. Nyɛ rɛ ba sii marı ʊ, ba tenni
buloŋ fıyɛlı kıŋ hʊ ba tıı aa mɔɔ tıyaŋ.
42 Nyɛ rɛ tıŋ Wıısı gyı kpa ʊ hal yıya ba, a vıya ba ta ba kı kyʊwalı kyıŋwʊlıya abee
pene abee wııpɔsıı. Ba saba gɛɛ rɛ Wıısı Teŋ loginŋ hʊ Wıısı tıŋdaala aa saba tıyaŋ.
Ba kıdıgı saba rɛ anıı dı Wıısı baa,
‘Mamaa Iziral tımma, bısı mɔllıbalıya hʊ ma fa aa we pogo hʊ tıyaŋ, ŋ daa ma fa
kpa ma kına koo ma pʊsı kı sʊla.
43 Amɛ ma tɔdʊŋ hʊ ma aa yırı Mɔlɔkı, ʊ rɛ ma marı taŋtı-dıya we gɛɛ, abee ma
kyıŋwʊlıya tɔdʊŋ hʊ ma aa yırı Rɛfaŋ, ba aa rɛ ma gyı kyʊŋ kı vala gɛɛ. Ma
tıı rɛ mɔɔ ba, a kı marı ba. Ɛɛwıya, ŋ sı leŋ dı ba kası ma mʊ lee aa para
Baabilɔŋ.’
44 Ɛɛ rɛ Sıtııvıŋ bıl bası baa, Á naabaala gyı aa we pogo hʊ tıyaŋ, ba gyı marı
taŋtı-dıya rɛ doŋ a tıya Wıısı. Taŋtı-dıya no rɛ gyı daga anıı Wıısı kɔnı we ba lee
rɛ. Wıısı tıı rɛ gyı daga Moosi ɛɛ ʊ aa sı marı dıya no. Ɛɛ hʊ buloŋ Wıısı gyı aa kyɛ
rɛ ʊ daga Moosi, ʊ mɛ leŋ ba marı ʊ gɛɛ.
45 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ á naabaala laa taŋtı-dıya no ba kuwoma lee. Saŋa hʊ Wıısı gyı
aa leŋ ba bee Gyoosʊwa mʊ yuwo paalʊʊ kıdıgı nala, a kil ba ta aŋ laa ba taŋha hɔŋ
hʊ, dı ba ha kyʊŋ taŋtı-dıya no rɛ. Taŋtı-dıya no gyı we ba lee rɛ, a ko pele á naabaa
Deviti saŋa.
46 Wıısı gyı sıŋ pɔ Deviti rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ Deviti gyı sʊla Wıısı dı ʊ pɛ ʊ tıyaŋ dı ʊ
wuwo saa dıya tıya ʊ Wıısı hʊ á naabaa Gyeekɔbı fa aa kyʊwalı.
47 Amɛ Deviti gyı bı wuwo saa dıya hʊ. Ʊ biibaal Solomɔn nɛ gyı mııgı ko saa ʊ, a
tıya Wıısı.
48 Amɛ Wıısı aa tee kıŋ buloŋ, ʊ bee gyʊʊ dıısı hʊ nihuwobiŋ aa saa dʊŋ. Wıısı
tıŋdaal kıdıgı gyı bası wıı no wıya rɛ, a baa dı
49 Wıısı baa, ‘Wıısıbee tıyaŋ nɛ ŋ kuworikpasa we, taŋha daha rɛ yaa ŋ naası libinii.
Dııgɛɛ rɛ ma sı wuwo saa tıya ŋ? Lee rɛ ŋ liwiyesii we?
50 Ɲ daa marı kına no buloŋ?’

51 Ɛɛ rɛ Sıtııvıŋ bıl bası baa, ‘Ma bembiye deye rɛ kıŋkaŋ! Ma dıgına mɛ bee nıı wıya. Ma kaŋ nyuduwo rɛ anıı nala hʊ aa bee tıŋ Wıısı. Ɛɛ rɛ tıŋ ma mɛ aa vıya ma aa sı kı tıŋ Wıısı Wiyesi Welii hʊ anıı ma naabaala fa aa yaa gɛɛ.
52 Wıısı tıŋdaal buloŋ tuwo dı ma naabaala gyı bı tıŋ ŋmanıı kıdıgı a dɔgısı ʊ. Ba gyı kpʊʊ nala hʊ buloŋ aa laa sıya bası Wıısı tıpʊlʊŋ tʊŋtʊnnı hʊ koyi wıya rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ ko, ma mɛ kpa ʊ yallı tıya nala, ba kpʊ ʊ.
53 Wıısı leŋ ʊ malıkası dagı ma ʊ mırısı buloŋ nɛ, amɛ ma bı tıŋa ʊ nyʊwa.” ’

Ba yaga Sıtııvıŋ kpʊ abee bʊwa

54 Nala hʊ gyı aa laŋŋı kı vʊʊlı wıya hʊ aa gyegile nıı Sıtııvıŋ wıbasıı hʊ ko mʊ maga nyɛ, dı ba buloŋ baaŋ marı sii ʊ tıyaŋ nɛ, ba kı kyaŋ ba nyıŋa lee lee buloŋ.
55 Ɛɛ rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ marı gyʊʊ Sıtııvıŋ yʊga. Ʊ wil deŋ wıısınyuu a na Wııbal hʊ gaŋdarı, a na Yesu mɛ dı ʊ sıŋ Wıısı noduu logiŋ.
56 Ɛɛ rɛ Sıtııvıŋ bası baa, “Ma deŋ na, ŋ naa wıısıbee dimbeenyʊwa rɛ dı ʊ suro, ka Nihuwobiŋ Biye hʊ sıŋ Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ.”
57 Doŋ tıyaŋ nɛ nala hʊ buloŋ kyıırı yʊga, aŋ tɔ ba dıgına, ka ba buloŋ teŋ sii giri mʊ kyige ʊ,
58 a kana ʊ yige ta ʊ lıı bee hʊ samanı. Doŋ tıyaŋ nɛ ba yaŋ paa bʊwa tɔ kana ʊ, a kı yaga lee lee buloŋ. Nala hʊ aa yaga Sıtııvıŋ buloŋ gyı wuri ba gannı rɛ a kpa tıya bapʊwasıbiye kıdıgı ba aa yırı Sɔɔl dı ʊ kı deŋ.
59 Ba aa yaga Sıtııvıŋ gɛɛ rɛ, ka ʊ kı yırı á Tıına Yesu a kı sʊla ʊ, “Ɲ Tıına Yesu, laa ŋ dʊma mʊ ı lee.”
60 Ɛɛ tıyaŋ nɛ ʊ tuu gbinni, a kyiyesi yʊga a baa, “Ɲ Tıına Yesu, ŋ aa sʊla ı, ta tuŋ wıbɔŋ no ba aa yaa kyıŋ ba nyuu tıyaŋ.” Nyɛ rɛ ʊ bası aŋ yaŋ keri ʊ wiyesi kateŋse. Sɔɔl mɛ gyı laa rɛ anıı ba kpʊʊ Sıtııvıŋ maga rɛ.

8

Sɔɔl aa dɔgısı nala hʊ aa laa Yesu wıya di

1 Haŋ kyɛɛ hʊ buloŋ nɛ ba piili kı dɔgısı nala hʊ aa laa Yesu wıya di aŋ kı laŋŋı Gyerusalɛm tıyaŋ, a kaŋ ba kı tıya sikii kıŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ba buloŋ sii pısa gyʊʊ Gyudıya abee Samaarıya paalʊʊ buloŋ. See Yesu kpambısı hʊ dʊŋ nɛ gyı kaa Gyerusalɛm tıyaŋ.
2 Nala badɔmɔŋ aa fá Wıısı mɛ rɛ gyı kpaa Sıtııvıŋ hogo, aŋ wii ʊ loho weliŋ.
3 Amɛ Sɔɔl gyı yaa siri rɛ dı ʊ yalmı nala hʊ aa laa Yesu wıya di. Ʊ gyı aa sii gɔllı ba dıısı rɛ, a tarı ba baala abee ba haana buloŋ ko lıı, a leŋ ba kası ba mʊ tɔ dıya tıyaŋ.

Ba bası Wıısı wıweliye hʊ Samaarıya paalʊʊ tıyaŋ

4 Ka Yesu hatınna hʊ mɛ gyı aa lıı fá Gyerusalɛm tıyaŋ hʊ, ba mɛ gɔllı mʊ lee buloŋ, a kı bası Yesu Krisita wıweliye hʊ.
5 Nyɛ rɛ Fılıpı sii mʊ Samaarıya paalʊʊ tɔbal kıdıgı, a bası Yesu Krisita, laataal hʊ Wıısı aa tıma wıya, a kı tıya doŋ nala.
6 Gyamaa hʊ buloŋ gyı wee dıgıŋgyegil lɛ a kı nıı wıya hʊ ʊ gyı aa bası. Ba buloŋ gyı gyegile nıı wıya hʊ ʊ aa basa rɛ, a na wımagıla hʊ buloŋ mɛ ʊ aa yaa.
7 Fılıpı gyı aa bası wıya hʊ tıyaŋ, gyıŋbɔmɔ yʊga gyı lıı nala ba aa kana tıyaŋ nɛ. Dı gyıŋbɔŋ buloŋ nɛ fa ko kı lıı mɛ, ʊ aa kyıırı rɛ yʊga aŋ na lıı. Ka gbarıga abee naasʊʊnı abee nosʊʊnı tımma yʊga mɛ gyı na laaŋfıya, ba tenni leye buloŋ mııgı sıŋ ba bʊʊsı tıyaŋ.
8 Ɛɛwıya, haŋ tɔɔ hʊ tımma buloŋ tenni gyı fıyɛla rɛ kıŋkaŋ.

9 Haŋ tɔɔ hʋ tɪyaŋ, baal kɪdɪgɪ mɛ rɛ gyɪ we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Siimɔŋ. Ʋ gyɪ kaŋ
daaluliye rɛ weliŋ, a kɪ vʋga. Ʋ wɪyaalɪya buloŋ gyɪ yaa Samaarɪya paalʋʋ nala
wɪkperii rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʋ mɛ gyɪ aa kɪ daga ʋ tɪɪ anɪɪ ʋ bɪra rɛ.
10 Nɪhɪyasɪ bee biibiisi buloŋ gyɪ kpa ba nyuu we ʋ wɪyaalɪya tɪyaŋ nɛ a kɪ basɪ a
baa, "Baal no rɛ yaa Wɪɪsɪ, ʋ kaŋ dee rɛ yʋga, dee hʋ ba aa yɪrɪ Wɪɪsɪ debal hʋ, ʋ rɛ
ʋ kana."
11 Ʋ aa yaa wɪkperiye no pɪɪsɪ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ nala na anɪɪ ʋ bɪra rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kpa
ba nyuni we ʋ wɪyaalɪya tɪyaŋ gɛɛ.
12 Amɛ Fɪlɪpɪ gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ wɪya, a kɪ daga Wɪɪsɪ koro hʋ wɪya,
a basɪ Yesu Krisita wɪya mɛ, nala hʋ gyɪ laa wɪya hʋ di rɛ, ba fo ba wɪɪkyʋwalnɪɪ,
baala abee haana buloŋ.
13 Siimɔŋ tɪɪ mɛ gyɪ ko laa Yesu wɪya hʋ di rɛ, ba fo ʋ mɛ wɪɪkyʋwalnɪɪ. Ɛɛ hal
tɪyaŋ, ʋ kɪ mal Fɪlɪpɪ kɪŋkaŋ. Ʋ aa naa wɪkperiye hʋ bee wɪmagɪla hʋ Fɪlɪpɪ aa yaa,
ʋ yaa ʋ wɪkperii rɛ.
14 Yesu kpambɪsɪ hʋ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ nɪɪ anɪɪ Samaarɪya paalʋʋ nala laa
Wɪɪsɪ wɪya di rɛ. Ɛɛ rɛ ba ta Piita bee Gyɔɔŋ dɪ ba mʋ doŋ.
15 Ɛɛ rɛ Piita bee Gyɔɔŋ mʋ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ba dɪ Wɪɪsɪ leŋ ʋ Wiyesi Welii hʋ
ko tuu gyʋʋ ba tɪyaŋ.
16 Beewɪya haŋ saŋa hʋ dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ ha gyɪ bɪ gyʋʋ Samaarɪya paalʋʋ
nal kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ. Á Tɪɪna Yesu Krisita feŋ dʋŋ tɪyaŋ nɛ ba fa fo ba wɪɪkyʋwalnɪɪ
hʋ.
17 Nyɛ rɛ Piita bee Gyɔɔŋ kpa ba nosi dɔbɔ ba nyuni tɪyaŋ, a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ba.
Ɛɛ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ ko tuu gyʋʋ ba tɪyaŋ.
18 Siimɔŋ aa naa dɪ Yesu kpambɪsɪ hʋ kpa ba nosi dɔbɔ nala hʋ aa laa Yesu wɪya
di tɪyaŋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ gyʋʋ ba tɪyaŋ gɛɛ, ʋ sii kpa molbii a sʋl ba a baa,
19 "Ma laa aŋ tɪya ŋ ma dee no dɪ ŋ mɛ ko kpa nosi dɔbɔ nal buloŋ tɪyaŋ, dɪ Wɪɪsɪ
Wiyesi Welii hʋ gyʋʋ ʋ tɪɪna tɪyaŋ." Ɛɛ rɛ Piita basɪ tɪya ʋ, a baa,
20 "Ɪ liise ɪ sɪ wuwo kpa molbiye yɔbɔ Wɪɪsɪ aa kpaa kɪŋ hʋ tɪya nala ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ
nɛ koo? Wɪɪsɪ sɪ leŋ ɪ bee ɪ molbiye no buloŋ gyʋʋ diŋ.
21 Ɪ noŋ tuwo á tʋma no tɪyaŋ, beewɪya ɪ bɪ pʋllɪ ɪ tɪya tɪya Wɪɪsɪ.
22 Mɪɪgɪ bɪrɪmɪ lɪɪ ɪ wɪbɔmɔ no tɪyaŋ aŋ sʋla Wɪɪsɪ dɪ ʋ kpa ɪ tɪliisibɔmɔ no kyɛ ɪ.
23 Ɲ naa anɪɪ ɪ tɪya bile rɛ kɪŋkaŋ, ka ɪ bɪl yaa wɪbɔmɔ yoŋ mɛ."
24 Ɛɛ rɛ Siimɔŋ sʋla Piita bee Gyɔɔŋ dɪ ba kyʋwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ʋ dɪ wɪya no buloŋ
ba aa basa ta yaa ʋ tɪyaŋ.
25 Ba aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya hʋ ko teŋ, a daga wɪya hʋ buloŋ ba aa gyɪma Yesu lugo
tɪyaŋ a tɪya ba, ba sii doŋ nɛ, a mɪɪgɪ mʋ Gyerusalɛm. Saŋa hʋ ba aa mʋ Gyerusalɛm
hʋ tɪyaŋ, ba basɪ Yesu Krisita wɪweliye hʋ rɛ Samaarɪya paalʋʋ tɔnɪ yʋga tɪyaŋ.

Fɪlɪpɪ kyeŋ baal kɪdɪgɪ aa lɪɪ Itoopiya paalʋʋ

26 Ɛɛ rɛ ka malɪka kɪdɪgɪ ko basɪ tɪya Fɪlɪpɪ a baa, "Sii, a mʋ wɪɪpɔsɪɪ noduu dɪɪlaŋ,
a mʋ ŋmaŋbɪnɪɪ hʋ aa lɪɪ Gyerusalɛm kɪ mʋ Gasa." Nyɛ rɛ Fɪlɪpɪ sii kpa mʋ.
27 Ʋ aa mʋ pele ŋmanɪɪ hʋ, dɪ Itoopiya tɪmma baal kɪdɪgɪ rɛ gɛɛ. Ʋ fa yaa bafara
rɛ, a tʋma kɪ tɪya Itoopiya Kuwori. Kuwori hʋ fa yaa haaŋ nɛ, ka ʋ kuwori feŋ yaa
Kandesi. Baal no fa yaa ʋ tʋŋtʋnna tɪyaŋ nɪbal kɪdɪgɪ rɛ. Ʋ rɛ fa aa deŋ kuwori hʋ
molbiye wɪkanɪya abee ʋ dʋwa buloŋ nyuu. Gyerusalɛm nɛ ʋ fa mʋ a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ
aŋ fa mɪɪgɪ kɪ mʋ bee abee gyaagʋ toriku.
28 Ʋ fa hɔŋ toriku hʋ tɪyaŋ gɛɛ rɛ, aŋ kɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ Teŋ lee kɪdɪgɪ Wɪɪsɪ tɪŋdaal
Azaaya aa saba.
29 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ basɪ tɪya Fɪlɪpɪ dɪ ʋ vala mʋ puu toriku hʋ.
30 Nyɛ rɛ Fɪlɪpɪ fá mʋ puu ʋ, dɪ ʋ nɪɪ baal hʋ aa karɪmɪ Wɪɪsɪ teŋ logiŋ hʋ Azaaya
aa saba. Ɛɛ rɛ ʋ pɪyɛsɪ ʋ dɪ ʋ gyɪŋ wɪya hʋ ʋ aa karɪmɪ hʋ memii rɛ?

31 Nyɛ rɛ baal hʋ baa, “Ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa gyɪŋ ba memii dɪ nal bɪ daga tɪya ŋ.” Aŋ yɪrɪ
Fɪlɪpɪ dɪ ʋ ko gyɪŋ hɔŋ pɛ ʋ tɪyaŋ.
32 Wɪɪsɪ teŋ lee hʋ ʋ fa aa karɪmɪ hʋ, wɪɪ no rɛ ba sabɪ doŋ:
“Anɪɪ ba aa kaŋ piyesi kɪ mʋ dɪ ba kpʋ ka ʋ tallɪ ʋ nyʋwa gɛɛ, anɪɪ ba aa kɪ kʋsɪ
pebiye pʋna ka ʋ nyʋwa bee suri gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʋ mɛ bɪ suro ʋ nyʋwa.
33 Ba gyɪ yalmɪ ʋ rɛ weliŋ, ʋ kɪna gyɪ sʋma mɛ, ka ba vʋʋlɪ vɔmɔ ʋ, a kpa kyogisi
tɪya ʋ. Ʋ mɪɪbol yaŋ aa tene taŋha no nyuu nyɛ, aŋnɛ rɛ sɪ wuwo tɪŋ ʋ doho
nala naasɪ.”
34 Baal hʋ aa karɪma Wɪɪsɪ wɪya hʋ teŋ, ʋ pɪyɛsɪ Fɪlɪpɪ, a baa “Aŋnɛ wɪya rɛ Wɪɪsɪ
tɪŋdaal hʋ kɪ basɪ nyɛ? Ʋ tɪɪ wɪya rɛ koo, nɪdɪma kɪdɪgɪ wɪya rɛ?”
35 Ɛɛ rɛ Fɪlɪpɪ yaŋ piili wɪya no ʋ aa karɪma tɪyaŋ, a basɪ Yesu Wɪweliye hʋ buloŋ a
tɪya baal hʋ.
36 Nyɛ rɛ ka ba kpa ŋmanɪɪ hʋ kɪ mʋ, a mʋ pele lee kɪdɪgɪ dɪ nɪɪ pɪŋ doŋ. Ɛɛ rɛ baal
hʋ basɪ tɪya Fɪlɪpɪ a baa, “Na nɪɪ rɛ nyɛ. Bee rɛ sɪ tɔ ŋ wɪɪkyʋwalnɪɪ foyi daha?”
37 Ɛɛ rɛ Fɪlɪpɪ basɪ tɪya ʋ a baa, “Dɪ ɪ rɛ laa Yesu wɪya hʋ buloŋ di abee ɪ tɪya buloŋ,
ŋ sɪ fo ɪ wɪɪkyʋwalnɪɪ.” Ɛɛ rɛ baal hʋ baa, “Ŋ laa di rɛ anɪɪ Yesu Krisita rɛ yaa Wɪɪsɪ
biye.”
38 Ɛɛ rɛ baal hʋ leŋ gyaagʋ hʋ fa aa tarɪ toriku hʋ sɪŋ, ka ʋ bee Fɪlɪpɪ buloŋ kpa tuu
nɪɪ hʋ. Doŋ tɪyaŋ nɛ Fɪlɪpɪ fo ʋ wɪɪkyʋwalnɪɪ.
39 Ba aa ko dɪ ba lɪɪ nɪɪ hʋ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ ko kpa Fɪlɪpɪ dɪɪgɪ. Baal hʋ
bɪrɪma dɪ ʋ bɪl bɪ naa Fɪlɪpɪ, aŋka ʋ kpa ʋ ŋmanɪɪ kɪ vala, ʋ teŋ buloŋ fɪyɛlɪ kɪŋkaŋ.
40 Fɪlɪpɪ yaa dɪ ʋ sɪŋ dɪ ʋ we tɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Azotu tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ gɔllɪ tɔbiisi hʋ
buloŋ mɛ aa we doŋ a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya. Ɛɛ rɛ ʋ yaa a mʋ pele tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Sizaariya.

9

Ɛɛ aa yaa Sɔɔl ko laa Yesu wɪya di
Kpambɪsɪ 22.6-16; 26.12-18

1 Ɛɛ rɛ ka Sɔɔl mɛ ha lɪɪ sɪɪ pɔ Yesu hatɪnna hʋ tɪyaŋ, a kɪ fugisi ba, a kɪ basɪ anɪɪ
ʋ sɪ kpʋ ba.
2 Nyɛ rɛ ʋ sii mʋ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ hʋ lee a sʋla ʋ, ʋ sabɪ tenni
tɪya ʋ dɪ ʋ kaŋ mʋ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Damaasiku. Tenni no fa daga anɪɪ dɪ Sɔɔl ko
mʋ gyʋʋ Gyuuma wɪɪkyʋwaldɪya buloŋ aa we Damaasiku tɪyaŋ, dɪ ba tɪya ʋ ŋmanɪɪ
dɪ ʋ kasɪ nala hʋ aa tɪŋ Yesu Krisita ŋmanɪɪ hʋ, ba baala abee ba haana buloŋ, a kaŋ
ba mɪɪgɪ mʋ Gyerusalɛm.
3 Ɛɛ rɛ Sɔɔl gyɪ sii lɪɪ kpa ŋmanɪɪ a kɪ mʋ Damaasiku. Ʋ gyɪ ko mʋ kpaga Damaasiku
rɛ, dɪ kyaanʋʋ kɪdɪgɪ pirige lɪɪ wɪɪsɪnyuu, a kyaanɪ we ʋ tɪyaŋ.
4 Ʋ lɪɪ tele, aŋka ʋ nɪɪ nal taal dɪ ʋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Sɔɔl, Sɔɔl, bee rɛ tɪŋ ɪ kɪ
dɔgɪsɪ ŋ nyɛ.”
5 Ɛɛ rɛ Sɔɔl pɪyɛsɪ, “Aŋnɛ rɛ yaa ɪ, ŋ Tɪɪna?” Ɛɛ rɛ taal hʋ baa, “Mɪyaŋ Yesu rɛ, nal
hʋ ɪ aa dɔgɪsɪ hʋ.
6 Sii mʋ gyʋʋ tɔɔ hʋ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba sɪ daga ɪ wɪɪ hʋ ɪ aa sɪ yaa.”
7 Sɔɔl bee nala hʋ fa aa val hʋ buloŋ mɪɪgɪ sɪŋ tuwori kɪ deŋ. Beewɪya ba mɛ nɪɪ
taal hʋ rɛ, amɛ ba bɪ naa nal buloŋ.
8 Ɛɛ rɛ Sɔɔl nyagɪ sii sɪŋ, a kaŋ ʋ sɪya suri. Ʋ sɪya gyɪ ta kyirigi waasʋ gɛɛ rɛ, ka ʋ
bee na kɪŋ buloŋ. Ʋ noŋ tɪyaŋ nɛ ba gyɪ kana, a kana ʋ tarɪ mʋ pele Damaasiku.
9 Ʋ nyʋlɪma we doŋ gɛɛ rɛ ʋ kyɛyɛ boto, dɪ ʋ bɪ wuwo di kɪŋ buloŋ, a bɪ wuwo
nyʋwa nɪɪ mɛ.

10 Yesu hatınna hʊ kıdıgı mɛ gyı we Damaasiku tıyaŋ, ba kı yırı Ananiyası. Nyɛ rɛ ʊ duwosi dı á Tıına Yesu yırı ʊ a bası tıya ʊ a baa, “Ananiyası!” Ɛɛ rɛ ʊ saŋa a baa, “Mıyaŋ nɛ nyɛ, Tıına.”
11 Ɛɛ rɛ á Tıına Yesu bası tıya ʊ a baa, “Sii kpa ŋmanıı hʊ ba yırı ŋmaŋ-deginii hʊ, a mʊ baal kıdıgı ba aa yırı Gyudası dıya. Dı ı ko mʊ, pıyɛsı ʊ dı baal kıdıgı aa lıı Taasu rɛ ı kı kyɛ. Ʊ feŋ nɛ yaa Sɔɔl. Ʊ rɛ ha yaŋ kı kyʊwalı Wıısı gɛɛ.
12 Wıısı hʊ kyʊwalıı tıyaŋ, ʊ naa anıı ı Ananiyası rɛ ko gyʊʊ a kpa ı nosi dɔbɔ ʊ tıyaŋ ʊ sıya bıl suri.”
13 Ɛɛ rɛ Ananiyası bası baa, “Ŋ Tıına, nala yʊga rɛ kıŋkaŋ a bası tıya ŋ anıı baal no bɔmɔ rɛ weliŋ abee ı nala hʊ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ.
14 Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası rɛ tıya ʊ ŋmanıı dı ʊ ko Damaasiku daha, a kası nala hʊ buloŋ aa kyʊwalı ı.”
15 Á Tıına Yesu bası tıya Ananiyası a baa, “Sii mʊ. Mıyaŋ nɛ lıı ʊ dı ʊ tuŋ ŋ tʊma. Ʊ sı mʊ bası ŋ wıya tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma abee kuworo abee Iziral tımma mɛ.
16 Mıyaŋ nɛ sı daga ʊ tʊwara maga gɛɛ ʊ aa sı na ŋ wıya.”
17 Ɛɛ rɛ Ananiyası sii kpa mʊ dıya hʊ Sɔɔl aa gyʊwa. Nyɛ rɛ ʊ gyʊʊ a kpa ʊ nosi dɔbɔ Sɔɔl tıyaŋ aŋ baa, “Ŋ naabiye Sɔɔl, á Tıına Yesu hʊ ı aa naa ŋmanıı hʊ tıyaŋ dı ı aa ko daha, ʊ rɛ tıma ŋ dı ŋ ko daha dı ı sıya wuwo suri, ka dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ mɛ gyʊʊ ı tıyaŋ.”
18 Ʊ aa bası gɛɛ, dı kına badɔmɔŋ aa kıı gɛɛ anıı fuwonamıya para pirige lıı tele ʊ sıya tıyaŋ, ka ʊ bıl wuwo kı na. Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ sii, ba fo ʊ wııkyʊwalnıı.
19 Ka ʊ di kına a bıl kaŋ dee. Ʊ gyı we Damaasiku tıyaŋ nɛ kyɛyɛ baŋmana, ʊ bee Yesu hatınna hʊ aa we doŋ.

Sɔɔl bası Wıısı wıya a tıya nala Damaasiku tıyaŋ

20 Ʊ aa we doŋ gɛɛ rɛ, ʊ aa sii mʊ wııkyʊwaldıısı a piili kı bası Yesu wıya a kı tıya nala anıı Yesu rɛ yaa Wıısı biye hʊ.
21 Nala hʊ buloŋ gyı aa nıı wıya hʊ Sɔɔl aa bası, ʊ gyı yaa ba buloŋ wıkperii rɛ. Ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ, a baa “Baal no daa fa we Gyerusalɛm tıyaŋ a kı kpʊ nala hʊ aa laa Yesu wıya di gɛɛ? Ka gɛɛ wıya rɛ ʊ bıl ko daha dı ʊ ko kası ba mʊ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ lee?”
22 Ɛɛ rɛ ka Sɔɔl marı kı bası wıya hʊ abee nyuduwo, a te faafaa hʊ. Ʊ wuwo daga rɛ anıı Yesu rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya dı ʊ ko laa dʊnıya nala ta. Ʊ paalı bası gɛɛ rɛ Gyuuma hʊ buloŋ aa we Damaasiku tıyaŋ polo buloŋ yʊwɔrı, ba bıl bı wuwo laa wıı buloŋ bası.
23 Ʊ gyı we doŋ pıısı rɛ. Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı, Gyuuma hʊ sii vʊʊlı dı ba kpʊ ʊ.
24 Ɛɛ rɛ Sɔɔl ko nıı ba aa kyɛ dı ba kpʊ ʊ hʊ wıya. Wııhaa bee tebine buloŋ, ba aa sıŋ ba bee pagıbal hʊ tıyaŋ nɛ dı ba na ʊ a kpʊ.
25 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı tebine, Sɔɔl noŋ nala hʊ kpa ʊ we simbiye tıyaŋ, a kaŋ ŋmaŋ vʊwa, a kpa ʊ ta ʊ tuu gyee hʊ ba aa saa baarı bee hʊ hal sɔmmm, a sii mʊ Gyerusalɛm.

Sɔɔl we Gyerusalɛm tıyaŋ

26 Sɔɔl aa mʊʊ Gyerusalɛm, ʊ gyı aa kyɛ dı ʊ gyʊʊ Yesu hatınna hʊ aa we doŋ tıyaŋ nɛ. Amɛ ba gyı bı laa di anıı ʊ mɛ laa Yesu wıya di rɛ. Ɛɛ rɛ gyı tıŋ ba gyı kı fá ʊ.
27 Yesu hatınna hʊ kıdıgı ba aa yırı Banabaası rɛ gyı pɛɛ Sɔɔl tıyaŋ, a kana ʊ mʊ Yesu kpambısı hʊ lee. Ʊ rɛ gyı bası tıya ba ɛɛ hʊ Sɔɔl aa naa á tıına Yesu ŋmanıı hʊ tıyaŋ, ʊ bası wıya tıya ʊ. Aŋ ha gyı bıl bası tıya ba ɛɛ hʊ Sɔɔl aa bası Yesu wıya abee nyuduwo a tıya nala Damaasiku tıyaŋ.
28 Nyɛ rɛ ba laa ʊ we ba tıyaŋ, ba beel-ʊ buloŋ we doŋ, a kı gɔllı Gyerusalɛm tıyaŋ,

29 a kı bası Wıısı wıya abee nyuduwo á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ. Ʊ bee Gyuuma hʊ aa
bası Giriki taal gyı aa kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ nɛ. Ba kı lʊga dı ba kpʊ ʊ.
30 Ʊ dɔŋtıŋsı hʊ aa ko nıı anıı dı ba aa lʊga dı ba kpʊ ʊ rɛ, ba sii kana ʊ a mʊ
Sizaariya, ʊ sıŋ doŋ kpa mʊ Taasu.
31 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ, nala hʊ aa laa Yesu wıya di Gyudıya abee Galili abee Samaarıya
paalʊʊ tıyaŋ, ba buloŋ yaŋ na wiyese, a marı laa Wıısı wıya di weliŋ, a kı tıŋ Yesu
á Tıına, a kı fá ʊ mɛ. Wıısı Wiyesi Welii hʊ mɛ pɛ ba tıyaŋ, ba wala kı pɛ.

Piita mʊʊ Liida abee Gyoopa

32 Lee buloŋ nɛ Piita fa kı gɔllı. Kyɛɛ kıdıgı, ʊ sii kpa mʊ Liida dı ʊ na Wıısı nala
hʊ aa we doŋ tıyaŋ.
33 Ʊ aa mʊ doŋ, ʊ na baal kıdıgı ba aa yırı Eniyası. Ʊ fa gbarıga rɛ, a pıŋ dıya
tıyaŋ bısı kyori, dı ʊ bı wuwo lıı bee.
34 Ɛɛ rɛ Piita bası tıya ʊ a baa, “Eniyası, Yesu Krisita tıya ı laaŋfıya rɛ. Sii kpa ı
wasa.” Doŋ tıyaŋ nɛ Eniyası pirigi nyagı sii sıŋ abee dee.
35 Nala hʊ buloŋ aa lıı Liida abee Saarɔŋ aa naa gɛɛ, ba bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ
nɛ aŋ kı tıŋ á Tıına Yesu.
36 Haaŋ kıdıgı mɛ rɛ fa we Gyoopa tıyaŋ, a mɛ fa yaa Yesu hatınnı. Ʊ feŋ nɛ fa yaa
Tabiita (Giriki tımma fa aa yırı ʊ Dɔɔkası; Ʊ memii rɛ yaa wiyeme.) Ʊ fa kaŋ bɔnyɛ
rɛ weliŋ a kı pɛ nyaaba abee nıtaaga tıyaŋ.
37 Piita ha gyı aa we Liida tıyaŋ gɛɛ rɛ ka haaŋ no sʊba Gyoopa tıyaŋ. Nyɛ rɛ ba
fo ʊ nıı, a kana ʊ gyıŋ biŋ salnyuu dıya kıdıgı tıyaŋ.
38 Gyoopa bee Liida fa bı boliye. Nala hʊ aa laa Yesu wıya di Gyoopa tıyaŋ nıı anıı
Piita we Liida tıyaŋ nɛ. Nyɛ rɛ ba tıŋ nala balıya ʊ lee dı ba mʊ sʊla ʊ dı ʊ fa ba
wulo lagı. Ɛɛ rɛ ba mʊ bası tıya ʊ.
39 Piita sii tıŋ ba hal a mʊ ko. Ʊ aa ko pele doŋ, ɛɛ rɛ ba kana ʊ gyıŋ salnyuu dıya
hʊ. Ka lohaana badɔmɔŋ aa we doŋ buloŋ sıŋ ʊ hal a kı wii, a paa galaalıya abee
gavʊwalıya Dɔɔkası aa mara, a ko lıı kı daga Piita.
40 Ɛɛ rɛ Piita leŋ ba buloŋ lıı dıya hʊ tıyaŋ. Ba aa lıı dıya hʊ tıyaŋ ko teŋ, ɛɛ rɛ
ʊ tuu gbinni a kyʊwalı Wıısı. Ʊ aa kyʊwalı Wıısı hʊ mʊ teŋ, ʊ mııgı bırımı sʊʊ hʊ
lee, a bası baa, “Tabiita, sii!” Nyɛ rɛ ʊ kaŋ ʊ sıya suri. Ʊ aa naa Piita, ʊ sii hɔŋ.
41 Nyɛ rɛ Piita mʊ pele ʊ, a kaŋ ʊ noŋ tıyaŋ, ʊ sii sıŋ. Ɛɛ rɛ ʊ yırı Wıısı nala hʊ
abee lohaana hʊ buloŋ ko laŋŋı, a kpa Tabiita tıya ba. Ba buloŋ na ʊ dı ʊ bıl weye.
42 Nyɛ rɛ wıı no taalı Gyoopa buloŋ. Nala yʊga ko laa á Tıına Yesu wıya di.
43 Piita gyı we Gyoopa tıyaŋ a pıısı mʊhʊ rɛ. Baal kıdıgı gyı we doŋ a kı tıgısı
pulo, ba kı yırı Siimɔŋ. Ʊ dıya rɛ Piita gyı gyʊʊ.

10

Piita bası Yesu Wıweliye hʊ tıya Kɔniiliyo

1 Baal kıdıgı rɛ gyı we Sizaariya tıyaŋ ba kı yırı Kɔniiliyo. Ʊ fa yaa laalyuwolo aa
lıı Itali paalʊʊ tıyaŋ nıhıyawʊ rɛ, a fa kı laa ba kɔɔ sıya.
2 Ʊ fa aa tıŋ Wıısı ŋmanıı rɛ weliŋ, ʊ bee ʊ dıya nala buloŋ fa kı kyʊwalı Wıısı.
Ʊ gyı aa kı pɛ Gyuuma nıtaaga tıyaŋ nɛ, aŋ kı kyʊwalı Wıısı mɛ saŋa buloŋ.
3 Kyɛɛ kıdıgı wııhaa anıı kerifi boto saŋa, Kɔniiliyo na ʊ duwoso tıyaŋ dı malıka
kıdıgı ko gyʊʊ yırı ʊ, “Kɔniiliyo.”
4 Nyɛ rɛ ʊ kaŋ ʊ sıya suri dı ʊ deŋ malıka hʊ. Kambıŋ kana ʊ. Ɛɛ rɛ ʊ pıyɛsı a
baa, “Bekiŋ nɛ, ŋ Tıına?” Nyɛ rɛ malıka hʊ bası tıya ʊ a baa, “Wıısı nıı ɛɛ hʊ ı aa
kı kyʊwalı ʊ rɛ, a bıl na ɛɛ hʊ ı aa yaa wıweliye kı tıya nıtaaga mɛ. Nyɛ wıya Wıısı
nıı ı kyʊwala rɛ.

5 Leŋ dı nala mʊ Gyoopa lagılagı no, a kyɛ yırı baal kıdıgı ba aa yırı Siimɔŋ Piita
dı ʊ ko ı lee.
6 Ʊ aa gyʊʊ pul-tıgısıl kıdıgı dıya rɛ ba kı yırı ʊ mɛ Siimɔŋ. Ʊ dıya sıŋ kpaga
mpʊwɔnʊʊ nyʊwa rɛ."
7 Malıka hʊ aa bası wıya no teŋ, ʊ mııgı mʊ. Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ka Kɔniiliyo yırı ʊ
dıya tʊŋtʊnna balıya a pɛ ʊ laalyuwolo kıdıgı tıyaŋ. Laalyuwol no fa yaa nala hʊ aa
sıŋ kı pɔ Kɔniiliyo tıyaŋ kıdıgı rɛ, a fa kı fá Wıısı mɛ kıŋkaŋ.
8 Nyɛ rɛ Kɔniiliyo bası wıya hʊ buloŋ ʊ aa naa a tıya ba, aŋ ta ba, ba kpa mʊ
Gyoopa.
9 Ʊ sıgballıya, wıısı ko kı maga nyutʊtʊʊ gɛɛ, dı ba kpaga Gyoopa rɛ. Saŋa no tıı
tıyaŋ nɛ Piita mɛ sii gyıŋ salnyuu dı ʊ kyʊwalı Wıısı.
10 Doŋ tıyaŋ nɛ losi fa kana ʊ kıŋkaŋ, ʊ baa dı ba yaa kıdiiliye tıya ʊ dı ʊ di. Nyɛ
rɛ ba sii kı yaa kıdiiliye dı ba tıya ʊ. Ba aa yaa kıdiiliye hʊ tıyaŋ nɛ, ka Piita na wıı
anıı duwoso tıyaŋ
11 dı Wıısı nyuu lɔgɔ suri. Ka kıŋ kıdıgı kıı gɛɛ anıı wagyɛbal a lıı wıısınyuu, a
kıı gɛɛ anıı nala rɛ kaŋ ganyʊʊsı hʊ banaa tıyaŋ, a kaŋ ko kı tuu taŋha.
12 Ka pʊsı bee bagıla kɛ iriŋ buloŋ abee gyaala iriŋ buloŋ, abee kına aa tuuri taŋha
buloŋ iriŋ iriŋ we ʊ tıyaŋ.
13 Ɛɛ rɛ ʊ nıı nal taal dı ʊ bası tıya ʊ a baa, "Piita, sii kpʊ kı kyaŋ."
14 Ɛɛ rɛ Piita baa, "Aayı, ŋ Tıına, ŋ ha bı maakyiye kyaŋ kıŋ buloŋ aa yaa bisiŋ kıŋ,
koo á sına."
15 Ɛɛ rɛ taal hʊ bıl mııgı bası tıya ʊ a baa, "Kıŋ kɛ buloŋ Wıısı aa baa ʊ weliye, ta
bası baa ʊ yaa bisiŋ kıŋ nɛ."
16 Wıya no buloŋ yaa gɛɛ rɛ naaŋsıınyʊwa bʊto, ka kına hʊ bıl mııgı gyıŋ
wıısınyuu, aŋ bıl bı ko tuu.
17 Wıı hʊ yaa Piita wıkperii. Ɛɛ rɛ ʊ hɔŋ kı kyɛ wıı hʊ ʊ aa naa memii, dı nala hʊ
Kɔniiliyo fa aa tıma hʊ rɛ pıyɛsa ko sıŋ Siimɔŋ paganyʊwa tıyaŋ gɛɛ.
18 Nyɛ rɛ ba na nal kıdıgı gyaŋwuwo hʊ tıyaŋ a pıyɛsı a baa, "Nıhʊwal kıdıgı we
dıya no tıyaŋ ba kı yırı Siimɔŋ Piita rɛ?"
19 Piita ha fa hɔnɔ rɛ a kaŋ wıı hʊ ʊ fa aa naa hʊ kı bıını dı ʊ na ʊ memii. Ɛɛ rɛ
Wıısı Wiyesi Welii hʊ bası tıya ʊ a baa, "Deŋ na, baala boto rɛ we daha a kı kyɛ ı.
20 Sii tuu, a ta yaa gyegye, ka dı ı tıŋ ba tıyaŋ mʊ. Mıyaŋ nɛ tım-ba ı lee"
21 Nyɛ rɛ Piita sii ko tuu, a bası tıya ba a baa, "Mıyaŋ nɛ yaa nal hʊ ma aa kyɛ.
Bekiŋ wıı rɛ ma kaŋ kı kyɛ ŋ?"
22 ƐƐ rɛ ba baa, "Laalyuwolo nıhıyawʊ kıdıgı ba aa yırı Kɔniiliyo, ʊ rɛ tım-ma. Ʊ
yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ, a kı fá Wıısı mɛ kıŋkaŋ. Gyuuma mɛ buloŋ kı tıya ʊ gyırıma
weliŋ. Malıka kıdıgı rɛ ko bası tıya ʊ dı ʊ yırı ı, dı dı ı rɛ ko ʊ dıya, dı ʊ sı nıı wıı
hʊ ı aa sı bası tıya ʊ."
23 Ɛɛ rɛ Piita sʊl ba dı ba gyʊʊ pıŋ sıya gballı. Ʊ sıya aa gballa, ʊ sii ba buloŋ kpa
mʊ. Nala hʊ aa laa Yesu wıya di Gyoopa tıyaŋ, ba badɔmɔŋ mɛ sii tıŋa ʊ mʊ.
24 Ba aa lıı ŋmanıı, ʊ kyɛlıya kyɛɛ rɛ ba gyʊʊ Sizaariya. Bee no tıyaŋ nɛ Kɔniiliyo
fa we. Ba aa mʊ dı ʊ bee ʊ lʊlla abee ʊ kyaŋsı badɔmɔŋ ʊ aa yıra, dı ba buloŋ hɔŋ
kı gyegili ʊ.
25 Piita aa ko dı ʊ gyʊʊ, Kɔniiliyo sii mʊ kyem-ʊ, a tuu gbinni ʊ sıya tıyaŋ, a kyʊwalı
ʊ.
26 Doŋ tıyaŋ nɛ Piita leŋ ʊ sii sıŋ, ka ʊ bası tıya ʊ a baa, "Ta yaa gɛɛ, beewıya, ŋ
mɛ yaa nihuwobiŋ nɛ anıı ı."
27 Piita bee Kɔniiliyo bası wıya kpa tıŋ dɔmɔŋ kı gyʊʊ dıya hʊ. Piita aa gyʊʊ dı
nala bı kyalla a laŋŋı doŋ.
28 Nyɛ rɛ Piita bası tıya ba a baa, "Ma tııtıı gyıma rɛ anıı Gyuuma wıkyʊwal
ŋmanıı tıyaŋ, ʊ yaa sına rɛ dı ba laŋŋı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ. Ba paalı

bee gyʊʊ ba dɪɪsɪ mɛ gba. Amɛ, ŋ kɛ, Wɪɪsɪ daga ŋ nɛ dɪ ŋ ta buloŋ kaŋ nal buloŋ kɪ yɪrɪ bisiŋ tɪɪna.
29 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba aa ko yɪrɪ ŋ, ŋ bɪ kaŋ vɪya. Ŋ aa ko nyɛ, yaŋ basɪ wɪɪ hʊ aa tɪŋ ɪ yɪrɪ ŋ?”
30 Nyɛ rɛ Kɔniiliyo basɪ tɪya ʊ a baa, “Ʊ kyɛyɛ banaa rɛ nyɛ, anɪɪ saŋa no tɪɪ tɪyaŋ nɛ, wɪɪhaa kerifi boto saŋa, ŋ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ ŋ dɪya tɪyaŋ. Dɪ baal kɪdɪgɪ rɛ gɛɛ, a ko sɪŋ ŋ sɪya tɪyaŋ. Ka ʊ gannɪ buloŋ kɪ tʊla.
31 Nyɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ŋ a baa, ‘Kɔniiliyo, Wɪɪsɪ nɪɪ ɪ aa kɪ kyʊwalɪ ʊ gɛɛ rɛ, a na ɪ aa kɪ pɛ nyaaba abee nɪtaaga mɛ tɪyaŋ gɛɛ.
32 Sii tɪŋ nala dɪ ba mʊ Gyoopa, a kyɛ yɪrɪ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Siimɔŋ Piita dɪ ʊ ko. Ʊ aa gyʊʊ pul-tɪgɪsɪl kɪdɪgɪ dɪya rɛ, ba kɪ yɪrɪ ʊ mɛ Siimɔŋ. Ʊ dɪya sɪŋ kpaga mpʊwɔnʊʊ hʊ nyʊwa rɛ.’
33 Kɔniiliyo bɪl basɪ baa, ‘Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ ta nala lagɪlagɪ dɪ ba ko yɪrɪ ɪ. Ɪ mɛ yaa kuwokeri rɛ, ɪ aa wuwo ko nyɛ. Lagɪlagɪ no, á buloŋ laŋŋa rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, a kɪ gyegili dɪ á nɪɪ wɪɪ hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa daga ɪ dɪ ɪ basɪ tɪya ma.” ’

Piita wɪbasɪɪ

34 Nyɛ rɛ Piita yaŋ kaŋ nyʊwa suri, a baa, “Wɪtɪɪ rɛ, nyɛ kɛ ŋ gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ kɛ sɪya tɪyaŋ, nihuwobiŋ buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
35 Nal kɛ buloŋ aa fá Wɪɪsɪ, aŋ kɪ yaa wɪya hʊ aa tɪŋ ŋmanɪɪ, Wɪɪsɪ aa laa ʊ rɛ. Beewɪya, Wɪɪsɪ bee lugisi nala a kuu ba aa yaa haŋ nihuwobiŋ iriŋ hʊ tɪyaŋ.
36 Na ma nɪɪ duwoso hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya Iziral tɪmma rɛ. Ʊ basɪ tɪya ba rɛ dɪ ba tɪŋ Yesu Krisita dɪ ba bee Wɪɪsɪ mɪɪgɪ marɪ dɔmɔŋ, beewɪya, ʊ rɛ yaa nihuwobiŋ buloŋ Tɪɪna.
37 A piili saŋa hʊ Gyɔɔŋ gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ nɪɪfori hʊ wɪya Galili tɪyaŋ, ma buloŋ gyɪŋ wɪbal hʊ gyɪ aa yaa rɛ Iziral paalʊʊ tɪyaŋ.
38 Ma mɛ nɪɪ Yesu aa lɪɪ Nazarɛti wɪya rɛ. Wɪɪsɪ tɪya ʊ dee rɛ, aŋ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ sii mʊ lee buloŋ, a yaa wɪweliye kɪ tɪya nala, ka nala hʊ buloŋ mɛ Sɪtaanɪ aa vʊwa biŋ, ʊ puri ba mɛ ta, aŋ tɪɪbɪ ba buloŋ. Wɪɪsɪ fa sɪŋ ʊ hal lɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ fa wuwo kɪ yaa wɪya no buloŋ.
39 Wɪya hʊ buloŋ ʊ aa yaa Gyerusalɛm tɪyaŋ abee Gyuuma paalʊʊ tɪyaŋ, ba buloŋ nɛ á na, a yaa ba daŋsɪya diile mɛ. Ba kana ʊ rɛ, a kpaasɪ ʊ mal daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ, ʊ sʊba.
40 Amɛ ʊ kyɛyɛ boto kyɛɛ, Wɪɪsɪ bɪl kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ nɛ, a leŋ nala na ʊ.
41 Ka ʊ aa mɪɪgɪ sii hal tɪyaŋ, nal buloŋ daa bɪl na ʊ, see á nala hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ á yaa ʊ daŋsɪya diile. Á dʊŋ nɛ na ʊ. Ʊ aa sii sʊʊ tɪyaŋ mɛ, á beel-ʊ buloŋ laŋŋa di kɪna rɛ.
42 Ɛɛ rɛ ka ʊ basɪ tɪya ma abee sɪfɪyasɪ dɪ á basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ kɪ tɪya nala, a kɪ daga ba anɪɪ ʊ rɛ Wɪɪsɪ lɪɪ, dɪ ʊ yaa niweye abee sʊʊnɪ buloŋ sarɪdiil.
43 Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ buloŋ mɛ fa basɪ ʊ wɪya rɛ, a baa dɪ nal buloŋ nɛ ko laa ʊ wɪya di, dɪ Wɪɪsɪ sɪ kpa ʊ wɪbɔmɔ buloŋ kyɛ ʊ Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ.”

Wɪɪsɪ kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we nala aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ

44 Piita ha aa sɪŋ kɪ basɪ wɪya hʊ gɛɛ, dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ ko tuu gyʊʊ nala hʊ buloŋ fa aa gyegile kɪ nɪɪ wɪya hʊ tɪyaŋ.
45-46 Gyuuma hʊ fa aa laa Yesu wɪya di, a lɪɪ Gyoopa tɪŋ Piita hal ko, ba nɪya anɪɪ ba aa basɪ wɪya abee taanɪ ba aa bɪ gyɪma, a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ. Ʊ yaa ba wɪkperii, beewɪya, ba fa bɪ liise anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Piita basɪ baa,
47 “Ɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa yaŋ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we á tɪyaŋ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ kpa ʊ we nala no mɛ tɪyaŋ. Wɪbee rɛ yaŋ sɪ wuwo tɔ nala no dɪ ba ta foo ba wɪɪkyʊwalnɪɪ?”

48 Ɛɛ rɛ ka ʋ leŋ ba fo ba wɪɪkyʋwalnɪɪ Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ba sʋla Piita, dɪ ʋ hɔŋ ba lee kyɛyɛ baŋmana.

11

Piita tɪya ʋ ŋmanɪɪ duwoso

1 Yesu kpambɪsɪ hʋ abee nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wɪya di Gyudɪya paalʋʋ buloŋ tɪyaŋ, ba buloŋ nɪya anɪɪ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ.
2 Ɛɛ rɛ ka Piita mɛ mɪɪgɪ ko Gyerusalɛm. Doŋ tɪyaŋ nɛ Gyuuma badɔmɔŋ sii kɪ basɪ ʋ wɪya akuu wɪya hʋ ʋ aa yaa nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ wɪya.
3 Ɛɛ rɛ ba pɪyɛsɪ Piita a baa, "Bee rɛ tɪŋ ɪ mʋ nala hʋ aa bee keri ba pene lee, haalɪ, ɪ beel-ba gba laŋŋɪ di kɪna?"
4 Ɛɛ rɛ Piita yaŋ piili a basɪ wɪya hʋ aa vala gɛɛ buloŋ a tɪya ba.
5 Ʋ baa, "Ɲ gyɪ we Gyoopa tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ, ŋ hɔŋ kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ. Wɪɪsɪ hʋ kyʋwalɪɪ tɪyaŋ nɛ, ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ŋ aa duwosi, ka ŋ na kɪŋ kɪdɪgɪ dɪ ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ wagyɛbal aa lɪɪ wɪɪsɪnyuu ko kɪ tuu, ka ba kaŋ ʋ nyʋʋsɪ hʋ banaa tɪyaŋ, a kaŋ ko tuu biŋ ŋ sɪya tɪyaŋ.
6 Ɲ yaa dɪ ŋ deŋ ʋ tɪyaŋ dɪ ŋ naa pʋsɪ abee bagɪla abee kɪna hʋ buloŋ aa tuuri taŋha abee gyaala iriŋ iriŋ buloŋ we ʋ tɪyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ ka ŋ nɪɪ nal basɪ tɪya ŋ a baa, 'Piita, sii kpʋ kɪ kyaŋ.'
8 Ɛɛ rɛ ŋ baa, 'Aayɪ, ŋ Tɪɪna, ŋ ha bɪ maakyiye di bisiŋ kɪŋ buloŋ." '
9 Nyɛ rɛ taal hʋ bɪl lɪɪ wɪɪsɪnyuu, a basɪ tɪya ŋ a baa, "Kɪŋ kɛ buloŋ Wɪɪsɪ aa baa ʋ weliye, ta baa dɪ ʋ yaa bisiŋ kɪŋ nɛ.
10 Wɪɪ no yaa gɛɛ rɛ naaŋsɪɪnyʋwa bʋto, ka kɪna hʋ bɪl mɪɪgɪ gyɪŋ wɪɪsɪnyuu.
11 Haŋ saŋa hʋ tɪɪ rɛ baala boto mɛ ba aa tɪma ŋ lee, ba lɪɪ Sizaariya, dɪ ba mɛ yaŋ ko kɪ pele dɪya hʋ tɪyaŋ ŋ fa aa gyʋʋ.
12 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ basɪ tɪya ŋ dɪ ŋ ta yaa gyegye, akuu ba aa bɪ yaa Gyuuma wɪya, ka dɪ ŋ tɪŋ ba hal mʋ. Nyɛ rɛ ŋ bee ŋ naabalɪya hʋ aa laa Yesu wɪya di Gyoopa tɪyaŋ nala badʋ sii kpa mʋ Sizaariya, a mʋ gyʋʋ Kɔniiliyo dɪya.
13 Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ma ɛɛ hʋ ʋ aa naa malɪka dɪ ʋ sɪŋ ʋ dɪya tɪyaŋ, a basɪ tɪya ʋ dɪ ʋ tɪŋ nala dɪ ba mʋ Gyoopa a yɪrɪ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Siimɔŋ Piita dɪ ʋ ko.
14 Dɪ ʋ sɪ basɪ wɪya tɪya ba, aŋ daga ba wɪya hʋ aa sɪ laa ʋ bee ʋ dɪya nala buloŋ ta.
15 Ɛɛwɪya, ŋ aa piili kɪ basɪ wɪya hʋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ ko tuu gyʋʋ ba tɪyaŋ nɛ anɪɪ ʋ gyɪ aa laa sɪya ko gyʋʋ á tɪyaŋ piili hʋ tɪyaŋ gɛɛ.
16 Wɪɪ no aa ko yaa tɪyaŋ nɛ, ŋ liisi wɪɪ hʋ á Tɪɪna Yesu fa aa basa. Ʋ fa baa,

'Nɪɪ dʋŋ nɛ Gyɔɔŋ kaŋ kɪ fo nala wɪɪkyʋwalnɪɪ, amɛ ŋ kɛ sɪ kpa Wiyesi Welii hʋ fo ma wɪɪkyʋwalnɪɪ.'

17 Ɛɛ hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa yaŋ kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we á tɪyaŋ saŋa hʋ tɪyaŋ á aa laa á Tɪɪna Yesu Krisita wɪya di, ɛɛ tɪɪ rɛ ʋ kpa ʋ we ba tɪyaŋ mɛ. Mɪyaŋ nɛ yaŋ yaa aŋnɛ, ŋ aa sɪ tɔ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ dɪ ʋ ta yaa ʋ wɪkyɛɛlɪɪ."
18 Ba aa nɪɪ wɪya no, ba bɪl bɪ wuwo basɪ wɪɪ buloŋ. Nyɛ rɛ ba dannɪ Wɪɪsɪ a baa, "Wɪɪsɪ tɪya nala mɛ aa bɪ yaa Gyuuma ŋmanɪɪ rɛ dɪ ba mɛ wuwo bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ, aŋ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii."

Nala hʋ aa laa Yesu wɪya di aŋ kɪ laŋŋɪ Aŋtiyɔki tɪyaŋ

19 Ba aa kpʋʋ Sɪtɪɪvɪŋ hal tɪyaŋ, ɛɛ hʋ ba gyɪ aa dɔgɪsɪ nala hʋ aa laa Yesu wɪya di Gyerusalɛm tɪyaŋ gyɪ leŋ ba gyeniŋ buloŋ lɪɪ fá pɪsa mʋ leye rɛ. Ba tɪyaŋ, badɔmɔŋ gyɪ mʋʋ pele Fɔniisɪya abee Saapʋrɔsɪ paalʋʋ rɛ, abee tɔɔ hʋ ba aa yɪrɪ Aŋtiyɔki. Doŋ tɪyaŋ ba basɪ Wɪɪsɪ wɪya a kɪ tɪya Gyuuma hʋ dʋŋ aa we doŋ.

20 Amɛ nala hʋ badɔmɔŋ aa laa Yesu wɪya di Saapʋrɔsɪ abee Sariini tɪyaŋ sii mʋ
Aŋtiyɔki, a basɪ á Tɪɪna Yesu wɪweliye hʋ a kɪ tɪya nala hʋ mɛ aa bɪ yaa Gyuuma.
21 Wɪɪsɪ gyɪ pɛɛ ba tɪyaŋ nɛ, a sɪŋ ba hal mɛ. Ɛɛ rɛ nala yʋga gyɪ laa Yesu wɪya di
a bɪrɪmɪ kɪ tɪŋa ʋ.
22 Nyɛ rɛ wɪɪ no duwoso gyɪ pele Yesu hatɪnna hʋ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ. Ba sii
tɪŋ Banabaasɪ dɪ ʋ mʋ Aŋtiyɔki na.
23 Ʋ gyɪ aa mʋwa, ʋ naa ɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa pɛɛ nala hʋ tɪyaŋ nɛ. Ʋ teŋ buloŋ gyɪ fɪyɛlɪ.
Ʋ basɪ wɪya kyagɪlɪ ba weliŋ aŋ baa dɪ ba sɪŋ á Tɪɪna Yesu laadii tɪyaŋ abee ba tɪsɪ
buloŋ aŋ ta ko kpa kɪ ta.
24 Banabaasɪ fa yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna rɛ, a fa laa Wɪɪsɪ di weliŋ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ
mɛ fa we ʋ tɪyaŋ weliŋ. Ɛɛ nyuniŋ, nala gyɪ yʋga rɛ a ko laa Yesu wɪya di.
25 Nyɛ rɛ Banabaasɪ sii mʋ Taasu, dɪ ʋ kyɛ Sɔɔl lee.
26 Ʋ aa mʋʋ na ʋ, ʋ kana ʋ, ba buloŋ mɪɪgɪ ko Aŋtiyɔki. Banabaasɪ bee Sɔɔl buloŋ
gyɪ hɔŋ doŋ nɛ bɪŋpiliŋ. Ba bee nɪgyamaa hʋ aa laa Yesu wɪya di aa vala kɪ laŋŋɪ
saŋa buloŋ, ba kɪ daga nala hʋ Wɪɪsɪ wɪya. Aŋtiyɔki tɪyaŋ nɛ ba gyɪ piili kaŋ Yesu
hatɪnna kɪ yɪrɪ Krisitabiisi.
27 Saŋa no tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋdaala badɔmɔŋ mɛ lɪɪ Gyerusalɛm a ko Aŋtiyɔki.
28 Ba kɪdɪgɪ feŋ nɛ Agabu. Nyɛ rɛ ʋ sii sɪŋ a tɪya Wɪɪsɪ tɪŋdarɪ, a baa dɪ losiŋbɔŋ
sɪ gyʋʋ dʋnɪya buloŋ. (Losi no gyɪ ko kɪ gyʋʋ dɪ Kilodiyasi rɛ fa yaa Roma paalʋʋ
kuworibal.)
29 Nyɛ rɛ Yesu hatɪnna hʋ vʋʋlɪ anɪɪ ba sɪ kɪyɛsɪ molbiye, a tɪma dɪ ba kaŋ mʋ tɪya
ba dɔŋtɪŋsɪ Krisitabiisi hʋ aa we Gyudɪya paalʋʋ tɪyaŋ. Ba baa dɪ nal buloŋ tɪya
maga gɛɛ hʋ buloŋ ʋ aa kana.
30 Ɛɛ rɛ ba kɪyɛsɪ molbiye no ko pɛ dɔmɔŋ, a kpa tɪya Banabaasɪ bee Sɔɔl dɪ ba kaŋ
mʋ tɪya Krisitabiisi nɪhɪyasɪ hʋ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ.

12

Ba marɪ kɪ dɔgɪsɪ Yesu hatɪnna hʋ

1 Saŋa no tɪyaŋ, Gyuuma paalʋʋ kuworibal feŋ nɛ fa yaa Hɛrɔtɪ. Ɛɛ rɛ ʋ mɛ sii piili
a kɪ dɔgɪsɪ Krisitabiisi hʋ badɔmɔŋ.
2 Ʋ gyɪ leŋ ba kaŋ Gyɔɔŋ maana Gyemsi rɛ, a keri ʋ nyuu abee takoobii.
3 Ʋ gyɪ aa na dɪ Gyuuma hʋ teŋ fɪyɛla abee wɪɪ hʋ ʋ aa yaa tɪyaŋ, ʋ bɪl leŋ ba kaŋ
Piita mɛ tɔ dɪyaŋ. (Ba kyɛbal hʋ tɪyaŋ ba aa kyaŋ paanʋʋ ba aa bɪ wee sɪbʋl hʋ, ʋ
tɪyaŋ nɛ ba gyɪ kaŋ Piita gɛɛ).
4 Ba gyɪ aa kaŋ Piita, ba gyɪ kana ʋ mʋ tɔ dɪya tɪyaŋ nɛ. Ka Kuwori Hɛrɔtɪ leŋ
laalyuwolo fi abee badʋ sɪŋ kɪ pɔ ʋ. Ba nala banaa gyɪ aa deŋ ʋ mʋ maga gɛɛ rɛ ka
banaa mɛ bɪl ko laa ba. Kuwori Hɛrɔtɪ fa aa kyɛ dɪ Dɪɪsɪ-parɪ-banɪɪ Kyɛbal hʋ rɛ fa
baŋ, ka dɪ ʋ yaŋ lɪɪ Piita nɪtɔdɪya hʋ tɪyaŋ, a tɪya nala hʋ dɪ ba di ʋ sarɪya.
5 Piita gyɪ we nɪtɔdɪya hʋ tɪyaŋ nɛ, ka Krisitabiisi hʋ aa laŋŋɪ saŋa buloŋ, a kyʋwalɪ
Wɪɪsɪ kɪ tɪya ʋ sɪfɪyaŋ abee ba tɪsɪ buloŋ.

Malɪka lɪɪ Piita nɪtɔdɪya hʋ tɪyaŋ

6 Nyɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ tebine, Piita gyɪ pɪŋ laalyuwol hʋ aa deŋ ʋ balɪya tʋtʋʋ, ka ba
kaŋ kyɔrʋmɔ balɪya vʋwa ʋ a mʋ mal ba kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ. Ka laalyuwolo mɛ ha
sɪŋ pɔ nɪtɔdɪya hʋ dimbeenyʋwa. Ʋ sɪya rɛ fa sɪ sii gballɪ dɪ Hɛrɔtɪ lɪɪ ʋ nɪtɔdɪya hʋ
tɪyaŋ a tɪya bee hʋ nala dɪ ba di ʋ sarɪya.
7 Nyɛ rɛ malɪka kɪdɪgɪ pirigi ko sɪŋ Piita lee. Nɪtɔdɪya hʋ buloŋ kyaanɪ. Nyɛ rɛ
malɪka hʋ ko pɪyɛsɪ Piita vaaŋ tɪyaŋ, a kyisi ʋ, a basɪ tɪya ʋ dɪ ʋ sii lagɪ. Nyɛ rɛ
kyɔrʋmɔ hʋ pirigi yɔrɪmɪ lɪɪ Piita nosi tɪyaŋ a tuu tele.

8 Ɛɛ rɛ malıka hʋ bası tıya ʋ a baa, “Sii paa ı kına laalı aŋ paa ı naatɔbɔ mɛ we.
Doŋ nɛ Piita yaa gɛɛ. Malıka hʋ bıl bası tıya ʋ a baa, ‘Kpa ı wagyɛ tɔ, a kı tıŋa ŋ
hal.” ’
9 Nyɛ rɛ ʋ tıŋa ʋ hal lıı nıtɔdıya hʋ tıyaŋ. Ʋ aa tıŋ malıka hʋ hal gɛɛ, ka ʋ ha fa
bı gyıma dı wıı hʋ malıka hʋ aa yaa yaa wıtıı rɛ, koo ʋ aa duwoso rɛ.
10 Ba mʋ gallı laalyuwolo hʋ aa sıŋ sıya a kı deŋ nıtɔdıya hʋ a bıl mʋ gallı
laalyuwolo hʋ badɔmɔŋ mɛ aa sıŋ hal a mɛ ha kı deŋ nıtɔdıya hʋ, a mʋ pele hɔgı
boro hʋ aa tɔɔ pagıbal hʋ aa gyʋʋ bee hʋ. Ɛɛ rɛ boro hʋ suri ʋ tıı tıyaŋ ba mʋ lıı.
Ba lıı kpa ŋmanıı kıdıgı a vala kı mʋ. Ba aa kpa vala mʋhʋ malıka hʋ leŋ Piita ta
doŋ, aŋ mʋ.
11 Doŋ tıyaŋ nɛ Piita hakıla yaŋ ko, ʋ gyıma anıı wıya hʋ aa yaa hʋ yaa wıtıı rɛ. Ɛɛ
rɛ ʋ baa, “Nyɛ kɛ, ŋ gyıma anıı Wıısı rɛ tıŋ ʋ malıka dı ʋ ko laa ŋ ta Kuwori Hɛrɔtı
nosi tıyaŋ abee wıbɔmɔ hʋ buloŋ Gyuuma hʋ fa aa liisi dı ba yaa ŋ.”
12 Piita aa ko gyıŋ nyɛ tıyaŋ, ʋ kpa mʋ Gyɔɔŋ Maakı nıına Mɛɛrı dıya. Ʋ mʋʋ doŋ
dı nıgyamaa laŋŋa a kı kyʋwalı Wıısı.
13 Ɛɛ rɛ Piita mʋ ŋmaa pagıbal hʋ boro. Haŋtolibiye kıdıgı aa yaa dʋŋdɔbıı haŋ
dıya hʋ tıyaŋ, ba kı yırı Roda, ko lıı dı ʋ na nal hʋ aa ŋmaa boro hʋ.
14 Ʋ aa ko nıı tıına taal, ʋ gyıma anıı Piita rɛ. Ʋ teŋ buloŋ fıyɛlı kıŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ
bıl bı suro boro hʋ, aŋ mııgı fá gyʋʋ bası tıya nala hʋ aa we dıya hʋ tıyaŋ anıı Piita
rɛ sıŋ gyaŋhala tıyaŋ.
15 Ɛɛ rɛ ba mııgı bası tıya ʋ dı ʋ aa yaarı rɛ. Ka ʋ ha vıya aŋ baa dı wıtıı rɛ ʋ kı
bası. Ɛɛ rɛ ba baa dı gɛɛ kɛ Piita dʋma rɛ ʋ na gɛɛ.
16 Ba aa bası wıya no buloŋ gɛɛ, ka Piita mɛ ha sıŋ kı ŋmaa boro hʋ. Ɛɛ rɛ ba ko
kaŋ boro hʋ suri dı ʋ rɛ sına gɛɛ, ba buloŋ nyʋʋsı fıyɛlı kıŋkaŋ.
17 Ɛɛ rɛ Piita kaŋ ʋ noŋ viri ba dı ba leŋ kyagıŋsı, aŋ bası tıya ba ɛɛ hʋ Wıısı aa lıı
ʋ nıtɔdıya hʋ tıyaŋ. Ʋ baa dı ba bası wıı no tıya Gyemsi abee ba nıkaalıya hʋ mɛ
aa laa Yesu wıya di. Ʋ aa bası wıya no buloŋ ko teŋ ʋ leŋ ba aŋ mʋ lee kıdıgı.
18 Ʋ sıya aa gballa kyıkyʋwala ba kyɛ Piita lɔlɔ. Ɛɛ rɛ nyʋʋtaaduwo gyʋʋ ba, ba
hakıllı buloŋ vʋgımı, ba kı pıyɛsı dɔmɔŋ anıı lee rɛ Piita we?
19 Ɛɛ rɛ Kuwori Hɛrɔtı baa dı ba kyɛ kaŋ Piita ko. Nyɛ rɛ ba kyɛ ʋ lɔlɔ. Kuwori
Hɛrɔtı marı pıyɛsı laalyuwolo hʋ dı ʋ gyıŋ ɛɛ hʋ wıya hʋ aa vala, aŋ baa dı ba kpʋ
ba. Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Kuwori Hɛrɔtı sii Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ, a kpa mʋ Sizaariya, a
hɔŋ doŋ.

Ɛɛ kuwori Hɛrɔtı aa sʋba

20 Saŋa no tıyaŋ, Kuwori Hɛrɔtı gyı naa baaŋ nɛ kıŋkaŋ Taaya bee Siidɔŋ tımma
nyuu tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ba sii yaa nyʋʋdıgı mʋ dı ba na Kuwori Hɛrɔtı. Nyɛ rɛ ba laa sıya
mʋ na Bilasitu, nal hʋ aa deŋ Kuwori hʋ dıya, dı ʋ pɛ ba tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ laa nyʋwa
dı ʋ sı pɛ ba tıyaŋ. Nyɛ rɛ ba kpa mʋ Hɛrɔtı lee, a sʋla ʋ dı ʋ leŋ dı ba beel-ʋ mııgı
marı dɔmɔŋ. Kuwori Hɛrɔtı paalʋʋ rɛ Taaya bee Siidɔŋ tımma kıdiiliye fa aa lıı kı
ko. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı ko dı ba beel-ʋ mııgı marı dɔmɔŋ gɛɛ.
21 Nyɛ rɛ Kuwori Hɛrɔtı tıya ba kyɛɛ dı ba ko. Kyɛɛ hʋ aa ko pele, Kuwori Hɛrɔtı
sii laalı ʋ kuwori gannı a lıı hɔŋ ʋ kuworikpasa nyuu tıyaŋ a bası wıya kı tıya nala
hʋ.
22 Ɛɛ rɛ nala hʋ buloŋ kyıırı yʋga, a kı bası, “Nihuwobiŋ wıbasıı daa nyɛ, Wıısı rɛ
aa bası.”
23 Ba gyı aa bası gɛɛ, Kuwori Hɛrɔtı gyı bı bası tıya ba anıı ʋ bı yaa Wıısı, aŋ mııgı
laa Wıısı yohuŋ tıya ʋ tıı. Ɛɛ rɛ tıŋ, haŋ lagılagıbiye hʋ, malıka ko tuu ŋmaa ʋ biŋ
wııla, kyaaŋkyʋwana gyʋʋ kpa ʋ tıya buloŋ di ʋ sʋba.
24 Ka Wıısı wıya hʋ kɛ ha marı taalı gyʋʋ kı mʋ lee buloŋ, nıgyamaa nıı a laa di.

25 Saŋa no tıyaŋ, dı Banabaası bee Sɔɔl mɛ gyı teŋ wıı hʊ ba aa ko Gyerusalɛm dı
ba yaa rɛ. Ɛɛ rɛ ba kaŋ Gyɔɔŋ Maakı pɛ ba tıyaŋ, a mııgı mʊ Aŋtiyɔki.

13

Wıısı Wiyesi Welii hʊ lıı Banabaası bee Sɔɔl dı ba gɔllı bası Wıısı wıya

1 Krisitabiisi hʊ aa we Aŋtiyɔki tıyaŋ, ba badɔmɔŋ fa yaa Wıısı tıŋdaala rɛ,
badɔmɔŋ mɛ fa yaa nala hʊ aa daga Yesu hatınna hʊ. Ba fene rɛ nyɛ: Banabaası
abee Simiyɔŋ (Ba fa kaŋ Simiyɔŋ kı yırı nibiŋ nɛ), abee Lusıya aa lıı Sariini paalʊʊ,
abee Sɔɔl, a yaŋ bee Meniyaŋ. (Ba paalʊʊ hʊ Kuworibal hʊ ba aa yırı Hɛrɔtı dıya
tıyaŋ nɛ Meniyaŋ fa waa).
2 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı, nala no sii vʊwa nyʊwa, a kı kyʊwalı Wıısı. Ɛɛ tıyaŋ nɛ Wıısı
Wiyesi Welii hʊ bası tıya ba a baa, “Ma lıı Banabaası bee Sɔɔl tıya ŋ. Ŋ lıı ba rɛ dı
ba tʊŋ ŋ tʊma tıya ŋ.”
3 Nyɛ rɛ ba vʊwa nyʊwa, a kpa nosi dɔbɔ ba nyuni tıyaŋ, a kyʊwalı Wıısı tıya ba,
aŋ na ta ba ba lıı ŋmanıı.

Banabaası bee Sɔɔl mʊʊ Saapʊrɔsı

4 Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa tıŋ Banabaası bee Sɔɔl gɛɛ, ba sii kpa tuu mʊ tɔɔ kıdıgı aa
sıŋ mpʊwɔnʊʊ nyʊwa, ba kı yırı Selusıya. Doŋ tıyaŋ nɛ ba sıŋ kpa nııduworibori bal,
a mʊ Saapʊrɔsı paalʊʊ. Nıı fa gol Saapʊrɔsı paalʊʊ buloŋ nɛ ko baŋ kyeme.
5 Ɛɛ rɛ ba mʊ pele Saapʊrɔsı paalʊʊ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Salami. Doŋ tıyaŋ, ba
gyı gyʊʊ Gyuuma wııkyʊwaldıısı rɛ, a bası Wıısı wıya kı tıya nala yʊga. Ba gyı kaŋ
Gyɔɔŋ Maakı mɛ tıŋ ba tıyaŋ nɛ, dı ʊ kı kyiyeli ba tʊma hʊ tıyaŋ.
6 Nyɛ rɛ ba gɔllı Saapʊrɔsı paalʊʊ buloŋ, a mʊ pele tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Paafɔsı.
Doŋ tıyaŋ nɛ ba gyı na daaluliye tıına kıdıgı ba aa yırı Baa-Yesu. (Ʊ feŋ hʊ memii rɛ
yaa Gyoosʊwa biibaal). Ʊ fa yaa Gyuu rɛ, a gyı kı mʊrı nala anıı ʊ yaa Wıısı tıŋdaal
lɛ.
7 Roma nıhıyawʊ hʊ fa aa deŋ doŋ paalʊʊ ba kı yırı Sɛɛgyiyo Pawulo dıya tıyaŋ
nɛ ʊ fa we. Sɛɛgyiyo Pawulo fa kaŋ wıgyʊŋ nɛ weliŋ. Nyɛ rɛ ʊ yırı Banabaası bee
Sɔɔl dı ba ko ʊ dıya. Beewıya ʊ fa aa kyɛ dı ba ko bası Wıısı wıya tıya ʊ rɛ.
8 Ɛɛ rɛ Ɛliması, daaluliye hʊ tıına, sii kpa nyʊʊtaaduwo gyʊʊ Sɔɔl ma wıbasıı hʊ
tıyaŋ, a kı lʊga dı ʊ mʊrı Sɛɛgyiyo Pawulo dı ʊ ta laa Yesu wıya di. (Giriki taal tıyaŋ
nɛ ba fa kaŋ Baa-Yesu kı yırı Ɛliması).
9 Ɛɛ rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ ko gyʊʊ Sɔɔl tıyaŋ. (Sɔɔl feŋdıgı mɛ rɛ fa bıl yaa
Pɔɔl). Ɛɛ rɛ ʊ gıyɛnı daaluliye hʊ tıına,
10 aŋ bası tıya ʊ a baa, “Ɛɛ dɔŋ Sıtaanı biye, Ɪ kɛ bı sıŋ pɔ dı wıwelii buloŋ yaa. Ɪ
yaa gyambatıına rɛ, a yaa nıbɔmɔ buloŋ kuwori. Ɪ lʊgı buloŋ nɛ yaa dı ı kaŋ Wıısı
wıtıı hʊ bırımı kyige dı ʊ bırımı wınyıyɛl.
11 Yaŋ kı gyıma, Wıısı sı ko ı tıyaŋ, dı ı nyʊlımı, a maga magıı kıdıgı aŋ na na
pʊlʊŋ.” Pɔɔl aa bası nyɛ teŋ, Ɛliması pirige baa dı ʊ deŋ, dı bilhuu kıdıgı ko tɔ ʊ
sıya, ʊ nyʊlımı. Ʊ teŋ sii gɔllı lannı kı kyɛ nal dı ʊ kaŋ ʊ noŋ tıyaŋ.
12 Roma nıhıyawʊ hʊ aa naa wıı hʊ aa yaa, ʊ sıŋ doŋ laa Yesu wıya di. Beewıya,
á Tıına Yesu Krisita wıya hʊ buloŋ ba aa basa fa yaa ʊ nyʊʊfıyɛlı lɛ.

Banabaası bee Pɔɔl mʊʊ Aŋtiyɔki hʊ aa we Pisidıya paalʊʊ tıyaŋ

13 Nyɛ rɛ Pɔɔl bee ʊ hatınna hʊ sii gyʊʊ nııduworibori bal, a lıı Paafɔsı tıyaŋ, a kpa
mʊ tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Pɛɛga, a we Pamfilıya paalʊʊ tıyaŋ. Doŋ nɛ Gyɔɔŋ Maakı kɛ
ta ba, aŋ mııgı mʊ Gyerusalɛm.
14 Ba mɛ sii doŋ, a kpa mʊ Aŋtiyɔki aa we Pisidıya paalʊʊ tıyaŋ. Kyɛwiyesii hʊ
kyɛɛ ko baŋ pele, ba sii mʊ Gyuuma wııkyʊwaldıya.

15 Ɛɛ rɛ nal kıdıgı sii karımı Wıısı Teŋ, a lıı mırısı hʊ Moosi fa aa saba biŋ dı
ba kı tıŋa tıyaŋ, abee Wıısı tıŋdaala fa aa saba tenni hʊ tıyaŋ. Ʊ aa karımı wıya
no ko teŋ, wıkyʊwaldıya hʊ nıhıyası tıma dı ba mʊ bası tıya Pɔɔl ma a baa, "Á
nımmabalıya, dı mamaa rɛ kaŋ wıı ma aa kyɛ dı ma bası tıya nala hʊ, dı ba tenni
marı polli, ma sı wuwo sii bası."
16 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii sıŋ, a kaŋ ʊ nosi viri dı ba leŋ kyagıŋsı, aŋ yaŋ piili kı bası,
"Ŋ kuwobalıya Iziral tımma, abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, aŋ we daha a yaa
wıkyʊwalla, ma buloŋ gyegili nıı daha.
17 Wıısı hʊ ámaa Iziral tımma aa kyʊwalı, ʊ rɛ lıı á naabaala, a leŋ ba wala, a yaa
paalʊʊ piliŋ nala, saŋa hʊ ba gyı aa yaa nıhʊwala Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ. Ʊ dee tıyaŋ
nɛ ʊ kaŋ ba lıı Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ.
18 Ʊ gyı deŋ ba rɛ abee kenyiri bısı mɔllıbalıya pogo tʊtʊʊ tıyaŋ.
19 Ʊ gyı leŋ ba yuwo laa paalʊʊbala bapɛ rɛ Keenaŋ paalʊʊ tıyaŋ, ba bırımı ba
kına. Wıya no buloŋ gyı yaa rɛ bısı kɔɔsıbanaa abee mɔllıbalıya bee fi paga tıyaŋ.
20 Ba gyı aa hɔŋ doŋ tıyaŋ, Wıısı gyı aa lıı sılaala rɛ, ba kı deŋ ba abee ba paalʊʊ
hʊ. Ɛɛ rɛ ʊ yaa gɛɛ, a mʊ pele saŋa hʊ Wıısı tıŋdaal Samuwɛl aa ko we doŋ.
21 Ɛɛ rɛ ba sʊla Wıısı dı ʊ lıı kuworibal tıya ba. Nyɛ rɛ Wıısı laa nyʊwa, a lıı Sɔɔl
tıya ba dı ʊ yaa ba kuworibal. Sɔɔl fa yaa Kisi biibaal lɛ, a lıı Bɛngyamin bekyigi
nala tıyaŋ. Ʊ gyı dii koro hʊ rɛ bısı mɔllıbalıya.
22 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ Wıısı wuri koro hʊ, aŋ mııgı leŋ Deviti di. Nyɛ rɛ Wıısı gyı bası
Deviti wıya. Ʊ baa, 'Gyesi biibaal Deviti rɛ yaa ŋ teŋfıyɛl nal. Ʊ rɛ sı yaa wıı hʊ kɛ
buloŋ ŋ aa kyɛ dı ʊ yaa.'
23 Deviti doho nala tıyaŋ nɛ Yesu mɛ lıı. Wıısı rɛ leŋ ʊ ko yaa Iziral tımma laataal,
anıı ʊ fa aa wee nyʊwa gɛɛ.
24 Ka dı Yesu mɛ na ko, Gyɔɔŋ fa bası Wıısı wıya tıya Iziral tımma buloŋ nɛ. Ʊ
bası tıya ba rɛ dı ba bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ ka dı ʊ fo ba wıkyʊwalnıı.
25 Gyɔɔŋ tʊma aa ko kpaga tenii, ʊ pıyɛsı nala hʊ rɛ a baa, 'Kıbee rɛ ma bıını dı ŋ
yaa? Ŋ daa yaa nal hʊ ma aa gyegili dı ʊ ko hʊ. Ʊ rɛ sı tıŋ ŋ hal ko. Ŋ mɛ gba paalı
bı maga dı ŋ kaŋ haŋ nal hʊ naatɔbɔ ŋması mɛ gba puri!'
26 Ŋ naabalıya, Abıraham doho nala abee ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma aŋ kı
kyʊwalı Wıısı, ámaa rɛ ba bası wıya hʊ aa daga ɛɛ hʊ Wıısı aa sı laa ma ta, a tıya
gɛɛ.
27 Yesu aa ko, nala hʊ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ abee ba nıhıyası buloŋ fa bı gyıma
anıı ʊ rɛ yaa á laataal hʊ. Ba mɛ fa bı gyıŋ Wıısı tıŋdaala hʊ wıbasıı memii, abee
wıya hʊ ba fa aa kı karımı Kyɛwiyesii kyɛɛ buloŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba kpʊ Yesu, a leŋ Wıısı
tıŋdaala wıbasıya hʊ ko yaa wıtıı.
28 Ba paalı bı naa wıı buloŋ ʊ aa yaa kyogi, a fa maga dı ba kpʊ ʊ, ka ba vıya, aŋ
sʊla Pilato dı ʊ leŋ dı ba kpʊ ʊ.
29 Wıya hʊ buloŋ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ anıı ba sı yaa Yesu, ba buloŋ nɛ ba
yaa ʊ. Ɛɛ hal tıyaŋ, ba yaŋ lallı ʊ daagarıı hʊ tıyaŋ, a kana ʊ mʊ hogo.
30 Amɛ Wıısı gyı kyisi ʊ rɛ sʊʊ tıyaŋ.
31 Ʊ aa sii sʊʊ tıyaŋ mɛ, ʊ kana ʊ tıı ko daga nala hʊ fa aa tıŋa ʊ tıyaŋ a lıı Galili
mʊ Gyerusalɛm nɛ kyɛgyamaa. Lagılagı no, ba aa rɛ yaa ʊ daŋsıya tımma, a bası ʊ
wıya kı tıya Iziral tımma.
32 Á mɛ ko daha rɛ dı á bası Wıısı wıweliye hʊ tıya ma. Wıı hʊ Wıısı aa wee
nyʊwa tıya á naabaala dı ʊ sı yaa,
33 nyɛ kɛ, ʊ yaa tıya ma rɛ, á nala hʊ aa yaa ba doho nala, akuu ʊ aa kyisi Yesu sʊʊ
tıyaŋ wıya. Ba saba gɛɛ wıya Wıısı Teŋ logiŋ kıdıgı ba aa yırı Yııla tıyaŋ nɛ. Yııla
teŋ no tıyaŋ, ba sabı Yesu wıya rɛ a baa,
'I yaa ŋ biibaal lɛ, Mıyaŋ nɛ yaa ı kuwo gyınaŋ.'

34 Wiisi Teŋ lee kidigi tiyaŋ, Wiisi bil basi ɛɛ hu u aa si kyisi Yesu suu tiyaŋ nɛ, a ta leŋ di u puw buwa tiyaŋ, a baa,
‘Ŋ kɔni si pɛ ma weliŋ aniı ŋ fa aa wee nyuwa tiya Deviti gɛɛ.’
35 Logiŋ digi tiyaŋ mɛ bila, ba bil saba rɛ, a baa,
‘I bi si leŋ di I Tipulun Tiina suba a puw buwa tiyaŋ.’
36 Deviti fa tiŋ Wiisi kyɛri rɛ u miibol buloŋ tiyaŋ, aŋ ko suba. Ba kpa u hogo pɛ u naabaala tiyaŋ, u puwa.
37 Amɛ nal hu kɛ Wiisi aa kyise suu tiyaŋ, u bi puw buwa tiyaŋ.
38 Ŋ naabaliya, á aa kyɛ di ma gyima weliŋ nɛ aniı baal no lahɔrumɔ tiyaŋ nɛ á wuwo gyiŋ ɛɛ hu Wiisi aa kpa wibɔmɔ ki kyɛ nala, á mɛ wuwo basi ki tiya ma nyɛ.
39 Nal hu buloŋ aa laa u wiya di, u laa u tiina ta u wibɔmɔ buloŋ tiyaŋ nɛ, a leŋ u yaa tipulun tiina Wiisi siya tiyaŋ. Amɛ mirisi hu buloŋ Moosi fa aa saba biŋ di nala ki tiŋa kɛ fa bi wuwo laa ma ki ta ma wibɔmɔ tiyaŋ.
40 Ma fiyɛli ma siya weliŋ, di wiya hu Wiisi tiŋdaala fa aa basa ta ko di ma. Ba baa,
41 ‘Ma nala hu aa muŋ Wiisi, ma ki gyima weliŋ. Wii hu ŋ aa si yaa ma miibol tiyaŋ, ma bi si laa di, haali di nal mɛ rɛ fa basi tiya ma mɛ, ka ma bee gyima u sii. Amɛ u si yaa ma wikperii a leŋ di ma suba.” ’
42 Pɔɔl bee Banabaasi aa basi wiya no buloŋ teŋ, ba sii di ba lii wiikyuwaldiya hu tiyaŋ. Ɛɛ rɛ nala hu sul ba di ba bil miigi ko kyɛwiyesii no aa ko kyɛɛ, a bil mari basi wiya no tiya ba.
43 Nala hu buloŋ aa ko lii wiikyuwaldiya hu tiyaŋ, ɛɛ rɛ Gyuuma abee nala hu buloŋ aa bi yaa Gyuuma, aŋ ki kyuwali Gyuuma Wiisi sii giri tiŋ Pɔɔl bee Banabaasi hal. Doŋ tiyaŋ nɛ Pɔɔl bee Banabaasi basi wiya yuga a tiya ba, aŋ kpaani ba di ba kpa ba wii buloŋ tiya Wiisi aŋ yelli Wiisi duŋ.

44 Ʊ hal kyɛwiyesii hu kyɛɛ bil aa pele, bee hu nala gyeniŋ buloŋ nɛ gyi sii mu wiikyuwaldiya hu di ba nii Wiisi wiya.

45 Amɛ Gyuuma hu fa aa naa nigyamaa hu laŋŋa yuga gɛɛ, ba tisi ki hɔlli. Ɛɛ rɛ ba sii kpa nyuutaaduwo kyeŋ Pɔɔl, aŋ ki tuusi u, a ki kyogi u feŋ.

46 Ka Pɔɔl bee Banabaasi kɛ yeŋŋi ba wiya, aŋ mari basi wiya abee nyuduwo a baa, “Ʊ fa maga di ba laa siya basi Wiisi wiya tiya mamaa Gyuuma rɛ, amɛ ma bi laa di, aŋ baa di ba yaa winyiyɛl lɛ. Nyɛ tiyaŋ, ma daga aniı ma bi maga di ma kaŋ miibol aa bi kaŋ tenii rɛ gɛɛ. Ɛɛwiya, á si leŋ ma aŋ mu nala hu aa bi yaa Gyuuma lee.

47 Beewiya, Wiisi basi tiya ma Wiisi Teŋ logiŋ kidigi tiyaŋ nɛ aniı gɛɛ rɛ á si yaa. Ʊ baa,
‘Miyaŋ nɛ lii ma di ma yaa nala hu aa bi yaa Gyuuma kyaanuu, a daga ba ŋmaniı hu ŋ aa si tiŋa a laa dunya nala buloŋ miibol ta.” ’

48 Nala hu aa bi yaa Gyuuma aa nii wii no, ba tenni buloŋ fiyɛli, ba ki danni Wiisi abee wiya hu ba aa niya. Nala hu mɛ Wiisi aa liya di ba kaŋ miibol hu aa bi kaŋ tenii, ba mɛ laa wiya no di rɛ.

49 Ɛɛ rɛ ka nigyamaa nii á Tiina Yesu wiya haŋ paaluu hu tiyaŋ buloŋ.

50 Amɛ Gyuuma hu sii murı bee hu nihiyasi abee habiibala hu aa kyuwali Wiisi doŋ tiyaŋ. Ba bee Gyuuma hu piili ki dɔgisi Pɔɔl abee Banabaasi, aŋ leŋ ba kil ba ta ba paaluu hu tiyaŋ.

51 Pɔɔl bee Banabaasi piisi ba naasi taŋha ta, aŋ lii kpa mu Ikoniya. Ba aa piisi ba naasi taŋha ta hu daga aniı bee hu nala yaa wii kyogi ba rɛ, ɛɛ wiya, ba beel-ba bil bi pɛɛ wii buloŋ.

52 Ka Krisitabiisi aa we Aŋtiyɔki tiyaŋ kɛ tenni buloŋ fiyɛli. Wiisi Wiyesi Welii hu mɛ we ba tiyaŋ weliŋ.

14

Banabaasi bee Pɔɔl mʊʊ basi Wiisi wiya Ikoniya tiyaŋ

1 Ikoniya tiyaŋ mɛ, Pɔɔl bee Banabaasi gyi bil sii mʊ gyʊʊ Gyuuma wiikyʊwaldiya
rɛ, a ki basi Wiisi wiya. Ɛɛ hʊ ba aa basi Wiisi wiya doŋ tiyaŋ leŋ nigyamaa ko laa
Yesu wiya di, Gyuuma abee Giriisi timma buloŋ.
2 Amɛ Gyuuma hʊ aa bi laa Yesu wiya di sii turo nala hʊ aa bi yaa Gyuuma we, ba
baaŋ ki sii Yesu hatinna hʊ buloŋ aa we doŋ tiyaŋ.
3 Pɔɔl bee Banabaasi gyi hɔŋ doŋ tiyaŋ piisi rɛ weliŋ, a ki basi á Tiina Yesu wiya
abee nyuduwo saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ Yesu mɛ pɛ ba tiyaŋ, a tiya ba dee ba wuwo ki yaa
wimagila abee wikperiye. Wiya no rɛ leŋ nala hʊ ko gyima aniı á Tiina bɔnyɛ hʊ
wiya ba aa basi kɔni yaa witii rɛ.
4 Doŋ tiyaŋ nɛ nyʊʊtaaduwo gyʊʊ bee hʊ nala, ba porigi leye balıya. Badɔmɔŋ siŋ
Gyuuma hʊ hal, ka badɔmɔŋ mɛ siŋ Yesu kpambisi hʊ hal.
5 Ɛɛ rɛ nala hʊ aa bi yaa Gyuuma abee Gyuuma abee ba bee nihiyasi sii yaa
nyʊʊdigi di ba dɔgisi Pɔɔl bee Banabaasi, aŋ yaga ba bee bʊwa.
6 Amɛ Pɔɔl bee Banabaasi aa ko gyiŋ wii no tiyaŋ, ba sii lii fá a mʊ Liisira, a lii
doŋ kpa mʊ Dɛɛbi. Liisira bee Dɛɛbi buloŋ fa yaa tɔbala rɛ a we Lakooniya paalʊʊ
tiyaŋ. Ɛɛ hal tiyaŋ ba gɔlli mʊ tɔni hʊ buloŋ aa golo doŋ paalʊʊ,
7 a basi á Tiina Yesu Krisita wiya doŋ buloŋ tiyaŋ.

Banabaasi bee Pɔɔl mʊʊ basi Wiisi wiya Lisitira bee Dɛɛbi tiyaŋ

8 Ba gyi aa mʊʊ Lisitira gɛɛ, di gbarigi kidigi we doŋ. Ba gyi lʊla ʊ bee gbarigisi
rɛ. Ɛɛ wiya ʊ ha bi maakyiye vala na.
9 Ʊ mɛ gyi hɔŋ gyamaa hʊ tiyaŋ nɛ, a ki gyegili wiya hʊ Pɔɔl gyi aa basi. Ɛɛ rɛ Pɔɔl
deŋ ʊ gɛɛ sirititi, a na di gbarigi hʊ laa di ʊ tiya tiyaŋ aniı Yesu rɛ si wuwo tiibi ʊ.
10 Ɛɛ rɛ ʊ faasi basi tiya ʊ a baa, “Sii siŋ i naasi tiyaŋ.” Ʊ teŋ nyagi sii siŋ ʊ naasi
tiyaŋ, a ki vala.
11 Gyamaa hʊ buloŋ fa aa laŋŋa aa na wii hʊ Pɔɔl aa yaa, ba piili ki yaa kyagiŋsi
a ki basi bee ba taal tiyaŋ a baa, “Á tɔdʊnni hʊ rɛ birimi nihuwobisi a ko á lee.”
12 Ɛɛ rɛ ba baa di Banabaasi rɛ yaa Zeeyosi, ka Pɔɔl mɛ yaa Hɛɛmisi. (Zeeyosi rɛ
fa yaa ba paalʊʊ buloŋ tɔdʊŋbal, ka Hɛɛmisi mɛ yaa tɔdʊŋbal no tiŋdaal, aa laa ʊ
wiya buloŋ basi ki tiya ʊ). Pɔɔl fa aa basi wiya hʊ buloŋ nɛ tiŋ ba baa di ʊ rɛ yaa
Hɛɛmisi gɛɛ.
13 Zeeyosi toŋo fa siŋ bee hʊ samani tiyaŋ nɛ, ba aa mʊ ki mari. Nyɛ rɛ toŋo hʊ
tiina sii kaŋ nɔbolli abee tiifiila a kaŋ ko Zeeyosi vʊgimari diya hʊ dimbeenyʊwa.
Doŋ nɛ bee hʊ nala buloŋ laŋŋi, a ki kyɛ di ba mari vʊga no tiya Pɔɔl bee Banabaasi.
14 Banabaasi bee Pɔɔl aa ko nii wii hʊ ba aa kyɛ di ba yaa, ba kaŋ ba tii ganni
kiyɛsi, (Ba aa kaŋ ba ganni kiyɛsi hʊ daga aniı ba bi laa nyʊwa di ba yaa wii hʊ ba
aa kyɛ di ba yaa), aŋ fá gyʊʊ nala hʊ tiyaŋ a heeli ki basi,
15 “Á kyaŋsi, bee rɛ tiŋ ma ki yaa nyɛ? Á mɛ yaa nihuwobisi rɛ aniı ma kidigi
buloŋ aa we daha, á bi yaa tɔdʊnni. Á ko di á basi á Tiina Yesu wiweliye hʊ rɛ tiya
ma, di ma wuwo leŋ ma tɔdʊnni abee ma vʊga no mariı ta aŋ miigi tiŋ Wiisi hʊ aa
weye, beewiya vʊga mariı bi kaŋ tɔnɔ buloŋ. Ʊ rɛ taa wiisinyuu abee taŋha nyuu,
fuwoni abee kiŋ kɛ buloŋ aa we dʊniya tiyaŋ daha.
16 Faafaa hʊ tiyaŋ, Wiisi fa leŋ á naabaala ta rɛ ba ki tiŋ ba tii ŋmaŋsi.
17 Abee gɛɛ buloŋ, ʊ ha fa leŋ nala gyiŋ haŋ Wiisi hʊ iriŋ ʊ aa yaa rɛ, a kuu
wiweliye hʊ ʊ aa yaa ki tiya ba tiyaŋ. Ʊ aa leŋ duwoŋ ki nii rɛ, a leŋ baga kina mari
ba saŋa tiyaŋ, ma na kidiiliye a di ki vɔgɔ, aŋ leŋ ma buloŋ kaŋ teŋfiyɛlʊʊ.”

18 Banabaası bee Pɔɔl gyı bası wıya no buloŋ nɛ, ka nala hʊ ha vıya aŋ kı kyɛ dı
ba marı ba vʊga hʊ tıya ba. Ɛɛ rɛ Pɔɔl bee Banabaası sʊl ba abee sıfıyası, ka ba na
ko leŋ.
19 Nyɛ rɛ dı Gyuuma badɔmɔŋ mɛ lıı Aŋtiyɔki aa we Pisidıya paalʊʊ tıyaŋ a ko
Lisitira, badɔmɔŋ mɛ lıı Ikoniya a ko. Nyɛ rɛ ba ko mʊrı nıgyamaa we, ba sii pɛ ba
tıyaŋ, ba paa bʊwa yaga Pɔɔl ʊ yiyegi. Ɛɛ rɛ ba kana ʊ tuuri lıı ta ba bee hʊ samanı
tıyaŋ, beewıya, ba kɛ fa liise anıı ʊ sʊba rɛ.
20 Ɛɛ tıyaŋ nɛ Yesu hatınna hʊ aa we doŋ sii mʊ sıŋ gol ʊ. Doŋ nɛ ʊ sii, ba mııgı
gyʊʊ dıya. A sii ʊ sıgballıya, ʊ bee Banabaası kpa mʊ Dɛɛbi.

Pɔɔl bee Banabaası mııgı mʊ Aŋtiyɔki aa we Siiriya paalʊʊ tıyaŋ

21 Pɔɔl bee Banabaası gyı bası Yesu wıweliye hʊ Dɛɛbi tıyaŋ mɛ rɛ. Ba wıbasıı hʊ
tıyaŋ nala yʊga gyı ko laa Yesu wıya di rɛ, aŋ bırımı ʊ hatınna. Doŋ tıyaŋ nɛ ba sıŋ,
a mııgı paa ba naabʊʊsı, a mʊ Lisitira, a sii doŋ a bıl kpa mʊ Ikoniya, a bıl lıı doŋ
mɛ a mııgı mʊ Aŋtiyɔki hʊ aa we Pisidıya paalʊʊ tıyaŋ.
22 Leye no buloŋ nɛ ba pele, a bası Wıısı wıya tıya nala hʊ aa laa Yesu wıya di dı
ba leŋ dı ba laadii yʊga, a leŋ dı ba tenni polli dı ba wuwo kaŋ kenyiri abee Yesu
Krisita tıŋıı tıyaŋ, aŋ ta ko kpa ta. Ba bası tıya ba rɛ anıı á nala hʊ aa laa Yesu wıya
di sı na tʊwara rɛ kıŋkaŋ, ka dı á na gyʊʊ Wıısı koro hʊ tıyaŋ.
23 Tɔɔ hʊ kɛ buloŋ tıyaŋ nala aa laa Yesu wıya di aŋ aa kı laŋŋı, ba gyı aa lıı nala
rɛ ba tıyaŋ dı ba yaa ba sılaala. Dı ba gyı ko lıı sılaala buloŋ, ba aa vʊwa nyʊwa rɛ,
a kyʊwalı Wıısı tıya ba, aŋ kpa ba we á Tıına Yesu nosi tıyaŋ. Beewıya, á Tıına Yesu
rɛ ba yelli wıı buloŋ tıyaŋ.
24 Nyɛ rɛ ba gɔllı Pisidıya paalʊʊ buloŋ teŋ aŋ bıl kpa mʊ Pamfilıya paalʊʊ mɛ.
25 Pamfilıya paalʊʊ tıyaŋ, Pɛɛga rɛ ba laa sıya mʊ, a bası Wıısı wıya doŋ. A bıl lıı
doŋ mɛ a kpa tuu mʊ Atalıya.
26 Doŋ tıyaŋ nɛ ba sıŋ kpa nııduworibor ibal, a mııgı mʊ Aŋtiyɔki. Beewıya
Aŋtiyɔki tıyaŋ nɛ ba fa kpa ba we Wıısı nosi tıyaŋ dı ʊ pɛ ba tıyaŋ dı ba wuwo
tʊŋ Wıısı tʊma hʊ. Wıısı dee tıyaŋ mɛ yaŋ, tʊma hʊ ba aa lıı ba dı ba tʊma, ba
wuwo na ba sıı rɛ.
27 Ba aa mııgı ko Aŋtiyɔki, ba yırı nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di a ko laŋŋı, a
kpa wıweliye hʊ buloŋ Wıısı aa leŋ ba wuwo yaa a bası tıya ba, a bıl bası tıya ba ɛɛ
Wıısı aa suri ŋmanıı tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ, ba mɛ laa Yesu wıya di.
28 Ɛɛ rɛ ka Pɔɔl bee Banabaası hɔŋ Aŋtiyɔki tıyaŋ, ba bee nala hʊ aa laa Yesu wıya
di we doŋ peŋgyamaa.

15

Yesu kpambısı hʊ bee Krisitabiisi nıhıyası laŋŋa Gyerusalɛm tıyaŋ

1 Baala badɔmɔŋ mɛ rɛ gyı lıı Gyudıya paalʊʊ ko Aŋtiyɔki, a piili kı daga nala hʊ
aa laa Yesu wıya di a baa, “Wıısı bı sı wuwo laa ma ta, see dı ma keri ma pene anıı
Moosi gyı aa biŋ mıra hʊ tıya ma gɛɛ.”
2 Nyɛ rɛ wıı no kaŋ nyʊʊtaaduwo ko ba bee Pɔɔl abee Banabaası paga. Ba buloŋ hɔŋ
kaŋ wıı hʊ kı kpa dɔmɔŋ. Nyɛ rɛ ba vʊʊlı lıı Pɔɔl abee Banabaası abee Krisitabiisi
hʊ badɔmɔŋ aa we Aŋtiyɔki tıyaŋ, dı ba kaŋ wıı hʊ mʊ Gyerusalɛm, a na sılaala hʊ
abee Yesu kpambısı hʊ aa we doŋ.
3 Ɛɛ rɛ Krisitabiisi hʊ aa we Aŋtiyɔki tıyaŋ sii ta ba, ba mʊ. Ba aa mʊʊ hʊ tıyaŋ, ba
gyı tıŋ Fɔniisıya abee Samaarıya paalʊʊ rɛ, a bası tıya Krisitabiisi hʊ aa we doŋ, ɛɛ
hʊ nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ aa ko laa Wıısı wıya di, a kı tıŋ Yesu Krisita. Nala
hʊ gyı aa nıı wıya no, ba tenni buloŋ gyı fıyɛla rɛ kıŋkaŋ.

4 Ba aa mʊʊ pele Gyerusalɛm, Yesu kpambɪsɪ hʊ abee Krisitabiisi hʊ buloŋ aa we doŋ, abee ba sɪlaala buloŋ, lɔllɪ ba, aŋ kaŋ ba nɪhɔrɪ weliŋ. Ɛɛ tɪyaŋ nɛ, ka ba mɛ basɪ wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa leŋ ba wuwo yaa, a tɪya ba.
5 Amɛ nala badɔmɔŋ fa we doŋ, a fa yaa Farasiima aŋ na ko laa Yesu wɪya di. Nyɛ rɛ nala no mɛ sii sɪŋ a basɪ tɪya ba a baa, "Nala hʊ buloŋ aa bɪ yaa Gyuuma, aŋ laa Yesu wɪya di, ʊ maga dɪ ba keri ba pene rɛ, aŋ kɪ tɪŋ wɪya hʊ Moosi fa aa bine dɪ á kɪ tɪŋa hʊ."
6 Yesu kpambɪsɪ hʊ bee Krisitabiisi nɪhɪyasɪ bɪl laŋŋɪ dɪ ba vʊʊlɪ kyɛ wɪɪ no sii.
7 Ba gyɪ hɔŋ kaŋ wɪɪ hʊ tarɪ pɪɪsɪ rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ Piita sii sɪŋ aŋ baa, "Ŋ naabalɪya, ma gyɪma anɪɪ faafaa buloŋ nɛ Wɪɪsɪ lɪɪ ŋ ma tɪyaŋ, dɪ ŋ mʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ a kɪ tɪya nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma dɪ ba mɛ wuwo nɪɪ, a ko laa Yesu wɪya di.
8 Wɪɪsɪ gyɪŋ nihuwobiŋ buloŋ tɪya rɛ. Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ba tɪyaŋ anɪɪ ʊ fa aa kpaa we á tɪyaŋ gɛɛ. Ɛɛ daga anɪɪ Wɪɪsɪ laa ba mɛ ta rɛ.
9 Ʊ bɪ kaŋ á nala hʊ aa yaa Gyuuma abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma kɪ porigi. Nala hʊ mɛ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ laa Yesu wɪya di rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ kpa ba wɪbɔmɔ mɛ kyɛ ba gɛɛ.
10 Bee rɛ tɪŋ ma kpa kyʊgɪbal no a kɪ kyʊgɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma aŋ laa Yesu wɪya di. Wɪɪsɪ daa ma kɪ magɪsɪ gɛɛ? Beewɪya, á bee á naabaala buloŋ fa bɪ wuwo kyʊŋ kyʊga no.
11 Ŋmanɪɪ tuwo dɪ ma yaa gɛɛ! Á laa di rɛ anɪɪ á Tɪɪna Yesu dʊŋ lahɔrʊmɔ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ laa á buloŋ ta anɪɪ ʊ aa laa ba ta gɛɛ."
12 Piita aa basɪ gɛɛ ko teŋ, nala hʊ buloŋ fa aa laŋŋa doŋ yaa sɪrɪtɪtɪ, aŋ kɪ gyegili wɪya hʊ Banabaasɪ bee Pɔɔl mɛ aa basɪ. Ɛɛ rɛ ba mɛ kpa wɪmagɪla hʊ bee wɪkperiye hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa leŋ ba wuwo yaa nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ, a basɪ tɪya ba.
13 Ba aa basɪ wɪya no buloŋ ko teŋ, Gyemsi mɛ sii sɪŋ a baa, "Ŋ naabalɪya, ma gyegili nɪɪ daha.
14 Siimɔŋ Piita ha yaŋ basɪ tɪya ma rɛ ɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa laa sɪya kyo nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma, a lɪɪ nala ba tɪyaŋ dɪ ba yaa ʊ nala.
15 Wɪɪsɪ tɪŋdaala mɛ fa laa sɪya basɪ wɪɪ no rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ. Ba baa dɪ Wɪɪsɪ basɪ baa,
16 'Nyɛ hal tɪyaŋ, ŋ sɪ mɪɪgɪ ko saa Deviti dɪya hʊ aa tele. Ŋ sɪ marɪ saa ʊ dɪ ʊ sɪŋ weliŋ.
17 Ŋ sɪ yaa gɛɛ dɪ dʊnɪya nɪkaalɪya mɛ ko kyɛ Wɪɪsɪ a kɪ tɪŋa ʊ. Nala hʊ mɛ ŋ aa lɪya, nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ dɪ ba yaa ŋ nala ba mɛ sɪ ko kyɛ ŋ a tɪŋa ŋ.
18 Faafaa buloŋ nɛ Wɪɪsɪ basɪ wɪɪ no dɪ nala gyɪma.'
19 Ɛɛ rɛ Gyemsi bɪl basɪ baa, Ɛɛwɪya, ŋ kɛ aa naa wɪɪ rɛ nyɛ: Ʊ bɪ maga dɪ á kɪ dɔŋ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma aŋ mɪɪgɪ ko kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ.
20 Amɛ ma leŋ dɪ á sabɪ teŋ tɪya ba, a basɪ tɪya ba dɪ ba ta bɪl kɪ dii vʊga kɪna, ka dɪ ba leŋ sɔŋsɔŋ, aŋ ta kɪ kyaŋ kɪŋ aa sʊba pimmiliŋ, a ta kɪ kyaŋ pʊsɪ kyal mɛ.
21 Beewɪya wɪya hʊ buloŋ Moosi fa aa bine dɪ á kɪ tɪŋa a ta kaŋ bisiŋ, ba aa rɛ ba kpa daga ma faafaa buloŋ, a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ. Wɪya no mɛ buloŋ nɛ ba yaŋ aa karɪmɪ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kɛ buloŋ tɔɔ tɔɔ buloŋ tɪyaŋ."

Ba sabɪ teŋ tɪya Krisitabiisi hʊ aa bɪ yaa Gyuuma

22 Nyɛ rɛ Yesu kpambɪsɪ hʊ abee nɪhɪyasɪ hʊ abee Krisitabiisi hʊ aa we Gyerusalɛm tɪyaŋ, ba buloŋ gyɪ vʊʊla rɛ a lɪɪ nala ba tɪyaŋ, a tɪŋ ba dɪ ba bee Pɔɔl abee Banabaasɪ mʊ Aŋtiyɔki. Ba gyɪ lɪɪ Gyudasɪ rɛ (ʊ feŋ dɪgɪ mɛ rɛ fa yaa Basabaasɪ) abee Silaasi. Baala no balɪya mɛ fa yaa sɪlaala rɛ Krisitabiisi hʊ tɪyaŋ.
23 Ba kpa teŋ hʊ tɪŋ ba. Nyɛ rɛ ba gyɪ sabɪ we teŋ hʊ tɪyaŋ, "Ma nɪmmabalɪya Yesu kpambɪsɪ abee Krisitabiisi nɪhɪyasɪ rɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya Krisitabiisi hʊ buloŋ aa

bı yaa Gyuuma, a we Aŋtiyɔki tıyaŋ, abee Siiriya paalʊʊ tıyaŋ, abee Silisıya paalʊʊ tıyaŋ. Á aa kyʊwalı ma buloŋ!

24 Á nıya anıı á nala badɔmɔŋ ko ma lee rɛ, a kı dɔŋ ma, a kaŋ ma hakıllı kı vʊgımı. Ka á mɛ daa tıya ba ɛɛ ŋmanıı.

25 Ɛɛwıya, á mɛ laŋŋa rɛ, a vʊʊlı. Á naa dı ʊ yaa wıwelii rɛ a tıya ma, dı á lıı nala a tıŋ ba ma lee. Ba bee á kyaŋsı Banabaası bee Pɔɔl lɛ sı ko.

26 Baala no balıya kpaa ba mııbol yɔbɔ sʊʊ rɛ ba aa tuŋ á Tıına Yesu Krisita tʊma wıya.

27 Ɛɛwıya, Gyudası abee Silaasi rɛ á tıma dı ba ko ma lee. Wıya hʊ á aa saba kı tıya ma, ba tıı rɛ ba mɛ sı kaŋ nyʊwa bası tıya ma.

28 Á bee Wıısı Wiyesi Welii hʊ buloŋ yaa nyʊʊdıgı rɛ anıı á bı sı kpa kyʊgı yohii buloŋ kyʊgı ma. Amɛ ʊ maga dı ma tıŋa sıŋsı no baŋmana á aa daga ma rɛ. Ba aa rɛ nyɛ:

29 Ma ta kı dii vʊga kına, ma ta kı kyaŋ kyal, ma ta kı kyaŋ kıŋ buloŋ aa sʊba pimmiliŋ, a ta bıl kı sɔnnɔ mɛ. Dı mamaa rɛ wuwo lıı ma tıı wıya no tıyaŋ, ma hɔnıı sı weliye. Ma hɔŋ weliŋ.”

30 Nyɛ rɛ ba ta nala hʊ ba aa lıya, ba sii kpa mʊ Aŋtiyɔki. Ba aa mʊʊ doŋ, ba yırı Krisitabiisi hʊ buloŋ aa we doŋ ko laŋŋı, a kpa teŋ hʊ tıya ba.

31 Ba aa karıma teŋ hʊ, wıya hʊ buloŋ ba aa saba yaa ba teŋfıyɛlʊʊ rɛ. Ba tenni buloŋ polli.

32 Gyudası bee Silaasi fa yaa Wıısı tıŋdaala rɛ. Ba gyı bası wıya rɛ yʊga a tıya nala hʊ. Ba wıbasıı hʊ leŋ nala hʊ tenni marı polli, ba marı kaŋ ba Wıısı tıŋıı hʊ weliŋ.

33 Gyudası bee Silaasi gyı pıısa mʊhʊ rɛ Aŋtiyɔki tıyaŋ. Nyɛ rɛ Krisitabiisi hʊ aa we Aŋtiyɔki tıyaŋ sii ta ba, ba mııgı mʊ Gyerusalɛm abee laaŋfıya.

34 [Amɛ Silaasi kɛ gyı mııgı hɔŋ Aŋtiyɔki tıyaŋ nɛ.]

35 Pɔɔl bee Banabaası mɛ gyı mııgı ka Aŋtiyɔki tıyaŋ nɛ, a yaa peŋsi baŋmana. Nıgyamaa gyı pɛɛ ba tıyaŋ nɛ, ba gyı bası á Tıına Yesu wıya, aŋ pɛ kı daga ba mɛ.

Pɔɔl bee Banabaası porigi dɔmɔŋ

36 Saŋa kıdıgı aa ko pele, Pɔɔl bası tıya Banabaası a baa, “Leŋ dı á mııgı mʊ tɔnı hʊ buloŋ á aa laa sıya mʊ bası Wıısı wıya, a na Krisitabiisi hʊ aa we doŋ, ka dı á na ɛɛ hʊ ba hɔnıı aa kıya.”

37 Banabaası gyı aa kyɛ dı ʊ kaŋ Gyɔɔŋ Maakı tıŋ ba hal mʊ rɛ.

38 Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa dı ʊ bı maga dı ba bıl kana ʊ pɛ ba tıyaŋ, dı beewıya ba beel-ʊ rɛ gyı laa sıya lıı dı ba gɔllı bası Wıısı wıya. Dı ɛɛ rɛ ba mʊ pele Pamfilıya, ʊ vıya ba ta doŋ aŋ mııgı fá.

39 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bee Banabaası gyı kaŋ wıı hʊ kpa dɔmɔŋ kıŋkaŋ, akuu gɛɛ wıya porigi dɔmɔŋ. Nyɛ rɛ Banabaası kaŋ Gyɔɔŋ Maakı, ba mʊ gyʊʊ nııduworiboribal, a duwori mʊ Saapʊrɔsı.

40 Ka Pɔɔl mɛ lıı Silaasi, ʊ beel-ʊ mɛ mʊ. Krisitabiisi hʊ gyı sʊla Wıısı tıya ba rɛ, a kpa ba we Wıısı nosi tıyaŋ dı ʊ kı deŋ ba.

41 Nyɛ rɛ ba mʊ tıŋ Siiriya bee Silisıya paalʊʊ, a marı bası Wıısı wıya tıya Krisitabiisi hʊ aa we doŋ tıyaŋ, dı ba marı sıŋ ba laadii hʊ tıyaŋ weliŋ.

16

Timoti tıŋ Pɔɔl bee Silaasi hal

1 Nyɛ rɛ Pɔɔl sii mʊ Dɛɛbi, a lıı doŋ a kpa mʊ Lisitira. Lisitira tıyaŋ, ʊ na Yesu hatınnı kıdıgı aa we doŋ ba kı yırı Timoti. Timoti nıına fa yaa Gyuu rɛ, a mɛ fa laa Yesu wıya di, aŋka ʊ kuwo kɛ fa yaa Giriki tıına.

2 Krisitabiisi aa we Liisira abee Ikoniya buloŋ tıyaŋ fa aa bigisi Timoti rɛ weliŋ.

3 Pɔɔl gyı aa kyɛ dı ʋ kaŋ Timoti tıŋa ʋ hal lɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʋ gyı leŋ ba keri Timoti peŋ. Beewıya Gyuuma hʋ buloŋ aa we doŋ paalʋʋ tıyaŋ gyı gyıma rɛ anıı Timoti bı keri ʋ peŋ, beewıya ʋ kuwo gyı yaa Giriki tıına rɛ, ka Giriki tımma mɛ bee keri ba biisi pene.
4 Saŋa hʋ ba aa mʋ tɔnı no buloŋ, ba gyı bası wıya tıya Krisitabiisi hʋ aa we doŋ ma tıyaŋ nɛ. Wıya hʋ Yesu kpambısi hʋ abee Krisitabiisi nıhıyası aa we Gyerusalɛm tıyaŋ aa biŋ tıya ba dı ba kı tıŋa, ba aa rɛ ba bası tıya ba.
5 Nyɛ rɛ Krisitabiisi hʋ buloŋ aa we doŋ marı laa Yesu wıya di weliŋ, aŋ marı wala kı pɛ kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ.

Pɔɔl naa wıya anıı ʋ aa duwosi Turowası tıyaŋ

6 Pɔɔl bee ʋ dɔŋtıŋsı hʋ gyı gɔllɔ rɛ weliŋ, a tıŋ Firigyiya bee Galetiya paalʋʋ, beewıya Wıısı Wiyesi Welii hʋ gyı bı tıya ba ŋmanıı dı ba bası Wıısı wıya Esıya paalʋʋ tıyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ ba vala gɛɛ, a mʋ kpaga Maasıya paalʋʋ. Doŋ tıyaŋ nɛ ba lʋga dı ba fa tıŋ Bitiiniya paalʋʋ mʋ, amɛ Yesu Wiyesi Welii hʋ gyı bı tıya ba ŋmanıı.
8 Nyɛ rɛ ba tıŋ Maasıya paalʋʋ a mʋ pele Turowası.
9 Ʋ tebine, Pɔɔl na anıı ʋ aa duwosi, a na dı baal kıdıgı lıı Masidooniya paalʋʋ, a ko sıŋ ʋ sıya tıyaŋ, a kı sʋla ʋ, a baa, “Ko kyiyeli ma Masidooniya paalʋʋ tıyaŋ.”
10 Pɔɔl aa naa gɛɛ ko teŋ, á beel-ʋ yaa siri dı á mʋ Masidooniya paalʋʋ, beewıya á naa anıı Wıısı rɛ kɔnı daga ma baa dı á mʋ bası Wıısı wıweliye hʋ a tıya nala hʋ aa we doŋ tıyaŋ.

Haaŋ kıdıgı ba aa yırı Liidiya laa Yesu wıya di Filipi tıyaŋ

11 Nyɛ rɛ á bıl sii doŋ a kpa mʋ gyʋʋ nııduworiboribal, a duwori kyol a kpa mʋ Samotiresi. Ʋ sıgballıya á bıl sii kpa mʋ Niyapoli.
12 Á bıl lıı doŋ a vala mʋ Filipi. Doŋ fa yaa tɔbal lɛ a we Masidooniya paalʋʋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ. Roma kuwori rɛ fa ta tıŋ doŋ taŋha buloŋ. Ɛɛ rɛ á gyı bıl hɔŋ doŋ mɛ kyɛyɛ baŋmana.
13 Kyɛwiyesii hʋ kyɛɛ gyı pele ma doŋ nɛ. Ɛɛ rɛ á gyı lıı bee hʋ tıyaŋ, a tuu mʋ fuwo hʋ nyʋwa. Á fa bıına á sı na Wıısı lıkyʋwalıı rɛ doŋ. Nyɛ rɛ á mʋ hɔŋ doŋ, a bası Wıısı wıya kı tıya haana hʋ fa aa laŋŋa doŋ dı ba kyʋwalı Wıısı.
14 Haana hʋ gyı aa gyegili nıı wıya hʋ á aa bası, ba kıdıgı feŋ nɛ gyı yaa Liidiya. Ʋ gyı lıı Tiyatira rɛ. Ʋ fa aa yallı ganni rɛ, aŋ fa kı kyʋwalı Wıısı mɛ. Ɛɛ rɛ Wıısı gyı suri ʋ dıgına abee ʋ hakıla, ʋ gyegili nıı wıya hʋ buloŋ Pɔɔl fa aa bası, a laa ba buloŋ mɛ di.
15 Doŋ tıyaŋ nɛ ba fo ʋ bee ʋ dıya nala buloŋ wıkyʋwalnıı. Ɛɛ rɛ ka haaŋ hʋ sʋl ma a baa, “Dı mamaa rɛ laa di anıı ŋ kɔnı laa Yesu wıya di rɛ, ma ko gyʋʋ ŋ dıya.” Ʋ gyı sʋl ma rɛ weliŋ abee sıfıyası ka á na mʋ gyʋʋ ʋ dıya.

Ba kaŋ Pɔɔl bee Silaasi tɔ dıya tıyaŋ Filipi tıyaŋ

16 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı, á bıl kı mʋ Wıısı lıkyʋwalıı. Ɛɛ rɛ haŋtolibiye kıdıgı aa yaa yoŋ ko kyem-ma. Gyıŋsı rɛ gyı kana ʋ, ʋ vʋga kı tıya nala. Ʋ vʋgʋ hʋ fa leŋ ʋ tımma kı na molbiye rɛ weliŋ.
17 Nyɛ rɛ ʋ kı tıŋ á bee Pɔɔl hal, aŋ kyıırı kı bası, “Nala no yaa Wııbal hʋ aa tee kıŋ buloŋ tʋŋtʋnna rɛ. Ɛɛ hʋ ma aa sı yaa dı Wıısı laa ma ta rɛ ba kı bası gɛɛ.”
18 Nyɛ rɛ haŋtolibiye no aa kı yaa kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl baaŋ ko sii, ʋ mııgı bırımı kyaası haŋtolibiye hʋ aŋ bası tıya gyına hʋ a baa, “Yesu Krisita feŋ tıyaŋ nɛ ŋ kı bası nyɛ, lıı haŋtolibiye hʋ tıyaŋ.” Ɛɛ rɛ gyına hʋ lıı haŋtolibiye hʋ tıyaŋ haŋ lagılagıbiye hʋ.

19 Haŋtolibiye hʊ tɪmma aa na dɪ ba bɪl bee na molbiye, ba sii kaŋ Pɔɔl bee Silaasi
tarɪ mʊ ba bee hɪyarɪ sɪya.
20 Nyɛ rɛ ba kaŋ ba mʊ ba Roma nɪhɪyasɪ sɪya, a basɪ tɪya ba a baa, “Nala no yaa
Gyuuma rɛ aŋ ko kaŋ á bee buloŋ kɪ dɔŋ.
21 Ba aa daga ma rɛ dɪ á kɪ yaa wɪya hʊ á Roma tɪmma aa sɪŋ, ka á mɛ bɪ sɪ laa
nyʊwa yaa ba, beewɪya á mɛ yaa Roma tɪmma rɛ.”
22 Haŋ nɪgyamaa hʊ buloŋ fa aa laŋŋa sii pɛ ba nɪhɪyasɪ hʊ tɪyaŋ ba kaŋ Pɔɔl bee
Silaasi. Nyɛ rɛ Roma tɪmma nɪhɪyasɪ hʊ leŋ ba kaŋ Pɔɔl bee Silaasi gannɪ wuri, aŋ
leŋ ba vɪɪrɪ ba kɪŋkaŋ.
23 Ba fa aa vɪɪrɪ ba ko teŋ, ba kaŋ ba tɔ dɪya tɪyaŋ, aŋ basɪ tɪya nɪtɔdɪya didenni
hʊ dɪ ʊ tɔ ba weliŋ dɪ ba ta ko wuwo lɪɪ.
24 Ʊ mɛ nɪɪ ba nyʊwa hʊ, a kaŋ Pɔɔl bee Silaasi gallɪ gyʊʊ sɪya dɪya hʊ, a kaŋ ba
naasɪ balɪya balɪya buloŋ we kuliye.
25 Anɪɪ ʊ tekere saŋa gɛɛ, Pɔɔl bee Silaasi sii kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, a yɪɪ yɪɪla kɪ dannɪ
Wɪɪsɪ. Nala hʊ aa we nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ mɛ gyegili kɪ nɪɪ.
26 Ɛɛ rɛ taŋha buloŋ pirigi gyigili, aŋ kaŋ nɪtɔdɪya hʊ mɛ gyigisi. Borisi hʊ buloŋ
suri suri. Nala buloŋ kuliye mɛ lɪɪ tele tele ba naasɪ tɪyaŋ.
27 Nal hʊ aa deŋ nɪtɔdɪya hʊ hirigi sii doo sɪya tɪyaŋ, a na dɪ nɪtɔdɪya hʊ borisi
buloŋ suro. Ʊ kɛ fa liise anɪɪ nala hʊ buloŋ ba aa kaŋ tɔ dɪya hʊ tɪyaŋ lɪɪ fá mʊ rɛ
gɛɛ. Ɛɛ rɛ ʊ lɪɪ ʊ takoobii dɪ ʊ kpʊ ʊ tɪɪ.
28 Ɛɛ rɛ Pɔɔl nɔsɪ ʊ a baa, “Ta kpʊ ɪ tɪɪ. Á buloŋ nɛ we doŋ.”
29 Nal hʊ aa deŋ nɪtɔdɪya hʊ leŋ ba kaŋ fɪŋtɪna ko. Ʊ laa fá gyʊʊ, a tuu tele Pɔɔl
bee Silaasi naasɪ tɪyaŋ, a kɪ kyele.
30 Ʊ kaŋ ba lɪɪ pɪyɛsɪ ba a baa, “Ŋ kyaŋsɪ, ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa dɪ Wɪɪsɪ laa ŋ ta?”
31 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, “Laa á Tɪɪna Yesu wɪya di, dɪ Wɪɪsɪ mɛ laa ɪ bee ɪ dɪya
nala buloŋ ta.”
32 Ɛɛ rɛ ba basɪ á Tɪɪna Yesu wɪya tɪya ʊ bee ʊ dɪya nala buloŋ.
33 Haŋ tebine hʊ tɪɪ rɛ nal hʊ aa deŋ nɪtɔdɪya hʊ kaŋ ba a sasɪ ba teŋ dʊgʊlɪya, ka
ba fo ʊ bee ʊ dɪya nala buloŋ wɪɪkyʊwalnɪɪ.
34 Nal hʊ aa deŋ nɪtɔdɪya hʊ kaŋ Pɔɔl abee Silaasi, a mʊ ʊ dɪya, a tɪya ba kɪdiiliye
ba di. Ka ʊ bee ʊ dɪya nala buloŋ tenni fɪyɛlɪ abee ba aa wuwo laa Wɪɪsɪ wɪya di.
35 Ʊ sɪya aa gballa, Roma nɪhɪyasɪ hʊ tɪŋ porisi nɪhɪyasɪ dɪ ba mʊ basɪ tɪya nal hʊ
aa deŋ nɪtɔdɪya hʊ dɪ ʊ lɪɪ Pɔɔl bee Silaasi ta dɪ ba kɪ mʊ.
36 Nyɛ rɛ nal hʊ aa deŋ nɪtɔdɪya hʊ basɪ tɪya Pɔɔl baa dɪ Roma nɪhɪyasɪ hʊ tɪma
rɛ dɪ ba basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ lɪɪ ʊ bee Silaasi ta. Ɛɛ wɪya dɪ ba sii kɪ mʊ abee laaŋfɪya.
37 Nyɛ rɛ Pɔɔl basɪ tɪya porisi nɪhɪyasɪ hʊ a baa, “Ba vɪɪrɪ ma rɛ nala sɪya tɪyaŋ, aŋ
bɪ daga á wɪkyogii, aŋka á mɛ yaa Roma tɪmma, aŋka ba ha kaŋ ma tɔ dɪya tɪyaŋ.
Ka nyɛ kɛ, ba kɪ kyɛ dɪ ba lʊwɔlɪ lɪɪ ma ta. Aayɪ, á bee laa! Ʊ maga dɪ Roma nɪhɪyasɪ
hʊ tɪɪ rɛ ko daha, a lɪɪ ma.”
38 Ɛɛ rɛ porisi nɪhɪyasɪ hʊ mʊ basɪ tɪya Roma nɪhɪyasɪ hʊ anɪɪ Pɔɔl bee Silaasi mɛ
yaa Roma tɪmma rɛ. Ba aa nɪɪ gɛɛ, kambɪŋ kaŋ ba.
39 Nyɛ rɛ ba sii mʊ sʊla ba anɪɪ ba kyogo rɛ, aŋ lɪɪ ba nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ, aŋ basɪ
tɪya ba dɪ ba lɪɪ ba bee hʊ tɪyaŋ.
40 Ba aa lɪɪ nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ nɛ, ba kpa mʊ Liidiya dɪya. Doŋ nɛ ba na Krisitabiisi
badɔmɔŋ. Pɔɔl bee Silaasi basɪ wɪya tɪya nala hʊ. Ba wɪbasɪɪ gyɪ leŋ nala hʊ tenni
polli rɛ weliŋ. Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ba lɪɪ doŋ, a bɪl kpa kɪ mʊ ba lɪmʊʊlɪya.

17

Pɔɔl bee Silaasi mʊ Tesaloniika paalʊʊ

1 Ba aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, ba mʊ tɪŋ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Amfipolisi, a bɪl sii doŋ a
kpa tɪŋ tɔɔ kɪdɪgɪ mɛ ba aa yɪrɪ Apolooniya, a bɪl lɪɪ doŋ a kpa mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ mɛ ba
aa yɪrɪ Tesaloniika. Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya gyɪ we tɔɔ no tɪyaŋ nɛ.
2 Nyɛ rɛ Pɔɔl gyɪ mʊ gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya hʊ anɪɪ ʊ aa vala kɪ yaa
gɛɛ lee buloŋ tɪyaŋ. Yɔbɪsɪ boto paga tɪyaŋ, ba bee nala hʊ kɪ vʊʊlɪ Wɪɪsɪ wɪya
wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ buloŋ.
3 Ʊ karɪmɪ Wɪɪsɪ tenni hʊ kɪ tɪya ba, a daga ba sɪya mɛ kɪ tɪya ba, aŋ pɛ daga tɪya
ba ɛɛ Krisita hʊ aa maga dɪ ʊ na tʊwara, a sʊba aŋ bɪl sii sʊʊ tɪyaŋ. Aŋ bɪl basɪ tɪya
ba a baa, “Yesu no wɪya ŋ aa basɪ kɪ tɪya ma nyɛ, ʊ rɛ yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wɪɪsɪ
aa lɪya dɪ ʊ laa dʊnɪya nala ta.”
4 Gyuuma hʊ badɔmɔŋ laa wɪya hʊ dɪ aŋ mɛ pɛ Pɔɔl bee Silaasi tɪyaŋ. Giriki tɪmma
mɛ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ba bee bee hʊ habiibala badɔmɔŋ mɛ yʊga laa wɪya hʊ di, aŋ
mɛ pɛ ba tɪyaŋ.
5 Nyɛ rɛ Gyuuma badɔmɔŋ gyɪ kɪ na baaŋ, akuu nala yʊga aa laa Pɔɔl wɪbasɪɪ hʊ
dɪ wɪya. Ɛɛ rɛ ba mʊ kyɛ kasɪ nyuduwo tɪmma hʊ aa hɔŋ yɔbɪsɪ abee ŋmaŋsɪ tɪyaŋ
a pɛ ba tɪɪ tɪyaŋ. Ba buloŋ ko laŋŋɪ a kaŋ bee hʊ buloŋ vʊgɪmɪ abee kyagɪŋsɪ dʊŋ.
Doŋ tɪyaŋ nɛ ba mʊ gyʊʊ baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Gyeesiŋ dɪya, a kɪ kyɛ Pɔɔl bee Silaasi
dɪ ba kasɪ ko lɪɪ tɪya nala hʊ.
6 Amɛ ba gyɪ bɪ naa ba doŋ, aŋ mɪɪgɪ kaŋ Gyeesiŋ abee Krisitabiisi hʊ badɔmɔŋ, a
tarɪ ba lɪɪ ba bee nɪhɪyasɪ sɪya, aŋ kaŋ kyagɪŋsɪ lee buloŋ a baa, “Nala no kyogi lee
buloŋ nɛ aŋ yaŋ bɪl ko á bee mɛ.
7 Ka Gyeesiŋ laa ba biŋ ʊ dɪya tɪyaŋ. Ba aa kyogi mɪrɪsɪ hʊ á kuworibal hʊ aa bine
rɛ. Beewɪya ba aa basɪ anɪɪ kuwori kɪdɪgɪ mɛ rɛ bɪl we doŋ ba kɪ yɪrɪ Yesu.”
8 Ba wɪbasɪɪ no ba aa basɪ hʊ nɛ gyɪ leŋ nala hʊ abee ba bee nɪhɪyasɪ buloŋ bɪ gyɪŋ
wɪɪ hʊ buloŋ ba aa sɪ yaa, aŋ kɪ yaa kyagɪŋsɪ dʊŋ.
9 Nyɛ rɛ bee hʊ nɪhɪyasɪ leŋ Gyeesiŋ abee ʊ kyaŋsɪ hʊ kpa molbiye biŋ anɪɪ ba bɪl
bɪ sɪ maakyiye yaa wɪɪ hʊ ba aa yaa, aŋka ba na leŋ ba, ba mʊ.

Pɔɔl bee Silaasi mʊʊ Bɛriya paalʊʊ

10 Ʊ lee aa ko bɪl, Krisitabiisi hʊ sii leŋ Pɔɔl bee Silaasi mʊ Bɛriya. Ba aa mʊʊ pele
Bɛriya, ba mʊ gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya.
11 Bɛriya tɪmma rɛ gyɪ kpɪya Tesaloniika tɪmma. Beewɪya ba kɛ kyaga laa Wɪɪsɪ
wɪya hʊ rɛ abee nosi balɪya, a kɪ karɪmɪ Wɪɪsɪ teŋ hʊ abee sɪfɪyasɪ kyɛɛ kɛ buloŋ dɪ
ba na dɪ wɪya hʊ Pɔɔl aa basa kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ koo wɪtɪɪ daa.
12 Gyuuma gyɪ yʊga ba tɪyaŋ nɛ a laa Yesu wɪya di. Giriki tɪmma haana aa yaa
habiibala doŋ tɪyaŋ abee ba baala buloŋ mɛ gyɪ laa Yesu wɪya di rɛ.
13 Gyuuma hʊ aa we Tesaloniika tɪyaŋ aa nɪya dɪ Pɔɔl bɪl aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya Bɛriya
tɪyaŋ. Ba bɪl sii mʊ doŋ mɛ a mʊrɪ haŋ nɪgyamaa hʊ buloŋ we dɪ ba mɛ bɪl laa taawɛɛ.
14 Ɛɛ rɛ Krisitabiisi hʊ leŋ Pɔɔl lɪɪ a mʊ mpʊwɔnʊʊ nyʊwa. Ka Silaasi bee Timoti
kɛ ha we Bɛriya tɪyaŋ.
15 Nala hʊ badɔmɔŋ aa lɪɪ Bɛriya kyiyeli Pɔɔl, a mʊ pele Atɛŋsi. Ka Pɔɔl mɪɪgɪ tɪŋ
ba dɪ ba mʊ basɪ tɪya Silaasi bee Timoti dɪ ba ko puu ʊ lagɪ.

Pɔɔl we Atɛŋsi tɪyaŋ

16 Saŋa hʊ Pɔɔl aa hɔŋ Atɛŋsi tɪyaŋ a kɪ gyegili Silaasi bee Timoti gɛɛ, ʊ na dɪ
daaluliye suu bee hʊ buloŋ. Ʊ tɪya buloŋ kyogi kɪŋkaŋ.
17 Ɛɛ rɛ Pɔɔl aa sii mʊ gyʊʊ Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪya, ʊ bee Gyuuma abee nala hʊ
aa bɪ yaa Gyuuma aŋ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aa kɪ vʊʊlɪ wɪya, a kaŋ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ.
Ka kyɛɛ buloŋ mɛ, ʊ aa sii gyʊʊ gbɛ gyamaa tɪyaŋ, a basɪ Yesu Krisita wɪya a kɪ tɪya
nala hʊ buloŋ kɛ aa we doŋ.

18 Kerikyisi badɔmɔŋ aa tɪŋ Ɛpikuura abee Sitɔyiki ŋmanɪɪ ko doŋ, ʊ beel-ba mɛ
kaŋ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ. Ɛɛ rɛ ba badɔmɔŋ baa, “Bekine wɪya rɛ bambugi no mɛ sɪŋ
kɪ basɪ nyɛ?” Ba badɔmɔŋ mɛ baa, “Tɔdʊŋ falɪya badɔmɔŋ wɪya rɛ ʊ kɪ basɪ.” Pɔɔl
gyɪ aa basɪ Yesu wɪweliye hʊ wɪya rɛ, anɪɪ ʊ sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ kɪ basɪ
gɛɛ.
19 Nyɛ rɛ ba kana ʊ mʊ lee hʊ ba aa kɪ laŋŋɪ. Ba aa yɪrɪ doŋ Ariyopagusi. Doŋ
tɪyaŋ nɛ ba basɪ tɪya ʊ a baa, “Á aa kyɛ dɪ á gyɪŋ wɪfalɪɪ no wɪya ɪ aa basɪ hʊ rɛ.
20 Wɪya hʊ badɔmɔŋ ɪ aa basɪ yaa wɪfalɪya rɛ á kɛ lee. Ɛɛ wɪya á yaŋ kyo dɪ á gyɪŋ
ba memii rɛ.”
21 (Atɛŋsi tɪmma abee ʊ nɪhʊwala buloŋ gyɪ bɪ kaŋ wɪɪ buloŋ pɛ wɪfalɪya no ba aa
nɪya basɪɪ tɪyaŋ, aŋ mɛ kyo dɪ ba gyegili nɪɪ wɪfalɪya nala lee tɪyaŋ. Ba mɛ wɪyaalɪɪ
buloŋ nɛ gɛɛ.)
22 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii sɪŋ nala hʊ fa laŋŋa tʊtʊʊ tɪyaŋ, aŋ basɪ tɪya ba a baa, “Atɛŋsi
tɪmma, ŋ aa ko daha, ŋ naa anɪɪ ma kyo vʊga marɪɪ rɛ kɪŋkaŋ.
23 Ŋ aa gɔllɔ ma bee hʊ tɪyaŋ, ŋ naa ma tɔdʊnnɪ rɛ. Ŋ bɪl naa kogu kɪdɪgɪ mɛ ma
aa saa rɛ. Nyɛ rɛ ma sabɪ we ʊ tɪyaŋ, ‘Wɪɪsɪ hʊ á aa bɪ gyɪma lɪmarɪɪ rɛ nyɛ.’ Ɛɛ rɛ
Pɔɔl bɪl basɪ baa, Wɪɪsɪ hʊ ma aa kyʊwalɪ aŋ bɪ gyɪma ʊ hʊ, ʊ wɪya rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya
ma gɛ.
24 Wɪɪsɪ hʊ aa marɪ dʊnɪya abee kɪŋ kɪŋ buloŋ aa we dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ rɛ yaa
wɪɪsɪnyuu abee taŋha buloŋ Tɪɪna, ʊ bee pɪŋ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ nihuwobisi aa saa tɪyaŋ.
25 Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ʊ aa kyɛ kɪŋ lɔlɔ rɛ tɪŋ ʊ kɪ kyɛ dɪ nihuwobisi tʊma tɪya ʊ. Ʊ rɛ tɪya
nihuwobisi mɪɪbol abee wiyese abee kɪŋ kɛ buloŋ.
26 Piili hʊ tɪyaŋ, nɪdɪgɪ rɛ Wɪɪsɪ fa marɪ. Haŋ nɪdɪgɪ hʊ tɪyaŋ nɛ dʊnɪya nala doho
buloŋ tɪŋ ko a hɔŋ dʊnɪya logiŋ kɛ buloŋ tɪyaŋ. Ka dɪ Wɪɪsɪ na marɪ ba, ʊ tɪɪ rɛ daga
saŋa hʊ abee leye hʊ ba aa sɪ we duniya no tɪyaŋ.
27 Ʊ marɪ ba gɛɛ rɛ dɪ ba wuwo kyɛ ʊ lee, a kɪ lannɪ lee buloŋ dɪ ba na ʊ. Amɛ
Wɪɪsɪ mɛ yaŋ bɪ boliye abee á kɪdɪgɪ buloŋ lee.
28 Nal kɪdɪgɪ rɛ basa a baa, ‘Ʊ dee tɪyaŋ nɛ á wuwo kaŋ mɪɪbol no a we doŋ aŋ
wuwo kɪ vala mɛ.’ Ma haŋye-taala badɔmɔŋ mɛ fa basa gɛɛ tɪɪ rɛ dɪ á mɛ yaa ʊ biisi
rɛ.
29 Á yaŋ aa yaa ʊ balɪya nyɛ, ʊ bɪ maga dɪ á kɪ bɪɪnɪ anɪɪ Wɪɪsɪ kɪɪ kɪna hʊ
nihuwobisi aa kpa salma marɪ rɛ, koo kɪŋ hʊ ba aa kpa hɔgɪ koo bʊyɪ marɪ. Ʊ
bɪ kɪɪ kɪna no nihuwobisi aa kpa ba wɪgyʊŋ marɪ.
30 Saŋa hʊ nihuwobisi fa aa bɪ gyɪma ʊ, Wɪɪsɪ fa yaa faasɪŋ nɛ ba nyuu tɪyaŋ. Amɛ
nyɛ kɛ ʊ basɪ kɪ tɪya nala buloŋ nɛ lee kɛ buloŋ tɪyaŋ dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ
tɪyaŋ,
31 beewɪya ʊ biŋ kyɛɛ rɛ ʊ aa sɪ di dʊnɪya nala buloŋ sarɪya abee tɪdɪgɪ. Nal hʊ ʊ
aa lɪya dɪ ʊ laa dʊnɪya nala ta tɪyaŋ nɛ ʊ sɪ tɪŋa a di sarɪya no. Nal no ʊ aa lɪya, ʊ
kyisi ʊ rɛ sʊʊ tɪyaŋ, dɪ nal buloŋ gyɪma anɪɪ wɪtɪɪ rɛ.”
32 Nala hʊ aa nɪya anɪɪ Pɔɔl aa basɪ sʊʊnɪ mɪɪgɪ sii wɪya gɛɛ, ba badɔmɔŋ mɛ baa,
“Á aa kyɛ dɪ ɪ bɪl kyɛ kyɛɛ rɛ, a basɪ wɪɪ no tɪya ma dɪ á marɪ nɪɪ weliŋ.” Ka ba
badɔmɔŋ mɛ kɪ yaa ʊ sɪya.
33 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii lɪɪ lee hʊ ba aa laŋŋa tɪyaŋ, a kpa mʊ.
34 Nala hʊ badɔmɔŋ mɛ gyɪ laa Wɪɪsɪ wɪya hʊ dɪ rɛ, aŋ kɪ tɪŋ Pɔɔl hal. Ba kɪdɪgɪ
feŋ nɛ Dayonisiyo. Ʊ mɛ fa we nala hʊ aa kɪ laŋŋɪ Ariyopagusi hʊ tɪyaŋ nɛ. Haaŋ
kɪdɪgɪ mɛ rɛ ba fa kɪ yɪrɪ Damaarɪsɪ, ʊ bee nala badɔmɔŋ mɛ gyɪ laa wɪya hʊ dɪ rɛ.

18

Pɔɔl mʊʊ Koriŋti

1 Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii Atɛŋsi tɪyaŋ, a kpa mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Koriŋti.

2 Doŋ tıyaŋ nɛ ʊ na Gyuu baal kıdıgı aa lıı Pɔŋtusi, ba kı yırı Akula. Ʊ bee ʊ haaŋ
Pirisila gyı aa lıı Roma ko, ba ha gyı bı pıısa. Roma tımma kuworibal hʊ ba aa yırı
Kilodiyasi fa bası tıya Gyuuma buloŋ nɛ dı ba lıı Roma tıyaŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba lıı ko
Koriŋti gɛɛ. Nyɛ rɛ Pɔɔl mʊ ba dıya dı ʊ kyʊwalı ba.
3 Ʊ mʊ we ba dıya tıyaŋ, beewıya ʊ beel-ba buloŋ tʊma fa yaa kıdıgı rɛ. Taŋtısı
rɛ ba fa aa ala kı yallı.
4 Kyɛwiyesii hʊ kyɛɛ kɛ buloŋ, ʊ aa mʊ ba wıkyʊwaldıya rɛ. Ʊ bee Gyuuma abee
Giriki tımma buloŋ kaŋ Wıısı wıya hʊ kı kpa dɔmɔŋ. Ʊ aa kı lʊga dı ba laa Wıısı
wıya hʊ di.
5 Ɛɛ rɛ Silaasi bee Timoti lıı Masidooniya paalʊʊ ko. Saŋa hʊ ba aa ko tıyaŋ, Pɔɔl
kpa ʊ nyuu buloŋ we Wıısı wıya basıı tıyaŋ nɛ, a daga Gyuuma weliŋ anıı Yesu rɛ
yaa Krisita hʊ, laataal hʊ Wıısı aa lıya dı ʊ laa dʊnıya nala ta.
6 Nyɛ rɛ Gyuuma hʊ lıı ʊ hal aŋ kı tʊʊsı ʊ. Ba aa yaa gɛɛ hʊ tıyaŋ nɛ, Pɔɔl pigisi
ʊ gannı kʊŋkɔyı we ba tıyaŋ (Nyɛ daga anıı ʊ noŋ bıl tuwo ba wıkanıya tıyaŋ), aŋ
bası tıya ba a baa, “Dı ma kıdıgı buloŋ nɛ ko nyʊgısı Wıısı ŋmanıı hʊ tıyaŋ, ʊ tıına
haakye maga ʊ rɛ. Ɲ kɛ wıı bıl daa. A yaŋ lıı gyınaŋ kı mʊ, ŋ sı mʊ bası Wıısı
wıweliye hʊ a tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma.”
7 Ʊ aa bası wıya no hal tıyaŋ nɛ, ʊ sii mʊ gyʊʊ baal kıdıgı aa bı yaa Gyuu aŋ
kı kyʊwalı Wıısı dıya, ba kı yırı Titiyo Gyusitu. Ʊ dıya mɛ fa sıŋ kpaga Gyuuma
wıkyʊwaldıya hʊ rɛ.
8 Baal kıdıgı ba aa yırı Kirisipu rɛ fa yaa wıkyʊwaldıya no sılaal. Ʊ bee ʊ dıya
nala kɛ buloŋ nɛ fa laa á Tıına Yesu wıya di. Nala yʊga mɛ fa nıı Wıısı wıya hʊ rɛ
Koriŋti tıyaŋ, a mɛ laa di. Ba fo ba buloŋ wıkyʊwalnıı.
9 Nyɛ rɛ kyɛɛ kıdıgı tebine, Pɔɔl duwoso tıyaŋ, ʊ na dı Wıısı bası tıya ʊ baa, “Ta
kı fá kambıŋ. Ɪ kɛ ha bası wıya kı tıya nala hʊ, aŋ ta kpaa ta.
10 Beewıya, ŋ sıŋ ı hal lɛ. Nal buloŋ bı sı wuwo kana ı yaa wıbɔŋ buloŋ, beewıya
ŋ nala yʊga rɛ bee no tıyaŋ.”
11 Pɔɔl hɔŋ doŋ nɛ bına abee kyalıı, a kı daga nala Wıısı wıya.
12 Haŋ saŋa hʊ tıyaŋ Galiyo rɛ fa yaa Roma nıhıyawʊ hʊ aa deŋ Akaaya paalʊʊ.
Ɛɛ rɛ Gyuuma hʊ sii laŋŋı dɔmɔŋ a kaŋ Pɔɔl mʊ ba sarıya lidiilii.
13 Ba baa, “Baal no aa lʊgı rɛ dı nala laa ʊ nyʊwa hʊ di, a kı tıŋ Wıısı abee ŋmanıı
hʊ aa sı kyogi á sıŋsı.”
14 Pɔɔl aa yaa dı ʊ bası wıya, ɛɛ rɛ Galiyo bası tıya Gyuuma hʊ a baa, “Gyuuma,
dı baal no rɛ fa yaa wıı kyogi, ʊ fa kaŋ ŋmanıı rɛ dı ŋ di kenyiri, aŋ gyegili nıı ma
wıbasıı.
15 Amɛ ʊ aa yaa wıbasıı abee ma fene yırıı wıya, abee ma tıı sıŋsı wıya nyɛ, ʊ
maga dı ma tıı kaŋ mʊ dıya rɛ a bası we dɔmɔŋ. Ɲ bı sı wuwo laa wıı no gyıma
tıya ma.”
16 Ɛɛ rɛ ʊ kil ba ta ba lıı sarıya hʊ lidiilii tıyaŋ.
17 Ba buloŋ lıı gol kaŋ Sɔsıtınɛɛsı, nal hʊ fa aa yaa Gyuuma wıkyʊwaldıya hʊ
sılaal, a ŋmaa ʊ weliŋ sarıya hʊ lidiilii dimbeenyʊwa tıyaŋ. Abee gɛɛ buloŋ, ka
Galiyo paalı bı tɔgımɔ ba.

Pɔɔl mııgı mʊ Aŋtiyɔki

18 Pɔɔl fa pıısa rɛ weliŋ Koriŋti tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ sii a kyʊwalı Krisitabiisi hʊ
aa we Koriŋti tıyaŋ, aŋ lıı doŋ. Ʊ bee Pirisila abee Akula buloŋ sii mʊ a gyʊʊ
nııduworibor ibal dı ba mʊ Siiriya paalʊʊ. Ka dı ba na lıı Keŋkiriya tıyaŋ, Pɔɔl
fa fʊma ʊ nyuu rɛ, beewıya ʊ fa dii nyʊwa rɛ Wıısı lee.
19 Ba mʊ pele tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Ɛfiso. Doŋ tıyaŋ nɛ Pɔɔl leŋ Pirisila abee Akula,
aŋ mʊ gyʊʊ wıkyʊwaldıya. Ʊ bee Gyuuma kaŋ wıya kı kpa dɔmɔŋ.

20 Nala hʋ badɔmɔŋ basɪ baa, dɪ ʋ fa hɔŋ ba lee pɪɪsɪ mʋhʋ, ka ʋ mɛ bɪ laa nyʋwa
dɪ ʋ hɔŋ.
21 Ʋ aa ko sii doŋ, ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Dɪ Wɪɪsɪ rɛ ko tɪya ŋ ŋmanɪɪ, ŋ sɪ
mɪɪgɪ ko ma lee.”
Ɛɛ rɛ ʋ sii mʋ gyʋʋ nɪɪduworibor ibal a kpa lɪɪ Ɛfiso tɪyaŋ.
22 Nyɛ rɛ ʋ mʋ pele tɔɔ kɪdɪgɪ nyʋwa ba kɪ yɪrɪ Sizaariya. Doŋ nɛ ʋ sɪŋ a kpa mʋ
Gyerusalɛm, a mʋ kyʋwalɪ Krisitabiisi hʋ aa we doŋ. Ʋ bɪl sii doŋ a kpa mʋ Aŋtiyɔki.
23 Ʋ hɔŋ doŋ mɛ pɪɪsɪ mʋhʋ rɛ aŋ bɪl sii tɪŋ Galetiya bee Firigyiya paalʋʋ, a basɪ
wɪya kɪ tɪya Krisitabiisi hʋ aa we doŋ, dɪ ba marɪ laa Yesu wɪya di weliŋ.

Apolo mʋʋ Ɛfiso abee Koriŋti

24 Gyuu kɪdɪgɪ aa lɪɪ Alizaŋdiriya mɛ rɛ fa we doŋ, ba kɪ yɪrɪ Apolo. Ʋ mɛ sii ko
Ɛfiso. Ʋ fa gyɪŋ wɪya basɪɪ rɛ weliŋ, a bɪl gyɪŋ Wɪɪsɪ teŋ hʋ mɛ weliŋ.
25 Ba fa daga ʋ á Tɪɪna Yesu ŋmanɪɪ hʋ tɪŋɪɪ rɛ weliŋ. Ʋ aa kɪ daga Yesu wɪya weliŋ
abee sɪfɪyasɪ. Ka wɪya hʋ buloŋ ʋ aa basɪ a mʋ kɪ tile Yesu tɪyaŋ mɛ yaa wɪtɪɪ. Abee
gɛɛ buloŋ, dɪ ʋ rɛ ko kɪ basɪ wɪɪkyʋwalnɪɪ foyi wɪya, Gyɔɔŋ Wɪɪsɪ nɪɪfool hʋ aa fo
nala wɪɪkyʋwalnɪɪ hʋ dʋŋ wɪya rɛ ʋ gyɪma.
26 Ʋ aa we Ɛfiso tɪyaŋ, ʋ basɪ Wɪɪsɪ wɪya rɛ abee nyuduwo wɪɪkyʋwaldɪya hʋ tɪyaŋ.
Pirisila bee Akula mɛ we doŋ a nɪɪ wɪya hʋ ʋ aa basɪ. Nyɛ rɛ ba kana ʋ mʋ ba dɪya
a marɪ daga ʋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ hʋ weliŋ.
27 Ɛɛ rɛ Apolo sii kɪ kyɛ dɪ ʋ mʋ Akaaya paalʋʋ. Krisitabiisi hʋ aa we Ɛfiso tɪyaŋ
sabɪ teŋ tɪya Krisitabiisi hʋ aa we Giriisi tɪyaŋ, a kpaanɪ ba weliŋ dɪ Apolo kɪ ko
doŋ, dɪ ba kana ʋ weliŋ. Ʋ aa mʋʋ doŋ, ʋ pɛɛ nala hʋ aa laa Yesu wɪya di rɛ Wɪɪsɪ
lahɔrʋmɔ tɪyaŋ,
28 amarɪkpatɪya dɪ ʋ bee Gyuuma rɛ ko kaŋ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ nala tɪyaŋ, ʋ aa
kpa Wɪɪsɪ teŋ wɪya rɛ a basɪ wɪya lo ba, a daga anɪɪ Yesu rɛ yaa Krisita hʋ.

19

Pɔɔl mʋʋ Ɛfiso

1 Apolo fa aa we Koriŋti tɪyaŋ gɛɛ rɛ, Pɔɔl bɪl gɔllɪ gɛɛ a ko pele Ɛfiso. Doŋ tɪyaŋ
nɛ ʋ na nala badɔmɔŋ aa laa Yesu wɪya di.
2 Ɛɛ rɛ Pɔɔl pɪyɛsɪ ba a baa, “Saŋa hʋ ma aa laa Yesu wɪya di, Wɪɪsɪ kpa ʋ Wiyesi
Welii hʋ we ma tɪyaŋ nɛ?” Nyɛ rɛ ba baa, “Aayɪ, á kɛ ha bɪ maakyiye nɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi
Welii no wɪya gba.”
3 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bɪl pɪyɛsɪ ba, “Nyʋʋbee rɛ ma tɪŋa, ka ba na fo ma wɪɪkyʋwalnɪɪ hʋ?”
Ɛɛ rɛ ba basɪ baa, “Á tɪŋ wɪya hʋ buloŋ Gyɔɔŋ Wɪɪsɪ nɪɪfool hʋ aa daga ma rɛ.”
4 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bɪl baa, “Nala hʋ aa mɪɪgɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ Gyɔɔŋ gyɪ kɪ fo
wɪɪkyʋwalnɪɪ. Amɛ ʋ fa basɪ tɪya Iziral tɪmma rɛ anɪɪ ʋ koyi no hal tɪyaŋ, nal sɪ ko
dɪ ba kɪ yɪrɪ ʋ tɪɪna Yesu, aŋ bɪl baa dɪ ʋ rɛ ko ko, dɪ ba laa ʋ wɪya di.”
5 Ba aa nɪɪ wɪɪ no Pɔɔl aa basa, ba leŋ ʋ fo ba wɪɪkyʋwalnɪɪ á Tɪɪna Yesu feŋ tɪyaŋ.
6 Ɛɛ rɛ Pɔɔl kpa ʋ nosi dɔbɔ ba tɪyaŋ. Ʋ aa yaa gɛɛ rɛ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ ko
tuu gyʋʋ ba tɪyaŋ. Ba piili kɪ basɪ taanɪ hʋ ba kɪdɪgɪ buloŋ aa bɪ gyɪma, aŋ bɪl basɪ
wɪya hʋ mɛ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ba a baa dɪ ba laa basɪ.
7 Nala no buloŋ gyɪ yaa anɪɪ baala fi abee balɪya rɛ.
8 Pɔɔl aa we Ɛfiso tɪyaŋ, ʋ vala kɪ gyʋʋ wɪɪkyʋwaldɪya gɛɛ rɛ deŋdeŋ ʋ peŋsi boto,
aa paalɪ kɪ basɪ Wɪɪsɪ koro hʋ wɪya abee nyuduwo. Ʋ bee nala hʋ aa kaŋ wɪya no kɪ
kpa dɔmɔŋ nɛ ʋ kɪ lʋga dɪ ba laa wɪɪ hʋ ʋ aa basɪ di.
9 Amɛ nala hʋ badɔmɔŋ gyɪ kaŋ nyuduwo rɛ kɪŋkaŋ. Akuu ba nyuduwo no wɪya,
ba gyɪ bɪ laa Wɪɪsɪ wɪya hʋ di, aŋ ha hɔŋ gyamaa hʋ tɪyaŋ, a basɪ wɪbɔmɔ a mʋ kɪ
tile á Tɪɪna Yesu ŋmanɪɪ hʋ tɪŋɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl sii leŋ nyuduwo tɪmma hʋ ta doŋ,

ka ʋ bee nala hʋ aa laa Yesu wɪya di sii kpa mʋ Tiraanusi dɪɪbal hʋ. Dɪya no tɪyaŋ nɛ Pɔɔl bee nala hʋ fa aa sɪŋ kaŋ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ kyɛɛ bee ʋ nyʋwa buloŋ.
10 Ʊ val yaa gɛɛ rɛ a mʋ pele bɪsɪ balɪya. Gyuuma abee Giriki tɪmma hʋ buloŋ aa we Esɪya paalʋʋ tɪyaŋ wuwo nɪɪ á Tɪɪna Yesu wɪya.

Siiva balɪya gɔllɔ kɪ kile gyɪŋbɔmɔ

11 Wɪɪsɪ gyɪ leŋ Pɔɔl wuwo kɪ yaa wɪmagɪla rɛ kɪŋkaŋ.
12 Haalɪ, ba aa paa gannɪ bee gakɔsʋŋsɪ hʋ Pɔɔl aa dige rɛ a kaŋ mʋ tɪya wɪɪla tɪmma, ba dige, a na laaŋfɪya. Dɪ gyɪŋbɔmɔ rɛ fa kaŋ nal mɛ, ba aa lɪɪ ʋ tɪɪna tɪyaŋ nɛ ka ʋ na laaŋfɪya.
13 Gyuuma badɔmɔŋ mɛ fa we doŋ a gɔllɪ kɪ kile gyɪŋbɔmɔ nala tɪyaŋ. Ba mɛ kɪ lʋga dɪ ba yaa gɛɛ á Tɪɪna Yesu feŋ tɪyaŋ. Dɪ ba ko kɪ kyɛ dɪ ba kile gyɪŋbɔmɔ, ba aa basɪ baa, "Ŋ baa ma lɪɪ Yesu feŋ tɪyaŋ, nal hʋ wɪya Pɔɔl aa basɪ."
14 Baala bapɛ rɛ fa aa yaa gɛɛ. Ba kuwo feŋ nɛ Siiva. Ʊ fa yaa Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyawʋ rɛ.
15 Ɛɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ gyɪŋbɔŋ kɪdɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ gyɪŋ Yesu rɛ, a gyɪŋ Pɔɔl mɛ, aŋka ma mɛ yaa kɪbeema rɛ?"
16 Nyɛ rɛ gyɪŋsɪ hʋ aa kaŋ baal hʋ sii kaŋ ba, a ŋmaa ba weliŋ, aŋ pɪrɪ ba pɛ. Ka ba gannɪ mɛ buloŋ kɪyɛsɪ, ba buloŋ lɪɪ fá dɪya hʋ tɪyaŋ abee teŋkpelli.
17 Gyuuma hʋ bee Giriki tɪmma hʋ abee nala hʋ buloŋ aa we Ɛfiso tɪyaŋ aa nɪɪ wɪɪ no, kambɪŋ gyɪ gyʋʋ ba buloŋ nɛ. Doŋ tɪyaŋ nɛ ba marɪ kɪ kpa á Tɪɪna Yesu yohuŋ weliŋ.
18 Nala hʋ aa laa Yesu wɪya di yʋga ko, a basɪ ba wɪbɔmɔ hʋ buloŋ ba aa yaa a tɪya Pɔɔl, haŋ nɪgyamaa hʋ sɪya tɪyaŋ.
19 Ba tɪyaŋ nala fa yʋga a yaa daaluliye tɪmma. Ɛɛ rɛ ba buloŋ paa tenni hʋ ba fa aa karɪmɪ a kɪ yaa daaluliye hʋ ko we diŋ nala hʋ sɪya tɪyaŋ. Dɪ ba kaŋ tenni hʋ buloŋ yalɪɪ ko pɛ dɔmɔŋ, ʋ sɪ yaa mogyamaa.
20 Wɪmagɪla no buloŋ leŋ á Tɪɪna nyʋwa hʋ taalɪ lee buloŋ, aŋ kaŋ dee mɛ weliŋ.

Taawɛɛ siye Ɛfiso tɪyaŋ

21 Wɪya no hal tɪyaŋ nɛ Pɔɔl na anɪɪ ʋ sɪ tɪŋ Masidooniya paalʋʋ abee Akaaya paalʋʋ a mʋ Gyerusalɛm. Ɛɛ rɛ ʋ baa, "Dɪ mɪyaŋ nɛ mʋ doŋ, ʋ maga dɪ ŋ mʋ Roma mɛ rɛ."
22 Nyɛ rɛ Pɔɔl tɪŋ nala hʋ fa aa kɪ pɛ ʋ tɪyaŋ ba tɪyaŋ nala balɪya dɪ ba mʋ Masidooniya. Timoti bee Irasitu rɛ ʋ tɪma. Aŋka ʋ tɪɪ kɛ ha hɔŋ Ɛfiso tɪyaŋ.
23 Saŋa no tɪyaŋ nɛ nyʋʋtaaduwo gyɪ gyʋʋ Ɛfiso nala abee sɪfɪyasɪ a mʋ kɪ tile á Tɪɪna Yesu ŋmanɪɪ hʋ tɪŋɪɪ tɪyaŋ.
24 Lugil kɪdɪgɪ rɛ fa we doŋ ba kɪ yɪrɪ Dɛmitiriyo. Salma rɛ ʋ fa aa kpa kɪ lugo kɪna aa kɪɪ Atɛmɪsɪ, ba vʋgɪbal hʋ dɪya. Tʋma no tɪyaŋ nɛ ʋ bee ʋ tʋŋtʋnna buloŋ ko yaa kɪna tɪmma.
25 Nyɛ rɛ kyɛɛ kɪdɪgɪ ʋ yɪrɪ ʋ tʋŋtʋnna abee ʋ tʋŋtʋnnɪ dɔŋtɪŋsɪ a ko laŋŋɪ, a basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ kyaŋsɪ, ma gyɪma anɪɪ tʋma no tɪyaŋ nɛ á dʋwa buloŋ lɪɪ. Beewɪya tʋma no rɛ aa tɪya ma molbiye.
26 Ma tɪɪ mɛ nɪya rɛ, a kɪ na mɛ wɪya hʋ Pɔɔl aa yaa. Ʊ baa dɪ vʋga hʋ nihuwobiŋ aa lugo bɪ yaa Wɪɪsɪ. Ɛfiso abee Esɪya paalʋʋ gyeniŋ buloŋ nɛ ʋ wuwo kaŋ nɪgyamaa hakɪllɪ bɪrɪmɪ ba ko laa wɪɪ no di.
27 Wɪɪ hʋ ŋ aa fá rɛ nyɛ: Nala sɪ kyogi á tʋma no feŋ, a bɪl kɪ fá mɛ anɪɪ á vʋgɪbal hʋ Atɛmɪsɪ sɪ ko yaa kɪtɔɔ. Nala bɪl bɪ sɪ kɪ tɪya ʋ gyɪrɪma, koo a kɪ bigisi ʋ. Beewɪya, lagɪlagɪ no, Esɪya nala abee dʋnɪya nal kɛ buloŋ nɛ nɪɪ ʋ wɪya a kɪ tɪya ʋ gyɪrɪma."
28 Nala hʋ aa nɪɪ wɪɪ no, ba buloŋ baaŋ sii. Ba kɪ yaa kyagɪŋsɪ a baa, "Á vʋgɪbal hʋ Atɛmɪsɪ aa we Ɛfiso tɪyaŋ nɛ kaŋ dee."

29 Ɛɛ rɛ ba kaŋ bee hʋ buloŋ vʋgɪmɪ. Haŋ nɪgyamaa hʋ buloŋ kaŋ Geyosi abee
Arisitaakusi aa lɪɪ Masidooniya a kɪ tɪŋa Pɔɔl hal. Nyɛ rɛ ba tarɪ ba kaŋ mʋ lee hʋ
bee hʋ nala aa kɪ laŋŋɪ.
30 Ba aa kaŋ ba mʋ doŋ gɛɛ, Pɔɔl tɪɪ fa aa kyɛ dɪ ʋ mʋ gyʋʋ nala hʋ tɪyaŋ nɛ, amɛ
nala hʋ aa laa Yesu wɪya di hʋ bɪ laa nyʋwa.
31 Esɪya paalʋʋ nɪhɪyasɪ badɔmɔŋ bee Pɔɔl aa yaa kyaŋsɪ, tɪma dɪ ba mʋ basɪ tɪya
Pɔɔl dɪ ʋ ta ko gyʋʋ nala hʋ tɪyaŋ.
32 Nala hʋ buloŋ aa laŋŋa doŋ fa bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ aa yaa. Ba badɔmɔŋ aa yaa kyagɪŋsɪ
baa nyɛ rɛ, ka ba badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ɛɛ daa, dɪ wɪɪ no rɛ. Ba gyeniŋ buloŋ fa paalɪ
bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ aa tɪŋ ba ko laŋŋɪ doŋ tɪyaŋ.
33 Gyuu kɪdɪgɪ rɛ fa we nala hʋ tɪyaŋ ba kɪ yɪrɪ Alizaŋda. Ʋ rɛ Gyuuma hʋ gyɪ leŋ
ʋ lɪɪ sɪŋ ba sɪya tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ tɪŋ nala hʋ badɔmɔŋ gyɪ liisi anɪɪ ʋ rɛ yaa wɪɪ hʋ tɪyaŋ
nɪbal. Ɛɛ rɛ Alizaŋda kaŋ nosi viri dɪ ba leŋ kyagɪŋsɪ, aŋ kɪ lʋga dɪ ʋ basɪ tɪya nala
hʋ anɪɪ wɪɪ buloŋ tuwo ba beel-ʋ paga tɪyaŋ.
34 Ʋ aa yaa gɛɛ, ba na nɪɪ ʋ yaa Gyuu rɛ. Ɛɛ rɛ ba buloŋ bɪl yaa kyagɪŋsɪ we dɔmɔŋ
a mʋ maga gɛɛ aŋ kɪ basɪ, “Á vʋgɪbal hʋ Atɛmɪsɪ aa we Ɛfiso tɪyaŋ nɛ kaŋ dee.”
35 Nyɛ rɛ ba bee kerikyi-hɪyawʋ kɪdɪgɪ ko lɪɪ a wuwo leŋ ba leŋ kyagɪŋsɪ hʋ, ka
ʋ basɪ tɪya ba a baa, “Ɛfiso nala, nal buloŋ gyɪma rɛ anɪɪ ámaa rɛ tɪŋ á Atɛmɪsɪ, á
vʋgɪbal hʋ, abee ʋ toŋo hʋ aa yaa bʋyɪ a lɪɪ wɪɪsɪ nyuu ko tuu buloŋ.
36 Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo kaŋ wɪɪ no kyɪɪsɪ. Ɛɛwɪya, ma leŋ kyagɪŋsɪ aŋ ta kɪ yaa
wɪɪ hʋ aa bɪ kaŋ memii.
37 Nala no bɪ gaa kpa kɪŋ buloŋ á vʋgɪbal hʋ lɪmarɪɪ tɪyaŋ, ba bɪl bɪ basɪ wɪɪ mɛ
kyogi á vʋgɪbal hʋ feŋ, ka ma kasɪ ba kaŋ ko daha nyɛ.
38 Dɪ Dɛmitiriyo bee ʋ tʋŋtʋnna rɛ kaŋ wɪɪ bee nal buloŋ mɛ, ka sarɪya mɛ kaŋ ʋ
kyɛdiilii rɛ, ma bee hɪyarɪ mɛ we doŋ ba aa sɪ di sarɪya hʋ. Ma leŋ dɪ ba mʋ doŋ kɪ
nyaŋ dɔmɔŋ.
39 Amɛ dɪ wɪɪ kɪdɪgɪ mɛ dɔŋ nɛ we doŋ ma kɪ kyɛ dɪ ma basɪ, ma kaŋ mʋ lee hʋ
bee hʋ nala aa laŋŋɪ a kɪ vʋʋlɪ wɪya.
40 Dɪ ba aa rɛ pɪyɛsɪ ma, á bɪ sɪ wuwo basɪ wɪɪ buloŋ a mʋ kɪ tile taawɛɛ no aa siye
gyɪnaŋ. Wɪɪ hʋ ŋ aa faa rɛ nyɛ, ba sɪ baa dɪ ámaa rɛ we taawɛɛ hʋ.”
41 Ʋ aa basɪ gɛɛ ko teŋ, ʋ leŋ nala hʋ buloŋ fa aa laŋŋa sii mʋ ba dɪɪsɪ.

20

Pɔɔl mʋʋ Masidooniya abee Giriisi paalʋʋ

1 Ɛɛ rɛ taawɛɛ hʋ ko teŋ, ka Pɔɔl yɪrɪ Krisitabiisi hʋ aa we Ɛfiso tɪyaŋ a basɪ
nyunyaasɪ wɪya tɪya ba. Ʋ aa basɪ wɪya hʋ ko teŋ, ɛɛ rɛ ʋ ta ba, aŋ sii kpa mʋ
Masidooniya paalʋʋ.
2 Masidooniya paalʋʋ buloŋ nɛ ʋ gɔllɪ a basɪ nyunyaasɪ wɪya yʋga a kɪ tɪya
Krisitabiisi hʋ aa we doŋ. Ɛɛ rɛ ka ʋ bɪl lɪɪ doŋ a kpa mʋ Giriisi paalʋʋ.
3 Ʋ we Giriisi paalʋʋ tɪyaŋ nɛ ʋ peŋsi boto. Ɛɛ rɛ ʋ sii yaa ʋ siri dɪ ʋ gyʋʋ
nɪɪduworiboro a mʋ Siiriya paalʋʋ. Ʋ aa yaa siri gɛɛ, ʋ nɪɪ anɪɪ Gyuuma aa vʋʋlɪ rɛ
dɪ ba kpʋ ʋ. Nyɛ rɛ ʋ bɪrɪmɪ ʋ hakɪla, a mɪɪgɪ sii tɪŋ Masidooniya dɪɪlaŋ mʋ.
4 Nala no rɛ gyɪ aa tɪŋ Pɔɔl hal: Faarusi biibaal Sopata aa lɪɪ Bɛriya, abee
Arisitaakusi bee Sɛkundu aa lɪɪ Tesaloniika; abee Geyosi aa lɪɪ Dɛɛbi, a yaŋ bee
Takikusi bee Turofimɔsɪ mɛ aa lɪɪ Esɪya paalʋʋ. Nala no bee Timoti rɛ fa aa tɪŋ
Pɔɔl hal.
5 Ba aa rɛ laa sɪya a mʋ gyegili ma Turowasɪ tɪyaŋ.
6 Gbɪyalbal hʋ tɪyaŋ ba aa dɪ paanʋʋ hʋ aa bɪ kaŋ sɪbʋl gyɪ ko parɪ rɛ, ka á na sii
Filipi tɪyaŋ a gyʋʋ nɪɪduworiboro, a vala kyɛyɛ bɔnɔŋ, aŋ na mʋ puu ba Turowasɪ
tɪyaŋ, a we doŋ kyɛyɛ bapɛ.

Pɔɔl mʊʊ Turowasɪ ʊ mʊ kateŋse

7 Asibiti kyɛɛ dɪdaana, á buloŋ sii laŋŋɪ dɔmɔŋ dɪ a dɪ kɪdiiliye hʊ Krisita fa aa baa
dɪ á kɪ di aŋ kɪ liisi ʊ wɪya hʊ. Ʊ sɪya rɛ sɪ gballɪ dɪ Pɔɔl sii mɪɪgɪ mʊ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ
wɪya gɛɛ deŋdeŋ lee mʊ kerisi.
8 Salnyuu dɪya tɪyaŋ nɛ á fa hɔŋ aŋ nyɔgɔ fɪŋtɪŋsɪ yʊga.
9 Bapʊwasɪbiye kɪdɪgɪ mɛ rɛ fa we doŋ ba kɪ yɪrɪ Yutikusi. Tokoro tɪyaŋ nɛ ʊ fa
hɔŋ. Pɔɔl aa basɪ wɪya hʊ kɪ pɪɪsɪ gɛɛ, ʊ hɔŋ kɪ dɪyɛgɪ doo, a ko kpa doo pɪŋ. Doo
hʊ pɪnɪɪ tɪyaŋ nɛ, ʊ fori lɪɪ salnyuu dɪya hʊ tɪyaŋ, a tuu tele taŋha. Ba tuu kɪ kpa ʊ
dɪ ʊ sʊba.
10 Ɛɛ rɛ Pɔɔl mɛ sii tuu a luŋ guwori ʊ aŋ basɪ tɪya nala hʊ a baa, “Ma ta leŋ dɪ ʊ
yaa wɪɪ buloŋ, ʊ ha weye rɛ.”
11 Ɛɛ rɛ ka Pɔɔl bɪl mɪɪgɪ gyɪŋ salnyuu dɪya hʊ, ba kɪ di kɪdiiliye hʊ Krisita fa aa
baa dɪ ba kɪ di á kɪ liisi ʊ wɪya. Ʊ aa dii kɪna hʊ ko teŋ, ba bɪl kaŋ ba wɪbasɪɪ gɛɛ
sɪya mʊ gballɪ. Ɛɛ rɛ ka Pɔɔl sii mʊ.
12 Bapʊwasɪbiye hʊ weye rɛ ba kana ʊ mʊ dɪya abee teŋfɪyɛlʊʊ.

Pɔɔl sii Turowasɪ tɪyaŋ a mʊ Miletu

13 Nyɛ rɛ á sii mʊ gyʊʊ nɪɪduworiboribal a duwori mʊ Asɔɔsɪ. Pɔɔl fa basɪ tɪya
ma rɛ anɪɪ á gyʊʊ nɪɪduworiboribal hʊ duwori kɪ mʊ Asɔɔsɪ, ka dɪ ʊ kɛ vala naasɪ
ko gyʊʊ nɪɪduworiboribal hʊ Asɔɔsɪ tɪyaŋ. Nyɛ rɛ á gyʊʊ nɪɪduworiboribal hʊ a mʊ
Asɔɔsɪ dɪ á fa kpa Pɔɔl.
14 Pɔɔl aa ko puu ma Asɔɔsɪ tɪyaŋ, ɛɛ rɛ á kpa ʊ abee nɪɪduworiboribal hʊ a mʊ
tɪŋ Mitilini.
15 Ʊ sɪgballɪya, á kpa ko Kiyɔsi. Ʊ sɪya bɪl gballɪ, á kpa mʊ Samɔsi. Doŋ nɛ á bɪl sii
ʊ sɪgballɪya a kpa ko pele Miletu.
16 Á bɪl aa sii Miletu mɛ tɪyaŋ, Pɔɔl baa dɪ ʊ bɪ sɪ sɪŋ Ɛfiso tɪyaŋ. Beewɪya dɪ ʊ
bee kyɛ dɪ ʊ pɪɪsɪ Esɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Ʊ fa aa kyɛ dɪ ʊ mʊ Gyerusalɛm lagɪ rɛ a puu
Pɛŋtikosi kyɛbal hʊ doŋ tɪyaŋ.

Pɔɔl basɪ wɪya tɪya Krisitabiisi nɪhɪyasɪ Ɛfiso tɪyaŋ

17 Ɛɛ rɛ á kpa gallɪ ko Miletu. Nyɛ rɛ Pɔɔl tɪma yɪrɪ Krisitabiisi nɪhɪyasɪ hʊ aa we
Ɛfiso tɪyaŋ dɪ ba ko.
18 Ba aa ko, ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ma tɪɪ gyɪŋ ɛɛ hʊ ŋ aa kɪya rɛ saŋa hʊ ŋ beel-ma
fa aa we doŋ, a lɪɪ saŋa hʊ tɪyaŋ ŋ aa piile ko Esɪya paalʊʊ a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ.
19 Akuu Gyuuma aa vʊʊlɪ dɪ ba kpʊ ŋ wɪya, ŋ naa tʊwara rɛ kɪŋkaŋ, a wɪɪ sɪnɪɪl
mɛ weliŋ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ, ŋ ha kaŋ ŋ tɪɪ bɪrɪmɪ biibiye rɛ, dɪ ŋ wuwo tuŋ á
Tɪɪna Wɪɪsɪ tʊma hʊ anɪɪ Wɪɪsɪ tʊŋtʊnnɪ.
20 Ŋ daga ma Wɪɪsɪ wɪya rɛ nala tɪyaŋ abee ma dɪɪsɪ tɪyaŋ buloŋ. Wɪɪ kɛ buloŋ aa
sɪ pɛ ma tɪyaŋ nɛ ŋ kpa daga ma. Ŋ bɪ laa nyʊwa kaŋ wɪɪ buloŋ faŋa ma.
21 Gyuuma abee Giriki tɪmma buloŋ nɛ ŋ basɪ tɪya abee sɪfɪyasɪ anɪɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ
ba wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ aŋ ko kɪ tɪŋa Wɪɪsɪ aŋ laa á Tɪɪna Yesu wɪya di.
22 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ rɛ daga ŋ dɪ ŋ mʊ Gyerusalɛm. Ʊ nyʊwa hʊ rɛ ŋ tɪŋa a kɪ
mʊ nyɛ. Ŋ bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ buloŋ aa sɪ puu ŋ doŋ tɪyaŋ.
23 Ŋ ta gyɪma rɛ anɪɪ tɔɔ kɛ buloŋ ŋ aa mʊwa, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa basɪ tɪya ŋ
nɛ abee sɪfɪyasɪ anɪɪ wɪya sɪ gyʊʊ ŋ, ka dɪ ba ha kana ŋ tɔ dɪya tɪyaŋ.
24 Amɛ ŋ aa deŋ dɪ ŋ mɪɪbol bɪ yaa kɪŋ buloŋ ŋ kɛ lee. Ŋ kɛ sɪya tuwo dɪ ŋ sʊba
koo dɪ ŋ weye. Ŋ Tɪɪna Yesu aa tɪya ŋ tʊma hʊ rɛ ŋ kɪ kyɛ dɪ ŋ tʊma teŋ. Tʊma hʊ
ʊ aa kpaa tɪya ŋ nɛ yaa dɪ ŋ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ tɪya nala, a basɪ tɪya ba ɛɛ hʊ
Wɪɪsɪ aa sɪ fa ba sikii.
25 Nyɛ kɛ, ŋ gyɪma rɛ anɪɪ ma nala no ŋ aa yaŋ gɔllɪ basɪ Wɪɪsɪbee koro hʊ wɪya
kɪ tɪya nyɛ, ma bɪl bɪ sɪ maakyiye na ŋ.

26-27 Wɪɪsɪ wɪya hʊ buloŋ ŋ aa basɪ tɪya ma, ŋ bɪ kaŋ wɪɪ buloŋ faŋa ma. Ɲ yaŋ
basɪ kɪ tɪya ma rɛ abee sɪfɪyasɪ gyɪnaŋ sɪgballɪya no anɪɪ dɪ ma kɪŋ hʊ buloŋ nɛ ko
yaa dɪ ʊ nyʊgɪsa, ŋ wɪɪ kɛ bɪl daa. Ʊ tɪɪna haakye maga ʊ rɛ.
28 Ɛɛwɪya, ma kɪ deŋ ma tɪɪ nyuu weliŋ, aŋ pɛ kɪ deŋ nala hʊ mɛ ʊ Wiyesi Welii
hʊ aa kpaa we ma nosi tɪyaŋ. Ma kɪ deŋ Krisitabiisi mɛ nyuu weliŋ anɪɪ pedaal aa
kɪ deŋ ʊ piyese nyuu tɪyaŋ gɛɛ. Wɪɪsɪ rɛ kpaa ʊ tɪɪ biye kyal yɔbɔ ma.
29 Ɲ gyɪma rɛ anɪɪ dɪ mɪyaŋ nɛ leŋ ma, nɪbɔmɔ sɪ ko gyʊʊ ma tɪyaŋ anɪɪ gboni aa
gyʊʊ pʊsɪ tɪyaŋ gɛɛ. Nɪbɔmɔ hʊ bɪ sɪ leŋ ma, ba sɪ kɪ dɔŋ ma kɪŋkaŋ.
30 Haalɪ, nala sɪ lɪɪ ma tɪɪ tɪyaŋ a yaa wɪnyɪyɛla a kaŋ wɪya hʊ ŋ aa daga ma bɪrɪmɪ
kyige, aŋ mʊrɪ Krisitabiisi dɪ ba mɪɪgɪ hal a ko kɪ tɪŋ ba.
31 Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ basɪ baa ma kɪ deŋ ma tɪɪ ma nyuu tɪyaŋ gɛɛ. Ma gyɪma anɪɪ ŋ bɪsɪ
boto rɛ nyɛ ŋ aa daga ma kɪdɪgɪ kɪdɪgɪ buloŋ wɪɪhaa abee tebine buloŋ, a wɪɪ sɪnɪɪl
mɛ weliŋ ma wɪya.
32 Nyɛ kɛ, ŋ kpaa ma we Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ nɛ. Duwoso hʊ aa daga bɔnyɛ hʊ Wɪɪsɪ
aa kana abeel-ma, ʊ rɛ sɪ pɛ ma tɪyaŋ dɪ ma kaŋ dee a wuwo sɪŋ ma laadii tɪyaŋ. Ʊ
sɪ leŋ dɪ ma na wɪweliye hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa yaa biŋ a gbala ʊ nala buloŋ.
33 Ɲ ha bɪ maakyiye laa ma kɪdɪgɪ buloŋ molbii koo ganni koo salma a yaa ŋ kɪna.
34 Ma tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ ŋ tʊma rɛ weliŋ abee ŋ nosi no, aŋ na na ŋ bee ŋ kyaŋsɪ
kɪkyɛɛlɪya buloŋ.
35 Ɲ yaa gɛɛ rɛ dɪ ŋ daga ma dɪ ma mɛ kɪ tʊŋ tʊma gɛɛ. Dɪ ámaa rɛ aa tʊŋ tʊma
abee sɪfɪyasɪ gɛɛ, ɛɛ rɛ á sɪ wuwo pɛ taaga tɪyaŋ, aŋ kɪ liisi wɪɪ hʊ á Tɪɪna Yesu fa aa
basa. Ʊ baa,
'I aa kpaa kɪŋ tɪya nal, ʊ rɛ kaŋ teŋfɪyɛlʊʊ a te ɪ aa laa kɪŋ nal lee." '
36 Pɔɔl aa basɪ wɪya no buloŋ ko teŋ, ʊ beel-ba buloŋ tuu gbinni, ʊ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ
tɪya ba buloŋ.
37 Ɛɛ rɛ ba buloŋ ko guwori ʊ, aŋ kɪ wɪɪ sɪnɪɪl.
38 Ba tɪsɪ buloŋ gyɪ kyogo rɛ weliŋ, beewɪya ʊ fa basɪ tɪya ba rɛ anɪɪ ba bɪl bɪ sɪ
maakyiye na ʊ. Nyɛ rɛ ka ba buloŋ kpa tɪŋa ʊ tɪyaŋ a mʊ nɪɪduworiboro hʊ lee.

21

Pɔɔl mʊʊ Gyerusalɛm

1 Nyɛ rɛ á ta dɔmɔŋ aŋ gyʊʊ nɪɪduworiboribal hʊ, a vala sɪdeŋ a mʊ lɪɪ tɔɔ kɪdɪgɪ
ba aa yɪrɪ Kɔsɪ. Ʊ sɪgballɪya á bɪl sii doŋ a kpa mʊ Rodisi, a bɪl lɪɪ doŋ mɛ a kpa mʊ
Patara.
2 Doŋ tɪyaŋ nɛ á na nɪɪduworiboribal dɪ ʊ aa mʊ Fɔniisɪya paalʊʊ. Ɛɛ rɛ á gyʊʊ ʊ
mʊ.
3 Á aa mʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, a na tɔɔ kɪdɪgɪ ba kɪ yɪrɪ Saapʊrɔsɪ. Nyɛ rɛ á gallɪ doŋ a
kpa tɪŋ wɪɪpɔsɪɪ noduu dɪɪlaŋ, a mʊ pele Siiriya paalʊʊ, a mʊ sɪŋ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa
yɪrɪ Taaya. Doŋ nɛ nɪɪduworiboribal hʊ gyɪ maga dɪ ʊ sɪŋ dɪ ba kuwoni kyʊgɪsɪ hʊ
aa we ʊ tɪyaŋ.
4 Nyɛ rɛ á kyɛ mʊ na Krisitabiisi hʊ aa we doŋ tɪyaŋ, a gyɪ hɔŋ ba lee kyɛyɛ bapɛ.
Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ, ba gyɪ basɪ tɪya Pɔɔl lɛ dɪ ʊ ta mʊ Gyerusalɛm.
5 Kyɛyɛ bapɛ no hal tɪyaŋ nɛ, á bɪl lɪɪ doŋ a kpa á ŋmanɪɪ. Baala abee ba haana
abee ba biisi kaŋ ma ko lɪɪ dɪ ba we ŋmanɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ á buloŋ tuu gbinni nɪɪ hʊ
nyʊwa tɪyaŋ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ.
6 Doŋ nɛ á ta dɔmɔŋ aŋ gyʊʊ nɪɪduworiboribal hʊ ka ba mɛ mɪɪgɪ mʊ dɪya.
7 Á bɪl lɪɪ Taaya tɪyaŋ mɛ a kpa á ŋmanɪɪ a mʊ tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Pitolimiiyasɪ.
Ɛɛ rɛ á mʊ kyʊwalɪ Krisitabiisi hʊ aa we doŋ aŋ pɪŋ ba lee.

8 Ʊ sıya aa gballa, á sii kpa mʊ Sizaariya, a mʊ gyʊʊ baal kıdıgı ba aa yırı Fılıpı dıya. Ʊ mɛ fa gɔllɔ bası Wıısı wıya kı tıya nala rɛ. Ʊ fa yaa nala hʊ bapɛ ba aa lıya Gyerusalɛm tıyaŋ dı ba kı kyiyeli Yesu kpambısı hʊ kıdıgı rɛ.
9 Ʊ fa kaŋ toliye banaa rɛ, ka ba kıdıgı buloŋ fa bı yal bala aŋ yaa Wıısı tıŋdaala.
10 Doŋ nɛ á we kyɛyɛ baŋmana, dı baal kıdıgı ba aa yırı Agabu mɛ lıı Gyudıya paalʊʊ ko. Ʊ mɛ fa yaa Wıısı tıŋdaal lɛ.
11 Ɛɛ rɛ ʊ ko á lee, a laa Pɔɔl tɛpııŋbii a vʊwa ʊ tıı naası abee ʊ nosi buloŋ aŋ bası baa, Nyɛ rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ bası, "Gyuuma sı kaŋ tɛpııŋbii no tıına a vʊwa ʊ nyɛ Gyerusalɛm tıyaŋ aŋ kpa ʊ we nala hʊ aa bı yaa Gyuuma nosi tıyaŋ."
12 Á aa nıı wıı no, á bee nala hʊ buloŋ fa aa we doŋ sʊla Pɔɔl dı ʊ ta mʊ Gyerusalɛm.
13 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bası tıya ma a baa, "Bee rɛ tıŋ ma kı wii, a leŋ ŋ tıya buloŋ kyogi nyɛ? Dı ba aa rɛ sı kana ŋ vʊwa, koo dı ba aa rɛ kpʊ ŋ Gyerusalɛm tıyaŋ mɛ, akuu ŋ Tıına Yesu wıya, ŋ kɛ laa rɛ."
14 Ʊ aa bası gɛɛ ko teŋ, á na anıı á bı sı wuwo tɔ ʊ ŋmanıı. Ɛɛ rɛ á mɛ leŋ aŋ bası tıya ʊ dı Wıısı sı leŋ dı wıı kɛ buloŋ ʊ aa kyɛ ʊ yaa, kɔnı yaa.
15 Ɛɛ rɛ ka á mɛ yaa siri a sii mʊ Gyerusalɛm.
16 Nala hʊ badɔmɔŋ aa laa Yesu wıya di a lıı Sizaariya mɛ tıŋ á hal mʊ, a kaŋ ma mʊ gyʊʊ baal kıdıgı ba aa yırı Mineesiŋ a lıı Saapʊrɔsı dıya. Saŋa hʊ ba fa aa piile kı bası Yesu wıya kı tıya nala hʊ tıyaŋ nɛ ʊ gyı laa Yesu wıya di.

Pɔɔl mʊʊ dı ʊ na Gyemsi

17 Á gyı aa ko pele Gyerusalɛm, Krisitabiisi hʊ gyı kaŋ ma weliŋ nɛ.
18 Ʊ sıgballıya, á bee Pɔɔl sii mʊ dı á na Gyemsi. Á mʊwa dı Krisitabiisi nıhıyası hʊ buloŋ laŋŋa doŋ.
19 Nyɛ rɛ Pɔɔl kyʊwalı ba aŋ bası tıya ba ɛɛ hʊ buloŋ Wıısı aa pɛɛ ʊ tıyaŋ ʊ wuwo tʊŋ tʊma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ.
20 Ba aa nıı wıı no ko teŋ, ba dannı Wıısı aŋ bası tıya Pɔɔl a baa, "Á nihiyabiye Pɔɔl, ı kɛ deŋ na Gyuuma aa maga gɛɛ a laa Yesu wıya di. Ba pele nala tusi tusi, ka ba buloŋ wuwo kı tıŋ mırısı hʊ buloŋ Moosi fa aa saba biŋ dı nala kı tıŋa.
21 Ba nıı ı wıya rɛ. Ba baa dı ı aa kı daga Gyuuma hʊ buloŋ aa we nala hʊ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ nɛ, aŋ baa dı ba vıya mırısı hʊ buloŋ Moosi fa aa saba biŋ dı nala kı tıŋa hʊ mɛ. Aŋ bıl baa dı ı baa ba ta kı keri ba biisi pene, aŋ ta bıl kı tıŋ Gyuuma naabaala lesiri hʊ mɛ.
22 Ba sı nıı anıı ı ko daha rɛ. Wıbee rɛ á yaŋ sı yaa?
23 Wıı kɛ buloŋ á aa sı baa ı yaa, tıŋa á nyʊwa. Baala banaa rɛ we daha. Ba dii nyʊwa rɛ Wıısı lee aŋ kı kyɛ dı ba lıı nyʊwa hʊ.
24 Kaŋ ba dı ma buloŋ mʊ dı ı pıısı ı bisiŋ ta, aŋ tuŋ molbiye dı ba mɛ pıısı ba bisiŋ ta aŋ fʊŋ ba nyuni mɛ. Dı ı rɛ yaa gɛɛ, nal buloŋ sı tıŋ gɛɛ tıyaŋ a gyıma anıı wıya hʊ buloŋ ba aa bası a mʊ kı tile ı tıyaŋ bı yaa wıtıı. Ba sı na anıı ı tıı mɛ gba aa tıŋ mırısı hʊ Moosi fa aa saba biŋ dı nala kı tıŋa rɛ.
25 Amɛ Krisitabiisi hʊ aa bı yaa Gyuuma, á laa sıya sabı teŋ a bası tıya ba rɛ, dı ba laa nyʊwa anıı ba bıl bı sı kı di vʊga kına, a ta bıl kı kyaŋ pʊsı kyal mɛ, a ta kı kyaŋ kına aa sʊba pimmiliŋ mɛ, aŋ lıı ba tıı mɛ sɔŋsɔŋ tıyaŋ."
26 Pɔɔl kyaŋsı hʊ aa bası gɛɛ, ʊ sıya gballı, Pɔɔl kaŋ baala hʊ banaa mʊ, ba buloŋ pıısı ba bisiŋ ta aŋ gyʊʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ. Ka ʊ daga Gyuuma wııkyʊwal sılaala kyɛyɛ mɔɔgɛɛ ba aa sı pıısı ba bisiŋ ta, ka dı ba kıdıgı buloŋ na kpa kına sʊla Wıısı. Kyɛyɛ bapɛ rɛ ʊ daga ba.

Ba kaŋ Pɔɔl Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ

27 Kyɛyɛ bapɛ hʊ aa ko dı ʊ pele, Gyuuma badɔmɔŋ aa lıı Esıya paalʊʊ na Pɔɔl dı ʊ we Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ. Ba mʊrı nıgyamaa we ba mʊ kaŋ Pɔɔl.

28 Nyɛ rɛ ba kyiyesi yʊga a baa, “Iziral tɪmma, ma ko pɛ á tɪyaŋ. Baal no aa gɔllɪ
kɪ kyogi Iziral tɪmma ŋmanɪɪ hʊ rɛ, abee mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ dɪ á kɪ tɪŋa,
aŋ ha bɪl basɪ wɪbɔmɔ mɛ a mʊ kɪ tile Wɪɪkyʊwaldɪɪbal no tɪyaŋ. Ʊ baa dɪ ba
kɪdɪgɪ buloŋ bɪ kaŋ tɔnɔ. Ma na ʊ rɛ nyɛ. Giriki tɪmma hʊ aa bɪ maga dɪ ba gyʊʊ á
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ, ba aa rɛ ʊ kaŋ ko gyʊʊ gɛɛ. Nyɛ yaa bisiŋ nɛ á lesiri tɪyaŋ.”
29 Wɪɪ hʊ aa tɪŋ ba basɪ gɛɛ rɛ nyɛ: Ba fa naa Ɛfiso tɪmma baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ
Turofimɔsɪ rɛ dɪ ʊ aa tɪŋ Pɔɔl hal bee hʊ tɪyaŋ. Ba kɛ fa liise anɪɪ Pɔɔl kana ʊ gyʊʊ
Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ rɛ.
30 Ɛɛ rɛ bee hʊ nala buloŋ laa taawɛɛ, nala hʊ buloŋ sii tɪŋ dɔmɔŋ a kaŋ Pɔɔl tarɪ
lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ, aŋ kaŋ dimbeye hʊ tɔ haŋ lagɪlagɪbiye hʊ.
31 Ba aa lʊga dɪ ba kpʊ ʊ gɛɛ rɛ, Roma laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ nɪɪ anɪɪ taawɛɛ rɛ
sii Gyerusalɛm buloŋ tɪyaŋ.
32 Ɛɛ rɛ ʊ sii lɪɪ laalyuwolo hʊ badɔmɔŋ abee ba nɪhɪyasɪ haŋ lagɪlagɪbiye hʊ a pɛ
ʊ tɪyaŋ, ba fá mʊ lee hʊ ba aa yaa taawɛɛ hʊ. Nala hʊ aa naa dɪ ʊ bee laalyuwolo hʊ
aa ko gɛɛ, ba bɪl bɪ ŋmaa Pɔɔl.
33 Laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ mʊ kaŋ Pɔɔl, a leŋ ba kaŋ kyɔrʊmɔ balɪya vʊwa ʊ. Ɛɛ
rɛ ʊ pɪyɛsɪ nala hʊ a baa, “Kɪbee rɛ yaa nal no tɪɪna? Bekiŋ wɪɪ rɛ ʊ yaa kyogi?”
34 Ɛɛ rɛ ba buloŋ kɪ yaa kyagɪŋsɪ, ba badɔmɔŋ baa nyɛ rɛ, badɔmɔŋ mɛ baa dɪ ɛɛ
daa, dɪ nyɛ rɛ. Nala hʊ fa aa yaa kyagɪŋsɪ gɛɛ, laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ bɪ gyɪŋ wɪɪ
hʊ buloŋ aa paalɪ tɪŋ ba kɪ yaa gɛɛ. Ɛɛ rɛ ʊ leŋ ʊ nala hʊ kaŋ Pɔɔl mʊ we laalyuwolo
dɪɪduwo hʊ tɪyaŋ.
35 Ba aa mʊ pele dɪya hʊ lɪtɪŋgyɪnɪɪ, nala hʊ kaŋ Pɔɔl kɪ tarɪ a kɪ lʊga dɪ ba kpʊ ʊ.
Ɛɛ rɛ laalyuwolo hʊ kpa ʊ kyʊŋ.
36 Nala hʊ buloŋ tɪŋa ʊ hal aŋ yaa kyagɪŋsɪ kɪ basɪ, “Ma kpʊ ʊ.”

Pɔɔl basɪ wɪya dɪ ʊ laa ʊ tɪɪ

37 Saŋa hʊ ba aa gyɪŋ sal hʊ a kɪ kyɛ dɪ ba gyʊʊ dɪya hʊ, Pɔɔl sʊl laalyuwolo
nɪhɪyawʊ hʊ a baa dɪ ʊ leŋ dɪ ʊ basɪ wɪɪ tɪya ʊ. Nyɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ
pɪyɛsɪ Pɔɔl a baa, “Ɛɛ kɛ ɪ aa nɪɪ Giriki taal lɛ?
38 Ɪ daa yaa Igyipiti tɪmma baal hʊ gyɪ aa piile kɪ laa taawɛɛ aŋ kaŋ nala tusibʊnaa
hʊ aa kpʊ nala a kaŋ mʊ pogo tʊtʊʊ tɪyaŋ gɛɛ?”
39 Pɔɔl baa, “Aayɪ, ŋ yaa gyuu rɛ a lɪɪ Taasu, Silisɪya paalʊʊ tɔbal hʊ. Ŋ aa sʊla ɪ rɛ
dɪ ɪ leŋ dɪ ŋ basɪ wɪya tɪya nala no.”
40 Ɛɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ tɪya ʊ ŋmanɪɪ. Pɔɔl sɪŋ dɪya hʊ saŋgyɪŋ hʊ tɪyaŋ,
aŋ kaŋ ʊ nosi viri dɪ nala hʊ buloŋ leŋ kyagɪŋsɪ. Ɛɛ rɛ ba buloŋ yaa fʊɪɪ, ka Pɔɔl piili
kɪ basɪ wɪya Gyuuma taal tɪyaŋ.

22

1 Doŋ nɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, “Ŋ kuwoma abee ŋ naabalɪya, ma gyegili nɪɪ wɪɪ hʊ
ŋ aa kana dɪ ŋ basɪ laa ŋ tɪɪ.”
2 Ba aa nɪɪ dɪ Pɔɔl basɪ wɪya ba tɪɪ taal tɪyaŋ gɛɛ, ba buloŋ yaa fʊɪɪ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl basɪ
tɪya ba a baa,
3 “Ŋ yaa gyuu rɛ. Taasu aa we Silisɪya paalʊʊ tɪyaŋ nɛ ba lʊla ŋ. Ŋ gyɪ yaa haŋbiye
rɛ ka ba kana ŋ ko Gyerusalɛm daha, ŋ waa daha tɪyaŋ. Gamaliyɛl rɛ dɪyɛsɪ ŋ. Ʊ gyɪ
daga ŋ á naabaala lesiri abee ba ŋmaŋsɪ buloŋ nɛ abee sɪfɪyasɪ. Wɪya hʊ ʊ aa daga
ŋ, ŋ mɛ gyɪ kpaa ba tɪŋ Wɪɪsɪ rɛ abee ŋ tɪya buloŋ, anɪɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ aa we daha
gyɪnaŋ.
4 Ŋ fa tɪŋ naasɪ dɔgɪsɪ nala hʊ aa tɪŋ Yesu ŋmanɪɪ hʊ rɛ kɪŋkaŋ, a gba kpʊ ba
badɔmɔŋ. Ba baala abee haana buloŋ nɛ ŋ leŋ ba kasɪ vʊwa, aŋ kasɪ ba tɔ dɪɪsɪ tɪyaŋ
mɛ.

5 Gyuuma wiikyɔwal silaala nihiyawɔ hɔ abee nihiyasi hɔ buloŋ aa laŋŋa daha si wuwo basi tiya ma aniı wii no ŋ aa basi yaa witii rɛ. Ba gyi sabi teŋ tiya ŋ nɛ di ŋ kaŋ mɔ Damaasiku a tiya Gyuuma hɔ aa we doŋ. Ba gyi yaa gɛɛ rɛ di ŋ wuwo kasi nala hɔ buloŋ aa laa Yesu wiya di Damaasiku tiyaŋ, a vɔwa ba a kaŋ ko Gyerusalɛm daha, di ba dɔgisi ba."

Pɔɔl daga ɛɛ aa yaa, ɔ ko birimi Yesu hatinni
Kpambisi 9.1-19; 26.12-18

6 Ɛɛ rɛ Pɔɔl bil baa, "Ŋ aa lii kpa Damaasiku ŋmaniı ki mɔ, a ko kpaga bee hɔ aniı wiihaa saŋa gɛɛ sek, pɔlɔŋbal kidigi pirigi lii wiisinyuu a kyaani we ŋ tiyaŋ.
7 Ŋ tuu tele taŋha aŋ niı nal taal di ɔ aa basi wiya ŋ lee a baa, 'Sɔɔl, Sɔɔl! Bee rɛ tiŋ i ki dɔgisi ŋ nyɛ?" '
8 Ɛɛ rɛ ŋ mɛ piyɛsi, "Kibee rɛ yaa i, ŋ Tiina?" Taal hɔ basi baa, "Miyaŋ nɛ yaa Yesu aa lii Nazarɛti, nal hɔ i aa dɔgisi hɔ."
9 Ŋ bee nala hɔ fa aa val hɔ, ba gyi naa kyaanɔɔ hɔ rɛ aŋ fa bi niı nal hɔ aa basi wiya ŋ lee taal.
10 Ɛɛ rɛ ŋ piyɛsi, "Ŋ Tiina, ŋ yaa bee?" Ŋ Tiina bil basi baa, "Sii mɔ Damaasiku. Doŋ tiyaŋ nɛ ba si daga i wii hɔ Wiisi aa lii i di i yaa."
11 Pɔlɔŋ hɔ aa kyɔɔli ŋ siya gɛɛ, ŋ bil bi wuwo di ŋ na. Ɛɛ rɛ ŋ bee nala hɔ fa aa val hɔ kaŋ ŋ noŋ tiyaŋ a tari ŋ mɔ Damaasiku.
12 Baal kidigi rɛ fa we doŋ ba ki yiri Ananiyasi. Ʊ fa aa fá Wiisi rɛ kiŋkaŋ aŋ fa ki tiŋ miriisi hɔ Moosi fa aa saba biŋ di nala ki tiŋa mɛ. Gyuuma hɔ buloŋ aa we Damaasiku tiyaŋ fa aa tiya ɔ gyirima rɛ weliŋ.
13 Ɛɛ rɛ ɔ ko siŋ ŋ loginŋ tiyaŋ a basi tiya ŋ a baa, "Ŋ naabiye Sɔɔl, kaŋ i siya suri! Haŋ lagilagibiye hɔ ŋ siya pirigi suri, ŋ wuwo na ɔ."
14 Ɛɛ rɛ Ananiyasi basi tiya ŋ a baa, "Wiisi hɔ á bee á naabaala aa tiŋ, ɔ rɛ lii i di i gyiŋ wii hɔ ɔ aa kyɛ di i yaa. Ʊ leŋ i na Wiisi Tipɔlɔŋ tiina hɔ rɛ a niı ɔ taal mɛ ɔ aa basi wiya tiya i.
15 I si yaa ɔ daŋsiya tiina, a basi tiya nala wii hɔ i aa niya aŋ pɛ na mɛ.
16 Bee rɛ yaŋ tiŋ i ha hɔŋ ki piisi? Sii mɔ leŋ di ba fo i wiikyɔwalniı, a sasi i wibɔmɔ buloŋ ta Yesu feŋ tiyaŋ."

Wiisi yiri Pɔɔl di ɔ basi Wiisi wiya tiya nala hɔ aa bi yaa Gyuuma

17 Ɛɛ rɛ ŋ miigi mɔ Gyerusalɛm a gyɔɔ wiikyɔwaldiya a ki kyɔwali Wiisi. Saŋa hɔ ŋ aa kyɔwali Wiisi hɔ tiyaŋ nɛ,
18 ŋ na á Tiina Yesu aniı duwoso tiyaŋ gɛɛ. Ʊ basi tiya ŋ a baa, "Sii lii Gyerusalɛm tiyaŋ lagi, beewiya nala hɔ aa we daha bi si laa nyɔwa laa ŋ wiya hɔ i aa si basi tiya ba di."
19 Nyɛ rɛ ŋ mɛ basi tiya ɔ a baa, "Ŋ Tiina, ba tii gyiŋ bee baa lee hɔ kɛ buloŋ ŋ aa mɔwa, ŋ aa gyɔɔ wiikyɔwaldiisi rɛ a kasi nala hɔ aa laa i wiya di doŋ tiyaŋ, a ŋmaa ba aŋ kasi ba mɔ tɔ diisi tiyaŋ.
20 Saŋa hɔ tiyaŋ ba aa kpɔ Sitiivin, nal hɔ fa aa yaa i daŋsiya tiina a basi i wiya ki tiya nala, miyaŋ Pɔɔl tii mɛ fa we doŋ, a laa nyɔwa baa di ba kpɔ ɔ. Ba gyi aa kpɔ ɔ hɔ tiyaŋ mɛ, miyaŋ nɛ fa siŋ pɔ nala no ganni ba fa aa wire biŋ, aŋka ba kpɔ ɔ."
21 Nyɛ rɛ ŋ Tiina basi tiyaŋ a baa, "Sii daha, ŋ si tima i di i mɔ libolii, nala hɔ aa bi yaa Gyuuma lee."
22 Pɔɔl fa aa basi wiya hɔ gɛɛ, nala hɔ buloŋ nɛ fa gyegile ki niı. Amɛ ɔ aa ko basi wii no, ba bil piili ki yaa kyagiŋsi a baa, "Ma kpɔ nitɔɔ no, ɔ bi maga di ɔ we dɔniya no tiyaŋ."
23 Ka ba ki yaa kyagiŋsi, aŋ kaŋ ba ganni ki pigisi aŋ yaa taŋha ki yuwo.

24 Nyɛ rɛ Roma laalyuwolo nɪhɪyawʊ basɪ baa dɪ laalyuwolo hʊ kaŋ Pɔɔl gyʊʊ
laalyuwolo dɪɪduwo hʊ. Ʊ baa dɪ ba vɪɪrɪ ʊ aŋ pɪyɛsɪ na wɪɪ hʊ aa tɪŋ nala no buloŋ
lɪɪ ʊ hal aŋ kɪ yaa kyagɪŋsɪ nyɛ.
25 Nyɛ rɛ ba vʊwa ʊ dɪ ba vɪɪrɪ. Saŋa hʊ ba aa yaa siri dɪ ba vɪɪrɪ Pɔɔl hʊ rɛ ʊ
pɪyɛsɪ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ fa aa sɪŋ doŋ a baa, "Ʊ yaa ŋmanɪɪ rɛ dɪ ba vɪɪrɪ nal
hʊ aa yaa Roma tɪɪna rɛ, dɪ ba bɪ dii ʊ sarɪya a daga ʊ wɪkyogii koo?"
26 Ʊ aa nɪɪ wɪɪ hʊ Pɔɔl aa basa, ɛɛ rɛ ʊ mɛ mɪɪgɪ mʊ ʊ nɪhɪyawʊ hʊ lee a basɪ tɪya
ʊ baa, "Deŋ na wɪɪ hʊ ɪ aa kyɛ dɪ ɪ yaa, baal hʊ yaa Roma tɪɪna rɛ."
27 Nyɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ tɪɪ sii kpa mʊ Pɔɔl lee a pɪyɛsɪ ʊ, "Ɪ yaa Roma
tɪɪna rɛ? Basɪ tɪya ŋ." Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa dɪ waa.
28 Laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ mɛ basɪ baa, "Ŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Ŋ kɛ ta tuŋ molbiye
rɛ yʊga aŋ na ko yaa Roma tɪɪna." Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, "Ba paalɪ lʊla ŋ ŋ yaa Roma tɪɪna
rɛ."
29 Nyɛ rɛ nala hʊ fa aa kyɛ dɪ ba vɪɪrɪ Pɔɔl aŋ pɪyɛsɪ ʊ wɪya hʊ buloŋ mɪɪgɪ fasɪ kɪ
lɪɪ hal mʊhʊ mʊhʊ. Laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ aa ko gyɪma anɪɪ Pɔɔl yaa Roma tɪɪna
rɛ, ka ʊ leŋ ba kaŋ kyɔrʊmɔ vʊwa ʊ gɛɛ, kambɪŋ mɪɪgɪ kana ʊ mɛ tɪɪ rɛ.

Ba kaŋ Pɔɔl mʊ bee hɪyarɪ sɪya

30 Ɛɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ kɪ kyɛ dɪ ʊ kɔnɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ aa tɪŋ Gyuuma hʊ
kɪ basɪ Pɔɔl wɪya. Ʊ sɪya aa gballa, ʊ leŋ ba kana ʊ puri, a leŋ Gyuuma wɪɪkyʊwal
sɪlaala nɪhɪyasɪ abee nɪhɪyasɪ hʊ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya hʊ buloŋ ko laŋŋɪ. Ba aa
laŋŋa ko teŋ, ʊ kaŋ Pɔɔl lɪɪ sɪgɪ ba sɪya tɪyaŋ.

23

1 Pɔɔl fa aa sɪŋ ba sɪya tɪyaŋ gɛɛ rɛ, ka ʊ sɪya buloŋ fa pɔ nɪhɪyasɪ hʊ aa laŋŋɪ
kɪ vʊʊlɪ wɪya hʊ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Ŋ kuwobalɪya, ŋ tɪŋ Wɪɪsɪ rɛ ŋ
mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ sɪgballɪya no, ŋ hakɪla bɪ daga ŋ anɪɪ
ŋ yaa wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ kyogi rɛ."
2 Ɛɛ rɛ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ ba aa yɪrɪ Ananiyasɪ basɪ tɪya nala
hʊ aa sɪŋ kpaga Pɔɔl, a baa dɪ ba ŋmaa ʊ kyaŋkpaŋ tɪyaŋ.
3 Ba aa ŋmaa ʊ gɛɛ, Pɔɔl mɛ tʊʊsɪ ʊ a baa, "Na ʊ aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ gyee ba aa yaa
tʊwɔl bʊgɪ! Ɪ aa yaŋ leŋ ba ŋmaa ŋ nyɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ mɛ sɪ ŋmaa ɪ. Na ɪ hɔnɔ dɪ ɪ
kpa mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ dɪ á kɪ tɪŋa rɛ, a di ŋ sarɪya, aŋka ɪ baa dɪ ba ŋmaa
ŋ. Wɪya no tɪɪ daa ɪ kɪ kyogi gɛɛ?"
4 Nala hʊ aa sɪŋ kpaga Pɔɔl pɪyɛsɪ ʊ a baa, "Wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ daa ɪ
kɪ tʊʊsɪ gɛɛ?"
5 Nyɛ rɛ Pɔɔl bɪl baa, "Ŋ naabalɪya, ma kɪna sʊma rɛ. Ba saba Wɪɪsɪ tenni tɪyaŋ nɛ
anɪɪ ʊ bɪ maga dɪ á basɪ wɪbɔmɔ a kɪ tɪya nal hʊ aa deŋ nala. Ŋ bɪ gyɪma anɪɪ ʊ rɛ
yaa á wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ."
6 Pɔɔl aa deŋ nala hʊ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya hʊ tɪyaŋ, ʊ na anɪɪ ba badɔmɔŋ yaa
nala hʊ ba aa yɪrɪ Sadusiima rɛ. Ba badɔmɔŋ mɛ yaa Farasiima. Nyɛ rɛ ʊ faasɪ basɪ
tɪya nɪhɪyasɪ hʊ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya hʊ a baa, "Ŋ naabalɪya, ŋ yaa Farasii rɛ, ŋ
kuwo mɛ yaa Farasii. Ŋ laa di rɛ anɪɪ nala hʊ aa sʊba sɪ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ a kaŋ
mɪɪbol. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɪ di ŋ sarɪya gɛɛ."
7 Ʊ aa basɪ wɪɪ no, nyʊʊtaaduwo gyʊʊ Farasiima hʊ abee Sadusiima hʊ, ba porigi
dɔmɔŋ.
8 Sadusiima baa dɪ dɪ nal lɛ sʊba, ʊ bɪl bɪ sɪ wuwo sii sʊʊ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol, aŋ
bɪl basɪ baa dɪ malɪkasɪ mɛ tuwo, dɪ nɪdʊŋsɪ mɛ tuwo. Amɛ Farasiima hʊ kɛ baa dɪ
wɪya no buloŋ we doŋ nɛ.
9 Nyɛ rɛ nala hʊ buloŋ sii a faasɪ kɪ yaa kyagɪŋsɪ. Wɪɪsɪ Teŋ dɪdagɪla hʊ badɔmɔŋ
aa we Farasiima paati hʊ tɪyaŋ sii a faasɪ kaŋ wɪya hʊ kɪ tarɪ a baa, "Á kɛ bɪ naa wɪɪ

hʋ baal no aa yaa kyogi. Dɪ nɪdɪma koo malɪka rɛ kɔnɪ basɪ wɪya hʋ tɪya ʋ, á bɪ sɪ wuwo gyɪma.”
10 Nyɛ rɛ ba marɪ kaŋ wɪɪ hʋ kɪ kpa dɔmɔŋ, lee hʋ buloŋ nɪma. Kambɪŋ kaŋ laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ anɪɪ ba sɪ kaŋ Pɔɔl tarɪ pʋ̃ʋ̃. Ɛɛ rɛ ʋ leŋ ʋ laalyuwolo hʋ gyʋʋ nala hʋ tɪyaŋ a lorigi laa Pɔɔl, a kana ʋ kaŋ mʋ laalyuwolo dɪɪduwo hʋ.
11 Lee aa ko bɪl, haŋ tebine hʋ tɪɪ á Tɪɪna Yesu ko Pɔɔl lee, a sɪŋ ʋ logiŋ, aŋ basɪ tɪya ʋ a baa, “Kana ɪ tɪɪ. Ʋ maga dɪ ɪ di ŋ daŋsɪya rɛ a basɪ ŋ wɪya Roma tɪyaŋ anɪɪ ɪ aa basɪ ŋ wɪya Gyerusalɛm tɪyaŋ gɛɛ.”

Gyuuma aa vʋʋlɪ dɪ ba kpʋ Pɔɔl

12 Ʋ sɪya aa gballa, Gyuuma badɔmɔŋ laŋŋɪ dɔmɔŋ a kɪ vʋʋlɪ dɪ ba kpʋ Pɔɔl. Ba ŋmɪyɛsa rɛ anɪɪ dɪ ba aa rɛ ko bɪ kpʋ ʋ, ba bɪ sɪ di kɪna, a bɪ sɪ nyʋwa nɪɪ mɛ.
13 Nala hʋ fa aa hɔŋ vʋʋlɪ wɪɪ no fa tee nala mɔllɪbalɪya.
14 Ɛɛ rɛ ba sii mʋ Gyuuma wɪɪkyʋwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʋ abee bee hʋ nɪhɪyasɪ lee a basɪ tɪya ba a baa, “Á ŋmɪyɛsa rɛ anɪɪ dɪ ámaa rɛ ko bɪ kpʋʋ Pɔɔl, á bɪ sɪ di kɪna koo a nyʋwa nɪɪ mɛ.
15 Ɛɛwɪya, ma bee nala hʋ aa laŋŋɪ kɪ vʋʋlɪ wɪya nɪhɪyasɪ, ma tɪma dɪ ba mʋ basɪ tɪya Roma laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ dɪ ʋ leŋ dɪ Pɔɔl ko ma lee. Ma fugo baa dɪ ma aa kyɛ dɪ ma marɪ pɪyɛsɪ ʋ weliŋ nɛ, a gyɪŋ wɪɪ hʋ ʋ kɔnɪ aa yaa. Á sɪ yaa siri, dɪ ʋ rɛ leŋ dɪ ʋ kɪ ko, ʋ bɪ sɪ pele ma lee, ka dɪ á kpʋ ʋ ŋmanɪɪ tɪyaŋ.”
16 Ɛɛ rɛ Pɔɔl dɪya toluu biibaal mɛ nɪɪ ba aa vʋʋlɪ wɪɪ hʋ. Ɛɛ rɛ ʋ sii mʋ gyʋʋ laalyuwolo dɪɪduwo hʋ, a basɪ wɪɪ hʋ tɪya Pɔɔl.
17 Nyɛ rɛ Pɔɔl yɪrɪ laalyuwolo nɪhɪyasɪ hʋ kɪdɪgɪ a basɪ tɪya ʋ a baa, “Kaŋ bapʋwasɪbiye no mʋ ma nɪhɪyawʋ hʋ lee, ʋ kaŋ wɪɪ rɛ dɪ ʋ basɪ tɪya ʋ.”
18 Ɛɛ rɛ ʋ kana ʋ mʋ ba nɪhɪyawʋ hʋ lee a basɪ tɪya ʋ a baa, “Pɔɔl, nal hʋ ba aa kaŋ tɔ dɪya hʋ tɪyaŋ nɛ yɪrɪ ŋ a basɪ tɪya ŋ baa dɪ ŋ kaŋ bapʋwasɪbiye no ko ɪ lee, dɪ ʋ kaŋ wɪɪ rɛ dɪ ʋ basɪ tɪya ɪ.”
19 Ɛɛ rɛ nɪhɪyawʋ hʋ kaŋ biye hʋ noŋ tɪyaŋ, ba fasɪ lɪɪ mʋhʋ, ʋ fɪyɛlɪ pɪyɛsɪ ʋ dɪ wɪbee rɛ ʋ kana dɪ ʋ basɪ tɪya ʋ?
20 Ɛɛ rɛ ʋ baa, “Gyuuma nɪhɪyasɪ vʋʋla rɛ dɪ ba basɪ tɪya ɪ dɪ ɪ kyiye leŋ dɪ Pɔɔl ko nɪhɪyasɪ hʋ aa laŋŋɪ kɪ vʋʋlɪ wɪya lee. Ba sɪ fugo baa dɪ ba aa kyɛ dɪ ba marɪ pɪyɛsɪ ʋ weliŋ nɛ a gyɪŋ wɪɪ hʋ ʋ kɔnɪ aa yaa.
21 Amɛ ta laa nyʋwa, beewɪya nala hʋ badɔmɔŋ sɪ faŋa ŋmanɪɪ tɪyaŋ a kɪ pɔ ʋ. Ba tee baala mɔllɪ balɪya. Ba ŋmɪyɛsa rɛ anɪɪ dɪ ba aa rɛ ko bɪ kpʋ Pɔɔl, ba bɪ sɪ di kɪna a bɪ sɪ nyʋwa nɪɪ mɛ. Ba kɛ yaa ba siri rɛ dɪ ɪ rɛ ko tɪya ʋ ŋmanɪɪ dɪ ʋ ko.”
22 Ʋ aa basɪ gɛɛ ko teŋ, nɪhɪyawʋ hʋ basɪ tɪya bapʋwasɪbiye hʋ baa, “Ta ko basɪ wɪɪ no ɪ aa basɪ tɪya ŋ, a tɪya nal buloŋ.” Ɛɛ rɛ ka ʋ ta biye hʋ, ʋ mʋ.

Ba kaŋ Pɔɔl mʋ Roma nɪhɪyawʋ Fɛlisi sɪya

23 Nyɛ rɛ laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ yɪrɪ ʋ laalyuwolo nɪhɪyasɪ balɪya a basɪ tɪya ba a baa, “Ma lɪɪ laalyuwolo kɔɔsɪbalɪya dɪ ba yaa siri dɪ ba bee Pɔɔl mʋ Sizaariya, a pɛ gyagyɪnna mɔllɪboto bee fi tɪyaŋ, abee tiŋ-yuwolo kɔɔsɪbalɪya. Ma leŋ dɪ ba yaa siri, a lɪɪ tebine no kerifi nibi saŋa.
24 Ma kyɛ gyaagʋ tɪya Pɔɔl dɪ ʋ mɛ gyɪŋ, a kana ʋ weliŋ a kaŋ mʋ Sizaariya, a kana ʋ mʋ we Roma nɪhɪyawʋ hʋ aa deŋ paalʋʋ hʋ ba kɪ yɪrɪ Fɛlisi nosi tɪyaŋ.”
25 Ɛɛ rɛ ka laalyuwolo nɪhɪyawʋ hʋ sabɪ teŋ a tɪya ba dɪ ba kaŋ mʋ tɪya Fɛlisi wɪɪ no wɪya. Nyɛ rɛ ʋ basɪ we teŋ hʋ tɪyaŋ:
26 “Mɪyaŋ Kilodiyasi Lisiyasɪ rɛ sabɪ teŋ no kɪ tɪya ɪ, ŋ nɪhɪyawʋ kuwori Fɛlisi. Ŋ aa kyʋwalɪ ɪ weliŋ.

27 Baal no ŋ aa leŋ ba kaŋ kı ko ı lee nyɛ, Gyuuma rɛ fa kana ʋ dı ba kpʋ. Ba aa kyɛ
dı ba yaa ɛɛ hʋ tıyaŋ nɛ, ŋ nıı anıı ʋ yaa Roma tıına rɛ. Nyɛ rɛ ŋ kaŋ ŋ laalyuwolo
mʋ, á lorigi laa ʋ ba nosi tıyaŋ.
28 Ŋ fa aa kyɛ dı ŋ gyıŋ wıı hʋ ʋ aa yaa kyogi rɛ. Nyɛ rɛ ŋ kana ʋ mʋ ba nıhıyası
hʋ aa hɔŋ kı vʋʋlı wıya lee.
29 Ba aa pıyɛsı ʋ wıya hʋ tıyaŋ, ŋ na anıı ʋ bı kyogo wıı buloŋ a maga dı ba kpʋ
ʋ, koo dı ba kana ʋ tɔ dıya tıyaŋ. Wıı hʋ ba aa baa dı ʋ yaa kyogi mııgı mʋ kı tile
ba tıı sıŋsı tıyaŋ nɛ.
30 Ba bası tıya ŋ anıı Gyuuma badɔmɔŋ vʋʋla rɛ dı ba kpʋ ʋ. Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ baa dı ba
kana ʋ ko tıya ı lagı. Ka ŋ yaŋ bası tıya ba anıı ba ko ı lee, a daga wıı hʋ ʋ aa yaa
kyogi ba, a tıya ı.”
31 Ʋ aa sabı teŋ hʋ ko teŋ, laalyuwolo hʋ kɔnı yaa gɛɛ hʋ ʋ aa bası tıya ba dı ba
yaa rɛ. Haŋ tebine hʋ buloŋ, ba kaŋ Pɔɔl mʋ pele tɔɔ kıdıgı ba kı yırı Aŋtipaatirisi.
32 Ʋ sıya aa gballa, laalyuwolo hʋ aa val naası hʋ, mııgı ko ba dııduwo hʋ, aŋka
gyagyınna hʋ kana ʋ mʋ Sizaariya.
33 Ba aa mʋʋ pele doŋ, ba kpa Pɔɔl tıya ba paalʋʋ hʋ didenni hʋ aŋ kpa teŋ hʋ mɛ
pɛ tıya ʋ.
34 Nyɛ rɛ Fɛlisi karımı teŋ hʋ ko teŋ, aŋ mııgı pıyɛsı Pɔɔl lee hʋ ʋ aa lıya. Ɛɛ rɛ ʋ
baa dı ʋ lıı Silisıya paalʋʋ rɛ. Ʋ aa nıı gɛɛ,
35 ʋ bası tıya ʋ a baa, “Dı ı nala hʋ rɛ ko ko, ŋ sı nıı wıı hʋ ı aa kana dı ı bası,
aŋka dı ŋ na di ı sarıya.” Ɛɛ rɛ ka ʋ leŋ ba kaŋ Pɔɔl mʋ we kuwori Hɛrɔtı aa saa ʋ
dıya hʋ tıyaŋ, a leŋ laalyuwolo kı pɔ ʋ doŋ tıyaŋ.

24

Ba dii Pɔɔl sarıya Roma nıhıyawʋ Fɛlisi sıya tıyaŋ

1 Ʋ kyɛyɛ bɔnɔŋ hal tıyaŋ nɛ Gyuuma wııkyʋwal sılaala nıhıyawʋ ba aa yırı
Ananiyası abee bee hʋ nıhıyası badɔmɔŋ abee sarıdiil kıdıgı ba aa yırı Tɛɛtulusi,
sii kpa mʋ Sizaariya, dı ba na Roma nıhıyawʋ Fɛlisi. Ba mʋ kpa wıya hʋ ba aa baa
dı Pɔɔl kyogo, a biŋ Fɛlisi sıya tıyaŋ.
2 Tɛɛtulusi rɛ ba gyı laa sıya yırı dı ʋ ko lıı daga wıı hʋ Pɔɔl aa kyogo. Nyɛ rɛ ʋ
piili a baa, “Ŋ nıhıyawʋ, ı wıgyʋŋ nyuniŋ, ı wuwo kı deŋ á paalʋʋ no weliŋ nɛ, a leŋ
á hɔŋ abee laaŋfıya. Ɪ bıl marı wıya mɛ rɛ yʋga á paalʋʋ no tıyaŋ, ba yaa wıweliye
tıya ma.
3 Wıya no buloŋ nyuniŋ, nal nal buloŋ teŋ fıyɛla rɛ weliŋ paalʋʋ no logiŋ buloŋ
tıyaŋ. Ɛɛwıya, á aa kyʋwalı ı rɛ kıŋkaŋ.
4 Ŋ bee kyɛ dı ŋ bası wıgyamaa. Ŋ yaŋ aa sʋla ı rɛ dı ı di kenyiri aŋ gyegili nıı wıı
hʋ á aa kana dı á bası. Wıı hʋ á aa kyɛ dı á bası hʋ mɛ, á sı kaŋ keri kıkuu.
5 Á naa dı baal no yaa wıweel lɛ. Gyuuma aa we dʋnıya logiŋ buloŋ tıyaŋ, ʋ aa
mʋ doŋ nɛ, a kaŋ ba we ba kı kaa kaası. Ʋ mɛ rɛ yaa Nazarɛti tımma paati hʋ sılaal.
6 Ʋ fa aa kyɛ dı ʋ yaa bisiŋ wıya rɛ Wııkyʋwaldıya hʋ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ á kana ʋ, a fa
kı kyɛ dı á di ʋ sarıya á naabaala lesiri tıyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ laalyuwolo nıhıyawʋ hʋ ba aa yırı Lisiyası ko nyasa, a kana ʋ lorigi laa á
nosi tıyaŋ.
8 Ʋ rɛ bası tıya á nala hʋ buloŋ aa bası Pɔɔl wıya dı á ko ı lee a bası tıya ı wıı hʋ
aa tıŋ á kı bası ʋ wıya. Dı ı rɛ pıyɛsı baal no, ı tııtıı mɛ sı gyıma anıı wıya hʋ buloŋ
á aa basa a mʋ kı tile ʋ tıyaŋ yaa wıtıı rɛ.”
9 Nyɛ rɛ Gyuuma hʋ buloŋ sii sıŋ pɛ, a bası baa dı wıya hʋ buloŋ Tɛɛtulusi aa basa
kɔnı yaa wıtıı rɛ.

Pɔɔl bası wıya dı ʋ laa ʋ tıı Fɛlisi sıya tıyaŋ

10 Ɛɛ rɛ paalʊʊ hʊ didenni hʊ tɪya Pɔɔl mɛ ŋmanɪɪ dɪ ʊ mɛ ko lɪɪ basɪ wɪɪ hʊ ʊ aa kana. Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, "Ŋ tɪɪ gyɪma rɛ anɪɪ ɪ aa di sarɪya taŋha no tɪyaŋ ʊ bɪsɪ bɪ kpaga daha. Ŋ teŋ yaŋ fɪyɛla rɛ abee ŋ aa sɪ basɪ wɪya a laa ŋ tɪɪ ɪ sɪya tɪyaŋ.
11 Ɪ tɪɪ sɪ wuwo pɪyɛsɪ na, anɪɪ saŋa hʊ ŋ aa ko mʊ Gyerusalɛm dɪ ŋ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, ʊ ha bɪ para kyɛyɛ fi abee balɪya.
12 Gyuuma bɪ naa dɪ ŋ bee ba bee nal buloŋ kaŋ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ. Ba mɛ bɪl bɪ naa dɪ ŋ we kaasɪ wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ tɪyaŋ mɛ koo lee kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ.
13 Wɪɪ buloŋ tuwo ba aa sɪ wuwo kpa daga anɪɪ wɪya hʊ ba aa baa dɪ ŋ yaa kyogi mɛ kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.
14 Wɪɪ hʊ ŋ aa sɪ basɪ tɪya ɪ anɪɪ ʊ yaa wɪtɪɪ rɛ nyɛ: Ŋ kɛ gyɪma anɪɪ ŋmanɪɪ no ŋ aa tɪŋ nyɛ, á naabaala Wɪɪsɪ hʊ rɛ ŋ kɪ kyʊwalɪ gɛɛ. Beewɪya, mɪrɪsɪ hʊ buloŋ Moosi aa biŋ tɪya ma, abee wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala aa saba, ŋ mɛ laa ba buloŋ dɪ rɛ. Amɛ ba kɛ baa dɪ ŋmanɪɪ hʊ ŋ aa tɪŋ hʊ yaa wɪnyɪyɛl lɛ.
15 Ŋ mɛ laa di rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ kyisi niweliye abee nɪbɔmɔ buloŋ sʊʊ tɪyaŋ anɪɪ nala no buloŋ aa sɪŋ daha mɛ aa laa di gɛɛ.
16 Ŋ aa lʊgɪ rɛ saŋa buloŋ dɪ ŋ gyɪma ŋ hakɪla tɪyaŋ anɪɪ ŋ bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ Wɪɪsɪ abee nihuwobiŋ sɪya tɪyaŋ.
17 Ŋ lɪɪ Gyerusalɛm tɪyaŋ pɪɪsɪ rɛ, a pel bɪŋgyamaa, aŋ na mɪɪgɪ mʊ doŋ, dɪ ŋ kaŋ kɪna mʊ tɪya ŋ nala ka dɪ ŋ pɛ kpʊ pʊsɪ tɪya Wɪɪsɪ mɛ.
18 Ɛɛ tɪyaŋ nɛ ba na ŋ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ. Saŋa hʊ tɪyaŋ ba aa naa ŋ dɪ ŋ pɪɪsɪ ŋ bisiŋ teŋ nɛ. Nɪgyamaa mɛ daa ŋ kaŋ gyʊʊ doŋ. Ŋ bɪ wee kaasɪ buloŋ mɛ.
19 Gyuuma badɔmɔŋ mɛ aa lɪɪ Esɪya paalʊʊ mɛ rɛ fa we doŋ. Dɪ ba aa rɛ fa kaŋ wɪɪ buloŋ abeel-ŋ, ʊ fa maga dɪ ba tɪɪ ko basɪ rɛ daha tɪyaŋ.
20 Dɪ ɛɛ mɛ ko daa, leŋ dɪ nala no aa we daha basɪ wɪɪ hʊ ba mɛ aa naa dɪ ŋ yaa kyogi, saŋa hʊ ba aa kana ŋ mʊ nɪhɪyasɪ hʊ aa laŋŋɪ kɪ vʊʊlɪ wɪya sɪya.
21 Wɪɪ hʊ buloŋ ŋ aa yaa rɛ nyɛ: Ba sɪya tɪyaŋ, ŋ fa nɔsɔ basɪ tɪya ba rɛ a baa, 'Gyɪnaŋ ma aa di ŋ sarɪya rɛ, dɪ ma kpa kyogisi tɪya ŋ, akuu ŋ aa laa di anɪɪ sʊʊnɪ sɪ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol wɪya." '
22 Fɛlisi aa nɪɪ gɛɛ, ʊ basɪ tɪya ba a baa, "Ma sii. See dɪ ŋ leŋ dɪ Lisiyasɪ, laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ ko, ka dɪ ŋ na dɪ wɪɪ no sarɪya." Fɛlisi fa gyɪŋ ŋmanɪɪ hʊ Pɔɔl aa tɪŋ wɪya rɛ weliŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ basɪ gɛɛ.
23 Ʊ leŋ laalyuwolo hʊ kɪdɪgɪ kɪ deŋ Pɔɔl, aŋ basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ kana ʊ tɔ aŋ leŋ dɪ ʊ kɪ na wiyese, dɪ ʊ tɪya ʊ kyaŋsɪ ŋmanɪɪ dɪ ba ko kɪ na ʊ. Dɪ ʊ rɛ aa kyɛ kɪŋ mɛ, dɪ ba wuwo pɛ ʊ tɪyaŋ abee haŋ kɪbalɪɪ hʊ.

Pɔɔl sɪŋ Fɛlisi bee Durusila sɪya tɪyaŋ

24 Ʊ gyɪ bɪ pɪɪsa ka Fɛlisi bee ʊ haaŋ Durusila mɛ ko doŋ. Durusila fa yaa Gyuu rɛ. Nyɛ rɛ Fɛlisi tɪma yɪrɪ Pɔɔl dɪ ʊ ko. Pɔɔl aa ko, ʊ leŋ ʊ basɪ Yesu Krisita laadii memii a tɪya ʊ.
25 Pɔɔl gyɪ basɪ wɪya mɛ rɛ a mʊ kɪ tile wɪweliye yayɪ tɪyaŋ, a bee ɛɛ ɪ aa sɪ wuwo kaŋ ɪ tɪɪ, a bɪl basɪ kyɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ di dʊnɪya nala sarɪya wɪya mɛ. Ʊ aa basɪ wɪya no, kambɪŋ buloŋ kaŋ Fɛlisi. Ɛɛ rɛ ʊ baa dɪ ʊ leŋ mɔɔgɛɛ aŋ kɪ mʊ, dɪ amɛ dɪ ʊ rɛ ko na sɪnɪɪ, dɪ ʊ sɪ bɪl yɪrɪ ʊ.
26 Ʊ kɛ fa bɪɪna anɪɪ Pɔɔl sɪ kaŋ molbiye ko kpala ʊ rɛ. Ɛɛwɪya, ʊ gyɪ aa kɪ yɪrɪ ʊ bʊlɪya bʊlɪya, dɪ ba kɪ basɪ wɪya.
27 Ʊ bɪsɪ balɪya hal tɪyaŋ, baal kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Pɔɔkɪyɔsɪ Fɛsitusi rɛ fa mɪɪgɪ ko laa Fɛlisi nyuu, a kɪ deŋ paalʊʊ hʊ. Fɛlisi fa aa kyɛ dɪ Gyuuma hʊ kyo ʊ rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ gyɪ leŋ ba ha leŋ Pɔɔl nɪtɔdɪya hʊ tɪyaŋ gɛɛ.

25

Pɔɔl sʊla dɪ ba kana ʊ mʊ Roma paalʊʊ buloŋ kuworibal hʊ sɪya

1 Fɛsitusi aa ko laa paalʊʊ hʊ, ʊ hɔŋ Sizaariya tɪyaŋ kyɛyɛ boto rɛ aŋ sii kpa mʊ
Gyerusalɛm.
2 Ʊ aa mʊ Gyerusalɛm gɛɛ, Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ hʊ abee Gyuuma
nɪhɪyasɪ buloŋ ko basɪ wɪɪ hʊ Pɔɔl aa yaa kyogi ba, a tɪya ʊ, aŋ sʊla ʊ dɪ ʊ pɛ ba
tɪyaŋ, a leŋ dɪ Pɔɔl ko Gyerusalɛm.
3 Ba gyɪ vʊʊla rɛ dɪ ba kyeŋ kpʊ Pɔɔl ŋmanɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ kɪ sʊla Fɛsitusi
dɪ ʊ leŋ dɪ Pɔɔl ko Gyerusalɛm gɛɛ.
4 Ɛɛ rɛ Fɛsitusi mɪɪgɪ basɪ tɪya ba a baa, “Sizaariya tɪyaŋ nɛ ba kaŋ Pɔɔl tɔ dɪya
tɪyaŋ. Ɲ mɛ sɪ mɪɪgɪ mʊ doŋ kyɛɛ no buloŋ.
5 Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ ma nɪhɪyasɪ tɪŋ ŋ hal dɪ á buloŋ mʊ Sizaariya. Wɪɪ hʊ ma aa
liise anɪɪ baal hʊ yaa kyogi, dɪ ba basɪ tɪya ŋ doŋ, dɪ ŋ nɪɪ.”
6 Fɛsitusi gyɪ we Gyerusalɛm tɪyaŋ kyɛyɛ kyori koo fi rɛ aŋ na mɪɪgɪ mʊ Sizaariya.
Ʊ sɪgballɪya, ʊ mʊ hɔŋ sarɪya hʊ lidiilii tɪyaŋ aŋ leŋ ba kaŋ Pɔɔl ko.
7 Pɔɔl aa ko, Gyuuma hʊ aa lɪɪ Gyerusalɛm ko buloŋ ko sɪŋ gol ʊ kyige aŋ baa dɪ
wɪya hʊ Pɔɔl aa kyogo yʊga rɛ kɪŋkaŋ. Amɛ ba gyɪ bɪ wuwo daga anɪɪ wɪya hʊ ba
aa baa dɪ ʊ kyogo yaa wɪtɪɪ rɛ.
8 Ɛɛ rɛ Pɔɔl mɛ basɪ wɪya dɪ ʊ laa ʊ tɪɪ, a baa, “Ɲ bɪ kyogi wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ Gyuuma
naabaala ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ. Ɲ bɪ kyogi Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ sɪna buloŋ mɛ. Ɲ bɪl bɪ
yaa wɪɪ buloŋ mɛ kyogi Roma paalʊʊ buloŋ kuworibal hʊ.”
9 Amɛ Fɛsitusi mɛ fa aa kyɛ dɪ ʊ yaa wɪya dɪ Gyuuma hʊ tenni fɪyɛlɪ rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ
pɪyɛsɪ Pɔɔl a baa, “Ɪ sɪ kɪ kyɛ dɪ ɪ mʊ Gyerusalɛm, dɪ ŋ mʊ dɪ wɪɪ no sarɪya doŋ tɪyaŋ,
akuu wɪya no ba aa baa dɪ yaa kyogi wɪya koo?”
10 Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, “Aayɪ, paalʊʊ hʊ buloŋ kuworibal sarɪya lidiilii tɪyaŋ nɛ ŋ sɪŋ
nyɛ. Ɛɛwɪya, daha rɛ maga dɪ ma di ŋ sarɪya. Ɪ tɪɪtɪɪ gyɪma rɛ weliŋ anɪɪ ŋ bɪ yaa
wɪɪ buloŋ kyogi Gyuuma.
11 Dɪ mɪyaŋ nɛ fa yaa wɪɪ kyogi, a maga dɪ ba kpʊ ŋ, ŋ fa aa laa rɛ, amɛ dɪ wɪya
hʊ buloŋ ba aa basa yaa wɪnyɪyɛl kɛ, nal buloŋ bɪ kaŋ ŋmanɪɪ dɪ ʊ kpa ŋ we ba nosi
tɪyaŋ dɪ ba kpʊ ŋ. Ɲ aa sʊl lɛ, dɪ ɪ leŋ dɪ ŋ mʊ kuworibal hʊ lee dɪ ʊ di ŋ sarɪya.”
12 Ɛɛ rɛ Fɛsitusi bee ʊ nɪhɪyasɪ na dɔmɔŋ. Ka ʊ basɪ tɪya Pɔɔl a baa, “Na ɪ baa ɪ sɪ
mʊ kuworibal hʊ lee dɪ ʊ di ɪ sarɪya. Ɲ mɛ kɔnɪ yaŋ sɪ leŋ dɪ ɪ mʊ.”

Fɛsitusi basɪ Pɔɔl wɪya tɪya Kuwori Agɪrɪpa abee Bɛɛnisi

13 Kyɛyɛ baŋmana hal tɪyaŋ, kuwori kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Agɪrɪpa bee ʊ dɪya toluu
kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Bɛɛnisi ko dɪ ba kyʊwalɪ Fɛsitusi Sizaariya tɪyaŋ.
14 Ba aa we doŋ kyɛyɛ baŋmana, Fɛsitusi basɪ Pɔɔl wɪya buloŋ tɪya ba a baa, “Baal
kɪdɪgɪ rɛ we daha. Fɛlisi rɛ fa leŋ ba kana ʊ tɔ dɪya tɪyaŋ. Ʊ ha we doŋ.
15 Ɲ aa mʊ Gyerusalɛm, Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ abee Gyuuma nɪhɪyasɪ
ko basɪ wɪya hʊ ba aa baa dɪ ʊ yaa kyogi ba rɛ, a tɪya ŋ, aŋ baa dɪ ŋ di ʊ sarɪya a
kpa kyogisi tɪya ʊ.
16 Nyɛ rɛ ŋ basɪ tɪya ba anɪɪ á Roma tɪmma bɪ sɪ laa nyʊwa kpa kyogisi tɪya nal, aŋ
kpa tɪɪna we ʊ dɔmɔ nosi tɪyaŋ, see dɪ á buloŋ hɔnɔ, dɪ kɪdɪgɪ buloŋ basɪ ʊ nyʊwa.
17 Ɛɛ rɛ ba sii kpa ko daha. Ba aa ko, ŋ bɪ kaŋ wɪɪ hʊ pɪɪsɪ. Ʊ sɪgballɪya buloŋ nɛ,
ŋ sii mʊ sarɪya hʊ lidiilii aŋ leŋ ba kaŋ baal hʊ ko lɪɪ.
18 Nala hʊ bee Pɔɔl fa aa kaŋ wɪya kɪ kpa dɔmɔŋ hʊ, sii sɪŋ dɪ ba daga wɪya hʊ ba
aa baa dɪ Pɔɔl yaa kyogi. Wɪbɔmɔ hʊ ŋ kɛ fa aa bɪɪna anɪɪ ba sɪ baa dɪ ʊ yaa, ba bɪ
basa ba kɪdɪgɪ buloŋ.

19 Amɛ wıı hʊ ba aa basa yaa wıkaŋtarıya rɛ, ba sıŋ kaŋ kı tarı a mʊ kı tile ba
wııkyʊwalı lugo tıyaŋ abee baal kıdıgı aa sʊba ba kı yırı Yesu tıyaŋ. Akuu Pɔɔl aa
kı bası anıı Yesu sii sʊʊ tıyaŋ nɛ, a we ʊ mııbol tıyaŋ wıya.
20 Ŋ fa bı gyıŋ ɛɛ hʊ buloŋ ŋ aa sı yaa, a gyıŋ wıı no naası. Nyɛ rɛ ŋ pıyɛsı Pɔɔl
anıı ʊ sı laa nyʊwa a mʊ Gyerusalɛm dı ba di ʊ sarıya doŋ tıyaŋ?
21 Amɛ Pɔɔl bı laa nyʊwa, aŋ sʊla ŋ dı ŋ leŋ dı ba deŋ ʊ a kana ʊ mʊ kuworibal hʊ
lee, dı ʊ di ʊ sarıya. Ɛɛ rɛ ŋ leŋ ba kı deŋ ʊ. Dı mıyaŋ nɛ ko na ŋmanıı ŋ sı leŋ dı
ba kana ʊ mʊ kuworibal hʊ lee dı ʊ di ʊ sarıya."
22 Ɛɛ rɛ kuwori Agırıpa bası tıya Fɛsitusi anıı ʊ tıı kyo dı ʊ mɛ nıı baal hʊ nyʊwa
rɛ. Nyɛ rɛ Fɛsitusi bası tıya ʊ anıı ʊ kyiye sı nıı ʊ wıbasıı.

Ba kaŋ Pɔɔl mʊ Kuwori Agırıpa bee Bɛɛnisi sıya

23 Ʊ sıya aa gballa, Kuwori Agırıpa bee Bɛɛnisi sii mʊ sarıya hʊ lidiilii. Ba gyı laalı
ba kuwori gannı rɛ, ba sii ŋmaa kuwori kına tıŋ ba hal, ba mʊ gyʊʊ dııbal hʊ. Ba
bee laalyuwolo nıhıyası abee bee hʊ nıhıyası buloŋ ko gyʊʊ hɔŋ dıya hʊ tıyaŋ. Ba
buloŋ aa hɔnɔ ko teŋ, Fɛsitusi leŋ ba kaŋ Pɔɔl ko gyʊʊ.
24 Ɛɛ rɛ Fɛsitusi baa, "Kuwori Agırıpa, ı bee nala hʊ buloŋ aa we daha, ma na baal
no. Ʊ wıya rɛ tıŋ Gyuuma hʊ aa we daha abee Gyuuma hʊ buloŋ aa lıı Gyerusalɛm,
ko kana ŋ bagına tıyaŋ, a kı yaa kyagıŋsı a baa dı ʊ bı maga dı ʊ we ʊ mııbol tıyaŋ.
25 Ŋ kɛ bı naa wıı hʊ ʊ aa yaa kyogi, a maga dı ba kpʊ ʊ. Amɛ ʊ tıı rɛ sʊla ŋ anıı
ʊ sı mʊ kuworibal hʊ lee dı ʊ di ʊ sarıya. Ŋ mɛ yaŋ sı leŋ dı ʊ mʊ.
26 Amɛ ŋ paalı bı kyaası gyıŋ wıı hʊ buloŋ ŋ aa sı sabı tıya kuworibal hʊ baal no
wıya. Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ kana ʊ ko ma lee dı ma mɛ nıı ʊ nyʊwa. Ɪ kuwori Agırıpa lee rɛ ŋ
yaŋ paalı kana ʊ ko. Ŋ bıına anıı dı ı mɛ gyʊʊ wıı no tıyaŋ, ı sı wuwo na wıı dı ŋ
wuwo sabı teŋ tıya kuworibal hʊ.
27 Ŋ kɛ lee, ʊ bı yaa ŋmanıı abee ŋ aa sı leŋ dı ba kaŋ nal a lıı nıtɔdıya tıyaŋ a mʊ
kuworibal hʊ lee, ka dı ŋ bı wuwo daga wıı buloŋ ʊ aa yaa kyogi."

26

Pɔɔl bası wıya dı ʊ laa ʊ tıı Kuwori Agırıpa sıya tıyaŋ

1 Nyɛ rɛ Kuwori Agırıpa bası tıya Pɔɔl a baa, "Ŋmanıı we doŋ nɛ anıı ı aa sı wuwo
bası wıya a laa ı tıı." Ɛɛ rɛ Pɔɔl kaŋ ʊ noŋ gye, aŋ baa,
2 "Kuwori Agırıpa, wıya hʊ ŋ aa bı yaa, ba aa rɛ Gyuuma baa dı ŋ yaa rɛ. Ɛɛwıya,
ŋ sı baa dı ŋ nyuu sʊma rɛ gyınaŋ, ŋ aa sı wuwo bası wıya ı sıya tıyaŋ a laa ŋ tıı,
3 beewıya ı kɛ paalı gyıŋ Gyuuma lesiri buloŋ nɛ abee ba wıkaŋtarıya buloŋ. Ŋ
yaŋ aa sʊla ı rɛ dı ı di kenyiri aŋ gyegili nıı ŋ nyʊwa.
4 Gyuuma buloŋ gyıŋ ɛɛ hʊ ŋ aa kıya rɛ a lıı ŋ haŋbiri tıyaŋ buloŋ. Ba gyıŋ ɛɛ ŋ
gyogo aa kıya rɛ, a lıı saŋa hʊ ŋ aa yaa biibiye ŋ bee tıyaŋ, abee saŋa hʊ buloŋ ŋ aa
we Gyerusalɛm tıyaŋ.
5 Dı ba aa rɛ fa sı laa nyʊwa bası wıtıı, ba tıı gyıma rɛ anıı piilii hʊ tıyaŋ buloŋ,
Farasiima paati hʊ tıyaŋ nɛ ŋ we. Paati no nala rɛ fa aa tıŋ á wııkyʊwal ŋmanıı hʊ
abee wıtıı a te nıkaalıya hʊ buloŋ.
6 Ka lagılagı no, ba leŋ ŋ sıŋ daha rɛ dı ba di ŋ sarıya akuu ŋ aa kaŋ bayıyɛla abee
wıı hʊ Wıısı aa wee nyʊwa dı ʊ sı yaa tıya á naabaala wıya.
7 Ŋ kuwo kpıyana, á Iziral tımma dimbeye fi abee balıya hʊ buloŋ laa di rɛ anıı
Wıısı sı yaa wıı no tıya ma. Ɛɛ rɛ tıŋ á yaa sıfıyaŋ a kı kyʊwalı Wıısı wııhaa bee
tebine buloŋ. Ŋ mɛ aa laa wıya no dı wıya rɛ tıŋ, Gyuuma baa dı ŋ kyogo rɛ, aŋ kı
bası ŋ wıya gɛɛ.
8 Bee rɛ tıŋ ma kıdıgı buloŋ bı sı wuwo laa di anıı Wıısı sı kyisi nala hʊ aa sʊba
dı ba sii sʊʊ tıyaŋ?

9 Ŋ mɛ tɪɪ fa laa di rɛ anɪɪ ʊ maga dɪ ŋ yaa wɪɪ hʊ buloŋ ŋ aa sɪ wuwo yaa rɛ a
kyogi Yesu aa lɪɪ Nazarɛti feŋ.
10 Ɛɛ rɛ ŋ yaa Gyerusalɛm tɪyaŋ. Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ fa tɪya ŋ
ŋmanɪɪ rɛ, ŋ kasɪ Wɪɪsɪ nala yʊga a tɔ dɪya tɪyaŋ. Dɪ ba aa rɛ fa ko kɪ kyɛ dɪ ba kpʊ
ba mɛ, ŋ aa laa nyʊwa rɛ ba kpʊ ba.
11 Ŋ vala dɔgɪsɪ ba rɛ yʊga Gyuuma wɪɪkyʊwaldɪɪsɪ buloŋ tɪyaŋ, a kɪ lʊga dɪ ba
basɪ baa ba bɪl bɪ laa Yesu Krisita wɪya di. Ŋ baaŋ gyɪ siye rɛ kɪŋkaŋ ba nyuu tɪyaŋ.
Ŋ paalɪ kile ba lugo mʊ tɔnɪ hʊ badɔmɔŋ aa tuwo Gyuuma paalʊʊ tɪyaŋ, a dɔgɪsɪ ba
doŋ tɪyaŋ mɛ."

Pɔɔl daga ɛɛ aa yaa ʊ ko laa Yesu wɪya di
Kpambɪsɪ 9.1-19; 22.6-16

12 "Wɪɪ no tɪɪ wɪya, ŋ gyɪ sii mʊ Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyasɪ lee rɛ, ba tɪya
ŋ ŋmanɪɪ dɪ ŋ mʊ Damaasiku.
13 Ŋ kuwo kpɪyana, ŋ aa mʊ ŋmanɪɪ hʊ tɪyaŋ nɛ, anɪɪ wɪɪhaa keserige saŋa gɛɛ, ŋ
na pʊlʊŋ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪnyuu a kyaanɪ we ŋ bee nala hʊ fa aa val tɪyaŋ. Ʊ gyɪ kyaana
te wɪɪpɔsɪɪ.
14 Ɛɛ rɛ á buloŋ tuu tele taŋha. Ka ŋ nɪɪ nal taal dɪ ʊ basɪ kɪ tɪya ŋ Hiiburu taal
tɪyaŋ a baa, 'Sɔɔl, Sɔɔl! Bee rɛ tɪŋ ɪ kɪ dɔgɪsɪ ŋ nyɛ? Ɪ tɪɪ rɛ ɪ kɪ lɔlɔ. Ɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ
gbuŋgbogo ba aa kaŋ we ŋmaŋ, ka ʊ bɪ laa nyʊwa dɪ ʊ vala, aŋ kɪ lɔlɔ ʊ tɪɪ gɛɛ.'
15 Ɛɛ rɛ ŋ pɪyɛsɪ, 'Aŋnɛ rɛ, Tɪɪna?' Ɛɛ rɛ Tɪɪna hʊ baa, 'Mɪyaŋ Yesu rɛ, nal hʊ ɪ aa
tɪŋ naasɪ kɪ dɔgɪsɪ hʊ.
16 Amɛ sii sɪŋ. Ŋ kaŋ ŋ tɪɪ ko daga ɪ rɛ, dɪ ŋ lɪɪ ɪ, dɪ ɪ tʊŋ tʊma kɪ tɪya ŋ, a yaa
ŋ daŋsɪya tɪɪna, a basɪ kɪ tɪya nala, ɪ aa naa ŋ nyɛ gyɪnaŋ, abee wɪya hʊ ŋ aa sɪ
maakyiye kpa daga ɪ.
17 Ŋ sɪ tɪma ɪ, dɪ ɪ mʊ Iziral tɪmma lee abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ lee.
Dɪ ba aa rɛ ko kɪ dɔgɪsɪ ɪ, ŋ sɪ laa ɪ ta ba nosi tɪyaŋ.
18 Ŋ sɪ tɪma ɪ dɪ ɪ mʊ leŋ dɪ ba sɪya suri, a kaŋ ba dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ bilhuu tɪyaŋ a
ko gyʊʊ pʊlʊŋ tɪyaŋ, a leŋ dɪ ba lɪɪ Sɪtaanɪ nosi tɪyaŋ a ko Wɪɪsɪ lee. Dɪ ba aa rɛ yaa
gɛɛ, aŋ laa ŋ wɪya di, Wɪɪsɪ sɪ kpa ba wɪbɔmɔ buloŋ kyɛ ba, ka dɪ ba wuwo na lee
nala hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya tɪyaŋ." '

Pɔɔl basɪ ʊ tʊma wɪya

19 "Ɛɛ wɪya kuwori, ŋ bɪ vɪya taal hʊ aa lɪɪ wɪɪsɪnyuu.
20 Doŋ nɛ ŋ piili basɪ Wɪɪsɪ wɪya Damaasiku tɪyaŋ abee Gyerusalɛm tɪyaŋ abee
Gyudɪya paalʊʊ buloŋ tɪyaŋ, abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ mɛ. Ŋ basɪ tɪya
ba rɛ dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ aŋ tɪŋ Wɪɪsɪ, aŋ kɪ yaa wɪya hʊ aa daga anɪɪ
ba kɔnɪ bɪrɪma lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ.
21 Wɪɪ no wɪya rɛ tɪŋ Gyuuma kana ŋ Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪyaŋ a kɪ kyɛ dɪ ba kpʊ
ŋ gɛɛ.
22 Amɛ abee gyɪnaŋ buloŋ Wɪɪsɪ ha aa pɛ ŋ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ wuwo sɪŋ daha
a kɪ basɪ wɪya no buloŋ ŋ aa yaa daŋsɪya, a kɪ tɪya ma, ma nɪbala abee ma nɪbiisi
buloŋ. Wɪɪ no ŋ aa basɪ nyɛ, ʊ tɪɪtɪɪ rɛ Wɪɪsɪ tɪŋdaala abee Moosi buloŋ fa basɪ anɪɪ
ʊ kɔnɪ sɪ yaa.
23 Nala no fa basa rɛ anɪɪ Krisita hʊ sɪ na tʊwara, a sʊba, aŋ laa sɪya sii sʊʊ tɪyaŋ
nala hʊ buloŋ aa sʊba tɪyaŋ. A bɪl baa dɪ Krisita no tɪyaŋ nɛ Gyuuma abee nala hʊ
aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ sɪ tɪŋa a na Wɪɪsɪ kyaanʊʊ hʊ aa sɪ laa ba ta."
24 Pɔɔl aa basɪ wɪya dɪ laa ʊ tɪɪ gɛɛ, Fɛsitusi nɔsɪ ʊ, aŋ basɪ tɪya ʊ baa, "Pɔɔl, ɪ aa
yaarɪ rɛ dʊ? Ɪ wɪgyʊŋ kɪŋkaŋ hʊ rɛ leŋ ɪ kɪ yaarɪ gɛɛ."
25 Nyɛ rɛ Pɔɔl baa, "Ŋ kuwo kpɪyana, ŋ kɛ paalɪ bee yaarɪ. Wɪtɪɪ rɛ ŋ kɪ basɪ.

26 Kuwori Agırıpa, ı gyıŋ wıya no buloŋ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ wuwo kı bası ba abee nyuduwo gɛɛ. Ŋ gyıma rɛ anıı wıya no buloŋ tıyaŋ wıı buloŋ tuwo ı aa bı gyıma, beewıya wıya no aa yaa kıdıgı buloŋ bı yaa wıfaŋıı.
27 Kuwori Agırıpa, ı laa Wıısı tıŋdaala hʊ wıbasıya dı rɛ? Ŋ gyıma anıı ı laa di rɛ."
28 Ɛɛ rɛ kuwori Agırıpa pıyɛsı Pɔɔl a baa, "Ɪ liise anıı lagılagıbiye no ı teŋ sı wuwo leŋ dı ŋ laa Yesu wıya di a kı tıŋa ʊ koo?"
29 Ɛɛ rɛ Pɔɔl baa, "Dı lagılagıbiye no rɛ, koo dı lagılagıbiye no daa, ŋ kɛ wıısʊlıı rɛ yaa dı ı bee nıkaalıya hʊ buloŋ aa gyegile kı nıı ŋ taal no gyınaŋ, dı ma ko laa Yesu wıya di anıı ŋ aa laa ʊ wıya di gɛɛ. Amɛ ŋ bee sʊla Wıısı dı ba kaŋ ma kɛ we kyɔrʊmɔ tıyaŋ anıı mıyaŋ nyɛ."
30 Pɔɔl aa bası wıya no ko teŋ, ɛɛ rɛ ba paalʊʊ Kuwori hʊ abee Roma nıhıyawʊ hʊ aa deŋ paalʊʊ hʊ abee Bɛɛnisi abee nala hʊ buloŋ fa aa hɔnɔ sii dı ba mʊ.
31 Ba aa lıı lıgyalıı ko teŋ, ba bası kı tıya dɔmɔŋ a baa, "Baal no bı kyogo wıı buloŋ a maga dı ba kpʊ ʊ koo dı ba kana ʊ tɔ dıya tıyaŋ."
32 Ɛɛ rɛ Kuwori Agırıpa bası tıya Fɛsitusi a baa, "Dı baal no fa bı sʊla ŋmanıı anıı ʊ sı mʊ kuworibal hʊ lee dı ʊ di ʊ sarıya rɛ, ŋ kɛ fa aa baa ı kpa ʊ ta rɛ."

27

Ba kaŋ Pɔɔl mʊʊ Roma

1 Nyɛ rɛ ba vʊʊlı dı á gyʊʊ nııduworiboro a mʊ Itali paalʊʊ. Ɛɛ rɛ ba kpa Pɔɔl bee nıtɔdıya nala hʊ badɔmɔŋ a we laalyuwolo nıhıyawʊ kıdıgı ba aa yırı Gyulıyɔsı noŋ tıyaŋ. Gyulıyɔsı fa yaa nıhıyawʊ rɛ Roma paalʊʊ kuworibal hʊ laalyuwolo tıyaŋ.
2 Á mʊ gyʊʊ nııduworiboribal kıdıgı aa lıı Adıramıtıyam, dı ʊ mɛ yaŋ kı yaa siri dı ʊ mʊ tɔnı hʊ aa we mpʊwɔnʊʊ hʊ nyʊwa Esıya paalʊʊ tıyaŋ. Baal kıdıgı mɛ rɛ fa we á tıyaŋ ba kı yırı Arisitaakusi. Ʊ fa lıı Tesaloniika aa we Masidooniya paalʊʊ tıyaŋ nɛ.
3 Ʊ sıgballıya rɛ á mʊ pele tɔɔ kıdıgı ba kı yırı Siidɔŋ. Gyulıyɔsı fa kaŋ bɔnyɛ bee Pɔɔl lɛ weliŋ, a tıya ʊ ŋmanıı ʊ mʊ kı na ʊ kyaŋsı, dı ʊ rɛ aa kyɛ kıŋ, dı ʊ kyaŋsı hʊ wuwo pɛ ʊ tıyaŋ abee haŋ kıŋ hʊ.
4 Doŋ nɛ á bıl sii, a kpa á ŋmanıı kı mʊ. Á aa mʊʊ hʊ tıyaŋ nɛ, dı puwo luro lıı lee hʊ á sıya fa aa kyaasa. Ɛɛ rɛ á mııgı mʊ tıŋ tɔɔ kıdıgı nıı aa golo baŋ kyeme, ba kı yırı Saapʊrɔsı, a tıŋ logiŋ hʊ puwo aa tuwo a ko baŋ.
5 Nyɛ rɛ á kpala tıŋ Silisıya abee Pamfilıya paalʊʊ nyʊwa, a mʊ pele lee kıdıgı ba aa yırı Maara, a we Liisıya paalʊʊ tıyaŋ.
6 Doŋ tıyaŋ nɛ laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ na nııduworiboribal kıdıgı mɛ dı ʊ lıı Alizaŋdiriya a kı mʊ Itali. Ʊ leŋ á gyʊʊ ʊ.
7 Á fıyɛlı sıya duwori gɛɛ rɛ deŋdeŋ kyɛgyamaa, a na tʊwara kıŋkaŋ, aŋ yaŋ na ko kpaga tɔɔ kıdıgı ba kı yırı Kinidusi. Puwo hʊ gyı bı laa di á tıŋ doŋ. Nyɛ rɛ á bıl kpala tıŋ tɔɔ kıdıgı nıı aa golo baŋ kyeme, ba kı yırı Kireti, a ko pele lee kıdıgı ba kı yırı Salmooni, a kpala tıŋ tɔɔ hʊ logiŋ puwo aa tuwo.
8 Á aa kpala tıŋ nıı hʊ nyʊwa gɛɛ, a naa tʊwara rɛ weliŋ aŋ na ko sıŋ lee kıdıgı ba kı yırı Nııduworiborisi Lısıŋwelii. Doŋ fa kpaga tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Laasıya rɛ.
9 Á hɔŋ doŋ nɛ a pıısı mʊhʊ, Gyuuma kyɛbal hʊ ba aa kpa pʊsı lıı wıısʊlıı tıya Wıısı dı ʊ kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba hʊ ko parı baŋ. Haŋ saŋa hʊ mɛ nıı duworii aa hayɛ rɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl bası wıya kyagılı ba a baa,
10 "Ŋ naabalıya, ŋ naa anıı á ŋmanıı hʊ valıı sı kperi ma. Ma leŋ dı á hɔŋ daha. Dı ámaa rɛ baa á sı mʊ, á nııduworiboro hʊ bee á kyʊgısı hʊ buloŋ sı kyogi, ka dı á badɔmɔŋ mɛ sʊba."

11 Amɛ laalyuwolo nıhıyawʊ hʊ fa bı gyegile nıı Pɔɔl nyʊwa hʊ, aŋ gyegili nıı
nııduworiboro hʊ nıhıyawʊ abee nııduworiboro hʊ tıına nyʊwa.
12 Nyɛ rɛ ba baa dı lee hʊ bı weliye abee ba aa sı we doŋ yʊʊ no tıyaŋ. Ba gyeniŋ
buloŋ fa kyo dı ba gyʊʊ nııduworiboro hʊ rɛ, a ta kı lʊga dı ba wuwo mʊ pele tɔɔ
kıdıgı ba aa yırı Finiisi a we doŋ yʊʊ hʊ tıyaŋ. Finiisi fa yaa nııduworiborisi lısınıı
rɛ a we Kiriti paalʊʊ tıyaŋ. Nııduworiborisi lısınıı no fa yaa fuwobal goloŋ nɛ a
kyaası wııpɔsıı noduu dıılaŋ abee wııgyʊʊyı nogɔbɔ dıılaŋ.

Puwo luro fuwobal hʊ tıyaŋ

13 Nyɛ rɛ puwo fʊʊfʊʊbiye kıdıgı luri a lıı wııpɔsıı noduu dıılaŋ. Nala hʊ kɛ fa
bıına anıı ba sı na ŋmanıı a vala anıı gɛɛ ba fa aa liisi ba tısı tıyaŋ nɛ. Nyɛ rɛ ba
kaŋ hɔgıbal hʊ ba aa kaŋ kyaga nııduworiboro hʊ sıgı, a lıı we nııduworiboro hʊ
tıyaŋ aŋ duwori kpala ko tıŋ Kiriti bee nyʊwa gɛɛ baŋ.
14 Ʊ gyı bı pıısa ka puwoduwo kıdıgı marı luri, a lıı wııpɔsıı abee wııpɔsıı nogɔbɔ
dıılaŋ paga. Taŋha hʊ nıı aa golo baŋ kyeme hʊ dıılaŋ nɛ ʊ lıı kı ko.
15 Ʊ ko ŋmaa nııduworiboro hʊ, amɛ á fa bı wuwo dı á kyaası lee hʊ dıılaŋ puwo
hʊ aa lıı kı ko. Á mɛ bıl bı wuwo dı á yaa wıı buloŋ, ɛɛ rɛ á leŋ puwo hʊ kaŋ
nııduworiboro hʊ kı mʊ lee hʊ ʊ aa dɔŋ kı mʊ.
16 Ɛɛ rɛ á tıŋ bee kıdıgı ba aa yırı Kawʊda, doŋ mɛ buloŋ nɛ nıı fa gol a ko baŋ
kyeme. Doŋ puwo kɛ fa siyese mʊhʊ rɛ. Doŋ tıyaŋ mɛ, á gyı naa tʊwara rɛ kıŋkaŋ
aŋ na wuwo kaŋ nııduworiboribiye hʊ á fa aa kpaa vʊwa nııduworiboribal hʊ hal.
17 Ɛɛ rɛ ba tarı nııduworiboribiye hʊ ko gyʊʊ nııduworiboribal hʊ tıyaŋ a kaŋ
ŋması vʊwa ʊ mal nııduworiboribal hʊ tıyaŋ kpaŋkpaŋ, aŋ vʊwa nııduworiboribal
hʊ mɛ dı ʊ ta ko yɔrımı. Kambıŋ fa kaŋ ba rɛ, beewıya ba kɛ fa bıına anıı
nııduworiboro hʊ sı yı taŋha Libiya mpʊwɔnʊʊ hʊ nyʊwa tıyaŋ nɛ, beewıya doŋ
nıı bı luŋiye. Nyɛ rɛ ba kaŋ ganni hʊ ba fa aa kaŋ vʊwa nııduworiboro hʊ nyuu
puri ta ba tuu, aŋ leŋ puwo hʊ kaŋ nııduworiboro hʊ kı vala.
18 Puwo hʊ gyı faası dɔŋ nɛ weliŋ. Ɛɛ rɛ ʊ sıgballıya ba piili kuwoni kyʊgısı hʊ aa
we nııduworiboro hʊ tıyaŋ a yuwo kı ta.
19 Ʊ sıya bıl aa gballa, ba kuwoni nııduworiboro hʊ tıı kına badɔmɔŋ mɛ a yuwo
ta.
20 Á gyı naa kyɛgyamaa rɛ dı wıısı bı pɔsɔ, kyıŋwʊlıya mɛ bı lıya. Ka puwo hʊ mɛ
ha marı kı dɔŋ kıŋkaŋ. Ɛɛ hʊ puwo hʊ gyı aa marı kı dɔŋ hʊ, á gyı bıl bı liise anıı
á sı waa.
21 Nala hʊ gyı pıısa dı ba bı dii kına. Ɛɛ rɛ Pɔɔl bası tıya ba a baa, “Ŋ naabalıya, ʊ
fa maga dı ma gyegili nıı ŋ nyʊwa hʊ rɛ. Dı mamaa rɛ fa gyegile nıı ŋ nyʊwa, dı á fa
hɔŋ Kiriti tıyaŋ, á kına no buloŋ aa kyogo nyɛ, ba fa bı sı kyogi. Kına hʊ mɛ buloŋ
aa nyʊgısa mɛ fa bı sı nyʊgısı.
22 Amɛ ŋ aa sʊl ma, ma kaŋ ma tıı aŋ kaŋ bembii mɛ. Á nııduworiboro hʊ dʊŋ nɛ
sı kyogi, amɛ ma kɛ kıdıgı buloŋ bı sı sʊba.
23 Wıısı hʊ aa tıŋa ŋ, ŋ mɛ kı kyʊwalı ʊ, ʊ malıka dıya ko ŋ lee rɛ tebine,
24 a bası tıya ŋ a baa, ‘Pɔɔl, ta leŋ dı kambıŋ kana ı. Ɪ sı mʊ sıŋ kuworibal hʊ sıya
tıyaŋ. Wıısı sı kuu ı wıya a leŋ ı bee nala hʊ buloŋ aa we nııduworiboro hʊ tıyaŋ
buloŋ kaŋ mııbol.’
25 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, ma kaŋ ma tıı aŋ leŋ dı ma bembiye deye. Ŋ laa Wıısı di
rɛ anıı ʊ sı yaa wıı hʊ buloŋ ʊ aa baa ʊ sı yaa.
26 Amɛ puwo no sı yigi ma mʊ ta taŋha biye kıdıgı nıı aa golo ko baŋ tıyaŋ.”
27 Puwo hʊ kaŋ ma vala gɛɛ rɛ á kyɛyɛ fi abee banaa Adiriya mpʊwɔnʊʊ hʊ tıyaŋ.
Kyɛɛ fi bee banaa hʊ kyɛɛ tebine, anıı tekere gɛɛ, nala hʊ aa duwori boro hʊ kɛ fa
liise anıı á aa mʊ dogimo nyʊwa rɛ.

28 Ɛɛ rɛ ba kpa kɪŋ we nɪɪ hʊ tɪyaŋ dɪ ba magɪsɪ na nɪɪ hʊ luŋiŋ. Ba na dɪ ʊ
luŋiye a maga naaŋsɪɪnyʊwa kɔɔ abee mɔlɪya. Mʊhʊ pɛ, ba bɪl magɪsɪ, a na dɪ ʊ yaa
naaŋsɪɪnyʊwa mɔllɪ banaa abee fi.
29 Kambɪŋ fa kaŋ ba rɛ anɪɪ ba aa sɪ mʊ ŋmaa bʊyɪ wɪya. Ɛɛ rɛ ba kuwoni hɔgɪnɪ
hʊ ba aa kaŋ kyaga nɪɪduworiboro hʊ sɪgɪ. Ba banaa rɛ ba kuwoni nɪɪduworiboro
hʊ hal a kyaga ʊ sɪgɪ, aŋ kɪ sʊla Wɪɪsɪ dɪ sɪya gballɪ dɪ ba na pʊlʊŋ.
30 Ɛɛ rɛ nala hʊ fa aa duwori boro hʊ lɪɪ kɪ kyɛ dɪ ba fá, aŋ vɪya nɪkaalɪya hʊ bee
boro hʊ ta. Ba lɪɪ nɪɪduworiboribiye hʊ a we nɪɪ hʊ tɪyaŋ, a fugo kɪ yaa gɛɛ anɪɪ ba
aa kyɛ dɪ ba lɪɪ hɔgɪnɪ hʊ ba aa kaŋ kyaga nɪɪduworiboribal hʊ sɪya rɛ.
31 Ɛɛ rɛ Pɔɔl basɪ tɪya laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ abee laalyuwolo hʊ a baa, “Dɪ nala
hʊ aa duwori boro hʊ ko lɪɪ nɪɪduworiboro hʊ tɪyaŋ, ma kɪdɪgɪ buloŋ mɛ bɪ sɪ waa.”
32 Pɔɔl aa basɪ gɛɛ, laalyuwolo hʊ keri ŋmasɪ hʊ ba fa aa kaŋ vʊwa
nɪɪduworiboribiye hʊ a leŋ nɪɪ hʊ kpa ʊ kɪ mʊ.
33 Sɪya aa ko kpaga gballɪɪ, Pɔɔl sʊla nala hʊ buloŋ aa we boro hʊ tɪyaŋ dɪ ba di
kɪna, aŋ baa, “Ma kyɛyɛ fi abee banaa rɛ nyɛ dɪ ma bɪ dii kɪŋ buloŋ, aŋ kyɪla hɔŋ.
34 Ɛɛwɪya, ŋ aa sʊla ma rɛ dɪ ma di kɪna. Dɪ mamaa rɛ dii kɪna, ma sɪ kaŋ dee a
wuwo laa ma tɪɪ a kaŋ mɪɪbol. Wɪɪ buloŋ bɪ sɪ yaa ma kɪdɪgɪ buloŋ.”
35 Pɔɔl aa basɪ gɛɛ ko teŋ, ʊ kpa paanʊʊ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ ba buloŋ sɪya tɪyaŋ aŋ
lɔgɔ kɪ kyaŋ.
36 Nyɛ rɛ ba buloŋ kaŋ ba tɪɪ aŋ di kɪdiiliye hʊ.
37 Á nala hʊ buloŋ fa aa we boro hʊ tɪyaŋ fa yaa kɔɔsɪbalɪya abee mɔllɪboto abee
fi abee badʊ rɛ (276).
38 Ba buloŋ aa dii kɪna hʊ vɔgɔ, ba kuwoni mɪya hʊ fa aa we nɪɪduworiboro hʊ
tɪyaŋ a ta, ka dɪ boro hʊ fʊŋɪsɪ.

Nɪɪduworiboribal hʊ wara

39 Ʊ sɪgballɪya, á ko pele dogimo ka nala hʊ aa duwori boro hʊ bɪ gyɪŋ lee hʊ buloŋ
ba aa wee. Ba na nɪɪ-goloŋ kɪdɪgɪ, ka nɪɪ hʊ mɛ aa we doŋ bɪ gyalɪya, ka nɪɪ hʊ mɛ
buloŋ bɪ luŋiye. Ba fa bɪɪna ba sɪ wuwo kaŋ nɪɪduworiboro hʊ lɪɪ nɪɪ hʊ nyʊwa rɛ.
40 Nyɛ rɛ ba keri hɔgɪbala hʊ buloŋ ba fa aa kaŋ kyaga boro hʊ a lo we nɪɪ hʊ tɪyaŋ.
Ba kaŋ ŋmasɪ hʊ mɛ ba fa aa kaŋ kɪ vʊwa kuunyiŋdaabiisi hʊ ba aa kaŋ kɪ kuwosi
boro hʊ mɛ puri. Ba bɪl marɪ kaŋ ganni hʊ mɛ ba aa kaŋ vʊwa boro hʊ sɪya tɪyaŋ ta
ba gyɪŋ vʊwa, dɪ puwo wuwo kaŋ nɪɪduworiboro hʊ vala mʊ nɪɪ hʊ nyʊwa.
41 Amɛ boro hʊ fa fáá mʊ gyʊʊ bumbugulo badɔmɔŋ nɪɪ aa kulo biŋ tɪyaŋ nɛ ʊ
sɪya mʊʊrɪ gyʊʊ, ʊ bɪ wuwo dɪ ʊ vala, aŋ ka puwobal hʊ leŋ nɪɪyigil ko ŋmaa boro
hʊ hal warɪ tala tala.
42 Nyɛ rɛ laalyuwolo hʊ vʊʊlɪ dɪ ba kpʊ nɪtɔdɪya nala hʊ buloŋ, dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ
ta ko duwori kyol fá nyʊgɪsɪ.
43 Amɛ laalyuwolo nɪhɪyawʊ hʊ fa bee kyɛ dɪ ba kpʊ Pɔɔl. Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ba baa
dɪ ba ta yaa gɛɛ. Aŋ baa dɪ nala hʊ buloŋ aa we boro hʊ tɪyaŋ a gyɪŋ nɪɪ duworii, dɪ
ba laa sɪya gyaa tuu duwori mʊ nɪɪ hʊ nyʊwa,
44 aŋka dɪ nɪkaalɪya hʊ mɛ tuu paa daaboriye hʊ bee daawarɪya hʊ, dɪ a mɛ kaŋ
duwori kyol. Nyɛ rɛ á buloŋ yaa a lɪɪ nɪɪ hʊ nyʊwa abee laaŋfɪya.

28

Wɪɪ hʊ aa puu Pɔɔl Mɔlta tɪyaŋ

1 Á aa wuwo lɪɪ nɪɪ hʊ nyʊwa abee laaŋfɪya gɛɛ, nala hʊ aa we doŋ basɪ tɪya ma
anɪɪ paalʊʊ hʊ feŋ nɛ yaa Mɔlta. Nɪɪ fa gol taŋha hʊ buloŋ nɛ ko baŋ kyeme.

2 Nala hʋ gyı kaŋ ma weliŋ nɛ doŋ tıyaŋ, a pɛ á tıyaŋ kıŋkaŋ. Á gyı aa we doŋ
tıyaŋ gɛɛ rɛ, duwoŋ gyı piili kı nıı. Lee buloŋ gyı fıyɛlı kıŋkaŋ. Ɛɛ rɛ ba gyı we diŋ
tıya ma, á kı wiyeni.
3 Pɔɔl mʋ paa daası a ko we diŋ hʋ tıyaŋ, dı dʋŋ we daası hʋ tıyaŋ. Ɛɛ rɛ nʋŋ kaŋ
dʋŋ hʋ, ʋ ko lıı a dʋŋ-pɔ Pɔɔl noŋ tıyaŋ.
4 Nala hʋ aa we doŋ na dı dʋŋ hʋ dʋŋ-pɔ Pɔɔl noŋ tıyaŋ gɛɛ, ba bası kı tıya dɔmɔŋ
a baa, "Ʋ kıı nıı baal no yaa nıkpʋʋl lɛ. Ʋ wuwo lıı nıı hʋ tıyaŋ nɛ aŋ ha kaŋ mııbol,
amɛ ʋ wıbɔmɔ rɛ ha aa dı ʋ gɛɛ."
5 Ɛɛ rɛ Pɔɔl kaŋ dʋŋ hʋ pigisi ta, ʋ tele diŋ hʋ tıyaŋ, amɛ dʋŋ hʋ aa dʋma ʋ gɛɛ, ʋ
bı yaa ʋ wıı buloŋ.
6 Ba gyı aa gyegile rɛ dı ba na, dʋŋ hʋ aa dʋŋ Pɔɔl gɛɛ dı doŋ fa sı ŋmala, koo dı
Pɔɔl fa sı lıı tele a sʋba ba sii tıyaŋ. Ba gyegili lɔlɔ, aŋ mııgı baa dı Pɔɔl yaa tɔdʋŋ
nɛ.
7 Bee hʋ kuwori feŋ nɛ fa yaa Pubiliyɔsı. Ʋ bagısı mɛ fa kpaga doŋ nɛ. Ʋ mɛ gyı
kaŋ ma nıhɔrı weliŋ kyɛyɛ boto, ʋ dıya tıyaŋ.
8 Dı Kuwori hʋ kuwo mɛ fa aa wıılı, a pıŋ dıya tıyaŋ. Fıyɛlʋʋ abee hamɔlʋŋ nɛ fa
kana ʋ. Ɛɛ rɛ Pɔɔl gyʋʋ na ʋ dıya tıyaŋ a kpa ʋ nosi dɔbɔ ʋ tıyaŋ a kyʋwalı Wıısı
tıya ʋ, ʋ na laaŋfıya.
9 Pɔɔl fa aa yaa gɛɛ, wııla tımma hʋ buloŋ fa aa we doŋ ko Pɔɔl lee rɛ ʋ tııbı ba
buloŋ, ba na laaŋfıya.
10 Ba gyı tıya ma bɔnyɛ kına rɛ yʋga. Saŋa hʋ tıyaŋ á aa kyɛ dı á sii gyʋʋ
nııduworiboro a duwori kyol mʋ, ba kpa kına hʋ buloŋ á aa kyɛ a we boro hʋ tıyaŋ
dı á kaŋ vala ŋmanıı hʋ.

Pɔɔl lıı Mɔlta tıyaŋ a mʋ Roma

11 Á gyı we doŋ nɛ peŋsi boto aŋ na sii lıı gyʋʋ nııduworiboro kıdıgı aa lıı
Alizaŋdiriya. Nııduworiboro no feŋ nɛ fa yaa Tɔdʋŋ-daalıyanı. Boro no gyı sıŋ
Mɔlta fuwo hʋ nyʋwa tıyaŋ nɛ, a lıı yʋʋ saŋa a mʋ pele puwo saŋa.
12 Á aa mʋʋ hʋ tıyaŋ nɛ, á mʋ pele tɔɔ kıdıgı ba kı yırı Siraakusi, a hɔŋ doŋ kyɛyɛ
boto.
13 Á bıl sii lıı doŋ a mʋ gyʋʋ nııduworiboro, a duwori mʋ tɔɔ kıdıgı ba kı yırı
Riigyiyɔm. Ʋ sıya aa gballa, puwo bıl piili kı dɔŋ, a lıı wııpɔsıı noduu dıılaŋ. Ʋ
kyɛyɛ balıya kyɛɛ rɛ á ko pele tɔɔ kıdıgı ba kı yırı Putiyoli.
14 Á gyı na Krisitabiisi badɔmɔŋ nɛ doŋ. Ba baa dı á hɔŋ ba lee kyɛyɛ bapɛ. Ɛɛ rɛ
á hɔŋ. Nyɛ rɛ á vala pıŋ ŋmanıı tıyaŋ gɛɛ, a mʋ pele Roma.
15 Á nımmabalıya hʋ aa laa Yesu wıya di Roma tıyaŋ nıı á wıya anıı á aa ko rɛ. Ba
ko kyeŋ ma libolii tıyaŋ. Ba badɔmɔŋ gyı kyeŋ ma Apiya Yɔbɔ hʋ tıyaŋ nɛ. Ka ba
badɔmɔŋ mɛ kyeŋ ma lee hʋ ba aa yırı Dıısı boto nıhʋwala aa pıŋ doŋ. Pɔɔl aa naa
ba, ʋ teŋ buloŋ gyı pollo rɛ, ʋ kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ.

Pɔɔl we Roma tıyaŋ

16 Á aa mʋʋ pele Roma, ba tıya Pɔɔl ŋmanıı rɛ dı ʋ kı gyʋʋ ʋ dʋŋ dıya, ka ba leŋ
laalyuwolo hʋ kıdıgı kı deŋ ʋ.
17 Ʋ kyɛyɛ boto kyɛɛ, Pɔɔl yırı Gyuuma nıhıyası aa we bee hʋ tıyaŋ ba ko laŋŋı. Ba
aa laŋŋa gɛɛ rɛ ʋ bası tıya ba a baa, "Ŋ naabalıya Iziral tımma, ŋ bı yaa wıı buloŋ
kyogi á nala. Ŋ bı kyogo á naabaala sıŋsı mɛ. Ka ba kana ŋ tɔ dıya tıyaŋ Gyerusalɛm
tıyaŋ, a bıl kpa ŋ we Roma tımma mɛ nosi tıyaŋ.
18 Nyɛ rɛ Roma tımma di ŋ sarıya, a na dı ŋ bı kyogo wıı buloŋ a maga dı ba kpʋ
ŋ. Ɛɛwıya, ba fa kı kyɛ dı ba kpa ŋ ta.

19 Amɛ Gyuuma hʋ gyı bı laa dı ba kpa ŋ ta. Ɛɛ rɛ ŋ bıl wıı lɔlɔ aŋ sʋla ŋmanıı dı
ba kana ŋ ko kuworibal hʋ lee dı ʋ di ŋ sarıya. Amɛ ŋ kɛ bı kaŋ wıbɔŋ buloŋ dı ŋ
bası a mʋ kı tile ŋ tıı nala tıyaŋ.
20 Nyɛ rɛ tıŋ ŋ baa ŋ sı na ma dı á bası wıya gɛɛ. Nal hʋ wıya Iziral tımma aa kaŋ
bayıyɛla anıı ʋ sı ko, ʋ wıya rɛ tıŋ ba kaŋ kyɔrʋmɔ no vʋwa ŋ nyɛ."
21 Pɔɔl aa bası gɛɛ, ba bası tıya ʋ a baa, "Á bı laa teŋ buloŋ a lıı Gyudıya paalʋʋ a
mʋ kı tile ı tıyaŋ. Á nımmabalıya kıdıgı mɛ bı lıı doŋ ko a bası ı wıbɔŋ.
22 Amɛ á gyıma anıı lee kɛ buloŋ nala aa kı bası wıbɔmɔ rɛ a mʋ kı tile paati hʋ
tıyaŋ ı aa wee. Ɛɛ rɛ tıŋ á kı kyɛ dı á gyıŋ wıı hʋ ı aa kana."
23 Ɛɛ rɛ ba tıya Pɔɔl kyɛɛ. Kyɛɛ hʋ aa ko pele, nala yʋga sii ko lee hʋ Pɔɔl aa gyʋʋ.
A yaŋ piili ʋ kyıkyʋwala buloŋ a kaŋ kı mʋ ʋ dıdaana, Pɔɔl bası Wıısı koro hʋ wıya
gɛɛ rɛ a tıya nala abee sıfıyası. Ʋ gyı kpaa wıya hʋ Moosi aa bine abee wıya hʋ Wıısı
tıŋdaala aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ, a daga nala hʋ anıı Yesu Krisita wıya hʋ ʋ aa
bası yaa wıtıı rɛ. Aŋ kı lʋga dı ba laa wıya hʋ di.
24 Nala hʋ aa nıı wıya hʋ ʋ aa bası, ba badɔmɔŋ laa di, ka ba badɔmɔŋ mɛ bı laa
di.
25 Amɛ wıdıgı rɛ Pɔɔl gyı ko bası, nyʋʋtaaduwo gyʋʋ ba, ba sii pısa. Wıı hʋ ʋ gyı
aa basa rɛ nyɛ. Ʋ baa, "Wıya hʋ Wıısı Wiyese Welii hʋ aa tıŋ Wıısı tıŋdaal Azaaya
tıyaŋ a bası tıya ma naabaala hʋ yaa wıtıı rɛ.
26 Ʋ fa bası baa,
'Mʋ nala no lee a bası tıya ba baa, Ma sı gyegili nıı wıya abee sıfıyası, aŋ bı sı gyıŋ
ba memiye. Ma sı kyirigi ma sıya aŋ bı sı na kıŋ buloŋ mɛ,
27 beewıya nala no nyuni deye rɛ kıŋkaŋ, ka ba tɔ ba dıgına mɛ dı ba ta nıı wıı
buloŋ. Ba kaŋ ba sıya mɛ tɔ rɛ dı ba ta na kıŋ buloŋ. Wıısı baa dı gɛɛ fa daa,
ba sıya fa sı kı na, dı ba dıgına mɛ fa kı nıı wıya. Ba hakıllı mɛ fa sı kı gyıŋ
wıya memiye. Ɛɛ rɛ fa sı leŋ dı ba mııgı ko tıŋa ŋ, dı ŋ leŋ dı ba na laaŋfıya." '
28 Nyɛ rɛ Pɔɔl bıl bası tıya ba a baa, "Ma yaŋ gyıma anıı Wıısı tıŋ ʋ tıŋdaala rɛ dı
ba mʋ bası wıya hʋ aa daga gɛɛ hʋ Wıısı aa laa nala kı ta, a tıya nala hʋ aa bı yaa
Gyuuma mɛ. Ba kɛ sı gyegili nıı."
29 (Ʋ aa bası wıı no, Gyuuma hʋ kpa mʋ, a kaŋ wıı hʋ kı kpa dɔmɔŋ.)
30 Pɔɔl gyı hɔŋ Roma tıyaŋ nɛ bısı balıya, a laa dıya kı gyʋʋ, aŋ kı tuŋ. Nal buloŋ
aa ko ko dı ʋ na ʋ, ʋ aa kaŋ ʋ tıına weliŋ nɛ.
31 Ʋ gyı bası Wıısı koro hʋ wıya kı tıya nala rɛ, a kı daga á Tıına Yesu Krisita wıya
mɛ abee nyuduwo. Ka nal buloŋ mɛ bı tɔɔ ʋ ŋmanıı dı ʋ ta bası Yesu wıya doŋ.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
ROMA TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl aa yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnı rɛ sabı teŋ no a kı tıya mamaa Roma tımma. Wıısı rɛ yırı ŋ dı ŋ yaa ʊ kpambıya aŋ bıl lıı ŋ dı ŋ bası ʊ wıweliye hʊ a kı tıya nala.
2 Ba saba Wıısı Teŋ tıyaŋ nɛ anıı Wıısı gyı tıŋ ʊ tıŋdaala tıyaŋ nɛ faafaa buloŋ, a we nyʊwa wıweliye no wıya.
3 Ʊ biye á Tıına Yesu Krisita wıya rɛ wıweliye no kı daga. Yesu nihuwobiŋlıŋ tıyaŋ, ʊ gyı lıı Kuwori Deviti doho tıyaŋ nɛ.
4 Amɛ ʊ aa lıı Wıısı lee a yaa tıpʊlʊŋ tıına lugo tıyaŋ kɛ, Wıısı gyı kpa ʊ debal lɛ a kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ, a daga anıı ʊ yaa ʊ biye rɛ.
5 Ʊ tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a lıı ma abee bɔnyɛ, a leŋ á yaa ʊ kpambısı a bası ʊ wıweliye hʊ kı tıya dʊnıya nala buloŋ dı ba laa ʊ wıya di, a kı tıŋa ʊ nyʊwa dı ʊ feŋ yırı.
6 Mamaa Roma tımma hʊ mɛ Wıısı aa yıra ma ko yaa Yesu Krisita nala, ma mɛ pɛɛ nala no tıyaŋ nɛ.
7 Ɛɛwıya, ŋ sabı teŋ no kı tıya ma nala hʊ buloŋ Wıısı aa kyo, a yırı ma, ma yaa ʊ nala Roma tıyaŋ nɛ. Á kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlʊʊ sı we ma lee.

Pɔɔl kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ

8 Ka dı ŋ na bası wıı buloŋ, ŋ tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ nɛ a kı kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ ma buloŋ wıya, beewıya dʊnıya nala buloŋ aa nıı gɛɛ hʊ ma aa laa Wıısı wıya di rɛ.
9 Wıısı hʊ ŋ aa tıŋ abee ŋ tıdıgı, a kı bası ʊ Biye wıweliye hʊ, ʊ rɛ yaa ŋ daŋsıya tıına anıı saŋa kɛ buloŋ dı mıyaŋ nɛ ko kı kyʊwalı ʊ, ŋ aa kı liisi ma wıya rɛ.
10 Ŋ aa sʊla ʊ rɛ anıı dı ʊ ko yaa ʊ kyɛrı, nyɛ kɛ ʊ leŋ dı ŋ na ŋmanıı a ko na ma.
11 Ŋ kyɛrı rɛ yaa dı ŋ ko na ma a pɛ ma tıyaŋ abee Wıısı Wiyesi Welii hʊ bɔnyɛ kına, dı ɛɛ wuwo leŋ dı ma marı sıŋ weliŋ ma Wıısı laadii tıyaŋ.
12 Wıı hʊ ŋ aa bası memii rɛ nyɛ: Dı mıyaŋ nɛ ko ma lee ŋ Wıısı laadii sı leŋ dı ma tenni polli, dı ma Wıısı laadii mɛ leŋ dı ŋ teŋ mɛ polli.
13 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ma gyıma rɛ anıı ŋ aa lʊgı rɛ weliŋ dı ŋ ko na ma, amɛ ŋ ŋmanıı rɛ aa bee lıı sıı. Ŋ kyo dı ŋ naa nala a lıı ma doŋ tıyaŋ mɛ rɛ dı ba ko tıŋ Wıısı, anıı ŋ aa yaa gɛɛ ma dɔŋtıŋsı hʊ aa bı yaa Gyuuma leye badɔmɔŋ tıyaŋ.
14 Beewıya ʊ yaa fılıı rɛ dı ŋ bası Wıısı wıweliye hʊ a tıya nala iriŋ buloŋ: Sısuri tımma abee nıgʊrısı, wıgyʊnna abee bambugo.
15 Nyɛ rɛ tıŋ ʊ yaa ŋ sıfıyası, dı ŋ bası Wıısı Wıweliye hʊ a tıya ma nala hʊ aa we Roma tıyaŋ mɛ.
16 Wıısı wıweliye hʊ basıı bı yaa ŋ hıısı, beewıya ŋ gyıma anıı ba aa rɛ yaa Wıısı dee ʊ aa kpaa kı laa nala hʊ buloŋ aa laa ba di. Gyuuma rɛ sı laa sıya dı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ kı tıŋa.
17 Wıısı wıweliye hʊ rɛ daga gɛɛ Wıısı aa leŋ nala wuwo yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ. Ba daga anıı dı nala hʊ aa laa Wıısı di rɛ wuwo sıŋ ba laadii tıyaŋ a mʊ teŋ, ba sı yaa tıpʊlʊŋ tımma Wıısı sıya tıyaŋ. Ba sabı nyɛ rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa, "Tıpʊlʊŋ tıına Wıısı laadii rɛ sı leŋ dı ʊ kaŋ mııbol aa bı kaŋ tenii."

Nal buloŋ kaŋ wıkyogii rɛ Wıısı sıya tıyaŋ

18 Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ daga anıı ʊ naa baaŋ nıbɔmɔ abee nala hʊ aa bee tıŋ ʊ nyʊwa nyuu tıyaŋ nɛ, beewıya ba wıyaabɔmɔ nyagı Wıısı wıtıı hʊ biŋ nɛ.

19 Wɪɪsɪ naa baaŋ ba nyuu tɪyaŋ nɛ, beewɪya wɪya hʊ buloŋ aa maga dɪ ba gyɪma
a mʊ kɪ tile Wɪɪsɪ tɪyaŋ, ba bɪ yaa wɪfaŋɪya. Wɪɪsɪ tɪɪ kaŋ ba polli tɪya ba rɛ.
20 A lɪɪ dʊnɪya piili tɪyaŋ buloŋ, Wɪɪsɪ wɪya badɔmɔŋ we doŋ nɛ nihuwobisi bee
na abee ba sii. Wɪya no rɛ yaa Wɪɪsɪ dee hʊ aa bɪ kaŋ tenii, abee ʊ kɪɪlʊŋ hʊ aa daga
nɪɪ ʊ yaa Wɪɪsɪ rɛ. Abee á bee na wɪya no bee a sɪɪ nyɛ buloŋ, ka á aa wuwo deŋ
Wɪɪsɪ kɪmarɪya tɪyaŋ nɛ a gyɪŋ ba sɪɪ. Ɛɛwɪya, nal kɪdɪgɪ buloŋ bɪ sɪ wuwo baa dɪ ʊ
kɛ fa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪya.
21 Ba gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ we doŋ nɛ, amɛ ba bɪ kpa ʊ gyɪrɪma kɪ tɪya ʊ anɪɪ ʊ yaa
Wɪɪsɪ rɛ, a bee kyʊwalɪ ʊ aŋgyʊwasʊ mɛ. Amɛ wɪfɔgɪsɪ dʊŋ nɛ ba kɪ bɪɪnɪ ba hakɪllɪ
tɪyaŋ. Bambugi-hakɪllɪ rɛ ba kana, a kɪ kpa Wɪɪsɪ ɛɛ hʊ aa bɪ kpa ŋmanɪɪ.
22 Ba aa baa dɪ ba yaa wɪgyʊnna rɛ, aŋ yaa bambugo.
23 Ba fa maga dɪ ba kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ hʊ aa bee sʊba rɛ, ka ba vɪya aŋ mɪɪgɪ marɪ
kɪna aa kɪɪ nihuwobisi aa sʊbɪ, koo kɪna aa kɪɪ digibiisi koo pʊsɪ koo kɪna aa tuuri
taŋha, a kɪ kpaarɪ ba.
24 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ leŋ ba wɪya tɪya ba rɛ, ba kɪ yaa bisiŋ wɪya hʊ ba tɪɪ hakɪllɪ aa
kyo, a kɪ yaa hɪɪsɪ wɪya bee dɔmɔŋ.
25 Ba vɪya Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ rɛ aŋ mɪɪgɪ laa wɪnyɪyɛl di, a mɪɪgɪ kpa ba tɪɪ tɪya kɪna
Wɪɪsɪ aa mara a kɪ kpaarɪ ba, aŋ vɪya Nal hʊ tɪɪ aa marɪ kɪna hʊ kyʊwalɪɪ. Ʊ rɛ maga
dɪ á kɪ dannɪ ʊ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ. Amɪ.
26 Ba aa yaa wɪya no wɪya, Wɪɪsɪ leŋ ba ta rɛ ba kɪ yaa wɪlaama abee hɪɪsɪ wɪya
hʊ ba aa kyo. Haana aa vɪya ba bee baala aa sɪ pɪŋ nɛ, aŋ kɪ pɪŋ ba hadɔŋtɪŋsɪ.
27 Ɛɛ tɪɪ rɛ baala mɛ aa vɪya haana kyɛyɪ anɪɪ Wɪɪsɪ aa daga gɛɛ, aŋ mɪɪgɪ hiini kɪ
kyɛ ba badɔŋtɪŋsɪ, a kɪ yaa hɪɪsɪ wɪya bee dɔmɔŋ. Ba aa yaa bisiŋ wɪya no, dɔgɪsɪɪ
hʊ aa maga, ʊ rɛ ba yɪrɪ kɪ we ba tɪɪ tɪyaŋ gɛɛ.
28 Nala no aa bɪ laa nyʊwa dɪ ba kpa Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ ba aa gyɪma a we ba hakɪllɪ
tɪyaŋ wɪya, Wɪɪsɪ mɛ leŋ ba ta rɛ dɪ ba kɪ tɪŋ ba tɪbɪɪŋbɔmɔ hʊ tɪyaŋ, a kɪ yaa wɪya
hʊ aa bɪ maga.
29 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kɪ yaa wɪbɔmɔ kɛ iriŋ buloŋ. Ba bɔŋsɪ bɪ kyalla, ba aa kaŋ tɪbala, a
kaŋ gyogibɔŋlɔrɪnɪ mɛ. Ba tɪsɪ aa kɪ hɔllɪ nala rɛ, ba kɪ kpʊ nala, a kɪ kaa kaasɪ. Ba
aa kɪ mʊrɪ nala rɛ, a kɪ yaa nala teŋbeeli wɪya. Ba aa kɪ basɪ nala wɪya rɛ,
30 a kɪ kyogi dɔmɔŋ fene mɛ. Ba haasɪ Wɪɪsɪ rɛ, a yaa nyuduwo tɪmma mɛ. Ba aa
kɪ daga ba tɪɪ rɛ, a kɪ bigisi ba tɪɪ. Ba aa kyɛ ŋmaŋsɪ rɛ ba aa sɪ tɪŋa a marɪ kɪ yaa
wɪbɔmɔ, a bee tɪŋ ba kuwoma abee ba nɪmma nyʊʊsɪ.
31 Ba wuwo hɪɪsɪ rɛ weliŋ, a bɪ kaŋ wɪtɪɪ mɛ. Ba bɪ kyo nala, a bee fá nala sikii mɛ.
32 Ba gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ baa dɪ nala hʊ aa yaa wɪya no bɪ sɪ kaŋ mɪɪbol, aŋ ka ba ha
vɪya aŋ kɪ yaa. Aŋ ha aa pɛ kɪ we nala hʊ aa yaa wɪya no iriŋ mɛ nyuni, dɪ ba marɪ
kɪ yaa.

2

Wɪɪsɪ sɪ di nal buloŋ sarɪya

1 Ɪ nal hʊ aa kpa kyogisi kɪ tɪya ɪ dɔŋtɪɪna, ɪ tɪɪ mɛ bɪ lɪɪ wɪɪ tɪyaŋ. Dɪ ɪ rɛ yaŋ
ko kpa kyogisi kɪ tɪya ɪ dɔŋtɪɪna, gyɪma weliŋ anɪɪ ɪ tɪɪ rɛ ɪ kpa kyogisi kɪ tɪya gɛɛ,
beewɪya wɪya hʊ ɪ aa baa dɪ ɪ dɔŋtɪɪna hʊ yaa ɪ kpa kyogisi kɪ tɪya ʊ gɛɛ, ba tɪɪ bee
ba nyuu rɛ ɪ mɛ kɪ yaa.
2 Á gyɪma anɪɪ dɪ Wɪɪsɪ rɛ ko dɪ nala hʊ aa yaa wɪya no iriŋ sarɪya a kpa kyogisi
tɪya ba, ʊ yaa maga rɛ.
3 Dɪ ɪ nihuwobiŋ mɛ rɛ yaŋ aa di nala sarɪya a kpa kyogisi kɪ tɪya ba, aŋ mɛ ha
we haŋ wɪya hʊ tɪɪ bee ba nyuu tɪyaŋ kɪ yaa, ɪ bɪɪna anɪɪ ɪ kɛ sɪ wuwo fá nyʊgɪsɪ dɪ
Wɪɪsɪ ta di ɪ sarɪya rɛ koo?

4 Koo ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɪ aa deŋ bɔnyɛ hʋ abee kenyiri hʋ Wɪɪsɪ aa kana beel-ɪ waasʋ?
Ʋ maga dɪ ɪ gyɪma rɛ anɪɪ wɪɪ hʋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ kaŋ bɔnyɛ beel-ɪ rɛ yaa dɪ ɛɛ wuwo
leŋ dɪ ɪ bɪrɪmɪ lɪɪ wɪbɔmɔ tɪyaŋ?
5 Amɛ ɪ bembii deye rɛ kɪŋkaŋ, ɪ bɪ vʋwa dɪ ɪ bɪrɪmɪ lɪɪ ɪ wɪbɔmɔ tɪyaŋ. Ɛɛwɪya,
dɔgɪsɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ dɔgɪsɪ ɪ kɪŋkaŋ kyɛɛ hʋ ʋ aa sɪ kpa baaŋ abee wɪtɪɪ a di dʋnɪya
nala sarɪya ba wɪbɔmɔ wɪya, Ɪ leŋ ʋ marɪ yʋga kɪ pɛ rɛ.
6 Beewɪya nal buloŋ wɪyaalɪya tuno aa maga gɛɛ rɛ Wɪɪsɪ sɪ kpa tɪya ʋ.
7 Nala badɔmɔŋ we doŋ a kaŋ mala bee wɪweliye yayɪ, beewɪya ba aa kɪ kyɛ dɪ ba
kaŋ yohuŋ abee feŋ abee mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Nala no rɛ Wɪɪsɪ
sɪ kpa mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii tɪya.
8 Amɛ nala badɔmɔŋ mɛ we doŋ, a kyɪla ba dʋŋ wɪya, a vɪya wɪtɪɪ hʋ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ,
aŋ kɪ tɪŋ wɪbɔmɔ tɪyaŋ. Nala no nyuu tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ baaŋ sɪ sii kɪŋkaŋ, dɪ ba na
tʋwara bee tɪkyogi kɪŋkaŋ.
9 Nal kɛ buloŋ aa yaa wɪbɔmɔ, ʋ tɪɪna sɪ na tʋwara kɪŋkaŋ. Gyuuma rɛ sɪ laasɪya
dɪ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ kɪ tɪŋa.
10 Amɛ nala hʋ buloŋ aa yaa wɪweliye, ba sɪ na yohuŋ abee feŋ abee laaŋfɪya Wɪɪsɪ
lee. Gyuuma rɛ sɪ laasɪya dɪ nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ kɪ tɪŋa.
11 Beewɪya, Wɪɪsɪ bee lugisi nala ʋ sarɪya dii tɪyaŋ.
12 Nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi gyɪ aa saba tɪya
Gyuuma. Ɛɛwɪya dɪ ba aa rɛ ko kɪ yaa wɪbɔmɔ, mɪrɪsɪ hʋ daa Wɪɪsɪ sɪ kpa di ba
sarɪya, amɛ abee gɛɛ buloŋ dɔgɪsɪɪ hʋ ba aa sɪ na rɛ yaa sʋʋ aa bɪ kaŋ tenii. Amɛ
dɪ Gyuuma kɛ rɛ ko kɪ yaa wɪbɔmɔ, haŋ mɪrɪsɪ hʋ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ sɪ kpa di ba sarɪya
beewɪya ba kɛ gyɪŋ ba rɛ.
13 Mɪrɪsɪ nɪyɪ dʋŋ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ nal yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Amɛ
nala hʋ aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ mʋ su, ba aa rɛ Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ba yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya
tɪyaŋ.
14 Abee nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma aa bɪ gyɪŋ mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba buloŋ, dɪ ba
hakɪllɪ rɛ ko daga ba dɪ ba yaa wɪya mɪrɪsɪ no aa daga, ɛɛ daga nɪɪ mɪrɪsɪ hʋ we ba
hakɪllɪ tɪyaŋ nɛ gɛɛ, abee ba aa bɪ gyɪŋ mɪrɪsɪ no buloŋ.
15 Ba wɪyaalɪya daga anɪɪ wɪya hʋ mɪrɪsɪ hʋ aa daga we ba tɪsɪ tɪyaŋ nɛ. Ba hakɪllɪ
mɛ daga anɪɪ mɪrɪsɪ no we ba tɪsɪ tɪyaŋ nɛ, beewɪya, dɪ ba aa rɛ ko yaa wɪbɔŋ koo
wɪwelii, ba aa gyɪma rɛ ba hakɪllɪ tɪyaŋ.
16 Ɛɛwɪya, Wɪɪsɪ Wɪweliye hʋ ŋ aa basɪ daga anɪɪ nyɛ rɛ ba sɪ kɪɪ kyɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa
sɪ kaŋ nala wɪfaŋɪya buloŋ ko lɪɪ pʋlʋŋ a tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ a di ba sarɪya.
17 Ka Ɪ mɛ, Ɪ nal aa baa dɪ ɪ yaa Gyuu rɛ, a kpa ɪ wɪɪ buloŋ we Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ
Moosi aa saba biŋ tɪyaŋ, a kɪ daga ɪ tɪɪ anɪɪ ɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ weliŋ nɛ.
18 Ɪ baa dɪ ɪ gyɪŋ wɪya hʋ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ɪ kɪ yaa rɛ, beewɪya mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa
saba biŋ daga ɪ wɪya hʋ aa kpaa ŋmanɪɪ rɛ.
19 Ɪ baa dɪ ɪ rɛ yaa nyʋlɪma daatɪgɪɪ, a yaa nala hʋ aa we bilhuu tɪyaŋ mɛ kyaanʋʋ.
20 Ɪ baa dɪ ɪ rɛ yaa nal hʋ aa daga bambugo abee nala aa bɪ gyɪŋ wɪɪ buloŋ. Beewɪya,
ɪ laa di rɛ anɪɪ ɪ aa gyɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ wɪya, ɪ gyɪŋ wɪɪ buloŋ
nɛ, a gyɪŋ wɪɪ hʋ buloŋ aa yaa wɪtɪɪ mɛ.
21 Ɪ nal hʋ aa daga nala, bee rɛ tɪŋ ɪ bee daga ɪ tɪɪ kɛ? Ɪ aa daga nala rɛ dɪ ba ta kɪ
gaa, aŋka ɪ tɪɪ kɛ kɪ gaa.
22 Ɪ aa baa dɪ nala ta kɪ kyɛɛ ba dɔŋtɪŋsɪ haana koo balama, aŋka ɪ tɪɪ kɛ kɪ kyɛɛ
nala haana abee nala balama. Ɪ aa baa dɪ ɪ haasɪ vʋga marɪɪ rɛ, aŋ mʋ kɪ gaa kɪna
vʋga dɪɪsɪ tɪyaŋ.
23 Ɪ aa daga ɪ tɪɪ rɛ anɪɪ ɪ kɛ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ nɛ, aŋ gʋla kɪ
kyogi mɪrɪsɪ no, a kɪ we Wɪɪsɪ hɪɪsɪ tɪyaŋ.
24 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba saba rɛ a baa,

“Mamaa Gyuuma rɛ leŋ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma kɪ kyogi Wɪɪsɪ feŋ.”
25 Dɪ mamaa rɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ kyurrr, ɛɛ kɛ ma pene hʊ
kerii kaŋ memii rɛ. Amɛ dɪ mamaa rɛ ko bee tɪŋ ba, ma fa aa bɪ keri ma pene rɛ
kpɪya.
26 Dɪ nal hʊ aa bɪ keri ʊ peŋ nɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ kyurrr,
Wɪɪsɪ aa kpa ʊ anɪɪ ʊ keri ʊ peŋ nɛ.
27 Mamaa Gyuuma, ma gyɪŋ mɪrɪsɪ no rɛ beewɪya mamaa rɛ ba sabɪ ba tɪya, ka ma
keri ma pene mɛ, amɛ abee gɛɛ buloŋ ma bee tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ. Ɛɛwɪya, nala hʊ aa bɪ
keri ba pene aŋ kɪ tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ ba sɪ maakyiye di ma sarɪya a kpa kyogisi tɪya ma.
28 Nyɛ daga anɪɪ wɪya ba aa yaa nal teŋbii tɪyaŋ daa rɛ aa leŋ ʊ yaa Gyuu tɪɪ. Ba
aa keri ɪ peŋ mɛ dʊŋ daa daga anɪɪ ɪ yaa Gyuu tɪɪ rɛ.
29 Amɛ dɪ nal yaa Gyuu tɪɪ, ʊ yaa ʊ tɪya tɪyaŋ wɪɪ rɛ, ʊ bɪ yaa wɪɪ ba aa yaa ʊ teŋ
tɪyaŋ. Ʊ rɛ bɪl yaa nal hʊ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa kaŋ ʊ hakɪla bɪrɪmɪ, ʊ yaa tɪpʊlʊŋ
tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ nɛ tɪŋ.
Nal no iriŋ bigisii lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ, nihuwobiŋ lee daa ʊ lɪɪ.

3

1 Ba nyɛ tɪyaŋ, dɪ nal lɛ yaa Gyuu, wɪbee rɛ ʊ kpa kpɪya nal hʊ aa bɪ yaa Gyuu.
Gyuu yayɪ tɔnɔ rɛ yaa bee? Koo peŋ kerii tɔnɔ rɛ yaa bee?
2 Wɪtɪɪ rɛ Gyuu yayɪ kaŋ tɔnɔ rɛ ŋmanɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Tɔnɔ hʊ aa laasɪya rɛ nyɛ:
Gyuuma nosi tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ gyɪ kpa ʊ wɪya we.
3 Wɪtɪɪ rɛ, ba badɔmɔŋ gyɪ bɪ kaŋ wɪtɪɪ Wɪɪsɪ wɪya hʊ tɪŋɪɪ tɪyaŋ. Amɛ nyɛ yaŋ sɪ
wuwo leŋ dɪ Wɪɪsɪ ta yaa wɪya hʊ ʊ aa baa ʊ sɪ yaa?
4 Aayɪ, ba mʊra rɛ! Abee nihuwobisi buloŋ aa yaa wɪnyɪyɛla mɛ, Wɪɪsɪ kɛ kaŋ wɪtɪɪ
rɛ. Ba saba Wɪɪsɪ wɪtɪɪ wɪya rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
“Dɪ ɪ ko kɪ basɪ wɪya, nal buloŋ aa na ba yaa wɪtɪɪ rɛ,
dɪ ɪ rɛ dii nal buloŋ sarɪya mɛ, ba aa na nɪɪ ɪ kɪna sʊma rɛ.”
5 Amɛ dɪ á wɪbɔmɔ yayɪ rɛ leŋ nala na weliŋ anɪɪ Wɪɪsɪ kɛ kaŋ wɪtɪɪ rɛ, á sɪ wuwo
baa dɪ Wɪɪsɪ bee yaa weliŋ ʊ aa dɔgɪsɪ ma á wɪbɔmɔ wɪya? (Wɪɪ hʊ nal buloŋ aa sɪ
pɪyɛsɪ rɛ nyɛ:)
6 Aayɪ, ba mʊra rɛ! Beewɪya dɪ Wɪɪsɪ rɛ fa bɪ kaŋ wɪtɪɪ, ɛɛ rɛ ʊ sɪ yaa a di dʊnɪya
nala sarɪya?
7 Ka dɪ ŋ wɪnyɪyɛl lɛ leŋ Wɪɪsɪ wɪtɪɪ kyaasɪ lɪɪ sɪŋ, a daga ʊ gaŋdarɪ, bee rɛ sɪ tɪŋ dɪ
ʊ ha di ŋ sarɪya a kpa kyogisi tɪya ŋ a baa dɪ ŋ yaa wɪbɔŋyaal lɛ.
8 Dɪ gɛɛ rɛ fa, bee rɛ tɪŋ á fa bɪ sɪ baa dɪ ma leŋ dɪ á kɪ yaa wɪbɔmɔ, dɪ wɪweliye ko.
Nala badɔmɔŋ paalɪ kyogi ŋ feŋ nɛ anɪɪ ŋ tɪɪ gba basɪ nyɛ rɛ. Kyogisi hʊ aa maga bee
nala no, ʊ rɛ Wɪɪsɪ sɪ kpa tɪya ba.

Nal buloŋ bɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ

9 Dɪ nyɛ rɛ yaŋ, ma bɪɪna anɪɪ á nala hʊ aa yaa Gyuuma kɛ kpɪya nala hʊ aa bɪ yaa
Gyuuma rɛ? Aayɪ, á mɛ bɪ kpɪya ba. Ŋ laa sɪya leŋ ma gyɪma rɛ anɪɪ Gyuuma abee
nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ yaa wɪbɔmɔ yosi rɛ.
10 Ba sabɪ gɛɛ rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
“Nal buloŋ bɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, haalɪ nɪdɪgɪ mɛ.
11 Nal buloŋ tuwo a kaŋ wɪgyʊŋ, nal buloŋ mɛ tuwo a kyo dɪ ʊ tɪŋ Wɪɪsɪ.
12 Nal buloŋ kpaa hal yɪya Wɪɪsɪ rɛ. Ba buloŋ yaa wɪbɔmɔ nyʊgɪsɪ gyʊʊ mʊ rɛ.
Nal buloŋ tuwo a kɪ yaa wɪweliye, haalɪ nɪdɪgɪ mɛ.
13 Ba nyʊʊsɪ wɪbasɪya mʊrɪ nala kɪ kpʊ rɛ.
Wɪnyɪyɛ-bɔŋlɔrɪnɪ dʊŋ nɛ we ba nyʊʊsɪ tɪyaŋ
Wɪɪ buloŋ ba aa basɪ kaŋ hʊwoŋ nɛ anɪɪ dʊŋ hʊwoŋ.
14 Ba aa ŋmɪyɛsɪ ŋmɪyɛsɪ-bɔŋlɔrɪnɪ rɛ kɪ tɪya nala.

15 Ba bee yaa gyegye nala kpʊyɪ tɪyaŋ.
16 Dɪ ba aa rɛ ko mʊ lee kɛ buloŋ, kyogisi dʊŋ nɛ ba aa kyogi, a leŋ nala tɪsɪ kyogi.
17 Ba bɪ sɪ laa nyʊwa yaa wɪɪ buloŋ aa sɪ leŋ dɪ ba bee nala sʊma.
18 Ba bee fá Wɪɪsɪ mɛ."
19 Á gyɪma anɪɪ dɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ nɛ aa daga wɪɪ buloŋ mɛ, nala hʊ aa tɪŋ ba rɛ ba daga kɪ tɪya. Ɛɛ wɪya nal buloŋ bɪl bɪ sɪ wuwo baa dɪ ʊ kɛ bɪ yaa wɪɪ maga dɪ Wɪɪsɪ dɔgɪsɪ ʊ. Ɛɛ daga anɪɪ dʊnɪya nal buloŋ sarɪya rɛ Wɪɪsɪ sɪ di.
20 Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ, dɪ ba leŋ dɪ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Wɪɪ hʊ mɪrɪsɪ no aa yaa buloŋ nɛ dɪ ba leŋ nal buloŋ gyɪma nɪɪ ʊ yaa wɪbɔŋyaal lɛ.

Ɛɛ Wɪɪsɪ aa leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ

21 Amɛ lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ daga ŋmanɪɪ hʊ nala aa sɪ tɪŋa a wuwo yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ nɛ. Ʊ ŋmanɪɪ hʊ bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ tɪŋɪɪ tɪyaŋ. Amɛ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala buloŋ gyɪ dii ŋmanɪɪ no wɪya daŋsɪya rɛ.
22 Nala Yesu Krisita laadii tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ aa tɪŋa a leŋ dɪ nala yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ. Nal buloŋ aa laa Yesu Krisita wɪya di, dɪ ʊ tɪɪna yaa Gyuu koo ʊ bɪ yaa Gyuu, ʊ rɛ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, beewɪya Wɪɪsɪ kɛ lee nal buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
23 Nal nal buloŋ yaa wɪbɔmɔ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ á bɪ kaŋ Wɪɪsɪ gaŋdarɪ hʊ fa aa maga dɪ á kana.
24 Amɛ Wɪɪsɪ tɪɪ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʊ tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ a laa ma ta a leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ. Á bɪ yaa wɪɪ buloŋ a maga dɪ ʊ yaa nyɛ tɪya ma.
25 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ leŋ Yesu Krisita kpa ʊ mɪɪbol a lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ dɪ Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ sʊʊ hʊ tɪyaŋ a kpa á wɪbɔmɔ kyɛ ma. Ɛɛwɪya nal hʊ buloŋ aa laa Yesu Krisita wɪya di, Wɪɪsɪ aa kpa ʊ tɪɪna wɪbɔmɔ kyɛ ʊ rɛ. Wɪɪsɪ yaa wɪɪ no rɛ dɪ ʊ daga anɪɪ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ. Faafaa tɪyaŋ, ʊ fa kaŋ kenyiri rɛ a kpa ʊ nyuŋgolo yɪya nihuwobisi wɪbɔmɔ yayɪ.
26 Amɛ lagɪlagɪ no kɛ, Wɪɪsɪ bɪrɪmɪ ʊ sɪya kyaasɪ á wɪbɔmɔ rɛ. Nyɛ tɪyaŋ ʊ daga anɪɪ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ, aŋ bɪl daga anɪɪ dɪ nal buloŋ nɛ ko laa Yesu wɪya di, ʊ aa leŋ ʊ tɪɪna yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ ʊ sɪya tɪyaŋ.
27 Wɪbee rɛ á yaŋ kana, a kɪ daga á tɪɪ? Á bɪ kaŋ wɪɪ buloŋ, beewɪya mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ daa sɪ leŋ dɪ nal yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, see ʊ tɪɪna Wɪɪsɪ laadii.
28 Ɛɛwɪya, wɪya hʊ tɪyaŋ á aa sɪna rɛ yaa nal Wɪɪsɪ laadii rɛ sɪ wuwo leŋ dɪ ʊ tɪɪna yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ kɛ daa.
29 Koo ma bɪɪna anɪɪ Wɪɪsɪ yaa Gyuuma dʊŋ Wɪɪsɪ rɛ? Aayɪ. Ʊ yaa nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ Wɪɪsɪ rɛ.
30 Wɪɪsɪ yaa Wɪɪdɪgɪ dʊŋ nɛ. Gyuuma abee nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ, ba laadii tɪyaŋ nɛ ʊ aa tɪŋa, a leŋ dɪ ba yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ.
31 Nyɛ yaŋ daga anɪɪ á laadii leŋ á kpa Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ ta rɛ koo? Aayɪ, ba mʊra rɛ! Amɛ á Wɪɪsɪ laadii hʊ rɛ sɪ leŋ dɪ á marɪ gyɪŋ tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa saba biŋ weliŋ.

4

Abɪraham Wɪɪsɪ laadii

1 Wɪbee rɛ á sɪ basɪ á Gyuuma naabaa Abɪraham lugo tɪyaŋ? Ʊ mɪɪbol tɪyaŋ, wɪgɛɛma rɛ ʊ na wɪya no á aa basɪ tɪyaŋ.
2 Dɪ ʊ wɪyaalɪya rɛ fa tɪŋ Wɪɪsɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ, ɛɛ kɛ ʊ fa kaŋ wɪɪ ʊ aa sɪ wuwo kpa kɪ daga ʊ tɪɪ, amɛ Wɪɪsɪ kɛ sɪya tɪyaŋ fa ta daa.

3 Amɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa rɛ anɪɪ Abɪraham gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ
leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ.
4 Dɪ nal lɛ tʊŋ tʊma dɪ ba tun-ʊ, tuno hʊ ʊ aa laa bɪ yaa kyɔgɪta. Ʊ tʊma rɛ a laa.
5 Amɛ dɪ nal lɛ bee deŋ ʊ wɪyaalɪya tɪyaŋ aŋ laa Wɪɪsɪ di anɪɪ ʊ rɛ aa leŋ wɪbɔŋyaal
yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ, ʊ tɪɪna laadii no tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ tɪŋa a leŋ dɪ ʊ yaa
tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ.
6 Wɪɪ no rɛ Kuwori Deviti gyɪ basɪ, a daga anɪɪ dɪ Wɪɪsɪ rɛ leŋ dɪ nal yaa tɪpʊlʊŋ
tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ, aŋ bɪ yaa gɛɛ akuu tɪɪna wɪyaalɪya wɪya, dɪ ʊ tɪɪna yaa nyusʊŋtɪɪna
rɛ. Nyɛ rɛ Kuwori Deviti basɪ:
7 "Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa nala hʊ wɪyaakyogiye Wɪɪsɪ aa kpaa kyɛ ba.
Nala hʊ wɪbɔmɔ Wɪɪsɪ bɪl aa bee liisi,
8 Nyusʊŋtɪɪna rɛ yaa nal hʊ Wɪɪsɪ aa bɪ magɪlɪ ʊ wɪbɔmɔ kɪ biŋ."
9 Nyusʊŋ no wɪya Kuwori Deviti aa basa, ʊ yaa nala hʊ aa keri ba pene dʊŋ kɪŋ nɛ?
Aayɪ, nala hʊ aa bɪ keri ba pene mɛ pɛɛ rɛ. Á aa kɪ basɪ saŋa buloŋ nɛ anɪɪ Abɪraham
Wɪɪsɪ laadii rɛ gyɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
10 Saŋa bee tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ Abɪraham yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna no? Haŋ saŋa hʊ
tɪyaŋ, dɪ ʊ gyɪ keri ʊ peŋ nɛ koo dɪ ʊ ha gyɪ bɪ keri ʊ peŋ? Wɪɪsɪ gyɪ aa leŋ ʊ yaa
tɪpʊlʊŋ tɪɪna gɛɛ dɪ ʊ ha gyɪ bɪ keri ʊ peŋ.
11 Abɪraham peŋ hʊ kerii gyɪ yaa magɪl lɛ, a daga anɪɪ ʊ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ʊ
yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, dɪ ʊ ha bɪ keri ʊ peŋ. Ɛɛ wɪya nala hʊ buloŋ aa bɪ
keri ba pene aŋ laa Wɪɪsɪ di, ʊ leŋ ba mɛ yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ, Abɪraham
nɛ yaa ba naabaa.
12 Ʊ rɛ yaa nala hʊ aa keri ba pene mɛ naabaa. Amɛ ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ba aa keri ba pene
dʊŋ wɪya rɛ tɪŋ ʊ yaa ba naabaa. Ba mɪɪbol tɪyaŋ, ba laa Wɪɪsɪ di a pɛ ba pene hʊ
kerii tɪyaŋ nɛ, anɪɪ á naabaa Abɪraham mɛ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di aŋ na keri ʊ peŋ gɛɛ.
13 Nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee tɪya Abɪraham bee ʊ doho nala anɪɪ ʊ sɪ kpa dʊnɪya
buloŋ tɪya ba, ʊ bɪ kɪɪ Abɪraham gyɪ aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ Moosi gyɪ aa saba biŋ nɛ tɪŋ
Wɪɪsɪ gyɪ we nyʊwa no. Amɛ Abɪraham gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di ka Wɪɪsɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ
tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ nɛ tɪŋ ʊ gyɪ we nyʊwa no.
14 Dɪ nala hʊ aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ Moosi gyɪ aa saba biŋ dʊŋ nɛ Wɪɪsɪ fa we nyʊwa no
tɪya, ɛɛ kɛ Wɪɪsɪ laadii fa yaa waasʊ rɛ, ka nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ aa we mɛ fa bee kaŋ tɔnɔ
buloŋ.
15 Beewɪya Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi gyɪ aa saba biŋ leŋ Wɪɪsɪ baaŋ kɪ sii nala nyuu
tɪyaŋ nɛ. Dɪ mɪrɪsɪ rɛ fa tuwo, wɪkyogiye mɛ fa bee we doŋ.
16 Ɛɛwɪya, nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ aa wee, nala laadii tɪyaŋ nɛ ʊ sɪ tɪŋa a yaa wɪɪ hʊ wɪya
ʊ aa wee nyʊwa hʊ, dɪ ʊ yaa wɪɪ Wɪɪsɪ aa yaa tɪya ma waasʊ ʊ bɔnyɛ tɪyaŋ. Nyɛ yaŋ
daga anɪɪ Abɪraham doho nala buloŋ kɔnɪ sɪ na wɪɪ hʊ wɪya ʊ aa wee nyʊwa hʊ. Ʊ
bɪ kɪɪ nɪɪ ba nala hʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ dʊŋ nɛ ʊ sɪ yaa wɪɪ no tɪya, amɛ abee
ba nala hʊ buloŋ aa laa Wɪɪsɪ di anɪɪ Abɪraham gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di gɛɛ. Beewɪya
Abɪraham nɛ yaa á buloŋ naabaa Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ba basɪ nyɛ rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ
abaa,
17 "Ŋ leŋ ɪ yaa paalʊʊ gyamaa nala kuwo rɛ."
Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ Abɪraham nɛ yaa á buloŋ kuwo. Wɪɪsɪ hʊ aa wuwo leŋ sʊʊnɪ mɪɪgɪ
sii sʊʊ tɪyaŋ, aŋ bɪl wuwo leŋ kɪna gyɪ aa tuwo mɛ we doŋ, Wɪɪsɪ no rɛ Abɪraham
gyɪ laa di gɛɛ.
18 Wɪɪ buloŋ gyɪ tuwo aa sɪ leŋ dɪ Abɪraham kɪ yɪyɛlɪ anɪɪ wɪɪ no Wɪɪsɪ aa baa ʊ sɪ
yaa, kɔnɪ sɪ yaa, amɛ ʊ gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ, a ha kɪ yɪyɛlɪ. Ɛɛwɪya, ʊ kɔnɪ gyɪ ko yaa
paalʊʊ gyamaa nala kuwo rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪ aa basɪ tɪya ʊ dɪ ʊ doho nala sɪ yʊga anɪɪ
kyɪŋwʊlɪya gɛɛ.

19 Saŋa hʋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ gyɪ aa basɪ wɪɪ no tɪya Abɪraham, dɪ Abɪraham gyɪ yaa nɪɪ bɪsɪ kɔɔ rɛ. Ʋ gyɪ gyɪma anɪɪ ʋ hɪyasa rɛ, a bɪl bɪ kaŋ dee aa sɪ wuwo lʋl biye. Ʋ haaŋ Saara mɛ gyɪ yaa hapɪrɪ rɛ, a mɛ hɪyasɪ. Abee gɛɛ buloŋ, Abɪraham ha gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ.
20 Abɪraham gyɪ bɪ yaa Wɪɪsɪ sige nyʋwa hʋ ʋ aa wee tɪyaŋ. Amɛ ʋ gyɪ marɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ weliŋ, a kɪ dannɪ ʋ wɪɪ hʋ ʋ aa sɪ yaa tɪya ʋ wɪya.
21 Beewɪya ʋ gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ weliŋ, a bee yaa sige mʋhʋ mɛ anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ dee rɛ ʋ aa sɪ yaa wɪɪ hʋ wɪya ʋ aa wee nyʋwa hʋ.
22 Ʋ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di nyɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna ʋ sɪya tɪyaŋ.
23 Ba aa saba a baa dɪ Wɪɪsɪ leŋ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna ʋ sɪya tɪyaŋ, Abɪraham dʋŋ wɪya daa ba sabɪ gɛɛ.
24 Ba saba gɛɛ á nala hʋ mɛ Wɪɪsɪ aa sɪ leŋ dɪ á yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma akuu á aa laa ʋ di wɪya rɛ. Wɪɪsɪ rɛ yaa nal hʋ aa kyisi á Tɪɪna Yesu sʋʋ tɪyaŋ.
25 Ʋ leŋ Yesu sʋba á wɪbɔmɔ wɪya rɛ, a bɪl leŋ ʋ sii sʋʋ tɪyaŋ mɛ dɪ á wuwo yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ.

5

Nyɛ kɛ á bee Wɪɪsɪ mɪɪgɪ sʋma rɛ

1 Nyɛ kɛ á aa laa Wɪɪsɪ di, ʋ leŋ á yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ nyɛ, Wɪɪsɪ tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ nɛ a leŋ á beel-ʋ mɪɪgɪ sʋma.
2 Akuu á aa laa Krisita di wɪya, ʋ leŋ á gyʋʋ Wɪɪsɪ lahɔrʋmɔ tɪyaŋ nɛ. Lagɪlagɪ no á aa gyʋʋ Wɪɪsɪ lahɔrʋmɔ tɪyaŋ nyɛ, á aa gyʋwɔsɪ rɛ beewɪya á kaŋ bayɪyɛla rɛ anɪɪ kyɛɛ kɪdɪgɪ, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ á mɛ kaŋ ʋ gaŋdarɪ hʋ.
3 Ɛɛ mɛ dʋŋ daa, á aa gyʋwɔsɪ rɛ akuu tʋwara hʋ á aa naa wɪya, beewɪya á gyɪma anɪɪ tʋwara no sɪ leŋ dɪ á kaŋ mala.
4 Dɪ ámaa rɛ kaŋ mala, ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ á tɪyaŋ. Dɪ ámaa rɛ gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛla á tɪyaŋ, ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ á kaŋ bayɪyɛla.
5 Bayɪyɛla hʋ á aa kana, á bɪ sɪ maakyiye dɪ hɪɪsɪ, beewɪya Wɪɪsɪ tɪŋ ʋ Wiyesi Welii hʋ ʋ aa kpaa tɪya ma tɪyaŋ nɛ a kpa ʋ kyori we á tɪsɪ tɪyaŋ.
6 Beewɪya saŋa hʋ á ha fa aa we á wɪbɔmɔ tɪyaŋ, a bɪ kaŋ dee á aa sɪ wuwo lɪɪ á tɪɪ ba tɪyaŋ, haŋ saŋa hʋ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ biŋ kyɛɛ, a leŋ Krisita ko sʋba á wɪya.
7 Ʋ yaa wɪduwo rɛ abee nal aa sɪ laa nyʋwa sʋba nɪtɪɪ wɪya. Amɛ kapuwo nal kɛ sɪ laa nyʋwa sʋba nal aa yaa wɪweliye wɪya.
8 Amɛ Wɪɪsɪ daga ma anɪɪ ʋ kyo ma rɛ kɪŋkaŋ, beewɪya saŋa hʋ á ha gyɪ aa yaa wɪbɔŋyaala tɪyaŋ nɛ Krisita sʋba á wɪya.
9 Krisita aa sʋba a kpa ʋ kyal sasɪ á wɪbɔmɔ a leŋ á mɪɪgɪ yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ nyɛ, nyɛ kɛ rɛ gba Wɪɪsɪ sɪ marɪ kuu Krisita wɪya a laa ma ta kyɛɛ hʋ ʋ aa sɪ na baaŋ dʋnɪya nala buloŋ nyuu tɪyaŋ dʋnɪya kyɛtenii.
10 Á bee Wɪɪsɪ fa kyogi dɔmɔŋ nɛ. Amɛ Wɪɪsɪ mɪɪgɪ leŋ á beel-ʋ yaa sʋma rɛ, akuu ʋ Biye hʋ aa sʋba á wɪya nyubaanɪŋ. Krisita sʋʋ aa leŋ á mɪɪgɪ yaa Wɪɪsɪ kyaŋsɪ nyɛ, ʋ aa weye nyɛ kɛ rɛ ʋ sɪ marɪ laa ma ta dɪ Wɪɪsɪ ta dɔgɪsɪ ma.
11 Amɛ ɛɛ mɛ dʋŋ daa, Krisita nyubaanɪŋ, á tenni fɪyɛla Wɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ, beewɪya ʋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋa a leŋ á beel-ʋ mɪɪgɪ sʋma.

Ba kpaa Adama abee Krisita magɪsɪ dɔmɔŋ

12 Nɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ wɪbɔmɔ yayɪ tɪŋa a ko gyʋʋ dʋnɪya. Wɪbɔmɔ yayɪ mɛ rɛ tɪŋ sʋʋ we dʋnɪya tɪyaŋ, beewɪya dʋnɪya nala buloŋ aa yaa wɪbɔmɔ rɛ tɪŋ sʋʋ we dʋnɪya buloŋ tɪyaŋ.
13 Wɪbɔmɔ yayɪ gyɪ we dʋnɪya tɪyaŋ nɛ, ka Wɪɪsɪ gyɪ na kpa ʋ mɪrɪsɪ hʋ tɪya Moosi, amɛ dɪ mɪrɪsɪ rɛ tuwo, ba bɪ magɪlɪ wɪbɔmɔ mɛ kɪ biŋ.

14 A lıı á naabaa Adama saŋa hʊ a kaŋ kı ko á naabaa Moosi saŋa hʊ, sʊʊ rɛ gyı
laa dʊnıya buloŋ tıŋa, haalı abee nala hʊ gyı aa we doŋ a bı vıya Wıısı nyʊwa anıı
Adama gyı aa vıya Wıısı nyʊwa gɛɛ. Adama rɛ gyı yaa nal hʊ aa sı ko daaliiŋ, nal
no rɛ yaa Krisita.
15 Amɛ nala no balıya bı yaa kıdıgı, beewıya Wıısı bɔnyɛ wıı hʊ ʊ aa kpaa yaa
ma ʊ bee wıı hʊ Adama wıbɔŋ hʊ yayı aa kaŋ ko bı kıı dɔmɔŋ. Ʊ yaa wıtıı rɛ anıı
Adama wıbɔŋ hʊ ʊ aa yaa leŋ nala yʊga sʊba rɛ, amɛ Krisita lahɔrʊmɔ tıyaŋ, Wıısı
daga ʊ bɔnyɛ tıya nala yʊga rɛ a te gɛɛ.
16 Amɛ Wıısı bɔnyɛ wıı hʊ ʊ aa kpaa yaa ma ʊ bee wıı hʊ Adama wıbɔŋ hʊ aa kaŋ
ko dʊnıya kʊla rɛ. Akuu nıdıgı no wıbɔŋ hʊ ʊ aa yaa wıya, Wıısı kpaa kyogisi tıya
á buloŋ nɛ. Amɛ nala aa yaa wıbɔmɔ yʊga hal tıyaŋ, Wıısı tıŋ ʊ bɔnyɛ hʊ tıyaŋ nɛ
a kpa á wıbɔmɔ kyɛ ma, aŋ leŋ á yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ.
17 Adama wıbɔŋ hʊ ʊ aa yaa rɛ tıŋ sʊʊ ko laa dʊnıya tıŋa. Amɛ wıı hʊ Yesu Krisita
aa yaa tıya ma, ʊ tɔnɔ rɛ tee wıı hʊ Adama wıbɔŋ hʊ aa kaŋ ko. Wıısı tıŋ Yesu tıyaŋ
nɛ a fá á sikii yʊga a leŋ á yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ abee bɔnyɛ. Nala hʊ aa laa
Wıısı bɔnyɛ no, ka ʊ fá ba sikii a leŋ ba yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, ba sı kaŋ
mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii, ka dı ba bee Yesu Krisita dı koro.
18 Ɛewıya, nıdıgı wıbɔŋ aa yaŋ wuwo leŋ Wıısı kpa kyogisi tıya nal buloŋ gɛɛ, ɛɛ
tıı rɛ nıdıgı tıpʊlʊŋ wıyaaweliye mɛ wuwo leŋ nal buloŋ yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya
tıyaŋ, a kaŋ mııbol.
19 Nıdıgı aa vıya Wıısı nyʊwa aa leŋ nala yʊga yaa wıbɔŋyaala gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ nıdıgı
aa tıŋ Wıısı nyʊwa mɛ sı leŋ dı nala yʊga yaa tıpʊlʊŋ tımma Wıısı sıya tıyaŋ.
20 Wıı hʊ aa tıŋ Wıısı gyı kpa ʊ Mırısı hʊ tıya Moosi rɛ yaa dı ba leŋ nala gyıŋ
ba wıbɔmɔ aa yʊga maga gɛɛ. Amɛ saŋa hʊ nala aa ko marı yaa wıbɔmɔ yʊga, haŋ
saŋa hʊ rɛ Wıısı mɛ marı daga ʊ bɔnyɛ yʊga á lee.
21 Ɛewıya, wıbɔmɔ gyı aa yaŋ tıŋ sʊʊ tıyaŋ a laa dʊnıya tıŋa gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ Wıısı
bɔnyɛ mɛ mııgı tıŋ tıpʊlʊŋ hʊ ʊ aa leŋ á kana tıyaŋ a laa dʊnıya tıŋa, dı gɛɛ leŋ á
tıŋ á Tıına Yesu Krisita tıyaŋ a kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii.

6

Krisita rɛ leŋ á mııbol kaŋ tɔnɔ

1 Ba aa kıı nyɛ, wıbee rɛ á yaŋ sı bası? Á marı kı yaa wıbɔmɔ dı Wıısı mɛ marı
kı daga ma ʊ bɔnyɛ koo?
2 Aayı, ba mʊra rɛ! Á kpʊʊ wıbɔmɔ yayı ta á tısı tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ á yaŋ sı yaa a ha
we wıbɔmɔ tıyaŋ kı yaa?
3 Ma buloŋ gyıma anıı ba aa foo ma wıkyʊwalnıı á bee Yesu Krisita yaa kıdıgı
wıya, ɛɛ daga anıı á beel-ʊ buloŋ nɛ sʊba gɛɛ.
4 Á wıkyʊwalnıı hʊ foyi kıı gɛɛ anıı á beel-ʊ buloŋ nɛ sʊba, ba kpa ma hogo gɛɛ.
Dı gɛɛ leŋ dı á mɛ kaŋ mııbofalıı anıı Wıısı gyı aa kpaa ʊ gaŋdaa dee hʊ a kyisi
Krisita sʊʊ tıyaŋ ʊ mııgı kaŋ mııbol gɛɛ.
5 Beewıya, dı á beel-ʊ rɛ sʊba sʊʊdıgı, ɛɛ daga anıı Wıısı sı kyisi ma mɛ sʊʊ tıyaŋ
nɛ anıı ʊ gyı aa kyisi ʊ gɛɛ.
6 Á gyıma anıı ba gyı aa kaŋ Krisita kpaası mal daagarıı hʊ nyuu ʊ sʊba gɛɛ, ʊ bee
á mııbobınıı hʊ wıkanıya buloŋ nɛ ba gyı kpʊ gɛɛ. Ɛɛ yaa rɛ dı á wıyaabɔmɔ ta bıl
kaŋ dee á nyuu tıyaŋ a leŋ dı á bıl yaa wıbɔmɔ yosi.
7 Beewıya dı nal buloŋ nɛ ko sʊba, ʊ foro rɛ, wıbɔmɔ bıl bı kaŋ dee ʊ nyuu tıyaŋ.
8 Ʊ aa kıı gɛɛ anıı á bee Krisita buloŋ aa sʊba wıya, á laa di rɛ anıı á mɛ sı mııgı
sii sʊʊ tıyaŋ a we ʊ lee.

9 Á gyıma anıı Wıısı aa yaŋ kyisi Krisita sʊʊ tıyaŋ gɛɛ, ʊ bıl bı sı sʊba, ɛɛ wıya sʊʊ
bıl bı kaŋ dee ʊ nyuu tıyaŋ.
10 Sʊʊ hʊ ʊ aa sʊba daga anıı ʊ kpʊʊ wıbɔmɔ yayı ta rɛ, a kaŋ kı mʊ maakyiye
buloŋ. Ɛɛwıya, mııbol hʊ ʊ aa kana gyınaŋ, Wıısı wıya rɛ ʊ kana ʊ.
11 Ɛɛ tıı rɛ ʊ maga dı ma mɛ kpa ma tıı anıı ma kpʊʊ wıbɔmɔ yayı ta rɛ, aŋ kaŋ
mııbofalıya Wıısı wıya, akuu ma bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı wıya.
12 Ɛɛwıya ma ta bıl leŋ dı wıbɔmɔ yayı laa ma teŋbiye no aa yaa kısʊbıya tıŋa, dı
ma kı yaa wıbɔmɔ hʊ ma teŋbiye aa kyɛ.
13 Ʊ bı maga dı ma kpa ma teŋbiye lee kıdıgı buloŋ we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ. Amɛ
ma kpa ma tııma tıya Wıısı anıı nala ba aa kyise sʊʊ tıyaŋ, ba kaŋ mııbol, a kpa ma
teŋbiye leye buloŋ tıya Wıısı dı ʊ leŋ dı ma kı yaa wıya aa kpaa ŋmanıı.
14 Ma ta leŋ dı wıbɔmɔ bıl kaŋ dee ma nyuu tıyaŋ, beewıya mırısı hʊ Moosi aa bine
daa ma bıl kı tıŋa, amɛ Wıısı rɛ aa deŋ ma ʊ bɔnyɛ tıyaŋ dı ma ta kı yaa wıbɔmɔ.
15 Ɛɛ rɛ á yaŋ sı bası? Lagılagı no mırısı hʊ Moosi aa bine bıl aa bı kaŋ dee á nyuu
tıyaŋ, ka Wıısı kı deŋ ma abee ʊ bɔnyɛ nyɛ, á sı wuwo kuu gɛɛ wıya kı yaa wıbɔmɔ
koo? Aayı, ba mʊra rɛ!
16 Ma bı gyıma anıı dı mamaa rɛ kpaa ma tıı tıya nal, a kı tıŋa ʊ nyʊwa anıı yosi,
ma kɔnı yaa tıına yosi rɛ? Ɛɛ daga anıı dı mamaa rɛ ko leŋ wıbɔmɔ kaŋ ma yaa yosi,
ma litenii buloŋ nɛ yaa sʊʊ. Amɛ dı mamaa rɛ ko kpa ma tıı tıya Wıısı, a kı tıŋa ʊ
nyʊwa anıı yosi, ʊ sı leŋ dı ma yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ.
17 Amɛ á aa kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ rɛ, beewıya ma fa yaa wıbɔmɔ yosi rɛ, ka
lagılagı no ma mııgı kı tıŋ Wıısı wıya hʊ ba aa daga ma abee ma tısı buloŋ nɛ.
18 Wıısı laa ma ta wıbɔmɔ nosi tıyaŋ nɛ, ma mııgı ko yaa Wıısı yosi, dı ma wuwo
kı yaa wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı.
19 (Wıya hʊ ma aa gyıma rɛ ŋ kpa bası kı magısı nyɛ, beewıya, ɛɛ hʊ ma aa kıya,
ma wıya memii nıı hayɛ). Ma fa kaŋ ma tııma bırımı wıbɔmɔ yosi rɛ, a fa yaa bisiŋ
wıya abee tahaa wıya gyʊʊ kı mʊ. Lagılagı no, ɛɛ tıı rɛ ʊ maga dı ma kaŋ ma tııma
bırımı Wıısı yosi, dı gɛɛ leŋ ma wuwo kı yaa wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı a ko yaa
tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ.
20 Saŋa hʊ ma fa aa yaa wıbɔmɔ yosi hʊ, ma sıya fa tuwo wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı
Wıısı sıya tıyaŋ yayı.
21 Wıya hʊ ma fa aa yaa, bekiŋ tɔnɔ rɛ ma na ba tıyaŋ? Lagılagı no, haŋ wıya hʊ
mııgı yaa hıısı rɛ ma lee. Wıya no litenii buloŋ nɛ yaa sʊʊ.
22 Amɛ lagılagı no, Wıısı laa ma ta rɛ wıbɔmɔ nosi tıyaŋ ma yaa ʊ yosi. Wıı no
tɔnɔ rɛ yaa ma aa sı yaa nıtııma Wıısı sıya tıyaŋ dı gɛɛ leŋ dı ma kaŋ mııbol hʊ aa
bı kaŋ tenii.
23 Beewıya, wıbɔmɔ yayı tuno rɛ yaa sʊʊ. Amɛ Wıısı bɔnyɛ kıŋ hʊ ʊ aa tıŋ á Tıına
Yesu Krisita tıyaŋ a kpa tıya ma rɛ yaa mııbol aa bı kaŋ tenii.

7

Mırısı hʊ bıl bı kaŋ dee á nyuu tıyaŋ

1 Ŋ naabalıya, ŋ gyıma anıı ma yaa nala hʊ aa gyıŋ Wıısı Mırısı hʊ Moosi fa aa
saba biŋ nɛ. Ma gyıma anıı dı nihuwobiŋ buloŋ nɛ we ʊ mııbol tıyaŋ, ʊ yaa fılıı rɛ
dı ʊ kı tıŋ mırısı no.
2 Ma leŋ dı á kpa ʊ magısı anıı haaŋ aa yala bala. Dı haaŋ nɛ ko yala bala, mıra
daga anıı ʊ bıl bı tıŋa ʊ tıı ʊ bala hal tıyaŋ saŋa hʊ ʊ bala hʊ aa we ʊ mııbol tıyaŋ.
Amɛ dı ʊ bala hʊ rɛ ko sʊba, ɛɛ daga nıı ʊ laa ʊ tıı rɛ haŋ bala yalıı mıra hʊ tıyaŋ.
3 Ɛɛ wıya dı ʊ bala hʊ rɛ ha we ʊ mııbol tıyaŋ, ka dı ʊ vıya ʊ aŋ mʊ yala badıma,
ba aa yırı ʊ hasɔŋsɔnnı rɛ. Amɛ dı ʊ bala hʊ rɛ ko sʊba, mıra daga anıı ʊ laa ʊ tıı rɛ.

Ɛɛwıya, dı ʋ rɛ yaŋ mʋ yala badıma mɛ, nal buloŋ bı sı wuwo baa dı ʋ yaa sɔŋsɔnnı rɛ.
4 Ŋ naabalıya, nyɛ tıı rɛ ʋ kıı ma mɛ lee, beewıya Krisita aa sʋba gɛɛ daga anıı
ma mɛ kpʋʋ mırısı hʋ Moosi aa bine tıŋıı ta rɛ gɛɛ. Lagılagı no, Krisita, laataal hʋ
Wıısı aa kyise sʋʋ tıyaŋ nɛ tıŋ ma, dı gɛɛ leŋ dı á wuwo kı yaa wıya aa kaŋ tɔnɔ a
tıya Wıısı.
5 Saŋa hʋ á teŋbii wıyaabɔmɔ fa aa kaŋ dee á nyuu tıyaŋ, Wıısı Mırısı hʋ Moosi
fa aa saba biŋ fa leŋ wıbɔmɔ yayı yʋwaŋ kaŋ ma rɛ, a kaŋ á buloŋ mʋ we sʋʋ bʋwa
tıyaŋ.
6 Amɛ lagılagı no, Wıısı laa ma ta wıya hʋ fa aa kaŋ ma yaa yosi tıyaŋ nɛ akuu á
aa kpʋʋ mırısı no tıŋıı ta wıya, dı á wuwo kı tıŋ ŋmaŋfalıı hʋ Wıısı Wiyesi Welii
hʋ aa daga ma aŋ ta kı tıŋ ŋmaŋbınıı hʋ Wıısı Mırısı hʋ Moosi fa aa saba biŋ aa
daga ma.

Wıısı Mırısı hʋ rɛ aa daga wıı hʋ aa yaa wıbɔŋ

7 Wıbee rɛ á yaŋ sı bası? Á sı wuwo baa dı Wıısı Mırısı hʋ yaa wıbɔmɔ rɛ koo?
Aayı, ba mʋra rɛ! Amɛ Wıısı mırısı hʋ rɛ leŋ ŋ gyıŋ wıı hʋ aa yaa wıbɔŋ. Dı Wıısı
mırısı hʋ rɛ fa bı baa dı á ta kpaa á hakıllı we nala kına tıyaŋ, ŋ fa bı sı gyıma anıı
gɛɛ yaa wıbɔŋ nɛ.
8 Amɛ mıra no aa we doŋ wıya, wıbɔmɔ tıŋ ʋ tıyaŋ nɛ a mʋrı ŋ we, ŋ kpa ŋ hakıla
we kına iriŋ buloŋ tıyaŋ. Dı mırısı rɛ fa tuwo, wıbɔmɔ fa yaa wısʋʋnı rɛ.
9 Saŋa hʋ ŋ fa aa bı gyıŋ Wıısı mırısı hʋ ʋ fa kıı gɛɛ anıı ŋ aa bı kaŋ wıkyogii
buloŋ. Amɛ ŋ aa ko gyıŋ mıra no ko teŋ, ɛɛ tıyaŋ nɛ ŋ yaŋ na anıı ŋ yaa wıbɔŋyaal
lɛ, a sʋba Wıısı sıya tıyaŋ.
10 Ŋ naa anıı mıra hʋ fa aa maga dı ʋ tıya ŋ mııbol, ʋ rɛ mııgı ko kana ŋ we sʋʋ
bʋwaŋ.
11 Mıra no aa we doŋ wıya, wıbɔmɔ tıŋ ʋ tıyaŋ nɛ, a mʋrı kpʋ ŋ.
12 Ɛɛ nyuniŋ, Wıısı mırısı hʋ tıı kɛ bı kaŋ wıbɔŋ buloŋ, ba kıdıgı buloŋ mɛ bı yaa
wıbɔŋ. Ba buloŋ lıı Wıısı lee rɛ, a yaa wıya aa kpaa ŋmanıı, a weliye mɛ.
13 Nyɛ yaŋ daga anıı wıya hʋ aa yaa wıweliye rɛ kana ŋ we sʋʋ bʋwaŋ koo? Aayı,
ɛɛ daa! Wıbɔmɔ yayı rɛ kpʋʋ ŋ. Wıbɔmɔ tıŋ wıya hʋ aa yaa wıweliye tıyaŋ nɛ a
kpʋ ŋ dı á wuwo gyıŋ gɛɛ wıbɔmɔ kɔnı aa kıya. Wıısı mırısı hʋ rɛ leŋ á marı gyıma
anıı wıbɔmɔ yayı lɔrɔ rɛ kıŋkaŋ.

Lʋgʋ hʋ aa we á tısı tıyaŋ

14 Á gyıma anıı Mırısı hʋ lıı Wıısı lee rɛ. Amɛ ŋ kɛ yaa nihuwobiŋ aa sı maakyiye
sʋba rɛ, a yaa wıbɔmɔ yoŋ.
15 Ŋ bı gyıŋ wıı hʋ buloŋ aa kana ŋ kı yaa, beewıya ŋ bee yaa wıya hʋ ŋ aa kyo
dı ŋ kı yaa, amɛ wıya hʋ ŋ aa bı kyo, ba aa rɛ ŋ kı yaa.
16 Ŋ aa yaa wıya hʋ ŋ aa bı kyo nyɛ, ɛɛ daga anıı ŋ laa di anıı Wıısı mırısı hʋ kpaa
ŋmanıı rɛ.
17 Ɛɛwıya, ba aa kıı nyɛ, ŋ tıı daa aa yaa wıya no, amɛ bɔŋlıŋ hʋ aa we ŋ tıya tıyaŋ
nɛ leŋ ŋ kı yaa gɛɛ.
18 Ŋ gyıma anıı wıwelii buloŋ tuwo ŋ nihuwobiŋlıŋ tıyaŋ. Beewıya ŋ fa kyo dı ŋ
kı yaa wıweliye rɛ, aŋ bı wuwo kı yaa ba.
19 Wıweliye hʋ ŋ aa kyo dı ŋ kı yaa, ba daa ŋ kı yaa amɛ wıbɔmɔ hʋ ŋ aa bı kyo
ŋ kı yaa ba aa rɛ ŋ kı yaa.
20 Dı mıyaŋ nɛ yaŋ aa yaa wıya hʋ ŋ aa bı kyo, ɛɛ daga anıı ŋ daa aa yaa, amɛ
bɔŋlıŋ hʋ aa we ŋ tıya tıyaŋ nɛ leŋ ŋ kı yaa ba.
21 Nyɛ kɛ, ŋ naa anıı wıı hʋ aa yaa ŋ nɛ nyɛ: Dı mıyaŋ nɛ ko kı kyɛ dı ŋ yaa
wıwelii, wıbɔŋ nɛ ŋ aa mııgı kpa yaa.

22 Ŋ tıya tıyaŋ, ŋ kyo Wıısı mırısı hʊ rɛ, a kyo dı ŋ kı tıŋ ba mɛ.
23 Amɛ ŋ naa anıı wıdʊma rɛ mııgı we ŋ tıyaŋ, a kana ŋ kı tʊma, a kaŋ wıı hʊ ŋ aa kyo ŋ hakıla tıyaŋ kı lʊga. Wıı no leŋ ŋ yaa wıı hʊ aa leŋ ŋ kı yaa wıbɔmɔ yoŋ nɛ.
24 Ŋ wıya kaŋ sikii rɛ. Ŋ teŋbii wıyaalıya kana ŋ kı mʊ dı ba we sʊʊ bʊwaŋ nɛ. Aŋnɛ rɛ sı laa ŋ ta?
25 Ŋ aa kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ rɛ, beewıya ʊ rɛ sı wuwo laa ŋ ta wıı no tıyaŋ, á Tıına Yesu Krisita nyubaanıŋ. Wıı hʊ tıyaŋ ŋ aa wee rɛ nyɛ: Ŋ hakıla tıyaŋ ŋ kyo dı ŋ tıŋ Wıısı mırısı hʊ rɛ amɛ ŋ nihuwobiŋlıŋ tıyaŋ ŋ yaa wıbɔmɔ yoŋ nɛ.

8

Mııbofalıı hʊ Wıısı aa tıya ma

1 Ɛɛwıya, Wıısı bıl bı sı kpa kyogisi tıya nala hʊ bee Krisita aa yaa kıdıgı.
2 Beewıya, Yesu Krisita nyubaanıŋ, Wıısı Wiyesi Welii hʊ laa ma ta rɛ wıbɔmɔ abee sʊʊ nosi tıyaŋ, a tıya ma mııbol.
3 Mırısı hʊ fa bı wuwo lıı ma lıı wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, beewıya á nihuwobiŋlıŋ bı leŋ á wuwo tıŋ mırısı hʊ. Amɛ Wıısı mııgı tıŋ ŋmaŋdıma rɛ a laa ma ta. Ŋmaŋdıma no rɛ yaa ʊ aa taa ʊ tıı biye ʊ kıı á nihuwobisi aa yaa wıbɔŋyaala, a ko tuu dʊnıya a kpa ʊ tıı mııbol lıı wıısʊlıı á wıbɔmɔ wıya, a tıŋ gɛɛ tıyaŋ a kpʊ dee hʊ wıbɔmɔ fa aa kana á nyʊʊ tıyaŋ a ta.
4 Wıısı yaa wıı no rɛ dı á nala hʊ aa tıŋ Wiyesi Welii hʊ kyɛrı á mııbol tıyaŋ, aŋ bee tıŋ á teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ wuwo tıŋ Wıısı Mırısı hʊ ba bʊwaŋ, beewıya ba yaa wıya aa kpaa ŋmanıı rɛ.
5 Nala hʊ aa tıŋ ba teŋbii wıkyɛɛlıya ba mııbol tıyaŋ, ba aa kpa ba hakıllı buloŋ we ba teŋbii wıkyɛɛlıya dʊŋ tıyaŋ nɛ, amɛ nala hʊ kɛ aa tıŋ Wıısı Wiyesi Welii hʊ nyʊwa ba mııbol tıyaŋ, aa kpa ba hakıllı buloŋ we wıya hʊ Wiyesi Welii aa kyo tıyaŋ nɛ.
6 Dı ámaa rɛ kpaa á nyuu we á teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, wıı hʊ á aa sı na lıı doŋ nɛ yaa sʊʊ. Amɛ dı á maa rɛ kpaa á nyuu we Wıısı Wiyesi Welii hʊ wıkyɛɛlıya tıyaŋ, Wıısı sı leŋ dı á kaŋ mııbol a hɔŋ abee laaŋfıya.
7 Ɛɛ wıya, dı nal lɛ kpa ʊ nyuu buloŋ we ʊ teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, ʊ aa bırımı Wıısı dɔŋ nɛ, beewıya, ʊ bee tıŋ wıya hʊ Wıısı aa daga, ʊ paalı bı sı wuwo tıŋ ba mɛ gba.
8 Nala hʊ aa tıŋ ba teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, ba bı sı wuwo fıyɛlı Wıısı teŋ.
9 Amɛ dı Krisita Wiyesi Welii hʊ rɛ ko we ma tıyaŋ, ma kɛ bee tıŋ ma teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ. Ma aa tıŋ wıya hʊ Krisita Wiyesi Welii hʊ aa daga ma rɛ. Dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ rɛ tuwo nal buloŋ tıyaŋ, ʊ tıına bı yaa Krisita nal.
10 Dı Krisita rɛ we ma tısı tıyaŋ, abee ma teŋbiye kɛ ha aa sı sʊba akuu ma wıbɔmɔ wıya buloŋ mɛ, ka Wiyesi Welii hʊ leŋ ma kaŋ mııbol lɛ, beewıya Wıısı leŋ ma yaa tıpʊlʊŋ tımma rɛ ʊ sıya tıyaŋ.
11 Dı Wıısı, nal hʊ aa kyisi Yesu sʊʊ tıyaŋ Wiyesi Welii hʊ rɛ we ma tıyaŋ, ʊ sı tıŋa haŋ Wiyesi Welii hʊ tıyaŋ, a kyisi ma teŋbiye hʊ aa sı sʊba mɛ sʊʊ tıyaŋ, a leŋ dı ma kaŋ mııbol.
12 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, wıı hʊ aa yaa fılıı tıya ma rɛ yaa dı á kı tıŋ Wiyesi Welii hʊ nyʊwa, aŋ ta kı tıŋ á teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ.
13 Beewıya dı mamaa rɛ aa tıŋ ma teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, ma sı sʊba. Amɛ dı mamaa rɛ leŋ Wiyesi Welii hʊ kpʊ ma teŋbii wıyaabɔmɔ ta, ka dı ma kı tıŋa ʊ nyʊwa ma sı kaŋ mııbol aa bı kaŋ tenii.
14 Beewıya, nala hʊ buloŋ aa tıŋ Wıısı Wiyesi Welii hʊ nyʊwa, ba aa rɛ yaa Wıısı biisi tıı.

15 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ ʋ aa kpaa we ma tɪyaŋ bɪ kaŋ ma bɪrɪmɪ yosi, a kpa kambɪŋ
we ma, amɛ ʋ leŋ ma yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ,
á kɪdɪgɪ buloŋ aa wuwo yɪrɪ Wɪɪsɪ abaa, “Ŋ Kuwo Wɪɪsɪ.”
16 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ rɛ leŋ á gyɪma á hakɪllɪ tɪyaŋ anɪɪ á kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ biisi
rɛ.
17 Á aa yaa Wɪɪsɪ biisi nyɛ, á bee Krisita buloŋ nɛ sɪ tɪŋ kɪna hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa
kpaa biŋ gbala ʋ nala. Dɪ ámaa rɛ na tʋwara anɪɪ Krisita aa naa tʋwara gɛɛ, Wɪɪsɪ
sɪ leŋ dɪ á mɛ yaa gaŋdaala anɪɪ ʋ aa leŋ Krisita yaa gaŋdaal gɛɛ.

Gaŋdarɪ hʋ á aa sɪ maakyiye kana

18 Ŋ gyɪma anɪɪ tʋwara hʋ á aa na gyɪnaŋ bɪ yaa kɪŋ, dɪ ámaa rɛ kpa ʋ mʋ magɪsɪ
gaŋdarɪ hʋ Wɪɪsɪ á aa sɪ maakyiye leŋ dɪ á na.
19 Wɪɪsɪ kɪtaalɪya buloŋ aa gyegili Wɪɪsɪ rɛ abee teŋkyel dɪ ʋ daga nala hʋ aa yaa
ʋ biisi.
20 Wɪɪ hʋ wɪya Wɪɪsɪ aa taa dʋnɪya kɪna buloŋ, dagɪsɪ fa daga anɪɪ ba fa bɪ sɪ wuwo
yaa ʋ, ka dɪ ba fa ta waasɪ. Amɛ ba tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ daa ba fa sɪ yaa wɪɪ hʋ lɔlɔ. Wɪɪsɪ
tɪɪ rɛ magɪlɪ wɪɪ no biŋ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ Wɪɪsɪ ha leŋ á kaŋ bayɪyɛla rɛ
21 anɪɪ kyɛɛ kɪdɪgɪ Wɪɪsɪ sɪ laa dʋnɪya kɪna buloŋ ta sʋʋ bʋwa hʋ tɪyaŋ ba aa we,
a leŋ dɪ ba tɪŋ ba tɪɪ, a yaa gaŋdaala anɪɪ Wɪɪsɪ biisi.
22 Á gyɪma anɪɪ dʋnɪya kɪna buloŋ aa na tʋwara rɛ, a kɪ kyama a kaŋ kɪ ko gyɪnaŋ,
anɪɪ haaŋ aa kɪ kyɛ dɪ ʋ lʋla a kɪ kyama gɛɛ.
23 Dʋnɪya kɪna dʋŋ daa, amɛ á nala hʋ aa kaŋ Wiyesi Welii hʋ aa yaa Wɪɪsɪ buŋbuŋ
bɔnyɛ kɪŋ ʋ aa kpaa tɪya ma, á mɛ aa kyama rɛ á tɪsɪ tɪyaŋ, aŋ kɪ gyegili abee teŋkyel
saŋa hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ laa ma ta á teŋbii tʋwara tɪyaŋ a leŋ á yaa ʋ biisi.
24 Á aa kaŋ bayɪyɛla no Wɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ tɪŋ ʋ laa ma ta. Amɛ dɪ ámaa rɛ ko na wɪɪ
hʋ wɪya á aa yɪyɛlɪ, ʋ wɪya bɪl bɪ yaa bayɪyɛla. Beewɪya, nal buloŋ bɪ sɪ kaŋ kɪŋ, aŋ
ha bɪl kɪ yɪyɛlɪ ʋ wɪya.
25 Amɛ dɪ á aa yɪyɛlɪ kɪna hʋ á ha aa bɪ naa wɪya, á aa kaŋ kenyiri rɛ, a kɪ gyegili.
26 Ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ mɛ aa kɪ pɛ á tɪyaŋ, beewɪya á bɪ kaŋ dee á aa sɪ
wuwo pɛ á tɪɪ tɪyaŋ. Á bɪ gyɪŋ gɛɛ aa maga dɪ á kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ. Amɛ Wiyesi Welii
hʋ tɪɪ aa sʋla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma rɛ abee wɪhuŋsiye ba aa bɪ sɪ wuwo kaŋ nyʋwa basɪ.
27 Wɪɪsɪ aa na nihuwobiŋ tɪya buloŋ nɛ, a gyɪŋ wɪya hʋ Wiyesi Welii hʋ tɪbɪɪna mɛ
aa kana. Beewɪya Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʋ Wiyesi Welii hʋ aa sʋla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ʋ nala
gɛɛ.
28 Á gyɪma anɪɪ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ aa leŋ wɪya buloŋ aa yaa mʋ pɛ dɔmɔŋ nɛ,
a yaa wɪwelii a tɪya nala hʋ aa kyo ʋ. Ba aa rɛ yaa nala hʋ Wɪɪsɪ aa yɪra ʋ kyɛrɪ
tɪyaŋ.
29 Nala hʋ Wɪɪsɪ foŋ aa laa sɪya lɪɪ, ʋ leŋ ba lɪɪ ba dʋŋ nɛ, dɪ ʋ ko kaŋ ba bɪrɪmɪ dɪ
ba kɪɪ ʋ tɪɪ Biye, aŋ leŋ dɪ ʋ Biye hʋ yaa ʋ biihɪyawʋ ba buloŋ tɪyaŋ.
30 Ɛɛwɪya, nala hʋ Wɪɪsɪ foŋ aa leŋ ba lɪɪ ba dʋŋ hʋ, ba aa rɛ ʋ yɪrɪ, a leŋ ba yaa
tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ, aŋ leŋ ba yaa gaŋdaala mɛ.

Kɪŋ buloŋ tuwo aa sɪ wuwo tɔrɪ ma Krisita kyori tɪyaŋ

31 Wɪya no buloŋ tɪyaŋ, wɪbee rɛ á yaŋ sɪ basɪ? Dɪ Wɪɪsɪ rɛ sɪŋ á hal, kɪbee rɛ sɪ
wuwo di dee á nyuu tɪyaŋ?
32 Nal buloŋ tuwo, beewɪya Wɪɪsɪ bɪ vɔŋ ma ʋ tɪɪ Biye, aŋ kpa ʋ tɪya nala, ba kpʋ
ʋ á buloŋ wɪya. Ʋ aa wuwo kpa ʋ tɪɪ biye tɪya ma nyɛ, bekiŋ nɛ yaŋ bɪl we doŋ ʋ aa
bɪ sɪ wuwo kpa pɛ tɪya ma ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ?
33 Kɪbee rɛ yaŋ bɪl sɪ kpa kyogisi tɪya nala hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya? Nal buloŋ tuwo,
beewɪya Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ leŋ ba yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma ʋ sɪya tɪyaŋ.

34 Kıbee rɛ sı kpa kyogisi tıya Wıısı nala hʊ ʊ aa lıya? Nal buloŋ tuwo. Yesu Krisita
mɛ daa, beewıya ʊ tıı sʊba rɛ á wıya. Ɛɛ dʊŋ mɛ daa. Wıısı gba kyisi rɛ ʊ sʊʊ tıyaŋ,
ʊ kaŋ mııbol a hɔŋ Wıısı noduu logiŋ, a sʊla Wıısı kı tıya ma.
35 Bekiŋ nɛ yaŋ sı kaŋ ma tɔrı Krisita kyori tıyaŋ? Wahala koo wıgyʊʊlıya, koo
dɔgısıı, koo losi, koo nyaa, koo wısıŋgbalıya, koo sʊʊ? Wıı buloŋ tuwo.
36 Ba sabı wıı no wıya Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa:
"Akuu ı wıya, á aa we sʊʊ bʊwaŋ nɛ saŋa buloŋ.
Ba kpa ma á kıı gɛɛ anıı piyese ba aa kyɛ dı ba kpʊ."
37 Abee gɛɛ buloŋ, dı wıya no kıdıgı buloŋ nɛ ko gyʊʊ ma, á aa wuwo yuwo lıı rɛ,
nal hʊ aa kyo ma nyubaanıŋ.
38-39 Ŋ laa di rɛ anıı kıŋ buloŋ tuwo aa sı wuwo tɔrı ma Krisita kyori tıyaŋ. Sʊʊ, koo
mııbol, koo malıkası, koo kına á aa bee na ka ba kaŋ dee a kı deŋ leye, koo kına aa
we doŋ gyınaŋ, koo kına aa sı maakyiye we doŋ, koo kına aa we wıısınyuu tıyaŋ a
kaŋ dee, koo kına aa kaŋ dee a we taŋha memii. Wıısı aa tıŋ á Tıına Yesu Krisita
tıyaŋ a kyo ma gɛɛ, dʊnıya kıŋ buloŋ tuwo aa sı wuwo tɔrı ma haŋ kyori hʊ tıyaŋ.

9

Nala hʊ Wıısı aa lıya

1 Wıtıı rɛ ŋ kı bası. Ŋ bee nyıya wıya, beewıya ŋ yaa Krisita nal lɛ. Wıısı Wiyesi
Welii hʊ aa laa ŋ hakıla tıŋa yaa ŋ daŋsıya rɛ anıı ŋ bee nyıya wıya ŋ aa baa dı
2 ŋ tıya kyogo rɛ kıŋkaŋ ŋ tıı nala Gyuuma wıya. Ba wıya aa dɔmı-ŋ nɛ deŋdeŋ.
3 Ŋ fa sı kyo, dı Wıısı rɛ fa kaabı tıya ŋ, a kana ŋ bee Krisita porigi dɔmɔŋ, ŋ nala
tıı wıya.
4 Nala no rɛ yaa Iziral tımma, nala hʊ Wıısı aa lıya, a kaŋ ba yaa ʊ biisi, aŋ leŋ ba
na ʊ gaŋdarı. Wıısı gyı wee nyʊʊsı tıya ba rɛ, a leŋ Moosi sabı ʊ mırısı biŋ tıya ba
dı ba kı tıŋa, a daga ba Wıısı kyʊwalıı tıı aŋ ha we nyʊwa dı ʊ sı yaa wıya yʊga
tıya ba.
5 Ba aa rɛ yaa á naabaala hʊ Wıısı aa lıya doho nala. Krisita nihuwobiŋlıŋ tıyaŋ, ʊ
yaa ba doho nal lɛ. Ma leŋ dı á kı dannı Wıısı a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ beewıya
ʊ rɛ aa deŋ kıŋ kıŋ buloŋ.
6 Amɛ wıı hʊ Wıısı aa wee nyʊwa a baa dı ʊ sı yaa tıya Iziral tımma, ʊ bı kıı nıı
ʊ yaa lɔlɔ rɛ, beewıya Iziral doho nala buloŋ daa yaa Wıısı nala tıı.
7 Ɛɛ tıı rɛ Abıraham doho nala mɛ, ba buloŋ daa yaa Abıraham doho nala tıı Wıısı
sıya tıyaŋ, beewıya, Wıısı gyı bası tıya Abıraham nɛ a baa, "Azıkı tıyaŋ nɛ ı doho
nala tıı hʊ sı lıı."
8 Wıı no daga anıı biisi hʊ Abıraham aa lʊla buloŋ daa yaa Wıısı nala, see biisi hʊ
Wıısı aa wee nyʊwa anıı Abıraham sı lʊla, ba dʊŋ nɛ ʊ leŋ ba yaa Abıraham doho
nala tıı.
9 Beewıya nyɛ rɛ Wıısı gyı bası a we nyʊwa hʊ tıya Abıraham.
"Dı saŋa hʊ ŋ aa bine rɛ ko pele, ŋ aa ko mııgı kı ko,
dı ı haaŋ Saara lʊl boyoŋbiye rɛ."
10 Wıı no mɛ dʊŋ daa. Boyoŋbiisi hʊ balıya Ribeeka gyı aa lʊla, ba buloŋ balıya kuwo
rɛ gyı yaa á naabaa Azıkı.
11-12 Amɛ Wıısı gyı aa kyɛ dı ʊ daga anıı ʊ kyɛrı tıyaŋ nɛ ʊ sı lıı ʊ nala. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ
gyı bası tıya Ribeeka a baa
"Boyoŋbiisi hʊ ı aa sı lʊla, kıhıyawʊ hʊ sı tʊma kı tıya haŋbiye hʊ."
Ʊ gyı bası wıı no rɛ ka ba gyı na lʊl biisi hʊ, dı ba kıdıgı buloŋ ha bı yaa wıwelii
koo wıbɔŋ. Ɛɛ wıya Wıısı kyɛrı tıyaŋ nɛ ʊ aa lıı ʊ nala, ʊ bı kıı nıı ba wıyaaweliye
wıya rɛ tıŋ ʊ aa lıı ba.
13 Ba bıl sabı wıı no tıı Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa:

“Ŋ lıı Gyeekɔbı rɛ, aŋ vıya Isawʊ ta.”
14 Wıbee rɛ á yaŋ sı bası? Á sı wuwo baa Wıısı aa lıı kıdıgı aŋ vıya kıdıgı ta wıya
ʊ bı yaa weliŋ koo? Ba mʊra rɛ!
15 Beewıya Wıısı fa bası tıya Moosi rɛ a baa,
“Nala hʊ ŋ aa kyɛ dı ŋ fá ba wulo, ŋ sı fá ba wulo.
Nala hʊ mɛ ŋ aa kyɛ dı ŋ fá ba sikii, ŋ sı fá ba sikii.”
16 Ɛɛwıya, dı Wıısı rɛ lıı nal, ʊ bı kıı nıı ʊ tıına wıkyɛɛlıya koo ʊ wıyaalıya rɛ tıŋ,
amɛ Wıısı aa fá ʊ sikii rɛ tıŋ,
17 beewıya ba sabı Igyipiti tımma kuwori wıya Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ anıı Wıısı bası
tıya ʊ a baa,
“Wıı hʊ aa tıŋ ŋ leŋ ı dı koro rɛ nyɛ:
Ŋ aa kyɛ dı ŋ tıŋa ı tıyaŋ nɛ a daga ŋ dee,
dı ba yırı ŋ feŋ dʊnıya buloŋ tıyaŋ.”
18 Nala hʊ Wıısı yaŋ aa kyɛ dı ʊ fá ba sikii, ʊ aa fá ba sikii rɛ. Nala hʊ mɛ ʊ aa kyɛ
dı ʊ leŋ ba bembiye deye, ʊ aa leŋ ba bembiye deye rɛ.
19 Ma kıdıgı sı wuwo pıyɛsı a baa, “Dı Wıısı rɛ aa yaa nyɛ, ɛɛ rɛ ʊ sı yaa a bıl kpa
kyogisi kı tıya nala? Dı kıbee rɛ sı wuwo leŋ dı Wıısı kyɛrı ta yaa?”
20 Kıbee rɛ yaa nihuwobiŋ, ı aa sı wuwo laa wıya bası Wıısı nyʊwa tıyaŋ? Vii bı
sı wuwo pıyɛsı nal hʊ aa mɔ ʊ a baa, “Bee rɛ tıŋ ı mɔ ŋ, ŋ kıı nyɛ?”
21 Viimɔɔl kaŋ ŋmanıı rɛ ʊ aa sı lɔgɔ kyʊl a mɔ viiweliye, a kpa biŋ pɔ kyɛbala, aŋ
bıl lɔgɔ haŋ kyʊl hʊ tıı a mɔ viini mɛ a kaŋ kı we kına kyɛɛ buloŋ. Beewıya viimɔɔl
aa kyo gɛɛ rɛ ʊ kıı yaa.
22 Ɛɛ tıı rɛ Wıısı mɛ yaa nihuwobisi tıyaŋ. Ʊ fa aa kyɛ dı ʊ daga ʊ baaŋ nɛ, a leŋ
dı ba gyıma ʊ dee. Amɛ ʊ gyı dii kenyiri rɛ weliŋ nala hʊ aa leŋ ʊ baaŋ sii tıyaŋ,
abee ba gyı aa maga dı ʊ kyogi ba ta buloŋ.
23 Ʊ gyı fáá á nala hʊ sikii ʊ aa kyɛ ʊ fá rɛ, beewıya ámaa rɛ ʊ aa leŋ á yaa siri pɔ
dı á na ʊ gaŋdarı.
24 Ámaa rɛ yaa nala hʊ ʊ aa yıra. Amɛ á buloŋ bı lıı Gyuuma doho tıyaŋ, á badɔmɔŋ
lıı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ nɛ.
25 Nyɛ rɛ ba bası Wıısı teŋ logiŋ hʊ Wıısı tıŋdaal Hoziya aa saba tıyaŋ,
“Nala hʊ fa aa bı yaa ŋ nala,
ŋ sı kaŋ ba kı yırı ŋ nala.
Nala hʊ mɛ ŋ fa aa bı kyo,
ŋ sı kaŋ ba yırı ŋ nıkyooliye.
26 Lee hʊ tıı tıyaŋ ba fa aa bası tıya nala anıı ba bı yaa Wıısı nala,
doŋ tıı tıyaŋ nɛ ba sı yırı ba Wıısı hʊ aa weye biisi.”
27 Wıısı tıŋdaal Azaaya mɛ gyı heeli Iziral tımma wıya rɛ a baa, “Dı Iziral tımma
kyo ba yʊga kıŋkaŋ anıı mpʊwɔnʊʊ nyʊwa bumbugulo mɛ, ba tıyaŋ nala baŋmana
dʊŋ nɛ Wıısı sı laa ta,
28 beewıya á Tıına Wıısı bı sı pıısı ka dı ʊ di dʊnıya nala sarıya dıgı dʊŋ.
29 Wıısı tıŋdaal Azaaya gyı laa sıya bası nyɛ wıya rɛ a baa,
“Dı á Tıına Wıısı, dee buloŋ tıına rɛ fa bı leŋ á naabaa doho nala baŋmana,
á buloŋ nɛ fa sı sʊba,
anıı Sodɔm abee Gomora nala buloŋ gyı aa sʊba gɛɛ.”
30 Ɛɛ wıya, á sı baa dı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma fa bee lʊga dı ba yaa tıpʊlʊŋ tımma
Wıısı sıya tıyaŋ. Amɛ ba aa rɛ mıigı ko yaa tıpʊlʊŋ tımma Wıısı sıya tıyaŋ akuu ba
aa laa Wıısı di wıya.
31 Ka Iziral tımma mɛ fa kı lʊga dı ba tıŋ mırısı hʊ aa sı leŋ dı ba yaa tıpʊlʊŋ tımma
Wıısı sıya tıyaŋ. Amɛ mırısı no tıŋıı bı wuwo leŋ ba yaa tıpʊlʊŋ tımma Wıısı sıya
tıyaŋ.

32 Bee rɛ tɪŋ ba bɪ wuwo yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma? Ba bɪ wuwo yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma, beewɪya
ba bɪ bɪɪna anɪɪ ba Wɪɪsɪ laadii rɛ sɪ leŋ dɪ ba yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma, aŋ kɪ lʊga dɪ ba
tɪŋ ba tɪɪ wɪyaalɪya tɪyaŋ a yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ba ŋmaa naaŋ bʊyɪ
hʊ tɪyaŋ nala aa ŋmaa naasɪ kɪ tele rɛ.
33 Ba sabɪ bʊyɪ no wɪya Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Deŋ na, ŋ kpaa bʊyɪ biŋ Zaayɔŋ tɪyaŋ nɛ,
bʊyɪ no rɛ nala sɪ ŋmaa, a garɪgɪ,
bʊyɪ no rɛ nala sɪ ŋmaa, a tele.
Amɛ nal hʊ buloŋ aa laa nal hʊ aa yaa bʊyɪ no wɪya di, ʊ tɪɪna bɪ sɪ maakyiye
dɪ hɪɪsɪ."

10

1 Ɲ naabalɪya, ŋ bembii wɪkyɛɛlɪɪ abee ŋ wɪɪsʊlɪɪ rɛ yaa dɪ Wɪɪsɪ laa ŋ tɪɪ nala
Gyuuma ta.
2 Ɲ gyɪma anɪɪ ba kpaa ba nyuu buloŋ we Wɪɪsɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ nɛ, amɛ ba bɪ gyɪŋ
Wɪɪsɪ ŋmaŋtɪɪ hʊ.
3 Ba bɪ gyɪŋ ŋmanɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa tɪŋa a leŋ nala yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ, aŋ
kɪ lʊga dɪ ba tɪŋ ba tɪɪ ŋmaŋsɪ a yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba bɪ kaŋ ba tɪɪ hʊwɔlɪ
a kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ hʊ ʊ aa tɪŋa a leŋ nala kɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ gɛɛ.
4 Krisita koyi leŋ mɪrɪsɪ hʊ buloŋ su ba bʊʊsɪ rɛ, a daga anɪɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ bɪl bɪ
kaŋ tɔnɔ buloŋ. Ɛɛ wɪya, nal hʊ buloŋ aa laa ʊ wɪya di, ʊ tɪɪna rɛ aa kaŋ tɪpʊlʊŋ
Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
5 Moosi fa sabɪ ɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa leŋ nala yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya tɪyaŋ, akuu ba
aa tɪŋ mɪrɪsɪ ʊ aa bine wɪya rɛ a baa, "Dɪ nal buloŋ nɛ wuwo tɪŋ mɪrɪsɪ no buloŋ
kyurrr, ʊ tɪɪna sɪ kaŋ mɪɪbol."
6 Dɪ ɪ rɛ laa di anɪɪ ɪ Krisita laadii rɛ sɪ leŋ dɪ ɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ,
ɛɛ kɛ ɪ bɪl bɪ sɪ pɪyɛsɪ a baa, "Kɪbee rɛ sɪ gyɪŋ Wɪɪsɪbee a kaŋ Krisita ko tuu"?
7 "Koo dɪ kɪbee rɛ sɪ tuu taŋha memii a kyisi Krisita ko gyɪŋ?"
8 Amɛ nyɛ rɛ ba basɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a mʊ kɪ tile nala hʊ aa yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma
Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ akuu ba aa laa Krisita di wɪya. Ba baa, "Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ kpaga
ma rɛ. Ba we ma nyʊʊsɪ tɪyaŋ nɛ, a we ma tɪsɪ tɪyaŋ mɛ. Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ rɛ yaa
Wɪɪsɪ laadii wɪya hʊ á aa basɪ.
9 Dɪ ɪ rɛ suri ɪ nyʊwa nala sɪya tɪyaŋ a basɪ anɪɪ Yesu rɛ yaa ɪ Tɪɪna, a laa di ɪ tɪya
tɪyaŋ mɛ anɪɪ Wɪɪsɪ kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ nɛ, Wɪɪsɪ sɪ laa ɪ ta.
10 Beewɪya á tɪsɪ tɪyaŋ nɛ á aa laa Wɪɪsɪ wɪya di ʊ leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ sɪya
tɪyaŋ, á nyʊʊsɪ mɛ rɛ a aa kaŋ basɪ anɪɪ Yesu rɛ yaa á Tɪɪna, Wɪɪsɪ laa ma ta.
11 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, nyɛ rɛ ba basɪ: 'Nal kɛ buloŋ aa laa Krisita wɪya di, ʊ tɪɪna bɪ sɪ
maakyiye dɪ hɪɪsɪ.'
12 Dɪ ʊ tɪɪna yaa Gyuu koo dɪ ʊ bɪ yaa Gyuu, ba buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ Wɪɪsɪ lee. Wɪɪsɪ
yaa nal buloŋ Tɪɪna rɛ. Dɪ nal buloŋ nɛ ŋmaa wulo tɪya ʊ, ʊ sɪ pɛ ʊ tɪɪna tɪyaŋ weliŋ.
13 Nyɛ rɛ ba basɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ: 'Nal kɛ buloŋ aa ŋmaa wulo tɪya á Tɪɪna Wɪɪsɪ,
ʊ sɪ laa ʊ tɪɪna ta." '
14 Amɛ dɪ ba aa rɛ bɪ laa ʊ wɪya di, ɛɛ rɛ ba sɪ yaa a ŋmaa wulo tɪya ʊ dɪ ʊ laa ba
ta? Dɪ ba aa rɛ bɪl bɪ nɪɪ ʊ wɪya, ɛɛ rɛ ba sɪ yaa a laa ʊ wɪya di? Dɪ nal mɛ rɛ yaŋ bɪ
basɪ ʊ wɪya tɪya ba, ɛɛ rɛ ba sɪ yaa a nɪɪ ʊ wɪya?
15 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ bɪ tɪŋ nala dɪ ba mʊ basɪ ʊ wɪya, ɛɛ rɛ ba sɪ yaa a basɪ ʊ wɪya? Ba
saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa, "Nala hʊ aa ko dɪ ba basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, ba koyi
yaa wɪwelii rɛ."
16 Amɛ nala hʊ aa nɪɪ wɪweliye hʊ, ba buloŋ daa laa ba di. Azaaya fa bɪl basɪ wɪɪ
no wɪya rɛ a baa, "Á Tɪɪna Wɪɪsɪ, kɪbee rɛ we doŋ a laa wɪya hʊ á aa basɪ tɪya ba
di?"

17 Ɛɛ wıya, dı nala rɛ bı nıı Wıısı wıweliye hʊ, ba bı sı wuwo laa ba di. Dı ba mɛ
rɛ yaŋ bı bası Krisita wıya, nala bı sı wuwo nıı Wıısı wıweliye hʊ.
18 Amɛ ma yaŋ leŋ dı ŋ pıyɛsı wıı no: Ʊ yaa wıtıı rɛ anıı nala no bı nıı Wıısı
wıweliye hʊ? Ba nıı ba rɛ. Ba sabı Wıısı wıweliye hʊ wıya Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
“Wıya no pele dʊnıya logiŋ buloŋ nɛ.
Dʊnıya nal buloŋ nɛ nıı wıya no.”
19 Ma yaŋ leŋ dı ŋ bıl pıyɛsı wıı no: “Iziral tımma aa nıı wıya hʊ, ba bı gyıŋ ba
memii?” Moosi rɛ yaa nal hʊ aa laa sıya lıı wıı no sıı tıya ma. Ʊ baa dı Wıısı baa,
“Ŋ sı leŋ dı ma tısı kı hɔllı nala hʊ aa bı yaa Gyuuma.
Ŋ bıl sı leŋ dı nala hʊ aa bı kaŋ wıgyʊŋ wıya leŋ dı ma baaŋ kı sii.
20 Azaaya kɛ gyı bı fáá kambıŋ wıı no basıı tıyaŋ ʊ aa baa dı Wıısı baa,
“Nala hʊ aa bı deŋ kı kyɛ ŋ, ba aa rɛ naa ŋ.
Nala hʊ mɛ aa bee pıyɛsı ŋ wıya, ba aa rɛ ŋ kpa ŋ tıı daga.”
21 Amɛ nyɛ rɛ ʊ bası Iziral tımma wıya, a baa dı Wıısı baa,
“Ŋ kyaga ŋ nosi rɛ saŋa buloŋ dı ŋ laa ba we, amɛ ba yaa kelıŋbaaŋtımma rɛ, a bı
yaa siri dı ba nıı ŋ nyʊwa.”

11

Wıısı fáá Iziral tımma sikii

1 Ba yaŋ aa maga nyɛ, ma leŋ dı ŋ pıyɛsı wıı no: Wıısı vıya ʊ tıı nala hʊ ta rɛ koo?
Aayı ʊ bı vıya ba ta, beewıya ŋ mɛ tıı yaa Iziral tıına rɛ, a yaa Abıraham doho nal,
a lıı Bɛngyamin bekyigi tıyaŋ.
2 Wıısı bı vıya ʊ nala hʊ ʊ aa lıya a lıı dʊnıya piili tıyaŋ buloŋ ta. Ma bee liisi
Wıısı tıŋdaal Ɛlaagya wıya hʊ ba aa sabı Wıısı teŋ tıyaŋ? Ba saba anıı Ɛlaagya gyı
bası Iziral tımma wıbɔmɔ yayı wıya tıya Wıısı rɛ,
3 a baa,
“Ŋ Tıına Wıısı, deŋ na, ba kpʊʊ ı tıŋdaala buloŋ nɛ,
a ŋmaa kogini hʊ mɛ buloŋ ba aa saa tıya ı, a lo.
Ŋ dʊŋ nɛ kaa,
ba kı lʊga dı ba kpʊ ŋ mɛ.”
4 Wıbee rɛ Wıısı mɛ gyı bası tıya ʊ? Wıısı gyı bası tıya ʊ a baa,
“Ɛlaagya, ı dʊŋ daa kaa.
Ŋ lıı nala tusi bapɛ rɛ ba yaa ŋ nala.
Nala no kıdıgı buloŋ ha bı maakyiye marı vʊgı hʊ ba aa yırı Beel.”
5 Ɛɛ tıı rɛ ʊ kıı gyınaŋ mɛ. Wıısı lıı nala baŋmana rɛ ʊ bɔnyɛ tıyaŋ, ba yaa ʊ nala.
6 Ʊ aa lıı ba gɛɛ, ʊ bɔnyɛ tıyaŋ nɛ ʊ lıı ba, ʊ bı kıı nıı ba wıyaalıya rɛ tıŋ. Dı ʊ rɛ fa
kuu nala wıyaalıya ba aa yaa wıya a kı lıı ba, ɛɛ kɛ, Wıısı bɔnyɛ hʊ fa bı yaa bɔnyɛ
tıı.
7 Wıbee rɛ á yaŋ sı bası? Wıtıı rɛ, wıı hʊ Iziral tımma fa aa hiine kı kyɛ, ba bı na
ʊ. Amɛ nala baŋmana hʊ Wıısı aa lıya rɛ na ʊ. Nikaalıya hʊ kɛ tɔɔ ba dıgına rɛ, a
vıya Wıısı yıra hʊ.
8 Ba bası wıı no rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa,
“Wıısı leŋ ba hakıllı sʊba rɛ, ba bı wuwo kı nıı wıya memiye.
Ɛɛwıya, abee gyınaŋ, ba hakıllı bee na,
ba dıgına mɛ bee nıı wıya.”
9 Kuwori Deviti mɛ gyı sʊla Wıısı rɛ a baa,
“Saŋa hʊ tıyaŋ ba tenni aa ko fıyɛlı ba ko laŋŋı a kı di kına gɛɛ,
leŋ dı ba teŋfıyɛlʊʊ hʊ bırıgı tıkyogi ba tıyaŋ,
Leŋ dı ba na tʊwara tuŋ ba wıbɔmɔ hʊ kyıŋ.
10 Leŋ dı ba sıya tɔ dı ba ŋmaa naaŋ,

leŋ dı wıya nyagı ba, dı ba na tʊwara kı mʊ deŋdeŋ.”
11 Ma yaŋ leŋ dı ŋ pıyɛsı wıı no: Iziral tımma gyı ŋmaa naaŋ tele dı ta bıl wuwo
sii rɛ koo? Aayı ba gyı bıl siye rɛ. Amɛ Gyuuma wıbɔmɔ yayı rɛ suri ŋmanıı tıya
nala hʊ aa bı yaa Gyuuma dı ba mɛ na Wıısı laatayı. Wıısı yaa gɛɛ rɛ dı Gyuuma
tısı kı hɔllı ba.
12 Gyuuma wıbɔmɔ yayı rɛ suri ŋmanıı tıya dʊnıya nala buloŋ ba na Wıısı kyiyelii
yʊga. Ba aa tele gɛɛ, ʊ leŋ nala hʊ aa bı yaa Gyuuma ŋmaa naasuŋ nɛ. Dı ʊ rɛ yaŋ
kıı nyɛ, saŋa hʊ tıyaŋ Gyuuma buloŋ aa sı ko laa Wıısı wıya di, ɛɛ kɛ, dʊnıya nal
buloŋ sı marı na Wıısı kyiyelii yʊga.

Wıısı laa nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ ta rɛ

13 Nyɛ kɛ, ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma rɛ ŋ bası wıya no kı tıya. Ɲ aa yaa Krisita
kpambıya hʊ aa bası Wıısı wıya kı tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma wıya, ŋ kpaa
tʊma no ba yaa sıfıyaŋ tʊma rɛ a tıya ŋ.
14 Kapuwo, ŋ tʊma no tʊmıı sı leŋ dı ŋ naabalıya Gyuuma tısı kı hɔllı ma, dı gɛɛ
wuwo leŋ dı Wıısı laa ba badɔmɔŋ ta.
15 Gyuuma aa vıya Wıısı wıya rɛ tıŋ dʊnıya nala nıkaalıya buloŋ bee Wıısı mııgı
sʊma. Dı Gyuuma rɛ yaŋ bıl ko laa Wıısı wıya di, ɛɛ rɛ yaŋ ʊ sı kıı? Ʊ sı kıı gɛɛ anıı
nala aa sı sii sʊʊ tıyaŋ.
16 Dı ı rɛ kaŋ kıŋ, a laa sıya kpa ʊ mʊhʊ a tıya Wıısı, ɛɛ daga anıı kıŋ hʊ buloŋ
bırımı Wıısı kıŋ nɛ. Ɛɛ tıı rɛ dı tıya naaliliye rɛ yaa Wıısı kıŋ, tıya hʊ buloŋ aa yaa
ʊ kıŋ nɛ.
17 Gyuuma kıı gɛɛ rɛ anıı Olivi tıya Wıısı aa pɔɔ. Nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ
kıı gɛɛ rɛ anıı ɔhɔ Olivi tıya. Lagılagı no ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı Wıısı aa kere Olivi tıya no
ʊ aa pɔɔ naası badɔmɔŋ ta, aŋ mııgı mʊ kere ɔhɔ Olivi tıya hʊ naası a kaŋ ko kyosi
ʊ tıyaŋ. Ɛɛwıya, lagılagı no, ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ pɛɛ kaŋ dee hʊ tıya
hʊ aa kana rɛ, a pɛ kı nyʊwa nıı hʊ mɛ aa lıı tıya hʊ tıyaŋ.
18 Ɛɛwıya, ma ta kı daga ma tıı anıı ma kpıya tıınaası hʊ ba aa kere ta hʊ rɛ. Ʊ
maga dı ma gyıma anıı tıya hʊ naası daa kaŋ tıya hʊ naaliliye sıgı, amɛ tıya hʊ
naaliliye rɛ kaŋ tıya hʊ naası sıgı.
19 Ma sı wuwo baa dı ba keri tıya hʊ naası ta rɛ, aŋ kpa ma mal ba lee tıyaŋ.
20 Wıtıı rɛ, Wıısı keri Gyuuma ta akuu ba aa bı laa ʊ di wıya rɛ. Amɛ ma nala hʊ
aa bı yaa Gyuuma kɛ, ma aa laa Wıısı di dʊŋ wıya rɛ tıŋ ma sıŋ lee hʊ ma aa sına.
Ɛɛwıya, ma ta kı daga ma tıı, ka dı ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ, beewıya dı
21 Wıısı rɛ bı fáá tıya hʊ ʊ tıı aa pɔɔ naası sikii, aŋ keri ba ta, ʊ bı sı fá ma mɛ sikii
dı mamaa rɛ bı fıyɛlı sıya.
22 Wıı no tıyaŋ, á naa gɛɛ Wıısı aa kaŋ bɔnyɛ rɛ, aŋ bıl na gɛɛ ʊ sarıya mɛ aa deye.
Ʊ sarıya deye tıya nala hʊ aa bee tıŋa ʊ nyʊwa rɛ. Amɛ, dı mamaa rɛ laa nyʊwa a
kı tıŋa ʊ bɔnyɛ hʊ tıyaŋ anıı ma aa piile gɛɛ, ʊ sı daga ma ʊ bɔnyɛ. Dı gɛɛ daa, ʊ sı
keri ma mɛ ta.
23 Dı Gyuuma rɛ paalı mııgı ko kı tıŋ Wıısı, Wıısı sı bıl kaŋ ba mal Olivi tıya hʊ
ʊ aa pɔɔ hʊ tıyaŋ, beewıya Wıısı kaŋ dee ʊ aa sı wuwo yaa gɛɛ rɛ.
24 Ma nala hʊ aa bı yaa tıya hʊ Wıısı aa pɔɔ naası aŋ yaa ɔhɔ Olivi tıya hʊ naası,
Wıısı kaŋ ma rɛ ko kyosi tıya hʊ ʊ aa pɔɔ tıyaŋ, abee ba aa bee yaa gɛɛ buloŋ.
Ɛɛwıya, ʊ bı sı yaa wıduwo tıya Wıısı dı ʊ bıl mııgı paa naası hʊ ʊ aa kere ta, a ko
mal ba lee.

Wıısı sı laa Iziral tımma buloŋ mɛ ta

25 Ɲ naabalıya, wıı kıdıgı rɛ we doŋ a yaa wıfaŋıı, ŋ kı kyɛ dı ma gyıma ʊ. Wıı
no sı leŋ dı ma ta kı daga ma tıı. Wıı hʊ rɛ nyɛ: Iziral tımma aa vıya Wıısı laadii
gɛɛ, ba bı sı kaŋ gɛɛ kı mʊ deŋdeŋ. Amɛ dı saŋa hʊ rɛ ko pele, dı Wıısı aa yırı nala

hʋ aa bɪ yaa Gyuuma ko pele ba nyʋwa a laa Wɪɪsɪ wɪya di, Iziral tɪmma mɛ bɪl bɪ sɪ vɪya Wɪɪsɪ laadii.
26 Nyɛ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ tɪŋa a laa Iziral tɪmma buloŋ ta. Ba sabɪ gɛɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Laataal hʋ sɪ lɪɪ Zaayɔŋ.
A lɪɪ Iziral tɪmma ba wɪbɔmɔ buloŋ tɪyaŋ."
27 Haŋ saŋa hʋ rɛ ŋ sɪ laa ba ta ba wɪbɔmɔ buloŋ tɪyaŋ a daga anɪɪ nyʋwa hʋ ŋ aa wee tɪya ba suwo rɛ.
28 Iziral tɪmma aa vɪya Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ wɪya, ba bɪrɪmɪ Wɪɪsɪ dɔmɔ rɛ ma nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma wɪya. Amɛ ʋ aa lɪɪ ba wɪya ba yaa ʋ nikyooliye rɛ ba naabaala nyubaanɪŋ,
29 beewɪya dɪ Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ɪ koo dɪ ʋ rɛ kpaa kɪŋ tɪya ɪ abee bɔnyɛ, ʋ bɪl bee bɪla hal.
30 Amɛ, mamaa nala hʋ aa bɪ yaa Gyuuma, ma fa vɪya Wɪɪsɪ nyʋwa rɛ, amɛ lagɪlagɪ no Wɪɪsɪ fáá ma sikii rɛ, akuu Iziral tɪmma aa vɪya ʋ nyʋwa wɪya.
31 Ɛɛ tɪɪ rɛ Iziral tɪmma mɛ aa bee tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ sɪ maakyiye fá ba sikii mɛ, anɪɪ ʋ aa fáá ma sikii gɛɛ.
32 Beewɪya Wɪɪsɪ leŋ dʋnɪya nala buloŋ hakɪllɪ tɔ rɛ ba vɪya ʋ nyʋwa dɪ gɛɛ wuwo leŋ dɪ ʋ fá ba buloŋ sikii.
33 Ma yaŋ bɪ naa! Wɪɪsɪ bɔnyɛ abee ʋ wɪgyʋŋ abee ʋ gyɪmaa bɪ kaŋ magɪsɪɪ. Kɪbee rɛ sɪ wuwo gyɪŋ Wɪɪsɪ hakɪla wɪɪ? Kɪbee rɛ sɪ wuwo gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪyaalɪya memii?
34 Kɪbee rɛ sɪ wuwo gyɪŋ Wɪɪsɪ tɪbɪɪna?
Kɪbee rɛ sɪ wuwo basɪ wɪya kyagɪlɪ Wɪɪsɪ?
35 Kɪbee rɛ ha maakyiye kpa kɪŋ kyɪma Wɪɪsɪ, aŋ kɪ gyegili dɪ ʋ mɪɪgɪ tuŋ tɪya ʋ?
36 Beewɪya Wɪɪsɪ rɛ marɪ kɪŋ buloŋ. Ʋ dee tɪyaŋ nɛ kɪŋ buloŋ we doŋ. Ʋ rɛ tɪŋ kɪŋ buloŋ. Ʋ rɛ maga dɪ á kɪ bigisi ʋ deŋdeŋ. Amɪ.

12

Wɪɪkyʋwal ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪɪ

1 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya, Wɪɪsɪ aa fáá á sikii yʋga wɪya, ŋ aa sʋla ma dɪ ma kpa ma tɪɪma lɪɪ wɪɪsʋl-welii tɪya Wɪɪsɪ ma mɪɪbol tɪyaŋ, aŋ kɪ tɪŋa ʋ, a kɪ yaa ʋ teŋfɪyɛl wɪya. Wɪɪkyʋwal ŋmanɪɪ tɪɪ hʋ aa maga dɪ ma kɪ tɪŋa rɛ gɛɛ.
2 Ma ta bɪl kɪ yaa dʋnɪya nala wɪyaalɪya. Amɛ ma leŋ dɪ Wɪɪsɪ kaŋ ma hakɪllɪ abee ma tɪbɪɪna buloŋ kɪ bɪrɪmɪ dɪ ma yaa nɪfalɪya. Ɛɛ rɛ ma sɪ wuwo gyɪŋ wɪɪ hʋ aa yaa Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪɪ, a degini, a weliye mʋ teŋ, a kɪ fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ mɛ.
3 Akuu Wɪɪsɪ aa yaa ŋ bɔnyɛ a kpa ʋ kyɔgɪta tɪya ŋ wɪya, ŋ aa sʋla ma kɪdɪgɪ buloŋ dɪ ʋ ta kpaa ʋ tɪɪ anɪɪ ʋ tee gɛɛ ʋ aa maga rɛ. Amɛ ma leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ, ka dɪ nal buloŋ kpa laadii hʋ maga gɛɛ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ʋ, a sʋnnɪ ʋ tɪɪ a gyɪŋ nal ʋ aa yaa.
4 Nihuwobiŋ teŋbii yaa kɪdɪgɪ rɛ, aŋ kaŋ lɪgyamaa, ka ʋ lee buloŋ mɛ kaŋ ʋ tʋma.
5 Ɛɛ tɪɪ rɛ á mɛ kɪɪ. Á yaa nɪgyamaa rɛ, amɛ Krisita tɪyaŋ, á buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ anɪɪ nihuwobiŋ teŋbii. Á yaa nɪ-iriŋ iriŋma rɛ, a mal dɔmɔŋ a yaa teŋbidɪgɪ.
6 Á kɪdɪgɪ buloŋ kaŋ ʋ bɔnyɛ kɪŋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ʋ rɛ. Ɛɛwɪya, ʋ maga dɪ á kaŋ ba kɪ tʋma rɛ, a maga gɛɛ hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma. Dɪ ʋ rɛ leŋ ɪ wuwo kɪ basɪ wɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ, basɪ kɪ maga laadii hʋ ɪ aa kana Wɪɪsɪ tɪyaŋ.
7 Dɪ ʋ rɛ leŋ ɪ wuwo kɪ kyiyeli nala, kɪ kyiyeli ba. Dɪ ʋ rɛ leŋ ɪ wuwo kɪ daga nala, kɪ daga ba.
8 Dɪ ʋ rɛ leŋ ɪ wuwo basɪ wɪya kɪ fɪyɛlɪ nala bembiye, kɪ yaa gɛɛ. Dɪ ʋ rɛ leŋ ɪ kaŋ bɔnyɛ a kɪ pɛ nala tɪyaŋ, kɪ pɛ ba tɪyaŋ abee ɪ tɪya buloŋ. Dɪ ʋ rɛ leŋ ɪ yaa sɪlaal,

ʊ maga dɪ ɪ kaŋ sɪfɪyaŋ nɛ. Dɪ ʊ rɛ leŋ ɪ kaŋ bɔnyɛ abee nala, kɪ daga ba bɔnyɛ teŋfɪyɛlʊʊ tɪyaŋ.

Ma kyo dɔmɔŋ

9 Ma kyo dɔmɔŋ abee wɪtɪɪ. Ma haasɪ wɪbɔmɔ, aŋ kpa ma tɪɪ we wɪweliye yayɪ tɪyaŋ.
10 Ma kyo dɔmɔŋ anɪɪ nɪmmabalɪya aa maga dɪ ba kyo dɔmɔŋ gɛɛ, akuu ma aa yaa Krisitabiisi wɪya, aŋ kɪ tɪya ma dɔŋtɪŋsɪ gyɪrɪma a te ma tɪɪma.
11 Ma ta kaŋ teŋwɪɪ, amɛ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ, ma kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ abee ma hakɪllɪ buloŋ.
12 Ma leŋ dɪ bayɪyɛla hʊ ma aa kana leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ. Dɪ mamaa rɛ ko kɪ na tʊwara, ma kaŋ kenyiri aŋ kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ saŋa buloŋ.
13 Ma kɪ pɛ ma nɪmmabalɪya hʊ aa laa Wɪɪsɪ di tɪyaŋ abee ba kɪkyɛɛlɪya aŋ kɪ kaŋ nɪhʊwala mɛ weliŋ.
14 Ma sʊla Wɪɪsɪ dɪ ʊ kyiyeli nala hʊ aa dɔgɪsɪ ma, aŋ ta kaabɪ kɪ tɪya ba.
15 Dɪ nala tenni rɛ fɪyɛla, ma leŋ dɪ ʊ yaa ma mɛ teŋfɪyɛlʊʊ. Dɪ nala tɪsɪ rɛ kyogo, ma leŋ dɪ ʊ yaa ma mɛ tɪkyogi.
16 Ma buloŋ kaŋ nyʊʊdɪgɪ. Ma ta kaŋ ma tɪɪ kɪ gyɪgɪsɪ, amɛ ma laa nyʊwa a leŋ dɪ ma bee nala hʊ aa bɪ yaa nɪbala dʊnɪya sɪya tɪyaŋ kɪ mal dɔmɔŋ. Ma ta kɪ bɪɪna anɪɪ mamaa rɛ gyɪŋ wɪya te nal buloŋ.
17 Dɪ nal lɛ kpaa wɪbɔŋ yaa ma, ma kɛ ta kpaa wɪbɔŋ yaa ʊ tuŋ. Amɛ ma kɪ yaa wɪya hʊ nal buloŋ aa naa dɪ ba yaa wɪweliye.
18 Dɪ ba aa rɛ kaa maga ɪ dʊŋ, leŋ dɪ ɪ bee nal buloŋ sʊma.
19 Ŋ kyaŋsɪ, dɪ nal lɛ kpa wɪbɔŋ yaa ma, ma ta kɪ lʊga dɪ ma yaa tuŋ. Ma leŋ tɪya Wɪɪsɪ. Beewɪya ba saba rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa dɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ baa, “Mɪyaŋ nɛ aa tuŋ wɪbɔŋ kyɪŋ.” Ɛɛwɪya,
“Dɪ nal lɛ yaa wɪbɔŋ, mɪyaŋ nɛ sɪ tuŋ tɪɪna.”
20 “Amɛ dɪ losi rɛ kana ɪ dɔŋ, yaa kɪdiiliye tɪya ʊ.
Dɪ nɪɪnyʊwasɪ mɛ rɛ kana ʊ, yaa nɪɪ tɪya ʊ dɪ ʊ nyʊwa.
Dɪ ɪ rɛ yaa gɛɛ, hɪɪsɪ sɪ kana ʊ kɪŋkaŋ.”
21 Ma ta leŋ dɪ wɪbɔmɔ wuwo ma. Amɛ ma kpa wɪweliye a wuwo wɪbɔmɔ.

13

Ma kɪ tɪŋ ma paalʊʊ sɪlaala nyʊwa

1 Nal buloŋ maga dɪ ʊ kɪ tɪŋ nala hʊ aa deŋ ʊ paalʊʊ nyʊwa rɛ. Beewɪya, nal buloŋ bɪ wuwo kɪ deŋ lee dɪ Wɪɪsɪ daa lɪɪ ʊ tɪɪna a tɪya ʊ gɛɛ dee. Ma sɪlaala hʊ aa we doŋ gyɪnaŋ, Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ba.
2 Ɛɛwɪya, nal hʊ buloŋ aa vɪya ʊ paalʊʊ sɪlaala nyʊwa tɪŋɪɪ, Wɪɪsɪ wɪbinii rɛ ʊ tɪɪna vɪya gɛɛ. Nal hʊ buloŋ aa yaa gɛɛ, dɔgɪsɪɪ rɛ ʊ tɪɪna kyɛ tɪya ʊ tɪɪ gɛɛ.
3 Nala hʊ aa yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ bee fá ba paalʊʊ sɪlaala kambɪŋ, see nala hʊ aa yaa wɪbɔmɔ. Dɪ ɪ rɛ bee kyɛ dɪ ɪ kɪ fá ɪ paalʊʊ sɪlaala kambɪŋ, ɛɛ kɛ kɪ yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ, ɛɛ rɛ ba sɪ bigisi ɪ.
4 Beewɪya ba yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna rɛ, a kɪ tʊma ma marɪsɪ wɪya. Amɛ dɪ mamaa rɛ aa yaa wɪbɔmɔ, ma sɪ kɪ fá ba kambɪŋ, beewɪya ba kɔnɪ kaŋ dee rɛ ba aa sɪ wuwo dɔgɪsɪ ma. Ba yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna rɛ, a laa Wɪɪsɪ naasɪ a kɪ dɔgɪsɪ nala hʊ aa yaa wɪbɔmɔ.
5 Ɛɛwɪya, ma kɪ tɪŋ ma paalʊʊ sɪlaala nyʊwa. Ma ta kɪ tɪŋ ba nyʊwa akuu ba aa sɪ dɔgɪsɪ ma dʊŋ wɪya. Amɛ ma kɪ tɪŋ ba nyʊwa, beewɪya ma hakɪllɪ tɪyaŋ, ma gyɪma anɪɪ ʊ maga dɪ ma kɪ tɪŋ ba nyʊwa rɛ.
6 Wɪɪ hʊ aa tɪŋ ma kɪ tuŋ lampoo mɛ rɛ nyɛ: Paalʊʊ sɪlaala hʊ yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna rɛ, a kpa ba wɪɪ buloŋ we paalʊʊ hʊ deŋii tɪyaŋ.

7 Ma tuŋ nal hʋ buloŋ kyɪŋ ma aa kana. Lampoo hʋ iriŋ buloŋ aa maga dɪ ma tuŋ,
ma tuŋ ba. Nala hʋ aa maga dɪ ma kɪ kpa ba yohuŋ, a kɪ tɪya ba gyɪrɪma, ma kɪ kpa
ba yohuŋ, aŋ kɪ tɪya ba gyɪrɪma.

Ma kyo dɔmɔŋ

8 Ma ta leŋ dɪ wɪɪ buloŋ yaa kyɪŋ ma bee nal kɪdɪgɪ buloŋ paga tɪyaŋ. Wɪɪ hʋ aa sɪ
yaa kyɪŋ tɪya ma buloŋ nɛ yaa dɔmɔŋ kyoyi. Beewɪya nal hʋ buloŋ aa kyo ʋ dɔŋtɪɪna,
ʋ tɪɪna tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʋ buloŋ ba su rɛ.
9 Mɪrɪsɪ hʋ badɔmɔŋ nɛ nyɛ: "Ta kyɛɛ ɪ dɔŋtɪɪna haaŋ, ta kpʋʋ nal, ta gaa, ta leŋ ɪ
haahii we nal kɪŋ tɪyaŋ." Mɪrɪsɪ no abee mɪrɪ-kaalɪya hʋ buloŋ aa we doŋ, ba buloŋ
ko pɛ dɔmɔŋ a yaa wɪdɪgɪ rɛ. Ʋ rɛ nyɛ: "Kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ gɛɛ."
10 Dɪ ɪ rɛ kyo ɪ dɔŋtɪɪna, ɪ bɪ sɪ laa nyʋwa yaa ʋ wɪbɔŋ buloŋ. Ɛɛwɪya, dɪ ɪ rɛ kyo
ɪ dɔŋtɪɪna, ɪ aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʋ buloŋ nɛ gɛɛ.
11 Ʋ maga dɪ ma kɪ yaa wɪya no rɛ, beewɪya ma paalɪ gyɪŋ gɛɛ hʋ saŋa no tɪyaŋ á
aa wee aa kɪya rɛ. Saŋa hʋ tɪyaŋ ma aa sɪ sii doo tɪyaŋ pele rɛ. Saŋa hʋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ
aa sɪ laa ma ta dʋnɪya no tɪyaŋ marɪ kpaga rɛ. Gyɪnaŋ, ʋ kpaga te saŋa hʋ tɪyaŋ á
aa buŋ laa Yesu wɪya di rɛ.
12 Sɪya kpaga gballɪɪ rɛ. Ʋ kaa mʋhʋ, ka dɪ wɪɪsɪ pɔsɔ. Ma yaŋ leŋ dɪ á leŋ bilhuu
tɪyaŋ wɪyaalɪya, aŋ paa pʋlʋŋ-bayuwo kɪna laalɪ.
13 Ma leŋ dɪ á kaŋ á tɪɪma weliŋ anɪɪ nala aa we pʋlʋŋ tɪyaŋ. Ma ta leŋ dɪ á kɪ
gbɪyalɪ gbɪyalɪtɔɔnɪ, a kɪ bugo, a kɪ yaa bisiŋ wɪya, koo a kɪ yaa wɪlaama. Ma ta leŋ
dɪ á kɪ kaa dɔmɔŋ. Ma ta leŋ dɪ á tɪsɪ mɛ kɪ hɔllɪ dɔmɔŋ.
14 Amɛ ma leŋ dɪ á Tɪɪna Yesu Krisita laa ma wɪkanɪya buloŋ tɪŋa, ka dɪ ma kpa
hal yɪya ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya buloŋ.

14

Ma ta kɪ dii dɔmɔŋ sarɪya

1 Nala hʋ aa laa Yesu wɪya di aŋ ha bɪ gyige ba laadii tɪyaŋ, ma kaŋ ba weliŋ. Amɛ
ma ta leŋ dɪ wɪɪ hʋ ma hakɪllɪ aa kana kaŋ ma we nyʋʋtaaduwo-tɔɔnɪ tɪyaŋ.
2 Nal kɪdɪgɪ Wɪɪsɪ laadii aa deye wɪya, ʋ laa di anɪɪ ʋ aa wuwo ʋ di kɪŋ buloŋ nɛ.
Amɛ nal kɪdɪgɪ Wɪɪsɪ laadii mɛ aa bɪ deye wɪya, ʋ laa di anɪɪ ʋ kɛ bɪ sɪ kyaŋ namɪya
iriŋ buloŋ see dɪ ʋ kɪ di dɪpaaponni dʋŋ.
3 Nal hʋ aa wuwo kɪ di kɪŋ buloŋ, ʋ bɪ maga dɪ ʋ kɪ kʋwasɪ nal hʋ aa sɪŋ kɪna
badɔmɔŋ. Nal hʋ mɛ aa sɪŋ kɪna badɔmɔŋ, ʋ bɪ maga dɪ ʋ mɛ kɪ kʋwasɪ nal hʋ aa
di kɪŋ buloŋ beewɪya Wɪɪsɪ laa ba buloŋ we rɛ.
4 Kɪbee rɛ yaa ɪ, ɪ aa sɪ kpa kyogisi tɪya nal kɪdɪgɪ tʋŋtʋnnɪ? Tʋŋtʋnnɪ hʋ nɪhɪyawʋ
dʋŋ nɛ sɪ wuwo gyɪma anɪɪ ʋ tʋŋtʋnnɪ hʋ aa yaa weliŋ nɛ koo ʋ bee yaa weliŋ. Ʋ
mɛ yaŋ aa wuwo ʋ kɪ yaa weliŋ nɛ beewɪya á Tɪɪna Wɪɪsɪ kaŋ gɛɛ dee rɛ.
5 Nal kɪdɪgɪ we doŋ a kɪ lugisi kyɛyɛ, ka nal kɪdɪgɪ mɛ we doŋ a na anɪɪ kyɛɛ buloŋ
yaa kyɛwelii rɛ. Wɪɪ hʋ nal kɪdɪgɪ buloŋ hakɪla aa daga ʋ, ʋ sɪŋ ʋ tɪyaŋ weliŋ.
6 Nal hʋ aa kpa kyɛɛ kɪdɪgɪ anɪɪ ʋ tee kyɛyɛ buloŋ, ʋ aa kpa haŋ kyɛɛ hʋ a kɪ tɪya
Wɪɪsɪ gyɪrɪma rɛ. Nal hʋ mɛ aa di kɪna buloŋ, ʋ mɛ yaa gɛɛ a kɪ tɪya Wɪɪsɪ gyɪrɪma
rɛ, beewɪya ʋ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ rɛ. Nal hʋ mɛ aa di dɪpaaponni dʋŋ ʋ
mɛ yaa gɛɛ kɪ tɪya Wɪɪsɪ gyɪrɪma rɛ, beewɪya ʋ mɛ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ rɛ.
7 Á kɪdɪgɪ buloŋ bɪ tɪŋa ʋ tɪɪ ʋ mɪɪbol tɪyaŋ, koo ʋ sʋʋ tɪyaŋ.
8 Dɪ ámaa rɛ we á mɪɪbol tɪyaŋ, á Tɪɪna Yesu wɪya rɛ tɪŋ á we doŋ. Dɪ á bɪl ko sʋba
mɛ, á Tɪɪna Yesu wɪya rɛ tɪŋ á sʋba. Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ we á mɪɪbol tɪyaŋ koo dɪ á
sʋba, á Tɪɪna Yesu rɛ tɪŋ ma.
9 Nyɛ rɛ tɪŋ Krisita sʋba aŋ bɪl sii sʋʋ tɪyaŋ, dɪ ʋ yaa niweye abee sʋʋnɪ buloŋ
tɪɪna.

10 Ɛɛwıya ma ta kı dii dɔmɔŋ sarıya, a ta kı kʊwası dɔmɔŋ mɛ beewıya á buloŋ nɛ
sı maakyiye sıŋ Wıısı sıya dı ʊ di á sarıya.
11 Anıı gɛɛ hʊ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ a baa dı Wıısı baa,
"Mıyaŋ nɛ yaa Wıısı hʊ aa we doŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ,
nal buloŋ sı gbinni ŋ sıya tıyaŋ
a suri ʊ nyʊwa a bası anıı mıyaŋ nɛ kɔnı yaa Wıısı."
12 Ɛɛwıya, á kıdıgı buloŋ sı daga wıya hʊ buloŋ ʊ aa yaa a tıya Wıısı.

Ta yaa wıı hʊ aa sı leŋ dı ı dɔŋtıına yaa wıbɔŋ

13 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı á bıl kpa kyogisi kı tıya dɔmɔŋ. Amɛ ʊ maga dı á kıdıgı
buloŋ yaa ʊ hakıla rɛ anıı ʊ bı sı yaa wıı hʊ aa sı leŋ dı ʊ dɔŋtıına yaa wıbɔŋ.
14 Akuu ŋ aa yaa Krisitabiye wıya, ŋ gyıma anıı kıdiilii buloŋ tuwo a yaa sına. Amɛ
dı nal kıdıgı buloŋ nɛ ko kpa kıdiilii ʊ yaa sına, ɛɛ kɛ ʊ tıına lee rɛ ʊ yaa sına gɛɛ.
15 Dı kına hʊ ı aa sı di rɛ sı leŋ dı ı dɔŋtıına tıya kyogi, ɛɛ daga nıı ı bıl bı kyo ʊ
rɛ gɛɛ. Ta leŋ dı kıdiiliye hʊ ı aa dii leŋ dı ı dɔŋtıına ŋmaa naaŋ beewıya ʊ wıya rɛ
Krisita sʊba.
16 Wıı hʊ ı aa gyıma anıı ʊ yaa wıwelii, ta leŋ dı ʊ ko bırımı wıbɔŋ nala sıya tıyaŋ.
17 Beewıya Wıısıkoro hʊ wıya bı yaa kıdiiliye abee kınyʊwalıya dʊŋ wıya. Wıı
hʊ aa yaa sıfıyaŋ wıı Wıısıkoro hʊ tıyaŋ nɛ yaa dı á kaŋ tıpʊlʊŋ, abee fıyɛlʊʊ abee
teŋfıyɛlʊʊ hʊ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa tıya.
18 Dı nala rɛ kaŋ nyɛ a kı tıŋ Krisita, Wıısı teŋ sı fıyɛlı ba tıyaŋ, ka dı nala mɛ kı
tıya ba gyırıma.
19 Ɛɛwıya, ma leŋ dı á aa yaa á kı bıını wıya hʊ aa sı leŋ dı á bee á dɔŋtıŋsı hɔnıı
weliye, aŋ wuwo kı kyiyeli dɔmɔŋ mɛ dı á laadii marı deye.
20 Ma ta leŋ dı kıdiiliye wıya leŋ dı ma kyogi wıya hʊ Wıısı aa yaa. Kıdiilii buloŋ
weliye rɛ, ʊ bı kaŋ sına. Amɛ dı kıdiilii ı aa sı di rɛ sı leŋ dı ı dɔŋtıına yaa wıbɔŋ,
ʊ bı maga dı ı di ʊ.
21 Ɪ aa vıya namıya kyaŋıı koo sıŋ nyʊwayı koo wıı kɛ buloŋ aa sı leŋ dı ı dɔŋtıına
ŋmaa naaŋ Wıısı ŋmanıı tıyaŋ, ʊ rɛ kpıya.
22 Ɛɛwıya, wıı hʊ buloŋ nal buloŋ aa laa di anıı ʊ yaa ŋmanıı wıı no lugo tıyaŋ, ʊ
tıına leŋ dı ʊ we ʊ bee Wıısı dʊŋ paga tıyaŋ. Nyusʊŋtıına rɛ yaa nal hʊ aa yaa wıı
hʊ ʊ aa laa di anıı ʊ weliye rɛ ka ʊ hakıla mɛ bı dɔmɔ ʊ abee gɛɛ hʊ ʊ aa yaa tıyaŋ.
23 Amɛ dı nal lɛ aa di kına aŋ kı yaa sige, Wıısı sı kpa kyogisi tıya ʊ, beewıya ʊ
aa yaa sige hʊ daga anıı ʊ bı laa Wıısı di wıı hʊ ʊ aa yaa tıyaŋ. Dı ı rɛ aa yaa wıı
buloŋ aŋ bı laa di anıı ʊ maga dı ı yaa ʊ, ʊ yaa wıbɔŋ nɛ.

15

Ma ta kyıla ma dʊŋ wıya

1 Á nala hʊ Wıısı laadii aa deye, ʊ maga dı á kı pɛ nala hʊ laadii ha aa bı deye
tıyaŋ nɛ, dı ba mɛ marı sıŋ weliŋ. Ʊ bı maga dı á kyıla á tııma dʊŋ wıya á wıyaalıya
tıyaŋ.
2 Ma leŋ dı á kyıla á dɔŋtıŋsı wıya, a kı yaa wıya hʊ aa sı leŋ dı ba tenni fıyɛlı,
aŋ pɛ ba tıyaŋ dı ba laadii marı deye Krisita tıyaŋ.
3 Beewıya, Krisita mɛ gba gyı bı yaa wıya hʊ aa fıyɛlı ʊ tıı teŋ. Ba sabı ʊ wıya rɛ
Wıısı teŋ tıyaŋ anıı dı ʊ bası tıya Wıısı a baa:
"Gyıma hʊ buloŋ nala hʊ aa tʊʊsı ı,
ba tıı rɛ ba kpa tʊʊsı ŋ mɛ."
4 Wıya hʊ buloŋ ba aa saba Wıısı teŋ hʊ tıyaŋ faafaa buloŋ, ba saba dı ba daga ma
rɛ, dı á wuwo kaŋ bayıyɛla a lıı kenyiri abee teŋpolli wıya hʊ Wıısı aa daga ma ʊ
teŋ hʊ tıyaŋ.

5 Ma aa tɪŋ Yesu Krisita nyɛ, ŋ wɪɪsʊlɪɪ rɛ yaa dɪ Wɪɪsɪ hʊ aa tɪya nala kenyiri, a kɪ
fɪyɛlɪ nala bembiye mɛ kyiyeli ma dɪ ma kaŋ nyʊʊdɪgɪ,
6 dɪ ma buloŋ wuwo kpa nyʊʊdɪgɪ abee hakɪldɪgɪ a dannɪ Wɪɪsɪ, ʊ rɛ yaa á Tɪɪna
Yesu Krisita Kuwo abee ʊ Wɪɪsɪ.
7 Ɛɛwɪya, ma kaŋ dɔmɔŋ weliŋ, anɪɪ Krisita mɛ aa kaŋ ma weliŋ gɛɛ, dɪ Wɪɪsɪ feŋ
yɪrɪ.
8 Ŋ basɪ kɪ tɪya ma rɛ anɪɪ tʊma hʊ Krisita aa ko tʊma ʊ mɪɪbol tɪyaŋ, Gyuuma rɛ
ʊ tʊma tɪya, dɪ ʊ daga gɛɛ Wɪɪsɪ aa kaŋ wɪtɪɪ a yaa wɪya hʊ buloŋ ʊ aa wee nyʊwa
tɪya ba naabaala anɪɪ ʊ kɔnɪ sɪ yaa,
9 aŋ wuwo leŋ dɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma mɛ dannɪ Wɪɪsɪ akuu ʊ aa fá ba sikii
wɪya. Ba sabɪ nyɛ rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa,
"Wɪɪ no wɪya ŋ sɪ dannɪ ɪ, nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ.
Ŋ sɪ yɪɪ yɪɪla mɛ a dannɪ ɪ feŋ."
10 Ba bɪl saba nyɛ rɛ a baa:
"Ma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma, abee nala hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa lɪya, ma kɪ gyʊwɔsɪ."
11 Ba bɪl basɪ nyɛ rɛ:
"Ma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ,
ma dannɪ ma Tɪɪna Wɪɪsɪ,
nal nal buloŋ yɪɪ yɪɪla a dannɪ Wɪɪsɪ".
12 Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ tɪŋdaal Azaaya mɛ bɪl basɪ:
"Gyeesi doho nal kɪdɪgɪ sɪ ko.
Ʊ rɛ sɪ sii a kɪ deŋ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma nyuu.
Ba sɪ kpa ba bayɪyɛla buloŋ we ʊ tɪyaŋ."
13 Wɪɪsɪ hʊ aa leŋ á kaŋ bayɪyɛla, ʊ rɛ sɪ leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ, a leŋ dɪ ma hɔŋ
abee laaŋfɪya, akuu ma aa laa ʊ di wɪya, dɪ gɛɛ leŋ dɪ ma bayɪyɛla hʊ marɪ yʊga kɪ
pɛ ʊ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ.

Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Pɔɔl kɪ basɪ wɪya abee nyuduwo

14 Ŋ naabalɪya Krisitabiisi, ŋ paalɪ laa di rɛ anɪɪ ma yaa niweliye rɛ weliŋ, a gyɪŋ
wɪya mɛ weliŋ, a wuwo kɪ daga dɔmɔŋ mɛ.
15 Amɛ teŋ no tɪyaŋ, ŋ bɪ fáá ma sii abee wɪya badɔmɔŋ ŋ aa liisi ma. Ŋ bɪ fáá ma
sii wɪya no basɪɪ tɪyaŋ, beewɪya Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ŋ ʊ bɔnyɛ tɪyaŋ,
16 dɪ ŋ yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ. Ŋ aa tʊŋ ŋ tʊma
ma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma tɪyaŋ anɪɪ wɪɪkyʊwal sɪlaal lɛ, a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ
kɪ tɪya ma. Ŋ aa yaa gɛɛ rɛ dɪ ma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma kɪɪ gɛɛ anɪɪ wɪɪsʊllɪ-kɪna
Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa leŋ ba weliye, ŋ kpa sʊla Wɪɪsɪ, ʊ teŋ fɪyɛlɪ ba tɪyaŋ.
17 Ɛɛwɪya, ŋ aa wuwo ŋ kɪ genni akuu tʊma hʊ Yesu Krisita aa leŋ ŋ tʊŋ kɪ tɪya
Wɪɪsɪ wɪya rɛ.
18 Ŋ bɪ sɪ basɪ wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ wɪya, see wɪya hʊ Krisita aa leŋ ŋ wuwo yaa, a leŋ
nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma ko tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa. Wɪya hʊ ŋ aa basa abee wɪya hʊ ŋ
aa yaa,
19 wɪkperiye hʊ abee wɪmagɪla hʊ ŋ aa yaa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ, ba aa
rɛ kyiyeli nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma, ba ko tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa. Ŋ basɪ Krisita wɪweliye
hʊ buloŋ nɛ, a piili Gyerusalɛm tɪyaŋ a gɔllɪ gɛɛ a mʊ pele Iliirikum paalʊʊ.
20 Saŋa buloŋ, ŋ lʊgʊ buloŋ nɛ yaa dɪ ŋ mʊ leye ba ha aa bɪ basɪ Krisita wɪweliye
hʊ, a basɪ Wɪɪsɪ wɪya doŋma. Beewɪya, ŋ bee kyɛ dɪ ŋ mʊ basɪ Wɪɪsɪ wɪya lee hʊ
nala aa laa sɪya mʊ a basɪ Wɪɪsɪ wɪya.
21 Ba sabɪ wɪɪ no Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Nala hʊ ba ha aa bɪ basɪ ʊ wɪya tɪya, ba sɪ na ʊ, ka nala hʊ mɛ ha aa bɪ maakyiye
nɪɪ ʊ wɪya, ba sɪ nɪɪ ʊ wɪya, a gyɪŋ ba memii mɛ."

Pɔɔl aa yaa siri dɪ ʊ mʊ Roma

22 Ŋ aa gɔllı kı bası Wıısı wıya leye badɔmɔŋ tıyaŋ nɛ tıŋ, ŋ lʊga lʊga dı ŋ ko ma
lee, aŋ bı wuwo ko.
23 Amɛ lagılagı no, ŋ tʊma aa tene leye no tıyaŋ nyɛ, ka ŋ mɛ fa paalı kı kyɛ dı ŋ
ko na ma taŋbolii buloŋ wıya, ŋ sı ko na ma,
24 aŋ parı mʊ Sipeeŋ paalʊʊ. Dı mıyaŋ nɛ ko hɔŋ ma lee kyɛyɛ baŋmana a kpʊ
yʊwaŋ, ŋ aa kyɛ dı ma kyiyeli ŋ nɛ dı ŋ wuwo pele doŋ.
25 Amɛ lagılagı no, ŋ aa mʊ Gyerusalɛm nɛ dı ŋ kaŋ kyiyelii mʊ tıya Wıısı nala hʊ
aa we doŋ tıyaŋ.
26 Beewıya Krisitabiisi hʊ aa we Masidooniya abee Akaaya paalʊʊ tıyaŋ, ba kıyɛsa
molbiye rɛ ba kyɛrı abee ba teŋfıyɛlʊʊ tıyaŋ, dı ba kpa kyiyeli nyaaba hʊ aa we Wıısı
nala tıyaŋ Gyerusalɛm tıyaŋ.
27 Ba tıı kyɛrı tıyaŋ nɛ ba yaa gɛɛ. Amɛ ʊ yaa fılıı rɛ dı ba pɛ ba tıyaŋ, beewıya
wıweliye hʊ buloŋ Gyuuma aa naa a lıı Wıısı lee, ba leŋ nala hʊ aa bı yaa Gyuuma
mɛ na ba rɛ. Ɛɛwıya, ʊ yaa fılıı rɛ dı ba mɛ kpa dʊnıya kına hʊ ba aa kana badɔmɔŋ
a kyiyeli ba.
28 Dı mıyaŋ nɛ ko kaŋ molbiye hʊ buloŋ ba aa kıyɛsa a mʊ tıya ba, ŋ sı sıŋ doŋ a
mʊ Sipeeŋ paalʊʊ. Dı mıyaŋ ko ko mʊ doŋ, ŋ sı ko tıŋ na ma.
29 Ŋ gyıma anıı dı mıyaŋ nɛ ko ko, ma sı na kyiyelii hʊ buloŋ aa lıı Krisita lee.
30 Ŋ naabalıya, á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ, abee kyori hʊ Wiyesi Welii hʊ aa leŋ
á kana wıya, ŋ aa sʊl ma rɛ dı ma sıŋ gbala ŋ weliŋ a pɛ kyʊwalı Wıısı kı tıya ŋ
sıfıyası,
31 dı Wıısı lıı ŋ nala hʊ aa bı laa Yesu wıya di Gyudıya paalʊʊ nosi tıyaŋ. Ma bıl
sʊla Wıısı dı ʊ leŋ dı ʊ nala hʊ aa we Gyerusalɛm tıyaŋ tenni mɛ fıyɛlı abee wıı hʊ
ŋ aa mʊ dı ŋ yaa tıya ba tıyaŋ.
32 Ka dı Wıısı rɛ ko laa nyʊwa, ŋ sı ko ma lee abee teŋfıyɛlʊʊ, dı gɛɛ leŋ á buloŋ
tenni bıl polli.
33 Wıısı hʊ aa tıya nihuwobiŋ buloŋ fıyɛlʊʊ sı we ma buloŋ lee. Amı.

16

Kyʊwala

1 Ŋ aa kyɛ dı ma gyıma anıı á nıınatoluu Foobe aa yaa sılaal Krisitabiisi hʊ aa we
Keŋkiriya tıyaŋ yaa nıtıı rɛ.
2 Ɛɛwıya dı ʊ rɛ ko ko ma lee ma kana ʊ weliŋ á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ, anıı ʊ aa
maga dı Wıısı nala kaŋ dɔmɔŋ gɛɛ, a pɛ ʊ tıyaŋ abee kıŋ buloŋ ʊ aa kyɛ ma lee.
Beewıya ʊ kyiyeli nıgyamaa rɛ yʊga, a kyiyeli ŋ mɛ weliŋ.
3 Ma kyʊwalı Pirisila abee Akula mɛ tıya ŋ. Ŋ beel-ba yaa tʊŋtʊnnı-dɔsı rɛ Yesu
Krisita tʊma no tıyaŋ.
4 Ba kpaa ba mııbolo yɔbɔ sʊʊ rɛ ŋ wıya. Ɛɛwıya, ŋ dʊŋ daa aa kyʊwalı ba amɛ ŋ
bee Krisitabiisi hʊ aa bı yaa Gyuuma buloŋ nɛ aa kyʊwalı ba aŋgyʊwasʊ.
5 Ŋ aa kyʊwalı Krisitabiisi hʊ buloŋ aa laŋŋı ba dıya tıyaŋ mɛ. Ma kyʊwalı ŋ
kyaŋkyoolii Ɛpanitusi mɛ tıya ŋ. Ʊ rɛ laa sıya laa Krisita wıya di Esıya paalʊʊ buloŋ
tıyaŋ.
6 Ma kyʊwalı Mɛɛrı mɛ tıya ŋ. Ʊ tʊŋ tʊma rɛ weliŋ a tıya ma.
7 Ma kyʊwalı Aŋduronika abee Gyuniya mɛ tıya ŋ. Ba aa rɛ yaa ŋ dɔŋtıŋsı Gyuuma
ba aa kaŋ ŋ beel-ba tɔ dıya tıyaŋ. Yesu Krisita kpambısı hʊ gyıŋ ba rɛ weliŋ. Ba aa
rɛ laa sıya laa Krisita wıya di ŋ tıyaŋ.
8 Ma kyʊwalı Ampiliyatusi mɛ tıya ŋ. Ʊ yaa ŋ kyaŋkyoolii rɛ á Tıına Yesu wıya.
9 Ma kyʊwalı Ɛbanusi mɛ tıya ŋ. Ʊ mɛ yaa á tʊŋtʊnnı-dɔŋ nɛ Krisita tʊma hʊ
tıyaŋ. Ma kyʊwalı ŋ kyaŋkyoolii Sitaakisi mɛ tıya ŋ.

10 Ma kyʊwalı Apɛlısı mɛ tıya ŋ. Ʊ kyaası daga anıı ʊ sıŋ Krisita wıya hʊ tıyaŋ weliŋ nɛ. Ma kyʊwalı Arisitobulusi bee ʊ dıya nala mɛ tıya ŋ.
11 Ma kyʊwalı Hɛrodiyɔŋ mɛ tıya ŋ. Ʊ mɛ yaa ŋ dɔŋtıına Gyuu rɛ. Ma kyʊwalı Naasisu dıya nala mɛ aa laa á Tıına Yesu wıya di tıya ŋ.
12 Ma kyʊwalı Tirifeena abee Tirifoosa mɛ tıya ŋ. Ba yaa haana hʊ aa kaŋ sıfıyaŋ nɛ á Tıına Yesu tʊma hʊ tıyaŋ. Ma kyʊwalı ŋ kyaŋkyoolii Pɛɛsı mɛ tıya ŋ. Ʊ mɛ yaa haaŋ hʊ aa kaŋ sıfıyaŋ nɛ á Tıına Yesu tʊma hʊ tıyaŋ.
13 Ma kyʊwalı Rufusi mɛ tıya ŋ. Ʊ sıŋ á Tıına Yesu wıya tıyaŋ weliŋ nɛ. Ma kyʊwalı ʊ naa mɛ tıya ŋ. Ʊ kpaa ŋ nɛ anıı ʊ biilʊlıı tıı.
14 Ma kyʊwalı Asiŋkiritu, abee Filegɔŋ, abee Hɛɛmısı, abee Paturoba, abee Hɛɛmısı abee á nımmabalıya hʊ buloŋ aa we ba lee.
15 Ma kyʊwalı Filologu, abee Gyulıya, Neeru abee ʊ naatoluu. Ma kyʊwalı Olimpa mɛ abee Wıısı nala hʊ buloŋ aa we ba lee.
16 Ma kı kyʊwalı dɔmɔŋ abee kyori. Krisitabiisi aa we lee buloŋ tıyaŋ aa kyʊwalı ma.
17 Ŋ naabalıya, ŋ aa sʊla ma rɛ dı ma pɔ ma tıı weliŋ abee nala hʊ aa leŋ nala kı porigi dɔmɔŋ tıyaŋ. Ba bee tıŋ wıya hʊ á aa daga ma, aŋ aa kpa wıdʊŋsı a kaŋ nala hakıllı kı vʊgımı laadii hʊ ba a kana Yesu Krisita tıyaŋ. Ma lıı ma tıı nala no iriŋ tıyaŋ.
18 Beewıya nala no bee tʊŋ á Tıına Krisita tʊma, amɛ ba tıı wıkyooliye rɛ ba kı yaa. Ba kaŋ nyʊʊpiŋsʊma rɛ a kı mʊrı nala hʊ aa bı gyıŋ wıya sıya.
19 Nal buloŋ nɛ nıı gɛɛ hʊ ma aa tıŋ Wıısı nyʊwa. Ʊ gɛɛ yaa ŋ teŋfıyɛlʊʊ rɛ, ŋ kı gyʊwɔsı ma wıya. Ŋ aa kyɛ dı ma kaŋ wıgyʊŋ nɛ, a gyıŋ wıya hʊ aa weliye, aŋ lıı ma tıı wıbɔmɔ yayı tıyaŋ.
20 Ʊ bı sı pıısı ka dı Wıısı aa tıya nala fıyɛlʊʊ, gbarıgı Sıtaanı biŋ ma naası memii dı ma kı nʊwɔsı. Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma lee.
21 Timoti aa yaa ŋ tʊŋtʊnnı-dɔŋ mɛ aa kyʊwalı ma. Lusıya abee Gyeesiŋ abee Sosipata mɛ aa kyʊwalı ma. Ba mɛ yaa ŋ dɔŋtıŋsı Gyuuma rɛ.
22 Mıyaŋ Tɛɛtiyo, nal hʊ Pɔɔl aa leŋ ŋ sabı teŋ no, ŋ mɛ aa kyʊwalı ma á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ.
23 Ŋ dıya tıına Geyosi, nal hʊ dıya tıyaŋ Krisitabiisi hʊ buloŋ aa laŋŋı mɛ aa kyʊwalı ma. Irasitu, nal hʊ aa deŋ molbiye wıkanıya tɔɔ hʊ tıyaŋ abee á nıınabiye Kuwɔtusi mɛ aa kyʊwalı ma.
24 Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma buloŋ lee.
25 Ma leŋ dı á dannı Wıısı. Ʊ rɛ sı wuwo leŋ dı ma sıŋ weliŋ ma laadii tıyaŋ akuu Wıısı wıweliye hʊ ŋ aa bası tıya ma a mʊ kı tile Yesu Krisita tıyaŋ wıya. Wıtıı no fa yaa wıfaŋıı rɛ faafaa buloŋ, amɛ nyɛ kɛ Wıısı leŋ á gyıma ʊ rɛ.
26 Nyɛ kɛ, wıtıı no yaa lıgyalıı wıı rɛ, beewıya Wıısı tıŋdaala sabı ʊ wıya rɛ, ka Wıısı hʊ aa we doŋ maakyiye buloŋ mɛ bıl leŋ ba bası ʊ wıya tıya dʊnıya nala buloŋ ba gyıma, dı ba wuwo laa wıtıı no di, a kı tıŋa ʊ.
27 Ma leŋ dı á tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a kı dannı Wıısı deŋdeŋ, beewıya ʊ dʊŋ nɛ yaa wıgyʊŋ buloŋ tıına. Amı.

LAASIYA TEŊ HU PƆƆL AA SABA TIYA KORIŊTI TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl, abee á nıınabiye Sɔsıtınɛɛsı rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma. Wıısı kyɛrı
tıyaŋ nɛ ʊ lıı ŋ dı ŋ yaa Yesu Krisita kpambıya.
2 Á sabı teŋ no a kı tıya ma Krisitabiisi hʊ aa we Koriŋti tıyaŋ nɛ abee nala hʊ
buloŋ aa we dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ a kı tıŋ á Tıına Yesu Krisita. Yesu Krisita yaa á
beel-ba buloŋ Tıına rɛ. Wıısı tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ nɛ a lıı ma, a pıısı ma bisiŋ buloŋ
ta, dı ma yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ.
3 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita lahɔrʊmɔ tıyaŋ, ma hɔŋ abee laaŋfıya.
4 Saŋa buloŋ, ŋ aa kı kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ rɛ weliŋ ma wıya, beewıya Wıısı
tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ nɛ a yaa wıweliye yʊga tıya ma.
5 Ɛɛwıya, akuu ma bee Krisita aa yaa kıdıgı wıya, Wıısı pɛɛ ma wıı buloŋ tıyaŋ
nɛ, haalı a leŋ ma gyıŋ wıbasıı, a kaŋ wıı buloŋ gyımaa mɛ.
6 Beewıya, Krisita wıya hʊ á aa bası tıya ma, ma kaŋ ba weliŋ nɛ.
7 Ɛɛwıya, saŋa no tıyaŋ ma aa gyegili á Tıına Yesu Krisita mııgı koyi abee teŋkyel
nyɛ, Wıısı leŋ ma na wıweliye hʊ buloŋ aa lıı ʊ lee rɛ.
8 Wıısı sı leŋ dı ma kaŋ wıya hʊ ma aa laa di weliŋ, a mʊ pele saŋa hʊ á Tıına
Yesu Krisita aa sı mııgı ko. Dı gɛɛ wuwo leŋ dı ma ta kaŋ wıkyogii buloŋ haŋ kyɛɛ
hʊ.
9 Wıısı kaŋ wıtıı rɛ, ʊ bee bırıgı ʊ nyʊwa. Ʊ rɛ lıı ma dı ma bee ʊ Biye, á Tıına
Yesu Krisita, yaa kıdıgı.

Krisitabiisi gʊla kı kaa dɔmɔŋ

10 Á Tıına Yesu Krisita nyubaanıŋ, ŋ aa sʊl ma, ŋ naabalıya, ma buloŋ kaŋ nyʊʊdıgı,
a ta kı porigi dɔmɔŋ. Ma kaŋ nyʊʊdıgı abee tıdıgı wıı buloŋ tıyaŋ.
11 Ŋ naabalıya, á nıınabiye Kuloye dıya nala bası tıya ŋ anıı ma gʊla kı kaa dɔmɔŋ
nɛ.
12 Ŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma rɛ anıı ma kıdıgı buloŋ bı sıŋ ŋmaŋdıgı tıyaŋ. Ma
kıdıgı aa baa dı ʊ aa tıŋ Pɔɔl hal lɛ, kıdıgı mɛ baa dı ʊ aa tıŋ Apolo hal lɛ. Kıdıgı
mɛ baa dı ʊ aa tıŋ Piita hal lɛ, kıdıgı mɛ baa dı ʊ aa tıŋ Krisita hal lɛ.
13 Ŋ baa ŋ pıyɛsı ma rɛ: Á sı wuwo kaŋ Krisita kpaa? Ba mʊra rɛ. Koo mıyaŋ Pɔɔl
lɛ ba gyı kpaası mal daagarıı tıyaŋ ma wıya gɛɛ? Koo ba foo ma wııkyʊwalnıı dı
ma yaa ŋ hatınna rɛ?
14 Ŋ aa kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ rɛ abee ŋ aa bı foo ma kıdıgı buloŋ wııkyʊwalnıı,
see á nıınabiye Kirisipu abee Geyosi dʊŋ.
15 Ɛɛwıya, nal buloŋ yaŋ bı sı wuwo baa dı mıyaŋ Pɔɔl feŋ tıyaŋ nɛ ba fo ʊ
wııkyʊwalnıı, ʊ yaa ŋ hatınnı.
16 (Ŋ liise anıı ŋ gyı foo á nıınabiye Sıtıfanası abee ʊ dıya nala mɛ wııkyʊwalnıı
rɛ. A lıı gɛɛ hal tıyaŋ, ŋ bı liise anıı ŋ bıl foo nal kıdıgı buloŋ wııkyʊwalnıı.)
17 Beewıya Krisita bı tıma ŋ dı ŋ ko fo nala wııkyʊwalnıı. Ʊ tıma ŋ nɛ dı ŋ ko bası
Wıısı wıweliye hʊ a kı tıya nala. Nihuwobiŋ wıgyʊŋ daa ʊ kpa tıya ŋ, ŋ kaŋ kı bası
wıya hʊ. Ʊ yaa gɛɛ rɛ dı ʊ sʊʊ daagarıı tıyaŋ ta yaa waasʊ.

Krisita rɛ yaa Wıısı dee abee Wıısı wıgyʊŋ

18 Krisita sʊʊ daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ yaa wıtɔɔ rɛ nala hʊ aa nyʊgısa lee. Amɛ á
nala hʊ Wıısı aa laa kı ta kɛ lee, wıı no yaa Wıısı dee rɛ.
19 Wıısı teŋ tıyaŋ Wıısı basa rɛ a baa, “Ŋ sı leŋ dı wıgyʊnna wıgyʊŋ yaa waasʊ,
dı wıgyʊŋ-kıŋkaŋ tımma gyımaa mɛ yaa waasʊ.”

20 Dı nyɛ rɛ ba kıı, lee rɛ gyınaŋ dʊnıya no tıyaŋ wıgyʊnna bee dıdagıla abee
wıgyʊŋ-kıŋkaŋ tımma sı we? Wıısı daga anıı dʊnıya no wıgyʊŋ yaa bambugi
wıgyʊŋ nɛ.
21 Wıısı tıı wıgyʊŋ tıyaŋ nɛ ʊ leŋ nihuwobisi bı wuwo tıŋ ba tıı wıgyʊŋ tıyaŋ a
gyıma ʊ. Nala baa dı Wıısı wıweliye hʊ á aa bası yaa wıtɔɔnı rɛ. Amɛ nala hʊ aa
laa wıya no di, ʊ yaa Wıısı kyɛrı rɛ dı ʊ tıŋ wıya hʊ tıyaŋ a laa ba ta.
22 Gyuuma aa kyɛ dı ba na wımagıla rɛ. Nala hʊ aa bı yaa Gyuuma mɛ kı kyɛ
wıgyʊŋ.
23 Amɛ á kɛ, Krisita ba aa kpaasa mal daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ wıya rɛ á kı bası. Wıı
no wıya leŋ Gyuuma baaŋ kı sii rɛ ba nyʊgısı Wıısı ŋmanıı tıŋıı tıyaŋ aŋka nala hʊ
aa bı yaa Gyuuma lee mɛ, ʊ yaa wıtɔɔ.
24 Amɛ nala hʊ buloŋ Wıısı aa lıya kɛ lee, Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma
buloŋ, Krisita rɛ yaa Wıısı dee abee Wıısı wıgyʊŋ.
25 Wıgyʊŋ hʊ aa lıı Wıısı lee, ka nihuwobisi lee ʊ yaa bambugi wıı, ʊ rɛ baŋ
nihuwobiŋ wıgyʊŋ. Dee hʊ mɛ aa lıı Wıısı lee, ka nihuwobisi lee ʊ yaa yaarısı, ʊ rɛ
baŋ nihuwobiŋ dee.
26 Ŋ naabalıya, ma liisi mʊ na gɛɛ hʊ ma fa aa kıya saŋa hʊ tıyaŋ Wıısı aa lıı ma.
Nihuwobisi sıya tıyaŋ, ma tıyaŋ nala baŋmɛ rɛ fa kaŋ wıgyʊŋ, koo ma tıyaŋ nala
baŋmɛ rɛ nala fa kı kpa yohuŋ? Ma nala baŋmɛ mɛ rɛ fa yaa nıbala nihuwobisi sıya
tıyaŋ?
27 Wıısı paala rɛ a lıı nala hʊ dʊnıya nala aa baa dı ba yaa bambugo rɛ, dı ʊ we
dʊnıya wıgyʊnna hıısı tıyaŋ. Wıısı bıl lıı nala hʊ mɛ dʊnıya nala aa baa dı ba yaa
nıtaaga rɛ, dı ʊ we gaduwogo hıısı tıyaŋ.
28 Wıısı lıı nala hʊ dʊnıya nala aa deŋ waasʊ rɛ abee nala hʊ aa bı kaŋ lee dʊnıya
tıyaŋ, dı ʊ yalmı nala hʊ dʊnıya nala a bıına anıı ba yaa nala rɛ.
29 Ɛɛ daga anıı nal buloŋ bı sı wuwo daga ʊ tıı Wıısı sıya tıyaŋ.
30 Wıısı rɛ leŋ ma bee Yesu Krisita yaa kıdıgı. Ma wıgyʊŋ buloŋ lıı Yesu Krisita lee
rɛ. Ʊ nyubaanıŋ, Wıısı laa ma ta rɛ, a leŋ á yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, a yaa
nala aa bı kaŋ bisiŋ.
31 Ɛɛ wıya ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa, “Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʊ daga ʊ
tıı, ʊ daga ʊ tıı abee wıı hʊ á Tıına aa yaa tıya ʊ.”

2

Pɔɔl bası Krisita aa sʊba daagarıı hʊ nyuu tıyaŋ wıya

1 Ŋ naabalıya, ŋ gyı aa ko ma lee dı ŋ bası Wıısı wıweliye hʊ tıya ma, ŋ gyı bı bası
wıya daga anıı ŋ gyıŋ wıbasıı koo ŋ kaŋ wıgyʊŋ baŋ ma kıdıgı buloŋ.
2 Saŋa hʊ ŋ gyı aa we ma lee, ŋ gyı lıı ŋ hakıla wıı kɛ buloŋ tıyaŋ nɛ, see Yesu
Krisita, a bee ba aa kpaası ʊ mal daagarıı hʊ tıyaŋ wıya dʊŋ.
3 Ŋ gyı aa ko ma lee, lɔl gyı gyʊʊ ŋ nɛ. Kambıŋ mɛ gyı kana ŋ nɛ, ŋ kı kyele, ka ŋ
baŋkyesi kı kpa.
4 Nihuwobiŋ nyʊʊpıŋsʊŋ bee wıgyʊŋ daa ŋ gyı kpa bası Wıısı wıweliye hʊ tıya
ma. Amɛ wıya hʊ ŋ gyı aa bası daga anıı Wıısı Wiyesi Welii hʊ kaŋ dee rɛ.
5 Nyɛ daga anıı ma laadii bı dɔbɔ nihuwobiŋ wıgyʊŋ tıyaŋ, amɛ Wıısı dee tıyaŋ
nɛ ʊ dɔbɔ.

Wıısı wıgyʊŋ

6 Amɛ abee gɛɛ buloŋ, nala hʊ aa waa Wıısı ŋmanıı tıŋıı tıyaŋ, wıya hʊ ŋ aa bası
yaa wıgyʊŋ nɛ ba lee. Wıgyʊŋ no ŋ aa dagı, ʊ bı yaa dʊnıya no nala wıgyʊŋ, dʊnıya
no gaduwogo wıgyʊŋ mɛ daa. Gaduwogo no dee aa mʊ tenii rɛ.

7 Wɪgyʊŋ hʊ wɪya ŋ aa basɪ, ʊ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ, a yaa wɪfaŋɪɪ dʊnɪya nala lee. Ka dɪ
Wɪɪsɪ na marɪ dʊnɪya, ʊ yaa ʊ hakɪla rɛ anɪɪ wɪgyʊŋ no aa lɪɪ ʊ lee sɪ leŋ dɪ ba kpa
ma yohuŋ.
8 Dʊnɪya no gaduwogo bɪ gyɪŋ wɪgyʊŋ no memii. Dɪ ba aa rɛ fa gyɪma ʊ memii, ba
fa bɪ sɪ kaŋ á Tɪɪna gaŋdarɪ buloŋ tɪɪna hʊ kpaasɪ mal daagarɪɪ tɪyaŋ.
9 Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ wɪɪ hʊ nihuwobiŋ ha aa bɪ maakyiye na, abee
wɪɪ hʊ nihuwobiŋ ha aa bɪ maakyiye nɪɪ, abee wɪɪ hʊ nihuwobiŋ ha aa bɪ maakyiye
bɪɪnɪ, wɪya no tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ marɪ biŋ nala hʊ aa kyo ʊ.
10 Amɛ Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ tɪyaŋ nɛ a leŋ á kɛ gyɪŋ wɪgyʊŋ no aa yaa
wɪfaŋɪɪ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa gbilli wɪɪ buloŋ nɛ, a paalɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪfaŋɪya
buloŋ memii.
11 Nihuwobiŋ bee rɛ sɪ wuwo gyɪŋ wɪɪ hʊ ʊ dɔŋtɪɪna aa bɪɪnɪ? Nal buloŋ bɪ sɪ
wuwo gyɪma, see nal hʊ tɪɪ aa bɪɪnɪ wɪɪ hʊ. Ɛɛ tɪɪ rɛ nal buloŋ mɛ bɪ sɪ wuwo gyɪŋ
wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa bɪɪnɪ, see Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dʊŋ.
12 Amɛ á kɛ, dʊnɪya no wɪgyʊŋ daa Wɪɪsɪ kpa tɪya ma. Ʊ Wiyesi Welii hʊ rɛ ʊ kpa
tɪya ma dɪ á wuwo gyɪŋ kɪna hʊ buloŋ ʊ aa kpaa tɪya abee bɔnyɛ memii.
13 Wɪya no á aa daga ma nyɛ, nihuwobiŋ wɪgyʊŋ daa á kaŋ kɪ daga ma. Amɛ Wɪɪsɪ
Wiyesi Welii hʊ rɛ leŋ á wuwo kɪ daga ma wɪya no. Wiyesi Welii hʊ rɛ aa daga ma
ʊ wɪya no memii, á kaŋ kɪ daga nala hʊ tɪyaŋ ʊ aa wee.
14 Nal hʊ buloŋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa tuwo, ʊ tɪɪna bɪ sɪ wuwo laa wɪya
hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ lee di. Beewɪya wɪya no yaa wɪtɔɔnɪ rɛ ʊ tɪɪna lee,
nal buloŋ bɪ sɪ wuwo gyɪŋ wɪya no memii, see dɪ Wiyesi Welii hʊ we ʊ tɪɪna tɪyaŋ.
15 Nal hʊ tɪyaŋ Wiyesi Welii hʊ aa wee, ʊ rɛ sɪ wuwo gyɪŋ wɪkanɪya buloŋ sii, amɛ
nal buloŋ bɪ sɪ wuwo gyɪŋ nal hʊ tɪyaŋ Wiyesi Welii hʊ aa wee wɪkanɪya sɪɪ.
16 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, ba saba rɛ a baa,
"Kɪbee rɛ gyɪŋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ tɪbɪɪna? Kɪbee rɛ sɪ wuwo basɪ wɪya a kyagɪlɪ ʊ?"
Amɛ á kɛ gyɪŋ wɪya no memii rɛ, beewɪya á bee Krisita hakɪla yaa kɪdɪgɪ rɛ.

3

Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna

1 Ŋ naabalɪya, saŋa hʊ tɪyaŋ ŋ gyɪ aa we ma lee ŋ gyɪ bɪ wuwo basɪ wɪya tɪya ma
anɪɪ nala hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii aa wee. Amɛ ŋ gyɪ basɪ wɪya tɪya ma rɛ anɪɪ
nala aa tɪŋ ba teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ, koo anɪɪ ma ha aa yaa biifɪllɪ Krisita ŋmanɪɪ
tɪyaŋ.
2 Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɪl lɛ ŋ gyɪ tɪya ma, kɪdiyoho daa. Beewɪya, ma ha gyɪ bɪ maga
kɪdiyoho dii. Abee gyɪnaŋ mɛ gba, ma ha bɪ maga kɪdiyoho dii.
3 Beewɪya ma ha aa tɪŋ ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ nɛ: Ma tɪsɪ aa hɔllɪ dɔmɔŋ nɛ,
ma gʊla kɪ kaa dɔmɔŋ. Nyɛ daga anɪɪ ma ha aa tɪŋ ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ nɛ.
Dɪ mamaa rɛ aa yaa nyɛ, dʊnɪya nala wɪyaalɪya daa ma kɪ yaa gɛɛ?
4 Ma kɪdɪgɪ aa baa dɪ ʊ aa tɪŋ Pɔɔl hal lɛ, kɪdɪgɪ mɛ baa dɪ ʊ aa tɪŋ Apolo hal lɛ.
Ma aa yaa nyɛ, dʊnɪya nala wɪyaalɪya daa ma kɪ yaa gɛɛ?
5 Kɪbee rɛ yaŋ yaa Apolo? Koo kɪbee rɛ yaa Pɔɔl? Á kɛ ta yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna rɛ.
Ámaa rɛ basɪ Wɪɪsɪ wɪya hʊ tɪya ma, ma laa di. Á kɪdɪgɪ buloŋ aa tʊŋ tʊma hʊ á
Tɪɪna Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma rɛ dɪ á kɪ tʊma.
6 Wɪɪsɪ wɪya hʊ á aa basa tɪya ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ tɪya á pɔ. Mɪyaŋ nɛ pɔɔ tɪya hʊ,
Apolo mɛ rɛ yaa nɪɪ we tɪya hʊ, amɛ Wɪɪsɪ rɛ leŋ tɪya hʊ waa.
7 Ɛɛ wɪya nal hʊ aa pɔɔ tɪya hʊ abee nal hʊ aa yaa nɪɪ we tɪya hʊ buloŋ bɪ yaa
sɪfɪyaŋ wɪɪ. Wɪɪsɪ rɛ baŋ ba buloŋ, beewɪya ʊ rɛ leŋ tɪya hʊ waa.
8 Nal hʊ aa pɔɔ tɪya hʊ abee nal hʊ aa yaa nɪɪ we tɪya hʊ, wɪdɪgɪ wɪya rɛ ba buloŋ
kɪ tʊma. Wɪɪsɪ sɪ tuŋ nal buloŋ a maga gɛɛ hʊ ʊ aa tʊma.

9 Á buloŋ yaa tʊŋtʊnnɪ-dɔsɪ rɛ, a tʊma kɪ tɪya Wɪɪsɪ. Ma kɪɪ gɛɛ anɪɪ baga Wɪɪsɪ aa
pal, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ dɪya Wɪɪsɪ aa saa.
10 Wɪɪsɪ aa tɪya ŋ gɛɛ dee nyuniŋ, ŋ biŋ dɪya hʊ memii rɛ anɪɪ dɪɪsaal hʊ aa gyɪŋ
tʊma weliŋ, ka nal kɪdɪgɪ mɛ yaŋ saa kɪ gyɪŋ. Amɛ see dɪ nal buloŋ yaŋ fɪyɛlɪ ʊ sɪya
weliŋ abee gɛɛ hʊ ʊ aa saa kɪ dɔbɔ gyememii no tɪyaŋ.
11 Beewɪya, Yesu Krisita dʊŋ nɛ Wɪɪsɪ lɪɪ, ʊ yaa dɪya hʊ gyememii. Nal buloŋ bɪl bɪ
sɪ wuwo biŋ gyememi-dɪma.
12 Dɪ nal lɛ yaŋ kpaa salma, koo hɔgɪ yalɪɪ aa hayɛ, koo sɪfɪyaŋ bʊyɪ, koo daasɪ, koo
kaha, koo kaakeliye a saa dɔbɔ gyememii no tɪyaŋ,
13 Kyɛɛ hʊ Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko, kɪna hʊ nal buloŋ aa kpaa saa dɪya hʊ, ba sɪ na
ba. Beewɪya diŋ nɛ sɪ daga kɪŋ hʊ iriŋ ba aa kpaa saa dɪya hʊ. Ba sɪ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a
gyɪŋ tʊma hʊ nal buloŋ aa tʊma.
14 Dɪ diŋ hʊ rɛ bɪ wuwo di kɪna hʊ nal buloŋ aa kpaa saa dɪya hʊ, Wɪɪsɪ sɪ tuŋ ʊ
tɪɪna.
15 Amɛ dɪ diŋ hʊ rɛ wuwo di kɪna hʊ nal buloŋ aa kpaa saa dɪya hʊ, ʊ tɪɪna lɔl sɪ
yaa waasʊ. Amɛ ʊ tɪɪ kɛ, Wɪɪsɪ sɪ laa ʊ ta. Ʊ ta sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ Wɪɪsɪ aa korigi lɪɪ ʊ
diŋ tɪyaŋ.
16 Ma bɪ gyɪma anɪɪ mamaa rɛ yaa Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa
gyʊʊ koo?
17 Ɛɛwɪya, dɪ nal buloŋ nɛ ko yaa bisiŋ wɪya, a kyogi Wɪɪkyʊwaldɪya no, Wɪɪsɪ
mɛ sɪ kyogi ʊ tɪɪna. Beewɪya, Wɪɪkyʊwaldɪya hʊ bɪ kaŋ bisiŋ. Mamaa rɛ yaŋ yaa
Wɪɪkyʊwaldɪya no.
18 Nal buloŋ ta mʊrɪ ʊ tɪɪ. Dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ nɛ bɪɪna anɪɪ ʊ kaŋ wɪgyʊŋ nɛ gyɪnaŋ
dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ maga dɪ ʊ kaŋ ʊ tɪɪ bɪrɪmɪ bambugi rɛ, a wuwo na wɪgyʊŋ hʊ aa
lɪɪ Wɪɪsɪ lee.
19 Dʊnɪya nala wɪgyʊŋ yaa waasʊ rɛ Wɪɪsɪ lee. Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa rɛ a baa,
"Wɪɪsɪ tɪŋ dʊnɪya wɪgyʊnna dawarɪ tɪyaŋ nɛ
a bara kasɪ ba."
20 Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ mɛ, ba saba rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪma anɪɪ wɪgyʊnna tɪbɪɪna
buloŋ yaa waasʊ rɛ.
21 Ɛɛwɪya, nal buloŋ yaŋ ta ŋmaa ʊ bembii, akuu wɪɪ hʊ nihuwobiŋ aa sɪ wuwo yaa
wɪya. Wɪtɪɪ rɛ, mamaa rɛ tɪŋ kɪŋ buloŋ.
22 Mamaa rɛ tɪŋ Pɔɔl, a tɪŋ Apolo, a tɪŋ Piita, a tɪŋ dʊnɪya, a tɪŋ mɪɪbol, a tɪŋ sʊʊ mɛ,
a tɪŋ gyɪnaŋ abee maakyiye buloŋ. Mamaa rɛ tɪŋ ba buloŋ.
23 Amɛ Krisita mɛ rɛ tɪŋ ma, ka Wɪɪsɪ mɛ tɪŋ Krisita.

4

Á yaa Krisita Kpambɪsɪ rɛ

1 Ma maga ma kpa ma anɪɪ á yaa Krisita tʊŋtʊnna rɛ, Wɪɪsɪ kpa ʊ wɪya hʊ aa yaa
wɪfaŋɪya a we á nosi tɪyaŋ.
2 Nal hʊ buloŋ ba aa kpaa kɪna we ʊ nosi tɪyaŋ, ʊ maga dɪ ʊ kɪ deŋ ba nyuu abee
wɪtɪɪ rɛ.
3 Ŋ sɪya tuwo dɪ mamaa koo nal kɪdɪgɪ buloŋ kana ŋ kɪ di sarɪya. Ŋ tɪɪ mɛ gba bɪ
kana ŋ tɪɪ kɪ di sarɪya wɪɪ no tɪyaŋ.
4 Ŋ tɪbɪɪna buloŋ kyaana rɛ. Amɛ ŋ bɪ sɪ wuwo baa ŋ bɪ kaŋ wɪkyogii. Á Tɪɪna
Yesu Krisita dʊŋ nɛ aa di ŋ sarɪya a na dɪ ŋ kaŋ wɪkyogii koo dɪ ŋ bɪ kaŋ wɪkyogii.
5 Ɛɛwɪya, ma ta kaŋ nal buloŋ di sarɪya dɪ saŋa hʊ á Tɪɪna Yesu Krisita aa sɪ ko ha
bɪ pele. Dɪ ʊ rɛ ko mɪɪgɪ ko, wɪya hʊ buloŋ nala aa faŋa kɪ yaa, ʊ sɪ leŋ dɪ ba buloŋ
ko lɪɪ lɪgyalɪɪ. Nala tɪbɪɪna buloŋ ba aa kana mɛ sɪ ko lɪɪ lɪgyalɪɪ ka dɪ Wɪɪsɪ bigisi
nal buloŋ a maga gɛɛ ʊ tɪɪna aa tʊma maga haŋ kyɛɛ hʊ.

6 Ŋ naabalıya, ma wıya rɛ tıŋ ŋ kpa wıya no a magısı gɛɛ ŋ bee Apolo aa kıya. Ŋ
aa kyɛ dı ma wuwo tıŋ gɛɛ tıyaŋ nɛ a gʊnnı wıya hʊ ba aa saba Wıısı Teŋ tıyaŋ a
baa, “Ma ta tıŋ wıı buloŋ a lıı wıya hʊ aa we Wıısı Teŋ hʊ tıyaŋ hal.” Ɛɛ rɛ sı leŋ dı
ma ta lugisi nala badɔmɔŋ kı bigisi, aŋ kpa sii gyʊʊ badɔmɔŋ.
7 Kıbee rɛ bası tıya ma anıı ma kyo kpıya ma dɔŋtıŋsı rɛ? Bekiŋ nɛ ma kana dı
Wıısı daa kpaa tıya ma? Bee rɛ yaŋ tıŋ ma kı daga ma tıı abee kına hʊ ma aa kana
anıı Wıısı daa kpaa ba tıya ma?
8 Ma kɛ lee, ma teŋ kaŋ ma kıkyɛɛlıya buloŋ nɛ? Ma teŋ bırımı kına tımma rɛ, a
teŋ bırımı kuworo, ka á kɛ ha yaa nıwaasıma? Wıtıı, á fa kyo dı ma kɔnı dı koro
rɛ, dı á beel-ma buloŋ fa yaa kuworo.
9 Ŋ kɛ lee, ʊ kıı gɛɛ anıı Wıısı baa dı á nala hʊ aa yaa Krisita kpambısı yaa
nıfʊŋısıya rɛ. Á kıı gɛɛ rɛ anıı á aa yaa wıı kyogi, a maga dı ba kpʊ ma gyamaa
tıyaŋ dı dʊnıya nala abee malıkası buloŋ na ma.
10 Krisita wıya, á yaa bambugo rɛ, ka ma kɛ baa ma kaŋ wıgyʊŋ nɛ akuu ma bee
Krisita a yaa kıdıgı wıya. Á yaa nıtaaga rɛ, aŋka ma kɛ yaa gaduwogo. Nala kı deŋ
ma waasʊ, aŋ kı tıya ma kɛ gyırıma.
11 A kaŋ kı ko gyınaŋ no sii bʊwaŋ, losi abee nıınyʊwası aa kaŋ ma rɛ, á kı laalı
gakɔsʊŋsı, ba kı ŋmaa ma kıŋkaŋ, á gɔllı baarı kı baŋ.
12 Á aa tʊŋ nɛ abee sıfıyası dı á pɛ á tıı tıyaŋ. Dı nala rɛ bası wıbɔmɔ tıya ma, á
kɛ aa sʊla Wıısı tıya ba rɛ, dı ba aa rɛ aa dɔgısı ma mɛ, á aa kaŋ kenyiri rɛ.
13 Dı ba aa rɛ aa kyogi á feŋ mɛ, á kɛ aa kı bası wıweliye rɛ ba lee. Abee gyınaŋ,
ʊ kıı gɛɛ anıı ámaa rɛ yaa dʊnıya no buloŋ nıtɔɔnı.
14 Ma yaa ŋ biikyooliye rɛ. Ɛɛwıya, ŋ bı sabı wıya no kı tıya ma dı ŋ we ma hıısı
tıyaŋ, amɛ ŋ aa kyɛ dı ŋ kyagılı ma rɛ.
15 Dı mamaa rɛ kaŋ sılaala tusi fi mɛ dı ba kı daga ma Krisita wıya, amɛ kuwo dıgı
dʊŋ nɛ ma kana. Mıyaŋ nɛ yaa ma kuwo Yesu Krisita tıyaŋ, akuu ŋ aa bası Wıısı
wıweliye hʊ tıya ma wıya.
16 Ɛɛwıya, ŋ aa sʊl ma rɛ gyaaŋgyaaŋ buloŋ dı ma kı kyesi ŋ wıyaalıya.
17 Ɛɛ wıya rɛ tıŋ, ŋ kı tıŋ Timoti dı ʊ ko ma lee. Ʊ yaa ŋ biikyoolii rɛ, a kaŋ wıtıı
mɛ á Tıına Krisita ŋmanıı tıyaŋ. Ʊ sı kı liisi ma gɛɛ ŋ aa kıya Yesu Krisita ŋmanıı
tıŋıı tıyaŋ, abee gɛɛ ŋ aa kpaa wıya no tıı a kı daga Krisitabiisi lee kɛ buloŋ ŋ aa
mʊwa tıyaŋ.
18 Ma badɔmɔŋ mııgı kaŋ dagıŋtıı rɛ kıŋkaŋ, aŋ yeŋŋi anıı ŋ sı ko na ma.
19 Amɛ dı Wıısı rɛ laa nyʊwa, ŋ bı sı pıısı ka dı ŋ ko na ma. Dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ
bee kyɛ dı ŋ nıı dagıŋtıı tımma no wıbasıya dʊŋ, amɛ ŋ sı kı kyɛ dı ŋ gyıŋ dee hʊ
ba aa kana.
20 Wıısı koro hʊ bı sıŋ nihuwobiŋ wıbasıya tıyaŋ, Wıısı dee tıyaŋ nɛ ʊ sıŋ.
21 Ŋ aa kpaa kyapıya ko vıırı ma abee ŋ aa kaŋ kyori abee sıfıyala ko ma lee, ba
tıyaŋ kıbee rɛ ma kı kyɛ?

5

Krisitabiisi badɔmɔŋ aa yaa bisiŋ wıya

1 Ba bası tıya ŋ nɛ anıı nala we ma tıyaŋ a kı yaa sɔŋsɔŋ wıya. Wıı hʊ lɔrɔ rɛ
kıŋkaŋ, beewıya nala hʊ aa bee kyʊwalı Wıısı mɛ gba paalı bı sı laa nyʊwa yaa gɛɛ.
Ba baa dı nal kıdıgı we ma tıyaŋ a kaŋ ʊ kuwo haaŋ kı pıŋ.
2 Ka ma ha kı daga ma tıı! Ʊ fa maga ma leŋ ma tısı kyogi rɛ, ka dı ma lıı nal hʊ
aa yaa gɛɛ a ta ma tıyaŋ.
3 Mıyaŋ, abee ŋ aa tuwo ma tıyaŋ nyɛ mɛ, amɛ ŋ hakıla kɛ tıyaŋ, ŋ we ma tıyaŋ nɛ.
Á Tıına Yesu dee tıyaŋ, ŋ kɛ teŋ dii nal hʊ aa yaa wıbɔŋ no sarıya rɛ, a kpa kyogisi
tıya ʊ anıı ŋ aa we ma tıyaŋ.

4 Dı mamaa rɛ ko laŋŋı á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ, ŋ hakıla tıyaŋ, ŋ mɛ aa we ma tıyaŋ
nɛ, á Tıına Yesu Krisita dee mɛ we ma tıyaŋ. Ɛɛ wıya
5 ma kpa baal no we Sıtaanı nosi tıyaŋ, dı ʋ dɔgısı ʋ teŋbii, ka dı Wıısı laa ʋ dʋma
kɛ ta kyɛɛ hʋ á Tıına Krisita aa sı mııgı ko.
6 Ɛɛ hʋ ma aa daga ma tıı hʋ bı weliye. Ma bı gyıma anıı sıbʋl mʋhʋ rɛ ba aa kpa
we paanʋʋ muŋ tıyaŋ, ka ʋ sii pʋwarı a yʋga gɛɛ?
7 Ma lıı sıbʋlbınıı hʋ aa yaa wıbɔŋ a ta ma tıyaŋ. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma yaa tıpʋlʋŋ
tımma, a kıı gɛɛ anıı paanʋʋ muŋfalıı ba aa bı wee sıbʋl. Nyɛ rɛ ma maga dı ma
kıı, beewıya, Krisita, á Dıısı-parı-banıı Kyɛbal Pebiye hʋ rɛ ba kaŋ kpʋ a sʋla Wıısı
á wıya.
8 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı á di á Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʋ abee paanʋʋ hʋ aa kaŋ
sıbʋlbınıı. Sıbʋlbınıı no rɛ yaa wıbɔmɔ abee tahaa. Amɛ ma leŋ dı á gbıyalı abee
paanʋʋ hʋ aa bı kaŋ sıbʋl. Paanʋʋ no rɛ yaa wıtıı abee tıpʋlʋŋ.
9 Teŋ hʋ ŋ gyı aa saba tıya ma tıyaŋ, ŋ gyı bası tıya ma a baa dı ma lıı ma tıı nala
hʋ aa yaa sɔŋsɔŋ wıya tıyaŋ nɛ.
10 Ŋ bı baa ma ta kı laŋŋı dʋnıya nala aa yaa bisiŋ wıya tıyaŋ, koo nala hʋ aa kaŋ
tıbal, koo gaala, koo vʋgımarıla tıyaŋ. Dı mıyaŋ nɛ baa ma ta kı laŋŋı nala no tıyaŋ,
ɛɛ kɛ ma bı sı we dʋnıya no tıyaŋ.
11 Amɛ wıı hʋ ŋ aa basa rɛ nyɛ: Ma ta kaŋ ma tıı mʋ mal nal hʋ aa baa dı ʋ laa
Wıısı wıya di rɛ aŋ kı yaa sɔŋsɔŋ wıya, koo a kaŋ tıbal, koo a kı marı vʋga, koo a
gɔllı kı kyogi nala fene, koo a yaa sınyʋwal, koo a yaa gaal. Ʋ bı maga dı ma bee iriŋ
nal no laŋŋı di kıdiiliye mɛ gba.
12 Ŋ tʋma daa yaa dı ŋ kı di nala hʋ aa bı yaa Krisitabiisi sarıya. Wıısı rɛ sı di ba
sarıya. Amɛ ma kɛ maga dı ma kı di dɔmɔŋ sarıya rɛ.
13 Beewıya, Wıısı teŋ tıyaŋ ba baa, “Ma lıı nıbɔŋ buloŋ ta ma tıyaŋ.”

6

Ɛɛ aa maga dı Krisitabiisi bası wıya kı marı dɔmɔŋ

1 Dı ma kıdıgı rɛ kaŋ wıı abee ʋ dɔŋtıına Krisitabiye, ʋ paalı bı maga dı ʋ tıına
kaŋ wıı hʋ mʋ nala hʋ aa bee kyʋwalı Wıısı lee dı ba bası. Amɛ ʋ maga dı ʋ tıına
kaŋ wıı hʋ mʋ Krisitabiisi lee rɛ dı ba bası marı ba dɔmɔŋ.
2 Ma bı gyıma anıı Wıısı nala rɛ sı di dʋnıya nala buloŋ sarıya? Dı mamaa rɛ
yaŋ sı di dʋnıya nala sarıya, bee rɛ sı tıŋ dı ma bı wuwo bası wıbiibiisi no kı marı
dɔmɔŋ?
3 Ma bı gyıma anıı ámaa Wıısı nala rɛ sı di malıkası mɛ sarıya, aŋ yaŋ ko kı deŋ
dʋnıya wıbiibiisi no nyɛ?
4 Ɛɛwıya, dı wıı no iriŋ nɛ ko we ma balıya paga tıyaŋ, ʋ bı maga dı ma aa sii kaŋ
mʋ dʋnıya nala hʋ aa bı kaŋ lısınıı Krisitabiisi sıya tıyaŋ, dı ba marı wıı hʋ tıya
ma.
5 Ma wıı no yaa hıısı rɛ. Ɛɛ kɛ nıdıgı mɛ tuwo ma tıyaŋ a kaŋ wıgyʋŋ, dı wıı rɛ
ko we Krisitabiisi balıya paga tıyaŋ, dı ʋ wuwo bası a marı ba dɔmɔŋ koo?
6 Amɛ dı Wıısı nala balıya rɛ ko kaŋ wıı, kıdıgı aa kaŋ ʋ dɔŋtıına mʋ nala hʋ aa
bee kyʋwalı Wıısı lee rɛ ba laa wıı hʋ bası tıya ba, bee rɛ tıŋ gɛɛ.
7 Ma aa vala kaŋ dɔmɔŋ kı mʋ nala lee ba di ma dɔŋtıŋsı sarıya kı tıya ma gɛɛ,
ɛɛ daga anıı ma buloŋ nyʋgısa rɛ Wıısı ŋmanıı tıyaŋ. Dı nal lɛ yaa wıı kyogi ı, bee
rɛ tıŋ ı bı sı wuwo di kenyiri? Dı nal lɛ gırıma laa ı kıŋ, bee rɛ tıŋ ı bı sı wuwo leŋ
kıŋ hʋ tıya ʋ?
8 Amɛ ma tıı gʋla yaa wıya kı kyogi dɔmɔŋ nɛ, a firimi kı laa dɔmɔŋ kına mɛ. Ma
dɔŋtıŋsı Krisitabiisi rɛ gba ma kı yaa gɛɛ.

9 Wıtıı rɛ ŋ bası kı tıya ma. Ma ta kı mʊrı ma tıı. Beewıya, ma bı gyıma anıı
nıbɔŋ buloŋ bı sı wuwo gyʊʊ Wıısı koro hʊ? Nala hʊ aa yaa sɔŋsɔŋ wıya, koo nala
hʊ aa marı vʊga, koo nala hʊ aa gɔllı kı kyɛ nala haana, koo baala koo haana balıya
aa gʊl kı kyɛ dɔmɔŋ,
10 abee gaala abee tıbal tımma, abee sınyʊwala, abee nala hʊ aa kyogi nala fene,
abee nala hʊ aa firimi kı laa nala kına, nala no kıdıgı buloŋ bı sı wuwo gyʊʊ Wıısı
koro hʊ tıyaŋ.
11 Ma badɔmɔŋ fa aa yaa wıya no rɛ. Amɛ Wıısı sası ma wıbɔmɔ ta rɛ. Wıısı rɛ tıŋ
ma. Á Tıına Yesu Krisita nyubaanıŋ, abee á Tıına Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ,
ma bırımı tıpʊlʊŋ tımma rɛ, a bı kaŋ wıkyogii buloŋ Wıısı sıya tıyaŋ.

Ʊ bı maga dı á kı sɔnnı

12 Ŋ kaŋ ŋmanıı rɛ ŋ aa sı wuwo yaa wıı kɛ buloŋ ŋ aa kyɛ. Amɛ ŋ wıyaalıya
buloŋ daa rɛ aa kaŋ tɔnɔ tıya ŋ. Ŋ kaŋ ŋmanıı rɛ ŋ aa sı wuwo yaa wıı buloŋ ŋ aa
kyɛ, amɛ ŋ bı sı leŋ dı wıı buloŋ kana ŋ bırımı ʊ yoŋ.
13 Kıdiiliye wıya rɛ tıŋ luwol we doŋ, luwol wıya mɛ rɛ tıŋ kıdiiliye we doŋ. Wıtıı
rɛ, amɛ ba buloŋ kaŋ kyɛɛ rɛ Wıısı aa sı leŋ ba yaa waasʊ. Wıısı bı kpaa teŋ tıya
nihuwobiŋ dı ʊ kaŋ kı sɔnnı, amɛ ʊ baa dı ʊ kaŋ ʊ teŋ a tʊma kı tıya ʊ rɛ. Beewıya
Wıısı rɛ tıŋ ʊ teŋ hʊ mɛ.
14 Wıısı dee tıyaŋ nɛ ʊ kyisi á Tıına Krisita sʊʊ tıyaŋ. Ʊ sı kyisi ma mɛ sʊʊ tıyaŋ.
15 Ma bı gyıma anıı ma tenni yaa Krisita teŋ logiŋ kıdıgı rɛ? Ma bıına anıı ma yaŋ
sı wuwo kpa Krisita teŋ logiŋ kıdıgı a mʊ mal gyaŋtıra teŋ tıyaŋ koo? Ba mʊra rɛ!
16 Koo ma bı gyıma anıı dı baal lɛ kaŋ gyaŋtıra pıŋ, ba buloŋ bırımı nıdıgı rɛ?
Beewıya Wıısı teŋ tıyaŋ ba bası polli rɛ a baa, “Baal bee ʊ haaŋ sı yaa kıdıgı.”
17 Ɛɛ tıı rɛ nal hʊ aa kaŋ ʊ tıı mʊ mal á Tıına Krisita tıyaŋ, ʊ bee Krisita yaa kıdıgı
rɛ ʊ hakıla tıyaŋ.
18 Ma lıı ma tıı sɔŋsɔŋ tıyaŋ. Wıbɔŋ kɛ buloŋ nihuwobiŋ aa yaa, ʊ bee kyogi ʊ teŋ,
amɛ nal hʊ buloŋ aa sɔnnı, ʊ tıına yaa wıbɔŋ kı kyogi ʊ tıı teŋbii rɛ.
19 Ma bı gyıma anıı ma tenni yaa Wıısı Wiyesi Welii hʊ ʊ aa kpaa we ma tıyaŋ
dıya rɛ? Ma bı tıŋ ma tıı. Wıısı rɛ tıŋ ma.
20 Wıısı kpaa ʊ kyal lɛ a yɔbɔ ma. Ɛɛwıya, ma kaŋ ma teŋbiye kı yaa wıya hʊ aa
fıyɛlı Wıısı teŋ.

7

Haaŋ Kpayı

1 Wıya hʊ ma aa saba a pıyɛsı hʊ, nyɛ kɛ, ŋ aa kyɛ dı ŋ gyʊʊ ba tıyaŋ nɛ a kyɛ ba
sii. Ʊ yaa wıwelii rɛ dı baal buloŋ fa ta kpaa haaŋ.
2 Amɛ akuu sɔŋsɔŋ aa yʊga wıya, ʊ maga dı baal buloŋ kpa haaŋ nɛ, dı haaŋ buloŋ
mɛ yal bala.
3 Ʊ maga dı baal bee ʊ haaŋ kpa ba tıı kı tıya dɔmɔŋ nɛ, a kı yaa dɔmɔŋ teŋfıyɛl
wıya.
4 Haaŋ bı tıŋa ʊ tıı, ʊ bala hal tıyaŋ, baal mɛ bı tıŋa ʊ tıı, ʊ haaŋ hal tıyaŋ.
5 Dı baal lɛ aa kyɛ dı ʊ kyɛ ʊ haaŋ, ʊ bı maga dı haaŋ hʊ vıya, dı haaŋ mɛ rɛ aa kyɛ
dı ʊ bala pına ʊ, ʊ bı maga dı ʊ bala mɛ vıya. Amɛ kyaha dı ba buloŋ balıya vʊʊla
anıı ba bı sı kyɛ dɔmɔŋ a maga kyɛyɛ baŋmana, ka dı ba kpa ba tıı buloŋ we Wıısı
kyʊwalıı tıyaŋ. Amɛ dı ba Wıısı kyʊwalıı saŋa hʊ ko teŋ, ʊ maga dı ba bıl piili kı
laŋŋı wasa rɛ. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı Sıtaanı ta wuwo na ŋmanıı a kaŋ ba we wıbɔmɔ yayı
tıyaŋ, akuu ba aa bı wuwo kı kaŋ ba tıı wıya.
6 Wıya no ŋ aa bası kı tıya ma, ʊ bı kıı nıı mıra rɛ ŋ biŋ kı tıya ma. Ŋ ta kı kyagılı
ma rɛ.

7 Wɪtɪɪ rɛ, ŋ kyɛrɪ rɛ fa yaa dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ ta kpaa haaŋ anɪɪ ŋ mɛ aa bɪ kpaa haaŋ nyɛ. Amɛ nal buloŋ bee Wɪɪsɪ aa kpaa wɪɪ tɪya ʊ rɛ. Wɪɪsɪ aa kpa wɪɪ kɪdɪgɪ tɪya nal kɪdɪgɪ rɛ, aŋ kpa wɪdʊma a tɪya nal kɪdɪgɪ mɛ.
8 Ɲ yaŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ tɪya ma boŋgyomo abee haboŋgyomo abee ma lohaana rɛ anɪɪ dɪ mamaa rɛ fa kɪɪ ŋ, a ta paa haana koo a yal balama, ʊ fa sɪ weliye.
9 Amɛ dɪ mamaa rɛ bɪ sɪ wuwo kaŋ ma tɪɪ, baala paa haana, ka dɪ haana hʊ mɛ yala balama. Beewɪya, dɪ baal lɛ kpaa haaŋ, koo dɪ haaŋ nɛ yal bala, ʊ rɛ kpɪya ma aa leŋ baala wɪya koo haana wɪya we ma hakɪllɪ tɪyaŋ, a kɪ dɔŋ ma.
10 Ma nala hʊ aa kaŋ haana abee balama, wɪɪ no ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ nyɛ, ŋ tɪɪ daa rɛ aa basɪ. Ʊ lɪɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ lee rɛ: Haaŋ bɪ maga dɪ ʊ vɪya ʊ bala,
11 amɛ dɪ haaŋ nɛ ko vɪya aŋ vɪya ʊ bala, ʊ maga dɪ ʊ ta bɪl yal bala rɛ, ka dɪ ʊ hɔŋ a yaa haboŋgyoŋ. Dɪ ʊ rɛ naa dɪ ʊ bɪ sɪ wuwo hɔŋ boŋgyori hʊ, ʊ maga dɪ ʊ mɪɪgɪ mʊ ʊ balbɪnɪɪ hʊ lee rɛ, dɪ ba mɪɪgɪ marɪ dɔmɔŋ. Baal buloŋ mɛ bɪ maga dɪ ʊ vɪya ʊ haaŋ.
12 Ma nɪkaalɪya hʊ mɛ, mɪyaŋ Pɔɔl tɪɪ mɛ aa kaŋ wɪɪ dɪ ŋ basɪ tɪya ma rɛ nyɛ. Á Tɪɪna Wɪɪsɪ lee daa ʊ lɪɪ. Dɪ Krisitabiye rɛ kaŋ haaŋ aa bɪ laa Yesu wɪya di, ka dɪ haaŋ hʊ laa nyʊwa anɪɪ ʊ bee ʊ bala hʊ hɔŋ, baal hʊ bɪ maga dɪ ʊ vɪya ʊ.
13 Dɪ haaŋ aa yaa Krisitabiye mɛ rɛ kaŋ bala hʊ aa bɪ laa Yesu wɪya laa di, ka dɪ baal hʊ laa nyʊwa dɪ ʊ beel-ʊ hɔŋ, ʊ bɪ maga dɪ haaŋ hʊ vɪya ʊ.
14 Beewɪya dɪ haaŋ nɛ laa Yesu wɪya di aŋka ʊ bala bɪ laa di, amɛ akuu haaŋ hʊ wɪya, baal hʊ mɛ gyʊʊ Wɪɪsɪ sɔŋ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ, dɪ baal lɛ laa Yesu wɪya di aŋka ʊ haaŋ bɪ laa di, amɛ akuu baal hʊ wɪya, haaŋ hʊ mɛ gyʊʊ Wɪɪsɪ sɔŋ tɪyaŋ nɛ. Dɪ gɛɛ fa daa, ba biisi fa sɪ yaa bisiŋ tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Amɛ ba aa kɪɪ nyɛ, ba biisi mɛ sɪ gyʊʊ Wɪɪsɪ sɔŋ tɪyaŋ.
15 Amɛ dɪ baal koo haaŋ aa bɪ yaa Krisitabiye rɛ aa kyɛ dɪ ʊ vɪya ʊ haaŋ koo ʊ bala aa yaa Krisitabiye, ŋmanɪɪ we doŋ. Wɪya no iriŋ tɪyaŋ, wɪɪ buloŋ bɪ tɔɔ Krisitabiye hʊ ŋmanɪɪ. Beewɪya Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ á hɔŋ abee laaŋfɪya rɛ.
16 Ɪ haaŋ hʊ aa yaa Krisitabiye, ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa gyɪma dɪ ɪ wɪya daa sɪ tɪŋ dɪ Wɪɪsɪ laa ɪ bala hʊ aa bɪ yaa Krisitabiye ta? Ɪ baal hʊ mɛ aa yaa Krisitabiye, ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa gyɪma anɪɪ ɪ wɪya daa sɪ tɪŋ dɪ Wɪɪsɪ laa ɪ haaŋ hʊ aa bɪ yaa Krisitabiye ta?
17 Wɪɪ no tɪyaŋ, lee hʊ ɪ fa aa sɪna ka Wɪɪsɪ leŋ ɪ ko laa Yesu wɪya di, abee wɪɪ hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ɪ, ʊ maga dɪ ɪ ha sɪŋ ba tɪyaŋ nɛ. Wɪya no tɪɪ rɛ ŋ aa kpa kɪ daga Krisitabiisi aa we lee kɛ buloŋ ŋ aa mʊwa tɪyaŋ.
18 Dɪ nal lɛ fa keri ʊ peŋ aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ʊ ta leŋ dɪ gɛɛ kɪ dɔmɔ ʊ. Dɪ nal mɛ rɛ bɪ kere ʊ peŋ aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ʊ ta kɪ yaa kparaama dɪ ʊ keri ʊ peŋ.
19 Beewɪya dɪ ɪ keri ɪ peŋ koo dɪ ɪ bɪ kere ɪ peŋ, ba buloŋ yaa wɪdɪgɪ rɛ Wɪɪsɪ kɛ lee. Amɛ wɪɪ hʊ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ yaa dɪ ma kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ saŋa buloŋ.
20 Lee hʊ nal buloŋ fa aa sɪna aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ʊ tɪɪna ha sɪŋ doŋ.
21 Dɪ ɪ rɛ fa yaa yoŋ aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ta leŋ dɪ ɛɛ wɪya kɪ dɔm-ɪ. Amɛ dɪ ɪ rɛ naa ŋmanɪɪ ɪ aa sɪ wuwo kpa a tɪŋa ɪ tɪɪ, sii sɪŋ bɪŋbaŋ.
22 Yoŋ hʊ buloŋ aa laa á Tɪɪna Krisita wɪya di, ʊ tɪɪna tɪŋa ʊ tɪɪ rɛ Krisita lee. Ɛɛ tɪɪ rɛ nal hʊ fa aa tɪŋa ʊ tɪɪ aŋ na ko laa Krisita wɪya di, ʊ bɪrɪmɪ Krisita yoŋ nɛ.
23 Wɪɪsɪ leŋ Krisita kpaa ʊ kyal lɛ a yɔbɔ ma. Ɛɛwɪya, ma ta yaa nihuwobisi yosi.
24 Ɲ naabalɪya, lee hʊ nal buloŋ aa sɪna aŋ na ko laa Yesu wɪya di, ʊ maga dɪ ʊ ha sɪŋ doŋ tɪɪ rɛ, beewɪya wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ɪ yaa rɛ gɛɛ.
25 Ma basɪ baala ha aa bɪ paa haana, abee haana ha aa bɪ yala balama mɛ wɪya rɛ. Lagɪlagɪ no, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ kyɛ doŋ mɛ sii rɛ. Amɛ Wɪɪsɪ bɪ basɪ wɪɪ buloŋ tɪya ŋ nala no lugo tɪyaŋ. Amɛ Wɪɪsɪ fáá ŋ sikii rɛ, a leŋ ŋ yaa nal ma aa sɪ wuwo laa di. Ɛɛ wɪya ŋ tɪɪ hakɪla wɪɪ rɛ ŋ kɪ kyɛ dɪ ŋ basɪ nala no lugo tɪyaŋ.

26 Akuu lagılagı no taŋha hʋ aa deye wıya, dı baal lɛ bı kpa haaŋ, ʋ rɛ kpıya.
27 Dı ı rɛ ko kaŋ haaŋ, ta ko kı vıya ʋ. Dı ı rɛ ko bı kaŋ haaŋ mɛ, ta bıl ko kı kpa haaŋ.
28 Amɛ dı ı rɛ kpaa haaŋ, ı bı yaa wıbɔŋ. Dı hatoluu mɛ ha aa bı yala bala rɛ yal bala, ʋ bı yaa wıbɔŋ. Amɛ baala hʋ aa paa haana abee haana hʋ aa yala balama, ba sı na tʋwara dʋnıya no tıyaŋ. Ŋ bee kyɛ dı ma gyʋʋ tʋwara no tıyaŋ.
29 Ŋ naabalıya, wıı hʋ ŋ aa bası rɛ nyɛ: Á bıl bı sı pıısı dʋnıya no tıyaŋ. Ɛɛwıya, nala hʋ aa kaŋ haana, ʋ maga dı ba kıı gɛɛ anıı ba bı kaŋ haana.
30 Nala hʋ aa wıı, ʋ maga dı ba kıı gɛɛ rɛ anıı ba tısı aa bı kyogo. Nala hʋ mɛ aa mʋŋ, ʋ maga dı ba kıı gɛɛ rɛ anıı ba tenni aa bı fıyɛla. Nala hʋ mɛ aa yɔbɔ kına, ʋ maga dı ba kıı gɛɛ rɛ anıı kına hʋ ba aa yɔbɔ bı yaa ba kına.
31 Nala hʋ aa we dʋnıya wıkanıya tıyaŋ a kı yaa, ʋ maga dı ba kıı gɛɛ rɛ anıı ba tuwo ba tıyaŋ. Dʋnıya no aa kıı nyɛ gyınaŋ, ʋ aa mʋ tenii rɛ.
32 Ŋ bee kyɛ dı wıya kı dɔŋ ma. Baal hʋ aa bı kaŋ haaŋ, ʋ aa kpa ʋ nyuu buloŋ we á Tıına tʋma tıyaŋ nɛ, a kı yaa gɛɛ buloŋ ʋ aa wuwo, dı á Tıına Yesu teŋ fıyɛlı.
33 Amɛ baal hʋ aa kaŋ haaŋ, ʋ aa kpa ʋ nyuu buloŋ we dʋnıya wıkanıya tıyaŋ nɛ, beewıya ɛɛ hʋ ʋ aa sı yaa dı haaŋ hʋ teŋ fıyɛlı wıya dʋŋ nɛ aa kyıla ʋ.
34 Ka ʋ hakıla mɛ aa bı sıŋ wıdıgı tıyaŋ. Haaŋ hʋ ha aa bı yal bala, koo hatoluu hʋ ha aa bı gyıŋ baal, ʋ aa kpa ʋ teŋbii bee ʋ hakıla buloŋ nɛ a we á Tıına Krisita tʋma tıyaŋ, a kı lʋga dı ʋ yaa tıpʋlʋŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ. Amɛ haaŋ hʋ aa kaŋ bala, dʋnıya no wıkanıya rɛ aa we ʋ hakıla tıyaŋ, beewıya ɛɛ hʋ ʋ aa sı yaa dı ʋ bala teŋ fıyɛlı dʋŋ wıya rɛ aa kyıla ʋ.
35 Ma tıı pɛyi wıya rɛ tıŋ ŋ kı bası wıya no buloŋ. Ʋ bı kıı nıı ŋ aa fıl ma rɛ dı ma ta kı yaa ma wıkyɛɛlıya. Amɛ ŋ aa kyɛ dı ma kı yaa wıya hʋ aa kpaa ŋmanıı rɛ, a kpa ma tıı abee ma wıı buloŋ a tıya á Tıına Yesu Krisita.
36 Dı baal bee haaŋ nɛ wee nyʋwa anıı ba sı yala dɔmɔŋ, aŋ ha ta kpa biŋ maakyiye, ka dı baal hʋ na anıı ʋ bı wuwo kı kaŋ ʋ tıı haana lugo tıyaŋ, koo ʋ na anıı dı haaŋ hʋ aa hıyası, dı ʋ rɛ aa kyɛ, ʋ aa wuwo ʋ kpa ʋ rɛ. Ʋ gɛɛ bı yaa wıbɔŋ.
37 Amɛ dı baal mɛ we doŋ, a gyıma ʋ hakıla tıyaŋ anıı ʋ sı wuwo we doŋ aŋ bı kpaa haaŋ, ka dı ʋ bı kıı nıı ba fıla ʋ rɛ, aŋ yaa nıı ʋ aa gyıŋ ʋ tıı kanıı haana lugo tıyaŋ nɛ tıŋ, ɛɛ kɛ dı ʋ rɛ vıya hatoluu hʋ ʋ fa aa kyɛ dı ʋ kpa mɛ, ʋ tıına mɛ yaa wıı aa kpaa ŋmanıı rɛ.
38 Ɛɛwıya, dı baal lɛ kpaa haaŋ, ʋ yaa weliŋ nɛ, amɛ baal hʋ aa bı kpa haaŋ, ʋ rɛ yaŋ marı yaa weliŋ.
39 Haaŋ aa kaŋ bala bı tıŋa ʋ tıı, dı ʋ bala rɛ ha we ʋ mııbol tıyaŋ. Amɛ dı ʋ bala hʋ rɛ ko sʋba, ʋ kaŋ ŋmanıı rɛ dı ʋ bıl yala baal hʋ buloŋ ʋ aa kyɛ. Amɛ ʋ maga dı ʋ yala nal hʋ aa yaa Krisitabiye rɛ.
40 Dı ŋ kɛ dʋŋ nɛ, ʋ fa ta bıl yal bala. Ɛɛ rɛ ʋ sı hɔŋ abee teŋfıyɛlʋʋ. Ŋ gyıma anıı Wıısı Wiyesi Welii hʋ we ŋ mɛ tıyaŋ nɛ.

8

Vʋga kına dii wıya

1 Ma pıyɛsı ŋ vʋga kıdiiliye mɛ wıya rɛ. Lagılagı no, ŋ aa kyɛ dı ŋ bası ba mɛ wıya rɛ. Ʋ yaa wıtıı rɛ anıı á buloŋ kaŋ wıgyʋŋ nɛ. Wıgyʋŋ no iriŋ aa leŋ nihuwobiŋ ŋmaa ʋ bembii a kı daga ʋ tıı rɛ, amɛ kyori dʋŋ nɛ aa wuwo leŋ Krisitabiisi kyiyeli dɔmɔŋ a sıŋ weliŋ Wıısı ŋmanıı tıŋıı tıyaŋ.
2 Nal hʋ aa bıına anıı ʋ kaŋ wıgyʋŋ nɛ, ʋ tıına bı gyıŋ wıı buloŋ, beewıya, wıgyʋŋ hʋ fa aa maga dı ʋ kana daa ʋ kana gɛɛ.
3 Amɛ nal hʋ aa kyo Wıısı, Wıısı gyıŋ ʋ tıına rɛ.

4 Ɛɛwıya, ma leŋ dı á na dı ʋ maga dı á kı di vʋga kıdiiliye rɛ koo ʋ bı maga. Á
tıı gyıma rɛ weliŋ anıı vʋga bı kaŋ tɔnɔ buloŋ dʋnıya no tıyaŋ. Á gyıma mɛ rɛ anıı
wıısı buloŋ bıl tuwo a lıı Naabidiye Wıısı hal.
5 Nala badɔmɔŋ baa dı vʋga we taŋha nyuu tıyaŋ daha rɛ, wıısını mɛ we wıısınyuu
tıyaŋ. Ba kɛ laa di rɛ anıı wıgyamaa abee tııŋgyamaa rɛ we doŋ.
6 Amɛ ámaa Krisitabiisi kɛ lee, Wııdıgı dʋŋ nɛ we doŋ. Ʋ rɛ yaa á kuwo Wıısı hʋ
aa ta kıŋ buloŋ aa we doŋ. Ʋ rɛ tıŋ ma. Tıına buloŋ mɛ tuwo dı á Tıına Yesu Krisita
dʋŋ daa. Ʋ tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a taa kıŋ buloŋ. Ʋ tıyaŋ nɛ á tıŋa a kaŋ mııbol mɛ.
7 Amɛ nala buloŋ daa gyıŋ wıtıı no. Nala badɔmɔŋ ha kpaa ba nyuni buloŋ we
vʋga tıyaŋ nɛ kıŋkaŋ. Ɛɛ rɛ tıŋ abee gyınaŋ buloŋ, dı ba aa rɛ ko di haŋ kıdiiliye
hʋ iriŋ, ba ha aa kı bıını anıı vʋga kıdiiliye rɛ. Ba hakıllı ha bı deye Wıısı ŋmanıı
tıyaŋ. Ɛɛwıya, dı ba aa rɛ ko di vʋga kına, ba aa kı bıını anıı ba dii bisiŋ kına rɛ.
8 Kıdiiliye bı sı wuwo leŋ dı Wıısı bee nihuwobisi paga wıya marı weliye. Dı ámaa
rɛ aa di kıdiilii ka buloŋ koo dı ámaa rɛ aa sıŋ badɔmɔŋ aŋ kı di badɔmɔŋ, ɛɛ tuwo
wıı buloŋ Wıısı lee.
9 Ma nala hʋ aa laa Wıısı wıya di, a gyıma anıı ma sı wuwo di kıŋ buloŋ, ma fıyɛlı
ma sıya weliŋ, dı ma wıyaalıya ta ko leŋ Krisitabiisi hʋ ha aa bı waa Wıısı wıya
tıyaŋ weliŋ ko gyʋʋ wıbɔmɔ yayı tıyaŋ.
10 Dı Krisitabiisi hʋ aa bı waa Wıısı wıya tıyaŋ kıdıgı rɛ naa ma nala hʋ aa waa
Wıısı wıya tıyaŋ kıdıgı dı ʋ hɔŋ vʋga lımarıı, a kı di vʋga kıdiiliye hʋ, ma bı gyıma
anıı ʋ mɛ sı kyesi a kı di kına no koo?
11 Akuu ı wıgyʋŋ kıŋkaŋ wıya, ı naabiye hʋ wıya Krisita aa sʋba, ka ʋ laadii ha bı
deye weliŋ, nyʋgısa rɛ.
12 Ɛɛwıya, dı kıdiiliye hʋ ma aa dii rɛ sı kaŋ ma nımmabalıya Krisitabiisi hakıllı
vʋgımı, ma yaa wıı kyogi ba rɛ. Ʋ gɛɛ mɛ, Krisita tıı rɛ ma yaa wıı kyogi gɛɛ.
13 Ɛɛwıya, dı kıdiiliye hʋ ŋ aa sı di rɛ sı leŋ dı ŋ naabiye yaa wıbɔŋ, ɛɛ kɛ ŋ bı sı
maakyiye di haŋ kıdiiliye hʋ, beewıya ŋ bee kyɛ dı ŋ naabiye yaa wıbɔŋ.

9

Wıya hʋ aa maga dı Yesu kpambıya kı yaa

1 Ma aa naa ŋ nyɛ, ŋ bı tıŋa ŋ tıı? Ŋ bı yaa Yesu Krisita kpambıya? Ŋ ha bı naa á
Tıına Yesu? Ma daa yaa tɔnɔ hʋ aa lıı ŋ Wıısı tʋma tʋmıı tıyaŋ?
2 Dı nala badɔmɔŋ nɛ baa ŋ bı yaa Wıısı kpambıya mɛ, amɛ ma kɛ lee ŋ yaa rɛ.
Ma aa laa á Tıına Yesu wıya di ma beel-ʋ yaa kıdıgı wıya, mamaa rɛ yaa magıl hʋ
aa dagı anıı ŋ yaa Krisita kpambıya rɛ.
3 Ɛɛwıya, dı nal buloŋ nɛ ko kı kyogi ŋ feŋ anıı ŋ bı yaa Yesu Krisita kpambıya,
nyɛ rɛ ŋ aa kpa, a bası laa ŋ tıı.
4 Ŋ aa gɔllı bası Wıısı wıya kı tıya nala nyɛ, ɛɛ kɛ ʋ bı maga dı ba kı tıya ŋ nyʋwa
kıdiiliye koo?
5 Ɛɛ kɛ, ŋ aa gɔllı kı bası Wıısı wıya nyɛ, ŋ kɛ bı kaŋ ŋmanıı dı ŋ kpa haaŋ aa yaa
Krisitabiye dı ʋ kı tıŋ ŋ hal anıı ŋ dɔŋtıŋsı Yesu Krisita kpambısı hʋ badɔmɔŋ abee
Yesu nımmabalıya abee Piita aa yaa gɛɛ koo?
6 Koo ŋ bee Banabaası dʋŋ nɛ maga dı á kı bası Wıısı wıya, aŋ ha tʋma kı kyɛ á
nyʋwa kıdiiliye?
7 Laalyuwol bee rɛ we doŋ a tʋŋ kı tuŋ ʋ tıı? Pıparı bee rɛ bee di ʋ tıı panyʋwa
kına? Nɔdaal bee rɛ bı faa ʋ tıı nʋsı ıl kı nyʋwa?
8 Wıı no ŋ aa bası nyɛ, ʋ bı yaa nihuwobiŋ hakıla dʋŋ wıı, beewıya Wıısı mırısı
hʋ Moosi aa saba biŋ Wıısı Teŋ tıyaŋ mɛ bası wıı no tıı rɛ?
9 Mırısı hʋ Moosi aa saba biŋ tıyaŋ, ba basa a baa
“Ba bee vʋwa nɔpalıı hʋ aa ŋmaa mıya nyʋwa.”

Nɔpalıı hʊ wıya daa kyıla Wıısı.
10 Wıısı aa bası wıı no, ámaa rɛ ʊ kı daga gɛɛ. Wıtıı rɛ ámaa rɛ ʊ kı daga. Pıpara
abee kʊkʊnna buloŋ kaŋ bayıyɛla rɛ anıı ba kaŋ ba tol lɛ kıkʊmıya hʊ tıyaŋ.
11 Ɛɛ tıı rɛ, Wıısı wıweliye hʊ á aa basa tıya ma, ba kıı gɛɛ anıı kıdoho rɛ á kpa doho
ma tıyaŋ gɛɛ. Ɛɛwıya, dı mamaa rɛ aa kyiyeli ma abee dʊnıya kına, ma ta bıına anıı
mɛ yaa kı parı rɛ.
12 Dı mamaa rɛ aa kı kyiyeli nala badɔmɔŋ, á kɛ gba paalı maga dı ma kı kyiyeli
ma a baŋ ba rɛ. Amɛ á kɛ bı kpaa ʊ anıı ʊ yaa kparaama rɛ dı ma kyiyeli ma. Á
kaŋ kenyiri hʊ aa maga rɛ á wıı buloŋ tıyaŋ, dı gɛɛ wuwo suri ŋmanıı dı Krisita
wıweliye pele lee hʊ buloŋ aa maga lagı.
13 Nal buloŋ aa di ʊ tʊma lee rɛ. Ma gyıma anıı nal hʊ aa tʊŋ tʊma Wııkyʊwaldııbal
hʊ tıyaŋ, doŋ nɛ ʊ kı di, ka nala hʊ mɛ aa kpʊʊ pʊsı kı tıya Wıısı kogu hʊ nyuu
tıyaŋ, ba mɛ kaŋ tol lɛ pʊsı hʊ tıyaŋ.
14 Ɛɛ tıı rɛ á Tıına Krisita mɛ baa dı nala hʊ aa bası Wıısı wıya, dı ba mɛ tıŋ doŋ a
kı na ba kıdiiliye.

15 Amɛ ŋ ha bı tıŋ ŋmanıı no a kı kyɛ ŋ kıkyɛɛlıya. Ŋ aa sabı teŋ no kı tıya ma
nyɛ, ʊ bı kıı nıı ŋ aa yıyɛlı nıı ma yaa wıya no tıya ŋ nɛ. Ŋ aa sʊba rɛ kpıya nal
kıdıgı buloŋ aa kpaa kıŋ tıya ŋ, dı gɛɛ leŋ dı ŋ bı sı wuwo daga ŋ tıı ŋmanıı no ŋ
aa tıŋ tıyaŋ.
16 Amɛ ŋ bı kaŋ ŋmanıı dı ŋ kı daga ŋ tıı akuu ŋ aa bası Wıısı wıweliye hʊ wıya.
Beewıya, ʊ yaa fılıı rɛ dı ŋ kı bası Wıısı wıya. Ba sı lɔrı ŋ tıyaŋ dı mıyaŋ nɛ vıya
Wıısı wıweliye hʊ basıı.
17 Dı ʊ fa kıı nıı ŋ tıı kyɛrı tıyaŋ nɛ ŋ kı bası Wıısı wıya, ɛɛ rɛ ŋ fa sı kı kyɛ dı ŋ
laa tuno. Amɛ ŋ tıı kyɛrı tıyaŋ daa, Wıısı rɛ lıı ŋ a kpa tʊma no we ŋ nosi tıyaŋ ŋ
kı tʊma.
18 Ŋ tuno rɛ yaŋ yaa bee? Ŋ tuno rɛ yaa dı ŋ bası Wıısı wıweliye hʊ a tıya ma aŋ
ta laa kıŋ buloŋ. Nyɛ daga anıı ŋ bee laa tuno hʊ aa maga dı ŋ laa akuu ŋ aa bası
Wıısı wıweliye hʊ wıya.

19 Ŋ tıŋa ŋ tıı rɛ. Ŋ bı yaa nal buloŋ yoŋ. Amɛ ŋ kaŋ ŋ tıı bırımı nal buloŋ yoŋ nɛ
dı ŋ wuwo na nala yʊga dı ba ko tıŋ Yesu Krisita.
20 Dı mıyaŋ nɛ ko mʊ Gyuuma lee, ŋ aa kaŋ ŋ tıı bırımı gyuu rɛ, dı ŋ wuwo bası
Wıısı wıya tıya ba, dı ba ko tıŋ Wıısı. Dı mıyaŋ nɛ ko mʊ nala hʊ aa tıŋ Moosi
mırısı hʊ lee, ŋ aa kaŋ ŋ tıı bırımı ba kıdıgı rɛ, amɛ ŋ hakıla tıyaŋ kɛ ŋ tıı gyıma
anıı ŋ bee tıŋ ba ŋmanıı hʊ. Ŋ aa yaa gɛɛ rɛ dı ŋ wuwo leŋ dı ba badɔmɔŋ ko tıŋ
Yesu Krisita.
21 Ɛɛ tıı rɛ, dı mıyaŋ nɛ ko mʊ nala hʊ aa bı yaa Gyuuma lee, ŋ aa kaŋ ŋ tıı bırımı
ba kıdıgı rɛ, aŋ ta bee tıŋ Gyuuma mırısı hʊ dı ŋ wuwo leŋ dı ba badɔmɔŋ ko tıŋ
Yesu Krisita. Wıı no bı kıı nıı ŋ bee tıŋ Wıısı mırısı hʊ. Amɛ ŋ kɔnı aa tıŋ wıya hʊ
Krisita aa basa rɛ.
22 Dı mıyaŋ nɛ ko mʊ nala hʊ Wıısı laadii ha aa bı deye lee, ŋ aa kaŋ ŋ tıı bırımı
ba kıdıgı rɛ, dı ŋ wuwo leŋ dı ba ko tıŋ Yesu Krisita. Dı mıyaŋ nɛ ko mʊ nala irıŋ
buloŋ lee, ŋ aa kaŋ ŋ tıı bırımı ba kıdıgı rɛ, a kpa ŋmanıı hʊ buloŋ ŋ aa sı kpa dı ŋ
wuwo leŋ dı ba badɔmɔŋ ko tıŋ Yesu Krisita.
23 Wıya no buloŋ ŋ aa yaa nyɛ, Wıısı wıweliye hʊ rɛ ŋ kı kyɛ dı ba pel lee buloŋ.
Dı gɛɛ wuwo leŋ dı ŋ mɛ pɛ na wıweliye hʊ nala hʊ aa laa Wıısı wıweliye hʊ dı aa
sı na Wıısı lee.

24 Ma buloŋ gyıma anıı dı nıgyamaa rɛ aa fá, amɛ ba tıyaŋ nıdıgı rɛ aa mʊ di.
Ɛɛwıya, nal buloŋ kı fá ʊ fáyı buloŋ, dı ʊ yaa nal hʊ aa sı fá mʊ di kıŋ hʊ wıya ma
aa fá.

25 Fɪfaal buloŋ ba aa dagɪ, ʊ aa wuwo kaŋ ʊ tɪɪ rɛ wɪɪ kɛ buloŋ tɪyaŋ, dɪ ʊ wuwo
fá a di. Amɛ ʊ aa yaa wɪya no buloŋ dɪ ʊ mʊ laa kɪŋ aa sɪ kyogi rɛ. Amɛ ámaa
Krisitabiisi kɛ aa tuŋ Krisita tʊma dɪ á mʊ laa kɪŋ aa bɪ sɪ maakyiye kyogi rɛ.
26 Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ fá kɪ mʊ sɪdeŋ, a kɪ deŋ lɪmʊtenii hʊ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nal aa
ŋmaa kyɔrɪya, ŋ bɪ viri ŋ noŋ kɪ ta waasʊ waasʊ.
27 Ŋ fɪla ŋ tɪɪ rɛ, a kana ŋ teŋbii bɪrɪmɪ ŋ yoŋ. Ŋ yaa gɛɛ rɛ dɪ ŋ ta ko basɪ Wɪɪsɪ
wɪweliye hʊ tɪya nala teŋ, ka dɪ ŋ tɪɪ bɪ kaŋ tol Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ.

10

Ma ta kɪ marɪ vʊga

1 Ŋ naabalɪya, ŋ aa kyɛ dɪ ma liisi mʊ pele wɪɪ hʊ gyɪ aa yaa á naabaala hʊ fa aa
tɪŋ Moosi hal pogo hʊ tɪyaŋ nɛ. Wɪɪsɪ gyɪ leŋ taal lɛ ko geesi tɔ ba buloŋ, a deŋ ba
nyuu weliŋ ba buloŋ mʊ kyol fuwobal hʊ ba aa yɪrɪ Fuwofɪyaŋ abee laaŋfɪya.
2 Taal hʊ gyɪ aa geesi tɔ ba buloŋ gɛɛ, abee ba buloŋ gyɪ aa kyol fuwo hʊ, gɛɛ rɛ
gyɪ daga anɪɪ ba buloŋ foo wɪɪkyʊwalnɪɪ rɛ, ba yaa Moosi hatɪnna.
3 Ba buloŋ nɛ gyɪ dii kɪdiiliye hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa tɪya ba.
4 Ba buloŋ mɛ rɛ gyɪ nyʊwa nɪɪ hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa leŋ ʊ lɪɪ bʊyɪ hʊ tɪyaŋ. Krisita tɪɪ
rɛ yaa bʊyɪ no, a gyɪ kɪ tɪŋ ba tɪyaŋ.
5 Abee gɛɛ buloŋ, ka Wɪɪsɪ teŋ gyɪ bɪ fɪyɛla ba gyeniŋ buloŋ nyuu tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ
ba gyɪ sʊba sʊba gyaasɪ pogo hʊ tɪyaŋ buloŋ.
6 Wɪya no buloŋ yaa wɪyaabiniye rɛ, dɪ ba kʊrɪsɪ á dɪgɪna dɪ á ta kpaa á hakɪllɪ we
wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ anɪɪ nala no fa aa yaa gɛɛ.
7 Ma ta kɪ marɪ vʊga anɪɪ á naabaala hʊ badɔmɔŋ gyɪ aa yaa gɛɛ. Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ
ba baa,
"Nala hʊ gyɪ hɔŋ di kɪdiiliye rɛ, a nyʊwa sɪŋ, aŋ sii gʊwa, a yaa wɪlaama."
8 Ʊ bɪ maga dɪ á kɪ yaa sɔŋsɔŋ wɪya, anɪɪ á naabaala hʊ badɔmɔŋ gyɪ aa yaa gɛɛ. Ɛɛ
rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ ba nala tusi-mɔlɪya abee boto sii sʊba kyɛdɪgɪ.
9 Ʊ bɪ maga dɪ á kɪ magɪsɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ anɪɪ ba badɔmɔŋ gyɪ aa magɪsɪ Wɪɪsɪ gɛɛ.
Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ dʊma dʊŋ ba kpʊ.
10 Ʊ bɪ maga dɪ á kɪ gʊrɪmɪ wɪya anɪɪ ba badɔmɔŋ gyɪ aa yaa gɛɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ
leŋ ʊ malɪka hʊ aa kpʊ nala ko kpʊ ba.
11 Wɪɪsɪ gyɪ yaa ba wɪya no rɛ, ʊ yaa kyagɪlɪ a tɪya nal buloŋ. Amɛ ba sabɪ wɪya no
biŋ dɪ ba kʊrɪsɪ á Krisitabiisi dɪgɪna rɛ. Beewɪya, á we saŋa hʊ tɪyaŋ dʊnɪya hʊ aa
kpaga tenii rɛ.
12 Ɛɛwɪya, nal buloŋ aa bɪɪna anɪɪ ʊ kɛ sɪŋ weliŋ nɛ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ, ʊ tɪɪna fɪyɛlɪ
ʊ sɪya weliŋ, dɪ ʊ ta ko tele.
13 Dɪ wɪɪ rɛ ko gyʊʊ ɪ, ʊ maga dɪ ɪ gyɪma anɪɪ ɪ dʊŋ tɪyaŋ daa ʊ piili. Ɛɛ tɪɪ rɛ aa puu
nihuwobisi buloŋ. Amɛ Wɪɪsɪ yaa wɪtɪɪ tɪɪna rɛ. Ʊ bɪ sɪ laa nyʊwa dɪ wɪɪ aa bana ɪ
gyʊʊ ɪ. Amɛ dɪ wɪɪ rɛ ha ko gyʊʊ ɪ, Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ aa tɪya ɪ dee dɪ ɪ wuwo kaŋ kenyiri,
aŋ ha daga ɪ ŋmanɪɪ hʊ ɪ aa sɪ tɪŋa a lɪɪ wɪɪ hʊ tɪyaŋ.
14 Ɛɛwɪya, ŋ kyaŋweliye, ma lɪɪ ma tɪɪ vʊga marɪɪ tɪyaŋ.
15 Ŋ gyɪma anɪɪ ma kaŋ wɪgyʊŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ basɪ wɪɪ no kɪ tɪya ma. Ma tɪɪ bɪɪnɪ
wɪɪ no na weliŋ.
16 Dɪ á ko kɪ di kɪdiiliye hʊ Krisita aa baa dɪ á di a kɪ liisi ʊ wɪya, á aa sʊla Wɪɪsɪ
rɛ, aŋ kpa nɪɪnyʊwagbaŋbiye hʊ, a buloŋ nyʊwa ʊ tɪya kɪna. Á aa yaa gɛɛ, ʊ daga
anɪɪ Krisita kyal tɪyaŋ, á beel-ʊ buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Dɪ ámaa rɛ ko kɪ kyaŋ paanʊʊ
hʊ mɛ, ʊ gɛɛ daga anɪɪ Krisita teŋbii tɪyaŋ, á beel-ʊ buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ.
17 Á yʊga rɛ, amɛ akuu á buloŋ aa kpa paanʊʊ dɪgɪ a kpaa dɔmɔŋ wɪya, á buloŋ
yaa kɪdɪgɪ rɛ.

18 Ma liisi Iziral tımma nala hʊ gyı aa kpʊ pʊsı a fisi kı tıya Wıısı wıya. Dı ba aa rɛ gyı ko kpʊ pʊna buloŋ, ba mɛ aa kyaŋ ba tol lɛ. Ɛɛ daga anıı ba bee Wıısı buloŋ yaa kıdıgı rɛ.
19 Wıı no ŋ aa basa, ʊ memii rɛ yaa bee? Ma bıına ŋ baa dı vʊga abee vʊga kıdiiliye yaa kına rɛ koo?
20 Aayı, wıı hʊ ŋ aa bası rɛ nyɛ: Dı vʊgımarıla rɛ marı ba vʊga, kıŋ kɛ buloŋ ba aa kpʊwa, ba aa kpʊ tıya gyıŋbɔmɔ rɛ. Wıısı daa ba aa kpʊ tıya. Ŋ yaŋ bee kyɛ dı ma bee gyıŋbɔmɔ pɛ wıı buloŋ.
21 Ma bee Wıısı bı sı wuwo pɛ nıınyʊwagbaŋbiye, aŋka dı ma bee gyıŋbɔmɔ mɛ bıl pɛ nıınyʊwagbaŋbiye. Ma bee Wıısı bı sı wuwo pɛ kıdigbaha, ka dı ma bee gyıŋbɔmɔ mɛ bıl kıdigbaha.
22 Koo á aa kyɛ dı á yaa dı Wıısı baaŋ sii rɛ? Koo á bıına anıı ámaa rɛ kaŋ dee te Wıısı?
23 Á kaŋ ŋmanıı rɛ á aa sı wuwo yaa wıı buloŋ, amɛ wıı buloŋ daa kaŋ tɔnɔ tıya ma. Wıı buloŋ mɛ daa kaŋ kyiyelii tıya ma, á Wıısı ŋmanıı tıŋıı tıyaŋ.
24 Nal buloŋ ta kyıla ʊ dʊŋ wıya, ʊ maga dı nal buloŋ kı liisi ʊ dɔŋtıŋsı wıkyɛɛlıya mɛ rɛ.
25 Ma sı wuwo kyaŋ namıya kɛ buloŋ ba aa yallı yɔbɔ tıyaŋ. Ma ta leŋ dı ʊ kyaŋıı wıya kı dɔŋ ma hakıllı nıı vʊgımarı namıya rɛ koo vʊgımarı namıya daa.
26 Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa rɛ a baa,
"Dʊnıya abee kına hʊ buloŋ aa we ʊ tıyaŋ, á Tıına Wıısı rɛ tıŋ ba."
27 Dı nal hʊ aa bee kyʊwalı Wıısı rɛ yırı ı dı ı ko di kına, dı ı rɛ ko kı kyɛ, mʊ di. Ta leŋ dı ı hakıla kı dɔmɔ ı kıdiiliye hʊ wıya, anıı ʊ maga dı ı di koo ʊ bı maga dı ı di.
28 Amɛ dı ı nal kıdıgı rɛ bası tıya ı anıı kıdiiliye hʊ yaa vʊga kına rɛ, ta diye, akuu nal hʊ aa bası tıya ı hʊ wıya, abee nal kıdıgı hakıla aa sı kı dɔmɔ ʊ wıya.
29 Ta tıŋa ı hakıla tıyaŋ a di, tıŋ nal hʊ aa bası tıya ı hakıla tıyaŋ, a ta diye. Dı mıyaŋ nɛ gyıma anıı ŋ kaŋ ŋmanıı rɛ dı ŋ yaa wıı hʊ ŋ aa kyɛ, bee rɛ yaŋ tıŋ nal kıdıgı hakıla sı wuwo tɔ ŋ ŋmanıı dı ŋ ta yaa haŋ wıı hʊ?
30 Dı mıyaŋ nɛ kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ aŋ na di kıdiilii, ɛɛ rɛ nal kıdıgı sı yaa bası tıya ŋ anıı ŋ kyogo rɛ ŋ aa dii kıdiilii hʊ wıya?
31 Ɛɛwıya, kıŋ kɛ buloŋ ma aa sı di abee kıŋ kɛ buloŋ ma aa sı nyʊwa, koo wıı kɛ buloŋ ma aa sı yaa, ma yaa ba buloŋ dı Wıısı feŋ yırı.
32 Wıı kɛ buloŋ ma aa yaa tıyaŋ, ma pɔ ma tıı. Ma ta leŋ dı ma wıyaalıya ko leŋ Gyuuma koo nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, koo Krisitabiisi kıdıgı buloŋ ko yaa wıbɔŋ Wıısı ŋmanıı tıyaŋ.
33 Ma kı kyesi ŋ wıyaalıya. Wıı kɛ buloŋ ŋ aa yaa, ŋ aa bee kyıla ŋ tıı wıya. Amɛ ŋ aa kı kyɛ dı ŋ pɛ nıgyamaa tıyaŋ nɛ, dı Wıısı laa ba ta.

11

Ɛɛ aa maga dı haana kı yaa gyamaa Wıısı lıkyʊwalıı tıyaŋ

1 Ma kı kyesi ŋ wıyaalıya anıı ŋ mɛ aa kyesi Krisita gɛɛ.
2 Ma aa yaa kuwokeri rɛ, abee ma aa kı liisi ŋ wıya saŋa buloŋ, a kı tıŋ wıya hʊ mɛ ŋ aa kpaa daga ma.
3 Amɛ ŋ aa kyɛ dı ma gyıma rɛ anıı Krisita rɛ aa deŋ baal buloŋ nyuu. Haaŋ bala mɛ rɛ aa deŋ ʊ haaŋ nyuu. Amɛ Wıısı mɛ rɛ aa deŋ Krisita nyuu.
4 Ɛɛwıya, dı baal lɛ kpaa kıŋ tɔ ʊ nyuu aŋ kı kyʊwalı Wıısı, koo a kı bası Wıısı wıya gyamaa tıyaŋ, ʊ aa we nal hʊ aa deŋ ʊ nyuu hıısı tıyaŋ nɛ gɛɛ.
5 Dı haaŋ mɛ buloŋ nɛ bı kpaa kıŋ vʊwa tɔ ʊ nyuu, aŋ kı kyʊwalı Wıısı, koo a kı bası Wıısı wıya gyamaa tıyaŋ, ʊ bala rɛ ʊ kı we hıısı tıyaŋ gɛɛ. Ʊ kıı gɛɛ anıı ʊ aa fʊma ʊ nyuu.

6 Dı haaŋ nɛ ko bee kyɛ dı ʋ kpa kıŋ vʋwa tɔ ʋ nyuu, ɛɛ kɛ ma leŋ dı ʋ fʋma ʋ
nyuu ta. Ʋ aa yaa hıısı wıı abee haaŋ aa sı ko ʋ nyuu, koo a fʋma ʋ nyuu wıya, ʋ
maga dı haaŋ buloŋ kpa kıŋ vʋwa tɔ ʋ nyuu rɛ.
7 Baal kɛ bı maga dı ʋ kpa kıŋ tɔ ʋ nyuu, beewıya Wıısı marı baal ʋ kıı ʋ Wıısı
tıı rɛ. Ʋ mɛ rɛ aa daga Wıısı gaŋdarı. Amɛ haaŋ mɛ rɛ aa daga baal gaŋdarı,
8 beewıya haaŋ tıyaŋ daa Wıısı tıŋa a marı baal, amɛ baal tıyaŋ nɛ ʋ tıŋa a marı
haaŋ.
9 Ɛɛ hal tıyaŋ mɛ bıla, haaŋ wıya daa tıŋ Wıısı marı baal, amɛ baal wıya rɛ tıŋ ʋ
marı haaŋ.
10 Wıı no wıya, abee malıkası wıya, haaŋ maga dı ʋ kpa kıŋ vʋwa tɔ ʋ nyuu rɛ a
daga anıı ʋ bala rɛ aa deŋ ʋ nyuu.
11 Amɛ Krisita sıya tıyaŋ, baal bı tıŋa ʋ tıı a lıı ʋ haaŋ hal, haaŋ mɛ bı tıŋa ʋ tıı a
lıı ʋ bala hal.
12 Wıısı aa yaŋ tıŋ baal tıyaŋ a marı haaŋ gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ haaŋ mɛ kı lʋl baal. Amɛ
kıŋ buloŋ lıı Wıısı lee rɛ.
13 Ma pıyɛsı ma tıı wıı no na weliŋ, dı haaŋ nɛ aa kyʋwalı Wıısı gyamaa tıyaŋ,
aŋ bı kpaa kıŋ vʋwa tɔ ʋ nyuu, ʋ yaa ŋmanıı rɛ?
14 Dʋnıya wıkanıya tıı mɛ gba daga anıı ʋ yaa hıısı wıı rɛ dı baal kaŋ
nyupʋŋdoliye.
15 Amɛ nyupʋŋdoliye yaa weliŋ kına rɛ haaŋ kɛ lee. Wıısı kpaa nyupʋŋdoliye tıya
haaŋ dı ʋ kaŋ kı tɔ ʋ nyuu rɛ.
16 Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʋ kaŋ wıı no tarı, wıı hʋ ŋ kɛ aa sı bası tıya ʋ buloŋ
nɛ yaa, ŋmanıı kıdıgı buloŋ bıl tuwo, ámaa koo Krisitabiisi aa we lee kıdıgı buloŋ
tıŋa a kı kyʋwalı Wıısı dı ŋmanıı no daa.

Ɛɛ aa maga dı á kı di kına hʋ á aa di a kı liisi Yesu wıya
Matiwu 26.26-29; Maakı 14.22-25; Luka 22.14-20

17 Amɛ wıya no ŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma lagılagı no kɛ tıyaŋ, ma bee lʋga.
Beewıya, ma aa ko laŋŋı dı ma kyʋwalı Wıısı buloŋ, ma wıyaalıya aa kyogi ma rɛ a
baŋ ɛɛ ba aa marı ma.
18 Wıı hʋ aa we doŋ nɛ nyɛ, ba bası tıya ŋ anıı dı mamaa rɛ ko laŋŋı dı ma kyʋwalı
Wıısı, nyʋʋdıgı aa tuwo ma tıyaŋ. Ŋ laa di anıı wıtıı mʋhʋ we wıı no tıyaŋ nɛ.
19 Sige tuwo, ʋ paalı maga dı ma porigi dɔmɔŋ nɛ, dı ba gyıŋ nala hʋ kɔnı aa sıŋ
wıtıı ŋmanıı hʋ tıyaŋ.
20 Ma aa ko laŋŋı, kıdiiliye hʋ á Tıına Krisita aa baa dı á di kı liisi ʋ wıya, ba daa
ma aa kı di gɛɛ.
21 Beewıya, ma aa ko ko, ma aa bı gyegili dɔmɔŋ aŋ kı di ma kıdiiliye. Badɔmɔŋ
aa di vɔgɔ rɛ, a nyʋwa sıŋ bugo, ka badɔmɔŋ mɛ kaŋ losi.
22 Bekiŋ wıı rɛ nyɛ! Ma bı kaŋ dıısı ma aa sı wuwo hɔŋ doŋ a di kıdiiliye aŋ kı
nyʋwa ma sıŋ? Koo ma aa kyɛ dı ma kʋwası nala hʋ aa laa Yesu wıya di aŋ kı laŋŋı
rɛ, aŋ leŋ ba nala hʋ aa bı kaŋ lee di hıısı rɛ? Ɛɛ rɛ ma kı kyɛ dı ŋ bası tıya ma wıı
no tıyaŋ? Ŋ tıya ma gyaaŋbiye koo? Aayı, ŋ bı sı tıya ma gyaaŋbiye.
23 Wıya hʋ á Tıına Krisita tıı aa daga ŋ, ba aa rɛ ŋ mɛ kpa kı daga ma nyɛ. Haŋ
tebine hʋ, ka dı ba na kpa á Tıına Yesu yallı, ʋ gyı kpaa paanʋʋgaŋ nɛ,
24 a kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ, aŋ kaŋ lɔgɔ aŋ bası tıya ʋ hatınna hʋ a baa, “Ŋ
teŋbii rɛ nyɛ ŋ kpa kı tıya ma. Ma yaa nyɛ a kı liisi ŋ wıya.”
25 Ɛɛ tıı rɛ, ba aa dii kıdiiliye hʋ teŋ, ʋ bıl kpa nıınyʋwagbaŋbiye abee sıŋ mɛ aŋ
baa, “Nıınyʋwagbaŋbiye no tıya kına rɛ yaa ŋ kyal Wıısı aa kpaa we nyʋʋfalıı hʋ
tıya ma. Saŋa kɛ buloŋ dı mamaa rɛ ko kı nyʋwa ʋ tıya kına, ma nyʋwa a kı liisi ŋ
wıya.”

26 A lıı nyɛ kaŋ kı mʊ saŋa hʊ á Tıına aa sı mııgı ko, dı mamaa rɛ ko laŋŋı saŋa kɛ
buloŋ a kyaŋ paanʊʊ no, aŋ nyʊwa nıınyʊwagbaŋbiye no tıya kına, á Tıına Krisita
sʊʊ daŋsıya rɛ ma kı di gɛɛ.
27 Ɛɛwıya, dı nal buloŋ nɛ ko kyaŋ á Tıına paanʊʊ no koo a nyʊwa ʊ
nıınyʊwagbaŋbiye no tıya kına ɛɛ aa bı maga, ʊ tıına yaa wıbɔŋ nɛ, beewıya ʊ
kaŋ á Tıına teŋbii abee ʊ kyal hʊ kʊwası rɛ gɛɛ.
28 Ɛɛwıya, nal buloŋ maga dı ʊ laa sıya sʊnnı ʊ tıı na weliŋ nɛ, aŋ na kyaŋ paanʊʊ
hʊ, koo a nyʊwa nıınyʊwagbaŋbiye hʊ tıya kına mɛ.
29 Dı nal lɛ bı sʊnnı ʊ tıı na weliŋ a gyıma anıı paanʊʊ hʊ ʊ aa kyaŋ yaa Krisita
teŋbii rɛ, sıŋ hʊ mɛ yaa ʊ kyal, ka dı ʊ na di aŋ nyʊwa, ʊ kaŋ ʊ tıı bagına we ŋmaŋ
tıyaŋ nɛ gɛɛ.
30 Ma badɔmɔŋ we doŋ aa bı sʊnnı ba tıı na weliŋ, aŋ kı di kıdiiliye hʊ. Ɛɛ rɛ tıŋ
ma gyeniŋ buloŋ wıılı pʊgımı pʊgımı, ka ma badɔmɔŋ mɛ sʊba gɛɛ.
31 Dı ámaa rɛ fa aa laa sıya sʊnnı á tıı na weliŋ aŋ na di kıdiiliye hʊ, Wıısı fa bı
sı leŋ dı tʊwara gyʊʊ ma.
32 Amɛ Wıısı naa dı á kyogo rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ laa sıya dɔgısı ma. Beewıya, ʊ bee kyɛ
dı ʊ ko kpa ma pɛ dʊnıya nala hʊ aa bı laa Yesu wıya di tıyaŋ a di á sarıya, a kpa
kyogisi tıya ma.
33 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, dı mamaa rɛ ko laŋŋı dı ma di kıdiiliye hʊ á Tıına aa baa
dı á di a kı liisi ʊ wıya, ma gyegili dɔmɔŋ.
34 Dı losi rɛ kaŋ ma kıdıgı buloŋ, ʊ di kına ʊ dıya tıyaŋ, aŋ na ko laŋŋıı hʊ. Ɛɛ
rɛ sı leŋ dı ma ta yaa wıı kyogi ma laŋŋıı tıyaŋ, dı Wıısı ko kpa kyogisi tıya ma.
Wıkaalıya hʊ kɛ buloŋ, dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ sı daga ma ba ŋmaŋsı.

12

Bɔnyɛ kına hʊ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa kpaa tıya ma

1 Ŋ naabalıya, teŋ hʊ ma aa saba tıya ŋ tıyaŋ, ma pıyɛsı ŋ bɔnyɛ kına hʊ Wiyesi
Welii aa kpaa tıya ma wıya rɛ. Lagılagı no, ŋ aa kyɛ dı ma gyıŋ wıtıı hʊ aa we wıya
no lugo tıyaŋ nɛ.
2 Ma tıı gyıma anıı saŋa hʊ tıyaŋ ma fa aa bı yaa Krisitabiisi, ma fa nyʊgısa rɛ, a
fa kı marı vʊga aa bı kaŋ mııbol.
3 Ŋ aa kyɛ dı ma gyıma anıı dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ rɛ we nal tıyaŋ, ʊ tıına bı sı
wuwo bası wıbɔŋ a tıya Yesu. Nal buloŋ mɛ bı sı wuwo baa dı Yesu rɛ yaa á Tıına,
see dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ we ʊ tıına tıyaŋ.
4 Wiyesi Welii hʊ aa kpa bɔnyɛ kına iriŋ iriŋ nɛ a tıya ma amɛ ba buloŋ aa lıı haŋ
Wiyesi Welidıgı hʊ dʊŋ lee rɛ.
5 Tʊma iriŋ iriŋ yʊga rɛ á tʊma kı tıya Wıısı, amɛ Wııdıgı rɛ á tʊŋ ba buloŋ kı tıya.
6 Nal buloŋ kaŋ ʊ tʊma rɛ ʊ aa sı wuwo tʊma a tıya Wıısı, amɛ Wıısı rɛ aa tıya
nal buloŋ dee ʊ kaŋ kı tʊŋ tʊma hʊ.
7 Nal buloŋ kaŋ ʊ wıı rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa kpaa tıya ʊ, dı ʊ kaŋ kı pɛ ʊ
dɔŋtıŋsı Krisitabiisi tıyaŋ.
8 Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa wuwo leŋ nal kıdıgı kı bası wıya bee wıgyʊŋ nɛ ka
kıdıgı mɛ kı bası bee gyımaa.
9 Wıısı Wiyesi Welii no tıı rɛ aa wuwo leŋ nal kıdıgı laa Wıısı di weliŋ, a leŋ nal
kıdıgı mɛ kaŋ dee a kı tııbı wııla tımma,
10 a leŋ nal kıdıgı mɛ wuwo kı yaa wımagıla, a leŋ nal kıdıgı mɛ wuwo kı bası
Wıısı wıya, a leŋ nal kıdıgı mɛ bıl kaŋ wıgyʊŋ, a gyıŋ wıya hʊ aa lıı Wıısı Wiyesi
Welii hʊ lee abee wıya hʊ aa bı lıı ʊ lee. Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa leŋ nal kıdıgı mɛ
wuwo kı bası wıya taakperiye tıyaŋ nɛ, a leŋ nal kıdıgı wuwo kı daga wıya hʊ ba
aa bası taakperiye hʊ tıyaŋ memii.

11 Tʊŋ iriŋ iriŋ noma buloŋ lıı Wiyesi Welidıgı hʊ dʊŋ lee rɛ. Ʊ tıı kyɛrı tıyaŋ nɛ
ʊ tıŋa a kpa wı-iriŋ iriŋ no ma a tıya nal buloŋ.

12 Nihuwobiŋ teŋbii yaa kıdıgı rɛ, aŋ ta kaŋ logiŋgyamaa. Anıı á teŋbii logimo aa
yʊga, ka ba buloŋ ko pɛ dɔmɔŋ a yaa teŋdıgı gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ Krisita mɛ kıı.

13 Nyɛ tıı rɛ á Krisitabiisi mɛ kıı. Á yaa nıgyamaa rɛ, amɛ á yaa kıdıgı rɛ. Wiyesi
Welidıgı hʊ dee tıyaŋ nɛ ba fo á buloŋ wıkyʊwalnıı, á nala hʊ aa yaa Gyuuma abee
nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, nala hʊ aa yaa yosi abee nala hʊ aa tıŋ ba tıı buloŋ. Wıısı
kpaa ʊ Wiyesi Welidıgı hʊ a we á buloŋ tıyaŋ nɛ.

14 Nihuwobiŋ teŋbii buloŋ bı yaa logiŋdıgı dʊŋ. Ʊ kaŋ logiŋgyamaa rɛ.

15 Dı nihuwobiŋ naaŋ nɛ sii baa, “Ŋ bı yaa noŋ, ɛɛ wıya ŋ bı pɛɛ nihuwobiŋ teŋ
tıyaŋ”, nyɛ basıı sı wuwo leŋ dı ʊ bı yaa nihuwobiŋ teŋ logiŋ kıdıgı?

16 Dı dıgıŋ nɛ sii baa “Ŋ bı yaa sii, ɛɛ wıya ŋ bı pɛɛ nihuwobiŋ teŋ tıyaŋ, ʊ nyɛ
basıı sı wuwo leŋ dı ʊ bı yaa nihuwobiŋ logiŋ kıdıgı?

17 Dı nihuwobiŋ teŋbii buloŋ fa yaa sii dʊŋ, ɛɛ rɛ nihuwobiŋ fa sı yaa a kı nıı wıya?
Dı nihuwobiŋ teŋbii buloŋ mɛ rɛ fa yaa dıgıŋ, ɛɛ rɛ ʊ fa sı yaa a kı nıı sʊwala?

18 Amɛ wıı hʊ aa we doŋ nɛ nyɛ, Wıısı marı nihuwobiŋ logimo buloŋ nɛ a leŋ ba
kıdıgı buloŋ we lee hʊ ʊ aa kyɛ gɛɛ.

19 Dı nihuwobiŋ teŋbii buloŋ fa yaa logiŋdıgı dʊŋ, ʊ fa sı kpere?

20 Amɛ wıı hʊ aa we doŋ nɛ nyɛ: nihuwobiŋ teŋbii yaa kıdıgı dʊŋ nɛ aŋ kaŋ
logiŋgyamaa.

21 Ɛɛwıya, sıı bı sı wuwo bası tıya noŋ anıı noŋ bı kaŋ tɔnɔ tıya ʊ. Ɛɛ tıı rɛ nyuu
mɛ bı sı wuwo bası tıya naası anıı naası bı kaŋ tɔnɔ tıya ʊ.

22 Nihuwobiŋ teŋ leye badɔmɔŋ kıı gɛɛ rɛ anıı ba bı yaa sıfıyaŋ kına, amɛ dı ba
aa rɛ tuwo ʊ teŋ tıyaŋ, ʊ bı sı wuwo yaa wıı buloŋ.

23 Á teŋ leye hʊ á aa bıını anıı ba bı yaa sıfıyaŋ leye, leye no nyuu tıyaŋ nɛ á yaŋ
kı deŋ abee á sıfıyaŋ buloŋ. Á leye hʊ mɛ nala aa bı maga dı ba kı na, á aa kaŋ kıŋ
tɔ ba rɛ a kı deŋ ba nyuu weliŋ abee á sıfıyaŋ buloŋ, amɛ á leye hʊ nala aa naa, ʊ
bı yaa kparaama dı a kı deŋ ba nyuu abee sıfıyaŋ no iriŋ.

24 Wıısı tıı rɛ kpaa nihuwobiŋ teŋbii leye buloŋ pɛ dɔmɔŋ, a kpa yohuŋ tıya leye
hʊ á aa bıını ba bı yaa sıfıyaŋ leye.

25 Wıısı yaa gɛɛ rɛ dı nihuwobiŋ teŋ lıgyamaa hʊ buloŋ ta gʊl kı kaa dɔmɔŋ, ka dı
ba kyıl dɔmɔŋ wıya a maga dɔmɔŋ.

26 Dı nihuwobiŋ logiŋdıgı rɛ ko kı na tʊwara, ʊ teŋ lıkaalıya hʊ buloŋ mɛ aa we
haŋ tʊwara hʊ tıyaŋ nɛ, dı ba aa rɛ bıl bigisi nihuwobiŋ teŋ logiŋdıgı, ʊ teŋ leye
buloŋ tenni mɛ aa fıyɛlı rɛ.

27 Ma buloŋ pɛɛ dɔmɔŋ a yaa Yesu teŋbii rɛ. Ma kıdıgı buloŋ yaa ʊ teŋbii logiŋ
kıdıgı rɛ.

28 Ɛɛwıya, á Krisitabiisi tıyaŋ, Wıısı kpaa nala buloŋ we bolo bolo tıyaŋ nɛ: Nala
hʊ aa laa sıya rɛ yaa Yesu kpambısı hʊ. Nala aa tıŋ ba tıyaŋ nɛ yaa Wıısı tıŋdaala.
Nala hʊ mɛ aa tıŋa rɛ yaa nala hʊ aa daga nala Wıısı wıya, abee nala hʊ mɛ aa yaa
wımagıla abee nala hʊ mɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa kpaa dee tıya ba kı tııbı wııla
tımma, abee nala hʊ aa pɛ nala tıyaŋ, abee sılaala hʊ aa laa nala sıya kı deŋ ba nyuu,
abee nala aa bası wıya taakperiye tıyaŋ.

29 Ɛɛ kɛ, Krisitabiisi buloŋ nɛ yaŋ yaa Yesu kpambısı? Koo ba buloŋ nɛ yaa Wıısı
tıŋdaala, koo nala hʊ aa daga nala Wıısı wıya. Ba buloŋ nɛ kaŋ dee a kı yaa
wımagıla?

30 Koo ba buloŋ nɛ kaŋ dee a kı tııbı wııla tımma. Ba buloŋ nɛ wuwo kı bası wıya
taakperiye tıyaŋ? Koo ba buloŋ nɛ wuwo kı gyıŋ taakperiye hʊ memii?

31 Ɛɛwıya, ma yaa sıfıyaŋ kı kyɛ bɔnyɛ kına hʋ Wıısı Wiyesi Welii hʋ aa kpaa kı tıya nala. Amɛ ŋ yaŋ sı daga ma ŋmanıı hʋ aa baŋ ŋmaŋsı buloŋ dı ma kı tıŋa.

13

Kyori

1 Dı mıyaŋ nɛ wuwo kı bası dʋnıya no taanı buloŋ, abee malıkası taanı buloŋ mɛ, aŋka dı ŋ bı kyo nala, ŋ wıbasıı hʋ buloŋ kıı gɛɛ rɛ anıı tahaŋkpaa rɛ ŋ ŋmaa kı yaa kyagıŋsı waasʋ.

2 Dı mıyaŋ nɛ wuwo kı bası wıduwoni Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ, a wuwo gyıŋ wıfaŋıı buloŋ memii, a kaŋ wıı buloŋ gyımaa, a kaŋ laadii ŋ aa sı wuwo leŋ dı doginŋsi kyuri, aŋka dı ŋ bı kaŋ kyori abee nala, ŋ bı dɔbɔ wıı buloŋ tıyaŋ.

3 Dı mıyaŋ nɛ kpaa ŋ kına buloŋ tıya nyaaba, aŋ ha kpa ŋ tıı mɛ tıya dı ba kpa ŋ nyɔgɔ, aŋka dı ŋ bı kyo nala, ʋ bı sı kaŋ tɔnɔ buloŋ tıya ŋ.

4 Dı ı rɛ kyo nal, ı aa kaŋ kenyiri rɛ abee bɔnyɛ tıına lee. Ɪ tıya bı sı kı hɔllı tıına, ı bı sı kı daga ı tıı tıına lee, ı bı sı kpa ı tıı anıı ı rɛ kpıya tıına.

5 Dı ı rɛ kyo nal, ı bı ŋmaa pʋw kı tıya tıına, ı bı sı kyıla ı dʋŋ wıya aŋ yeŋŋi tıına wıya, ı baaŋ bı sı kı sii tıına lagılagı. Dı ı rɛ kyo nal, ı aa bı laa wıya hʋ tıına aa yaa kyogi ı a kı we ı fuu tıyaŋ.

6 Dı ı rɛ kyo nal, ı teŋ bı sı fıyɛlı dı tıına rɛ yaa wıbɔŋ, amɛ dı tıına ko yaa wıı hʋ aa kpaa ŋmanıı, ı teŋ aa fıyɛlı rɛ.

7 Kyori aa leŋ á kaŋ mala rɛ wıı buloŋ tıyaŋ, a leŋ á laadii abee á bayıyɛla abee á kenyiri mɛ sıŋ weliŋ wıı buloŋ tıyaŋ, saŋa buloŋ.

8 Wıısı wıya hʋ Wiyesi Welii hʋ aa leŋ á wuwo kı bası, abee taakperiye hʋ ʋ aa leŋ á wuwo kı bası, abee gyımaa hʋ buloŋ á aa kana, ba buloŋ sı maakyiye teŋ. Amɛ kyori kɛ bı sı maakyiye teŋ.

9 Gyımaa hʋ á aa kana abee dee hʋ Wiyesi Welii hʋ aa kpaa tıya ma á wuwo kı bası Wıısı wıya, ba buloŋ ha yaa wıboriye rɛ.

10 Amɛ dı wıpiliŋ hʋ rɛ ko ko, wıboriye hʋ buloŋ sı nyʋgısı.

11 Saŋa hʋ ŋ fa aa yaa haŋbiye, ŋ fa aa kı bası haŋbiiwıya rɛ, a kaŋ haŋbii-hakıla, a fa kı yaa wıya abee haŋbiri. Amɛ ŋ aa ko waa teŋ, ŋ kpaa haŋbiiwıya no buloŋ ta rɛ.

12 Wıısı wıya hʋ á aa na lagılagı no, ba kıı gɛɛ rɛ anıı kıŋ á aa na liine liine nyagısa tıyaŋ. Amɛ á beel-ʋ sıya sı maakyiye pɔ dɔmɔŋ dı á na ʋ weliŋ. Wıya hʋ ŋ aa gyıma lagılagı no, ba ha yaa wıboriye rɛ, amɛ ŋ sı maakyiye gyıŋ ba teŋ, anıı Wıısı aa gyıma ŋ teŋ gɛɛ.

13 Amɛ wıtıı kɛ, wıya boto rɛ we doŋ a bı sı maakyiye teŋ. Ba aa rɛ nyɛ: Laadii, Bayıyɛla abee Kyori. Amɛ ba buloŋ tıyaŋ sıfıyaŋ wıı rɛ yaa KYORI.

14

Pɔɔl bıl marı bası Wiyesi Welii bɔnyɛ kına hʋ wıya

1 Ma kaŋ kyori bee dɔmɔŋ, aŋ yaa sıfıyaŋ kı kyɛ Wiyesi Welii bɔnyɛ kına hʋ, amarıkpatıya kyɔgıta hʋ aa leŋ ma wuwo kı bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ.

2 Dı nal lɛ aa bası taakperiye, Wıısı rɛ ʋ tıına bası kı tıya, nihuwobisi daa, beewıya nal buloŋ bee nıı wıya hʋ ʋ aa bası memii. Wıısı Wiyesi Welii hʋ aa we ʋ tıyaŋ nɛ aa leŋ ʋ wuwo kı bası wıkperiye no.

3 Amɛ nal hʋ kɛ aa bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ, nihuwobisi rɛ ʋ bası wıya kı tıya. Ʋ wıbasıya aa pɛ nala tıyaŋ nɛ ba marı laa Wıısı di weliŋ, a leŋ ba tenni polli Wıısı wıya tıyaŋ, a leŋ ba bembiye mɛ fıyɛlı.

4 Nal hʋ aa basɪ taakperiye, ʋ dʋŋ nɛ ba kaŋ tɔnɔ tɪya. Amɛ nal hʋ aa basɪ Wɪɪsɪ
wɪya Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ, ʋ wɪbasɪya aa kaŋ tɔnɔ tɪya Krisitabiisi buloŋ hʋ aa
laŋŋa doŋ.
5 Ŋ kyɛrɪ rɛ fa yaa dɪ ma buloŋ wuwo kɪ basɪ taakperiye no, amɛ wɪɪ hʋ ŋ aa
marɪ kɪ kyɛ rɛ yaa dɪ ba buloŋ wuwo kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ.
Beewɪya nal hʋ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ, ʋ rɛ baŋ nal hʋ aa basɪ
taakperiye. Amɛ kyaha dɪ nal we doŋ ʋ aa sɪ wuwo daga wɪya hʋ ʋ aa basa memii,
dɪ ba kaŋ tɔnɔ tɪya ma Krisitabiisi hʋ aa laŋŋa doŋ.
6 Ŋ naabalɪya, dɪ mɪyaŋ nɛ ko ma lee a kɪ basɪ taakperiye, bekiŋ tɔnɔ ʋ rɛ sɪ kana
tɪya ma? Ʋ bɪ sɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ tɪya ma. Amɛ dɪ mɪyaŋ nɛ basɪ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa
daga ŋ dɪ ŋ basɪ tɪya ma, dɪ ŋ kpa gyɪmaa kɪdɪgɪ daga ma, koo dɪ ŋ basɪ wɪɪ kɪdɪgɪ
tɪya ma Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ, koo dɪ ŋ daga ma dagɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ, ŋ liise ʋ rɛ
sɪ kaŋ tɔnɔ tɪya ma.
7 Ɛɛ tɪɪ rɛ, Dɪ ba aa rɛ bɪ mʋʋ loŋbiye koo a ŋmaa tampannɪ weliŋ, ba aa bee gyʋʋ
dɪgɪŋ.
8 Dɪ nal lɛ ŋmaŋ bafaŋtʋwa kɪ yɪrɪ nala dɪ ba ko mʋ yuwo yuwo, ka dɪ ʋ bɪ ŋmaa
weliŋ, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo gyɪma anɪɪ bayuwo rɛ ba baa ba lɪɪ mʋ.
9 Ɛɛ tɪɪ ʋ kɪɪ ma mɛ lee. Dɪ mamaa rɛ aa basɪ taal hʋ nala aa bee nɪɪ, ɛɛ rɛ ba sɪ
yaa a gyɪŋ wɪya hʋ ma aa basɪ memii? Ma ta kɪ yaa kyagɪŋsɪ waasʋ rɛ.
10 Taanɪ yʋga rɛ we dʋnɪya no tɪyaŋ, ba kɪdɪgɪ buloŋ mɛ yaŋ tuwo dɪ ʋ bɪ kaŋ
memii.
11 Dɪ nal lɛ aa basɪ wɪya taal hʋ ŋ aa bee nɪɪ tɪyaŋ, ŋ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nɪhʋwal tɪɪna
lee, ka dɪ tɪɪna mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nɪhʋwal ŋ lee.
12 Ŋ naa dɪ ma kyo dɪ ma kaŋ Wiyesi Welii bɔnyɛ kɪna hʋ rɛ, amɛ ma kɪ yaa sɪfɪyaŋ
dɪ ma kaŋ bɔnyɛ kɪna hʋ aa sɪ leŋ dɪ Krisitabiisi sɪŋ weliŋ ba laadii tɪyaŋ.
13 Ɛɛwɪya, nal hʋ aa wuwo kɪ basɪ taakperiye Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ, ʋ tɪɪna
maga dɪ ʋ sʋla Wɪɪsɪ rɛ dɪ ʋ leŋ ʋ wuwo kɪ daga wɪya hʋ ʋ aa basɪ memii.
14 Dɪ mɪyaŋ nɛ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ abee taakperiye ŋ aa bee nɪɪ, ŋ dʋma rɛ aa kyʋwalɪ,
amɛ ŋ hakɪla kɛ tuwo doŋ.
15 Ɛɛ rɛ ŋ yaŋ sɪ yaa? Ŋ sɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ abee ŋ dʋma, a bɪl kyʋwalɪ ʋ abee ŋ
hakɪla mɛ. Ŋ sɪ yɪɪ yɪɪla abee ŋ dʋma, a bɪl yɪɪ yɪɪla abee ŋ hakɪla mɛ.
16 Dɪ mamaa rɛ laŋŋa, dɪ nal kɪdɪgɪ kaŋ taakperii a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ, nɪwaasɪma hʋ
aa hɔŋ dɪya hʋ tɪyaŋ a bɪ gyɪŋ wɪɪ hʋ ʋ aa basɪ memii, dɪ ʋ rɛ kyʋwalɪ teŋ, ɛɛ rɛ ba
sɪ yaa baa ‘Amɪ’?
17 Wɪtɪɪ rɛ, nal sɪ wuwo kaŋ taakperii a dannɪ Wɪɪsɪ weliŋ, amɛ dɪ ʋ rɛ yaa gɛɛ, ʋ
bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ tɪya nala hʋ aa laŋŋa doŋ.
18 Ŋ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʋwasʋ rɛ abee ŋ aa wuwo kɪ basɪ taakperiye a baŋ ma
kɪdɪgɪ buloŋ,
19 amɛ dɪ ámaa rɛ aa ko laŋŋɪ dɪ á kyʋwalɪ Wɪɪsɪ, ŋ aa kaŋ ŋ hakɪla basɪ wɪya
baŋmana a daga nala, ka ba gyɪŋ ba memii, ʋ rɛ kpɪya ŋ aa sɪ basɪ wɪgyamaa abee
taakperiye.
20 Ŋ naabalɪya, ma ta kaŋ haŋbii-hakɪllɪ. Amɛ ma wɪyaalɪya tɪyaŋ kɛ, ma kɪɪ gɛɛ
anɪɪ biifɪllɪ aa bɪ gyɪŋ wɪbɔmɔ, ka dɪ ma kɪ bɪɪnɪ wɪya anɪɪ nala aa gyige Wɪɪsɪ
ŋmanɪɪ tɪyaŋ.
21 Ba sabɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ Wɪɪsɪ baa,
“Ŋ sɪ tɪŋ nala aa basɪ taakperiye tɪyaŋ, a basɪ wɪya tɪya ŋ nala, ŋ sɪ tɪŋ nɪhʋwala
tɪyaŋ, a basɪ wɪya tɪya ŋ nala, ka abee gɛɛ buloŋ mɛ, ba bɪ sɪ gyegile nɪɪ ŋ
nyʋwa.”
22 Ɛɛwɪya, taakperiye basɪɪ yaa Wɪɪsɪ dee magɪl lɛ a tɪya nala hʋ aa bɪ laa Krisita
wɪya di, amɛ ba basɪɪ bɪ yaa wɪɪ buloŋ magɪl a tɪya nala hʋ aa laa Krisita wɪya di.

Amɛ dı nal lɛ bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, ʊ wıbasıı hʊ yaa Wıısı dee wımagıl lɛ a tıya nala hʊ aa laa Krisita wıya di, amɛ ʊ bı yaa Wıısı dee wımagıl a tıya nala hʊ aa bı laa Krisita wıya di.
23 Ɛɛwıya, dı Krisitabiisi rɛ ko laŋŋı, dı ba kıdıgı buloŋ kı bası wıya abee taakperiye, dı nıwaasıma koo nala aa bı laa Krisita wıya di rɛ ko na ba, ba bı sı baa dı ba nyuni tuwo?
24 Amɛ dı ba kıdıgı buloŋ nɛ aa bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, dı nal hʊ aa bı laa Wıısı wıya di, koo dı nıwaası ko na ba, ʊ kɔnı sı gyıma anıı ʊ yaa wıbɔŋyaal lɛ. Beewıya wıya hʊ ba aa bası sı gyʊʊ ʊ hakıla tıyaŋ dı ʊ na anıı ʊ kyogo rɛ.
25 Tıına tıbıına buloŋ sı ko lıı pʊlʊŋ Wıısı sıya tıyaŋ, dı ʊ tuu gbinni Wıısı sıya, a kyʊwalı ʊ, a bası anıı wıtıı, Wıısı we ma tıyaŋ nɛ.

Ŋmanıı hʊ aa maga dı Yesu hatınna tıŋa a kı kyʊwalı Wıısı

26 Wıya hʊ ŋ aa bası memii rɛ nyɛ. Dı mamaa rɛ ko laŋŋı dı ma kyʊwalı Wıısı buloŋ, dı kıdıgı rɛ kaŋ yııl ʊ aa sı yıı, dı kıdıgı mɛ kaŋ wıı ʊ sı kpa daga nala, koo dı ma kıdıgı aa kyɛ dı ʊ bası wıı hʊ Wıısı aa kpaa daga ʊ, ka dı kıdıgı mɛ kı kyɛ dı ʊ bası wıı abee taakperiye, dı nal mɛ we doŋ ʊ aa sı wuwo daga taakperiye hʊ ʊ aa basa memii, ʊ maga dı ma yaa wıya no buloŋ nɛ dı ba kaŋ kyiyelii a tıya ma nala hʊ buloŋ aa laŋŋa doŋ.
27 Dı nala we ma tıyaŋ a kı kyɛ dı ba bası wıya abee taakperiye, ʊ maga dı ba yaa balıya koo boto dʊŋ nɛ, a bası aŋ kı tıya dɔmɔŋ, ka dı nal mɛ we doŋ ʊ aa sı wuwo daga wıya hʊ ba aa basa memii a tıya ma.
28 Amɛ dı nal lɛ tuwo dı ʊ daga wıya no memii tıya ma, ɛɛ kɛ ʊ maga dı nal hʊ aa bası wıya abee taakperiye hʊ tallı ʊ nyʊwa rɛ, aŋ mııgı mıŋsi kı tıya ʊ tıı abee Wıısı.
29 Ma leŋ dı nala balıya koo boto bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, ka dı ma nıkaalıya hʊ mɛ sʊnnı ba wıbasıı hʊ na weliŋ, dı wıya hʊ ba aa bası lıı Wıısı lee rɛ koo ba lıı ba tıı hakıllı tıyaŋ nɛ.
30 Amɛ ma hɔnıı tıyaŋ, dı Wıısı rɛ kpaa wıı daga ma kıdıgı dı ʊ bası tıya ma, ʊ maga dı nal hʊ aa bası wıya tallı ʊ nyʊwa rɛ, ka dı ma nıı wıı hʊ Wıısı aa kana dı ʊ tıŋ tıına tıyaŋ a bası tıya ma.
31 Ma nala no boto buloŋ kaŋ ŋmanıı rɛ ma aa sı wuwo bası wıya Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, amɛ ʊ maga dı ma kı bası dıgıŋ dıgıŋ nɛ. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma kıdıgı buloŋ gʊnnı Wıısı wıya, dı ʊ teŋ polli.
32 Nal hʊ aa bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, ʊ maga dı ʊ gyıŋ ʊ nyʊwa kanıı rɛ ʊ wıbasıı tıyaŋ.
33 Beewıya, Wıısı bee kyɛ dı ma wıya vʊgımı, amɛ ʊ aa kyɛ dı ma wıkanıya buloŋ kı vala weliŋ nɛ.
34 Ʊ maga dı haana tallı ba nyʊʊsı rɛ anıı ba aa yaa gɛɛ lee kɛ buloŋ Krisitabiisi aa laŋŋa tıyaŋ. Ba bı kaŋ ŋmanıı dı ba bası wıı buloŋ. Ʊ maga dı ba kaŋ ba tııma hʊwɔlı rɛ, anıı Wıısı mırısı hʊ Moosi aa saba aa daga gɛɛ.
35 Dı ba aa rɛ kaŋ wıpıyɛsıı mɛ, ʊ maga dı ba mʊ dıya rɛ a pıyɛsı ba balama. Ʊ yaa hıısı wıı rɛ abee haaŋ aa sı laa wıya kı bası Krisitabiisi laŋŋıı tıyaŋ.
36 Ma lee rɛ Wıısı wıweliye hʊ lıı? Koo ma dʊŋ nɛ yaa nala hʊ ba aa bası Wıısı wıya hʊ tıya?
37 Dı nal buloŋ nɛ bıına anıı ʊ yaa Wıısı tıŋdaal lɛ koo dı ʊ kaŋ Wiyesi Welii hʊ bɔnyɛ kıŋ nɛ, ʊ tıına maga dı ʊ gyıma anıı wıı no ŋ aa saba lıı Wıısı lee rɛ.
38 Amɛ dı nal buloŋ nɛ bee kyɛ dı ʊ gyegili nıı wıı no ŋ aa saba tıya ma, ma mɛ ta tɔgımı ʊ.

39 Ɛɛ wıya ŋ naabalıya, ma yaa sıfıyaŋ kı kyɛ dı ma kı bası wıya Wıısı Wiyesi
Welii hʋ dee tıyaŋ, a ta leŋ dı taakperiye basıı yaa sına ma tıyaŋ.
40 Amɛ ʋ maga dı ma yaa wıı buloŋ ʋ bʋwaŋ nɛ.

15

Krisita aa sii sʋʋ tıyaŋ wıya

1 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ŋ liisi ma Wıısı wıweliye hʋ ŋ aa basa tıya ma rɛ. Ma
laa ba di rɛ, ba kaŋ ma Wıısı laadii sıgı weliŋ.
2 Dı mamaa rɛ kaŋ wıya no weliŋ, Wıısı sı laa ma ta. Amɛ dı mamaa rɛ ko bı kaŋ
ba weliŋ, ɛɛ kɛ, ma Wıısı laadii hʋ yaa waasʋ rɛ.
3 Wıya hʋ á Tıına Yesu aa kpaa daga ŋ, ba tıı rɛ ŋ mɛ kpa kı daga ma, beewıya
ba aa rɛ yaa wıya no buloŋ sıfıyaŋ wıya: Ba aa rɛ nyɛ, dı á wıbɔmɔ wıya rɛ Krisita
sʋba, anıı ba aa saba gɛɛ Wıısı teŋ tıyaŋ.
4 Ɛɛ rɛ ba kpa ʋ hogo, ka ʋ sii sʋʋ tıyaŋ ʋ kyɛtoo kyɛɛ, anıı ba aa saba gɛɛ Wıısı
teŋ tıyaŋ.
5 Ɛɛ rɛ ʋ kaŋ ʋ tıı ko daga Piita, aŋ na kaŋ ʋ tıı ko daga ʋ kpambısı hʋ fi abee
balıya.
6 Ʋ gɛɛ hal tıyaŋ, saŋa kıdıgı ʋ kaŋ ʋ tıı ko daga ʋ hatınna kɔɔsıbɔnɔŋ abee dɔbɔ
rɛ. Nala no gyeniŋ buloŋ ha we ba mııbol tıyaŋ gyınaŋ, ka badɔmɔŋ mɛ sʋba.
7 Ɛɛ hal tıyaŋ ʋ kaŋ ʋ tıı ko daga Gyemsi, a kaŋ ʋ tıı ko daga ʋ kpambısı hʋ buloŋ
mɛ.
8 Ba buloŋ hal tıyaŋ nɛ, ʋ kaŋ ʋ tıı ko daga ŋ mɛ, nal hʋ nal buloŋ aa bı liise anıı
ŋ sı maakyiye ko laa Yesu wıya di.
9 Yesu kpambısı buloŋ tıyaŋ, mıyaŋ nɛ paalı yaa ba tıyaŋ nıbiye. Ŋ gba paalı bı
maga dı ba kana ŋ kı yırı Yesu kpambıya, beewıya ŋ gyı aa dɔgısı Wıısı nala rɛ
kıŋkaŋ.
10 Amɛ Wıısı fáá ŋ sikii rɛ kıŋkaŋ. Ʋ lahɔrʋmɔ tıyaŋ nɛ ŋ yaa nal hʋ ŋ aa yaa
gyınaŋ. Bɔnyɛ hʋ mɛ ʋ aa kpaa daga ŋ bı yaa waasʋ. Beewıya mıyaŋ nɛ tʋŋ tʋma
yʋga a baŋ Yesu kpambısı hʋ kıdıgı buloŋ. Amɛ ŋ tıı dee tıyaŋ daa ŋ wuwo kı tʋŋ
tʋma no, Wıısı lahɔrʋmɔ tıyaŋ nɛ.
11 Ka ba buloŋ tıyaŋ, wıı hʋ aa yaa wıı rɛ nyɛ: Wıısı wıweliye hʋ rɛ á buloŋ kı
bası. Wıya hʋ ba aa bası, ba aa rɛ ŋ mɛ kı bası. Wıya no tıı rɛ ma mɛ laa di gɛɛ.

Sʋʋnı mııgı sii

12 Dı ámaa rɛ baa Wıısı kyisi Krisita sii sʋʋ tıyaŋ nɛ, bee rɛ tıŋ ma badɔmɔŋ baa
dı sʋʋnı mııgı sii tuwo?
13 Dı sʋʋnı mııgı sii rɛ ko tuwo, ɛɛ kɛ Wıısı bı kyisi Krisita mɛ sʋʋ tıyaŋ.
14 Dı Wıısı rɛ bı kyisi Krisita sʋʋ tıyaŋ, ɛɛ kɛ Wıısı wıweliye hʋ á aa bası abee
wıya hʋ ma aa laa di hʋ buloŋ yaa waasʋ rɛ.
15 Ɛɛ mɛ yaŋ daga anıı á gba nyıya wıya kı tıya Wıısı rɛ, beewıya á baa ʋ kyisi
Krisita sʋʋ tıyaŋ nɛ. Dı sʋʋnı mııgı sii kɔnı ko tuwo, ɛɛ kɛ Wıısı bı kyisi Krisita mɛ
sʋʋ tıyaŋ.
16 Dı Wıısı ko bı sı kyisi sʋʋnı, ɛɛ kɛ ʋ bı kyisi Krisita mɛ sʋʋ tıyaŋ.
17 Dı Wıısı yaŋ bı kyisi Krisita sʋʋ tıyaŋ, ɛɛ kɛ wıı hʋ ma aa laa di mɛ yaa waasʋ
rɛ, ka ma ha we ma wıbɔmɔ tıyaŋ.
18 Ɛɛ yaŋ daga anıı nala hʋ aa laa Yesu wıya di aŋ sʋba, ba sʋba ta rɛ.
19 Dı á mııbol no tıyaŋ dʋŋ nɛ á kaŋ bayıyɛla Krisita tıyaŋ, ɛɛ kɛ á wıya rɛ maga
dı ʋ kaŋ sikii a baŋ nal buloŋ.
20 Amɛ ʋ yaa wıtıı rɛ anıı Wıısı kɔnı kyisi Krisita sʋʋ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ yaŋ daga anıı
nala hʋ Wıısı aa sı kyisi sʋʋ tıyaŋ, Krisita rɛ yaa nal hʋ ʋ aa laa sıya kyisi.

21 Nıdıgı tıyaŋ nɛ sʊʊ tıŋa a gyʊʊ dʊnıya. Ɛɛ tıı rɛ nıdıgı tıyaŋ mɛ rɛ nala buloŋ
sı tıŋa a sii sʊʊ tıyaŋ.
22 Adama rɛ tıŋ nala kı sʊba. Ɛɛ tıı rɛ, Krisita mɛ rɛ sı tıŋ dı Wıısı kyisi nala sʊʊ
tıyaŋ, a leŋ dı ba kaŋ mııbol.
23 Amɛ nal buloŋ bee saŋa hʊ Wıısı aa sı kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ. Krisita rɛ laa sıya
sii, ka saŋa hʊ ʊ aa sı mııgı ko dʊnıya, dı nala hʊ aa yaa ʊ nala buloŋ mɛ yaŋ sii.
24 Ɛɛ hal tıyaŋ, dʊnıya tenii aa sı pele, haŋ saŋa hʊ rɛ Krisita sı yuwo di gyıŋbɔmɔ
abee kaŋtɔmɔ abee dʊnıya kuworo hʊ buloŋ aa laa dʊnıya no tıŋa, ka dı ʊ yaŋ kpa
dʊnıya koro a we ʊ kuwo Wıısı nosi tıyaŋ.
25 Amɛ ʊ maga dı Krisita dı koro rɛ, a kaŋ kı mʊ saŋa hʊ Wıısı aa sı yuwo di ʊ
dɔmɔ buloŋ, a kpa ba we ʊ nosi tıyaŋ.
26 Sʊʊ rɛ yaa ʊ dɔmɔ tıyaŋ kateŋsi ʊ aa sı kpʊ ta.
27 Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa anıı Wıısı kpaa kına buloŋ we Krisita nosi tıyaŋ nɛ. Amɛ
ɛɛ bı daga anıı á Kuwo Wıısı mɛ we ʊ nosi tıyaŋ nɛ, beewıya ʊ kɛ rɛ kpaa kına hʊ
buloŋ we Krisita nosi tıyaŋ.
28 Amɛ dı Wıısı rɛ ko kpa kıŋ buloŋ we ʊ Biye hʊ nosi tıyaŋ, gɛɛ hal tıyaŋ, Biye hʊ
tıı mɛ sı kpa ʊ tıı a we Wıısı nosi tıyaŋ, dı Wıısı yaŋ kaŋ kıŋ buloŋ dee, beewıya ʊ
rɛ yaa nal hʊ aa kpaa kıŋ buloŋ we ʊ biye hʊ nosi tıyaŋ.
29 Dı sʊʊnı mııgı sii rɛ fa tuwo, bee rɛ tıŋ nala badɔmɔŋ aa laa ba nala aa sʊba
nyuu sıŋ, a leŋ ba fo ba wııkyʊwalnıı? Bekiŋ wıya rɛ ba aa leŋ ba fo ba wııkyʊwalnıı
no? Dı ʊ kɔnı fa yaa wıtıı rɛ anıı sʊʊnı bı sı mııgı sii sʊʊ tıyaŋ, bee rɛ tıŋ nala no
aa laa sʊʊnı nyuni sıŋ ba kı fo ba wııkyʊwalnıı?
30 Dı sʊʊnı mııgı sii rɛ kɔnı tuwo, bekiŋ daasııga rɛ á kpa á tıı kı yuwo saŋa buloŋ?
31 Ŋ naabalıya, kyɛɛ buloŋ, ŋ bee sʊʊ kɛ aa kı lʊga rɛ. Akuu á bee Krisita aa yaa
kıdıgı á mııbol tıyaŋ wıya, ŋ wuwo bası wıya kı genni rɛ ma wıya. Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ wuwo
bası wıı no nyɛ.
32 Ɛfiso tıyaŋ, ŋ bee nala aa kıı gɛɛ anıı ɔhɔ-kıbɔmɔ kaa rɛ, ba kı kyɛ dı ba kpʊ ŋ.
Dı nihuwobiŋ hakıla rɛ ŋ fa kana a kı lʊga lʊgʊ no buloŋ, bekiŋ tɔnɔ rɛ ŋ na doŋ.
Dı sʊʊnı rɛ bı sı sii sʊʊ tıyaŋ, ɛɛ kɛ ʊ maga dı á buloŋ kı tıŋ wıı hʊ ba aa baa, “Ma
leŋ dı á di kına, a kı nyʊwa sıŋ, beewıya, maakyiye á sı sʊba.”
33 Ma ta leŋ dı nal buloŋ mʊrı ma. Dı ı rɛ yaa nıtıı aŋ kı tıŋ nıbɔmɔ hal, ı mɛ aa
ko ı yaa nıbɔŋ nɛ.
34 Ma leŋ wıvıyagyımıya yayı, a leŋ wıbɔmɔ ŋmaŋsı mɛ tıŋıı. Ʊ maga dı ma leŋ
hıısı kaŋ ma rɛ, beewıya ma badɔmɔŋ bı gyıŋ Wıısı.

Teŋbiye hʊ nala hʊ aa sı sii sʊʊ tıyaŋ aa sı kana

35 Nal kıdıgı sı pıyɛsı anıı ɛɛ rɛ nala hʊ aa sʊba sı wuwo yaa a sii sʊʊ tıyaŋ? Dı
dı ba aa rɛ siye, teŋbii gɛɛ ma iriŋ nɛ ba sı kana?
36 Ɛɛ dɔŋ bambugi! Dı ı rɛ ko kpa kıŋ doho, dı ʊ bı pʊw, kıfalıı bee lıı.
37 Dı ı rɛ kpa miŋbii koo kıdoho iriŋ kɛ buloŋ doho, kıŋ hʊ aa sı nyʊ a waa, ʊ bee
bii hʊ ı aa kpa doho kıı dɔmɔŋ nɛ?
38 Amɛ Wıısı rɛ aa leŋ kıdoho hʊ nyʊ, a kıı gɛɛ ʊ aa kyɛ. Ʊ rɛ aa leŋ kıdoho iriŋ
kɛ buloŋ nyʊ, a waa kıı ʊ kıyı.
39 Kına buloŋ aa we dʊnıya no tıyaŋ a kaŋ mııbol, ba teŋ bı yaa kıdıgı. Nihuwobisi
abee pʊsı abee digibiisi abee fuwonamıısı teŋ bı yaa kıdıgı.
40 Wıısınyuu kına we doŋ, taŋha nyuu kına mɛ we doŋ, ba weliŋ mɛ bı kıı dɔmɔŋ.
41 Wııpɔsıı kaŋ ʊ pʊlʊŋ nɛ, pene mɛ kaŋ ʊ pʊlʊŋ, kyıŋwʊlıya mɛ kaŋ ba pʊlʊŋ.
Kyıŋwʊlıya tıyaŋ mɛ gba, badɔmɔŋ mɛ pʊrısa rɛ a baŋ badɔmɔŋ.
42 Dı nala rɛ ko sii sʊʊ tıyaŋ, ɛɛ tıı rɛ ʊ sı kıı. Teŋ hʊ ba aa kpaa hogo sı pʊw, amɛ
teŋ hʊ aa sı sii sʊʊ tıyaŋ kɛ bı sı maakyiye sʊba.

43 Teŋ hʊ ba aa kpaa hogo lɔrɔ rɛ a bɪ kaŋ dee mɛ. Amɛ dɪ ʊ rɛ ko sii sʊʊ tɪyaŋ, ʊ sɪ weliye, a deye mɛ.
44 Teŋ hʊ ba aa sɪ kpa hogo yaa dʊnɪya tɪyaŋ kɪŋ nɛ. Amɛ teŋ hʊ á aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ a kana, ʊ kɛ yaa wɪɪsɪbee teŋ nɛ. Dɪ ámaa rɛ kaŋ tenni dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ maga dɪ á kaŋ tenni mɛ rɛ wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
45 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba saba rɛ a baa, "Nihuwobiŋ hʊ Wɪɪsɪ aa laa sɪya marɪ, ba kɪ yɪrɪ Adama, Wɪɪsɪ gyɪ wiyese we ʊ tɪyaŋ nɛ, ʊ kaŋ mɪɪbol." Amɛ Adama hʊ aa tɪŋ hal ko kɛ, ʊ rɛ yaa wiyese hʊ aa tɪya nala mɪɪbol.
46 Ʊ bɪ kɪɪ wɪɪsɪbee teŋbii hʊ rɛ á laa sɪya kana. Dʊnɪya no teŋbii hʊ rɛ á laa sɪya kana, aŋ na kaŋ wɪɪsɪbee teŋbii hʊ.
47 Adama hʊ aa laa sɪya ko dʊnɪya, taŋha rɛ Wɪɪsɪ kpa mɔ ʊ. Amɛ Adama hʊ aa tɪŋ hal ko kɛ, Wɪɪsɪbee rɛ ʊ lɪɪ ko.
48 Ɛɛ hʊ ba aa yaŋ kpa taŋha mɔ Adama ʊ kɪɪ, ɛɛ tɪɪ rɛ dʊnɪya no nala buloŋ mɛ kɪɪ. Nala hʊ aa yaa wɪɪsɪbee nala, ba mɛ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ nal hʊ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko.
49 Á aa kɪɪ nal hʊ ba aa kpaa taŋha mɔ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ á sɪ kɪɪ nal hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪbee mɛ.
50 Ŋ naabalɪya, wɪɪ hʊ ŋ aa basɪ rɛ nyɛ: kyal bee naŋpʊŋ bɪ sɪ wuwo we Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ, beewɪya kɪna hʊ aa pʊw bɪ sɪ wuwo we lee hʊ aa we doŋ deŋdeŋ kɪ mʊ tɪyaŋ.
51 Ma gyegili nɪɪ wɪfaŋɪɪ kɪdɪgɪ aa we doŋ. Ʊ rɛ nyɛ: Á buloŋ bɪ sɪ sʊba teŋ, ka dɪ dʊnɪya kyɛtenii kabɪl hʊ pʊʊsɪ. Dɪ kabɪl hʊ rɛ ko mʊʊ, á buloŋ tenni sɪ pirigi bɪrɪmɪ dɪgɪ dʊŋ anɪɪ duwoŋ aa pirigi lɪgɪsɪ gɛɛ.
52 Dɪ kabɪl no rɛ ko mʊʊ, sʊʊnɪ buloŋ sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ, a bɪl bɪ sɪ maakyiye sʊba. Nala hʊ ha aa we ba mɪɪbol tɪyaŋ mɛ, ba teŋbiye sɪ bɪrɪmɪ yaa kɪna bɪl aa bɪ sɪ maakyiye pʊw.
53 Wɪɪsɪ sɪ kaŋ teŋbiye hʊ aa pʊw a bɪrɪmɪ dɪ ba ta bɪl kɪ pʊw. Ka dɪ á teŋbiye no mɛ aa sʊʊ nyɛ, ʊ sɪ kaŋ ba mɛ bɪrɪmɪ dɪ ba ta bɪl kɪ sʊba.
54 Dɪ wɪya no buloŋ nɛ ko yaa, dɪ nihuwobisi kaŋ tenni hʊ bɪl aa bee sʊba koo a kɪ pʊw, ɛɛ daga anɪɪ wɪɪ hʊ ba aa basa Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ko yaa wɪtɪɪ rɛ gɛɛ, beewɪya ba saba a baa,
"Á yuwo di rɛ. Sʊʊ bɪl bɪ kaŋ dee á nyuu tɪyaŋ.
55 Sʊʊ, lee rɛ ɪ dee hʊ ɪ aa kaŋ kɪ kpʊ nala bɪl we? Sʊʊ, lee rɛ ɪ hʊwoŋ hʊ ɪ aa kaŋ kɪ we nala tʊwara tɪyaŋ bɪl we?"
56 Sʊʊ hʊwoŋ lɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ nɛ, wɪbɔmɔ dee mɛ lɪɪ Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪyaŋ.
57 Amɛ ma leŋ dɪ á kyʊwalɪ á Kuwo Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ, beewɪya ʊ tɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ nɛ a tɪya ma dee á wuwo yuwo di.
58 Ɛɛwɪya, ŋ naabiikpɪyanama, ma sɪŋ wɪya hʊ ma aa laa di tɪyaŋ weliŋ, a ta leŋ dɪ kɪŋ buloŋ kaŋ ma kɪ biyege. Ma leŋ dɪ ma sɪɪ fɪyɛsɪ dɪ ma kɪ tʊŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tʊma hʊ weliŋ saŋa buloŋ. Beewɪya ma gyɪma rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ tʊma hʊ ma aa tʊŋ, ma bɪ sɪ tʊŋ ta waasʊ.

16

Krisitabiisi dɔmɔŋ kyiyelii kɪyɛsʊʊ

1 Lagɪlagɪ no, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ molbiye hʊ ma aa kyɛ dɪ ma kɪyɛsɪ, dɪ ba kaŋ mʊ pɛ Wɪɪsɪ nala aa we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ wɪya rɛ. Ɛɛ hʊ ŋ aa daga Krisitabiisi hʊ aa we Galetiya paalʊʊ tɪyaŋ dɪ ba kɪyɛsɪ molbiye hʊ, ma mɛ yaa gɛɛ.
2 Alahadi kyɛɛ kɛ buloŋ, molbiye hʊ ma kɪdɪgɪ buloŋ aa tʊma a na yɔbɔ hʊ paga tɪyaŋ, nal buloŋ lɪɪ maga gɛɛ ɪ aa wuwo dɪ ba kpa kɪ biŋ. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko, ma bɪl bɪ sɪ kɪ kɪyɛsɪ molbiye.

3 Dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ sı sabı teŋ tıya nala hʊ ma aa sı lıı, a daga nala hʊ iriŋ ba
aa yaa dı ba kaŋ molbiye hʊ ma aa kıyɛsa a yaŋ bee teŋ hʊ a mʊ tıya Krisitabiisi hʊ
aa we Gyerusalɛm tıyaŋ.
4 Dı ʊ rɛ ko maga dı ŋ tıı mɛ mʊ, ŋ beel-ba buloŋ sı tıŋ dɔmɔŋ mʊ.

Wıya Pɔɔl aa kyɛ dı ʊ yaa

5 Dı ŋ ko lıı Masidooniya paalʊʊ tıyaŋ, ŋ sı ko na ma, beewıya ŋ yaa ŋ hakıla rɛ
anıı ŋ sı tıŋ Masidooniya paalʊʊ aŋ na ko ma lee.
6 Dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ sı we ma lee a pıısı mʊhʊ, kapuwo ŋ sı we doŋ dı puwo
saŋa hʊ mʊ teŋ. Ŋ sı we ma lee a mʊ pele saŋa hʊ ŋ bıl aa sı kpa ŋmanıı, dı ma
kyiyeli ŋ, dı ŋ bıl wuwo mʊ lee hʊ buloŋ ŋ aa sı mʊ.
7 Ŋ bee kyɛ dı ŋ ko na ma nıma nıma aŋ parı mʊ. Amɛ dı Wıısı rɛ laa nyʊwa, ŋ
fa kyo dı ŋ yaa kyɛɛ balıya rɛ ma lee.
8 Ŋ sı hɔŋ Ɛfiso tıyaŋ daha, a mʊ pele kyɛbal hʊ ba aa yırı Pɛŋtikosi kyɛɛ.
9 Beewıya, abee nala aa yʊga a kı tɔ ŋ ŋmanıı buloŋ mɛ, ŋ naa dı Wıısı suri ŋmanıı
tıya ŋ nɛ dı ŋ tʊŋ tʊma aa sı kaŋ tɔnɔ yʊga daha.
10 Dı Timoti rɛ ko ko ma lee, ma kana ʊ weliŋ, beewıya, á beel-ʊ buloŋ nɛ aa tʊŋ
Wıısı tʊma hʊ.
11 Ma ta ko kı yaa ʊ sıgyʊʊ-wıya. Ma pɛ ʊ tıyaŋ dı ʊ vala ŋmanıı hʊ abee laaŋfıya,
aŋ mııgı ko ŋ lee. Beewıya, ŋ aa gyegili ʊ bee á nımmabalıya hʊ badɔmɔŋ nɛ daha.
12 Ka á nıınabiye Apolo mɛ, ŋ sʊla ʊ rɛ weliŋ dı ʊ bee á nımmabalıya hʊ badɔmɔŋ
ko na ma. Amɛ ʊ bı bıına anıı ʊ sı wuwo na ŋmanıı ko lagılagı no. Ɛɛwıya, dı ʊ rɛ
ko na ŋmanıı saŋa hʊ buloŋ, ʊ sı ko na ma.

Wıkateŋse

13-14 Ma pɔ ma tııma weliŋ, a kaŋ wıya hʊ ma aa laa di weliŋ. Ma kaŋ bembiduwo
a leŋ dı ma Wıısı laadii deye. Ma yaa wıı buloŋ bee kyori.
15 Ŋ naabalıya, ka ma gyıma anıı Sıtıfanası bee ʊ dıya nala rɛ laa sıya laa Yesu
Krisita wıya di Akaaya paalʊʊ tıyaŋ. Ba kpaa ba tıı we Wıısı tʊma tıyaŋ nɛ, a kı
kyiyeli Wıısı nala mɛ weliŋ.
16 Ŋ aa sʊla ma, ŋ naabalıya, ma kı tıŋ nitesi no abee ba tʊŋtʊnnı dɔŋtıŋsı buloŋ
nyʊwa.
17 Ŋ teŋ fıyɛlı rɛ weliŋ abee Sıtıfanası, Fɔɔtunaatusı abee Akayikusı aa ko ŋ lee.
Ba aa rɛ laa ma nyuu daha.
18 Ba leŋ ŋ teŋ polli rɛ anıı ba aa leŋ ma tenni mɛ polli gɛɛ. Ʊ maga dı ma kı tıya
nala no iriŋ gyırıma rɛ.
19 Krisitabiisi hʊ aa we Esıya paalʊʊ tıyaŋ aa kyʊwalı ma. Akula abee Pirisila, abee
Krisitabiisi hʊ aa laŋŋı ba dıya tıyaŋ baa dı ŋ kyʊwalı ma weliŋ á Tıına Yesu feŋ
tıyaŋ.
20 Á nımmabalıya hʊ buloŋ aa we daha mɛ aa kyʊwalı ma. Ma kı kyʊwalı dɔmɔŋ
abee teŋfıyɛlʊʊ akuu ma aa yaa nımmabalıya wıya.
21 Lagılagı no, mıyaŋ Pɔɔl, ŋ tıı rɛ aa sabı wıı no, “Ŋ aa kyʊwalı ma.”
22 Dı nal buloŋ nɛ bı kyo á Tıına Krisita, Wıısı sı dɔgısı tıına. Maranaata! (Ʊ memii
rɛ yaa, á Tıına Krisita ko!)
23 Á Tıına Yesu Krisita lahɔrʊmɔ tıyaŋ ma hɔŋ abee laaŋfıya.
24 Ŋ kyo ma buloŋ nɛ á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ. Amı.

TEŊLIYA TIINA PƆƆL AA SABA TIYA KORIŊTI TIMMA

1 Mɪyaŋ Pɔɔl, abee á nɪɪnabiye Timoti rɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya ma. Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ
nɛ ʊ lɪɪ ŋ, dɪ ŋ yaa Yesu Krisita kpambɪya. Á sabɪ teŋ no a kɪ tɪya ma Krisitabiisi hʊ
aa we Koriŋti tɪyaŋ nɛ, abee Wɪɪsɪ nala hʊ buloŋ aa we Akaaya paalʊʊ tɪyaŋ.
2 Á Kuwo Wɪɪsɪ abee á Tɪɪna Yesu Krisita lahɔrʊmɔ tɪyaŋ, ma hɔŋ bee laaŋfɪya.

Pɔɔl Kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ

3 Ma leŋ dɪ á kyʊwalɪ Wɪɪsɪ á Tɪɪna Yesu Krisita kuwo hʊ, aŋgyʊwasʊ. Ʊ rɛ yaa
Wɪɪsɪ, a kɪ fá nala sikii, aŋ kɪ fɪyɛlɪ nala bembiye mɛ.
4 Ʊ rɛ yaa nal hʊ aa fɪyɛlɪ á bembiye á tʊwara nayɪ tɪyaŋ dɪ ɛɛ leŋ dɪ á mɛ wuwo
fɪyɛlɪ nala hʊ buloŋ mɛ aa na tʊwara bembiye abee bembifɪyɛlɪ hʊ ʊ aa kpaa tɪya
ma.
5 Tʊwara hʊ Krisita fa aa naa, ʊ tɪɪ rɛ á mɛ kɪ na. Ɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa kyiyeli Krisita ʊ
tʊwara nayɪ tɪyaŋ, ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ sɪ tɪŋ Krisita tɪyaŋ, a kyiyeli ma mɛ weliŋ.
6 Dɪ ámaa rɛ ko kɪ na tʊwara, ma kyiyelii abee ma laa tayi wɪya rɛ. Dɪ ámaa rɛ
ko na kyiyelii buloŋ Wɪɪsɪ lee, haŋ kyiyelii hʊ tɪɪ rɛ ma mɛ aa na, dɪ ma wuwo kaŋ
kenyiri abee mala, a na tʊwara hʊ iriŋ á mɛ aa naa.
7 Á laa ma di rɛ weliŋ. Á bee yaa ma sige. Á gyɪma anɪɪ tʊwara hʊ á aa naa, ʊ tɪɪ
rɛ ma mɛ kɪ na. Kyiyelii hʊ buloŋ mɛ á aa sɪ na Wɪɪsɪ lee, ʊ tɪɪ rɛ ma mɛ sɪ na.
8 Ŋ naabalɪya, ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪŋ tʊwara mɔɔ gɛɛ á aa naa Esɪya paalʊʊ tɪyaŋ nɛ.
Tʊwara hʊ iriŋ á gyɪ aa naa bɪ kyalla, haalɪ á gyɪ bɪl bɪ liise anɪɪ á sɪ kaŋ mɪɪbol.
9 Wɪtɪɪ, á gyɪ bɪɪna anɪɪ á sʊba teŋ nɛ. Amɛ gɛɛ kyiyeli ma rɛ dɪ á ta kɪ deŋ á tɪɪ
dee tɪyaŋ, amɛ dɪ á kpa á bayɪyɛla buloŋ we Wɪɪsɪ tɪyaŋ, ʊ rɛ aa kyisi nala sʊʊ tɪyaŋ.
10 Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ma sʊʊ bʊwa no tɪyaŋ. Maakyiye dɪ wɪɪ rɛ bɪl ko gyʊʊ ma, ʊ sɪ bɪl
lɪɪ ma ʊ tɪyaŋ. Ʊ tɪyaŋ nɛ á bayɪyɛla buloŋ we anɪɪ ʊ rɛ sɪ kɪ lɪɪ ma tʊwara buloŋ
tɪyaŋ.
11 Beewɪya ma sʊl Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma rɛ. Nyɛ rɛ yaŋ sɪ leŋ dɪ nɪgyamaa dannɪ Wɪɪsɪ
akuu ɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa laa ba sʊlɪɪ a lɪɪ ma á tʊwara no nayɪ tɪyaŋ.

Pɔɔl bɪrɪmɪ ʊ hakɪla wɪya hʊ ʊ aa kyɛ dɪ ʊ yaa tɪyaŋ

12 Lagɪlagɪ no kɛ, á sɪ wuwo bigisi á tɪɪ rɛ, beewɪya á hakɪla daga anɪɪ á wɪyaalɪya
buloŋ weliye rɛ nal buloŋ lee dʊnɪya no tɪyaŋ, amarɪkpatɪya wɪɪ buloŋ á aa yaa ma
lee, á yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ nɛ, aŋ pɛ tɪŋ wɪtɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa
kyɛ. Nihuwobiŋ wɪgyʊŋ tɪyaŋ daa á tɪŋa a kɪ yaa á wɪya, amɛ Wɪɪsɪ lahɔrʊmɔ tɪyaŋ
nɛ á wuwo kɪ yaa ba.
13 Wɪduwoni daa á sabɪ kɪ tɪya ma. Wɪya hʊ á aa saba, ma aa wuwo ma karɪmɪ
ba rɛ, a gyɪŋ ba memiye mɛ. Á yaŋ laa di rɛ anɪɪ abee ma aa bɪ gyɪŋ wɪya no memii
mʊ teŋ nyɛ mɛ,
14 ka maakyiye ma sɪ gyɪŋ ba memii mʊ teŋ. Ka kyɛɛ hʊ á Tɪɪna Yesu Krisita aa sɪ
mɪɪgɪ ko, ɛɛ tɪyaŋ nɛ ma sɪ gyɪma anɪɪ ma aa wuwo ma kɪ genni á wɪya rɛ, dɪ á mɛ
wuwo kɪ genni ma wɪya.
15 Ŋ aa gyɪŋ nyɛ tɪyaŋ nɛ tɪŋ, ŋ fa kɪ kyɛ dɪ ŋ laa sɪya ko ma lee, dɪ ma nɪɪ sʊŋbʊlɪya.
16 Ŋ fa aa kyɛ dɪ ŋ ko tɪŋ ma lee rɛ a na ma, aŋ na mʊ Masidooniya paalʊʊ. Dɪ
mɪyaŋ nɛ fa bɪl ko lɪɪ Masidooniya paalʊʊ kɪ ko, dɪ ŋ fa bɪl ko tɪŋ ma lee a na ma, ka
dɪ ma pɛ ŋ dɪ ŋ wuwo mʊ Gyudɪya paalʊʊ.

17 Ma bɪɪna anɪɪ wɪya no ŋ aa basɪ nyɛ daga anɪɪ ŋ bɪ sɪ wuwo sɪŋ wɪdɪgɪ naaŋ tɪyaŋ nɛ koo? Ma bɪl bɪɪna anɪɪ ŋ aa yaa ŋ wɪya anɪɪ dʊnɪya nala aa yaa gɛɛ rɛ, dɪ ŋ laa wɪɪ aŋ bɪl sɪŋ doŋ baa dɪ ŋ bɪ laa koo?

18 Ma gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ wɪya hʊ buloŋ á aa basɪ tɪya ma mɛ yaa wɪtɪɪ. Á bee basɪ naŋdeliŋkpara.

19 Wɪɪsɪ Biye Yesu Krisita wɪya hʊ mɪyaŋ Pɔɔl abee Silaasi bee Timoti aa basɪ tɪya ma, wɪya hʊ bɪ daga anɪɪ Yesu yaa nal hʊ aa basɪ naŋdeliŋkpara rɛ. Ʊ rɛ aa daga anɪɪ Wɪɪsɪ bɪ kaŋ naŋdeliŋkpara.

20 Wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa baa ʊ sɪ yaa, Yesu tɪyaŋ nɛ ʊ tɪŋa a yaa ba. Ɛɛ rɛ tɪŋ, dɪ ámaa rɛ ko kyʊwalɪ Wɪɪsɪ teŋ buloŋ, á aa baa dɪ "Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ, amɪ" dɪ Wɪɪsɪ feŋ na bigisii

21 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ leŋ á beel-ma buloŋ sɪŋ weliŋ á Tɪɪna Yesu Krisita tɪyaŋ. Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ lɪɪ ma á kɪ tʊŋ tʊma no.

22 Ʊ kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we á tɪsɪ tɪyaŋ nɛ a magɪl ma dɪ á yaa ʊ nala, ka dɪ á gyɪma anɪɪ maakyiye ʊ sɪ kpa wɪweliye hʊ buloŋ aa sɪ tɪŋa mɛ tɪya ma.

23 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ yaa ŋ daŋsɪya, ʊ gyɪma ŋ hakɪla rɛ. Ŋ fa bee kyɛ dɪ ŋ ko dɔŋ ma, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ bɪ ko ma lee Koriŋti tɪyaŋ.

24 Á bee kyɛ dɪ á fɪl ma dɪ ma laa wɪya hʊ á aa basɪ kɪ tɪya ma di. Á gyɪma rɛ anɪɪ ma sɪŋ ma laadii tɪyaŋ weliŋ nɛ. Amɛ á aa kyɛ dɪ á beel-ma buloŋ kɪ tʊma rɛ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ.

2

1 Ɛɛwɪya, ŋ yaa ŋ hakɪla rɛ anɪɪ ŋ bɪl bɪ sɪ ko ma lee, dɪ ŋ ko leŋ dɪ ma tɪsɪ kyogi.

2 Beewɪya, dɪ mɪyaŋ nɛ leŋ ma tɪsɪ kyogi, nal buloŋ bɪl tuwo ʊ aa sɪ leŋ dɪ ŋ teŋ fɪyɛlɪ dɪ ma nala hʊ tɪsɪ aa kyogo hʊ daa.

3 Dɪ mɪyaŋ nɛ fa ko ma lee, mamaa rɛ sɪ leŋ dɪ ŋ teŋ fɪyɛlɪ. Ɛɛwɪya, dɪ mɪyaŋ nɛ yaŋ leŋ ma tɪsɪ kyogi, ma bɪl bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ŋ teŋ fɪyɛlɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ laa sɪya sabɪ teŋ tɪya ma. Ŋ laa ma buloŋ di rɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ dɪ ŋ teŋ nɛ ko fɪyɛlɪ, ma buloŋ tenni mɛ aa fɪyɛlɪ rɛ.

4 Saŋa hʊ tɪyaŋ ŋ aa sabɪ teŋ hʊ kɪ tɪya ma, ŋ tɪya fa kyogo rɛ kɪŋkaŋ. Ŋ paalɪ wɪɪ rɛ ma wɪya. Ŋ bee sabɪ teŋ no dɪ ŋ leŋ dɪ ma tɪsɪ kyogi, amɛ ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪma anɪɪ ŋ kyo ma buloŋ nɛ kɪŋkaŋ.

Dɪ nal lɛ yaa wɪɪ kyogi ɪ, kpa kyɛ ʊ

5 Nal hʊ aa leŋ ma tɪsɪ kyogi, ŋ dʊŋ tɪyaŋ daa ʊ gyʊʊ, amɛ ma tɪyaŋ nɛ ʊ gba gyʊʊ te ŋ. Koo dɪ ʊ bɪ gyʊʊ ma buloŋ tɪyaŋ mɛ, amɛ ʊ gyʊʊ ma badɔmɔŋ tɪyaŋ kɛ rɛ. Ŋ bee kyɛ dɪ ŋ basɪ wɪɪ no bee beere.

6 Nal hʊ aa yaa gɛɛ, ma gyeniŋ buloŋ aa dɔgɪsɪ ʊ maga gɛɛ, ʊ maga rɛ.

7 Amɛ lagɪlagɪ no kɛ ʊ maga dɪ ma kpa wɪɪ buloŋ kyɛ ʊ rɛ, aŋ fɪyɛlɪ ʊ bembii. Dɪ gɛɛ daa, ʊ tɪya sɪ marɪ kyogi mʊ gallɪ, dɪ ʊ yalmɪ.

8 Ɛɛwɪya, ŋ aa sʊla ma rɛ dɪ ma marɪ kana ʊ weliŋ, a leŋ dɪ ʊ gyɪma anɪɪ ma kɔnɪ kyo ʊ rɛ.

9 Ŋ sabɪ haŋ teŋ hʊ tɪya ma, dɪ ŋ na dɪ ma yaa siri dɪ ma tɪŋ ŋ nyʊwa saŋa buloŋ koo ma bɪ yaa siri rɛ.

10 Dɪ mamaa rɛ kpaa wɪɪ kyɛ nal, ŋ mɛ kpaa kyɛ ʊ rɛ. Dɪ mɪyaŋ nɛ fa maga dɪ ŋ kpa wɪɪ kyɛ tɪɪna, ŋ kpaa kyɛ ʊ tɪɪna rɛ, akuu ma wɪya. Krisita rɛ yaa ŋ daŋsɪya tɪɪna wɪɪ no tɪyaŋ.

11 Ŋ yaa gɛɛ rɛ dɪ Sɪtaanɪ ta wuwo ma, beewɪya, á gyɪŋ ʊ dawarɪ buloŋ nɛ.

Pɔɔl mʊʊ Turowasɪ

12 Ŋ aa ko Turowasɪ dɪ ŋ basɪ Krisita wɪweliye hʋ a tɪya ba, ŋ naa anɪɪ á Tɪɪna suri
ŋmanɪɪ tɪya ŋ nɛ,
13 dɪ ŋ tʋŋ tʋma doŋ, amɛ ŋ hakɪla fa bɪ pɪŋ lɪdɪgɪ, beewɪya ŋ fa bɪ naa á nɪɪnabiye
Titusi doŋ. Ɛɛ rɛ ŋ sii doŋ, a ta ba aŋ kpa mʋ Masidooniya paalʋʋ.

Krisita dee tɪyaŋ á yuwo di Sɪtaanɪ rɛ

14 Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ. Ʋ tɪya Krisita dee rɛ ʋ yuwo di Sɪtaanɪ, á bee Krisita aa
yaa kɪdɪgɪ wɪya, á mɛ aa yuwo di Sɪtaanɪ rɛ saŋa buloŋ aŋ kɪ gyʋwɔsɪ anɪɪ bayuwolo
aa yuwo di ba dɔmɔ. Wɪɪsɪ pɛɛ á tɪyaŋ nɛ á wuwo kɪ basɪ Krisita wɪya lee buloŋ
tɪyaŋ. Krisita wɪweliye no laa lee buloŋ nɛ anɪɪ tʋranɪɪ aa kpaa sʋwala tɔ lee buloŋ.
15 Beewɪya, á tɪɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ tʋranɪɪ sʋwala aa sʋma, Krisita kpa ma tɪya Wɪɪsɪ.
Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ leŋ á pɪsa gyʋʋ nala hʋ ʋ aa laa kɪ ta, abee nala hʋ aa nyʋgɪsɪ buloŋ
tɪyaŋ.
16 Nala hʋ aa nyʋgɪsa lee, tʋranɪɪ no sʋwala aa kɪ kpʋ ba rɛ. Amɛ nala hʋ Wɪɪsɪ aa
laa kɪ ta kɛ lee, tʋranɪɪ no sʋwala aa tɪya ba mɪɪbol lɛ. Kɪbee rɛ yaŋ maga dɪ ʋ tʋŋ
tʋma no?
17 Nala gyeniŋ buloŋ kpaa Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʋ basɪɪ wɪya yaa molbi-kyɛ wɪɪ rɛ. Amɛ á
kɛ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ rɛ abee wɪtɪɪ ʋ sɪya tɪyaŋ. Á yaa Wɪɪsɪ tʋŋtʋnnɪ tɪɪma
rɛ. Ʋ rɛ tɪŋ ma á kɪ basɪ wɪweliye no Krisita dee tɪyaŋ.

3

1 Wɪya no ŋ aa basɪ nyɛ bɪ kɪɪ anɪɪ á tɪɪ rɛ á bɪl kɪ daga. Ʋ aa maga dɪ nala badɔmɔŋ
kaŋ tenni aa daga nala hʋ iriŋ ba aa yaa rɛ a ko ma lee, koo dɪ ba aa rɛ ko kɪ mʋ lee
kɪdɪgɪ ʋ aa maga dɪ ma sabɪ tenni aa daga nala hʋ iriŋ ba aa yaa rɛ a tɪya ba ba kaŋ
mʋ. Amɛ á kɛ bɪ kɪɪ nala no, tenni no iriŋ wɪya bɪ yaa kparaama tɪya ma.
2 Ma tɪɪ bee ma nyuu rɛ yaa tenni hʋ aa daga gɛɛ á aa kɪya, á sabɪ we á tɪsɪ tɪyaŋ.
Nal buloŋ aa karɪmɪ rɛ a gyɪŋ gɛɛ á aa kɪya.
3 Ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ teŋ Krisita aa saba a kpa tɪmma dɪ á kaŋ ko. Teŋ no wɪya bɪ
kɪɪ nɪɪ wɪya nal kɪdɪgɪ aa kpaa kɪŋ a sabɪ mal bʋtala tɪyaŋ. Amɛ Krisita tɪɪ rɛ kpaa
Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ a sabɪ teŋ no we nihuwobisi tɪsɪ tɪyaŋ.
4 Krisita lahɔrʋmɔ tɪyaŋ, á laa Wɪɪsɪ di rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ á wuwo kɪ basɪ wɪya no buloŋ
gɛɛ.
5 Ʋ gɛɛ bɪ kɪɪ nɪɪ tʋma hʋ á aa tʋŋ, dɪ á tɪɪ dee rɛ á kaŋ kɪ tʋma. Dee hʋ á aa kaŋ
kɪ tʋŋ tʋma no lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ.
6 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ tɪya ma ŋmanɪɪ abee dee dɪ á yaa nyʋʋfalɪɪ hʋ ʋ aa kpaa tɪya
nihuwobisi tʋŋtʋnna. Nyʋwa no wɪya á aa basɪ bɪ yaa mɪra ba aa saba biŋ. Nyʋʋfalɪɪ
no dee lɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ tɪyaŋ nɛ. Mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa
litenii rɛ yaa sʋʋ, amɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ kɛ aa tɪya mɪɪbol lɛ.
7-8 Mɪrɪsɪ hʋ Moosi aa saba biŋ dɪ nala kɪ tɪŋa, ba gyɪ sabɪ mal bʋtala tɪyaŋ nɛ.
Mɪrɪsɪ no litenii rɛ yaa sʋʋ. Amɛ saŋa hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa kpaa ba kɪ tɪya Moosi, Wɪɪsɪ
gyɪ daga ʋ gaŋdarɪ mɔgɪ rɛ Moosi tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ Moosi sɪya buloŋ gyɪ kɪ tʋla, haalɪ
Iziral tɪmma hʋ gyɪ bɪ wuwo dɪ ba deŋ ʋ sɪya tɪyaŋ. Amɛ haŋ tʋla hʋ gyɪ aa we
Moosi sɪya tɪyaŋ, ʋ kɛ gyɪ aa dɪsɪ rɛ. Dɪ Wɪɪsɪ rɛ yaŋ daga ʋ gaŋdarɪ mɪrɪsɪ hʋ litenii
aa yaa sʋʋ tɪyaŋ mɔɔnyɛ, maga gɛɛ rɛ ʋ sɪ daga ʋ gaŋdarɪ Wiyesi Welii hʋ aa tɪya
mɪɪbol tʋma tɪyaŋ.
9 Mɪrɪsɪ hʋ Moosi gyɪ aa saba biŋ, Wɪɪsɪ gyɪ daga ʋ gaŋdarɪ rɛ ba tɪyaŋ. Amɛ
mɪrɪsɪ no fa kpaa kyogisi tɪya nala hʋ fa aa tɪŋ ba rɛ akuu ba aa bee tɪŋ ba weliŋ
wɪya. Ɛɛwɪya, wɪya hʋ aa leŋ nala kaŋ tɪpʋlʋŋ Wɪɪsɪ lee, ba tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ marɪ
daga ʋ gaŋdarɪ yʋga a baŋ Moosi mɪrɪsɪ hʋ.
10 Ɛɛ wɪya Wɪɪsɪ gaŋdarɪ hʋ aa we doŋ gyɪnaŋ aa yʋga kɪŋkaŋ wɪya, buŋbuŋ
gaŋdarɪ hʋ kɛ bɪl tuwo.

11 Dı Wıısı rɛ daga ʊ gaŋdarı wıya aa yaa wıparıbanıya tıyaŋ, ɛɛ kɛ Wıısı sı marı
daga ʊ gaŋdarı wıya hʊ a we doŋ deŋdeŋ kı mʊ tıyaŋ.
12 Á aa kaŋ bayıyɛla no wıya rɛ tıŋ á kı bası Wıısı wıya abee nyuduwo.
13 Á kɛ bı kıı Moosi, a paa ganni tɔ á sıya. Beewıya saŋa hʊ Wıısı gyı aa daga ʊ
gaŋdarı Moosi tıyaŋ, Moosi sıya gyı aa tʊl lɛ. Amɛ tʊla hʊ gyı ko kı dısı ʊ sıya tıyaŋ
nɛ, ɛɛ rɛ ʊ gyı kpa gal tɔ ʊ sıya, dı Iziral tımma hʊ ta naa anıı tʊla hʊ aa dısı rɛ.
14 Amɛ Iziral tımma hakıllı fa tɔɔ rɛ Wıısı ŋmanıı tıyaŋ, ba bı wuwo gyıŋ Wıısı
wıya hʊ memii. Abee gyınaŋ buloŋ, ɛɛ rɛ ba hakıllı ha kıı. Ɛɛwıya, dı ba aa rɛ ko
kı karımı mırısı hʊ Wıısı fa aa kpaa tıya Moosi, ʊ ha aa kıı gɛɛ rɛ anıı haŋ gal hʊ
Moosi gyı aa kpaa tɔ ʊ sıya, ʊ tıı rɛ ha tɔ ba sıya. Beewıya Yesu Krisita laadii dʊŋ nɛ
sı wuwo leŋ gal hʊ polli nal sıya tıyaŋ dı ʊ gyıŋ Wıısı wıya memii.
15 A ha bee gyınaŋ buloŋ, dı ba aa rɛ ko karımı mırısı hʊ Wıısı fa aa kpaa tıya
Moosi, ʊ aa kıı gɛɛ rɛ anıı kıŋ nɛ ha tɔɔ ba hakıllı, ba bı wuwo kı gyıŋ wıya hʊ
memii.
16 Amɛ dı nal lɛ ko bırımı a kı tıŋ á Tıına Krisita, gal hʊ aa polli rɛ.
17 Á Tıına Krisita bee Wiyesi Welii hʊ yaa kıdıgı rɛ. Nal hʊ aa kaŋ Wıısı Wiyesi
Welii hʊ, ʊ tıına laa ʊ tıı rɛ Moosi mırısı hʊ tıyaŋ.
18 Gal hʊ fa aa tɔɔ á buloŋ sıya, ʊ pollo rɛ, ka Krisita gaŋdarı we á tıyaŋ, á kı daga ʊ
gaŋdarı. Wıısı Wiyesi Welii kaŋ ma kı bırımı rɛ saŋa buloŋ, dı á marı kı kıı Krisita
á wıı buloŋ tıyaŋ, a marı kı daga ʊ gaŋdarı mɛ. Wıya no buloŋ lıı á Tıına Krisita
lee rɛ ʊ rɛ yaa Wıısı Wiyesi Welii hʊ.

4

Krisitabiisi kıı gɛɛ nıı viini, Wıısı kpa ʊ sıfıyaŋ kına we ba tıyaŋ

1 Wıısı bɔnyɛ tıyaŋ nɛ ʊ kpa tʊma no tıya ma dı á kı tʊma, ɛɛ wıya á tenni bee
yʊwɔrı ba tʊmıı.
2 Hıısı wıya abee wıya hʊ nala aa lʊwɔlı kı yaa, á kɛ vıya ba yayı rɛ. Á bı gɔllı kı
mʊrı nala. Á bı kaŋ Wıısı wıya hʊ kı bırımı wınyıyɛl. Á bı kaŋ wıtıı hʊ kı faŋa nal
buloŋ. Lıgyalıı rɛ á aa sıŋ a kı bası wıya no buloŋ dı nal buloŋ gyıma nıı Wıısı rɛ
yaa á daŋsıya tıına anıı wıtıı rɛ á kı bası.
3 Amɛ dı Wıısı Wıweliye hʊ á aa bası rɛ ko yaa wıfaŋıya, nala hʊ aa nyʊgısı lee
rɛ ba yaa wıfaŋıya.
4 Nala no bı laa Wıısı Wıweliye hʊ di beewıya Sıtaanı aa yaa dʊnıya no kuwori
leŋ ba hakıllı we bilhuu tıyaŋ nɛ, a pɔ dı ba ta naa pʊlʊŋ hʊ aa kyaana we ba tıyaŋ.
Pʊlʊŋ no rɛ yaa Wıısı Wıweliye hʊ aa daga á Tıına Yesu Krisita gaŋdarı, nal hʊ aa
kıı Wıısı tıı.
5 Wıya hʊ á aa bası, ʊ bı kıı nıı á tıı wıya rɛ á kı bası, amɛ Yesu Krisita wıya rɛ á
kı bası, anıı ʊ rɛ yaa á Tıına. Wıı hʊ á aa bası mʊ kı tile á tıı tıyaŋ buloŋ nɛ yaa nıı
Yesu Krisita wıya rɛ tıŋ á tʊma kı tıya ma.
6 Buŋbuŋ hʊ tıyaŋ Wıısı aa marı dʊnıya, ʊ bası rɛ a baa, “Pʊlʊŋ kyaanı bilhuu
tıyaŋ.” Haŋ Wıısı hʊ tıı rɛ bıl leŋ pʊlʊŋ ko gyʊʊ á tıyaŋ. Pʊlʊŋ no rɛ leŋ á gyıŋ
Wıısı gaŋdarı hʊ aa we Krisita tıyaŋ.
7 Amɛ á kɛ kıı gɛɛ rɛ anıı viini, Wıısı kpa wıweliye no a we á tıyaŋ. Nyɛ yaŋ daga
anıı debal hʊ aa we á tıyaŋ yaa Wıısı kıŋ nɛ; á tıı dee daa.
8 Á aa na tʊwara rɛ weliŋ lee kɛ buloŋ tıyaŋ, amɛ tʊwara hʊ bı wuwo ma. Saŋa
kıdıgı á aa paalı bı gyıŋ wıı hʊ buloŋ tıyaŋ á aa wee, amɛ á bee bıla hal.
9 Ba aa kı dɔgısı ma rɛ, amɛ Wıısı aa bı vıya ma ta. Ba aa ŋmaa ma tıya sʊʊ rɛ,
amɛ á bee sʊba.

10 Saŋa kɛ buloŋ á aa kpa á tɪɪ tɪya sʊʊ rɛ anɪɪ ba aa kpʊʊ Krisita gɛɛ. Ɛɛ leŋ nala
gyɪma anɪɪ mɪɪbol hʊ Krisita aa kana ʊ tɪɪ rɛ á mɛ kana.
11 Á aa we á mɪɪbol tɪyaŋ nyɛ, saŋa buloŋ á aa kpa á mɪɪbol yuwo daasɪɪga rɛ Yesu
Krisita wɪya, dɪ ɛɛ leŋ nala na anɪɪ á teŋbiye no aa sɪ sʊba mɛ kaŋ mɪɪbol hʊ aa kana
rɛ.
12 Ɛɛwɪya, á kɛ aa kpa á mɪɪbol yuwo daasɪɪga rɛ saŋa buloŋ, amɛ ɛɛ leŋ ma kɛ
kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenni rɛ.
13 Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa, "Ŋ laa Wɪɪsɪ di rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ basɪ ʊ wɪya." Á
mɛ laa Wɪɪsɪ di nyɛ tɪɪ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ á mɛ kɪ basɪ ʊ wɪya.
14 Á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ aa yaŋ kyisi á Tɪɪna Yesu sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ ʊ sɪ kyisi ma
mɛ sʊʊ tɪyaŋ, dɪ á bee Yesu buloŋ kaŋ mɪɪbol, ka dɪ ʊ kaŋ á beel-ma buloŋ mʊ Wɪɪsɪ
sɪya.
15 Ma wɪya rɛ tɪŋ wɪya no buloŋ yaa, ka dɪ Wɪɪsɪ aa tɪŋ ʊ bɔnyɛ tɪyaŋ a laa nɪgyamaa
gyamaa kɪ ta nyɛ, dɪ ɛɛ leŋ dɪ nɪgyamaa dannɪ Wɪɪsɪ weliŋ, a leŋ dɪ ʊ feŋ yɪrɪ.
16 Akuu wɪɪ no wɪya á tenni bee yʊwɔrɪ. Teŋbii hʊ á aa kana á mɪɪbol no tɪyaŋ, ʊ
aa hɪyasɪ rɛ, amɛ á hakɪllɪ kɛ aa kɪ bɪrɪmɪ kɪfalɪya rɛ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ.
17 Tʊwara hʊ á aa naa lagɪlagɪ no bɪ yʊga, aŋ bɪl bɪ sɪ pɪɪsɪ mɛ. Amɛ tʊwara no rɛ
sɪ leŋ dɪ á maakyiye kaŋ yohuŋ aa bɪ kaŋ magɪsɪɪ abee tenii Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Yohuŋ
no rɛ yʊga baŋ tʊwara no á aa naa.
18 Ɛɛwɪya, á kɛ bɪ kpaa á hakɪllɪ we dʊnɪya no kɪna á aa naa tɪyaŋ, amɛ á kpaa á
hakɪllɪ we wɪɪsɪbee kɪna á aa bee na tɪyaŋ nɛ, beewɪya kɪna hʊ á aa naa bɪ sɪ pɪɪsɪ
aŋ nyʊgɪsɪ, amɛ kɪna hʊ á aa bee na kɛ sɪ we doŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ.

5

Á sɪ kaŋ teŋbifalɪya wɪɪsɪbee tɪyaŋ

1 Á tɪɪ gyɪma nɪɪ teŋbiye no á aa kana dʊnɪya no tɪyaŋ bɪ sɪ piisi aŋ sʊba. Amɛ dɪ
ba aa rɛ ko sʊba, Wɪɪsɪ sɪ tɪya ma teŋbifalɪya hʊ aa bɪ yaa dʊnɪya no kɪna. Wɪɪsɪ tɪɪ
rɛ marɪ ba a leŋ ba yaa kɪna aa sɪ we doŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.
2 Á aa we á mɪɪbol no tɪyaŋ, á hiini kɪ kyɛ teŋbifalɪya hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ kpa tɪya ma
rɛ.
3 Dɪ Wɪɪsɪ ko kpa teŋbiye no tɪya ma, á bɪl bɪ sɪ kaŋ teŋbil.
4 Teŋbiye hʊ á aa kana á mɪɪbol no tɪyaŋ, ba leŋ tʊwara gyʊʊ ma rɛ á kɪ hiini. Amɛ
ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ sʊʊ rɛ á sʊla kɪ kyɛ. Á aa kyɛ dɪ Wɪɪsɪ kaŋ á teŋbiye no bɪrɪmɪ rɛ, a kpa
teŋbifalɪya hʊ aa sɪ we doŋ kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ a tɪya ma.
5 Wɪɪsɪ tɪɪ rɛ marɪ ma wɪɪ no wɪya. Ɛɛ rɛ ʊ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we á tɪyaŋ, dɪ
gɛɛ leŋ dɪ á gyɪma anɪɪ maakyiye ʊ sɪ kpa kɪŋ hʊ aa sɪ tɪŋa mɛ a tɪya ma.
6 Ɛɛwɪya, saŋa kɛ buloŋ, á tenni aa polli rɛ. Beewɪya á gyɪma anɪɪ á ha aa kaŋ
teŋbiye no á mɪɪbol tɪyaŋ nyɛ, á ha bɪ gyʊʊ á Tɪɪna Yesu sɔŋ.
7 Á mɪɪbol tɪyaŋ, wɪya hʊ á aa laa di rɛ á kɪ tɪŋa, wɪya hʊ á aa naa daa á kɪ tɪŋa.
8 Wɪtɪɪ rɛ, á tenni paalɪ pollo rɛ, á kyo dɪ á fa lɪɪ dʊnɪya no tɪyaŋ a mʊ we á Tɪɪna
Yesu lee.
9 Ɛɛwɪya, á wɪkyɛɛlɪɪ buloŋ nɛ yaa dɪ á kɪ tɪŋa ʊ kyɛrɪ lee kɛ buloŋ tɪyaŋ á aa wee.
Dɪ ámaa rɛ we dʊnɪya no koo dɪ á lɪɪ ʊ tɪyaŋ mɛ,
10 beewɪya á buloŋ sɪ maakyiye mʊ sɪŋ Krisita sɪya tɪyaŋ, dɪ ʊ di ma sarɪya, aŋ
tuŋ nal buloŋ wɪya hʊ ʊ aa yaa ʊ mɪɪbol tɪyaŋ tuno. Amɛ wɪbɔmɔ kaŋ ba tuno rɛ,
wɪweliye mɛ kaŋ ba tuno.

Krisita nyubaanɪŋ, á bee Wɪɪsɪ bɪrɪmɪ kyaŋsɪ rɛ

11 Á yaa nala aa fá Wɪɪsɪ rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ á kɪ lʊga dɪ á leŋ dɪ nala ko laa Krisita wɪya
di. Wɪɪsɪ gyɪŋ gɛɛ á aa kɪya rɛ. Ŋ yaŋ liise anɪɪ ma hakɪllɪ tɪyaŋ, ma mɛ gyɪŋ gɛɛ á
aa kɪya rɛ.
12 Ʊ bɪl bɪ kɪɪ nɪɪ á tɪɪ rɛ á kɪ kyɛ dɪ á daga ma lee. Amɛ á aa kyɛ dɪ ma kaŋ wɪɪ rɛ
ma aa sɪ wuwo kpa kɪ genni á wɪya, dɪ gɛɛ leŋ dɪ ma wuwo na wɪɪ basɪ tɪya nala hʊ
aa daga ba tɪɪ nala sii wɪnaalɪya wɪya, aŋ bee kyɪla gɛɛ ba hakɪllɪ aa kɪya Wɪɪsɪ sɪya
tɪyaŋ.
13 Wɪya no á aa basɪ nyɛ, ma kɛ sɪ bɪɪnɪ anɪɪ á nyuni tuwo. Dɪ á nyuni rɛ ko tuwo,
Wɪɪsɪ wɪya rɛ tɪŋ. Amɛ dɪ á nyuni ko kɪ tʊma, ma wɪya rɛ tɪŋ.
14 Wɪɪ buloŋ á aa yaa, Krisita aa kyo ma rɛ tɪŋ á kɪ yaa, beewɪya á gyɪma rɛ weliŋ
anɪɪ ʊ rɛ laa nal buloŋ nyuu a sʊba. Ɛɛ mɛ daga anɪɪ nal buloŋ mɛ sʊba rɛ gɛɛ.
15 Nal nal buloŋ wɪya rɛ tɪŋ Krisita sʊba, ɛɛwɪya nala hʊ buloŋ aa we ba mɪɪbol
tɪyaŋ maga dɪ ba kɪ tɪŋ ʊ kyɛrɪ rɛ, aŋ ta bɪl kɪ tɪŋ ba tɪɪ kyɛrɪ. Beewɪya, ba wɪya rɛ
Krisita kuu sʊba, aŋka Wɪɪsɪ bɪl kyisi ʊ sʊʊ tɪyaŋ.
16 Ɛɛwɪya, a lɪɪ gyɪnaŋ kaŋ kɪ mʊ, á bee kyɛ dɪ á bɪl kpa nihuwobiŋ buloŋ anɪɪ
dʊnɪya nala aa kpa nala gɛɛ. Saŋa kɪdɪgɪ tɪyaŋ, á fa kpaa Krisita anɪɪ nihuwobisi aa
kpaa ʊ gɛɛ rɛ, amɛ nyɛ kɛ, á bɪl bɪ kpaa ʊ anɪɪ á fa aa kpaa ʊ gɛɛ.
17 Ɛɛwɪya, dɪ nal buloŋ nɛ ko laa Krisita wɪya di, ʊ tɪɪna bɪrɪmɪ nɪfalɪɪ rɛ. Wɪbɪnɪya
hʊ buloŋ ʊ fa aa yaa tene rɛ, ka wɪfalɪya piili ʊ mɪɪbol tɪyaŋ.
18 Wɪɪsɪ rɛ yaa wɪya no buloŋ tɪya ma. Wɪɪsɪ tɪŋ Krisita tɪyaŋ nɛ a leŋ ʊ bee
nihuwobisi mɪɪgɪ sʊma. Lagɪlagɪ no, ʊ tɪya ma tʊma rɛ dɪ á mʊ basɪ tɪya nala dɪ ba
ko, dɪ ba bee Wɪɪsɪ mɪɪgɪ marɪ dɔmɔŋ.
19 Wɪɪ hʊ ŋ aa basɪ rɛ nyɛ; Wɪɪsɪ tɪŋ Krisita tɪyaŋ nɛ a leŋ ʊ bee dʊnɪya nala buloŋ
mɪɪgɪ sʊma, aŋ kpa ba wɪbɔmɔ buloŋ kyɛ ba. Wɪɪsɪ kpaa ʊ wɪweliye hʊ tɪya ámaa ʊ
tʊŋtʊnna rɛ dɪ á basɪ tɪya nala anɪɪ ʊ aa kyɛ dɪ ʊ bee dʊnɪya nala mɪɪgɪ sʊma rɛ nyɛ
kɛ.
20 Ɛɛwɪya, Krisita naasɪ rɛ á laa sɪŋ a basɪ wɪya no kɪ tɪya nala. Wɪɪsɪ tɪŋ á tɪyaŋ
nɛ a kɪ sʊla ma dɪ ma ko ʊ lee. Krisita nyubaanɪŋ, á aa sʊla ma dɪ ma leŋ dɪ ma bee
Wɪɪsɪ marɪ dɔmɔŋ.
21 Krisita gyɪ bɪ kaŋ wɪbɔŋ buloŋ, amɛ á wɪya rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ leŋ ʊ sʊba anɪɪ
wɪbɔŋyaal. Wɪɪsɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ á wuwo tɪŋ Krisita tɪyaŋ a kaŋ tɪpʊlʊŋ ʊ sɪya tɪyaŋ.

6

1 Tʊma no á aa tʊŋ, á bee Wɪɪsɪ buloŋ nɛ aa tʊŋ. Ɛɛwɪya, á aa sʊla ma gyaaŋgyaaŋ,
dɪ ma ta leŋ dɪ Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʊ ʊ aa kana beel-ma ko yaa waasʊ.
2 Beewɪya Wɪɪsɪ basɪ wɪɪ no ʊ teŋ tɪyaŋ nɛ, a baa,
"Saŋa hʊ aa maga dɪ ŋ daga ŋ bɔnyɛ ma lee,
ŋ fáá ma wulo rɛ.
Kyɛɛ hʊ aa maga dɪ ŋ laa ma ta,
ŋ kyiyeli ma rɛ."
Ma gyegili nɪɪ daha, saŋa hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ kyiyeli ma rɛ nyɛ, gyɪnaŋ nɛ yaa kyɛɛ hʊ
Wɪɪsɪ aa sɪ laa ma ta.

Tʊwara hʊ Pɔɔl aa naa

3 Á bee kyɛ dɪ nal buloŋ ko kyogi á feŋ á tʊma no lugo tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, á aa lʊgɪ rɛ
dɪ á ta ko kpa kɪŋ buloŋ gara nal buloŋ ŋmanɪɪ.
4 Ɛɛwɪya, á wɪkanɪɪ buloŋ tɪyaŋ, á aa daga anɪɪ á kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna rɛ.
Beewɪya, á paalɪ na tʊwara rɛ, a na sikii, wɪgyʊʊlɪya yʊga mɛ gyʊʊ ma, amɛ ba
buloŋ tɪyaŋ mɛ, á wuwo kaŋ kenyiri rɛ abee mala.
5 Ba ŋmaa ma rɛ, a kaŋ ma tɔ dɪyaŋ, nala gol ŋmaa ma, ka bee hʊ buloŋ laa taawɛɛ.
Á tʊŋ tʊma te á faŋŋa rɛ, a bara doo, a pɪŋ losi.

6 Á daga anıı á yaa Wıısı tʊŋtʊnna rɛ a bı kaŋ wıkyogii buloŋ. Á gyıŋ Wıısı wıbii
hʊ rɛ, a kaŋ kenyiri, a kaŋ bɔnyɛ. Wıısı Wiyesi Welii hʊ we á tıyaŋ nɛ, á kyo nala
abee á wıtıı buloŋ.
7 Wıtıı dʊŋ nɛ á kı bası, Wıısı dee mɛ we á tıyaŋ. Á tıpʊlʊŋ kıı gɛɛ anıı bakına á
kaŋ kı pɔ á tıı.
8 Nala badɔmɔŋ aa tıya ma gyırıma rɛ, ka badɔmɔŋ mɛ kı we ma hıısı tıyaŋ. Á
hal nala badɔmɔŋ aa bigisi ma rɛ, ka badɔmɔŋ mɛ kı tʊʊsı ma. Ba kpaa ma anıı á
yaa wınyıyɛla rɛ, amɛ wıtıı rɛ á kı bası.
9 Ba kpaa ma anıı á bı yaa nala, amɛ lee kıdıgı buloŋ tuwo dı ba bı gyıŋ ma.
Tʊwara hʊ á aa naa, ʊ fa maga á sʊba rɛ, amɛ á ha we doŋ. Ba aa ŋmaa tıya sʊʊ rɛ,
ka á bee sʊba.
10 Á tısı aa kyogi rɛ, aŋka á kı gyʊwɔsı saŋa buloŋ. Á yaa nyaaba rɛ, amɛ á aa pɛ
nala tıyaŋ nɛ ba yaa dʊwana Wıısı wıweliye tıyaŋ. Á bı kaŋ kıŋ buloŋ, amɛ ámaa
rɛ kɔnı tıŋ kıŋ buloŋ Krisita tıyaŋ.
11 Abaa! Koriŋti tımma! Á bası wıtıı hʊ buloŋ polli tıya ma rɛ. Á bı kpaa á wıı
kıdıgı buloŋ faŋ ma.
12 Á kɛ kpaa á tısı buloŋ tıya ma rɛ abee kyori, amɛ ma kɛ kaŋ ma tısı faŋ ma rɛ.
13 Lagılagı no, ŋ bası wıya kı tıya ma rɛ anıı ŋ balıya. Ma ta kpaa wıı buloŋ faŋ
ma. Ɛɛ hʊ á aa kıya beel-ma, ma mɛ kıı gɛɛ beel-ma.

Ma ta leŋ dı ma bee nala hʊ aa bı laa Yesu wıya di kı pɛ wıya

14 Ma ta leŋ dı ma bee nala hʊ aa bı laa Yesu wıya di kı mal dɔmɔŋ. Tıpʊlʊŋ tıına
bee nıbɔŋ bı sı wuwo kı mal dɔmɔŋ. Pʊlʊŋ bee bilhuu mɛ bı sı wuwo laŋŋı lıdıgı.
15 Krisita bee Sıtaanı bı sı wuwo yaa nyʊʊdıgı. Ɛɛ tıı rɛ nal hʊ mɛ aa laa Yesu wıya
di abee nal hʊ aa bı laa ʊ wıya di bı sı wuwo pɛ wıı buloŋ.
16 Wıısı dıya bee vʊga bı sı wuwo pɛ wıı buloŋ tıyaŋ, beewıya, ámaa rɛ yaa
Wııweyi hʊ dıya. Wıısı tıı bası ʊ teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
"Ŋ sı we ŋ nala lee
a kı gyʊʊ ba lee.
Mıyaŋ nɛ sı yaa ba Wıısı,
dı ba mɛ yaa ŋ nala.
17 Ma lıı ma tıı ba tıyaŋ,
a ta kı mal ba. Wıı hʊ Wıısı aa basa rɛ nyɛ.
Ma ta kı dige kına hʊ aa kaŋ bisiŋ.
Dı mamaa bee dige kına hʊ aa kaŋ bisiŋ, ka dı ma ko ŋ lee, ŋ sı laa ma we.
18 Ŋ sı yaa ma Kuwo
dı ma mɛ yaa ŋ balıya.
Á Tıına Wıısı, dee buloŋ tıına rɛ bası nyɛ."

7

1 Ŋ naabiikpıyanama, Wıısı foŋ aa baa dı ʊ sı yaa wıya no buloŋ tıya ma nyɛ, ma
leŋ dı á lıı á tıı bisiŋ wıya hʊ aa sı kyogi á teŋbiye abee á dʊŋsı buloŋ tıyaŋ. Ma leŋ
dı á kı fá Wıısı, aŋ leŋ dı á wıkanıı buloŋ tʊʊlı ʊ sıya tıyaŋ.

Pɔɔl teŋ fıyɛla

2 Ma suri ma tısı tıya ma. Á bı yaa wıı kyogi nal kıdıgı buloŋ, á bı kyogi nal kıdıgı
buloŋ nyuu mɛ, á bıl bı firimi nal kıdıgı buloŋ mɛ.
3 Ŋ aa bası wıya no, ʊ bı kıı nıı ŋ aa kyɛ dı ŋ kpa kyogisi tıya ma rɛ, beewıya ŋ
laa sıya bası tıya ma rɛ anıı á kyo ma rɛ kıŋkaŋ. Ɛɛwıya, dı mııbol lɛ, á buloŋ nɛ sı
kana ʊ, dı sʊʊ mɛ rɛ, á buloŋ nɛ sı sʊba.

4 Ŋ laa ma di rɛ weliŋ, ŋ bee yaa ma sige. Ŋ wuwo kɪ genni ma wɪya rɛ. Abee tʊwara no á aa naa buloŋ, ka ma wɪya, ŋ teŋ bee yʊwɔrɪ. Ŋ teŋ paalɪ fɪyɛlɪ rɛ a mʊ gallɪ.

5 Haalɪ, á aa ko Masidooniya paalʊʊ mɛ, ka á ha bɪ naa wiyese. Wɪya gyɪ gyʊʊ ma rɛ weliŋ. Nala gyɪ kpaa kaasɪ gyɪŋ ma rɛ, á hakɪllɪ buloŋ gyɪ gyarɪ.

6 Ɛɛ rɛ á nɪɪnabiye Titusi gyɪ ko á lee. Ʊ koyi hʊ gyɪ leŋ á bembiye fɪyɛlɪ rɛ. Á gyɪma anɪɪ ʊ koyi hʊ gyɪ yaa Wɪɪsɪ tʊma rɛ, beewɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa nal hʊ aa fɪyɛlɪ nala hʊ tɪsɪ aa kyogo bembiye.

7 Ʊ koyi hʊ dʊŋ daa gyɪ leŋ á tenni fɪyɛlɪ, amɛ duwoso hʊ ʊ gyɪ aa tɪya ma anɪɪ ɛɛ hʊ ma aa kana ʊ weliŋ a leŋ ʊ teŋ fɪyɛlɪ, ɛɛ gyɪ leŋ á tenni mɛ fɪyɛla rɛ. Ʊ bɪl basɪ tɪya ma rɛ anɪɪ ŋ wɪya kyɪl ma rɛ weliŋ, ma fa kyo dɪ ma naa ŋ. Ʊ baa dɪ ma tɪsɪ kyogo rɛ ŋ wɪya, a bɪl basɪ tɪya ma anɪɪ ma yaa siri rɛ dɪ ma laa ŋ kaasɪ kaa. Ɛɛwɪya, wɪya no buloŋ leŋ ŋ teŋ marɪ fɪyɛlɪ rɛ kɪŋkaŋ.

8 Dɪ haŋ teŋ hʊ ŋ aa saba tɪya ma leŋ ma tɪsɪ kyogi mɛ, amɛ ŋ bɪ yaa hara ŋ aa sabɪ teŋ hʊ. Ŋ na anɪɪ teŋ hʊ kɔnɪ gyɪ leŋ ma tɪsɪ kyogi rɛ, ɛɛ gyɪ leŋ ŋ tɪya mɛ kyogi, amɛ ŋ gyɪma anɪɪ ma tɪsɪ bɪ sɪ kyogi kɪ mʊ deŋdeŋ.

9 Ba nyɛ tɪyaŋ, ŋ teŋ fɪyɛla rɛ ŋ aa sabɪ teŋ hʊ. Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ŋ aa leŋ ma tɪsɪ kyogi wɪya rɛ tɪŋ ŋ teŋ fɪyɛlɪ, amɛ tɪkyogi hʊ aa leŋ ma bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ, a kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ rɛ tɪŋ. Ʊ yaa Wɪɪsɪ kyɛrɪ rɛ dɪ ma tɪsɪ kyogi, ɛɛ wɪya ŋ gyɪma anɪɪ á bɪ yaa ma wɪbɔŋ buloŋ.

10 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ leŋ nal tɪya kyogi akuu ʊ tɪɪna wɪbɔmɔ wɪya, tɪɪna aa kpa ʊ wɪbɔmɔ hʊ ta rɛ, ka Wɪɪsɪ laa ʊ ta. Nal buloŋ bɪ sɪ yaa hara wɪɪ no wɪya. Amɛ dɪ nihuwobisi wɪkanɪya dʊŋ nɛ leŋ nal tɪya kyogi, tɪkyogi no iriŋ aa wuwo kpʊ tɪɪna rɛ.

11 Ʊ aa yaa nɪɪ Wɪɪsɪ rɛ leŋ ma tɪsɪ kyogi hʊ, ma na wɪɪ hʊ tɪkyogi hʊ aa yaa tɪya ma. Tikyogi hʊ leŋ ma yaa siri rɛ dɪ ma daga anɪɪ ma bɪ kaŋ wɪkyogii wɪɪ no tɪyaŋ. Ma baaŋ gyɪ siye rɛ akuu wɪɪ no aa yaa wɪya, ka kambɪŋ gyɪ kaŋ ma. Tikyogi hʊ leŋ ma kyo ŋ nɛ, a yaa sɪfɪyasɪ dɪ ma na ŋ. Ma yaa siri rɛ dɪ ma dɔgɪsɪ nal hʊ aa yaa wɪbɔŋ no ma tɪyaŋ. Wɪya no buloŋ ma aa yaa daga anɪɪ ma gyɪmaa tuwo wɪɪ no yayɪ tɪyaŋ.

12 Ɛɛwɪya, ŋ aa sabɪ teŋ hʊ, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ nal hʊ aa yaa wɪɪ kyogi, koo nal hʊ ba aa yaa wɪɪ hʊ kyogi wɪya rɛ kyɪla ŋ. Amɛ ŋ aa kyɛ dɪ Wɪɪsɪ leŋ ma gyɪŋ ɛɛ hʊ ma aa kyɪla á wɪya rɛ.

13 Wɪya no buloŋ leŋ á hakɪllɪ pɪŋ lɪdɪgɪ rɛ. Titusi aa ko ma lee, ma buloŋ leŋ ʊ teŋ fɪyɛlɪ rɛ kɪŋkaŋ, ʊ hakɪla mɛ pɪŋ lɪdɪgɪ. Nyɛ paalɪ leŋ á tenni marɪ fɪyɛlɪ rɛ kɪŋkaŋ.

14 Ŋ bigisi ma tɪya ʊ rɛ, ma mɛ bɪ leŋ hɪɪsɪ di ŋ. Anɪɪ wɪya hʊ buloŋ á aa basɪ tɪya ma aa yaa wɪtɪɪ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ bigisii hʊ á aa bigisi ma tɪya Titusi mɛ ko yaa wɪtɪɪ.

15 Ɛɛ hʊ ma aa kyaga laa Titusi bee ma nosi balɪya, abee nɪhɔrɪ hʊ ma aa kana ʊ, abee gyɪrɪma hʊ ma aa tɪya ʊ, aŋ yaa siri dɪ ma tɪŋa ʊ nyʊwa wɪya no buloŋ tɪyaŋ, ɛɛ leŋ kyori hʊ ʊ aa kana beel-ma marɪ yʊga kɪ pɛ rɛ saŋa buloŋ.

16 Ʊ yaa ŋ teŋfɪyɛlʊʊ rɛ abee ŋ aa sɪ wuwo yelli ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.

8

Krisitabiisi dɔmɔŋ kyiyelii kɪyɛsʊʊ

1 Á nɪmmabalɪya, á aa kyɛ dɪ ma gyɪma bɔnyɛ wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa yaa tɪya Krisitabiisi hʊ aa we Masidooniya paalʊʊ tɪyaŋ nɛ.

2 Á nɪmmabalɪya Krisitabiisi hʊ aa we Masidooniya tɪyaŋ naa wɪgyʊʊlɪya rɛ weliŋ, amɛ saŋa buloŋ nɛ ba tenni aa fɪyɛlɪ. Nyaabʊ buloŋ tuwo a baŋ ba, amɛ teŋfɪyɛlʊʊ hʊ aa we ba tɪyaŋ leŋ ba bɪ kaŋ sii mʊhʊ buloŋ abee ba kɪna kɪyɛsɪɪ tɪyaŋ.

3 Wɪtɪɪ rɛ ŋ basɪ kɪ tɪya ma anɪɪ nala no tɪya ma kɪna rɛ a maga ba faŋŋa aa maga gɛɛ. Ba gba paalɪ tɪya baŋ ba faŋŋa aa maga gɛɛ rɛ ba tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ.
4 Ba ha sʊl ma rɛ weliŋ dɪ á leŋ dɪ ba mɛ wuwo kpa kɪna kɪ kyiyeli ba dɔŋtɪŋsɪ Krisitabiisi hʊ aa we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ.
5 Á fa bɪ yɪyɛla anɪɪ ba sɪ wuwo tɪya ma kɪna maga gɛɛ. Amɛ ba laa sɪya kpa ba tɪɪ tɪya á Tɪɪna Yesu Krisita rɛ, ka Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ mɛ, ba kpaa ba tɪɪ tɪya ma mɛ rɛ.
6 Titusi rɛ yaa nal hʊ aa leŋ ma piili kɪna no kɪyɛsɪɪ. Ɛɛ wɪya á sʊla ʊ rɛ, dɪ ʊ kyiyeli ma dɪ ma wuwo tʊŋ tʊŋweliye hʊ mʊ teŋ.
7 Ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ ma aa yaa kuwokeri rɛ weliŋ, ma laa Wɪɪsɪ di rɛ weliŋ, ma gyɪŋ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ basɪɪ rɛ weliŋ, ma kaŋ wɪgyʊŋ nɛ weliŋ, aŋ kaŋ sɪfɪyaŋ mɛ weliŋ ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Ma kyo ma rɛ kɪŋkaŋ. Ɛɛ hʊ ma aa yaa kuwokeri wɪya no buloŋ tɪyaŋ ma kaŋ gɛɛ tɪɪ ma wɪɪsʊllɪ kɪna no kɪyɛsɪɪ ma tɪyaŋ.
8 Ŋ aa basɪ wɪya no, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ŋ aa fɪl ma rɛ. Amɛ ŋ aa kpa gɛɛ hʊ Masidooniya paalʊʊ Krisitabiisi hʊ aa kpaa sɪfɪyasɪ a kɪyɛsɪ kɪyɛsʊʊ hʊ magɪsɪ nyɛ, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ na rɛ dɪ ma mɛ kɔnɪ kyo ma dɔŋtɪŋsɪ hʊ rɛ koo dɪ ma ta kɪ tɔ nala sɪya rɛ.
9 Ma tɪɪ gyɪŋ á Tɪɪna Yesu Krisita aa kaŋ kyori abee bɔnyɛ maga gɛɛ rɛ a beel-ma. Ʊ gyɪ kaŋ kɪŋ buloŋ nɛ. Amɛ ma wɪya rɛ ʊ kuu, a ko tuu dʊnɪya no, a yaa nyaabʊ, dɪ ma tɪŋ ʊ nyaabʊsɪ no tɪyaŋ a wuwo yaa kɪna tɪmma Wɪɪsɪ wɪkanɪya tɪyaŋ.
10 Wɪɪ no tɪyaŋ, wɪɪ hʊ ŋ kɛ aa naa dɪ ma maga ma yaa rɛ nyɛ: Wɪɪ hʊ ma dɪɪ aa piile, ma kaŋ teŋ nyɛ kɛ. Beewɪya, mamaa rɛ yaa nala hʊ aa laa sɪya vʊʊlɪ kɪna no kɪyɛsɪɪ, mamaa rɛ bɪl laa sɪya kpa ba kɪyɛsɪɪ mɛ sii abee teŋ polli.
11 Wɪɪ hʊ ma aa piile, ʊ maga dɪ ma kaŋ mʊ teŋ nɛ. Ɛɛ hʊ ma tenni aa pollo wɪɪ hʊ piilii tɪyaŋ gɛɛ, ma leŋ dɪ ma tenni polli gɛɛ tɪɪ dɪ ma kaŋ mʊ teŋ. Ma tɪya maga gɛɛ hʊ ma faŋŋa aa maga.
12 Kɪna hʊ ɪ aa kana daa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ. Wɪɪ hʊ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ yaa ɛɛ hʊ ɪ aa yaa siri dɪ ɪ tɪya abee ɪ tɪya buloŋ a lɪɪ kɪna hʊ ɪ aa kana tɪyaŋ.
13-14 Ŋ aa basɪ nyɛ, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ nala badɔmɔŋ kyʊgɪsɪ rɛ ŋ baa dɪ ma laa kyʊŋ, ka ba kɛ we wiyese tɪyaŋ. Amɛ gyɪnaŋ, ma kana rɛ ka ba kɛ bɪ kana. Ɛɛwɪya, ʊ weliŋ nɛ yaa dɪ ma kyiyeli ba. Dɪ ba mɛ ko maakyiye kana, ka dɪ ma mɛ bɪ kana, ba mɛ sɪ kyiyeli ma. Dɪ nyɛ rɛ ko yaa, ma buloŋ kaŋ maga dɔmɔŋ nɛ.
15 Ma liisi wɪɪ hʊ ba aa saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a mʊ tile kɪdiiliye hʊ gyɪ aa lɪɪ Wɪɪsɪbee ko tuu tɪyaŋ. Ba baa,

"Nala hʊ buloŋ gyɪ aa paa yʊga, ba gyɪ bɪ diye aŋ ka kɪŋ, nala hʊ mɛ gyɪ aa paa mʊhʊ, ba mɛ gyɪ bɪ dii buwo."

Pɔɔl tɪŋ Titusi dɪ ʊ mʊ na Koriŋti tɪmma

16 Wɪɪsɪ kaŋ aŋgyʊwasʊ rɛ kɪŋkaŋ abee ʊ aa leŋ Titusi kyɪl ma wɪya weliŋ anɪɪ ŋ mɛ aa kyɪl ma wɪya gɛɛ.
17 Beewɪya, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ á aa sʊla ʊ dɪ ʊ ko laa kɪna ma lee dʊŋ wɪya rɛ tɪŋ ʊ ko ko. Amɛ ʊ tɪɪ sii mɛ fa fɪyɛsa rɛ ʊ paalɪ kyo dɪ ʊ ko ma lee.
18 Ʊ bee á nɪɪnabiye kɪdɪgɪ rɛ aa ko. Krisitabiisi hʊ buloŋ aa bigisi ʊ rɛ, akuu ʊ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ wɪya.
19 Ʊ bɪ kɪɪ bigisi dʊŋ nɛ ba kɪ bigisi ʊ, amɛ Krisitabiisi hʊ buloŋ nɛ paalɪ laŋŋɪ lɪɪ ʊ dɪ á beel-ʊ gɔllɪ laa kyori kɪyɛsʊʊ hʊ a kaŋ mʊ Gyerusalɛm. Ɛɛ rɛ sɪ daga anɪɪ á kɔnɪ yaa siri rɛ dɪ á kyiyeli á nɪmmabalɪya Krisitabiisi hʊ aa bɪ kaŋ kɪŋ buloŋ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ á Tɪɪna Yesu feŋ yɪrɪ.
20 Ɛɛwɪya, á aa kyɛ dɪ á gyɪŋ kaŋ bɔnyɛ kɪna no weliŋ nɛ, dɪ nal buloŋ ta ko kyogi á feŋ ba kpaayɪ tɪyaŋ.
21 Beewɪya, á kyɛrɪ daa yaa dɪ á yaa wɪɪ hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ Wɪɪsɪ dʊŋ sɪya tɪyaŋ amɛ á kyɛrɪ rɛ yaa dɪ á yaa wɪɪ hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ nihuwobisi mɛ sɪya tɪyaŋ.

22 Á nɪɪnabiye kɪdɪgɪ mɛ rɛ á leŋ ʊ tɪŋ ba hal kɪ ko. Ʊ daga ŋmaŋgyamaa tɪyaŋ anɪɪ
ʊ kaŋ sɪfɪyaŋ nɛ. Ʊ marɪ yaa sɪfɪyaŋ nɛ dɪ ʊ kyiyeli ma, akuu ʊ aa laa ma di wɪya.
23 Titusi kɛ yaa ŋ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋ nɛ, á buloŋ tʊma kɪ tɪya ma. Amɛ ʊ bee á
nɪmmabalɪya hʊ kɛ aa ko, ba aa rɛ yaa nala hʊ aa laa Krisitabiisi buloŋ nyuu sɪŋ
tʊma no tɪyaŋ. Ba leŋ nala kɪ kpa Krisita yohuŋ nɛ.
24 Ɛɛwɪya, ma daga nala no buloŋ aa ko anɪɪ ma kɔnɪ kyo ba rɛ. Dɪ mamaa rɛ yaa
gɛɛ, Krisitabiisi hʊ aa tɪŋ ba sɪ nɪɪ, a gyɪma anɪɪ ɛɛ hʊ á aa bigisi á tɪɪ ma wɪya hʊ
kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.

9

1 Ʊ bɪ yaa kparaama dɪ ŋ bɪl sabɪ teŋ kɪ tɪya ma kɪyɛsʊʊ hʊ á aa laa dɪ á kyiyeli
Krisitabiisi hʊ aa we Gyudɪya paalʊʊ tɪyaŋ wɪya.
2 Beewɪya, ŋ gyɪma anɪɪ ma yaa siri rɛ abee ma tɪsɪ buloŋ dɪ ma kɪyɛsɪ kɪna hʊ.
Ɛɛwɪya, ŋ bigisi ma rɛ weliŋ a tɪya Krisitabiisi hʊ aa we Masidooniya paalʊʊ tɪyaŋ. Ŋ
basɪ tɪya ba rɛ anɪɪ Krisitabiisi hʊ aa we Akaaya paalʊʊ tɪyaŋ kɛ yaa siri rɛ dɪɪ buloŋ
dɪ ba kɪyɛsɪ kɪna a kyiyeli Gyudɪya paalʊʊ Krisitabiisi hʊ. Ɛɛ hʊ ma aa kpaa wɪɪ hʊ
bee sɪfɪyaŋ, ʊ leŋ ba gyeniŋ buloŋ mɛ tenni polli rɛ, ba yaa siri dɪ ba kɪyɛsɪ kɪna hʊ.
3 Lagɪlagɪ no, ŋ aa tɪŋ á nɪmmabalɪya no rɛ dɪ ba ko ma lee, dɪ bigisii hʊ ŋ aa
bigisi ma wɪɪ no tɪyaŋ ta ko yaa wɪnyɪyɛl. Beewɪya saŋa buloŋ nɛ ŋ aa basɪ kɪ tɪya
Masidooniya tɪmma hʊ anɪɪ ma kɛ yaa siri pɔ rɛ.
4 Dɪ ŋ bee Masidooniya paalʊʊ Krisitabiisi hʊ badɔmɔŋ nɛ ko ko, dɪ ba ko na dɪ ma
kɪna ha bɪ yaa siri, ʊ sɪ yaa ŋ hɪɪsɪ, akuu ŋ aa laa ma di waasʊ wɪya. Ŋ bee basɪ hɪɪsɪ
hʊ ma tɪɪ kɛ aa sɪ di wɪya.
5 Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ na dɪ ʊ maga dɪ ŋ tɪŋ ŋ naabalɪya no dɪ ba laa sɪya ko ŋ tɪyaŋ, dɪ bɔnyɛ
kɪna hʊ ma aa baa dɪ ma sɪ kɪyɛsɪ kyiyeli Wɪɪsɪ nala hʊ, dɪ ma kpa laŋŋɪ lɪdɪgɪ, ka
dɪ ŋ tɪɪ na ko. Ɛɛ sɪ daga anɪɪ ma tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ma kɪyɛsɪ bɔnyɛ kɪna no, ʊ bɪ kɪɪ
ba fɪl ma rɛ ma yaa.
6 Wɪɪ hʊ ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪma rɛ nyɛ: Dɪ ɪ rɛ doho kɪna mʊhʊ, ɪ mɛ aa kʊŋ kɪna
mʊhʊ rɛ, amɛ dɪ ɪ doho kɪna yʊga, ɪ aa kʊŋ kɪna yʊga rɛ.
7 Nal buloŋ tɪya maga gɛɛ ɪ hakɪla aa daga ɪ dɪ ɪ tɪya. Nal buloŋ lɪɪ kɪna hʊ abee
teŋfɪyɛlʊʊ, aŋ ta leŋ dɪ ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ʊ yaa fɪlɪɪ rɛ. Nal buloŋ maga dɪ ʊ tɪya ʊ tɪɪ
kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ, beewɪya nal hʊ aa tɪya abee teŋfɪyɛlʊʊ, ʊ tɪɪna rɛ Wɪɪsɪ kyo.
8 Wɪɪsɪ kaŋ dee rɛ ʊ aa sɪ wuwo tɪya ma kɪŋ buloŋ ma aa kyɛ. Ʊ sɪ paalɪ tɪya ma
kɪŋ buloŋ a baŋ gɛɛ ma aa kyɛ saŋa buloŋ, dɪ ma kpa marɪ ma tɪɪ aŋ ha ka, a kpa
kyiyelii ma dɔŋtɪŋsɪ.
9 Ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Wɪɪsɪ aa kpa kɪna kɪ tɪya nyaaba rɛ ʊ bɔnyɛ tɪyaŋ. Ʊ bɔnyɛ bee teŋ."
10 Wɪɪsɪ rɛ aa tɪya nihuwobiŋ kɪdoho ʊ doho, a tɪya ʊ kɪdiiliye mɛ, ʊ di. Ɛɛwɪya,
Wɪɪsɪ sɪ tɪya ma kɪŋ hʊ buloŋ ma aa kyɛɛ a leŋ dɪ kɪna hʊ ma aa kana marɪ yʊga, dɪ
ma wuwo marɪ kɪ kyiyeli nala hʊ aa bɪ kana weliŋ.
11 Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ma noŋ kɪ gyʊʊ ma wɪyaalɪɪ buloŋ tɪyaŋ, dɪ ma wuwo kpa kɪna kɪ
tɪya nala abee bɔnyɛ saŋa buloŋ. Ɛɛ sɪ leŋ dɪ nala yʊga kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ
akuu ma bɔnyɛ kɪna hʊ á aa sɪ kaŋ mʊ tɪya ba wɪya.
12 Kɪna no ma aa tɪya nyɛ, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ma dɔŋtɪŋsɪ Krisitabiisi hʊ kɪkyɛɛlɪya dʊŋ nɛ
ba sɪ na, amɛ ɛɛ mɛ sɪ leŋ dɪ ba kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ weliŋ.
13 Ɛɛ hʊ ma aa tɪya kɪna hʊ daga Krisitabiisi hʊ iriŋ ma aa yaa rɛ. Ɛɛwɪya, nala hʊ
aa laa kɪna hʊ sɪ dannɪ Wɪɪsɪ abee gɛɛ hʊ ma aa tɪŋ Krisita wɪweliye hʊ ma aa laa
di abee ma wɪtɪɪ buloŋ. Ba sɪ bɪl dannɪ Wɪɪsɪ mɛ abee bɔnyɛ hʊ ma aa kana a leŋ
ma beel-ba, abee ma Krisitabii-dɔŋtɪŋsɪ hʊ buloŋ kaŋ kɪna hʊ ma aa kana a kpaa
dɔmɔŋ.

14 Ba sɪ sʊla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma abee ba tɪsɪ buloŋ, akuu bɔnyɛ hʊ aa bɪ kaŋ magɪsɪ
Wɪɪsɪ aa kaŋ daga ma wɪya.
15 Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ abee kyɔgɪtabal no ʊ aa kpaa tɪya ma waasʊ wɪya.

10

Pɔɔl daga anɪɪ ʊ kɔnɪ yaa Yesu kpambɪya rɛ

1 Mɪyaŋ Pɔɔl tɪɪ rɛ aa sʊla ma wɪɪ no wɪya. Ŋ aa kyɛ dɪ ŋ kpa bɔnyɛ abee sɪfɪyala
rɛ wɪɪ no tɪyaŋ anɪɪ Krisita tɪɪ aa sɪ kpa ʊ gɛɛ. Ma badɔmɔŋ aa basɪ rɛ anɪɪ dɪ mɪyaŋ
nɛ ko we ma lee, dɪ ŋ aa kɪɪ gɛɛ sɔlɛɛ, dɪ amɛ dɪ mɪyaŋ ko tuwo ma lee, ma aa baa
dɪ ŋ wɪya hayɛ rɛ.
2 Ŋ aa sʊl ma, dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko ma lee, ma ta fɪla ŋ dɪ ŋ hayɛ ma nyuu tɪyaŋ.
Beewɪya ŋ gyɪma anɪɪ ŋ aa wuwo ŋ bɪrɪmɪ kɪhaa rɛ nala hʊ aa baa dɪ dʊnɪya hakɪla
rɛ ŋ kaŋ kɪ yaa wɪya hʊ ŋ aa yaa nyuu tɪyaŋ.
3 Á we dʊnɪya tɪyaŋ nɛ, amɛ dʊnɪya hakɪla daa á kaŋ kɪ lʊga á lʊgʊ Krisita tɪŋɪɪ hʊ
tɪyaŋ.
4 Dʊnɪya bayuwo kɪna daa á kaŋ kɪ lʊga á lʊgʊ, amɛ Wɪɪsɪ tɪɪ dee rɛ ʊ kpa tɪya ma,
a wuwo kpa yuwo kɪ di Sɪtaanɪ leye hʊ buloŋ ʊ aa kaŋ dee tɪyaŋ.
5 Á kpaa Wɪɪsɪ dee no rɛ a yuwo di dagɪŋtɪɪ tɪmma abee nyʊʊtaaduwo waasɪma hʊ
buloŋ ba aa kaŋ tɔ dɪ nala ta gyɪŋ Wɪɪsɪ, aŋ kaŋ nala hakɪllɪ bɪrɪmɪ ba kɪ tɪŋ Krisita
kyɛrɪ.
6 Dɪ mamaa rɛ kɔnɪ aa tɪŋ Krisita nyʊwa weliŋ, ɛɛ kɛ á mɛ sɪ yaa siri, a dɔgɪsɪ nala
hʊ aa bee tɪŋ ʊ nyʊwa.
7 Ma aa kpa wɪya gyambaa rɛ. Nal hʊ buloŋ aa kpaa ʊ tɪɪ anɪɪ ʊ yaa Krisita nal lɛ,
dɪ ʊ tɪɪna rɛ marɪ sʊnnɪ weliŋ na, ʊ sɪ gyɪma anɪɪ á mɛ yaa Krisita nala rɛ.
8 Dɪ mɪyaŋ nɛ aa bigisi ŋ tɪɪ kɪŋkaŋ dee hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma wɪya mɛ, ʊ bɪ
yaa ŋ hɪɪsɪ, beewɪya Wɪɪsɪ kpaa dee hʊ tɪya ma dɪ á kaŋ kɪ marɪ ma rɛ. Ʊ bɪ baa dɪ
á kaŋ kɪ kyogi ma.
9 Ŋ bee kyɛ dɪ ma kɪ bɪɪnɪ anɪɪ ŋ sabɪ tenni kɪ tɪya ma dɪ ŋ kpa kambɪŋ we ma rɛ.
10 Beewɪya, nala badɔmɔŋ baa dɪ wɪya hʊ ŋ aa sabɪ tɪya ma aa deye rɛ, a hayɛ mɛ,
dɪ amɛ dɪ ŋ tɪɪ ko we ma lee kɛ, dɪ ŋ aa kɪɪ sɔlɛɛ rɛ, ka ŋ wɪbasɪɪ mɛ bɪ kaŋ tɔnɔ
buloŋ.
11 Ʊ maga dɪ nala no tesi gyɪma rɛ anɪɪ wɪya hʊ á aa yaŋ we gama aŋ sabɪ tɪya ma,
ba tɪɪ rɛ á sɪ yaa dɪ ámaa rɛ ko we ma lee mɛ.
12 Á bɪ sɪ maakyiye yeŋŋi aŋ kpa á tɪɪ mʊ magɪsɪ nala hʊ aa bigisi ba tɪɪ. Nala no
tɪɪ hakɪllɪ rɛ ba aa kpa a kɪ magɪsɪ ba wɪyaalɪya, a kpa ba tɪɪ kɪ magɪsɪ dɔmɔŋ. Ba
yaa bambugo kɪŋkaŋ!
13 Amɛ á kɛ, á bɪ sɪ bigisi á tɪɪ a baŋ gɛɛ hʊ aa maga. Á tɪɪ bigisii buloŋ kɛ we tʊma
hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma mɔgɪ tɪyaŋ nɛ. Wɪɪsɪ wɪya hʊ á aa ko basɪ tɪya ma mɛ pɛɛ
tʊma no tɪyaŋ nɛ.
14 Ma yaŋ aa pɛɛ lee hʊ Wɪɪsɪ aa keri tɪya ma dɪ á basɪ ʊ wɪya tɪyaŋ nyɛ, dɪ ámaa
rɛ ko basɪ Wɪɪsɪ wɪya tɪya ma, á bɪ gallɪ á mɔgɪ, beewɪya ámaa rɛ yaa nala hʊ aa laa
sɪya ko basɪ Krisita wɪweliye hʊ tɪya ma.
15 Á bee bigisi á tɪɪ tʊma hʊ nala badɔmɔŋ aa tuŋ gallɪ mɔgɪ hʊ Wɪɪsɪ aa daga ma
wɪya. Amɛ á bayɪyɛla rɛ yaa dɪ ma laadii marɪ sɪŋ weliŋ, dɪ tʊma hʊ á aa tʊŋ ma lee
wuwo mʊ sɪya. Amɛ á kɛ sɪ tʊma a kɪ maga gɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa daga ma.
16 Dɪ nyɛ rɛ ko yaa, á sɪ wuwo gallɪ mʊ leye badɔmɔŋ mɛ a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye
hʊ. Á bee kyɛ dɪ á laa nal kɪdɪgɪ gyaaŋbiye, akuu ʊ aa tʊŋ tʊma lee hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa
tɪya ʊ wɪya.
17 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba baa,

"Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʋ bigisi ʋ tıı, ʋ tıına bigisi ʋ tıı wıı hʋ á Tıına Krisita aa yaa tıya ʋ wıya."
18 Beewıya, nal hʋ aa bigisi ʋ tıı daa ba kı kpa yohuŋ, amɛ nal hʋ Wıısı aa bigisi rɛ ba kı kpa yohuŋ.

11

Pɔɔl bası nala hʋ aa fugo baa ba yaa Yesu kpambısı wıya

1 Ŋ aa sʋl ma dı ma kaŋ kenyiri beel-ŋ. Dı ma naa nıı bambugi-wıya rɛ ŋ kı bası mɛ, ma di kenyiri aŋ gyegile nıı.
2 Ŋ kyıl ma wıya rɛ weliŋ anıı gɛɛ hʋ Wıısı tıı aa kyıl ma wıya. Ŋ aa kyɛ dı ma laa Krisita dʋŋ di rɛ ma wıı buloŋ tıyaŋ, aŋ kı gyegili kyɛɛ hʋ ʋ aa sı ko paa ma, anıı hatoluu aa hɔŋ gbala baal hʋ ʋ aa kyɛ dı ʋ yala dʋŋ gɛɛ, ba ko mʋ yala dɔmɔŋ, dı baal buloŋ bı gyıma ʋ.
3 Amɛ ŋ kyıla rɛ anıı ba sı mʋrı ma dı ma ta tıŋ Krisita bee tıdıgı abee wıtıı, anıı dʋŋ hʋ gyı aa kpaa dawarı a mʋrı Hawa gɛɛ.
4 Ma wıya kana ŋ kambıŋ nɛ, beewıya ŋ naa ɛɛ hʋ ma aa kyaga nosi laa nala hʋ aa ko ma lee rɛ. Wıya hʋ ba aa bası kı tıya ma a mʋ kı tile Yesu Krisita tıyaŋ, ba bee wıya hʋ á aa bası tıya ma bı yaa kıdıgı, ka ma aa laa ba di. Wıısı Wiyesi Welii hʋ ʋ aa tıŋ á tıyaŋ a kpa tıya ma, ʋ daa nala no baa dı ba sı kpa tıya ma, ka ma laa ba di. Wıya hʋ ba aa bası kı tıya ma, ba bee Wıısı Wıweliye hʋ á aa laa sıya bası tıya ma bı yaa kıdıgı, ka ma laa ba di.
5 Ŋ gyıma anıı nala hʋ kpaa ba tıı anıı ba yaa Yesu kpambısı rɛ, a kı daga anıı ba aa rɛ tee nal buloŋ, amɛ ŋ liise nıı ba mɛ bı kpıya ŋ mʋhʋ mɛ.
6 Kapuwo dı mıyaŋ nɛ bı gyıŋ wıya basıı mɛ, ka ʋ bı kıı nıı ŋ bı gyı wıı hʋ ŋ aa bası. Á kyaası bası wıya no buloŋ polli tıya ma rɛ wıı kɛ buloŋ tıyaŋ abee lee kɛ buloŋ tıyaŋ.
7 Saŋa hʋ ŋ aa ko ma lee, ŋ kana ŋ tıı hʋwɔlı rɛ a kpa ma yohuŋ, abee ŋ aa bası Wıısı Wıweliye hʋ tıya ma aŋ bı laa kıŋ buloŋ. Ŋ aa yaa nyɛ, ŋ yaa wıbɔŋ nɛ koo?
8 Saŋa hʋ ŋ fa aa we ma lee, a kı tʋma, lıdʋŋsı Krisitabiisi rɛ gyı aa tıya ŋ molbiye, ŋ wuwo kı tʋŋ ŋ tʋma. Ŋ aa wuwo dı ŋ baa ŋ fası ba rɛ dı ŋ wuwo pɛ ma.
9 Saŋa hʋ ŋ gyı aa we ma lee, ŋ gyı aa kyɛ kyiyelii abee molbii mʋhʋ rɛ, amɛ ŋ gyı bı kpaa gɛɛ nyaŋ ma kıdıgı buloŋ. Á nımmabalıya hʋ gyı aa lıı Masidooniya paalʋʋ ko rɛ gyı tıya ŋ kına hʋ buloŋ ŋ aa kyɛ. Ŋ gyı bı kpaa ŋ kıkyɛɛlıya wıya nıı ma. Ɛɛ mɛ rɛ ŋ bı sı maakyiye kpa ŋ wıı buloŋ nıı ma.
10 Krisita nyuniŋ, wıtıı rɛ ŋ kı bası ŋ aa baa dı nal buloŋ tuwo Akaaya paalʋʋ buloŋ tıyaŋ ʋ aa sı wuwo baa dı ŋ ta bigisi ŋ tıı wıı no wıya.
11 Bee rɛ tıŋ ŋ baa ŋ bee kyɛ dı ŋ kpa ŋ wıya nıı ma? Ma bıına anıı ŋ aa bı kyo ma rɛ tıŋ koo? Aayı, Wıısı tıı gyıma anıı ŋ kyo ma rɛ.
12 Ŋ aa tʋŋ ŋ tʋma aŋ bee laa tuno buloŋ ma lee nyɛ, ŋ sı kaŋ gɛɛ kı mʋ deŋdeŋ. Beewıya, ŋ bee kyɛ dı nala hʋ aa nyıya wıya baa dı ba yaa Yesu kpambısı rɛ ko na wıı doŋ, a kı daga ba tıı anıı ŋmaŋdıgı rɛ á beel-ba kpa á kı tʋŋ á tʋma.
13 Nala no aa mʋrı nala rɛ anıı ba yaa Krisita kpambısı rɛ. Ba aa mʋrı nala rɛ ba tʋma tıyaŋ, aŋ aa fugo kaŋ ba tıı yaa gɛɛ anıı ba yaa Krisita kpambısı rɛ.
14 Ʋ gɛɛ yaŋ bı yaa wıkperii, beewıya Sıtaanı mɛ gba aa wuwo fugo kaŋ ʋ tıı yaa gɛɛ anıı ʋ aa yaa malıka rɛ.
15 Ɛɛwıya, dı Sıtaanı tʋŋtʋnna mɛ rɛ fugo kaŋ ba tıı yaa gɛɛ anıı nala aa kaŋ tıpʋlʋŋ, ʋ mɛ bı yaa wıkperii. Ba tenii buloŋ, ba tıı pıwasıya rɛ sı bil ba nyʋʋsı.

Pɔɔl bigisi ʋ tıı tʋwara hʋ ʋ aa na wıya

16 Ma leŋ dı ŋ bıl bası tıya ma anıı nal buloŋ ta bıına anıı ŋ yaa bambugi rɛ. Amɛ
dı mamaa rɛ aa kyɛ dı ma kpa ŋ anıı ŋ yaa bambugi mɛ, ʋ maga rɛ. Doŋ nɛ ŋ sı
wuwo bigisi ŋ tıı mʋhʋ tʋlıı.
17 Ŋ aa bigisi ŋ tıı nyɛ, Yesu Krisita nyʋwa daa ŋ kı tıŋa gɛɛ. Ŋ gyıma anıı bambugi-
wıya rɛ ŋ kı bası.
18 Amɛ nala yʋga aa kuu dʋnıya no wıkanıya wıya rɛ a kı bigisi ba tıı. Ɛɛwıya, ma
leŋ dı ŋ mɛ bigisi ŋ tıı.
19 Ma baa ma yaa wıgyʋnna rɛ, kɛ ma aa kaŋ kenyiri a gyegili kı nıı bambugo
wıbasıya.
20 Dı nal lɛ kaŋ ma bırımı yosi, koo dı ʋ kaŋ ma kına kı fası, koo dı ʋ tıına kaŋ ma
kı gʋra, koo dı ʋ fıl ma ma kı yaa ʋ wıkyɛɛlıya, koo dı ʋ kaŋ ma kı yaa sıgyʋʋ wıya,
ka ma aa tallı ma nyʋwa rɛ.
21 Ʋ yaa ŋ hıısı rɛ anıı á kɛ gyı aa bı kaŋ nyuduwo á aa sı yaa ma wıya no. Ŋ
gyıma anıı bambugi-wıya rɛ ŋ ha kı bası nyɛ, amɛ dı nal kıdıgı buloŋ nɛ bıına anıı
ʋ kaŋ ŋmanıı rɛ ʋ aa sı bigisi ʋ tıı wıı kıdıgı buloŋ wıya, ŋ mɛ kaŋ ŋmanıı rɛ ŋ aa
sı wuwo bigisi ŋ tıı haŋ wıı hʋ wıya.
22 Dı ba ko baa ba yaa Hiiburu nala, ŋ mɛ yaa kıdıgı rɛ. Dı ba ko baa ba yaa Iziral
tımma mɛ, ŋ mɛ yaa kıdıgı rɛ. Dı ba ko baa ba yaa Abıraham doho nala mɛ rɛ, ŋ mɛ
yaa kıdıgı rɛ.
23 Dı ba ko baa ba yaa Krisita tʋŋtʋnna rɛ, ŋ mɛ yaa kıdıgı rɛ. Mıyaŋ nɛ gba paalı
yaa Yesu Krisita tʋŋtʋnnı a baŋ ba, beewıya mıyaŋ nɛ tʋŋ tʋma yʋga a baŋ ba kıdıgı
buloŋ. Ba villi kana ŋ tɔ dıya tıyaŋ nɛ, a villi ŋmaa ŋ, ŋ bı gyıŋ ba nyʋwa. Ba aa
ŋmaa ŋ ŋmaa ŋ tıya sʋʋ rɛ ka ŋ sii, ŋ bı sı wuwo dıısı ba. Ŋ aa bası wıya no, ʋ kıı
gɛɛ anıı ŋ nyuu tuwo, amɛ ba wıtıı rɛ ŋ kı bası gɛɛ.
24 Gyuuma villi kana ŋ nɛ naaŋsıınyʋwa bʋnɔŋ, a vıırı ŋ bee kpaasa naaŋsıınyʋwa
mɔlıya abee fi abee nibi, ba kıdıgı buloŋ tıyaŋ.
25 Roma tımma vıırı ŋ naaŋsıınyʋwa bʋto mɛ rɛ abee hɔgı-kpaasa. Saŋa kıdıgı
mɛ ba paa bʋwa yaga ŋ nɛ dı ba kpʋ. Nııduworibori sı mɛ ŋ aa gyʋwa ba kyogi nıı
tıyaŋ, ʋ yaa naaŋsıınyʋwa bʋto rɛ. Kyɛɛ kıdıgı mɛ, ŋ paalı we nıı tıyaŋ gɛɛ rɛ a lıı
kyıkyʋwala a kaŋ kı mʋ ʋ sıgballıya mɛ kyıkyʋwala, a kı lʋga dı ŋ lıı.
26 Ŋ ŋmaŋgyamaa no buloŋ valıı tıyaŋ, ŋ naa tʋwara rɛ weliŋ fuwoni kyolii tıyaŋ,
ka gaala mɛ dɔgısı ŋ kıŋkaŋ. Ŋ dɔŋtıŋsı Gyuuma abee nala hʋ aa bı yaa Gyuuma
mɛ buloŋ dɔgısı ŋ nɛ kıŋkaŋ. A lıı gɛɛ hal tıyaŋ, ŋ naa tʋwara rɛ pogisi abee tɔbala
abee fuwobala buloŋ tıyaŋ mɛ. Nala aa fugo baa ba yaa Krisitabiisi mɛ dɔgısı ŋ nɛ
kıŋkaŋ.
27 Ŋ tʋma rɛ kıŋkaŋ, a lɔlɔ weliŋ. Kyɛyɛ badɔmɔŋ ŋ aa bara doo rɛ. Ŋ gyıŋ kıŋ hʋ
ba aa yırı losi bee nıınyʋwası rɛ. Saŋa kıdıgı ŋ aa paalı bı kaŋ kıdiilii buloŋ ŋ aa sı
di. Waal kpʋʋ ŋ nɛ weliŋ, akuu ŋ aa bı naa dıya ŋ aa sı gyʋʋ, koo gal ŋ aa sı kpa tɔ
ŋ teŋ wıya.
28 Ŋ bee kyɛ dı ŋ bıl bası wıkaalıya hʋ kɛ, amɛ kyɛɛ kɛ buloŋ wıı hʋ aa kyıla ŋ nɛ
yaa Krisitabiisi hʋ aa we lee buloŋ tıyaŋ wıya.
29 Dı ŋ Krisitabii-dɔŋtıına rɛ ko kaŋ gyoŋ, ʋ aa kıı gɛɛ rɛ anıı ŋ mɛ kaŋ gyoŋ. Dı
nal ko yaa wıbɔŋ mɛ, ŋ tıya aa kyogi rɛ kıŋkaŋ.

30 Dı mıyaŋ nɛ sı bigisi ŋ tıı mɛ, wıya hʋ aa yaa ŋ gyomo rɛ ŋ sı kı bası.
31 Wıısı aa yaa á Tıına Yesu Kuwo gyıma anıı ŋ bee nyıya wıya. Ʋ feŋ sı na bigisii
deŋdeŋ.
32 Saŋa hʋ ŋ gyı aa we Damaasiku tıyaŋ, nıhıyawʋ hʋ gyı aa laa Kuwori Arita naası
sıŋ doŋ paalʋʋ tıyaŋ gyı sii ta nala rɛ dı ba mʋ sıŋ bee hʋ paganyʋʋbal hʋ tıyaŋ, a
pɔ kana ŋ.

33 Amɛ ŋ Krisitabii-dɔŋtɪŋsɪ hʊ gyɪ kpaa ŋ a we simbiye tɪyaŋ nɛ, a kpa ŋ tɪŋ tokoro
ta gyee hʊ hal tɪyaŋ ŋ tuu sɔmmm, a sii fá nyʊgɪsɪ, ba kyɛ ŋ lɔlɔ.

12

Wɪɪsɪ leŋ Pɔɔl na wɪya anɪɪ duwoso tɪyaŋ

1 Ʊ maga dɪ ŋ bigisi ŋ tɪɪ rɛ, amɛ ŋ gyɪma anɪɪ ŋ tɪɪ bigisii no bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ.
Amɛ ŋ ha sɪ bigisi ŋ tɪɪ a basɪ wɪya hʊ á Tɪɪna Krisita aa leŋ ŋ na anɪɪ duwoso tɪyaŋ,
abee wɪya ʊ aa kpaa daga ŋ.
2 Ŋ gyɪŋ baal kɪdɪgɪ aa laa Krisita wɪya di rɛ. Ʊ bɪsɪ fi abee banaa rɛ nyɛ Wɪɪsɪ gyɪ
aa kpaa ʊ gyɪŋ Wɪɪsɪbee. Amɛ ŋ bɪ gyɪma dɪ ʊ kɔnɪ gyɪ mʊʊ Wɪɪsɪbee rɛ koo dɪ ʊ
gyɪ aa duwosi rɛ. Wɪɪsɪ dʊŋ nɛ gyɪma.
3 Ŋ gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪ kpaa baal no kaŋ gyɪŋ Wɪɪsɪbee rɛ. Amɛ ŋ bɪ gyɪma dɪ ʊ
kɔnɪ gyɪ mʊʊ wɪɪsɪbee rɛ koo dɪ ʊ gyɪ aa duwosi rɛ. Wɪɪsɪ dʊŋ nɛ gyɪma.
4 Wɪya hʊ ʊ gyɪ aa nɪɪ doŋ, nihuwobiŋ nyʊwa bɪ sɪ wuwo basɪ ba. Ʊ paalɪ bɪ maga
dɪ ba basɪ ba mɛ gba.
5 Ɛɛwɪya, ŋ sɪ bigisi ŋ tɪɪ baal no iriŋ wɪya. Amɛ ŋ tɪɪ bɪ sɪ wuwo bigisi ŋ tɪɪ. Ka dɪ
mɪyaŋ nɛ sɪ bigisi ŋ tɪɪ mɛ, wɪya hʊ aa yaa ŋ gyomo wɪya rɛ ŋ sɪ kɪ bigisi ŋ tɪɪ.
6 Dɪ mɪyaŋ nɛ fa aa kyɛ dɪ ŋ bigisi ŋ tɪɪ mɛ, ŋ aa wuwo dɪ ŋ bigisi rɛ, beewɪya ŋ bɪ
sɪ kɪ yaa bambugi wɪya, wɪtɪɪ hʊ rɛ ŋ sɪ kɪ basɪ. Amɛ ŋ bɪ sɪ laa nyʊwa bigisi ŋ tɪɪ
wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa daga ŋ wɪya, beewɪya ŋ bee kyɛ dɪ nala kpa ŋ yohuŋ baŋ gɛɛ
aa maga, akuu wɪya hʊ ŋ aa yaa, koo wɪya hʊ ŋ aa basɪ wɪya.
7 Wɪkperiye hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa kpaa daga ŋ, ba fa sɪ wuwo leŋ dɪ ŋ kɪ daga ŋ tɪɪ.
Amɛ Wɪɪsɪ aa bee kyɛ dɪ ŋ kɪ daga ŋ tɪɪ wɪya, ʊ kpaa teŋnɪma badɔmɔŋ nɛ we ŋ
tɪyaŋ, ʊ kɪ wɪɪ gɛɛ anɪɪ sɔrɪ ba kpa kɪ kyɔgɪ ŋ. Sɔrɪ no kyɔgɪɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ Sɪtaanɪ
rɛ taa ʊ tɪŋdaal dɪ ʊ ko kɪ we ŋ tʊwara tɪyaŋ, dɪ ŋ ta wuwo na ŋmanɪɪ a daga ŋ tɪɪ.
8 Ŋ sʊla á Tɪɪna Yesu Krisita naaŋsɪɪnyʊwa bʊto rɛ, anɪɪ ʊ lɪɪ tʊwara no ŋ tɪyaŋ.
9 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ŋ a baa, “Bɔnyɛ hʊ ŋ aa kana beel-ɪ maga rɛ. Ɪ gyomo tɪyaŋ nɛ
ɪ sɪ na ŋ dee mɔgɪ.” Ɛɛ wɪya ŋ teŋ fɪyɛla rɛ kɪŋkaŋ ŋ aa kaŋ gyomo wɪya. Ŋ aa sɪ
bigisi ŋ tɪɪ ŋ gyomo wɪya rɛ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ Krisita dee we ŋ tɪyaŋ.
10 Ɛɛ wɪya Krisita nyuniŋ, ŋ teŋ fɪyɛla rɛ ŋ gyomo wɪya. Dɪ ba aa tʊʊsɪ ŋ, koo dɪ
ŋ aa na tʊwara, koo dɪ ba aa dɔgɪsɪ ŋ, koo dɪ wɪya rɛ aa gyʊʊ ŋ maga gɛɛ buloŋ
mɛ, Krisita wɪya, ka ŋ kɛ sɪya tuwo, beewɪya ŋ gyomo tɪyaŋ nɛ ŋ aa na Krisita dee ŋ
tɪyaŋ.

Koriŋti tɪmma wɪya kyɪl Pɔɔl

11 Ŋ aa yaa wɪya anɪɪ bambugi rɛ, amɛ mamaa rɛ kaŋ ba buloŋ ko. Mamaa rɛ fa
maga dɪ ma daga anɪɪ ŋ yaa nal lɛ. Dɪ mɪyaŋ nɛ yaŋ kyo ŋ bɪ yaa nal mɛ, amɛ nala
hʊ aa kaŋ ba tɪɪ kɪ yɪrɪ Yesu kpambɪsɪ hʊ mɛ bɪ kpɪya ŋ.
12 Wɪɪsɪ leŋ ŋ yaa wɪmagɪla abee wɪkperiye abee wɪgyamaa rɛ ma tɪyaŋ abee
kenyiri. Wɪya no buloŋ daga anɪɪ ŋ kɔnɪ yaa Krisita kpambɪya tɪɪ rɛ.
13 Wɪbee rɛ daga anɪɪ ŋ yaa wɪɪ kɪdɪgɪ tɪya ma Krisitabii-dɔŋtɪŋsɪ rɛ aŋ bɪ yaa ʊ
tɪya ma kɛ? Koo ŋ aa bɪ leŋ ma kyiyeli ŋ bee molbiye hʊ rɛ tɪŋ ma kɪ basɪ nyɛ. Dɪ
gɛɛ rɛ ko tɪŋ, ŋ aa sʊl ma, ma kpa kyɛ ŋ.
14 Ŋ bʊto rɛ nyɛ ŋ aa kyɛ dɪ ŋ ko na ma. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko ko, ŋ bɪ sɪ kɪ kyɛ dɪ ŋ
kpa ŋ wɪkyɛɛlɪya nɪɪ ma. Ma kɪna daa ŋ kɪ kyɛ. Ma tɪɪ rɛ ŋ kɪ kyɛ, beewɪya biisi daa
sɪ kyɛ kɪna kɪ biŋ ba kuwoma bee ba nɪmma. Amɛ biisi kuwoma bee ba nɪmma rɛ
maga dɪ ba kyɛ kɪna kɪ biŋ ba biisi.
15 Ma wɪya, ŋ paalɪ kyo dɪ ŋ kpa kɪŋ buloŋ ŋ aa kana rɛ abee ŋ dee buloŋ a tʊma
tɪya ma. Ŋ yaŋ aa kyo ma kɪŋkaŋ nyɛ, ma mɛ fa maga dɪ ma mɛ kyo ŋ gɛɛ tɪɪ rɛ.

16 Ma tıı gyıma anıı ŋ aa ko ma lee, ŋ bee dɔŋ ma kına wıya. Amɛ nala badɔmɔŋ sı baa dı dawarı rɛ ŋ kpa a mʊrı laa ma kına.
17 Nala hʊ ŋ gyı aa tıma ma lee, ŋ gyı tıŋ ba dı ba ko mʊrı ma laa ma kına rɛ?
18 Mıyaŋ nɛ gyı tıŋ Titusi bee á nıınabiye kıdıgı dı ba ko ma lee. Titusi gyı aa ko ma lee, ʊ fası ma kıŋ nɛ? Wıı kɛ buloŋ á aa yaa tıyaŋ, á bee Titusi nyʊwa yaa kıdıgı rɛ. Á buloŋ aa tıŋ ŋmaŋdıgı rɛ.
19 Wıya no buloŋ á aa bası, kapuwo ma sı bıını anıı á bası gɛɛ dı á laa á tıı ma lee rɛ. Ɛɛ daa. Amɛ ɛɛ hʊ Krisita aa sı kı kyɛ dı á bası wıya Wıısı sıya tıyaŋ, ɛɛ rɛ á kı bası gɛɛ. Ŋ kyaŋsı, á aa yaa wıya no buloŋ dı á wuwo pɛ ma tıyaŋ nɛ dı ma sıŋ weliŋ wıya hʊ ma aa laa di tıyaŋ.
20 Ŋ kyıla rɛ ma wıya! Dı ı bı pɔɔ, ɛɛ hʊ ŋ aa sı kı kyɛ dı ŋ ko na dı ma kıya, ɛɛ daa ma sı kıı. Ma mɛ sı na dı ŋ mɛ bı kıı gɛɛ ma aa kyo. Ŋ beŋkyesi aa kpaa rɛ anıı dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ sı na ma dı ma aa kaa kaası, a kaŋ tıhɔllı, a kı na baaŋ dɔmɔŋ nyuu tıyaŋ, a kı yaa ma dʊŋʊ wıya, a kı kyogi dɔmɔŋ fene, a kı gaa dɔmɔŋ hala, a kaŋ sıduwo, a kaŋ taawɛɛ bee dɔmɔŋ.
21 Wıtıı, ŋ kyıla rɛ anıı dı mıyaŋ nɛ bıl ko ma lee, Wıısı bıl sı leŋ dı hıısı kana ŋ ma wıya. Ŋ tıya sı kyogi kıŋkaŋ dı ŋ wıı akuu ma badɔmɔŋ ha aa bı bırıma lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ wıya. Ŋ kyıla anıı nala yʊga ha we ma tıyaŋ a kı yaa bisiŋ wıya, a kı yaa wılaama, a gɔllı kı sɔnnı.

13

Pɔɔl bıl bası wıya kyagılı Koriŋti tımma

1 Ŋ bʊto rɛ nyɛ ŋ aa ko dı ŋ na ma. Ma liisi wıı hʊ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ a baa "Dı nal kıdıgı buloŋ bee ʊ dɔŋtıına rɛ kaŋ wıı dı ma kı kyɛ dı ma di wıı hʊ sarıya, ʊ maga dı ma kyɛ daŋsıya tımma balıya koo boto rɛ."
2 Ŋ gyı aa ko ma lee lıya tıına hʊ tıyaŋ, ŋ gyı kʊrısı nala hʊ aa yaa wıbɔmɔ abee ma nıkaalıya hʊ buloŋ dıgına rɛ. Nyɛ kɛ ŋ tuwo ma lee, amɛ ŋ bıl sı kʊrısı ma dıgına anıı dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ bı sı leŋ nal kıdıgı buloŋ aa yaa wıbɔŋ ta.
3 Wıı hʊ ma aa kyɛ dı ma na a gyıma anıı Krisita tıŋa ŋ tıyaŋ nɛ a kı bası wıya, ma sı na ʊ. Ma sı na mɛ anıı ʊ kaŋ dee rɛ ma lee, a wuwo ma wıı buloŋ tıyaŋ.
4 Wıtıı rɛ, ba kpaası ʊ mal daagarıı tıyaŋ nɛ anıı ʊ fa bı kaŋ dee. Amɛ Wıısı dee tıyaŋ ʊ siye rɛ a kaŋ mııbol. Á mɛ bı kaŋ dee anıı ʊ fa aa bı kaŋ dee gɛɛ, amɛ á aa we Krisita tıyaŋ wıya, a mɛ kaŋ Wıısı dee rɛ. Dee no rɛ á kpa a tʊma kı tıya ma gɛɛ.
5 Ma deŋ ma tııma weliŋ na, a pɛ sʊnnı ma tıı mɛ, a na dı ma sıŋ weliŋ wıı hʊ ma aa laa di tıyaŋ koo dı ma bı sıŋ weliŋ. Ma bı gyıma nıı Yesu Krisita we ma tıyaŋ nɛ? Dı mamaa rɛ bı gyıma anıı ʊ we ma tıyaŋ, ɛɛ kɛ ma tele rɛ.
6 Ŋ laa di anıı ma sı gyıma anıı á kɛ bı tele.
7 Á sʊla Wıısı kı tıya ma rɛ dı ma ta yaa wıı buloŋ kyogi. Ʊ bı kıı anıı á aa kyɛ dı á daga anıı á kɛ aa yaa weliŋ nɛ, amɛ á aa kyɛ dı ma wuwo kı yaa wıya aa kpaa ŋmanıı rɛ, haalı dı ʊ rɛ kıı nıı á tele mɛ,
8 beewıya á bı sı wuwo lıı wıtıı hʊ hal. Á sıŋ wıtıı hʊ tıyaŋ nɛ saŋa buloŋ.
9 Dı á tʊma rɛ bı sına, ka dı ma kɛ sıŋ weliŋ ma laadii tıyaŋ, á aa kı gyʊwɔsı rɛ ɛɛ wıya. Wıı hʊ á aa sʊla Wıısı kı kyɛ rɛ nyɛ, dı ma kpa ma gyogibɔmɔ hʊ ta aŋ tʊʊlı.
10 Ɛɛwıya rɛ tıŋ ŋ we gama aŋ sabı wıya no kı tıya ma. Beewıya dı mıyaŋ nɛ ko ko ma lee, ŋ bee kyɛ dı ŋ hayɛ ma nyuu tıyaŋ akuu dee hʊ á Tıına Wıısı aa kpaa tıya ŋ ma nyuu tıyaŋ wıya. Wıısı kpaa dee hʊ tıya ŋ ma nyuu tıyaŋ dı ŋ kaŋ pɛ ma rɛ dı ma laadii marı sıŋ weliŋ. Ʊ bı baa dı ŋ kaŋ ko turi ma lo.
11 Ŋ naabalıya, ŋ teŋ hʊ litenii rɛ nyɛ. Wıısı sı leŋ dı ma hɔŋ weliŋ. Ma kpa ma gyogibɔmɔ hʊ ta, aŋ tʊʊlı. Ma gyegili nıı wıı hʊ ŋ aa basa tıya ma weliŋ. Ma kaŋ

nyʊʊdɪgɪ, a sʊma abee dɔmɔŋ. Dɪ mamaa rɛ kaŋ gɛɛ, á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa kyo nala wɪya, a kɪ tɪya ba laaŋfɪya sɪ we ma lee.

12 Ma kɪ kyʊwalɪ dɔmɔŋ abee kyori.

13 Wɪɪsɪ nala hʊ buloŋ aa we daha aa kyʊwalɪ ma.

14 Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ we ma buloŋ lee, dɪ á Kuwo Wɪɪsɪ kyori mɛ we ma buloŋ lee, ka dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ leŋ dɪ ma buloŋ kaŋ nyʊʊdɪgɪ. Amɪ.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
GALETIYA TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl aa yaa Yesu Krisita kpambıya rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma Krisitabiisi hʋ aa we Galetiya paalʋʋ tıyaŋ. Nihuwobisi daa lıı ŋ, ŋ yaa Yesu Krisita kpambıya,
amɛ Yesu Krisita abee á kuwo Wıısı aa kyisi ʋ sʋʋ tıyaŋ nɛ lıı ŋ a tıma ŋ.
2 Ŋ bee Krisitabiisi hʋ buloŋ aa we daha aa kyʋwalı ma.
3 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlʋʋ sı we ma lee.
4 Yesu Krisita sʋba á wıbɔmɔ wıya rɛ, dı ʋ lıı ma a lıı wıbɔmɔ hʋ aa we gyınaŋ
dʋnıya no tıyaŋ. Á Kuwo Wıısı kyɛrı rɛ Krisita tıŋa a yaa wıı no tıya ma.
5 Ma leŋ dı á kı dannı Wıısı a kaŋ kı mʋ deŋdeŋ. Amı

Wıısı ŋmanıı yaa kıdıgı dʋŋ nɛ

6 Ŋ nyʋwa fıyɛla rɛ ma wıya beewıya, ma teŋ vıya Wıısı aa yırı ma Krisita
lahɔrʋmɔ tıyaŋ tıŋıı rɛ, aŋ mııgı mʋ kı tıŋ wıdʋŋsı ma aa bıına anıı ba yaa Wıısı
wıweliye hʋ rɛ.
7 Amɛ Wıısı wıwelidʋma buloŋ bıl tuwo, a lıı Wıısı wıweliye hʋ á aa daga ma hal.
Wıı hʋ aa tıŋ ŋ kı bası wıı no rɛ nyɛ, nala yʋga we doŋ a kaŋ ma kı kyɔrımı, a kı
lʋga dı ba kaŋ Krisita wıweliye hʋ bırımı kyige.
8 Dı ámaa rɛ koo dı malıka mɛ gba lıı wıısıbee ko bası wıdʋma buloŋ tıya ma anıı
Wıısı Wıweliye hʋ rɛ, ka dı ba bee wıya hʋ á aa laasıya bası tıya ma bı yaa kıdıgı,
Wıısı sı dɔgısı ʋ tıına diŋ tıyaŋ.
9 Á laa sıya bası wıı no wıya rɛ, ka ŋ bıl kı bası ʋ tıı lagılagı no. Dı nal buloŋ nɛ
ko bası wıdʋma tıya ma a baa dı Wıısı wıweliye hʋ rɛ, dı wıya hʋ ma aa laa di daa,
Wıısı sı dɔgısı ʋ tıına diŋ tıyaŋ.
10 Wıı no ŋ aa bası nyɛ, ma bıına anıı nihuwobisi rɛ ŋ kı kyɛ dı ba tıya ŋ gasıbınaa?
Wıısı ta laa nyʋwa! Nihuwobisi daa ŋ kı kyɛ dı ba tıya ŋ gasıbınaa. Wıısı rɛ ŋ kı
kyɛ di ʋ tıya ŋ gasıbınaa. Dı ŋ ha fa aa kyɛ dı nihuwobisi rɛ bigisi ŋ, ɛɛ kɛ ŋ fa bı sı
yaa Krisita tʋŋtʋnnı.

Pɔɔl daga gɛɛ Yesu Krisita aa lıı ʋ, ʋ yaa ʋ kpambıya

11 Ŋ kyaŋweliye, ma leŋ dı ŋ bası wıı no tıya ma. Wıısı wıweliye hʋ ŋ aa bası kı
tıya ma, nihuwobisi lee daa ba lıı.
12 Nihuwobiŋ mɛ bıl daa kpaa ba tıya ŋ, koo a daga ŋ. Amɛ Yesu Krisita tıı rɛ kaŋ
wıya no daga ŋ.
13 Ma nıı gɛɛ hʋ ŋ fa aa kıya rɛ saŋa hʋ ŋ fa aa tıŋ Gyuuma wııkyʋwal ŋmanıı.
Ma gyıŋ gɛɛ hʋ ŋ gyı aa gɔllɔ kı dɔgısı Krisitabiisi rɛ abee kyakpʋhaa. Ŋ gyı aa yaa
ŋ kuwokeri buloŋ nɛ dı ŋmanıı hʋ ba aa tıŋ nyʋgısı.
14 Á Gyuuma wııkyʋwal ŋmanıı tıyaŋ, mıyaŋ nɛ fa gyıŋ wıya te ŋ wiye-dɔsı buloŋ.
Ŋ fa kpaa ŋ nyuu buloŋ we á naabaala lesiri tıyaŋ nɛ.
15 Amɛ ma na wıı hʋ Wıısı aa yaa. Ʋ fáá ŋ sikii rɛ á lıı ŋ ʋ bɔnyɛ tıyaŋ dı ŋ tuŋ ʋ
tʋma, ka ba na lʋla ŋ.
16 Ʋ kyɛrı tıyaŋ mɛ rɛ ʋ kpa ʋ Biye Yesu Krisita daga ŋ, dı ŋ wuwo bası ʋ wıweliye
hʋ a tıya nala hʋ aa bı yaa Gyuuma. Ʋ aa daga ŋ wıya no ko teŋ, ŋ bı mʋʋ nal buloŋ
lee dı ʋ daga ŋ ba memii.
17 Ŋ bıl bı mʋʋ Gyerusalɛm mɛ dı ŋ na nala hʋ aa laa sıya yaa Yesu Krisita kpambısı
ŋ tıyaŋ. Amɛ ŋ siye rɛ haŋ lagılagıbiye hʋ a kpa mʋ Areebıya paalʋʋ, a lıı doŋ a
mııgı ko Damaasiku.

18 Bısı boto hal tıyaŋ nɛ ŋ kpa mʊ Gyerusalɛm dı ŋ na Piita. Ŋ aa mʊʊ doŋ, ŋ hɔŋ
ʊ lee yɔbɔ sıı bʊlıya rɛ.
19 Saŋa hʊ ŋ aa we doŋ, ŋ bı naa Yesu kpambısı hʊ kıdıgı buloŋ a pɛ Piita tıyaŋ,
see Gyemsi, á Tıına Yesu nıınabiye hʊ.
20 Wıya no ŋ aa sabı kı tıya ma nyɛ, Wıısı tıı gyıma anıı ba yaa wıtıı rɛ. Ŋ bee
nyıya wıya.
21 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ŋ kpa mʊ tɔnı aa we Siiriya abee Silisıya paalʊʊ tıyaŋ.
22 Saŋa no tıyaŋ buloŋ nala hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di a we Gyudıya paalʊʊ
tıyaŋ ha fa bı gyıma ŋ.
23 Ba ta nıı nala aa bası ŋ wıya rɛ a baa, “Nal hʊ fa aa gɔllɔ kı dɔgısı ma, lagılagı
no ʊ rɛ mııgı gɔllı kı bası Wıısı wıweliye hʊ ʊ fa aa lʊga dı ʊ kyogi rɛ.”
24 Ɛɛwıya, ba dannı Wıısı rɛ weliŋ ŋ wıya.

2

Yesu kpambısı hʊ laa Pɔɔl we

1 Bısı fi abee banaa hal tıyaŋ, ŋ bee Banabaası bıl mııgı mʊ Gyerusalɛm nɛ a kaŋ
á nıınabiye Titusi tıŋ á hal.
2 Wıısı rɛ gyı daga ŋ dı ŋ mʊ Gyerusalɛm. Á aa mʊwa, á bee Krisitabiisi nıhıyası
hʊ dʊŋ gyı laŋŋa rɛ. Ɛɛ rɛ ŋ daga tıya ba gɛɛ hʊ ŋ aa bası Wıısı Wıweliye kı tıya
nala hʊ aa bı yaa Gyuuma. Ŋ fa aa kyɛ dı ŋ beel-ba yaa nyʊʊdıgı rɛ dı ŋ tʊma hʊ ŋ
aa tʊma koo ŋ aa tʊŋ ta ko yaa waasʊ.
3 Ŋ tʊŋtʊnnı-dɔŋ Titusi gyı yaa Giriki tıına rɛ. Ɛɛ wıya nala badɔmɔŋ gyı baa dı
see dı ʊ keri ʊ peŋ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ ba gyı bı fıla ʊ ʊ keri ʊ peŋ.
4 Nala no fa fugo rɛ anıı ba mɛ laa Yesu wıya di rɛ a yaa á nımmabalıya. Ba fa ko
guwosi á tıyaŋ nɛ dı ba na dı á tıŋ á tıı rɛ akuu á bee Krisita aa yaa kıdıgı wıya rɛ
koo. Ba fa aa kyɛ dı ba fıla ma mııgı kaŋ we Gyuuma mırısı hʊ tıŋıı tıyaŋ nɛ.
5 Amɛ á gyı bı laa nyʊwa mʊhʊ mɛ, beewıya á gyı bee kyɛ dı wıtıı hʊ aa we Wıısı
wıweliye hʊ tıyaŋ ko nyʊgısı ma lee.
6 Nala hʊ ma aa kpaa nıı ba yaa sılaala koo nıbala, ba bı kpaa wıdʊma buloŋ pɛ
Wıısı wıweliye ŋ aa bası hʊ tıyaŋ. Ŋ sıya kɛ tuwo nala hʊ iriŋ ma aa kpa ba tıyaŋ
beewıya Wıısı bee kpa nala anıı nihuwobisi aa kpa nala gɛɛ.
7 Amɛ nala no naa anıı Wıısı rɛ lıı ŋ dı ŋ bası ʊ wıweliye hʊ a tıya nala hʊ aa bı
yaa Gyuuma, anıı Wıısı gyı aa lıı Piita dı ʊ bası wıweliye hʊ a tıya Gyuuma gɛɛ.
8 Wıısı hʊ aa lıı Piita a tıya ʊ dee dı ʊ bası ʊ wıweliye hʊ a tıya Gyuuma, ʊ tıı rɛ
lıı ŋ mɛ dı ŋ bası haŋ wıweliye hʊ tıı a tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma.
9 Gyemsi abee Piita abee Gyɔɔŋ, nala hʊ nal buloŋ aa kpaa anıı ba yaa Wıısı nala
nıhıyası, ba naa anıı wıtıı rɛ, Wıısı rɛ lıı ŋ dı ŋ tʊŋ tʊŋfıyaŋ no. Ɛɛ rɛ ba kası ŋ bee
Banabaası nosi a daga anıı á beel-ba buloŋ yaa kıdıgı rɛ tʊma hʊ aa tʊŋ tıyaŋ. Doŋ
nɛ á buloŋ yaa nyʊʊdıgı anıı ŋ bee Banabaası mʊ bası Wıısı wıweliye hʊ tıya nala
hʊ aa bı yaa Gyuuma, ka dı ba mɛ bası Wıweliye hʊ a kı tıya Gyuuma.
10 Wıı hʊ ba aa bası tıya ma buloŋ nɛ yaa dı á ta yeŋŋi nyaaba hʊ aa we ba tıyaŋ
wıya. Wıı no tıı mɛ rɛ fa foŋ we ŋ hakıla tıyaŋ.

Pɔɔl leŋ Piita gyıma anıı wıı hʊ ʊ aa yaa bı kpaa ŋmanıı

11-12 Saŋa hʊ Piita gyı aa we Aŋtiyɔki tıyaŋ ʊ bee Krisitabiisi hʊ aa bı yaa Gyuuma
gyı laŋŋı kı di kına rɛ. Ɛɛ rɛ Gyemsi gyı tıŋ nala badɔmɔŋ ba lıı Gyerusalɛm ko
Aŋtiyɔki. Piita gyı aa naa nala no aa lıı Gyerusalɛm ko, ʊ gyı lıı ʊ noŋ Krisitabiisi
hʊ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ, ʊ beel-ba bıl bı laŋŋa kı di kına. Ɛɛ rɛ ŋ gyı kyaası bası
tıya ʊ gyamaa tıyaŋ anıı wıı hʊ ʊ aa yaa bı kpaa ŋmanıı. Piita gyı aa fá nala hʊ aa

basɪ anɪɪ ʊ maga dɪ ba keri Krisitabiisi hʊ aa bɪ yaa Gyuuma pene rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ gyɪ yaa gɛɛ.
13 Ɛɛ rɛ Gyuuma nɪkaalɪya hʊ mɛ yaa minaafigi wɪya a tɪŋ Piita naabʊʊsɪ. Haalɪ, Banabaasɪ tɪɪ mɛ tɪŋ ba minaafigi wɪya hʊ tɪyaŋ.
14 Ɲ aa naa anɪɪ ba bee tɪŋ wɪtɪɪ hʊ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ aa dagɪ, ɛɛ rɛ ŋ basɪ tɪya Piita ba buloŋ sɪya tɪyaŋ a baa, “Piita, Ɪ yaa Gyuu rɛ, amɛ ɪ wɪyaalɪya kɪɪ nal aa bɪ yaa Gyuu rɛ. Ɛɛ rɛ ɪ yaŋ sɪ yaa fɪla nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma dɪ ba kɪ tɪŋ Gyuuma lesiri?”

Á buloŋ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ʊ laa ma ta

15 Wɪtɪɪ, á yaa Gyuuma tɪɪ rɛ. Á bɪ yaa nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma ba kaŋ ba kɪ yɪrɪ wɪbɔŋyaala.
16 Á kɛ gyɪma rɛ anɪɪ mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa sabɪ biŋ tɪŋɪɪ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ nal yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ see dɪ ʊ tɪɪna laa Yesu Krisita wɪya di. Ɛɛ wɪya rɛ tɪŋ á mɛ laa Yesu Krisita wɪya di Wɪɪsɪ leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma ʊ lee, akuu laadii hʊ á aa kana Krisita tɪyaŋ wɪya, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ á aa tɪŋ mɪrɪsɪ rɛ tɪŋ. Beewɪya mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ nal buloŋ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ lee.
17 Á aa kyɛ dɪ Wɪɪsɪ leŋ á yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma rɛ akuu á aa laa Krisita di wɪya. Amɛ abee gɛɛ buloŋ dɪ ámaa rɛ ha ko na dɪ á mɛ yaa wɪbɔŋyaala anɪɪ nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma, ɛɛ sɪ wuwo leŋ dɪ á baa Krisita rɛ leŋ á yaa wɪbɔŋyaala koo? Ba mʊra rɛ!
18 Mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa bine dɪ á kɪ tɪŋa, dɪ mɪyaŋ nɛ vɪya ba ta aŋ bɪl mɪɪgɪ mʊ kɪ tɪŋ ba, ʊ gɛɛ daga anɪɪ ŋ yaa wɪbɔŋyaal lɛ.
19 Ɲ gyɪma anɪɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ ŋ na mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kana ŋ tɪɪ lɪɪ ba tɪyaŋ. Ɛɛ wɪya ba bɪl bɪ kaŋ dee buloŋ ŋ nyuu tɪyaŋ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ ŋ wuwo kpa ŋ tɪɪ buloŋ tɪya Wɪɪsɪ ŋ mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ.
20 Ʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ŋ bee Krisita buloŋ nɛ ba kpaasɪ mal daagarɪɪ hʊ nyuu tɪyaŋ. Ɛɛwɪya ŋ bɪl bɪ tɪŋa ŋ tɪɪ, Krisita rɛ tɪŋa ŋ. Ɛɛwɪya, mɪɪbofalɪɪ hʊ ŋ aa kana gyɪnaŋ, Wɪɪsɪ Biye hʊ ŋ aa laa di aa we ŋ tɪyaŋ nɛ tɪŋ ŋ kana ʊ. Ʊ rɛ kyo ŋ a sʊba ŋ wɪya.
21 Ɲ bɪ kpaa Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʊ anɪɪ ʊ yaa waasʊ, beewɪya dɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ rɛ sɪ wuwo leŋ dɪ nal kaŋ tɪpʊlʊŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, ɛɛ kɛ Krisita sʊʊ hʊ fa yaa waasʊ rɛ.

3

Mɪrɪsɪ koo laadii

1 Ma Krisitabiisi hʊ aa we Galetiya paalʊʊ tɪyaŋ, ʊ kɪɪ gɛɛ ma bɪ kaŋ hakɪllɪ! Kɪbee rɛ aa mʊrɪ ma dɪ ma kɪ tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ Moosi aa bine? Ma tɪɪ sii tɪyaŋ, ŋ daga ma gɛɛ hʊ ba kpaasɪ Yesu Krisita daagarɪɪ tɪyaŋ nɛ ʊ sʊba, abee ʊ sʊʊ hʊ memii.
2 Ma leŋ dɪ ŋ pɪyɛsɪ ma wɪdɪgɪ no: Ma aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tɪyaŋ koo ma aa nɪɪ ʊ wɪweliye hʊ a laa ba di rɛ tɪŋ?
3 Bee rɛ tɪŋ ma yaa bambugo kɪŋkaŋ nyɛ? Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ dee tɪyaŋ nɛ ma piili mɪɪbofalɪɪ no Krisita tɪyaŋ. Lagɪlagɪ no bee rɛ yaŋ tɪŋ ma kɪ kyɛ dɪ ma na ʊ litenii ma tɪɪ dee tɪyaŋ?
4 Wɪgyamaa hʊ buloŋ ma aa na a lɪɪ Wɪɪsɪ lee, ba buloŋ yaa waasʊ ma lee rɛ koo? Aayɪ, ŋ bɪ liise nɪɪ ba yaa waasʊ.
5 Wɪɪsɪ kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tɪyaŋ nɛ, a kɪ yaa wɪmagɪla ma tɪyaŋ. Ma liise nɪɪ ma aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ rɛ tɪŋ ʊ kɪ yaa wɪya no ma tɪyaŋ koo, ma aa nɪɪ ʊ wɪweliye hʊ a laa ba di rɛ tɪŋ?
6 Ma liisi Abɪraham wɪya na. Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa rɛ anɪɪ Abɪraham gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ Wɪɪsɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ.
7 Ɛɛwɪya, ma gyɪma weliŋ anɪɪ nala hʊ aa laa Wɪɪsɪ di, ba aa rɛ yaa Abɪraham doho nala tɪɪ.

8 Ba basɪ wɪɪ no rɛ faafaa buloŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa, nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma sɪ
ko yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma akuu ba aa laa Wɪɪsɪ di wɪya. Faafaa tɪyaŋ buloŋ mɛ rɛ Wɪɪsɪ
basɪ wɪweliye no tɪya Abɪraham a baa, "I tɪyaŋ nɛ ŋ sɪ tɪŋa a pɛ dʊnɪya nala buloŋ."
9 Abɪraham gyɪ nɪɪ wɪɪ no rɛ a laa di. Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ pɛ ʊ tɪyaŋ. Ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ aa pɛ
nala hʊ buloŋ mɛ aa laa wɪɪ no dɪ anɪɪ ʊ aa pɛɛ Abɪraham tɪyaŋ gɛɛ.
10 Nala hʊ aa kyɛ dɪ ba tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ tɪyaŋ a kaŋ tɪpʊlʊŋ, Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ ba, beewɪya
Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa rɛ abaa, "Nal hʊ buloŋ aa bɪ sɪ tɪŋ mɪrɪsɪ no kɪdɪgɪ buloŋ a
mʊ su, Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ ʊ tɪɪna."
11 Amɛ lagɪlagɪ no nal buloŋ gyɪma rɛ anɪɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ nal
buloŋ kaŋ tɪpʊlʊŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, beewɪya Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa rɛ a baa, "Nal
hʊ aa laa Wɪɪsɪ di, ʊ tɪɪna dʊŋ nɛ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna a kaŋ mɪɪbol Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ."
12 Amɛ dɪ nal lɛ aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa bine ba bʊwaŋ, ʊ bɪ yaa kparaama dɪ
ʊ tɪɪna laa Wɪɪsɪ di ka dɪ ʊ na kaŋ mɪɪbol, beewɪya ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ abaa,
"Dɪ nal lɛ aa tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa bine buloŋ kyurrr, ʊ tɪɪna sɪ kaŋ mɪɪbol."
13 Wɪɪsɪ fa sɪ dɔgɪsɪ ma akuu á aa bɪ wuwo kɪ tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ kɪdɪgɪ kɪdɪgɪ buloŋ
ba bʊʊsɪŋ wɪya. Amɛ Yesu Krisita ko laa ma ta rɛ, beewɪya saŋa hʊ ba aa kpaasɪ ʊ
mal daagarɪɪ hʊ nyuu, ʊ laa á nyuu rɛ a na dɔgɪsɪɪ hʊ á fa aa sɪ na. Beewɪya ba saba
Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa, "Nal hʊ buloŋ ba aa kpaasɪ mal daaŋ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ rɛ aa
dɔgɪsɪɪ ʊ tɪɪna gɛɛ."
14 Yesu Krisita yaa nyɛ rɛ dɪ nala hʊ aa bɪ Gyuuma mɛ tɪŋa ʊ tɪyaŋ a na wɪweliye
hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee nyʊwa dɪ ʊ sɪ yaa tɪya Abɪraham, ka dɪ Wɪɪsɪ tɪŋ á laadii tɪyaŋ,
a kpa Wiyesi Welii hʊ wɪya ʊ aa wee nyʊwa a tɪya ma.

Moosi mɪrɪsɪ hʊ bɪ kaŋ nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ aa wee tɪya Abɪraham bɪrɪmɪ

15 Ŋ naabalɪya, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ kpa wɪɪ hʊ á buloŋ aa gyɪma rɛ a magɪsɪ dɪ ma gyɪŋ
wɪɪ hʊ ŋ aa kyɛ dɪ ŋ basɪ memii. Dɪ nala balɪya rɛ wee nyʊwa tɪya dɔmɔŋ anɪɪ ba
sɪ yaa wɪɪ, a ŋmɪyɛsɪ tɪya dɔmɔŋ dɪ nal yaa daŋsɪya, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo kpʊ haŋ
wɪɪ hʊ ta, koo a kana ʊ bɪrɪmɪ.
16 Nyɛ tɪɪ rɛ nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ aa wee tɪya Abɪraham mɛ kɪɪ. Wɪɪsɪ gyɪ wee nyʊwa
tɪya Abɪraham bee ʊ doho nal lɛ. Nyʊwa hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ bɪ baa Abɪraham doho nala,
ʊ baa ʊ doho nal, beewɪya Abɪraham doho nɪdɪgɪ dʊŋ nɛ ʊ kɪ daga. Nal no rɛ yaa
Krisita.
17 Wɪɪ hʊ ŋ aa basɪ memii rɛ nyɛ: Wɪɪsɪ gyɪ aa wee nyʊwa hʊ a tɪya Abɪraham, ʊ
bɪsɪ kɔɔsɪbanaa abee mɔlɪya abee fi hal tɪyaŋ nɛ ʊ gyɪ kpa mɪrɪsɪ hʊ tɪya Moosi. Ɛɛ
wɪya mɪrɪsɪ hʊ Wɪɪsɪ aa tɪŋ hal kpa tɪya Moosi bɪ sɪ wuwo kpʊ nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ aa
laasɪya we ta.
18 Wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa anɪɪ ʊ sɪ yaa tɪya Abɪraham, ʊ bɪ lɪɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ
tɪyaŋ. Dɪ wɪɪ hʊ fa lɪɪ mɪrɪsɪ hʊ tɪŋɪɪ tɪyaŋ, ɛɛ kɛ ʊ bɪl bɪ lɪɪ ʊ nyʊwa hʊ ʊ aa wee
tɪya Abɪraham tɪyaŋ. Amɛ wɪya hʊ ʊ aa yaa tɪya Abɪraham, ʊ yaa ba rɛ ʊ bɔnyɛ
tɪyaŋ akuu ʊ aa wee nyʊwa tɪya ʊ wɪya.
19 Ba nyɛ tɪyaŋ, mɪrɪsɪ hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya Moosi tɔnɔ rɛ yaŋ yaa bee? Wɪɪsɪ
gyɪ kpaa mɪrɪsɪ no pɛ nyʊwa ʊ aa wee hʊ tɪyaŋ nɛ dɪ ʊ leŋ nala gyɪŋ wɪya hʊ aa
yaa wɪbɔmɔ. Mɪrɪsɪ hʊ gyɪ maga ba we doŋ nɛ a mʊ pele saŋa hʊ Abɪraham doho
nal hʊ aa sɪ ko. Abɪraham doho nal no rɛ yaa Yesu Krisita, laataal hʊ wɪya Wɪɪsɪ aa
wee nyʊwa hʊ. Malɪkasɪ rɛ gyɪ kaŋ mɪrɪsɪ hʊ ko tuu tɪya Moosi, nal hʊ gyɪ aa yaa
sɪtɪnɪɪna Wɪɪsɪ bee nala hʊ paga, ʊ mɛ laa tɪya nala hʊ.
20 Dɪ nala balɪya rɛ aa kyɛ dɪ ba we nyʊwa a yaa wɪɪ, see dɪ sɪtɪnɪɪna we ba paga.
Amɛ saŋa hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee nyʊwa hʊ tɪya Abɪraham sɪtɪnɪɪna gyɪ tuwo ba paga
tɪyaŋ, beewɪya Wɪɪsɪ dʊŋ nɛ gyɪ wee nyʊwa hʊ a tɪya Abɪraham tɪɪ bee ʊ nyuu.
21 Nyɛ yaŋ daga nɪɪ mɪrɪsɪ hʊ bee nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ aa wee tɪya Abɪraham aa kparɪgɪ
dɔmɔŋ nɛ koo? Aayɪ, ba mʊra rɛ! Dɪ Wɪɪsɪ fa tɪya ma mɪrɪsɪ hʊ nala aa sɪ tɪŋa a

wuwo kaŋ mɪɪbol lɛ, ɛɛ daga nɪɪ haŋ mɪrɪsɪ hʊ fa aa wuwo ba leŋ dɪ nala hʊ aa tɪŋ ba yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma mɛ rɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.

22 Amɛ ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ abaa dɪ dʊnɪya nala buloŋ yaa wɪbɔmɔ yosi rɛ. Ɛɛwɪya, á laadii dʊŋ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ tɪŋa a kpa bɔnyɛ kɪŋ hʊ wɪya ʊ aa wee nyʊwa hʊ a tɪya nala hʊ aa laa Yesu Krisita wɪya di.

23 Ka dɪ á na ko gyɪma anɪɪ dɪ ámaa rɛ laa Yesu Krisita di ɛɛ rɛ á sɪ kaŋ mɪɪbol, á fa yaa mɪrɪsɪ hʊ yosi rɛ ba vʊwa biŋ a mʊ pele saŋa hʊ Wɪɪsɪ fa aa leŋ á gyɪŋ ŋmanɪɪ hʊ á aa sɪ tɪŋa a laa Yesu Krisita wɪya di.

24 Ɛɛwɪya, mɪrɪsɪ hʊ rɛ fa aa pɔ ma, a ko pele saŋa hʊ Krisita aa ko, á laa ʊ di a yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.

25 Nyɛ kɛ á aa sɪ wuwo laa Krisita wɪya di nyɛ, mɪrɪsɪ hʊ bɪl bɪ kaŋ dee á nyuu tɪyaŋ.

26 Ɛɛwɪya, nyɛ kɛ ma buloŋ yaa Wɪɪsɪ biisi tɪɪ rɛ akuu ma aa laa Yesu Krisita di wɪya.

27 Beewɪya ma nala hʊ buloŋ ba aa foo ma wɪɪkyʊwalnɪɪ Krisita feŋ tɪyaŋ, ma bee Krisita yaa kɪdɪgɪ rɛ. Ɛɛ daga nɪɪ ma laa Krisita gyogo tɪɪ rɛ.

28 Akuu á bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, á buloŋ mɛ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Dɪ ma yaa Gyuuma koo dɪ ma bɪ yaa Gyuuma, dɪ ma yaa yosi koo ma bɪ yaa yosi, dɪ ma yaa haana koo baala, ma buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ Yesu Krisita nyubaanɪŋ.

29 Dɪ ma bee Krisita rɛ yaa kɪdɪgɪ, ɛɛ daga nɪɪ ma yaa Abɪraham doho nala rɛ. Ɛɛ wɪya ma buloŋ nɛ sɪ na wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa anɪɪ ʊ sɪ yaa a tɪya Abɪraham.

4

1 Wɪɪ hʊ ŋ aa basɪ rɛ nyɛ: Dɪ biye rɛ dii ʊ kuwo kyaŋ saŋa hʊ ʊ ha aa yaa biibiye, ʊ ha aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ yoŋ abee ʊ aa paalɪ tɪŋ kɪna hʊ buloŋ mɛ.

2 Beewɪya ʊ ha aa yaa biibiye wɪya, nala rɛ sɪ deŋ ʊ bee kɪna hʊ buloŋ, dɪ ʊ ko waa mʊ pele saŋa hʊ ʊ kuwo aa daga anɪɪ ba kpa kyaŋ hʊ we ʊ nosi tɪyaŋ.

3 Ɛɛ tɪɪ rɛ á mɛ fa kɪɪ. Saŋa hʊ á ha fa aa bɪ laa Yesu Krisita wɪya di, dʊnɪya wɪkanɪya fa kaŋ ma bɪrɪmɪ yosi rɛ.

4 Amɛ saŋa hʊ Wɪɪsɪ aa bine aa ko pele, Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ tɪɪ Biye rɛ ʊ ko dʊnɪya, haaŋ lʊla ʊ anɪɪ ba aa lʊl nihuwobiŋ buloŋ gɛɛ. Saŋa hʊ ba aa lʊla ʊ dɪ nala aa tɪŋ Gyuuma mɪrɪsɪ hʊ rɛ.

5 Wɪɪsɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ ʊ laa á nala hʊ buloŋ fa aa tɪŋ Gyuuma mɪrɪsɪ hʊ ta, dɪ á buloŋ wuwo ko yaa Wɪɪsɪ biisi tɪɪ.

6 Á aa yaa Wɪɪsɪ biisi wɪya rɛ tɪŋ ʊ kpa Wiyesi Welii hʊ aa we Biye hʊ tɪyaŋ a we á tɪsɪ tɪyaŋ. Wiyesi Welii no aa we á tɪsɪ tɪyaŋ nɛ leŋ á aa wuwo yɪrɪ Wɪɪsɪ baa “á Kuwo.”

7 Ɛɛwɪya, ma kɪdɪgɪ buloŋ bɪl bɪ yaa yoŋ. Ma yaa Wɪɪsɪ biisi tɪɪ rɛ. Ma yaŋ aa yaa ʊ biisi tɪɪ wɪya, ma sɪ na kɪna hʊ buloŋ ʊ aa sɪ kpa tɪya ʊ biisi.

Pɔɔl kyɪl Galetiya tɪmma wɪya

8 Faafaa hʊ ma fa aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ, ma fa aa tɪŋ vʊga hal lɛ ba kaŋ ma bɪrɪmɪ yosi. Vʊga mɛ yaŋ bɪ yaa Wɪɪsɪ.

9 Amɛ lagɪlagɪ no ma aa gyɪŋ Wɪɪsɪ nyɛ, koo leŋ dɪ ŋ baa Wɪɪsɪ aa gyɪŋ ma nyɛ, bee rɛ tɪŋ ma kɪ kyɛ dɪ ma bɪla hal, a bɪl mʊ kɪ tɪŋ dʊnɪya wɪkanɪya, haŋ sikii wɪya hʊ aa bɪ dɔbɔ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Ma aa kyɛ dɪ ba bɪl kaŋ ma bɪrɪmɪ ba yosi rɛ koo?

10 Bee rɛ tɪŋ ma bɪl kɪ di kyɛweliye bee peŋweliye bee bɪŋweliye bee saŋɪweliye hʊ Gyuuma mɪrɪsɪ hʊ aa daga?

11 Ma leŋ ŋ tɪya kyogi rɛ kɪŋkaŋ, beewɪya ʊ kɪɪ gɛɛ nɪɪ lɔl hʊ buloŋ ŋ aa lɔlɔ ma tɪyaŋ yaa waasʊ rɛ.

12 Ŋ naabalıya, abee ŋ aa yaa gyuu buloŋ ka ŋ kpaa ŋ tıı nıı ŋ yaa ma kıdıgı rɛ. Ŋ
bıl bee tıŋ Gyuuma mırısı. Ɛɛwıya ŋ aa sʊla ma, ma kı kyesi ŋ. Ma gyı bı yaa wıı
buloŋ kyogi ŋ.
13 Ma tıı gyıma anıı ŋ wııla rɛ gyı tıŋ ŋ gyı wuwo na ŋmanıı a bası Wıısı wıweliye
hʊ tıya ma buŋbuŋ hʊ tıyaŋ.
14 Abee ŋ wııla hʊ gyı aa leŋ tʊwara gyʊʊ ma kıŋkaŋ buloŋ mɛ, ka ma gyı bı vıya
ŋ ta, koo a kana ŋ kʊwası. Amɛ ma gyı kana ŋ weliŋ nɛ anıı ŋ aa yaa malıka aa lıı
wıısıbee ko, koo anıı ŋ aa yaa Yesu Krisita tıı.
15 Saŋa hʊ ma tenni gyı fıyɛla rɛ weliŋ. Lee rɛ haŋ teŋfıyɛlʊʊ hʊ buloŋ mʊ? Ŋ sı
wuwo baa dı mamaa rɛ gyı fa wuwo, ma gyı fa sı yaa wıı kɛ buloŋ ŋ aa kyɛɛ tıya ŋ
nɛ, haalı dı ʊ rɛ maga dı ma kuwoni ma sibinaalıya mɛ gba tıya ŋ.
16 Lagılagı no, ŋ bırımı ma dɔŋ nɛ akuu ŋ aa bası wıtıı hʊ tıya ma koo?
17 Amɛ haŋ nala hʊ aa bee daga ma wıtıı hʊ kɛ, ba aa fugo kı yaa gɛɛ nıı ba kyıla
ma wıya rɛ, amɛ wıı hʊ aa we ba hakıllı tıyaŋ bı yaa. Ba hakıla buloŋ nɛ yaa dı ba
leŋ ŋ beel-ma kyogi dɔmɔŋ, ka dı ma kyıla ba dʊŋ wıya.
18 Ʊ yaa wıwelii rɛ dı nala kyıla dɔmɔŋ wıya saŋa buloŋ abee hakılwelii rɛ. Dı
mıyaŋ nɛ we ma lee koo dı ŋ tuwo ma lee, amɛ ʊ maga dı á kyıl dɔmɔŋ wıya bee
hakılweliye rɛ.
19 Ŋ biikyooliye, ŋ bıla aa kyɛ ma gyıma rɛ anıı ma wıya aa wıı ŋ nɛ weliŋ, anıı
haaŋ halʊllı-luwol aa kı wıı ʊ gɛɛ. Ŋ teŋ sı kı wıı ma tıyaŋ nyɛ a kaŋ mʊ pele saŋa
hʊ ma aa sı kıı Krisita ma wıı buloŋ tıyaŋ.
20 Ŋ kyɛrı rɛ fa yaa dı ŋ fa we ma lee lagılagı no, a fa gyıŋ gɛɛ ŋ aa sı bası wıya
tıya ma, beewıya ŋ hakıla buloŋ nɛ vʊgıma ma wıya.

Nyʊʊsı hʊ balıya Wıısı aa wee

21 Ma nala hʊ aa kyɛ dı ma ha kı tıŋ Gyuuma mırısı hʊ, ma leŋ dı ŋ pıyɛsı ma wıı.
Ma kɔnı gyıŋ wıya hʊ mırısı aa daga memii rɛ?
22 Wıısı teŋ tıyaŋ ba basa anıı Abıraham fa lʊl boyoŋbiisi balıya rɛ. Kıdıgı fa yaa
ʊ haaŋ tıı biye rɛ, kıdıgı mɛ fa yaa ʊ yoŋhaaŋ biye.
23 Abıraham yoŋhaaŋ hʊ aa lʊl ʊ biye hʊ, ʊ lʊla ʊ anıı ba aa lʊl nihuwobiŋ buloŋ
gɛɛ rɛ. Amɛ biye hʊ Abıraham haaŋ tıı hʊ aa lʊla hʊ kɛ, Wıısı rɛ wee nyʊwa ba lʊla
ʊ.
24 Á sı wuwo kpa wıı no nıı ʊ yaa namaga rɛ. Haana no balıya rɛ yaa nyʊʊsı balıya
hʊ Wıısı gyı aa wee. Haga rɛ yaa nyʊwa hʊ Wıısı gyı aa wee dogimo hʊ ba aa yırı
Saana tıyaŋ gɛɛ. Ʊ biisi rɛ yaa nala hʊ Moosi mırısı gyı aa kaŋ bırımı yosi.
25 Haga rɛ yaa Saana dogimo hʊ aa wee Areebıya paalʊʊ tıyaŋ. Ʊ kıı gyınaŋ tɔɔ
hʊ ba aa yırı Gyerusalɛm nɛ, ʊ bee tıyaŋ nala buloŋ yaa mırısı hʊ yosi.
26 Amɛ Gyerusalɛm hʊ aa we wıısıbee tıyaŋ kɛ tıŋ ʊ tıı rɛ. Ʊ rɛ yaa á nıına.
27 Beewıya Wıısı teŋ tıyaŋ ba saba rɛ a baa,
"Hapırı, leŋ dı ı teŋ fıyɛlı.
Ɪ nal hʊ lʊla ha aa bı wıı na, kyiyesi abee teŋfıyɛlʊʊ,
beewıya havıyatalıı bala sı mııgı ko
dı ʊ kaŋ balıya te haaŋ hʊ bala aa bı maakyiye vıya ʊ ta."
28 Ŋ naabalıya, ɛɛ hʊ Wıısı aa wee nyʊwa ba lʊl Azıkı, ɛɛ tıı rɛ Wıısı we nyʊwa a
leŋ á mɛ ko yaa ʊ biisi.
29 Abıraham biisi hʊ balıya tıyaŋ, kıŋ hʊ ba aa lʊla anıı nihuwobiŋ kıdıgı buloŋ hʊ,
ʊ gyı dɔgısı biye hʊ ba aa lʊla Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ nɛ. Ɛɛ tıı rɛ ba kı
dɔgısı ma mɛ gyınaŋ.
30 Ɛɛ rɛ ba bası Wıısı teŋ tıyaŋ? Ba baa, "Kile yoŋ hʊ bee ʊ biye ta dı ba lıı ı dıya
tıyaŋ, beewıya yoŋ biye bee haaŋ tıı biye bı sı wuwo pɛ kyaŋ."
31 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, á bı yaa yoŋ hʊ biisi. Á yaa haaŋ tıı hʊ biisi rɛ.

5

Krisita laa ma ta rɛ dı á tıŋ á tıı

1 Krisita laa ma ta rɛ dı á tıŋ á tıı. Ɛɛ wıya ma sıŋ wıya hʋ ma aa laa di tıyaŋ
kpaŋkpaŋ dı nal buloŋ ta bıl kaŋ ma bırımı yosi.
2 Ma gyegili nıı daha. Mıyaŋ Pɔɔl lɛ bası wıı no kı tıya ma. Dı mamaa rɛ ko leŋ dı
ba keri ma pene anıı Gyuuma aa daga gɛɛ, ɛɛ kɛ wıı hʋ Krisita aa yaa tıya ma yaa
waasʋ rɛ ma lee.
3 Ma leŋ dı ŋ bıl bası tıya ma, dı nal buloŋ nɛ laa nyʋwa dı ba keri ʋ peŋ, ʋ yaa
fılıı rɛ dı tıına kı tıŋ mırısı hʋ Moosi fa aa bine buloŋ nɛnɛ.
4 Ma nala hʋ aa tıŋ mırısı hʋ Moosi aa bine, a kı lʋga dı ma tıŋ gɛɛ tıyaŋ a kaŋ
tıpʋlʋŋ Wıısı sıya tıyaŋ, ma tɔrı ma tıı lıı Krisita hal lɛ, a tɔrı ma tıı mɛ lıı Wıısı
bɔnyɛ hʋ tıyaŋ.
5 Amɛ á kɛ, á bayıyɛla rɛ yaa dı Wıısı tıŋ ʋ Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ a leŋ dı á
kaŋ tıpʋlʋŋ ʋ sıya tıyaŋ akuu á aa laa Krisita di wıya.
6 Dı á bee Krisita rɛ yaa kıdıgı, dı á keri á pene koo dı á bı kere á pene, ʋ bı dɔbɔ
wıı buloŋ tıyaŋ. Wıı hʋ aa yaa sıfıyaŋ wıı Wıısı lee rɛ yaa dı á kpa gɛɛ á aa kyo
dɔmɔŋ a daga anıı á laa ʋ di rɛ.
7 Ma fa aa yaa weliŋ nɛ. Kıbee rɛ yaŋ mʋrı ma dı ma kpa wıtıı hʋ tıŋıı ta?
Ŋmaŋbee rɛ ʋ tıŋa a mʋrı ma nyɛ?
8 Ŋ bı liise anıı Wıısı rɛ mʋrı ma, beewıya ʋ rɛ yırı ma dı ma ko tıŋ wıtıı hʋ.
9 Ma gyıma nıı sıbʋl mʋhʋ tıı rɛ ba aa kpa we paanʋʋ muŋ yʋga tıyaŋ, aŋka ʋ sii
pʋwarı.
10 Ŋ laa di rɛ anıı á beel-ma buloŋ aa yaa kıdıgı Krisita tıyaŋ wıya, ma bı sı tıŋ
ŋmaŋdıma. Nal hʋ buloŋ aa kaŋ ma hakıllı kı vʋgımı nyɛ, ʋ kyo dı ʋ yaa haŋ nal
hʋ buloŋ mɛ, Wıısı sı dɔgısı ʋ.
11 Ŋ naabalıya, dı mıyaŋ nɛ ha aa bası anıı ʋ maga dı ma keri ma pene rɛ ka dı
Wıısı na laa ma ta, bee rɛ tıŋ ba ha kı dɔgısı ŋ? Dı mıyaŋ nɛ fa baa dı nal buloŋ
maga dı ʋ keri ʋ peŋ nɛ, ɛɛ kɛ ŋ fa bı sı kı na tʋwara akuu ŋ aa bası Yesu aa sʋba
daagarıı hʋ nyuu tıyaŋ wıya.
12 Nala hʋ buloŋ aa dɔŋ ma baa dı ma keri ma pene hʋ, ŋ fa kyo dı ba farı ba tıı
pɛ rɛ.
13 Amɛ ma kɛ, ŋ naabalıya, Wıısı yırı ma rɛ dı ma tıŋ ma tıı. Amɛ ma ta kuu ma
aa tıŋ ma tıı wıya, a kpa gɛɛ yaa gyo-gye wıı a kı yaa ma dʋŋʋ wıyaabɔmɔ. Amɛ ma
kı kyiyeli dɔmɔŋ abee kyori.
14 Ma kı yaa nyɛ, beewıya dı ı rɛ aa tıŋ mıra hʋ abaa, “Kyo ı dɔŋtıına anıı ı aa
kyo ı tıı gɛɛ,” ı tıŋ mırısı hʋ Moosi fa aa bine buloŋ su rɛ.
15 Amɛ dı ma wıyaalıya rɛ kıı ɔhɔ kına dı ma gʋla kaŋ dɔmɔŋ kı kyaŋ, ma pɔ ma
tıı weliŋ, dı gɛɛ daa ma sı kpʋ dɔmɔŋ teŋ.

Wıısı Wiyesi Welii hʋ wıkyɛɛlıya abee á teŋbii wıkyɛɛlıya

16 Wıı hʋ ŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma rɛ nyɛ: Ma kı tıŋ Wıısı Wiyesi Welii hʋ nyʋwa,
ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma ta kı yaa ma tıı teŋbii wıkyɛɛlıya,
17 beewıya á tıı teŋbii wıkyɛɛlıya bee Wıısı Wiyesi Welii hʋ wıkyɛɛlıya bee tıŋ
dɔmɔŋ. Á tıı teŋbii wıkyɛɛlıya bee Wıısı Wiyesi Welii hʋ wıkyɛɛlıya yaa dɔmɔ rɛ.
Ɛɛ daga anıı á bı sı wuwo kı yaa á tıı wıkyɛɛlıya.
18 Amɛ dı ámaa rɛ aa tıŋ Wıısı Wiyesi Welii hʋ nyʋwa, Gyuuma fa aa tıŋ mırısı
hʋ bıl bı kaŋ dee á nyuu tıyaŋ.
19 Nal buloŋ gyıŋ ɛɛ hʋ nihuwobiŋ tıı teŋbii wıkyɛɛlıya aa kıya rɛ. Dı nala rɛ aa
tıŋ ba teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, wıbɔmɔ no iriŋ nɛ ba aa kı yaa: Ba aa kı sɔnnı rɛ, a
kı yaa bisiŋ wıya abee wılaama.

20 Ba aa kı marı vʊga rɛ, a kı di hırı, a haası nala, a kı kaa kaası. Ba aa kaŋ hadɔrı
rɛ, a kaŋ baaŋtosini, a kaŋ kyotoro, a bee kaŋ nyʊʊdıgı, a kı lıı dɔmɔŋ hala.
21 Ba tısı aa kı hɔllı nala rɛ, ba nyʊwa sıŋ kı bugo. Dı ba ko kaŋ laŋŋʊʊ buloŋ,
ba aa nyʊwa sıŋ bugo kı yaa wılaama rɛ. Ba aa kı yaa wıya no buloŋ nɛ aha bee
wıbɔmɔ no irıŋ buloŋ. Ŋ laa sıya kʊrısı ma dıgına rɛ wıya no wıya, aŋ bıl kı kʊrısı
ma dıgına anıı nala hʊ aa yaa wıya no irıŋ bı sı gyʊʊ Wıısıbee koro hʊ tıyaŋ.
22 Amɛ dı Wıısı Wiyesi Welii hʊ ko we nala tısı tıyaŋ, ʊ aa leŋ ba kyo dɔmɔŋ nɛ, a
kaŋ teŋfıyɛlʊʊ, a hɔŋ bee laaŋfıya, a kaŋ kenyiri, a kaŋ bɔnyɛ, a kı yaa wıweliye, a
yaa nala aa kaŋ wıtıı,
23 a kaŋ sıfıyala, a gyıŋ ba tıı kanıı. Mıra buloŋ tuwo a daga anıı nala ta kı yaa
wıya no irıŋ.
24 Ɛɛwıya, nala hʊ aa laa Yesu Krisita wıya di, ba kpʊʊ ba tıı teŋbii wıkyɛɛlıya ta
rɛ. Ba bıl bee yaa wıya hʊ ba tıı aa kyɛ.
25 Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa leŋ á kaŋ mııbol wıya, ʊ maga dı á kı tıŋa ʊ nyʊwa rɛ.
26 Ma ta leŋ dı á kı daga á tıı, a ta leŋ dı á leŋ dı á dɔŋtıŋsı baaŋ kı sii, a ta leŋ dı
á tısı kı hɔllı dɔmɔŋ.

6

Ma laa dɔmɔŋ kyʊgısı kı kyʊŋ

1 Ŋ naabalıya, dı ma kıdıgı rɛ ko yaa wıbɔŋ, ma nala hʊ aa tıŋ Wıısı Wiyesi Welii
hʊ nyʊwa, ʊ maga dı ma kpa sıfıyala rɛ a daga ʊ gɛɛ hʊ ʊ aa sı tıŋa a mııgı lıı wıbɔŋ
hʊ tıyaŋ. Amɛ dı ma ko kı kyagılı ʊ, ma gyıŋ tıya ma tıı weliŋ, dı Sıtaanı ta wuwo
mʊrı ma mɛ, dı ma yaa wıbɔŋ.
2 Ma laa dɔmɔŋ kyʊgısı kı kyʊŋ. Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, Krisita mıra rɛ ma kı
tıŋa gɛɛ.
3 Dı nal lɛ aa kpa ʊ tıı anıı ʊ yaa nal kıdıgı rɛ, aŋ kɔnı bı yaa nal buloŋ, ʊ tıı rɛ ʊ
kı mʊrı.
4 Ma leŋ dı nal buloŋ sʊnnı ʊ tıı wıyaalıya na dı ba kpaa ŋmanıı rɛ koo ba bı kpaa
ŋmanıı. Dı ʊ wıyaalıya ko kpa ŋmanıı, ʊ sı wuwo kpa ʊ tıı wıyaalıya a bigisi ʊ tıı,
ka dı ʊ ta kpaa ʊ tıı mʊ magısı nal buloŋ,
5 beewıya nal buloŋ maga dı ʊ kyʊŋ ʊ tıı kyʊga rɛ.
6 Nal hʊ ba aa dagı Wıısı wıya, ʊ leŋ dı wıweliye hʊ buloŋ ʊ aa na kı daagı nal hʊ
aa daga ʊ mɛ.
7 Ma ta kı mʊrı ma tıı. Nal kıdıgı buloŋ bı sı wuwo gʊrı Wıısı. Kıŋ hʊ ı aa doho,
ʊ tıı rɛ ı sı kʊma.
8 Dı nal buloŋ nɛ aa tıŋ ʊ teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, ʊ wıyaalıya tuno ʊ aa sı na rɛ
yaa sʊʊ. Amɛ dı nal lɛ aa tıŋ Wıısı Wiyesi Welii hʊ nyʊwa, Wıısı sı tıŋ Wiyesi Welii
tıyaŋ a kpa mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii a tuŋ ʊ tıına.
9 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı á lɔgʊ lıı wıweliye yayı. Dı ámaa bı leŋ á lɔgʊ lıı wıweliye
yayı, dı saŋa hʊ aa maga rɛ ko pele, Wıısı sı tuŋ ma.
10 Ɛɛwıya, dı ámaa rɛ ko na ŋmanıı buloŋ, ma leŋ dı á yaa wıweliye kı tıya nal
buloŋ, amarıkpatıya á bee nala hʊ buloŋ aa laa Wıısı wıya di a yaa nımmabalıya.

Ma gyıŋ kaŋ ma tıı

11 Ma bı naa ŋ kısabıya aa yʊga yʊga gɛɛ. Ŋ tıı rɛ aa sabı wıkateŋse no.
12 Nala hʊ aa kyɛ dı nala na ba wıyaalıya a kı bigisi ba, ba aa rɛ aa fıl ma dı ma
keri ma pene gɛɛ. Ba gyıma anıı dı ba aa rɛ aa bası Krisita aa sʊba daagarıı hʊ tıyaŋ
wıya, nala sı dɔgısı ba. Dɔgısıı no rɛ ba kı fá, ɛɛ rɛ tıŋ ba kı fıl ma dı ma keri ma
pene gɛɛ.

13 Nala hʊ tɪɪ mɛ gba aa keri ba pene hʊ, ba bee tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa bine. Ba
aa kyɛ dɪ ma keri ma pene rɛ dɪ ba kpa gɛɛ kɪ daga ba tɪɪ anɪɪ ba leŋ ma keri ma
pene rɛ, a bɪrɪmɪ ba hatɪnna.
14 Amɛ ŋ kɛ, Wɪɪsɪ ta laa nyʊwa dɪ ŋ daga ŋ tɪɪ wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ wɪya dɪ á Tɪɪna
Yesu Krisita aa sʊba daagarɪɪ hʊ nyuu dʊŋ wɪya daa. Krisita aa sʊba daagarɪɪ hʊ
tɪyaŋ wɪya, ɛɛ leŋ dʊnɪya wɪkanɪya buloŋ yaa wɪsʊʊnɪ rɛ ŋ lee, ka ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ŋ
mɛ aa yaa kɪsʊʊ dʊnɪya wɪkanɪya lee.
15 Dɪ á keri á pene koo dɪ á bɪ kere, gɛɛ bɪ dɔbɔ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Wɪɪ hʊ aa yaa
sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ yaa dɪ Wɪɪsɪ kaŋ ma bɪrɪmɪ nɪfalɪya.
16 Nala hʊ buloŋ aa tɪŋ wɪɪ no, Wɪɪsɪ sɪ fá ba sikii a leŋ dɪ ʊ fɪyɛlʊʊ we ba bee Wɪɪsɪ
nala buloŋ lee.
17 A lɪɪ gyɪnaŋ a kaŋ kɪ mʊ, nal buloŋ ta bɪl dɔmɪ-ŋ. Fʊfʊʊnɪ hʊ ŋ aa kana ŋ teŋ
tɪyaŋ daga anɪɪ ŋ yaa Yesu tʊŋtʊnnɪ rɛ.
18 Ŋ naabalɪya, á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ sɪ we ma buloŋ lee. Amɪ.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
ƐFISO TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl lɛ sabı teŋ no a kı tıya ma Wıısı nala hʋ aa we Ɛfiso tıyaŋ a kaŋ Yesu
Krisita wıya hʋ ma aa laa di abee wıtıı. Wıısı kyɛrı tıyaŋ nɛ ʋ lıı ŋ, dı ŋ yaa Yesu
Krisita kpambıya.
2 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlʋʋ sı we ma lee.

Wıısı tıŋ Krisita tıyaŋ nɛ a pɛ á tıyaŋ

3 Ma leŋ dı á dannı Wıısı, ʋ rɛ yaa á Tıına Yesu Krisita Kuwo abee ʋ Wıısı. Á bee
Krisita aa yaa kıdıgı wıya, ʋ kyiyeli ma rɛ abee wıweliye hʋ buloŋ aa lıı ʋ lee.
4 Ka dı Wıısı na marı dʋnıya, ʋ tıŋ Krisita tıyaŋ nɛ a lıı ma dı á yaa tıpʋlʋŋ tımma
ʋ sıya tıyaŋ, á ta kaŋ bisiŋ koo wıkyogii buloŋ.
5 Wıısı laa sıya vʋʋlı biŋ nɛ anıı ʋ sı tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a leŋ dı á yaa ʋ biisi. Ƴ
tıı kyɛrı abee ʋ kyori tıyaŋ nɛ ʋ yaa wıya no buloŋ.
6 Ɛɛwıya, akuu ʋ aa tıŋ ʋ Biikyoolii hʋ tıyaŋ a fá á sikii aŋ daga ma ʋ bɔnyɛ yʋga
wıya, ma leŋ dı á dannı ʋ.
7-8 Wıısı bɔnyɛ hʋ ʋ aa kaŋ daga ma bı kaŋ magısıı, beewıya Krisita sʋʋ hʋ
nyubaanıŋ, ʋ kpaa ʋ kyal a tuŋ á wıbɔmɔ buloŋ kyıŋ nɛ, Wıısı kpa á wıbɔmɔ buloŋ
kyɛ ma. Wıısı tıı wıgyʋŋ abee ʋ gyımaa tıyaŋ nɛ ʋ yaa wıı no.
9 Wıısı tıı kyɛrı tıyaŋ nɛ ʋ leŋ á gyıŋ ʋ wıya hʋ fa aa yaa wıfaŋıya. Ƴ vʋʋla anıı
Krisita tıyaŋ nɛ ʋ sı tıŋa a yaa wıya no buloŋ ʋ aa baa dı ʋ sı yaa.
10 Wıı hʋ Wıısı a vʋʋla dı ʋ yaa rɛ nyɛ: Dı saŋa hʋ ʋ aa bine rɛ ko pele, ʋ sı kaŋ
kına hʋ buloŋ aa we wıısınyuu abee kına hʋ buloŋ aa we taŋha nyuu a ko laŋŋı
dɔmɔŋ, ka dı Yesu Krisita yaŋ yaa ba buloŋ kunyına.
11 Wıısı kyɛrı tıyaŋ nɛ ʋ aa leŋ wıı buloŋ yaa. Krisita tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a lıı ma
á yaa ʋ nala anıı gɛɛ ʋ aa bine piili hʋ tıyaŋ buloŋ.
12 Ƴ yaa gɛɛ rɛ dı á nala hʋ aa laa sıya kpa á bayıyɛla we Krisita tıyaŋ, leŋ dı ʋ feŋ
yırı, a na bigisii.
13 Ma mɛ gyı ko yaa Wıısı nala rɛ saŋa hʋ ma aa nıı wıtıı hʋ. Wıtıı no rɛ yaa Wıısı
wıweliye hʋ aa leŋ Wıısı laa ma ta. Saŋa hʋ ma gyı aa nıı wıtıı no a laa Krisita wıya
di, Wıısı kpaa ʋ Wiyesi Welii hʋ we ma tısı tıyaŋ nɛ a daga anıı ma yaa ʋ nala rɛ.
Wıısı laa sıya wee nyʋwa rɛ anıı ʋ sı kpa Wiyesi Welii no tıya nala hʋ buloŋ aa laa
ʋ wıya di.
14 Wıısı Wiyesi Welii hʋ aa we á tısı tıyaŋ wıya, ɛɛ leŋ á gyıma anıı á kɔnı sı
maakyiye na kıŋ hʋ Wıısı aa wee nyʋwa baa ʋ sı kpa tıya ʋ nala rɛ. Wiyesi Welii hʋ
mɛ marı leŋ á gyıma anıı Wıısı kɔnı sı laa ʋ nala ta teŋ. Ɛɛwıya, ma leŋ dı á dannı
Wıısı a leŋ dı ʋ feŋ yırı, a na bigisii.

Pɔɔl kyʋwalı Wıısı tıya Ɛfiso tımma

15 Ɛɛwıya, a lıı saŋa hʋ ŋ aa nıı gɛɛ hʋ ma aa laa á Tıına Yesu wıya di abee gɛɛ hʋ
ma aa kyo Wıısı nala buloŋ,
16 dı mıyaŋ nɛ ko kı kyʋwalı Wıısı kɛ buloŋ, ŋ aa bee yeŋŋi ma wıya. Ŋ aa kı liisi
ma wıya rɛ, a kı kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ saŋa buloŋ.
17 Ŋ aa kı sʋla Wıısı, á Tıına Yesu Krisita Kuwo hʋ, nal hʋ aa yaa gaŋdaal, dı ʋ kpa
ʋ Wiyesi Welii hʋ we ma tıyaŋ a leŋ dı ʋ tıya ma wıgyʋŋ dı ma gyıŋ Wıısı weliŋ.
18 Ŋ wıısʋlıı rɛ bıl yaa dı ma hakıllı suri dı ma gyıŋ wıtıı hʋ aa lıı Wıısı lee a
wuwo gyıŋ kına hʋ wıya Wıısı aa yırı ma ma kaŋ bayıyɛla. Kına no ma bee Wıısı
nala aa sı na weliye rɛ kıŋkaŋ a bı kaŋ magısıı.

19 Ŋ bɪl aa sʊla ʊ rɛ dɪ ʊ leŋ dɪ ma gyɪŋ ʊ debal hʊ aa bɪ kaŋ magɪsɪɪ aa maga gɛɛ
á nala hʊ aa laa ʊ wɪya di lee.
20 Dee no tɪɪ rɛ ʊ kaŋ kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ, a leŋ ʊ hɔŋ ʊ noduu logiŋ lɪhɔnɪɪ
wɪɪsɪbee tɪyaŋ ʊ beel-ʊ dɪ koro.
21 Krisita rɛ tee kɪna hʊ buloŋ á aa bee na ka ba kaŋ dee a kɪ deŋ leye. Feŋ hʊ ʊ aa
kana ʊ rɛ tee feŋ kɪdɪgɪ buloŋ aa we dʊnɪya no tɪyaŋ koo dʊnɪya hʊ aa sɪ maakyiye
ko tɪyaŋ.
22 Wɪɪsɪ kpaa kɪŋ buloŋ dee we Krisita nosi tɪyaŋ nɛ, aŋ lɪɪ ʊ, dɪ ʊ yaa kunyɪna wɪɪ
buloŋ tɪyaŋ, nala hʊ aa laa Yesu wɪya di wɪya.
23 Krisitabiisi rɛ yaa Krisita teŋbii, Krisita mɛ yaa ba buloŋ nyuu. Ʊ nyɛ daga anɪɪ
Krisitabiisi rɛ leŋ Krisita yaa nɪpiliŋ, ka ʊ mɛ leŋ kɪŋ buloŋ yaa kipiliŋ wɪɪ buloŋ
abee ŋmanɪɪ buloŋ tɪyaŋ.

2

Krisita rɛ tɪya ma mɪɪbol

1 Ma kɛ, ma fa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ma aa sʊba Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ akuu ma fa aa vɪya Wɪɪsɪ
nyʊwa aŋ fa kɪ yaa wɪbɔmɔ wɪya.
2 Ma fa kɪɪ gɛɛ dʊnɪya no nala aa kɪya rɛ ma hakɪllɪ tɪyaŋ, a kɪ tɪŋ Sɪtaanɪ nyʊwa.
Kɪbɔmɔ hʊ buloŋ á aa bee na ka ba kaŋ dee anɪɪ gyɪŋbɔmɔ bee kaŋtɔmɔ bee vʊga
bee tɔdʊnnɪ, Sɪtaanɪ rɛ yaa ba buloŋ kuwori. Ʊ rɛ we nala hʊ buloŋ aa vɪya Wɪɪsɪ
nyʊwa hakɪllɪ tɪyaŋ a kaŋ ba kɪ tʊma.
3 Wɪtɪɪ kɛ, á buloŋ mɛ gyɪ fa kɪɪ ba rɛ a tɪŋ á tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ a fa kɪ yaa wɪbɔŋlɔrɪnɪ,
a kɪ bɪɪnɪ wɪbɔmɔ mɛ. Á fa aa yaa wɪya no iriŋ wɪya, Wɪɪsɪ fa sɪ na baaŋ á nyuu
tɪyaŋ a dɔgɪsɪ ma, anɪɪ nɪkaalɪya hʊ buloŋ.
4 Amɛ akuu Wɪɪsɪ aa fá sikii, a kyo ma kɪŋkaŋ wɪya, abee á wɪbɔmɔ yayɪ fa aa leŋ
á kɪɪ gɛɛ anɪɪ nɪsʊʊnɪ ʊ sɪya tɪyaŋ mɛ,
5 ka ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ʊ aa kyisi ma sʊʊ tɪyaŋ a leŋ á kaŋ mɪɪbol anɪɪ ʊ aa kyisi Krisita
sʊʊ tɪyaŋ ʊ kaŋ mɪɪbol gɛɛ. Nyɛ daga anɪɪ Wɪɪsɪ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʊ laa ma ta.
6 Akuu á bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya Wɪɪsɪ kyisi ma á wɪbɔmɔ sʊʊ tɪyaŋ nɛ anɪɪ
ʊ aa kyisi Krisita sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ a leŋ á beel-ʊ buloŋ yaa kɪdɪgɪ a hɔŋ wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
7 Ʊ yaa nyɛ rɛ dɪ ʊ daga ʊ bɔnyɛ hʊ aa bɪ kaŋ magɪsɪɪ abee ʊ sikii fáyɪ aa maga gɛɛ
gyɪnaŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye kɪdɪgɪ buloŋ. Á bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ nyubaanɪŋ
nɛ tɪŋ ʊ yaa nyɛ.
8 Wɪɪsɪ aa kaŋ bɔnyɛ beel-ma abee ma aa laa ʊ di wɪya rɛ tɪŋ ʊ laa ma ta, ʊ bɪ kɪɪ
nɪɪ ma wɪyaalɪya rɛ tɪŋ. Laatayɪ yaa Wɪɪsɪ bɔnyɛ kɪŋ nɛ ʊ kpa tɪya ma.
9 Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ma wɪyaaweliye wɪya rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ laa ma ta. Ɛɛwɪya, nal buloŋ bɪ sɪ
wuwo daga ʊ tɪɪ gɛɛ wɪya.
10 Wɪɪsɪ rɛ taa ma, a leŋ á bee Yesu Krisita buloŋ yaa kɪdɪgɪ dɪ á kɪ yaa wɪweliye,
wɪweliye hʊ ʊ aa magɪlɪ biŋ faafaa buloŋ dɪ á kɪ yaa.

Krisitabiisi bee Krisita buloŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ

11 Ma nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma ma nihuwobiŋlɪŋ tɪyaŋ, ma yaŋ bɪl gyɪma weliŋ,
nala hʊ aa keri ba pene aa daga anɪɪ ba yaa Wɪɪsɪ nala rɛ, aŋ kaŋ ma kɛ kɪ yɪrɪ nala
aa bee kyʊwalɪ Wɪɪsɪ. Amɛ ba pene hʊ kerii yaa nihuwobisi tɪɪ wɪyaalɪɪ rɛ.
12 Ma ta yeŋŋe anɪɪ haŋ saŋa hʊ tɪyaŋ ma bee Krisita fa aa bɪ pɛɛ wɪɪ buloŋ, ma
gyɪ bɪ pɛɛ Wɪɪsɪ nala ʊ aa lɪya tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, ma gyɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nɪhʊwala. Wɪya
hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee nyʊwa anɪɪ ʊ sɪ yaa tɪya ʊ nala, ma kɛ fa bɪ pɛɛ. Ma fa bɪ kaŋ
wɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ bayɪyɛla, a fa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɛ dʊnɪya no tɪyaŋ.
13 Ma bee Wɪɪsɪ fa boliye rɛ kɪŋkaŋ abee dɔmɔŋ, amɛ nyɛ kɛ, ma bee Krisita aa yaa
kɪdɪgɪ wɪya, ʊ kaŋ ma ko kpaga rɛ, akuu Krisita aa sʊba ma wɪya nyubaanɪŋ.

14 Krisita tıı rɛ leŋ fıyɛlʊʊ gyʊʊ ma, beewıya ʊ leŋ Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa
Gyuuma buloŋ ko bırımı kıdıgı rɛ. Ʊ aa sʊba daagarıı hʊ tıyaŋ gɛɛ, ʊ kpaa ʊ tıı rɛ
a tɔrı dɔŋdɔŋ hʊ fa aa we nala no paga tıyaŋ.
15 Ʊ gɛɛ yayı leŋ Gyuuma mırısı hʊ tıŋıı bıl bı yaa fılıı rɛ, ka ʊ bıl leŋ Gyuuma
abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma buloŋ ko yaa kıdıgı ʊ tıyaŋ, ɛɛ leŋ ba yaa sʊma
dɔmɔŋ lee.
16 Krisita aa sʊba daagarıı hʊ tıyaŋ wıya, ʊ leŋ ba dɔŋdɔŋ hʊ teŋ nɛ. Ʊ aa yaa gɛɛ,
ʊ leŋ ba buloŋ balıya tıŋa ʊ tıyaŋ nɛ a ko yaa kıdıgı, aŋ kaŋ ba bee Wıısı mɛ we
dɔmɔŋ ba yaa sʊma.
17 Krisita rɛ ko a bası Wıısı wıweliye hʊ aa tıya fıyɛlʊʊ a tıya nala fa aa boliye bee
Wıısı, abee nala hʊ mɛ fa aa kpaga Wıısı buloŋ.
18 Krisita nyubaanıŋ nɛ á buloŋ sı wuwo tıŋ Wiyesi Welidıgı hʊ tıyaŋ a ko á kuwo
Wıısı lee.
19 Ɛɛwıya, ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma, ma bıl bı yaa nıhʊwala koo gyʊgyʊʊlıya.
Nyɛ kɛ, ma bee Wıısı nala buloŋ yaa bedıgı nala rɛ, a yaa Wıısı dıya nala.
20 Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı dıya ba kpa ma kı saa. Yesu Krisita kpambısı abee Wıısı tıŋdaala
rɛ biŋ dıya no memii. Krisita tıı mɛ rɛ yaa bʊnyuu dıya no tıyaŋ.
21 Ʊ rɛ kaŋ dıya hʊ buloŋ sıgı, a leŋ ʊ ko yaa Wııkyʊwaldııwelii, a we doŋ Wıısı
kyʊwalıı dʊŋ wıya.
22 Ma bee Krisita aa yaa kıdıgı wıya ba kaŋ ma bee Wıısı nıkaalıya hʊ buloŋ kı
saa lee Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa gyʊʊ rɛ.

3

Tʊma hʊ Pɔɔl aa tʊma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma tıyaŋ

1 Wıı no wıya, mıyaŋ Pɔɔl sʊla Wıısı kı tıya ma rɛ. Ŋ aa yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnı
a bası Wıısı wıweliye hʊ kı tıya ma nala hʊ aa bı yaa Gyuuma wıya rɛ tıŋ ba kana
ŋ tɔ dıyaŋ.
2 Ŋ gyıma anıı ma mɛ nıı gɛɛ hʊ Wıısı aa tıŋ ʊ bɔnyɛ tıyaŋ a lıı ŋ nɛ, a kpa tʊma
no tıyaŋ dı ŋ kı tʊma ma wıya.
3-4 Wıısı kpaa ʊ bampaga wıya hʊ fa aa yaa wıfaŋıya a daga ŋ nɛ, a leŋ ŋ gyıŋ ba.
(Ŋ laa sıya sabı wıı no wıya mʊhʊ tıya ma rɛ. Ɛɛwıya, dı mamaa rɛ karımı wıya hʊ
ŋ aa saba weliŋ, ma sı na ɛɛ Wıısı aa leŋ ŋ gyıŋ Krisita wıya hʊ fa aa yaa wıfaŋıya
memii.)
5 Wıısı fa bı leŋ faafaa nala gyıŋ wıya no, amɛ nyɛ kɛ, ʊ tıŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ tıyaŋ
nɛ a kpa ba daga ʊ kpambısı abee ʊ tıŋdaala hʊ aa kaŋ tıpʊlʊŋ.
6 Wıısı bampaga hʊ fa aa yaa wıfaŋıı hʊ rɛ nyɛ: Wıısı tıŋ ʊ wıweliye hʊ tıyaŋ
nɛ a leŋ Gyuuma abee nala hʊ aa bı yaa Gyuuma buloŋ yaa nımmabalıya a kaŋ tol
wıweliye hʊ ʊ aa mara biŋ ʊ nala tıyaŋ. Lagılagı no, ba buloŋ nɛ kaŋ tol wıweliye
hʊ Wıısı aa tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a we nyʊwa baa ʊ sı kpa tıya ma hʊ tıyaŋ.
7 Wıısı bɔnyɛ tıyaŋ, ʊ leŋ ŋ yaa ʊ tʊŋtʊnnı rɛ aŋ tıya ŋ dee mɛ dı ŋ bası ʊ wıweliye
hʊ a tıya nala.
8 Wıısı nala buloŋ tıyaŋ, mıyaŋ nɛ yaa ba nıbiye, ka Wıısı lıı ŋ ʊ bɔnyɛ tıyaŋ dı ŋ
mʊ bası ʊ wıweliye hʊ aa daga anıı wıweliye hʊ aa we Krisita gyımıı tıyaŋ bı kaŋ
magısıı a tıya nala hʊ aa bı yaa Gyuuma,
9 aŋ leŋ dı nal buloŋ na gɛɛ hʊ Wıısı aa sı kpa ʊ bampaga wıya hʊ fa aa yaa
wıfaŋıya a sii tʊŋ tʊma. Wıısı, nal hʊ aa taa kıŋ kıŋ buloŋ, kpaa wıya no buloŋ faŋa
nihuwobisi rɛ a lıı faafaa tıyaŋ buloŋ.
10 Ʊ yaa gɛɛ rɛ dı gyınaŋ sıgballıya no dı ʊ tıŋ nala hʊ aa laa Krisita wıya di tıyaŋ
a leŋ dı kıbɔmɔ hʊ á aa bee na ka ba kaŋ dee aŋ kı deŋ leye na Wıısı wıgyʊŋ wıı
buloŋ tıyaŋ.

11 Wɪɪsɪ vʊʊlɪ wɪɪ no yayɪ biŋ nɛ a lɪɪ piili hʊ tɪyaŋ buloŋ, aŋ ko tɪŋ á Tɪɪna Yesu
Krisita tɪyaŋ a leŋ wɪɪ hʊ kɔnɪ yaa.
12 Á bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya abee á aa laa ʊ di wɪya, á aa wuwo mʊ Wɪɪsɪ
sɪya rɛ, aŋ bee fa kambɪŋ.
13 Ɛɛwɪya ŋ yaŋ aa sʊla ma rɛ ma ta leŋ dɪ ma tenni ko kɪ yʊwɔrɪ akuu tʊwara hʊ
ŋ aa naa ma wɪya wɪya. Beewɪya ma weliŋ wɪya rɛ ŋ kɪ na tʊwara no buloŋ.

Pɔɔl sʊla Wɪɪsɪ tɪya Ɛfiso tɪmma

14 Ɛɛwɪya, dɪ mɪyaŋ nɛ ko bɪɪnɪ na á kuwo Wɪɪsɪ bampaga wɪya hʊ ʊ aa kpaa daga
ma, ŋ aa tuu gbinni ʊ sɪya tɪyaŋ nɛ, a kyʊwalɪ ʊ.
15 Kɪwiyesii buloŋ doho aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ abee taŋha nyuu tɪyaŋ, ʊ rɛ yaa ba
buloŋ kuwo.
16 Wɪɪsɪ gaŋdarɪ abee ʊ wɪweliye bɪ kyalla. Ɛɛwɪya, ŋ aa sʊla ʊ rɛ dɪ ʊ leŋ dɪ ʊ
Wiyesi Welii hʊ leŋ dɪ ma kaŋ dee ma laadii tɪyaŋ a wuwo kɪ tɪŋa ʊ weliŋ,
17 dɪ Krisita tɪŋ ma laadii tɪyaŋ a we ma tɪsɪ tɪyaŋ. Ŋ bɪl aa sʊla ʊ rɛ dɪ ma wɪyaalɪɪ
buloŋ lɪɪ kyori tɪyaŋ,
18 dɪ gɛɛ leŋ dɪ ma bee ʊ nala buloŋ kaŋ dee a wuwo gyɪŋ kyori hʊ Krisita aa kana
beel-ma gyalɪŋ abee ʊ doluŋ abee ʊ gyɪnɪɪ abee ʊ luŋiŋ.
19 Ŋ wɪɪsʊlɪɪ rɛ bɪl yaa dɪ ʊ leŋ dɪ ma gyɪŋ kyori no aa bɪ kaŋ magɪsɪɪ dɪ gɛɛ leŋ dɪ
ma ko kɪɪ Wɪɪsɪ tɪɪ kɪɪ mʊ teŋ.
20 Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ. Ʊ rɛ aa wuwo yaa wɪɪ buloŋ tɪya ma, haalɪ a paalɪ yaa
mʊ parɪ gɛɛ hʊ á aa sʊla, abee wɪya hʊ wɪya á gba aa bee yɪyɛlɪ. Ʊ dee hʊ ʊ aa kpaa
tɪya ma tɪyaŋ nɛ ʊ aa tɪŋa a yaa wɪya no buloŋ kɪ tɪya.
21 Á nala hʊ buloŋ aa laa Yesu Krisita wɪya di, ka á beel-ʊ yaa kɪdɪgɪ, ma leŋ dɪ ʊ
feŋ yɪrɪ saŋa buloŋ, a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ. Amɪ.

4

Á yaa kɪdɪgɪ rɛ Krisita wɪya

1 Mɪyaŋ Pɔɔl, nal hʊ ba aa kaŋ tɔ dɪyaŋ á Tɪɪna tʊma hʊ wɪya, ŋ aa sʊl ma nala hʊ
Wɪɪsɪ aa yɪra rɛ dɪ ma leŋ dɪ ma mɪɪbol tɪyaŋ wɪyaalɪya buloŋ kpa ŋmanɪɪ hʊ Wɪɪsɪ
aa daga ma saŋa hʊ ʊ aa yɪrɪ ma.
2 Ma leŋ dɪ ma sɪya tuu taŋha, a kaŋ ma tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ. Ma kaŋ kenyiri bee dɔmɔŋ
a gyɪŋ kaŋ dɔmɔŋ weliŋ abee kyori.
3 Ma yaa ma sɪfɪyaŋ buloŋ a leŋ dɪ fɪyɛlʊʊ hʊ aa kaŋ ma kɪ pɛ dɔmɔŋ leŋ dɪ ma
marɪ kaŋ nyʊʊdɪgɪ hʊ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa tɪya ma weliŋ.
4 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ aa we á buloŋ tɪyaŋ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Ɛɛwɪya, á yaa kɪdɪgɪ rɛ.
Ɛɛ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ yɪrɪ ma á kaŋ bayɪyɛldɪgɪ dʊŋ mɛ.
5 Á buloŋ Tɪɪna yaa nɪdɪgɪ dʊŋ nɛ, wɪɪ hʊ á aa laa di mɛ yaa wɪdɪgɪ.
Wɪɪkyʊwalnɪɪforidɪgɪ dʊŋ ma rɛ we doŋ.
6 Wɪɪdɪgɪ dʊŋ nɛ we doŋ. Ʊ rɛ yaa á buloŋ Kuwo. Ʊ rɛ aa deŋ á buloŋ. Ʊ we á tɪsɪ
tɪyaŋ nɛ a kaŋ ma kɪ tʊma.
7 Krisita pɛɛ á kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ nɛ a kpa ʊ bɔnyɛ kɪna tɪya ma a maga gɛɛ ʊ aa
kyo.
8 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba sabɪ Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ a baa,
"Saŋa hʊ ʊ aa gyɪŋ mʊ wɪɪsɪnyuu, Ʊ gyɪ kasɪ nala hʊ ʊ aa yuwo di tɪŋa ʊ hal lɛ, aŋ
kpa ʊ bɔnyɛ kɪna tɪya nala."
9 Dɪ ba aa rɛ baa dɪ ʊ gyɪŋ wɪɪsɪnyuu, ɛɛ daga anɪɪ ʊ laasɪya lɪɪ wɪɪsɪnyuu ko tuu
taŋha rɛ.
10 Nal hʊ aa ko tuu taŋha, ʊ tɪɪ rɛ bɪl gyɪŋ wɪɪsɪnyuu gɛɛ, a parɪ leye hʊ aa we
wɪɪsɪnyuu gyɪŋ mʊ, dɪ gɛɛ leŋ dɪ ʊ we lee buloŋ tɪyaŋ.

11 Ʊ rɛ lıı nala badɔmɔŋ a leŋ ba yaa kpambısı, a leŋ badɔmɔŋ mɛ yaa Wıısı tıŋdaala,
a leŋ badɔmɔŋ mɛ gɔllı bası Wıısı wıya kı tıya nala, ka badɔmɔŋ mɛ kı deŋ nala hʋ
aa laa Yesu wıya di nyuu aŋ kı daga ba.
12 Ʊ kpaa bɔnyɛ kına no tıya ma dı Wıısı nala wuwo kı tʋŋ Wıısı tʋma rɛ, a wuwo
pɛ nala hʋ aa laa Yesu wıya di buloŋ tıyaŋ dı ba waa Krisita wıya hʋ ba aa laa di
tıyaŋ weliŋ,
13 a kaŋ mʋ pele saŋa hʋ á buloŋ aa sı yaa kıdıgı Krisita laadii tıyaŋ, á gyıŋ Wıısı
Biye hʋ ŋmaŋdıgı tıyaŋ, a yaa nala aa gyige Krisita tıyaŋ aŋ kıı ʋ á wıı buloŋ tıyaŋ.
14 Ʊ gɛɛ tıyaŋ, á bıl bı sı kıı gɛɛ anıı haŋbiisi Wıısı wıya hʋ tıyaŋ dı nala badɔmɔŋ
wıdagıya kaŋ á hakıllı gɔllı viisi kı baŋ anıı puwo aa kaŋ nııduworiboro gɔllı kı viisi
nıı tıyaŋ gɛɛ. Nala no aa kpa dawarı rɛ a mʋrı nala ba laa wınyıyɛl di anıı wıtıı rɛ.
15 Amɛ ʋ maga dı á kyo dɔmɔŋ nɛ a bası wıtıı kı tıya dɔmɔŋ saŋa buloŋ. Dı ámaa rɛ
aa yaa gɛɛ, á sı wuwo waa Wıısı wıya hʋ tıyaŋ a ko kıı Krisita tıı aa kıı gɛɛ. Beewıya
ʋ rɛ yaa á buloŋ nyuu.
16 Ʊ rɛ aa deŋ teŋbii hʋ aa yaa ʋ nala buloŋ a leŋ ba buloŋ ko pɛ dɔmɔŋ a yaa
teŋbidıgı, a bıl leŋ teŋbii hʋ polo abee ʋ likyosiye kana ʋ mal dɔmɔŋ. Ɛɛwıya, dı
teŋbii hʋ logimo buloŋ nɛ ko kı tʋma ba bʋwa, teŋbii hʋ buloŋ aa waa weliŋ nɛ, a
marı kaŋ dee mɛ, akuu ʋ logimo buloŋ aa kyo dɔmɔŋ wıya.

Mııbofalıı hʋ á aa kana Krisita nyubaanıŋ

17 Á Tıına Wıısı feŋ tıyaŋ, ŋ aa kpaanı ma sıfıyaŋ, ma ta bıl leŋ dı ma mııbol
wıyaalıya kıı nala hʋ aa bı gyıŋ Wıısı. Ba tıbıına buloŋ yaa wıtɔɔnı rɛ,
18 ka ba hakıllı mɛ ha we bilhuu tıyaŋ. Ba bı kaŋ tol mııbofalıı hʋ aa lıı Wıısı lee
tıyaŋ, beewıya ba bı gyıŋ wıı buloŋ akuu ba aa kaŋ faasıŋ wıya, aŋ bı vʋwa dı ba
gyıŋ wıı buloŋ mɛ.
19 Ba kpıını hıısı gbaha rɛ beewıya nılaaŋ-wıya abee wıbɔmɔ dʋŋ tıyaŋ nɛ ba we,
aŋ kpa bisiŋ wıya iriŋ kɛ buloŋ yayı a bırımı babiibawıı a bee kyɛ dı ba kpa ta.
20 Amɛ ma kɛ, wıya no daa ma gʋnnı Yesu Krisita wıya hʋ tıyaŋ.
21 Ŋ gyıma anıı ba bası ʋ wıya tıya ma rɛ a daga ma wıtıı hʋ buloŋ aa we ʋ wıya
tıyaŋ.
22 Ɛɛwıya, ma kpa gyogibınıya hʋ ma fa aa kana buloŋ ta. Gyogo no rɛ fa tıŋ ma
fa kı yaa haŋ wıya hʋ. Gyogibınıya hʋ ma fa aa kana, ba fa leŋ ma hakıllı we wıya
hʋ aa mʋrı ma, aŋ kı yalmı ma dʋŋ tıyaŋ nɛ.
23 Ma tısı bee ma hakıllı buloŋ maga dı ba bırımı kıfalıya rɛ.
24 Ma kpa ma gyogifalıya hʋ laalı anıı ı aa wuri gabınıı ta aŋ kpa gafalıı laalı gɛɛ.
Wıısı marı ma gyogifalıı no ʋ kıı ʋ rɛ a kaŋ wıtıı bee tıpʋlʋŋ aŋ bı kaŋ bisiŋ buloŋ.
25 Ɛɛwıya, ma ta bıl kı nyıya wıya. Ma leŋ dı nal buloŋ bası wıtıı a tıya ʋ dɔŋtıına,
beewıya á buloŋ yaa Krisita teŋbidıgı hʋ logimo rɛ.
26 Dı ı rɛ ko na baaŋ, ta leŋ dı baaŋ hʋ leŋ dı ı yaa wıbɔŋ. Ta naa baaŋ gɛɛ dı
wıısı mʋ gyʋʋ.
27 Ma ta leŋ dı Sıtaanı na ŋmanıı a mʋrı ma.
28 Nal hʋ buloŋ fa aa yaa gaal, ʋ maga dı ʋ leŋ gaal lɛ, aŋ kyɛ tʋŋweliye kı tʋma,
a wuwo na ʋ tıı kıkyɛɛlıya, aŋ wuwo pɛ nyaaba mɛ tıyaŋ.
29 Ma ta leŋ dı wıgyaga buloŋ lıı ma nyʋwa tıyaŋ. Amɛ ma leŋ dı ma wıbasıya
buloŋ yaa wıya aa fıyɛlı nala bembiye ba wıgyʋʋlıya tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ma wıbasıya sı
kaŋ tɔnɔ a tıya nala hʋ aa nıı ba.
30 Ma ta leŋ dı Wıısı Wiyesi Welii tıya kyogi. Beewıya ʋ rɛ Wıısı kpa magılı ma a
daga anıı kyɛɛ kıdıgı sı pele dı ʋ laa ma ta.
31 Ma ta laa wıya kı we ma funi tıyaŋ. Ma leŋ baaŋ tɔɔnı nayı, a ta kı nɔsı nala
waasʋ-waasʋ mɛ. Ma ta kı kyogi nala fene, a ta haası nal buloŋ mɛ.

32 Amɛ ma kaŋ bɔnyɛ bee dɔmɔŋ, a kɪ fá dɔmɔŋ sikii. Ma kpa wɪya kɪ kyɛ dɔmɔŋ anɪɪ Wɪɪsɪ aa tɪŋ Krisita tɪyaŋ a kpa ma wɪbɔmɔ buloŋ kyɛ ma gɛɛ.

5

Ma we pʊlʊŋ tɪyaŋ nɛ

1 Ma aa yaa Wɪɪsɪ biikyooliye wɪya, ʊ maga dɪ ma yaa sɪfɪyaŋ nɛ aŋ kɪɪ ʊ ma wɪyaalɪya buloŋ tɪyaŋ.
2 Ma kyo dɔmɔŋ anɪɪ gɛɛ hʊ Krisita tɪɪ aa kyo ma, a kpa ʊ tɪɪ mɪɪbol lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ tɪya Wɪɪsɪ á wɪya. Wɪɪsʊlɪɪ no kɪɪ kɪŋ sʊwala aa sʊma rɛ a leŋ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ.
3 Ma aa yaa Wɪɪsɪ nala wɪya, ʊ bɪ maga dɪ sɔŋsɔŋ wɪya koo bisiŋ wɪya koo tɪbawɪya iriŋ kɛ buloŋ we ma tɪyaŋ.
4 Ʊ bɪ maga dɪ ma kɪ basɪ nɪlaaŋ-wɪya koo wɪvɪyagyɪmɪya koo dɪ ma kɪ yaa sɪya bɔŋlɔrɪnɪ, amɛ ʊ maga dɪ ma kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ rɛ.
5 Ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ anɪɪ sɔŋsɔnnɔ abee nɪlaama abee nala hʊ aa kaŋ tɪbal bɪ sɪ maakyiye kaŋ lee Krisita bee Wɪɪsɪ koro hʊ tɪyaŋ, beewɪya nal hʊ buloŋ aa kaŋ tɪbal kɪ kyɛ kɪna, kɪna hʊ aa mɪɪgɪ bɪrɪmɪ ʊ tɪɪna vʊga rɛ ʊ kɪ marɪ.
6 Ma ta leŋ dɪ nal buloŋ kpa wɪtɔɔnɪ a mʊrɪ ma. Beewɪya wɪya no tɪɪ wɪya rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ baaŋ sɪ sii nala hʊ aa bee tɪŋ ʊ nyʊwa tɪyaŋ.
7 Ɛɛwɪya, ma ta leŋ dɪ ma bee nɪtesi no kɪ pɛ wɪɪ buloŋ.
8 Saŋa kɪdɪgɪ tɪyaŋ ma tɪɪ mɛ fa we bilhuu tɪyaŋ nɛ. Amɛ akuu ma bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, nyɛ kɛ ma we pʊlʊŋ tɪyaŋ nɛ. Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ ma wɪyaalɪya daga anɪɪ ma kɔnɪ we pʊlʊŋ tɪyaŋ nɛ.
9 Beewɪya pʊlʊŋ no rɛ aa leŋ nal kɪ yaa weliye iriŋ kɛ buloŋ, a kaŋ tɪpʊlʊŋ abee wɪtɪɪ.
10 Ʊ maga dɪ ma yaa sɪfɪyaŋ nɛ a gyɪŋ wɪya hʊ aa fɪyɛlɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ teŋ.
11 Ma lɪɪ ma tɪɪ bilhuu tɪyaŋ wɪyaalɪya hʊ aa bɪ kaŋ tɔnɔ tɪyaŋ aŋ leŋ dɪ nala gyɪma anɪɪ wɪya no yayɪ bɪ weliye.
12 (Beewɪya wɪya hʊ ba aa lʊwɔla kɪ yaa basɪɪ gba paalɪ kaŋ hɪɪsɪ rɛ.)
13 Amɛ dɪ pʊlʊŋ nɛ ko kyaanɪ we kɪŋ tɪyaŋ, nal buloŋ aa gyɪŋ kɪŋ hʊ iriŋ ʊ aa yaa rɛ.
14 Beewɪya pʊlʊŋ nɛ aa leŋ kɪ buloŋ lɪɪ lɪgyalɪɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba basɪ baa,
"I nal hʊ aa pɪŋ doo, sii sʊʊ tɪyaŋ, Krisita sɪ kyaanɪ we ɪ."
15 Ɛɛwɪya, ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ ma wɪyaalɪya tɪyaŋ. Ma ta kɪɪ gɛɛ anɪɪ bambugo. Ma kɪ yaa wɪya anɪɪ nala aa kaŋ wɪgyʊŋ.
16 Gyɪnaŋ sɪgballɪya no, wɪbɔmɔ suu lee buloŋ nɛ. Ɛɛwɪya, dɪ mamaa rɛ ko na ŋmanɪɪ buloŋ, ma kɪ yaa wɪweliye.
17 Ma ta yaa bambugo. Ʊ maga dɪ ma yaa sɪfɪyaŋ nɛ dɪ ma gyɪŋ wɪɪ hʊ á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ ma yaa.
18 Ma ta nyʊwa sɪŋ kɪ bugo, beewɪya yalmɪɪ dʊŋ nɛ bugii kaŋ kɪ ko. Amɛ ma leŋ dɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii su ma tɪsɪ tɪyaŋ.
19 Ma kpa teŋpolli yɪɪla abee Wɪɪsɪ wɪbii hʊ a kɪ kyagɪlɪ dɔmɔŋ. Ma yɪɪ yɪɪla kɪ dannɪ Wɪɪsɪ ma tɪsɪ tɪyaŋ.
20 Saŋa kɛ buloŋ abee wɪɪ kɛ buloŋ tɪyaŋ, ma kɪ kyʊwalɪ á kuwo Wɪɪsɪ aŋgyʊwasʊ á Tɪɪna Yesu Krisita feŋ tɪyaŋ.

Baala bee haana

21 Ma aa tɪya á Tɪɪna Krisita gyɪrɪma wɪya, ʊ maga dɪ ma kaŋ ma tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ dɔmɔŋ lee rɛ.
22 Haana, ma kaŋ ma tɪɪ hʊwɔlɪ ma balama lee anɪɪ ma aa kaŋ ma tɪɪ hʊwɔlɪ á Tɪɪna Krisita lee gɛɛ,

23 beewıya baal kaŋ dee ʋ haaŋ nyuu tıyaŋ anıı Krisita mɛ aa kaŋ dee nala hʋ aa laa ʋ wıya di nyuu tıyaŋ gɛɛ. Krisita rɛ yaa nala hʋ aa laa ʋ wıya di a yaa ʋ teŋbii hʋ buloŋ laataal.
24 Ɛɛ hʋ nala hʋ aa laa Yesu wıya di aa kaŋ ba tıı kı hʋwɔlı Krisita lee, ɛɛ tıı rɛ haaŋ buloŋ mɛ maga dı ʋ kaŋ ʋ tıı hʋwɔlı ʋ bala lee wıı buloŋ tıyaŋ.
25 Baala, ma kyo ma haana anıı Krisita aa kyo nala hʋ aa laa ʋ wıya di gɛɛ, a sʋba ba wıya.
26 Ʋ sʋba ba wıya gɛɛ dı ʋ wuwo kpa ba tıya Wıısı rɛ, a kpa ʋ tıı wıbii hʋ a sası ba wıbɔmɔ ta anıı gɛɛ hʋ ba aa kpa nıı a fo nal.
27 Dı ʋ bıl leŋ dı nala hʋ aa laa ʋ wıya di yaa ʋ tıı nala, a yaa nıtııma a weliye mʋ teŋ a bı kaŋ gyoŋ kɛ iriŋ buloŋ.
28 Ɛɛ tıı rɛ ʋ maga dı baal buloŋ mɛ kyo ʋ haaŋ anıı ʋ aa kyo ʋ tıı gɛɛ. Baal hʋ buloŋ aa kyo ʋ haaŋ, ʋ kyo ʋ tıı rɛ.
29 Nal buloŋ tuwo a haası ʋ tıı. Nal buloŋ kyo ʋ tıı rɛ, a kı deŋ ʋ tıı nyuu weliŋ. Ɛɛ tıı rɛ Krisita kı deŋ nala hʋ aa laa ʋ wıya nyuu tıyaŋ mɛ,
30 beewıya ámaa rɛ yaa ʋ teŋbii logimo.
31 Ba bası nyɛ rɛ Wıısı teŋ tıyaŋ a baa, “Wıı no wıya rɛ tıŋ baal aa leŋ ʋ naa abee ʋ kuwo, ka ʋ bee ʋ haaŋ mal dɔmɔŋ a bırımı nıdıgı.”
32 Wıı no yaa wıduwo rɛ a yaa wıfaŋıı mɛ. Amɛ ŋ kɛ gyıma anıı Krisita bee nala hʋ aa laa ʋ wıya di wıya rɛ ba bası doŋ gɛɛ.
33 Ɛɛwıya ʋ maga dı ma kıdıgı buloŋ kyo ʋ haaŋ nɛ anıı ʋ aa kyo ʋ tıı gɛɛ, a maga dı haaŋ buloŋ mɛ kı tıya ʋ bala gyırıma.

6

Biisi abee ba kuwoma bee ba nımma

1 Biisi, ma kı tıŋ ma kuwoma abee ma nımma nyʋwa. Beewıya Wıısı ŋmanıı tıyaŋ, ɛɛ yaa wıı aa maga dı ma kı yaa rɛ.
2 Wıısı mırısı hʋ tıyaŋ, mıra hʋ aa baa “Kı tıya ı kuwo abee ı naa gyırıma”, ʋ rɛ yaa laasıya mıra hʋ ba aa wee nyʋwa a baa dı wıwelii kıdıgı we ʋ tıŋıı tıyaŋ.
3 Nyʋwa hʋ ʋ aa wee rɛ yaa dı ı rɛ aa tıya ı kuwo bee ı naa gyırıma ı wıkanıya buloŋ sı kı vala weliŋ, ka dı ı kaŋ mııbodolii mɛ dʋnıya no tıyaŋ.
4 Mamaa kuwoma, ma ta kaŋ ma biisi lɔgılıı, dı ba baaŋ kı sii. Amɛ ma kı deŋ ba weliŋ, a kı daga ba weliŋ dı ba gyıŋ Wıısı ŋmanıı a kı tıŋa.

Yosi abee ba tımma

5 Ma nala hʋ aa yaa yosi, ma kı tıŋ ma tımma nyʋwa dʋnıya no tıyaŋ. Ma kı fa ba a kı tıya ba gyırıma, a kı tıŋ ba abee tıdıgı anıı gɛɛ ma aa sı tıŋ Krisita.
6 Ma ta kuu ma tımma aa sıŋ kı deŋ ma wıya, koo ma aa kyɛ dı ma yaa laa gyaaŋbiye dʋŋ wıya a kı tıŋ ba nyʋwa. Amɛ, akuu ma aa yaa Krisita yosi wıya, ma kı tıŋ Wıısı kyɛrı abee ma tısı buloŋ.
7 Ma ko kı tʋŋ tʋma mɛ, ma kı tıma abee ma hakıla aŋ kpa ʋ anıı Krisita rɛ ma tʋma kı tıya, nihuwobisi daa.
8 Beewıya ma gyıma nıı dı nal lɛ yaa wıwelii, á Tıına Wıısı aa tun-ʋ wıwelii hʋ tuno rɛ dı tıına yaa yoŋ koo ʋ bı yaa yoŋ.
9 Ma nala hʋ aa kaŋ yosi, ɛɛ tıı rɛ ʋ maga dı ma mɛ kaŋ ba weliŋ, a ta kı fugisi ba. Beewıya ma gyıma anıı ma beel-ba buloŋ tıına yaa kıdıgı rɛ a we wıısıbee tıyaŋ. Á buloŋ yaa kıdıgı rɛ ʋ lee. Ʋ bee lugisi nala.

Bayuwo kına hʋ Wıısı aa kpaa tıya ma

10 Wıya hʋ ŋ aa bası, ba kateŋse rɛ nyɛ: Ma aa yaa Wıısı nala wıya, ma leŋ dı ʋ debal hʋ we ma tıyaŋ dı ma sıŋ weliŋ.

11 Ma paa bayuwo kına hʋ Wıısı aa kpaa tıya ma buloŋ nyʋgılı anıı bayuwol. Ɛɛ
rɛ ma sı wuwo pɔ ma tıı dı Sıtaanı ta wuwo kpa ʋ dawarı ŋmaŋsı a mʋrı ma.
12 Beewıya á bee nihuwobisi daa aa kaa. Amɛ á bee kıbɔmɔ hʋ á aa bee na, ka ba
kaŋ dee a kı deŋ leye, abee vʋgıduwoni hʋ aa we gyınaŋ bilhuu no tıyaŋ, á beel-ba
rɛ aa kaa.
13 Ɛɛwıya, ma paa ma bayuwo kına hʋ buloŋ Wıısı aa kpaa tıya ma a nyʋgılı. Dı
kyɛɛ hʋ buloŋ Sıtaanı aa sı kpa kpanıma kyem-ma rɛ ko puu ma, ma sı sıŋ pɔ, a
yuwo lıı, ka dı mamaa rɛ yaŋ ko yuwo lıı gɛɛ mʋ teŋ, ma ha sı sıŋ ma lısınıı.
14 Ɛɛwıya, ma sıŋ kpaŋkpaŋ, a leŋ dı wıtıı hʋ ma aa kana bee Wıısı vʋwa ma tıŋsı
anıı tɛpıınbii, a leŋ dı ma tıpʋlʋŋ kıı gɛɛ anıı hɔgı a tɔ ma bembiye,
15 a leŋ dı siri hʋ ma aa yaa saŋa buloŋ dı ma bası Wıısı wıweliye hʋ aa kaŋ fıyɛlʋʋ
wıya tıya nala kıı gɛɛ anıı ma naatɔbɔ ma aa tʋwa.
16 Ba buloŋ hal tıyaŋ, ma ha leŋ dı ma Wıısı laadii kıı gɛɛ anıı hɔgıgyalıı ma aa
kaŋ geesi tɔ ma sıya dıılaŋ. Ʋ rɛ ma sı wuwo kpa a kyeŋ laa Sıtaanı hama hʋ aa kyol
diŋ hʋ buloŋ dı ba dısı.
17 Ma kpa Wıısı laatayı hʋ ma aa kana a kyigi tɔ ma nyuni anıı hɔgı-nyupugi, ka
dı ma kolo Wıısı wıbii hʋ mɛ Wiyesi Welii hʋ aa daga ma anıı takoobii.
18 Ma kı kyʋwalı Wıısı saŋa buloŋ, wıı buloŋ tıyaŋ, Wiyesi Welii hʋ dee tıyaŋ. Wıı
no wıya, ma ta kaŋ kı yaa kyɔɔ. Ma sʋla Wıısı kı tıya Wıısı nala buloŋ saŋa buloŋ.
19 Ma sʋla Wıısı kı tıya ŋ mɛ saŋa buloŋ anıı dı ŋ ko suri ŋ nyʋwa buloŋ, dı Wıısı
daga ŋ wıı hʋ ʋ aa kyɛ dı ŋ bası, a leŋ dı ŋ ta fáá nal buloŋ sıı, ka dı ŋ bası wıı hʋ
abee nyuduwo dı nala wuwo gyıŋ wıı hʋ fa aa yaa wıfaŋıı Yesu Krisita wıweliye hʋ
tıyaŋ.
20 Wıı no wıya rɛ tıŋ ŋ laa Krisita naası sıŋ, haalı ba kana ŋ tɔ dıyaŋ gɛɛ wıya. Ma
sʋla Wıısı kı tıya ŋ, dı ʋ tıya ŋ nyuduwo dı ŋ wuwo bası Krisita wıweliye hʋ anıı
gɛɛ ŋ aa maga dı ŋ bası ba.

Wıkateŋsi

21 Á nıınabiibaal Takikusi aa yaa nal wıya á buloŋ aa kyo, a bıl yaa nal aa kaŋ wıtıı
mɛ á Tıına tʋma hʋ tıyaŋ, ʋ rɛ sı ko bası ba aa maga gɛɛ buloŋ ŋ tıyaŋ daha a tıya
ma, a leŋ dı ma gyıŋ gɛɛ ŋ hɔnıı aa kıya.
22 Ɛɛ rɛ tıŋ ŋ kı tıma ʋ ma lee, dı ʋ ko leŋ dı ma gyıŋ gɛɛ á buloŋ hɔnıı aa kıya
daha tıyaŋ, ka dı ʋ leŋ dı ma tenni polli.
23 Á kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita sı leŋ dı á nımmabalıya hʋ buloŋ aa laa
Yesu wıya di hɔŋ abee laaŋfıya, a kyo dɔmɔŋ, a laa Wıısı di weliŋ mɛ.
24 Á Tıına Wıısı sı kpa ʋ bɔnyɛ daga nala hʋ buloŋ aa kyo á Tıına Yesu Krisita abee
kyori hʋ aa bı kaŋ tenii.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
FILIPI TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl abee Timoti aa yaa Yesu Krisita tƱŋtƱnna rɛ sabı teŋ no a kı tıya Wıısı
nala hƱ bee Krisita aa yaa kıdıgı a we Filipi tıyaŋ, abee ba sılaala abee nala hƱ aa
kyiyeli sılaala hƱ buloŋ.
2 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlƱƱ sı we ma lee.

Pɔɔl kyƱwalı Wıısı kı tıya Krisitabiisi aa we Filipi tıyaŋ

3-4 Saŋa kɛ buloŋ, dı mıyaŋ nɛ ko liisi ma wıya, ŋ aa kyƱwalı Wıısı aŋgyƱwasƱ rɛ.
Saŋa mɛ buloŋ dı mıyaŋ nɛ ko kyƱwalı Wıısı kı tıya ma buloŋ, ŋ aa kı kyƱwalı Ʊ
abee teŋfıyɛlƱƱ rɛ,
5 beewıya a lıı kyɛɛ hƱ ma aa nıı Wıısı wıweliye hƱ a kaŋ kı ko gyınaŋ, ma aa
kyiyeli ŋ nɛ, ŋ wuwo bası Wıısı wıweliye hƱ kı tıya nala.
6 Ŋ laa di rɛ anıı Wıısı aa piili tƱŋwelii no ma tısı tıyaŋ, ɛɛ tıı rɛ Ʊ sı kı tƱma ma
tıyaŋ a kaŋ mƱ teŋ kyɛɛ hƱ á Tıına Yesu Krisita aa sı mııgı ko.
7 Ŋ aa kı liisi ma wıya rɛ saŋa buloŋ, beewıya ma wıya we ŋ bembii tıyaŋ nɛ weliŋ.
Ʊ yaa ŋmanıı rɛ dı ŋ kı liisi ma wıya gɛɛ, beewıya ma pɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ ŋ tƱŋ tƱma
hƱ Wıısı aa kpaa tıya ŋ abee bɔnyɛ. Lagılagı no ba aa kana ŋ tɔ nıtɔdıyaŋ nyɛ abee
saŋa hƱ ŋ fa aa gɔllɔ kı bası Wıısı wıya buloŋ, ma pɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ ŋ wuwo leŋ nala
gyıma anıı Wıısı wıweliye hƱ yaa wıtıı rɛ, a leŋ nala laa ba di a kaŋ ba weliŋ.
8 Wıısı tıı rɛ yaa ŋ daŋsıya anıı ŋ aa baa ŋ kyo ma rɛ weliŋ anıı Yesu Krisita tıı
aa kyo ma gɛɛ.
9 Ɛɛwıya ŋ wıısƱlıı rɛ yaa dı kyori hƱ ma aa kana abee dɔmɔŋ marı yƱga kı pɛ, dı
gɛɛ wuwo leŋ dı ma kaŋ wıgyƱŋ a wuwo gyıŋ wıı hƱ aa kpaa ŋmanıı ma wıyaalıya
buloŋ tıyaŋ.
10 WıgyƱŋ no sı leŋ dı ma lıı wıya hƱ aa yaa wıweliye dƱŋ a kı yaa. Dı mamaa
rɛ aa yaa gɛɛ, ma sı lıı ma tıı bisiŋ wıya tıyaŋ, a bı sı kaŋ wıkyogii buloŋ kyɛɛ hƱ
Krisita aa sı mııgı ko.
11 Nyɛ rɛ sı leŋ dı ma mııgı kaŋ gyogiweliye hƱ Yesu Krisita dƱŋ aa sı wuwo tıya
ma, dı nala na a dannı Wıısı a kpa Ʊ yohuŋ.

Mııbol tıyaŋ sıfıyaŋ wıı rɛ yaa Yesu Krisita tƱma

12 Ŋ naabalıya, ŋ aa kyɛ dı ma gyıma rɛ anıı ŋ wıgyƱƱlıya no buloŋ marı leŋ Yesu
Krisita wıweliye hƱ pısa mƱ lee buloŋ nɛ.
13 Ɛɛ yaŋ leŋ kuworibee pƱpɔɔlɔ hƱ abee nıkaalıya hƱ buloŋ aa we daha gyıma
anıı ŋ aa yaa Krisita tƱŋtƱnnı wıya rɛ tıŋ ba kana ŋ tɔ nıtɔdıya tıyaŋ.
14 Ba aa kana ŋ tɔ nıtɔdıya hƱ tıyaŋ mɛ, ɛɛ pɛɛ á nımmabalıya hƱ gyeniŋ buloŋ
tıyaŋ nɛ, ba marı kaŋ á Tıına Yesu wıya hƱ ba aa laa di weliŋ, a bıl kaŋ nyuduwo
mɛ a wuwo kı bası Wıısı wıya aŋ bee fá kambıŋ.
15 Wıtıı rɛ, tıhɔllı bee hadɔrı rɛ tıŋ nala badɔmɔŋ kı bası Krisita wıya. Amɛ
badɔmɔŋ mɛ, tıbııŋweliye rɛ ba kaŋ kı bası Krisita wıya.
16 Nala no aa kaŋ tıbııŋweliye kı bası Krisita wıya hƱ, ba kyo ŋ nɛ, beewıya ba
gyıma anıı Wıısı rɛ lıı ŋ dı ŋ leŋ nala gyıma anıı Yesu Krisita wıweliye hƱ yaa wıtıı
rɛ.
17 Amɛ nıkaalıya hƱ kɛ ba tıı feŋ wıya rɛ ba kı yaa. Ba wıtıı bı suwo abee wıya hƱ
basıı tıyaŋ. Ba bıına anıı ba sı wuwo leŋ dı wıya marı gyƱƱ ŋ nɛ nıtɔdıya no tıyaŋ.

18 Amɛ ŋ kɛ lee ʋ bɪ yaa wɪɪ buloŋ. Dɪ tɪbɪɪŋweliye rɛ koo dɪ tɪbɪɪŋbɔmɔ rɛ ba kaŋ
kɪ basɪ Krisita wɪya, ba kyo ba kɪɪ gɛɛ buloŋ mɛ, wɪɪ hʋ aa yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ yaa,
nala aa nɪɪ Krisita wɪya rɛ. Nyɛ wɪya yaa ŋ teŋfɪyɛlʋʋ rɛ saŋa buloŋ.
19 Ŋ teŋfɪyɛlʋʋ no bɪ sɪ teŋ beewɪya ŋ gyɪma anɪɪ ma sʋla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ŋ nɛ. Ma
wɪɪsʋlɪɪ no abee Yesu Krisita Wiyesi Welii hʋ dee tɪyaŋ, ŋ gyɪma anɪɪ ba sɪ lɪɪ ŋ
nɪtɔdɪya no tɪyaŋ.
20 Wɪɪ hʋ ŋ aa kyɛ kɪŋkaŋ abee wɪɪ hʋ ŋ aa yɪyɛlɪ rɛ nyɛ: Ŋ bee kyɛ dɪ ŋ yaa wɪɪ
hʋ aa sɪ leŋ dɪ hɪɪsɪ dɪ ŋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Amɛ a lɪɪ gyɪnaŋ kaŋ kɪ mʋ, ŋ aa kyɛ dɪ ŋ
wuwo kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya abee nyuduwo rɛ anɪɪ ŋ fa aa yaa gɛɛ. Ka dɪ ŋ mɪɪbol abee
ŋ wɪyaalɪɪ buloŋ mɛ leŋ dɪ nala kɪ kpa Yesu Krisita yohuŋ, haalɪ dɪ ŋ weye koo dɪ ŋ
sʋba mɛ.
21 Beewɪya ŋ kɛ lee, Krisita wɪya rɛ tɪŋ ŋ we ŋ mɪɪbol tɪyaŋ dɪ mɪyaŋ nɛ sʋba mɛ,
ʋ yaa tɔnɔ rɛ a tɪya ŋ.
22 Amɛ dɪ mɪyaŋ nɛ ha we ŋ mɪɪbol no tɪyaŋ, ŋ sɪ na ŋmanɪɪ a marɪ tʋŋ tʋma hʋ
aa kaŋ tɔnɔ abee sɪfɪyasɪ dɪ nɪgyamaa wuwo nɪɪ Yesu Krisita wɪya. Ɛɛwɪya sʋʋ abee
mɪɪbol tɪyaŋ ŋ bɪ gyɪŋ ba kɪŋ hʋ ŋ aa sɪ lɪɪ.
23 Wɪya no balɪya paga tɪyaŋ nɛ ŋ we a kaŋ kɪ lʋga. Ŋ fa kyo dɪ ŋ lɪɪ dʋnɪya no
tɪyaŋ nɛ a mʋ Krisita lee. Ʋ rɛ kpɪya ŋ aa we dʋnɪya no tɪyaŋ fifi.
24 Amɛ akuu ma wɪya, ŋ aa we ŋ mɪɪbol no tɪyaŋ nɛ kpɪya.
25 Ŋ kɔnɪ laa di rɛ anɪɪ ŋ sɪ we doŋ ma buloŋ wɪya, a pɛ ma tɪyaŋ dɪ ma marɪ gyɪŋ
wɪya hʋ ma aa laa di weliŋ, aŋ pɛ kaŋ teŋfɪyɛlʋʋ mɛ ba tɪŋɪɪ tɪyaŋ.
26 Ɛɛwɪya, dɪ mɪyaŋ nɛ mɪɪgɪ ko ma lee, ma tenni sɪ fɪyɛlɪ Yesu Krisita tɪyaŋ akuu
mɪyaŋ Pɔɔl wɪya.
27 Nyɛ kɛ, sɪfɪyaŋ wɪɪ hʋ rɛ yaa dɪ ma leŋ dɪ ma wɪyaalɪya kɪ tɪŋ Yesu Krisita
wɪweliye hʋ ŋ aa basɪ tɪya ma. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, dɪ mɪyaŋ nɛ we ma lee koo
dɪ ŋ tuwo ma lee, ka ŋ sɪ nɪɪ anɪɪ ma kaŋ wɪya hʋ weliŋ nɛ, a kaŋ nyʋʋdɪgɪ, a leŋ
ma hakɪllɪ yaa kɪdɪgɪ, a kɪ lʋga sɪfɪyaŋ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ ma aa laa di dʋŋ wɪya.
28 Ma ta kɪ fáá ma dɔmɔ kambɪŋ. Ma kaŋ nyuduwo saŋa buloŋ. Ɛɛ rɛ sɪ daga ba
anɪɪ ba aa lʋga ba lɔlɔ rɛ, ka dɪ ma yuwo di beewɪya Wɪɪsɪ rɛ sɪ leŋ ma di.
29 Beewɪya, Wɪɪsɪ bɪ tɪya ma ŋmanɪɪ dɪ ma laa Krisita wɪya di dʋŋ, amɛ ʋ tɪya ma
ŋmanɪɪ rɛ dɪ ma pɛ na tʋwara mɛ rɛ ʋ wɪya.
30 Ɛɛwɪya, ma nyʋgɪlɪ dɪ á buloŋ kɪ lʋga lʋgʋ hʋ. Haŋ lʋgʋ hʋ ŋ aa lʋgɪ piilii hʋ
tɪyaŋ buloŋ, ʋ tɪyaŋ nɛ ŋ ha we abee gyɪnaŋ.

2

Ma kaŋ ma tɪɪ kɪ hʋwɔlɪ anɪɪ Krisita

1 Ma bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ ma mɪɪbol tɪyaŋ wɪya, ɛɛ leŋ ma kaŋ dee rɛ, ka ʋ
kyori mɛ leŋ ma bembiye fɪyɛlɪ. Ka Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ mɛ leŋ ma kɪŋ yaa kɪdɪgɪ,
ma kaŋ bɔnyɛ abee dɔmɔŋ a kɪ fá dɔmɔŋ sikii mɛ.
2 Ɛɛwɪya, ŋ aa sʋla ma abee sɪfɪyaŋ, ma leŋ dɪ ma tɪbɪɪna yaa kɪdɪgɪ, dɪ ma kyo
dɔmɔŋ weliŋ, aŋ kaŋ nyʋʋdɪgɪ abee hakɪldɪgɪ ma wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Nyɛ rɛ sɪ leŋ dɪ ŋ
teŋ marɪ fɪyɛlɪ a mʋ teŋ.
3 Wɪɪ kɛ buloŋ ma aa yaa tɪyaŋ, ma ta kyɪl ma dʋŋ feŋ wɪya. Ma ta yaa wɪɪ buloŋ
akuu ma aa kyɛ dɪ ma daga ma tɪɪ wɪya. Amɛ ma leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ bee dɔmɔŋ,
ka dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ kpa ʋ dɔŋtɪɪna anɪɪ ʋ rɛ kyo kpɪya ʋ.
4 Dɪ ma kɪdɪgɪ ko kɪ yaa wɪɪ buloŋ, ʋ kɪ liisi gɛɛ wɪɪ hʋ aa sɪ kyiyeli ʋ dɔŋtɪŋsɪ mɛ,
ʋ ta kyɪla ʋ dʋŋ wɪya.
5 Ʋ maga dɪ ma kɪɪ Yesu Krisita rɛ ma gyogo tɪyaŋ.
6 Ma gyɪma anɪɪ ʋ bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, amɛ ʋ fa bɪ kpaa ʋ anɪɪ
ʋ yaa fɪlɪɪ rɛ dɪ ʋ bee Wɪɪsɪ maga dɔmɔŋ.

7 Amɛ ʋ tɪɪ kyɛrɪ tɪyaŋ, ʋ kpaa ʋ tɪɪ nɪɪ ʋ bɪ yaa kɪŋ buloŋ, aŋ kaŋ ʋ tɪɪ bɪrɪmɪ anɪɪ
yoŋ. Ʋ gyɪ kaŋ ʋ tɪɪ bɪrɪmɪ nihuwobiŋ nɛ, ba lʋla ʋ.
8 Ʋ gyɪ kaŋ ʋ tɪɪ hʋwɔlɪ rɛ, a tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa gɛɛ, haalɪ a mʋ sʋba naŋkʋwa sʋʋ
daagarɪɪ tɪyaŋ. (Suu hʋ ba aa kpaasɪ ʋ mal daagarɪɪ tɪyaŋ gɛɛ anɪɪ wɪbɔŋyaal ʋ
sʋba.)
9 Wɪɪ no wɪya, Wɪɪsɪ gyɪ kpaa ʋ gyɪŋ Wɪɪsɪbee rɛ, a kpa nɪbala buloŋ nɪbal lɪhɔnɪɪ
a tɪya ʋ, aŋ kpa feŋ hʋ aa tee fene buloŋ a tɪya ʋ Wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
10 Yesu feŋbal no wɪya, nihuwobisi abee kɪna hʋ buloŋ aa we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ abee
taŋha nyuu bee taŋha memii, ba buloŋ sɪ tuu gbinni ʋ sɪya tɪyaŋ a kyʋwalɪ ʋ,
11 ka dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ suri ʋ nyʋwa gyamaa tɪyaŋ a basɪ anɪɪ Yesu Krisita rɛ yaa
Tɪɪna, dɪ gɛɛ leŋ dɪ á Kuwo Wɪɪsɪ feŋ gyɪŋ.

Ma kɪ kyaanɪ

12 Ɛɛwɪya, ŋ naabiikyooliye, anɪɪ ŋ gyɪ aa we ma lee ma kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa gɛɛ,
lagɪlagɪ no ŋ aa tuwo ma lee nyɛ, ɛɛ rɛ ʋ gba yaŋ maga dɪ ma yaa sɪfɪyaŋ a kɪ tɪŋ
wɪya hʋ ŋ aa daga ma. Ma kɪ fá Wɪɪsɪ a kɪ tɪŋa ʋ nyʋwa abee wɪtɪɪ, aŋ yaa sɪfɪyaŋ
a kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ laatayɪ ŋmanɪɪ hʋ kyurrr a mʋ teŋ.
13 Beewɪya, Wɪɪsɪ we ma tɪsɪ tɪyaŋ nɛ saŋa buloŋ, a leŋ ma kyo dɪ ma kɪ tɪŋ ʋ kyɛrɪ,
a leŋ ma wuwo kɪ tɪŋ ʋ kyɛrɪ mɛ.
14 Wɪɪ hʋ buloŋ aa maga dɪ ma yaa, ma kɪ yaa aŋ leŋ nyʋʋtaaduwo, aŋ ta kɪ gʋrɪmɪ
wɪya mɛ.
15 Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, ma sɪ yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma, a bɪ sɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ.
Ma sɪ yaa Wɪɪsɪ biisi aa bɪ kaŋ gyoŋ buloŋ aŋ we wɪbɔŋyaala abee nɪbɔmɔ tɪyaŋ
dʋnɪya no tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, ma kɪ tɪŋ wɪya hʋ aa tɪya mɪɪbol abee ma wɪtɪɪ buloŋ, a
kɪ kyaanɪ nala no tɪyaŋ anɪɪ kyɪŋwʋlɪya aa kɪ kyaanɪ wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ gɛɛ.
16 Dɪ mamaa rɛ aa yaa nyɛ, kyɛɛ hʋ á Tɪɪna Yesu Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko ŋ sɪ wuwo
bigisi ŋ tɪɪ ma wɪya. Beewɪya nyɛ rɛ sɪ daga anɪɪ tʋma hʋ buloŋ ŋ aa tʋma, ŋ bɪ tʋŋ
ta.
17 Kapuwo ba sɪ kana ŋ kpʋ. Ʋ nyɛ tɪyaŋ ŋ sɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ pʋna ma aa kaŋ sʋla
Wɪɪsɪ akuu ma aa laa ʋ di wɪya. Dɪ wɪɪ no rɛ yaa, ʋ aa yaa ŋ teŋfɪyɛlʋʋ rɛ kɪŋkaŋ dɪ
ŋ beel-ma kɪ gyʋwɔsɪ.
18 Ɛɛ tɪɪ rɛ ʋ maga dɪ ma leŋ dɪ ma tenni mɛ fɪyɛlɪ dɪ ma beel-ŋ kɪ gyʋwɔsɪ.

Pɔɔl tɪŋ Timoti bee Ɛpafuroditu

19 Dɪ Wɪɪsɪ laa nyʋwa, ŋ sɪ tɪŋ Timoti dɪ ʋ ko ma lee kyɛɛ no buloŋ. Dɪ ʋ rɛ ko na
ma, aŋ mɪɪgɪ ko basɪ ma wɪya tɪya ŋ, ŋ teŋ sɪ polli.
20 Ŋ bɪ kaŋ nal buloŋ daha ʋ kyɪl ma wɪya abee wɪtɪɪ anɪɪ Timoti aa kyɪl ma wɪya
gɛɛ.
21 Nikaalɪya hʋ kɛ buloŋ, ba dʋŋ wɪya rɛ ba kyɪla, Yesu Krisita wɪya daa ba kyɪla.
22 Amɛ ma mɛ tɪɪ gyɪŋ ɛɛ Timoti aa kɪya rɛ. Ʋ daga anɪɪ ʋ yaa nal aa kaŋ yellii rɛ
beewɪya ma naa ɛɛ ʋ aa kyiyeli ŋ nɛ, a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ anɪɪ biye bee ʋ
kuwo aa kɪ tʋma gɛɛ.
23 Dɪ mɪyaŋ nɛ yaŋ ko gyɪŋ ɛɛ wɪya aa sɪ kɪɪ ŋ tɪyaŋ, ŋ sɪ tɪma ʋ dɪ ʋ ko ma lee.
24 Ŋ laa di rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ŋ tɪɪ mɛ ko ma lee kyɛɛ no buloŋ.
25 Amɛ ŋ naa anɪɪ ʋ maga dɪ ŋ tɪŋ á nɪɪnabiye Ɛpafuroditu rɛ dɪ ʋ ko ma lee. Ʋ
yaa ŋ tʋŋtʋnnɪ-dɔŋ nɛ, a pɛ ŋ tɪyaŋ á kɪ lʋga dɪ nala gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ
yaa wɪtɪɪ rɛ. Mamaa rɛ tɪma ʋ, ʋ ko ŋ lee a pɛ ŋ tɪyaŋ abee wɪɪ hʋ ŋ aa kyɛ.
26 Ma buloŋ wɪya kyɪl ʋ rɛ ʋ kɪ kyɛ dɪ ʋ ko na ma, amɛ ʋ tɪya kyogo rɛ akuu ma aa
nɪya anɪɪ ʋ fa aa bɪ kaŋ laaŋfɪya wɪya.
27 Wɪtɪɪ kɛ, ʋ wɪɪla hʋ fa yaa sɪfɪyaŋ nɛ weliŋ. Ʋ fa kaa mʋhʋ ka dɪ ʋ fa sʋba,
amɛ Wɪɪsɪ fá ʋ sikii rɛ a leŋ ʋ na laaŋfɪya. Wɪɪsɪ fa ŋ sikii mɛ rɛ ʋ aa bɪ leŋ ʋ sʋba
beewɪya dɪ ʋ rɛ fa sʋba ŋ tɪya fa sɪ marɪ kyogi rɛ kɪŋkaŋ.

28 Ɛɛwıya, ŋ sıı fıyɛsa rɛ welıŋ dı ŋ ta ʋ dı ʋ ko ma lee. Dı ʋ rɛ ko dı ma bıl na ʋ,
ma tenni bıl sı fıyɛlı, ka dı ŋ tıkyogi hʋ mɛ teŋ.
29 Ʋ yaa ma nıınabiye rɛ Yesu Krisita tıyaŋ, ɛɛ wıya, ma laa ʋ bee teŋfıyɛlʋʋ a kana
ʋ welıŋ. Ma kı tıya nala no irıŋ gyırıma.
30 Beewıya, Krisita tʋma hʋ wıya, ʋ kpaa ʋ mııbol yuwo daasııga rɛ, a fa ka mʋhʋ
gba ka dı ʋ sʋba. Ʋ yaa gɛɛ rɛ dı ʋ wuwo pɛ ŋ tıyaŋ, anıı gɛɛ ma tıı fa aa sı pɛ ŋ
tıyaŋ aŋ bı naa gɛɛ ŋmanıı.

3

Pɔɔl bı kpaa ʋ sıya we nihuwobisi teŋbii wıyaalıya tıyaŋ

1 Ŋ naabalıya, wıkaalıı hʋ ŋ aa kyɛ ŋ bası tıya ma rɛ nyɛ: Ma kı gyʋwɔsı akuu ma
bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı wıya. Ŋ laa sıya bası wıya no tıya ma rɛ, aŋ bıl sabı
ba tıı kı tıya ma nyɛ. Amɛ gɛɛ bı yaa ŋ dɔgısıı mʋhʋ buloŋ. Amɛ ma kɛ, wıya no sı
marı pɔ ma dı ma sıŋ ma laadii tıyaŋ welıŋ.
2 Ma pɔ ma tııma welıŋ abee haŋ nıbɔmɔ hʋ, haŋ bisıŋ nala hʋ aa hara pɔ ma dı
ma keri ma pene hʋ.
3 Wıtıı rɛ, ámaa rɛ paalı yaa nala hʋ aa keri á pene, beewıya á kɛ aa tıŋ Wıısı
Wiyesi Welii hʋ nyʋwa rɛ a kı kyʋwalı Wıısı, ka á tenni fıyɛlı, á kı gyʋwɔsı akuu á
bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı wıya. Á kɛ bı kyıla nala pene keri wıya, beewıya ʋ
yaa nihuwobisi teŋbii wıkanıı rɛ.
4 Mıyaŋ nɛ fa maga dı ŋ kpa ŋ sıya we wıya no irıŋ tıyaŋ. Dı nal buloŋ nɛ bıına
anıı ʋ maga dı ʋ kpa ʋ nyuu we nihuwobisi teŋbii wıkanıya tıyaŋ, ŋ sı baa mıyaŋ
nɛ gba kaŋ gɛɛ ŋmanıı a te ʋ tıına.
5 Beewıya ba aa lʋla ŋ, ʋ kyɛyɛ kyori kyɛɛ rɛ ba keri ŋ peŋ. Ŋ yaa Iziral tıına tııtıı
rɛ, a lıı Bɛngyamin doho nala tıyaŋ. Ŋ naa bee ŋ kuwo buloŋ yaa Hiiburu tımma rɛ.
Dı Gyuuma mırısı hʋ tıŋıı mɛ rɛ, ŋ fa yaa Farasii rɛ, a kı tıŋ ba kyurrr.
6 Ŋ sıfıyaŋ buloŋ nɛ gyı yaa dı ŋ yaa wıı hʋ ŋ fa aa bıına nıı Wıısı rɛ baa ŋ yaa.
Ɛɛwıya ŋ gyı tıŋ naası rɛ a dɔgısı nala hʋ aa laa Yesu wıya di kıŋkaŋ. Dı Gyuuma
mırısı hʋ tıŋıı fa sı wuwo leŋ dı nal kaŋ tıpʋlʋŋ Wıısı sıya tıyaŋ, ŋ fa sı baa ŋ bı
kaŋ wıkyogii buloŋ, beewıya ŋ fa aa tıŋ mırısı no rɛ kyurrr abee ŋ wıtıı buloŋ.
7 Amɛ wıya hʋ ŋ fa aa bıına anıı ba kaŋ tɔnɔ tıya ŋ, lagılagı no Krisita wıya ŋ kpaa
ba nıı ba yaa wıtɔɔnı rɛ.
8 Wıya no dʋŋ daa, amɛ ŋ naa anıı wıya hʋ buloŋ ŋ fa aa yaa dʋnıya no tıyaŋ yaa
wıtɔɔnı rɛ. Ŋ naa anıı á Tıına Yesu Krisita gyımıı rɛ kaŋ tɔnɔ tıya ŋ a te wıı wıı
buloŋ. Ɛɛwıya, ŋ kpaa wıı buloŋ ŋ fa aa yaa ta rɛ Yesu wıya. Ŋ kpa ba buloŋ anıı
ba yaa gyagıma rɛ, ka dı ŋ wuwo kaŋ Krisita ŋ mııbol tıyaŋ aŋ yaa ʋ nal,
9 dı ŋ beel-ʋ yaa kıdıgı wıı buloŋ tıyaŋ. Tıpʋlʋŋ no ŋ aa kana, ʋ bı kıı nıı ŋ tıı rɛ
lʋga a kana ʋ. Ʋ bıl bı kıı Gyuuma mırısı hʋ mɛ rɛ ŋ tıŋa a kana ʋ. Amɛ ŋ aa laa
Krisita wıya di tıyaŋ nɛ ŋ tıŋa a kaŋ tıpʋlʋŋ Wıısı sıya tıyaŋ.
10 Ŋ wıkyɛɛlıı buloŋ nɛ yaa dı ŋ gyıŋ Yesu Krisita, a na dee hʋ Wıısı aa kpaa kyisi
ʋ sʋʋ tıyaŋ, a na tʋwara hʋ ʋ aa naa, ka dı ŋ mɛ sʋba wıı hʋ wıya ʋ aa sʋba.
11 Ɛɛwıya, ŋ bayıyɛla rɛ yaa dı Wıısı maakyiye kyisi ŋ mɛ sʋʋ tıyaŋ.

Ma kpa ma sıya we wıı hʋ aa we ma sıya tıyaŋ

12 Wıya no wıya ŋ aa bası nyɛ, ɛɛ bı daga anıı ŋ kɛ teŋ naa ba buloŋ nɛ. Ʋ bı kıı
nıı ŋ yaa nal bıl aa bı kaŋ wıkyogii buloŋ mɛ. Amɛ ŋ mɛ ha aa lʋgı rɛ abee sıfıyaŋ
dı ŋ wuwo na kıŋ hʋ wıya Yesu Krisita aa yırı ŋ a laa ŋ tıŋa.
13 Ŋ naabalıya, ŋ paalı bı bıına anıı ŋ noŋ ha gyʋʋ kıŋ hʋ wıya ŋ aa lʋgı. Amɛ
wıdıgı wıya rɛ kyıla ŋ ŋ hakıla tıyaŋ, ʋ rɛ nyɛ: Ŋ yeŋŋi wıya hʋ buloŋ aa yaa ŋ hal
wıya rɛ, aŋ kı lʋga abee ŋ sıfıyası buloŋ dı ŋ mʋ na wıı hʋ aa we ŋ sıya tıyaŋ.

14 Ŋ aa lʊgɪ rɛ dɪ ŋ noŋ gyʊʊ kɪŋ hʊ aa we ŋ sɪya tɪyaŋ, ɛɛwɪya ŋ bɪl bɪ gal kɪ daasɪ
hal. Ŋ aa kyɛ dɪ ŋ mʊ pele doŋ nɛ dɪ Wɪɪsɪ tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ a laa ŋ we wɪɪsɪbee
tɪyaŋ, beewɪya ɛɛ wɪya rɛ ʊ yɪrɪ ŋ.
15 Á nala hʊ buloŋ aa gyige Krisita wɪya tɪyaŋ, ʊ maga dɪ a kaŋ hakɪla no iriŋ nɛ.
Amɛ dɪ ma badɔmɔŋ nɛ kaŋ hakɪldʊma, Wɪɪsɪ sɪ suri ma hakɪllɪ dɪ ma gyɪŋ wɪɪ no
memii weliŋ.
16 Ɛɛwɪya, ba kyo ba kɪɪ gɛɛ buloŋ mɛ, ma leŋ dɪ á kɪ tɪŋ wɪya hʊ á aa tɪŋ a ko pele
gyɪnaŋ.
17 Ŋ naabalɪya, ma buloŋ kɪ kyesi ŋ wɪyaalɪya. Ŋmanɪɪ hʊ aa maga dɪ ma kɪ tɪŋa
rɛ á kɪ daga ma gɛɛ. Ɛɛwɪya, ma kɪ kyesi nala hʊ aa tɪŋ wɪya hʊ á aa daga ma.
18 Ŋ laa sɪya basɪ wɪɪ no tɪya ma rɛ bʊlɪya bʊlɪya, amɛ nyɛ kɛ sɪnɪɪl paalɪ kɪ yuwori
ŋ sɪya tɪyaŋ nɛ ka ŋ bɪl kɪ kyɛ ŋ basɪ ʊ nyɛ. Nala badɔmɔŋ kaŋ ba tɪɪ bɪrɪmɪ Krisita
dɔmɔ rɛ, beewɪya ba wɪyaalɪya daga anɪɪ ba kɛ lee Krisita aa sʊba daagarɪɪ hʊ nyuu
tɪyaŋ bɪ kaŋ memii buloŋ.
19 Ba lɪmʊtenii buloŋ nɛ yaa diŋ, beewɪya ba dʊŋʊ wɪyaalɪya rɛ yaa ba wɪɪsɪ. Wɪya
hʊ aa maga dɪ ʊ yaa ba hɪɪsɪ, ba wɪya rɛ ba aa kɪ gyɪgɪsɪ ba tɪɪ, ka ba hakɪllɪ buloŋ
we dʊnɪya no kɪna dʊŋ tɪyaŋ.
20 Amɛ á kɛ yaa wɪɪsɪbee nala rɛ, a hɔŋ kɪ gyegili á Laataal, á Tɪɪna Yesu Krisita
abee teŋkyel dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee ko.
21 Dɪ ʊ rɛ ko ko, ʊ sɪ kpa ʊ dee hʊ ʊ aa kaŋ kɪ deŋ kɪŋ kɪŋ buloŋ hʊ, a kaŋ á tenni
hʊ aa sɪ wuwo sʊba pʊw, a bɪrɪmɪ dɪ ba kɪɪ ʊ tɪɪ gaŋdaa teŋ hʊ.

4

Pɔɔl basɪ wɪya kyagɪlɪ Filipi tɪmma

1 Ɛɛ wɪya ŋ naabiikpɪyanama, nyɛ rɛ ʊ maga dɪ ma sɪŋ á Tɪɪna Yesu wɪya hʊ ma laa
di tɪyaŋ a kaŋ kpaŋkpaŋ. Ŋ kyo ma wɪya rɛ kɪŋkaŋ, ma wɪya dɔbɔ ŋ bembii tɪyaŋ
nɛ weliŋ. Ma nyubaanɪŋ, ŋ teŋ fɪyɛla rɛ weliŋ beewɪya mamaa rɛ ŋ kaŋ kɪ daga ŋ
tɪɪ.
2 Yuwodɪya abee Siŋtike, ŋ aa sʊla ma, ma yaa kuwokeri aŋ marɪ dɔmɔŋ, beewɪya
ma yaa nɪmmabalɪya rɛ á Tɪɪna Yesu nyubaanɪŋ.
3 Ka ɪ, ŋ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪɪna hʊ aa kaŋ wɪtɪɪ, ŋ aa kyɛ dɪ ɪ pɛ haana no tɪyaŋ nɛ dɪ
ba marɪ dɔmɔŋ, beewɪya ba pɛɛ ŋ bee Kɪlɛmɛŋtɪ abee ŋ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪŋsɪ nɪkaalɪya
hʊ buloŋ tɪyaŋ nɛ a basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ abee sɪfɪyaŋ a tɪya nala. Nala no buloŋ
fene rɛ wee Wɪɪsɪ teŋ hʊ tɪyaŋ nala aa kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii fene aa we.
4 Ma bee Yesu aa yaa kɪdɪgɪ wɪya ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ saŋa buloŋ. Ŋ marɪ
basɪ kɪ tɪya ma rɛ, ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ saŋa buloŋ.
5 Ma leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ nal buloŋ lee, beewɪya saŋa hʊ á Tɪɪna Yesu aa sɪ mɪɪgɪ
ko kpaga rɛ.
6 Ma ta leŋ dɪ kɪŋ buloŋ wɪya kɪ dɔŋ ma, amɛ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ ma kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ,
a sʊla ʊ dɪ ʊ tɪya ma kɪŋ hʊ buloŋ ma aa kyɛ, aŋ pɛ kɪ kyʊwalɪ ʊ aŋgyʊwasʊ.
7 Dɪ mamaa rɛ aa yaa nyɛ, Wɪɪsɪ fɪyɛlʊʊ hʊ aa tee nihuwobiŋ gyɪmaa sɪ we ma lee
dɪ ma hakɪllɪ bee ma tɪbɪɪna buloŋ pɪŋ lɪdɪgɪ akuu ma bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ
wɪya.
8 Ŋ naabalɪya, wɪkaalɪɪ hʊ ŋ aa kana dɪ ŋ basɪ tɪya ma rɛ nyɛ: Wɪya hʊ aa yaa
wɪtɪɪ, abee wɪya hʊ aa kaŋ gyɪrɪma, abee wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ,
abee wɪya hʊ aa bɪ kaŋ gyoŋ buloŋ, abee wɪya hʊ aa daga kyori, abee wɪya hʊ aa
kaŋ bigisii, ma kpa ma hakɪllɪ we wɪya no iriŋ tɪyaŋ.
9 Wɪya hʊ buloŋ ŋ aa basɪ tɪya ma, abee wɪya hʊ buloŋ ŋ aa daga ma, abee wɪya
hʊ buloŋ ma aa gʊnna ŋ lee, abee wɪya hʊ buloŋ ma aa na dɪ ŋ aa yaa, ma kaŋ ba kɪ
tʊŋ tʊma. Dɪ mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, Wɪɪsɪ, nal hʊ aa tɪya nala fɪyɛlʊʊ, sɪ we ma lee.

Pɔɔl kyʊwalı Filipi tımma aŋgyʊwasʊ

10 Ŋ aa kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ rɛ abee teŋfıyɛlʊʊ, beewıya nyɛ kɛ ma bıl daga anıı ma ha kɔnı aa liisi ŋ wıya rɛ. Faafaa hʊ buloŋ ma fa aa bıını ŋ wıya rɛ. Amɛ ŋmanıı rɛ ma gyı bı naa dı ma daga kyori hʊ ma aa kana abeel-ŋ.
11 Ŋ aa bası wıya no, ʊ bı kıı nıı kıŋ nɛ ŋ kyɛ lɔlɔ, beewıya ŋ mııbol tıyaŋ ŋ leŋ ŋ sii su kıŋ buloŋ ŋ aa kana rɛ.
12 Ŋ gyıŋ gɛɛ ʊ aa kıı rɛ, dı mıyaŋ nɛ kaŋ kıŋ koo dı mıyaŋ nɛ bı kaŋ kıŋ. Ŋ gʊnnı wıya no buloŋ nɛ ŋ mııbol tıyaŋ. Dı ŋ vɔgɔ koo dı losi kana ŋ, dı ŋ kaŋ yʊga koo dı ŋ kaŋ mʊhʊ, ka ɛɛ aa maga ŋ nɛ.
13 Ŋ aa wuwo ŋ yaa wıı kɛ buloŋ nɛ, beewıya Krisita rɛ aa tıya ŋ gɛɛ dee.
14 Amɛ ʊ yaa wıwelii rɛ ma aa pɛ ŋ tıyaŋ ŋ wıgyʊʊlıya no tıyaŋ.
15 Mamaa Filipi tımma, ma tıı gyıma anıı buŋbuŋ hʊ tıyaŋ ŋ aa lıı Masidooniya paalʊʊ a piili kı bası Wıısı weliye hʊ, ma dʊŋ nɛ yaa Krisitabiisi hʊ aa pɛɛ ŋ tıyaŋ. Krisitabiye buloŋ bı pɛɛ ŋ tıyaŋ see ma dʊŋ.
16 Ŋ fa aa we Tesaloniika tıyaŋ mɛ, ma pɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ bʊlıya bʊlıya abee kına hʊ ŋ aa kyɛɛ.
17 Ʊ bı kıı nıı kına rɛ ŋ kı kyɛ ma lee, amɛ tɔnɔ hʊ ma aa sı na Wıısı lee akuu ma aa tıya ŋ kına no, ʊ rɛ ŋ kı deŋ.
18 Ma aa tıŋ Ɛpafuroditu, ʊ kaŋ kına hʊ ko tıya ŋ, lagılagı no ŋ kaŋ kıŋ buloŋ ŋ aa kyɛ rɛ. Ba gba yʊga parı rɛ. Kına hʊ ma aa kpaa tıya ŋ kıı gɛɛ anıı kına sʊwala aa sʊma ba kpa sʊla Wıısı, ʊ laa abee teŋfıyɛlʊʊ.
19 Wıısı hʊ ŋ aa kyʊwalı kaŋ kıŋ kıŋ buloŋ nɛ a mʊ parı. Ɛɛwıya ʊ sı tıya ma ma kıkyɛɛlıya buloŋ akuu ma bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı wıya.
20 Ma leŋ dı á kı dannı á Kuwo Wıısı a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ. Amı

Kyʊwala

21 Ŋ aa kyʊwalı ma Wıısı nala hʊ buloŋ aa we doŋ tıyaŋ. Á nımmabalıya hʊ aa we daha mɛ aa kyʊwalı ma.
22 Wıısı nala hʊ buloŋ aa we daha mɛ aa kyʊwalı ma, amarıkpatıya ba nala hʊ aa we kuworibal hʊ ba aa yırı Siiza dıya tıyaŋ.
23 Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma buloŋ lee.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
KOLOSI TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl aa yaa Yesu Krisita Kpambıya Wıısı kyɛrı tıyaŋ abee á nıınabiye
Timoti rɛ saba teŋ no kı tıya ma.
2 Á sabı teŋ no kı tıya mamaa á nımmabalıya hʊ Wıısı aa lıya Kolosi tıyaŋ ma laa
Krisita wıya di a kı tıŋa ʊ abee wıtıı rɛ. Á Kuwo Wıısı bɔnyɛ abee ʊ fıyɛlʊʊ sı we
ma lee.

Pɔɔl kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ

3 Dı ámaa rɛ ko kyʊwalı Wıısı kı tıya ma kɛ buloŋ á aa kı dannı Wıısı á Tıına Yesu
Krisita kuwo hʊ rɛ ma wıya.
4 Beewıya á nıı gɛɛ hʊ ma aa laa Yesu Krisita wıya di rɛ, abee kyori hʊ ma aa kana
abee Wıısı nala buloŋ.
5 Laadii hʊ bee kyori hʊ ma aa kana, ba lıı bayıyɛla hʊ ma aa kana kıŋ hʊ Wıısı
aa marı biŋ ma wıısıbee tıyaŋ nɛ. Ba gyı laasıya bası bayıyɛla no wıya tıya ma rɛ
Wıısı wıweliye hʊ aa yaa wıtıı tıyaŋ.
6 Wıısı wıweliye hʊ ba aa ko bası tıya ma pısa kı gyʊʊ dʊnıya logiŋ buloŋ nɛ, a
leŋ nala bırımı kı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ anıı gɛɛ hʊ ba aa yaa ma tıyaŋ a lıı kyɛɛ hʊ
ma aa nıı wıya no, a kɔnı ko gyıŋ bɔnyɛ hʊ Wıısı aa daga tıya ma memii mʊ teŋ.
7 Ɛpafirası rɛ yaa nal hʊ aa bası Wıısı bɔnyɛ no wıya a tıya ma. Ʊ yaa á
nıınabiikyoolii rɛ a yaa á tʊŋtʊnnı dɔŋtıına aa tʊŋ Krisita tʊma abee wıtıı. Ʊ rɛ
laa á naası sıŋ ma lee tıyaŋ.
8 Ʊ bası tıya ma gɛɛ hʊ Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa leŋ ma kyo Wıısı nala buloŋ nɛ.
9 Ɛɛwıya, a lıı kyɛɛ hʊ á aa nıı ma wıya, á aa kyʊwalı Wıısı kı tıya ma rɛ saŋa
buloŋ. Á sʊla Wıısı a kı tıya ma rɛ dı ʊ leŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ tıya ma wıgyʊŋ dı ma
wuwo gyıŋ ʊ kyɛrı a wuwo gyıŋ ʊ wıya buloŋ memii mɛ.
10 Ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma kı yaa wıya hʊ Wıısı aa kyɛɛ wıı buloŋ tıyaŋ dı ʊ teŋ fıyɛlı
ma tıyaŋ ka dı ma kı yaa wıweliye iriŋ kɛ buloŋ a marı gyıŋ Wıısı weliŋ.
11 Wıısı sı tıya ma dee hʊ aa lıı ʊ gaŋdaa-dee hʊ tıyaŋ, dı gɛɛ leŋ dı ma wuwo
kaŋ kenyiri abee mala abee teŋfıyɛlʊʊ wıı buloŋ tıyaŋ.
12 Ma kyʊwalı á kuwo Wıısı aŋgyʊwasʊ abee ʊ aa leŋ ma mɛ maga abee ma aa sı
na kına hʊ ʊ aa mara biŋ pɔ ʊ nala ʊ koro hʊ aa yaa pʊlʊŋ tıyaŋ.
13 Beewıya ʊ laa ma lıı Sıtaanı bilhuu tıyaŋ nɛ, a kaŋ ma mʊ we ʊ biikyoolii koro
hʊ tıyaŋ.
14 Wıısı biikyoolii no rɛ ʊ kpa tuŋ laa ma ta á wıbɔmɔ tıyaŋ, ɛɛ daga anıı ʊ kpaa
á wıbɔmɔ kyɛ ma rɛ gɛɛ.

Krisita rɛ tee kıtaalıya buloŋ

15 Krisita kıı Wıısı hʊ á aa bee na rɛ. Ʊ rɛ yaa Wıısı Biye hʊ aa we doŋ ka ʊ na ta
kıŋ buloŋ. Ʊ rɛ tee Wıısı kıtaalıya buloŋ.
16 Ʊ tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a marı kıŋ buloŋ aa we wıısınyuu abee taŋha tıyaŋ: Kına
hʊ á aa na abee kına á aa bee na, abee kına hʊ á aa bee na ka ba kaŋ dee a kı deŋ
leye, abee dee iriŋ buloŋ. Krisita tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a marı kına buloŋ a leŋ ʊ tıŋ
ba.
17 Ʊ we doŋ nɛ ka Wıısı na marı kıŋ buloŋ. Ʊ dee tıyaŋ nɛ Wıısı kıtaalıya buloŋ
we doŋ a sıŋ weliŋ.

18 Krisita rɛ yaa Krisitabiisi buloŋ nyuu, ka ba mɛ yaa ʋ teŋbii, ʋ kɪ deŋ ba. Ʋ rɛ
yaa nal hʋ aa tɪya ba mɪɪbol. Ʋ rɛ yaa nal hʋ Wɪɪsɪ aa laasɪya kyisi sʋʋ tɪyaŋ, dɪ ɛɛ
leŋ dɪ ʋ yaa kunyɪna wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
19 Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʋ leŋ Krisita kɪɪ ʋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
20 Krisita tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ tɪŋa a leŋ ʋ bee ʋ kɪtaalɪya aa we wɪɪsɪnyuu abee taŋha
tɪyaŋ buloŋ mɪɪgɪ sʋma. Krisita aa sʋba daagarɪɪ hʋ nyuu tɪyaŋ nɛ leŋ fɪyɛlʋʋ mɪɪgɪ
we Wɪɪsɪ bee ʋ kɪtaalɪya buloŋ paga.
21 Saŋa hʋ ma ha fa aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ, ma beel-ʋ fa boliye bee dɔmɔŋ nɛ, ma fa
haasɪ ʋ beewɪya ma hakɪllɪ bee ma wɪyaalɪya buloŋ fa bɔmɔ rɛ.
22 Amɛ lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ leŋ Krisita bɪrɪmɪ nihuwobiŋ nɛ a ko sʋba daagarɪɪ tɪyaŋ
dɪ ɛɛ leŋ dɪ ma beel-ʋ mɪɪgɪ sʋma, ka dɪ ma yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma, a ta kaŋ wɪkyogii
buloŋ ʋ sɪya tɪyaŋ.
23 Ɛɛwɪya, ma sɪŋ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ ma aa laa di tɪyaŋ weliŋ, aŋ ta kɪ yaa sige
abee bayɪyɛla hʋ ma aa kana ba tɪyaŋ saŋa hʋ ma aa nɪɪ ba. Wɪɪsɪ wɪweliye no tɪɪ
rɛ ba gɔllɪ basɪ kɪ tɪya nala buloŋ dʋnɪya lee buloŋ tɪyaŋ. Ba wɪya rɛ mɪyaŋ Pɔɔl tɪɪ
mɛ yaa Yesu Krisita tʋŋtʋnnɪ, a basɪ ba kɪ tɪya nala.

Tʋma hʋ Pɔɔl aa tʋma tɪya nala hʋ aa laa Yesu wɪya di

24 Lagɪlagɪ no, ŋ teŋ fɪyɛla rɛ abee tʋwara hʋ ŋ aa na ma wɪya, beewɪya ɛɛ daga
anɪɪ tʋwara hʋ Krisita fa aa na ʋ teŋbii wɪya aŋka (Krisitabiisi rɛ gɛɛ), haŋ tʋwara
hʋ rɛ ŋ mɛ kyosi kɪ na ŋ tol gɛɛ dɪ ʋ mʋ teŋ.
25 Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ŋ dɪ ŋ yaa Krisitabiisi buloŋ tʋŋtʋnnɪ. Tʋma hʋ ʋ aa kpaa tɪya ŋ nɛ
yaa dɪ ŋ basɪ ʋ wɪya hʋ buloŋ a tɪya ma.
26 Wɪɪsɪ fa kpaa wɪya no faŋa faafaa nala rɛ a lɪɪ faafaa buloŋ. Amɛ lagɪlagɪ no
Wɪɪsɪ kpa wɪya no daga ʋ nala hʋ ʋ aa lɪya rɛ.
27 Wɪɪsɪ kyɛrɪ rɛ yaa dɪ ʋ leŋ ʋ nala buloŋ gyɪŋ wɪfaŋɪɪ no aa yaa gaŋdaa-wɪɪ, aŋ
kaŋ tɔnɔ mɛ. Wɪɪ hʋ rɛ nyɛ, Krisita aa we ma tɪsɪ tɪyaŋ nɛ tɪŋ ma mɛ kaŋ bayɪyɛla
anɪɪ ma sɪ maakyiye yaa gaŋdaala.
28 Ɛɛ wɪya rɛ tɪŋ á basɪ ʋ wɪya kɪ tɪya nal buloŋ. Á aa kpa á wɪgyʋŋ hʋ buloŋ aa
kana a kʋrɪsɪ ba dɪgɪna rɛ aŋ kɪ daga ba, dɪ nal buloŋ ko laa Krisita wɪya di weliŋ, a
gyige ʋ laadii tɪyaŋ aŋ leŋ dɪ ba wuwo sɪŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ a bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ.
29 Ɛɛwɪya, wɪɪ no wɪya ŋ aa yaa ŋ sɪfɪyaŋ buloŋ nɛ, a kɪ tʋma abee ʋ debal hʋ
buloŋ aa we ŋ tɪyaŋ.

2

1 Ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪŋ gɛɛ hʋ ŋ aa lʋga ma wɪya rɛ abee Krisitabiisi hʋ aa we
Lawudisɪya tɪyaŋ buloŋ a gba bee nala hʋ buloŋ ha aa bɪ naa ŋ bee ba sɪɪ.
2 Ŋ yaa gɛɛ rɛ dɪ ma buloŋ tenni polli, dɪ ma bembiye mɛ pɪŋ lɪdɪgɪ ka dɪ ma kaŋ
nyʋʋdɪgɪ abee kyori. Nyɛ rɛ sɪ leŋ ma gyɪŋ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa kpaa faŋa ma memii
weliŋ aŋ na wɪweliye hʋ buloŋ aa we ʋ tɪyaŋ. Wɪɪ no rɛ yaa Yesu Krisita tɪɪ.
3 Ʋ dʋŋ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ kpa ʋ wɪgyʋŋ abee ʋ gyɪmaa buloŋ faŋa dɪ á wuwo tɪŋ ʋ
tɪyaŋ a gyɪŋ Wɪɪsɪ.
4 Ɛɛ wɪya, ŋ basɪ wɪya no kɪ tɪya ma rɛ dɪ nal buloŋ ta wuwo kpa dʋnɪya no
nyʋʋpɪŋsʋŋ a mʋrɪ ma dɪ ma nyʋgɪsɪ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ.
5 Abee ŋ aa tuwo ma lee nyɛ mɛ ka ŋ hakɪla we ma tɪyaŋ nɛ. Ŋ teŋ mɛ fɪyɛla rɛ
kɪŋkaŋ abee á aa nɪya gɛɛ hʋ ma aa kaŋ ma tɪɪ weliŋ abee gɛɛ hʋ ma aa laa Yesu
wɪya di aŋ sɪŋ ba tɪyaŋ kpaŋkpaŋ.

Mɪɪbofalɪɪ hʋ á aa kana Krisita tɪyaŋ

6 Ɛɛwɪya, ma aa laa Yesu Krisita di a kpa ʋ ʋ yaa ma Tɪɪna nyɛ, ma leŋ dɪ ma beel-ʋ
kɪŋ yaa kɪdɪgɪ ma wɪyaalɪya buloŋ tɪyaŋ.

7 Ma kpa ma wıı buloŋ tıya Yesu Krisita aŋ yelli ʋ ma wıı buloŋ tıyaŋ. Ma sıŋ ma
laadii tıyaŋ weliŋ anıı ba aa daga ma gɛɛ aŋ pɛ kı kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ mɛ saŋa
buloŋ.

8 Ma pɔ weliŋ a ta leŋ dı nal buloŋ kpa dʋnıya wıgyʋŋ abee wıya hʋ aa bı kaŋ tɔnɔ
a mʋrı ma. Beewıya wıya no buloŋ yaa nihuwobisi lesiriye abee dʋnıya wıkanıya
rɛ, ba bı lıı Krisita lee.
9 Beewıya ɛɛ hʋ Wıısı aa kıya, ɛɛ tıı rɛ Krisita mɛ kıı saŋa hʋ ʋ aa we dʋnıya no
tıyaŋ.
10 Ka ma bee Krisita aa yaa kıdıgı ma mııbol tıyaŋ wıya, ʋ kıılʋŋ we ma tıyaŋ nɛ.
Ʋ rɛ tee dee buloŋ aa we wıısınyuu abee taŋha buloŋ tıyaŋ.
11 Ma bee Krisita aa yaa kıdıgı nyubaanıŋ, ʋ kıı gɛɛ rɛ anıı ʋ aa kere ma pene ma
mɛ ko yaa Wıısı nala. Ʋ bı kıı nıı nihuwobisi aa keri ba pene gɛɛ. Amɛ Krisita pene
hʋ kerii rɛ yaa ʋ aa leŋ á wuwo leŋ a faafaa wıkanıya hʋ buloŋ aa yaa wıbɔmɔ a ta.
12 Ba aa foo ma wııkyʋwalnıı hʋ kıı gɛɛ rɛ anıı ma bee Krisita buloŋ nɛ ba hogo
gɛɛ, ka ba bıl mııgı kyisi ma beel-ʋ buloŋ sʋʋ tıyaŋ akuu laadii hʋ ma aa kana Wıısı
hʋ aa kpaa ʋ debal hʋ kyisi Krisita sʋʋ tıyaŋ wıya.
13 Saŋa kıdıgı tıyaŋ ma fa kıı gɛɛ rɛ anıı sʋʋnı Wıısı sıya tıyaŋ, beewıya ma fa
yaa wıbɔŋyaala rɛ aa bee tıŋ Wıısı mırısı mɛ. Amɛ lagılagı no á aa laa Krisita wıya
di wıya Wıısı kpaa á wıbɔmɔ kyɛ ma rɛ aŋ leŋ a kaŋ mııbofalıı anıı ʋ aa kyisi Yesu
sʋʋ tıyaŋ ʋ kaŋ mııbol gɛɛ.
14 Krisita aa sʋba daagarıı hʋ nyuu tıyaŋ wıya, Wıısı dısı á kyıma hʋ buloŋ ba aa
magıla biŋ ta rɛ, abee mırısı hʋ buloŋ fa aa kpaa kyogisi kı tıya ma. Krisita kpaa ba
buloŋ nɛ a kpaası a mal daagarıı hʋ tıyaŋ.
15 Wıısı tıŋ Krisita sʋʋ daagarıı hʋ nyuu tıyaŋ nɛ a leŋ Krisita nyagı kına hʋ á aa
bee na ka ba kaŋ dee a kı deŋ leye buloŋ we ʋ naası memii tıyaŋ nɛ. Ʋ nyaamı ba
rɛ gyamaa tıyaŋ a leŋ ba di hıısı nal buloŋ na anıı ba bıl bı kaŋ dee.

16 Ɛɛ wıya, ma ta leŋ dı nal buloŋ biŋ kıdiiliye koo kınyʋwalıya koo kyɛbala koo
peŋsi dii sıŋsı koo Kyɛwiyesii kyɛɛ sıŋsı tıya ma.
17 Wıya no yaa wıya fa aa sı maakyiye yaa daaliiŋ nɛ. Amɛ Krisita rɛ yaa wıya no
buloŋ wıtıı.
18 Nala badɔmɔŋ aa kpa ba tıı nıı ba yaa nıbala rɛ akuu wıya hʋ ba aa baa ba aa
na ba duwoso tıyaŋ wıya. Ma kı pɔ dı nala no ta ko leŋ ma ŋmaa naaŋ. Ba aa fugo
kaŋ ba tıı kı hʋwɔlı rɛ aŋ baa dı á kı kyʋwalı malıkası. Dʋnıya no wıgyʋŋ nɛ we ba
hakıllı tıyaŋ, ba paalı bı kaŋ wıı buloŋ a daga nıı ba maga dı ba kı bigisi ba tıı, ka
ba kı bigisi ba tıı.
19 Ba bıl bı mal Krisita tıyaŋ mɛ, nal hʋ aa yaa Krisitabiisi buloŋ nyuu. Krisita tıyaŋ
nɛ á nala hʋ buloŋ aa yaa ʋ teŋbii tıŋa a kı na á dee, a mal dɔmɔŋ gɛɛ anıı ɛɛ hʋ
nihuwobiŋ teŋbii lıkyosiye bee ʋ polo aa mal dɔmɔŋ, a kı waa ɛɛ hʋ Wıısı aa kyɛɛ.
20 Krisita aa sʋba daagarıı hʋ tıyaŋ, ɛɛ daga anıı ma beel-ʋ buloŋ nɛ sʋba gɛɛ. Ɛɛ
wıya, dʋnıya no wıkanıya bıl bı kaŋ dee ma nyuu tıyaŋ. Bee rɛ yaŋ tıŋ ma kı yaa
wıya anıı ma ha aa tıŋ dʋnıya ŋmanıı rɛ aŋ kpa ma sıya we dʋnıya sıŋsı no tıyaŋ.
Sıŋsı no aa daga anıı:
21 “Ta kolo kıŋ no”, “Ta dii kıŋ no”, “Ta dige kıŋ no.”
22 Wıya no buloŋ aa maakyiye ba ko yaa waasʋ rɛ. Beewıya ba yaa nihuwobisi
wıbiniye abee ba wıdagıya rɛ.
23 Dı ı rɛ deŋe ı aa baa wıgyʋŋ kıdıgı we wıya no tıŋıı tıyaŋ nɛ. Amɛ wıgyʋŋ pɛgı
mɛ tuwo wıya no tıyaŋ. Ba sıfıyaŋ buloŋ we kına hʋ ba aa kyʋwalı tıyaŋ nɛ aŋ aa
fugo kaŋ ba tıı kı hʋwɔlı aŋ kı dɔgısı ba tıı teŋbii mɛ. Amɛ wıya no buloŋ bı kaŋ
dee ba aa sı wuwo leŋ dı nala vıya ba teŋbii wıkyɛɛlıya yayı.

3

Ma kpʋ dʋnıya wıya hʋ aa we ma tıyaŋ ta

1 Akuu Wıısı aa kyisi ma, ma kaŋ mııbofalıı no anıı gɛɛ ʋ aa kyisi Krisita mɛ sʋʋ
tıyaŋ, ma leŋ dı ma hakıllı buloŋ we kına hʋ aa we wıısıbee tıyaŋ, lee hʋ Krisita aa
hɔŋ ʋ kuworikpasa tıyaŋ Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ.
2 Ma kpa ma hakıllı we kına hʋ aa we wıısıbee tıyaŋ, aŋ ta kpaa ma sıya we dʋnıya
wıkanıya tıyaŋ,
3 beewıya ʋ kıı gɛɛ rɛ anıı ma aa sʋba ka ma mııbol faŋa Krisita lee wıısıbee tıyaŋ.
4 Krisita rɛ yaa ma mııbol, ɛɛwıya, saŋa hʋ ʋ aa sı mııgı ko, ma mɛ sı pɛ ʋ tıyaŋ a
di ʋ gaŋdarı hʋ.
5 Ma kpʋ wıbɔmɔ hʋ buloŋ nihuwobisi aa yaa dʋnıya no tıyaŋ a ta ma tısı tıyaŋ.
Ma leŋ sɔŋsɔŋ, a leŋ bisiŋ wıya yayı. Ma ta kyo haana koo baala kıŋkaŋ, a ta kı
bıını wıbɔmɔ mɛ ma tısı tıyaŋ. Ma ta kaŋ tıbal, beewıya nal hʋ aa kaŋ tıbal ʋ bee
nal hʋ aa marı vʋga buloŋ yaa kıdıgı rɛ.
6 Wıısı sı na baaŋ nala hʋ aa yaa wıya no nyuu tıyaŋ.
7 Saŋa hʋ dʋnıya wıkanıya no ha fa aa kaŋ dee ma nyuu tıyaŋ, wıya no tıı bee ba
nyuu rɛ ma mɛ fa kı yaa.
8 Amɛ nyɛ kɛ, ʋ maga dı ma lıı ma tıı wıya no buloŋ tıyaŋ nɛ. Ma leŋ baaŋ nayı,
a leŋ dɔmɔŋ fene kyogii, a ta kaŋ tahaa, aŋ leŋ wılaama basıı mɛ.
9 Ma ta bıl nyıya wıya kı tıya dɔmɔŋ, beewıya nyɛ kɛ ma kpaa ma mııbobınıı hʋ
bee ʋ wıkanıya buloŋ ta rɛ,
10 aŋ kaŋ mııbofalıı hʋ Krisita aa kpaa tıya ma. Ɛɛwıya, Wıısı leŋ mııbofalıı hʋ
aa we ma tıyaŋ kı bırıgı rɛ saŋa buloŋ dı ma ko kıı ʋ a gyıma ʋ weliŋ.
11 Ɛɛwıya, dı nal yaa Gyuu koo dı ʋ bı yaa Gyuu, dı nal keri ʋ peŋ koo dı ʋ bı keri ʋ
peŋ, dı nal yaa yoŋ koo dı ʋ tıına tıŋa ʋ tıı, dı nal yaa nıhʋwal koo dı ʋ yaa beebiye,
dı nal yaa sıpolli tıına koo dı ʋ yaa nıgʋra, wıya no buloŋ bı yaa wıı buloŋ. Amɛ
wıı aa yaa sıfıyaŋ wıı rɛ yaa nal buloŋ bıl tuwo a maga Krisita, ʋ mɛ rɛ yaŋ we á
buloŋ tısı tıyaŋ.
12 Wıısı aa kyo ma rɛ tıŋ ʋ lıı ma yaa ʋ nala. Ɛɛ wıya, ʋ maga dı ma kı fá nala sikii
rɛ, a kaŋ bɔnyɛ, a kaŋ ma tıı kı hʋwɔlı, a leŋ dı ma sıya fıyɛlı, ka dı ma kaŋ kenyiri
mɛ.
13 Ma kaŋ kenyiri bee dɔmɔŋ. Dı ma kıdıgı buloŋ nɛ kaŋ wıı bee ʋ dɔŋtıına, ʋ
maga ʋ kpa kyɛ ʋ rɛ. Á Tıına kpaa ma wıbɔmɔ kyɛ ma rɛ. Ɛɛ wıya, ma mɛ kpa wıya
kı kyɛ dɔmɔŋ.
14 A lıı ɛɛ hal tıyaŋ, ma kaŋ kyori abee dɔmɔŋ beewıya kyori dʋŋ nɛ sı wuwo leŋ
dı ma kaŋ dɔmɔŋ weliŋ aŋ kaŋ nyʋʋdıgı mɛ ma wıkanıya buloŋ tıyaŋ.
15 Ma leŋ fıyɛlʋʋ hʋ Yesu Krisita aa tıya ma we ma hakıllı tıyaŋ saŋa buloŋ. Fıyɛlʋʋ
no wıya rɛ Wıısı yırı ma, ma yaa kıdıgı. Ɛɛwıya ma kı kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ
saŋa buloŋ.
16 Ma leŋ dı Krisita wıya hʋ buloŋ we ma tısı tıyaŋ weliŋ. Ma kı kʋrısı dɔmɔŋ
dıgına a kı daga dɔmɔŋ abee wıgyʋŋ. Ma yıı wıkyʋwalyııla a kı dannı Wıısı ma
tısı tıyaŋ saŋa buloŋ.
17 Wıı buloŋ ma aa yaa abee wıı hʋ buloŋ ma aa bası, ma kı yaa ba buloŋ á Tıına
Yesu feŋ tıyaŋ, aŋ tıŋ ʋ tıyaŋ a kı kyʋwalı á Kuwo Wıısı aŋgyʋwasʋ.

Ɛɛ Wıısı nala aa maga dı ba kı yaa dɔmɔŋ

18 Haana, ma kaŋ ma tıı kı hʋwɔlı ma balama lee, beewıya, ɛɛ rɛ maga dı nala hʋ
aa tıŋ Krisita kı yaa.
19 Baala, ma mɛ kyo ma haana, aŋ ta hoye beel-ba.

20 Biisi, ma kı tıŋ ma kuwoma abee ma nımma nyʊwa wıı buloŋ tıyaŋ, beewıya ɛɛ rɛ aa fıyɛlı Wıısı teŋ.
21 Kuwoma, ma ta kı dɔŋ ma biisi kıŋkaŋ dı ba lɔgı ko lıı.
22 Yosi, ma kı tıŋ ma tımma nyʊwa wıı buloŋ tıyaŋ dʊnıya no tıyaŋ aŋ ta kuu ba aa deŋ ma wıya, koo ma aa kyɛ dı ma yaa laa gyaaŋbiye dʊŋ wıya a kı tıŋ ba nyʊwa. Amɛ ma kı yaa gɛɛ abee tıdıgı akuu ma aa fá Wıısı wıya.
23 Tʊma hʊ buloŋ ma aa tʊŋ, ma kı tʊma abee tıdıgı anıı á Tıına Wıısı rɛ ma tʊma kı tıya, nihuwobiŋ daa ma tʊma kı tıya.
24 Ma ta yeŋŋe anıı á Tıına Krisita rɛ ma tʊma kı tıya. Ɛɛwıya, Wıısı sı kpa kına hʊ ʊ aa mara biŋ ʊ nala wıısıbee tıyaŋ a tuŋ ma.
25 Wıbɔŋyaala mɛ sı laa ba tuno a maga ba wıbɔmɔ hʊ ba aa yaa, beewıya Wıısı bee lugisi nala.

4

1 Yosi tımma, ma kı tıŋ wıtıı, a gyıŋ tıya ma tıı abee wıya hʊ ma aa kpaa kı yaa ma yosi. Ma ta yeŋŋe anıı ma mɛ kaŋ Tıına rɛ wıısıbee tıyaŋ.
2 Ma kı kyʊwalı Wıısı saŋa kɛ buloŋ. Dı ma ko kı kyʊwalı Wıısı ma leŋ dı ma hakıla buloŋ we doŋ ka dı ma kı kyʊwalı ʊ aŋgyʊwasʊ.
3 Ma pɛ kyʊwalı Wıısı kı tıya ma mɛ, dı Wıısı suri ŋmanıı tıya ma dı á wuwo bası Krisita wıya hʊ fa aa yaa wıfaŋıya a tıya nala. Wıya no wıya rɛ tıŋ ba kana ŋ tɔ nitɔdıyaŋ.
4 Ma kyʊwalı Wıısı kı tıya ŋ dı ŋ wuwo bası wıya no polli weliŋ anıı gɛɛ aa maga dı ŋ bası.
5 Ma kaŋ ma tıı ma weliŋ abee nala hʊ aa bı laa Yesu wıya di tıyaŋ. Saŋa kɛ buloŋ dı mamaa rɛ ko na ŋmanıı, ma bası Wıısı wıya kı tıya ba.
6 Ma leŋ dı ma wıbasıı buloŋ sʊma aŋ kaŋ tɔnɔ, ka dı ma gyıŋ gɛɛ ma aa sı yaa a lıı wıya sıya tıya nal buloŋ.

Kyʊwala

7 Takikusi sı bası ŋ wıkanıı buloŋ tıya ma. Ʊ yaa á nıınabiikyoolii rɛ, a yaa Wıısı tʊŋtʊnnı wıtıı tıına mɛ, a yaa á tʊŋtʊnnı-dɔŋtıına mɛ Krisita tʊma hʊ tıyaŋ.
8 Ɲ aa tıma ʊ rɛ ma lee dı ʊ leŋ ma gyıŋ gɛɛ ba aa kıya á tıyaŋ, ka dı ʊ bası wıya tıya ma dı ma tenni polli.
9 Ʊ bee Oniisimu rɛ aa ko. Ʊ mɛ yaa á nıınabiikyoolii aa kaŋ wıtıı rɛ, a yaa ma kıdıgı mɛ. Ba sı bası wıı kɛ buloŋ aa yaa daha a tıya ma.
10 Arisitaakusi aa kyʊwalı ma. Ɲ beel-ʊ buloŋ nɛ ba kaŋ tɔ nıtɔdıyaŋ daha. Banabaası nıınabiibaal Maakı mɛ aa kyʊwalı ma. Ɲ laasıya bası tıya ma rɛ anıı dı ʊ rɛ ko maakyiye ko ma lee, ma kana ʊ weliŋ.
11 Gyoosʊwa, nal hʊ ba aa yırı Gyusitu, mɛ aa kyʊwalı ma. Ba nala no boto dʊŋ nɛ yaa Gyuuma, a pɛ ŋ tıyaŋ á kı bası Wıısı koro hʊ wıya. Ba leŋ ŋ teŋ fıyɛlı rɛ weliŋ.
12 Ɛpafirası mɛ aa kyʊwalı ma. Ʊ mɛ yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnı rɛ a yaa ma kıdıgı mɛ. Ʊ aa kyʊwalı Wıısı kı tıya ma rɛ abee sıfıyası saŋa buloŋ dı Wıısı leŋ ma sıŋ weliŋ a gyige ma Wıısı laadii tıyaŋ a gyıŋ Wıısı wıya weliŋ a kı yaa ʊ kyɛrı wıı buloŋ tıyaŋ.
13 Ɲ tıı gyıŋ gɛɛ hʊ ʊ aa kpaa ʊ dee buloŋ tʊma kı tıya ma rɛ, abee nala hʊ buloŋ aa we Lawudisıya abee Hiirapolisi tıyaŋ.
14 Á kyaŋkyoolii Luka aa yaa dɔgıtɔ abee Diması buloŋ mɛ aa kyʊwalı ma.
15 Ma kyʊwalı á nımmabalıya hʊ buloŋ aa we Lawudisıya tıyaŋ abee a nıınatoluu Nimfa, abee á nımmabalıya Krisitabiisi hʊ buloŋ aa laŋŋı ʊ dıya tıyaŋ.

16 Dı ma ko karımı teŋ no teŋ, ma leŋ dı ba karımı ʋ tıya Wıısı nala hʋ aa we
Lawudisıya tıyaŋ, ka dı ma mɛ laa teŋ hʋ ŋ aa saba tıya Lawudisıya nala a mɛ
karımı.
17 Ma bası tıya Akipu dı ʋ yaa sıfıyaŋ aŋ teŋ tʋma hʋ á Tıına Wıısı aa kpaa tıya ʋ
dı ʋ tʋma.
18 Lagılagı no, mıyaŋ Pɔɔl tıı kyʋwala rɛ nyɛ ŋ sabı kı tıya ma abee ŋ tıı noŋ-
kısabıya. Ma ta yeŋŋe anıı ba kana ŋ tɔ dıyaŋ nɛ. Wıısı bɔnyɛ sı we ma lee.

LAASIYA TEŊ HU PƆƆL AA SABA TIYA TESALONIIKA TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl abee Silaasi abee Timoti rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma Krisitabiisi hʊ
bulɔŋ aa we Tesaloniika tıyaŋ, a yaa á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita nala.
Wıısı bɔnyɛ abee ʊ fıyɛlʊʊ sı we ma lee.
2 Saŋa kɛ bulɔŋ dı ámaa rɛ ko kı kyʊwalı Wıısı á aa liisi ma wıya rɛ a kı kyʊwalı
ʊ aŋgyʊwasʊ.
3 Á aa liisi ma wıya rɛ saŋa bulɔŋ, aŋ kı kyʊwalı Wıısı á kuwo aŋgyʊwasʊ abee
wıya hʊ ma aa yaa akuu ma aa laa Yesu wıya di nyubaanıŋ, abee gɛɛ hʊ ma aa kyo
Yesu a kı tʊŋ ʊ tʊma, a bee mala hʊ ma aa kana akuu ma bayıyɛla aa we á tıına Yesu
Krisita tıyaŋ wıya.
4 Ŋ naabalıya, á gyıma anıı Wıısı kyo ma rɛ weliŋ, a lıı ma dı ma yaa ʊ nala.
5 Beewıya, á gyı aa ko bası Yesu Krisita wıweliye hʊ tıya ma, ʊ bı kıı nıı wıbasıı
dʊŋ nɛ á gyı ko bası, amɛ á gyı daga Wiyesi Welii hʊ dee mɛ rɛ. Á gyı daga anıı á
kɔnı laa di rɛ anıı Wıısı wıweliye hʊ yaa wıtıı rɛ. Ma gyıŋ wıya hʊ á gyı aa yaa rɛ
saŋa hʊ á aa we ma lee. Ma wıya rɛ tıŋ á gyı yaa haŋ wıya hʊ bulɔŋ.
6 Ma aa tıŋ á bee á Tıına Krisita naabʊʊsı rɛ. Ɛɛwıya abee tʊwara hʊ bulɔŋ ma
aa naa mɛ gba, ka ma ha laa Yesu Krisita wıweliye hʊ di rɛ abee teŋfıyɛlʊʊ hʊ aa lıı
Wiyesi Welii hʊ lee.
7 Ɛɛwıya, ma wıyaalıya rɛ nala hʊ bulɔŋ aa laa Yesu wıya di a we Masidooniya
abee Akaaya paalʊʊ tıyaŋ kı kyesi.
8 Ma wıyaalıya leŋ á Tıına Wıısı wıweliye hʊ taalı Masidooniya abee Akaaya
paalʊʊ bulɔŋ nɛ. Ʊ gɛɛ mɛ dʊŋ daa, lee bulɔŋ tıyaŋ, ba aa bası gɛɛ hʊ ma aa laa
Wıısı wıya di rɛ. Ɛɛwıya, á kɛ bıl bı kaŋ wıı bulɔŋ á aa sı bası.
9 Nala no tıı aa bası gɛɛ hʊ ma aa kaŋ ma weliŋ nɛ saŋa hʊ á aa ko ma lee, abee
ɛɛ hʊ ma aa vıya ma vʊga marıı, aŋ mııgı ko kı tıŋ Wıısı hʊ aa weye.
10 Ba bıl baa dı ma aa gyegili ʊ Biye Yesu rɛ nal hʊ ʊ aa kyise sʊʊ tıyaŋ dı ʊ mııgı
lıı wıısıbee ko. Ʊ rɛ sı laa ma ta kyɛɛ hʊ Wıısı aa sı di dʊnıya nala sarıya abee baaŋ.

2

Tʊma hʊ Pɔɔl aa tʊma Tesaloniika tıyaŋ

1 Ŋ naabalıya, ma tıı gyıma rɛ anıı á doŋ koyi gyı bı yaa waasʊ.
2 Ma gyıŋ ɛɛ hʊ ba gyı aa dɔgısı ma rɛ, á tʊʊsı ma weliŋ Filipi tıyaŋ aŋka á na
wuwo ko ma lee Tesaloniika tıyaŋ. Abee nala gyı aa pɔɔ kpaŋkpaŋ dı á ta bası Wıısı
wıweliye hʊ bulɔŋ mɛ, ka Wıısı gyı leŋ á wuwo ko bası ʊ wıweliye hʊ a tıya ma rɛ
aŋ bı fáá kambıŋ bulɔŋ.
3 Á gyı aa ko bası Wıısı wıweliye hʊ kı tıya ma á gyı bı kpaa wınyıyɛl. Ma funi
mɛ bıl daa á gyı ko dı a ŋmaa, tıbııŋbɔmɔ mɛ bıl daa á gyı kaŋ ko ma lee dı ma laa
Wıısı wıya di.
4 Amɛ Wıısı naa anıı á yaa nıtııma rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ kpa ʊ Wıweliye hʊ basıı we á
nosi tıyaŋ. Wıya hʊ á aa yaa ʊ bı kıı nıı nihuwobisi wıkyɛɛlıya rɛ á kı yaa. Amɛ
Wıısı wıkyɛɛlıya rɛ á kı yaa, beewıya ʊ rɛ gyıŋ á tıbıına aa kıı gɛɛ.
5 Ma tıı gyıma rɛ anıı nyʊʊpıŋsʊŋ daa á kpa ko ma lee. Á bıl bı ko dı á fugo bası
wıya mɛ a laa kıŋ bulɔŋ ma lee. Wıısı rɛ yaa á daŋsıya tıına.
6 Á bı ko ma lee a kı kyɛ dı ma tıı koo nal kıdıgı bulɔŋ bigisi ma.

7 Akuu á aa yaa Krisita kpambısı wıya á fa aa wuwo á hɔŋ nɛ, ka dı ma yaa á
wıkyɛɛlıya buloŋ kı tıya ma, ka á gyı bı yaa gɛɛ. Amɛ á gyı leŋ á sıya fıyɛlı rɛ ma
lee, anıı haaŋ aa kı deŋ ʋ biisi nyuu abee sıfıyala gɛɛ.
8 Á aa kyo ma wıya, á tenni gyı fıyɛla rɛ kıŋkaŋ, á paalı kpa á tıı tıya ma, a pɛ
Wıısı wıweliye hʋ á aa bası tıya ma tıyaŋ. Beewıya, ma wıya gyı kyıl ma rɛ kıŋkaŋ.
9 Ŋ naabalıya, ma tıı gyıma rɛ weliŋ anıı saŋa hʋ á gyı aa ko dı á bası Wıısı
wıweliye hʋ tıya ma, ma tıı naa gɛɛ hʋ á gyı aa tʋŋ tʋma suwoli rɛ. Á gyı tʋma kyɛɛ
bee ʋ nyʋwa buloŋ nɛ, dı á ta yaa kyʋga nal buloŋ nyuu tıyaŋ.
10 Mamaa Krisitabiisi hʋ abee Wıısı rɛ yaa á daŋsıya tımma anıı saŋa hʋ á gyı
aa we ma lee á wıyaalıya buloŋ gyı yaa wıtıı rɛ a kpa Wıısı ŋmanıı mɛ a bı kaŋ
wıkyogii buloŋ.
11 Ma gyıma anıı á gyı kaŋ ma kıdıgı buloŋ nɛ weliŋ anıı biisi kuwo aa kaŋ ʋ biisi
gɛɛ.
12 Á gyı kyagılı ma kıdıgı buloŋ nɛ dı ma wuwo tıŋ wıtıı hʋ aŋ pɛ bası teŋpolli
wıya mɛ tıya ma buloŋ. Á kpaanı ma rɛ dı ma leŋ dı ma gyogo weliye Wıısı sıya
tıyaŋ, beewıya Wıısı rɛ yırı ma dı ma ko gyʋʋ ʋ koro hʋ tıyaŋ aŋ pɛ di ʋ gaŋdarı
mɛ.
13 Wıı hʋ mɛ aa pɛɛ tıŋ á aa kı kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ saŋa buloŋ nɛ yaa á gyı
aa ko bası Wıısı wıya hʋ tıya ma, ma gyı nıı ba rɛ, a laa mɛ. Ma gyı bı naa ba dı
ba yaa nihuwobiŋ wıya, amɛ ma gyı laa ba di rɛ anıı ba kɔnı yaa Wıısı wıya rɛ. Ma
nala hʋ aa laa Yesu wıya di, Wıısı wıbii no rɛ aa bırıgı ma hakıllı gɛɛ.
14 Ŋ naabalıya, ma bee nala hʋ aa laa Yesu wıya di a yaa Wıısı nala a we Gyudıya
paalʋʋ tıyaŋ buloŋ yaa kıdıgı rɛ. Beewıya tʋwara hʋ ba aa na, ʋ tıı rɛ ma mɛ kı na.
Ɛɛ hʋ Gyuuma aa yaŋ kı dɔgısı nala hʋ aa laa Yesu Krisita wıya di a yaa Wıısı nala
Gyudıya paalʋʋ tıyaŋ, ɛɛ tıı rɛ ma mɛ kı na tʋwara ma bee nala tıı nosi tıyaŋ.
15 Gyuuma no rɛ kpʋʋ á Tıına Yesu abee Wıısı tıŋdaala hʋ. Ba tıı rɛ bıl aa dɔgısı
ma aŋ kil ma kı ta mɛ. Ba leŋ Wıısı baaŋ kı sii rɛ kıŋkaŋ ka ba bee nal buloŋ mɛ bı
wuwo kı kpaga dɔmɔŋ. Ba bee yaa Wıısı wıkyɛɛlıya.
16 Beewıya ba paalı pɔ rɛ dı á ta bası Wıısı wıweliye hʋ tıya nala hʋ aa bı yaa
Gyuuma dı Wıısı laa ba ta. Nyɛ rɛ yaŋ marı leŋ ba wıbɔmɔ yʋga ba tıyaŋ. Lagılagı
no kɛ Wıısı yaŋ naa baaŋ nɛ ba nyuu tıyaŋ.

Pɔɔl kyo dı ʋ bıl mııgı mʋ na Tesaloniika tımma

17 Ŋ naabalıya, ba aa leŋ á porigi dɔmɔŋ ʋ bı pıısa. Abee aa bee na ma buloŋ,
ka ma wıya kyıl ma rɛ kıŋkaŋ á aa kı bıını ma wıya saŋa buloŋ. Ɛɛwıya, á aa yaa
sıfıyaŋ nɛ, dı á fa bıl ko na ma.
18 Á fa aa kyɛ dı á mııgı ko na ma rɛ. Mıyaŋ Pɔɔl tıı mɛ paalı lʋga lʋga rɛ dı ŋ fa
bıl ko na ma, aŋka Sıtaanı tɔ á ŋmanıı.
19 Á fa aa kyɛ dı á ko na ma rɛ, beewıya á gyıma nıı ma ha sıŋ ma laadii tıyaŋ nɛ
kpaŋkpaŋ. Ɛɛwıya á bayıyɛla we ma tıyaŋ nɛ anıı mamaa rɛ sı leŋ dı á tenni fıyɛlı,
dı á na feŋ abee bigisii á Tıına Yesu sıya tıyaŋ kyɛɛ hʋ ʋ aa sı mııgı ko.
20 Wıtıı rɛ, ma tıyaŋ nɛ á teŋfıyɛlʋʋ abee á bigisii buloŋ kɔnı we.

3

1 Á aa lʋga lɔlɔ dı á fa ko na ma, ka ma wıya mɛ kyıl ma wıya, ɛɛ rɛ á na anıı á kɛ
sı hɔŋ Atɛŋsi tıyaŋ,
2 ka dı á tıŋ á nıınabiye Timoti dı ʋ ko na ma. Á beel-ʋ buloŋ nɛ yaa Wıısı tʋŋtʋnna,
a bası Krisita wıweliye hʋ a kı tıya nala. Á tıma ʋ rɛ dı ʋ ko bası wıya tıya ma dı
ma marı sıŋ wıya hʋ ma aa laa di tıyaŋ weliŋ.

3 Dı ma kıdıgı buloŋ ta ko bıla hal akuu tʊwara hʊ ma aa na wıya. Ma tıı gyıma rɛ anıı dɔgısıı no ba aa dɔgısı ma nyɛ, buloŋ yaa Wıısı wıbiniye rɛ a tıya ma.
4 Beewıya saŋa hʊ á gyı aa we ma lee, á gyı aa bası wıı no kı tıya ma rɛ anıı ba sı dɔgısı ma. Ma tıı gyıma rɛ anıı wıya hʊ á aa basa tıya ma, ba tıı bee ba nyuu rɛ ma kı na gɛɛ.
5 Ŋ dii kenyiri lɔlɔ rɛ ma tʊwara no wıya, ɛɛ rɛ tıŋ ŋ tıŋ Timoti ma lee dı ŋ gyıŋ gɛɛ ma aa sına wıya hʊ ma aa laa di tıyaŋ. Ŋ aa fá kambıŋ nɛ anıı mɔɔnyɛ Sıtaanı mʊrı ma a leŋ ma kpa wıya hʊ ma aa laa di ta. Dı nyɛ rɛ ko yaa, tʊma hʊ á aa tʊma ma lee buloŋ aa yaa waasʊ rɛ.
6 Amɛ lagılagı no, Timoti aa lıı ma lee ko, ʊ kaŋ duwosi-welii rɛ ko tıya ma. Ʊ bası tıya ma rɛ anıı ma kaŋ wıya hʊ ma aa laa di weliŋ nɛ, a kaŋ kyori mɛ. Ʊ bıl bası tıya ma anıı ma aa kı liisi á wıya rɛ weliŋ saŋa kɛ buloŋ, a kyo dı ma na ma, anıı á mɛ aa kyo dı á na ma gɛɛ.
7 Ɛɛwıya ŋ naabalıya, abee tʊwara no bee wıgyʊʊlıya no buloŋ á aa na nyɛ amɛ á tenni ha pollo rɛ akuu laadii hʊ ma kana wıya.
8 Ma aa sıŋ weliŋ á Tıına Yesu wıya hʊ ma aa laa di tıyaŋ wıya, nyɛ kɛ á dʊnıya tıyaŋ weyi kaŋ tɔnɔ rɛ.
9 Á bı sı wuwo kyʊwalı Wıısı teŋ ma wıya. Á aa kı kyʊwalı ʊ aŋgyʊwasʊ rɛ weliŋ akuu teŋfıyɛlʊʊ hʊ á aa kana ʊ sıya tıyaŋ ma wıya.
10 Kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ nɛ á aa kı sʊla Wıısı abee á tıya buloŋ dı ʊ leŋ dı á bıl ko na ma, a kyiyeli ma dı ma marı sıŋ wıya hʊ ma laa di tıyaŋ weliŋ a mʊ teŋ.
11 Á aa sʊla á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu rɛ dı ba suri ŋmanıı tıya ma dı á bıl ko ma lee.
12 Á bıl aa sʊla á Tıına Yesu rɛ dı ʊ kyiyeli ma dı ma marı kyo dɔmɔŋ kıŋkaŋ buloŋ, a kyo nal buloŋ mɛ weliŋ, anıı á aa kyo ma gɛɛ.
13 Á Tıına Yesu sı leŋ dı ma hakıllı pıŋ weliŋ, dı ma kaŋ tıpʊlʊŋ á Kuwo Wıısı sıya tıyaŋ, a ta kaŋ wıkyogii buloŋ kyɛɛ hʊ á Tıına Yesu bee ʊ nala buloŋ aa sı mııgı ko.

4

Wıya hʊ aa fıyɛlı Wıısı teŋ

1 Ŋ naabalıya, wıkaalıı hʊ ŋ aa kana dı ŋ bası tıya ma rɛ nyɛ; á daga ma wıya hʊ ma aa sı kı yaa rɛ dı Wıısı teŋ fıyɛlı ma nyuu tıyaŋ. Ɛɛwıya, á aa sʊla ma abee sıfıyası, á Tıına Yesu feŋ tıyaŋ anıı ɛɛ hʊ ma aa yaa wıya hʊ Wıısı aa kyɛ lagılagı no, ma marı kı yaa gɛɛ yʊga yʊga.
2 Beewıya ma tıı gyıŋ wıya hʊ á aa kpaa daga ma rɛ, á Tıına Yesu Krisita dee tıyaŋ.
3 Wıısı aa kyɛ dı ma yaa tıpʊlʊŋ tımma aa bı kaŋ bisiŋ buloŋ ʊ sıya tıyaŋ nɛ aŋ lıı ma tıı sɔŋsɔŋ tıyaŋ.
4 Nal buloŋ maga dı ʊ gyıŋ ʊ tıı kanıı rɛ, gɛɛ hʊ aa sı leŋ dı Wıısı teŋ fıyɛlı, ka dı ʊ dɔŋtıŋsı mɛ kı tıya ʊ gyırıma.
5 Ma ta tıŋ ma tıı teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, a gɔllı kı yaa sɔŋsɔŋ wıya anıı nala aa bı gyıŋ Wıısı.
6 Ɛɛ wıya wıı no tıyaŋ nal buloŋ ta yaa wıı kyogi ʊ dɔŋtıına, koo a firimi ʊ dɔŋtıına. Á bası tıya ma rɛ abee sıfıyası faafaa buloŋ anıı Wıısı sı dɔgısı nala hʊ aa yaa bisiŋ wıya no iriŋ.
7 Beewıya, Wıısı bı lıı ma dı á kı yaa wılaama, amɛ ʊ lıı ma rɛ dı á yaa tıpʊlʊŋ tımma a ta kaŋ bisiŋ buloŋ.
8 Ɛɛwıya nal hʊ buloŋ aa vıya wıya no ŋ aa basa, nihuwobiŋ nyʊwa daa ʊ tıına vıya, amɛ Wıısı, nal hʊ aa kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tıyaŋ, nyʊwa rɛ ʊ tıına vıya gɛɛ.

9 Nyɛ kɛ ʊ bɪl bɪ maga dɪ ŋ sabɪ teŋ a basɪ tɪya ma gɛɛ hʊ ma aa sɪ kyo dɔmɔŋ,
beewɪya Wɪɪsɪ tɪɪ daga ma gɛɛ aa maga dɪ ma kyo dɔmɔŋ nɛ.
10 Wɪtɪɪ rɛ, ma paalɪ kyo nala hʊ aa laa Yesu wɪya di a we Masidooniya paalʊʊ
tɪyaŋ buloŋ nɛ. Ŋ naabalɪya, á yaŋ aa sʊl ma abee sɪfɪyasɪ rɛ dɪ ma marɪ kyo ba te
gɛɛ.
11 Ma kɪ lʊga dɪ ma leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ saŋa buloŋ, ka dɪ ma kpa ma nyuni we
ma tɪɪ tʊma tɪyaŋ, a wuwo tʊma kɪ na ma kɪkyɛɛlɪya anɪɪ á aa laasɪya basɪ gɛɛ tɪya
ma.
12 Nyɛ rɛ sɪ leŋ dɪ nala hʊ aa bɪ laa Wɪɪsɪ di kɪ tɪya ma gyɪrɪma, ka ma ta bɪl hɔŋ
gbal nal buloŋ mɛ dɪ ʊ tɪya ma ma kɪkyɛɛlɪya.

Á Tɪɪna Yesu mɪɪgɪ koyi

13 Ŋ naabalɪya, á aa kyɛ dɪ ma gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ aa we nala aa sʊba lugo tɪyaŋ nɛ, dɪ
ma tɪsɪ ta kyogo kɪŋkaŋ anɪɪ nala aa bɪ kaŋ bayɪyɛla.
14 Á aa laa di anɪɪ Yesu sʊba aŋ mɪɪgɪ sii sʊʊ tɪyaŋ gɛɛ, ɛɛ tɪɪ rɛ á laa di mɛ anɪɪ
saŋa hʊ Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko, Wɪɪsɪ sɪ kyisi nala hʊ aa laa Yesu wɪya di aŋ sʊba mɛ dɪ
ba tɪŋa ʊ hal ko.
15 Wɪɪ hʊ á Tɪɪna Yesu aa basa, ʊ tɪɪ rɛ á mɛ basɪ kɪ tɪya ma. Ʊ gyɪ baa dɪ á nala
hʊ aa laa ʊ wɪya di aŋ we á mɪɪbol tɪyaŋ, dɪ kyɛɛ hʊ ʊ aa sɪ mɪɪgɪ ko, dɪ á bɪ sɪ laa
sɪya nala hʊ aa laa ʊ wɪya di aŋ sʊba tɪyaŋ a mʊ ʊ lee.
16 Beewɪya á Tɪɪna Yesu tɪɪ aa maakyiye ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee rɛ a ko a nɔsɪ basɪ wɪya.
Malɪkasɪ nɪhɪyawʊ hʊ mɛ sɪ nɔsɪ basɪ wɪya, ka dɪ á nɪɪ dɪ ba mʊʊ Wɪɪsɪ kabɪl hʊ mɛ.
Ɛɛ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪ sɪ laasɪya kyisi nala hʊ buloŋ aa laa Krisita wɪya di aŋ sʊba.
17 Á nala hʊ mɛ ha aa we á mɪɪbol tɪyaŋ, ʊ sɪ kasɪ ma a pɛ nala hʊ ʊ aa kyise sʊʊ
hʊ tɪyaŋ, dɪ á buloŋ sii gyɪŋ kyeŋ á Tɪɪna Yesu taala tɪyaŋ a we ʊ lee a kaŋ kɪ mʊ
deŋdeŋ.
18 Ɛɛwɪya, ma basɪ teŋpolli wɪya no a kɪ fɪyɛlɪ dɔmɔŋ bembiye.

5

Ma yaa siri gbala kyɛɛ hʊ á Tɪɪna Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko

1 Ŋ naabalɪya, kyɛɛ hʊ abee saŋa hʊ tɪyaŋ wɪya no aa sɪ yaa, ʊ bɪ yaa wɪɪ ŋ bɪl aa
sɪ sabɪ basɪ kɪ tɪya ma,
2 beewɪya ma tɪɪ gyɪma rɛ weliŋ anɪɪ kyɛɛ hʊ á Tɪɪna Yesu aa sɪ mɪɪgɪ ko sɪ pirigi
ma tɪyaŋ gɛɛ anɪɪ gaal aa pirigi ko tebine gɛɛ.
3 Haŋ saŋa hʊ nala aa sɪ kɪ bɪɪnɪ anɪɪ lee fɪyɛla rɛ dɪ wɪɪ buloŋ tuwo, ɛɛ tɪyaŋ nɛ
baloo sɪ pirigi gyʊʊ ba, anɪɪ haaŋ halʊllɪ-luwol aa pirigi kɪ wɪɪ ʊ gɛɛ. Ka nal buloŋ
mɛ bɪ sɪ wuwo fá lɪɪ baloo no tɪyaŋ.
4 Amɛ ŋ naabalɪya, ma kɛ tuwo bilhuu tɪyaŋ. Ɛɛwɪya ʊ bɪ maga dɪ kyɛɛ hʊ ko pirigi
ma tɪyaŋ anɪɪ gaal.
5 Ma buloŋ yaa nala aa we pʊlʊŋ tɪyaŋ nɛ, a yaa sɪgballɪya nala. Á bɪ yaa tebine
koo bilhuu tɪyaŋ nala.
6 Ɛɛwɪya, ʊ bɪ maga dɪ á pɪŋ doo kɪ yeŋŋi á tɪɪ abee á Tɪɪna mɪɪgɪ koyi wɪya anɪɪ
nala hʊ aa bɪ laa Krisita di aa yaa gɛɛ. Amɛ ʊ maga dɪ á werigi rɛ a gyɪŋ á tɪɪ kanɪɪ
wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
7 Tebine rɛ nala kɪ pɪŋ doo. Tebine mɛ rɛ nala nyʊwa sɪŋ kɪ bugo.
8 Amɛ á kɛ aa yaa sɪgballɪya nala wɪya, ʊ maga dɪ á gyɪŋ kaŋ á tɪɪ rɛ wɪɪ buloŋ
tɪyaŋ. Ʊ maga dɪ á kpa á laadii abee kyori hʊ á aa kana a pɔ á tɪɪ rɛ anɪɪ hɔgɪgyalɪɪ
hʊ bayuwol aa kaŋ tɔ ʊ bembii gɛɛ. Ka dɪ ma leŋ dɪ bayɪyɛla hʊ ma aa kana anɪɪ
Wɪɪsɪ sɪ laa ma ta mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ hɔgɪ nyupugi ma kpa kyige.

9 Beewıya Wıısı bı lıı ma dı ʊ dɔgısı ma, ʊ lıı ma rɛ dı ʊ tıŋ á Tıına Yesu Krisita tıyaŋ a laa ma ta.
10 Á wıya rɛ Yesu sʊba dı gɛɛ leŋ dı a beel-ʊ we doŋ a kı mʊ deŋdeŋ, di ámaa rɛ sʊba koo dı ámaa rɛ weye saŋa hʊ ʊ aa sı mııgı ko.
11 Ɛɛ wıya ma bası teŋ polli wıya no kı tıya dɔmɔŋ, a kı kyiyeli dɔmɔŋ mɛ Wıısı ŋmanıı tıŋıı tıyaŋ anıı ma aa yaŋ kı yaa gɛɛ.
12 Á nımmabalıya, á aa sʊl ma, nala hʊ Wıısı aa lıya ba yaa ma sılaala, ka ba kpa ba sıfıyaŋ buloŋ we tʊma no tıyaŋ, a kı deŋ ma nyuu tıyaŋ a kı daga ma mɛ, ʊ maga dı ma kı tıya ba gyırıma rɛ.
13 Ma kı tıya ba gyırıma, a kyo ba mɛ weliŋ akuu tʊma hʊ ba aa tʊŋ wıya. Ma leŋ fıyɛlʊʊ we ma hɔnıı tıyaŋ.
14 Á nımmabalıya, á aa sʊl ma abee sıfıyası dı ma kı kʊrısı teŋwıı tımma dıgına, a bası wıya kı nyaası nala hʊ aa fá kambıŋ nyuni, aŋ kı kyiyeli nala hʊ aa bı sıŋ weliŋ Wıısı wıya hʊ tıyaŋ. Ma kaŋ kenyiri abee nal buloŋ.
15 Ma pɔ dı nal buloŋ ta ko yaa wıbɔŋ tuŋ ʊ dɔŋtıına. Amɛ saŋa kɛ buloŋ, ma yaa wıweliye kı tıya dɔmɔŋ abee nal buloŋ.
16-17 Ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı saŋa buloŋ, ka dı ma kı kyʊwalı Wıısı saŋa buloŋ mɛ.
18 Wıı kɛ buloŋ tıyaŋ, ma kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ, beewıya nyɛ rɛ Wıısı kı kyɛ dı ma nala hʊ bee Yesu Krisita aa yaa kıdıgı kı yaa.
19 Ma ta kı tɔ Wiyesi Welii hʊ tʊma ma tıyaŋ.
20 Wıya hʊ ba aa bası Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, ma ta kı kpaa ba waasʊ.
21 Amɛ ma sʊnnı wıya no buloŋ na, a lıı wıya hʊ aa weliye.
22 Ma lıı ma tııma wıbɔmɔ iriŋ kɛ buloŋ tıyaŋ.
23 Á aa sʊla Wıısı rɛ, fıyɛlʊʊ tıtıyal hʊ, dı ʊ sası ma wıbɔmɔ buloŋ ta aŋ leŋ dı ma yaa tıpʊlʊŋ tımma ma wıı buloŋ tıyaŋ, a ta kaŋ bisiŋ koo wıkyogii buloŋ ma mııbol tıyaŋ haalı a mʊ pele kyɛɛ hʊ á Tıına Yesu Krisita aa sı mııgı ko.
24 Nal hʊ aa yırı ma kɔnı sı yaa wıı no tıya ma rɛ, beewıya ʊ yaa wıtıı Tıına rɛ.
25 Á nımmabalıya, ma mɛ sʊla Wıısı kı tıya ma.
26 Ma kyʊwalı á nımmabalıya hʊ buloŋ weliŋ, weliŋ.
27 Ŋ aa sʊla ma abee sıfıyası rɛ á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ dı ma karımı teŋ no a tıya á nımmabalıya hʊ buloŋ.
28 Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma lee.

TEŊLIYA TIINA PƆƆL AA SABA TIYA TESALONIIKA TIMMA

1 Mıyaŋ Pɔɔl abee Silaasi abee Timoti rɛ sabı teŋ no kı tıya ma Krisitabiisi hʊ aa we Tesaloniika tıyaŋ, a yaa á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita nala.
2 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlʊʊ sı we ma lee.

Sarıya hʊ Yesu aa sı di nala ʊ kyɛkoolii

3 Ŋ naabalıya, ʊ yaa kparaama rɛ dı á kı kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ saŋa buloŋ ma wıya anıı gɛɛ aa maga. Beewıya laadii hʊ ma aa kana abee kyori hʊ ma kıdıgı buloŋ aa kana bee dɔmɔŋ marı yʊga kı pɛ rɛ.
4 Ɛɛwıya, á aa kı bigisi ma rɛ ma dɔŋtıŋsı Wıısı nala lee, beewıya abee tʊwara hʊ bee dɔgısıı hʊ buloŋ ma aa na, ka ma ha kaŋ mala rɛ ma laadii tıyaŋ.
5 Wıya no buloŋ daga anıı Wıısı kaŋ wıtıı rɛ ʊ sarıya dii tıyaŋ. Nyɛ rɛ sı leŋ dı ma maga wıısıbee koro hʊ wıya ma aa na tʊwara no gyʊʊyı.
6 Wıısı yaa wıtıı tıına rɛ, ɛɛwıya ʊ sı dɔgısı nala hʊ buloŋ aa dɔgısı ma.
7 Ka dı ʊ tıya á bee ma nala hʊ buloŋ aa na tʊwara wiyese kyɛɛ hʊ á Tıına Yesu bee ʊ malıka-gaduwogo diŋgel aa sı baarı ba, dı ba lıı wıısıbee ko,
8 a dɔgısı nala hʊ aa vıya ʊ nyʊwa abee nala hʊ aa bee tıŋ á Tıına Yesu wıweliye hʊ.
9 Nala no rɛ Wıısı sı leŋ dı ba na dɔgısıı hʊ aa bı kaŋ tenii, ka dı ʊ kaŋ ba porigi lıı á Tıına Yesu bee ʊ gaŋdarı hʊ buloŋ tıyaŋ.
10 Haŋ Kyɛɛ hʊ ʊ aa sı mııgı ko, nala hʊ buloŋ aa laa ʊ wıya di a yaa tıpʊlʊŋ tımma ba sı kyʊwalı ʊ a leŋ dı ʊ feŋ yırı. Ma mɛ pɛɛ nala no tıyaŋ nɛ, beewıya ma laa wıya hʊ á bası tıya ma dı rɛ.
11 Ɛɛ rɛ tıŋ á kyʊwalı Wıısı kı tıya ma saŋa buloŋ. Á aa sʊl Wıısı rɛ dı ʊ leŋ ma maga bee wıya hʊ wıya ʊ aa yırı ma yayı, aŋ tıya ma dee dı ma kı yaa wıweliye hʊ buloŋ ma aa kyɛ dı ma yaa, ka dı ma tʊŋ tʊma hʊ mɛ ma aa tʊŋ ma laadii nyubaanıŋ a mʊ teŋ.
12 Nyɛ rɛ sı leŋ dı á Tıına Yesu feŋ tıŋ ma tıyaŋ a yırı, ka dı ʊ leŋ ma mɛ feŋ yırı. Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita lahɔrʊmɔ tıyaŋ nɛ wıı no sı yaa.

2

Tahaa Tıına hʊ

1 Ŋ naabalıya, nyɛ kɛ ŋ aa kyɛ dı ŋ bası á Tıına Yesu Krisita mııgı koyi abee gɛɛ hʊ ʊ aa sı kaŋ á beel-ʊ buloŋ laŋŋı dɔmɔŋ haŋ kyɛɛ hʊ wıya polli weliŋ nɛ a tıya ma.
2 Nala badɔmɔŋ aa bası rɛ anıı á tıına Yesu teŋ mııgı ko rɛ, amɛ á aa sʊl ma, ma ta leŋ dı gɛɛ kaŋ ma hakıllı vʊgımı koo dı gɛɛ leŋ ma bembiye kı sii. Kapuwo, nala aa nyıya wıya anıı ámaa rɛ baa dı Wiyesi Welii hʊ rɛ bası wıya no tıya ma á mɛ laa bası kı tıya ma, koo dı á tıı rɛ bası wıı no tıya ma, koo dı ámaa rɛ sabı teŋ tıya ma anıı Yesu teŋ mııgı ko rɛ.
3 Ma ta leŋ dı nal buloŋ mʊrı ma ŋmanıı kıdıgı buloŋ tıyaŋ, beewıya ka dı kyɛɛ hʊ Yesu aa sı mııgı ko na pele, nala yʊga sı vıya Wıısı, ka dı Tahaa Tıına hʊ, nal wıidagı aa daga anıı diŋ nɛ ʊ sı gyʊʊ, ko lıı lıgyalıı dı nal buloŋ na ʊ.
4 Ʊ sı lıı Wıısı hal a kpa ʊ tıı nıı ʊ rɛ yʊga te kına kɛ buloŋ nihuwobisi aa marı koo a kı kyʊwalı anıı ba aa rɛ yaa Wıısı. Ʊ gba sı gyʊʊ hɔŋ Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ aŋ baa dı ʊ rɛ yaa Wıısı.
5 Ma bı liise anıı ŋ gyı aa we ma lee, ŋ gyı bası wıya no buloŋ tıya ma rɛ?

6 Ma tıı gyıŋ wıı hʊ aa tɔɔ tahaa tıına no koyi ŋmanıı rɛ? Amɛ dı saŋa hʊ rɛ ko
pele, ʊ sı kana ʊ tıı ko lıı lıgyalıı dı nal buloŋ na ʊ.
7 Nala teŋ paalı piili lʊwɔlı kı yaa tahaa wıya rɛ amɛ wıı hʊ aa sı yaa bı sı wuwo
yaa see dı ba aa kaŋ nal hʊ aa tɔɔ wıya no yayı ŋmanıı turi ta.
8 Ɛɛ tıyaŋ nɛ tahaa tıına hʊ yaŋ sı kana ʊ tıı ko lıı lıgyalıı dı nal buloŋ na ʊ. Amɛ
saŋa hʊ á Tıına Yesu aa sı mııgı ko, ʊ nyʊwa puwo dʊŋ sı kpʊ tahaa tıına hʊ, ka dı
ʊ tʊla hʊ ʊ aa sı kana a we doŋ mɛ kyogi ʊ ta.
9 Tahaa tıına hʊ sı ko Sıtaanı dee tıyaŋ, a yaa wınyıyɛ-wımagıla abee wıkperiye
iriŋ buloŋ.
10 Ʊ sı nyıya tahaa wınyıyɛ-iriŋ buloŋ a mʊrı nala hʊ aa nyʊgısı Wıısı ŋmanıı
tıyaŋ. Ba aa nyʊgısı rɛ, beewıya ba vıya ba aa sı kyo wıtıı hʊ aa sı leŋ dı Wıısı laa
ba ta rɛ.
11 Ɛɛwıya, Wıısı leŋ wınyıyɛl kaŋ dee ba hakıllı tıyaŋ nɛ ba kı tıŋ wınyıyɛl dʊŋ.
12 Ɛɛwıya, nal hʊ buloŋ aa bı laa wıtıı hʊ di, aŋ kpa ʊ hakıla we wıbɔmɔ tıyaŋ,
Wıısı sı di ʊ tıına sarıya a kpa kyogisi tıya ʊ.

Wıısı lıı ma dı ʊ laa ma ta rɛ

13 Á nımmabalıya Wıısı aa kyo, ʊ maga dı á kı kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ rɛ saŋa
buloŋ ma wıya beewıya Wıısı foŋ lıı ma rɛ a lıı piilii hʊ tıyaŋ buloŋ dı ʊ laa ma ta.
Wıısı tıŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ nɛ a laa ma ta a leŋ ma yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ
sıya tıyaŋ akuu ma aa laa wıtıı hʊ dı wıya.
14 Wıısı tıŋ ʊ wıweliye hʊ á aa bası tıya ma tıyaŋ nɛ a yırı ma dı ma yaa ʊ nala a
mɛ kaŋ tol á Tıına Yesu Krisita gaŋdarı hʊ tıyaŋ.
15 Ŋ naabalıya, wıtıı hʊ á aa gʊnna rɛ á mɛ kpa kı daga ma. Ɛɛwıya ma sıŋ ʊ tıyaŋ
weliŋ, dı ʊ yaa á wıbasıı tıyaŋ koo dı wıya hʊ á saba tıya ma tıyaŋ nɛ.
16 Á kuwo Wıısı kyo ma rɛ. Ʊ bɔnyɛ tıyaŋ nɛ ʊ leŋ á bembiye pıŋ lıdıgı kı mʊ
deŋdeŋ ka ʊ tıya ma bayıyɛla hʊ aa weliye.
17 Á aa sʊla á kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita rɛ dı ba leŋ dı ma tenni polli,
a tıya ma dee dı ma wıyaalıya abee ma wıbasıya buloŋ weliye saŋa buloŋ.

3

Ma kyʊwalı Wıısı kı tıya ma

1 Á nımmabalıya, wıya hʊ ŋ aa bası kateŋsi rɛ nyɛ. Ma kyʊwalı Wıısı kı tıya ma dı
á Tıına Yesu Krisita wıweliye hʊ taalı laa lee buloŋ lagı lagı, ka dı nala laa wıweliye
no dı abee gyırıma anıı ma mɛ gyı aa laa di abee gyırıma gɛɛ.
2 Ma bıl kyʊwalı Wıısı kı tıya ma, dı ʊ lıı ma tahaa tımma abee nıbɔmɔ nosi tıyaŋ,
beewıya nala buloŋ daa laa Wıısı wıya hʊ di.
3 Amɛ á Tıına Yesu kaŋ yellii rɛ kıŋkaŋ. Ʊ sı tıya ma dee a pɔ ma dı nıbɔmɔ ta
wuwo ma.
4 Á Tıına Wıısı nyubaanıŋ á laa ma di rɛ, anıı wıya hʊ á aa bası tıya ma, ma aa
yaa ba rɛ. Á ha laa di mɛ rɛ anıı ma sı kaŋ gɛɛ kı mʊ deŋdeŋ.
5 Ŋ aa sʊla á Tıına rɛ dı ʊ leŋ dı ma wuwo gyıŋ gɛɛ hʊ Wıısı aa kyo ma, ka dı ma
kaŋ mala anıı Krisita tıı aa kaŋ mala gɛɛ.

Ʊ bı maga dı nal buloŋ kaŋ teŋwıı

6 Á nımmabalıya, á bası kı tıya ma rɛ abee sıfıyası á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ,
Krisitabiisi hʊ aa kaŋ teŋwıı aŋ bee tıŋ wıya hʊ á aa bası tıya ba, ma lıı ma tıı ba
tıyaŋ.
7 Ma tıı gyıma rɛ weliŋ anıı ʊ maga dı ma kı kyesi á wıyaalıya rɛ. Á gyı bı kaŋ
teŋwıı saŋa hʊ á aa we ma lee.

8 Á gyı bı dii nal buloŋ kıdiiliye dı á bı tuŋ ʊ tıına. Amɛ á tʊma rɛ weliŋ a suwoli
kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ dı á wuwo na á kıkyɛɛlıya, dı á ta yaa kyʊga a tıya ma kıdıgı
buloŋ.
9 Á gyı aa tʊma gɛɛ, ʊ bı kıı nıı dı á bı kaŋ ŋmanıı á aa sı baa ma tıya ma kıdiiliye,
amɛ á gyı yaa gɛɛ rɛ dı á daga ma dı ma kı tıŋa á naabʊʊsı.
10 Á gyı aa we ma lee, á gyı biŋ mıra no rɛ tıya ma; “Nal hʊ buloŋ aa baa ʊ bı sı
tʊŋ tʊma ʊ bı maga dı ʊ di kına.”
11 Wıı hʊ aa tıŋ á kı bası nyɛ, á nıya anıı teŋwıı tımma we ma tıyaŋ nɛ, a bee tʊŋ
tʊŋ buloŋ, see dı ba gɔllı kpa ba nyʊʊsı we nala wıya dʊŋ tıyaŋ a bası kı baŋ.
12 Á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ á aa kpaanı nala hʊ aa kaŋ gyogo no iriŋ nɛ abee
sıfıyası, a kı kʊrısı ba dıgına mɛ, dı ba kaŋ ba tıı weliŋ a tʊŋ tʊma a wuwo kı na ba
kıkyɛɛlıya.
13 Amɛ á nımmabalıya, ma kɛ ta leŋ dı ma lɔgı lıı wıweliye yayı.
14 Dı nal lɛ we ma tıyaŋ a bee tıŋ wıya hʊ á aa bası tıya ma teŋ no tıyaŋ, ma gyıŋ
ʊ tıına wıya weliŋ. Ma ta leŋ dı ma beel-ʊ pɛ wıı buloŋ dı gɛɛ leŋ hıısı kana ʊ.
15 Amɛ ma ta kpaa ʊ anıı ʊ yaa ma dɔŋ nɛ. Ma bası wıya kʊrısı ʊ dıgına anıı ma
krisitabii-dɔŋtıına.

Kyʊwala

16 Á aa sʊl á Tıına Krisita tıı rɛ, nal hʊ aa yaa fıyɛlʊʊ tıına dı ʊ tıya ma fıyɛlʊʊ
saŋa buloŋ wıı buloŋ tıyaŋ. Á Tıına Krisita sı we ma buloŋ lee.
17 Mıyaŋ Pɔɔl tıı rɛ saba kyʊwala no abee ŋ noŋ a kı tıya ma. Nyɛ rɛ ŋ aa sabı ŋ
tenni buloŋ tıyaŋ a daga anıı mıyaŋ nɛ sabı teŋ hʊ.
18 Á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ sı we ma lee.

LAASIYA TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA TIMOTI

1 Mıyaŋ Pɔɔl lɛ sabı teŋ no a kı tıya I Timoti. Wıısı, á laataal abee Yesu Krisita,
laataal hʋ tıyaŋ á bayıyɛla aa we, ba aa rɛ lıı ŋ ba dee tıyaŋ, ŋ yaa Yesu Krisita
kpambıya.
2 Timoti, akuu á buloŋ aa laa Krisita di wıya, ı bırımı ŋ biye tıı rɛ. Á Kuwo Wıısı
abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ tıyaŋ, ba sı fá ı sikii, a leŋ dı ı hɔŋ abee laaŋfıya.

Ma pɔ ma tııma abee wınyıyɛl-dıdagıla

3 Saŋa hʋ tıyaŋ ŋ gyı aa ko baŋ kı mʋ Masidooniya paalʋʋ, ŋ gyı kpaanı ı rɛ weliŋ
anıı ı hɔŋ Ɛfiso tıyaŋ. Ha hɔŋ doŋ, beewıya nala badɔmɔŋ nɛ we doŋ a kpa wınyıyɛl
ŋmaŋsı a kı daga nala. Ɛɛ wıya, ŋ aa kyɛ dı ı bası kil nala no rɛ dı ba leŋ ba wınyıyɛl
hʋ.
4 Bası tıya ba dı ba ta kpaa ba nyuni we ba faafaa lesiri wıya basıı abee ba naabaala
fene dıısıı tıyaŋ, beewıya nyʋʋtaaduwo dʋŋ nɛ wıya no iriŋ kaŋ kı ko. Ka wıya no
mɛ bı sı wuwo leŋ dı nal buloŋ tıŋ Wıısı kyɛrı see tıına Wıısı laadii dʋŋ nɛ sı leŋ dı
ʋ wuwo tıŋ Wıısı kyɛrı.
5 Wıı hʋ aa tıŋ ŋ bası nyɛ kı tıya ı rɛ yaa ŋ aa kyɛ dı ma kyo dɔmɔŋ abee hakılwelii
abee tıpʋlʋŋ nɛ. Nyɛ sı daga anıı ma kɔnı laa Wıısı wıya hʋ á aa daga ma dı weliŋ
nɛ.
6 Nala badɔmɔŋ vıya wıya no tıŋıı rɛ aŋ mııgı gɔllı we wıvıyagyımıya basıı tıyaŋ.
7 Ba aa kyɛ dı ba kı daga nala Wıısı mırısı rɛ, amɛ ba tıı mɛ gba bı gyıŋ wıya hʋ
ba aa bası memii. Wıya hʋ tıyaŋ mɛ gba ba aa sına kpaŋkpaŋ, ba bı gyıŋ ba memii.
8 Á gyıma anıı mırısı hʋ weliye rɛ dı nala rɛ kɔnı aa tıŋ ba anıı gɛɛ hʋ aa maga.
9 Á bıl gyıma rɛ anıı nıtııma wıya daa ba kı biŋ mırısı. Amɛ nala aa kyogi mırısı,
abee nıbɔmɔ, abee nala hʋ aa bee fá Wıısı abee wıbɔŋyaala, abee nala hʋ aa bee tıŋ
Wıısı, abee nala hʋ aa kpʋ ba kuwoma abee ba nımma, abee nıkpʋʋla kɛ iriŋ buloŋ,
10 abee sɔŋsɔnnɔ, abee baala aa gʋla kı kyɛ dɔmɔŋ, abee nala hʋ aa gɔllı gaa kası
nala mʋ kı yallı, abee wınyıyɛla abee wınyıyɛ-daŋsıya diile, abee nala hʋ wıyaalıya
aa bee tıŋ Wıısı wıtıı hʋ, nala no iriŋ wıya rɛ ba kı biŋ mırısı.
11 Wıya no ŋ aa dagı ma, ba lıı Wıısı, gaŋdaal hʋ aa maga dannıı, wıweliye hʋ ʋ
aa kpaa we ŋ nosi tıyaŋ dı ŋ bası tıya nala tıyaŋ nɛ.

Ɛɛ Wıısı aa fáá Pɔɔl sikii

12 Ŋ aa kyʋwalı á Tıına Yesu Krisita aŋgyʋwasʋ rɛ abee dee hʋ ʋ aa tıya ŋ, ŋ kı
tʋŋ tʋma no, a bıl kı kyʋwalı ʋ aŋgyʋwasʋ mɛ ʋ aa naa dı ŋ maga ʋ lıı ŋ dı ŋ yaa ʋ
tʋŋtʋnnı.
13 Faafaa hʋ tıyaŋ, ŋ gyı paalı kyogi ʋ feŋ nɛ weliŋ, a tʋʋsı ʋ, aŋ ha bıl dɔgısı ʋ
hatınna hʋ mɛ pɛ. Amɛ abee gɛɛ buloŋ, Krisita ha fáá ŋ sikii rɛ beewıya, ŋ fa bı gyıŋ
wıı hʋ ŋ aa yaa, a fa bı laa ʋ wıya mɛ di.
14 Aŋka á Tıına Wıısı ha pɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ kıŋkaŋ, a kpa ʋ bɔnyɛ wirisi ŋ, a leŋ ŋ laa
Yesu Krisita wıya di, aŋ pɛ kaŋ kyori hʋ mɛ ʋ aa kana.
15 Wıı no ŋ aa kyɛ dı ŋ bası yaa wıtıı rɛ, a maga dı nal buloŋ laa ʋ di weliŋ. Ʊ
rɛ nyɛ: Yesu Krisita ko tuu dʋnıya dı ʋ laa wıbɔŋyaala rɛ ta. Mıyaŋ Pɔɔl lɛ yaa
wıbɔŋyaala buloŋ kuwori.
16 Amɛ ɛɛ tıı rɛ tıŋ Wıısı fá mıyaŋ wıbɔŋyaala kuwori sikii, dı Krisita daga gɛɛ hʋ
ʋ aa kaŋ kenyiri beel-ŋ a mʋ parı. Ʊ yaa gɛɛ ŋ tıyaŋ nɛ dı ʋ leŋ dı ʋ yaa magıl a tıya
nala hʋ buloŋ aa sı maakyiye ko laa ʋ wıya di, a kaŋ mııbol hʋ aa bı kaŋ tenni.

17 Ma leŋ dı á dannı á Kuwo Wıısı, ʊ rɛ yaa kuwori hʊ aa sı we doŋ kı mʊ maakyiye buloŋ, beewıya ʊ bee sʊba, nihuwobisi mɛ bee na ʊ. Ʊ dʊŋ nɛ yaa Wıısı hʊ aa maga dı á dannı, a kı kpa ʊ yohuŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ. Amı.

18 Ŋ biye Timoti, wıya no ŋ aa kpaa kı we ı nosi tıyaŋ nyɛ, ba yaa wıya hʊ Wıısı nala gyı aa basa a mʊ kı tile ı tıyaŋ nɛ. Ɛɛwıya, leŋ dı wıya no yaa ı bayuwo kına dı ı kpa kyeŋ nala hʊ aa daga wınyıyɛl ŋmaŋsı hʊ weliŋ.

19 Sıŋ wıya hʊ ı aa laa di tıyaŋ weliŋ aŋ kaŋ hakılwelii. Nala badɔmɔŋ vıya wıya no tıŋıı rɛ ɛɛ leŋ ba laadii vʊgımı.

20 Hamineyo abee Alizaŋda yaa nala no badɔmɔŋ nɛ. Ɛɛ wıya, ŋ kpaa ba we Sıtaanı nosi tıyaŋ dı ʊ dɔgısı ba, dı ba gʊnnı wıgyʊŋ, a ta bıl kı kyogi Wıısı feŋ.

2

Ɛɛ aa maga dı á kı kyʊwalı Wıısı

1 Sıfıyaŋ wıı hʊ ŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma rɛ nyɛ: Ŋ aa kpaanı ma, ma kyʊwalı Wıısı kı tıya nal buloŋ, a kı sʊla ʊ dı ʊ leŋ nal buloŋ na ʊ wıkyɛɛlıı, aŋ kı kyʊwalı ʊ aŋgyʊwasʊ wıı hʊ ʊ aa yaa tıya nal buloŋ wıya.

2 Ma sʊla Wıısı kı tıya kuworo abee sılaala, dı ʊ leŋ dı á hɔŋ sɔmmm abee laaŋfıya, a kaŋ gyogiweliye kı tıŋ Wıısı aŋ kı yaa wıya hʊ buloŋ aa kpa Wıısı ŋmanıı mɛ.

3 Wıı no yaa wıwelii rɛ a kı fıyɛlı Wıısı á laataal teŋ mɛ,

4 beewıya ʊ aa kyɛ dı ʊ laa nal buloŋ ta rɛ dı ba gyıŋ ʊ wıtıı hʊ.

5 Wııdıgı dʊŋ nɛ we doŋ, nıdıgı mɛ rɛ we Wıısı bee nihuwobisi paga tıyaŋ, a kı marı ba dɔmɔŋ. Nal no rɛ yaa Yesu Krisita.

6 Ʊ rɛ kpaa ʊ tıı mııbol yɔbɔ sʊʊ a tuŋ laa nihuwobisi buloŋ ta. Ʊ yaa wıı no saŋa hʊ Wıısı aa bine tıı tıyaŋ nɛ, a daga anıı Wıısı kyɛrı rɛ yaa dı ʊ laa nal buloŋ ta.

7 Wıı no wıya rɛ tıŋ Wıısı lıı ŋ, ŋ yaa ʊ kpambıya, a tıma ŋ dı ŋ kaŋ wıya mʊ daga nala hʊ aa bı yaa Gyuuma dı ba wuwo laa wıya hʊ aa yaa wıtıı di. Wıtıı rɛ ŋ kı bası, ŋ bee nyıya wıya.

8 Dı Krisitabiisi rɛ ko laŋŋı dı ba kyʊwalı Wıısı, ŋ aa kyɛ dı baala aa kpaa ba tıı tıya Wıısı abee ba wıtıı buloŋ nɛ kaŋ ba nosi gye a kyʊwalı Wıısı dı baaŋ koo nyʊʊtaaduwo tuwo ba tıya.

9 Ɛɛ tıı rɛ ŋ kı kyɛ dı haana hʊ mɛ fıyɛlı ba sıya weliŋ abee ba kılaalıya tıyaŋ. Ʊ bı maga dı ba marı ba nyuni marı-kperiye, koo dı ba kpıyɛrı ba tıı bee salma kına koo gannı yalıı aa hayɛ kıŋkaŋ.

10 Amɛ ʊ maga dı ba kı yaa wıweliye hʊ haana aa kpaa ba tıı tıya Wıısı aa maga dı ba kı yaa rɛ.

11 Haana maga dı ba kaŋ ba tıı kı hʊwɔlı rɛ, ka dı ba tallı ba nyʊʊsı saŋa hʊ ba aa daga ba Wıısı wıya.

12 Ŋ bı tıya haana ŋmanıı dı ba kı daga, koo dı ba kaŋ dee baala nyuu tıyaŋ. Ʊ maga dı ba tallı ba nyʊʊsı rɛ.

13 Beewıya Adama rɛ Wıısı gyı laasıya ta aŋ na ta Hawa.

14 Adama mɛ daa Sıtaanı gyı mʊrı. Hawa rɛ ʊ gyı mʊrı ʊ yaa wıbɔŋ a kyogi Wıısı mıra hʊ ʊ aa biŋ tıya ba.

15 Amɛ dı haaŋ nɛ sıŋ ʊ laadii tıyaŋ weliŋ, a kyo nala, a leŋ dı ʊ sıya fıyɛlı wıı buloŋ tıyaŋ, ka dı ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına a bı kaŋ bisiŋ Wıısı sıya tıyaŋ, Wıısı sı laa ʊ ta ʊ lʊl tıyaŋ.

3

Krisitabiisi sılaala aa maga dı ba kıı gɛɛ

1 Wıı no ŋ aa kyɛ dı ŋ bası tıya ma yaa wıtıı rɛ. Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʋ yaa
Krisitabiisi sılaal, sıfıyaŋ tʋma aa kaŋ gyırıma rɛ ʋ tıına kı kyɛ gɛɛ.
2 Ɛɛ wıya, Krisitabiisi sılaal buloŋ maga dı ʋ leŋ dı ʋ wıyaalıya degini rɛ a ta kaŋ
wıkyogii buloŋ. Ʋ maga dı ʋ kaŋ hadıgı dʋŋ nɛ, a yaa nal aa kaŋ sʋnna, ʋ gyıma ʋ
tıı kanıı weliŋ, dı ba kı tıya ʋ gyırıma. Ʋ maga dı ʋ gyıŋ nıhʋwala binii rɛ, a wuwo
kı daga nala Wıısı wıya weliŋ.
3 Ʋ bı maga dı ʋ yaa sınyʋwal, koo ʋ kı di dee nala nyuni tıyaŋ. Amɛ ʋ maga dı ʋ
leŋ ʋ sıya fıyɛlı rɛ. Ʋ bı maga dı ʋ yaa kaakyɛɛl koo dı ʋ kyo molbiye.
4 Ʋ maga dı ı wuwo kı deŋ ʋ dıya nala nyuu tıyaŋ weliŋ nɛ, a maga dı ʋ wuwo leŋ
dı ʋ biisi mɛ kı tıŋ ʋ nyʋwa a kı tıya ʋ gyırıma wıı buloŋ tıyaŋ,
5 beewıya, dı nal lɛ bı wuwo kı deŋ ʋ dıya nala nyuu weliŋ, ɛɛ rɛ ʋ tıına sı wuwo
yaa a deŋ Krisitabiisi aa yaa Wıısı nala nyuu tıyaŋ?
6 Ʋ bı maga dı ʋ yaa nal ha aa laa Yesu wıya di falıŋ, beewıya dı ʋ rɛ teŋ yaa sılaal
ʋ sı kı daga ʋ tıı a ko tele Wıısı ŋmanıı tıyaŋ a laa kyogisi anıı Sıtaanı aa tele Wıısı
kpa kyogisi tıya ʋ gɛɛ.
7 Ʋ maga dı ʋ yaa nal hʋ nala hʋ aa bı yaa Krisitabiisi mɛ aa kı tıya ʋ gyırıma rɛ
a kı yırı ʋ feŋwelii. Ɛɛ kɛ, ba bıl bı sı kı kyogi ʋ feŋ dı ʋ di hıısı. Sıtaanı mɛ bı sı
wuwo bara kana ʋ.

Nala hʋ aa sı kı kyiyeli Krisitabiisi sılaala

8 Ɛɛ tıı rɛ nala hʋ mɛ aa sı kı kyiyeli Krisitabiisi sılaala hʋ maga dı ba kaŋ
gyogiweliye, a kaŋ wıtıı mɛ. Ʋ bı maga dı ba yaa sınyʋwala, koo dı ba kyo molbiye
kıŋkaŋ.
9 Ʋ maga dı ba sıŋ wıtıı hʋ Wıısı aa kpaa daga ba ba laa di tıyaŋ weliŋ nɛ abee
hakılwelii
10 Ʋ maga dı Krisitabiisi hʋ laa sıya sʋnnı ba weliŋ nɛ a na, dı ba yaŋ ko bı kaŋ
wıkyogii buloŋ, ba lıı ba dı ba kı kyiyeli sılaala hʋ.
11 Ɛɛ tıı rɛ ʋ maga dı ba haana mɛ kaŋ gyırıma nala sıya tıyaŋ a ta kı gaa nala
hala. Ʋ maga dı ba kaŋ sʋnna rɛ, ka dı ba kaŋ wıtıı mɛ wıı buloŋ ba aa yaa tıyaŋ.
12 Nala hʋ aa kyiyeli Krisitabiisi sılaala maga dı ba mɛ kaŋ hadıgı dıgı rɛ. Ʋ maga
dı ba wuwo kı deŋ ba balıya abee ba dıya nala nyuu tıyaŋ weliŋ nɛ.
13 Krisitabiisi sılaala kyikyiyelle hʋ aa tʋŋ ba tʋma weliŋ sı na feŋwelii nala abee
Wıısı buloŋ sıya tıyaŋ. Ba bı sı kı fá kambıŋ Yesu Krisita wıya hʋ ba aa laa di basıı
tıyaŋ.
14 Ŋ aa sabı teŋ no kı tıya ma nyɛ, ka ŋ aa liisi dı ŋ ko na ma rɛ kyɛɛ no buloŋ.
Amɛ dı mıyaŋ nɛ ko kı pıısı koyi, teŋ no sı leŋ
15 dı ma gyıŋ ɛɛ hʋ Wıısı nala aa maga dı ba kıı ba mııbol tıyaŋ. Nala no rɛ yaa
nala hʋ buloŋ aa laa Yesu Krisita wıya di a yaa Wıısı hʋ aa weye nala. Ba aa rɛ kaŋ
wıtıı hʋ Wıısı aa daga ba sıgı anıı dıya memii aa kaŋ dıya sıgı gɛɛ.
16 Wıya hʋ buloŋ fa aa yaa wıfaŋıya, ka Wıısı ko kpa ba daga ma, ba kɔnı yaa
wıbala rɛ, á bı sı wuwo yaa ba sige.
Ba aa rɛ nyɛ: Krisita bırımı nihuwobiŋ nɛ a ko tuu dʋnıya Wıısı Wiyesi Welii hʋ
daga anıı ʋ yaa Tıpʋlʋŋ Tıına rɛ. Malıkası mɛ na ʋ.
Ba bası ʋ wıya rɛ paalʋʋ paalʋʋ buloŋ tıyaŋ,
ba laa ʋ wıya di dʋnıya logiŋ buloŋ tıyaŋ aŋka Wıısı kpa ʋ gyıŋ wıısıbee abee
gaŋdarı.

4

Pɔɔl bası wınyıyɛl dıdagıla wıya

1 Wıısı Wiyesi Welii hʋ paalı bası polli rɛ anıı dı dʋnıya rɛ ko kpaga tenii nala sı
kpa ba Wıısı laadii ta aŋ kı tıŋ gyıŋbɔmɔ aa mʋrı nala abee Sıtaanı wıdagıya tıyaŋ.

2 Minaafigitımma hʋ aa gɔllı nyıya wıya kı baŋ nɛ aa daga wıya no. Ba hakıllı
buloŋ sʋba rɛ, ba bıl bı gyıŋ dı wıwelii rɛ nyɛ koo wıbɔŋ nɛ nyɛ.
3 Nala no aa kı daga nala rɛ anıı ʋ bı yaa ŋmanıı dı ba kı paa haana koo ba kı yala
balama, koo dı ba kı di kıdiiliye badɔmɔŋ iriŋ. Amɛ Wıısı taa kıdiiliye no buloŋ nɛ,
dı nala hʋ aa laa Yesu wıya di a gyıŋ wıtıı hʋ mɛ kı di abee teŋfıyɛlʋʋ aŋ kı kyʋwalı
ʋ aŋgyʋwasʋ.
4 Kıŋ kɛ buloŋ Wıısı aa taa weliye rɛ, ɛɛwıya ʋ bı maga dı á kı sıŋ kıŋ buloŋ. Amɛ
ʋ maga dı á aa kyʋwalı Wıısı aŋgyʋwasʋ rɛ aŋ di.
5 Beewıya Wıısı wıbii hʋ abee á kyʋwala hʋ aa leŋ ʋ yaa kıdiwelii rɛ Wıısı sıya
tıyaŋ.
6 Dı ı rɛ kpaa wıya no ŋ aa daga ı a kı daga nala hʋ buloŋ aa laa Krisita wıya di,
aŋ kaŋ Krisita wıya hʋ ı aa laa di abee wıtıı hʋ á aa daga ı hakıla tıyaŋ weliŋ, ı sı
yaa Yesu Krisita tʋŋtʋnnı aa kaŋ wıtıı. Ɪ foŋ paalı kı tıŋ wıya no abee ı wıtıı buloŋ
nɛ.
7 Lıı ı noŋ nılaaŋ lesiri wıya hʋ basıı aa bı kaŋ tɔnɔ tıyaŋ. Gyıŋ ı tıı kanıı a kı
daŋsı ı tıı gɛɛ ı aa sı tıŋ Wıısı ŋmanıı weliŋ.
8 Dı ı rɛ kaŋ ı teŋbii kı daŋsı, ʋ kaŋ tɔnɔ kıdıgı rɛ, amɛ dı ı rɛ kaŋ ı tıı kı daŋsı
Wıısı ŋmanıı tıyaŋ, ɛɛ kɛ kaŋ tɔnɔ wıı buloŋ tıyaŋ nɛ, beewıya ɛɛ sı leŋ dı ı kaŋ
mııbol aa kaŋ tɔnɔ dʋnıya no tıyaŋ, a ha bıl leŋ dı ı maakyiye kaŋ mııbol aa bı kaŋ
tenii mɛ.
9 Wıı no ŋ aa bası yaa wıtıı rɛ, a maga dı nal buloŋ gyıma ʋ, a laa ʋ di weliŋ.
10 Ɛɛwıya rɛ á kı lʋga, a kı tʋma abee sıfıyası, beewıya á kpaa á bayıyɛla buloŋ
we Wıısı aa weye tıyaŋ nɛ. Ʊ rɛ yaa nal buloŋ Laataal, amarıkpatıya nala hʋ aa laa
Yesu wıya di.
11 Kpa wıya no kı daga nala, aŋ sıŋ pɔ dı nal buloŋ kı tıŋ ba.
12 Ta leŋ dı nal buloŋ kpa sıı gyʋʋ ı akuu ı aa yaa biibiye wıya. Amɛ leŋ dı ı
wıyaalıya abee ı wıbasıya abee ı kyori abee ı laadii abee tıpʋlʋŋ hʋ ı aa kana yaa
wıya nala hʋ aa laa Krisita wıya di aa sı wuwo kı kyesi.
13 Ka dı ŋ na ko, kpa ı sıfıyaŋ buloŋ a kı karımı Wıısı wıbii hʋ gyamaa tıyaŋ, aŋ
bası Wıısı wıya kı tıya ba aŋ kı daga ba mɛ saŋa buloŋ.
14 Bɔnyɛ kıŋ hʋ Wiyesi Welii hʋ aa kpaa tıya ı saŋa hʋ nala hʋ aa bası wıya Wiyesi
Welii hʋ dee tıyaŋ aa bası ı maakyiye wıya, ka Krisitabiisi nıhıyası hʋ mɛ kpa ba
nosi a dɔbɔ ı tıyaŋ, ta ko yeŋŋi ʋ wıya.
15 Kpa ı nyuu buloŋ we wıya no yayı tıyaŋ dı ı wıkanıya buloŋ kı mʋ sıya dı nal
buloŋ na.
16 Kana ı tıı weliŋ, a pɔ ı tıı abee ı wıdagıya tıyaŋ, a leŋ dı ı sıı fıyɛsı gɛɛ yayı
tıyaŋ, beewıya dı ı rɛ aa yaa gɛɛ, Wıısı sı laa ı bee nala hʋ aa gyegile kı nıı wıya hʋ
ı aa bası buloŋ ta.

5

Wıya hʋ aa maga dı Krisitabiisi yaa kı tıya dɔmɔŋ

1 Ta nɔsı nıhıyawʋ abee baaŋ, amɛ fıyɛlı bası wıya tıya ʋ abee gyırıma anıı ı kuwo
gɛɛ aŋ kaŋ bapʋwasıya hʋ mɛ weliŋ anıı ı tıı nımmabalıya.
2 Kaŋ hanıhıyası hʋ mɛ anıı ba yaa ı naama rɛ, aŋ kaŋ hatoliye hʋ mɛ abee tıpʋlʋŋ
anıı ı naatoliye.
3 Lohaana hʋ aa bı kaŋ nal dı ʋ kı deŋ ba, ʋ maga ma kı tıya ba gyırıma, aŋ kı deŋ
ba nyuu tıyaŋ.
4 Amɛ dı lohaaŋ nɛ kaŋ biisi koo nihiye, ʋ maga dı ba laasıya yaa wıı hʋ ba
wıkyʋwal ŋmanıı aa daga ba rɛ a deŋ ba dıya nala nyuu tıyaŋ. Nyɛ rɛ ba sı mııgı
tuŋ ba kuwoma bee ba nımma abee ba naabaala, beewıya nyɛ yaa wıı aa fıyɛlı Wıısı
teŋ nɛ.

5 Lohaaŋ hʊ aa bɪ kaŋ nal buloŋ ʊ kɪ deŋ ʊ, ʊ aa kpa ʊ bayɪyɛla buloŋ we Wɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ, a kɪ sʊla ʊ wɪɪhaa abee tebine buloŋ dɪ ʊ pɛ ʊ.
6 Amɛ lohaaŋ hʊ aa kpaa ʊ hakɪla we dʊnɪya sʊma dʊŋ tɪyaŋ, ʊ kɛ paalɪ sʊba rɛ aŋ ta weye.
7 Basɪ wɪya no polli kɪ tɪya Krisitabiisi hʊ, dɪ ba ta kaŋ wɪkyogii buloŋ nala sɪya tɪyaŋ.
8 Dɪ nal buloŋ nɛ bee deŋ ʊ lʊlla nyuu tɪyaŋ, amarɪkpatɪya ʊ tɪɪ dɪya nala, ʊ tɪɪna vɪya wɪya hʊ ʊ aa laa di ta rɛ. Nal hʊ gba aa bɪ laa Yesu wɪya di rɛ kyo kpɪya ʊ.
9 Dɪ lohaaŋ buloŋ nɛ bɪ para bɪsɪ mɔllɪ boto, a yaa nal hʊ mɛ fa aa bɪ lɪɪ ʊ bala hal, ba ta ko sabɪ ʊ feŋ we lohaana teŋ hʊ tɪyaŋ.
10 Ʊ maga dɪ ʊ yaa nal ba aa yɪrɪ ʊ feŋwelii rɛ, ka nala kɪ tɪya ʊ gyɪrɪma akuu gɛɛ hʊ ʊ fa aa deŋ ʊ biisi nyuu tɪyaŋ, abee gɛɛ ʊ fa aa deŋ nɪhʊwala weliŋ, abee gɛɛ ʊ fa aa tʊma kɪ tɪya Wɪɪsɪ nala, abee gɛɛ ʊ fa aa pɛ nala hʊ aa we tʊwara tɪyaŋ, abee gɛɛ ʊ fa aa kpaa ʊ tɪɪ we wɪyaaweliye iriŋ iriŋ buloŋ yayɪ tɪyaŋ.
11 Amɛ dɪ lohaaŋ buloŋ nɛ ha ko yaa halʊllɪ, ba ta ko sabɪ ʊ feŋ kɪ we lohaana teŋ hʊ tɪyaŋ. Beewɪya dɪ baala wɪya rɛ ko kyɪl ʊ te gɛɛ hʊ ʊ aa kpaa ʊ tɪɪ tɪya Krisita, ʊ bɪl aa kɪ kyɛ dɪ ʊ yala rɛ.
12 Ɛɛ yaŋ daga nɪɪ ba vɪya wɪɪ hʊ ba fa aa laa sɪya we nyʊwa anɪɪ ba sɪ yaa hʊ ta rɛ gɛɛ. Ɛɛwɪya Wɪɪsɪ sɪ dɔgɪsɪ ba.
13 Ɛɛ mɛ dʊŋ daa. Ba bɪl aa bee laa di ba tʊŋ tʊŋ buloŋ aŋ gɔllɪ kɪ gbɛ nala dɪɪsɪ. Wɪɪ hʊ yaŋ aa marɪ bɔmɔ rɛ yaa, ba aa kɪ gʊnnɪ hagaaha rɛ, a gɔllɪ kpa ba nyʊʊsɪ we nala wɪya tɪyaŋ a kɪ basɪ wɪya hʊ aa bɪ maga dɪ ba kɪ basɪ.
14 Ɛɛ wɪya, dɪ ŋ kɛ dʊŋ nɛ ŋ aa baa dɪ lohaana hʊ ha aa yaa halʊlla, ba yal balama, a lʊl biisi, aŋ kɪ deŋ ba dɪya nala nyuu weliŋ. Dɪ á dɔmɔ ta naa ŋmanɪɪ a basɪ wɪbɔŋ buloŋ á lugo tɪyaŋ.
15 Beewɪya lohaana badɔmɔŋ kɛ foŋ vɪya Krisita tɪŋɪɪ rɛ aŋ mɪɪgɪ mʊ kɪ tɪŋ Sɪtaanɪ.
16 Dɪ haaŋ buloŋ aa yaa Krisitabiye rɛ ko kaŋ lohaana ʊ dɪya tɪyaŋ, ʊ maga dɪ ʊ kɪ deŋ ba nyuu rɛ aŋ ta leŋ dɪ ba mɪɪgɪ yaa kyʊga tɪya Krisitabiisi hʊ buloŋ. Dɪ gɛɛ leŋ dɪ Krisitabiisi hʊ mɛ wuwo kyiyeli kɪ deŋ lohaana hʊ aa bɪ kaŋ nala ba kɪ deŋ ba.
17 Sɪlaala hʊ mɛ aa tʊŋ ba tʊma weliŋ, ʊ maga dɪ Krisitabiisi hʊ buloŋ kɪ tɪya ba gyɪrɪma rɛ aŋ kɪ tuŋ ba weliŋ. Amarɪkpatɪya ba nala hʊ aa yaa sɪfɪyaŋ a kɪ basɪ Wɪɪsɪ wɪya aŋ kɪ daga nala mɛ.
18 Beewɪya ba saba Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa,
“Dɪ ɪ ko kaŋ nʊhʊ kɪ ŋmaa mɪya, ʊ bɪ maga dɪ ɪ vʊwa ʊ nyʊwa tɔ.”
Ba bɪl saba rɛ anɪɪ tʊŋtʊnnɪ buloŋ maga dɪ ʊ kaŋ ʊ tuno rɛ.
19 Dɪ nal lɛ kpaa kyogisi a tɪya sɪlaal, ta gyegili nɪɪ tɪɪna nyʊwa, see dɪ ba yaa nala balɪya koo boto a yaa wɪɪ hʊ daŋsɪya.
20 Dɪ nal buloŋ nɛ ko yaa wɪbɔŋ, basɪ ʊ tɪɪna sɪya wɪya tɪya ʊ Krisitabiisi hʊ sɪɪ tɪyaŋ, dɪ gɛɛ kpa kambɪŋ we nɪkaalɪya hʊ.
21 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ abee Yesu Krisita abee malɪkasɪ hʊ ʊ aa lɪya sɪya tɪyaŋ, ŋ aa sʊla ɪ abee sɪfɪyasɪ dɪ ɪ tɪŋ wɪya no buloŋ ŋ aa basɪ kɪ tɪya ɪ. Kpa nal buloŋ dɪ ba yaa kɪdɪgɪ ɪ lee aŋ ta kɪ lugisi nala ɪ wɪyaalɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
22 Fɪyɛlɪ ɪ sɪya, a ta pese kpa ɪ nosi dɔbɔ nal tɪyaŋ a lɪɪ ʊ dɪ ʊ tʊŋ Wɪɪsɪ tʊma. Ta kpaa ɪ noŋ pɛ nal buloŋ wɪbɔŋ wɪkanɪya tɪyaŋ. Kaŋ ɪ tɪɪ weliŋ, a ta leŋ dɪ bisiŋ buloŋ mal ɪ.
23 Ta kɪ nyʊwa nɪɪ dʊŋ. Amɛ nyʊwa sɪŋ mʊhʊ mʊhʊ kɪ pɛ, akuu ɪ luwol aa kɪ wɪɪ saŋa buloŋ wɪya.
24 Nala badɔmɔŋ wɪbɔmɔ bɪ kaŋ faŋɪɪ, ɛɛwɪya ka dɪ ba gba na di ba sarɪya nal buloŋ aa gyɪma nɪɪ ba laa kyogisi rɛ. Nala badɔmɔŋ wɪbɔmɔ kɛ aa faŋa rɛ amɛ maakyiye kɪdɪgɪ rɛ ba sɪ lɪɪ lɪgyalɪɪ.

25 Ɛɛ tıı rɛ, wıweliye mɛ bı kaŋ faŋıı, koo dı ba yaŋ faŋa mɛ, ka ba sı maakyiye lıı lıgyalıı.

6

1 Nala hʊ buloŋ aa yaa yosi, ʊ maga dı ba kı tıya ba tımma gyırıma rɛ wıı buloŋ tıyaŋ, dı nal buloŋ ta naa ŋmanıı a kyogi Wıısı feŋ koo á wıdagıya hʊ.
2 Yosi tımma hʊ aa yaa Krisitabiisi ʊ bı maga dı ba yosi kpa sıı gyʊʊ ba, akuu ba buloŋ aa yaa nımmabalıya Krisita tıyaŋ wıya. Ʊ gba yaŋ maga dı ba marı tʊŋ weliŋ kı tıya ba rɛ, beewıya nala hʊ aa di ba tʊma hʊ tɔnɔ yaa Krisitabiisi rɛ a yaa ba nikyooliye mɛ. Timoti, wıya no rɛ ı maga dı ı kpa kı daga ba aŋ kı kpaanı ba dı ba kı yaa ba.

Wınyıyɛl ŋmanıı dıdagıla abee wıtıı ŋmanıı dıdagıla

3 Dı nal kıdıgı buloŋ nɛ ko kı daga wıdʊŋsı Wıısı ŋmanıı tıyaŋ, dı ba bee wıtıı hʊ á Tıına Yesu Krisita aa daga ma, abee á wıkyʊwal ŋmanıı hʊ á aa tıŋ bı yaa kıdıgı,
4 ʊ tıına aa daga ʊ tıı rɛ, aŋ bı gyıŋ wıı buloŋ. Ʊ tıına kaŋ hakılbɔŋ nɛ a kyo nyʊʊtaaduwo kıŋkaŋ aŋ kuu wıtɔɔnı wıya kı kaa kaası. Nyɛ aa leŋ nala kaŋ tıhɔllı rɛ abee dɔmɔŋ, a bee na dɔmɔŋ sıı, aŋ we wıbɔŋlɔrını tıyaŋ bası kı tʊʊsı dɔmɔŋ, a kı yaa dɔmɔŋ sige mɛ.
5 Nala no nyuni bıl bee tıma, ɛɛ rɛ tıŋ ba aa kaŋ wıya kı tarı bee dɔmɔŋ saŋa buloŋ gɛɛ. Ba bıl bı kaŋ wıtıı buloŋ. Ba aa bıını anıı wıkyʊwal yaa molbi-kyɛ naaŋ kıdıgı rɛ.
6 Amɛ dı nal sıı rɛ aa su kıŋ hʊ ʊ aa kana, ɛɛ kɛ ʊ tıına Wıısı kyʊwalıı mɛ aa kaŋ tɔnɔ rɛ ʊ tıya ʊ,
7 beewıya á bı kaŋ kıŋ buloŋ ko dʊnıya. Ɛɛ wıya, á bıl bı sı kaŋ kıŋ buloŋ mɛ lıı dʊnıya no tıyaŋ.
8 Ɛɛ wıya, dı ámaa rɛ kaŋ kıdiiliye abee gannı, ʊ maga dı á leŋ dı ba maga ma rɛ.
9 Amɛ nala hʊ aa kyɛ dı ba kaŋ kına dʊnıya no tıyaŋ, Sıtaanı aa wuwo mʊrı ba we wıbɔmɔ iriŋ buloŋ yayı tıyaŋ nɛ, a leŋ ba bambugi wıkyɛɛlıya hʊ aa kyogi ba bırımı barıgı a kaŋ ba. Ba wıkyɛɛlıya no aa ko tarı ba mʊ we yalmıı abee kyogisi tıyaŋ nɛ.
10 Dı nal lɛ kyo molbiye, wıbɔŋ iriŋ buloŋ tuwo ʊ bı sı yaa dı ʊ na molbiye. Nala badɔmɔŋ kpaa ba haahii buloŋ we molbiye kyɛyı tıyaŋ nɛ, a kpa ba Wıısı laadii ta, ɛɛ leŋ tʊwarı-gyamaa gyʊʊ ba, tıkyogi leŋ ba bembiye bori.

Pɔɔl bası wıya kyagılı Timoti

11 Amɛ ı kɛ aa yaa Wıısı nal wıya, ı maga dı ı lıı ı tıı wıya no buloŋ tıyaŋ nɛ. Leŋ dı ı sıı fıyɛsı dı ı yaa tıpʊlʊŋ tıına Wıısı sıya tıyaŋ, a kı tıŋ Wıısı ŋmanıı, a laa ʊ di weliŋ, a kyo nala, a kaŋ mala aŋ pɛ kaŋ sıfıyala nala sıya tıyaŋ.
12 Kı lʊga lʊgʊ-welii hʊ ı aa lʊgı akuu ı aa laa Yesu Krisita di wıya. Kaŋ weliŋ a mʊ na mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii, beewıya mııbol no wıya rɛ Wıısı yırı ı, saŋa hʊ ı aa suri ı nyʊwa nala sıya tıyaŋ a baa dı ı laa Wıısı di rɛ.
13 Wıısı, nal hʊ aa tıya kıŋ buloŋ mııbol sıya tıyaŋ nɛ ŋ sıŋ abee Yesu Krisita, laataal hʊ gyı aa sıŋ nıhıyawʊ hʊ ba aa yırı Pɔŋtiyo Pilato sıya tıyaŋ bası wıtıı saŋa hʊ ba aa di ʊ sarıya hʊ. Wıı hʊ ŋ aa kpaa kı tıya ı rɛ nyɛ:
14 Kaŋ wıya no buloŋ weliŋ abee tıdıgı aŋ ta kaŋ wıkyogii buloŋ a mʊ pele kyɛɛ hʊ á Tıına Yesu Krisita aa sı mııgı ko.
15 Wıısı rɛ sı leŋ dı Yesu ko saŋa hʊ Wıısı tıı aa naa dı ʊ maga tıyaŋ. Wıısı dʊŋ nɛ yaa nal hʊ aa maga dı á kı dannı ʊ. Ʊ dʊŋ nɛ yaa dee buloŋ Tıına a kı deŋ kıŋ buloŋ abee lee buloŋ. Ʊ rɛ yaa kuworo buloŋ Kuwori abee nıbala buloŋ Nıbal.
16 Ʊ dʊŋ nɛ bee sʊba, a we pʊlʊŋbal tıyaŋ, lee hʊ nal buloŋ aa bı sı wuwo mʊ. Nal buloŋ ha bı maakyiye na ʊ, nal buloŋ mɛ bı sı maakyiye na ʊ. Ʊ maga dı nala buloŋ kı tıya ʊ gyırıma rɛ. Ʊ rɛ kaŋ dee maakyiye buloŋ. Amı.

17 Basɪ tɪya nala hʊ aa kaŋ kɪna dʊnɪya no tɪyaŋ abee sɪfɪyasɪ dɪ ba ta kɪ daga ba tɪɪ, a ta kpaa ba bayɪyɛla buloŋ we ba dʊwa tɪyaŋ. Beewɪya kɪna no bɪ sɪ we doŋ deŋdeŋ kɪ mʊ. Amɛ ba kpa ba bayɪyɛla we Wɪɪsɪ tɪyaŋ, ʊ rɛ aa tɪya ma á kɪkyɛɛlɪya buloŋ ʊ bɔnyɛ tɪyaŋ dɪ á kaŋ kɪ nɪɪ sʊma.
18 Basɪ tɪya ba weliŋ dɪ ba kaŋ ba kɪna hʊ kɪ yaa wɪweliye, a leŋ dɪ ba wɪyaaweliye yayɪ marɪ yʊga aŋ ta kaŋ bɔŋ koo sɪɪ.
19 Dɪ ba aa rɛ aa yaa nyɛ, ba tɪɪ rɛ ba kyɛ kɪna biŋ kɪ pɔ maakyiye gɛɛ, ka dɪ ba maakyiye ko na mɪɪbol hʊ aa yaa mɪɪbol tɪɪ mɛ.
20 Timoti, wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa we ɪ nosi tɪyaŋ, kana ʊ weliŋ. Lɪɪ ɪ tɪɪ lɪɪ haŋ bambugi nyʊʊtaaduwo ŋmaala hʊ wɪbasɪya aa bee fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ. Ba aa bɪɪnɪ nɪɪ gyɪmaa rɛ ba aa kɪ daga, amɛ ba bambugiliŋ nɛ ba aa kɪ daga gɛɛ.
21 Nala badɔmɔŋ baa dɪ ba kaŋ gyɪmaa no rɛ, ka ɛɛ tɪɪ leŋ ba nyʊgɪsɪ Krisita laadii ŋmanɪɪ tɪyaŋ.
Wɪɪsɪ bɔnyɛ sɪ we ma buloŋ lee.

TEŊLIYA HƱ TIINA PƆƆL AA SABA TIYA TIMOTI

1-2 Mɪyaŋ Pɔɔl lɛ sabɪ teŋ no a kɪ tɪya ɪ Timoti ŋ biikyoolii. Á Tɪɪna Wɪɪsɪ kyɛrɪ tɪyaŋ nɛ ʋ lɪɪ ŋ dɪ ŋ yaa Yesu Krisita kpambɪya, aŋ tɪma ŋ dɪ ŋ gɔllɪ basɪ mɪɪbol hʋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa baa á sɪ kana akuu á bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, a tɪya nala. Á Kuwo Wɪɪsɪ abee á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba sikii-fá abee ba fɪyɛlʋʋ sɪ we ɪ lee.

Pɔɔl kyagɪlɪ Timoti dɪ ʋ kaŋ wɪtɪɪ

3 Ŋ aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ hʋ ŋ bee ŋ naabaala buloŋ aa tɪŋ abee tɪdɪgɪ aŋgyʋwasʋ rɛ. Saŋa kɛ buloŋ dɪ mɪyaŋ nɛ ko kɪ kyʋwalɪ Wɪɪsɪ, ŋ aa kɪ liisi ɪ wɪya rɛ.

4 Dɪ mɪyaŋ nɛ liisi gɛɛ hʋ ɪ gyɪ aa wɪɪ sɪnɪɪl saŋa hʋ ŋ beel-ɪ aa ta dɔmɔŋ, ŋ aa kyo dɪ ŋ bɪl na ɪ rɛ a kpʋ yʋwaŋ.

5 Ŋ aa liisi gɛɛ hʋ ɪ aa laa Krisita wɪya di abee ɪ wɪtɪɪ buloŋ nɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ ɪ naha Lɔwɪsɪ abee ɪ naa Yunisi mɛ fa laa Krisita wɪya di. Ŋ gyɪma anɪɪ ɪ ha yaŋ sɪŋ gɛɛ tɪyaŋ nɛ.

6 Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ kɪ liisi ɪ dɪ ɪ kaŋ Wɪɪsɪ bɔnyɛ kɪŋ hʋ kɪ tʋma weliŋ. Bɔnyɛ kɪŋ hʋ ʋ gyɪ aa kpaa tɪya ɪ saŋa hʋ ŋ gyɪ aa kpaa ŋ nosi dɔbɔ ɪ tɪyaŋ, a kyʋwalɪ Wɪɪsɪ tɪya ɪ hʋ.

7 Beewɪya Wɪɪsɪ bɪ kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we á tɪyaŋ dɪ á kɪ fá kambɪŋ, amɛ ʋ kpa we á tɪyaŋ nɛ dɪ á kaŋ dee, a kaŋ kyori, aŋ gyɪŋ á tɪɪ kanɪɪ mɛ.

8 Ɛɛ wɪya, ta leŋ dɪ á Tɪɪna Yesu wɪya basɪɪ yaa ɪ hɪɪsɪ. Aŋ ta leŋ dɪ mɪyaŋ, nal hʋ ba aa kuu ʋ wɪya kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ wɪya mɛ yaa ɪ hɪɪsɪ. Amɛ Wɪɪsɪ dee tɪyaŋ ɪ mɛ kaŋ weliŋ, a na ɪ tʋwara tol akuu ɪ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʋ wɪya.

9 Wɪɪsɪ laa ma ta rɛ, a yɪrɪ ma dɪ á yaa ʋ nala. Ƴ bɪ kɪɪ nɪɪ á wɪyaalɪɪ kɪdɪgɪ buloŋ nɛ tɪŋ, amɛ Wɪɪsɪ tɪɪ bampaga abee ʋ bɔnyɛ tɪyaŋ nɛ ʋ tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ a laa ma ta. Ƴ vʋʋlɪ biŋ nɛ faafaa buloŋ anɪɪ ʋ sɪ yaa wɪɪ no tɪya ma, ka dʋnɪya na piili.

10 Amɛ nyɛ kɛ, Wɪɪsɪ tɪŋ á laataal Yesu Krisita koyi tɪyaŋ nɛ a daga ma ʋ bɔnyɛ. Krisita laa sʋʋ dee buloŋ nɛ, aŋ tɪŋ ʋ wɪweliye hʋ tɪyaŋ a daga ma ŋmanɪɪ hʋ á aa sɪ tɪŋa a kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii.

11 Wɪweliye no wɪya rɛ Wɪɪsɪ lɪɪ ŋ dɪ ŋ yaa kpambɪya, a basɪ ba kɪ tɪya nala, a kpa ba kɪ daga nala mɛ.

12 Ŋ aa basɪ wɪweliye no rɛ tɪŋ ŋ kɪ na tʋwara no. Amɛ abee tʋwara no ŋ aa naa buloŋ, ka hɪɪsɪ bɪ kana ŋ, beewɪya ŋ gyɪŋ nal hʋ ŋ aa laa di rɛ. Ŋ laa di rɛ anɪɪ ʋ aa wuwo ʋ deŋ wɪɪ hʋ ŋ aa kpaa we ʋ nosi tɪyaŋ weliŋ nɛ a mʋ pele kyɛɛ hʋ Yesu Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko.

13 Wɪya hʋ buloŋ ŋ fa aa daga ɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Ɛɛ wɪya, kaŋ ba weliŋ a kɪ tɪŋ ba. Laadii hʋ bee kyori hʋ ɪ aa kana akuu á bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ wɪya, yaa kuwokeri aŋ kaŋ gɛɛ weliŋ.

14 Wiyesi Welii hʋ aa we á tɪyaŋ dee tɪyaŋ, kaŋ wɪweliye hʋ Wɪɪsɪ aa kpaa we ɪ nosi tɪyaŋ weliŋ.

15 Ɪ gyɪma anɪɪ Krisitabiisi hʋ buloŋ aa lɪɪ Esɪya paalʋʋ fáá vɪya ŋ ta rɛ. Haalɪ Figyɛlusi abee Hɛmogyinisi buloŋ mɛ gba fáá vɪya ŋ ta rɛ.

16 Amɛ ŋ aa sʋl Wɪɪsɪ rɛ dɪ ʋ fá Onisifɔrɔsɪ abee ʋ dɪya nala buloŋ sikii, beewɪya saŋa hʋ ŋ gyɪ aa we nɪtɔdɪya tɪyaŋ, ʋ gyɪ ville ko fɪyɛlɪ ŋ bembii rɛ weliŋ. Ƴ gyɪ bɪ fáá hɪɪsɪ anɪɪ ba aa kana ŋ tɔ nɪtɔdɪya tɪyaŋ wɪya.

17 Ƴ gyɪ aa ko dɪ ʋ pele Roma paalʋʋ, ʋ gyɪ gɔllɪ kyɛ ŋ nɛ abee sɪfɪyasɪ a mʋ na ŋ.

18 Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ á Tɪɪna Krisita fá ʊ sikii kyɛɛ hʊ ʊ aa sɪ mɪɪgɪ ko. Ka ɪ tɪɪ mɛ naa
gɛɛ ʊ gyɪ aa kyiyeli ŋ nɛ saŋa hʊ ŋ gyɪ aa we Ɛfiso tɪyaŋ.

2

Kɪ tɪŋ Yesu Krisita abee wɪtɪɪ

1 Ŋ biye, kɪ sʊl Wɪɪsɪ dɪ ʊ tɪŋ Krisita bɔnyɛ tɪyaŋ a tɪya ɪ dee.
2 Wɪya hʊ buloŋ ɪ aa nɪya dɪ ŋ basa nɪgyamaa tɪyaŋ, ɪ mɛ kpa ba tɪɪ a daga nala
aa kaŋ wɪtɪɪ dɪ ba mɛ wuwo kpa ba a daga ba dɔŋtɪŋsɪ.
3 Ɪ aa yaa Yesu Krisita laalyuwol aa kaŋ wɪtɪɪ wɪya, kaŋ weliŋ a mɛ na ɪ tʊwara tol.
4 Laalyuwol buloŋ ha aa we yuwo tɪyaŋ, ʊ aa kɪ lʊga rɛ dɪ ʊ yuwo yuwo hʊ dɪ ʊ
nɪhɪyawʊ teŋ fɪyɛlɪ. Ɛɛ wɪya, ʊ bɪl aa bee kpa ʊ sɪya kɪ we wɪdʊŋsɪ tɪyaŋ.
5 Ɛɛ tɪɪ rɛ nala hʊ aa fá kɪ pagɪsɪ dɔmɔŋ mɛ. Dɪ kɪdɪgɪ buloŋ nɛ bɪ tɪŋ mɪrɪsɪ hʊ ba
aa biŋ tɪya ba fáyɪ hʊ tɪyaŋ, ʊ bɪ sɪ wuwo fá di.
6 Pɪparɪ hʊ mɛ buloŋ aa yaa sɪfɪyaŋ tɪɪna, ʊ rɛ maga dɪ ʊ laa sɪya di ʊ baga kɪna.
7 Kpa wɪya no ŋ aa basɪ kɪ tɪya ɪ a we ɪ nyuu tɪyaŋ a kɪ bɪɪnɪ beewɪya á Tɪɪna Yesu
sɪ suri ɪ hakɪla dɪ ɪ wuwo gyɪŋ ba memii weliŋ.
8 Ta yeŋŋe anɪɪ Wɪɪsɪ kyisi Yesu Krisita aa yaa Deviti doho nal sʊʊ tɪyaŋ nɛ.
Wɪweliye hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ŋ, ŋ kɪ basɪ rɛ gɛɛ.
9 Wɪweliye no basɪɪ rɛ tɪŋ ŋ kɪ na tʊwara nyɛ, ba paalɪ vʊwa ŋ abee kyɔrʊmɔ anɪɪ
ŋ aa yaa wɪbɔŋyaal. Amɛ ba bɪ sɪ wuwo kaŋ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ kɛ vʊwa.
10 Ɛɛwɪya, dɪ wɪɪ buloŋ aa yaa ŋ mɛ, ka ŋ aa kaŋ mala rɛ akuu nala hʊ Wɪɪsɪ aa
lɪya wɪya, dɪ Wɪɪsɪ tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ a laa ba mɛ ta dɪ ba we Wɪɪsɪ lee, a na ʊ
gaŋdarɪ hʊ aa we doŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.
11 Wɪɪ no ŋ aa basɪ kɪ tɪya ma yaa wɪtɪɪ rɛ,
Dɪ á bee Yesu buloŋ nɛ sʊba, ɛɛ kɛ,
á beel-ʊ buloŋ mɛ rɛ bɪl sɪ kaŋ mɪɪbol.
12 Dɪ ámaa rɛ kaŋ mala,
á beel-ʊ buloŋ nɛ sɪ di ʊ koro hʊ.
Dɪ ámaa rɛ baa á bɪ gyɪŋ Yesu,
ʊ mɛ sɪ maakyiye baa dɪ ʊ bɪ gyɪŋ ma.
13 Dɪ ámaa rɛ bee tɪŋa ʊ abee wɪtɪɪ,
ʊ kɛ ha kaŋ wɪtɪɪ rɛ,
beewɪya ʊ bɪ sɪ wuwo mʊrɪ ʊ tɪɪ.

Wɪɪsɪ tʊŋtʊnnɪ hʊ tʊma aa fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ

14 Basɪ tɪya Krisitabiisi hʊ buloŋ anɪɪ ba ta ko kɪ yeŋŋi wɪya no kɪdɪgɪ buloŋ, aŋ
kʊrɪsɪ ba dɪgɪna abee sɪfɪyasɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ dɪ ba leŋ nyʊʊtaaduwo wɪbasɪɪ bee
dɔmɔŋ. Beewɪya wɪya no bɪ kaŋ tɔnɔ kɪdɪgɪ buloŋ tɪya nala hʊ aa nɪɪ ba see kyogisi
dʊŋ.
15 Yaa ɪ sɪfɪyaŋ buloŋ dɪ Wɪɪsɪ laa ɪ we anɪɪ ɪ yaa tʊŋtʊnnɪ hʊ tʊma aa fɪyɛl ʊ teŋ
nɛ, a yaa tʊŋtʊnnɪ hʊ aa bɪ kaŋ wɪɪ buloŋ aa sɪ leŋ dɪ hɪɪsɪ kana ɪ ɪ tʊma tʊmɪɪ tɪyaŋ,
a yaa nal hʊ aa daga Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ mɛ ʊ bʊwaŋ.
16 Lɪɪ ɪ tɪɪ lɪɪ wɪya hʊ aa bee fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ basɪɪ tɪyaŋ. Beewɪya wɪya no aa leŋ
nala marɪ kpa ba hal yɪya Wɪɪsɪ rɛ.
17 Nala no iriŋ wɪdagɪya aa pɪsa gɛɛ rɛ anɪɪ naawal aa kpa nal naŋpʊŋ buloŋ di
gɛɛ. Hamineyo abee Filetusi rɛ yaa nala no badɔmɔŋ.
18 Nala no balɪya nyʊgɪsa wɪtɪɪ hʊ ŋmanɪɪ tɪyaŋ nɛ, aŋ kaŋ nala hʊ aa laa Yesu
wɪya di badɔmɔŋ mɛ hakɪllɪ kɪ vʊgɪmɪ abee wɪya hʊ ba aa basɪ tɪyaŋ. Beewɪya ba
aa daga nala rɛ anɪɪ saŋa hʊ nala aa sɪ sii sʊʊ tɪyaŋ teŋ para rɛ.

19 Amɛ Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ kɛ sɪna gɛɛ rɛ anɪɪ gyememiduwo aa bɪ sɪ maakyiye gyigisi.
Wɪɪ hʊ ba aa saba ʊ tɪyaŋ nɛ nyɛ: "Á Tɪɪna Wɪɪsɪ gyɪŋ nala hʊ aa yaa ʊ nala rɛ," a
bɪl baa, "Nal hʊ buloŋ aa baa ʊ yaa ʊ nal, ʊ tɪɪna maga dɪ ʊ leŋ wɪbɔmɔ yayɪ rɛ."
20 Dɪɪbal kɛ buloŋ tɪyaŋ, kɪdigbaŋsɪ iriŋ iriŋ buloŋ nɛ aa we doŋ. Badɔmɔŋ aa yaa
salma kɪmarɪya rɛ, badɔmɔŋ yaa sɪlbasɪ, badɔmɔŋ mɛ yaa daasɪ kɪmarɪya, badɔmɔŋ
mɛ yaa kyʊl kɪmɔɔlɪya. Ba aa kpa gbaŋsɪ no badɔmɔŋ biŋ nɛ a kaŋ kɪ we kɪdiiliye
kyɛbala kyɛɛ dʊŋ, aŋ kaŋ badɔmɔŋ mɛ kɪ we kɪdiiliye kyɛɛ kɛ buloŋ.
21 Ɛɛ tɪɪ rɛ dɪ nal lɛ lɪɪ ʊ tɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ kana ʊ tɪɪna kɪ tʊŋ ʊ sɪfɪyaŋ
tʊma dʊŋ. Beewɪya ɛɛ daga nɪɪ Wɪɪsɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ a bɪ kaŋ bisiŋ buloŋ
ʊ sɪya tɪyaŋ. Ɛɛ wɪya, ʊ yaa siri rɛ dɪ Wɪɪsɪ kana ʊ tʊŋ tʊŋweliye kɛ iriŋ buloŋ.
22 Lɪɪ ɪ tɪɪ a lɪɪ wɪbɔmɔ hʊ bapʊwasɪya bee hatoliye aa kɪ yaa tɪyaŋ. Amɛ ɪ bee
nala hʊ aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ abee ma tɪdɪgɪ buloŋ maga dɪ ma kaŋ tɪpʊlʊŋ nɛ a sɪŋ ma
laadii tɪyaŋ weliŋ a kaŋ kyori abee nyʊʊdɪgɪ.
23 Ta kpaa ɪ tɪɪ kɪ mal nala hʊ aa kaŋ nyʊʊtaaduwo laama, beewɪya ɪ tɪɪ gyɪma anɪɪ
kaasɪ rɛ yaa wɪya no kateŋ.
24 Ka Wɪɪsɪ tʊŋtʊnnɪ mɛ bɪ maga dɪ ʊ kɪ kaa kaasɪ. Ʊ maga dɪ ʊ kaŋ bɔnyɛ bee nal
buloŋ nɛ, a wuwo kɪ daga nala weliŋ, aŋ kaŋ kenyiri mɛ.
25 Ʊ maga dɪ ʊ kpa sɪfɪyala rɛ a daga wɪya sɪya a kɪ tɪya nala hʊ aa bɪ sɪŋ ʊ wɪɪ
tɪyaŋ. Kapuwo kyɛɛ kɪdɪgɪ Wɪɪsɪ sɪ suri ba sɪya dɪ ba bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ a
ko gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ.
26 Nyɛ rɛ sɪ leŋ dɪ ba bɪrɪmɪ ba hakɪllɪ a marɪ kaŋ wɪgyʊŋ a kaŋ ba tɪɪ lɪɪ Sɪtaanɪ
barɪgɪ hʊ tɪyaŋ, beewɪya ʊ fa bara kaŋ ba rɛ, a leŋ ba kɪ tɪŋ ʊ kyɛrɪ.

3

Saŋa hʊ dʊnɪya tenii aa sɪ ko kpaga nala sɪ vɪya Wɪɪsɪ tɪŋɪɪ

1 Ŋ biye, laa wɪɪ no biŋ nɪɪ aa bee kyuwori doŋ: Saŋa hʊ dʊnɪya tenii aa sɪ ko
kpaga, ba sɪ lɔrɪ kɪŋkaŋ a tɪya nala.
2 Beewɪya nala sɪ kyɪl ba tɪɪ abee molbiye dʊŋ wɪya. Nala sɪ kɪ daga ba tɪɪ aŋ kaŋ
ba tɪɪ kɪ gyɪgɪsɪ, ka dɪ nyʊʊsɪma dʊŋ yaa ba kʊʊ bee dɪsɪ. Ba bɪ sɪ kɪ nɪɪ ba kuwoma
bee ba nɪmma nyʊwa. Nala sɪ yaa kaŋdogɪlo, a bɪ sɪ kɪ fá Wɪɪsɪ mɛ gba.
3 Nala bɪ sɪ kaŋ kyori, a bɪ sɪ kpa wɪya kɪ kyɛ dɔmɔŋ. Ba sɪ kɪ kyogi dɔmɔŋ fene,
a bɪ sɪ gyɪŋ ba tɪɪ kanɪɪ, nala sɪ bɔmɔ anɪɪ naakyige, aŋ ha haasɪ wɪɪ buloŋ aa yaa
wɪwelii mɛ.
4 Ba sɪ kɪ lɪɪ dɔmɔŋ hala, a bɪ sɪ kɪ yaa wɪya bee ba hakɪllɪ, aŋ kɪ daga ba tɪɪ kɪŋkaŋ,
a kyo ba dʊŋʊ wɪyaalɪya a te Wɪɪsɪ.
5 Ba aa kɪ yaa wɪya gɛɛ anɪɪ ba aa kyʊwalɪ Wɪɪsɪ, amɛ wɪtɪɪ tɪyaŋ, ba bɪ laa di anɪɪ
Wɪɪsɪ kaŋ wɪɪ buloŋ dee rɛ. Ta leŋ dɪ ɪ bee nala no iriŋ pɛ wɪɪ buloŋ.
6-7 Nala no badɔmɔŋ aa lʊwɔlɪ gyʊʊ nala dɪɪsɪ rɛ, a mʊrɪ haana hʊ hakɪllɪ aa muro
a laa ba hakɪllɪ tɪŋa. Haana no iriŋ tɪɪ wɪbɔmɔ ba aa yaa aa vʊwa ba rɛ, ka ba kɪ tɪŋ
ba teŋbii wɪkyɛɛlɪya iriŋ yʊga tɪyaŋ. Haana no aa kɪ lʊga rɛ dɪ ba gʊnnɪ wɪya saŋa
buloŋ amɛ ba ha bɪ maakyiye wuwo gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ.
8 Ɛɛ hʊ Gyaanisi bee Gyambɪrɪsɪ gyɪ aa yaŋ bɪ sɪŋ Moosi kɪŋ tɪyaŋ. Ɛɛ tɪɪ rɛ nala
no mɛ bɪ sɪŋ gbala wɪtɪɪ hʊ. Nala no nyuni bee tɪma, ba aa fugo nyɪya wɪya baa ba
laa Krisita wɪya di rɛ.
9 Amɛ ba bɪ sɪ wuwo yaa gɛɛ mʊ sɪya, beewɪya nal buloŋ sɪ na ba bambugiliŋ anɪɪ
gɛɛ hʊ gyɪ aa puu Gyaanisi bee Gyambɪrɪsɪ.

Pɔɔl basɪ wɪya kyagɪlɪ Timoti

10 Amɛ ı kɛ gyıŋ ŋ wıdagıya abee ŋ wıyaalıya abee wıı hʊ aa kyılı ŋ, ŋ mııbol no tıyaŋ buloŋ nɛ. Ɪ gyıŋ ɛɛ ŋ aa laa Wıısı di rɛ, a gyıŋ gɛɛ ŋ aa kaŋ kenyiri mɛ. Ɪ gyıŋ gɛɛ ŋ aa kyo nala rɛ, a bıl gyıŋ gɛɛ ŋ aa kaŋ mala mɛ.
11 Ɪ gyıŋ gɛɛ ba aa dɔgısı ŋ nɛ abee gɛɛ ŋ aa naa tʊwara. Ɪ gyıŋ wıya hʊ iriŋ aa puu ŋ nɛ Aŋtiyɔki bee Ikoniya bee Lisitira buloŋ tıyaŋ. Ba gyı dɔgısı ŋ nɛ weliŋ, ka ŋ ha kaŋ kenyiri. Amɛ ŋ Tıına Wıısı lıı ŋ nɛ ba buloŋ tıyaŋ.
12 Ŋ aa kyɛ dı ı gyıma rɛ anıı nal hʊ buloŋ aa laa Yesu Krisita wıya di, a kı kyɛ dı ʊ tıŋ Wıısı ŋmanıı weliŋ, ba sı dɔgısı ʊ.
13 Amɛ nıbɔmɔ abee nala hʊ aa gɔllı kı mʊrı nala, ba wıbɔmɔ sı marı lɔrı. Ba sı marı kı mʊrı nala dı nala mɛ kı mʊrı ba.
14 Amɛ ı kɛ ha kı yaa sıfıyaŋ, aŋ kaŋ wıya hʊ ı aa gʊnna a laa di mɛ weliŋ, beewıya ı gyıŋ nala hʊ lee ı aa gʊnnı wıya no rɛ.
15 A piili ı biibiri tıyaŋ buloŋ, ı gyıŋ wıya hʊ aa we Wıısı Teŋ tıyaŋ nɛ. Ɪ gyıma anıı wıya no rɛ wuwo tıya ı wıgyʊŋ, a leŋ ı laa Yesu Krisita wıya di, ʊ laa ı ta.
16 Wıısı teŋ wıı buloŋ lıı Wıısı lee rɛ. Wıısı rɛ kpaa ʊ Wiyesi Welii hʊ a we nala tıyaŋ ba sabı ba. Wıısı teŋ aa daga nala wıtıı ŋmanıı rɛ. Dı nal lɛ yaa wıı kyogi, ʊ aa daga ʊ wıı hʊ ʊ aa yaa kyogi rɛ, a bıl wuwo daga ʊ ŋmanıı hʊ aa maga dı ʊ kı tıŋa, a wuwo daga ʊ gɛɛ ʊ aa sı wuwo yaa a kaŋ tıpʊlʊŋ Wıısı sıya tıyaŋ.
17 Nyɛ rɛ sı leŋ dı Wıısı tʊŋtʊnnı wuwo sıŋ kpaŋkpaŋ a wuwo tʊŋ tʊŋweliye iriŋ kɛ buloŋ.

4

Kı bası Wıısı Wıweliye hʊ saŋa buloŋ

1-2 Saŋa hʊ Krisita aa sı mııgı ko abee ʊ koro, ʊ sı di weye abee sʊʊnı buloŋ sarıya. Ɛɛ wıya, á Tıına Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita sıya tıyaŋ, wıı hʊ ŋ aa kpaa kı tıya ı rɛ nyɛ, yaa siri saŋa buloŋ dı ı bası Wıısı wıweliye hʊ, ka dı nal lɛ ko yaa wıı kyogi bası ʊ tıına sıya wıya tıya ʊ, aŋ kı daga ba ŋmanıı hʊ aa maga dı ba kı tıŋa, aŋ kpa kenyiri bee sıfıyala a bası wıya kı polli ba tenni.
3 Beewıya saŋa kıdıgı sı ko pele dı nala bı sı yaa siri dı ba gyegili nıı Krisita wıtıı hʊ. Amɛ ba sı kı tıŋ ba tıı hakıllı wıkyɛɛlıya tıyaŋ, a gɔllı kı kyɛ dıdagıla yʊga dı ba daga ba wıya hʊ ba tıı aa kyɛ dı ba nıı.
4 Ba bı sı kyo dı ba gyegili nıı wıtıı hʊ, ka dı ba mııgı kpa ba hakıllı buloŋ we wıya hʊ aa yaa mʊla tıyaŋ.
5 Amɛ ı kɛ, ʊ maga dı ı gyıŋ kaŋ ı tıı rɛ weliŋ wıı buloŋ tıyaŋ. Dı tʊwara rɛ ko gyʊʊ ı mɛ, kaŋ mala, a kı bası Wıısı Wıweliye hʊ, aŋ kı tʊŋ tʊma hʊ buloŋ Wıısı aa kpaa we ı nosi tıyaŋ dı ı tʊma akuu ı aa yaa Wıısı tʊŋtʊnnı wıya.
6 Ŋ bası wıı no kı tıya ı rɛ beewıya saŋa hʊ Wıısı aa sı leŋ dı ŋ mııbol teŋ dʊnıya no tıyaŋ pele rɛ. Ʊ kıı gɛɛ anıı ba aa kpaa ŋ kı lıı wıısʊlıı.
7 Yuwo hʊ tıyaŋ Wıısı aa kpaaŋ we, ŋ yuwo lıı rɛ. Ŋ fáá maga gɛɛ hʊ ʊ aa baa ŋ fá maga rɛ. Ŋ ha kaŋ wıya hʊ ŋ aa laa di mɛ weliŋ nɛ abee wıtıı.
8 Lagılagı no, á Tıına Krisita sarıdiil hʊ aa kaŋ wıtıı, ʊ marı tıpʊlʊŋ kuworinyupugi bine ŋ nɛ dı ʊ kpa siili ŋ kyɛɛ hʊ ʊ aa sı mııgı ko. Ŋ dʊŋ mɛ yaŋ daa ʊ sı yaa gɛɛ tıya amɛ abee nala hʊ buloŋ aa gyegili ʊ mııgı koyi.

Pɔɔl sʊl Timoti dı ʊ yaa wıya badɔmɔŋ tıya ʊ

9 Yaa ı kuwokeri buloŋ aŋ ko ŋ lee lagı.
10 Beewıya Diması aa kyo dʊnıya wıkanıya wıya, ʊ vıya ŋ ta rɛ aŋ fá mʊ Tesaloniika. Kiresikɛŋ mɛ mʊ Galetiya paalʊʊ rɛ, ka Titusi mɛ mʊ Dalmaatıya paalʊʊ.
11 Luka dʊŋ nɛ ha we ŋ lee daha. Dı ı rɛ ko kı ko ŋ lee, pɛ kaŋ Maakı mɛ kı ko, beewıya ʊ kaŋ kyiyelii tıya ŋ nɛ ŋ tʊma tıyaŋ.

12 Ŋ tɪŋ Takikusi rɛ ʊ mʊ Ɛfiso.
13 Ŋ gyɪ leŋ ŋ gabal hʊ ta Kaapusi lee rɛ Turowasɪ tɪyaŋ. Dɪ ɪ ko kɪ ko, laa ko tɪya
ŋ. A paa ŋ tenni hʊ mɛ pɛ kaŋ kɪ ko, amarɪkpatɪya tenni hʊ ba aa kaŋ teŋtɪgɪsɪya
marɪ hʊ.
14 Lugil hʊ ba aa yɪrɪ Alizaŋda gyɪ kpʊʊ ŋ nɛ kɪŋkaŋ. Wɪɪ hʊ ʊ aa yaa ŋ, Wɪɪsɪ dʊŋ
nɛ sɪ tun-ʊ.
15 Ɪ tɪɪ mɛ kɪ gyɪma ʊ wɪya weliŋ, beewɪya saŋa hʊ á gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya ʊ gyɪ
kpaa nyʊʊtaaduwo kyeŋ ma rɛ weliŋ.
16 Saŋa hʊ tɪyaŋ ba gyɪ aa piile dɪ ba di ŋ sarɪya, nal buloŋ gyɪ bɪ sɪŋ ŋ hal. Ba
buloŋ gyɪ fáá vɪya ŋ ta rɛ. Amɛ ŋ aa sʊl Wɪɪsɪ rɛ dɪ ʊ leŋ wɪɪ tɪya ba.
17 Amɛ á Tɪɪna Yesu Krisita gyɪ sɪŋ ŋ hal lɛ, a tɪya ŋ dee ŋ wuwo basɪ Wɪɪsɪ wɪya
nala hʊ aa bɪ yaa Gyuuma buloŋ nɪɪ, aŋ lɪɪ ŋ sʊʊ bʊwa hʊ tɪyaŋ.
18 Á Tɪɪna Yesu Krisita sɪ lɪɪ ŋ wɪbɔŋ buloŋ tɪyaŋ, a pɔ ŋ weliŋ, a kana ŋ gyɪŋ mʊ
gyʊʊ ʊ koro hʊ tɪyaŋ wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Ʊ sɪ na dannɪɪ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ. Amɪ.

Kyʊwal kateŋse

19 Kyʊwalɪ Pirisila abee Akula tɪya ŋ, a kyʊwalɪ Onisifɔrɔsɪ abee ʊ dɪya nala buloŋ
mɛ.
20 Irasitu gyɪ mɪɪgɪ hɔŋ Koriŋti tɪyaŋ nɛ, aŋka ŋ leŋ Turofimɔsɪ mɛ ta Miletu tɪyaŋ,
beewɪya ʊ gyɪ bɪ kaŋ laaŋfɪya.
21 Yaa sɪfɪyaŋ aŋ ko daha, ka dɪ puwo na luri. Yubulusi abee Pudɛŋsɪ abee Liinusi
abee Kulodɪya, abee á nɪmmabalɪya Krisitabiisi hʊ buloŋ aa kyʊwalɪ ɪ.
22 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ sɪ we ɪ lee. Wɪɪsɪ bɔnyɛ sɪ we ma buloŋ lee.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
TITUSI

1 Mıyaŋ Pɔɔl lɛ sabı teŋ no a kı tıya ı Titusi. Ŋ yaa Wıısı tƱŋtƱnnı rɛ, a yaa Yesu
Krisita kpambıya mɛ. Wıısı rɛ lıı ŋ, a tıma ŋ dı ŋ ko pɛ nala hƱ Ʊ aa lıya tıyaŋ, dı ba
marı sıŋ ba laadii tıyaŋ, a leŋ dı ba gyıŋ wıtıı hƱ buloŋ aa we á wıkyƱwal ŋmanıı
hƱ tıyaŋ. Nyɛ rɛ sı leŋ dı ba kı yaa wıya hƱ aa kpaa ŋmanıı Wıısı sıya tıyaŋ.
2 Dı gɛɛ wuwo leŋ dı ba kaŋ bayıyɛla anıı ba sı kaŋ mııbol hƱ aa bı kaŋ tenii.
DƱnıya ha fa bı piili ka Wıısı gyı we nyƱwa anıı Ʊ sı kpa mııbol hƱ aa bı kaŋ tenii a
tıya nala. Wıısı mɛ yaŋ bee nyıya wıya. Wıısı wıtıı hƱ ba aa gyıma abee ba laadii
no buloŋ dɔbɔ ba bayıyɛla hƱ ba aa kana anıı Wıısı sı tıya ba mııbol hƱ aa bı kaŋ
tenni tıyaŋ nɛ.
3 Saŋa hƱ tıyaŋ Wıısı aa kyo rɛ, Ʊ kpa mııbol no wıya daga ma Ʊ wıweliye hƱ
tıyaŋ. Wıısı á laataal lɛ kpaa wıı no we ŋ nosi tıyaŋ, dı ŋ laa bası tıya nala.
4 Ŋ sabı teŋ no a kı tıya ı Titusi rɛ. Akuu á buloŋ aa laa Yesu wıya di wıya, ı yaa ŋ
biye tıı rɛ. Á Kuwo Wıısı abee á Laataal Yesu Krisita sı kyiyeli ı a leŋ dı ı hɔŋ abee
laaŋfıya.

Wıı hƱ Titusi aa maga dı Ʊ yaa Kiriti paalƱƱ tıyaŋ

5 Wıı hƱ aa tıŋ ŋ leme ı Kiriti paalƱƱ tıyaŋ nɛ yaa dı ı wuwo kaŋ wıya hƱ fa aa
maga dı a yaa ka á bı wuwo yaa, a pɛ pɛ dɔmɔŋ. Ka dı tɔɔ buloŋ tıyaŋ mɛ dı ı lıı
Krisitabiisi sılaala doŋ anıı ŋ aa daga ı gɛɛ.
6 Sılaal buloŋ maga dı Ʊ kaŋ gyogiweliye rɛ, a ta kaŋ wıkyogii buloŋ nala lee. Ʊ
maga dı tıına kaŋ hadıgı rɛ, ka Ʊ biisi mɛ buloŋ laa Yesu Krisita wıya di. Ʊ maga dı
Ʊ tıına kaŋ gyogiweliye rɛ, a ta leŋ dı nal buloŋ bası wıbɔŋ a mƱ kı tile Ʊ tıyaŋ, a ta
kı yaa wılaama koo a bee tıŋ nıhıyası nyƱƱsı.
7 Wıısı tƱŋtƱnnı-hıyawƱ buloŋ yaa nal hƱ Wıısı aa kpaa Ʊ tƱma we Ʊ nƱsı tıyaŋ
nɛ. Ɛɛwıya Ʊ bı maga dı Ʊ tıına kaŋ wıkyogii buloŋ nala sıya tıyaŋ. Ʊ bı maga dı
Ʊ kı daga Ʊ tıı, koo Ʊ yaa baaŋtoso tıına, koo Ʊ yaa sınyƱwal, koo Ʊ yaa nal aa kıı
girigiri koo nal hƱ aa kyo molbiye wıya kıŋkaŋ.
8 Amɛ Ʊ maga dı Ʊ tıına kı deŋ nıhƱwala nyuu weliŋ nɛ, a kyo wıweliye yayı dƱŋ.
Ʊ maga dı Ʊ gyıŋ Ʊ tıı kanıı rɛ, a yaa nıtıı mɛ. Ʊ maga dı Ʊ yaa tıpƱlƱŋ tıına rɛ, a ta
kaŋ bisiŋ buloŋ Wıısı sıya tıyaŋ, a gyıma Ʊ tıı kanıı weliŋ nala tıyaŋ.
9 Ʊ maga dı Ʊ tıına kaŋ Wıısı wıweliye hƱ aa kaŋ wıtıı weliŋ nɛ anıı á aa daga Ʊ
gɛɛ, a wuwo daga Ʊ dɔŋtıŋsı wıtıı hƱ ba kı tıŋa. Ʊ bıl maga dı Ʊ wuwo daga nala
hƱ aa bası wıya kı kyogi wıtıı hƱ á aa tıŋ, dı ba gyıma anıı ba wıdagıya hƱ bı yaa
wıtıı.
10 Ʊ maga dı ı kı yaa wıya no buloŋ nɛ, beewıya nala yƱga a we ma tıyaŋ doŋ a
kaŋ kalıŋbaanı, a bee kyɛ dı ba kı tıŋ nal buloŋ nyƱwa, aŋ gɔllı mƱrı nala kı baŋ
abee wıtɔɔnı basıı. Amarıkpatıya nala hƱ fa aa tıŋ Gyuuma wıkyƱwal ŋmanıı hƱ
aŋ mııgı ko laa Yesu wıya di.
11 Ʊ maga dı ba leŋ wıya hƱ buloŋ ba aa bası rɛ, beewıya ba aa daga wıya hƱ aa
bı maga dı ba kı daga rɛ, a leŋ gyaŋwuwo pilime nala kpa wıya hƱ ba aa laa di a kı
ta. Ba buloŋ mɛ yaŋ, molbiye wıya rɛ tıŋ ba kı yaa gɛɛ.
12 Kiriti tımma vƱgıl kıdıgı tıı gba gyı bası doŋ nala wıya rɛ a baa, Kiriti tımma
buloŋ yaa wınyıyɛla rɛ, a yaa nıbɔmɔ, a yaa nabolıŋ tımma, a yaa teŋwıı tımma mɛ.
13 Wıı hƱ Ʊ aa basa yaa wıtıı rɛ. Ɛɛwıya, nɔsı ba abee sıfıyası dı ba sıŋ wıtıı hƱ
ba aa laa di tıyaŋ weliŋ.

14 Bil basɪ tɪya ba dɪ ba ta kpaa ba nyuni we Gyuuma naabaala wɪkanɪya tɪyaŋ, a
ta kɪ tɪŋ nala hʊ aa vɪya Wɪɪsɪ wɪtɪɪ hʊ nyʊwa mɛ.
15 Nala hʊ aa kaŋ tɪpʊlʊŋ, kɪŋ buloŋ mɛ weliye rɛ ba lee. Amɛ bisiŋ tɪmma hʊ aa
bɪ laa Wɪɪsɪ wɪya di kɛ lee, kɪŋ buloŋ yaa kɪbɔŋ nɛ. Wɪtɪɪ rɛ, ba tɪsɪ bee ba hakɪllɪ
buloŋ nɛ birise. Ba bɪ gyɪŋ wɪbɔŋ buloŋ.
16 Ba aa basɪ anɪɪ ba gyɪŋ Wɪɪsɪ rɛ, amɛ ba wɪyaalɪya daga anɪɪ ba bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ.
Ba wɪyaalɪya lɔrɔ, ba bee nɪɪ nal buloŋ nyʊwa, ba paalɪ bɪ sɪ wuwo yaa wɪwelii buloŋ
mɛ.

2

Wɪtɪɪ hʊ aa maga dɪ ɪ kɪ daga Krisitabiisi hʊ

1 Amɛ ɪ Titusi kɛ maga dɪ ɪ kɪ daga wɪtɪɪ hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ nɛ.
2 Basɪ tɪya banɪhɪyasɪ hʊ aa we ma tɪyaŋ dɪ ba leŋ dɪ ba sɪya fɪyɛlɪ, a kaŋ
gyogiweliye, dɪ nala tɪya ba gyɪrɪma, a kaŋ ba tɪɪ weliŋ, a gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ ba aa laa di
weliŋ, a kyo nala, a kaŋ mala ba laadii tɪyaŋ.
3 Basɪ tɪya hanɪhɪyasɪ hʊ mɛ dɪ ba kɪ yaa wɪya hʊ aa daga anɪɪ ba aa fá Wɪɪsɪ rɛ. Ʊ
bɪ maga dɪ ba kɪ gaa nala hala, koo dɪ ba yaa sɪnyʊwala. Amɛ ʊ maga dɪ ba kɪ daga
wɪya hʊ aa weliye rɛ, dɪ gɛɛ wuwo leŋ
4 dɪ ba wuwo daga hatoliye mɛ dɪ ba kyo ba balama abee ba biisi,
5 a wuwo kaŋ ba tɪɪ weliŋ, a ta kɪ yaa wɪlaama, aŋ kɪ deŋ ba dɪya nala nyuu tɪyaŋ
weliŋ, a kaŋ bɔnyɛ, a kɪ tɪŋ ba balama nyʊʊsɪ weliŋ, dɪ nal buloŋ ta wuwo basɪ wɪbɔŋ
buloŋ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ lugo tɪyaŋ.
6 Basɪ gɛɛ tɪɪ tɪya bapʊwasɪya hʊ mɛ, abee sɪfɪyasɪ dɪ ba mɛ kaŋ ba tɪɪ weliŋ wɪɪ
kɛ buloŋ tɪyaŋ.
7 Ɪ Titusi, wɪɪ kɛ buloŋ tɪyaŋ, leŋ dɪ nala na ɪ wɪyaalɪya aa weliye dɪ ba kɪ tɪŋa.
Wɪya hʊ buloŋ ɪ aa dagɪ tɪyaŋ, leŋ dɪ ba na anɪɪ ɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ abee sɪfɪyasɪ.
8 Leŋ dɪ ɪ wɪbasɪya buloŋ yaa wɪtɪɪ, dɪ nal buloŋ ta wuwo kaŋ wɪɪ tarɪ ba tɪyaŋ.
Nyɛ rɛ sɪ leŋ dɪ hɪɪsɪ kaŋ nala hʊ aa bɪ sɪŋ ma kɪŋ tɪyaŋ, beewɪya ba bɪ sɪ na wɪbɔŋ
buloŋ á tɪyaŋ a basɪ.
9 Basɪ tɪya yosi mɛ dɪ ba kɪ tɪŋ ba tɪmma nyʊʊsɪ wɪɪ kɛ buloŋ tɪyaŋ, dɪ ba tɪmma
tenni fɪyɛlɪ ba nyuu tɪyaŋ. Ʊ bɪ maga dɪ ba laa wɪya kɪ basɪ ba nyʊʊsɪ tɪyaŋ.
10 Ba ta kɪ gaa ba tɪmma kɪna. Amɛ ba wɪyaalɪya buloŋ tɪyaŋ, ʊ maga dɪ ba leŋ dɪ
ba tɪmma laa ba di rɛ anɪɪ ba kaŋ wɪtɪɪ rɛ. Dɪ ba aa rɛ aa yaa gɛɛ, ɛɛ rɛ sɪ leŋ dɪ nal
buloŋ gyɪma anɪɪ á Laataal Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ yaa wɪya aa kaŋ tɪŋɪɪ rɛ.
11 Ʊ maga dɪ ba kɪ yaa wɪya no buloŋ nɛ, beewɪya á Tɪɪna Wɪɪsɪ kaŋ ʊ bɔnyɛ dagɪ
ma rɛ, dɪ ʊ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a laa nal buloŋ ta.
12 Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ bɔnyɛ no tɪyaŋ nɛ aa daga ma dɪ á vɪya wɪya hʊ aa bɪ kpaa ŋmanɪɪ
ʊ sɪya tɪyaŋ. A bɪl daga ma dɪ á ta kpaa á nyuu we dʊnɪya wɪkanɪya tɪyaŋ, amɛ ʊ
maga dɪ á gyɪŋ kaŋ á tɪɪ weliŋ nɛ, a kaŋ wɪtɪɪ mɛ, aŋ kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ dʊnɪya no
tɪyaŋ.
13 Á aa we dʊnɪya no tɪyaŋ nyɛ, á aa gyegili haŋ kyɛbal hʊ á Wɪɪbal abee á Laataal
Yesu Krisita, aa sɪ ko abee ʊ gaŋdarɪ rɛ.
14 Á wɪya rɛ tɪŋ ʊ sʊba, dɪ ʊ laa ma ta á wɪbɔmɔ buloŋ tɪyaŋ a pɪɪsɪ á bisiŋ buloŋ
ta, dɪ á yaa ʊ tɪɪ nala, a yaa nala hʊ aa kpaa ba nyuu we wɪweliye yayɪ dʊŋ tɪyaŋ.
15 Ɛɛwɪya, wɪya no rɛ maga dɪ ɪ kpa kɪ daga nala. Kpa Wɪɪsɪ dee hʊ ʊ aa kpaa tɪya
ɪ a basɪ teŋ polli wɪya kɪ tɪya ba, aŋ basɪ nala hʊ aa yaa wɪbɔmɔ mɛ sɪya wɪya kɪ
tɪya ba. Ta leŋ dɪ nal buloŋ kpa sɪɪ gyʊʊ ɪ.

3

Wɪya hʊ Krisitabiisi aa maga ba kɪ yaa

1 Bıl marı bası tıya Krisitabiisi hʊ anıı ʊ maga dı ba kpa ba tıı tıya ba sılaala rɛ
abee nala hʊ aa deŋ ba nyuu, a kı tıŋ ba nyʊwa, aŋ yaa siri dı ba yaa wıı kɛ buloŋ
aa weliye.
2 Bası tıya ba dı ba ta kı gaa nala hala. Ʊ bı maga dı ba kyo kaası, amɛ ʊ maga dı
ba leŋ ba bee nal buloŋ wıya weliye rɛ, a leŋ dı ba sıya fıyɛlı weliŋ nal buloŋ lee,
3 beewıya á buloŋ mɛ fa yaa bambugo rɛ, a fa bee nıı nal buloŋ nyʊwa, a fa yaa
nınyʊgısıya Wıısı ŋmanıı tıyaŋ. Á tıı teŋbii wıkyɛɛlıya iriŋ kɛ buloŋ fa aa kyıl ma
fa yaa wıbɔmɔ dɔŋ nɛ, a kaŋ ma bırımı yosi á kı tıŋ ba. Tıbııŋbɔmɔ abee tıhɔllı dʊŋ
nɛ á fa kana abee dɔmɔŋ. Nala fa haası ma rɛ, á mɛ fa haası ba.
4 Amɛ saŋa kıdıgı aa ko pele, á Laataal Wıısı kaŋ ʊ bɔnyɛ abee ʊ kyori daga ma rɛ
a laa ma ta.
5 Ʊ bı kıı anıı á wıyaaweliye yayı rɛ tıŋ ʊ laa ma ta. Amɛ ʊ aa fáá á sikii wıya rɛ
tıŋ ʊ laa ma ta. Ʊ Wiyesi Welii hʊ tıyaŋ nɛ ʊ tıŋa a sası á wıbɔmɔ buloŋ ta, aŋ tıya
ma mııbofalıı anıı ba aa marı lʊl ma.
6 Wıısı tıŋ á Laataal Yesu Krisita tıyaŋ nɛ a kpa ʊ Wiyesi Welii no we á tıyaŋ weliŋ.
7 Ʊ bɔnyɛ tıyaŋ nɛ ʊ leŋ á yaa tıpʊlʊŋ tımma ʊ sıya tıyaŋ, a yaa ʊ balıya, a kaŋ
bayıyɛla anıı á sı kaŋ mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii.
8 Wıı no paalı yaa wıtıı rɛ. Ɛɛwıya, ŋ aa kyɛ dı ı marı bası wıya no weliŋ nɛ a tıya
nala hʊ aa laa Wıısı wıya di, dı ba kpa ba nyuni we wıweliye yayı tıyaŋ saŋa buloŋ.
Beewıya wıya no yaa wıweliye rɛ, a kaŋ tɔnɔ tıya nihuwobiŋ buloŋ.
9 Amɛ ma ta kaŋ wıtɔɔnı kı kpa dɔmɔŋ. Ma ta dɔgısı ma tıı a kı dıısı ma
naabatuugo ma fene. Ma yaŋ leŋ hıyawʊ-hıyawʊ bee dɔmɔŋ, a ta kaŋ Wıısı mırısı
hʊ Moosi fa aa saba tıya ma mɛ wıya kı kaa dɔmɔŋ. Beewıya, wıya no buloŋ yaa
wıtɔɔnı rɛ, a bı kaŋ tɔnɔ buloŋ.
10 Dı nal buloŋ nɛ we doŋ a bı vʊwa dı ʊ sıŋ pɔ wıtıı hʊ ı aa dagı, aŋ kpa
nyʊʊtaaduwo we nala hʊ tıyaŋ, dı ı ko ŋmaa liyesi ʊ anıı bʊlıya, ka dı ʊ ha bı
nıı tıya ı, ta leŋ dı ı beel-ʊ bıl pɛ wıı buloŋ.
11 Gyıma weliŋ anıı nal no tıına yaa wıbɔŋyaal lɛ a bee kyɛ wıtıı. Ʊ tıı wıyaalıya
di ʊ sarıya rɛ, ʊ tele.

Wıkateŋse

12 Ŋ sı tʊŋ Atıması koo Takikusi dı ʊ ko ı lee. Dı ʊ rɛ ko ko, yaa kuwokeri aŋ ko
kyem-ŋ Nikopoli tıyaŋ, beewıya ŋ yaa ŋ hakıla rɛ anıı ŋ sı hɔŋ doŋ dı puwo saŋa
baŋ mʊ.
13 Dı Ziina, sarıdiil hʊ, abee Apolo rɛ ko yaa siri dı ba vala ba ŋmanıı hʊ, yaa
kuwokeri aŋ pɛ ba tıyaŋ weliŋ, a tıya ba kıŋ hʊ buloŋ ba aa kyɛ.
14 Ʊ maga dı Krisitabiisi gyıŋ gɛɛ hʊ ba aa sı kpa ba nyuni we wıweliye yayı tıyaŋ
nɛ, dı ba wuwo kı pɛ nala hʊ aa maga dı ba pɛ tıyaŋ. Ʊ maga dı ba kı tʊŋ tʊŋweliye
rɛ, dı ʊ kaŋ tɔnɔ a tıya nal buloŋ.
15 Ŋ bee nala hʊ buloŋ aa we daha aa kyʊwalı ı. Kyʊwalı á kyaŋsı hʊ buloŋ mɛ aa
laa Yesu wıya di tıya ma. Wıısı sı kyiyeli ma buloŋ.

TEŊ HƱ PƆƆL AA SABA TIYA
FILEMƆŊ

1 Mıyaŋ Pɔɔl ba aa kaŋ tɔ nıtɔdıyaŋ á tıına Yesu Krisita wıya, abee á nıınabiye
Timoti rɛ sabı teŋ no a kı tıya ı Filemɔŋ, á kyaŋkyoolii, abee á tʊŋtʊnnı-dɔŋ,
2 abee Krisitabiisi hʊ aa laŋŋı ı dıya tıyaŋ, abee á nıınatoluu Afiya, abee Akipu, nal
hʊ á beel-ʊ buloŋ aa lʊgı dı á leŋ dı nala gyıma anıı Wıısı wıweliye hʊ yaa wıtıı rɛ.
3 Á Kuwo Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita bɔnyɛ abee ba fıyɛlʊʊ sı we ma lee.
4 Dı mıyaŋ nɛ ko kı kyʊwalı Wıısı saŋa kɛ buloŋ, ŋ aa liisi ı wıya rɛ, a kyʊwalı
Wıısı aŋgyʊwasʊ.
5 Beewıya, ŋ aa nıı ɛɛ hʊ ı aa kyo Krisitabiisi buloŋ nɛ, abee ɛɛ hʊ ı aa laa á Tıına
Yesu Krisita wıya di.
6 Ŋ wıısʊlıı rɛ yaa dı Wıısı pɛ ı tıyaŋ dı ı marı kı bası Yesu Krisita wıya hʊ ı aa
laa di, dı ɛɛ leŋ dı ı gyıŋ wıweliye hʊ buloŋ á aa kana akuu á bee Yesu Krisita aa yaa
kıdıgı nyubaanıŋ.
7 Ŋ naabiikpıyana, ɛɛ hʊ ı aa kyo Wıısı nala, ʊ yaa ŋ teŋfıyɛlʊʊ rɛ kıŋkaŋ, a leŋ ŋ
teŋ mɛ polli, beewıya ı leŋ Wıısı nala bembiye fıyɛlı rɛ.

Pɔɔl sʊl Filemɔŋ dı ʊ kaŋ Oniisimu weliŋ

8 Krisita wıya, ŋ kaŋ ŋmanıı rɛ ŋ fa aa sı wuwo fıla ı dı ı yaa wıı hʊ aa maga dı ı
yaa.
9 Ŋ fa sı wuwo kpa fılıı beewıya, ŋ yaa nal aa laa Yesu Krisita naası sıŋ nɛ, ka ba
ha kana ŋ tɔ nıtɔdıyaŋ gyınaŋ ʊ wıya. Amɛ kyori tıyaŋ nɛ ŋ kpa sʊlıı nyɛ.
10 Ŋ biibaal Oniisimu wıya rɛ ŋ kı sʊla ı. Ʊ kıı gɛɛ rɛ anıı ŋ tıı biye Krisita tıyaŋ,
beewıya ŋ tıyaŋ nɛ ʊ tıŋa a laa Yesu wıya di saŋa hʊ ŋ aa we nıtɔdıya tıyaŋ.
11 Ʊ fa bı kaŋ tɔnɔ tıya ı. Amɛ lagılagı no ʊ kaŋ tɔnɔ tıya ŋ beel-ı buloŋ nɛ.
12 Ŋ leŋ ʊ mııgı kı ko ı lee rɛ, amɛ ʊ wıya dɔbɔ ŋ bembii tıyaŋ weliŋ.
13 Ŋ ha aa we nıtɔdıya tıyaŋ Yesu Krisita wıweliye hʊ wıya nyɛ, ŋ fa kyo dı ʊ we
ŋ lee daha rɛ, a fa laa ı nyuu kı kyiyeli ŋ.
14 Amɛ ŋ bee kyɛ dı ŋ fıla ı dı ı kyiyeli ŋ. Ŋ aa kyɛ dı ı kyiyeli ŋ nɛ ı tıı kyɛrı tıyaŋ.
Ɛɛwıya, ŋ bı sı yaa wıı buloŋ dı ı bı laa nyʊwa.
15 Kapuwo wıı hʊ aa tıŋ Oniisimu gyı lıı ı lee kyɛyɛ baŋmana rɛ yaa dı ʊ mııgı ko
ı lee a we doŋ deŋdeŋ kı mʊ.
16 Oniisimu fa yaa ı yoŋ nɛ. Amɛ lagılagı no, ʊ bıl bı yaa ı yoŋ dʊŋ, ʊ tee ı yoŋ nɛ.
Ʊ yaa á nıınabiye tıı rɛ Krisita wıya. Ʊ wıya dɔbɔ ŋ bembii tıyaŋ nɛ weliŋ. Amɛ ŋ
gyıma anıı ʊ wıya gba kyıla ı te ŋ nɛ, akuu ʊ aa yaa ı yoŋ abee ı naabiye buloŋ á
Tıına Yesu tıyaŋ wıya.
17 Dı ı rɛ gyıma anıı ŋ yaa ı tʊŋtʊnnı-dɔŋ Krisita ŋmanıı tıyaŋ, ɛɛ kɛ dı ʊ rɛ ko
mııgı ko, kana ʊ weliŋ anıı ı fa aa sı kana ŋ tıı gɛɛ.
18 Dı ʊ rɛ fa yaa wıı kyogi ı, kpa ʊ anıı mıyaŋ nɛ yaa gɛɛ. Dı ʊ rɛ fa dii ı kyıŋ mɛ,
kpa ʊ nıı mıyaŋ nɛ diye.
19 Mıyaŋ Pɔɔl, ŋ tıı noŋ nɛ ŋ kaŋ sabı wıya no kı tıya ı. Ŋ baa, “Ŋ sı tuŋ kyıŋ hʊ
buloŋ ʊ aa diye.” Amɛ yaŋ ta yeŋŋe anıı ı mɛ dii ŋ kyıŋ nɛ, beewıya mıyaŋ Pɔɔl
tıyaŋ nɛ ı tıŋa a na mııbofalıı hʊ ı aa kana Krisita tıyaŋ.
20 Ɛɛwıya, ŋ naabiikpıyana, ŋ aa sʊla ı á Tıına nyubaanıŋ, yaa wıı no tıya ŋ. Akuu
á aa yaa kıdıgı Krisita tıyaŋ wıya leŋ dı ŋ teŋ fıyɛlı.
21 Ŋ laa di rɛ anıı ŋ aa sabı wıı no kı tıya ı, ı sı yaa wıı hʊ wıya ŋ aa sʊla ı. Ŋ
gyıma anıı ı gba sı yaa te gɛɛ.

22 Pɛ marɪ dɪya mɛ biŋ, a yaa siri kɪ pɔ ŋ ŋmanɪɪ, beewɪya ŋ laa di rɛ anɪɪ ma aa
kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ŋ wɪya, Wɪɪsɪ sɪ laa ma buloŋ sʊlɪɪ, a leŋ dɪ ŋ mɪɪgɪ ko ma lee.
23 Ɛpafirasɪ mɛ ba aa kaŋ tɔ pɛ ŋ tɪyaŋ akuu Yesu Krisita wɪya mɛ aa kyʊwalɪ ɪ.
24 Ŋ tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪŋsɪ Maakɪ abee Arisitaakusi abee Dimasɪ abee Luka mɛ aa
kyʊwalɪ ɪ.
25 Á Tɪɪna Yesu Krisita bɔnyɛ sɪ we ma buloŋ lee.

TEŊ HƱ BA AA SABA TIYA
HIIBURU TIMMA

Wiisi tiŋa ʋ Biye tiyaŋ a basi wiya tiya ma

1 Faafaa hʋ tiyaŋ, Wiisi gyi leŋ ʋ tiŋdaala tiŋ ŋmaŋgyamaa rɛ a villi basi wiya a
tiya á naabaala.
2 Amɛ gyinaŋ sigballiya no kɛ, ʋ Biye tiyaŋ nɛ ʋ tiŋa, a basi wiya tiya ma. Wiisi
Biye no tiyaŋ nɛ ʋ tiŋa a mari dʋniya kiŋ kiŋ buloŋ a bil lii ʋ mɛ a kpa dʋniya kiŋ
kiŋ buloŋ tiya ʋ.
3 Biye hʋ tiyaŋ nɛ á ki na Wiisi gaŋdari aa maga gɛɛ. Ɛɛ Wiisi aa kiya, ɛɛ tii rɛ
biye hʋ mɛ kii, ka ʋ kaŋ ʋ wibii hʋ aa kaŋ dee a ki deŋ dʋniya kina buloŋ. Ʊ aa sasi
á wibɔmɔ ta hal tiyaŋ, ʋ hɔŋ Bakɔɔ noduu logiŋ tiyaŋ nɛ wiisibee tiyaŋ.

Wiisi Biye hʋ rɛ tee Wiisi Malikasi

4 Ɛɛ wiya Wiisi Biye hʋ rɛ tee malikasi buloŋ. Feŋ hʋ mɛ Wiisi aa kpaa tiya ʋ, ʋ
rɛ tee feŋ hʋ malikasi hʋ aa kana.
5 Beewiya, Wiisi ha bi maakyiye basi tiya malika buloŋ a baa:
"I yaa ŋ Biibaal lɛ,
mıyaŋ nɛ yaa ı kuwo gyınaŋ." Ʊ bıl bı bası tıya malıka kıdıgı buloŋ mɛ a baa:
"Ɲ sı yaa ı Kuwo,
dı ı mɛ yaa ŋ Biye."
6 Amɛ saŋa hʋ ʋ aa kyɛ di ʋ ta ʋ Biihiyawʋ hʋ di ʋ ko tuu dʋniya, ʋ basa rɛ a baa,
"Malikasi buloŋ maga di ba ki kyʋwali ʋ rɛ."
7 Wiya hʋ Wiisi aa basa a mʋ tile ʋ malikasi tiyaŋ nɛ nyɛ: Ʊ baa,
"Ɲ leŋ ŋ malikasi kii gɛɛ anii puwo
a leŋ ŋ tʋŋtʋnna mɛ kii gɛɛ anii diŋgel."
8 Amɛ wii hʋ ʋ aa basa a tile ʋ Biye hʋ tiyaŋ nɛ nyɛ: Ʊ baa,
"Wiisi, i koro si we doŋ a kaŋ ki mʋ deŋdeŋ.
Tipʋlʋŋ nɛ si yaa i kuworidaatigii di i kaŋ ki deŋ i nala."
9 "I kyo wiweliye rɛ aŋ haasi wibɔmɔ.
Ɛɛ rɛ tiŋ miyaŋ i Wiisi kpa i yohuŋ a te i dɔŋtiŋsi buloŋ, a leŋ i teŋ fiyɛli.
10 Ʊ bil baa,
"I á Tiina, i rɛ taa taŋha buŋbuŋ hʋ tiyaŋ,
a ta wiisinyuu mɛ.
11 Wiisinyuu abee taŋha buloŋ si nyʋgisi, amɛ i kɛ ha si we doŋ.
Ba buloŋ si birimi kibiniya, a kɔsi anii ganni aa kɔsi gɛɛ.
12 I si kaŋ ba kpeme anii gal.
Ba si birimi kibiniya anii ganni.
Amɛ i kɛ bee birimi. I miibol mɛ bi si maakyiye teŋ."
13 Wiya hʋ Wiisi bil aa basa tiya ʋ rɛ nyɛ: Ʊ baa,
"Ko hɔŋ ŋ noduu logiŋ,
ka di ŋ yuwo di i dɔmɔ buloŋ teŋ."
Malika bee rɛ Wiisi ha maakyiye basi wii no tiya?
14 Bekine rɛ yaŋ yaa malikasi? Ba yaa dʋŋsi rɛ, a tʋma ki tiya Wiisi. Wiisi aa tiŋ ba
rɛ ba mʋ ki pɛ nala hʋ ʋ aa si laa ta tiyaŋ.

2

Wiisi yaa wibal lɛ ʋ aa laa ma ta

1 Akuu wıı no wıya, ʋ maga dı á kaŋ wıweliye hʋ á aa nıya weliŋ nɛ, dı wıı buloŋ
ta ko viisi ma mʋ gama.
2 Wıya hʋ malıkası gyı aa bası tıya á naabaala gyı yaa wıtıı rɛ. Dı nal lɛ gyı vıya
ba tıŋıı, koo dı nal lɛ gyı kyogi ba kıdıgı buloŋ, Wıısı aa dɔgısı ʋ gɛɛ aa maga rɛ.
3 Dı nyɛ rɛ yaŋ we doŋ, wıbee rɛ sı laa ma dı ámaa rɛ kpaa á hal yıya wıbal hʋ
Wıısı aa yaa a laa ma ta. Á Tıına Yesu rɛ laa sıya bası laatayı no wıya, ka nala hʋ a
nıı wıı hʋ mɛ kyosi bası tıya ma anıı ʋ yaa wıtıı rɛ.
4 Wıısı tıı mɛ daga anıı wıı hʋ ba aa basa yaa wıtıı rɛ, beewıya ʋ kuu wıı hʋ wıya
rɛ a yaa wıkperiye abee wımagıla aŋ kpa ʋ Wiyesi Welii bɔnyɛ kına mɛ tıya nala ʋ
kyɛrı tıyaŋ.

Nal hʋ tıyaŋ á aa sı tıŋa a na laatayı

5 Malıkası nosi tıyaŋ daa Wıısı kpa taŋhafalıı hʋ aa sı ko we. Taŋhafalıı no wıya
rɛ á bası kı tıya ma nyɛ.
6 Wıısı teŋ loginŋ kıdıgı tıyaŋ ba baa,
“Bekiŋ nɛ yaa nihuwobiŋ, ı kı bıını ʋ wıya, bekiŋ nɛ yaa nihuwobiŋ biye mɛ ı kı
deŋ ʋ nyuu tıyaŋ?
7 Ɪ aa taa nihuwobiŋ, ı leŋ malıkası te ʋ mʋhʋ rɛ kyɛyɛ baŋmana,
a leŋ nihuwobiŋ kaŋ feŋ abee yohuŋ.
8 Ka ı kpa kına buloŋ mɛ a we ʋ nosi tıyaŋ.
Ɪ aa kpaa kına buloŋ we nihuwobiŋ nosi tıyaŋ gɛɛ, ɛɛ daga anıı kıŋ buloŋ bıl
tuwo ʋ aa bı kaŋ ʋ dee. Amɛ lagılagı no, á bı naa dı nihuwobiŋ kaŋ dee kına
buloŋ nyuu tıyaŋ.
9 Wıısı fa leŋ ʋ malıkası rɛ te Yesu mʋhʋ. Amɛ lagılagı no, á naa anıı Wıısı kpaa
Yesu yohuŋ nɛ, a leŋ ʋ kaŋ feŋ mɛ, beewıya ʋ naa tʋwara rɛ a sʋba. Wıısı bɔnyɛ
tıyaŋ nɛ ʋ fa yaa gɛɛ, dı ʋ wuwo laa nihuwobisi buloŋ nyuu a sʋba.
10 Wıısı rɛ taa dʋnıya kına buloŋ a kı deŋ ba mɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʋ maga dı ʋ leŋ dı ʋ
biigyamaa ko ʋ lee, a mɛ yaa gaŋdaala. Ɛɛ wıya rɛ tıŋ ʋ leŋ Krisita, laataal hʋ tıyaŋ
ba aa sı tıŋa a na laatayı sıŋ lee hʋ aa maga beel-ʋ a na tʋwara, a sʋba, dı ʋ wuwo
laa ba ta.
11 Yesu rɛ aa pıısı nala bisiŋ ta, ba yaa tıpʋlʋŋ tımma. Nal hʋ aa pıısı nala bisiŋ
ta, abee nala hʋ bisiŋ ʋ aa pıısa ta, ba buloŋ kuwo rɛ yaa Wıısı. Ɛɛ rɛ tıŋ ʋ fa bı yaa
Yesu hıısı abee ʋ aa sı yırı ba ʋ naabalıya.
12 Wıya hʋ Yesu aa bası tıya Wıısı rɛ nyɛ:
“Ŋ sı bası wıya hʋ ı aa yaa a tıya ŋ naabalıya.
“Ŋ sı dannı ı nala hʋ aa laŋŋa kı kyʋwalı ı tıyaŋ
13 Ʋ bıl baa,
“Ŋ sı laa ı di wıı buloŋ tıyaŋ.” A bıl baa,
“Na ŋ bee nala hʋ buloŋ ı aa kpaa tıya ŋ.”
14 Nala hʋ Wıısı aa kpaa tıya Krisita hʋ yaa nihuwobisi rɛ a kaŋ kyal abee teŋbiye.
Ɛɛ rɛ tıŋ Krisita mɛ kaŋ ʋ tıı bırımı nihuwobiŋ a kıı ba, dı ʋ wuwo tıŋ ʋ sʋʋ tıyaŋ
a yuwo di Sıtaanı, nal hʋ aa kaŋ sʋʋ dee.
15 Ʋ yaa gɛɛ rɛ dı ʋ wuwo laa nala ta, nala hʋ aa fá sʋʋ, ɛɛ leŋ ba yaa sʋʋ yosi ba
mııbol buloŋ tıyaŋ.
16 Ɛɛwıya, ʋ bı kıı nıı malıkası tıyaŋ nɛ ʋ ko dı ʋ pɛ amɛ ʋ ko dı ʋ pɛ Abıraham
doho nala tıyaŋ nɛ.
17 Ɛɛ rɛ tıŋ ʋ bırımı nihuwobiŋ a mɛ kıı ʋ naabiisi hʋ ba wıı buloŋ tıyaŋ. Ʋ yaa gɛɛ
rɛ dı ʋ wuwo ko yaa wıkyʋwal sılaala nıhıyawʋ hʋ aa kaŋ wıtıı ʋ naabiisi tıyaŋ, a
fá ba sikii ʋ tʋma tıyaŋ, dı gɛɛ leŋ dı Wıısı kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba.
18 Sıtaanı magısı ʋ rɛ, ʋ na tʋwara weliŋ, ɛɛ wıya, ʋ aa wuwo ʋ pɛ nala hʋ Sıtaanı
aa magısı tıyaŋ nɛ.

3

Yesu rɛ tee Moosi

1 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya Krisitabiisi mɛ aa nıı Wıısı yıra hʊ, ma kpa ma hakıllı buloŋ
we Yesu tıyaŋ. Ʊ rɛ yaa nal hʊ Wıısı aa tıma dı ʊ ko yaa á wıkyʊwal-naaŋ no sılaala
buloŋ nıhıyawʊ.
2 Ʊ tıŋ nal hʊ aa lıı ʊ nyʊwa rɛ abee wıtıı ʊ tʊma tıyaŋ, anıı Moosi mɛ gyı aa tıŋ
Wıısı nyʊwa gɛɛ tʊma hʊ Wıısı gyı aa tıya ʊ dı ʊ deŋ ʊ nala.
3 Á gyıma anıı nal hʊ aa saa dıya rɛ maga dı ʊ laa feŋ a te dıya hʊ ʊ aa saa. Ɛɛ tıı
rɛ feŋ hʊ Yesu aa laa mɛ yʊga te feŋ hʊ Moosi aa laa.
4 Dıya kɛ buloŋ aa we doŋ, nal lɛ saa. Amɛ Wıısı rɛ taa kıŋ kıŋ buloŋ.
5 Moosi fa yaa tʊŋtʊnnıtıı rɛ Wıısı nala tıyaŋ, a tʊma kı tıya Wıısı a fa laa sıya
bası wıya hʊ Wıısı aa sı maakyiye bası.
6 Amɛ Krisita kɛ yaa Wıısı Biye rɛ a kaŋ wıtıı, a kı deŋ Wıısı nala nyuu. Dı ámaa
rɛ kaŋ bembiduwo, ka dı á bayıyɛla mɛ deye, ɛɛ rɛ á sı wuwo yaa ʊ nala.

Wiyese hʊ Wıısı nala aa sı na

7 Ɛɛwıya, Wıısı Wiyesi Welii hʊ bası tıya ma rɛ a baa,
"Gyınaŋ, dı mamaa rɛ ko nıı Wıısı taal,
8 ma ta yaa faasıŋ, anıı ma naabaala gyı aa yaa faasıŋ a lıı Wıısı hal pogo hʊ tıyaŋ
gɛɛ.
Haŋ saŋa hʊ tıyaŋ ba gyı magısı ʊ rɛ.
9 Doŋ tıyaŋ, ma naabaala gyı magısı ʊ rɛ weliŋ, abee ba
aa naa ʊ wıyaalıya bısı mɔllı balıya buloŋ.
10 Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ baaŋ gyı sii nala no buloŋ nyuu tıyaŋ, ʊ baa,
'Ba aa yaa ŋ dawarı rɛ,
a bee tıŋa ŋ nyʊwa mɛ.'
11 Ɛɛ rɛ ŋ na baaŋ a ŋmıyɛsı a baa,
'Ba bı sı maakyiye gyʊʊ lee hʊ ŋ fa aa sı leŋ ba na wiyese" '
12 Ŋ naabalıya, ma pɔ ma tıı weliŋ dı ma kıdıgı buloŋ ta ko kaŋ hakılbɔŋ koo
hakılduwo aa sı leŋ dı ʊ lıı Wıısı hʊ aa weye hal.
13 Amɛ ma kı pɛ dɔmɔŋ ma aa we gyınaŋ sıgballıya no tıyaŋ dı wıbɔmɔ ta wuwo
mʊrı ma kıdıgı buloŋ, a leŋ dı ʊ yaa faasıŋ Wıısı sıya tıyaŋ.
14 Wıya hʊ á aa laa di buŋbuŋ hʊ tıyaŋ, dı ámaa rɛ kaŋ ba weliŋ a kaŋ kı mʊ á
kyɛsʊʊ, ɛɛ daga anıı á bee Krisita kıŋ yaa kıdıgı rɛ.
15 Wıya hʊ ba aa basa Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ nyɛ:
"Gyınaŋ, dı mamaa rɛ ko nıı Wıısı taal ma ta yaa faasıŋ anıı ma naabaala gyı aa
yaa faasıŋ a lıı Wıısı hal gɛɛ.
16 Kıbeema rɛ gyı nıı Wıısı taal aŋ lıı ʊ hal gɛɛ? Ba daa yaa nala hʊ Moosi gyı aa
kaŋ lıı Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ hʊ?
17 Kıbeema nyuu tıyaŋ nɛ Wıısı baaŋ gyı sii bısı mɔllı balıya gɛɛ? Ba aa rɛ yaa nala
hʊ gyı aa bı tıŋa ʊ nyʊwa, ʊ leŋ ba sʊba pogo hʊ tıyaŋ.
18 Kıbeema rɛ Wıısı gyı ŋmıyɛsı tıya anıı ba bı sı gyʊʊ lee hʊ ʊ fa aa sı leŋ dı ba
gyʊʊ a na wiyese? Ba aa rɛ yaa nala hʊ gyı aa bı tıŋa ʊ nyʊwa.
19 Á naa anıı ba aa bı laa Wıısı wıya di rɛ tıŋ ba bı wuwo gyʊʊ lee hʊ Wıısı fa aa
kyɛ dı ba gyʊʊ.

4

1 Wıısı nyʊwa hʊ ʊ aa wee anıı ʊ sı leŋ dı á ko ʊ lee á na wiyese hʊ, ʊ ha we doŋ
nɛ. Ɛɛwıya, ma leŋ dı á gyıŋ tıya á tıı weliŋ, dı wiyese no ta ko buwo á kıdıgı buloŋ.

2 Beewıya Wıısı wıweliye hʊ ba aa bası tıya ma, ba gyı laa sıya bası ba tıya á naabaala mɛ rɛ, amɛ ba gyı aa bı laa di wıya, wıya hʊ gyı bı kaŋ tɔnɔ buloŋ tıya ba.
3 Amɛ á nala hʊ aa laa wıya hʊ di, ámaa rɛ naa Wıısı wiyese hʊ anıı Wıısı aa bası gɛɛ. Ʊ baa,
"Ŋ gyı naa baaŋ nɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ŋ gyı ŋmıyɛsı anıı
ba bı sı maakyiye gyʊʊ lee hʊ ŋ fa aa sı leŋ dı ba na wiyese."
Abee ʊ aa bası nyɛ buloŋ, ka á gyıma anıı ʊ yaa wıı buloŋ teŋ nɛ a lıı saŋa hʊ ʊ taa dʊnıya buloŋ.
4 Wıya hʊ ba aa basa Wıısı teŋ tıyaŋ a tile kyɛpɛɛ hʊ kyɛɛ rɛ nyɛ: Ba baa,
"Wıısı kpaa kyɛyɛ badʊ rɛ a marı dʊnıya teŋ, aŋ wiyesi kyɛpɛɛ hʊ kyɛɛ."
5 Ʊ bıl bası wiyese no tıı wıya rɛ Wıısı teŋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ a baa,
"Ba bı sı maakyiye gyʊʊ lee hʊ ŋ fa aa sı leŋ dı ba na wiyese."
6 Ɛɛ daga anıı nala badɔmɔŋ nɛ sı na haŋ wiyese hʊ. Amɛ nala hʊ gyı aa laa sıya nıı Wıısı wıweliye hʊ, ba bı naa wiyese no beewıya ba gyı bı tıŋ wıya hʊ ba aa nıya.
7 Ɛɛ rɛ tıŋ Wıısı bıl lıı kyɛɛ kıdıgı a kı yırı ʊ Gyınaŋ. Ɛɛ hal tıyaŋ ʊ gyı pıısa rɛ weliŋ ka ʊ bıl tıŋ á naabaa Deviti tıyaŋ a bıl bası kyɛɛ no wıya anıı ba gyı aa laa sıya bası Wıısı Teŋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ gɛɛ a baa,
"Gyınaŋ, dı mamaa rɛ ko nıı Wıısı taal, ma ta yaa faasıŋ"
8 Saŋa hʊ tıyaŋ Gyoosʊwa gyı aa yaa Iziral tımma sılaal, ʊ gyı bı wuwo tıya haŋ wiyese hʊ. Dı ʊ rɛ fa wuwo tıya ba haŋ wiyese hʊ, Wıısı fa bıl bı sı bası wiyese kyɛɛ kıdıgı wıya gɛɛ hal tıyaŋ.
9 Nyɛ daga anıı kyɛɛ kıdıgı rɛ we doŋ, Wıısı nala aa sı wiyesi anıı Wıısı aa wiyese kyɛpɛɛ hʊ kyɛɛ gɛɛ.
10 Nal hʊ buloŋ Wıısı aa sı leŋ ʊ na wiyese, dı ʊ tıına ko tʊŋ tʊma teŋ ʊ sı wiyesi anıı Wıısı mɛ aa tʊŋ ʊ tʊma teŋ aŋ wiyesi gɛɛ.
11 Faafaa nala hʊ gyı aa bı tıŋ ʊ nyʊwa wıya, ba gyı bı naa wiyese no. Ɛɛwıya, ma leŋ dı á kɛ we dee a kı tıŋ ʊ nyʊwa dı wiyese no ta ko buwo ma mɛ.
12 Wıısı wıbii hʊ aa tıya mııbol lɛ. Ʊ kıı gɛɛ anıı kıweyi, a kaŋ dee mɛ, a di kı te takoobii aa di nyʊʊkpara. Ʊ aa wuwo tɔbɔ gyʊʊ nihuwobiŋ nɛ anıı takoobii a tuu mʊ pele ʊ tıya lilunjii buloŋ, a wuwo gyıŋ ʊ hakıla wıı buloŋ abee ʊ tıbıına buloŋ.
13 Dʊnıya wıı koo kıŋ buloŋ tuwo a faŋa Wıısı lee. Ʊ aa na ba buloŋ nɛ anıı ba aa pıŋ lıgyalıı tıyaŋ penteeŋ. Ʊ rɛ á sı maakyiye daga á wıyaalıya buloŋ tıya.

Yesu rɛ yaa á wııkyʊwal-sılaala buloŋ nıhıyawʊ

14 Akuu á wııkyʊwal sılaal Yesu aa yaa Wıısı Biye, a bıl yaa wııkyʊwal sılaala nıhıyası buloŋ nıhıyawʊ wıya, abee ʊ aa we Wıısıbee tıyaŋ wıya, ma leŋ dı á kaŋ wıya hʊ á aa laa di weliŋ.
15 Á wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ kɛ yaa nal aa gyıŋ wıya hʊ buloŋ aa yaa á gyomo rɛ, a ŋmaŋ kı tıya ma mɛ, beewıya Sıtaanı gyı kpaa wıya no buloŋ magısı ʊ mɛ rɛ dı ʊ fa yaa wıbɔŋ anıı gɛɛ tıı ʊ aa kı magısı ma, amɛ ʊ kɛ gyı bı maakyiye yaa wıbɔŋ buloŋ.
16 Ɛɛ wıya ma leŋ dı á tarı pele Wıısı abee tıdıgı, beewıya á gyıma anıı ʊ sı fá á sikii, aŋ leŋ dı á na ʊ kyiyeli saŋa hʊ buloŋ aa maga.

5

1 Wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ buloŋ, ba aa lıı ʊ, ʊ nala tıyaŋ nɛ, ʊ laa nala hʊ naası sıŋ Wıısı wıkanıya tıyaŋ a laa ba kına abee ba pʊsı kı sʊla Wıısı, dı ʊ kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba.
2 Ʊ aa gyıŋ kaŋ nala hʊ aa bı gyıma aŋ yaa wıbɔmɔ a kı nyʊgısı Wıısı ŋmanıı tıyaŋ nɛ, beewıya ʊ tıı mɛ kaŋ gyomo rɛ.

3 Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ aa yaa fɪlɪɪ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ ʊ tɪɪ wɪbɔmɔ wɪya, dɪ Wɪɪsɪ kpa ʊ wɪbɔmɔ kyɛ ʊ, a bɪl lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ nala hʊ mɛ wɪbɔmɔ wɪya dɪ Wɪɪsɪ kpa ba wɪbɔmɔ mɛ kyɛ ba.
4 Nal buloŋ bɪ sɪ wuwo lɪɪ ʊ tɪɪ a yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal. Wɪɪsɪ rɛ aa lɪɪ tɪɪna anɪɪ ʊ gyɪ aa lɪɪ Aarɔŋ gɛɛ.
5 Ɛɛ tɪɪ rɛ Krisita mɛ daa lɪɪ ʊ tɪɪ a yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ. Amɛ Wɪɪsɪ rɛ lɪɪ ʊ a basɪ nyɛ tɪya ʊ: Ʊ baa,
"Ŋ biibaal lɛ yaa ɪ
mɪyaŋ nɛ yaa ɪ kuwo gyɪnaŋ"
6 Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ mɛ ʊ baa,
"Ɪ yaa wɪɪkyʊwal-sɪlaal lɛ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ anɪɪ
Mɛlkisedɛki fa aa yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal gɛɛ."
7 Saŋa hʊ Yesu gyɪ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ dʊnɪya no tɪyaŋ, ʊ gyɪ suri nyʊwa rɛ a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ abee sɪnɪɪl a kpa ʊ wɪkyɛɛlɪya buloŋ biŋ ʊ sɪya, beewɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa nal hʊ aa sɪ wuwo laa ʊ ta sʊʊ nosi tɪyaŋ. Yesu gyɪ tɪŋ Wɪɪsɪ rɛ abee sɪfɪyala ʊ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ, ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ laa ʊ wɪɪsʊlɪɪ.
8 Yesu fa yaa Wɪɪsɪ Biye mɛ rɛ, amɛ abee gɛɛ buloŋ ʊ gyɪ naa tʊwara rɛ weliŋ, a tɪŋ tʊwara no tɪyaŋ a gʊnnɪ Wɪɪsɪ nyʊwa tɪŋɪɪ weliŋ.
9 Ʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa abee wɪtɪɪ a mʊ teŋ, ʊ rɛ mɪɪgɪ yaa ŋmanɪɪ hʊ nala hʊ buloŋ mɛ aa tɪŋ ʊ nyʊwa, aa sɪ tɪŋa a na laatayɪ hʊ aa bɪ kaŋ tenii.
10 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ lɪɪ ʊ dɪ ʊ yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ anɪɪ Mɛlkisedɛki gɛɛ.

Ma ta ko bɪla hal ma Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ.

11 Á kaŋ wɪya yʊga rɛ á aa basɪ wɪɪ no lugo tɪyaŋ. Amɛ á bɪ gyɪŋ gɛɛ á aa sɪ basɪ wɪya hʊ dɪ ma wuwo nɪɪ ba memii, beewɪya ma wɪya memii gyɪmɪɪ hayɛ rɛ.
12 Ma aa nɪɪ Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, ʊ saŋa pɪɪsa rɛ a fa maga dɪ ma mɛ kɪ daga nala, amɛ ma ha hɔŋ kɪ kyɛ nal lɛ dɪ ʊ bɪl marɪ daga ma Wɪɪsɪ wɪya lipiilii wɪgʊnnɪya. Ʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ma aa maga dɪ ma kɪ di kɪdiyoho ka ma ha hɔŋ kɪ kyɛ ɪl dɪ ma ɔsɪ.
13 Nal hʊ buloŋ aa ɔsɪ ɪl dʊŋ ha yaa biifɪla rɛ, a ha bɪ gyɪŋ wɪɪ hʊ aa yaa wɪwelii ko wɪbɔŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
14 Amɛ kɪdiyoho kɛ, nɪhɪyasɪ rɛ wuwo kɪ di ba beewɪya, akuu ba aa gyʊʊ wɪgyamaa tɪyaŋ saŋa buloŋ wɪya, ba wuwo gyɪŋ wɪɪ hʊ aa yaa wɪwelii koo wɪbɔŋ nɛ.

6

1 Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á leŋ wɪya hʊ á aa gʊnna á Krisita laadii falɪŋ tɪyaŋ, ka dɪ á gyʊʊ wɪya hʊ nala hʊ laadii aa bɪra Krisita tɪyaŋ aa maga dɪ ba gyɪma. Ma ta leŋ dɪ á bɪl piili kɪ basɪ sʊʊkpʊŋ wɪbɔmɔ tɪyaŋ bɪrɪmɪ lɪɪ wɪya abee Wɪɪsɪ laadii wɪya.
2 Ma leŋ dɪ á leŋ wɪya hʊ á aa gʊnna wɪɪkyʊwalnɪɪ foyi lugo tɪyaŋ, abee gɛɛ ba aa kpa nosi dɔbɔ nala tɪyaŋ wɪya, abee sʊʊ tɪyaŋ mɪɪgɪ-siyi wɪya, abee Wɪɪsɪ aa sɪ di nihuwobisi sarɪya a kpa kyogisi tɪya badɔmɔŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ, aŋ kpa mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii mɛ a tɪya badɔmɔŋ.
3 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ laa nyʊwa, á sɪ leŋ buŋbuŋ wɪya hʊ aŋ kɪ mʊ sɪya.
4 Dɪ Wɪɪsɪ rɛ suri nala sɪya ba wuwo gyɪma ʊ wɪya, a leŋ ba na ʊ bɔnyɛ mɛ, a bɪl leŋ ba kaŋ ʊ Wiyesi Welii hʊ mɛ,
5 a leŋ ba nɪɪ Wɪɪsɪ wɪya a gyɪŋ ʊ wɪya hʊ aa weliye maga gɛɛ a leŋ ba bɪl na Wɪɪsɪ Koro hʊ (aa sɪ ko) dee aa maga gɛɛ ba mɪɪbol tɪyaŋ lagɪlagɪ no,
6 dɪ nala no rɛ yaŋ gyɪŋ wɪya no buloŋ aŋ ko mɪɪgɪ kpa hal yɪya Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ, wɪɪ buloŋ tuwo nal bɪl aa sɪ yaa dɪ ba bɪl mɪɪgɪ ko Wɪɪsɪ lee. Ba bɪl bɪ sɪ wuwo bɪrɪmɪ lɪɪ ba wɪbɔmɔ tɪyaŋ a mɪɪgɪ ko Wɪɪsɪ lee. Ʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ba bɪl aa marɪ kpaasɪ Wɪɪsɪ Biye hʊ mal daagarɪɪ tɪyaŋ, a leŋ ʊ bɪl di hɪɪsɪ nala sɪya tɪyaŋ.
7 Wɪɪsɪ aa leŋ taŋha hʊ tɪyaŋ duwoŋ aa nɪɪ kɪ we weliye rɛ. Taŋha no aa lɪɪ kɪweliye aa kaŋ tɔnɔ rɛ a tɪya nala hʊ aa pala ʊ.

8 Amɛ dɪ ɔhɔ abee sɔsɪ dʊŋ nɛ ko mɪɪgɪ nyʊ taŋha hʊ tɪyaŋ, ɛɛ daga anɪɪ taŋha hʊ bɪl bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ. Amɛ dɪ ɪ ko bɪ gyɪma Wɪɪsɪ sɪ ŋmɪyɛsɪ we taŋha hʊ tɪyaŋ, a leŋ dɪ diŋ kpa ʊ di.

9 Á kyaŋkpɪyanama, abee á aa basɪ wɪya no buloŋ mɛ, ka á gyɪma anɪɪ ma we ŋmaŋwelii hʊ tɪyaŋ nɛ. Ma sɪ na kɪweliye hʊ buloŋ aa we laatayɪ ŋmanɪɪ no tɪyaŋ.

10 Wɪɪsɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ. Ʊ bɪ sɪ yeŋŋi tʊma hʊ ma aa tʊma tɪya ʊ abee kyori hʊ ma aa daga beel-ʊ, beewɪya ma kyiyele ma dɔŋtɪŋsɪ hʊ aa laa Yesu wɪya di rɛ aŋ ha kɪ kyiyeli ba abee gyɪnaŋ.

11 Á yaŋ kyo dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ kaŋ sɪfɪyasɪ no rɛ, a mʊ teŋ. Ɛɛ rɛ ma sɪ gyɪma weliŋ anɪɪ kɪna hʊ wɪya ma aa yɪyɛlɪ, ma kɔnɪ sɪ na ba.

12 Á bee kyɛ dɪ ma kɪdɪgɪ buloŋ ko mɪɪgɪ kaŋ teŋwɪɪ. Á aa kyɛ dɪ ma kɪ tɪŋ nala hʊ aa kaŋ mala ba Wɪɪsɪ laadii tɪyaŋ naabʊʊsɪ rɛ. Nala no aa sɪŋ wɪya hʊ ba aa laa di tɪyaŋ nɛ abee kenyiri, a ko mʊ na kɪna hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa dɪ ʊ sɪ tɪya ba.

Wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa dɪ ʊ sɪ yaa, ʊ kɔnɪ aa yaa ba rɛ

13 Saŋa hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee nyʊwa tɪya Abɪraham, ʊ gyɪ ŋmɪyɛsa rɛ anɪɪ ʊ sɪ yaa wɪya hʊ buloŋ ʊ baa dɪ ʊ sɪ yaa. Nal buloŋ tuwo a te Wɪɪsɪ, ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ gyɪ kpa ʊ tɪɪ feŋ a ŋmɪyɛsɪ.

14 Ʊ gyɪ ŋmɪyɛsa rɛ a baa, “Wɪtɪɪ, ŋ sɪ pɛ ɪ tɪyaŋ a leŋ dɪ ɪ doho nala wala yʊga.”

15 Ɛɛ rɛ Abɪraham gyɪ gyegili bee kenyiri a ko mʊ na wɪɪ hʊ Wɪɪsɪ fa aa wee nyʊwa dɪ ʊ sɪ yaa tɪya ʊ.

16 Dɪ nihuwobiŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʊ daga anɪɪ wɪtɪɪ rɛ ʊ kɪ basɪ ʊ aa ŋmɪyɛsɪ nal aa te ʊ rɛ. Dɪ ʊ rɛ ko ŋmɪyɛsɪ gɛɛ, nyʊʊtaaduwo buloŋ aa teŋ doŋ nɛ.

17 Wɪɪsɪ fa aa kyɛ dɪ nala hʊ aa sɪ na kɪna hʊ wɪya ʊ aa wee nyʊwa tɪya ba kyaasɪ gyɪma rɛ anɪɪ wɪɪ hʊ ʊ aa basa, ʊ bɪ sɪ maakyiye mɪɪgɪ hal. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ we nyʊwa hʊ tɪya ba, aŋ ha ŋmɪyɛsɪ dɔbɔ.

18 Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa aŋ bɪl ŋmɪyɛsɪ pɛ, ʊ bɪ sɪ maakyiye kaŋ wɪya no balɪya kɪdɪgɪ buloŋ bɪrɪmɪ, beewɪya Wɪɪsɪ bee nyɪya wɪya. Ɛɛwɪya, á nala hʊ aa fáá gyʊʊ Wɪɪsɪ ʊ kɪ deŋ á nyuu, nyɛ leŋ á tenni polli rɛ á marɪ kaŋ bayɪyɛla hʊ Wɪɪsɪ aa kpaa tɪya ma weliŋ.

19 Bayɪyɛla no á aa kana rɛ kaŋ á mɪɪbolo sɪgɪ weliŋ. Ʊ rɛ leŋ á wuwo gyʊʊ Wɪɪsɪ liweelii, lee hʊ patɪɪsɪbal hʊ fa aa boro, nɪwaasɪma bee gyʊʊ doŋ hʊ.

20 Yesu ko yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ rɛ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ, anɪɪ Mɛlkisedɛki fa aa yaa wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ gɛɛ. Yesu laa sɪya gyʊʊ Wɪɪsɪ liweelii hʊ rɛ á wɪya, dɪ á mɛ wuwo tɪŋa ʊ hal a gyʊʊ doŋ.

7

Wɪɪkyʊwal sɪlaal hʊ ba aa yɪrɪ Mɛlkisedɛki

1 Mɛlkisedɛki no gyɪ yaa tɔɔ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Salɛm kuwori rɛ, aŋ fa pɛ yaa Gyoribaŋa Bakɔɔ Wɪɪsɪ nala wɪɪkyʊwal sɪlaal mɛ. Saŋa kɪdɪgɪ, Mɛlkisedɛki gyɪ kyeŋ Abɪraham nɛ dɪ ʊ mʊʊ yuwo yuwo di taŋhasɪ badɔmɔŋ kuworo aŋ mɪɪgɪ kɪ ko. Ɛɛ rɛ ʊ sʊla Wɪɪsɪ tɪya Abɪraham.

2 Doŋ nɛ Abɪraham kaŋ kɪna hʊ buloŋ ʊ aa yuwo laa yuwo hʊ tɪyaŋ kpaa leye fi, a kpa lɪdɪgɪ tɪya ʊ. Mɛlkisedɛki feŋ hʊ memii rɛ yaa kuwori hʊ aa kaŋ tɪpʊlʊŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ʊ bɪl aa yaa Salɛm kuwori hʊ mɛ, ʊ feŋ hʊ memii rɛ yaa kuwori hʊ aa leŋ fɪyɛlʊʊ we ʊ paalʊʊ tɪyaŋ.

3 Nal buloŋ fa bɪ gyɪŋ Mɛlkisedɛki kuwo koo ʊ naa. Nal buloŋ mɛ fa bɪ gyɪŋ ʊ doho aa lɪɪ doŋ. Nal buloŋ bɪ gyɪŋ saŋa hʊ ba aa lʊla ʊ, koo saŋa hʊ ʊ aa sʊba. Ʊ kɪɪ Wɪɪsɪ Biye hʊ rɛ, beewɪya ʊ mɛ yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal lɛ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.

4 Ma bɪ naa anɪɪ ʊ fa yaa nɪbal lɛ koo? Á naabaa Abɪraham tɪɪ aa yaa nɪbal á lee
gyɪ aa lɪɪ yuwo hʊ ko kyeme ʊ, ʊ gyɪ kaŋ ʊ kɪna buloŋ kpaa leye fi rɛ, a kpa lɪdɪgɪ
tɪya ʊ.
5 Levi doho nala hʊ aa yaa Iziral tɪmma wɪɪkyʊwal sɪlaala, Wɪɪsɪ mɪra daga anɪɪ
Iziral tɪɪna kɪdɪgɪ buloŋ kaŋ ʊ kɪna kpaa leye fi rɛ, a kpa lɪdɪgɪ tɪya ba. Amɛ á gyɪma
anɪɪ Levi doho nala hʊ abee Iziral tɪmma nɪkaalɪya hʊ buloŋ yaa Abɪraham doho
nala rɛ, ka Wɪɪsɪ ha basɪ gɛɛ.
6 Mɛlkisedɛki fa bɪ yaa Levi doho nal, aŋ laa kpaal hʊ Abɪraham, nal hʊ Wɪɪsɪ fa
aa wee nyʊwa tɪya lee, aŋ sʊla Wɪɪsɪ tɪya ʊ.
7 Nal buloŋ gyɪma rɛ anɪɪ nɪbal lɛ aa sʊla Wɪɪsɪ tɪya nɪbiye.
8 Levi doho nala hʊ aa laa kpaal leye fi lɪdɪgɪ no, ba kɛ yaa nala aa sʊʊ rɛ. Amɛ
Mɛlkisedɛki aa laa kpaal hʊ Abɪraham lee, ʊ kɛ bɪ yaa nal hʊ aa sʊʊ. Ba basɪ gɛɛ
Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ nɛ anɪɪ ʊ ha we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ nɛ abee gyɪnaŋ.
9-10 Saŋa hʊ Levi naabaa Abɪraham gyɪ aa kyeŋ Mɛlkisedɛki a kaŋ ʊ kɪna kpaa leye
fi a lɪɪ lɪdɪgɪ tɪya ʊ gɛɛ, dɪ ba ha gyɪ bɪ lʊl Levi, ʊ kɪɪ nɪɪ ʊ ha gyɪ we Abɪraham teŋ
tɪyaŋ nɛ gɛɛ. Lagɪlagɪ no, ʊ doho nala rɛ aa laa kpaal leye fi lɪdɪgɪ hʊ ba nala lee.
Amɛ Abɪraham gyɪ aa lɪɪ kɪna hʊ tɪya Mɛlkisedɛki gɛɛ, á sɪ wuwo baa dɪ Levi mɛ gyɪ
lɪɪ kɪna tɪya Mɛlkisedɛki rɛ gɛɛ, beewɪya Levi yaa Abɪraham doho nal lɛ.
11 Saŋa hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa kpaa ʊ mɪrɪsɪ hʊ tɪya Moosi, ʊ gyɪ lɪɪ Levi doho nala rɛ
dɪ ba yaa Iziral tɪmma wɪɪkyʊwal sɪlaala a laa ba wɪɪsʊllɪ-kɪna sʊla Wɪɪsɪ kɪ tɪya ba
anɪɪ mɪrɪsɪ hʊ fa aa daga gɛɛ. Dɪ Levi doho nala hʊ rɛ fa wuwo tʊŋ ba tʊma dɪ ba
su anɪɪ Wɪɪsɪ aa kyɛ gɛɛ, ɛɛ kɛ ʊ fa bɪl bɪ maga dɪ nɪdɪma aa kɪɪ Mɛlkisedɛki ko a
yaa Iziral tɪmma wɪɪkyʊwal sɪlaal. Amɛ Wɪɪsɪ baa dɪ nal kɪdɪgɪ aa bɪ lɪɪ Aarɔŋ doho
tɪyaŋ sɪ ko a yaa ʊ nala wɪɪkyʊwal sɪlaal.
12 Dɪ nɪdɪma aa bɪ lɪɪ Levi doho nala tɪyaŋ nɛ mɪɪgɪ ko yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal, ɛɛ
daga anɪɪ mɪrɪsɪ hʊ aa daga anɪɪ Levi doho nala dʊŋ nɛ sɪ wuwo yaa wɪɪkyʊwal
sɪlaala hʊ mɛ maga ba bɪrɪmɪ rɛ.
13 Wɪya no buloŋ, á Tɪɪna Krisita wɪya rɛ ba kɪ basɪ gɛɛ, beewɪya ʊ bɪ lɪɪ Levi doho
nala tɪyaŋ. Ʊ doho nala mɛ we ba dʊŋ nɛ, ba kɪdɪgɪ buloŋ ha gyɪ bɪ maakyiye yaa
Iziral tɪmma wɪɪkyʊwal sɪlaal aŋka.
14 Nal buloŋ gyɪma anɪɪ ʊ lɪɪ Gyuda doho nala tɪyaŋ nɛ. Moosi gyɪ aa daga nala hʊ
aa sɪ yaa Iziral tɪmma wɪɪkyʊwal sɪlaala, ʊ gyɪ bɪ daga Gyuda doho nala pɛ.

Yesu yaa Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaal lɛ anɪɪ Mɛlkisedɛki

15 Nyɛ kɛ wɪya hʊ á aa basɪ marɪ kyaanɪ tɪya ma rɛ, beewɪya nɪdɪma rɛ ko, a yaa
wɪɪkyʊwal sɪlaal anɪɪ Mɛlkisedɛki aa yaa gɛɛ.
16 Ɛɛ tɪɪna aa ko yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal, ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ʊ doho wɪɪ rɛ. Amɛ ɛɛ dee lɪɪ ʊ
mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii dee tɪyaŋ nɛ.
17 Wɪɪsɪ Teŋ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ basɪ tɪya ʊ rɛ a baa, “Ɪ sɪ yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal a kaŋ kɪ
mʊ deŋdeŋ anɪɪ Mɛlkisedɛki gɛɛ.”
18 Lagɪlagɪ no, á kpaa mɪrɪbɪnɪya hʊ Moosi aa bine ta rɛ, beewɪya ba bɪl bɪ kaŋ
tɔnɔ koo yohuŋ buloŋ.
19 Beewɪya mɪrɪsɪ hʊ Moosi fa aa bine bɪ wuwo leŋ nal buloŋ bɪl yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna
anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪ aa buŋ marɪ ʊ, ʊ kɪɪ gɛɛ. Amɛ lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ tɪya ma bayɪyɛl-falɪɪ
aa kpɪya rɛ, bayɪyɛla no leŋ á kpaga Wɪɪsɪ.
20 Wɪɪsɪ aa lɪɪ Yesu Krisita ʊ yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal, ʊ ŋmɪyɛsa pɛ rɛ. Amɛ dɪ ba fa
ko lɪɪ Iziral tɪmma wɪɪkyʊwal sɪlaala, Wɪɪsɪ aa bɪ ŋmɪyɛsa kɪ pɛ.
21 Á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa lɪɪ Yesu dɪ ʊ yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal, ʊ ŋmɪyɛsa rɛ a basɪ tɪya ʊ
a baa, “Ŋ ŋmɪyɛsa rɛ, ŋ bɪ sɪ maakyiye bɪrɪmɪ ŋ hakɪla, ‘Ɪ sɪ yaa wɪɪkyʊwal sɪlaal a
kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.” ’

22 Ŋmıyɛsʊʊ no Wıısı aa ŋmıyɛsı pɛ nyʊwa hʊ ʊ aa tıŋ Yesu tıyaŋ we wıya ɛɛ
daga anıı nyʊwa no rɛ kpıya nyʊwa hʊ ʊ gyı aa tıŋ Moosi tıyaŋ a we. Yesu tıyaŋ nɛ
nyʊʊfalıı no wıı buloŋ sı na yayı.
23 Faafaa wııkyʊwal sılaala hʊ gyı yaa nıgyamaa rɛ, beewıya ba gyı aa sʊʊ rɛ. Ba
gyı aa sʊʊ hʊ wıya, ba kıdıgı buloŋ gyı bı wuwo tʊŋ tʊma hʊ kı mʊ deŋdeŋ.
24 Amɛ Yesu kɛ aa yaa nal aa we doŋ kı mʊ deŋdeŋ wıya, ʊ yaa wııkyʊwal sılaal
mɛ rɛ a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ.
25 Ɛɛwıya, nala hʊ aa tıŋa ʊ tıyaŋ a ko Wıısı lee, ʊ aa wuwo laa ba ta rɛ lagılagı
no abee maakyiye buloŋ, beewıya ʊ we doŋ nɛ saŋa buloŋ, a sʊla Wıısı kı tıya ba.
26 Yesu aa yaa á wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ wıya, ʊ wuwo yaa á wıkyɛɛlıya buloŋ
kı tıya ma rɛ. Yesu yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ, a bı kaŋ wıkyogii koo wıbɔŋ buloŋ. Wıısı
kana ʊ porigi wıbɔŋyaala tıyaŋ nɛ, a kana ʊ gyıŋ Wıısıbee, a leŋ ʊ yaa nıbal doŋ.
27 Yesu bı kıı Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyası hʊ. Nala no gyı aa kpʊ pʊsı kı
sʊla Wıısı rɛ kyɛɛ kɛ buloŋ. Ʊ gyı yaa fılıı rɛ dı ba kpʊ pʊsı sʊla Wıısı ba tıı wıbɔmɔ
wıya aŋ bıl kpʊ badɔmɔŋ mɛ nala hʊ wıbɔmɔ wıya kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ. Amɛ
ʊ bı yaa falıı dı Yesu kɛ yaa gɛɛ. Ʊ kɛ gyı kpaa ʊ tıı rɛ a sʊla Wıısı dıgı dʊŋ ʊ nala
wıya.
28 Nala hʊ ba gyı aa tıŋ Moosi mırısı hʊ tıyaŋ a lıı ba yaa wııkyʊwal sılaala
nıhıyası, ba gyı kaŋ ba gyomo rɛ. Amɛ Moosi mırısı hʊ binii hal tıyaŋ, Wıısı bıl mııgı
we nyʊwa rɛ, a ŋmıyɛsı pɛ mɛ, a lıı ʊ Biye dı ʊ yaa wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ. Wıısı
leŋ ʊ biye no kɛ yaa nal aa bı kaŋ wıbɔŋ koo gyoŋ buloŋ nɛ, a kaŋ kı mʊ maakyiye
buloŋ.

8

Yesu rɛ yaa á wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ

1 Wıya hʊ buloŋ á aa bası ba wınyuu rɛ nyɛ. Á kaŋ wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ
rɛ, ʊ we wıısıbee tıyaŋ, a hɔŋ Gyoribaŋa Bakɔɔ Wıısı kuworikpasa hʊ noduu logiŋ.
2 Ʊ yaa wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ rɛ Wıısı Liwelii hʊ tıyaŋ. Doŋ nɛ yaa
wııkyʊwaldıya tıı, beewıya nihuwobiŋ daa saa ʊ. Á Tıına Wıısı tıı rɛ saa ʊ.
3 Ba aa lıı wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ buloŋ dı ʊ laa nala kına abee ba pʊsı sʊla
Wıısı kı tıya ba rɛ. Ɛɛwıya, ʊ maga dı á wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ no mɛ kpa kıŋ
nɛ a sʊla Wıısı.
4 Dı ʊ rɛ fa we dʊnıya tıyaŋ, ʊ fa bı sı yaa wııkyʊwal sılaal, beewıya nala we
dʊnıya tıyaŋ a yaa wııkyʊwal sılaala, a laa nala kına kı sʊla Wıısı anıı Wıısı mırısı
hʊ Moosi aa bine aa daga gɛɛ.
5 Wııkyʊwal sılaala tʊma hʊ ba aa tʊŋ dʊnıya no tıyaŋ, wıya hʊ aa yaa wıısıbee
tıyaŋ nɛ ba kyesi kı yaa, amɛ wıya hʊ tıı daa, ɛɛ tıı rɛ ba gyı kıı Moosi mɛ tıyaŋ.
Saŋa hʊ ʊ gyı aa kyɛ dı ʊ saa Wıısı dıya hʊ, Wıısı gyı bası tıya ʊ rɛ a baa, "Fıyɛlı
sıya welıŋ aŋ saa dıya hʊ dı ʊ kıı kıŋ hʊ ŋ aa daga ı dogimo hʊ nyuu tıyaŋ."
6 Tʊma hʊ Krisita aa tʊŋ nɛ kaŋ yohuŋ a te tʊma hʊ faafaa wııkyʊwal sılaala hʊ
gyı aa tʊŋ, anıı nyʊʊfalıı hʊ Wıısı aa tıŋa ʊ tıyaŋ we tıya ʊ nala mɛ aa kpıya faafaa
nyʊwa hʊ gɛɛ. Beewıya, wıya hʊ Wıısı aa wee nyʊʊfalıı no tıyaŋ a baa ʊ sı yaa, ba
aa rɛ kpıya wıya hʊ ʊ gyı aa baa dı ʊ sı yaa nyʊʊbınıı hʊ tıyaŋ.
7 Dı laasıya nyʊwa hʊ Wıısı aa wee tıya ʊ nala hʊ fa bı kaŋ gyoŋ buloŋ, ʊ fa bıl bı
sı we nyʊʊfalıı tıya ba.
8 Amɛ ʊ naa anıı laasıya nyʊwa hʊ bı leŋ ʊ nala wuwo yaa niweliye hʊ ʊ aa kyɛ,
ɛɛ rɛ tıŋ ʊ bası ba wıya aŋ baa,
"Saŋa kıdıgı sı pele dı ŋ bıl we nyʊʊfalıı tıya ŋ nala Iziral tımma abee Gyuda doho
nala.
9 Nyʊʊfalıı no bı sı kıı laasıya nyʊwa hʊ ŋ gyı aa wee tıya ba naabaala

saŋa hʊ ŋ gyɪ aa kaŋ ba lɪɪ Igyipiti paalʊʊ tɪyaŋ.
Ba gyɪ bɪ tɪŋ wɪya hʊ ŋ aa biŋ tɪya ba ŋ beel-ba nyʊwa hʊ tɪyaŋ,
ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ gyɪ kpa hal yɪya ba.
10 Nyɛ kɛ, nyʊʊfalɪɪ hʊ ŋ aa sɪ maakyiye we tɪya Iziral tɪmma, nyɛ rɛ ʊ sɪ kɪɪ:
Ŋ sɪ leŋ dɪ ba gyɪŋ ŋ nyʊwa wɪya weliŋ, a kpa we ba nyuni
abee ba tɪsɪ buloŋ tɪyaŋ.
Ɛɛ rɛ ŋ sɪ yaa ba Wɪɪsɪ,
dɪ ba mɛ yaa ŋ nala.
11 Saŋa no tɪyaŋ, nal buloŋ bɪl bɪ sɪ daga ʊ dɔŋtɪɪna
koo ʊ naabiye gɛɛ ʊ aa sɪ yaa a gyɪma ŋ.
Beewɪya, nal nal buloŋ nɛ sɪ gyɪma ŋ,
biibiisi abee nɪhɪyasɪ buloŋ.
12 Ŋ sɪ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba.
Ŋ bɪl bɪ sɪ kɪ liisi wɪya hʊ ba aa yaa kyogi ŋ.”
13 Wɪɪsɪ aa basɪ nyʊʊfalɪɪ hʊ wɪya gɛɛ, ʊ daga anɪɪ laasɪya nyʊwa hʊ kɛ bɪrɪmɪ kɪbɪnɪɪ rɛ gɛɛ. Kɪŋ buloŋ yaŋ aa bɪnɪya, a kyogi, ʊ kpatayɪ rɛ kpaga.

9

Yesu rɛ yaa á wɪɪkyʊwal sɪlaal wɪɪsɪbee tɪyaŋ

1 Faafaa nyʊwa hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee tɪya ʊ nala tɪyaŋ, ʊ gyɪ daga ŋmaŋsɪ hʊ ba aa sɪ tɪŋa a kɪ kyʊwalɪ ʊ rɛ, abee lee hʊ mɛ ba aa sɪ kɪ kyʊwalɪ ʊ taŋha nyuu tɪyaŋ daha.
2 Ba gyɪ saa wɪɪkyʊwaldɪya rɛ a kaŋ bori dɪɪsɪ balɪya. Ba gyɪ aa yɪrɪ laasɪya lee hʊ ɪ aa mʊ gyʊʊ Dɪɪweliɪ rɛ. Doŋ nɛ fɪŋtɪŋdaaŋ hʊ abee teebʊl hʊ abee paanʊʊ hʊ ba aa kpa kɪ tɪya Wɪɪsɪ gyɪ we.
3 Dɪɪsɪya hʊ mɛ ba gyɪ aa kaŋ patɪɪsa bori hʊ mɛ gyɪ feŋ nɛ Dɪɪweliye buloŋ Dɪɪweliɪ.
4 Dɪɪsɪya no tɪyaŋ nɛ salma kogu hʊ tɪyaŋ ba gyɪ aa nyɔgɔ wɪsɪnaaŋ sʊwala aa sʊma a kɪ tɪya Wɪɪsɪ hʊ gyɪ sɪŋ. Daga hʊ aa yaa Wɪɪsɪ bee ʊ nala nyʊʊfalɪɪ hʊ magɪl mɛ gyɪ sɪŋ doŋ nɛ. Ba gyɪ kpaa salma rɛ a waalɪ tɔ daga no buloŋ. Salma viibiye hʊ gyɪ we daga no tɪyaŋ. Viibiye no tɪyaŋ nɛ ba gyɪ kpa paanʊʊ hʊ gyɪ aa lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu a we. Aarɔŋ daatɪgɪɪ hʊ gyɪ aa tɔsɔ mɛ fa we daga hʊ tɪyaŋ. Bʊtala hʊ balɪya tɪyaŋ Wɪɪsɪ fa aa sabɪ ʊ mɪrɪsɪ we mɛ fa we daga hʊ tɪyaŋ nɛ.
5 Daga hʊ nyuu tɪyaŋ, ba gyɪ mɔɔ kɪna balɪya aa kɪɪ malɪkasɪ rɛ a sɪgɪ doŋ. Kɪna no rɛ gyɪ daga anɪɪ Wɪɪsɪ we lee hʊ tɪyaŋ nɛ. Ba gyɪ kaŋ ba kɪŋkanɪya rɛ a gyarɪ tɔ lee hʊ Wɪɪsɪ gyɪ aa kpa nala hʊ wɪbɔmɔ kɪ kyɛ ba. (Doŋ nɛ yaa lee hʊ aa we kɪmɔɔlɪya hʊ ba aa mɔɔ tʊtʊʊ). Amɛ lagɪlagɪ no, á bɪ sɪ wuwo basɪ wɪya no mʊ sɪya yʊga.
6 Nyɛ rɛ ba gyɪ sɪgɪ wɪɪkyʊwaldɪya hʊ tɪya kɪna buloŋ. Wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ aa villi Laasɪya dɪya hʊ rɛ a kɪ tʊŋ ba tʊma.
7 Amɛ wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ dʊŋ nɛ gyɪ maga dɪ ʊ gyʊʊ sɪya dɪya hʊ. Ʊ mɛ gba, dɪgɪ dʊŋ nɛ ʊ aa gyʊʊ doŋ bɪna buloŋ. Ʊ aa kaŋ kyal lɛ gyʊʊ sʊla Wɪɪsɪ, ʊ tɪɪ wɪbɔmɔ abee nala hʊ buloŋ wɪbɔmɔ ba aa yaa aŋ bɪ gyɪma wɪya.
8 Wɪya no buloŋ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ kyaasa daga anɪɪ ŋmanɪɪ hʊ ba aa tɪŋ kɪ gyʊʊ Dɪɪweliye buloŋ Dɪɪweliye hʊ ha bɪ suro, beewɪya laasɪya wɪɪkyʊwaldɪya hʊ ha we doŋ nɛ.
9 Wɪya no buloŋ yaa wɪya á aa sɪ wuwo kpa á gyɪnaŋ dʊnɪya no mʊ magɪsɪ rɛ. Ba daga anɪɪ kɪna hʊ abee pʊsɪ hʊ nala aa kpa kɪ sʊla Wɪɪsɪ, ba bɪ sɪ wuwo leŋ dɪ nala hʊ aa lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ hʊ tɪsɪ pʊllɪ, dɪ ba bɪ kaŋ wɪbɔŋ buloŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
10 Beewɪya, kɪdiiliye abee kɪnyʊwalɪya abee bisiŋ pɪɪsɪɪ ŋmaŋsɪ dʊŋ nɛ wɪya no kɪ daga. Wɪya no buloŋ yaa wɪya hʊ á aa kaŋ á nosi abee á sɪya dʊŋ kɪ yaa rɛ. Ba sɪ we doŋ a mʊ pele saŋa hʊ Wɪɪsɪ bɪl aa sɪ biŋ wɪfalɪya.

11 Amɛ lagılagı no, Krisita yaa wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ rɛ. Wıı hʊ ʊ aa kaŋ ko, ʊ rɛ weliye a te faafaa wıya hʊ. Wııkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ mɛ ʊ aa tʊŋ ʊ tʊma, doŋ nɛ yaa lıbal, a bı kaŋ bisiŋ, a weliye mɛ a te laa sıya kıŋ hʊ. Ʊ bı yaa wııkyʊwaldıya nihuwobisi aa saa. Ɛɛ daga anıı ʊ paalı bı yaa dʊnıya no kıŋ.

12 Saŋa hʊ Krisita aa gyʊʊ wııkyʊwaldıya hʊ, ʊ gyı mʊʊ gyʊʊ dıısıya hʊ rɛ dıgı dʊŋ. Bʊʊna koo nɔbolli kyal daa ʊ gyı kaŋ gyʊʊ sʊla Wıısı. Amɛ ʊ tıı kyal lɛ ʊ gyı kaŋ gyʊʊ tuŋ á wıbɔmɔ kyıŋ, a laa ma ta a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.

13 Faafaa hʊ tıyaŋ, dı nal lɛ fa ko yaa wıbɔŋ koo bisiŋ wıı, ba aa kpa bʊʊŋ abee nɔboliye kyal lɛ a pɛ nɔpɛbiye ba aa fise tʊwɔl tıyaŋ a mısı tıına, a pıısı ʊ wıbɔmɔ koo ʊ bisiŋ ta.

14 Dı wıya no yayı rɛ wuwo pıısı nala bisiŋ kı ta, ɛɛ daga anıı Krisita kyal kɛ rɛ yaŋ sı wuwo pıısı nala bisiŋ ta a te bʊʊna koo nʊsı kyal. Beewıya Krisita fa bı kaŋ bisiŋ buloŋ. Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa we doŋ maakyiye buloŋ dee tıyaŋ, ʊ kpaa ʊ tıı mııbol lɛ a sʊla Wıısı á wıya. Ʊ kyal hʊ rɛ sı wuwo sası ŋmaŋtɔɔnı tıŋıı ta á hakıllı tıyaŋ, aŋ leŋ dı á wuwo kı tıŋ Wıısı hʊ aa weye.

15 Wıı no wıya, Krisita tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a we nyʊʊfalıı a tıya ʊ nala. Wıısı yaa gɛɛ rɛ dı nala hʊ buloŋ ʊ aa yıra wuwo na kına hʊ ʊ aa baa ʊ sı kpa tıya ba Wıısıbee tıyaŋ. Kına no sı we doŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ. Wıya no buloŋ aa wuwo ba yaa rɛ, beewıya lagılagı no, Krisita sʊba rɛ a laa nihuwobisi wıbɔmɔ ta, wıbɔmɔ ba aa yaa saŋa hʊ ba fa aa tıŋ laasıya nyʊwa hʊ Wıısı aa wee tıya ʊ nala tıyaŋ.

16 Dı ı ko baa dı nal kyaŋ nɛ ı di, ɛɛ daga anıı tıına sʊba rɛ, beewıya dı nal bı sʊba, ı bı sı wuwo di ʊ kyaŋ.

17 Dı kıŋ tıına rɛ weye, nal hʊ ʊ aa baa ʊ sı di ʊ kyaŋ bı sı wuwo di kyaŋ hʊ, see dı kıŋ hʊ tıına sʊba.

18 Ɛɛ rɛ tıŋ Wıısı gyı kpa kyal a we laasıya nyʊwa hʊ mɛ.

19 Wıya hʊ buloŋ Wıısı aa kyɛ dı ʊ nala kı tıŋa, ba aa rɛ Moosi gyı laa sıya heeli bası tıya nala hʊ Mırısı hʊ ʊ aa saba tıyaŋ. Ɛɛ hal tıyaŋ ʊ yaŋ kpa nʊsı abee bʊʊna kyal, a guwosi nıı tıyaŋ, aŋ kpa paaponni bee pʊŋfıyɛsı ba aa kaŋ vʊwa pɛ dɔmɔŋ, a yuu kyal hʊ, a mısı nala hʊ buloŋ abee teŋ hʊ tıyaŋ ʊ aa sabı mırısı hʊ we.

20 Aŋ bası tıya nala hʊ a baa, “Kyal no rɛ Wıısı kpa we nyʊwa hʊ ʊ aa biŋ tıya ma dı ma kı tıŋa.”

21 Ɛɛ rɛ ka Moosi bıl yaa kyal hʊ a mısı wııkyʊwaldıya hʊ abee kına hʊ buloŋ ba aa kaŋ kı tʊŋ Wıısı tʊma wııkyʊwaldıya hʊ tıyaŋ mɛ.

22 Wıtıı, Wıısı mırısı hʊ buloŋ Moosi aa saba biŋ dı nala kı tıŋa, ba daga anıı kyal lɛ sı wuwo sası wıbɔŋ koo bisiŋ wıı buloŋ ta. Dı kyal lɛ bı lıya, wıbɔmɔ kpakyɛyı mɛ bee we doŋ.

23 Ɛɛwıya, kına hʊ buloŋ ba aa kyesi Wıısıbee kına a marı, ʊ maga dı ba kpa pʊsı kyal lɛ a sası ba bisiŋ ta. Amɛ kıtııma hʊ aa we Wıısıbee tıyaŋ kɛ, ʊ maga dı ba kpa kıŋ aa weliye te pʊsı kyal lɛ a lıı wıısʊlıı a sası ba bisiŋ ta.

24 Beewıya Krisita gyı bı gyʊʊ Wıısı Liwelii hʊ nihuwobisi aa saa. Wıısıbee wııkyʊwaldıya rɛ ba gyı kyesi a saa dʊnıya kıŋ hʊ. Amɛ Wıısıbee tıı rɛ Krisita gyʊʊ, a sıŋ Wıısı sıya á wıya, a sʊla ʊ kı tıya ma.

25 Bına buloŋ Gyuuma wııkyʊwal sılaala nıhıyawʊ hʊ gyı aa kpa pʊna kyal lɛ gyʊʊ wııkyʊwaldıya hʊ dıısıya, a sʊla Wıısı. Amɛ Krisita kɛ gyı bı ville kı gyʊʊ doŋ bına buloŋ, a kpa ʊ tıı kı sʊla Wıısı.

26 Dı ʊ rɛ fa yaa gɛɛ, ʊ fa sı na tʊwara bına kɛ buloŋ a lıı dʊnıya lipiilii a kaŋ kı ko bee gyınaŋ. Amɛ ba aa sıŋ maga nyɛ, dʊnıya buloŋ tenii kpaga rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ ko dıgı dʊŋ, a kpa ʊ tıı mııbol a sʊla Wıısı, a laa nala wıbɔmɔ ta.

27 Dıgı dʊŋ nɛ nal buloŋ sı sʊba, ka dı gɛɛ hal tıyaŋ Wıısı di ʊ tıına sarıya.

28 Ɛɛ tıı rɛ ba kpʊ Krisita mɛ dıgı dʊŋ dı ʊ wuwo laa nıgyamaa wıbɔmɔ ta. Ʊ sı bıl
mııgı ko. Dı ʊ rɛ ko ko, ʊ bıl bı sı laa nala wıbɔmɔ amɛ nala hʊ aa yaa siri a gbala
ʊ rɛ ʊ sı laa ta.

10

1 Wıısı mırısı hʊ Moosi fa aa saba biŋ yaa wıweliye hʊ aa sı ko daaliiŋ nɛ, ba bı
yaa wıweliye hʊ tıı. Ɛɛwıya, ɛɛ hʊ nala aa kaŋ pʊsı bee kına ko kı sʊla Wıısı bına
bına buloŋ bı sı wuwo leŋ dı ba yaa tıpʊlʊŋ tımma a bı kaŋ bisiŋ buloŋ.
2 Dı wıısʊlıı no fa sı wuwo leŋ nala hʊ aa lıı ba yaa tıpʊlʊŋ tımma, ɛɛ kɛ, ba fa bıl
bı sı kpa kına kı sʊla Wıısı bına buloŋ. Dı wıısʊlıı no fa wuwo pıısı nala wıbɔmɔ
kı ta, ɛɛ kɛ, haŋ wıbɔmɔ hʊ wıya ha bıl bı sı we ba hakıllı tıyaŋ a kı dɔŋ ba.
3 Amɛ ba aa kpa kına kı sʊla Wıısı bına buloŋ gɛɛ, ʊ daga anıı ba ha aa kı liisi ba
wıbɔmɔ wıya rɛ,
4 beewıya nʊsı abee bʊʊna kyal bı sı wuwo maakyiye sası nal wıbɔmɔ ta.
5 Ɛɛ rɛ tıŋ Krisita gyı bası tıya Wıısı saŋa hʊ ʊ gyı aa kyɛ dı ʊ ko tuu dʊnıya, a
baa,
“Ɪ bee kyɛ kına bee pʊsı ba aa kpaa kı sʊla ı. Ɪ bee kyɛ pʊsı mɛ ba aa kpʊ a fisi tıya
ı.
Amɛ ı marı ŋ teŋbii rɛ ɛɛ wıya.
6 Ba aa kpʊ pʊsı rɛ a fisi kı tıya ı, aŋ kpʊ badɔmɔŋ mɛ kı sʊla ı dı ı kpa ba wıbɔmɔ
kyɛ ba, ı teŋ bı fıyɛlı ba buloŋ tıyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ ŋ baa, ‘Ŋ Tıına Wıısı, na mıyaŋ, ŋ ko rɛ
dı ŋ yaa wıya hʊ aa fıyɛlı ı teŋ,
anıı ba aa saba gɛɛ biŋ ı teŋ tıyaŋ a tile ŋ tıyaŋ.” ’
8 Ʊ laa sıya baa dı Wıısı bee kyɛ pʊsı koo kına ba aa kpaa kı sʊla ʊ, a bıl baa dı ʊ
bee kyɛ pʊsı ba aa kpʊʊ fisi sʊla ʊ dı ʊ kpa ba wıbɔmɔ kyɛ ba. Amɛ wıısʊllı-ŋmaŋsı
no buloŋ lıı Wıısı mırısı hʊ Moosi fa aa saba biŋ dı nala kı tıŋa tıyaŋ nɛ, ka Krisita
ha baa dı Wıısı teŋ bı fıyɛla ba tıyaŋ.
9 Ɛɛ rɛ ka ʊ bıl baa, “Na mıyaŋ! Ŋ ko rɛ dı ŋ yaa wıya hʊ aa fıyɛlı ı teŋ.” Ɛɛ daga
anıı Wıısı paa faafaa wıısʊllı-ŋmaŋsı hʊ buloŋ ta rɛ, aŋ mııgı kpa Krisita wıısʊlıı
hʊ we ba bol tıyaŋ.
10 Akuu Krisita aa yaa Wıısı kyɛrı wıya, ʊ aa kpaa ʊ tıı sʊla Wıısı dıgı hʊ dʊŋ wuwo
sası á buloŋ wıbɔmɔ ta rɛ.
11 Gyuuma wııkyʊwal sılaala hʊ aa kı tʊŋ ba tʊma rɛ kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ. Ba
gyı aa we wıısʊlı-dıgı dʊŋ tıyaŋ nɛ a villi kı sʊla Wıısı, amɛ wıısʊlıı no bı sı wuwo
sası nala wıbɔmɔ ta.
12 Amɛ Krisita kɛ kpa ʊ tıı mııbol lɛ a sʊla Wıısı dıgı dʊŋ, a sası nala wıbɔmɔ ta.
Ʊ aa yaa gɛɛ teŋ, ʊ mııgı gyıŋ wıısıbee rɛ, a hɔŋ Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ.
13 Ʊ hɔŋ doŋ nɛ a kı gyegili Wıısı dı ʊ kpa ʊ dɔmɔ buloŋ we ʊ nosi tıyaŋ.
14 Ʊ aa kpaa ʊ tıı sʊla Wıısı dıgı gɛɛ, ʊ leŋ nala hʊ bisiŋ ʊ aa sasa ta yaa tıpʊlʊŋ
tımma rɛ Wıısı sıya tıyaŋ, a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.
15 Wıısı Wiyesi Welii hʊ mɛ dii wıı no daŋsıya rɛ. Beewıya,
16 ʊ baa dı Wıısı bası baa,
“Saŋa kıdıgı sı pele, dı ŋ kpa ŋ nyʊwa tıya ŋ nala.
Ŋ sı leŋ dı ba gyıŋ ŋ nyʊwa wıya,
a kpa ba we ba hakıllı abee ba nyuni buloŋ tıyaŋ.”
17 Aŋ bıl baa,
“Ŋ bıl bı sı kı liisi ba wıbɔmɔ abee ba wıyaakyogiye buloŋ.”
18 Dı Wıısı rɛ kpaa á wıbɔmɔ buloŋ kyɛ ma, ʊ bıl bı maga dı á kpa kına kı sʊla Wıısı
á wıbɔmɔ wıya.

Ma leŋ dı á ko kpaga Wıısı

19 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, á kaŋ ŋmanıı rɛ á aa sı wuwo gyʊʊ Wıısı Dııweliye buloŋ
Dııwelii hʊ, beewıya Yesu sʊba á wıya rɛ,
20 a suri ŋmaŋfalıı á aa sı tıŋa a na mııbol a tıya ma. Yesu aa kpaa ʊ tıı lıı wıısʊlıı
á wıya hʊ, ɛɛ daga nıı ʊ kaŋ patıısa hʊ fa aa bori Wıısı Dııweliye buloŋ Dııwelii hʊ
suri rɛ aŋ gyʊʊ doŋ ɛɛ yaŋ suri doŋ ŋmanıı tıya ma mɛ.
21 Á paalı kaŋ wııkyʊwal sılaala nıhıyabal lɛ, ʊ kı deŋ ámaa Wıısı nala nyuu tıyaŋ.
22 Ɛɛwıya, ma leŋ dı á mʊ Wıısı lee abee tıdıgı aŋ leŋ dı á bembiye mɛ sıŋ lıdıgı
abee wıı hʊ á aa laa di tıyaŋ. Ma leŋ dı á yaa nala hʊ wıbɔmɔ ba aa sasa ta ba tısı
tıyaŋ, ba bıl bee liisi ba wıya, a leŋ dı á yaa nala ba aa kpaa nııwelii fo ba bisiŋ
buloŋ ta.
23 Bayıyɛla hʊ á aa kana wıya hʊ á aa laa di tıyaŋ, ma leŋ dı á marı kana ʊ weliŋ,
beewıya á laa Wıısı di rɛ anıı wıya hʊ ʊ aa baa dı ʊ sı yaa tıya ma, ʊ kɔnı sı yaa ba
tıya ma, ʊ wıtıı nyuniŋ.
24 Ɛɛwıya, ma leŋ dı á kyıl dɔmɔŋ wıya, a kı pɛ dɔmɔŋ tıyaŋ abee kyori, a yaa
wıweliye kı tıya dɔmɔŋ.
25 Ma ta leŋ dı á kı vıya dɔmɔŋ laŋŋıı anıı nala badɔmɔŋ aa yaa gɛɛ. Amɛ ma leŋ
dı á ha kı laŋŋı, a marı bası wıya kı pɛ dɔmɔŋ tıyaŋ weliŋ, amarıkpatıya ma aa naa
anıı á Tıına Yesu mııgı koyi aa kpaga nyɛ.
26 Dı ámaa rɛ ko gyıŋ wıtıı hʊ aŋ vıya ʊ tıŋıı, aŋ kı yaa wıbɔmɔ, wıısʊlıı buloŋ
bıl tuwo aa sı leŋ dı Wıısı kpa á wıbɔmɔ kyɛ ma.
27 Amɛ wıı hʊ aa kaa rɛ yaa, see dı á leŋ kambıŋ kaŋ ma, dı á kı gyegili kyɛɛ hʊ
Wıısı aa sı di á sarıya, a leŋ nala hʊ buloŋ aa vıya ʊ nyʊwa gyʊʊ diŋbal.
28 Dı nal buloŋ nɛ gyı ko kyogi Mırısı hʊ Moosi gyı aa bine, dı nala balıya koo boto
ko yaa daŋsıya anıı ʊ kɔnı kyogo ba rɛ, ba aa kpa ʊ nıı ʊ tele rɛ, aŋ kpʊ ʊ. Ba aa
paalı bee fá tıına sikii mɛ.
29 Dı ba aa rɛ fa aa yaa nyɛ, ɛɛ rɛ ba yaŋ sı yaa nala hʊ aa deŋ Wıısı Biye hʊ waasʊ,
koo nala hʊ aa baa dı Yesu kyal hʊ Wıısı aa kpa we nyʊwa hʊ tıya ʊ nala yaa kıtɔɔ
rɛ? Beewıya kyal no rɛ Wıısı fa kaŋ sası nala wıbɔmɔ buloŋ ta, ba ko yaa tıpʊlʊŋ
tımma ʊ sıya tıyaŋ. Ɛɛ rɛ ba yaŋ sı yaa nala hʊ aa tʊʊsı Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa
kaŋ bɔnyɛ abeel-ma? Nala no rɛ yaŋ maga dı ba dɔgısı ba a te nala hʊ gyı aa kyogi
mırısı hʊ Moosi gyı aa bine.
30 Á gyıma rɛ anıı Wıısı rɛ baa,
“Wıbɔmɔ hʊ nala aa yaa ŋ, ŋ sı yaa tuŋ ba kyıŋ.” Ba bıl baa,
“Tıına hʊ sı di ʊ nala sarıya.”
31 Dı ı rɛ ko gyʊʊ Wıısı hʊ aa weye noŋ, ba sı lɔrı tıya ı.
32 Ma liisi mʊ pele saŋa hʊ tıyaŋ Wıısı kyaanʊʊ aa yıı ma tıyaŋ, ma ko laa Yesu
wıya di. Saŋa hʊ tıyaŋ, ma gyı naa tʊwara rɛ kıŋkaŋ, aŋka ma bı kpaa ta.
33 Saŋa kıdıgı, ba gyı aa tʊʊsı ma rɛ, a yalmı ma gyamaa tıyaŋ. Aŋka saŋa kıdıgı
mɛ, ma tıı aa yaa siri rɛ dı ba kaŋ ma pɛ nala hʊ ba fa aa dɔgısı tıyaŋ a dɔgısı ma
mɛ.
34 Ma fáá nala hʊ ba aa kaŋ tɔ dıya tıyaŋ wulo rɛ. Ka abee ba aa kaŋ ma kına fası
buloŋ, ma leŋ ma tenni fıyɛlı rɛ, beewıya ma gyıma anıı ma kaŋ kına aa weliye te
dʊnıya no kına rɛ, ba bıl yaa kına aa sı we doŋ kı mʊ deŋdeŋ mɛ.
35 Ɛɛwıya, ma ta leŋ dı ma tenni kı yʊwɔrı ma Wıısı tıŋıı tıyaŋ, beewıya dı mamaa
rɛ sıŋ ma laadii tıyaŋ aŋ bı kpaa ta, ma tuno bı sı kyallı Wıısı lee.
36 Ʊ maga dı ma kaŋ kenyiri rɛ, a wuwo yaa wıya hʊ Wıısı aa kyɛ dı ma kı yaa. Ɛɛ
rɛ ma sı na kına hʊ ʊ aa baa dı ʊ sı kpa tıya ma.
37 Wıısı teŋ tıyaŋ ba saba baa,
“Mʊhʊ sʊwaa nal hʊ aa sı ko sı ko.
Ʊ bı sı pıısı.

38 Amɛ nala hʋ buloŋ aa yaa tɪpʋlʋŋ tɪmma mɪyaŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ,
ba sɪ laa ŋ di, a kaŋ mɪɪbol.
Amɛ dɪ ba kɪdɪgɪ buloŋ nɛ ko mɪɪgɪ hal,
ŋ teŋ bɪ sɪ fɪyɛlɪ ʋ nyuu tɪyaŋ."
39 Á bɪ yaa nala aa mɪɪga hal, a sʋba ta waasʋ. Amɛ á yaa nala aa laa Wɪɪsɪ di rɛ, ʋ laa ma ta.

11

Wɪɪsɪ laadii

1 Dɪ ɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ yaa ɪ aa bee yaa sige anɪɪ ɪ sɪ na kɪna hʋ wɪya ɪ aa yɪyɛlɪ. Wɪɪsɪ laadii rɛ yaa ɪ aa laa di anɪɪ kɪna hʋ ɪ sɪɪ aa bee na kɔnɪ we doŋ nɛ.
2 Faafaa nala hʋ fa aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ teŋ gyɪ fɪyɛlɪ ba nyuu tɪyaŋ.
3 Á aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ ʋ nyʋwa dʋŋ nɛ a basɪ wɪya dʋnɪya kɪŋ kɪŋ buloŋ we doŋ. Ɛɛwɪya, kɪna á sɪɪ aa bee na rɛ Wɪɪsɪ kaŋ marɪ dʋnɪya kɪna hʋ buloŋ á sɪɪ aa naa.
4 Abɛl gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ʋ gyɪ kpa kɪŋ aa weliye te Keeŋ kɪŋ a sʋla Wɪɪsɪ. Ɛɛ mɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ teŋ gyɪ fɪyɛlɪ ʋ wɪɪsʋllɪ-kɪŋ hʋ tɪyaŋ, ka ʋ leŋ ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna ʋ sɪya tɪyaŋ. Abɛl sʋba rɛ, amɛ ʋ aa laa Wɪɪsɪ di nyubaanɪŋ, wɪɪ hʋ ʋ aa yaa ha pɪna rɛ.
5 Ɛnɔkɪ mɛ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di wɪya ʋ gyɪ bɪ sʋba, aŋka Wɪɪsɪ gyɪ kpa ʋ, a kaŋ gyɪŋ Wɪɪsɪbee, nal buloŋ bɪl bɪ na ʋ. Wɪɪsɪ teŋ gyɪ fɪyɛla ʋ nyuu tɪyaŋ nɛ, ka ʋ na kpa ʋ a kaŋ gyɪŋ Wɪɪsɪbee.
6 Dɪ nal lɛ bɪ laa Wɪɪsɪ di ʋ bɪ sɪ wuwo tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ, beewɪya dɪ nal buloŋ nɛ aa kyɛ dɪ ʋ tɪŋ Wɪɪsɪ ʋ maga dɪ ʋ laa di rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ we doŋ nɛ, a bɪl laa di mɛ anɪɪ Wɪɪsɪ aa pɛ nala hʋ aa pɪya kɪ kyɛ ʋ abee ba tɪsɪ buloŋ tɪyaŋ nɛ.
7 Nowa gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ basɪ wɪya hʋ aa sɪ maakyiye yaa a tɪya ʋ, ʋ nɪɪ Wɪɪsɪ nyʋwa abee ʋ aa bɪ wuwo gyɪŋ ba buloŋ. Ʋ gyɪ nɪɪ Wɪɪsɪ nyʋwa rɛ a marɪ nɪɪduworiboro, ʋ bee ʋ dɪya nala gyʋʋ, nɪɪ bɪ kpʋʋ ba, beewɪya Wɪɪsɪ gyɪ leŋ nɪɪ tɔ dʋnɪya buloŋ nɛ dʋnɪya nal nal buloŋ sʋba. Wɪɪ no ʋ gyɪ aa yaa daga anɪɪ dʋnɪya nɪkaalɪya buloŋ yaa nɪbɔmɔ rɛ. Nowa gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ basɪ baa ʋ yaa tɪpʋlʋŋ tɪɪna rɛ ʋ sɪya tɪyaŋ.
8 Abɪraham mɛ gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ aa yɪrɪ ʋ a basɪ tɪya ʋ dɪ ʋ lɪɪ mʋ paalʋʋ kɪdɪgɪ ʋ aa wee nyʋwa dɪ ʋ sɪ kpa tɪya ʋ. Ʋ gyɪ sii lɪɪ ʋ bee tɪyaŋ nɛ a kɪ mʋ paalʋʋ hʋ, aŋ bɪ gyɪŋ lee hʋ ʋ aa mʋʋ.
9 Ʋ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di wɪya, ʋ gyɪ mʋʋ hɔŋ paalʋʋ hʋ Wɪɪsɪ aa wee nyʋwa dɪ ʋ sɪ kpa tɪya ʋ hʋ tɪyaŋ nɛ, a we gyama a kɪ gyʋʋ anɪɪ nɪhʋwal. Ɛɛ tɪɪ rɛ ʋ biibaal Azɪkɪ abee ʋ nihii Gyeekɔbɪ mɛ gyɪ hɔŋ taŋha hʋ tɪyaŋ, a we gyama a kɪ gyʋʋ anɪɪ nɪhʋwala. Ba bee Abɪraham buloŋ nɛ Wɪɪsɪ gyɪ we nyʋwa hʋ a baa dɪ ʋ sɪ kpa taŋha hʋ tɪya ba.
10 Beewɪya Abɪraham fa aa gyegili dɪ ʋ maakyiye gyʋʋ bee hʋ Wɪɪsɪ tɪɪ aa tii naaŋ a saa rɛ. Bee no sɪ we doŋ a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ.
11 Abɪraham gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ʋ gyɪ wuwo lʋl biye, abee ʋ gyɪ aa hɪyasa kɪŋkaŋ, ka ʋ haaŋ Saara mɛ bɪl yaa hapɪrɪ buloŋ. Ʋ gyɪ laa di anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ aa sɪ yaa wɪɪ hʋ ʋ aa wee nyʋwa anɪɪ ʋ sɪ yaa.
12 Abɪraham gyɪ hɪyasa rɛ a mʋ kpaga sʋʋ, amɛ abee gɛɛ buloŋ, nala aa lɪɪ badɪgɪ no dʋŋ doho tɪyaŋ wala rɛ a bɪ kaŋ dɪɪsɪɪ anɪɪ wɪɪsɪnyuu kyɪŋwʋlɪya koo fuwobal nyʋwa bumbugulo.
13 Nala no buloŋ gyɪ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ aŋ na sʋba. Kɪna hʋ Wɪɪsɪ gyɪ aa wee nyʋwa baa dɪ ʋ sɪ kpa tɪya ba, ba gyɪ bɪ naa ba aŋ sʋba. Ba gyɪ naa ba rɛ dɪ ba

we libolii tıyaŋ, ba tenni gyı fıyɛlı kıŋkaŋ, aŋ gyı leŋ nal buloŋ gyıma anıı ba yaa nıhʊwala abee gyʊgyʊʊlıya rɛ dʊnıya no tıyaŋ.
14 Nala hʊ aa baa ba yaa nıhʊwala bee gyʊgyʊʊlıya hʊ daga anıı ba aa kyɛ ba tıı taŋha rɛ dı ba hɔŋ.
15 Ba bıl bee bıını taŋha hʊ tıyaŋ ba aa lıya wıya. Dı ba aa rɛ fa aa bıını ʊ wıya, ba fa kaŋ ŋmanıı rɛ dı ba mııgı mʊ doŋ.
16 Amɛ ba fa aa kyɛ dı ba hɔŋ taŋha hʊ aa weliye te taŋhası buloŋ tıyaŋ nɛ, doŋ nɛ yaa Wıısıbee. Ɛɛwıya, ʊ bı yaa Wıısı hıısı abee ba aa yırı ʊ ba Wıısı, beewıya ʊ tıı marı bee biŋ ba rɛ.

17-18 Abıraham gyı aa laa Wıısı di wıya, ʊ gyı yaa siri rɛ dı ʊ kpa ʊ biibaal Azıkı lıı wıısʊlıı tıya Wıısı. Wıısı gyı wee nyʊwa tıya Abıraham nɛ anıı Azıkı tıyaŋ nɛ ʊ doho nala buloŋ sı lıı, aŋ gyı yaŋ kı kyɛ dı ʊ magısı ʊ na gɛɛ ʊ aa sı yaa. Amɛ Abıraham gyı yaa siri rɛ dı ʊ kaŋ ʊ biidıgı hʊ dʊŋ a kpʊ lıı wıısʊlıı tıya Wıısı.
19 Abıraham fa gyıma anıı Wıısı sı wuwo kyisi ʊ biye hʊ sʊʊ tıyaŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ gyı yaa siri dı ʊ kpʊ biye hʊ a tıya Wıısı gɛɛ. Ʊ aa yaa siri gɛɛ mɛ, ka ʊ gyı kıı gɛɛ anıı ʊ kpʊʊ ʊ rɛ, ka Wıısı mɛ kyisi ʊ sʊʊ tıyaŋ a kpa ʊ tıya Abıraham.
20 Azıkı mɛ gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ ʊ gyı sʊla Wıısı tıya ʊ biisi Gyeekɔbı abee Isawʊ, dı Wıısı pɛ ba tıyaŋ maakyiye.
21 Gyeekɔbı mɛ gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ, ʊ sʊʊ gyı aa ko kpaga, ʊ mɛ gyı tıga ʊ daatıgıı sıŋ, aŋ kyʊwalı Wıısı, a sʊla ʊ dı ʊ pɛ ʊ nihiye Gyosɛfʊ biisi tıyaŋ.
22 Gyosɛfʊ mɛ gyı aa laa Wıısı di wıya, ʊ sʊʊ gyı aa ko kpaga, ʊ gyı bası Iziral tımma aa sı maakyiye lıı Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ wıya rɛ, aŋ daga ba gɛɛ mɛ ba aa sı yaa ʊ hogo.
23 Moosi nıına abee ʊ kuwo mɛ gyı laa Wıısı di rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ba gyı kpa ʊ faŋa peŋsi boto ba aa lʊla ʊ hal tıyaŋ. Ba gyı naa anıı ʊ yaa Biiwelii rɛ, ɛɛ wıya ba gyı bı fáá Igyipiti tımma kuwori aŋ vıya ʊ nyʊwa hʊ ʊ aa bine dı Iziral tımma kpʊ ba biifıllı buloŋ aa yaa boyoŋbiisi.
24 Moosi gyı aa ko waa teŋ, ʊ mɛ gyı laa Wıısı wıya di rɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ ʊ gyı bı laa nyʊwa dı ba kana ʊ yırı kuwori Faaro toluu biye.
25 Ʊ gyı kpaa nıı ʊ aa naa tʊwara hʊ Wıısı nala aa naa, ʊ rɛ kpıya ʊ aa we Faaro dıya tıyaŋ a kı nıı sʊma hʊ aa bı sı pıısı aŋ ha bıl leŋ dı ʊ yaa wıbɔmɔ mɛ.
26 Moosi gyı naa anıı dı ʊ rɛ pɛɛ na tʊwara hʊ Wıısı nala aa naa, akuu Nal hʊ Wıısı aa lıya wıya, ʊ rɛ kaŋ tɔnɔ yʊga a te kıweliye hʊ buloŋ ʊ fa aa sı na Igyipiti tıyaŋ. Ʊ gyı kpaa ʊ hakıla buloŋ we tuno hʊ ʊ aa sı maakyiye na tıyaŋ nɛ.
27 Moosi gyı aa laa Wıısı wıya di rɛ tıŋ ʊ gyı lıı Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ. Ʊ gyı gyıma anıı Igyipiti kuwori sı na baaŋ ʊ nyuu tıyaŋ nɛ, amɛ ɛɛ gyı bı leŋ kambıŋ kana ʊ. Ʊ gyı aa lıı Igyipiti tıyaŋ mɛ, ʊ gyı bıl bı mııgı hal, beewıya ʊ gyı kıı gɛɛ anıı ʊ aa naa Wıısı, abee á aa bee na Wıısı buloŋ.
28 Moosi gyı aa laa Wıısı di mɛ rɛ tıŋ ʊ gyı leŋ Iziral tımma di Dıısı-parı-banıı Kyɛbal hʊ. Ʊ gyı leŋ ba kpʊ pʊsı rɛ, a yaa kyal hʊ taa ba dimbeenyʊʊsı buloŋ. Ba gyı aa yaa gɛɛ, malıka hʊ Wıısı gyı aa tıma dı ʊ ko tuu a kpʊ Igyipiti tımma biibumo buloŋ Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ gyı ko parı Iziral tımma biibumo ta rɛ.

29 Iziral tımma mɛ gyı aa laa Wıısı di rɛ tıŋ ba gyı vala kyol fuwofıyaŋ hʊ anıı ʊ aa yaa taŋha hılıı. Amɛ Igyipiti tımma hʊ kɛ gyı aa kile ba lugo ko pele fuwo hʊ, a kı lʊga dı ba kyol, nıı hʊ gyı mııgı ko tɔ ba rɛ ba buloŋ sʊba.
30 Iziral tımma hʊ gyı bıl aa laa Wıısı di rɛ tıŋ ba gyı vala baarı tɔɔ kıdıgı ba aa yırı Gyɛriko kyɛyɛ bapɛ, gyebii hʊ ba aa saa baarı bee hʊ buloŋ tele.
31 Hasɔŋsɔnnı kıdıgı mɛ rɛ gyı we Gyɛriko tıyaŋ ba kı yırı Reehabı. Ʊ mɛ gyı laa Wıısı di rɛ. Ɛɛwıya, ba gyı bı kpʊʊ ʊ anıı ba aa kpʊʊ Gyɛriko nıkaalıya hʊ aa bı laa

Wɪɪsɪ di gɛɛ, beewɪya Iziral tɪmma gyɪ aa laa sɪya tɪŋ nala badɔmɔŋ dɪ ba ko lʊwɔlɪ deŋ Gyɛriko na, ʊ gyɪ kaŋ ba weliŋ nɛ.
32 Ɲ fa sɪ wuwo dɪɪsɪ wɪya no kɪ mʊ, amɛ ŋ bɪ kaŋ sɪnɪɪ ŋ aa sɪ basɪ Gidiyɔŋ, abee Baraki, abee Samsɪŋ, abee Gyefita, abee Deviti, abee Samuwɛl abee Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ buloŋ wɪya lagɪlagɪ no.
33 Nala no buloŋ gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba badɔmɔŋ gyɪ yuwo di taŋhasɪ badɔmɔŋ nala aŋ laa ba kɪna. Ba gyɪ tɪŋ wɪtɪɪ hʊ Wɪɪsɪ aa kyɛ rɛ, aŋ na kɪna hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa dɪ ʊ sɪ kpa tɪya ba. Ba badɔmɔŋ gyɪ kyaga naakyige nyʊʊsɪ tɔ rɛ, ba suri lɔlɔ.
34 Ba badɔmɔŋ dɪsɪ diŋbala rɛ. Wɪɪsɪ lɪɪ ba nala hʊ fa aa kyɛ dɪ ba kpʊ ba bee takoobiye nosi tɪyaŋ. Ba gyɪ bɪ kaŋ dee, amɛ Wɪɪsɪ rɛ gyɪ tɪya ba dee ba gyɪ ko yaa bembiduwoni tɪmma, a yuwo yuwoni a di taŋhasɪ badɔmɔŋ nala, ba laalyuwolo fá nyʊgɪsɪ.
35 Haana badɔmɔŋ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di wɪya, Wɪɪsɪ gyɪ leŋ ba lʊlla sii sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Nala badɔmɔŋ mɛ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di wɪya, ba gyɪ naa ŋmanɪɪ rɛ ba aa sɪ lɪɪ tʊwara tɪyaŋ, ka ba vɪya aŋ leŋ ba dɔgɪsɪ ba kpʊ, dɪ Wɪɪsɪ kyisi ba a kpa mɪɪbol aa weliye te dʊnɪya no mɪɪbol a tɪya ba.
36 Dʊnɪya nala gyɪ mʊŋ badɔmɔŋ nɛ. Ba gyɪ vɪɪrɪ badɔmɔŋ mɛ a vʊwa badɔmɔŋ mɛ abee kyɔrʊmɔ aŋ kaŋ ba tɔ dɪya tɪyaŋ.
37 Ba gyɪ yaga badɔmɔŋ nɛ abee bʊwa, a kaŋ badɔmɔŋ keri balɪya balɪya, aŋ kpʊ badɔmɔŋ mɛ abee takoobiye. Ba badɔmɔŋ gyɪ laalɪ piyese abee bʊʊna tenni rɛ, beewɪya ba gyɪ yaa nyaaba rɛ, ba kɪ dɔgɪsɪ ba, ba kɪ na tʊwara.
38 Dʊnɪya no gyɪ bɪ weliye maga ba weyi. Ba gyɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ gyʊgyʊʊlɪya a kɪ gɔllɪ taŋhahɪlɪya tɪyaŋ abee dogiŋsi nyuni tɪyaŋ, a gyɪ kɪ gyʊʊ bʊbʊʊsɪ abee taŋha bʊʊsɪ.
39 Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ ba basa anɪɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛla nala no buloŋ aa laa ʊ di nyuu tɪyaŋ nɛ. Amɛ ba kɪdɪgɪ buloŋ gyɪ bɪ na kɪŋ hʊ Wɪɪsɪ aa wee nyʊwa dɪ ʊ sɪ kpa tɪya ba.
40 Beewɪya Wɪɪsɪ mɪɪgɪ kyɛ kɪŋ aa weliye te faafaa kɪŋ hʊ rɛ a biŋ gbala á buloŋ. Wɪɪsɪ wɪkyɛɛlɪɪ rɛ yaa dɪ á beel-ba buloŋ laŋŋɪ yaa niweliye aa bɪ kaŋ wɪbɔŋ anɪɪ gɛɛ hʊ ʊ aa kyɛ dɪ á kɪɪ.

12

Á kuwo Wɪɪsɪ

1 Nɪgyamaa no buloŋ gyɪ aa laa Wɪɪsɪ di yaa daŋsɪya tɪmma rɛ a tɪya ma anɪɪ Wɪɪsɪ kaŋ wɪtɪɪ rɛ. Ɛɛwɪya, á Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ ma leŋ dɪ á paa wɪya hʊ buloŋ aa tɔ á ŋmanɪɪ ta, a leŋ wɪbɔmɔ hʊ buloŋ aa vʊwa ma mɛ yayɪ. Ma leŋ dɪ á kɪ mʊ sɪya a kɪ yaa wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa baa dɪ á kɪ yaa abee mala.
2 Á ŋmanɪɪ no tɪŋɪɪ tɪyaŋ ma leŋ dɪ á kpa á hakɪllɪ we Yesu dʊŋ tɪyaŋ, beewɪya ʊ rɛ yaa nal hʊ tɪyaŋ á Wɪɪsɪ laadii aa piile, ʊ rɛ bɪl yaa nal hʊ mɛ aa sɪ kaŋ á laadii no sɪgɪ dɪ ʊ ko mʊ su. Ba gyɪ kpaasɪ ʊ daagarɪɪ tɪyaŋ nɛ, ʊ na tʊwara weliŋ. Amɛ ʊ gyɪ dii kenyiri rɛ, a bɪ leŋ ba aa kpaasɪ ʊ daagarɪɪ hʊ tɪyaŋ yaa ʊ hɪɪsɪ, beewɪya ʊ gyɪ gyɪma anɪɪ ba buloŋ hal tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ʊ teŋ fɪyɛlɪ. Lagɪlagɪ no ʊ hɔŋ Wɪɪsɪ noduu logiŋ tɪyaŋ nɛ Wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
3 Ma liisi na tʊwɔra hʊ Yesu gyɪ aa naa. Ma sʊnnɪ na ɛɛ hʊ wɪbɔŋyaala gyɪ aa kpaa haasʊʊ kyeme ʊ, ka ʊ ha gyɪ kaŋ kenyiri abee mala. Ɛɛwɪya, ma mɛ ta leŋ dɪ ma tenni kɪ yʊwɔrɪ, dɪ ma ko mɪɪgɪ Wɪɪsɪ hal.
4 Ma aa laa Yesu di wɪya ma bee wɪbɔmɔ aa lʊgɪ rɛ. Amɛ ma kɪdɪgɪ buloŋ ha bɪ lʊga a mʊ maga ba kpʊ ɪ.
5 Teŋpolli wɪya hʊ Wɪɪsɪ aa basɪ tɪya ʊ biisi, ma yeŋŋi ba rɛ? Wɪɪsɪ baa,
"Ɲ biye, dɪ Tɪɪna hʊ rɛ ko kɪ kyagɪlɪ ɪ gyegili nɪɪ weliŋ.

Dı ʊ rɛ ko na baaŋ ı nyuu tıyaŋ a bası ı sıya wıya tıya ı, ta leŋ dı ı teŋ kı yʊwɔrı,
dı ı kpa laadii hʊ ta.
6 Beewıya, nala hʊ buloŋ Tıına hʊ aa kyo, ba aa rɛ ʊ kı daga.
Nal hʊ buloŋ mɛ ʊ aa kpaa ʊ yaa ʊ biye, ʊ rɛ ʊ kı dɔgısı.”
7 Dı Wıısı rɛ ko kı dɔgısı ı, kaŋ kenyiri aŋ kpa ʊ nıı ʊ aa dagıı rɛ. Beewıya, ʊ kpa ı nıı ı yaa ʊ biye rɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ʊ kı dɔgısı ı. Bii bee rɛ we doŋ ʊ kuwo bee dɔgısı ʊ?
8 Wıısı aa kı dɔgısı ʊ biisi buloŋ nɛ. Ɛɛwıya, dı ʊ ko bee dɔgısı ma, ɛɛ daga anıı ma bı yaa ʊ biisi tıı.
9 Á buloŋ kaŋ kuwoma rɛ dʊnıya no tıyaŋ ba kı dɔgısı ma, á kı tıya ba gyırıma ɛɛ wıya. Ɛɛ daga anıı á kuwo Wıısı aa we Wıısıbee tıyaŋ kɛ rɛ yaŋ maga dı á kpa á tııma buloŋ tıya ʊ, a kaŋ mııbol.
10 Á dʊnıya kuwoma mɛ gba aa lʊl ma, ba aa dɔgısı ma kyɛyɛ baŋmana dʊŋ nɛ ba kyɛrı tıyaŋ. Amɛ á tıı weliŋ wıya rɛ Wıısı kı dɔgısı ma, beewıya ʊ aa kyɛ dı á mɛ ko yaa nıtııma rɛ, a bı kaŋ bisiŋ buloŋ anıı ʊ tıı aa kıı gɛɛ.
11 Dı ba aa rɛ aa dɔgısı nal, ʊ tıya aa kyogi rɛ, beewıya, dɔgısıı hʊ aa hayɛ tıya ʊ rɛ. Amɛ dı ʊ rɛ laa dɔgısıı hʊ, a kı tıŋ ba abee kenyiri ba sı ko leŋ dı ʊ wıyaalıya degini, dı ʊ hɔŋ bee laaŋfıya.

Ma pɔ ma tıı dı wıbɔŋ buloŋ ta ko gyʊʊ ma paga

12 Ɛɛwıya, ma sii sıŋ bıŋbaŋ aŋ leŋ dı ma tenni polli.
13 Wıtıı hʊ ma aa nıya, ma kana ʊ kı tʊŋ tʊma a kı mʊ sıya. Dı ma wuwo pɛ nala hʊ aa we ma tıyaŋ a laa Wıısı wıya di aŋ ha bı sıŋ weliŋ wıya hʊ tıyaŋ. Ma pɛ ba tıyaŋ dı ba marı laa Wıısı di weliŋ, a ta kı biyege.
14 Ma yaa sıfıyaŋ dı ma bee nal buloŋ wıya weliye, a yaa nıtııma. Beewıya nal hʊ buloŋ aa bı yaa nıtıı ʊ bı sı wuwo na Wıısı.
15 Ma pɔ ma tıı dı Wıısı bɔnyɛ hʊ ta ko buwo ma kıdıgı buloŋ. Aŋ bıl pɔ ma tıı dı nıbɔŋ buloŋ ta ko we ma tıyaŋ a kı dɔŋ ma, a mʊrı ma gyeniŋ buloŋ we wıbɔmɔ tıyaŋ.
16 Ma pɔ ma tıı dı ma tıyaŋ kıdıgı buloŋ ta ko yaa nılaaŋ, a bıl pɔ dı ma tıyaŋ kıdıgı buloŋ ta ko yaa nal aa bee fá Wıısı anıı Isawʊ gɛɛ. Isawʊ gyı bı fáá Wıısı aŋ kpa ʊ hıyarı lenni kıdiiliye ʊ katıyal lee.
17 Ʊ gɛɛ hal tıyaŋ, ma gyıma anıı ba gyı aa ko pele dı ʊ kuwo sʊla Wıısı tıya ʊ, akuu ʊ aa yaa ʊ biihıyawʊ wıya, ʊ kuwo gyı vıya rɛ. Ɛɛ rɛ ʊ gyı wii weliŋ, a fa kı kyɛ dı ʊ kuwo sʊla Wıısı tıya ʊ amɛ wıı buloŋ gyı tuwo ʊ aa sı wuwo yaa a kaŋ wıı hʊ ʊ kuwo aa yaa bırımı.
18 Ma ko Wıısı lee rɛ. Amɛ ma bı ko ʊ lee dogimo hʊ tıyaŋ ma aa sı wuwo dige anıı Iziral tımma hʊ gyı aa ko ʊ lee Saana dogimo hʊ naası tıyaŋ gɛɛ. Ba gyı aa ko doŋ ba gyı na diŋ aa di diŋgel lɛ, a na dı lee buloŋ bile gɛɛ timm, ka ba nıı puwobal mɛ dɔmɔ.
19 Ba gyı nıya dı ba mʊʊ kabıl lɛ, a nıı taal mɛ. Ba gyı aa nıı taal hʊ, ɛɛ rɛ kambıŋ gyı gyʊʊ ba, ba sʊla dı taal hʊ ta bıl bası wıya tıya ba.
20 Beewıya wıı hʊ ʊ gyı aa bası tıya nala hʊ gyı yaa wıduwo rɛ tıya ba. Ʊ gyı baa: “Dı pʊna koo dı kıŋ kɛ buloŋ nɛ ko dige dogimo hʊ, ʊ maga dı ba yaga ʊ kpʊ rɛ.”
21 Wıya hʊ ba gyı aa naa gyı leŋ kambıŋ gyʊʊ ba buloŋ nɛ. Ɛɛ rɛ tıŋ Moosi tıı gyı baa, “Kambıŋ kana ŋ nɛ ŋ kı kyele.”
22 Amɛ ma nala hʊ aa laa Yesu wıya di, ma ko pele dogimo hʊ ba aa yırı Zaayɔŋ nɛ. Ma ko pele tɔɔ hʊ ba aa yırı Gyerusalɛm aa we Wıısıbee tıyaŋ nɛ. Wıısı hʊ aa weye sıya rɛ gɛɛ. Malıkası tusi tusi tusi mɛ laŋŋa doŋ nɛ abee teŋfıyɛlʊʊ.
23 Ma ko lee hʊ Wıısı-biihıyası aa ko laŋŋı abee teŋ fıyɛlʊʊ rɛ. Ba sabı ba fene rɛ a biŋ wıısıbee tıyaŋ. Ma ko Wıısı lee rɛ, nal hʊ aa sı di dʊnıya nal buloŋ sarıya. Lee no tıyaŋ nɛ tıpʊlʊŋ tımma hʊ aa tıŋ Wıısı bee wıtıı a mʊ teŋ mɛ we.

24 Ma ko Yesu lee rɛ, nal hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ aa tɪŋa a we nyʊʊfalɪɪ tɪya nihuwobisi. Ʊ
sʊba rɛ ʊ kyal gyaasɪ nal buloŋ wɪya. Ʊ kyal hʊ aa gyaasa tɪyaŋ nɛ wɪweliye sɪ tɪŋa
a ko, a te Abɛl kyal hʊ gyɪ aa gyaasa.
25 Ma kɪ gyɪma dɪ ma ta ko vɪya nal hʊ aa basɪ wɪya hʊ nyʊwa. Beewɪya nala hʊ
gyɪ aa vɪya ʊ nyʊwa taŋha nyuu daha gyɪ bɪ wuwo fá lɪɪ dɔgɪsɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, dɪ
ámaa rɛ yaŋ vɪya nal hʊ aa we Wɪɪsɪbee tɪyaŋ taal, á bɪŋ bɪ sɪ kyaŋlɪ.
26 Haŋ saŋa hʊ, Wɪɪsɪ taal hʊ gyɪ leŋ taŋha buloŋ gyigili rɛ. Lagɪlagɪ no, Wɪɪsɪ wee
nyʊwa rɛ anɪɪ ʊ sɪ leŋ dɪ taŋha bɪl gyigili, amɛ taŋha dʊŋ daa sɪ gyigili. Wɪɪsɪnyuu
abee taŋha buloŋ nɛ sɪ gyigili.
27 Ʊ aa baa dɪ ʊ sɪ bɪl leŋ dɪ taŋha gyigili hʊ, ʊ kaŋ memii rɛ. Ɛɛ daga anɪɪ Wɪɪsɪ
sɪ kaŋ dʊnɪya no kɪna hʊ ʊ aa mara buloŋ gyigisi a paa ba ta, ka dɪ kɪna hʊ aa bee
gyigisi dʊŋ we doŋ.
28 Wɪɪsɪ leŋ á we ʊ koro hʊ aa bee gyigisi tɪyaŋ nɛ. Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á kɪ fá ʊ, a
kɪ kyʊwalɪ ʊ aŋgyʊwasʊ, aŋ pɛ kɪ kyʊwalɪ ʊ gɛɛ ʊ aa kyɛ.
29 Beewɪya Wɪɪsɪ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ diŋ aa dii.

13

Ɛɛ á aa sɪ yaa dɪ Wɪɪsɪ teŋ fɪyɛlɪ

1 Ma kyo dɔmɔŋ kɪ mʊ deŋdeŋ akuu ma aa yaa nɪmmabalɪya Krisita tɪyaŋ wɪya.
2 Ma yaa kuwokeri a kɪ deŋ nɪhʊwala weliŋ beewɪya, nala gyɪ aa yaa gɛɛ rɛ, a laa
malɪkasɪ biŋ ba dɪɪsɪ tɪyaŋ aŋ bɪ gyɪma.
3 Ma kpa nala hʊ ba aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ wɪya anɪɪ ma beel-ba buloŋ nɛ ba kaŋ tɔ
dɪya tɪyaŋ gɛɛ. Nala hʊ ba aa dɔgɪsɪ mɛ, ma kpa ʊ anɪɪ ma beel-ba buloŋ nɛ ba kɪ
dɔgɪsɪ gɛɛ.
4 Ʊ maga dɪ nal buloŋ gyɪma anɪɪ haaŋ kpayɪ yaa wɪwelii rɛ. Ɛɛwɪya, baal bee ʊ
haaŋ buloŋ maga dɪ ba kaŋ wɪtɪɪ rɛ abee dɔmɔŋ. Ʊ bɪ maga dɪ baal hʊ bɪl lɪɪ kyɛ
hadɪma, koo dɪ haaŋ hʊ mɛ bɪl lɪɪ kyɛ badɪma, beewɪya nal hʊ buloŋ aa sɔnnɪ, Wɪɪsɪ
sɪ di ʊ sarɪya a kpa kyogisi tɪya ʊ.
5 Ma ta kyo molbiye kɪŋkaŋ a mʊ parɪ. Ma leŋ dɪ kɪna hʊ ma aa kana su ma sɪɪ.
Beewɪya Wɪɪsɪ basa ʊ teŋ tɪyaŋ nɛ a baa, "Ŋ bɪ sɪ maakyiye vɪya ma ta. Ŋ bɪ sɪ
maakyiye lɪɪ ma hal."
6 Ɛɛwɪya, á sɪ wuwo ŋmaa á bembiye a baa,
"Á tɪɪna Wɪɪsɪ rɛ yaa nal hʊ aa pɛ ŋ tɪyaŋ,
Ɛɛ nyuniŋ, ŋ bɪ sɪ fá kambɪŋ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
Nihuwobiŋ bɪ sɪ wuwo yaa ŋ wɪɪ buloŋ."
7 Ma liisi ma sɪlaala hʊ gyɪ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya kɪ tɪya ma wɪya. Ma liisi mʊ pele
gɛɛ ba gyɪ aa tɪŋ Wɪɪsɪ ba mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ, a ko mʊ sʊba. Ma kɪ tɪŋ ba naabʊʊsɪ
ma Wɪɪsɪ tɪŋɪɪ tɪyaŋ.
8 Yesu Krisita aa kɪɪ gɛɛ dɪya, ɛɛ rɛ ʊ ha kɪɪ gyɪnaŋ, ɛɛ tɪɪ mɛ rɛ ʊ sɪ kɪɪ a kaŋ kɪ
mʊ maakyiye buloŋ.
9 Ma ta leŋ dɪ wɪdʊŋsɪ hʊ nala badɔmɔŋ aa daga ma ko leŋ dɪ ma vɪya Wɪɪsɪ
ŋmaŋtɪɪ hʊ ta. Dee hʊ aa sɪ wuwo leŋ dɪ á tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ, ʊ lɪɪ Wɪɪsɪ tɪɪ bɔnyɛ tɪyaŋ
nɛ. Ʊ bɪ lɪɪ á aa tɪŋ kɪdiiliye sɪŋsɪ tɪyaŋ, beewɪya, nal hʊ aa tɪŋ sɪŋsɪ no, ʊ bɪ sɪ na
tɔnɔ buloŋ a lɪɪ ba tɪyaŋ.
10 Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala hʊ gyɪ aa tʊma kɪ tɪya Wɪɪsɪ taŋtɪ-dɪya hʊ tɪyaŋ, ba
kɪdɪgɪ buloŋ gyɪ bɪ kaŋ ŋmanɪɪ ʊ aa sɪ di wɪɪsʊllɪ-kɪna hʊ á aa kpa sʊla Wɪɪsɪ a kɪ
kyʊwalɪ ʊ aŋgyʊwasʊ.
11 Bɪna buloŋ, Gyuuma wɪɪkyʊwal sɪlaala nɪhɪyawʊ hʊ gyɪ aa kaŋ pʊsɪ kyal lɛ, a
gyʊʊ Wɪɪsɪ Dɪɪweliye buloŋ Dɪɪwelii hʊ, a kpa sʊla Wɪɪsɪ dɪ ʊ kpa ba wɪbɔmɔ kyɛ ba.
Amɛ ba gyɪ aa kaŋ pʊsɪ hʊ kɛ tɪɪ rɛ a lɪɪ nyɔgɔ ta bee hʊ samanɪ tɪyaŋ.

12 Ɛɛ rɛ tɪŋ ba kaŋ Yesu mɛ lɪɪ kpʊ Gyerusalɛm samanɪ tɪyaŋ, dɪ ʊ kpa ʊ tɪɪ kyal a pɪɪsɪ nala bisiŋ ta, dɪ ba yaa niweliye Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
13 Yesu gyɪ dii hɪɪsɪ rɛ weliŋ bee hʊ samanɪ tɪyaŋ. Ɛɛwɪya, ma leŋ dɪ á lɪɪ mʊ doŋ, dɪ á beel-ʊ buloŋ di haŋ hɪɪsɪ hʊ.
14 Beewɪya, á bɪ kaŋ bee aa sɪ we doŋ kɪ mʊ deŋdeŋ dʊnɪya no tɪyaŋ. Amɛ á aa yɪyɛlɪ á bee hʊ tɪyaŋ á aa sɪ maakyiye we a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ wɪya rɛ.
15 Ɛɛwɪya, á nala hʊ aa wuwo suri á nyʊwa a basɪ baa Wɪɪsɪ rɛ yaa Á Tɪɪna, á wɪɪsʊlɪɪ á aa sɪ kpa tɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa á aa tɪŋ Yesu Krisita tɪyaŋ, a kɪ dannɪ ʊ saŋa kɛ buloŋ.
16 Saŋa kɛ buloŋ, ma yaa kuwokeri aŋ yaa wɪweliye kɪ tɪya ma dɔŋtɪŋsɪ, a kɪ kyiyeli dɔmɔŋ mɛ. Wɪɪsʊlɪɪ no rɛ aa fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ.
17 Ʊ maga dɪ ma kɪ tɪŋ ma sɪlaala nyʊwa rɛ, a kɪ yaa wɪya hʊ ba aa baa dɪ ma yaa. Beewɪya ba aa rɛ aa deŋ ma nyuu tɪyaŋ. Maakyiye kɪdɪgɪ ba sɪ daga gɛɛ ba aa deŋ ma nyuu a tɪya Wɪɪsɪ. Dɪ mamaa rɛ aa tɪŋ ba nyʊwa, ba sɪ tʊŋ ba tʊma weliŋ abee teŋfɪyɛlʊʊ. Amɛ dɪ mamaa rɛ bee tɪŋ ba nyʊwa, ba tɪsɪ sɪ kyogi ma tɪyaŋ. Ʊ gɛɛ bɪ sɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ a tɪya ma.
18 Ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ kɪ tɪya ma. Á gyɪma á hakɪllɪ tɪyaŋ, á bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, á kyɛrɪ mɛ rɛ yaa dɪ á wɪtɪɪ su wɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
19 Ŋ aa sʊla ma rɛ abee ŋ hakɪla buloŋ dɪ ma kyʊwalɪ Wɪɪsɪ dɪ ŋ mɪɪgɪ ko ma lee lagɪ.

Wɪkateŋse

20-21 Wɪɪsɪ kyisi á Tɪɪna Yesu sʊʊ tɪyaŋ nɛ. Yesu kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ pedaal aa kɪ deŋ ʊ piyese nyuu tɪyaŋ weliŋ, beewɪya ʊ kpaa ʊ tɪɪ mɪɪbol lɛ a lɪɪ wɪɪsʊlɪɪ ʊ nala wɪya. Ʊ kyal lɛ Wɪɪsɪ kpa we nyʊʊfalɪɪ hʊ aa bɪ kaŋ dɪsɪɪ a tɪya ma. Wɪɪsɪ hʊ aa tɪya fɪyɛlʊʊ sɪ leŋ dɪ ma na wɪwelii hʊ ma aa kyɛ dɪ ma wuwo kaŋ tɪŋ ʊ kyɛrɪ. Yesu lahɔrʊmɔ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ma wuwo yaa wɪɪ hʊ buloŋ aa fɪyɛlɪ ʊ teŋ. Ma leŋ dɪ a kɪ dannɪ Krisita, a leŋ dɪ ʊ feŋ yɪrɪ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ. Amɪ.
22 Ŋ naabalɪya, ŋ teŋ no ŋ aa saba tɪya ma kɛ bɪ doliye. Ɛɛ wɪya, ŋ aa sʊl ma dɪ ma di kenyiri aŋ gyegili nɪɪ wɪya hʊ ŋ aa saba tɪya ma dɪ ma kɪ tɪŋa.
23 Ŋ aa kyɛ dɪ ma gyɪma anɪɪ á nɪɪnabiye Timoti ba fa aa kaŋ tɔ dɪya tɪyaŋ, ba lɪɪ ʊ rɛ. Dɪ ʊ rɛ ko ŋ lee lagɪ, ŋ beel-ʊ buloŋ sɪ ko ma lee.
24 Ma kyʊwalɪ ma nɪhɪyasɪ abee Wɪɪsɪ nala hʊ buloŋ tɪya ma. Á tɪyaŋ nala hʊ aa lɪɪ Itali paalʊʊ mɛ aa kyʊwalɪ ma.
25 Wɪɪsɪ bɔnyɛ sɪ we ma lee a leŋ dɪ ma hɔŋ bee laaŋfɪya.

TEŊ HƱ GYEMSI AA SABA

1 Mıyaŋ Gyemsi aa yaa Wıısı abee á Tıına Yesu Krisita tƱŋtƱnnı rɛ saba teŋ no a kı tıya nala hƱ buloŋ aa laa Yesu Krisita wıya di, aŋ pısa we dƱnıya no logiŋ buloŋ tıyaŋ. Ŋ aa kyƱwalı ma buloŋ.

Á tıı kanıı wıgyƱƱlıya abee tƱwara tıyaŋ

2 Ŋ naabalıya, dı wıı kɛ buloŋ nɛ ko gyƱƱ ma, ma leŋ dı Ʊ yaa ma teŋfıyɛlƱƱ,
3 beewıya dı mamaa rɛ ko kı na tƱwara wıı tıyaŋ, aŋ ha wuwo laa Wıısı di, ma sı na dı ma kaŋ kenyiri, a marı sıŋ ma laadii hƱ tıyaŋ.
4 Ma leŋ di kenyiri vɔgɔ ma, dı ma kaŋ mala a mƱ teŋ. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma wuwo yaa tıpƱlƱŋ tımma, a bı sı nyaa gyogiweliye tıyaŋ.
5 Amɛ dı nal lɛ we ma tıyaŋ a bı kaŋ wıgyƱŋ Ʊ aa sı wuwo gyıŋ wıı hƱ aa maga dı Ʊ yaa, ma leŋ dı Ʊ tıına sƱla Wıısı, dı Wıısı tıya Ʊ wıgyƱŋ. Beewıya Wıısı kaŋ kyori abee bɔnyɛ rɛ, Ʊ aa sı kpa wıgyƱŋ tıya nal kɛ buloŋ aa sƱla Ʊ. Wıısı bee lugisi nala.
6 Ɛɛwıya dı ı rɛ sƱla Wıısı kı kyɛ wıı, laa di anıı Ʊ sı yaa wıı hƱ tıya ı. Ta kı yaa sige anıı Ʊ sı yaa koo Ʊ bı sı yaa. Beewıya, nal hƱ buloŋ aa sƱla Wıısı kı kyɛ kıŋ, aŋ kı yaa sige, Ʊ tıına tıbıına kıı gɛɛ rɛ anıı fuwo nıı puwo aa kaŋ gɔllı kı yeŋŋi.
7-8 Nal hƱ buloŋ aa yaa Wıısı sige, aŋ bı sıŋ wıdıgı naaŋ tıyaŋ, Ʊ tıına ta ko kı yıyɛlı anıı Ʊ sı na kıŋ buloŋ a lıı Wıısı lee.
9 Nal hƱ aa bı kaŋ lee dƱnıya no tıyaŋ ma nala hƱ aa laa Yesu wıya di tıyaŋ, Ʊ maga dı Ʊ tıına leŋ dı Ʊ teŋ fıyɛlı rɛ, beewıya Wıısı kpaa Ʊ yohuŋ nɛ.
10 Nal hƱ mɛ aa yaa kına tıına ma nala hƱ aa laa Yesu wıya di tıyaŋ, Ʊ tıına leŋ dı Ʊ teŋ fıyɛlı abee Wıısı aa leŋ Ʊ bee nyaaba kıı dɔmɔŋ nyɛ. Beewıya Ʊ tıına bı sı pıısı aŋ sƱba anıı ɔhɔ aa fıılı, a bı pıısa kɛ fııla hƱ yuwori gɛɛ.
11 Beewıya, Wıısı aa ko pɔsɔ, lee buloŋ aa nıma rɛ parıparı. Ʊ nƱŋ hƱ aa leŋ ɔhɔ hƱ buloŋ hıla rɛ, Ʊ fııla hƱ buloŋ mɛ yuwori, ka Ʊ weliŋ hƱ buloŋ mɛ nyƱgısı. Ɛɛ rɛ nal hƱ aa kaŋ kına mɛ yaŋ kıı. Ʊ ha sı we Ʊ tƱma tıyaŋ ka dı sƱƱ kana Ʊ.

Magısıı abee wıgyƱƱlıya

12 NyusƱŋtıına rɛ yaa nal hƱ tƱwara aa gyƱwa, aŋka Ʊ ha wuwo kaŋ mala Ʊ Wıısı laadii tıyaŋ. Ʊ aa yaŋ wuwo kaŋ mala gɛɛ, Wıısı sı tıya Ʊ mııbol hƱ aa bı kaŋ tenii. Mııbol hƱ Ʊ aa baa dı Ʊ sı kpa tıya nala hƱ buloŋ aa kyo Ʊ.
13 Dı wıı rɛ ko gyƱƱ nal buloŋ, Ʊ bı maga dı Ʊ tıına baa dı Wıısı rɛ kpa wıbɔŋ kı magısı Ʊ. Beewıya kıŋ buloŋ bı sı wuwo turo Wıısı we dı Ʊ yaa wıbɔŋ, Ʊ tııtıı mɛ bı sı laa nyƱwa mƱrı nal dı Ʊ yaa wıbɔŋ.
14 Amɛ nal buloŋ tılıisibɔmɔ hƱ aa we Ʊ tıya tıyaŋ nɛ aa wuwo mƱrı Ʊ tıına Ʊ yaa wıbɔŋ. Nal buloŋ tılıisibɔmɔ rɛ aa wuwo leŋ Ʊ tıına nyƱgısı.
15 Dı Ʊ rɛ ko kı tıŋa Ʊ tılıisibɔmɔ hƱ tıyaŋ, Ʊ tıına aa gyƱƱ wıbɔmɔ yayı tıyaŋ nɛ. Dı Ʊ wıbɔmɔ hƱ rɛ ko yƱga Ʊ tıyaŋ, Ʊ kateŋse buloŋ nɛ yaa sƱƱ.
16 Ŋ naabiikpıyanama, ma ta kı mƱrı ma tııma.
17 Kıwelii kɛ buloŋ aa lıı Wıısı lee rɛ. Kına hƱ buloŋ aa kyaanı wıısınyuu tıyaŋ, Ʊ rɛ ta ba. Amɛ dı ba aa rɛ ko gyƱƱ, bilhuu aa we doŋ nɛ. Wıısı tııtıı bı kıı nyɛ, beewıya Ʊ bee bırımı mƱhƱ buloŋ mɛ dı á we bilhuu tıyaŋ.
18 Ʊ kyɛrı tıyaŋ nɛ Ʊ laa sıya bası wıtıı hƱ aa we Ʊ nyƱwa tıyaŋ a tıya ma dı á kı tıŋa. Nyɛ rɛ Ʊ yaa á yaa Ʊ biisi, ka Ʊ kımarıya buloŋ na kı tıŋa.

Ma ta kpaa dıgına dʊŋ kı nıı Wıısı wıbii hʊ

19 Ŋ naabiikpıyanama, ma gyegili nıı wıya no weliŋ. Ma leŋ nal buloŋ kaŋ dıgıŋgyegil, aŋ ta kı tuwoŋi wıbasıı, a ta kaŋ baaŋ toso mɛ.
20 Beewıya nal hʊ aa kaŋ baaŋ bı sı wuwo yaa wıya hʊ aa kpaa ŋmanıı Wıısı sıya tıyaŋ.
21 Ɛɛwıya, ma lıı wıbɔŋ buloŋ ta ma tısı tıyaŋ aŋ vıya wıbɔŋgyamaa hʊ buloŋ aa vʊwa ma. Ma kaŋ ma tıı hʊwɔlı Wıısı sıya tıyaŋ aŋ laa ʊ wıbii hʊ ʊ aa kpaa we ma tısı tıyaŋ di. Beewıya, wıbii no kaŋ dee rɛ ʊ aa sı wuwo laa ma ta.
22 Amɛ ʊ maga dı ma kı tıŋ wıya hʊ buloŋ Wıısı aa baa ma kı yaa rɛ. Ʊ bı maga dı ma kı nıı wıya hʊ bee dıgına dʊŋ. Dı mamaa rɛ ko nıı wıya hʊ aŋ bee tıŋ ba, ma aa mʊrı ma tııma rɛ.
23 Dı nal buloŋ nɛ nıı wıya no aŋ vıya ba tıŋıı, ʊ tıına kıı gɛɛ rɛ anıı nal aa kpaa nyagısa deŋ na ʊ tıı.
24 Amɛ dı ʊ rɛ ko gııgı mʊhʊ, ʊ guu yeŋŋi gɛɛ hʊ ʊ aa kıya.
25 Amɛ nal hʊ aa kpaa ʊ hakıla buloŋ we Wıısı wıbii hʊ aa laa nala kı ta tıyaŋ, a kaŋ mala abee ʊ tıŋıı tıyaŋ, a bı nıya aŋ kı yeŋŋi, aŋ wuwo kana ʊ kı tʊŋ tʊma, Wıısı sı pɛ ʊ tıına abee ʊ wıyaalıı buloŋ tıyaŋ.
26 Dı nal lɛ baa ʊ aa kyʊwalı Wıısı rɛ, aŋ bee kana ʊ tıı abee ʊ wıbasıya tıyaŋ, ʊ tıı rɛ ʊ kı mʊrı. Ɛɛ daga anıı ʊ Wıısı hʊ kyʊwalıı mɛ yaa waasʊ rɛ.
27 Wııkyʊwalı hʊ á kuwo Wıısı aa daga anıı ʊ rɛ yaa wııkyʊwal kyirikyi abee Wıısı ŋmanıı tıŋıı tıı rɛ nyɛ: Dı ı kı kyiyeli lohaana abee nıtaaga abee busuluŋbiisi ba tʊwara tıyaŋ aŋ lıı ı tıı dʊnıya bisiŋ tıyaŋ.

2

Ma ta kı lugisi nala

1 Ŋ naabalıya, nyɛ kɛ ma aa laa á Tıına Yesu Krisita, feŋ bal tıına hʊ, wıya dı nyɛ, ma ta bıl kı lugisi nala, a kı tıya badɔmɔŋ gyırıma aŋ kpa sii gyʊʊ badɔmɔŋ mɛ.
2 Dı mamaa Krisitabiisi rɛ hɔnɔ, dı nala balıya ko gyʊʊ ma tıyaŋ, dı kıdıgı yaa dʊwaŋ a laalı ʊ gaweliye aŋ we ʊ salma nonipıra, ka dı kıdıgı hʊ mɛ yaa nyaabʊ a laalı ʊ gakɔsʊŋsı.
3 Ɛɛ rɛ ma kaŋ nal hʊ a laalı gaweliye hʊ weliŋ aŋ tıya ʊ lıhɔŋwelii, aŋ mııgı bası tıya nyaabʊ hʊ mɛ dı ʊ hɔŋ taŋha, koo dı ʊ bıl aa kyɛɛ mɛ, dı ʊ sı wuwo sıŋ doŋ.
4 Dı mamaa rɛ yaa gɛɛ, ʊ bı weliye. Ma daga anıı nala badɔmɔŋ kyo kpıya badɔmɔŋ nɛ gɛɛ. Ma tıliisibɔmɔ no rɛ ma aa kpa a kı lıı dɔmɔŋ. Dı mamaa rɛ kıı nyɛ, ʊ bı weliye.
5 Ŋ naabiikpıyanama, ma gyegile nıı daha. Nala hʊ aa yaa nyaaba dʊnıya sıya tıyaŋ, ba aa rɛ Wıısı lıı dı ba laa ʊ wıya di, aŋ gyʊʊ ʊ koro hʊ tıyaŋ. Lee hʊ Wıısı aa wee nyʊwa dı ʊ sı kpa tıya nala hʊ buloŋ aa kyo ʊ. Nal hʊ aa laa Wıısı wıya di aŋ gyʊʊ ʊ koro hʊ tıyaŋ, ʊ rɛ yaa kına tıına tıı.
6 Amɛ ma kɛ aa kʊwası nyaaba rɛ. Kına tımma no daa aa dı dee ma nyuni tıyaŋ, a gʊrı ma, aŋ ha kaŋ ma mʊ tıya sarıdiile dı ba di ma sarıya gɛɛ?
7 Na ba aa mɛ rɛ yaŋ bıl aa kyogi Yesu Krisita feŋwelii hʊ Wıısı aa kpaa tıya ma.
8 Wıısı teŋ tıyaŋ ba saba rɛ a baa, “Kyo ı dɔŋtıına anıı ı aa kyo ı tıı gɛɛ.” Dı mamaa kɔnı aa tıŋ nyʊwa no Gyoribaŋa Bakɔɔ, á Tıına aa biŋ tıya ma, ʊ yaa wıwelii rɛ.
9 Amɛ dı mamaa rɛ aa lugisi nala, a kpa yohuŋ kı tıya badɔmɔŋ aŋ kaŋ badɔmɔŋ mɛ kı kʊwası, Wıısı mıra no daga anıı ma yaa wıbɔŋyaala rɛ, aŋ yaa mırı-kyogilo mɛ.
10 Dı nal lɛ aa tıŋ Wıısı mırısı hʊ buloŋ, aŋ ko kyogi mırıdıgı mɛ ba tıyaŋ, Wıısı kɛ sıya tıyaŋ, mırısı hʊ buloŋ nɛ ʊ kyogi gɛɛ.

11 Wɪɪsɪ hʊ aa baa dɪ á ta kɪ kyɛɛ nala haana, ʊ tɪɪ rɛ bɪl baa dɪ á ta kɪ kpʊʊ nala.
Dɪ ɪ rɛ yaŋ bee kyɛ nala haana mɛ, aŋ ha kɪ kpʊ nala, ma gyɪma anɪɪ ma kyogi Wɪɪsɪ
mɪra hʊ rɛ.
12 Ma wɪbasɪya abee ma wɪyaalɪya tɪyaŋ, ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪma weliŋ anɪɪ Wɪɪsɪ
nyʊwa hʊ aa laa nala kɪ ta, ʊ rɛ ʊ sɪ kpa di ma sarɪya.
13 Ɛɛwɪya, dɪ nal lɛ bee fá nala sikii, Wɪɪsɪ mɛ bɪ sɪ fá ʊ tɪɪna sikii saŋa hʊ ʊ aa sɪ
di nala sarɪya. Amɛ nal hʊ aa fá nala sikii, ʊ bɪ sɪ fá wɪɪ buloŋ sarɪya hʊ kyɛdiilii.

Á Wɪɪsɪ laadii abee á wɪyaalɪya

14 Ŋ naabalɪya, dɪ nal lɛ basɪ baa ʊ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ, aŋ bee tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ, ʊ
gɛɛ hʊ kaŋ memii rɛ? Dɪ ʊ Wɪɪsɪ laadii kɔnɪ kɪɪ nyɛ, ma bɪɪna anɪɪ Wɪɪsɪ sɪ laa ʊ ta?
Ʊ Wɪɪsɪ laadii irɪŋ no bɪ sɪ maakyiye laa ʊ ta.
15 Ma leŋ dɪ á kpa ʊ anɪɪ á nɪmmabalɪya badɔmɔŋ nɛ we doŋ, a bɪ kaŋ galaalɪya,
a bɪ kaŋ ba nyʊwa kɪdiiliye mɛ.
16 Ɛɛ rɛ ma basɪ tɪya ba baa, “Wɪɪsɪ sɪ pɛ ma tɪyaŋ, a tɪya ma kɪŋ buloŋ ma aa
kyɛɛ.” Dɪ ɪ rɛ yaŋ basɪ nyɛ aŋ bɪ wuwo dɪ ɪ pɛ ba tɪyaŋ abee ba teŋbii kɪkyɛɛlɪya hʊ,
ʊ tɔnɔ rɛ bee?
17 Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ laadii mɛ yaŋ kɪɪ: Dɪ nal lɛ baa ʊ laa Wɪɪsɪ di rɛ aŋ bee yaa wɪya
hʊ Wɪɪsɪ aa kyo, ʊ Wɪɪsɪ laadii hʊ bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ.
18 Nal kɪdɪgɪ aa wuwo basɪ baa “Ɪ kɛ laa Wɪɪsɪ di rɛ, ka ŋ mɛ kɪ yaa wɪweliye.” Ɛɛ
rɛ ɪ sɪ wuwo daga anɪɪ ɪ kɔnɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ aŋ bee yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ.
Nyɛ bɪ sɪ maakyiye wuwo yaa. Ŋ kɛ, ŋ aa laa Wɪɪsɪ di rɛ tɪŋ ŋ wuwo kɪ yaa wɪweliye.
19 Ɪ laa di anɪɪ Wɪɪsɪ yaa Wɪɪdɪgɪ dʊŋ nɛ koo? Dɪ ɪ rɛ ko laa gɛɛ di, ʊ yaa wɪwelii
rɛ. Amɛ yaŋ ta yeŋŋe anɪɪ gyɪŋbɔmɔ mɛ gba laa di rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ yaa Wɪɪdɪgɪ dʊŋ
nɛ, ʊ gba yaa ba baŋkyekpa, ba kɪ kyele saŋa buloŋ.
20 Ɪ yaa bambugi kɪŋkaŋ! Leŋ dɪ ŋ daga ɪ, dɪ nal lɛ baa ʊ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ, aŋ
bee yaa wɪweliye, ʊ tɪɪna Wɪɪsɪ laadii hʊ yaa waasʊ rɛ.
21 Ma liisi á naabaa Abɪraham wɪya na. Bee rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ gyɪ leŋ Abɪraham yaa
tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ? Wɪɪ hʊ aa tɪŋ nɛ nyɛ: Abɪraham gyɪ tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa rɛ.
Beewɪya Wɪɪsɪ gyɪ aa basɪ tɪya ʊ anɪɪ ʊ kaŋ ʊ biye Azɪkɪ a kpʊ tɪya ʊ, Abɪraham gyɪ
kɔnɪ sii kaŋ Azɪkɪ mʊ rɛ dɪ ʊ kpʊ tɪya Wɪɪsɪ.
22 Ma bɪ naa! Abɪraham Wɪɪsɪ laadii hʊ abee ʊ wɪweliye yayɪ rɛ gyɪ aa tɪŋ dɔmɔŋ.
Abɪraham gyɪ laa Wɪɪsɪ di rɛ aŋ fa kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ mɛ. Ʊ gyɪ yaa wɪweliye rɛ yʊga
a pɛ ʊ laadii hʊ tɪyaŋ. Nyɛ rɛ tɪŋ ʊ laadii hʊ kɔnɪ marɪ su.
23 Ɛɛ fa yaa rɛ, dɪ wɪya hʊ ba aa saba we Wɪɪsɪ teŋ hʊ tɪyaŋ ko yaa wɪtɪɪ. Ba fa
saba rɛ anɪɪ Abɪraham laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ Wɪɪsɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ
sɪya tɪyaŋ. Ɛɛ mɛ rɛ fa tɪŋ ba kaŋ Abɪraham kɪ yɪrɪ Wɪɪsɪ kyana.
24 Ɛɛ daga anɪɪ nal wɪyaalɪya rɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ.
Ʊ Wɪɪsɪ laadii hʊ dʊŋ daa aa wuwo leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
25 Ma liisi Reehabɪ mɛ wɪya na. Ʊ fa yaa sɔŋsɔnnɪ rɛ. Ɛɛ rɛ Iziral tɪmma tɪŋdaala
gyɪ ko ʊ dɪya, ʊ gyɪ kaŋ ba weliŋ. Ba gyɪ bɪl aa ko kɪ kyɛ dɪ ba lɪɪ fá ba dɔmɔ nosi
tɪyaŋ, ʊ rɛ daga ba ŋmanɪɪ kɪdɪgɪ ba tɪŋa dɪ ba dɔmɔ ta naa ba. Ʊ aa yaa nyɛ rɛ tɪŋ
Wɪɪsɪ leŋ ʊ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna ʊ sɪya tɪyaŋ.
26 Dɪ nal lɛ baa ʊ laa Wɪɪsɪ wɪya di rɛ aŋ bee yaa wɪweliye koo wɪya hʊ aa kaŋ
ŋmanɪɪ, ɛɛ daga anɪɪ ʊ Wɪɪsɪ laadii hʊ bɪ kaŋ tɔnɔ buloŋ. Dɪ nal wiyese rɛ ko teŋ, á
aa baa dɪ ʊ tɪɪna sʊba rɛ. Ɛɛ rɛ yaŋ Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ mɛ kɪɪ, dɪ nal lɛ baa dɪ ʊ laa Wɪɪsɪ
di rɛ aŋ bɪ yaa wɪweliye kɪ pɛ ʊ laadii hʊ tɪyaŋ, ɛɛ daga anɪɪ ʊ laadii hʊ bɪ kaŋ tɔnɔ
buloŋ.

3

Á nyʊwa gyɪŋ-kanɪɪ

1 Ŋ naabalɪya, ma buloŋ ta kɪ kyɛɛ dɪ ma yaa Wɪɪsɪ wɪdagɪla. Beewɪya dʊnɪya
sarɪya hʊ kyɛdiilii, Wɪɪsɪ sarɪya sɪ deye tɪya á nala hʊ aa yaa dɪdagɪla a te á dɔŋtɪŋsɪ
buloŋ.
2 Á buloŋ yaa wɪya kɪ kyogi nala rɛ. Amɛ dɪ nal lɛ we doŋ a bɪ basɪ wɪya kɪ kyogi
nala, ɛɛ daga anɪɪ ʊ bɪ kaŋ wɪkyogii buloŋ. Ʊ gyɪŋ ʊ tɪɪ kanɪɪ rɛ abee ʊ wɪyaalɪya
buloŋ tɪyaŋ.
3 Dɪ nal lɛ ko kɪ kyɛ dɪ ʊ daga gyaagʊ, ʊ aa kpa kabarɪga rɛ a we gyaagʊ hʊ nyʊwa
tɪyaŋ. Kabarɪga no tɪyaŋ nɛ tɪɪna aa kana, a yaŋ wuwo kɪ daga gyaagʊ hʊ lee hʊ ʊ
aa kyɛ dɪ ʊ kɪ mʊ.
4 Ma bɪl na nɪɪduworiborisi mɛ. Dɪ nɪɪduworiboro yaŋ kyo ʊ maga gɛɛ buloŋ mɛ,
dɪ puwobala dʊŋ wuwo kana ʊ kɪ vala. Amɛ kuunyiŋdaabiye nyɛ rɛ boriduworil hʊ
aa kaŋ kɪ daga lee hʊ ʊ aa kyɛ dɪ boro hʊ mʊ.
5 Ɛɛ rɛ nihuwobiŋ nyʊwa mɛ yaŋ kɪɪ. Ʊ bɪ maga wɪɪ buloŋ, aŋ kɪ basɪ wɪbala. Ma
yaŋ gyɪma weliŋ anɪɪ diŋgel mɛ bɪ yʊga, amɛ ʊ aa wuwo kyol kaŋ ɔkʊwabal lɛ a kpa
ʊ buloŋ di.
6 Nihuwobiŋ nyʊwa mɛ yaŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ diŋ. Wɪbɔmɔ iriŋ buloŋ nɛ we ʊ tɪyaŋ.
Nyʊwa yaa nihuwobiŋ teŋ lee kɪdɪgɪ rɛ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ʊ wɪbɔmɔ hʊ hʊwoŋ sɪ wuwo kyogi
nihuwobiŋ teŋbii buloŋ. Ʊ aa kyol diŋ nɛ a dɪ deŋdeŋ nihuwobiŋ mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ.
Diŋ no buloŋ aa lɪɪ Sɪtaanɪ lee rɛ.
7 Nihuwobiŋ wuwo kaŋ pʊsɪ buloŋ dee rɛ: bagɪla abee digibiisi, abee kɪna hʊ buloŋ
aa tuuri taŋha, abee nɪɪ tɪyaŋ kɪna buloŋ.
8 Amɛ nal buloŋ tuwo a kaŋ ʊ nyʊwa dee, ʊ aa sɪ wuwo kana ʊ tɔ dɪ ʊ tallɪ. Ʊ yaa
kɪbɔŋ nɛ a kaŋ hʊwoŋ hʊ aa sɪ wuwo kpʊ nal.
9 Á aa wuwo kaŋ á nyʊwa rɛ a kɪ dannɪ Wɪɪsɪ, á Tɪɪna abee á kuwo, aŋ ha bɪl wuwo
kaŋ nyʊwa no tɪɪ a kɪ tʊʊsɪ á dɔŋtɪŋsɪ hʊ Wɪɪsɪ aa mara ba kɪɪ ʊ.
10 Nyʊwa hʊ tɪɪtɪɪ á aa kaŋ kɪ dannɪ Wɪɪsɪ, ʊ tɪɪtɪɪ rɛ á bɪl kaŋ kɪ tʊʊsɪ nala mɛ. Ŋ
naabalɪya, ʊ bɪ maga dɪ ma kɪ yaa nyɛ.
11 Buldɪgɪ bɪ sɪ wuwo kyala kɪ bulo nɪɪwelii abee nɪɪbɔŋ buloŋ.
12 Ŋ naabalɪya, tutogo mɛ bɪ sɪ wuwo nɔŋ babɪlɪya. Kyʊkyɔyɪ mɛ bɪ sɪ wuwo nɔŋ
piliye. Ɛɛ rɛ buldɪgɪ mɛ bɪ sɪ wuwo kyala kɪ bulo nɪɪwelii abee nɪɪbɔŋ buloŋ.

Wɪɪsɪ wɪgyʊŋ abee dʊnɪya wɪgyʊŋ

13 Dɪ nal lɛ we ma tɪyaŋ a kaŋ wɪgyʊŋ, kɛ ʊ sɪya mɛ suri, ʊ maga dɪ ʊ tɪɪna kɪ yaa
wɪweliye rɛ. Dɪ ʊ rɛ aa yaa gɛɛ, aŋ kaŋ ʊ tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ, ɛɛ sɪ daga anɪɪ ʊ kɔnɪ kaŋ
wɪgyʊŋ nɛ.
14 Amɛ dɪ ɪ rɛ kaŋ tɪbal abee ɪ dɔŋtɪŋsɪ, a kyɪl ɪ dʊŋ wɪya, ka dɪ ɪ tɪya kɪ hɔllɪ nala
tɪyaŋ, ʊ bɪ maga dɪ ɪ kɪ daga ɪ tɪɪ anɪɪ ɪ kaŋ wɪgyʊŋ nɛ. Dɪ ɪ rɛ kɪɪ nyɛ, aŋ ha kɪ daga
ɪ tɪɪ anɪɪ ɪ kaŋ wɪgyʊŋ nɛ, wɪtɪɪ hʊ ŋmanɪɪ rɛ ɪ kɪ vɪya gɛɛ.
15 Wɪgyʊŋ no iriŋ bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee. Ʊ yaa dʊnɪya wɪɪ rɛ, a lɪɪ dʊnɪya nala bee Sɪtaanɪ
tɪbɪɪŋbɔmɔ tɪyaŋ.
16 Dɪ nala rɛ kaŋ tɪbal abee dɔmɔŋ, ka dɪ ba tɪsɪ mɛ kɪ hɔllɪ dɔmɔŋ, ba sɪ kaŋ
nyʊʊlɪyaba, a kɪ kaa dɔmɔŋ, aŋka ba kɪ yaa wɪbɔmɔ iriŋ buloŋ mɛ.
17 Amɛ wɪgyʊŋ hʊ kɛ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee, ʊ weliye rɛ kɪŋkaŋ. Beewɪya wɪbɔŋ buloŋ
tuwo ʊ tɪyaŋ. Nal hʊ buloŋ a kaŋ wɪgyʊŋ no iriŋ, ʊ bee ʊ dɔŋtɪŋsɪ hɔnɪɪ aa weliye
rɛ, ʊ kaŋ nala hɪna rɛ weliŋ, a gyegili kɪ nɪɪ nala nyʊʊsɪ, aŋ kɪ fá ba sikii mɛ kɪŋkaŋ,
aŋ kɪ yaa wɪweliye mɛ. Nal hʊ aa kaŋ wɪgyʊŋ no iriŋ, ʊ aa bee kaŋ tɪbɪɪŋkpara abee
ʊ dɔŋtɪŋsɪ. Ʊ bee mʊrɪ nala mɛ.

18 Nal hʋ bee nala hɔnɪɪ aa weliye, ʋ aa wuwo kyiyeli ʋ dɔŋtɪŋsɪ rɛ ba kaŋ
teŋfɪyɛlʋʋ. Ba aa na wɪweliye yʋga ba wɪyaalɪya tɪyaŋ nɛ. Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba aa
doho kɪna nala tɪsɪ tɪyaŋ, ba ko kaŋ tɔnɔ tɪya ba. Tɔnɔ no rɛ yaa wɪweliye hʋ nala
hʋ aa yaa.

4

Ma kpa ma wɪɪ buloŋ we Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ

1 Bee rɛ tɪŋ ma aa gʋla kɪ kaa dɔmɔŋ, a kɪ yuwo yuwo? Ma tɪbɪɪŋbɔmɔ hʋ aa we
ma tɪsɪ tɪyaŋ nɛ aa kaŋ ba buloŋ kɪ ko.
2 Ma aa kɪ kyɛ kɪna rɛ, aŋka ma bee na ba. Ɛɛ wɪya ma aa yaa siri rɛ dɪ ma kpʋ
sʋʋnɪ. Ma bembiye aa dɔbɔ kɪna tɪyaŋ nɛ yʋga, ka ma bee na ba. Ɛɛ wɪya ma aa kaa
dɔmɔŋ, a yuwo yuwo. Ma bee na kɪna hʋ ma aa kyɛɛ beewɪya ma bee sʋla Wɪɪsɪ lee.
3 Ka dɪ ma bɪl ko sʋla Wɪɪsɪ lee mɛ, ma aa bee na kɪna hʋ, beewɪya tɪliisibɔmɔ rɛ
ma aa kaŋ kɪ kyɛ kɪna hʋ. Ma aa sʋla kɪna hʋ rɛ dɪ ma kpa tɪŋ ma tɪsɪ wɪkyɛɛlɪya.
4 Ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ nal sɔnsɔnnɔ. Ma bɪ gyɪŋ bee baa dɪ nal lɛ baa ʋ kyo dʋnɪya
kɪna, gɛɛ daga anɪɪ ʋ tɪɪna bɪrɪmɪ Wɪɪsɪ dɔŋ nɛ? Nal hʋ buloŋ aa kpaa ʋ hakɪla we
dʋnɪya kɪna tɪyaŋ, ʋ tɪɪna aa bɪrɪmɪ Wɪɪsɪ dɔŋ nɛ.
5 Ma bɪɪna wɪya hʋ ba aa saba biŋ Wɪɪsɪ teŋ hʋ tɪyaŋ bɪ kaŋ memii koo? Ba saba
rɛ anɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ ʋ aa kpaa we á tɪyaŋ, ʋ teŋ aa wɪɪ á tɪyaŋ nɛ kɪŋkaŋ.
6 Wɪɪsɪ dee hʋ ʋ aa kpaa we á tɪyaŋ, ʋ rɛ gba yaŋ deye te á tɪɪ teŋbii wɪkyɛɛlɪya
hʋ dee. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba sabɪ Wɪɪsɪ teŋ hʋ tɪyaŋ anɪɪ Wɪɪsɪ aa vɪya dagɪŋtɪɪ tɪmma ta rɛ,
aŋ kɪ pɛ nala hʋ aa hʋwɔlɪ ba tɪɪ tɪyaŋ.
7 Ɛɛwɪya, ma kpa ma tɪɪma tɪya Wɪɪsɪ, aŋ sɪŋ pɔ dɪ Sɪtaanɪ ta wuwo ma. Dɪ mamaa
rɛ ko sɪŋ pɔ ʋ, ʋ sɪ fá ma lee.
8 Ma fasɪ ko kpaga Wɪɪsɪ. Dɪ mamaa rɛ ko fasɪ ko kpaga ʋ, ʋ mɛ sɪ fasɪ ko kpaga ma.
Mamaa wɪbɔŋyaala, ma lɪɪ ma nosi wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ. Ma yaa minaafigi tɪmma rɛ,
a kaŋ tɪbɪɪŋkpara abee Wɪɪsɪ. Ma lɪɪ ma tɪɪ lɪɪ tɪbɪɪŋbɔmɔ no buloŋ tɪyaŋ.
9 Ma leŋ dɪ tɪkyogi gyʋʋ ma, dɪ ma kɪ kyiyesi, aŋ kɪ wɪɪ, ma wɪbɔmɔ hʋ yayɪ wɪya,
aŋ leŋ dɪ ma mʋŋ mɛ bɪrɪmɪ wiile, ka dɪ ma dɪyɛsʋʋ mɛ bɪrɪmɪ tɪkyogi.
10 Ma kaŋ ma tɪɪ hʋwɔlɪ Tɪɪna hʋ sɪya tɪyaŋ. Dɪ mamaa rɛ yaa gɛɛ, ʋ mɛ sɪ kpa ma
yohuŋ.

Ma ta kɪ kyogi nala fene

11 Ŋ naabalɪya, ma ta kɪ kyogi dɔmɔŋ fene. Dɪ nal buloŋ nɛ ko kɪ kyogi ʋ dɔŋtɪɪna
feŋ, koo a kɪ gaa ʋ hal, ɛɛ daga anɪɪ ʋ tɪɪna mɛ basɪ wɪya kɪ kyogi Wɪɪsɪ nyʋwa hʋ
aa baa dɪ ɪ kyo ɪ dɔŋtɪɪna anɪɪ ɪ aa kyo ɪ tɪɪ rɛ gɛɛ, aŋ daga anɪɪ Wɪɪsɪ nyʋwa no yaa
waasʋ rɛ. Dɪ ɪ rɛ ko basɪ wɪya kɪ kyogi Wɪɪsɪ nyʋwa hʋ, ɪ bɪl bɪ yaa nal hʋ aa tɪŋ haŋ
nyʋwa hʋ, ɪ mɪɪgɪ kpa ɪ tɪɪ anɪɪ ɪ tee Wɪɪsɪ nyʋwa hʋ rɛ gɛɛ, aŋ kaŋ ɪ tɪɪ yaa sarɪdiil.
12 Wɪɪsɪ dʋŋ nɛ kaŋ dee ʋ aa sɪ wuwo biŋ mɪrɪsɪ tɪya nala, aŋ bɪl wuwo di ba sarɪya
mɛ dɪ ba aa rɛ ko kyogi mɪrɪsɪ hʋ. Ʊ dʋŋ nɛ kaŋ dee ʋ aa sɪ wuwo laa ma ta sʋʋ nosi
tɪyaŋ, aŋ bɪl kaŋ dee mɛ ʋ aa sɪ wuwo leŋ dɪ sʋʋ kpʋ ma. Ɪ mɛ rɛ yaŋ yaa kɪbee ɪ aa
sɪ di ɪ dɔŋtɪɪna sarɪya?

Ma ta kɪ daga ma tɪɪ kyiye wɪya

13 Ma gyegili daha. Ma nala hʋ aa baa: “Gyɪnaŋ koo kyiye, á sɪ mʋ tɔɔ kɪdɪgɪ, a
hɔŋ doŋ bɪna, a yaa bayallɪɪ, a na molbiye yʋga.
14 Ma gba paalɪ bɪ gyɪŋ ma mɪɪbol kyiye aa sɪ kɪɪ gɛɛ. Ma kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ bʋsʋŋ aa
tɔɔ. Ʊ aa tɔ rɛ mʋhʋ sʋwaa, aŋ pirigi dɪɪgɪ.
15 Ma aa maga dɪ ma baa, ‘Dɪ Wɪɪsɪ rɛ laa nyʋwa dɪ á kaŋ mɪɪbol á sɪ yaa nyɛ bee
nyɛ.’
16 Amɛ ma kaŋ kalɪŋbaanɪ rɛ, aa kɪ daga ma tɪɪ. Dagɪŋtɪɪ no buloŋ bɪ kaŋ ŋmanɪɪ.

17 Ɛɛwıya, dı ı rɛ gyıŋ wıweliye hʊ aa maga dı ı yaa, ka dı ı vıya ʊ yayı, ı yaa wıbɔŋ nɛ.”

5

Kına tımma kyagıl

1 Ma gyegili nıı daha, kına tımma! Ma maga ma kı wıı rɛ, a kı ŋmaa nyʊʊsı
beewıya tʊwarıbal lɛ sı tele ma nyuu tıyaŋ.
2 Ma dʊwa hʊ buloŋ nɛ pʊw, ka tuyi mɛ kpa ma gaweliye hʊ buloŋ di.
3 Ma salma hʊ buloŋ nɛ sʊwa, ma molbiye hʊ buloŋ mɛ pʊwa. Ma kına no kyogii
rɛ yaŋ sı daga anıı ma kɔnı yaa wıya kyogi rɛ. Ma tıbal hʊ aa yaŋ leŋ ma molbiye hʊ
bee ma dʊwa hʊ kyogi ta gɛɛ, ɛɛ tıı rɛ haŋ tıbal hʊ sı kpa ma tıı di anıı dıŋ. Dʊnıya
no tenii kpaga rɛ, ka ma kɛ ha kaŋ sıı abee ma dʊwa. Ʊ tɔnɔ rɛ bee?
4 Ma bı naa! Ma aa kı mʊrı nala hʊ aa tʊŋ ma bagısı tʊma rɛ aŋ pɔ dı ma bı sı tuŋ
ba. Tʊŋtʊnna hʊ buloŋ aa we ma bagısı tıyaŋ, ba ŋmaa wulo kı tıya Wıısı rɛ. Wıısı
á Tıına, dʊnıya buloŋ Laataal, ʊ mɛ kɔnı yaŋ nıı ba wulo hʊ rɛ.
5 Ma dʊnıya tıyaŋ gyʊʊyı buloŋ, sʊma abee laaŋfıya dʊŋ tıyaŋ nɛ ma we, a kı yaa
ma wıkyɛɛlıya dʊŋ. Ma dıyɛsı ma tıı rɛ a nara anıı ba aa dıyɛsı nʊhʊ ʊ nara, ba ko
kaŋ kpʊ gɛɛ.
6 Ma aa kpa kyogisi tıya nala hʊ aa bı kaŋ wıkyogii rɛ, a kpʊ ba abee haakye, ka
ba mɛ aa bee tɔ ma ŋmanıı dı ma ta kpʊʊ ba.

Ma kaŋ kenyiri anıı pıparı aa kaŋ kenyiri gɛɛ

7 Ŋ naabalıya, nyɛ kɛ ma yaŋ aa gyıŋ wıı hʊ aa sı puu kına tımma nyɛ, ma kaŋ
kenyiri a mʊ pele saŋa hʊ Tıına hʊ aa sı mııgı ko. Ma na haŋ kenyiri hʊ pıparı aa
kana. Ʊ aa doho ʊ kına rɛ aŋ wuwo gbala dı taŋha marı ʊ panyʊwa kına. Ʊ aa gyegili
rɛ dopusiduwoŋ ko nıı, ʊ doho ʊ kına. Aŋ ha gyegili gɛɛ yʊʊ mʊ gyʊʊ kına hʊ marı.
Gbaŋkyaaŋ mɛ mʊ lıı ka kına hʊ na yaa kʊmıı, ʊ yaŋ na mʊ kʊma.
8 Ɛɛ nyuniŋ, ma mɛ kaŋ kenyiri. Ma kaŋ ma tıı weliŋ aŋ leŋ dı ma bayıyɛla yʊga,
beewıya, á Tıına hʊ kyɛkoolii kpaga rɛ.
9 Ŋ naabalıya, ma ta kı nyaŋ dɔmɔŋ, dı Wıısı ta ko di ma sarıya a kpa kyogisi tıya
ma. Nal hʊ aa sı di sarıya hʊ, ʊ yaa siri rɛ, ʊ koyi mɛ kpaga.
10 Ŋ naabalıya, na ma naa Wıısı tıŋdaala hʊ gyı aa bası wıya Wıısı feŋ tıyaŋ nɛ?
Ba gyı naa tʊwara rɛ aŋ ha kaŋ kenyiri abee mala. Ma mɛ gʊnnı ba kenyiri abee ba
mala hʊ iriŋ ma tʊwara nayı tıyaŋ.
11 Ba gyı aa kaŋ mala wıya rɛ tıŋ á kaŋ ba kı yırı teŋfıyɛl tımma. Na ma nıı ɛɛ hʊ
Gyɔbı mɛ gyı aa kaŋ kenyiri abee mala rɛ ʊ tʊwara nayı tıyaŋ. Ma naa gɛɛ Tıına hʊ
gyı aa kyiyeli ʊ rɛ ba mʊ tenii tıyaŋ. Á Tıına Wıısı kɔnı kyıl á wıya rɛ kıŋkaŋ, aŋ
kı fá á sikii mɛ yʊga.
12 Ŋ naabalıya, sıfıyaŋ wıı rɛ nyɛ: Dı ma kıdıgı buloŋ nɛ ko kı kyɛ dı ʊ we nyʊwa,
ʊ bı maga dı ı kpa ŋmıyɛsʊʊ. Ma ta ko kı ŋmıyɛsı wıısınyuu koo taŋha, koo kıŋ kɛ
buloŋ. Dı ba ko maga dı ma baa “waa,” ma baa waa. Dı ba bıl ko maga dı ma baa
“aayı,” ma baa aayı. Dı Wıısı ta ko di ma kıdıgı buloŋ sarıya, dı ı tele.

Ma laa Wıısı di ma Wıısı kyʊwalıı tıyaŋ

13 Ma tıyaŋ, dı nal lɛ ko we tʊwara tıyaŋ, ʊ tıına kı sʊla Wıısı dı ʊ pɛ ʊ tıyaŋ. Dı
nal teŋ mɛ rɛ ko fıyɛlı, ʊ maga dı ʊ tıına yıı yıila kı dannı Wıısı rɛ.
14 Dı ma kıdıgı rɛ ko kı wıılı, ʊ tıına tıma dı ba mʊ yırı Krisitabiisi sılaala hʊ. Ba
sı ko kyʊwalı Wıısı tıya ʊ aŋ tısı ʊ bee nʊʊ, á Tıına Yesu Krisita feŋ tıyaŋ.
15 Dı ba aa rɛ ko laa di anıı Wıısı kɔnı sı yaa wıı hʊ ba aa sʊla ʊ kı kyɛ, ʊ sı leŋ dı
wıila tıına hʊ na laaŋfıya. Ka dı ʊ tıına fa yaa wıbɔmɔ maga gɛɛ buloŋ mɛ, Wıısı sı
kpa ba buloŋ kyɛ ʊ.

16 Ɛɛ nyuniŋ, ma pʊllı ma tısı kı tıya dɔmɔŋ, aŋ kyʊwalı Wıısı kı tıya dɔmɔŋ. Nyɛ
rɛ sı leŋ ma na laaŋfıya. Tıpʊlʊŋ tıına wııkyʊwalı kaŋ dee rɛ weliŋ. Wıı buloŋ ʊ aa
sʊla Wıısı kı kyɛ aa wuwo yaa rɛ.
17 Ma na Ɛlaagya! Ʊ gyı yaa nihuwobiŋ nɛ anıı á kıdıgı buloŋ. Amɛ ʊ gyı sʊla
Wıısı rɛ baŋbaŋ dı ʊ ta leŋ duwoŋ nıı. Duwoŋ mɛ kɔnı gyı bı nıya paalʊʊ hʊ tıyaŋ
bısı kpaŋkpaŋ boto abee kyalıı.
18 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ʊ gyı bıl mııgı sʊla Wıısı, ʊ leŋ duwoŋ kyuuri yʊga, taŋha nyuu
kına buloŋ marı weliŋ.
19 Ŋ naabalıya, dı ma kıdıgı rɛ ko nyʊgısı wıtıı ŋmanıı hʊ tıyaŋ, dı ma kıdıgı
wuwo tarı ʊ ko,
20 ma gyıma anıı nal hʊ buloŋ aa kyiyeli wıbɔŋyaal ʊ lıı ʊ wıbɔmɔ hal a mııgı ko
kı tıŋ Wıısı ŋmanıı hʊ, ʊ tıına lıı wıbɔŋyaal hʊ sʊʊ bʊwa tıyaŋ nɛ gɛɛ, aŋ leŋ ʊ na
mııbol aa bı kaŋ tenii. Ʊ gɛɛ yayı mɛ sı leŋ dı Wıısı kpa wıbɔŋyaal hʊ wıbɔŋgyamaa
hʊ buloŋ kyɛ ʊ.

LAASIYA TEŊ HƱ
PIITA
AA SABA

1 Mıyaŋ Piita aa yaa Yesu Krisita kpambıya rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma nala hʋ
Wıısı aa lıya ma yaa ʋ nala, aŋ pısa mʋ we Pɔŋtusi paalʋʋ abee Galetiya paalʋʋ,
abee Kapadoosıya paalʋʋ, abee Esıya paalʋʋ, abee Bitiiniya paalʋʋ buloŋ tıyaŋ a yaa
nıhʋwala.
2 Á kuwo Wıısı foŋ gyıŋ ma wıya rɛ faafaa buloŋ a lıı ma ʋ kyɛrı tıyaŋ, ma yaa
ʋ nala. Ƴ tıŋ Wiyesi Welii hʋ tıyaŋ nɛ a leŋ ma yaa tıpʋlʋŋ tımma ʋ sıya tıyaŋ dı
ma wuwo kı tıŋ Yesu Krisita nyʋwa, ka dı ʋ kyal hʋ sası ma wıbɔmɔ ta dı ma ta kaŋ
bisiŋ buloŋ Wıısı sıya tıyaŋ. Wıısı sı marı daga ʋ bɔnyɛ tıya ma yʋga a leŋ dı ʋ
fıyɛlʋʋ we ma lee a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ.

Bayıyɛla hʋ aa bı kaŋ tenii

3 Ma leŋ dı á dannı Wıısı, ʋ rɛ yaa á Tıına Yesu Krisita Kuwo abee ʋ Wıısı. Ƴ fáá á
sikii rɛ kıŋkaŋ a tıŋ Yesu Krisita sʋʋ tıyaŋ mııgı-siyi hʋ tıyaŋ, a tıya ma mııbofalıı.
Nyɛ leŋ á kaŋ bayıyɛla aa bı kaŋ tenii rɛ anıı ʋ sı maakyiye kyisi ma mɛ sʋʋ tıyaŋ.
4 Ɛɛwıya, á kaŋ bayıyɛla rɛ anıı á sı na kıweliye hʋ Wıısı aa marı biŋ ʋ nala
wıısıbee tıyaŋ. Kına no bı sı maakyiye pʋw koo a kyogi, ba weliŋ mɛ bı sı maakyiye
teŋ.
5 Kına no yaa ma kına rɛ, ma nala hʋ aa laa Wıısı di, ʋ tıŋ ma laadii hʋ tıyaŋ a
kı pɔ ma abee ʋ dee dı wıı buloŋ ta wuwo yaa ma a mʋ pele dʋnıya kyɛtenii. Ƴ yaa
siri rɛ dı ʋ daga gɛɛ hʋ ʋ aa sı laa nala ta haŋ kyɛɛ hʋ.
6 Ɛɛwıya, ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı wıya no wıya. Amɛ lagılagı no kɛ, kapuwo,
wıgyʋʋlıya iriŋ iriŋ hʋ aa gyʋʋ ma leŋ ma tısı kyogi rɛ. Amɛ ma gyıma anıı ma bı
sı we tʋwara no tıyaŋ kı mʋ deŋdeŋ.
7 Wıı hʋ aa tıŋ wıgyʋʋlıya no kı gyʋʋ ma rɛ yaa dı ba magısı ma Wıısı laadii, a
leŋ dı ba na dı ma laadii hʋ kɔnı yaa wıtıı rɛ koo dı ʋ yaa wınyıyɛl lɛ. Ƴ kıı gɛɛ anıı
salıŋ ba aa kpaa wası aŋ na na dı ʋ yaa salıŋ tıı rɛ koo dı ʋ yaa salıŋbıŋ nɛ. Salıŋ
kɛ yaŋ, abee ba aa wası nyɛ buloŋ, ka ʋ ha aa vıya aŋ kyogi rɛ. Amɛ ma Wıısı laadii
rɛ yaa sıfıyaŋ kıŋ a te salıŋ. Dı ma Wıısı laadii hʋ rɛ ko yaa wıtıı, haŋ kyɛɛ hʋ á
Tıına Yesu Krisita aa sı kaŋ ʋ tıı daga nal buloŋ, Wıısı sı tıya ma gyaaŋbiye, a kpa
ma yohuŋ, a leŋ ma yaa gaŋdaala.
8 Ma ha bı maakyiye na Yesu Krisita, amɛ ma kyo ʋ rɛ. Abee ma aa bee na ʋ bee
ma sii lagılagı no mɛ, ka ma laa ʋ wıya di rɛ, ma tenni fıyɛlı fıyɛlıı hʋ iriŋ ma aa bı
sı wuwo kaŋ nyʋwa bası,
9 beewıya wıı hʋ wıya aa tıŋ ma laa Wıısı di, ʋ rɛ yaa laatayı hʋ Wıısı aa laa ma
kı ta.
10 Laatayı no wıya, Wıısı tıŋdaala gyı fıyɛlı sıya gbilli tenni tıyaŋ nɛ abee sıfıyası
dı ba na gɛɛ hʋ Wıısı aa sı laa ʋ nala ta. Ba gyı bası wıya rɛ Wıısı Wiyesi Welii hʋ
dee tıyaŋ a daga anıı Wıısı baa dı ʋ sı laa ma ta ʋ bɔnyɛ tıyaŋ.
11 Yesu Krisita Wiyesi Welii hʋ gyı aa we ba tıyaŋ nɛ gyı bası tıya ba gɛɛ Krisita hʋ
aa sı na tʋwara, aŋ na ko na gaŋdarı. Ɛɛ rɛ ba gyı kı lʋga dı ba na saŋa hʋ wıya no
buloŋ aa sı yaa abee ɛɛ hʋ ba aa sı yaa.
12 Wıısı gyı kaŋ daga ʋ tıŋdaala hʋ rɛ anıı ma wıya rɛ tıŋ ba kı bası wıya no buloŋ
ba tıı wıya daa. Lagılagı no wıya hʋ Wıısı tıŋdaala hʋ gyı aa bası, ba tıı rɛ nala hʋ
mɛ aa bası Wıısı wıweliye hʋ Wiyesi Welii hʋ aa lıı wıısıbee ko tuu dee tıyaŋ mɛ
bası kı tıya ma. Malıkası mɛ gba kyo dı ba fa gyıŋ wıya no memii rɛ.

Ma ta kaŋ bisiŋ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ

13 Ɛɛwɪya, ma kɪdɪgɪ buloŋ sɪŋ hakɪldɪgɪ tɪyaŋ a yaa siri dɪ ma tɪŋ Wɪɪsɪ kyɛrɪ, aŋ
gyɪŋ kaŋ ma tɪɪ wɪɪ buloŋ tɪyaŋ. Ma kpa ma bayɪyɛla buloŋ we Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʊ ʊ aa
sɪ kpa yaa ma saŋa hʊ tɪyaŋ Yesu Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko dɪ nal buloŋ na ʊ.
14 Saŋa hʊ tɪyaŋ ma gyɪ aa bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ, ma gyɪ aa tɪŋ ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ
nɛ. Amɛ lagɪlagɪ no kɛ ma aa yaa Wɪɪsɪ balɪya nyɛ ma kɪ tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa aŋ ta bɪl
kɪ tɪŋ ma teŋbii wɪkyɛɛlɪya tɪyaŋ.
15 Wɪɪsɪ hʊ aa yɪrɪ ma yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ a bɪ kaŋ bisiŋ buloŋ, ɛɛwɪya ʊ maga dɪ
ma mɛ yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma rɛ a ta kaŋ bisiŋ buloŋ ma wɪyaalɪɪ buloŋ tɪyaŋ.
16 Beewɪya ba saba rɛ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ a baa, di Wɪɪsɪ baa,
"Ma yaa tɪpʊlʊŋ tɪmma a ta kaŋ bisiŋ, beewɪya ŋ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna aa bɪ kaŋ bisiŋ
nɛ."
17 Ma aa kɪ kyʊwalɪ Wɪɪsɪ rɛ a kɪ yɪrɪ ʊ ma kuwo. Ʊ rɛ aa di nal buloŋ sarɪya, ʊ bee
lugisi, ʊ bee fá nal sɪɪ mɛ. Ʊ aa tuŋ nal buloŋ maga gɛɛ hʊ ʊ tɪɪna aa tʊma maga rɛ.
Ɛɛwɪya, ma aa yaa nɪhʊwala a we dʊnɪya no tɪyaŋ nyɛ, ma kɪ fá Wɪɪsɪ ma wɪyaalɪya
buloŋ tɪyaŋ.
18 Ma tɪɪ gyɪŋ kɪŋ hʊ Wɪɪsɪ aa kpa tuŋ laa ma lɪɪ ma wɪtɔɔnɪ hʊ ma naabaala fa aa
kpa daga ma tɪyaŋ nɛ. Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ kɪna aa sɪ wuwo kyogi anɪɪ salma koo molbiye rɛ
ʊ kpa tuŋ laa ma.
19 Amɛ Yesu Krisita kyal hʊ aa kaŋ tɔnɔ a baŋ kɪŋ buloŋ nɛ Wɪɪsɪ kpa tuŋ laa ma.
Yesu Krisita kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ pebiye aa bɪ kaŋ bisiŋ koo gyoŋ buloŋ.
20 Ka dɪ Wɪɪsɪ gyɪ na marɪ dʊnɪya, dɪ ʊ gyɪ foŋ lɪɪ Yesu Krisita rɛ dɪ ʊ maakyiye ko
tuu sʊba a laa ma ta. Lagɪlagɪ no dʊnɪya aa kpaga tenii nyɛ, Wɪɪsɪ leŋ ʊ ko dʊnɪya
rɛ ma wɪya.
21 Ʊ tɪyaŋ nɛ ma tɪŋa a laa Wɪɪsɪ hʊ aa kyisi Yesu sʊʊ tɪyaŋ a tɪya ʊ feŋ a di. Ɛɛwɪya
ma laadii abee ma bayɪyɛla buloŋ we Wɪɪsɪ tɪyaŋ nɛ.
22 Akuu ma aa tɪŋ wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʊ wɪya, ma pɪɪsɪ ma bisiŋ buloŋ ta rɛ, aŋ kyo ma
nɪmmabalɪya hʊ buloŋ aa laa Wɪɪsɪ di. Ɛɛwɪya, ma marɪ kyo dɔmɔŋ weliŋ abee ma
tɪsɪ buloŋ.
23 Beewɪya Wɪɪsɪ tɪŋ ʊ wɪbii hʊ aa tɪya mɪɪbol a we doŋ deŋdeŋ kɪ mʊ tɪyaŋ nɛ a
mɪɪgɪ lʊl ma á yaa nɪfalɪya. Ɛɛwɪya á bɪ yaa nihuwobiŋ aa sʊʊ balɪya, amɛ á yaa
Wɪɪsɪ hʊ aa bee sʊba balɪya rɛ.
24 Ba sabɪ Wɪɪsɪ teŋ logiŋ kɪdɪgɪ tɪyaŋ nɛ a baa,
"Nihuwobiŋ buloŋ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ ɔhɔ. Ʊ weliŋ buloŋ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɔfɪɪla. Ɔhɔ hʊ
aa sʊba rɛ, ɔfɪɪla hʊ mɛ yuwori."
25 Amɛ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ kɛ sɪ we doŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ. Wɪbii no rɛ yaa
Wɪɪsɪ wɪweliye hʊ ba aa basa tɪya ma.

2

Wɪɪsɪ lɪɪ ma rɛ dɪ á yaa ʊ nala

1 Ɛɛwɪya, á aa yaa nɪfalɪya wɪya, ma lɪɪ ma tɪɪ wɪbɔŋ buloŋ tɪyaŋ, a ta kɪ mʊrɪ
nala, a ta kaŋ minaafigi mɛ. Ma ta leŋ ma tɪsɪ kɪ hɔllɪ nala a ta kɪ gaa nala hala mɛ.
2 Amɛ ʊ maga dɪ ma leŋ dɪ Wɪɪsɪ wɪbii hʊ wɪya kyɪl ma rɛ anɪɪ ɪl wɪya aa kyɪl
biifɪla gɛɛ. Dɪ gɛɛ leŋ dɪ ma waa weliŋ ma Wɪɪsɪ laadii tɪyaŋ dɪ Wɪɪsɪ laa ma ta.
3 Beewɪya ma tɪɪ gyɪŋ á Tɪɪna Wɪɪsɪ bɔnyɛ hʊ ʊ aa kpa daga ma rɛ.
4 Ma ko á Tɪɪna Yesu Krisita lee. Ʊ rɛ yaa mɪɪbol buloŋ tɪɪna. Ʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ bʊyɪ
dɪɪsaala aa vɪya ta. Nala vɪya ʊ rɛ, amɛ Wɪɪsɪ kɛ lɪɪ ʊ rɛ ʊ yaa sɪfɪyaŋ nal ʊ lee.
5 Ma mɛ kaŋ mɪɪbol hʊ ʊ aa kana rɛ, ɛɛwɪya ma mɛ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ bʊwa Wɪɪsɪ aa
kpa kɪ saa ʊ dɪya, a leŋ ma yaa ʊ wɪɪkyʊwal sɪlaala aa bɪ kaŋ bisiŋ dɪ ma tɪŋ Yesu
Krisita tɪyaŋ a kpa wɪɪsʊllɪ-kɪna hʊ aa fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ a sʊla Wɪɪsɪ.

6 Beewıya ba sabı Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ anıı Wıısı baa, ma na,
“Ŋ kpa bʊyı rɛ a biŋ gyememii Zaayɔŋ tıyaŋ,
Ʊ rɛ ŋ lıı ʊ yaa ŋ sıfıyaŋ bʊyı,
Ɛɛwıya nal hʊ buloŋ aa sı laa ʊ wıya di,
hıısı bı sı maakyiye di ʊ tıına.”
7 Ma nala hʊ aa laa ʊ wıya di kɛ lee, bʊyı no kaŋ tɔnɔ rɛ a tıya ma. Amɛ nala hʊ aa vıya ʊ kɛ lee, ba leŋ wıya hʊ ba aa saba Wıısı teŋ tıyaŋ ko yaa wıtıı rɛ. Ba saba rɛ abaa,
“bʊyı hʊ dıısaala aa vıya ta,
ʊ rɛ mııgı ko kaŋ dıya hʊ sıgı ʊ deye.
8 Ba bıl saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
“bʊyı no rɛ sı leŋ dı nala ŋmaa naaŋ.
Ʊ tıı mɛ rɛ ba sı ŋmaa tele.”
Ba aa garıgı rɛ, beewıya ba vıya Wıısı nyʊwa rɛ. Ba mɛ wııdagı rɛ fa paalı gɛɛ.
9 Amɛ ma kɛ, Wıısı tıı rɛ lıı ma dı ma yaa wııkyʊwal sılaala a tʊma kı tıya Wıısı ma kuwori. Ma yaa tıpʊlʊŋ tımma rɛ a bı kaŋ bisiŋ buloŋ ʊ sıya tıyaŋ. Ʊ tıı rɛ tıŋ ma. Ʊ lıı ma rɛ dı ma bası wıkperiye hʊ buloŋ ʊ aa yaa. Ʊ rɛ yırı ma lıı bilhuu tıyaŋ a kaŋ ma ko gyʊʊ ʊ pʊlʊŋbal hʊ tıyaŋ.
10 Buŋbuŋ hʊ tıyaŋ, ma fa bı yaa Wıısı nala, amɛ nyɛ kɛ ma yaa Wıısı nala rɛ. Ma fa bı gyıŋ Wıısı sikii-fá, amɛ nyɛ kɛ ʊ fáá ma sikii rɛ.
11 Ŋ kyaŋweliye, ma gyıma anıı á yaa nıhʊwala rɛ dʊnıya no tıyaŋ, á bee tıı daa yaa daha. Ɛɛwıya, ŋ aa sʊl ma, ma lıı ma tıı ma teŋbii wıkyɛɛlıya tıyaŋ, beewıya ma teŋbii wıkyɛɛlıya bı sı leŋ dı ma yaa wıya hʊ ma aa kyɛ ma tısı tıyaŋ dı ma yaa a fıyɛlı Wıısı teŋ.
12 Ma guwosi nala hʊ aa bı laa Wıısı wıya di tıyaŋ nɛ, ɛɛ wıya ma kaŋ ma tıı weliŋ. Dı ba aa rɛ bası baa ma yaa wıbɔmɔ mɛ, ma leŋ dı ba na ma wıyaaweliye aŋ dannı Wıısı dı ʊ feŋ yırı kyɛɛ hʊ ʊ aa sı di nala sarıya.

Ma kı nıı ma sılaala nyʊwa

13 Á Tıına Yesu Krisita nyubaanıŋ, ma kpa ma tıı tıya nala hʊ buloŋ aa deŋ ma nyuu dʊnıya no tıyaŋ a kı tıŋ ba nyʊwa. Ma kı tıya taŋha buloŋ kuworibal gyırıma, beewıya ʊ rɛ aa deŋ taŋha hʊ buloŋ.
14 Nala hʊ mɛ buloŋ kuworibal hʊ aa lıya dı ba laa ʊ naası sıŋ leye tıyaŋ, ma kpa ma tıı tıya ba mɛ a kı tıŋ ba nyʊwa. Beewıya ba aa rɛ ʊ lıı dı ba kı dɔgısı nala hʊ aa yaa wıbɔmɔ aŋ kı bigisi nala hʊ aa yaa wıweliye mɛ.
15 Wıısı kyɛrı rɛ yaa dı ma wıyaaweliye wuwo leŋ dı bambugo hʊ aa gɔllı kı bası wıtɔɔnı hʊ ta wuwo na wıbɔŋ buloŋ bası ma lugo tıyaŋ.
16 Ma yaa nala aa tıŋ ma tıı rɛ. Amɛ ma ta kpa gɛɛ bırımı gyo-gye wıı a gɔllı kı yaa wıbɔmɔ. Amɛ ma kı yaa wıya hʊ aa daga anıı ma kɔnı yaa Wıısı yosi rɛ.
17 Ma kı tıya nal buloŋ gyırıma. Ma kyo nala hʊ mɛ buloŋ aa laa Yesu wıya a leŋ dı ba yaa ma nımmabalıya. Ma kı fá Wıısı aŋ kı tıya ma taŋha kuworibal gyırıma.
18 Ma nala hʊ aa tʊŋ kı tıya nala, ma kı tıŋ ba nyʊwa a kı tıya ba gyırıma weliŋ, dı ba yaa nala aa kaŋ bɔnyɛ ka ba wıya weliye koo dı ba yaa nala wıya aa hayɛ.
19 Beewıya Wıısı sı kyiyeli nal hʊ buloŋ aa bı yaa wıı buloŋ kyogi ka ba kı dɔgısı ʊ, ka ʊ wuwo kaŋ mala akuu ʊ aa laa Wıısı di wıya.
20 Dı ı rɛ yaa wıbɔŋ dı ba ŋmaa ı, ka ı di kenyiri gɛɛ tıyaŋ, ʊ bı maga dı ba tıya ı gyaaŋbiye. Amɛ dı ı rɛ yaa wıwelii, ka dı ba kı dɔgısı ı gɛɛ wıya, dı ı wuwo kaŋ mala gɛɛ tıyaŋ Wıısı sı kyiyeli ı.
21 Ɛɛwıya rɛ Wıısı paalı yırı ma dı ma na tʊwara beewıya Yesu Krisita tıı mɛ paalı na tʊwara rɛ ma wıya a daga ma gɛɛ hʊ ma aa sı tıŋa ʊ naabʊʊsı.

22 Ʊ gyı bı yaa wıbɔŋ buloŋ, ʋ gyı bı maakyiye nyıya wıya mɛ.
23 Abee nala gyı aa tʋʋsı ʋ buloŋ, ʋ gyı bı laa tʋʋsı. Ba gyı bıl aa dɔgısı ʋ mɛ, ʋ
gyı bı bası baa ʋ sı tuŋ kyıŋ ba nyuu tıyaŋ. Amɛ ʋ kɛ gyı kpaa wıı buloŋ we Wıısı
nosi tıyaŋ nɛ beewıya ʋ rɛ sı di nal buloŋ sarıya abee wıtıı.
24 Yesu Krisita tıı rɛ laa á wıbɔmɔ kyʋŋ, saŋa hʋ ba kpaası ʋ mal daagarıı tıyaŋ dı
gɛɛ wuwo leŋ á kpʋ wıbɔmɔ yayı ta á tısı tıyaŋ aŋ kı yaa tıpʋlʋŋ wıya. Ba aa vıırı
ʋ, ʋ teŋ yaa dʋgʋlıya hʋ, gɛɛ rɛ leŋ á wııla buloŋ teŋ á tenni tıyaŋ.
25 Ma fa kıı gɛɛ rɛ anıı piyese aa nyʋgısa, amɛ nyɛ kɛ ma mııgı ko Pedaal hʋ lee
rɛ, nal hʋ aa deŋ ma mııbol nyuu tıyaŋ.

3

Baala bee ba haana

1 Haana, ʋ maga dı ma mɛ kaŋ ma tıı kı hʋwɔlı ma balama lee rɛ a kı tıŋ ba nyʋwa.
Dı ma kıdıgı buloŋ bala rɛ bı laa Wıısı wıya di, ı gyogo no dʋŋ sı wuwo leŋ dı ʋ ko
laa Wıısı wıya di, dı ı bı suri nyʋwa bası wıı buloŋ.
2 Beewıya ba sı na gɛɛ ma gyogo aa weliye abee gɛɛ ma aa fá Wıısı.
3 Ma ta kpa kpıyɛra a kı daga ma weliŋ, anıı ma nyuni marıı, koo salma kına laalıı
abee gabala vʋwayı.
4 Amɛ ma leŋ dı ma weliŋ lıı ma gyogo tıyaŋ. Ma leŋ ma sıya fıyɛlı, aŋ kaŋ ma tıı
kı hʋwɔlı beewıya weliŋ no iriŋ bee nyʋgısı aŋ kaŋ tɔnɔ yʋga mɛ Wıısı lee.
5 Faafaa haana hʋ fa aa kpa ba nyuu abee ba bayıyɛla buloŋ we Wıısı tıyaŋ, nyɛ
rɛ ba fa kı daga ba weliŋ. Ba fa aa kaŋ ba tıı hʋwɔlı rɛ ba balama lee, a kı tıŋ ba
nyʋwa.
6 Ɛɛ rɛ Saara mɛ gyı kıı. Ʊ gyı aa tıŋ ʋ bala Abıraham nyʋwa rɛ, a kana ʋ kı yırı
ʋ tıına. Ɛɛwıya dı mamaa rɛ aa yaa wıya hʋ aa kpa ŋmanıı, a ta leŋ dı kambıŋ kı
kaŋ ma wıı buloŋ tıyaŋ, ɛɛ kɛ ma aa yaa Saara toliye rɛ.
7 Ma baala mɛ maga dı ma kı tıya ma haana gyırıma rɛ, a kaŋ ma haana weliŋ dı
ma bası wıya kı nıı dɔmɔŋ dıgına. Ma gyıma anıı mamaa rɛ deye te ba, ɛɛwıya ma
kaŋ ba weliŋ, beewıya ma beel-ba buloŋ nɛ Wıısı sı tıya mııbol hʋ aa bı kaŋ tenii ʋ
bɔnyɛ tıyaŋ. Ma kı yaa nyɛ dı wıı buloŋ ta leŋ dı Wıısı vıya ma kyʋwala nıı.

Ɪ aa na tʋwara akuu Ɪ aa yaa wıya aa kpaa ŋmanıı wıya

8 Wıya hʋ ŋ aa bası kateŋsi rɛ nyɛ: Ma buloŋ kaŋ hakıldıgı, a kı fá dɔmɔŋ sikii,
a kyo nala hʋ buloŋ aa laa Yesu wıya di beewıya ma yaa nımmabalıya rɛ. Ma kaŋ
bɔnyɛ abee dɔmɔŋ a kaŋ ma tıı kı hʋwɔlı dɔmɔŋ lee.
9 Dı nal lɛ yaa ı wıbɔŋ ta yaa wıbɔŋ tuŋ ʋ tıına. Dı nal lɛ tʋʋsı ı ta laa tʋʋsı, amɛ
sʋla Wıısı dı ʋ kyiyeli tıına, beewıya Wıısı lıı ma yaa ʋ nala rɛ dı ʋ kyiyeli ma.
10 Beewıya ba sabı Wıısı teŋ logiŋ kıdıgı tıyaŋ nɛ a baa,
"Dı nal buloŋ nɛ aa kyɛ dı ʋ nıı sʋma dʋnıya no tıyaŋ
a kaŋ teŋfıyɛlʋʋ,
Ʊ tıına ta kı bası wıbɔmɔ,
a ta kı nyıya wıya mɛ.
11 Ʊ tıına maga dı ʋ leŋ wıbɔmɔ yayı rɛ, aŋ kı yaa wıweliye, a maga dı ʋ yaa
sıfıyaŋ dı ʋ bee nal buloŋ sʋma.
12 Beewıya nala hʋ buloŋ aa yaa tıpʋlʋŋ tımma Wıısı aa deŋ ba rɛ, a kpil ʋ dıgına
mɛ a kı nıı ba wıkyʋwalı. Amɛ ʋ kpa sıya kyeŋ nala hʋ aa yaa wıbɔmɔ rɛ."
13 Dı mamaa rɛ yaa sıfıyaŋ a kı yaa wıweliye, kıbee rɛ sı wuwo yaa ma wıbɔŋ?
14 Dı mamaa rɛ gba aa na tʋwara akuu ma tıpʋlʋŋ wıyaalıya wıya, Wıısı sı kyiyeli
ma. Ɛɛwıya, ma ta kı fáá nal buloŋ kambıŋ a ta leŋ dı wıı buloŋ mɛ kı dɔŋ ma.

15 Amɛ ma tısı tıyaŋ ma kı fá Krisita, a leŋ dı ʊ yaa ma Tıına. Saŋa kɛ buloŋ dı nal
lɛ pıyɛsı ma dı ʊ gyıŋ wıı hʊ aa tıŋ ma kpa ma bayıyɛla we Yesu tıyaŋ, ma ta kaŋ
gırıgı amɛ ma kpa gyırıma abee sıfıyala a daga ba sıya tıya ʊ.
16 Saŋa kɛ buloŋ, ma kı yaa wıya hʊ aa kpa ŋmanıı dı ma hakıllı tıyaŋ ma gyıma
anıı ma bı yaa wıı buloŋ kyogi. Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, hıısı sı kaŋ nala hʊ aa
kyogi ma feŋ akuu ma aa yaa Krisita hatınna a kı yaa wıweliye wıya.
17 Dı ʊ rɛ yaa Wıısı kyɛrı dı ma kı na tʊwara akuu ma aa yaa wıya hʊ aa kpa ŋmanıı
wıya, ʊ rɛ kpıya ma aa na tʊwara akuu ma aa yaa wıya hʊ aa bı kpa ŋmanıı wıya.
18 Yesu Krisita tıı sʊba rɛ dıgı dʊŋ a wuwo tuŋ á wıbɔmɔ buloŋ kyıŋ a kaŋ kı mʊ
maakyiye buloŋ. Ʊ yaa tıpʊlʊŋ tıına rɛ aŋ sʊba wıbɔŋyaala wıya, dı ʊ wuwo kaŋ
ma mʊ Wıısı lee. Nihuwobisi kpʊʊ ʊ teŋbii rɛ, amɛ Wıısı Wiyesi Welii hʊ leŋ ʊ weye
rɛ.
19 Ɛɛ hal tıyaŋ, Wıısı Wiyesi Welii hʊ leŋ ʊ mʊ bası wıweliye hʊ a tıya nıdʊŋsı hʊ
ba aa kaŋ vʊwa biŋ nɛ.
20 Nala no rɛ gyı vıya Wıısı nyʊwa saŋa hʊ tıyaŋ Nowa gyı aa kpaası
nııduworibor ibal hʊ. Saŋa no tıyaŋ Wıısı gyı di kenyiri rɛ a kı gyegili dı ba buloŋ
bırımı lıı ba wıbɔmɔ tıyaŋ ka ba vıya. Nala kyori dʊŋ nɛ gyı gyʊʊ nııduworibor ibal
hʊ. Nıı hʊ tıyaŋ nɛ Wıısı gyı tıŋa a laa ba mııbol.
21 Ba gyı aa lıı nıı hʊ tıyaŋ kıı gɛɛ rɛ anıı ba aa foo nal wıkyʊwalnıı. Wıkyʊwalnıı
no rɛ laa ma kı ta. Dı ba aa rɛ foo ı wıkyʊwalnıı, ʊ bı kıı nıı ı teŋ bisiŋ nɛ ba
fo ta gɛɛ. Ʊ gɛɛ daga anıı á sʊla Wıısı rɛ dı ʊ sası á wıbɔmɔ buloŋ ta aŋ tıya ma
hakılweliye. Ʊ gɛɛ daga anıı Yesu Krisita aa sii sʊʊ tıyaŋ nɛ tıŋ á sı wuwo kaŋ tıpʊlʊŋ
a ko Wıısı lee.
22 Ʊ rɛ lıı dʊnıya tıyaŋ a gyıŋ wıısıbee a hɔŋ Wıısı noduu logiŋ tıyaŋ. Ʊ rɛ aa deŋ
malıkası abee kıŋ buloŋ aa kaŋ dee a we wıısıbee tıyaŋ.

4

Ma kpa ma tıı tıya Wıısı ma mııbol tıyaŋ

1 Krisita gyı aa naa tʊwara ʊ mııbol tıyaŋ wıya, ʊ maga dı ma mɛ yaa siri rɛ ma
hakıllı tıyaŋ dı ma na tʊwara anıı Krisita tıı gyı aa yaa gɛɛ, beewıya nal hʊ buloŋ
aa na tʊwara no iriŋ ʊ mııbol tıyaŋ, ʊ tıına lıı ʊ tıı wıbɔmɔ tıyaŋ nɛ.
2 Ɛɛ daga anıı ʊ tıına bıl bı sı kı yaa ʊ teŋbii wıkyɛɛlıya ʊ mııbol tıyaŋ, amɛ ʊ sı
kı tıŋ Wıısı kyɛrı.
3 Faafaa hʊ tıyaŋ ma fa kpaa ma nyuni we wıya hʊ nala hʊ aa bı gyıŋ Wıısı aa yaa
tıyaŋ nɛ. Ma fa aa yaa wılaama iriŋ kɛ buloŋ nɛ, a kyıl ma teŋbii wıkyɛɛlıya dʊŋ
wıya, a nyʊwa sıŋ kı bugo, a kı yaa hıısı wıya iriŋ kɛ buloŋ, a kı marı vʊga, wıı hʊ
aa yaa sɔkɔsıwıı Wıısı sıya tıyaŋ. Ma yaa wıya no iriŋ maga rɛ, ɛɛwıya ma leŋ ba
yayı maga gɛɛ.
4 Lagılagı no ʊ yaa wıkperii a tıya nala hʊ aa bı gyıŋ Wıısı rɛ, beewıya ma bıl bı
pɛɛ ba tıyaŋ a kı yaa wılaama abee wıbɔmɔ hʊ ba aa kı yaa, ɛɛ rɛ tıŋ ba kı tʊʊsı ma
gɛɛ.
5 Amɛ kyɛɛ kıdıgı, ba sı daga wıya hʊ buloŋ ba aa yaa a tıya Wıısı. Ʊ yaa siri rɛ
dı ʊ dı niweye abee sʊʊnı buloŋ sarıya.
6 Ɛɛ rɛ tıŋ Krisita bası Wıısı wıweliye hʊ tıya nala hʊ aa sʊba mɛ gba. Abee nala
no sʊʊ aa yaa tʊwara nihuwobiŋ buloŋ mɛ aa sı na, ka ba bası Wıweliye hʊ tıya ba
mɛ rɛ dı ba dʊŋsı we doŋ kı mʊ deŋdeŋ anıı Wıısı aa we doŋ kı mʊ deŋdeŋ gɛɛ.

Ɛɛ Krisitabiisi aa maga ba kaŋ dɔmɔŋ

7 Saŋa hʊ dʊnıya aa sı teŋ kpaga rɛ. Ɛɛwıya, ma kaŋ ma tıı weliŋ a leŋ dı ma sıya
fıyɛlı, dı ma wuwo kı kyʊwalı Wıısı.

8 Wıı hʊ aa yaa sıfıyaŋ wıı rɛ nyɛ: Ma kyo dɔmɔŋ abee wıtıı, beewıya dı mamaa
rɛ kyo dɔmɔŋ, ma sı kpa wıgyamaa kı kyɛ dɔmɔŋ saŋa buloŋ.
9 Ma kaŋ nal buloŋ aa ko ma dıya weliŋ abee teŋfıyɛlʊʊ aŋ ta kı gʊrımı wıya.
10 Ɛɛ wıya Wıısı bɔnyɛ kıŋ hʊ iriŋ ʊ aa kpa tıya nal buloŋ, ʊ kana ʊ tʊma weliŋ a
kı kyiyeli ʊ dɔŋtıŋsı abee wıtıı dı gɛɛ leŋ dı ba na Wıısı kyiyelii.
11 Dı Wıısı rɛ leŋ nal buloŋ wuwo kı bası Wıısı wıya, ma tıya ʊ ŋmanıı dı ʊ kı
bası wıya hʊ aa lıı Wıısı lee. Dı nal lɛ wuwo kı kyiyeli nala, ʊ kaŋ dee hʊ Wıısı aa
kpa tıya ʊ a kı kyiyeli ba. Ma kı yaa gɛɛ dı nala wuwo tıŋ Yesu Krisita tıyaŋ a kı
dannı Wıısı, dı ʊ feŋ yırı wıı kɛ buloŋ tıyaŋ. Ʊ rɛ yaa dee buloŋ tıına abee gaŋdaal
a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ. Amı.

Tʊwara hʊ Krisitabiisi aa naa

12 Ŋ naabiikpıyanama, ma ta leŋ dı tʊwara hʊ ma aa naa yaa ma wıkperii. Wıya
no buloŋ yaa wıhaanı rɛ a kı magısı ma laadii. Ɛɛwıya ma ta leŋ dı wıya no yaa
wıfalıya ma lee.
13 Amɛ ma leŋ dı ma tenni fıyɛlı anıı ma mɛ aa na tʊwara anıı Krisita aa naa gɛɛ.
Nyɛ rɛ sı leŋ dı ma tenni marı fıyɛlı a mʊ parı kyɛɛ hʊ Krisita aa sı leŋ dı á na ʊ
gaŋdarı.
14 Dı ba aa rɛ aa tʊʊsı ma akuu ma aa yaa Krisita hatınna wıya, ma leŋ dı ma tenni
fıyɛlı. Ɛɛ daga anıı Wıısı Wiyesi Welii hʊ aa kaŋ gaŋdarı we ma tıyaŋ nɛ.
15 Dı ma kıdıgı buloŋ nɛ aa na tʊwara, ʊ bı maga dı ʊ yaa nıı ʊ aa yaa nıkpʊʊl
wıya, koo ʊ aa yaa gaal wıya, koo ʊ aa yaa nıbɔŋ kɛ iriŋ buloŋ wıya, koo ʊ aa yaa
nal aa gɔllı kpa ʊ nyʊwa kı we nala wıya tıyaŋ.
16 Amɛ nal hʊ buloŋ aa na tʊwara akuu ʊ aa yaa Krisitabiye wıya, ʊ ta leŋ dı ʊ yaa
ʊ hıısı. Amɛ ʊ maga dı tıına kı kyʊwalı Wıısı aŋgyʊwasʊ rɛ akuu ʊ aa dı Krisita feŋ
wıya.
17 Saŋa hʊ Wıısı aa sı di dʊnıya nala sarıya pele rɛ. Wıısı nala tıı tıyaŋ nɛ ʊ sı laa
sıya piili. Dı ʊ rɛ yaŋ sı piili ba tıyaŋ, ɛɛ rɛ ba yaŋ sı kıı nala hʊ aa bee tıŋ Wıısı
Wıweliye hʊ kɛ tıyaŋ?
18 Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ a baa,
"Ʊ yaa wıhaa rɛ abee tıpʊlʊŋ tıına aa sı na Wıısı laatayı. Dı nyɛ rɛ ko we doŋ, ɛɛ rɛ
ba yaŋ sı kıı wıbɔŋyaala hʊ aa bı laa Wıısı wıya di tıyaŋ?
19 Ɛɛwıya, nala hʊ buloŋ aa na tʊwara Wıısı kyɛrı tıyaŋ, ba marı kpa ba tıı we ba
Tıtaal Wıısı nosi tıyaŋ, aŋ marı kı yaa wıweliye, beewıya ʊ yaa nal aa kaŋ wıtıı rɛ.

5

Piita bası wıya kyagılı Krisitabiisi

1 Ŋ kaŋ wıı rɛ dı ŋ bası tıya ma Krisitabiisi sılaala. Ŋ mɛ tıı yaa sılaal lɛ. Ŋ sii
tıyaŋ nɛ Krisita na tʊwara. Ŋ mɛ sı na gaŋdarı hʊ Krisita aa sı na saŋa hʊ ʊ aa sı
mııgı ko abee gaŋdarı. Ŋ aa sʊl ma sılaala hʊ buloŋ aa we doŋ nɛ abee sıfıyası,
2 dı ma kı deŋ Wıısı nala hʊ ʊ aa kpa we ma nosi tıyaŋ nyuu weliŋ, anıı pedaal
aa kı deŋ ʊ piyese nyuu tıyaŋ gɛɛ. Ma ta leŋ dı ʊ kıı gɛɛ anıı ba aa fıl ma rɛ dı ma
kı deŋ ba, amɛ ma kı deŋ ba ma tıı kyɛrı tıyaŋ anıı Wıısı aa kyɛ dı ma kı yaa gɛɛ.
Ma leŋ dı ʊ yaa nıı ma aa kyɛ dı ma tʊŋ tıya Wıısı abee ma dɔŋtıŋsı Krisitabiisi rɛ
tıŋ ma yaa sılaala, amɛ ma ta leŋ dı ʊ kıı nıı molbiye rɛ ma tʊma kı kyɛ.
3 Ma ta kaŋ nala hʊ Wıısı aa kpaa we ma nosi tıyaŋ kı gyıŋ. Amɛ ma leŋ dı ba na
ma gyogiweliye a kı tıŋ ma naabʊʊsı.
4 Dı mamaa rɛ aa yaa gɛɛ, kyɛɛ hʊ Yesu Krisita, nal hʊ aa yaa pedaalhıyawʊ hʊ aa
sı mııgı ko, ʊ sı kpa gaŋdaa-kuwori-nyupugi aa bı sı maakyiye kyogi a siili ma.
5 Ɛɛ tıı rɛ mamaa hambiisi mɛ, ʊ maga dı ma kı tıŋ ma nıhıyası nyʊwa rɛ a leŋ dı
ma sıya fıyɛlı abee dɔmɔŋ, beewıya Wıısı teŋ tıyaŋ ba saba rɛ a baa,

"Wɪɪsɪ kpaa sɪya kyeŋ dagɪŋtɪɪ tɪmma rɛ, aŋ sɪŋ nala hʊ aa kaŋ ba tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ kɛ hal."
6 Ɛɛwɪya, ma kaŋ ma tɪɪ kɪ hʊwɔlɪ Wɪɪsɪ lee. Ʊ rɛ yaa dee buloŋ tɪɪna. Dɪ saŋa hʊ
ʊ aa bine rɛ ko pele, ʊ sɪ kpa ma yohuŋ.
7 Wɪɪ hʊ buloŋ aa dɔŋ ma, ma kpa we Wɪɪsɪ nosi tɪyaŋ, beewɪya ʊ kyɪl ma wɪya
rɛ.
8 Ma leŋ dɪ ma sɪya fɪyɛlɪ, aŋ ka dɪ ma pɔ ma tɪɪ weliŋ. Ma dɔŋ Sɪtaanɪ gɔllɪ kɪ kyɛ
ma rɛ anɪɪ naakyigi aa gɔllɪ gerisi kɪ kyɛ nal dɪ ʊ kaŋ kyaŋ gɛɛ.
9 Ma sɪŋ wɪya hʊ ma aa laa di tɪyaŋ kpaŋkpaŋ aŋ vɪya Sɪtaanɪ, a ta tɪya ʊ ŋmanɪɪ.
Ma gyɪma anɪɪ nala hʊ mɛ aa laa Wɪɪsɪ wɪya di a yaa ma nɪmmabalɪya a we dʊnɪya
logiŋ kɛ buloŋ, ba mɛ aa na tʊwara no tɪɪ rɛ.
10 Tʊwara no ma aa naa bɪ sɪ pɪɪsɪ. Ʊ gɛɛ hal tɪyaŋ, Wɪɪsɪ hʊ aa kaŋ bɔnyɛ kɪŋkaŋ,
a yɪrɪ ma dɪ ma mɛ ko na ʊ gaŋdarɪ aa bɪ kaŋ tenii akuu ma bee Krisita aa yaa kɪdɪgɪ
wɪya, ʊ tɪɪ rɛ sɪ kaŋ ma marɪ sɪgɪ, a leŋ dɪ ma sɪŋ weliŋ abee dee.
11 Ma leŋ dɪ á dannɪ Wɪɪsɪ beewɪya ʊ rɛ kaŋ dee a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ.

Kyʊwala

12 Silaasi rɛ kyiyeli ŋ ŋ sabɪ teŋkuubiye no kɪ tɪya ma. Ŋ gyɪma anɪɪ ʊ mɛ yaa á
Krisitabii-dɔŋtɪɪna tɪɪ rɛ a kaŋ wɪtɪɪ. Ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma rɛ dɪ ba leŋ ma tenni
polli, ka dɪ ŋ leŋ dɪ ma gyɪma anɪɪ wɪya hʊ buloŋ ŋ aa basɪ daga anɪɪ Wɪɪsɪ bɔnyɛ
hʊ ʊ aa kana beel-ma kɔnɪ yaa wɪtɪɪ rɛ. Ɛɛwɪya, ma sɪŋ wɪya no tɪyaŋ kpaŋkpaŋ.
13 Krisitabiisi hʊ aa we Baabilɔŋ tɪyaŋ, a mɛ yaa nala Wɪɪsɪ aa lɪya anɪɪ ʊ aa lɪɪ ma
mɛ gɛɛ, ba aa kyʊwalɪ ma. Ŋ biibaal Maakɪ mɛ aa kyʊwalɪ ma.
14 Ma kɪ kyʊwalɪ dɔmɔŋ abee kyori.
Ma nala hʊ buloŋ aa laa Krisita wɪya di, Wɪɪsɪ fɪyɛlʊʊ sɪ we ma lee.

TEŊLIYA TIINA
PIITA
AA SABA

1 Mıyaŋ Siimɔŋ Piita aa yaa Yesu Krisita kpambıya, a yaa ʋ tʋŋtʋnnı mɛ, mıyaŋ nɛ
sabı teŋ no kı tıya ma nala hʋ buloŋ mɛ aa laa Yesu Krisita wıya di. Ʋ rɛ yaa Wıısı
á laataal, tıpʋlʋŋ tıına hʋ. Akuu ʋ aa bee lugisi nala wıya, ʋ leŋ ma laa ʋ wıya di rɛ
anıı gɛɛ ʋ aa leŋ á mɛ laa ʋ wıya di.
2 Ŋ aa sʋla á Tıına Wıısı rɛ dı ʋ leŋ dı ma marı gyıŋ ʋ bee á Tıına Yesu dı gɛɛ leŋ
dı ʋ fıyɛlʋʋ abee ʋ bɔnyɛ we ma lee weliŋ.

Gyogo hʋ aa sı daga nıı Wıısı rɛ yırı ma

3 Á aa gyıma ʋ wıya, Wıısı tıŋ ʋ tıı dee tıyaŋ nɛ a yaa wıı buloŋ aa sı leŋ dı á
wuwo tıŋa ʋ kyɛrı á mııbol tıyaŋ a tıya ma. Ʋ rɛ yırı ma dı á mɛ ko kaŋ tol ʋ tıı
gaŋdarı abee ʋ weliŋ tıyaŋ.
4 Ʋ aa yaa nyɛ daga anıı sıfıyaŋ wıya hʋ abee wıbala hʋ wıya ʋ aa wee nyʋwa tıya
ma ba aa rɛ ʋ yaa tıya ma gɛɛ. Wıya no tıyaŋ nɛ á sı tıŋa a wuwo lıı á tıı dʋnıya
wıbɔmɔ hʋ á nihuwobisi teŋbii wıkyɛɛlıya aa leŋ á kı yaa ba kı kyogi ma, ka dı Wıısı
leŋ á ko kıı gɛɛ ʋ tıı aa kıya.
5 Wıı no tıı wıya, ma yaa sıfıyaŋ aŋ kaŋ gyogiweliye pɛ ma laadii tıyaŋ, á kaŋ
wıgyʋŋ mɛ pɛ,
6 a gyıŋ ma tıı kanıı, a kaŋ mala, a kı fá Wıısı.
7 A lıı gɛɛ hal, ma kaŋ bɔnyɛ abee dɔmɔŋ a pɛ kaŋ kyori mɛ abee dɔmɔŋ.
8 Beewıya dı mamaa rɛ kaŋ gyogiweliye no kıdıgı buloŋ yʋga, ɛɛ rɛ sı leŋ dı ma
marı gyıŋ á Tıına Yesu Krisita weliŋ ka dı ma mııbol mɛ kaŋ tɔnɔ.
9 Amɛ nal hʋ buloŋ aa bı kaŋ gyogiweliye no, ʋ tıına kıı gɛɛ rɛ anıı nyʋlʋŋ, a bı
naa wıya kı mʋ sıya aŋ teŋ yeŋŋi anıı Yesu Krisita sası wıbɔmɔ hʋ buloŋ ʋ fa aa
kana ta rɛ.
10 Ɛɛwıya, ŋ naabalıya, ŋ aa sʋla ma rɛ dı marı yaa sıfıyaŋ a kı yaa wıya no, a daga
anıı Wıısı rɛ yırı ma a lıı ma dı ma yaa ʋ nala. Dı mamaa rɛ kaŋ wıya no weliŋ a
kı tıŋ ba, ma bı sı maakyiye nyʋgısı Wıısı ŋmanıı tıyaŋ.
11 Dı mamaa rɛ aa yaa wıya no, Wıısı sı laa ma we á Tıına abee á Laataal Yesu
Krisita Koro hʋ aa sı we doŋ kı mʋ deŋdeŋ tıyaŋ abee teŋfıyɛlʋʋ.
12 Ɛɛ rɛ tıŋ abee ma aa gyıŋ wıya no buloŋ a sıŋ wıtıı hʋ ba aa daga ma tıyaŋ
weliŋ mɛ, amɛ ŋ ha sı kı liisi ma wıya no saŋa kɛ buloŋ.
13 Ŋ ha aa we ŋ mııbol tıyaŋ nyɛ ŋ naa anıı ʋ yaa wıwelii rɛ dı ŋ liisi ma wıya no
dı ma ta yeŋŋi ba,
14 beewıya á Tıına Yesu Krisita leŋ ŋ gyıma rɛ anıı ŋ bıl bı sı pıısı dʋnıya no tıyaŋ.
15 Ɛɛwıya ŋ sı yaa sıfıyaŋ wıya no yayı tıyaŋ, ka dı mıyaŋ nɛ ko sʋba mɛ, dı ma
wuwo kı liisi ba saŋa buloŋ.

Nala hʋ sıı aa naa Krisita gaŋdarı

16 Á gyı bası tıya ma gɛɛ hʋ á Tıına Yesu Krisita aa sı mııgı ko dʋnıya abee dee rɛ.
Wıya no á aa bası kı tıya ma, ʋ bı kıı nıı mʋla rɛ á kı mʋla, beewıya á tıı sıı naa á
tıına Yesu Krisita gaŋdarı rɛ.
17 Saŋa hʋ á Kuwo Wıısı gyı aa daga ʋ gaŋdarı ʋ tıyaŋ, a kpa ʋ yohuŋ hʋ, dı á gyı
we doŋ. Ɛɛ rɛ á gyı nıı Gyoribaŋa Bakɔɔ, gaŋdaal hʋ taal dı ʋ lıı wıısıbee a baa, “Ŋ
Biikyoolii rɛ nyɛ, ŋ teŋ fıyɛla rɛ ʋ tıyaŋ.”

18 Á mɛ tɪɪ gyɪ nɪɪ taal no aa lɪɪ wɪɪsɪbee rɛ saŋa hʊ á abee á Tɪɪna Yesu Krisita gyɪ
aa we Wɪɪsɪ dogimo hʊ nyuu tɪyaŋ.
19 Nyɛ leŋ á marɪ laa di rɛ anɪɪ wɪya hʊ Wɪɪsɪ tɪŋdaala hʊ gyɪ aa basɪ kɔnɪ yaa
wɪtɪɪ rɛ. Ɛɛwɪya ma gyɪŋ kaŋ wɪya no weliŋ. Beewɪya ba kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ fɪŋtɪna aa
kyaanɪ bilhuu tɪyaŋ a kaŋ kɪ mʊ sɪgballɪnyʊwa nɔnyʊwa aa sɪ pɔsɔ. Ɛɛ daga anɪɪ ma
kaŋ ba weliŋ a mʊ pele saŋa hʊ Krisita pʊlʊŋ aa sɪ kyaanɪ we ma tɪsɪ tɪyaŋ.
20 Ba buloŋ tɪyaŋ sɪfɪyaŋ wɪɪ rɛ nyɛ, ma gyɪma anɪɪ wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ tɪŋdaala
hʊ gyɪ aa basa, ka ba sabɪ ba biŋ Wɪɪsɪ teŋ tɪyaŋ, ba tɪɪ hakɪla tɪyaŋ daa ba lɪɪ.
21 Wɪya no kɪdɪgɪ buloŋ bɪ lɪɪ nihuwobisi hakɪla tɪyaŋ, amɛ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʊ
rɛ ko gyʊʊ nala tɪyaŋ a leŋ ba basɪ wɪya hʊ aa lɪɪ Wɪɪsɪ lee.

2

Wɪnyɪyɛl dɪdagɪla

1 Faafaa hʊ tɪyaŋ, wɪnyɪyɛla gyɪ we Wɪɪsɪ nala tɪyaŋ nɛ, aa fugo baa dɪ ba yaa Wɪɪsɪ
tɪŋdaala rɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ wɪnyɪyɛla sɪ we ma tɪyaŋ mɛ a lʊwɔlɪ kɪ daga ma wɪya hʊ aa
sɪ kyogi ma, aa paalɪ basɪ anɪɪ ba bɪ gyɪŋ á Tɪɪna Krisita, nal hʊ aa kpa ʊ mɪɪbol tuŋ
laa ba ta. Ɛɛwɪya baloo rɛ ba yɪrɪ tɪya ba tɪɪ gɛɛ.
2 Nɪgyamaa sɪ tɪŋ ba hal a kɪ yaa hɪɪsɪ wɪya hʊ ba aa yaa. Ba wɪyaalɪya sɪ leŋ dɪ
nala basɪ wɪya kɪ kyogi Wɪɪsɪ wɪtɪɪ ŋmanɪɪ hʊ á aa tɪŋ.
3 Wɪnyɪyɛl dɪdagɪla no aa kpa ba haahii buloŋ dɔbɔ molbiye tɪyaŋ wɪya, ba aa kpa
nyʊʊpɪŋsʊŋ nɛ a firimi kɪ laa ma kɪna. Faafaa buloŋ nɛ Wɪɪsɪ, ba sarɪdiil, di ba sarɪya
a kpa kyogisi tɪya ba, aŋ yaa siri dɪ ʊ dɔgɪsɪ ba.
4 Faafaa hʊ tɪyaŋ Wɪɪsɪ gyɪ bɪ leŋ wɪɪ tɪya ʊ malɪkasɪ hʊ mɛ gyɪ aa yaa wɪbɔmɔ. Ʊ
vʊwa ba bee kyɔrʊmɔ rɛ a biŋ bʊʊluŋii aa bile ɪrɪp tɪyaŋ ba kɪ na tʊwara a kaŋ kɪ
mʊ saŋa hʊ ʊ aa sɪ di nala buloŋ sarɪya.
5 Saŋa hʊ tɪyaŋ Nowa gyɪ aa we ʊ mɪɪbol tɪyaŋ, nala hʊ buloŋ gyɪ aa yaa wɪbɔmɔ,
Wɪɪsɪ gyɪ bɪ kpa wɪɪ kyɛ ba. Ʊ gyɪ leŋ nɪɪ paa nɪbɔmɔ hʊ buloŋ aa we dʊnɪya tɪyaŋ
nɛ, aŋ gyɪ laa Nowa bee nala bapɛ dʊŋ ta. Nowa gyɪ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ a kɪ daga
nala Wɪɪsɪ ŋmanɪɪ.
6 Wɪɪsɪ gyɪ kyogi Sodɔm abee Gomora mɛ rɛ. Diŋ nɛ ʊ gyɪ kpa nyɔgɔ tɔbala no, ba
buloŋ di a mʊ bɪrɪmɪ tʊwɔl. Wɪɪsɪ yaa gɛɛ rɛ dɪ ʊ yaa kyagɪl a daga ma wɪɪ hʊ aa sɪ
puu nal hʊ buloŋ aa bee tɪŋa ʊ nyʊwa.
7 Haŋ saŋa hʊ Lɔɔtɪ dʊŋ nɛ Wɪɪsɪ gyɪ kaŋ lɪɪ tɔnɪ no tɪyaŋ, beewɪya ʊ gyɪ yaa
tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ. Tɔnɪ no nala wɪlaama hʊ ba gyɪ aa kɪ yaa aa kɪ dɔmɔ-ʊ kɪŋkaŋ nɛ.
8 Tɪpʊlʊŋ tɪɪna no gyɪ hɔŋ nɪbɔmɔ no tɪyaŋ nɛ á kɪ na aŋ pɛ kɪ nɪɪ wɪbɔmɔ hʊ
buloŋ ba gyɪ aa yaa tɔnɪ hʊ tɪyaŋ kyɛɛ buloŋ. Wɪbɔmɔ no gyɪ aa dɔmɔ-ʊ rɛ kɪŋkaŋ.
9 Wɪya no buloŋ aa yaa nyɛ, ba daga anɪɪ Wɪɪsɪ gyɪŋ ɛɛ hʊ ʊ aa sɪ yaa a laa tɪpʊlʊŋ
tɪmma ta rɛ, a lɪɪ ba tʊwara tɪyaŋ, a bɪl gyɪŋ ŋmanɪɪ hʊ mɛ ʊ aa sɪ kpa a dɔgɪsɪ
nɪbɔmɔ, a mʊ pele kyɛɛ hʊ ʊ aa sɪ di dʊnɪya nala sarɪya,
10 amarɪkpatɪya nala hʊ aa bɪ deŋ kɪ na Wɪɪsɪ aŋ kɪ yaa ba dʊŋʊ wɪlaama. Wɪnyɪyɛl
dɪdagɪla no kaŋ kalɪŋbaanɪ rɛ weliŋ, a kɪ daga ba tɪɪ, á bee tɪya kɪna hʊ buloŋ aa we
wɪɪsɪbee tɪyaŋ a kaŋ gaŋdarɪ gyɪrɪma, aŋ aa mɪɪgɪ kɪ tʊʊsɪ ba.
11 Malɪkasɪ hʊ gba aa kaŋ dee a te wɪnyɪyɛl dɪdagɪla no ka ba bɪ basɪ wɪya kɪ tʊʊsɪ
wɪɪsɪbee kɪna no Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
12 Amɛ wɪɪ hʊ buloŋ nala no aa bɪ gyɪma ʊ sii, ba aa kaŋ kɪ kyogi rɛ. Ba kɪɪ gɛɛ rɛ
anɪɪ bagɪla aa we doŋ dɪ ba kile kasɪ kɪ kpʊ dʊŋ wɪya. Wɪɪ hʊ kɛ buloŋ aa ko ko ba
nyuu, ʊ rɛ ba kɪ yaa anɪɪ bagɪla gɛɛ. Ɛɛ tɪɪ rɛ ba mɛ sɪ sʊba ta anɪɪ bagɪla.
13 Tʊwara hʊ buloŋ ba aa leŋ ba dɔŋtɪŋsɪ kɪ na haŋ tʊwara hʊ tɪɪ rɛ Wɪɪsɪ sɪ kpa
tuŋ ba. Ba kɛ lee, sʊma nɪɪ rɛ yaa dɪ ba gɔllɪ kɪ yaa ba dʊŋʊ wɪlaama, haalɪ nala sɪɪ
tɪyaŋ mɛ. Ba aa leŋ hɪɪsɪ kaŋ ma rɛ, beewɪya ba aa ko laŋŋɪ ma tɪyaŋ nɛ ma kɪ di

kına anıı ba aa yaa nıkyirikyima, amɛ ba ha aa we ba dʊŋʊ wılaama hʊ tıyaŋ mɛ rɛ a kı yaa.
14 Saŋa kɛ buloŋ, ba aa kı deŋ nɛ dı ba na haaŋ gara kı baŋ. Ba bee lɔlɔ wıbɔmɔ yayı tıyaŋ. Dı ba aa rɛ ko na nal hʊ Wıısı laadii aa bı deye, ba aa mʊrı ʊ kı we wıbɔmɔ yayı tıyaŋ nɛ. Ba kaŋ tıbal lɛ kıŋkaŋ. Wıısı bı sı maakyiye leŋ wıı tıya nala no iriŋ.
15 Nala no vıya Wıısı ŋmanıı rɛ aŋ kı tıŋ ŋmanıı hʊ Beyɔ biibaal Beelam gyı aa tıŋ. Beelam gyı kyo dı ʊ tıŋ wıbɔmɔ yayı tıyaŋ nɛ a na molbiye.
16 Amɛ ʊ gyı aa yaa gɛɛ rɛ Wıısı leŋ ʊ kokumo bası ʊ sıya wıya tıya ʊ abee nihuwobiŋ abee kokusi aa bee bası wıya buloŋ, ɛɛ leŋ ʊ leŋ ʊ bambugiliŋ hʊ.
17 Wınyıyɛl dıdagıla no kıı gɛɛ rɛ anıı bulli aa hıısa, a kıı gɛɛ anıı taalsiime puwo viise ta. Wıısı marı lee bilhuu aa bı kaŋ bigisii rɛ biŋ ba.
18 Ba aa kı daga ba tıı rɛ a kı bası wıtɔɔnı. Ba aa kpa ba wılaama hʊ yayı rɛ abee nyʊʊpıŋsʊŋ a kı mʊrı nala hʊ ha aa yaŋ kaŋ ba tıı lıı nala hʊ aa bee tıŋ wıtıı hʊ tıyaŋ. Ba aa kı kyɛ dı ba mʊrı nala no rɛ dı ba kı yaa ba dʊŋʊ wılaama hʊ ba tıı aa yaa.
19 Wınyıyɛla no aa bası kı tıya nala no rɛ anıı ba sı wuwo leŋ dı ba tıŋ ba tıı wıı buloŋ tıyaŋ, amɛ ba mɛ tıı gba bı tıŋ ba tıı. Ba yaa wıbɔmɔ yosi rɛ, beewıya dı wıı rɛ laa nal tıŋa ka dı ʊ tıına bı sı wuwo leŋ wıı hʊ, ʊ tıına yaa haŋ wıı hʊ yoŋ nɛ.
20 Dı nal lɛ ko laa á Tıına abee á Laataal Yesu Krisita wıya di, a kaŋ ʊ tıı lıı dʊnıya wıbɔmɔ hʊ aa kyogi ʊ tıyaŋ, ka dı ʊ tıına bıl ko leŋ dı dʊnıya wıbɔmɔ no kaŋ dee ʊ nyuu tıyaŋ, ɛɛ daga anıı ba lımʊtenii tıyaŋ, ba sı mııgı lɔrı ʊ tıına tıyaŋ a te gɛɛ hʊ ʊ fa aa kıya aŋ na ko laa Yesu wıya di.
21 Ʊ fa aa bı gyıŋ wıtıı ŋmanıı hʊ, ʊ rɛ kpıya ʊ aa gyıma aŋ kpa hal yıya Wıısı nyʊwa wıya hʊ ba aa bası tıya ʊ.
22 Namagısı badɔmɔŋ tıyaŋ ba baa “Vaha aa ugo rɛ aŋ mııgı gʊla paa di.” “Dı ı kaŋ poriku fo nıı mɛ, ʊ bıl aa mııgı ʊ mʊ ŋmaa kyɔgʊŋ nɛ.” Nala no aa yaa nyɛ daga anıı namagısı no yaa wıtıı rɛ.

3

Kyɛɛ hʊ á Tıına Yesu aa sı mııgı ko

1 Ŋ naabiikpıyanama, ŋ teŋlıya rɛ nyɛ ŋ aa sabı kı tıya ma. Ŋ tenni hʊ balıya buloŋ tıyaŋ, ŋ aa liisi ma wıya hʊ ma foŋ aa gyıma rɛ, dı ba leŋ dı ma kı bıını tıbııŋweliye.
2 Ŋ aa kyɛ dı ma kı liisi wıya hʊ Wıısı tıŋdaala gyı aa basa faafaa buloŋ nɛ abee wıya hʊ á Laataal abee á Tıına Yesu aa leŋ ámaa ʊ kpambısı hʊ aa we ma lee bası tıya ma.
3 Wıı hʊ ŋ aa kyɛ ma laa sıya gyıma rɛ nyɛ: Saŋa hʊ dʊnıya aa sı ko kpaga tenii, nala badɔmɔŋ sı kı tıŋ ba tıı dʊŋʊ wıyaabɔmɔ tıyaŋ. Ba sı kı yaa ma sıya abaa,
4 “Yesu aa wee nyʊwa anıı ʊ sı mııgı ko hʊ, lee rɛ ʊ we? Kyɛbee rɛ ʊ sı mııgı ko? Á kɛ bı sı wuwo laa wıı no di beewıya a lıı á naabatuugoma saŋa buloŋ a kaŋ kı ko gyınaŋ wıı buloŋ ha kıı ʊ kıı rɛ anıı gɛɛ Wıısı aa marı ba a lıı dʊnıya piilii tıyaŋ buloŋ, wıı kıdıgı buloŋ bı bırıma.”
5 Nala hʊ aa bası wıya no paalı paga rɛ a bee kyɛ dı ba laa di anıı faafaa buloŋ Wıısı nyʊwa wıbasıya rɛ leŋ wıısınyuu abee taŋha we doŋ, a bee kyɛ dı ba laa di mɛ anıı nıı tıyaŋ nɛ Wıısı tıŋa a marı taŋha, a kaŋ taŋha lıı nıı tıyaŋ.
6 Nıı mɛ rɛ Wıısı gyı leŋ ʊ tɔ faafaa dʊnıya hʊ gyı aa we doŋ a kyogi ʊ buloŋ.
7 Wıısı nyʊwa wıbasıya tıı rɛ bıl leŋ gyınaŋ taŋha abee wıısınyuu buloŋ we doŋ dı ʊ ko maakyiye kpa diŋ a kyogi ba ta. Wıısı ha leŋ ba we doŋ nɛ a kaŋ kı mʊ kyɛɛ hʊ ʊ aa sı di dʊnıya nala sarıya, a kpa kyogisi tıya nala hʊ aa bee tıŋa ʊ nyʊwa aŋ kpa ba we diŋ tıyaŋ.

8 Amɛ ŋ naabiikpıyanama, ma ta yeŋŋi sıfıyaŋ wıı no. Wıısı kɛ lee, kyɛdıgı kıı gɛɛ
rɛ anıı bisi tusi, bisi tusi mɛ kıı gɛɛ anıı kyɛdıgı.
9 Nala badɔmɔŋ aa bıını anıı Wıısı fıyɛla rɛ abee wıya hʋ ʋ aa baa ʋ sı yaa tıyaŋ.
Amɛ ɛɛ daa, ma wıya rɛ tıŋ ʋ kı di kenyiri, beewıya ʋ bee kyɛ dı ma kıdıgı buloŋ ko
nyʋgısı. Ʋ aa kyɛ dı nal buloŋ bırımı lıı ʋ wıbɔmɔ tıyaŋ nɛ.
10 Amɛ kyɛɛ hʋ á Tıına Yesu aa sı mııgı ko ʋ sı ko pirigi ma tıyaŋ gɛɛ rɛ anıı gaal.
Haŋ kyɛɛ hʋ wıısınyuu sı nyʋgısı abee hʋʋrıbal kıdıgı. Kına buloŋ aa we wıısınyuu
abee taŋha buloŋ mɛ sı di diŋ a tʋwɔlı.
11-12 Ma aa gyıma anıı kıŋ buloŋ sı kyogi nyɛ, nıgɛɛma iriŋ nɛ ʋ maga dı ma yaa?
Ma aa gyegili kyɛɛ hʋ á tıına Wıısı aa sı di dʋnıya sarıya, a kı yaa wıı kɛ buloŋ ma
aa wuwo dı kyɛɛ hʋ ko lagı nyɛ, ʋ maga dı ma yaa nala aa kpaa ba tıı tıya Wıısı rɛ,
a ta kaŋ bisiŋ buloŋ ʋ sıya tıyaŋ, aŋ kı tıŋ ʋ nyʋwa weliŋ. Haŋ kyɛɛ hʋ rɛ wıısınyuu
abee kıŋ buloŋ aa we ʋ tıyaŋ sı di diŋ a tʋwɔlı.
13 Amɛ á kɛ, á aa gyegili wıısınyufalıı abee taŋhafalıı hʋ wıya Wıısı aa wee nyʋwa
rɛ, lee hʋ tıpʋlʋŋ tımma dʋŋ aa sı we.
14 Ɛɛwıya, ŋ kyaŋweliye, ma aa kaŋ wıya no bayıyɛla nyɛ, ma yaa sıfıyaŋ a leŋ dı
ma gyogo weliye, ka dı kyɛɛ hʋ rɛ ko pele, dı ma ta kaŋ wıkyogii buloŋ, ka dı ma
bee Wıısı wıya mɛ weliye.
15 Ma gyıma weliŋ anıı wıı hʋ aa tıŋ Wıısı kı di kenyiri rɛ yaa ʋ aa kyɛ dı ʋ leŋ nal
nal buloŋ na ŋmanıı rɛ a na ʋ laatayı. Wıya no tıı rɛ Wıısı gyı tıya á nıınabiikyoolii
Pɔɔl wıgyʋŋ ʋ mɛ bası tıya ma ʋ tenni hʋ buloŋ ʋ aa saba tıyaŋ.
16 Wıya no tıı rɛ ʋ aa kı sabı ʋ tenni hʋ buloŋ tıyaŋ. Ʋ tenni hʋ tıyaŋ wıya badɔmɔŋ
we doŋ a yaa wıduwoni. Nala aa bı gyıŋ wıı buloŋ abee nala hʋ aa bı sıŋ wıdıgı
tıyaŋ, ba aa kaŋ wıya no kı vʋgımı rɛ anıı gɛɛ ba aa kaŋ Wıısı teŋ wıkaalıya hʋ
buloŋ mɛ kı vʋgımı. Ba aa yaa nyɛ baloo rɛ ba yırı kı tıya ba tıı gɛɛ.
17 Ma kɛ, ŋ kyaŋweliye, ma gyıŋ wıya no buloŋ nɛ. Ɛɛwıya, ma pɔ ma tıı dı nala
hʋ aa bee tıŋ Wıısı nyʋwa ta ko wuwo mʋrı ma dı ma tıŋ ba wınyıyɛl hʋ, aŋ kpa
wıtıı hʋ ma aa laa di ʋ kaŋ ma sıgı weliŋ hʋ a ta.
18 Ŋ aa kyɛ dı ma marı kı na á Tıına abee á Laataal Yesu Krisita bɔnyɛ hʋ ʋ aa
kpa kı daga ma yʋga rɛ, aŋ marı gyıma ʋ weliŋ mɛ. Ʋ rɛ maga dı á kı dannı ʋ a lıı
gyınaŋ a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ. Amı.

LAASIYA TEŊ HU
GYƆƆŊ
AA SABA

Wıbii hʊ aa tıya mııbol

1 Nal hʊ aa we doŋ a lıı dʊnıya piilii tıyaŋ buloŋ, ʊ wıya rɛ ŋ sabı kı tıya ma nyɛ. Á nıı ʊ wıbasıı rɛ, a na ʊ mɛ. Á naa ʊ rɛ abee á sıya, a dige ʊ mɛ abee á nosi. Ʊ rɛ yaa Yesu Krisita, Wıbii hʊ aa tıya mııbol aa bı kaŋ tenii.

2 Wıısı kpaa nal no aa tıya mııbol hʊ aa lıı ʊ tıı lee rɛ a daga ma, á na ʊ. Lagılagı no, ʊ wıya rɛ á kı di daŋsıya, a heeli bası kı tıya ma anıı ʊ rɛ aa tıya mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii. Ʊ gyı we á Kuwo Wıısı lee rɛ, ka ʊ ko kpa ʊ daga ma.

3 Nal hʊ á tıı aa naa abee á sıya, aŋ nıı ʊ wıbasıı mɛ abee á dıgına, ʊ wıya rɛ á bası kı tıya ma. Á bası kı tıya ma rɛ, dı ma mɛ wuwo ko pɛ á nala hʊ bee Wıısı abee ʊ biye Yesu Krisita aa yaa kıdıgı tıyaŋ.

4 Á aa kyɛ dı á teŋfıyɛlʊʊ no ko yaa teŋfıyɛl-piliŋ nɛ, ɛɛ rɛ tıŋ ŋ sabı wıya no kı tıya ma.

Wıısı yaa kyaanʊʊ rɛ

5 Duwoso hʊ Wıısı biye hʊ tıı aa kpaa tıya ma, á mɛ heeli bası kı tıya ma, ʊ rɛ nyɛ: Wıısı yaa kyaanʊʊ rɛ, bilhuu mʊhʊ buloŋ tuwo ʊ tıyaŋ.

6 Ɛɛwıya, dı ámaa rɛ yaŋ baa á bee Wıısı yaa kıdıgı rɛ, aŋka á ha we bilhuu tıyaŋ, ɛɛ daga anıı á yaa wınyıyɛla rɛ, aŋ bee tıŋ Wıısı nyʊwa mɛ.

7 Amɛ dı ámaa rɛ we kyaanʊʊ tıyaŋ, anıı Wıısı mɛ aa we kyaanʊʊ tıyaŋ gɛɛ, ɛɛ daga anıı á bee á dɔŋtıŋsı yaa kıdıgı rɛ, ka Wıısı biye Yesu Krisita kyal leŋ á yaa tıpʊlʊŋ tımma.

8 Dı ámaa rɛ ko baa á bı kaŋ wıbɔŋ, á tıı rɛ á kı mʊrı, ka Wıısı wıtıı hʊ mɛ tuwo á tısı tıyaŋ.

9 Amɛ dı ámaa rɛ laa di anıı á yaa wıbɔŋyaala rɛ, a kı lusi á wıbɔmɔ Wıısı lee, ʊ sı kpa á wıbɔmɔ buloŋ kyɛ ma, aŋ sası á wıbɔmɔ buloŋ ta á tısı tıyaŋ, ka dı á yaa nıtııma, beewıya ʊ yaa nal aa kaŋ wıtıı rɛ, a kı yaa wıya ba bʊʊsıŋ mɛ.

10 Dı ámaa rɛ ko baa á bı yaa wıbɔŋ buloŋ, ɛɛ kɛ, á kaŋ Wıısı yırı wınyıyɛl lɛ gɛɛ. Nyɛ mɛ yaŋ daga anıı wıya hʊ ʊ aa bası tıya ma mɛ tuwo á hakıllı tıyaŋ.

2

Krisita rɛ yaa nal hʊ aa kyiyeli ma

1 Ŋ balıya, ŋ sabı wıya no kı tıya ma rɛ, dı ma ta kı yaa wıbɔmɔ. Amɛ dı ma kıdıgı buloŋ nɛ ha ko yaa wıbɔŋ, á kaŋ nal lɛ, ʊ sıŋ á kuwo Wıısı sıya, a sʊla ʊ kı tıya ma. Nal no rɛ yaa Yesu Krisita, Tıpʊlʊŋ tıına hʊ.

2 Yesu Krisita no tıı rɛ kpa ʊ tıı mııbol a lıı wıısʊlıı, Wıısı tıŋ gɛɛ tıyaŋ, a kpa á wıbɔmɔ kyɛ ma. Ʊ yaŋ bı kıı nıı á dʊŋ wıbɔmɔ rɛ Wıısı kpa kyɛ ma, amɛ dʊnıya nala buloŋ wıbɔmɔ rɛ ʊ kpa kyɛ ba.

3 Dı ámaa rɛ ko kı tıŋ Wıısı nyʊwa, ɛɛ daga anıı á gyıŋ Wıısı rɛ.

4 Ɛɛwıya, dı nal lɛ baa ʊ gyıŋ Wıısı rɛ, aŋ bee tıŋ Wıısı nyʊwa, ʊ tıına yaa wınyıyɛl lɛ, ka Wıısı wıtıı hʊ mɛ tuwo ʊ tıya tıyaŋ.

5 Amɛ nal hʊ kɛ buloŋ aa tıŋ Wıısı nyʊwa, ʊ tıına kyori suwo rɛ abee Wıısı. Dı ámaa rɛ aa tıŋ Wıısı nyʊwa, ɛɛ rɛ á sı wuwo kpa gyıma anıı á bee Wıısı kɔnı yaa kıdıgı rɛ.

6 Nal hʊ buloŋ aa baa ʊ bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ, ʊ tɪɪna maga dɪ ʊ kɪ tɪŋ Yesu Krisita
naabʊʊsɪ rɛ ʊ mɪɪbol buloŋ tɪyaŋ.

Wɪɪsɪ baa dɪ á kyo dɔmɔŋ

7 Ŋ kyaŋweliye, mɪra no ŋ aa saba kɪ tɪya ma, ʊ bɪ yaa wɪɪ ma ha aa bɪ maakyiye
nɪɪ. Haŋ mɪrɪbɪnɪɪ hʊ ma aa gyɪma a lɪɪ saŋa hʊ tɪyaŋ ma aa laa Yesu Krisita wɪya
di buloŋ, ʊ rɛ ha. Mɪra no yaa faafaa buloŋ wɪɪ rɛ, ʊ rɛ yaa duwoso hʊ ma foŋ aa
nɪya.
8 Abee gɛɛ buloŋ, ʊ bɪrɪmɪ mɪrɪfalɪɪ rɛ ŋ biŋ kɪ tɪya ma. Yesu Krisita mɪɪbol tɪyaŋ
wɪyaalɪya daga anɪɪ ʊ yaa mɪrɪfalɪɪ rɛ, ma mɛ tɪɪ mɪɪbol tɪyaŋ wɪyaalɪya daga anɪɪ
ʊ kɔnɪ yaa mɪrɪfalɪɪ rɛ, beewɪya, kyaanʊʊ tɪɪ hʊ teŋ piili kɪ kyaanɪ rɛ, ka bilhuu hʊ
kɪ nyʊgɪsɪ.
9 Ɛɛwɪya, dɪ nal buloŋ nɛ ko baa ʊ we kyaanʊʊ hʊ tɪyaŋ nɛ, aŋ ha haasɪ ʊ dɔŋtɪɪna,
ɛɛ daga anɪɪ ʊ tɪɪna ha we bilhuu tɪyaŋ nɛ, abee gyɪnaŋ buloŋ.
10 Amɛ nal hʊ buloŋ aa kyo ʊ dɔŋtɪɪna, ʊ tɪɪna we kyaanʊʊ tɪyaŋ nɛ. Wɪɪ mɛ buloŋ
tuwo ʊ tɪyaŋ aa sɪ leŋ dɪ ʊ ŋmaa naaŋ.
11 Amɛ nal hʊ buloŋ aa haasɪ ʊ dɔŋtɪɪna, ʊ we bilhuu tɪyaŋ nɛ. Ʊ aa vala bilhuu
tɪyaŋ nɛ, a bɪ gyɪŋ lee hʊ ʊ aa mʊʊ, beewɪya bilhuu hʊ leŋ ʊ nyʊlɪmɪ rɛ.
12 Ŋ balɪya, Wɪɪsɪ kpaa ma wɪbɔmɔ kyɛ ma rɛ Yesu Krisita nyubaanɪŋ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ
sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma.
13 Kuwoma, ma gyɪŋ nal hʊ aa we doŋ a lɪɪ dʊnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ
sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma. Bapʊwasɪya, ma yuwo di Sɪtaanɪ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ sabɪ wɪya
no kɪ tɪya ma mɛ. Ŋ biikyooliye, ma gyɪŋ á kuwo Wɪɪsɪ rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ sabɪ wɪya no
kɪ tɪya ma.
14 Kuwoma, ma gyɪŋ nal hʊ aa we doŋ a lɪɪ dʊnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ nɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ
sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma. Bapʊwasɪya, ma Wɪɪsɪ laadii sɪŋ weliŋ nɛ, Wɪɪsɪ wɪbii hʊ
mɛ we ma tɪsɪ tɪyaŋ, ma yuwo di Sɪtaanɪ, ɛɛ rɛ tɪŋ ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma.

Ma ta kpaa ma hakɪllɪ we dʊnɪya kɪna tɪyaŋ

15 Ma ta kpaa ma hakɪllɪ we dʊnɪya bee ʊ kɪna tɪyaŋ. Dɪ nal lɛ kpaa ʊ hakɪla we
dʊnɪya kɪna tɪyaŋ, ɛɛ daga anɪɪ ʊ bɪ kyo á Kuwo Wɪɪsɪ.
16 Dʊnɪya kɪna rɛ yaa á nihuwobisi tɪbɪɪŋbɔmɔ abee á wɪkyɛɛlɪya, kɪna hʊ tɪyaŋ
nala aa kpa ba hakɪllɪ we, abee kɪŋ kɛ buloŋ aa we dʊnɪya no tɪyaŋ nala kɪ gyɪgɪsɪ
ba tɪɪ ʊ wɪya. Kɪna no iriŋ kɪdɪgɪ buloŋ bɪ lɪɪ á Kuwo Wɪɪsɪ lee. Ba buloŋ yaa dʊnɪya
no tɪyaŋ kɪna aa bee fɪyɛlɪ Wɪɪsɪ teŋ nɛ.
17 Dʊnɪya no aa mʊ tenii rɛ, kɪna hʊ mɛ buloŋ aa we ʊ tɪyaŋ nala kpa ba hakɪllɪ
we ba tɪyaŋ, ba buloŋ mɛ yaa kɪparɪ-banɪya rɛ. Amɛ nal hʊ kɛ buloŋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ
kyɛrɪ, ʊ sɪ kaŋ mɪɪbol hʊ aa bɪ kaŋ tenii.

Krisita Dɔŋ hʊ

18 Ŋ biikpɪyanama, dʊnɪya no tenii kpaga rɛ! Á gyɪ laa sɪya basɪ tɪya ma rɛ anɪɪ dɪ
dʊnɪya no tenii rɛ ko kpaga, Yesu Krisita dɔŋ hʊ sɪ ko. Ka lagɪlagɪ no, á naa dɪ Yesu
Krisita dɔmɔ yʊga rɛ a we doŋ. Nyɛ rɛ tɪŋ á gyɪma anɪɪ dʊnɪya hʊ tenii kɔnɪ kpaga
rɛ.
19 Nala no gyɪ we á tɪyaŋ nɛ, amɛ á beel-ba gyɪ bɪ yaa kɪdɪgɪ. Ɛɛ rɛ tɪŋ ba gyɪ lɪɪ á
tɪyaŋ. Dɪ á beel-ba gyɪ fa yaa kɪdɪgɪ rɛ, ba fa bee lɪɪ á tɪyaŋ. Amɛ ba aa lɪya hʊ, ɛɛ
leŋ nal buloŋ gyɪma rɛ anɪɪ á beel-ba kɔnɪ bɪ yaa kɪdɪgɪ.
20 Amɛ ma kɛ gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ rɛ, beewɪya Krisita kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tɪyaŋ
nɛ.
21 Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ma aa bɪ gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ wɪya rɛ tɪŋ ŋ sabɪ teŋ no kɪ tɪya ma nyɛ.
Amɛ ma aa gyɪŋ wɪtɪɪ hʊ wɪya rɛ tɪŋ ŋ sabɪ ʊ kɪ tɪya ma. Ma yaŋ bɪl gyɪma rɛ anɪɪ
wɪnyɪyɛl bee wɪtɪɪ bɪ sɪ wuwo tɪŋ dɔmɔŋ.

22 Ba nyɛ tɪyaŋ, aŋnɛ rɛ yaŋ yaa wɪnyɪyɛla kuwori hʊ? Ʊ tɪɪna rɛ yaa nal hʊ buloŋ
aa baa dɪ Yesu daa yaa Krisita, laataal hʊ Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʊ ko tuu laa dʊnɪya nala
ta. Nal no tɪɪna aa vɪya á kuwo Wɪɪsɪ abee ʊ Biye Yesu Krisita wɪya, ʊ tɪɪna rɛ yaa
Krisita dɔŋ hʊ.
23 Beewɪya nal hʊ buloŋ aa vɪya Wɪɪsɪ Biye hʊ, ɛɛ daga anɪɪ ʊ vɪya á kuwo Wɪɪsɪ
mɛ rɛ gɛɛ. Amɛ nal hʊ buloŋ mɛ aa suri ʊ nyʊwa a baa dɪ ʊ laa Wɪɪsɪ Biye hʊ wɪya
di rɛ, á kuwo Wɪɪsɪ mɛ we ʊ lee.
24 Ɛɛwɪya, ma gyɪŋ tɪya ma tɪɪ weliŋ, a kpa wɪya hʊ ma aa nɪya, a lɪɪ piili hʊ tɪyaŋ
buloŋ, a we ma hakɪllɪ tɪyaŋ a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ. Dɪ mamaa rɛ ko leŋ dɪ
wɪya no we ma hakɪllɪ tɪyaŋ a kaŋ kɪ mʊ deŋdeŋ, ma bee Wɪɪsɪ Biye hʊ sɪ yaa kɪdɪgɪ,
dɪ ma bee Wɪɪsɪ tɪɪ mɛ yaa kɪdɪgɪ, a kaŋ kɪ mʊ maakyiye buloŋ.
25 Ɛɛ kɛ, ma sɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii hʊ Krisita aa wee nyʊwa anɪɪ ʊ sɪ kpa
tɪya ma.
26 Nala hʊ aa kyɛ dɪ ba mʊrɪ ma wɪya rɛ ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma.
27 Amɛ ma kɛ, Yesu Krisita kpa ʊ Wiyesi Welii hʊ we ma tɪyaŋ nɛ. Dɪ mamaa rɛ ko
leŋ dɪ Wiyesi Welii hʊ we ma tɪsɪ tɪyaŋ, ma bɪl bɪ sɪ kɪ kyɛ nɪdɪma buloŋ dɪ ʊ dagɪ
ma. Beewɪya ʊ Wiyesi Welii hʊ aa wuwo dagɪ ma wɪɪ kɛ buloŋ nɛ. Wɪya hʊ buloŋ ʊ
aa dagɪ ma yaa wɪtɪɪ rɛ, ʊ bee mʊrɪ ma. Ɛɛ nyuniŋ, ma kɪ tɪŋ Wiyesi Welii hʊ dagɪɪ,
a kpa ma tɪɪma abee ma wɪɪ buloŋ a we Yesu Krisita nosi tɪyaŋ.
28 Wɪtɪɪ rɛ, ŋ balɪya, ma leŋ dɪ á marɪ kpa a tɪɪ we Yesu Krisita nosi tɪyaŋ. Dɪ ámaa
rɛ yaa gɛɛ, haŋ kyɛɛ hʊ ʊ aa sɪ maakyiye ko, kambɪŋ bee sɪhɪɪsɪ bɪ sɪ kaŋ ma dɪ á
gɔllɪ kɪ kyɛ lɪfaŋɪya.
29 Ma gyɪma anɪɪ Yesu Krisita yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna rɛ. Ɛɛwɪya, ma yaŋ gyɪma, anɪɪ nal
hʊ buloŋ aa kaŋ tɪpʊlʊŋ, a kɪ yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ, ʊ tɪɪna yaa Wɪɪsɪ biye rɛ.

3

Wɪɪsɪ biisi

1 Ma na á Kuwo Wɪɪsɪ aa kyo ma maga gɛɛ! Ʊ kyo ma rɛ kɪŋkaŋ, haalɪ a kaŋ ma
kɪ yɪrɪ ʊ biisi. Wɪtɪɪ, á mɛ kɔnɪ yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. Dʊnɪya nala bɪ gyɪma anɪɪ á yaa
Wɪɪsɪ biisi, beewɪya ba bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ mɛ tɪɪ.
2 Ŋ kyaŋweliye, lagɪlagɪ no sɪɪ bʊwaŋ, á yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. Amɛ gɛɛ hʊ á aa sɪ
maakyiye kɪɪ, Wɪɪsɪ ha bɪ leŋ á gyɪma mʊ teŋ. Amɛ, á gyɪma anɪɪ saŋa hʊ Yesu
Krisita aa sɪ mɪɪgɪ ko, á mɛ sɪ mɪɪgɪ kɪɪ ʊ, beewɪya á sɪ na ʊ, a gyɪŋ nal hʊ iriŋ ʊ aa
yaa.
3 Ɛɛwɪya, nal hʊ buloŋ aa kaŋ bayɪyɛla no Yesu Krisita tɪyaŋ, ʊ tɪɪna maga dɪ ʊ lɪɪ
ʊ tɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ nɛ, aŋ kaŋ tɪpʊlʊŋ anɪɪ Yesu Krisita aa kaŋ tɪpʊlʊŋ gɛɛ.
4 Nal hʊ buloŋ aa yaa wɪbɔmɔ, ʊ tɪɪna aa kyogi Wɪɪsɪ mɪrɪsɪ rɛ, beewɪya wɪbɔŋ
yayɪ rɛ yaa ɪ aa kyogi Wɪɪsɪ mɪra.
5 Ma gyɪma anɪɪ Yesu Krisita ko dɪ ʊ laa ma ta á wɪbɔmɔ tɪyaŋ nɛ, a bɪl gyɪma mɛ
anɪɪ ʊ tɪɪ kɛ bɪ kaŋ wɪbɔŋ buloŋ.
6 Ɛɛwɪya, nal hʊ buloŋ bee Yesu Krisita aa yaa kɪdɪgɪ, ʊ bɪ vɪya aŋ yaa wɪbɔmɔ kɪ
mʊ deŋdeŋ. Ɛɛ mɛ daga anɪɪ nal hʊ buloŋ aa vɪya aŋ yaa wɪbɔmɔ kɪ mʊ deŋdeŋ, ʊ
tɪɪna ha bɪ maakyiye na Yesu Krisita koo a gyɪŋ nal hʊ ʊ aa yaa.
7 Ŋ biikpɪyanama, ma ta leŋ dɪ nal buloŋ ko mʊrɪ ma we wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ. Nal
hʊ aa yaa wɪweliye, ʊ tɪɪna rɛ yaa tɪpʊlʊŋ tɪɪna anɪɪ Yesu Krisita tɪɪ mɛ aa yaa tɪpʊlʊŋ
tɪɪna gɛɛ.
8 Nal buloŋ ha aa vɪya aŋ kɪ yaa wɪbɔmɔ, ʊ tɪɪna yaa Sɪtaanɪ noŋ nal lɛ, beewɪya
Sɪtaanɪ kɛ paalɪ yaa wɪbɔŋyaal lɛ, a lɪɪ dʊnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ. Wɪɪ hʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ
Biye hʊ ko tuu dʊnɪya rɛ nyɛ: Ʊ ko dɪ ʊ kyogi Sɪtaanɪ wɪkanɪya buloŋ ta rɛ.

9 Nal hʋ buloŋ aa yaa Wɪɪsɪ biye, ʋ bɪ vɪya aŋ yaa wɪbɔmɔ kɪ mʋ deŋdeŋ, beewɪya
ʋ mɪɪgɪ kaŋ Wɪɪsɪ gyogo rɛ. Ʋ bɪ sɪ wuwo vɪya aŋ ha kɪ yaa wɪbɔmɔ, beewɪya Wɪɪsɪ
rɛ yaa ʋ kuwo.
10 Wɪɪ no rɛ á sɪ wuwo kpa gyɪŋ nala hʋ aa yaa Wɪɪsɪ biisi abee nala hʋ aa yaa
Sɪtaanɪ biisi. Nal hʋ buloŋ aa bee yaa wɪweliye abee wɪya hʋ aa kpaa ŋmanɪɪ, koo a
bɪ kyo ʋ dɔŋtɪŋsɪ, ʋ tɪɪna bɪ yaa Wɪɪsɪ biye.

Ma kyo dɔmɔŋ

11 Duwoso hʋ ma aa nɪya a lɪɪ saŋa hʋ tɪyaŋ ma aa laa Yesu wɪya di rɛ yaa dɪ á kyo
dɔmɔŋ.
12 Ʋ bɪ maga dɪ á kɪɪ Keeŋ. Keeŋ gyɪ yaa Sɪtaanɪ noŋ nal lɛ, a gyɪ kpʋ ʋ naabiibaal
Abɛl. Bee rɛ tɪŋ Keeŋ gyɪ kpʋ ʋ naabiye hʋ? Wɪɪ hʋ aa tɪŋ nɛ nyɛ: Keeŋ wɪyaalɪya
buloŋ gyɪ bɪ kpaa ŋmanɪɪ, ka ʋ naabiye hʋ kɛ gyɪ kɪ yaa wɪweliye.
13 Ɛɛwɪya, ŋ naabalɪya, ma ta leŋ dɪ ʋ yaa ma wɪkperii dɪ dʋnɪya nala rɛ ko haasɪ
ma.
14 Á gyɪma anɪɪ á kɛ lɪɪ sʋʋ bʋwa tɪyaŋ nɛ a mɪɪgɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii. Á
aa kyo á dɔŋtɪŋsɪ rɛ tɪŋ á gyɪŋ nyɛ tɪyaŋ. Nal hʋ buloŋ aa bɪ kyo ʋ dɔŋtɪŋsɪ, sʋʋ ha
kaŋ dee ʋ nyuu tɪyaŋ nɛ.
15 Nal hʋ buloŋ aa haasɪ ʋ dɔŋtɪɪna, ʋ yaa nɪkpʋʋl lɛ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Na ma yaŋ
gyɪma anɪɪ nɪkpʋʋl kɛ buloŋ bɪ kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii?
16 Yesu Krisita aa kpaa ʋ mɪɪbol lenni sʋʋ á wɪya rɛ leŋ á gyɪŋ gɛɛ kyori aa kɪya. Ʋ
yaŋ maga dɪ á mɛ kpa á mɪɪbolo kɪ lenni sʋʋ á dɔŋtɪŋsɪ wɪya rɛ.
17 Dɪ nal lɛ kaŋ kɪna, aŋ gyɪma anɪɪ ʋ dɔŋtɪɪna aa kyɛ kɪŋ kɪdɪgɪ, ka dɪ ʋ yaa tahaa,
a bɪ kyiyeli ʋ dɔŋtɪɪna hʋ abee kɪŋ hʋ ʋ aa kyɛ, ɛɛ rɛ ʋ sɪ yaa baa dɪ ʋ kyo Wɪɪsɪ rɛ?
18 Ŋ biikpɪyanama, ma ta leŋ dɪ á kaŋ nyʋwa dʋŋ kɪ basɪ anɪɪ á kyo dɔmɔŋ nɛ. Ma
leŋ dɪ á kɪ kyiyeli dɔmɔŋ wɪtɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ sɪ daga anɪɪ á kɔnɪ kyo dɔmɔŋ nɛ.
19 Dɪ ámaa rɛ kyo dɔmɔŋ wɪtɪɪ tɪyaŋ nyɛ, ɛɛ rɛ á sɪ kpa gyɪma anɪɪ á aa tɪŋ wɪtɪɪ
hʋ rɛ. Nyɛ rɛ sɪ leŋ dɪ kambɪŋ ta kaŋ ma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ, haalɪ
20 dɪ á hakɪllɪ rɛ aa dagɪ ma anɪɪ á yaa wɪɪ kyogi mɛ rɛ. Beewɪya, á gyɪma anɪɪ
Wɪɪsɪ rɛ tee á bee á hakɪllɪ buloŋ, a gyɪŋ á wɪɪ buloŋ mɛ.
21 Ɛɛwɪya, ŋ kyaŋweliye, dɪ á hakɪllɪ rɛ ko bɪ daga ma anɪɪ á yaa wɪɪ kyogi rɛ, á bɪ
kaŋ wɪɪ á aa sɪ kɪ fá hɪɪsɪ Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ.
22 Dɪ ámaa rɛ ko sʋla ʋ kɪ kyɛ wɪɪ buloŋ mɛ, á aa na ʋ rɛ, beewɪya á aa tɪŋa ʋ
nyʋʋsɪ hʋ rɛ aŋ kɪ yaa wɪya hʋ aa fɪyɛlɪ ʋ teŋ mɛ.
23 Sɪfɪyaŋ wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa kyɛ dɪ á yaa rɛ nyɛ: Dɪ á laa ʋ biye Yesu Krisita di, aŋ
kyo dɔmɔŋ anɪɪ ʋ aa baa dɪ á kyo dɔmɔŋ gɛɛ.
24 Nal hʋ buloŋ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa, ʋ tɪɪna bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ. Wɪɪsɪ aa kpaa
ʋ Wiyesi Welii hʋ we á tɪyaŋ nɛ tɪŋ á gyɪma anɪɪ á bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ.

4

Ma sʋnnɪ nala hʋ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya weliŋ kɪ na

1 Ŋ kyaŋweliye, wɪnyɪyɛla rɛ suu lee buloŋ, a gɔllɪ kɪ mʋrɪ nala anɪɪ ba yaa Wɪɪsɪ
wɪdagɪla rɛ. Ɛɛwɪya, ma ta pese laa nala hʋ aa baa dɪ Wɪɪsɪ wɪya rɛ ba kɪ basɪ buloŋ
kɪ di. Amɛ ma sʋnnɪ ba weliŋ na dɪ wɪya hʋ baa aa dagɪ kɔnɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee rɛ koo ba
bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee.
2 Nyɛ rɛ ma sɪ kpa gyɪŋ nala hʋ aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya hʋ aa yaa wɪtɪɪ abee ba nala hʋ
aa nyɪya wɪya. Nal hʋ buloŋ ko basɪ anɪɪ Yesu Krisita ko tuu dʋnɪya no rɛ, a bɪrɪmɪ
nihuwobiŋ, ʋ tɪɪna Wɪɪsɪ wɪya hʋ ʋ aa basɪ yaa wɪtɪɪ rɛ.
3 Amɛ nal hʋ kɛ buloŋ aa baa dɪ Yesu Krisita bɪ lɪɪ Wɪɪsɪ lee a ko tuu bɪrɪmɪ
nihuwobiŋ, ʋ tɪɪna Wɪɪsɪ wɪya hʋ ʋ aa basɪ yaa wɪnyɪyɛl lɛ. Ʋ yaa Krisita dɔŋ hʋ

noŋ nal lɛ, ʋ duwoso hʋ mɛ lɪɪ ʋ lee. Ba foŋ laa sɪya basɪ Krisita dɔŋ noŋ nala no koyi wɪya rɛ. Lagɪlagɪ no sɪɪ bʋwaŋ, ba we dʋnɪya tɪyaŋ daha.

4 Amɛ, ŋ balɪya, ma kɛ yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ, a kaŋ wɪnyɪyɛla no dee, ba bɪ wuwo mʋrɪ ma, beewɪya Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa we ma tɪyaŋ, ʋ rɛ tee Sɪtaanɪ hʋ aa we dʋnɪya nala tɪyaŋ.

5 Wɪnyɪyɛla no kɛ, ba yaa dʋnɪya no tɪyaŋ nala rɛ, aa kaŋ dʋnɪya no hakɪla a kɪ basɪ wɪya. Ɛɛ rɛ tɪŋ dʋnɪya nala mɛ aa gyegili kɪ nɪɪ ba wɪbasɪɪ.

6 Amɛ á kɛ yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ. Nal hʋ buloŋ aa gyɪŋ Wɪɪsɪ, ʋ aa gyegili kɪ nɪɪ á wɪbasɪɪ rɛ. Amɛ nal hʋ buloŋ aa bɪ yaa Wɪɪsɪ biye, ʋ bɪ laa nyʋwa gyegili kɪ nɪɪ á wɪbasɪɪ. Wɪɪ no rɛ á sɪ kpa gyɪma dɪ nal kɪdɪgɪ buloŋ wɪdagɪya lɪɪ Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa yaa wɪtɪɪ tɪɪna lee rɛ, koo dɪ ʋ wɪdagɪya lɪɪ Sɪtaanɪ, nal hʋ aa yaa wɪnyɪyɛl lee rɛ.

Ma leŋ dɪ á kyo dɔmɔŋ

7 Ŋ kyaŋweliye, ma leŋ dɪ á kyo dɔmɔŋ, beewɪya Wɪɪsɪ lee rɛ kyori lɪɪ. Ma nal hʋ buloŋ aa kyo ʋ dɔŋtɪŋsɪ, ʋ tɪɪna yaa Wɪɪsɪ biye rɛ, a gyɪŋ Wɪɪsɪ mɛ.

8 Nal hʋ buloŋ aa bɪ kyo ʋ dɔŋtɪŋsɪ, ʋ tɪɪna bɪ gyɪŋ Wɪɪsɪ beewɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa kyori.

9 Wɪɪsɪ taa ʋ biidɪgɪ dʋŋ nɛ ʋ ko tuu dʋnɪya dɪ á tɪŋa ʋ tɪyaŋ a kaŋ mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii. Nyɛ rɛ Wɪɪsɪ daga tɪya ma anɪɪ ʋ kyo ma rɛ.

10 Nyɛ rɛ yaa kyori tɪɪ: Ʊ bɪ kɪɪ nɪɪ ámaa rɛ fa kyo Wɪɪsɪ. Amɛ ʋ rɛ kyo ma, a ta ʋ Biye, ʋ ko tuu a kpa ʋ tɪɪ mɪɪbol lɪɪ wɪɪsʋlɪɪ, Wɪɪsɪ tɪŋ gɛɛ tɪyaŋ a kpa á wɪbɔmɔ kyɛ ma.

11 Ŋ kyaŋweliye, Wɪɪsɪ aa kyo ma kɪŋkaŋ nyɛ, ʋ maga dɪ á mɛ kyo dɔmɔŋ gɛɛ rɛ.

12 Nal buloŋ ha bɪ maakyiye na Wɪɪsɪ abee ʋ sɪɪ. Amɛ dɪ ámaa rɛ kyo dɔmɔŋ, á bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ, beewɪya ʋ leŋ á kyo dɔmɔŋ anɪɪ ʋ aa kyɛ gɛɛ rɛ.

13 Wɪɪsɪ aa kpaa ʋ Wiyesi Welii hʋ we á tɪyaŋ nɛ tɪŋ á gyɪma anɪɪ á bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ.

14 Ɛɛ mɛ dʋŋ daa. Á naa Yesu Krisita mɛ rɛ, a di daŋsɪya kɪ tɪya nala mɛ anɪɪ ʋ rɛ yaa Wɪɪsɪ biidɪgɪ dʋŋ hʋ ʋ aa taa ʋ ko tuu yaa dʋnɪya Laataal.

15 Nal hʋ buloŋ aa laa di, a suri ʋ nyʋwa basɪ anɪɪ Yesu rɛ yaa Wɪɪsɪ biye hʋ, ʋ tɪɪna bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ.

16 Kyori hʋ Wɪɪsɪ aa kana beel-ma, á tɪɪ paalɪ gyɪma ʋ rɛ, a yelli ʋ mɛ, beewɪya Wɪɪsɪ rɛ yaa kyori. Ma nal hʋ buloŋ aa we doŋ a kaŋ kyori, ʋ tɪɪna bee Wɪɪsɪ yaa kɪdɪgɪ rɛ.

17 Ɛɛ daga nɪɪ ʋ leŋ á kyori su rɛ abeel-ʋ. Ɛɛwɪya, á bɪ sɪ fá kambɪŋ kyɛɛ hʋ ʋ aa sɪ di dʋnɪya sarɪya. Á mɛ kɔnɪ yaŋ bɪ sɪ fá wɪɪ buloŋ haŋ kyɛɛ hʋ, beewɪya á mɪɪbol tɪyaŋ á bee Krisita yaa kɪdɪgɪ rɛ.

18 Lee hʋ kyori aa wee, kambɪŋ tuwo doŋ. Ɛɛwɪya, dɪ á kyori rɛ suwo abee Wɪɪsɪ, ɛɛ aa lɪɪ kambɪŋ buloŋ ta á tɪyaŋ nɛ. Nal hʋ aa gyɪma anɪɪ ba sɪ dɔgɪsɪ ʋ, ʋ rɛ kambɪŋ aa kana. Ɛɛ daga anɪɪ nal hʋ buloŋ aa fá Wɪɪsɪ kambɪŋ, ʋ kyori ha bɪ suwo abee Wɪɪsɪ.

19 Wɪɪsɪ rɛ laa sɪya kyo ma, ɛɛ rɛ tɪŋ á mɛ wuwo kyo Wɪɪsɪ abee á dɔŋtɪŋsɪ.

20 Dɪ nal lɛ baa ʋ kyo Wɪɪsɪ rɛ, aŋ haasɪ ʋ dɔŋtɪɪna, ʋ tɪɪna yaa wɪnyɪyɛl lɛ. Beewɪya, ɛɛ rɛ ɪ sɪ yaa kyo Wɪɪsɪ, nal hʋ ɪ aa bee na abee ɪ sɪɪ, aŋ haasɪ ɪ dɔŋtɪɪna, nal hʋ ɪ aa na?

21 Wɪɪsɪ mɪra hʋ ʋ aa kpa biŋ ma rɛ nyɛ: Nal hʋ buloŋ aa kyo Wɪɪsɪ, ʋ maga dɪ ɪ kyo ɪ dɔŋtɪɪna mɛ rɛ.

5

Wɪɪsɪ biisi kaŋ dʋnɪya no dee rɛ

1 Nal hʋ buloŋ aa laa di anɪɪ Yesu rɛ yaa Krisita, laataal hʋ Wɪɪsɪ aa lɪya, ʋ tɪɪna yaa Wɪɪsɪ biye tɪɪ rɛ. Dɪ nal lɛ kyo biye kuwo, ʋ aa kyo biye hʋ mɛ rɛ.
2 Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ ko kyo Wɪɪsɪ, a kɪ tɪŋa ʋ nyʋwa mɛ, ɛɛ rɛ sɪ daga anɪɪ á kɔnɪ kyo Wɪɪsɪ biisi mɛ rɛ.
3 Dɪ ámaa rɛ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʋwa, ɛɛ daga anɪɪ á kyo Wɪɪsɪ rɛ, ka wɪya hʋ mɛ ʋ aa baa dɪ á kɪ tɪŋa, ba bɪ yaa wɪduwoni á aa bɪ sɪ wuwo tɪŋa.
4 Beewɪya Wɪɪsɪ biye buloŋ kaŋ dʋnɪya no dee rɛ. Á aa laa di anɪɪ Yesu yaa Wɪɪsɪ Biye rɛ tɪŋ á kaŋ dʋnɪya no dee.
5 Nal hʋ aa laa di anɪɪ Yesu rɛ yaa Wɪɪsɪ biye hʋ, ʋ tɪɪna dʋŋ nɛ kaŋ dʋnɪya no dee.
6 Yesu Krisita rɛ yaa nal hʋ aa ko tuu dʋnɪya, ba foo ʋ wɪɪkyʋwalnɪɪ, a kpaasɪ ʋ daagarɪɪ tɪyaŋ mɛ ʋ kyal gyaasɪ. Nyɛ yaŋ daga anɪɪ wɪɪkyʋwalnɪɪ dʋŋ daa ba foo ʋ. Ba kpaasɪ ʋ daagarɪɪ tɪyaŋ mɛ rɛ ʋ kyal gyaasɪ. Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa yaa wɪtɪɪ tɪɪna dii wɪɪ no daŋsɪya rɛ anɪɪ ʋ yaa wɪtɪɪ rɛ.
7 Wɪɪ no daŋsɪya diile yaa boto rɛ. Ba aa rɛ nyɛ:
8 Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ, abee wɪɪkyʋwalnɪɪ hʋ ba aa fo ʋ, abee ʋ kyal hʋ aa gyaasa. Daŋsɪya diile no boto buloŋ mɛ yaŋ, wɪdɪgɪ dʋŋ nɛ ba kɪ basɪ.
9 Dɪ nihuwobiŋ nɛ ko di daŋsɪya wɪɪ tɪyaŋ, á aa laa ʋ di rɛ. Amɛ Wɪɪsɪ aa dii daŋsɪya wɪɪ tɪyaŋ, ʋ rɛ yaa sɪfɪyaŋ wɪɪ a te nihuwobiŋ aa dii wɪɪ daŋsɪya. Ɛɛwɪya, wɪya hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa dii daŋsɪya ʋ biye hʋ lugo tɪyaŋ, ʋ maga dɪ á laa ba di rɛ.
10 Ɛɛwɪya, nal hʋ buloŋ aa laa Wɪɪsɪ biye hʋ wɪya di, ʋ tɪɪna gyɪma ʋ tɪya tɪyaŋ anɪɪ wɪya hʋ buloŋ Wɪɪsɪ aa basa a tile ʋ Biye hʋ tɪyaŋ yaa wɪtɪɪ rɛ. Amɛ nal hʋ buloŋ aa bɪ laa Wɪɪsɪ di wɪɪ no tɪyaŋ, ʋ tɪɪna daga anɪɪ Wɪɪsɪ yaa wɪnyɪyɛl lɛ, beewɪya ʋ bɪ laa daŋsɪya wɪɪ hʋ Wɪɪsɪ aa basa ʋ biye hʋ lugo tɪyaŋ di.
11 Daŋsɪya wɪɪ hʋ rɛ nyɛ: Wɪɪsɪ kpaa mɪɪbol aa bɪ kaŋ tenii tɪya ma rɛ. Ʋ Biye hʋ tɪyaŋ nɛ á tɪŋa a na mɪɪbol no.
12 Ɛɛwɪya, nal hʋ buloŋ bee Wɪɪsɪ biye hʋ aa yaa kɪdɪgɪ, ʋ tɪɪna kaŋ mɪɪbol no rɛ. Amɛ nal hʋ buloŋ mɛ bee Wɪɪsɪ biye hʋ aa bɪ yaa kɪdɪgɪ, ʋ tɪɪna bɪ kaŋ mɪɪbol no.

Mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii

13 Ŋ sabɪ wɪya no kɪ tɪya ma nala hʋ aa laa Wɪɪsɪ biye hʋ wɪya di rɛ, dɪ ma gyɪma anɪɪ ma kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii rɛ.
14 Ɛɛwɪya, dɪ ámaa rɛ sʋla Wɪɪsɪ kɪ kyɛ kɪŋ buloŋ, á bee yaa sige, beewɪya á gyɪma anɪɪ dɪ kɪŋ hʋ á aa kyɛ rɛ ko yaa Wɪɪsɪ kyɛrɪ, ʋ aa laa á sʋlɪɪ rɛ.
15 Á yaŋ aa gyɪma anɪɪ ʋ aa laa á sʋlɪɪ rɛ wɪɪ buloŋ á aa sʋla ʋ kɪ kyɛ tɪyaŋ nyɛ, ɛɛ kɛ á gyɪma anɪɪ ʋ yaa á wɪkyɛɛlɪya buloŋ mɛ kɪ tɪya ma rɛ.
16 Dɪ ɪ rɛ ko na ɪ dɔŋtɪɪna aa yaa wɪbɔŋ hʋ aa bɪ sɪ leŋ dɪ ʋ sʋba mʋ gyʋʋ diŋ, sʋla Wɪɪsɪ tɪya ʋ. Dɪ ɪ rɛ sʋla Wɪɪsɪ tɪya ʋ, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ʋ kaŋ mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii. Nala hʋ wɪbɔmɔ aa bɪ sɪ leŋ dɪ ba sʋba mʋ gyʋʋ diŋ, ba dʋŋ nɛ ŋ baa ma sʋla Wɪɪsɪ kɪ tɪya. Amɛ wɪbɔmɔ badɔmɔŋ we doŋ aa sɪ leŋ dɪ ba yɪyaala sʋba mʋ gyʋʋ diŋ. Dɪ nal lɛ ko kɪ yaa ba, ŋ kɛ bɪ baa dɪ ma sʋla Wɪɪsɪ tɪya ʋ.
17 Wɪyaakyogii buloŋ yaa wɪbɔŋ nɛ, amɛ wɪbɔmɔ badɔmɔŋ we doŋ a bɪ yaa wɪya aa sɪ leŋ dɪ nala sʋba mʋ gyʋʋ diŋ.
18 Á gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ biye buloŋ bɪ vɪya aŋ yaa wɪbɔmɔ kɪ mʋ deŋdeŋ, beewɪya Wɪɪsɪ Biye hʋ aa sɪŋ pɔ ʋ rɛ. Ɛɛwɪya, Sɪtaanɪ bɪ sɪ wuwo yaa ʋ wɪɪ buloŋ.
19 Sɪtaanɪ kaŋ dʋnɪya no tɪyaŋ nala buloŋ dee rɛ, amɛ á gyɪma anɪɪ á kɛ yaa Wɪɪsɪ biisi rɛ.
20 Á bɪl gyɪma anɪɪ Wɪɪsɪ biye hʋ ko suri á hakɪllɪ rɛ, a leŋ á gyɪŋ Wɪɪsɪ tɪɪ hʋ. Á bee Wɪɪsɪ tɪɪ hʋ yaa kɪdɪgɪ rɛ, á bee ʋ biye Yesu Krisita mɛ yaa kɪdɪgɪ. Ʋ rɛ yaa Wɪɪsɪ tɪɪ hʋ, ʋ rɛ bɪl yaa nal hʋ aa tɪya mɪɪbol hʋ aa bɪ kaŋ tenii mɛ.
21 Ŋ biikpɪyanama, ma lɪɪ ma tɪɪ vʋga tɪyaŋ.

TEŊLIYA TIINA
GYƆƆŊ
AA SABA

1 Mıyaŋ, ma nıhıyawʊ rɛ sabı teŋ no a kı tıya ma Krisitabiisi hʊ aa we doŋ. Ŋ kyo
ma rɛ weliŋ abee ŋ wıtıı buloŋ. Ŋ dʊŋ mɛ yaŋ daa kyo ma gɛɛ, amɛ nala hʊ buloŋ
aa gyıŋ wıtıı hʊ mɛ kyo ma rɛ.
2 Wıtıı hʊ aa we á tıyaŋ, ʊ rɛ tıŋ á kyo ma gɛɛ. Wıtıı no sı we á tıyaŋ a kaŋ kı mʊ
maakyiye buloŋ.
3 Á aa tıŋ Wıısı wıtıı ŋmanıı hʊ, a kyo dɔmɔŋ nyɛ, á Kuwo Wıısı abee ʊ Biye Yesu
Krisita bɔnyɛ tıyaŋ, ba sı fá á sikii, a leŋ dı á hɔŋ abee laaŋfıya.
4 Ŋ teŋ fıyɛla rɛ kıŋkaŋ beewıya ŋ naa ma badɔmɔŋ nɛ dı ba aa tıŋ wıtıı hʊ anıı
á Kuwo Wıısı aa daga ma gɛɛ.
5 Wıısı nala, ŋ aa sʊla ma, ma leŋ dı á kyo dɔmɔŋ. Wıı no bı kıı nıı mırıfalıı rɛ
ŋ sabı kı tıya ma. Mıra no rɛ á tıŋa a lıı saŋa hʊ á aa laa Yesu Krisita wıya di tıyaŋ
buloŋ.
6 Kyori tıı rɛ yaa á aa tıŋ Wıısı nyʊwa á mııbol buloŋ tıyaŋ. Wıısı nyʊwa hʊ ʊ aa
tıya ma a lıı piilii hʊ tıyaŋ buloŋ nɛ yaa dı á kaŋ kyori abee dɔmɔŋ.
7 Wınyıyɛla rɛ suu lee buloŋ, a gɔllı kı mʊrı nala. Wınyıyɛla no aa baa dı Yesu
Krisita bı ko tuu dʊnıya a bırımı nihuwobiŋ. Nal hʊ buloŋ aa kaŋ hakıla no iriŋ, ʊ
tıına rɛ yaa nal hʊ aa mʊrı nala, Krisita dɔŋ hʊ.
8 Ɛɛwıya, ma pɔ ma tıı weliŋ, a ta leŋ dı kıŋ hʊ wıya ma aa tıŋ Wıısı ko gɛ ma, ka
dı Wıısı kpa ma tuno buloŋ tıya ma.
9 Nal hʊ buloŋ aa bee daga wıya hʊ Krisita aa daga dʊŋ, aŋ daga wıdʊŋsı kı pɛ, ʊ
tıına bee Wıısı bı yaa kıdıgı. Amɛ nal hʊ buloŋ aa tıŋ wıya hʊ Krisita aa daga ma
dʊŋ, ʊ tıına bee á Kuwo Wıısı abee ʊ Biye hʊ yaa kıdıgı rɛ.
10 Ɛɛwıya, dı nal buloŋ nɛ ko ma lee a bee daga wıya no, ma ta leŋ dı ʊ tıına gyʊʊ
ma dıya. Ma ta paalı lɔllı ʊ mɛ gba.
11 Dı nal buloŋ nɛ ko lɔllı ʊ, ʊ mɛ yaa ʊ dɔŋtıına rɛ, a pɛ ʊ tıyaŋ ba kı yaa wıbɔmɔ.
12 Ŋ kaŋ wıya yʊga rɛ a kı kyɛ dı ŋ bası tıya ma. Amɛ ŋ bee kyɛ dı ŋ sabı ba buloŋ
teŋ tıyaŋ. Ŋ aa kyɛ dı ŋ tıı ko ma lee rɛ dı á hɔŋ bası ba. Ɛɛ rɛ sı leŋ dı á teŋfıyɛlʊʊ
hʊ yaŋ yaa teŋfıyɛl-piliŋ.
13 Ma nımmabalıya Krisitabiisi hʊ aa we daha mɛ aa kyʊwalı ma weliŋ.

TEŊTOO TIINA
GYƆƆŊ
AA SABA

1 Mıyaŋ, ma nıhıyawʊ rɛ sabı teŋ no a kı tıya ı Geyosi. Ŋ kyo ı wıya rɛ abee ŋ wıtıı buloŋ.
2 Ŋ kyaŋwelii, ŋ gyıma anıı ı wıkanıya buloŋ sıŋ weliŋ nɛ ı bee Wıısı paga tıyaŋ. Ɛɛwıya, ŋ wıısʊlıı rɛ yaa dı Wıısı leŋ dı ı teŋ mɛ kaŋ laaŋfıya, ka dı ı na weliŋ ı wıkanıya buloŋ tıyaŋ mɛ.
3 Á nımmabalıya badɔmɔŋ ko bası ı wıya tıya ma rɛ, ŋ teŋ fıyɛlı kıŋkaŋ. Ba basa anıı ı aa tıŋ Wıısı wıtıı ŋmanıı hʊ rɛ abee ı wıtıı buloŋ. Ka ŋ mɛ tıı paalı gyıma rɛ anıı gɛɛ rɛ ı kɔnı kıı.
4 Wıı buloŋ bı leŋ ŋ teŋ fıyɛlı a maga ŋ aa nıya anıı ŋ biisi aa tıŋ wıtıı ŋmanıı hʊ rɛ.
5 Ŋ kyaŋwelii, ı wıtıı suwo rɛ abee gɛɛ hʊ ı aa deŋ á nımmabalıya Krisitabiisi hʊ, abee ba nala hʊ aa yaa nıhʊwala ı lee buloŋ.
6 Ba bası kyori hʊ ı aa kana wıya a tıya á Krisitabiisi hʊ aa we daha tıyaŋ nɛ. Yaa kuwokeri aŋ kyiyeli ba abee kıŋ buloŋ ba aa sı kı kyɛ dı ba kaŋ vala ŋmanıı hʊ. Kyiyeli ba gɛɛ hʊ aa sı yaa Wıısı teŋfıyɛlʊʊ,
7 beewıya Krisita tʊma rɛ ba lıı dı ba tʊma. Tʊma no tʊmıı tıyaŋ, ba bı laa nyʊwa laa kıŋ buloŋ nala hʊ aa bı yaa Krisitabiisi lee.
8 Ɛɛwıya, ʊ maga dı ámaa Krisitabiisi rɛ kı kyiyeli nala no iriŋ, dı gɛɛ leŋ dı á yaa ba tʊŋtʊnnı dɔŋtıŋsı wıtıı tʊma tʊmıı hʊ tıyaŋ.
9 Ŋ laa sıya sabı teŋ tıya ma Krisitabiisi aa we doŋ nɛ. Amɛ Diyotirifi bı yaa siri dı ʊ gyegili nıı wıya hʊ á aa bası beewıya ʊ lʊgʊ buloŋ nɛ yaa dı ʊ yaa ma sılaal.
10 Dı mıyaŋ nɛ ko ko, ŋ sı bası wıya hʊ buloŋ ʊ aa yaa a tıya ma. Ʊ kpa hagaaha rɛ a kı kyogi á feŋ. Ɛɛ mɛ dʊŋ daa, ʊ aa sı marı yaa wıı hʊ ʊ lɔrı rɛ yaa: Dı Krisitabiisi rɛ yaa nıhʊwala ko, ʊ bı sı laa nyʊwa laa ba biŋ ʊ dıya tıyaŋ, haalı aŋ bıl aa pɔ dı nal buloŋ mɛ ta laa ba biŋ. Dı nal buloŋ nɛ ko kı kyɛ dı ʊ laa ba biŋ, ʊ aa kile tıına ta ba laŋŋıı tıyaŋ nɛ.
11 Ŋ kyaŋwelii, ta kı kyesi nala hʊ aa yaa wıbɔmɔ. Amɛ kı kyesi nala hʊ aa yaa wıweliye, beewıya nal hʊ buloŋ aa yaa wıweliye, ʊ tıına yaa Wıısı biye rɛ. Nal hʊ mɛ buloŋ aa yaa wıbɔmɔ, ʊ tıına bı gyıŋ Wıısı.
12 Dɛmitiriyo kɛ yaa nıtıı rɛ, nal buloŋ kı bası ʊ wıyaaweliye wıya. Ɛɛ hʊ ʊ aa tıŋ Wıısı wıtıı ŋmanıı hʊ mɛ daga anıı ʊ yaa nıtıı rɛ. Á mɛ tıı yaa ʊ wıyaaweliye daŋsıya diile rɛ. Ma gyıma anıı wıya hʊ buloŋ á aa bası yaa wıtıı rɛ.
13 Ŋ kaŋ wıya yʊga rɛ a kı kyɛ dı ŋ bası tıya ı. Amɛ ŋ bee kyɛ dı ŋ sabı ba buloŋ teŋ tıyaŋ.
14 Ŋ aa kyɛ dı ŋ tıı ko pele ı rɛ kyɛɛ no buloŋ, dı á hɔŋ bası wıya.
15 Wıısı sı leŋ dı fıyɛlʊʊ we ı lee. Ɪ kyaŋsı hʊ aa we daha buloŋ aa kyʊwalı ı. Ɪ mɛ kyʊwalı á kyaŋsı hʊ aa we doŋ kıdıgı kıdıgı buloŋ tıya ma.

TEŊ HƱ
GYUUDI
AA SABA

1 Mıyaŋ Gyuudi aa yaa Yesu Krisita tʊŋtʊnnı, a yaa Gyemsi nıınabiye rɛ sabı teŋ
no a kı tıya ma nala hʊ á Kuwo Wıısı aa kyo, a lıı ma, ka Yesu Krisita mɛ kı deŋ ma
nyuu tıyaŋ weliŋ.
2 Wıısı sı fá ma sikii, a leŋ dı ʊ fıyɛlʊʊ abee ʊ kyori we ma lee weliŋ.

Gyuudi bası wınyıyɛl dıdagıla wıya

3 Ŋ kyaŋkyooliye, ŋ fa yaa sıfıyaŋ nɛ dı ŋ sabı teŋ tıya ma a fa bası laatayı hʊ
Wıısı aa laa á buloŋ ta wıya. Amɛ ŋ mııgı na anıı ʊ maga dı ŋ sabı teŋ no tıya ma
rɛ, dı ma tenni polli, dı ma yaa sıfıyaŋ a sıŋ pɔ wıya hʊ ma aa laa di weliŋ dı nala
gyıma anıı ba yaa wıtıı rɛ. Wıısı kpa wıya no we ʊ nala nosi tıyaŋ dıgı dʊŋ nɛ a kı
mʊ deŋdeŋ.
4 Ŋ aa kyɛ dı ma sıŋ pɔ wıya no weliŋ nɛ, beewıya nala badɔmɔŋ aa bı gyıŋ Wıısı
lʊwɔla gyʊʊ ma tıyaŋ nɛ. Nala no kpa Wıısı bɔnyɛ hʊ ʊ aa kana beel-ma bırımı gyo-
gye wıı rɛ a marı kı yaa bisiŋ wıya. Ba vıya Yesu Krisita nal hʊ dʊŋ aa yaa á Tıına
abee á nıhıyawʊ rɛ. Ba saba Wıısı teŋ tıyaŋ nɛ faafaa buloŋ anıı Wıısı sı dɔgısı nala
hʊ aa yaa wıya no iriŋ.
5 Ma foŋ gyıŋ wıya no ŋ aa bası buloŋ nɛ. Amɛ ŋ aa kyɛ dı ŋ liisi ma anıı Wıısı
gyı laa ʊ nala ta Igyipiti paalʊʊ tıyaŋ nɛ, ka ɛɛ hal tıyaŋ ʊ kpʊ ba nala hʊ aa bı laa
ʊ wıya di.
6 Ma ta yeŋŋe wıı hʊ gyı aa puu malıkası hʊ mɛ. Ba gyı kaŋ dee leye nyuu tıyaŋ
nɛ. Amɛ ba gyı vıya lee hʊ Wıısı aa baa dı ba we ta rɛ aŋ gallı gyʊʊ gama. Ɛɛ rɛ
Wıısı vʊwa ba bee kyɔrʊmɔ aa bı sı maakyiye tɔrı a biŋ bilhuu tıyaŋ. Ba sı we doŋ
a mʊ pele haŋ kyɛbal hʊ Wıısı aa sı di dʊnıya sarıya, aŋ dɔgısı malıkası no.
7 Ɛɛ tıı rɛ Wıısı gyı leŋ diŋ di tɔbala hʊ ba aa yırı Sodɔm abee Gomora abee tɔnı
hʊ buloŋ aa kpaga ba, beewıya tɔnı no nala gyı aa yaa sɔŋsɔŋ wıya rɛ abee wıbɔmɔ
iriŋ buloŋ, abee bisiŋ wıya hʊ nihuwobisi aa bı maga dı ba kı yaa. Wıısı aa kyɛ dı
tɔnı no diŋ hʊ dii yaa kyagıl lɛ a tıya nal buloŋ dı á gyıma anıı nyɛ rɛ Wıısı sı kpa
diŋ hʊ aa bı sı maakyiye dısı a dɔgısı nala hʊ aa bee tıŋa ʊ nyʊwa.
8 Ɛɛ tıı rɛ nala no aa lʊwɔlı gyʊʊ ma tıyaŋ mɛ aa fugo baa dı ba naa wıya ba
duwoso tıyaŋ nɛ a tıŋ gɛɛ tıyaŋ a yaa wılaama kpa bisiŋ dige ba tıı. Ba vıya Wıısı
dee rɛ, aŋ kı tʊʊsı malıkası hʊ aa kaŋ gaŋdarı.
9 Amɛ malıkası nıhıyawʊ Maakıl mɛ gba gyı bı laa nyʊwa kpa kyogisi tıya Sıtaanı
koo a tʊʊsı ʊ saŋa hʊ ʊ beel-ʊ gyı aa kaŋ Moosi teŋbii wıya kı kpa dɔmɔŋ. Amɛ wıı
hʊ ʊ gyı aa basa buloŋ nɛ yaa, "Á Tıına Wıısı sı dɔgısı ı."
10 Amɛ wıı kɛ buloŋ nala no aa bı gyıma ʊ sıı, ba aa baa ʊ yaa wıtɔɔ rɛ. Ba aa yaa
wıya gɛɛ rɛ anıı bagıla aa bee bıını wıya. Wıı hʊ buloŋ aa ko ba nyuu, ʊ rɛ ba kı
yaa. Wıya no tıı rɛ aa kpʊ ba.
11 Ʊ sı lɔrı tıya ba kıŋkaŋ, beewıya ba paa Keeŋ naabʊʊsı rɛ. Ba aa kuu molbiye
wıya mɛ rɛ a kı yaa wıbɔmɔ anıı baal kıdıgı ba aa yırı Baalam gyı aa yaa gɛɛ. Ba lıı
Wıısı hal mɛ rɛ anıı bal kıdıgı ba aa yırı Koora mɛ gyı aa lıı Wıısı hal gɛɛ. Ɛɛ wıya
Wıısı sı kpʊ ba mɛ.
12 Dı ma ko laŋŋı dı ma di nyʊʊdıgı kıdiiliye, nala no aa kıı gɛɛ rɛ anıı bisiŋ kına
ma tıyaŋ. Dı ba ko kı di kına hʊ, ba dʊŋ wıya rɛ ba aa kyıla aŋ bee fá sıhıısı buloŋ
mɛ. Ba kıı gɛɛ rɛ anıı duwoŋ aa tına, ka puwo kile ʊ, ʊ bı nıya. A bıl kıı gɛɛ anıı
tıısı nɔnıı saŋa aa pele ka ba vıya nɔnıı, ba kyuri ta, ba sʊba ba buloŋ.

13 Nala no kıı gɛɛ rɛ anıı fuwo nııgbaŋpumo. Ba hıısı wıya hʊ ba aa yaa kıı gɛɛ rɛ anıı fʊŋfʊgı-bisiŋ hʊ nııgbaŋpumo aa ŋmaa gyıŋ tɔ. Ba kıı gɛɛ rɛ anıı kyıŋwʊlıya aa bı sıŋ lıdıgı. Wıısı marı lee biŋ ba rɛ bilhuu aa bı kyalla tıyaŋ. Ba sı we doŋ a kaŋ kı mʊ deŋdeŋ.
14 Faafaa buloŋ nɛ baal kıdıgı ba aa yırı Inɔkı gyı bası nala no wıya Wıısı Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ. Ʊ gyı yaa Adama nihiliyarı bʊpɛ tıına rɛ. Ʊ gyı baa, “Ma deŋ na, á Tıına Wıısı sı kaŋ ʊ malıkası hʊ aa bı kaŋ bisiŋ tusi tusi a ko,
15 a di nal buloŋ sarıya a kpa kyogisi tıya nıbɔmɔ buloŋ, akuu wıbɔmɔ hʊ ba aa yaa abee wıbɔmɔ hʊ buloŋ ba aa basa kyogi Wıısı wıya.”
16 Nala no aa kı gʊrımı wıya rɛ saŋa buloŋ, a kı leeni nala. Ba dʊŋʊ wıyaabɔmɔ tıyaŋ nɛ ba aa kı tıŋa a kaŋ dagıŋtıı abee nyʊʊpıŋsʊŋ, a kı firimi nala ba tıı weliŋ wıya.
17 Amɛ ma kɛ ŋ kyaŋweliye, ma kı liisi wıya hʊ á Tıına Yesu Krisita kpambısı hʊ gyı aa basa tıya ma.
18 Ba basa rɛ anıı dı dʊnıya hʊ tenii rɛ ko kpaga nala hʊ aa bee fá Wıısı aŋ kı yaa ba dʊŋʊ wıyaabɔmɔ sı kı yaa ma sıya.
19 Nitesi no rɛ aa leŋ nala kı porigi dɔmɔŋ. Ba aa kı yaa wıya anıı dʊnıya no tıyaŋ nala rɛ, beewıya Wıısı Wiyesi Welii hʊ tuwo ba tısı tıyaŋ.
20 Amɛ ma kɛ, ŋ kyaŋkyooliye, ma kı kyiyeli dɔmɔŋ wıya hʊ ma aa laa di tıyaŋ aŋ kaŋ ba weliŋ a kı waa ba tıyaŋ, beewıya Wıısı lee rɛ ba lıı. Ma kı kyʊwalı Wıısı ʊ Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ.
21 Ma kaŋ Wıısı kyori kpaŋkpaŋ, a kı gyegili kyɛɛ hʊ á Tıına Yesu Krisita aa sı mııgı ko a fá ma sikii, a tıya ma mııbol hʊ aa bı kaŋ tenii.
22 Nala hʊ aa yaa sige ba laadii tıyaŋ, ma kı fá ba sikii.
23 Ma korigi lıı nala hʊ aa mʊ dı ba gyʊʊ diŋ, a laa ba ta. Nala badɔmɔŋ mɛ we doŋ a kı yaa ba dʊŋʊ wıyaabɔmɔ dʊŋ, ma kı fá ba sikii. Amɛ ma gyıŋ tıya matıı weliŋ dı wıbɔmɔ hʊ ba aa yaa ta ko daagı ma.
24 Ma leŋ dı á dannı Wıısı beewıya ʊ rɛ kaŋ dee ʊ aa sı wuwo kyiyeli ma dı á ta nyʊgısa ʊ ŋmanıı tıyaŋ, a sası a wıbɔmɔ ta dı á ta kaŋ wıkyogii buloŋ ʊ sıya tıyaŋ, ka dı ʊ leŋ dı ma wuwo sıŋ ʊ sıya tıyaŋ abee teŋfıyɛlʊʊ.
25 Ma leŋ dı á tıŋ á Tıına Yesu Krisita tıyaŋ a dannı Wıısı beewıya ʊ dʊŋ nɛ yaa Wıısı á laataal. Ʊ rɛ yaa gaŋdaal, a tıŋ koro abee dee, a tıŋ kıŋ buloŋ a kı deŋ ba nyuu mɛ, a lıı piili hʊ a kaŋ kı ko gyınaŋ, a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ. Amı.

WIYA HƱ YESU KRISITA AA KPAA DAGA GYƆƆŊ
Wıpiiliye

1 Wıya hʊ aa we teŋ no tıyaŋ yaa wıya Yesu Krisita aa kpaa daga rɛ. Wıısı rɛ kpaa
ba daga Yesu Krisita dı ʊ mɛ kpa daga ʊ hatınna, a leŋ dı ba gyıŋ wıya hʊ aa sı yaa
kyɛɛ no buloŋ. Ɛɛ rɛ Yesu Krisita mɛ tıma ʊ malıka dı ʊ ko bası wıya no tıya mıyaŋ,
ʊ tʊŋtʊnnı Gyɔɔŋ.
2 Ŋ mɛ laa wıya hʊ buloŋ ŋ aa naa, a sabı bıŋ. Wıya no yaa duwoso hʊ aa lıı Wıısı
lee abee wıtıı hʊ Yesu Krisita aa kpaa daga ŋ nɛ.
3 Nyusʊŋtıına rɛ yaa nal hʊ buloŋ aa karımı teŋ no a tıya nala, abee nala hʊ buloŋ
aa gyegile nıı wıya no Wıısı aa baa ba sı yaa, a laa ba we ba tısı tıyaŋ, a kı tıŋ ba,
beewıya saŋa hʊ wıya no aa sı yaa kpaga rɛ.

Gyɔɔŋ kyʊwalı Krisitabiisi hʊ aa kı laŋŋı Esıya paalʊʊ tɔnı bapɛ hʊ kıdıgı buloŋ tıyaŋ

4 Mıyaŋ Gyɔɔŋ nɛ sabı teŋ no a kı tıya Krisitabiisi hʊ aa kı laŋŋı Esıya paalʊʊ
tɔnı bapɛ hʊ kıdıgı buloŋ tıyaŋ. Wıısı abee Wiyesi Welii hʊ aa kaŋ de-iriŋma bapɛ
abee Yesu Krisita ba bɔnyɛ abee ba fıyɛlʊʊ sı we ma lee. Wıısı rɛ yaa nal hʊ aa we
doŋ gyınaŋ, abee nal hʊ aa we doŋ faafaa buloŋ, abee nal hʊ aa sı we doŋ maakyiye
buloŋ. Wiyesi Welii hʊ aa kaŋ de-iriŋma bapɛ rɛ yaa nal hʊ aa sıŋ Wıısı kuworikpasa
hʊ sıya tıyaŋ.
5 Yesu Krisita rɛ yaa Wıısı daŋsıyadiil hʊ aa kaŋ wıtıı. Ʊ rɛ yaa nal hʊ aa laa sıya
sii sʊʊ tıyaŋ. Ʊ rɛ yaa dʊnıya kuworo buloŋ kuwori. Ʊ kyo ma rɛ, a sʊba á wıya, a
lıı ma wıbɔmɔ tıyaŋ.
6 Ʊ rɛ kaŋ ma ko gyʊʊ ʊ koro hʊ tıyaŋ a leŋ á yaa kuworibiisi abee wııkyʊwal-
sılaala, a tʊma kı tıya nal hʊ aa yaa ʊ Wıısı abee ʊ Kuwo. Yesu Krisita yaa gaŋdaal
lɛ abee dee buloŋ tıına a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ. Amı.
7 Na! Ʊ tıŋ taala tıyaŋ nɛ a kı ko. Nal buloŋ nɛ sı na ʊ, haalı abee nala hʊ aa kpaa
siye tɔbɔ ʊ hʊ buloŋ. Ʊ koyi no tıyaŋ nala iriŋ buloŋ aa we dʊnıya tıyaŋ sı wii. Wıı
no rɛ kɔnı sı yaa. Amı.
8 Á Tıına Wıısı Dee buloŋ tıına baa, “Mıyaŋ nɛ yaa wıı buloŋ lipiilii abee wıı buloŋ
lıtenii. Mıyaŋ nɛ yaa dee buloŋ tıına, nal hʊ aa we doŋ gyınaŋ, abee nal hʊ aa we
doŋ faafaa buloŋ abee nal hʊ aa sı we doŋ maakyiye buloŋ.”

Gyɔɔŋ naa Krisita anıı duwoso tıyaŋ

9 Mıyaŋ, ma nıınabiye Gyɔɔŋ nɛ sabı teŋ no a kı tıya ma. Ŋ aa yaa Yesu Krisita
hatınnı wıya, ŋ beel-ma buloŋ nɛ kaŋ kenyiri a kı na tʊwara hʊ nala hʊ aa we ʊ koro
hʊ tıyaŋ aa naa. Ŋ aa bası Wıısı wıya hʊ abee wıtıı hʊ Yesu Krisita aa kpaa daga ŋ
wıya rɛ tıŋ ba kana ŋ kaŋ gyol fuwo mʊ ta fuwokpoŋii kıdıgı ba aa yırı Paatimɔsı
tıyaŋ.
10 Á Tıına kyɛbii kıdıgı rɛ Wiyesi Welii hʊ ko we ŋ tıyaŋ a laa ŋ tıŋa. Ɛɛ rɛ ŋ nıı
taabal ŋ hal aa kıı gɛɛ anıı ba aa mʊʊ kabıl.
11 Ɛɛ rɛ taal hʊ bası tıya ŋ a baa, “Sabı wıya hʊ buloŋ ı aa naa a biŋ teŋ tıyaŋ, a kpa
tıma dı ba kaŋ mʊ tıya Krisitabiisi hʊ aa kı laŋŋı tɔnı bapɛ hʊ aa we Esıya paalʊʊ
kıdıgı buloŋ tıyaŋ. Tɔnı hʊ rɛ nyɛ: Ɛfiso, Simɛɛna, Pɛgamɔŋ, Tiyatira, Saadiisi,
Filadelfiya abee Lawudisıya.”
12 Ɛɛ rɛ ŋ mııgı galdaası ŋ hal dı ŋ na nal hʊ aa bası wıya hʊ tıya ŋ. Ŋ aa galdaası
gɛɛ, ŋ na salma fıŋtıŋdaası bapɛ.

13 Ka kɪŋ kɪdɪgɪ sɪŋ ba tʊtʊʊ a kɪɪ gɛɛ anɪɪ nihuwobiŋ, a laalɪ gadoliidolii, ʊ tuu yɪ
ʊ naasɪ, ka ʊ kpa salma kɪrɪsa a vʊwa ʊ bembii.
14 Ʊ nyupʊna buloŋ pʊrɪsɪ gɛɛ pogipogi anɪɪ kuluŋ, ka ʊ sɪya kɪ kyol gɛɛ anɪɪ diŋgel.
15 Ʊ naasɪ mɛ fɪyɛsɪ gɛɛ hololo anɪɪ ba aa kpaa hɔgɪ we diŋ. Ʊ taal mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ
kyuuribal aa kyuuri.
16 Ka ʊ kol kyɪŋwʊlɪya bapɛ ʊ noduu noŋ tɪyaŋ, ka takoobii aa di ʊ nyʊʊsɪ balɪya
buloŋ lɪɪ ʊ nyʊwa tɪyaŋ a ko lɪɪ. Ka ʊ sɪya buloŋ kɪ tʊla gɛɛ anɪɪ wɪɪsɪ aa maga
nyutʊtʊʊ gɛɛ.
17 Ŋ aa na ʊ gɛɛ, ŋ tuu tele ʊ sɪya tɪyaŋ, a pɪŋ doŋ gɛɛ anɪɪ ŋ aa sʊba. Ɛɛ rɛ ʊ kpa
ʊ noduu noŋ dɔbɔ ŋ tɪyaŋ aŋ basɪ tɪya ŋ abaa, “Ta leŋ kambɪŋ kana ɪ. Mɪyaŋ nɛ yaa
wɪɪ buloŋ lipiilii abee wɪɪ buloŋ lɪtenii.
18 Mɪyaŋ nɛ yaa nal hʊ aa weye. Ŋ fa sʊba rɛ, amɛ lagɪlagɪ no ŋ weye rɛ a kaŋ kɪ
mʊ maakyiye buloŋ, ŋ bɪl bɪ sɪ sʊba. Ŋ kaŋ sʊʊ abee lalɪyabee buloŋ dee rɛ.
19 Ɛɛwɪya, sabɪ wɪya hʊ ɪ aa naa, wɪya hʊ aa yaa lagɪlagɪ no, abee wɪya hʊ aa sɪ
maakyiye yaa.
20 Wɪya hʊ ɪ aa naa, ba yaa wɪfaŋɪya rɛ. Kyɪŋwʊlɪya hʊ bapɛ ɪ aa naa ŋ noduu
tɪyaŋ abee salma fɪŋtɪŋdaasɪ hʊ bapɛ, ba memii rɛ nyɛ. Kyɪŋwʊlɪya bapɛ hʊ rɛ yaa
sɪlaala hʊ aa deŋ Krisitabiisi hʊ aa kɪ laŋŋɪ Esɪya paalʊʊ tɔnɪ bapɛ hʊ tɪyaŋ. Salma
fɪŋtɪŋdaasɪ hʊ bapɛ mɛ rɛ yaa Krisitabiisi hʊ aa kɪ laŋŋɪ Esɪya paalʊʊ tɔnɪ bapɛ hʊ
tɪyaŋ.”

2

Wɪya hʊ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋɪ Ɛfiso tɪyaŋ

1 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya ŋ abaa, “Sabɪ wɪɪ no tɪya sɪlaal hʊ aa deŋ Krisitabiisi hʊ aa
laŋŋɪ Ɛfiso tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ nal hʊ aa kol kyɪŋwʊlɪya hʊ bapɛ ŋ noduu noŋ
tɪyaŋ, a kɪ vala salma fɪŋtɪŋdaasɪ hʊ bapɛ paga tɪyaŋ lee rɛ.
2 Ŋ gyɪŋ ma wɪyaalɪya buloŋ nɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ ma aa tʊŋ nɛ abee ma dee buloŋ,
a gyɪŋ mala hʊ mɛ ma aa kana. Ŋ gyɪma anɪɪ ma bɪ laa nyʊwa ma bee nɪbɔmɔ kɪ
laŋŋɪ dɔmɔŋ. Ŋ gyɪma anɪɪ ma sʊnnɪ nala hʊ aa baa dɪ ba yaa Yesu kpambɪsɪ a na
rɛ, a na anɪɪ ba yaa wɪnyɪyɛla rɛ.
3 Ŋ gyɪma anɪɪ ma kaŋ mala rɛ tʊwara hʊ ma aa naa akuu ma aa laa ŋ di wɪya,
amɛ ma bɪ mɪɪgɪ hal.
4 Amɛ wɪɪ kɪdɪgɪ rɛ ma kɪ yaa ʊ bɪ fɪyɛlɪ ŋ teŋ. Kyori hʊ ma fa aa kana saŋa hʊ
ma aa buŋ laa ŋ wɪya di, ma kpaa ʊ ta rɛ.
5 Ma liisi mʊ na lee hʊ tɪyaŋ ma fa aa we aŋ na ŋmaa naaŋ? Ma bɪrɪmɪ lɪɪ ma
wɪbɔmɔ tɪyaŋ a mɪɪgɪ kɪ yaa wɪya hʊ ma fa aa yaa buŋbuŋ hʊ tɪyaŋ. Dɪ gɛɛ daa, ŋ
sɪ ko kaŋ ma fɪŋtɪŋdaaŋ hʊ kpa ʊ lɪsɪnɪɪ.
6 Amɛ wɪɪ kɪdɪgɪ mɛ rɛ ma kɪ yaa a maga dɪ ŋ bigisi ma: Ma haasɪ Nikɔlaata nala
hʊ wɪyaalɪya rɛ anɪɪ ŋ mɛ aa haasɪ ba wɪyaalɪya gɛɛ.
7 Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma wuwoli ma dɪgɪna a nɪɪ wɪya hʊ Wiyesi Welii hʊ aa
basa tɪya Krisitabiisi hʊ aa we Esɪya paalʊʊ tɪyaŋ. Nal hʊ buloŋ aa sɪ wuwo yuwo
di, ŋ sɪ leŋ dɪ ʊ di tɪya hʊ nɔnɔ aa tɪya mɪɪbol aa we Wɪɪsɪ dipolo hʊ tɪyaŋ.”

Wɪya hʊ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋɪ Sɪmɛɛna tɪyaŋ

8 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya ŋ a baa, “Sabɪ wɪɪ no tɪya sɪlaal hʊ aa deŋ Krisitabiisi hʊ aa
laŋŋɪ Sɪmɛɛna tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ nal hʊ aa yaa wɪɪ buloŋ lipiilii abee wɪɪ buloŋ
lɪtenii lee rɛ. Mɪyaŋ nɛ yaa nal hʊ aa sʊba aŋ bɪl sii sʊʊ tɪyaŋ.
9 Ŋ gyɪŋ wɪgyʊʊlɪya hʊ aa gyʊʊ ma rɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ ma yaa nyaaba rɛ amɛ Wɪɪsɪ
kɛ lee, ma yaa kɪna tɪmma rɛ. Ŋ gyɪŋ wɪbɔmɔ hʊ nala badɔmɔŋ aa kpaa kɪ kyogi ma

feŋ nɛ. Nala no kpaa ba tıı anıı ba yaa Gyuuma rɛ aŋ bı yaa Gyuuma. Ba yaa Sıtaanı noŋ nala rɛ.
10 Ma ta leŋ dı tʊwara kıdıgı buloŋ ma aa kyɛ dı ma na wıya yaa ma kambıŋ. Ma gyegili nıı daha! Sıtaanı sı leŋ dı ba kası ma badɔmɔŋ tɔ dıısı tıyaŋ. Wıya no buloŋ tıyaŋ, ʊ aa kyɛ dı ʊ magısı ma na rɛ gɛɛ. Ma sı na tʊwara kyɛyɛ fi dʊŋ. Dı ba aa rɛ ko kı kyɛ dı ba kpʊ ma mɛ, ma kɛ ha sıŋ ŋ hal. Dı mamaa rɛ yaa gɛɛ, ŋ sı kpa mııbol a siili ma.
11 Nala hʊ aa kaŋ dıgına, ma wuwoli ma dıgına a nıı wıya hʊ Wiyesi Welii hʊ aa basa kı tıya Krisitabiisi hʊ aa we Esıya paalʊʊ tıyaŋ. Nal hʊ buloŋ aa sı wuwo yuwo di, ʊ bı sı sʊba sʊʊbʊlıya hʊ.”

Wıya hʊ ba aa saba tıya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋı Pɛgamɔŋ tıyaŋ

12 Ɛɛ rɛ ʊ bıl bası tıya ŋ a baa, “Sabı wıı no tıya sılaal hʊ aa deŋ Krisitabiisi hʊ aa we Pɛgamɔŋ tıyaŋ. Wıı no lıı mıyaŋ nal hʊ aa kaŋ takoobii hʊ nyʊʊsı balıya buloŋ aa di nyamanyama lee rɛ.
13 Ŋ gyıŋ lee hʊ tıyaŋ ma aa wee rɛ. Doŋ nɛ yaa lee hʊ Sıtaanı kuworikpasa aa sına. Amɛ ma kaŋ wıtıı rɛ abeel-ŋ. Haalı abee saŋa hʊ ba aa kpʊʊ Aŋtıpası, nal hʊ aa bası ŋ wıya abee wıtıı buloŋ mɛ, ka ma ha bı vıya ŋ hal tıŋıı doŋ.
14 Ma aa yaa kuwokeri rɛ, amɛ wıya baŋmana rɛ ma kı yaa ŋ teŋ bı fıyɛla. Nala badɔmɔŋ we ma tıyaŋ a kı tıŋ wıbɔmɔ yayı tıyaŋ, ʊ gyı mʊrı kaŋ ba we ba kı di kına ba aa kpaa marı vʊga, aŋ kı sɔnnı mɛ.
15 Ɛɛ tıı rɛ nala badɔmɔŋ we ma tıyaŋ a mɛ kı tıŋ wıbɔmɔ hʊ Nikɔlaata nala hʊ aa dagı.
16 Ɛɛ wıya, ma bırımı lıı wıya no tıyaŋ, dı gɛɛ daa ʊ bı sı pıısı ka dı ŋ ko ma tıyaŋ, a kaŋ takoobii hʊ aa lıı ŋ nyʊwa tıyaŋ, dı ŋ bee nala hʊ aa yaa wıya no kyeŋ dɔmɔŋ.
17 Nala hʊ aa kaŋ dıgına, ma wuwoli ma dıgına a nıı wıya hʊ Wiyesi Welii hʊ aa bası kı tıya Krisitabiisi hʊ aa we Esıya paalʊʊ tıyaŋ. Nal hʊ buloŋ aa wuwo yuwo di Sıtaanı, ŋ sı kpa kıdiiliye hʊ ba aa yırı mana aa faŋa wıısıbee tıyaŋ badɔmɔŋ a tıya ʊ, a kpa bʊpʊlʊŋ mɛ a tıya ʊ. Ŋ sı sabı feŋfalıı a mal bʊyı hʊ tıyaŋ. Nal buloŋ bı sı gyıŋ feŋ hʊ, see nal hʊ aa laa bʊyı hʊ dʊŋ.”

Wıya hʊ ba aa saba tıya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋı Tiyatira tıyaŋ

18 Ɛɛ rɛ ʊ bıl bası tıya ŋ abaa, “Sabı wıı no tıya sılaal hʊ aa deŋ Krisitabiisi hʊ aa we Tiyatira tıyaŋ. Wıı no lıı mıyaŋ Wıısı Biye lee rɛ, mıyaŋ nal hʊ sıya aa kıı gɛɛ anıı diŋgel, ka ŋ naası mɛ kıı gɛɛ anıı kɔlıı ba aa waaga ʊ kı tʊla kıŋkaŋ.
19 Ŋ gyıŋ ma wıyaalıya buloŋ nɛ. Ŋ gyıŋ kyori hʊ ma aa kana rɛ, abee ɛɛ hʊ ma aa laa ŋ di abee wıtıı, abee kyiyelii hʊ ma aa kyiyeli dɔmɔŋ. Ŋ gyıŋ mala hʊ ma aa kana wıı buloŋ tıyaŋ nɛ. Ŋ gyıma anıı nyɛ rɛ ma mııgı kı yaa kuwokeri a te saŋa hʊ ma aa buŋ laa ŋ wıya di.
20 Ma aa yaa kuwokeri rɛ. Amɛ wıya baŋmana rɛ ma kı yaa ŋ teŋ bı fıyɛla. Haaŋ kıdıgı rɛ we ma tıyaŋ a kı daga wıbɔmɔ, ba kı yırı Gyesibɛl, ka ma bı kile ʊ ta. Haaŋ no aa mʊrı nala rɛ anıı ʊ yaa Wıısı tıŋdaal lɛ. Ʊ aa daga ŋ nala rɛ a mʊrı ba we ba kı sɔnnı aŋ kı di vʊga kına mɛ.
21 Ŋ tıya haaŋ no ŋmanıı rɛ dı ʊ bırımı lıı ʊ wıbɔmɔ hʊ tıyaŋ, ka ʊ vıya aŋ ha kı yaa nılaaŋ wıya.
22 Ɛɛ wıya, ŋ sı leŋ dı ʊ pıŋ wııla. Nala hʊ mɛ buloŋ aa kana ʊ kı sɔnnı, ŋ sı leŋ dı ba mɛ na tʊwara yʊga, dı ba aa rɛ ko bı bırıma lıı ba wıbɔmɔ hʊ ba aa yaa tıyaŋ.
23 Ŋ sı kpʊ ʊ hatınna mɛ buloŋ, dı nala hʊ aa laa Yesu wıya di buloŋ gyıma anıı mıyaŋ nɛ gyıŋ nal buloŋ hakıla abee ba tıbıına, a gyıma mɛ anıı mıyaŋ nɛ sı tuŋ nal kıdıgı buloŋ a maga gɛɛ ʊ tıına aa tʊma.

24 Amɛ ma nɪkaalɪya hʊ aa we Tiyatira tɪyaŋ a bee tɪŋ wɪya hʊ haaŋ no aa dagɪ aŋ
bɪ gʊnnɪ wɪbɔmɔ hʊ ba aa yɪrɪ Sɪtaanɪ wɪfaŋɪya memiye aa luŋiye, ŋ bee kyɛ dɪ ŋ
kpa kyʊgɪyoho kyʊgɪ ma. Wɪɪ no dʊŋ nɛ ŋ kɪ kyɛ dɪ ŋ kpa tɪya ma:
25 Wɪtɪɪ hʊ ma aa tɪŋ, ma kɪ tɪŋa ʊ weliŋ a mʊ pele kyɛɛ hʊ ŋ aa sɪ ko.
26 Nal hʊ buloŋ aa sɪ wuwo yuwo di, aŋ kɪ tɪŋa ŋ kyɛrɪ, a kaŋ kɪ mʊ dʊnɪya lɪtenii,
dee hʊ ŋ kuwo aa kpaa tɪya ŋ, ʊ tɪɪ rɛ ŋ mɛ sɪ kpa tɪya ʊ.
27 Ŋ sɪ tɪya ʊ dee dʊnɪya nala buloŋ nyuu tɪyaŋ, dɪ ʊ kɪ deŋ ba abee bembiduwo,
a ŋmaa ba warɪ anɪɪ viini.
28 Ŋ sɪ kpa nɔnyʊwa tɪya ʊ.
29 Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma wuwoli ma dɪgɪna a nɪɪ wɪya hʊ Wiyesi Welii hʊ aa
basɪ kɪ tɪya Krisitabiisi hʊ.”

3

Wɪya hʊ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋɪ Saadiisi tɪyaŋ

1 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya ŋ abaa, “Sabɪ wɪɪ no tɪya sɪlaal hʊ aa deŋ Krisitabiisi hʊ aa
we Saadiisi tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ nal hʊ aa kaŋ Wiyesi Welii hʊ aa kaŋ de-iriŋma
bapɛ abee kyɪŋwʊlɪya bapɛ hʊ lee rɛ.
Ŋ gyɪŋ ma wɪyaalɪya buloŋ nɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ ma kaŋ feŋbal lɛ anɪɪ ma weye rɛ,
amɛ ma sʊba rɛ.
2 Ɛɛ wɪya, ma sii sɪŋ bɪŋbaŋ, a marɪ kaŋ wɪkaalɪya hʊ ma aa kana ma laadii tɪyaŋ
ba mɛ kɪ kyɛ dɪ ba sʊba hʊ weliŋ, dɪ ba mɛ ta ko sʊba teŋ. Beewɪya ŋ naa anɪɪ ma
wɪyaalɪya ha bee su Wɪɪsɪ hʊ ŋ aa tɪŋ sɪɪ.
3 Ɛɛ wɪya, ma liisi wɪya hʊ ba aa daga ma abee wɪya hʊ ma aa nɪya a laa di. Ma kɪ
tɪŋ ba weliŋ aŋ bɪrɪmɪ lɪɪ ma wɪbɔmɔ tɪyaŋ. Dɪ mamaa rɛ ko bɪ sii sɪŋ bɪŋbaŋ, ŋ sɪ
lʊwɔlɪ ko ma tɪyaŋ anɪɪ gaal. Ma paalɪ bɪ sɪ gyɪŋ saŋa hʊ ŋ aa sɪ ko.
4 Abee gɛɛ buloŋ, nala baŋmana ha we Saadiisi tɪyaŋ a yaa nala aa bɪ leŋ bisiŋ laga
ba. Ba aa rɛ sɪ laalɪ gapʊllɪ, a kɪ tɪŋa ŋ hal, beewɪya ba maga gɛɛ rɛ.
5 Nal hʊ buloŋ aa wuwo yuwo di, ʊ tɪɪna mɛ sɪ laalɪ gapʊlʊŋ. Ŋ bɪ sɪ dɪsɪ ʊ feŋ ta
Mɪɪbol Teŋ hʊ tɪyaŋ. Ŋ sɪ suri ŋ nyʊwa ŋ Kuwo Wɪɪsɪ abee ʊ malɪkasɪ sɪya tɪyaŋ a
basɪ anɪɪ ʊ yaa ŋ nal lɛ.
6 Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma wuwoli ma dɪgɪna a nɪɪ wɪya hʊ Wiyesi Welii hʊ aa
basɪ tɪya Krisitabiisi hʊ aa we Esɪya paalʊʊ tɪyaŋ.”

Wɪya hʊ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʊ aa laŋŋɪ Filadelfiya tɪyaŋ

7 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya ŋ abaa, “Sabɪ wɪɪ no a kaŋ mʊ tɪya sɪlaal hʊ aa deŋ Krisitabiisi
hʊ aa we Filadelfiya tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ nal hʊ aa yaa Tɪpʊlʊŋ tɪɪna abee Wɪtɪɪ
tɪɪna lee rɛ. Mɪyaŋ nɛ kol Deviti koro hʊ saafɪɪbii. Dɪ mɪyaŋ nɛ ko kaŋ ʊ dimbee suri,
nal buloŋ bɪ sɪ wuwo kana ʊ tɔ, dɪ mɪyaŋ nɛ ko kaŋ ʊ dimbee tɔ mɛ, nal buloŋ bɪ sɪ
wuwo kana ʊ suri.
8 Ŋ gyɪŋ ma wɪyaalɪya buloŋ nɛ. Ŋ gyɪma anɪɪ ma bɪ kaŋ dee yʊga, amɛ ma tɪŋa ŋ
nyʊwa rɛ a bɪ tʊwa mɛ anɪɪ ma yaa ŋ nala rɛ saŋa no buloŋ. Ɛɛ nyuniŋ, ŋ kaŋ boro
rɛ a suri tɪya ma, nal buloŋ bɪ sɪ wuwo kana ʊ tɔ.
9 Ma gyegili nɪɪ daha! Haŋ Sɪtaanɪ noŋ nala hʊ aa nyɪya wɪya anɪɪ ba yaa Gyuuma
rɛ aŋ bɪ yaa Gyuuma hʊ, ŋ sɪ leŋ dɪ ba ko tuu gbinni ma sɪya tɪyaŋ, dɪ ba gyɪma anɪɪ
ŋ kyo ma rɛ.
10 Akuu ma aa tɪŋa ŋ nyʊwa a kaŋ mala hʊ ŋ aa baa ma kana wɪya, ŋ mɛ sɪ pɔ ma
weliŋ a lɪɪ ma tʊwara hʊ aa sɪ ko dʊnɪya nala buloŋ tɪyaŋ, dɪ ʊ magɪsɪ nala buloŋ aa
we dʊnɪya tɪyaŋ na.
11 Ʊ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ ŋ ko. Wɪɪ hʊ ma aa kana, ma marɪ kana ʊ weliŋ, dɪ nal buloŋ
ta ko kaŋ kuworinyupugi hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ kpa siili ma a fasɪ.

12 Nal hʋ buloŋ aa sɪ wuwo yuwo di, ŋ sɪ leŋ dɪ ʋ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ligi Wɪɪsɪ hʋ ŋ aa tɪŋ
wɪɪkyʋwaldɪya tɪyaŋ, lee hʋ ʋ aa bɪ sɪ maakyiye lɪɪ. Ŋ sɪ sabɪ Wɪɪsɪ hʋ ŋ aa tɪŋ feŋ
a mal ʋ tɪyaŋ, a sabɪ Wɪɪsɪ tɔbal hʋ feŋ mɛ mal ʋ tɪyaŋ. Tɔbal no rɛ yaa Gyerusalɛm
falɪɪ hʋ aa sɪ lɪɪ wɪɪsɪbee ko tuu. Ŋ sɪ sabɪ ŋ tɪɪ feŋfalɪɪ mɛ a mal ʋ tɪyaŋ.
13 Nala hʋ aa kaŋ dɪgɪna, ma wuwoli ma dɪgɪna a nɪɪ wɪya hʋ Wiyesi Welii hʋ aa
basɪ kɪ tɪya Krisitabiisi hʋ aa we Esɪya paalʋʋ tɪyaŋ.”

Wɪya hʋ ba aa saba tɪya Krisitabiisi hʋ aa laŋŋɪ Lawudisɪya tɪyaŋ

14 Ɛɛ rɛ ʋ bɪl basɪ tɪya ŋ abaa, “Sabɪ wɪɪ no tɪya sɪlaal hʋ aa deŋ Krisitabiisi hʋ aa
we Lawudisɪya tɪyaŋ. Wɪɪ no lɪɪ mɪyaŋ nal hʋ aa leŋ Wɪɪsɪ wɪbasɪɪ buloŋ yaa lee rɛ.
Mɪyaŋ nɛ yaa Wɪɪsɪ daŋsɪyadiil hʋ aa kaŋ wɪtɪɪ, abee nal hʋ tɪyaŋ Wɪɪsɪ aa tɪŋa a ta
kɪŋ buloŋ.
15-16 Ŋ gyɪŋ ma wɪyaalɪya buloŋ nɛ. Ma kɪɪ pɔlɔ pɔlɔ rɛ. Ma bɪ fɪyɛla, a bɪl bɪ nɪma
mɛ. Ŋ fa kyo dɪ ma fɪyɛla koo dɪ ma nɪma rɛ. Amɛ ma kɪɪ pɔlɔ pɔlɔ rɛ, a bɪ fɪyɛla, a
bɪl bɪ nɪma mɛ. Ɛɛ wɪya, ŋ sɪ tʋ ma ta ŋ nyʋwa tɪyaŋ.
17 Ma aa daga ma tɪɪ rɛ anɪɪ ma kaŋ kɪna rɛ, a bɪ kyɛ kɪŋ buloŋ kɪ lɔlɔ. Amɛ ma bɪ
gyɪma anɪɪ ma yaa nyaaba rɛ, a yaa sikii nala, a yaa nyʋlɪma, a kaŋ teŋ bɪl mɛ.
18 Ɛɛ wɪya, ŋ aa kyagɪlɪ ma rɛ dɪ ma ko ŋ lee a yɔbɔ salɪŋtɪɪma ba aa wasa lɪɪ, a
yaa kɪna tɪmma, a yɔbɔ gapʋllɪ mɛ a laalɪ tɔ ma hɪɪsɪ hʋ, a yɔbɔ sɪya luliye mɛ a we
ma sɪya a wuwo kɪ na.
19 Nala hʋ ŋ aa kyo, ba aa rɛ ŋ aa basɪ ba sɪya wɪya tɪya, a daga ba dɪ ŋ kaŋ ba
sɪgɪ ŋmanɪɪ tɪyaŋ, dɪ ba ko yaa wɪɪ kyogi. Ɛɛ wɪya, ma yaa sɪfɪyaŋ a bɪrɪmɪ lɪɪ ma
wɪbɔmɔ tɪyaŋ.
20 Ma na, ŋ sɪŋ dimbeenyʋwa hʋ tɪyaŋ nɛ a kɪ ŋmaa. Nal hʋ buloŋ aa ko nɪɪ ŋ taal
a kaŋ boro hʋ suri, ŋ sɪ ko gyʋʋ ʋ lee, dɪ ŋ beel-ʋ buloŋ di kɪna.
21 Nal hʋ aa sɪ wuwo yuwo di, ŋ sɪ tɪya ʋ ŋmanɪɪ dɪ ʋ pɛ hɔŋ ŋ kuworikpasa hʋ
tɪyaŋ anɪɪ ŋ mɛ aa yuwo di a pɛ hɔŋ ŋ Kuwo kuworikpasa hʋ tɪyaŋ gɛɛ.
22 Nala hʋ aa kaŋ dɪgɪna, ma wuwoli ma dɪgɪna a nɪɪ wɪya hʋ Wiyesi Welii hʋ aa
basɪ kɪ tɪya Krisitabiisi hʋ aa we Esɪya paalʋʋ tɪyaŋ.”

4

Gyɔɔŋ naa ba aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ wɪɪsɪbee tɪyaŋ

1 Wɪya no buloŋ aa yaa hal tɪyaŋ, ŋ bɪl deŋe dɪ ŋ naa dɪ dimbeenyʋwa suro wɪɪsɪbee
tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ŋ bɪl nɪɪ taal hʋ fa aa laa sɪya basɪ wɪya kɪ tɪya ŋ, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ ba aa
mʋʋ kabɪl hʋ. Ɛɛ rɛ ʋ bɪl basɪ tɪya ŋ a baa, “Ko gyɪŋ daha dɪ ŋ daga ɪ wɪya hʋ aa sɪ
yaa wɪya no hal tɪyaŋ.”
2 Haŋ lagɪlagɪbiye hʋ Wiyesi Welii hʋ ko we ŋ tɪyaŋ a laa ŋ tɪŋa, a leŋ ŋ na wɪɪsɪbee,
a na Wɪɪsɪ kuworikpasa hʋ dɪ ʋ sɪŋ doŋ, nal hɔŋ ʋ tɪyaŋ.
3 Nal hʋ fa aa hɔŋ kuworikpasa hʋ tɪyaŋ kɪ tʋla gɛɛ anɪɪ sɪfɪyaŋ bʋwa badɔmɔŋ
ba aa yɪrɪ gyasɪpa abee kanɛɛlɪyaŋ. Ka dosiye mɛ baarɪ kuworikpasa hʋ ko baŋ a kɪ
tʋla gɛɛ anɪɪ sɪfɪyaŋ bʋyɪ hʋ ba aa yɪrɪ ɛmaraldi.
4 Ɛɛ rɛ ka ŋ na kuworikpasɪnɪ mɔlɪya abee banaa mɛ dɪ ba sɪŋ gol kuworikpasa
hʋ. Nɪhɪyasɪ mɔlɪya abee banaa hɔŋ ba tɪyaŋ, a laalɪ gapʋllɪ, a kyige salma
kuworinyupugini.
5 Ɛɛ rɛ ka kuworikpasa hʋ lɪsɪnɪɪ kɪ lɪgɪsɪ anɪɪ gɛɛ anɪɪ duwoŋ, ka kyagɪŋsɪ mɛ
aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ duwoŋ aa nɔsɔ lɪɪ kpasa hʋ lee. Ɛɛ rɛ ka fɪŋtɪŋsɪ bapɛ ba aa kyolo
mɛ sɪŋ kuworikpasa hʋ sɪya tɪyaŋ. Fɪŋtɪŋsɪ no rɛ yaa Wɪɪsɪ Wiyesi Welii hʋ aa kaŋ
de-iriŋma bapɛ hʋ.
6 Ka kɪŋ kɪdɪgɪ pɪŋ kuworikpasa hʋ sɪya a kɪɪ gɛɛ anɪɪ mpʋwɔnʋʋ, a pʋrɪsɪ gɛɛ anɪɪ
duwoŋbʋyɪ, aŋ kyaanɪ gɛɛ anɪɪ nyagɪsa.

Ka kıweye banaa badɔmɔŋ sıŋ baarı kuworikpasa hʊ ko baŋ, ka sıya tɔ ba hala
abee ba sıya dıılaŋ buloŋ.
7 Kıweye banaa hʊ kıdıgı gyı kıı gɛɛ rɛ anıı naakyigi, kıdıgı mɛ kıı gɛɛ anıı
nɔboliye, kıdıgı sıya mɔgı mɛ kıı gɛɛ anıı nihuwobiŋ sıya, ka kıdıgı mɛ kıı gɛɛ
anıı kakyuu aa gyaarı.
8 Kıweye hʊ kıdıgı buloŋ kaŋ kıŋkanıya badʊ badʊ rɛ. Ba kaŋ sıya ba teŋ logimo
buloŋ tıyaŋ nɛ, haalı abee ba kıŋkanıya buloŋ tıyaŋ. Kyɛɛ bee ʊ nyʊwa buloŋ ba aa
yaŋ kı yıı yııla rɛ a bı kpaa kı ta abaa:
"Ɪ yaa Tıpʊlʊŋ Tıına rɛ, Ɪ yaa Tıpʊlʊŋ Tıına rɛ, á Tıına Wıısı, Dee buloŋ tıına ı yaa
tıpʊlʊŋ tıına rɛ,
ı rɛ yaa nal hʊ fa aa we doŋ faafaa buloŋ, abee nal hʊ aa we doŋ gyınaŋ, abee
nal hʊ aa sı we doŋ maakyiye buloŋ."
9 Saŋa kɛ buloŋ Kıweye hʊ banaa aa ko yıı yııla a kı dannı nal hʊ aa hɔŋ
kuworikpasa hʊ tıyaŋ a yaa nal aa we doŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ, a kı daga ʊ
gaŋdarı, a kı kpa ʊ yohuŋ aŋ kı kyʊwalı ʊ aŋgyʊwasʊ gɛɛ,
10 Nıhıyası mɔlıya abee banaa hʊ mɛ aa tuu gbinni ʊ sıya tıyaŋ nɛ, a kyʊwalı
nal hʊ aa hɔŋ kuworikpasa hʊ tıyaŋ, nal hʊ aa we doŋ maakyiye buloŋ, a suri ba
kuworinyupugini hʊ biŋ kuworikpasa hʊ sıya tıyaŋ, aŋ kı yıı yııla a baa,
11 "Á Tıına abee á Wıısı, ʊ maga dı á kı kyʊwalı ı rɛ,
á kı dannı ı, a kı yırı ı feŋ,
Ɪ rɛ yaa Dee buloŋ Tıına. Ɪ rɛ taa kıŋ buloŋ,
Ɪ kyɛrı tıyaŋ nɛ ı ta ba, ba kaŋ mııbol."

5

Teŋkulii hʊ ba aa taara tɔ

1 Ɛɛ rɛ ka ŋ bıl na dı nal hʊ aa hɔŋ kuworikpasa hʊ tıyaŋ, dı ʊ kol teŋkulii ʊ noduu
noŋ tıyaŋ. Ba sabı kına we teŋ hʊ tıya abee ʊ hal buloŋ tıyaŋ, aŋ kpa kel taarı tɔ
teŋ hʊ leye bapɛ tıyaŋ.
2 Ɛɛ rɛ ŋ na malıkaduwo kıdıgı dı ʊ heele a kı pıyɛsı, "Kıbee rɛ maga ʊ aa sı wuwo
kaŋ kelni hʊ ba aa kaŋ taarı teŋkulii hʊ tɔ a tɔrı, aŋ suri teŋ hʊ?"
3 Amɛ nal buloŋ fa tuwo wıısıbee tıyaŋ, koo taŋha nyuu tıyaŋ koo taŋha memii
tıyaŋ a maga ʊ aa sı wuwo suri teŋ hʊ, a deŋ ʊ tıya.
4 Ŋ aa naa dı nal buloŋ tuwo a maga ʊ aa sı wuwo suri teŋ hʊ, koo a deŋ ʊ tıya
gɛɛ, ŋ wıı weliŋ.
5 Ɛɛ rɛ nıhıyası hʊ kıdıgı bası tıya ŋ a baa, "Ta kı wiye. Deŋ na! Nal hʊ ba aa yırı
Gyuda doho nala Naakyigi hʊ, Deviti nihii hʊ aa yaa nıbal, ʊ yuwo di rɛ, ɛɛwıya ʊ aa
wuwo ʊ tɔrı kelni hʊ bapɛ ba aa kaŋ taarı teŋ hʊ tɔ rɛ, aŋ suri ʊ.
6 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na Pebiye dı ʊ sıŋ kuworikpasa hʊ abee kıweye hʊ banaa abee
nıhıyası mɔlıya bee banaa hʊ tʊtʊʊ, a kıı gɛɛ anıı ba fa aa kpʊ ʊ. Ʊ fa kaŋ nyıŋdaası
bapɛ rɛ abee sıya bapɛ. Sıya hʊ bapɛ rɛ yaa Wiyesi Welii aa kaŋ de-iriŋma bapɛ hʊ
Wıısı aa taa ʊ ko tuu dʊnıya logiŋ kɛ buloŋ.
7 Ɛɛ rɛ Pebiye hʊ mʊ laa teŋ hʊ nal hʊ aa hɔŋ kuworikpasa hʊ nyuu noduu noŋ
tıyaŋ.
8 Ʊ aa laa teŋ hʊ, kıweye hʊ banaa abee nıhıyası mɔlıya abee banaa hʊ, ba buloŋ
tuu gbinni Pebiye hʊ sıya tıyaŋ. Nıhıyası mɔlıya bee banaa hʊ buloŋ kol konima
abee salma tahaŋbiisi rɛ. Salma tahaŋbiisi hʊ gyı suwo rɛ abee wısınaaŋ hʊ ba aa
nyɔgɔ tıya Wıısı. Wısınaaŋ no rɛ yaa Wıısı nala wıkyʊwalı.
9 Ɛɛ rɛ nıhıyası hʊ abee kıweye hʊ yıı yııfalıı a baa:
"Ɪ rɛ maga ı aa sı laa teŋkulii hʊ ba aa taarı tɔ,
a tɔrı kelni hʊ ba aa kaŋ taarı teŋ hʊ tɔ,

beewıya ba kpʊ ı rɛ, ı kpa ı kyal a yɔbɔ nihuwobisi a tıya Wıısı.
Nala hʊ ı aa yɔbɔ lıı nala irıŋ irıŋ bulonŋ tıyaŋ nɛ, a kı bası taanı irıŋ irıŋ, a we tɔnı irıŋ irıŋ abee taŋhası irıŋ irıŋ bulonŋ tıyaŋ.
10 I leŋ nala hʊ ı aa yɔbɔ yaa kuwori doho rɛ a yaa wıkyʊwal sılaala a tʊma kı tıya Wıısı.
Ba sı kı deŋ taŋha bulonŋ.”
11 Ɛɛ rɛ ŋ nıı malıkası aa pele tusi tusi aa sıŋ gol kuworikpasa hʊ abee kıweye hʊ abee nıhıyası hʊ dı ba aa yıı yııla ba kı gyıŋ,
12 a baa:
“Pebiye hʊ ba aa kpʊwa rɛ maga dı ʊ kaŋ dee.
Ʊ rɛ maga dı ʊ kaŋ dʊwa, abee wıgyʊŋ, abee dee kıŋ bulonŋ tıyaŋ.
Ʊ rɛ maga dı ʊ kaŋ feŋbal, dı nala kı dannı ʊ a kı kyʊwalı ʊ.”
13 Ɛɛ rɛ ka ŋ nıı kına hʊ bulonŋ aa we wıısıbee tıyaŋ, abee kına hʊ bulonŋ aa we dʊnıya tıyaŋ, abee kına hʊ aa we taŋha memii tıyaŋ, abee kına hʊ bulonŋ aa we mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ, abee kıŋ kɛ bulonŋ aa we donŋ dı ba aa yıı yııl a baa,
“Nal hʊ aa hɔŋ kuworikpasa hʊ tıyaŋ abee Pebiye hʊ,
ba aa rɛ maga dı á kı kyʊwalı ba, a kı tıya ba feŋ, a kı dannı ba.
Ba aa rɛ kaŋ dee kıŋ bulonŋ nyuu tıyaŋ, a kaŋ kı mʊ maakyiye bulonŋ.”
14 Ɛɛ rɛ kıweye hʊ banaa mɛ yaa amı kı we, ka nıhıyası mɔlıya bee banaa hʊ mɛ tuu gbinni a kyʊwalı ʊ.

6

Pebiye hʊ tɔrı kelni hʊ ba aa kaŋ taarı teŋkulii hʊ tɔ

1 Ɛɛ rɛ ŋ na dı Pebiye hʊ kaŋ kelni bapɛ hʊ laasıya kıŋ a kaŋ tɔrı. Nyɛ rɛ ŋ nıı dı kıweye hʊ banaa kıdıgı yıra, ʊ taal kıı gɛɛ anıı duwoŋ aa nɔsɔ, a baa “ko!”
2 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ, a na gyapʊlʊŋ. Nal hʊ aa gyına ʊ kol too, ka ba kpa kuworinyupugi tıya ʊ. Ɛɛ rɛ ʊ lıı mʊ anıı bayuwol aa yuwo kı di saŋa bulonŋ, dı ʊ yuwo yuwo a di ʊ dɔmɔ.
3 Ɛɛ rɛ Pebiye hʊ bıl kaŋ kelni hʊ kılıya tıına a kaŋ tɔrı. Doŋ nɛ ŋ bıl nıı dı kıweye hʊ banaa lıya tıına mɛ yıra a baa, “ko!”
4 Ɛɛ rɛ gyaagʊ kıdıgı mɛ ko lıı, a yaa gyafıyaŋ. Doŋ nɛ ba kpa dee tıya nal hʊ aa gyına ʊ, dı ʊ kaŋ yuwo ko dʊnıya, dı nala kı yuwo dɔmɔŋ a kı kpʊ dɔmɔŋ. Ba gyı kpaa takoobibal lɛ a tıya ʊ.
5 Ɛɛ rɛ Pebiye hʊ bıl kaŋ kelni hʊ kıtoo tıına a kaŋ tɔrı. Ɛɛ rɛ ŋ nıı dı kıweye hʊ too tıına mɛ yıra a baa, “Ko!” Ɛɛ rɛ ŋ deŋ, a na gyabiŋ. Nal hʊ aa gyına ʊ kol sanıya ʊ noŋ tıyaŋ.
6 Ɛɛ rɛ ŋ nıı wıı aa kıı gɛɛ anıı nal taal, a lıı kıweye hʊ banaa tʊtʊʊ tıyaŋ, a baa, “Ba sı yallı nasaarımıya kʊrʊba a maga baadee tʊŋtʊnnı kyɛpiliŋ tuno, ka dı ba yallı mıkʊrʊba boto mɛ a maga baadee tʊŋtʊnnı kyɛpiliŋ tuno. Amɛ ma ta kyogi nʊʊ bee sıŋ yalıı kɛ nyɛ.”
7 Ɛɛ rɛ Pebiye hʊ bıl kaŋ kelni kınaa tıına a kaŋ tɔrı. Ɛɛ rɛ ŋ nıı dı kıweye hʊ kınaa tıına mɛ yıra a baa, “ko!”
8 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na gyakɔŋ-kpılılı kıdıgı. Nal hʊ aa gyına ʊ feŋ nɛ yaa Sʊʊ, ka lalıyabee kı tıŋ ʊ hal. Ɛɛ rɛ Wıısı tıya ba dee dı ba kpa yuwo abee losi abee wııla abee ɔhɔ-kına a kpʊ nihuwobisi bulonŋ aa we dʊnıya ba aa kaŋ kpaa leye banaa lıdıgı tıyaŋ.
9 Pebiye hʊ aa kaŋ kelni hʊ kınɔɔ tıına a kaŋ tɔrı, ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na nala ba aa kpʊwa dʊŋsı dı ba we kogu hʊ ba aa kpaa wıısʊllı kına kı nyɔgɔ memii tıyaŋ. Nala no fa aa bası Wıısı wıya rɛ abee wıtıı aŋ bı bıla hal, ɛɛ rɛ tıŋ ba kpʊ ba.

10 Ɛɛ rɛ ba ŋmaa nyʊwa baŋ baŋ baŋ a baa, “Á Tɪɪna Wɪɪgyoribakɔɔ, Ɪ yaa Tɪpʊlʊŋ
Tɪɪna rɛ a kaŋ wɪtɪɪ mɛ, kyɛbee rɛ ɪ tɪɪ sɪ di dʊnɪya nala hʊ aa kpʊ ma sarɪya, a dɔgɪsɪ
ba?”
11 Ɛɛ rɛ Wɪɪsɪ kpa gapʊlʊŋ a tɪya ba kɪdɪgɪ buloŋ aŋ basɪ tɪya ba dɪ ba gyegili mʊhʊ
tʊlɪɪ, dɪ ba kpʊ ba tʊŋtʊnnɪ-dɔŋtɪŋsɪ abee ba nɪmmabalɪya hʊ badɔmɔŋ mɛ anɪɪ gɛɛ
ba aa kpʊʊ ba, a maga gɛɛ Wɪɪsɪ aa magɪlɪ biŋ.
12 Pebiye hʊ aa kaŋ kelni hʊ kɪdʊʊ tɪɪna a kaŋ tɔrɪ, ŋ na dɪ taŋha gyegile yʊga. Ɛɛ
rɛ wɪɪpɔsɪɪ buloŋ bil gɛɛ timm anɪɪ gabiŋyohi, pene buloŋ mɛ fɪyɛsɪ gɛɛ anɪɪ kyal.
13 Ka kyɪŋwʊlɪya lɪɪ wɪɪsɪnyuu a ko tuu kɪ tele taŋha anɪɪ puwoduwo aa kyɪrɪ
pil-huwoni kɪ lo taŋha gɛɛ.
14 Ɛɛ rɛ wɪɪsɪnyuu buloŋ nyʊgɪsɪ gɛɛ anɪɪ ba aa kaŋ wasa kulo kpa dɪgɪ dʊŋ. Dogiŋsi
abee fuwokpoŋiye buloŋ sii ba liweeliye tɪyaŋ.
15 Ɛɛ rɛ dʊnɪya kuworo, abee paalʊʊ didenne, abee laalyuwolhɪyasɪ, abee kɪna
tɪmma, abee nɪbala, abee nala buloŋ, yosi abee nala hʊ aa tɪŋ ba tɪɪma, ba buloŋ fá
gyʊʊ faŋa dogiŋsi bʊbʊʊsɪ abee bʊpagɪsɪ tɪyaŋ.
16 Aŋ kɪ yɪrɪ dogiŋsi hʊ abee bʊwa hʊ abaa, “Ma tele tɔ ma dɪ nal hʊ aa hɔŋ
kuworikpasa hʊ nyuu ta naa ma, dɪ Pebiye hʊ mɛ ta dɔgɪsɪ ma,
17 Beewɪya kyɛɛ hʊ ba aa sɪ daga ba baaŋ dʊnɪya nala nyuu tɪyaŋ pele rɛ. Nal
buloŋ tuwo aa sɪ wuwo sɪŋ ba sɪya.”

7

Wɪɪsɪ nala hʊ ba aa magɪla

1 Wɪya no buloŋ hal tɪyaŋ, ŋ bɪl na malɪkasɪ banaa dɪ ba sɪŋ taŋha logimo banaa
hʊ tɪyaŋ. Ba fa tɔɔ puwo aa lɪɪ dʊnɪya logimo hʊ banaa buloŋ nɛ, dɪ ʊ ta luro taŋha
tɪyaŋ koo mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ koo tɪya buloŋ tɪyaŋ.
2 Ɛɛ rɛ ka ŋ na malɪka kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪpɔsɪɪ dɪɪlaŋ a ko kɪ gyɪŋ wɪɪsɪnyuu, a kol
kɪŋ hʊ Wɪɪsɪ hʊ aa weye aa kaŋ magɪlɪ ʊ nala. Ɛɛ rɛ ʊ huwori yɪrɪ malɪkasɪ hʊ banaa
Wɪɪsɪ fa aa tɪya ba dee dɪ ba kyogi taŋha abee mpʊwɔnʊʊ hʊ,
3 a basɪ tɪya ba abaa, “Ma ha ta ko kyogi taŋha koo mpʊwɔnʊʊ koo tɪɪsɪ, see dɪ á
magɪlɪ á Tɪɪna Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna ba tilli tɪyaŋ a teŋ.”
4 Ɛɛ rɛ ba daga nala hʊ Wɪɪsɪ aa magɪla nyʊwa a tɪya ŋ. Ba yaa tusi kɔɔ abee tusi
mɔllɪ balɪya bee banaa rɛ (144,000). Nala no lɪɪ Iziral tɪmma bekyige fi bee balɪya hʊ
tɪyaŋ nɛ.
5-8 Nala tusi fi abee balɪya (12,000) rɛ ʊ magɪlɪ bekyige hʊ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ.
Bekyige fi bee balɪya rɛ nyɛ: Gyuda bekyigi nala 12,000 Rubiŋ bekyigi nala 12,000
Gaadi bekyigi nala 12,000 Asira bekyigi nala 12,000 Nafitali bekyigi nala 12,000
Manaasi bekyigi nala 12,000 Simiyɔŋ bekyigi nala 12,000 Levi bekyigi nala 12,000
Isaaka bekyigi nala 12,000 Zebulɔŋ bekyigi nala 12,000 Gyosɛfʊ bekyigi nala 12,000
Bɛngyamin bekyigi nala 12,000

Nɪgyamaa hʊ aa bɪ kaŋ dɪɪsɪɪ

9 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ŋ deŋ a na nɪgyamaa badɔmɔŋ nal buloŋ aa bɪ sɪ wuwo dɪɪsɪ. Ba
lɪɪ dʊnɪya logiŋ kɛ buloŋ nɛ a lɪɪ taŋhasɪ iriŋ iriŋ buloŋ, abee nihuwobisi doho iriŋ
iriŋ buloŋ tɪyaŋ, a kɪ basɪ taanɪ iriŋ iriŋ buloŋ. Ŋ na dɪ ba sɪŋ kuworikpasa hʊ abee
Pebiye hʊ sɪya tɪyaŋ, a laalɪ gapʊlʊŋdoliye doliye, a kol abɛɛ paaponni ba nosi tɪyaŋ.
10 Nɪgyamaa hʊ yaa kyagɪŋsɪ yʊga abaa, “Á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa hɔŋ kuworikpasa hʊ
nyuu abee Pebiye hʊ, ba aa rɛ laa ma ta.”
11 Ka malɪkasɪ hʊ buloŋ sɪŋ gol kuworikpasa hʊ abee nɪhɪyasɪ mɔlɪya bee banaa
hʊ abee kɪweye banaa hʊ. Ɛɛ rɛ malɪkasɪ hʊ aa tuu kyige pumpuŋ kuworikpasa hʊ
sɪya tɪyaŋ, a kyʊwalɪ Wɪɪsɪ

12 a baa, “Amı. Á Tıına Wıısı kaŋ dee rɛ abee wıgyʊŋ abee gaŋdarı. Ma leŋ dı á kı
danni ʊ, a kı kyʊwalı ʊ aŋgyʊwasʊ, a kı kpa ʊ yohuŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.
Amı.”
13 Ɛɛ rɛ nıhıyası hʊ kıdıgı pıyɛsı ŋ a baa, “Kıbeema rɛ laalı gapʊlʊŋdoliye hʊ gɛɛ,
lee rɛ ba lıı?”
14 Ɛɛ rɛ ŋ bası tıya ʊ a baa, “Ɲ nıhıyawʊ, Ɪ rɛ gyıma.” Ɛɛ rɛ ʊ bası tıya ŋ a baa,
“Nala no rɛ Wıısı lıı tʊwarıbal hʊ tıyaŋ. Ba aa rɛ sası ba gannı Pebiye hʊ kyal tıyaŋ,
ba lıı peretete.
15 Ɛɛ rɛ tıŋ ba sıŋ Wıısı kuworikpasa hʊ sıya tıyaŋ, a tʊma kı tıya ʊ kyɛɛ bee ʊ
nyʊwa buloŋ ʊ Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ. Nal hʊ aa hɔŋ kuworikpasa hʊ tıyaŋ nɛ
sı we ba lee a kı pɔ ba.
16 Losi bıl bı sı kaŋ ba, nıınyʊwası mɛ bı sı kaŋ ba, wıınʊŋ bıl bı sı nyɔgı ba, nʊŋ
mɛ bıl bı sı kaŋ ba.
17 Wıı buloŋ bıl bı sı yaa ba, beewıya Pebiye hʊ aa sıŋ Wıısı kuworikpasa hʊ sıya
rɛ sı kı deŋ ba nyuu tıyaŋ, anıı pedaal aa kı deŋ ʊ piyese nyuu gɛɛ. Ʊ rɛ sı kaŋ ba
mʊ nıipaala lee, nıı hʊ aa tıya mııbol. Wıısı mɛ sı tıigı ba sınııl buloŋ ta.”

8

Pebiye hʊ kaŋ kelni hʊ kateŋsi tɔrı

1 Saŋa hʊ Pebiye hʊ aa kaŋ kelni bapɛ hʊ ba aa kaŋ taarı teŋkulii hʊ tɔ kateŋsi
tɔrı, wıısıbee buloŋ yaa sırıtıtı a pele miŋti mɔlıya abee fi.
2 Ɛɛ rɛ ka ŋ na malıkası hʊ bapɛ aa sıŋ Wıısı sıya tıyaŋ. Doŋ nɛ ba kpa kabıla
bapɛ tıya ba.
3 Malıka kıdıgı mɛ ko sıŋ kogu hʊ logiŋ, a kol salma tahana hʊ ba aa kpaa wısınaaŋ
we a nyɔgɔ kı tıya Wıısı. Ɛɛ rɛ ba kpa wısınaaŋ yʊga tıya ʊ, dı ʊ kpa pɛ Wıısı nala
wııkyʊwalı tıyaŋ a nyɔgɔ tıya Wıısı. Ʊ sı nyɔgı ba salma kogu hʊ aa sıŋ kuworikpasa
hʊ sıya tıyaŋ nyuu.
4 Ɛɛ rɛ wısınaaŋ hʊ nyʊwɔsı abee Wıısı nala wııkyʊwalı lıı malıka hʊ noŋ tıyaŋ
a mʊ Wıısı lee.
5 Doŋ nɛ malıka hʊ kyaanı diŋ kogu hʊ nyuu tıyaŋ a su salma tahana hʊ a kpa
yuwo ʊ ko tuu taŋha. Ɛɛ rɛ duwoŋ kı nɔsı, a kı lıgısı, ka taŋha kı gyigili.

Malıkası hʊ mʊʊ kabıla hʊ

6 Ɛɛ rɛ malıkası hʊ bapɛ aa kaŋ kabıla bapɛ hʊ yaa siri dı ba mʊʊ kabıla hʊ.
7 Malıka-buŋbuŋ tıına hʊ mʊʊ ʊ kabıl. Ɛɛ rɛ ba kpa duwoŋbʊwa abee diŋ aa
guwosi kyal tıyaŋ a yuwo lo taŋha. Ɛɛ rɛ taŋha nyuu buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto
a kaŋ lıdıgı lıı buloŋ di diŋ, taŋha nyuu tıısı buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ
lıdıgı lıı buloŋ mɛ di diŋ, taŋha nyuu ɔfıyɛla buloŋ mɛ di diŋ.
8 Ɛɛ rɛ malıka-lıya hʊ tıına mɛ mʊʊ ʊ kabıl. Doŋ nɛ ba kpa kıŋ aa kıı gɛɛ anıı
dogiŋbal aa di diŋ a yuwo we mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ.
9 Ɛɛ rɛ mpʊwɔnʊʊ buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı buloŋ bırımı
kyal. Kıwiyesiye buloŋ aa we mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı
lıı buloŋ mɛ sʊba. Nııduworibori sı iriŋ buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı
lıı buloŋ mɛ kyogi.
10 Ɛɛ rɛ malıka-too hʊ tıına mɛ mʊʊ ʊ kabıl. Doŋ nɛ kyıŋwʊlbal kıdıgı lıı
wıısınyuu, a kı di gɛɛ anıı fıŋtına, a ko tuu tele fuwoni abee bulli buloŋ ba aa kaŋ
kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı tıyaŋ.
11 Kyıŋwʊlıı hʊ feŋ nɛ yaa Kıhaa. Ʊ aa hayɛ wıya, nıırı hʊ tıyaŋ ʊ aa tele hʊ mɛ
hayɛ, nıgyamaa yʊga aa nyʊwa nıı hʊ sʊba akuu nıı hʊ aa hayɛ wıya.
12 Ɛɛ rɛ malıka-naa hʊ tıına mɛ mʊʊ ʊ kabıl. Ɛɛ rɛ ba ŋmaa wıipɔsıı abee pene
abee kyıŋwʊlıya ba aa kaŋ ba kıdıgı buloŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı. Ɛɛ rɛ

ba kıdıgı buloŋ pʊlʊŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı buloŋ nyʊgısı. Ɛɛ rɛ pʊlʊŋ bıl tuwo sıgballıya ba kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı tıyaŋ, a bıl tuwo tebine mɛ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı tıyaŋ.

13 Ɛɛ rɛ ŋ deŋ a na kakyuu dı ʊ aa gyaarı wıısınyuu tıyaŋ ka ŋ nıı dı ʊ nɔsɔ yʊga abaa, “Owu, Tʊwara! Tʊwara! Tʊwara! Nala hʊ aa we taŋha nyuu tıyaŋ sı na tʊwara saŋa hʊ malıka-kaalıya hʊ boto aa sı mʊʊ ba kabıla.”

9

1 Ɛɛ rɛ malıka-nɔɔ hʊ tıına mɛ mʊʊ ʊ kabıl. Doŋ nɛ ŋ na kyıŋwʊlıı dı ʊ lıı wıısınyuu a ko tuu tele taŋha. Ba kpa bootogiluŋii hʊ aa bı kaŋ lıtenii saafııbii a tıya ʊ.

2 Ɛɛ rɛ ʊ kaŋ bootogiluŋii hʊ nyʊwa suri, nyʊwɔsı lıı bootogiluŋii hʊ tıyaŋ a kıı gɛɛ anıı diŋbal nyʊwɔsı, a tɔ pʊlʊŋ abee wıısınyuu buloŋ, ba bil.

3 Ɛɛ rɛ hʊwa lıı nyʊwɔsı hʊ tıyaŋ a ko tuu taŋha. Ba leŋ ba wuwo kı dʊŋ nala gɛɛ anıı nʊʊŋsı.

4 Ba bı tıya ba ŋmanıı dı ba kyogi ɔhɔ koo tıısı koo kına hʊ aa nyʊʊ taŋha tıyaŋ. Amɛ ba tıya ba ŋmanıı rɛ dı ba bɔŋsı nal hʊ buloŋ aa bı kaŋ Wıısı magıl ʊ tile tıyaŋ.

5 Ba bı tıya hʊwa hʊ ŋmanıı dı ba kpʊ nala no, amɛ dı ba dɔgısı ba peŋsi bɔnɔŋ. Tʊwara hʊ ba aa naa ʊ kıı gɛɛ rɛ nʊʊma aa dʊŋ nal ʊ kı wıı gɛɛ.

6 Haŋ saŋa hʊ tıyaŋ, nala sı kı kyɛ dı ba sʊba, amɛ ba bı sı wuwo sʊba. Ba sı kyo dı ba sʊba ka dı sʊʊ fá nyʊgısı ba sıya tıyaŋ.

7 Hʊwa hʊ fa kıı gɛɛ anıı gyaaga ba aa kpıyɛra dı ba kaŋ mʊ yuwo. Ba kyige kına aa kıı gɛɛ anıı salma nyupugini rɛ, ka ba sıya mɔgı mɛ kıı gɛɛ nihuwobisi sıya.

8 Ba nyupʊna mɛ gyı kıı gɛɛ anıı haaŋ nyupʊna. Ba nyıŋa mɛ kıı gɛɛ anıı naakyigi nyıŋa.

9 Kına badɔmɔŋ gyı tɔɔ ba bembiye rɛ a kıı gɛɛ anıı hɔgı ba aa kpa tɔ bembii a kaŋ kı yuwo yuwo. Ba kıŋkanıya mɛ kı yaa kyagıŋsı anıı gyagyamaa aa tarı torukusi a fá kı mʊ yuwo.

10 Ba gyı kaŋ gyosi bee fıllı rɛ anıı nʊʊŋsı. Dee hʊ buloŋ ba fa aa kana dı ba kaŋ dɔgısı nala peŋsi bɔnɔŋ hʊ buloŋ, ʊ fa we ba gyosi no tıyaŋ nɛ.

11 Malıka hʊ fa aa kol bootogiluŋii hʊ saafııbii hʊ rɛ fa yaa ba kuwori. Gyuuma taal tıyaŋ ba aa yırı ʊ Abadaŋ. Giriki tımma taal tıyaŋ mɛ, ba aa yırı ʊ Apɔliyɔŋ nɛ. (Feŋ no memii rɛ yaa Nal hʊ aa kyogi kyogisi)

12 Laasıya tʊwara hʊ ba aa sı na ʊ lıtenii rɛ nyɛ. Amɛ tʊwarası balıya rɛ ha kaa.

13 Ɛɛ rɛ malıka-dʊʊ hʊ tıına mɛ mʊʊ ʊ kabıl. Doŋ nɛ ŋ nıı taal dı ʊ lıı salma kogu hʊ aa sıŋ Wıısı sıya logimo banaa hʊ tıyaŋ.

14 Ɛɛ rɛ taal hʊ bası tıya malıka-dʊʊ hʊ tıına hʊ aa kol kabıl hʊ a baa, “Puri malıkası hʊ banaa hʊ ba aa vʊwa biŋ Yufireti fuwobal hʊ tıyaŋ a ta.”

15 Ba fa vʊwa ba biŋ nɛ a yaa siri gbala kyɛɛ no abee pene no abee bına no ba aa puri ba ta dı ba kpʊ dʊnıya nala buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto a kaŋ lıdıgı lıı.

16 Ɛɛ rɛ ba daga bayuwolo hʊ aa gyıŋ gyaaga hʊ nyʊwa tıya ŋ. Ba fa pele nala tusi tusi kɔɔsı balıya (200,000,000).

17 Ŋ aa naa gyaaga hʊ abee nala hʊ aa gyıŋ ba anıı duwoso tıyaŋ, nyɛ rɛ ba kıı: Hɔgını hʊ gyagyınna hʊ aa kpa tɔ ba bembiye badɔmɔŋ fıyɛsa gɛɛ rɛ anıı diŋ, badɔmɔŋ mɛ bil gɛɛ anıı saŋsaŋbiniye badɔmɔŋ mɛ yaa sumuŋ gɛɛ anıı gyırıbʊyı. Gyaaga hʊ nyuni kıı gɛɛ anıı naakyige nyuni. Ɛɛ rɛ ka diŋ abee nyʊwɔsı abee gyırıbʊyı kı lıı ba nyʊʊsı tıyaŋ.

18 Balo-kına no boto rɛ kpʊʊ nihuwobisi doho nala buloŋ ba aa kaŋ kpaa leye boto lıdıgı hʊ. Ba aa rɛ nyɛ: Diŋ abee nyʊwɔsı abee gyırıbʊyı hʊ aa lıı gyaaga hʊ nyʊʊsı tıyaŋ.

19 Gyaaga hʋ dee buloŋ fa we ba nyʋʋsɪ abee ba gyosi tɪyaŋ nɛ. Ba gyosi gyɪ kɪɪ
gɛɛ rɛ anɪɪ dʋma, a kaŋ nyuni. Kɪna no rɛ ba kaŋ kɪ bɔŋsɪ nala.
20 Dʋnɪya nɪkaalɪya hʋ baloo no aa bɪ kpʋwa, ba mɛ ha bɪ leŋ kɪna hʋ ba tɪɪ aa
mara a kɪ kpaarɪ. Ba ha aa tɪŋ gyɪŋbɔmɔ hal lɛ a kɪ marɪ vʋga ba aa kpaa salma koo
kpana koo kɔlɪɪ koo bʋwa koo daasɪ a marɪ. Vʋga no bee na, ba bee nɪɪ wɪya, a bɪ
wuwo kɪ vala mɛ.
21 Nala no bɪ bɪrɪmɪ ba hakɪllɪ a lɪɪ nala kpʋyɪ, abee hɪrʋ abee sɔŋsɔŋ abee gaal
hʋ tɪyaŋ ba aa we.

10

Malɪka hʋ aa kol teŋbiye hʋ ba aa kaŋ kulo

1 Ɛɛ rɛ ka ŋ bɪl na malɪkaduwo kɪdɪgɪ dɪ ʋ lɪɪ wɪɪsɪbee a ko tuu. Taala tɔ ʋ buloŋ gɛɛ
anɪɪ ʋ aa laalɪ gadolii, ka dosiye baarɪ ʋ nyuu. Ʋ sɪya mɔgɪ kɪ tʋla gɛɛ anɪɪ wɪɪpɔsɪɪ.
Ʋ naasɪ mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ diŋpʋwala.
2 Ka ʋ kol teŋbiye aa suro ʋ noŋ tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ʋ kpa ʋ noduu naaŋ a dɔbɔ mpʋwɔnʋʋ
nyuu tɪyaŋ, a kpa ʋ nogɔbɔ naaŋ mɛ a sɪgɪ taŋha.
3 Ɛɛ rɛ ʋ nɔsɪ yʋga anɪɪ naakyigi aa gerise gɛɛ. Ʋ aa nɔsɔ gɛɛ, duwoŋ mɛ laa nɔsɪ
bʋpɛ.
4 Ɛɛ rɛ ŋ fa kɪ kyɛ dɪ ŋ sabɪ wɪya hʋ duwoŋ hʋ aa nɔsɔ bʋpɛ hʋ a basɪ. Doŋ nɛ ŋ
nɪɪ taal dɪ ʋ lɪɪ wɪɪsɪnyuu a basɪ tɪya ŋ a baa, “Leŋ dɪ wɪya hʋ duwoŋ hʋ aa nɔsɔ
basɪ we ɪ nyuu tɪyaŋ. Ta saba biŋ.”
5 Ɛɛ rɛ ka ŋ na malɪka hʋ, nal hʋ naadɪgɪ aa sɪŋ mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ, ka kɪdɪgɪ mɛ sɪŋ
taŋhahɪlɪɪ tɪyaŋ, dɪ ʋ kaŋ ʋ noduu noŋ a yɪya wɪɪsɪnyuu.
6 Ɛɛ rɛ ʋ ŋmɪyɛsɪ nal hʋ aa we doŋ a kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ, nal hʋ aa taa
wɪɪsɪnyuu abee kɪna hʋ buloŋ aa we wɪɪsɪnyuu, abee taŋha abee kɪna hʋ buloŋ aa
we doŋ, abee mpʋwɔnʋʋ abee kɪna buloŋ aa we ʋ tɪyaŋ. Ʋ ŋmɪyɛsa rɛ a baa, “Wɪɪsɪ
bɪl bɪ sɪ gyegili bee wɪɪ hʋ ʋ aa kyɛ dɪ ʋ yaa.”
7 Amɛ kyɛɛ hʋ malɪka-pɛɛ hʋ tɪɪna aa sɪ ko mʋʋ ʋ kabɪl, Wɪɪsɪ sɪ leŋ dɪ ʋ bampaga
hʋ aa yaa wɪfaŋɪya hʋ buloŋ yaa anɪɪ gɛɛ ʋ gyɪ aa basɪ tɪya ʋ tʋŋtʋnna Wɪɪsɪ tɪŋdaala
hʋ.
8 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl nɪɪ taal hʋ tɪɪ aa lɪɪ wɪɪsɪnyuu dɪ ʋ basɪ tɪya ŋ a baa, “Mʋ laa teŋbiye hʋ
aa suro malɪka hʋ noŋ tɪyaŋ, malɪka hʋ naadɪgɪ aa sɪŋ mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ, ka kɪdɪgɪ
mɛ sɪŋ taŋha tɪyaŋ hʋ.”
9 Ɛɛ rɛ ŋ mʋ malɪka hʋ lee a sʋla ʋ dɪ ʋ kpa teŋbiye hʋ tɪya ŋ. Ɛɛ rɛ ʋ basɪ tɪya ŋ
abaa “Laa kyaŋ! Ʋ sɪ leŋ dɪ ɪ fuu nyagɪmɪ, amɛ ɪ nyʋwa tɪyaŋ kɛ, ʋ sʋma anɪɪ tʋʋ.”
10 Ɛɛ rɛ ŋ laa teŋbiye hʋ malɪka hʋ noŋ tɪyaŋ a kpa kyaŋ. Ʋ sʋma anɪɪ tʋʋ ŋ nyʋwa
tɪyaŋ, amɛ ʋ aa tuu ŋ fuu teŋ, ŋ fuu buloŋ nyagɪmɪ.
11 Ɛɛ rɛ ba basɪ tɪya ŋ a baa, “Ʋ maga dɪ ɪ bɪl basɪ Wɪɪsɪ wɪya rɛ Wiyesi Welii hʋ
dee tɪyaŋ a mʋ kɪ tile nihuwobisi iriŋ iriŋ buloŋ tɪyaŋ, abee paalʋʋ iriŋ iriŋ buloŋ
nala, abee nala aa basɪ taanɪ iriŋ iriŋ buloŋ, abee kuworo iriŋ iriŋ buloŋ tɪyaŋ.”

11

Wɪɪsɪ daŋsɪya tɪmma hʋ balɪya

1 Ɛɛ rɛ ba kpa daamagɪsɪɪ aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ daatɪgɪɪ a tɪya ŋ, aŋ basɪ tɪya ŋ a baa, “Sii
mʋ magɪsɪ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ abee kogu hʋ aa we ʋ tɪyaŋ, aŋ dɪɪsɪ nala hʋ buloŋ
aa kyʋwalɪ Wɪɪsɪ doŋ,
2 amɛ ta magɪsɪ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ gyaŋwuwo kɛ, beewɪya ba kpaa doŋ tɪya nala
hʋ aa bɪ yaa Gyuuma rɛ. Ba sɪ ŋmaa ʋ gyebiye lo, a fɪrɪgɪ Wɪɪsɪ tɔbal hʋ peŋsi
mɔllɪbalɪya abee balɪya.

3 Ŋ sı tıya ŋ daŋsıya tımma balıya hʊ dee dı ba bası wıya Wiyesi Welii hʊ dee
tıyaŋ. Ba sı laalı loganni aŋ heeli bası wıı hʊ ŋ aa kpaa tıya ba haŋ kyɛyɛ tusi bee
kɔɔsıbalıya bee mɔllı boto hʊ tıyaŋ."
4 Daŋsıya tımma no balıya rɛ yaa Olivi tıısı hʊ balıya abee fıŋtıŋdaası hʊ balıya
aa sıŋ á Tıına Wıısı, nal hʊ aa tıŋ taŋha, sıya tıyaŋ.
5 Dı ba dɔŋ buloŋ nɛ ko kı kyɛ dı ʊ yaa ba wıbɔŋ diŋ aa lıı ba nyʊʊsı tıyaŋ nɛ a di
tıına. Nyɛ rɛ ba aa kpʊ nal hʊ buloŋ aa kyɛ dı ʊ yaa ba wıbɔŋ.
6 Nala no kaŋ dee rɛ ba aa sı wuwo kile duwoŋ dı ʊ ta nıya kyɛyɛ hʊ ba aa kyɛ dı
ba bası Wıısı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ, a bıl kaŋ dee mɛ ba aa sı wuwo leŋ dı
nıı buloŋ bırımı kyal. Ba sı wuwo leŋ dı baloo iriŋ buloŋ gyʊʊ dʊnıya nala, saŋa kɛ
buloŋ ba aa kyɛ.
7 Dı ba aa rɛ ko bası wıya hʊ Wıısı aa kpaa tıya ba teŋ, ɔhɔ-kıŋ hʊ aa lıı bootogiluŋii
hʊ aa bı kaŋ lıtenii tıyaŋ ko kı lıı, ʊ sı ko yuwo di ba a kpʊ ba.
8 Ba sı vıya ba teŋbiye ta dı ba pıŋ haŋ tɔbal hʊ dimbee tıyaŋ, tɔbal hʊ tıyaŋ ba
aa kpaası ba tıına daagarıı hʊ tıyaŋ. Ba kaŋ tɔbal no kı yırı Sodɔm koo Igyipiti rɛ.
9 Nihuwobisi doho iriŋ iriŋ buloŋ nala, aa bası taanı iriŋ iriŋ buloŋ, a lıı paalʊʊ
iriŋ iriŋ, ba buloŋ sı deŋ ba kısʊʊnı kyɛyɛ boto abee kyalıı. Ba bı sı laa nyʊwa dı ba
paa ba hogo.
10 Dʊnıya nala tenni sı fıyɛlı akuu ba aa kpʊʊ nala no balıya wıya. Ba sı kı gbıyalı,
a kı gbıllı dɔmɔŋ, a yaa bɔnyɛ wıya kı tıya dɔmɔŋ, beewıya Wıısı tıŋdaala no balıya
fa kaŋ dʊnıya nala bagına tıyaŋ nɛ.
11 Amɛ kyɛyɛ boto abee faŋ kyɛɛ Wıısı mııgı tıya nala no balıya mııbol lɛ, ba sii
sıŋ ba naası tıyaŋ. Nala hʊ buloŋ aa naa ba, kambıŋ kaŋ ba weliŋ.
12 Ɛɛ rɛ ba nıı taal dı ʊ lıı wıısıbee a bası tıya nala hʊ balıya a baa, "Ma ko gyıŋ
daha." Ʊ aa bası gɛɛ teŋ, ba gyʊʊ taal tıyaŋ a gyıŋ wıısıbee. Ba dɔmɔ kı deŋ ba ka
ba kı gyıŋ.
13 Haŋ saŋa hʊ tıı tıyaŋ taŋha gyigili yʊga. Tɔbal hʊ dıısı buloŋ ba aa kaŋ kpaa
leye fi a lıı lıdıgı tele, a kpʊ nala tusi bapɛ. Ɛɛ rɛ kambıŋ kaŋ nıkaalıya hʊ, ba dannı
Wıısı aa we wıısıbee tıyaŋ.
14 Tʊwarılıya hʊ lıtenii rɛ gɛɛ, too hʊ tıına mɛ bı sı pıısı aŋ tıŋa.

Malıka-pɛɛ hʊ tıına mɛ mʊʊ ʊ kabıl

15 Ɛɛ rɛ malıka-pɛɛ hʊ tıına mɛ mʊʊ ʊ kabıl. Doŋ nɛ ŋ nıı taabala dı ba aa bası
wıya wıısıbee tıyaŋ a baa,
"Nyɛ kɛ á Tıına Wıısı abee ʊ nal hʊ ʊ aa lıya dı ʊ ko laa dʊnıya nala ta,
ba laa dʊnıya buloŋ tıŋa rɛ a kı deŋ,
Á Tıına Wıısı sı di koro dʊnıya tıyaŋ
a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ."
16 Ɛɛ rɛ nıhıyası mɔlıya abee banaa hʊ aa hɔŋ ba kuworikpasını nyuu Wıısı sıya
tıyaŋ, ba buloŋ tuu kyige pumpuŋ a kyʊwalı Wıısı a baa,
17 "Á aa kyʊwalı á Tıına Wıısı, Gyoribaŋa Bakɔɔ, aŋgyʊwasʊ rɛ,
I rɛ yaa nal hʊ fa aa we doŋ faafaa buloŋ abee nal hʊ ha aa we doŋ gyınaŋ.
Beewıya, ı kpaa ı debal,
a piili a kı deŋ dʊnıya rɛ.
18 Dʊnıya nala hʊ aa bı gyıma ı fa naa baaŋ a beel-ı rɛ.
Amɛ saŋa hʊ ı baaŋ mɛ aa sı sii ba nyuu tıyaŋ pele rɛ,
ka saŋa hʊ tıı ı aa sı di nala hʊ aa sʊba sarıya mɛ pele rɛ,
saŋa hʊ ı aa sı tuŋ ı nala mɛ pele rɛ.
ı sı tuŋ ı tʊŋtʊnna nala hʊ aa bası ı wıya Wiyesi Welii hʊ dee tıyaŋ,
abee ı nala buloŋ, nala hʊ aa fá ı, nıbala abee nıbiisi buloŋ,

Saŋa hʋ ɪ aa sɪ kyogi nala hʋ aa kyogi dʋnɪya mɛ pele rɛ.”
19 Ɛɛ rɛ ba kaŋ Wɪɪkyʋwaldɪɪbal hʋ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ boro suri, ŋ na daga hʋ
aa yaa Wɪɪsɪ bee ʋ nala nyʋwa hʋ magɪl doŋ. Ɛɛ rɛ duwoŋ kɪ lɪgɪsɪ lee buloŋ, ka
duwoŋ kɪ nɔsɪ kpanana kpanana. Taŋha gyigili, ka duwoŋbʋwa ko tuu kɪ tele taŋha
yʋga yʋga.

12

Haaŋ hʋ abee parinyeŋŋi hʋ

1 Ɛɛ rɛ kɪkperibalbal kɪdɪgɪ ko lɪɪ wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ. Ʋ yaa haaŋ nɛ a vʋwa wɪɪpɔsɪɪ
anɪɪ gal, ka pene mɛ we ʋ naasɪ memii, aŋ kyige kuworinyupugi ba aa kaŋ kyɪŋwʋlɪya
fi abee balɪya marɪ.
2 Haaŋ hʋ fa kaŋ luwol lɛ, luwol hʋ kɪ wɪɪ, ʋ kɪ kyɛ dɪ ʋ lʋla, a kɪ wɪɪ baŋbaŋ.
3 Ɛɛ rɛ kɪkperii kɪdɪgɪ mɛ bɪl ko lɪɪ wɪɪsɪnyuu tɪyaŋ, a kɪɪ gɛɛ anɪɪ
parinyeŋŋifiyaŋbalbal, aŋ kaŋ nyuni bapɛ abee nyɪŋdaasɪ fi, aŋ kyige ku-
worinyupugi nyuni bapɛ hʋ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ.
4 Ɛɛ rɛ ʋ kaŋ ʋ gyoho gbaa wɪɪsɪnyuu kyɪŋwʋlɪya ba aa kaŋ kpaa leye boto lɪdɪgɪ,
ba ko tuu tele taŋha. Aŋka parinyeŋŋi hʋ mʋ sɪŋ haaŋ hʋ fa aa kyɛ dɪ ʋ lʋla hʋ sɪya
a gbala, dɪ ʋ lʋla dɪ ʋ kpa biye hʋ kyaŋ haŋ lagɪlagɪbiye hʋ.
5 Ɛɛ rɛ haaŋ hʋ lʋl boyoŋbiye, nal hʋ aa sɪ kɪ deŋ dʋnɪya nala buloŋ abee hɔgɪ-
kpaasa. Ɛɛ rɛ ba kaŋ biye hʋ fasɪ gyɪŋ mʋ tɪya Wɪɪsɪ ʋ kuworikpasa hʋ tɪyaŋ,
6 aŋka haaŋ hʋ fá gyʋʋ pogo, lee hʋ Wɪɪsɪ aa mara bine ʋ. Ʋ we doŋ ba kɪ deŋ ʋ
nyuu tɪyaŋ kyɛyɛ tusi abee kɔɔsɪbalɪya abee mɔllɪboto.
7 Saŋa no tɪyaŋ, yuwo gyɪ sii wɪɪsɪbee tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ malɪkahɪyawʋ Maakɪl bee ʋ
malɪkadɔŋtɪŋsɪ abee parinyeŋŋi hʋ bee ʋ hatɪnna kaŋ yuwo sɪgɪ.
8 Maakɪl bee ʋ noŋ nala hʋ yuwo di parinyeŋŋi hʋ bee ʋ hatɪnna. Ɛɛ rɛ ba kil
parinyeŋŋi hʋ bee ʋ hatɪnna ta ba lɪɪ wɪɪsɪbee tɪyaŋ.
9 Ɛɛ rɛ ba kpa parinyeŋŋibal hʋ bee ʋ hatɪnna hʋ buloŋ a yuwo ta ba lɪɪ wɪɪsɪbee
a ko tuu taŋha. Ʋ rɛ yaa Dʋŋ hʋ aa we doŋ faafaa buloŋ ba kɪ yɪrɪ Feŋkyogil koo
Sɪtaanɪ. Ʋ rɛ aa mʋrɪ dʋnɪya nala buloŋ.
10 Ɛɛ rɛ ka ŋ bɪl nɪɪ taabal kɪdɪgɪ wɪɪsɪbee tɪyaŋ dɪ ʋ baa, “Saŋa hʋ Wɪɪsɪ aa sɪ laa
nala ta pele rɛ. Saŋa no tɪyaŋ, Wɪɪsɪ daga ʋ dee abee ʋ koro rɛ. Krisita, laataal hʋ
Wɪɪsɪ aa lɪya dɪ ʋ laa dʋnɪya nala ta mɛ daga anɪɪ ʋ kaŋ dee dʋnɪya nala buloŋ nyuu
tɪyaŋ nɛ, beewɪya nal hʋ aa kpaa kyogisi kɪ tɪya á nɪmmabalɪya hʋ Wɪɪsɪ sɪya wɪɪhaa
abee tebine buloŋ hʋ, ba kpa ʋ yuwo ta rɛ.
11 Wɪɪsɪ Pebiye hʋ kyal abee Wɪɪsɪ wɪya hʋ á nɪmmabalɪya hʋ aa basɪ, ba aa rɛ
ba kpa yuwo di Sɪtaanɪ. Ba mɪɪbol wɪya gyɪ bɪ kyɪl ba yʋga, ba gyɪ yaa siri rɛ dɪ ba
sʋba.
12 Ɛɛ wɪya, ma nala hʋ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, ma leŋ dɪ ma tenni fɪyɛlɪ. Amɛ ma
nala hʋ bee kɪna hʋ aa we taŋha nyuu tɪyaŋ abee mpʋwɔnʋʋ tɪyaŋ, baloo sɪ gyʋʋ
ma beewɪya Sɪtaanɪ ko tuu ma lee rɛ a kɪ na baaŋ weliŋ, beewɪya ʋ gyɪma anɪɪ ʋ bɪl
bɪ sɪ pɪɪsɪ, ka dɪ ba laa ʋ dee.”
13 Parinyeŋŋi hʋ aa naa dɪ ba kpa ʋ yuwo ta ʋ ko tuu taŋha gɛɛ, ɛɛ rɛ ʋ kile tɪŋ
haaŋ hʋ aa lʋl boyoŋbiye hʋ hal.
14 Ɛɛ rɛ ba kpa kakyuubal kɪŋkanɪya tɪya haaŋ hʋ, dɪ ʋ wuwo gyaarɪ a gyʋʋ pogo
a mʋ lee hʋ Wɪɪsɪ aa mara bine ʋ dɪ parinyeŋŋi hʋ ta wuwo dige ʋ. Doŋ nɛ ʋ we ba
kɪ deŋ ʋ nyuu bɪsɪ boto abee faŋ.
15 Ɛɛ rɛ parinyeŋŋi hʋ pʋʋsɪ nɪɪ lɪɪ ʋ nyʋwa tɪyaŋ gɛɛ anɪɪ fuwo, a kile tɪŋ haaŋ hʋ
hal dɪ ʋ pallɪ kpa ʋ.
16 Amɛ taŋhahɪlɪɪ pɛ haaŋ hʋ tɪyaŋ a lɔgɔ suri a kpa nɪɪ hʋ aa lɪɪ parinyeŋŋi hʋ
nyʋwa tɪyaŋ buloŋ a nyʋwa.

17 Ɛɛ rɛ parinyeŋŋi hʊ na baaŋ haaŋ hʊ nyuu tɪyaŋ a lɪɪ mʊ dɪ ʊ kaŋ haaŋ hʊ doho nɪkaalɪya a yuwo yuwo. Nala no rɛ yaa nala hʊ aa tɪŋ Wɪɪsɪ nyʊwa, aŋ kaŋ wɪya hʊ Yesu aa daga ba abee wɪtɪɪ. Ɛɛ rɛ parinyeŋŋi hʊ mʊ sɪŋ mpʊwɔnʊʊ nyʊwa tɪyaŋ.

13

Ɔhɔ-kɪna hʊ balɪya

1 Ɛɛ rɛ ŋ na ɔhɔ-kɪŋ kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ a ko lɪɪ, a kaŋ nyuni bapɛ abee nyɪŋdaasɪ fi, a fa kyige kuworinyupugi ʊ nyɪŋdaasɪ fi hʊ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ. Feŋ hʊ ʊ fa aa kana ʊ nyuni hʊ kɪdɪgɪ buloŋ tɪyaŋ fa aa tʊʊsɪ Wɪɪsɪ rɛ.

2 Ɔhɔ-kɪŋ hʊ ŋ fa aa naa kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ kpeyi, aŋka ʊ naasɪ kɪɪ gɛɛ anɪɪ nambugo naasɪ, ʊ nyʊwa mɛ kɪɪ gɛɛ anɪɪ naakyigi nyʊwa. Ɛɛ rɛ kɪŋ hʊ aa kɪɪ parinyeŋŋi hʊ kpa ʊ debal hʊ abee ʊ kuworikpasa hʊ a tɪya ɔhɔ-kɪŋ no.

3 Ʊ kɪɪ gɛɛ anɪɪ ɔhɔ-kɪŋ hʊ nyuni bapɛ hʊ kɪdɪgɪ gyɪ aa kaŋ dʊgʊlɪbal anɪɪ ba aa ŋmana ʊ bɔŋsɪ tɪya sʊʊ, ka dʊgʊlɪɪ waa. Dʊnɪya nala buloŋ nyʊʊsɪ gyɪ fɪyɛlɪ ʊ wɪya ba sii tɪŋa ʊ hal.

4 Ɛɛ rɛ ba buloŋ tuu gbinni kyʊwalɪ parinyeŋŋi hʊ akuu ʊ aa kpaa ʊ dee tɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ wɪya. Ka ba bɪl kyʊwalɪ ɔhɔ-kɪŋ hʊ, aŋ baa, “Kɪbee rɛ kaŋ dee anɪɪ ɔhɔ-kɪŋ no? Kɪbee rɛ sɪ wuwo kana ʊ kaa kaasɪ?”

5 Ɛɛ rɛ ba tɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ ŋmanɪɪ ʊ basɪ babiibawɪya a kɪ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ. Ɛɛ rɛ ba lem-ʊ, ʊ dɪ dee peŋsi mɔllɪbalɪya abee balɪya.

6 Ʊ piili kɪ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ, a kɪ kyogi Wɪɪsɪ feŋ abee ʊ liweelii, abee nala hʊ buloŋ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ.

7 Ɛɛ rɛ ba tɪya ʊ ŋmanɪɪ mɛ ʊ kaŋ Wɪɪsɪ nala a yuwo yuwo, a yuwo di ba. Ba gyɪ tɪya ʊ dee mɛ rɛ ʊ wuwo nihuwobisi doho nala iriŋ iriŋ buloŋ, aa lɪɪ paalʊʊ iriŋ iriŋ buloŋ, a kɪ basɪ taanɪ iriŋ iriŋ buloŋ.

8 Nala hʊ buloŋ fene aa tuwo Wɪɪsɪ Pebiye hʊ ba aa kpʊwa mɪɪbol teŋ hʊ tɪyaŋ a lɪɪ dʊnɪya lipiilii buloŋ, ba mɛ sɪ tuu gbinni ʊ sɪya tɪyaŋ a kyʊwalɪ ʊ. Nala buloŋ aa we dʊnɪya tɪyaŋ sɪ tuu gbinni kyʊwalɪ ɔhɔ-kɪŋ hʊ, see nala hʊ dʊŋ fene aa we Wɪɪsɪ Pebiye hʊ ba aa kpʊwa a lɪɪ dʊnɪya piilii tɪyaŋ buloŋ mɪɪbol teŋ hʊ tɪyaŋ.

9 Nala hʊ aa kaŋ dɪgɪna, ma gyegili nɪɪ wɪɪ no weliŋ.

10 Dɪ nal buloŋ wɪɪdagɪ rɛ daga nɪɪ ba sɪ kana tɔ dɪyaŋ, ba aa kana ba tɔ dɪyaŋ nɛ.
Dɪ nal buloŋ wɪɪdagɪ mɛ rɛ daga anɪɪ takoobii rɛ ba sɪ kpa kpʊ ʊ, takoobii rɛ ba sɪ kɔnɪ kpa kpʊ ʊ tɪɪna.
Wɪɪ no daga anɪɪ Wɪɪsɪ nala buloŋ maga dɪ ba kaŋ kenyiri rɛ a kaŋ wɪya hʊ ba aa laa di weliŋ abee wɪtɪɪ ba wɪgyʊʊlɪya tɪyaŋ.

Ɔhɔ-kɪŋ hʊ aa lɪɪ taŋha tɪyaŋ ko lɪɪ

11 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl na ɔhɔ-kɪŋ kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ taŋha tɪyaŋ ko lɪɪ. Ʊ fa kaŋ nyɪŋdaasɪ balɪya rɛ anɪɪ pebolbiye aŋ kɪ basɪ wɪya gɛɛ anɪɪ kɪŋ hʊ aa kɪɪ gɛɛ nɪɪ parinyeŋŋi hʊ.

12 Ʊ kpa dee hʊ buloŋ laasɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ aa kana rɛ, a laa ʊ naasɪ sɪŋ a kɪ di dee ʊ sɪya tɪyaŋ, a fɪla dʊnɪya nala buloŋ ba tuu gbinni kɪ kyʊwalɪ laasɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ, kɪŋ hʊ fa aa kaŋ dʊgʊlɪbal ka ʊ waa hʊ.

13 Ʊ yaa wɪmagɪla bee wɪkperiye rɛ yʊga, haalɪ a paalɪ wuwo leŋ diŋ lɪɪ wɪɪsɪnyuu ko tuu taŋha nal buloŋ na.

14 Akuu wɪmagɪla hʊ ba aa tɪya ʊ dee ʊ laa laasɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ naasɪ sɪŋ a yaa wɪya, ɔhɔ-kɪlɪya hʊ wuwo mʊrɪ dʊnɪya nala rɛ, a fɪl ba, ba mɔ kɪŋ aa kɪɪ buŋbuŋ ɔhɔ-kɪŋ hʊ a kɪ kpa ʊ yohuŋ, kɪŋ hʊ ba fa aa kyɔgɔ bee takoobii bɔŋsɪ tɪya sʊʊ, ka ʊ bɪ sʊba hʊ.

15 Ɛɛ rɛ ba tɪya ɔhɔ-kɪlɪya hʊ dee ʊ wuwo kpa wiyese tɪya kɪŋ hʊ ba aa mɔɔ ʊ kɪɪ laasɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ, dɪ ʊ wuwo kɪ basɪ wɪya, aŋ leŋ dɪ ba kpʊ nala hʊ buloŋ aa vɪya ʊ kyʊwalɪɪ.

16 Ɛɛ rɛ ɔhɔ-kılıya hʊ bıl fıl nala buloŋ ba leŋ ba magılı ba, ba noduu nosi tıyaŋ
koo ba tilli tıyaŋ, nıbala abee nıbiisi, kına tımma abee nyaaba, nala hʊ aa tıŋ ba tıı
abee nala hʊ aa yaa yosi buloŋ.
17 Nal buloŋ bı wuwo yɔbɔ kıŋ buloŋ koo a yallı kıŋ buloŋ, see dı ʊ kaŋ laasıya
ɔhɔ-kıŋ hʊ magıl. Magıl no rɛ yaa ɔhɔ-kıŋ hʊ feŋ koo ʊ feŋ namba.
18 Dı nal buloŋ bı kaŋ wıgyʊŋ, ʊ bı sı wuwo gyıŋ wıı no memii. Nal hʊ buloŋ
aa kaŋ sʊnna, ʊ dıısı a gyıŋ ɔhɔ-kıŋ namba hʊ nyʊwa, beewıya namba hʊ bee nal
kıdıgı feŋ yaa kıdıgı rɛ. Namba hʊ yaa kɔɔsıbadʊ abee mɔllıboto bee badʊ rɛ (666).

14

Pebiye hʊ bee ʊ nala

1 Ɛɛ rɛ ŋ bıl deŋ a na Pebiye hʊ dı ʊ sıŋ Zaayɔŋ dogimo hʊ tıyaŋ, ʊ bee nala tusi
kɔɔ abee tusi mɔllıbalıya abee banaa (144,000). Ba sabı Pebiye hʊ feŋ abee ʊ Kuwo
feŋ a mal nala no tilli tıyaŋ.
2 Ɛɛ rɛ ka ŋ nıı taal dı ʊ lıı wıısıbee a kıı gɛɛ anıı kyuuribal aa kyuuri, a bıl kıı
gɛɛ anıı duwoŋ aa nɔsı, a bıl kıı gɛɛ anıı koniŋmaala aa ŋmaa konima.
3 Nala no sıŋ kuworikpasa hʊ abee nıhıyası hʊ abee kıweye hʊ sıya tıyaŋ nɛ, a kı
yıı yııfalıı kıdıgı. Nal buloŋ fa bı wuwo gʊnnı yııl hʊ, see nala tusi kɔɔ abee tusi
mɔllıbalıya abee banaa hʊ dʊŋ, nala hʊ Wıısı aa tuŋ laa nihuwobisi doho nala buloŋ
tıyaŋ.
4 Ba aa rɛ bı leŋ haana bisiŋ laga ba, beewıya ba kıdıgı buloŋ bı maakyiye kyɛ
haaŋ. Lee hʊ buloŋ Pebiye hʊ ko kı mʊ ba aa kı tıŋa ʊ hal lɛ. Ba aa rɛ yaa nala hʊ
Wıısı aa tuŋ laa nihuwobisi buloŋ tıyaŋ. Ba kpaa ba tıya Wıısı abee ʊ Pebiye hʊ rɛ
anıı nal aa kpaa ʊ panyʊwa laa sıya kına a lıı wıısʊlıı tıya Wıısı gɛɛ.
5 Ba kıdıgı buloŋ bı maakyiye nyıya wıya; ba bı kaŋ wıkyogii buloŋ mɛ.

Malıkası boto hʊ

6 Ɛɛ rɛ ŋ bıl na malıka kıdıgı dı ʊ aa gyaarı wıısınyuu tıyaŋ, a kol Wıısı Wıweliye
hʊ aa we doŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ, dı ʊ kaŋ mʊ bası tıya nal buloŋ aa we
dʊnıya lee buloŋ tıyaŋ: nihuwobisi iriŋ buloŋ aa we paalʊʊ iriŋ buloŋ tıyaŋ a kı bası
taanı iriŋ iriŋ buloŋ.
7 Ɛɛ rɛ malıka hʊ nɔsı abaa, “Ma kı fá Wıısı, a kı kpa ʊ yohuŋ, beewıya saŋa hʊ
ʊ aa sı di dʊnıya nala sarıya pele rɛ. Ma kı kyʊwalı Wıısı, ʊ rɛ taa wıısınyuu abee
taŋha nyuu abee mpʊwɔnʊʊ abee bulli buloŋ.”
8 Ka malıka-lıya hʊ tıına mɛ tıŋ laasıya kıŋ hʊ tıyaŋ a kı bası, “Baabilɔŋ tele rɛ!
Baabilɔŋ tele rɛ! Tɔbal hʊ ba aa yırı Baabilɔŋ tele rɛ! Ʊ rɛ kpa ʊ sɔŋsɔŋbɔŋ hʊ a
kyol dʊnıya nala buloŋ. Ʊ sɔŋsɔŋ hʊ kıı gɛɛ rɛ anıı sıduwo ʊ aa kpaa tıya dʊnıya
nala buloŋ ba nyʊwa bugo.”
9 Ɛɛ rɛ malıka-too hʊ mɛ kı tıŋ ba hal, a mɛ kı nɔsı abaa, “Nala hʊ buloŋ aa kyʊwalı
ɔhɔ-kıŋ hʊ abee kıŋ hʊ ba aa mɔɔ ʊ kıı ʊ, aŋ kaŋ ʊ magıl hʊ ba tilli tıyaŋ koo ba
nosi tıyaŋ,
10 Wıısı sı na baaŋ kıŋkaŋ ba nyuu tıyaŋ, a dɔgısı ba kıŋkaŋ. Ʊ sı kıı gɛɛ anıı ba
aa nyʊwa sıduwo Wıısı baaŋ nıınyʊwagbaŋbiye tıyaŋ. Ba sı kpa diŋ bee gyırıbʊyı
a kı dɔgısı ba malıkası abee Pebiye hʊ sıya tıyaŋ.
11 Nyʊwɔsı hʊ aa lıı diŋ hʊ ba aa kpaa kı dɔgısı ba tıyaŋ sı sii kı gyıŋ wıısınyuu
deŋdeŋ kı mʊ. Nala buloŋ aa kyʊwalı ɔhɔ-kıŋ hʊ abee kıŋ hʊ ba aa mɔɔ ʊ kıı ʊ,
abee nala hʊ aa kaŋ ʊ feŋ magıl hʊ, ba bı sı maakyiye na wiyese wııhaa abee tebine
buloŋ.”
12 Ba nyɛ tıyaŋ ʊ maga dı Wıısı nala buloŋ kaŋ mala rɛ, nala hʊ aa tıŋ Wıısı nyʊwa,
aŋ kaŋ wıtıı Yesu tıŋıı tıyaŋ.

13 Ɛɛ rɛ ka ŋ bıl nıı taal kıdıgı dı ʊ lıı wıısıbee aa baa, “Sabı wıı no biŋ:
Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ aa sʊba a lıı gyınaŋ kaŋ kı mʊ akuu ba aa tıŋ á Tıına
Yesu abee wıtıı wıya.” Doŋ nɛ Wiyesi Welii hʊ mɛ laa baa, “Wıtıı rɛ, ba kɔnı yaa
nyusʊŋtımma rɛ! Ba sı wiyesi ba tʊma tıyaŋ, beewıya ba wıyaalıya sı tıŋ ba hal.”
14 Ɛɛ rɛ ŋ bıl deŋ a na taalpʊlʊŋ. Nal aa kıı Nihuwobiŋ hɔŋ taal hʊ tıyaŋ, a kyige
salma kuworinyupugi, aŋ kolo gyasiye aa di nyamanyama ʊ noŋ tıyaŋ.
15 Ɛɛ rɛ malıka kıdıgı lıı Wııkyʊwaldııbal hʊ tıyaŋ a ko lıı, a nɔsı bası tıya nal hʊ
aa hɔŋ taal hʊ tıyaŋ abaa, “Kpa ı gyasiye hʊ a kʊŋ kına beewıya kına hʊ kʊmıı saŋa
pele rɛ. Dʊnıya buloŋ bıya a yaa kʊmıı rɛ.”
16 Ɛɛ rɛ nal hʊ aa hɔŋ taal hʊ tıyaŋ kpa ʊ gyasiye hʊ a viri kʊma dʊnıya buloŋ.
17 Ɛɛ rɛ malıka kıdıgı mɛ lıı Wııkyʊwaldııbal hʊ aa we wıısıbee tıyaŋ a ko lıı, a
mɛ kol gyasiye aa dı nyamanyama.
18 Ɛɛ rɛ malıka hʊ aa deŋ diŋ hʊ nyuu mɛ lıı Wııkyʊwaldııbal kogu hʊ logiŋ a ko
lıı, a yırı nal hʊ aa kol gyasiye hʊ aa di nyamanyama a nɔsı bası tıya ʊ abaa, “Kpa ı
gyasiye hʊ a keri vaanı tıya hʊ nɔŋ-kyıga, beewıya ba bıya rɛ.”
19-20 Ɛɛ rɛ malıka hʊ kaŋ ʊ gyasiye hʊ a viri taŋha a keri vaanı nɔŋ-kyıga hʊ buloŋ,
a paa kaŋ mʊ we bʊwa hʊ ba aa hulo a kı kyaga vaanı nɔnɔ we a kı kyɔ sıŋ tıyaŋ.
Wıısı baaŋ sıŋbʊwa rɛ. Sıŋbʊwa no gyı we bee hʊ gyaŋhala tıyaŋ nɛ. Ba aa kyaga
tıınɔnɔ hʊ, ba nıı lıı a bırımı kyal, a kı pallı taŋha gɛɛ anıı fuwo, a doliye pele
meeldaası kɔɔsı balıya, ʊ gyınıı mɛ maga nıı gyaagʊ dal.

15

Malıkası hʊ aa kol balo-iriŋma bapɛ

1 Ɛɛ rɛ ŋ bıl na kıkperibalbal kıdıgı bıla wıısınyuu tıyaŋ. Ŋ naa malıkası bapɛ dı
ba kol balo-iriŋma bapɛ. Baloni no rɛ yaa balo-kateŋse beewıya dı ba aa rɛ ko teŋ,
Wıısı baaŋ mɛ sı fıyɛlı.
2 Ɛɛ rɛ ŋ na kıŋ kıdıgı pına gɛɛ waŋŋılaŋ anıı mpʊwɔnʊʊ a kı tʊla gɛɛ anıı nyagısa
aŋ kı kyol diŋ. Ka ŋ na nala hʊ aa yuwo di ɔhɔ-kıŋ hʊ, ɔhɔ-kıŋ hʊ ba aa mɔɔ kıŋ ʊ
kıı ʊ, aŋ kaŋ namba mɛ ʊ kı daga ʊ feŋ, dı ba sıŋ mpʊwɔnʊʊ hʊ logiŋ a kol konima
Wıısı aa kpaa tıya ba,
3 a kı yıı Wıısı tʊŋtʊnnı Moosi yııl abee Wıısı Pebiye hʊ yııl abaa:

“Á Tıına Wıısı, Dee buloŋ tıına,
I wıyaalıya buloŋ yaa wıkperiye rɛ, a yaa wıduwoni mɛ.
Dʊnıya paalʊʊ paalʊʊ buloŋ kuwori.
I wıkanıya buloŋ yaa wıya aa kpaa ŋmanıı rɛ a yaa wıtıı mɛ.
4 Á Tıına Wıısı, kıbee rɛ bı sı kı fá ı?
Kıbee bı sı kı fá ı aŋ kı kpa ı feŋ yohuŋ?
Beewıya ı dʊŋ nɛ yaa tıpʊlʊŋ tıına.
Dʊnıya nala buloŋ sı ko kyʊwalı ı,
beewıya ı daga anıı ı wıyaalıya buloŋ kpaa ŋmanıı rɛ.”

5 Ɛɛ hal tıyaŋ nɛ ŋ bıl deŋ a na wıısıbee Wııkyʊwaldııbal dıya hʊ ba aa yırı
Lıweliye buloŋ Liwelii, dı ʊ suro.
6 Ɛɛ rɛ malıkası hʊ bapɛ aa kol baloni hʊ bapɛ lıı Wııkyʊwaldııbal ko lıı, a laalı
gadolweliye aa tʊl, ka bisiŋ buloŋ bı mal ba, aŋ kpaa salma kırısası a vʊwa ba
bembiye tıyaŋ.
7 Ɛɛ rɛ kıweye banaa hʊ kıdıgı kpa salma tahaŋsı bapɛ a tıya malıkası hʊ bapɛ.
Salma tahaŋsı no fa suwo rɛ abee dɔgısı-bɔŋlɔrını Wıısı aa we doŋ a kaŋ kı mʊ
maakyiye buloŋ aa kpa wirisi dʊnıya nala.

8 Ɛɛ rɛ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ buloŋ tɔ abee nyʊwɔsɪ aa lɪɪ Wɪɪsɪ gaŋdarɪ abee ʊ dee tɪyaŋ. Nal buloŋ bɪ wuwo gyʊʊ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ, see saŋa hʊ malɪkasɪ hʊ bapɛ aa ko kpa baloni bapɛ hʊ buloŋ a wirisi dʊnɪya nala teŋ.

16

1 Ɛɛ rɛ ŋ nɪɪ taal kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ, a nɔsɪ basɪ tɪya malɪkasɪ hʊ bapɛ abaa, "Ma kaŋ tahaŋsɪ hʊ bapɛ tɪyaŋ Wɪɪsɪ baaŋ aa we, a kaŋ mʊ wirisi dʊnɪya."

2 Ɛɛ rɛ malɪka buŋbuŋ hʊ tɪɪna kpa balo-kɪna hʊ aa we ʊ tahana hʊ tɪyaŋ, a kaŋ mʊ bɪsɪ we dʊnɪya. Ɛɛ rɛ dʊgʊlɪbɔŋlɔrɪnɪ aa wɪɪ kɪŋkaŋ lɔgɔ nala hʊ buloŋ aa kaŋ ɔhɔ-kɪŋ hʊ magɪl, aŋ kɪ kyʊwalɪ kɪŋ hʊ ba aa mɔɔ ʊ kɪɪ ʊ mɛ.

3 Ɛɛ rɛ malɪka-lɪya hʊ tɪɪna mɛ kpa ʊ tahana hʊ kɪna a kaŋ mʊ bɪsɪ we mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ. Doŋ nɛ mpʊwɔnʊʊ nɪɪ buloŋ bɪrɪmɪ kyal gɛɛ anɪɪ nihuwobiŋ aa sʊba kyal. Ɛɛ rɛ kɪwiyesii buloŋ aa we mpʊwɔnʊʊ tɪyaŋ sʊba.

4 Ɛɛ rɛ malɪka-too hʊ tɪɪna mɛ kaŋ ʊ tahana hʊ kɪna mʊ bɪsɪ we fuwoni abee bulli tɪyaŋ, ba buloŋ bɪrɪmɪ kyal.

5 Ɛɛ rɛ ŋ nɪɪ dɪ malɪka hʊ aa deŋ nɪɪ hʊ basa a baa "Á Tɪɪna Wɪɪsɪ, ɪ dʊŋ nɛ yaa Tɪpʊlʊŋ Tɪɪna, ɪ rɛ we doŋ faafaa buloŋ abee lagɪlagɪ no buloŋ, ɛɛ hʊ ɪ aa dɔgɪsɪ ba, ʊ kpaa ŋmanɪɪ rɛ a maga mɛ,

6 beewɪya ba kpʊʊ ɪ nala abee ɪ tɪŋdaala rɛ, ɛɛ rɛ tɪŋ ɪ kpa kyal tɪya ba dɪ ba nyʊwa. Ba pɪwasɪya rɛ aa bil ba nyʊʊsɪ gɛɛ."

7 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl nɪɪ taal kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ kogu hʊ nyuu a laa basɪ abaa, "Wɪtɪɪ rɛ, á Tɪɪna Wɪɪsɪ, dee buloŋ tɪɪna, ɛɛ hʊ ɪ aa dɔgɪsɪ ba, ʊ kpaa ŋmanɪɪ rɛ a maga mɛ."

8 Ɛɛ rɛ malɪka-naa tɪɪna hʊ mɛ kpa ʊ tahana hʊ kɪna a bɪsɪ we wɪɪpɔsɪɪ tɪyaŋ. Ɛɛ leŋ wɪɪsɪ pɔsɔ yʊga a kɪ nyɔgɔ nala anɪɪ diŋ.

9 Wɪɪsɪ aa lɪɪ yʊga yʊga a kɪ nyɔgɔ nala gɛɛ, ba kɪ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ, beewɪya ba gyɪma anɪɪ ʊ rɛ kaŋ balo-iriŋ noma buloŋ dee. Amɛ ba bɪ bɪrɪma ba hakɪllɪ a lɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ, aŋ bee kpa Wɪɪsɪ yohuŋ mɛ.

10 Ɛɛ rɛ malɪka-nɔɔ hʊ tɪɪna mɛ kpa ʊ tahana hʊ kɪna a mʊ bɪsɪ we ɔhɔ-kɪŋ hʊ kuworikpasa tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ bilhuu tɔ lee hʊ ʊ aa deŋ buloŋ. Nala hʊ buloŋ aa we doŋ kɪ na tʊwara kɪŋkaŋ, a kɪ dʊŋ ba naŋdelime,

11 a kɪ tʊʊsɪ Wɪɪsɪ aa we wɪɪsɪbee tɪyaŋ, akuu ba dʊgʊlɪya hʊ aa wɪɪ wɪya. Amɛ ba bɪ bɪrɪmɪ ba hakɪllɪ a lɪɪ wɪbɔmɔ yayɪ tɪyaŋ.

12 Ɛɛ rɛ malɪka-dʊʊ hʊ tɪɪna mɛ kpa ʊ tahana hʊ kɪna a mʊ bɪsɪ we Yufireti fuwobal hʊ tɪyaŋ ʊ hɪɪsɪ. Dɪ ɛɛ wuwo leŋ dɪ kuworo hʊ aa lɪɪ wɪɪpɔsɪɪ dɪɪlaŋ na ŋmanɪɪ a tɪŋ fuwo hʊ tɪyaŋ ko.

13 Ɛɛ rɛ ŋ na gyɪŋbɔmɔ boto aa kɪɪ gɛɛ anɪɪ saŋpɔllɪ dɪ ba lɪɪ parinyeŋŋi hʊ nyʊwa tɪyaŋ, abee laasɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ nyʊwa tɪyaŋ, abee ɔhɔ-kɪlɪya hʊ aa nyɪya wɪya hʊ nyʊwa tɪyaŋ.

14 Ba yaa gyɪŋbɔmɔ aa yaa wɪmagɪla bee wɪkperiye rɛ. Ba aa rɛ lɪɪ mʊ dʊnɪya kuworo buloŋ lee, dɪ ba kaŋ ba ko pɛ dɔmɔŋ a yuwo yuwo hʊ aa sɪ sii Wɪɪsɪ dee buloŋ tɪɪna Kyɛbal hʊ, kyɛɛ no rɛ yaa kyɛɛ hʊ Wɪɪsɪ aa sɪ di dʊnɪya nala sarɪya.

15 Á tɪɪna baa; "Ma na! Ŋ sɪ ko pirigi ma tɪyaŋ anɪɪ gaal. Nyusʊŋtɪɪna rɛ yaa nal hʊ aa barɪ doo, aŋ paa ʊ ganni a yaa siri pɔ, dɪ ʊ ta ko kaŋ teŋbil gyamaa tɪyaŋ, dɪ hɪɪsɪ kana ʊ."

16 Ɛɛ rɛ ba kaŋ dʊnɪya kuworo mʊ laŋŋɪ lee kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ Amagadɔŋ Gyuuma taal tɪyaŋ.

17 Ɛɛ rɛ malɪka-pɛɛ hʊ tɪɪna mɛ kpa ʊ tahana hʊ kɪna bɪsɪ we puwo tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ taal kɪdɪgɪ lɪɪ lee hʊ kuworikpasa hʊ aa sɪna Wɪɪkyʊwaldɪɪbal hʊ tɪyaŋ a nɔsɪ basɪ abaa, "Wɪya hʊ lɪtenii rɛ nyɛ."

18 Ɛɛ rɛ duwoŋ kı lıgısı, a kı nɔsı, kyagıŋsı tɔ lee buloŋ, ka taŋha mɛ gyigili yʊga.
Nihuwobisi aa we dʊnıya tıyaŋ buloŋ, taŋha ha bı maakyiye gyigili nyɛ aŋka.
19 Taŋha aa gyegile gɛɛ, ʊ kaŋ tɔbal hʊ kpaa leye boto, ka dʊnıya paalʊʊ paalʊʊ
buloŋ tɔbala mɛ tele teŋ. Doŋ nɛ Wıısı liisi tɔbal hʊ baa yırı Baabilɔŋ wıya, a dɔgısı
ʊ kıŋkaŋ abee baaŋ anıı gɛɛ aa maga. Ʊ kıı gɛɛ anıı ʊ aa nyʊwa sıh Wıısı baaŋ
nıınyʊwagbaŋbiye tıyaŋ.
20 Ɛɛ rɛ taŋhası hʊ nıı aa golo kyige buloŋ nyʊgısı. Dogiŋsi buloŋ mɛ dııgı.
21 Ka duwoŋbʊwa aa yoho gɛɛ gbiŋgbiŋ anıı nɔnnı lıı wıısınyuu ko tuu kı tele nala
nyuni tıyaŋ. Ɛɛ rɛ nala kı tʊʊsı Wıısı akuu balo-duwoŋbʊwa hʊ ʊ aa leŋ ba tele kı
yagı ba wıya.

17

Haaŋ hʊ aa yaa sɔŋsɔŋ-kuwori

1 Ɛɛ rɛ malıkası bapɛ hʊ aa kol tahaŋsı hʊ bapɛ kıdıgı yırı ŋ a baa, “Ko dı ŋ daga
ı gɛɛ ba aa sı dɔgısı haaŋ hʊ aa yaa sɔŋsɔŋ-kuwori hʊ. Haaŋ no rɛ yaa tɔbal hʊ ba
aa saa kpaga fuwogyamaa.
2 Dʊnıya kuworo kana ʊ kı sɔnnı rɛ, ka ʊ sɔŋsɔŋ hʊ kıı gɛɛ anıı sıduwo ʊ kpa mʊrı
dʊnıya nala buloŋ ba nyʊwa bugo.”
3 Ɛɛ rɛ Wiyesi Welii hʊ ko laa ŋ tıŋa, ka malıka hʊ kpa ŋ gyʊʊ pogi-yiyeŋ kıdıgı.
Doŋ nɛ ŋ na haaŋ kıdıgı dı ʊ hɔŋ ɔhɔ-kıfıyaŋ kıdıgı tıyaŋ, ba sabı feŋgyamaa aa
tʊʊsı á Tıına Wıısı a we ʊ buloŋ tıyaŋ. Ʊ fa kaŋ nyuni bapɛ rɛ, abee nyıŋdaası fi.
4 Haaŋ hʊ fa laalı gal aa yaa kıfıyaŋ bee kyʊkyɔnıı rɛ, aŋ kpa salma
abee sıfıyaŋbʊwa iriŋ iriŋ abee gyiiŋbiweliye a kpıyɛrı ʊ tıı, aŋ fa kol salma
nıınyʊwagbaŋbiye mɛ aa suwo abee sɔkɔsı-wıya abee bisiŋ wıya hʊ aa lıı ʊ sɔŋsɔŋ
hʊ tıyaŋ,
5 ka ba sabı feŋ kıdıgı memii nal buloŋ aa bı gyıma a mal ʊ tile tıyaŋ. Feŋ hʊ ba aa
sabı mal ʊ tile tıyaŋ hʊ rɛ nyɛ: “Tɔbal Baabilɔŋ! Dʊnıya sɔŋsɔnnɔ abee bisiŋwıyaala
iriŋ buloŋ nıına.”
6 Ɛɛ rɛ ka ŋ na haaŋ hʊ dı ʊ nyʊwa Wıısı nala kyal a bugo, nala hʊ ba aa kpʊwa
akuu baa tıŋ Yesu abee wıtıı wıya. Ŋ aa na ʊ gɛɛ, ŋ nyʊwa fıyɛlı kıŋkaŋ.
7 Ɛɛ rɛ malıka hʊ pıyɛsı ŋ a baa, “Bekiŋ nɛ tıŋ ı nyʊwa fıyɛlı wıı no wıya? Wıı hʊ
aa leŋ haaŋ hʊ abee ɔhɔ-kıŋ hʊ ʊ aa gyına ʊ kaŋ nyuni bapɛ abee nyıŋdaası fi hʊ
yaa wıkperii, ŋ sı daga ʊ memii tıya ı.
8 Ɔhɔ-kıŋ hʊ ı fa aa naa, ʊ fa we doŋ nɛ, amɛ ʊ bıl tuwo. Ʊ sı mııgı lıı bootogiluŋii
hʊ aa bı kaŋ lıtenii tıyaŋ ko lıı dı ba kpʊ ʊ ta. Nala hʊ aa we dʊnıya no tıyaŋ, ka
Wıısı bı sabı ba fene we ʊ mııbol teŋ hʊ tıyaŋ a lıı dʊnıya piilii tıyaŋ buloŋ, dı ba
aa rɛ ko na ɔhɔ-kıŋ no, ba nyʊʊsı sı fıyɛlı kıŋkaŋ, beewıya ʊ fa we doŋ nɛ, aŋ bıl
tuwo. Amɛ ʊ bıl sı ko.
9 Dı nal lɛ sı gyıŋ wıı no memii, see dı ʊ kaŋ wıgyʊŋ: Nyuni bapɛ hʊ yaa dogiŋsi
bapɛ rɛ, haaŋ hʊ hɔŋ ba tıyaŋ, a yaa kuworo bapɛ mɛ.
10 Kuworo bapɛ hʊ tıyaŋ, ba bɔnɔŋ sʊba rɛ, kıdıgı mɛ dı koro lagılagı no, ka kıdıgı
mɛ ha bı dii koro. Dı ʊ mɛ rɛ ko dı koro, ʊ bı sı we doŋ pıısı.
11 Ɔhɔ-kıŋ hʊ mɛ fa aa we doŋ aŋ bıl tuwo hʊ, ʊ mɛ yaa kuwori rɛ, a pɛ kuworo
hʊ tıyaŋ ba yaa kyori, amɛ ʊ yaa kuworo bapɛ hʊ kıdıgı rɛ, a kı mʊ dı ba kpʊ ʊ ta.
12 Nyıŋdaası fi hʊ ı fa aa naa, ba mɛ yaa kuworo fi rɛ, amɛ ba kɛ ha bı dii koro.
Ba bee ɔhɔ-kıŋ hʊ sı di koro, amɛ hawa dıgı dʊŋ nɛ ba sı di koro hʊ.
13 Kuworo no buloŋ, wıdıgı tıyaŋ nɛ ba buloŋ sıŋ, ba sı yaa nyʊʊdıgı a kpa ba dee
hʊ ba aa kaŋ kı deŋ lee a tıya ɔhɔ-kıŋ hʊ.

14 Ba bee ɔhɔ-kɪŋ hʊ sɪ kpa yuwo kyeŋ Pebiye hʊ, amɛ Pebiye hʊ bee ʊ hatɪnna,
nala hʊ ʊ aa yɪra, a lɪɪ ba, ba kɪ tɪŋa ʊ abee wɪtɪɪ, ba sɪ yuwo di ba, beewɪya ʊ rɛ yaa
nɪbala buloŋ nɪbal abee kuworo buloŋ kuwori.
15 Ɛɛ rɛ malɪka hʊ bɪl daga fuwoni hʊ tɪyaŋ hasɔŋsɔnnɪ hʊ aa hɔnɔ memii mɛ a
tɪya ŋ. Ʊ baa dɪ fuwoni hʊ ŋ aa naa yaa nihuwobisi doho iriŋ iriŋ nala rɛ, a lɪɪ paalʊʊ
iriŋ iriŋ buloŋ, a kɪ basɪ taanɪ iriŋ iriŋ buloŋ.
16 Nyɪŋdaasɪ hʊ fi mɛ ŋ aa naa, ba bee ɔhɔ-kɪŋ hʊ sɪ haasɪ hasɔŋsɔnnɪ hʊ. Ba sɪ
kaŋ ʊ kɪna buloŋ wuri, ka dɪ ʊ kaŋ teŋbil. Ba sɪ kyaŋ ʊ namɪya aŋ kpa ʊ nyɔgɔ ta.
17 Beewɪya Wɪɪsɪ rɛ kpaa gɛɛ hakɪla we ba tɪyaŋ dɪ ba kpa yaa wɪya hʊ ʊ aa kyɛɛ,
a leŋ ba yaa nyʊʊdɪgɪ a kpa ba dee hʊ ba aa kaŋ kɪ deŋ lee a tɪya ɔhɔ-kɪŋ hʊ, dɪ ʊ kɪ
deŋ lee a kaŋ kɪ mʊ saŋa hʊ wɪya hʊ buloŋ Wɪɪsɪ aa basa biŋ aa sɪ yaa teŋ.
18 Ɛɛ rɛ malɪka hʊ bɪl basɪ tɪya ŋ dɪ haaŋ hʊ ŋ aa na rɛ yaa tɔbal hʊ kuwori aa kaŋ
dee dʊnɪya kuworo buloŋ nyuu tɪyaŋ.”

18

Baabilɔŋ telii

1 Wɪya no buloŋ hal tɪyaŋ, ŋ bɪl naa malɪka kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee a ko kɪ tuu. Ʊ
fa kaŋ dee rɛ yʊga, ka ʊ gaŋdarɪ kyaanɪ dʊnɪya buloŋ tɪyaŋ.
2 Ɛɛ rɛ ʊ heeli a baa, “Baabilɔŋ tele rɛ! Tɔbal hʊ tele rɛ! Lagɪlagɪ no, sɪtaaŋkɪna
iriŋ buloŋ abee gyɪŋbɔmɔ dʊŋ nɛ we ʊ tɪyaŋ, ʊ bɪrɪmɪ gyaalkperiye abee bisiŋgyaala
iriŋ kɛ buloŋ lɪgyʊʊlɪɪ rɛ.
3 Beewɪya, ʊ kpaa ʊ sɔŋsɔŋ hʊ kyol dʊnɪya paalʊʊ paalʊʊ buloŋ nala rɛ. Ʊ sɔŋsɔŋ
hʊ kɪɪ gɛɛ rɛ anɪɪ sɪduwo ʊ aa kpaa mʊrɪ dʊnɪya nala buloŋ ba nyʊwa bugo. Dʊnɪya
kuworo mɛ kana ʊ kɪ sɔnnɪ rɛ. Dʊnɪya bayalɪya mɛ tɪŋ ʊ sɔŋsɔŋ-parɪɪ hʊ tɪyaŋ a
bɪrɪmɪ kɪna tɪmma.”
4 Ɛɛ rɛ ŋ bɪl nɪɪ taal kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee a baa,
“Ŋ nala, ma sii lɪɪ Baabilɔŋ tɪyaŋ,
dɪ ma mɛ ta ko kɪ yaa wɪbɔmɔ hʊ ʊ nala aa yaa.
dɪ baloni hʊ aa sɪ gyʊʊ ba ko daagɪ ma mɛ.
5 Beewɪya ʊ wɪbɔmɔ kyʊwara gɛɛ kyurutu a gyɪŋ yɪ wɪɪsɪbee,
ɛɛ wɪya Wɪɪsɪ bɪ yeŋŋi ʊ wɪyaakyogiye.
6 Wɪya hʊ ʊ aa kpaa yaa nala, ma mɛ kpa ba tɪɪ yaa ʊ tuŋ
naaŋsɪɪnyʊwa bʊlɪya.
Gbaha hʊ ʊ aa kaŋ yaa sɪduwo tɪya nala ba nyʊwa,
ma mɛ kaŋ ʊ tɪɪ a yaa sɪŋ aa deye te gɛɛ naaŋsɪɪnyʊwa bʊlɪya tɪya ʊ dɪ ʊ nyʊwa.
7 Ma dɔgɪsɪ ʊ weliŋ, a leŋ dɪ tʊwara bee tɪkyogi gyʊʊ ʊ,
a maga gɛɛ tɪɪ ʊ gyɪ aa daga ʊ gaŋdarɪ,
abee gɛɛ hʊ ʊ gyɪ aa nɪɪ sʊma.
Beewɪya ʊ aa bɪɪnɪ ʊ hakɪla tɪyaŋ nɛ abaa,
‘Ŋ yaa kuwori rɛ,
ŋ bɪ yaa lohaaŋ,
ŋ bɪ sɪ maakyiye wɪɪ loho’
8 Ɛɛ wɪya, kyɛdɪgɪ dʊŋ nɛ baloo sɪ sii gyʊʊ ʊ.
Ʊ nala sɪ sʊba, dɪ ʊ wii. Losi sɪ gyʊʊ ʊ, ka dɪ diŋ kpa ʊ buloŋ di.
Wɪya no buloŋ sɪ yaa,
beewɪya á Tɪɪna Wɪɪsɪ aa sɪ di ʊ sarɪya hʊ, ʊ kaŋ wɪɪ buloŋ dee rɛ.
9 Dɪ dʊnɪya kuworo hʊ aa kpaa ba tɪɪ we ʊ sɔŋsɔŋ hʊ tɪyaŋ a kɪ nɪɪ ʊ sʊma hʊ rɛ
ko na diŋ hʊ aa di tɔɔ hʊ nyʊwɔsɪ sii kɪ gyɪŋ, ba sɪ kyiyesi a wii weliŋ ʊ wɪya.

10 Ba aa sı na tʊwara hʊ aa tele tɔɔ hʊ tıyaŋ, kambıŋ sı kaŋ ba dı sıŋ libolii bolii
aŋ kyiyesi abaa, ‘Owu! Owu! Tɔbalbal Baabilɔŋ, ı tɔɔ hʊ aa kaŋ dee yʊga, hawa dıgı
dʊŋ paga tıyaŋ nɛ ba dɔgısı ı nyɛ.’
11 Dʊnıya bayalıya sı wıı Baabilɔŋ wıya abee tıkyogi, beewıya nal buloŋ bıl bee
yɔbɔ ba kıyallıya.
12 Nal buloŋ bıl bee yɔbɔ ba salma, abee kpana, abee sıfıyaŋ bʊwa iriŋ buloŋ, abee
gaweliye iriŋ iriŋ buloŋ yalıı aa hayɛ abee ba daatııma yalıı aa hayɛ abee kına iriŋ
buloŋ ba aa kaŋ daatııma yalıı aa hayɛ marı, abee kına hʊ buloŋ ba aa kaŋ batu-kaŋa
marı, abee kına ba aa kaŋ kɔlıı marı, abee hɔgıkımarıya, abee kına ba aa kyara lıı
sıfıyaŋbʊduwowelii kıdıgı tıyaŋ.
13 Abee kına sʊwala aa sʊma iriŋ iriŋ ba aa kpa kı we kıdiiliye tıyaŋ, koo a kpa
kı tısı koo a kpa kı nyɔgɔ, abee sıŋ, abee nʊʊ, abee muŋweliye, abee nasaara mıya,
abee nʊsı, abee piyese, abee gyaaga, abee gyaaga torukusi, abee yosi abee nala ba
kasa yuwo tıyaŋ.
14 Bayalıya hʊ sı baa, ‘Kıweliye hʊ buloŋ ı fa aa kyo dı ı kana, ba buloŋ mʊwa, ı
dʊwa abee ı gaŋdarı hʊ buloŋ nyʊgısa. Ɪ bıl bı sı maakyiye na ba.’
15 Bayalıya hʊ buloŋ fa aa yallı kına Baabilɔŋ tıyaŋ a na molbiye, kambıŋ sı gyʊʊ
ba akuu tʊwara hʊ aa tele ʊ tıyaŋ wıya, dı ba sıŋ libolii aŋ kı wii bee tıkyogi a baa,
16 ‘Owu! Owu! Tɔbal no fa weliye rɛ, a kaŋ kıweliye mɛ. Ʊ fa aa laalı gawelii
aa yaa kıfıyaŋ abee kyʊkyɔnıı rɛ, ka ʊ kpa salma abee sıfıyaŋbʊwa iriŋ iriŋ abee
gyiiŋbiweliye a kpıyɛrı ʊ tıı.
17 Ka hawa dıgı dʊŋ paga tıyaŋ ı dʊwa no buloŋ kyogi ta nyɛ.’ Ɛɛ rɛ nala hʊ aa yaa
nııduworibori bala hʊ aa vala mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ tʊŋtʊnna nıhıyası, abee nala hʊ aa
kaŋ nııduworibori sı vala, abee nala hʊ aa gyʊʊ nııduworibori sı mʊ leye, abee
bayalıya hʊ buloŋ aa kyɛ kına mpʊwɔnʊʊ tıyaŋ,
18 ba buloŋ aa naa nyʊwɔsı hʊ aa lıı diŋ hʊ aa di bee tıyaŋ, ba sıŋ libolii rɛ aŋ
kyiyesi abaa, ‘Tɔbee rɛ fa we dʊnıya buloŋ tıyaŋ a kıı tɔbal no?’
19 Ɛɛ rɛ ba kı wii a kı kyiyesi a yaa taŋha kı we ba nyuni tıyaŋ (nyɛ aa daga
anıı ba tısı kyogo rɛ) a baa, ‘Owu, owu, tɔbal no tıyaŋ nɛ nala hʊ buloŋ aa kaŋ
nııduworibori sı tıŋa a yaa kına tımma. Ka hawa dıgı dʊŋ paga tıyaŋ ʊ kıŋ kıŋ
buloŋ kyogi ta nyɛ.
20 Ma nala hʊ aa we wıısıbee tıyaŋ, ma kı gyʊwɔsı Baabilɔŋ aa tele wıya. Mamaa
Wıısı nala abee Yesu kpambısı abee Wıısı tıŋdaala, ma kı gyʊwɔsı. Wıya hʊ
Baabilɔŋ aa kpaa yaa ma, ba kyıŋ nɛ Wıısı kpa tun-ʊ gɛɛ.’
21 Ɛɛ rɛ malıka-gaduwogı kıdıgı kpa bʊbal aa maga nɔŋ a yuwo we mpʊwɔnʊʊ
tıyaŋ aŋ baa, ‘Nyɛ tıı rɛ ba sı yigi tɔbal Baabilɔŋ lo abee dee, dı ʊ nyʊgısı dʊnıya
tıyaŋ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ.
22 Gɔbıya bıl bı sı maakyiye ŋmaa konima, koo a yıı yııla, koo mʊʊ loŋbiisi koo
kabıla ı tıyaŋ. Tʊŋtʊnna iriŋ kɛ buloŋ bıl bı sı maakyiye we ı tıyaŋ. Ba bıl bı sı
maakyiye nıı nɔŋbii dɔmɔ mɛ ı tıyaŋ.
23 Fıŋtıŋsı iriŋ kɛ buloŋ bıl bı sı maakyiye kyaanı ı tıyaŋ. Nal buloŋ bıl bı sı
maakyiye nıı dı baal kpaa haaŋ koo dı haaŋ yal bala ı tıyaŋ. Ɪ bayalıya rɛ fa yaa
nıbala dʊnıya no tıyaŋ, ka ı kpa daaluliye a mʊrı dʊnıya nala buloŋ.
24 Baabilɔŋ tıyaŋ nɛ ba kpʊ Wıısı tıŋdaala abee Wıısı nala abee nala kɛ buloŋ ba
aa kpʊwa dʊnıya tıyaŋ, ɛɛ rɛ tıŋ ba dɔgısı ʊ gɛɛ.” ’

19

1 Ɛɛ hal tıyaŋ, ŋ bıl nıı dɔmɔ kıdıgı aa kıı gɛɛ anıı gyamaa aa yaa kyagıŋsı wıısıbee
tıyaŋ a baa, “Ma dannı Wıısı! Ʊ rɛ yaa Laataal, a yaa Gaŋdaal abee Dee buloŋ tıına.

2 Ma leŋ dı á dannı ʊ, beewıya ɛɛ hʊ ʊ aa dɔgısı nala, ʊ yaa ŋmanıı rɛ a maga mɛ.
Haŋ hasɔŋsɔnnɔ kuwori hʊ fa aa kpa ʊ sɔŋsɔŋ kyol dʊnıya nala buloŋ hʊ, Wıısı di
ʊ sarıya rɛ ʊ tele. Ʊ aa kpʊʊ Wıısı tʊŋtʊnna wıya rɛ tıŋ Wıısı mɛ dɔgısı ʊ tuŋ gɛɛ."
3 Ɛɛ rɛ ba bıl yaa kyagıŋsı abaa, "Ma dannı Wıısı! Diŋ hʊ aa di Baabilɔŋ, ʊ nyʊwɔsı
sii kı gyıŋ wıısınyuu rɛ a kaŋ kı mʊ maakyiye buloŋ."
4 Ɛɛ rɛ nıhıyası mɔlıya bee banaa hʊ abee kıweye banaa hʊ tuu gbinni a kyʊwalı
Wıısı aa hɔŋ ʊ kuworikpasa nyuu tıyaŋ a baa, "Amı! Ma dannı Wıısı!"
5 Ɛɛ rɛ taal kıdıgı lıı Wıısı kuworikpasa hʊ logiŋ abaa, "Mamaa Wıısı tʊŋtʊnna
buloŋ abee ma nala hʊ buloŋ aa fá Wıısı, nıbala abee nıbiisi buloŋ, ma leŋ dı á dannı
á Wıısı."
6 Ɛɛ rɛ ŋ bıl nıı dɔmɔ kıdıgı aa kıı gɛɛ anıı gyamaa aa yaa kyagıŋsı, a kıı gɛɛ anıı
kyuuri aa dɔŋ, a bıl kıı gɛɛ anıı duwoŋ aa nɔsı, abaa, "Ma dannı Wıısı! Beewıya á
Tıına Wıısı dee buloŋ tıına yaa kuwori rɛ.
7 Ma leŋ dı á tenni fıyɛlı dı á kı gyʊwɔsı. Ma leŋ dı á yırı ʊ gaŋdaa-feŋ, a dannı ʊ
weliŋ. Beewıya saŋa hʊ Pebiye hʊ aa sı kpa ʊ haaŋ pele rɛ. Haaŋ hʊ mɛ ʊ aa sı kpa
yaa siri rɛ, a kı gyegili ʊ.
8 Ɛɛ rɛ ba kpa gapʊlʊŋ pogipogi aa tʊl a tıya haaŋ hʊ dı ʊ laalı. (Gapʊlʊŋ pogipogi
hʊ aa daga Wıısı nala tıpʊlʊŋ wıyaalıya rɛ.")
9 Ɛɛ rɛ malıka hʊ bası tıya ŋ a baa, "Sabı wıı no! Nyusʊŋtımma rɛ yaa nala hʊ ba
aa yıra dı ba ko gbıyalı Pebiye hʊ hafalıı gbıyala a di kına." Ɛɛ rɛ ka malıka hʊ bıl
bası tıya ŋ abaa, "Wıısı nyʊwa wıbiye tıı rɛ nyɛ."
10 Ɛɛ rɛ ŋ tuu gbinni dı ŋ kyʊwalı ʊ. Doŋ nɛ ʊ mııgı bası tıya ŋ abaa "Ta yaa gɛɛ,
ŋ mɛ yaa Wıısı tʊŋtʊnnı rɛ anıı ı abee ı dɔŋtıŋsı hʊ buloŋ aa laa Yesu wıya di, abee
nala hʊ buloŋ aa kaŋ wıtıı hʊ Yesu aa kpaa daga ma weliŋ. Wıısı dʊŋ nɛ ʊ maga ı kı
kyʊwalı ʊ! Beewıya wıtıı hʊ Yesu aa kpaa daga ma, haŋ wıtıı hʊ rɛ leŋ Wıısı nala
wuwo kı bası Wıısı wıya."

Nal hʊ aa gyıŋ gyapʊlʊŋ hʊ

11 Ɛɛ rɛ ŋ na dı wıısıbee suro. Ŋ na gyapʊlʊŋ dı nal gyına. Nal hʊ aa gyına ʊ feŋ
nɛ yaa Wıtıı Tıına. Beewıya wıtıı rɛ ʊ kaŋ kı di nala sarıya, a kaŋ wıtıı mɛ a kı
yuwo yuwo.
12 Ʊ sıya buloŋ kı kyol a kıı diŋgel, aŋka ʊ kyige kuworinyupugigyamaa ʊ nyuu
tıyaŋ. Ba sabı ʊ feŋ mal ʊ tıyaŋ nɛ, amɛ nal buloŋ bı gyıŋ feŋ hʊ see ʊ dʊŋ.
13 Ka gadolii hʊ ʊ aa laala hʊ buloŋ tɔ abee kyal. Ba kan-ʊ kı yırı Wıısı Wıbii rɛ.
14 Wıısıbee laalyuwolo mɛ gyıŋ gyapʊllı a kı tıŋa ʊ hal, a laalı gapʊlʊŋweliye aa
bı kaŋ bisiŋ buloŋ.
15 Ɛɛ rɛ takoobii aa di nyamanyama lıı nal hʊ aa gyıŋ gyaagʊ hʊ nyʊwa tıyaŋ a ko
lıı. Takoobii no rɛ ʊ sı kaŋ yuwo yuwo a di dʊnıya nala buloŋ. Hɔgı-kpaasa rɛ ʊ sı
kaŋ kı deŋ dʊnıya. Ʊ sı leŋ dı á Tıına Wıısı, Dee buloŋ tıına na baaŋ kıŋkaŋ dʊnıya
nala nyuu tıyaŋ, a kyaga ba bʊrıgı anıı ba aa kyaga tıınɔnɔ bʊrıgı sıŋbʊwa tıyaŋ
gɛɛ.
16 Ba sabı ʊ feŋ mal gadolii hʊ ʊ aa laala tıyaŋ nɛ abee ʊ naapuyi tıyaŋ. Feŋ hʊ rɛ
nyɛ: "Kuworo buloŋ Kuwori abee Nıbala buloŋ Nıbal."
17 Ɛɛ rɛ ka ŋ bıl na malıka kıdıgı dı ʊ sıŋ wııpɔsıı tıyaŋ, a huwori kı yırı digibiisi
buloŋ aa gyaarı wıısınyuu tıyaŋ a baa: "Ma ko pɛ dɔmɔŋ a di kıdibala hʊ Wıısı aa
kpaa biŋ ma.
18 Ma ko di kuworo namıya, abee laalyuwolhıyası namıya, abee gaduwogo namıya,
abee gyaaga namıya, abee gyagyınna namıya, abee nihuwobisi buloŋ namıya, nala
hʊ aa tıŋ ba tıı abee yosi, nıbala abee nıbiisi buloŋ."
19 Ɛɛ rɛ ŋ na ɔhɔ-kıŋ hʊ abee dʊnıya kuworo abee ba laalyuwolo dı ba laŋŋa dı ba
yuwo nal hʊ aa gyıŋ gyaagʊ hʊ abee ʊ laalyuwolo.

20 Nal hʋ aa gyɪŋ gyaagʋ hʋ bee ʋ laalyuwolo yuwo kaŋ ɔhɔ-kɪŋ hʋ, a yuwo kaŋ
nal hʋ aa nyɪya wɪya anɪɪ ʋ yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal hʋ mɛ. Ʋ rɛ fa laa ɔhɔ-kɪŋ hʋ nyuu
a yaa wɪmagɪla a mʋrɪ nala hʋ ba aa kpaa ɔhɔ-kɪŋ hʋ feŋ a magɪlɪ, abee nala hʋ aa
kyʋwalɪ kɪŋ hʋ ba aa mɔɔ ʋ kɪɪ ʋ ɔhɔ-kɪŋ hʋ. Ɛɛ rɛ ba kpa nala no balɪya kɪweye a
yuwo ta ba ko tuu gyʋʋ gyɪrɪbʋyɪ aa di diŋ aa pɪŋ gɛɛ anɪɪ nɪɪpaal hʋ tɪyaŋ.
21 Ka nal hʋ aa gyɪŋ gyaagʋ hʋ kaŋ takoobii hʋ aa lɪɪ ʋ nyʋwa a kpʋ nɪkaalɪya hʋ
buloŋ. Ɛɛ rɛ digibiisi hʋ kpa ba naŋpʋŋ buloŋ di a vɔgɔ parɪ.

20

Bɪsɪ tusi hʋ

1 Ɛɛ rɛ ŋ na malɪka dɪ ʋ lɪɪ wɪɪsɪbee a ko tuu taŋha, a kol bootogiluŋii hʋ saafɪɪbii
abee kyɔrʋŋbal kɪdɪgɪ.
2 Ɛɛ rɛ ʋ kaŋ dʋŋ hʋ aa kɪɪ parinyeŋŋi hʋ, dʋŋ hʋ fa aa we doŋ a lɪɪ piilii hʋ tɪyaŋ
buloŋ, a vʋwa ʋ biŋ bɪsɪ tusi. Dʋŋ no rɛ yaa feŋkyogil hʋ koo Sɪtaanɪ.
3 Ɛɛ rɛ malɪka hʋ kpa dʋŋ hʋ yuwo we bootogi hʋ tɪyaŋ a kaŋ lara, a taarɪ bootogi
hʋ nyʋwa tɔ dɪ nal buloŋ ta wuwo suri. Ba kaŋ dʋŋ hʋ tɔ rɛ dɪ ʋ ta bɪl wuwo mʋrɪ
dʋnɪya nala, see dɪ bɪsɪ tusi hʋ bana. Dɪ bɪsɪ tusi hʋ rɛ ko baŋ, ba sɪ puri ʋ ta dɪ ʋ
we doŋ mʋhʋ tʋlɪɪ.
4 Ɛɛ rɛ ŋ na nala dɪ ba hɔŋ kuworikpasɪnɪ tɪyaŋ. Nala no rɛ ba tɪya ŋmanɪɪ dɪ ba
di nala sarɪya. Ɛɛ rɛ ka ŋ na nala dʋŋsɪ mɛ. Nala hʋ dʋŋsɪ ŋ aa naa rɛ yaa nala hʋ
nyuni ba aa kere akuu ba aa basɪ Wɪɪsɪ wɪya aŋ kɪ tɪŋ Yesu abee wɪtɪɪ wɪya. Nala
no kɛ fa bee kyʋwalɪ ɔhɔ-kɪŋ hʋ koo kɪŋ hʋ ba aa mɔɔ ʋ kɪɪ ʋ. Ba bɪ kaŋ ɔhɔ-kɪŋ hʋ
magɪl mɛ ba tilli koo ba nosi tɪyaŋ. Nala no fa sʋba rɛ aŋ sii sʋʋ tɪyaŋ, ba bee Krisita
di koro a kɪ deŋ dʋnɪya nala bɪsɪ tusi.
5 Laasɪya sʋʋ tɪyaŋ mɪɪgɪ sii hʋ rɛ nyɛ. (Sʋʋkaalɪya hʋ kɛ buloŋ gyɪ bɪ sii sʋʋ tɪyaŋ,
a kaŋ mʋ pele saŋa hʋ bɪsɪ tusi hʋ aa suwo.)
6 Nala hʋ aa pɛ sʋʋnɪ hʋ aa laa sɪya sii sʋʋ tɪyaŋ, ba yaa nyusʋŋtɪmma rɛ a yaa
nɪtɪɪma Wɪɪsɪ sɪya tɪyaŋ. Ba kɛ, sʋʋlɪya hʋ bɪl bɪ kaŋ dee ba nyuu tɪyaŋ. Ba sɪ yaa
wɪɪkyʋwal sɪlaala a tʋma kɪ tɪya Wɪɪsɪ abee Krisita, ka dɪ ba bee Krisita di koro a
kaŋ kɪ mʋ bɪsɪ tusi.

Ba kpaa Sɪtaanɪ we diŋ tɪyaŋ

7 Dɪ bɪsɪ tusi hʋ rɛ ko parɪ, ba sɪ lɪɪ Sɪtaanɪ ʋ daŋsarɪga hʋ tɪyaŋ.
8 Ʋ sɪ ko lɪɪ a mʋ mʋrɪ nala aa we dʋnɪya paalʋʋ paalʋʋ buloŋ tɪyaŋ dɪ ʋ leŋ ba
ko pɛ dɔmɔŋ a yuwo yuwo. Ba kaŋ paalʋʋsɪ no kɪ yɪrɪ Gɔgɪ abee Magɔgɪ rɛ. Ba nala
yʋga gɛɛ rɛ anɪɪ mpʋwɔnʋʋ nyʋwa bumbugulo.
9 Ba nala talla laa dʋnɪya buloŋ nɛ a mʋ gol tɔɔ hʋ Wɪɪsɪ aa kyo, lee hʋ ʋ nala aa
laŋŋa. Amɛ diŋ lɪɪ wɪɪsɪnyuu a ko tuu kpa ba di.
10 Ɛɛ rɛ ba kpa Sɪtaanɪ hʋ aa mʋrɪ ba a yuwo we gyɪrɪbʋyɪ aa di diŋ a pɪŋ gɛɛ anɪɪ
nɪɪpaal. Lee hʋ ba gyɪ aa laasɪya kpa ɔhɔ-kɪŋ hʋ abee nal hʋ aa nyɪya wɪya anɪɪ ʋ
yaa Wɪɪsɪ tɪŋdaal hʋ mɛ yuwo we. Ba sɪ na tʋwara doŋ wɪɪhaa abee tebine buloŋ a
kaŋ kɪ mʋ maakyiye buloŋ.

Dʋnɪya sarɪkateŋse hʋ dii

11 Ɛɛ rɛ ka ŋ na kuworikpasɪpʋlʋŋbal dɪ ʋ sɪna, a na nal hɔŋ ʋ tɪyaŋ mɛ. Ɛɛ rɛ ŋ
na dɪ taŋha abee wɪɪsɪnyuu buloŋ fáá nyʋgɪsɪ nal hʋ sɪya tɪyaŋ, nal buloŋ bɪl bɪ naa
ba.
12 Ɛɛ rɛ ka ŋ na nala hʋ aa sʋba, nɪbala abee nɪbiisi buloŋ, dɪ ba sɪŋ kuworikpasa
hʋ sɪya tɪyaŋ. Ɛɛ rɛ ba suri teŋgyamaa, aŋ bɪl suri Mɪɪbol Teŋ hʋ mɛ. Nal buloŋ
wɪyaalɪya ba aa saba biŋ tenni no tɪyaŋ, ba aa rɛ ba kpa di ʋ sarɪya.

13 Ɛɛ rɛ mpʊwɔnʊʊ ugo nala hʊ buloŋ aa sʊba ʊ tɪyaŋ ba ko lɪɪ. Sʊʊ bee lalɪyabee
mɛ fa aa kaŋ sʊʊnɪ hʊ buloŋ biŋ, ba mɛ kpa ba ta ba ko lɪɪ. Ɛɛ rɛ ba deŋ tenni hʊ
tɪyaŋ a na wɪya hʊ buloŋ ba aa yaa dʊnɪya tɪyaŋ a kpa ba di ba sarɪya.
14 Ɛɛ rɛ ka ba kpa sʊʊ abee lalɪyabee a yuwo we diŋbal hʊ aa pɪna gɛɛ anɪɪ nɪɪpaal
tɪyaŋ. Nal hʊ buloŋ aa sɪ gyʊʊ diŋbal no, sʊʊlɪya hʊ rɛ ʊ sʊba gɛɛ.
15 Dɪ nal buloŋ feŋ nɛ ko tuwo Mɪɪbol Teŋ hʊ tɪyaŋ, ba aa kpa ʊ yuwo we diŋbal
hʊ aa pɪna gɛɛ anɪɪ nɪɪpaal tɪyaŋ nɛ.

21

Dʊnɪfalɪɪ

1 Ɛɛ hal tɪyaŋ nɛ ŋ na wɪɪsɪnyufalɪɪ abee taŋhafalɪɪ. Wɪɪsɪnyuu hʊ abee taŋha hʊ
fa aa we doŋ gyɪ nyʊgɪsa rɛ, mpʊwɔnʊʊ mɛ dɪɪgɪ.
2 Ɛɛ rɛ ŋ na Wɪɪsɪ Tɔbal hʊ, Gyerusalɛmfalɪɪ hʊ, dɪ ʊ lɪɪ Wɪɪsɪ lee wɪɪsɪbee tɪyaŋ a
ko kɪ tuu. Wɪɪsɪ marɪ ʊ buloŋ gɛɛ rɛ anɪɪ ba aa sal hafalɪɪ a kaŋ kɪ mʊ dɪ ba tɪya ʊ
bala gɛɛ.
3 Ɛɛ rɛ ka ŋ nɪɪ taabal kɪdɪgɪ dɪ ʊ lɪɪ kuworikpasa hʊ nyuu, a baa, “Ma na! Lagɪlagɪ
no Wɪɪsɪ saa ʊ bee nihuwobisi tɪyaŋ nɛ. Ʊ beel-ba sɪ pɛ hɔŋ dɪ ba yaa ʊ nala. Wɪɪsɪ
tɪɪ sɪ we ba lee, a yaa ba Wɪɪsɪ.
4 Ʊ sɪ tɪɪgɪ ba sɪnɪɪl buloŋ ta. Sʊʊ koo tɪkyogi koo wiile bɪl bɪ sɪ we doŋ, ba teŋ lee
kɪdɪgɪ buloŋ mɛ bɪl bɪ sɪ wɪɪ, beewɪya wɪbɪnɪya buloŋ para rɛ.”
5 Ɛɛ rɛ nal hʊ aa hɔŋ kuworikpasa hʊ nyuu baa, “Ma na! Lagɪlagɪ no ŋ kaŋ kɪna
buloŋ kɪ bɪrɪmɪ kɪfalɪya rɛ.” Aŋ bɪl basɪ tɪya ŋ a baa, “Sabɪ wɪya no ŋ aa basa,
beewɪya ba yaa wɪtɪɪ rɛ, a maga dɪ nal buloŋ laa ba di.”
6 Ɛɛ rɛ ka ʊ bɪl basɪ tɪya ŋ a baa, “Wɪɪ buloŋ tene rɛ! Mɪyaŋ nɛ yaa Alfa abee
Omega, wɪɪ buloŋ lipiilii abee wɪɪ buloŋ litenii. Nal hʊ buloŋ nɪɪnyʊwasɪ a kana, ŋ
sɪ yaa nɪɪ bulo hʊ tɪyaŋ nɪɪ hʊ aa tɪya mɪɪbol aa bul a tɪya ʊ waasʊ.
7 Nal hʊ buloŋ aa ko wuwo yuwo di, ʊ rɛ sɪ na kɪna no buloŋ. Ɲ sɪ yaa ʊ Wɪɪsɪ, dɪ
ʊ mɛ yaa ŋ biye.
8 Amɛ kambɪnna, abee nala hʊ aa bɪ laa ŋ di, abee nala hʊ aa yaa bisiŋ wɪya, abee
nɪkpʊʊla, abee sɔŋsɔnnɔ, abee daaluliye tɪmma, abee vʊgɪmarɪla, abee wɪnyɪyɛla,
lee hʊ ba aa sɪ we rɛ yaa gyɪrɪbʊyɪ diŋ hʊ aa pɪna gɛɛ anɪɪ nɪɪpaal tɪyaŋ. Nyɛ rɛ yaa
sʊʊlɪya hʊ.”

Gyerusalɛmfalɪɪ hʊ

9 Ɛɛ rɛ malɪkasɪ bapɛ hʊ aa kolo tahaŋsɪ bapɛ hʊ aa suwo abee balo-kateŋse bapɛ
hʊ kɪdɪgɪ ko basɪ tɪya ŋ a baa, “Ko dɪ ŋ daga ɪ haaŋ hʊ Pebiye hʊ aa sɪ kpa.”
10 Ɛɛ rɛ Wiyesi Welii hʊ ko laa ŋ tɪŋa, ka malɪka hʊ kpa ŋ kaŋ gyɪŋ dogiŋbal kɪdɪgɪ
aa gyɪna yʊga nyuu. Doŋ nɛ ʊ daga ŋ Wɪɪsɪ Tɔbal hʊ ba aa yɪrɪ Gyerusalɛm, Wɪɪsɪ
aa leŋ ʊ lɪɪ wɪɪsɪbee ko kɪ tuu.
11 Wɪɪsɪ gaŋdarɪ gyɪ we tɔɔ hʊ tɪyaŋ a leŋ ʊ buloŋ kyaanɪ, a kɪ nyʊlsɪ gɛɛ anɪɪ
sɪfɪyaŋ bʊyɪ kɪdɪgɪ ba aa yɪrɪ gyasɪpa, aŋ kyaanɪ gɛɛ anɪɪ nyagɪsa.
12 Ba gyɪ saa gyebibal aa gyɪna rɛ a baarɪ tɔɔ hʊ ko baŋ. Gyebii hʊ gyɪ kaŋ pagɪsɪ
fi abee balɪya rɛ, malɪkasɪ fi abee balɪya sɪŋ kɪ pɔ pagɪsɪ hʊ, ka ba sabɪ Iziral tɪmma
bekyige fi abee balɪya hʊ fene a we pagɪsɪ hʊ borisi tɪyaŋ.
13 Tɪɪmemii dɪɪlaŋ gyɪ kaŋ pagɪsɪ boto rɛ, tɪɪnyuu dɪɪlaŋ mɛ kaŋ pagɪsɪ boto,
wɪɪpɔsɪɪ noduu dɪɪlaŋ kaŋ pagɪsɪ boto, ka wɪɪpɔsɪɪ nogɔbɔ dɪɪlaŋ mɛ kaŋ pagɪsɪ
boto.
14 Bʊwa fi abee balɪya rɛ ba gyɪ kpa biŋ gyebii hʊ aa barɪ tɔɔ hʊ memii, ka ba sabɪ
Pebiye hʊ kpambɪsɪ fi abee balɪya hʊ fene a we bʊwa no tɪyaŋ.

15 Malıka hʋ aa bası wıya ŋ lee kol salıŋ daamagısıı rɛ dı ʋ kaŋ magısı tɔbal hʋ abee ʋ pagısı abee ʋ gyebiye buloŋ.
16 Tɔɔ hʋ gyalıŋ abee ʋ doluŋ buloŋ maga dɔmɔŋ nɛ. Ɛɛ rɛ ʋ magısı bee hʋ abee salıŋ daamagısıı hʋ dı ʋ yaa meeldaası tusi abee kɔɔsı bɔnɔŋ (1,500). Ʋ doluŋ abee ʋ gyalıŋ abee ʋ gyınıı buloŋ maga dɔmɔŋ nɛ.
17 Malıka hʋ gyı magısı bee hʋ gyebii mɛ rɛ anıı nihuwobisi aa magısı kına gɛɛ, dı ʋ gyınıı yaa naaŋsıınyʋwa kɔɔsı balıya abee fi bee badʋ.
18 Bʋyı hʋ ba aa yırı gyasıpa rɛ ba kpa saa gyebii hʋ aa baarı bee hʋ, aŋka bee hʋ tıı buloŋ kɛ yaa salma, ʋ buloŋ kyaanı gɛɛ anıı nyagısa.
19 Ba kpaa sıfıyaŋ bʋwa iriŋ iriŋ aa weliye rɛ a kpıyɛrı gyebii hʋ aa baarı bee hʋ gyememii. Laasıya bʋyı hʋ ba aa kpaa biŋ gyebii hʋ memii feŋ nɛ gyasıpa, lıya tıına hʋ mɛ feŋ nɛ safaaya, too tıına hʋ mɛ feŋ nɛ agɛtı, naa tıına hʋ mɛ feŋ nɛ ɛmaraldi,
20 nɔɔ tıına hʋ feŋ nɛ onisi, dʋʋ tıına hʋ mɛ feŋ nɛ kanɛɛlıyaŋ, pɛɛ tıına hʋ mɛ feŋ nɛ kirisolati, kyori tıına hʋ mɛ feŋ nɛ bɛril, nibi tıına hʋ mɛ feŋ nɛ topası, fi tıına hʋ mɛ feŋ nɛ kirisopirasi, fi bee kıdıgı tıına hʋ mɛ feŋ nɛ gyasinti, fi bee balıya tıına hʋ mɛ feŋ nɛ amɛtisi.
21 Pagısı fi bee balıya hʋ buloŋ yaa gyiiŋbiweliye ba aa yırı pɛɛlısı fi bee balıya rɛ, ba kpa pɛɛl-dıgı a marı paga buloŋ. Ŋmaŋbal hʋ aa pıŋ bee hʋ tıyaŋ buloŋ mɛ yaa salıŋtıı dʋŋ nɛ, a kı kyaanı gɛɛ anıı nyagısa.
22 Ŋ fa bı naa wıkyʋwaldıya buloŋ bee hʋ tıyaŋ beewıya á Tıına Wıısı, dee buloŋ tıına abee Pebiye hʋ tııtıı we doŋ nɛ ba kı kyʋwalı ba lee kɛ buloŋ tıyaŋ.
23 Wııpɔsıı koo pene daa leŋ bee hʋ kyaanı, beewıya Wıısı gaŋdarı rɛ kyaana kı we ʋ tıyaŋ, Pebiye hʋ mɛ yaa ʋ fıŋtına.
24 Ʋ pʋlʋŋ tıyaŋ nɛ dʋnıya nala buloŋ sı we. Dʋnıya kuworo buloŋ mɛ sı kaŋ ba dʋwa ko gyʋʋ ʋ tıyaŋ.
25 Ba bı sı maakyiye kaŋ bee hʋ paga tɔ kyɛɛ kıdıgı buloŋ, beewıya tebine tuwo doŋ.
26 Ba sı kaŋ paalʋʋsı buloŋ nala dʋwa abee ba gaŋdaa-kına ko gyʋʋ doŋ.
27 Amɛ kıŋ kɛ buloŋ aa kaŋ bisiŋ, koo nal buloŋ aa yaa hıısı wıya koo a kı nyıya wıya, ba kıdıgı buloŋ bı sı maakyiye gyʋʋ bee no, see nala hʋ fene ba aa saba we Pebiye hʋ Mııbol Teŋ hʋ tıyaŋ.

22

1 Ɛɛ rɛ malıka hʋ bıl daga ŋ fuwo hʋ nıı aa tıya mııbol. Ŋ na nıı hʋ dı ʋ pʋlla gɛɛ peretete aŋ kyaanı gɛɛ anıı nyagısa, a pallı lıı Wıısı abee Pebiye hʋ kuworikpasa hʋ tıyaŋ,
2 a tıŋ tɔbal hʋ ŋmaŋbal tʋtʋʋ kı tuu, ka Mııbol Tıya hʋ mɛ sıŋ fuwo hʋ kyolli balıya hʋ buloŋ tıyaŋ. Tıya hʋ aa nɔnɔ naaŋsıınyʋwa fi bee balıya rɛ bına buloŋ. Ɛɛ daga nıı pene buloŋ, ʋ aa nɔnɔ rɛ. Tıya hʋ paaponni yaa luliye rɛ paalʋʋsı buloŋ nala ba kpa kı tııbı ba tıı.
3 Kıŋ kɛ buloŋ aa yaa Wıısı sına bı sı we bee no tıyaŋ. Wıısı abee Pebiye hʋ kuworikpasa hʋ sı sıŋ doŋ, ka ʋ nala kı kyʋwalı ʋ.
4 Ba sı na Wıısı abee ba sıbii, ka dı ʋ feŋ we ba tilli tıyaŋ.
5 Tebine bıl bı sı we doŋ, dı ba bıl kı kyɛ fıŋtıŋsı koo wııpɔsıı, beewıya á Tıına Wıısı rɛ sı yaa ba pʋlʋŋ, ka dı ba di koro a kaŋ kı mʋ maakyiye buloŋ.
6 Ɛɛ rɛ malıka hʋ bıl bası tıya ŋ a baa, “Wıya no yaa wıtıı rɛ, a maga dı nal buloŋ laa ba di. Á Tıına Wıısı, nal hʋ aa kpa ʋ Wiyesi Welii hʋ we ʋ tıŋdaala tıyaŋ, ʋ rɛ tıma ŋ dı ŋ ko bası wıya hʋ aa bı sı pıısı aŋ yaa a tıya ʋ nala.”

Yesu koyi

7 Yesu baa, “Ma na! Ŋ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ ŋ ko! Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa nala hʊ aa tɪŋ
wɪya hʊ ba aa basa teŋ no tɪyaŋ anɪɪ ba sɪ yaa lagɪlagɪ no abee maakyiye.”
8 Mɪyaŋ Gyɔɔŋ nɛ yaa nal hʊ aa nɪɪ aŋ na wɪya no buloŋ. Ŋ aa nɪɪ aŋ na wɪya no
buloŋ ko teŋ, ŋ tuu gbinni malɪka hʊ aa kpaa wɪya no daga ŋ sɪya tɪyaŋ, a kɪ kyɛ dɪ
ŋ kyʊwalɪ ʊ.
9 Ɛɛ rɛ ʊ basɪ tɪya ŋ abaa, “Ta yaa gɛɛ! Ŋ beel-ɪ, abee ɪ dɔŋtɪŋsɪ Wɪɪsɪ tɪŋdaala
abee nala hʊ buloŋ aa tɪŋ wɪya hʊ aa we teŋ no tɪyaŋ, á buloŋ yaa Wɪɪsɪ tʊŋtʊnna
rɛ. Wɪɪsɪ dʊŋ nɛ maga ɪ kɪ kyʊwalɪ ʊ.”
10 Ɛɛ rɛ ʊ bɪl basɪ tɪya ŋ abaa, “Ta kpaa wɪya no ba aa basa teŋ no tɪyaŋ anɪɪ ba sɪ
yaa lagɪlagɪ no abee maakyiye a faŋa, beewɪya saŋa hʊ wɪya no aa sɪ yaa kpaga rɛ.
11 Ɛɛ wɪya, ma leŋ dɪ nala hʊ aa yaa wɪbɔmɔ marɪ kɪ yaa wɪbɔmɔ, a leŋ dɪ nala hʊ
aa yaa bisiŋ wɪya mɛ marɪ kɪ yaa bisiŋ wɪya. Ma leŋ dɪ nala hʊ aa yaa wɪya hʊ aa
kpaa ŋmanɪɪ mɛ marɪ kɪ yaa wɪya hʊ aa kpaa ŋmanɪɪ, a leŋ dɪ nala hʊ aa kpaa ba
tɪɪ tɪya Wɪɪsɪ mɛ marɪ kpa ba tɪɪ tɪya Wɪɪsɪ.”
12 Yesu baa, “Ma na! Ŋ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka dɪ ŋ ko! Ŋ sɪ ko tuŋ nal buloŋ a maga wɪya
hʊ ʊ aa yaa.
13 Mɪyaŋ nɛ yaa Alfa abee Omega, nal hʊ aa laasɪya abee nal hʊ aa laa hal, wɪɪ
buloŋ lipiilii abee wɪɪ buloŋ litenii.
14 Nyusʊŋtɪmma rɛ yaa nala hʊ aa sasɪ ba gannɪ ba kyaanɪ, dɪ ba na ŋmanɪɪ a tɪŋ
tɔbal hʊ pagɪsɪ a gyʊʊ bee hʊ a di mɪɪbol tɪya hʊ nɔnɔ.
15 Amɛ nala no iriŋ kɛ rɛ sɪ sɪŋ bee hʊ gyaŋhal tɪyaŋ. Ba aa rɛ yaa nala hʊ aa yaa
bisiŋ wɪya, abee daaluliye tɪmma, abee sɔŋsɔnnɔ, abee nɪkpʊʊla, abee vʊgɪmarɪla,
abee nala hʊ buloŋ aa kyo wɪnyɪyɛl a kɪ nyɪya wɪya.”
16 Ɛɛ rɛ Yesu baa, “Mɪyaŋ nɛ tɪma ŋ malɪka ma lee dɪ ʊ ko basɪ wɪya no tɪya nala
hʊ aa laa ŋ wɪya di a kɪ laŋŋɪ lee buloŋ tɪyaŋ. Ŋ yaa Deviti doho nal lɛ. Mɪyaŋ nɛ
yaa nɔnyʊwa aa kyaanɪ sɪgballɪnyʊwa.”
17 Ɛɛ rɛ Wiyesi Welii hʊ abee haaŋ hʊ Pebiye hʊ aa kyɛ dɪ ʊ kpa basɪ abaa, “Ko.”
Nal hʊ buloŋ aa nɪɪ wɪɪ no, ʊ mɛ baa, “Ko.” Nal hʊ buloŋ nɪɪnyʊwasɪ a kana, ʊ ko.
Nal hʊ buloŋ mɛ aa kyɛ, ʊ laa nɪɪ hʊ aa tɪya mɪɪbol ba aa kpaa kɪ tɪya waasʊ waasʊ.

Wɪkateŋse

18 Nala hʊ buloŋ aa nɪɪ wɪya hʊ ba aa basa teŋ no tɪyaŋ anɪɪ ba sɪ yaa lagɪlagɪ no
abee maakyiye, mɪyaŋ Gyɔɔŋ nɛ basɪ kɪ tɪya ma abee ŋ sɪfɪyasɪ buloŋ dɪ ma gyɪŋ
tɪya ma tɪɪ weliŋ abee wɪya no. Dɪ nal buloŋ nɛ ko kpa wɪdʊma pɛ wɪya no tɪyaŋ,
Wɪɪsɪ sɪ kpa baloni hʊ wɪya ba aa basa teŋ no tɪyaŋ a pɛ dɔgɪsɪ ʊ.
19 Dɪ nal buloŋ mɛ rɛ ko lɪɪ wɪdɪgɪ ta wɪya no tɪyaŋ, tol hʊ ʊ aa kana Mɪɪbol Tɪya
hʊ wɪya ba aa basa teŋ no tɪyaŋ nɔnɔ tɪyaŋ, Wɪɪsɪ sɪ kaŋ ba laa, aŋ bɪ sɪ leŋ dɪ ʊ
gyʊʊ Wɪɪsɪ tɔbal hʊ wɪya mɛ ba aa basa teŋ no tɪyaŋ.
20 Nal hʊ aa dii wɪya no buloŋ daŋsɪya, ʊ basa rɛ abaa, “Wɪtɪɪ rɛ! Ŋ bɪ sɪ pɪɪsɪ ka
dɪ ŋ ko.” Ɛɛ rɛ ŋ baa, “Amɪ! Ko, á Tɪɪna Yesu.”
21 Á Tɪɪna Yesu bɔnyɛ sɪ we Wɪɪsɪ nala buloŋ lee. Amɪ.